

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΕΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Ψυχολογίας**

Διδακτορική διατριβή με θέμα:

*«Η επιλογή επαγγέλματος σε σχέση με μια ελλειμματική εικόνα εαυτού.
Υιοθετώντας μια ψυχαναλυτική θεώρηση του αντικειμένου».*

*Πετριλής Δημήτρης
Α.Μ. 601028*

Επόπτρια: Συνοδινού Κλαίρη
Μέλη: Τσαλίκογλου Φωτεινή
Σταλίκας Αναστάσιος

Ιούνιος, 2013

*Στον γιο μου Σπόρο, που αποτέλεσε
και αποτελεί πηγή έμπνευσης.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	13
ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΡΟΣ	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	
I.1 Εισαγωγή στην έννοια και στο αντικείμενο του θεματικού πεδίου της αναπηρίας.	15
I.2 Σκοπός της μελέτης και διατύπωση ερευνητικών υποθέσεων.	22
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	
II.1 Η ψυχαναλυτική συμβολή στη μελέτη και επεξεργασία του θεματικού πεδίου της αναπηρίας.	31
II.2 Η πορεία διαμόρφωσης και ανάπτυξης του Εγώ ως θεωρητική κατασκευή κατανόησης της σωματικής αναπηρίας.	39
II.3 Η κοινωνική αναπαράσταση της αναπηρίας.	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΔΙΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ: ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΩΣ ΑΛΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΟΣ.	
III.1 Η αναπτυξιακή πορεία συγκρότησης της ταυτότητας του φύλου ως αποτέλεσμα ψυχο-κοινωνικής συνδιαλλαγής	57
III.2 Το Μυστήριο του Ανδρισμού: Η Κοινωνική αναπαράσταση της ανδρικής ταυτότητας	61
III.3 Ψυχοδυναμική ανάλυση της Ανδρικής ταυτότητας	66
III.4 Το Μυστήριο της Θηλυκότητας: Κοινωνική αναπαράσταση της θηλυκής ταυτότητας.	76
III.5 Η σκηνή συγκρότησης της θηλυκότητας: Ψυχοδυναμική ανάλυση της θηλυκής ταυτότητας.	84
III.6 Η Διάθλαση του βιώματος της αναπηρίας μέσα από την ταυτότητα του φύλου.	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΓΟΝΙΚΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ: ΜΙΑ ΔΕΔΑΛΩΔΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΤΗΤΑΣ.	
IV.1 Η μετάβαση στη γονική ιδιότητα	99
IV.2 Η μετάβαση στη πατρότητα. Η ψυχοβιολογική διάσταση της πατρότητας.	104
IV.3 Ο «απόντας» γονέας.	113
IV.4 Αποκωδικοποιώντας την σχέση πατέρα – παιδιού.	118
IV.5 Η Μετάβαση στη μητρότητα.	126
IV.6 Ο ρόλος της μητέρας.	131

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΛΗΣΗ:
Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΓΟΝΙΚΩΝ ΡΟΛΩΝ ΟΠΩΣ ΑΥΤΟΙ
ΔΙΑΘΛΩΝΤΑΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΟΥΣ.**

V.1 Η έλευση ενός παιδιού με αναπηρία.	139
V.2 Μητέρα και ειδικό παιδί.	144
V.3 Πατέρας και ειδικό παιδί	150

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

**ΣΥΛΛΟΓΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

I Ορίζοντας το θεματικό πεδίο. Το ζήτημα επιλογής της μεθόδου.	157
II Η επιλογή του ερευνητικού Εργαλείου: Ιδιογραφική/βιογραφική προσέγγιση	164
III. Τρόπος εφαρμογής της ερευνητικής μεθόδου.	170
IV Πληθυσμός μελέτης: Η επιλογή του δείγματος(N=7).	172
V Διαδικασία διεξαγωγής (procedure).	174
VI Η ανάλυση του αφηγηματικού υλικού και οι θεματικές ενότητες που αναδείχθηκαν.	176
VII. Ζητήματα που σχετίζονται με την αξιοπιστία - «φερεγγυότητα» και «εγκυρότητα» της ερευνητικής μεθόδου.	178

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

**2.1 ΣΤΕΦΑΝΟΣ: «ΓΥΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΣΕ ΣΑΡΑΝΤΑ ΗΜΕΡΕΣ»:
ΕΝΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ ΜΕ ΤΟ ΣΩΜΑΤΙΚΟ ΟΡΙΟ.**

Παρουσίαση περιστατικού.	179
I. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΒΛΑΒΗΣ.	
I.1 «Δεν μ' αγγίζει τίποτα δεν μου λείπει τίποτα είμαι ελεύθερος»: Απ-άρνηση της αδυναμίας στο έδαφος ανάδυσης ναρκισσιστικών ελλειμμάτων.	183
I.2 Μια διαρκής προσπάθεια επισήμανσης μιας «κανονικότητας».	185
I.3 Αντιστρέφοντας τους ρόλους: Αναλαμβάνοντας χρέη «φροντιστή».	188
I.4 «Η ταν ή επι τας»: Ένα συνεχές ταξίδι με στόχο την ανάδειξη της επάρκειας.	189
I.5 Ταξίδια «αναψυχής» ή ταξίδια «υπεροχής»;	190
I.6 «Το μικρό προβληματάκι το κινητικό ...»: Προς μια εννοιολογική υποβάθμιση του όρου «αναπηρία».	192
I.7 Μεταθέτοντας το πεδίο διάκρισης: Εντοπίζοντας τον περιορισμό πέραν την σωματικής καταγραφής της αναπηρίας.	193
II. ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.	
II.1 Η γονική σχέση: Ελλείψεις, παραλείψεις και δυσκολίες δια στόματος του γιού.	194
II.2 Η αναπαράσταση της μητέρας: Μια μητέρα που ενσαρκώνει την κινητική αναπηρία του γιού της.	199
II.3 Η σχέση μ' έναν πατέρα ψυχικά μη διαθέσιμο. Ο ρόλος της διαγενεακής διαμεσολάβησης στην συγκρότηση της αναπαράστασης ενός μη διαθέσιμου πατέρα. Η παρουσία της πατρικής γιαγιάς.	201
II.4 Ένας απόντας πατέρας. Έλλειψη πατρικής καθοδήγησης.	203

III. ΜΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΑΠΟΤΥΠΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟΝ «ΚΑΜΒΑ» ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ.	
III.1 Πώς η αναπηρία διαμεσολαβεί την έκφραση της ερωτικής επιθυμίας. Ποιο είναι το διακύβευμα της ερωτικής πρόσκλησης.	207
III.2 Αναπαραστάσεις των δύο φύλων.	210
IV. Η ΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.	
IV.1 Η καλλιτεχνική δραστηριότητα ως πεδίο έκφρασης του φαντασιακού. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την επιθυμία του ν' ασχοληθεί με την φωτογραφία;	212
2.2 ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ: ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ ΧΙΛΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ. ΣΤΟΧΕΥΟΝΤΑΣ ΣΕ ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ ΠΟΥ «ΔΕΝ ΤΗΣ ΛΕΙΠΕΙ ΤΙΠΟΤΑ».	
Παρουσίαση περιστατικού.	215
I. Η προσήλωση στην εικόνα.	219
II. ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ.	223
II.1 Ανασκευάζοντας διαρκώς την αδυναμία: Κάθε δήλωση αδυναμίας διαδέχεται και μια προσπάθεια ανασκευής της.	224
II.2 Προβάλλοντας το έλλειμμα στους άλλους.	227
II.3 Επισημαίνοντας μια «κανονικότητα».	228
II.4 Αναλαμβάνοντας μια θέση επάρκειας.	230
II.5 Αναπληρώνοντας το έλλειμμα με ένα πλεόνασμα.	231
II.6 «Δεν υπάρχει δεν μπορώ ...»: Μια παντοδυναμική άμυνα που ωθεί πέραν των δυνατοτήτων.	233
III. ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.	237
III.1 Η έμφαση των γονιών στη σωματική εικόνα.	237
III.2 Ενδο - οικογενειακές σχέσεις: Πως αυτές διαμεσολαβούνται από την αναπηρία.	240
III.3 Η σχέση πατέρα – κόρης. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή;	246
III.4 Η σχέση με την μητέρα της. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή.	251
IV. ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΠΟΥ ΕΝΣΑΡΚΩΝΟΥΝ ΜΙΑ ΦΙΛΟΤΕΧΝΗ ΦΥΣΗ.	255
2.3 ΜΑΝΩΛΗΣ: ΕΝΑΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ»	
Παρουσίαση περιστατικού	259
I. ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΛΟΓΟ ...: ΕΠΙΧΕΙΡΩΝΤΑΣ ΝΑ ΚΡΑΤΗΣΕΙ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.	262
I.1 «Δεν πρόκειται για αναπηρία αλλά για πρόβλημα ...»: Υποβαθμίζοντας τον βαθμό αναπηρίας και το μέγεθος του περιορισμού που αυτή προκαλεί.	262
I.2 Ένας καταγγελτικός λόγος ...	264
I.3 «Για εκείνους όχι για 'μενα ...»: Μιλώντας σε τρίτο πρόσωπο.	265
I.4 «Απορρίπτω για να μην απορριφθώ.»	266
I.5 Απαξιώνοντας τις ανάγκες του.	267
I.6 Στη κατεύθυνση μιας φαντασιακής αναπλήρωσης του ελλείμματος.	268
I.7 «Σε όποιον αρέσουμε ...»: Παίρνοντας αποστάσεις από τον ψυχικό αντίκτυπο του «βλέμματος» του άλλου.	269
I.8 «Η δέσμευση του πρωταθλητή ...»: Αντισταθμίζοντας το έλλειμμα μ' ένα πλεόνασμα. Μια πάγια και διαρκής ανάγκη αναμέτρησης με το προσωπικό όριο.	270
I.9 Μεταθέτοντας το πεδίο της ενδοψυχικής σύγκρουσης.	272

I.10 Απόλυτες και καθολικές επενδύσεις που στόχο έχουν να μονώσουν ψυχικά ελλείμματα.	272
II. «ΠΟΙΟΣ ΝΑ ΣΥΓΚΡΙΘΕΙ ΜΑΖΙ ΣΟΥ»: Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΜΗΤΡΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	273
II.1 Εκπληρώνοντας μια προδιαγεγραμμένη πορεία ...: Οι προσδοκίες και οι αναπαραστάσεις που φέρουν οι γονείς για την επικείμενη άφιξη του βρέφους καθορίζουν την συνθήκη ένταξής του εντός της οικογένειας.	273
II.2 Στο συμβιωτικό παράδεισο δεν υφίσταται επιθυμία αυτονόμησης. Ο συμβιωτικός χαρακτήρας της σχέσης μητέρας – γιου.	277
II.3 Ορίζοντας την σχέση με την μητέρα με όρους ψυχοπαθολογίας. Αστοχία ή αυτογνωσία;	281
III. ΕΝΑΣ ΑΠΟΝΤΑΣ ΠΑΤΕΡΑΣ: ΠΩΣ Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΙ ΤΗΝ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΓΙΟ ΤΟΥ.	283
III.1 Η εργασιακή υπερεπένδυση του πατέρα	283
III.2 Ένας «έκπτωτος» πατέρας: Η αναπαράσταση ενός ελλειμματικού πατέρα.	286
III.3 Πώς διαμεσολαβεί την σχέση με τον πατέρα ο συμβιωτικός πυρήνας της σχέσης με το μητρικό αντικείμενο;	289
IV. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟ.	291
IV.1 «Δεν είναι ότι δεν μπορώ είναι ότι δεν θέλω»: Αναστέλλοντας την ερωτική επιθυμία.	291
V. ΜΙΑ ΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ: ΠΩΣ Η ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΕΙ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ;	296
Η αγάπη του Μανώλη για την μουσική.	296
2.4 ΧΡΙΣΤΙΝΑ: «ΤΟ ΣΑΓΗΝΕΥΤΙΚΟ ΚΑΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΣΕΙΡΗΝΑΣ»	
Παρουσίαση περιστατικού.	297
I. ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ	299
I.1 Από το ελλειμματικό σώμα στον πλεονασματικό νου: Το διαπιστευτήριο της νοητικής υπεροχής. Σε μια προσπάθεια αναπλήρωσης του κινητικού ελλείμματος.	299
I.2 Πέραν του περιορισμού: Υποβαθμίζοντας την αναπηρία και εξαλείφοντας τα όρια που αυτή επιβάλλει.	301
I.3 «Δεν παραδίδω τα όπλα ...»: Η άρνηση να υποκύψει στο περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία καταδεικνύει την επιμονή αλλά και την καταβληθείσα προσπάθεια για την επίτευξη του στόχου.	305
II. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ	306
II.1 Ενδο-οικογενειακές σχέσεις. Πώς αυτές διαμεσολαβούνται από την αναπηρία της κόρης.	306
II.2 Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση μητέρας – κόρης: Οι προσπάθειες της μητέρας να ανεξαρτητοποιηθεί η κόρη της.	310
II.3 Η αναπαράσταση της μητρότητας όπως αυτή καθρεφτίζεται στην επιθυμία της να αποκτήσει ένα παιδί.	313
II.4 Η σχέση πατέρα – κόρης: Η αναπαράσταση του πατέρα.	314
II.5 Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση πατέρα – κόρης: Ένας υπερ-προστατευτικός πατέρας.	316
III. Η ΑΦΥΠΝΙΣΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΙΚΩΝ ΕΝΟΡΜΗΣΕΩΝ	321
III.1 Τα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα: Η σωματική καταγραφή ενός ελλείμματος σ' ένα υπό διαμόρφωση σώμα.	321

IV. ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ	324
IV.1 Επιλέγοντας με γνώμονα την αναπλήρωση του ελλείμματος.	324
V. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ	328
2.5 ΜΙΝΑ: ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟ ΚΙΝΗΤΡΟ ΕΝΟΣ ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΗ.	
Παρουσίαση περιστατικού.	333
I. «ΣΩΜΑ ΠΑΣΧΩΝ, ΨΥΧΗ ΑΛΓΟΥΣΑ»: ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ	336
I.1 Στο πλαίσιο μιας διαφορο-διάγνωσης: Ο διαφορετικός χαρακτήρας της αφήγησης της Μίνας.	336
I.2 Αναπληρώνοντας το έλλειμμα μ' ένα πλεόνασμα: Αλλάζοντας πεδίο δράσης.	338
I.3 Μια φανταστική διευθέτηση του ελλείμματος: Τείνοντας προς την αναζήτηση «φαλλικής» πληρότητας.	341
I.4 «Ό,τι δεν σε σκοτώνει σε κάνει πιο δυνατό»: Σε μια διαρκή αναμέτρηση με το όριο.	342
I.5 «Δεν υπάρχει δεν μπορώ αλλά δεν θέλω»: Σε μια προσπάθεια απάρνησης των λειτουργικών περιορισμών που θέτει η αναπηρία.	345
I.6 Προβάλλοντας το «πρόβλημα» στους άλλους.	347
I.7 Μια προσπάθεια μείωσης της βλάβης: επιχειρώντας να «εξομαλύνει» την αναπηρία.	348
II. ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.	350
II.1 Ενδο- οικογενειακές σχέσεις. Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία τις σχέσεις αυτές.	350
II.2 Η σχέση με τον πατέρα. Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή.	356
II.3 Η σχέση με την μητέρα της. Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή.	360
III. ΜΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ: ΣΥΜΜΕΤΡΙΚΕΣ ΑΝΤΗΧΗΣΕΙΣ ΜΙΑΣ ΑΣΥΜΜΕΤΡΗΣ ΨΥΧΗΣ.	362
IV. Η ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ	364
V. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΡΩΤΙΚΑ ΣΚΙΡΤΗΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ	366
2.6 ΥΑΚΙΝΘΟΣ: «ΘΕΛΩ ΝΑ ΖΗΣΩ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΧΩΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΠΙΑ ...»: ΤΟ ΨΥΧΙΚΟ ΒΑΡΟΣ ΜΙΑΣ ΑΜΦΙΛΕΓΟΜΕΝΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ.	
Παρουσίαση περιστατικού	373
I. ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.	375
I.1 Ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος στον τρόπο που θα μεταβολίσει το άτομο την αναπηρία του.	375
I.2 «Τα πέτρινα χρόνια»	385
I.3 Η σχέση μητέρας – γιού: Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία του Υάκινθου την σχέση με την μητέρα του.	388
I.4 Η σχέση με τον πατέρα.	399
I.5 Η αναπαράσταση του πατέρα	401
II. «ΠΑΣΧΩΝ ΣΩΜΑ ΑΛΓΟΥΣΑ ΨΥΧΗ»: ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΨΥΧΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ.	405
II.1 Το «άλλοθι» ενός ψυχισμού υπό ανάπτυξη. Επιχειρώντας να πάρει απόσταση από το ψυχικό έλλειμμα	407
II.2 Το «άλλοθι» μιας συνθήκης κοινωνικού αναβρασμού...	408
II.3 «... κοιτάζτε με έχω κι άλλες χάρες!»: Σε μια προσπάθεια αναπλήρωσης	409

της αναπηρίας.	
Π.4 «Ξεγελώντας τους άλλους»: Οι προσπάθειες «αποκατάστασης» της εικόνας.	413
Π.5 Από μια αυτάρκη θέση.	416
ΙΙΙ. ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΜΙΑΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ.	419
ΠΙ.1 Μια διάχυτη σεξουαλικότητα.	419
ΙV. ΜΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΦΥΣΗ.	426
ΙV.1 Η ενασχόληση του Υάκινθου με καλλιτεχνικές δραστηριότητες.	426
2.7 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: «ΜΙΑ ΖΩΗ ΣΑΝ ΟΝΕΙΡΟ». ΟΝΕΙΡΟΠΟΛΩΝΤΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΑΜΠΤΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΔΥΣΚΟΛΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.	429
Παρουσίαση περιστατικού.	429
Ι. ΕΝΔΟ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	431
Ι.1 Πώς η αναπηρία διαμεσολάβησε τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια	431
Ι.2 Η αυτοκτονία του πατέρα	433
Ι.3 Πώς διαμεσολαβεί η μητέρα την πατρικής αναπαράσταση	436
Ι.4 «Έγκλημα και τιμωρία»: Ο εγκλεισμός για ένα μη διαπραχθέν έγκλημα.	438
Μιλώντας για την απόφαση της μητέρας να εισαχθεί στο ίδρυμα.	
Ι.5 Ένας επώδυνος αποχωρισμός.	440
Ι.6 Η σχέση με την μητέρα του. Αναπαριστώντας την σχέση αυτή	440
ΙΙ. ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΜΙΑΣ ΔΥΣΑΡΕΣΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	442
ΠΙ.1 Η φαντασίωση διέξοδος σε μια επώδυνη πραγματικότητα: Διερευνώντας τα αίτια της αναπηρίας του και αναδεικνύοντας το φαντασιακό υπόβαθρο αυτών των αιτιολογικών υποθέσεων.	443
ΠΙ.2 Επιχειρώντας να αναπληρώσει το έλλειμμα μέσω της συνεχούς επίκλησης της «επάρκειάς» του.	449
ΠΙ.3 «Ένας έκπτωτος βασιλιάς»: Η επίδειξη μιας «εγωπαθούς» συμπεριφοράς.	450
ΙΙΙ. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟ.	452
ΠΙΙ.1 «Ο δια καείς του πόθος για το άλλο φύλο».	452
ΠΙΙ.2 Οι προσπάθειες επένδυσης στο πραγματικό και η ενασχόλησή του με τα κοινά.	457
ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Ι «ΝΑ ΖΕΙ ΚΑΝΕΙΣ Ή ΝΑ ΜΗΝ ΖΕΙ»: Η ΑΜΦΙΘΥΜΙΑ ΠΟΥ ΣΗΜΑΔΕΥΕΙ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΡΙΕΧΕΤΑΙ ΣΤΟ ΥΠΑΡΞΙΑΚΟ ΣΑΙΞΠΗΡΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ. ΠΩΣ Η ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΕΙ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ.	463
Ι.1 Η σχέση με τον πατέρα. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση που δημιουργούν τα δύο φύλα με τον πατέρα;	472
Ι.2 Η σχέση με την μητέρα. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση που δημιουργούν τα δύο φύλα με την μητέρα.	478
ΙΙ. ΠΩΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΕΙ Η ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ.	482
ΠΙ.1 Διαστρεβλώσεις, παρεκκλίσεις και επαναπροσδιορισμοί της αναπτυξιακής πορείας προς την «κατάκτηση» της ανδρικής ταυτότητας.	488
ΙΙΙ. ΣΩΜΑ ΠΑΣΧΩΝ ΨΥΧΗ ΑΛΓΟΥΣΑ: Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΨΥΧΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΕΓΓΡΑΦΕΤΑΙ ΜΙΑ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.	496

III.1 Οι Μηχανισμοί άμυνας του Εγώ στη προσπάθεια διατήρησης Της ψυχικής ομοιόστασης του υποκειμένου με εκ γενετής αναπηρία.	496
III.2 Ναρκισσιστικές εκδηλώσεις ενός ανάπηρου σώματος. Το ιδεώδες εγώ απότοκο ενός πρωτογενούς ναρκισσισμού.	499
IV. ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΑΙ Η ΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤ ΚΟΙΝΟΣ ΠΑΡΑΝΟΜΑΣΤΗΣ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ.	506
V. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	511
VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	515
VII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	531
VII.1 Σχετικά με το απόρρητο και την εχεμύθεια.	533
VII.2 Υπόδειγμα αίτησης διεξαγωγής έρευνας.	535
VII.3 Συμφωνητικό αποδοχής συμμετοχής στη παρούσα μελέτης (consent form)	537
VII.4 Τα στάδια της ανάλυσης δεδομένων.	539

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω την επόπτρια μου καθηγήτρια κλινικής ψυχολογίας, ψυχοπαθολογίας και ψυχανάλυσης κ. Κλαίρη Συνοδινού που μου έδωσε την δυνατότητα να εκπληρώσω ένα όνειρο ζωής, μια προσπάθεια που ξεκίνησε πολλά χρόνια πριν και που τελικά ολοκληρώθηκε κατόπιν ματαιώσεων, παραιτήσεων αλλά και επανατοποθετήσεων στο στόχο, κλείνοντας έτσι ένα κεφάλαιο που εκκρεμούσε. Έχω την αίσθηση ότι η κ. Συνοδινού μπόρεσε να συναισθανθεί τις προσωπικές νοηματοδοτήσεις αυτής της προσπάθειας και την σημασία που είχε για εμένα η εκπλήρωση του στόχου αυτού, δίνοντάς μου ψήφο εμπιστοσύνης και κάνοντας πραγματικότητα την διεξαγωγή της παρούσας μελέτης. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής του διδακτορικού μου και συγκεκριμένα την καθηγήτρια Ψυχολογίας κ. Φωτεινή Τσαλίκουλου, καθώς και τον καθηγητή Ψυχολογίας κ. Αναστάσιο Σταλικά που με τίμησαν με την συμμετοχή τους στην επιτροπή, συνδράμοντας έτσι κι αυτοί με την σειρά τους στη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που συνέβαλαν καθοριστικά στην πραγματοποίηση αυτού του στόχου ζωής.

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα επίσης να εκφράσω στη ψυχολόγο - ψυχοθεραπεύτρια κ. Ελπίδα Καλαϊτζή με την οποία μοιράστηκα σκέψεις και συναισθήματα, καθόλα τα στάδια σχεδιασμού και υλοποίησης της παρούσας μελέτης, διασαφηνίζοντας ακόμα περαιτέρω τον τρόπο προσέγγισης του θέματος, καθώς επίσης και στον υπεύθυνο της Μονάδας Εφήβων και Νέων «Ατραπός» του ΟΚΑΝΑ, κ. Ηλία Γκότση, ο οποίος πριν πολλά χρόνια μου έδωσε την ευκαιρία να ενταχθώ στο δυναμικό της κλινικής ομάδας που συντονίζει, ανοίγοντάς μου έτσι νέους γνωστικούς ορίζοντας και εντρυφώντας έκτοτε στο γνωστικό αντικείμενο των ψυχοθεραπευτικών παρεμβάσεων.

Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την ψυχολόγο-ψυχοθεραπεύτρια κ. Δέσποινα Ανδροπούλου που αποτέλεσε ακόμα ένα σημαντικό πρόσωπο που με υποστήριξε στη παρούσα μελέτη, καθοδηγώντας με στο θεματικό πεδίο της ψυχανάλυσης, αποσαφηνίζοντας με τον πιο εύστοχο και κατανοητό τρόπο ζητήματα που έχρηζαν περαιτέρω ανάλυσης, καθώς επίσης και την συνάδελφο κ. Βίκυ Μαργώνη για την υπομονή που επέδειξε ακούγοντας τα άγχη και τις ανησυχίες μου αναφορικά με την πορεία εξέλιξης της έρευνας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την δικηγόρο και πολύ καλή φίλη κ. Κατερίνα Δανιά, η οποία φέροντας μια διαφορετική ματιά, λόγω της επαγγελματικής της

δραστηριότητας, διεύρυνε το γνωστικό πεδίο της έρευνας συμβάλλοντας κι αυτή με την σειρά της στη πληρέστερη προσέγγιση του θέματος.

Το μεγαλύτερο όμως ευχαριστώ το χρωστάω στην ψυχολόγο - ψυχοθεραπεύτρια κ. Αμαλία Ατσαλάκη, που με ενέπνευσε να ξεκινήσω πάλι μια προσπάθεια που είχα αφήσει στη μέση, ενθαρρύνοντάς και διασκεδάζοντας τις όποιες αναστολές μου, υποστηρίζοντάς με καθόλη την διάρκεια εκπόνησης του διδακτορικού και εμπλουτίζοντας την διαδικασία με σκέψεις και παρατηρήσεις πάντα δοσμένες με τον πλέον εύστοχο τρόπο. Πέραν όμως όλων αυτών, η Αμαλία Ατσαλάκη στάθηκε δίπλα μου δημιουργώντας ένα πλαίσιο ασφάλειας και σιγουριάς, επιτρέποντάς μου να οραματιστώ, αφήνοντας ελεύθερο τον εαυτό μου να εκφράσει σκέψεις, συναισθήματα και ιδέες, πολλές φορές παράτολμες και ανεδαφικές, απόρροια του ασυγκράτητου ενθουσιασμού ενός νέου ερευνητή που θέλει να συμπυκνώσει «όλη» την γνώση, αναγνωρίζοντας πάντα με σεβασμό τον «υπερφίαλο» χαρακτήρα κάποιων εξ' αυτών, και βοηθώντας με να επαναπροσδιορίσω τους στόχους μου, καθησυχάζοντας τα άγχη μου και διαβεβαιώνοντάς με ότι «όλα θα πάνε καλά». Θεωρώ ιδιαίτερα τυχερό τον εαυτό μου που στο «ταξίδι» αυτό είχα «συνταξιδιώτη» την Αμαλία, καθώς η δυνατότητα προσανατολισμού της συνέβαλε σημαντικά στο να καταστεί εφικτή η «άφιξη στον προορισμό μου», γεγονός που αποτελεί τρανταχτή απόδειξη της ικανότητας προσανατολισμού της, παρόλο που η ίδια δεν θεωρεί ότι είναι από τα δυνατότερα της σημεία!

Το πέρας κάθε προσπάθειάς μου, αποτελεί πρόσφορο έδαφος για να ευχαριστήσω την σύζυγό μου και τους γονείς μου που είναι πάντα αρωγοί και υποστηρικτές μου, καθώς και την αδερφή μου που είναι πάντα διαθέσιμη να συμβάλλει έμπρακτα στη διεξαγωγή του όποιου στόχου μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλα τα άτομα που συμμετείχαν στη παρούσα μελέτη για την εμπιστοσύνη τους, καθώς και για την δέσμευση και συνέπεια την οποία επέδειξαν στους ερευνητικούς στόχους, καθιστώντας έτσι εφικτή την διεξαγωγή της εν λόγω μελέτης. Εύχομαι κι ελπίζω το αποτέλεσμα της διαδικασίας να ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες του, επιβραβεύοντας έτσι τη συμμετοχή τους στην έρευνα.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

1.1 Εισαγωγή στην έννοια και στο αντικείμενο του θεματικού πεδίου της αναπηρίας.

«Το ζήτημα της αναπηρίας εγείρει αμηχανία και γι' αυτό τον λόγο χαρακτηρίζεται από σιωπή» (Marks, 2001, σελ.10-11).¹

Η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας καταδεικνύει ότι στην πλειονότητά τους οι μελέτες που παρουσιάζονται χαρακτηρίζονται από υπέρ-γενικεύσεις που τείνουν να ομογενοποιούν την διαφορετικότητα και την πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει το ζήτημα της αναπηρίας. Ο αδιαφοροποίητος τρόπος με τον οποίο περιγράφονται οι σωματικές αναπηρίες δίνει την λανθασμένη εντύπωση ότι όλα τα «ελλείμματα» είναι σχεδόν ισοδύναμα, έχοντας ταυτόσημες και αναμενόμενες ψυχολογικές επιπτώσεις που απαιτούν παρόμοια διαχείριση. Στην πραγματικότητα, το εύρος των αντιδράσεων, αναφορικά με την παρουσία μιας σωματικής αναπηρίας, είναι τόσο μεγάλο, ώστε κάθε γενίκευση φαντάζει ελλιπής και άστοχη. Με άλλα λόγια, η ψυχική καταγραφή της αναπηρίας θα καθοριστεί από μια σειρά παραγόντων, όπως το είδος και το μέγεθος της αναπηρίας, ο βαθμός δυσλειτουργίας, το ενδεχόμενο βελτίωσης, η χρονική στιγμή της εμφάνισής της στον κύκλο ζωής του ατόμου, καθώς και οι προσωπικές και οικογενειακές συνθήκες, που στην αλληλοδιαπλοκή τους θα καθορίσουν το αποτέλεσμα (Castelnuovo-Tedesco, 1981).²

Το είδος της αναπηρίας, η θέση που καταλαμβάνει στο σώμα και ο βαθμός δυσλειτουργίας που προκαλεί στο άτομο, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες στη ψυχική συγκρότηση του ατόμου (Kohut, 1972).³ Για παράδειγμα, αναφορικά με την θέση που καταλαμβάνει στο σώμα η αναπηρία, οι μειονεξίες που αφορούν στο πρόσωπο και στην περιοχή των γενετικών οργάνων, μεταβολίζονται ψυχικά πολύ διαφορετικά από τις αναπηρίες που εντοπίζονται σε κάποιο άλλο μέρος του σώματος,

¹ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

² Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

³ Kohut, H (1972) Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *Psychoanalytic Study of the Child*, vol: 27, σελ: 360-400.

καθώς επηρεάζουν πολύ περισσότερο από άλλες την διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου (Greenacre, 1958;⁴ Solnit & Priel, 1975⁵).

Επίσης, οι αναπηρίες που αφορούν στη στέρηση ελέγχου μιας εκ των βασικών αισθήσεων, όπως της όρασης ή της ακοής (δεδομένου ότι δεν συνεισφέρουν όλες οι αισθήσεις ισότιμα στην ψυχική ανάπτυξη), θεωρητικά έχουν μεγαλύτερο βαθμό ψυχικής επιβάρυνσης από την απώλεια ή δυσλειτουργία ενός μέλους του σώματος⁶ (Castelnuovo-Tedesco, 1981⁷; Rousso, 1985⁸).

Οι απόψεις δίστανται όταν συμπεράσματα διεξάγονται με γνώμονα την ορατότητα ή μη της αναπηρίας. Οι αναπηρίες εκείνες που βρίσκονται σε σημείο του σώματος που τις καθιστά ορατές, τείνουν για κάποιους ειδικούς να αποτελούν προγνωστικό παράγοντα δημιουργίας ναρκισσιστικών τραυματισμών, ενώ για κάποιους άλλους η ορατότητα της αναπηρίας δεν φαίνεται να έχει άμεση σχέση με την ψυχική συγκρότηση του υποκειμένου. Για παράδειγμα, οι νάνοι, σε σύγκριση με τον υπόλοιπο πληθυσμό, συνήθως δεν αντιμετωπίζουν κάποια κύρια ψυχοπαθολογία ως απόρροια του διαφορετικού σωματικού τους σχήματος (Brust et al, 1976, όπως παρουσιάζεται στο Castelnuovo-Tedesco, 1981).⁹ Ως εκ τούτου, δεν φαίνεται να υπάρχει μια ευθύγραμμη αιτιατική σχέση μεταξύ σωματικού σχήματος (Schidler, 1950)¹⁰ και εικόνας σώματος (Ντολτό, 2009).¹¹

Σημαντικό ρόλο στον ψυχικό μεταβολισμό της αναπηρίας θα παίζει και ο βαθμός απώλειας της λειτουργικότητας που επιφέρει στο άτομο. Μια πρόχειρη αποτίμηση αυτού εμπεριέχεται στη φαινομενικά αναμενόμενη άποψη που αναφέρει ότι όσο μικρότερος είναι ο βαθμός λειτουργικότητας του ατόμου, όπως αυτός εκτιμάται στην

⁴ Greenacre, P. (1958) Early physical determinants in the development of the sense of identity. *Journal of American Psychoanalytic Assn.* vol: 6, σελ: 612-627.

⁵ Solnit, A. J. & Priel, B. (1975) Psychological reactions to facial and hand burns in young men: Can I see myself through your eyes? *Psychoanalytic Study Child*, vol: 30, σελ: 549-566.

⁶ Αναφορικά με τον πρωταρχικό ρόλο της όρασης στην διαμόρφωση και προοδευτική διαφοροποίηση του εγώ, μελέτη ανέδειξε ότι το 25% των ατόμων με εκ γενετής τύφλωση αγγίζουν το φάσμα του αυτισμού, ενώ το ποσοστό αυτισμού στην πληθυσμιακή ομάδα των εκ γενετής κωφών είναι τόσο σύνηθες, όσο και στον γενικό πληθυσμό (Freedman, 1979)*¹

*¹ Freedman, D. A. (1979) The sensory deprivations. *Bull. Menninger Clin.*, Vol: 43, σελ. 29-68.

⁷ Castelnuovo-Tedesco, 1981, ibid.

⁸ Rousso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal*, Vol: 13, No:1, σελ:5-17

⁹ Castelnuovo-Tedesco, 1981, ibid.

¹⁰ Schilder, P. (1950) *The image and appearance of the human body*. New York: International Universities Press.

¹¹ Ντολτό, Φ. (2009) *Η ασυνείδητη εικόνα του σώματος*. Τρίτη Έκδοση. Εκδόσεις: ΕΣΤΙΑ.

καθημερινότητά του, τόσο εντονότερη θα είναι η ψυχική του επιβάρυνση. Θεωρητικά λοιπόν, οι μικρότερου βαθμού αναπηρίες μπορεί να αντιμετωπίζονται ως λιγότερο επώδυνες, καθώς η σημασία τους φαντάζει περισσότερο συμβολική, παρά πραγματική (Niederland, 1965;¹² Andreasen & Norris, 1972¹³). Μάλιστα, μελέτες αναφορικά με τον ψυχικό αντίκτυπο που επιφέρει το είδος και ο βαθμός δυσλειτουργίας που προκαλεί μια αναπηρία επεσήμαναν ότι οι αναπηρίες των οποίων το ψυχικό αποτύπωμα δεν είναι της τάξεως του διαταρακτικού είναι συνήθως αυτές που χαρακτηρίζονται στην κλίμακα λειτουργικότητας ως «μεσαίου βαθμού» και που επιφέρουν ένα μικρό περιορισμό στην καθημερινότητα του ατόμου, δίνοντας παράλληλα την προοπτική βελτίωσης εφόσον καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια (Castelnuovo-Tedesco, 1981).¹⁴

«Πρόκειται για αναπηρίες, των οποίων η θέαση και οι ναρκισσιστικές επενδύσεις εγείρουν έντονο άγχος, ενώ παρατηρείται μια έντονη προσπάθεια βελτίωσης των περιορισμών που αυτή επιβάλλει, ως απόπειρα αμυντικής αντιστάθμισης στην επίγνωση της συμβολικής σημασίας της αναπηρίας. Ως αποτέλεσμα τα άτομα αυτά καταφέρνουν ασυνήθιστα επιτεύγματα, τόσο στην περιοχή της μειονεξίας ή στην διανοητική ή καλλιτεχνική δημιουργικότητα» (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 149).¹⁵

Στην πραγματικότητα βέβαια, στη κατηγορία αυτή παρατηρούνται «ατέλειες» ή «μειονεξίες» σε ναρκισσιστικά επενδεδυμένα σωματικά χαρακτηριστικά, που επιχειρούνται να αποκρυφτούν από το βλέμμα του άλλου. Η προσπάθεια αυτή συνδέεται με έντονο άγχος αποκαλύπτοντας έτσι τα «νευρωτικά συμπλέγματα του υποκειμένου», καθώς και τις ναρκισσιστικές του «ρωγμές» (Niederland, 1965;¹⁶ Andreasen & Norris, 1972¹⁷). Ως εκ τούτου, γίνεται αντιληπτό ότι ο βαθμός απώλειας της λειτουργικότητας που επιφέρει κάποια αναπηρία δεν είναι per se αντίστοιχος και

¹² Niederland, W.G. (1965) Narcissistic ego impairment in patients with early physical malformations. *Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 20, σελ: 518-534.

¹³ Andreasen, N.J.C & Norris, A. S. (1972) Long-term adjustment and adaptation mechanisms in severely burned adults. *J. Nerv. Ment. Dis.*, Vol: 154, σελ. 352-362

¹⁴ 1981, ibid.

¹⁵ 1981, ibid

¹⁶ Niederland, 1965, ibid.

¹⁷ Andreasen & Norris, 1972, ibid.

ισοδύναμος του μεγέθους και της έντασης του ψυχικού αντίκτυπου αυτής (Castelnuovo-Tedesco, 1981).¹⁸

Επίσης, στην κατηγορία που ο βαθμός αναπηρίας είναι «μεγάλος» παρατηρούνται οι πιο σοβαρές και επώδυνες επιπτώσεις, τόσο σε ψυχικό, όσο και σε σωματικό επίπεδο. Πρόκειται για άτομα που αντιμετωπίζουν μεγάλου βαθμού περιορισμών στην καθημερινότητά τους και βρίσκονται σε νοσοκομεία και κέντρα αποκατάστασης, χωρίς να έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον των ψυχαναλυτών¹⁹ (Solnit & Priel, 1975).²⁰

«Αυτοί οι ασθενείς γίνονται αποσυρμένοι, αδρανείς και η κοινωνική τους προσαρμογή είναι τόσο οριακή, ώστε οι πιο επιβαρυνμένες περιπτώσεις περιγράφονται από συναδέλφους τους στο χώρο εργασίας ως περιπτώσεις «κοινωνικού θανάτου» (Bernstein, 1976, όπως παρουσιάζεται στο (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 149).²¹

Σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της ψυχικής έντασης που θα εγείρει μια αναπηρία αποτελεί και το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο εμφανίζεται, καθώς και το κατά πόσο έχουν προηγηθεί άλλες σημαντικές απώλειες. Με άλλα λόγια, αναπτυξιακές φάσεις που απαιτούν τον επαναπροσδιορισμό και την ανασυγκρότηση του Εγώ, όπως κατά την διάρκεια της φάσης εγκατάστασης του οιδιπόδειου συμπλέγματος ή της εφηβείας, επιβαρύνονται ιδιαίτερα με την εμφάνιση κάποιας αναπηρίας, πυροδοτώντας εντονότερες ψυχικές συγκρούσεις (Kyllonen, 1964; Moore, 1975; Dobovsky & Groban, 1975; Earle, 1979, όπως παρουσιάζονται στον Castelnuovo-Tedesco, 1981).²²

Μελέτες στο γνωστικό πεδίο της επίκτητης αναπηρίας και της ασθένειας στην ενήλικη ζωή υποστηρίζουν ότι συνήθως παρατηρείται μια προσωρινή ναρκισσιστική απάντηση που ακολουθείται από τον ψυχικό επαναπροσδιορισμό, όπου ο χρόνος που

¹⁸ Castelnuovo-Tedesco, 1981, *ibid*

¹⁹ «Η ψυχαναλυτική σκέψη και θεώρηση αναφορικά με τις επιρροές των σωματικών μειονεξιών βασίζεται κυρίως σε ασθενείς των δύο πρώτων κατηγοριών» (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 152).

²⁰ Solnit, A. J. & Priel, B. (1975) Psychological reactions to facial and hand burns in young men: Can I see myself through your eyes? *Psychoanalytic Study Child*, vol: 30, σελ: 549-566

²¹ Castelnuovo-Tedesco, 1981, *ibid*.

²² 1981, *ibid*.

χρειάζεται προκειμένου να επιτευχθεί η «ίαση» αποδίδεται μερικώς στην ψυχική συγκρότηση του υποκειμένου, καθώς και στη φύση της αναπηρίας.²³

«Οι αναπηρίες που επιφέρουν μεγαλύτερη δυσκολία στην ψυχολογική διαχείριση είναι αυτές που συνδέονται με μια σωματική ασθένεια που κλιμακώνεται, καθώς δεν επιτρέπεται στο Εγώ να συγκεντρώσει παραγωγικές αντισταθμιστικές αντιδράσεις» (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 152).²⁴

Η ψυχοθεραπευτική εμπειρία καταδεικνύει ότι συνήθως οι απαντήσεις αυτών των ασθενών γίνονται πιο συμπαγείς: εστιάζουν στο εδώ και τώρα, αποφεύγουν οποιαδήποτε αναδρομή στο παρελθόν, καθώς και οποιαδήποτε αναφορά σε σχεδιασμό που μπορεί να αφορά στο μέλλον, ενώ περιορίζονται δραματικά τα ενδιαφέροντα και οι ανησυχίες τους²⁵ (Castelnuovo-Tedesco, 1981).²⁶

Το σκηνικό διαφοροποιείται αρκετά, όταν μελετηθεί η επίδραση που έχουν οι εκ γενετής αναπηρίες ή αυτές με πολύ πρόωμη εκδήλωση στον ψυχισμό του ατόμου. Οι εκ γενετής αναπηρίες, καθώς και αυτές με πολύ πρόωμη εκδήλωση, που χαρακτηρίζονται από μονιμότητα, δύναται να διαμεσολαβήσουν του πλαισίου ανάπτυξης των ψυχικών συστημάτων (Εγώ, Ιδεώδες Εγώ, Υπερεγώ) δημιουργώντας έτσι μια σημαντικά εύθραυστη εικόνα εαυτού (Niederland, 1965;²⁷ Greenacre, 1952²⁸, 1958²⁹).

²³ Αναφορικά με την έννοια του βιώματος της «απώλειας», τα ευρήματα σχετικών μελετών φαίνεται, για ακόμα μια φορά, να είναι αντιθετικά. Κάποιες μελέτες υποστηρίζουν ότι η έννοια της «απώλειας» υφίσταται στις επίκτητες και όχι στις εκ γενετής αναπηρίες, κυρίως όταν λαμβάνει χώρα μετά την απόκτηση των λεκτικών δεξιοτήτων (Lussier, 1980), ενώ κάποιες άλλες υποστηρίζουν ότι η έννοια της «απώλειας» βιώνεται εξίσου, τόσο από το άτομο με επίκτητη, όσο και με εκ γενετής αναπηρία (Castelnuovo-Tedesco, 1981).

²⁴ Castelnuovo-Tedesco, 1981, *ibid*.

²⁵ Η στάση αυτή είναι ιδιαίτερα γνώριμη σε νεφροπαθείς ασθενείς τελικού σταδίου (Castelnuovo-Tedesco, 1981).

²⁶ Castelnuovo-Tedesco, 1981, *ibid*.

²⁷ Niederland, W.G. (1965) Narcissistic ego impairment in patients with early physical malformations. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 20, σελ: 518-534*.

²⁸ Greenacre, P. (1952) Preenatal patterning. *International Journal of Psychoanalysis, vol: 33, σελ: 410-415*.

²⁹ Greenacre, P. (1958) Early physical determinants in the development of the sense of identity. *Journal of American Psychoanalytic Assn. vol:6, σελ: 612-627*.

«Η σωματική καταγραφή της αναπηρίας αφήνει ανεξίτηλα συναισθηματικά σημάδια, τα οποία διαμορφώνουν μια ενδοψυχική κατάσταση» (Marks, 2001 σελ.25).³⁰

Η πρώτη εμφάνιση μιας σωματικής αναπηρίας διαμορφώνει την συνθήκη εξέλιξης ενός σωματικού Εγώ λιβιδινικά επενδεδυμένου, προπύργιο ανεπίλυτων συγκρούσεων και αντιθέσεων, που δύναται να οδηγήσει στη διαμόρφωση μιας ελλειμματικής και εύθραυστης εικόνας εαυτού που μπορεί να επιφέρει την μερική ή ακόμα και ολική αλλοίωση ή και παραμόρφωση της πραγματικότητας, μέσω κυρίως του μηχανισμού της προβολής αλλά και άλλων πρώιμων μηχανισμών άμυνας (π.χ. άρνηση, σχάση κ.α.) (Niederland, 1965).³¹

«Είναι αυτά τα ναρκισσιστικά ελλείμματα του Εγώ, απόρροια της διαστρεβλωμένης εικόνας εαυτού που μέσω προβολών θα αλλοιώσουν και τη θέαση του έξω κόσμου» (Rousso, 1985, σελ. 10).³²

Η παραπάνω άποψη συνδέει με τρόπο ντετερμινιστικό και αδιάλλακτο την αναπηρία με την διαμόρφωση ενός ελλειμματικού σωματικού Εγώ, περιγράφοντας έτσι ένα αναπόφευκτο ναρκισσιστικό πλήγμα. Με άλλα λόγια, για πολλά χρόνια πολλοί ήταν εκείνοι που υποστήριζαν ότι η εμφάνιση μιας εκ γενετής αναπηρίας αρκεί για να διαστρεβλώσει και να αλλοιώσει το Εγώ, χωρίς να καταδεικνύεται κάποιος παράγοντας, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ή συνθήκη που να μπορεί να ανατρέψει αυτή την έκβαση. Σίγουρα μια τέτοια θέση, που ορίζει την σχέση αίτιου-αιτιατού ως μια συνεπαγόμενη αδιαμεσολάβητη διαδικασία, φαντάζει παρωχημένη, περιοριστική, απλοϊκή και κοντόφθαλμη, στον πυρήνα της οποία εδρεύει μια ρατσιστική λογική παθολογικοποίησης του διαφορετικού. Ως εκ τούτου, μεταγενέστεροι ερευνητές αφήνοντας πολύ περισσότερο χώρο για ατομική διαφοροποίηση υποστήριζαν ότι πολλοί είναι αυτοί οι παράγοντες που θα καθορίσουν αν τελικά η εμφάνιση μιας εκ γενετής αναπηρίας θα διαμορφώσει μια ελλειμματική εικόνα εαυτού, με την μορφή

³⁰ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

³¹ Niederland, 1965, *ibid*

³² Rousso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal, Vol: 13, No:1, σελ:5-17.*

ενός ναρκισσιστικού τραυματισμού στο Εγώ. Ένας εξ' αυτών των παραγόντων είναι και η ποιότητα της γονικής λειτουργίας.

Η στάση και η συμπεριφορά των σημαντικών άλλων, κυρίως της μητέρας, απέναντι στο παιδί με εκ γενετής αναπηρία θα παίζει καθοριστικό ρόλο στην ψυχική του συγκρότηση³³ (Lussier 1980)³⁴. Συνεπώς, η αναπαράσταση που φέρει το υποκείμενο, για την σχέση του με τους σημαντικούς άλλους θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό το πώς θα μεταβολίσει την αναπηρία του (Rouso, 1985).³⁵

Επίσης, ο αντίκτυπος που έχει στα άτομα με σωματικές αναπηρίες η κοινωνική αναπαράσταση ενός «πάσχοντος σώματος», καθιστά σχεδόν αδύνατη την μη εσωτερικευση μέρους αυτών των αρνητικών κοινωνικών αναπαραστάσεων και συμπεριφορών, που αφορούν στο μεγαλύτερο μέρος τους, στην αντίληψη ενός «μικρού δυναμικού» που χαρακτηρίζει την εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα. Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι ακόμα και με ιδανική γονική παρουσία (optimal parenting) θα ήταν δύσκολο για τα παιδιά και τους ενήλικες με αναπηρία να μην εσωτερικεύσουν μέρος αυτών των κοινωνικών αντιλήψεων. Συνεπώς, η έννοια της «εσωτερικευμένης καταπίεσης», ως το ψυχικό αποτύπωμα μιας διαπροσωπικής ή και κοινωνικής συνδιαλλαγής, είναι βοηθητική, καθώς συμβάλλει στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ ψυχολογικών δυσκολιών και κοινωνικού αποκλεισμού (Mason, 1992, όπως παρουσιάζεται στην Marks, 2001).³⁶

«...Αν και ο Mason (1992) δεν εμπερικλείει στο απόφθεγμα του την έννοια του ασυνειδήτου είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η εσωτερικευμένη καταπίεση (μια μορφή αναστολής) είναι πιο αποτελεσματική όταν δεν είμαστε ενήμεροι ότι υφίσταται. Κάποιες εμπειρίες είναι τόσο επώδυνες που τις αποσύρουμε από την συνείδησή μας. Παρόλα αυτά συνεχίζουν να επηρεάζουν την αυτό-εκτίμηση και να διαμορφώνουν σκέψεις και

³³ Η στάση και η συμπεριφορά της μητέρας, ή του βασικού ατόμου που εμπλέκεται στη φροντίδα του βρέφους, ως πεδίο αντανάκλασεων και καθρεφτίσματος, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το πώς θα ανταποκριθεί το μωρό, καθώς και το πώς θα εσωτερικεύσει την εικόνα του (Castelnuovo-Tedesco, 1981).^{*1}

^{*1} Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

³⁴ Lussier, A. (1980) The physical handicap and the body ego. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 61, σελ: 179-185.

³⁵ Rouso, 1985, ibid.

³⁶ Marks, 2001, ibid.

συμπεριφορές. Η εσωτερικευμένη καταπίεση έχει μείνει σχετικά ανεξερευνήτη στη μελέτη τη αναπηρίας» (Marks, 2001, σελ.26).³⁷

Η παραπάνω θέση εισάγει μια σημαντική διάσταση στη μελέτη της αναπηρίας που αφορά στη συνδιαλλαγή του ατόμου με τους γύρω του, διαμορφώνοντας έτσι την ερευνητική εκείνη συνθήκη όπου η αναπηρία δεν αποτελεί πλέον ένα ξεχωριστό και απομονωμένο γεγονός που αφορά στο άτομο που την ενσαρκώνει, αλλά βρίσκεται σε μια δυναμική αλληλεπίδραση με το περιβάλλον.

Για πολλά χρόνια, το γνωστικό πεδίο της αναπηρίας έχρηζε περαιτέρω μελέτης από την ψυχαναλυτική κοινότητα ενώ καμία ψυχαναλυτική μελέτη δεν διερεύνησε επαρκώς το ζήτημα της αρνητικής επίδρασης που είχε η κοινωνική συμπεριφορά στη διαμόρφωση και ανάπτυξη του ναρκισσισμού των ατόμων με αναπηρία³⁸ (Rouso, 1985).³⁹ Η συνεισφορά της ψυχανάλυσης στη μελέτη μιας συμπεριφοράς, ως αποτελέσματα συνειδητών και ασυνειδητών ψυχικών διεργασιών επισημαίνει ότι αυτό που εξωτερικεύεται μπορεί να κατανοηθεί μόνο εφόσον αναγνωριστεί αυτό που δεν δύναται ή δεν επιθυμείται να εκφραστεί δημόσια (Butler, 1995).⁴⁰

I.2 Σκοπός της μελέτης και διατύπωση ερευνητικών υποθέσεων.

Η παρούσα μελέτη δεν θα επιχειρήσει να εστιάσει με τρόπο μονομερή στην αναγνώριση και διατύπωση του πλήθους των κοινωνικών περιορισμών και εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες, με τον τρόπο που έπραξαν προγενέστεροι ερευνητές, κυρίως εκπρόσωποι κινημάτων οι οποίοι παρασυρμένοι από την ανάγκη να αναδείξουν την συνθήκη κοινωνικού αποκλεισμού της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας περιορίστηκαν στο να καταδικάσουν και να στηλιτεύσουν την ρατσιστική, περιοριστική και ευνουχιστική κοινωνική πραγματικότητα που βίωναν τα άτομα αυτά (βλ. κοινωνικό και ιατρικό μοντέλο)

³⁷ 2001, ibid

³⁸ «Η ανάγκη μας για επαφή με άλλους είναι πρωταρχική και δεν μπορεί να εξηγηθεί μέσα από άλλες ανάγκες ή να συρρικνωθεί σε κάτι πιο βασικό....ο εσωτερικός μας κόσμος είναι μια δυναμική, συνεχώς μεταβαλλόμενη διαδικασία ...» (Gomez, 1997; όπως παρουσιάζεται στην Marks, 2001, σελ.20).^{*1}

^{*1} Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

³⁹ Rouso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal, Vol: 13, No:1, σελ:5-17.*

⁴⁰ Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 5, σελ: 165-180.*

(Barnes και συν. 1999)⁴¹ Στη προσπάθειά τους αυτή παρέλειψαν να αναγνωρίσουν και να συμπεριλάβουν στο ερευνητικό τους πεδίο το προσωπικό βίωμα του ατόμου, ίσως γιατί στόχος, έτσι όπως αυτός μπορεί να διαμορφώθηκε ως απαίτηση των καιρών, ήταν η ανάδειξη του προβλήματος σε μακρο-κοινωνικό επίπεδο και η διεκδίκηση κοινωνικών δικαιωμάτων και όχι η «περιοριστική» αποτύπωση ενός εξατομικευμένου βιώματος.

Κεντρικός λοιπόν στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι να γεφυρώσει το κοινωνικό με το ατομικό πεδίο, μέσα από μια αμφίδρομη αναγνώριση όπου το κοινωνικό μεταβολίζεται μέσα από ψυχικές διαδικασίες και γίνεται ατομικό, αλλά και το ατομικό ως μια προσωπική ιστορία που καταγράφεται στην ενδοψυχική πραγματικότητα του ατόμου έχει και μια δημόσια αποτύπωση που χρειάζεται να ληφθεί υπόψη, σε μια πληρέστερη προσπάθεια κατανόησης. Όπως αναφέρει η Keary (2009)⁴² στο άρθρο της με τίτλο «Do we? Can we look at the disabled body? »:

*«παραθέτοντας προσωπικές πληροφορίες επιλέγω να συμμετάσχω μερικώς στο γεγονός ότι η αναπηρία είναι μια δημόσια εμπειρία» (Keary, όπως παρουσιάζεται στη Hartley, 2009, σελ. 165).*⁴³

Ο παραπάνω στόχος, έτσι όπως αυτός διατυπώνεται, αφήνει πολύ χώρο για ατομική διαφοροποίηση, καθώς δεν υιοθετεί την άποψη ότι η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία ή η πολύ πρόωμη εκδήλωση αυτής οδηγεί «αυτόματα» και «αμετάκλητα» σε κάποια μορφή διαταραχής του Εγώ. Μια τέτοια άποψη εξάλλου, αντιβαίνει της λογικής, της ηθικής, αλλά και της δεοντολογίας που ο συγγραφέας φιλοδοξεί να διέπει την παρούσα μελέτη. Η άποψη ότι η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, ή η εμφάνισή της σε πολύ πρόωμο αναπτυξιακό στάδιο, αποτελεί τον καθοριστικό εκείνο παράγοντα που εγκλωβίζει την φυσιολογική πορεία ανάπτυξης του Εγώ, βασίζεται

⁴¹ Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. (1999) *Exploring disability: A sociological introduction*. USA: Polity Press.

⁴² Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

⁴³ 2009, ibid

πάνω σε έναν αυθαίρετο συλλογισμό, κατάλοιπο της ρατσιστικής λογικής που διέπνεε το ευγονικό κίνημα.⁴⁴

«Η εκ γενετής τύφλωση από μόνη της, όπως και η χαμηλή νοημοσύνη, η βραδύτητα του λόγου και η μικροσωμία, δεν χρειάζεται απαραίτητα να συνοδεύονται από συγκεκριμένες μειονεξίες του Εγώ ή διαταραχές προσωπικότητας» (Blank, 1957, σελ: 5).⁴⁵

Συνεπώς, η παρούσα μελέτη σχεδιάστηκε και συντάχθηκε πάνω στην λογική της διαλεκτικοποίησης των ζητημάτων που άπτονται του θεματικού πεδίου της αναπηρίας, ευελπιστώντας να γεφυρώσει απόψεις, προσεγγίσεις και θέσεις φαινομενικά διαφορετικές, καθώς η σφαιρική αναγνώριση όλων των επιμέρους ζητημάτων είναι αυτή που θα οδηγήσει στην πληρέστερη κατανόηση του θέματος, και συνεπώς στην δημιουργία ενός πλέον ενδεδειγμένου και ολοκληρωμένου πλαισίου παροχής υπηρεσιών υποστήριξης στην πληθυσμιακή ομάδα των σωματικά αναπήρων. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της συνθετικής λογικής, ο συγγραφέας, υιοθετώντας μια ψυχαναλυτική θεώρηση του αντικειμένου, επιχειρεί να περιγράψει την ψυχική συγκρότηση του υποκειμένου, σε συνδιαλλαγή με στοιχεία του μικρο και μακρο-κοινωνικο-πολιτισμικού του γίνεσθαι, προβαίνοντας σε έναν συγκερασμό θέσεων και διαφορετικών προσεγγίσεων που μέχρι σήμερα περιγράφονταν μεμονωμένα και αποσπασματικά, έχοντας ως συνέπεια την πλημμελή παροχή υπηρεσιών στην εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα.

«...η ψυχανάλυση μπορεί να χρησιμοποιηθεί, προκειμένου να μελετήσει την αναπηρία στο κοινωνικό-πολιτισμικό, ομαδικό, ή ακόμα και διαπροσωπικό επίπεδο, καθώς και στο ενδο-ψυχικό επίπεδο» (Marks, 2001, σελ.20).⁴⁶

Φιλοδοξία λοιπόν της πολυεπίπεδης ανάπτυξης του θέματος, είναι η παράλληλη ανάγνωση της εσωτερικής και της εξωτερικής πραγματικότητας του υποκειμένου (π.χ. σχέση μητέρας-βρέφους, δυναμική οικογένειας, σχέσεις μέσα σε κοινωνικές

⁴⁴ Ευγονικό κίνημα: «Επιστημονικό» κίνημα ρατσιστικού χαρακτήρα, στόχος του οποίου ήταν ο «εξευγενισμός» και η «καθαρότητα» του ανθρώπινου είδους με βάση τους νόμους της κληρονομικότητας» (Ποταμιάνος, 2000, σελ. 30).

⁴⁵ Blank, H. R. (1957) Psychoanalysis and Blindness. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 26, σελ: 1-24.

⁴⁶ Marks, 2001, ibid

ομάδες κ.α.) (Bion, 1962)⁴⁷. Ως εκ τούτου, γίνεται ιδιαίτερος λόγος για την σχέση που αναπτύσσει το άτομο με τους σημαντικούς άλλους, ήδη από την γέννησή του και μετέπειτα, διερευνώντας την επίδραση που μπορεί να έχει στην ποιοτική έκβαση της παραπάνω σχέσης η εμφάνιση μιας εκ γενετής σωματικής αναπηρίας ή μιας αναπηρίας που εκδηλώνεται εντός του πρώτου έτους ζωής.⁴⁸ Στο πλαίσιο μια τέτοιας αναγνώρισης η μελέτη της πρωταρχικής σχέσης κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η συγκρότηση της αναπαράστασης του εαυτού είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την αναπαράσταση του πρωταρχικού αντικειμένου. Η μη απόδοση ψυχικής μονιμότητας σε ένα αντικείμενο που δεν είναι διαθέσιμο (φυσικά ή ψυχικά), μπορεί να οδηγήσει στην δημιουργία μιας διαταραγμένης αναπαράστασης εαυτού (Bornstein, 1977).⁴⁹

«Το να κατέχεις μια σταθερή εικόνα της μητέρας και άλλων ανθρώπων που παρέχουν προστασία είναι ισότιμο σε ψυχικούς όρους με το να έχεις ενσωματώσει το αγαπημένο πρόσωπο στο Εγώ και μέσω της ταύτισης να βιώνεις την προστασία ως το «μαγικό» επακόλουθο/αποτέλεσμα της κατοχής και της δυνατότητας ανάκλησης της εικόνας του προστάτη» (Fraiberg, 1968, όπως παρουσιάζεται στον Bornstein, 1977, σελ. 26).⁵⁰

Συνεπώς, μία εκ των ερευνητικών υποθέσεων αναφέρει ότι η ένταση και ο βαθμός του ψυχικού αποτυπώματος μιας εκ γενετής αναπηρίας θα εξαρτηθεί άμεσα από τον τρόπο που η μητέρα θα μπορέσει να μεταβολίσει το γεγονός αυτό. Η ένταση των συναισθηματικών κραδασμών που δύναται να προκαλέσει η είδηση ενός τέτοιου γεγονότος στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της πρωταρχικής σχέσης παρεμβάλουν δραστικά της πορείας ανάπτυξης του ατόμου διαμορφώνοντας συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές που έχουν σαν στόχο την αποσαφήνιση του μητρικού συναισθήματος. Με άλλα λόγια, η συγκρότηση μιας ανασφαλούς πρωταρχικής

⁴⁷ Bion, W. (1962) *Learning from Experience*. London: Karnac.

⁴⁸ Εκτιμάται ότι, ο βαθμός και η ένταση αυτής της επιρροής θα αποτελέσει συνέκδοχο πολλών παραγόντων, σημαντικότεροι εκ των οποίων είναι η ψυχική συγκρότησή του μητρικού αντικειμένου, καθώς και η συναισθηματική του διαθεσιμότητα, αλλά και η ποιότητα του παρεχόμενου υποστηρικτικού πλαισίου, τόσο σε επίπεδο ενδο-οικογενειακό και ευρύτερα συγγενικό, όσο και σε επίπεδο μακροκοινωνικό, όπως αυτό περιγράφεται από το εύρος των παρεχόμενων ιατρικών και άλλων υπηρεσιών.

⁴⁹ Bornstein, M. (1977) Analysis of a congenitally blind musician. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 46, σελ: 23-37.

⁵⁰ 1977, ibid

σχέσης θα διαμορφώσει στο παιδί μια ανάγκη συνεχούς αξιολόγησης της μητρικής αποδοχής.

Επίσης, η ταυτότητα του φύλου⁵¹ θα αποτελέσει ακόμα έναν παράγοντα που θα διαμεσολαβήσει του τρόπου που θα βιώσει την αναπηρία ο άνδρας και η γυναίκα, δεδομένου ότι το ανάπηρο σώμα καθίσταται ανεπαρκές να συγκριθεί με τα στερεότυπα κοινωνικά ιδεώδη του ανδρισμού και της θηλυκότητας, δημιουργώντας έτσι και στα δύο φύλα συνειδητές και ασυνείδητες συγκρούσεις σχετικά με την ταυτότητά τους (Parker, 2003).⁵² Το γεγονός ότι οι γυναίκες συχνά, ακόμα και σήμερα, αν και με λιγότερο «εμφανή» τρόπο, παρουσιάζονται ως άτομα παθητικά, χρήζοντα προστασίας, ως άτομα που φροντίζουν ή ως σεξουαλικά αντικείμενα, φαίνεται να μοιράζονται πολλά από εκείνα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στην πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με αναπηρίες. Συνεπώς, τα άτομα με αναπηρίες τείνουν να εξισώνονται με τα περισσότερα από τα κοινωνικά στερεοτυπικά χαρακτηριστικά που διέπουν την θηλυκότητα (Marks, 2001),⁵³ παρεκκλίνοντας του «ηρωικού μοντέλου της ανδροπρέπειας»⁵⁴ (Kaftal, 1991).⁵⁵

Η παραπάνω θεώρηση μας οδηγεί σε ακόμα μία ερευνητική υπόθεση που αφορά στην αντίληψη ότι οι άνδρες τείνουν να δυσκολεύονται περισσότερο από τις γυναίκες να μεταβολίσουν ψυχικά μια εκ γενετής σωματική αναπηρία. Την άποψη αυτή επισήμαναν κι άλλοι ερευνητές (Καΐλα και συν. 1994),⁵⁶ υποστηρίζοντας ότι η εμφάνιση μιας εκ γενετής αναπηρίας δύναται να δώσει άλλη ένταση στην πρωταρχική σχέση με το μητρικό αντικείμενο, με αποτέλεσμα να δυσκολέψει περισσότερο το αγόρι σε σύγκριση με το κορίτσι, δυσχεραίνοντας την διαδικασία αποχωρισμού-εξατομίκευσης (separation-individuation) (Axelrod, 1997).⁵⁷ Στην ένταση αυτής της σχέσης, ο εξωτερικός κόσμος («ο κόσμος των ανδρών») τείνει να φαντάζει ξένος και

⁵¹ «το γένος, σε συνάρτηση με την ιδιοσυγκρασία του κάθε ατόμου, είναι τα δύο εκείνα στοιχεία που καθορίζουν κατά μεγάλο ποσοστό την προσωπικότητα του, αλλά και που επίσης έχουν βαθύτατες κοινωνικές συνέπειες» (Schaffer, 1996, σελ. 90).^{*1}

^{*1} Schaffer, H. R. (1996) *Social development*. UK: Blackwell Publishers.

⁵² Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy*, Vol: 19, No: 4, σελ: 447-464.

⁵³ Marks, 2001, ibid.

⁵⁴ «... το ηρωικό μοντέλο της ανδροπρέπειας είναι μια απόπειρα να ενδυναμώσει και να σταθεροποιήσει την αναπαράσταση του εαυτού σε σχέση με το φύλο» (Kaftal, 1991, σελ: 305).^{*1}

⁵⁵ Kaftal, E. (1991) On intimacy between men. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol: 1, σελ: 305-328.

⁵⁶ Καΐλα, Μ., Πολεμικός Λ. & Φιλίππου, Γ. (1994) *Άτομα με ειδικές ανάγκες*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁵⁷ Axelrod, D. S. (1997) Developmental pathways to masculinity: A reconsideration of Greenson's 'Disidentifying from mother'. *Issues Psychoanal. Psychol.* Vol: 19, σελ: 101-115.

απροσπέλαστος για το μικρό αγόρι που δύναται να εγκλωβιστεί στη πρωταρχική σχέση με το μητρικό αντικείμενο, είτε εξαιτίας μιας μεγαλύτερης φροντίδας στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία του, είτε εξαιτίας της απουσίας ενός διαθέσιμου πατέρα.⁵⁸

Επίσης, η προσπάθεια του μικρού αγοριού να ανταποκριθεί στις προσδοκίες και στις επιθυμίες του πατέρα, με στόχο την ταύτιση μαζί του, γεγονός που θα του δώσει την ώθηση που χρειάζεται για να μετακινηθεί από τον ασφυκτικό κλοιό της μητέρας και να επιτύχει την διαφοροποίηση, φαντάζει ακόμα πιο δύσκολη, όταν καλείται να διαχειριστεί τους λειτουργικούς περιορισμούς, μεγάλους ή μικρούς, της αναπηρίας του.

Μια ολόκληρη ζωή μπορεί να αφιερωθεί στην εκπλήρωση των προσδοκιών ενός άλλου, σε μια προσπάθεια συμβιβασμού με ένα σωματικό σχήμα που καταδεικνύει έναν ναρκισσιστικό τραυματισμό. Η καθημερινότητα λοιπόν του ατόμου με ναρκισσιστικά ελλείμματα διανθίζεται από αυτή την προσπάθεια, τόσο σε επίπεδο διαπροσωπικό, όσο και σε κοινωνικό. Οι συμπεριφορές και οι επιλογές του υποκειμένου κινούνται από μια εν πολλοίς, ασυνείδητη ή και συνειδητή προσπάθεια διεκδίκησης της προσοχής και της αποδοχής του άλλου. Ως εκ τούτου, σε μια σεμνότυφα «φυσιολογικόμορφη» κοινωνία, όπου τα μέλη της πασχίζουν να αγγίξουν την «τελειότητα» και να αποποιηθούν οποιαδήποτε μορφή εξάρτησης που τους πυροδοτεί την αγωνία και τον φόβο καθήλωσης σε ένα προηγούμενο στάδιο ανάπτυξης, όπου το Εγώ ενυπήρχε σε μια αδιαφοροποίητη κατάσταση, τα κομμάτια εαυτού που δεν είναι αποδεκτά εξοβελίζονται από το συνειδητό μας πεδίο, καθώς δημιουργούν ρήξη με την πραγματικότητα⁵⁹ (Marks, 2001, σελ.21).⁶⁰

Το επάγγελμα, ως αυτή η κοινωνική δραστηριότητα που συνδέει με τον πιο έντονο και καθοριστικό τρόπο το υποκείμενο με τον δημόσιο βίο, αποτελεί το σημείο συνάντησης των ατομικών προσδοκιών και των κοινωνικών απαιτήσεων. Με άλλα

⁵⁸ Καθοριστικό ρόλο θα παίξει η ψυχική συγκρότηση της μητέρας και η αναπαράσταση που φέρει για την δική της πρωταρχική σχέση με το μητρικό αντικείμενο. Οι μητέρες εκείνες που δυσκολεύονται να επιτρέψουν την φυγόκεντρη τάση των παιδιών τους και κυρίως των αγοριών, μπορεί να χρησιμοποιήσουν την αναπηρία του παιδιού τους ως πρόσχημα της μη διευκολυντικής συμπεριφοράς τους, καλύπτοντας έτσι την ανασφαλή ψυχική τους συγκρότηση. Συνεπώς, η παρουσία μιας σωματικής αναπηρίας μπορεί να καταστεί απειλή, για την φυσιολογική ανάπτυξη του εγώ του παιδιού, εφόσον η μητέρα δεν καταφέρει να διασφαλίσει την σωστή απόσταση από το ανάπηρο παιδί της (Badinter, 1994).

⁵⁹ Μηχανισμοί όπως αυτοί της άρνησης, της απόθησης και της προβολής ενεργοποιούνται για να προστατεύσουν το Εγώ από τον κατακερματισμό του.

⁶⁰ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

λόγια, το επάγγελμα αποτελεί ένα πεδίο ανταγωνισμού, επικράτησης και αναγνώρισης, διαδικασίες προσφιλείς και απαραίτητες της ψυχικής λειτουργίας κυρίως των ανδρών εκείνων που πασχίζουν διαρκώς να τεκμηριώσουν την «φαλλική» τους επάρκεια.⁶¹

«Σύμφωνα με τα αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών υποστηρίζεται ότι, οι οικογένειες συμπεριφέρονται και αντιμετωπίζουν τα αγόρια και τα κορίτσια διαφορετικά με τέτοιο τρόπο ώστε να ενδυναμώνουν τα αγόρια να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας. Συνεπώς, οι διαφορές στο ανθρώπινο κεφάλαιο είναι απόρροια της παραπάνω κοινωνικοποίησης και παρέχει μια εναλλακτική εξήγηση για το λόγο που τα αγόρια και τα κορίτσια επιλέγουν διαφορετικά μαθήματα στο σχολείο, καθώς και γιατί οι γυναίκες είθισται να δίνουν σημασία σε χαρακτηριστικά που είναι λιγότερα επικερδή στην αγορά εργασίας» (Kirton και Greene, 2000, σελ. 56).⁶²

Η παραπάνω ακολουθία σκέψεων μας οδηγεί να αναλογιστούμε το πως συνδέεται η επιλογή μιας επαγγελματικής δραστηριότητας με την ψυχική συγκρότηση του υποκειμένου, γεγονός που μας ωθεί στη διατύπωση μιας ακόμα ερευνητικής υπόθεσης όπου η επιλογή επαγγέλματος δύναται να αποτελεί μια προσπάθεια ναρκισσιστικής αναπλήρωσης ενός «ελλειμματικού» σώματος. Συνεπώς, προσκαλώντας του συμμετέχοντες με εκ γενετής σωματική αναπηρία να μιλήσουν για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους ενασχολήσεις, επιθυμίες ή στόχους, επιχειρήθηκε να διερευνηθούν φαντασιώσεις και αναπαραστάσεις αναφορικά με τον εαυτό επισημαίνοντας τους τρόπους με τους οποίους η αναπηρία έχει διαμεσολαβήσει αυτών των αναπαραστάσεων.

Τα παραδείγματα ατόμων με εκ γενετής σωματική αναπηρία που παρά τους όποιους περιορισμούς τους κατάφεραν ιδιαιτέρως αξιοσημείωτα πράγματα, έχουν προσελκύσει από νωρίς το ενδιαφέρον θεωρητικών, τόσο του ψυχαναλυτικού πεδίου,

⁶¹ Ο ναρκισσιστικός πυρήνας του ψυχιισμού του άνδρα (όπως και κάθε ανθρώπινου ψυχιισμού) ενεργοποιείται από την προσπάθεια να μειωθεί το χάσμα μεταξύ του Εγώ και του Ιδεώδους του. «...οι εκδραματίσεις ως το αποτύπωμα του ασυνειδήτου στο συνειδητό, φέρουν το σημάδι του αδύνατου, του ανέφικτου, με μια πρόθεση να εμπεριέξουν το αδύνατο στη σφαίρα του δυνατού» (Butler, 1995, σελ. 178).^{*1}

^{*1} Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanal Dialogues*, Vol: 5, σελ: 165-180.

⁶² Kirton, G. & Greene, A. (2000) *The dynamics of managing diversity. A critical approach*. UK: Butterworth Heinemann.

όσο και άλλων πεδίων στον κλάδο της ψυχολογίας.⁶³ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Peter, ενός αγοριού με μη ανεπτυγμένα άνω άκρα και με χέρια που διέθεταν μόνο τρία δάκτυλα, εκ των οποίων κανέναν αντίχειρα, που έμαθε να κολυμπάει, κατασκεύασε μόνος του ένα ποδήλατο κι έγινε ένας ιδιαίτερα ικανός δικυκλιστής, ενώ έμαθε να παίζει τρομπέτα κι εξελίχθηκε σε έναν δεξιοτέχνη μουσικό. Σύμφωνα με το κλινικό ιστορικό αυτού του περιστατικού, ο Peter, για κάποια χρονική περίοδο, διατηρούσε ένα πλήθος μεγαλομανιακών και απραγματοποιήτων φαντασιώσεων, που αφορούσαν στην ικανότητά του να σκαρφαλώνει και να κόβει δέντρα (Lussier, 1960;⁶⁴ 1980⁶⁵).

«Η υγιής φαλλικότητα βασίζεται πρωταρχικά σε αυτό που η κλασική ψυχανάλυση ορίζει ως ουδετεροποίηση, εξευγενισμός και ενσωμάτωση των μεγαλειωδών προσπαθειών για φαλλικό ναρκισσισμό ή επιδειξιμανία, καθώς και φαλλική παντοδυναμία κατά τη διάρκεια της οιδιπόδειας φάσης» (Edgcumbe and Burgner, 1975; Schalin, 1983, όπως παρουσιάζονται στον Diamond, 2006, σελ:1123).⁶⁶

Κοινός, λοιπόν, παρανομαστής, σχεδόν όλων των παραδειγμάτων που αναφέρονται στην σχετική βιβλιογραφία φαίνεται να είναι η ανάγκη να διακηρύξει κάποιος – παρά των «ελλειμμάτων» του - ότι δύναται να επιτυγχάνει ιδιαίτερα υψηλούς στόχους καταδεικνύοντας έτσι ότι δεν υφίσταται «ευνουχισμός» (Castelnuovo-Tedesco, 1981).⁶⁷

⁶³ Χαρακτηριστικό είναι το ενδιαφέρον που επέδειξε ο Alfred Adler αναφορικά με την μελέτη του ψυχικού αποτυπώματος της αναπηρίας, που τον οδήγησε στην συγγραφή του έργου του η «Μειονεξία των οργάνων», ενώ πλειάδα άλλων θεωρητικών μελέτησαν τις αντισταθμιστικές συμπεριφορές που υιοθετούν υποκείμενα που βίωναν κάποια μορφή σωματικής αναπηρίας (York, 1980;^{*1} Bornstein, 1977;^{*2} Lussier, 1960).

^{*1} Yorke, C. (1980) Some comments on the psychoanalytic treatment of patients with physical disabilities. *International Journal of Psychoanalysis*, vol: 61, σελ: 187-193.

^{*2} Bornstein, M. (1977) Analysis of a congenitally blind musician. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 46, σελ: 23-37.

⁶⁴ Lussier, A. (1960) The analysis of a boy with a congenital deformity. *Psychoanalytic Study Child*. Vol: 15, σελ: 430-453.

⁶⁵ Lussier, A. (1980) The physical handicap and the body ego. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 61, σελ: 179-185.

⁶⁶ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. Vol: 54, σελ: 1099-1130.

⁶⁷ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω παραδείγματα, θα μπορούσαμε να αναλογιστούμε την επιλογή επαγγέλματος ως την δημόσια αποτύπωση μιας διεγερμένης φαντασιακής επεξεργασίας (απόρροια μιας σωματικής αναπηρίας) που ενσαρκώνεται με την έκφραση δημιουργικότητας του υποκειμένου, η οποία ως στόχο έχει την υπέρβαση των περιορισμών που επιβάλλει μια τραυματική πραγματικότητα που έχει μια σωματική καταγραφή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.

Π.1 Η Ψυχαναλυτική συμβολή στη μελέτη και επεξεργασία του θεματικού πεδίου της αναπηρίας.

«Αναλυτές και ερευνητές δεν έχουν εστιάσει στα ειδικά προβλήματα, όπως αυτά παρουσιάζονται από τους αναλυόμενους με σωματικές αναπηρίες» (Cubbage & Thomas, 1989, σελ. 161).⁶⁸

Λίγες είναι οι μελέτες εκείνες που προσεγγίζουν το θεματικό πεδίο της αναπηρίας διατηρώντας μια ψυχαναλυτική ματιά, αφήνοντας έτσι την εντύπωση ότι η μελέτη της αναπηρίας, αφορά στο τομέα της αποκατάστασης και μόνο (Cubbage, & Thomas, 1989,⁶⁹ Rousso, 1985⁷⁰).

Κάποιοι από τους λόγους που επιστρατεύονται προκειμένου να εξηγήσουν τον αποκλεισμό της πληθυσμιακής ομάδας των αναπήρων από την ψυχαναλυτική διαδικασία, παραθέτονται παρακάτω.

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή στην πορεία εξέλιξης της ψυχαναλυτικής θεώρησης, γίνεται αντιληπτός ο αποκλεισμός της πληθυσμιακής ομάδας των ατόμων με αναπηρίες από την ψυχαναλυτική βιβλιογραφία, κυρίως τα πρώτα χρόνια εγκαθίδρυσης της ψυχαναλυτικής σκέψης ως απόρροια της τότε γενικευμένης άποψης στους κύκλους των ψυχαναλυτών ότι τα άτομα με αναπηρίες είχαν «αδύναμο Εγώ», γεγονός που τα καθιστούσε «μη -αναλύσιμα» (Asch & Rousso, 1985).⁷¹

Συνεπώς, η ανάδυση της ψυχαναλυτικής σκέψης και η διαμόρφωση του πεδίου εφαρμογής της συνοδεύεται από τον αποκλεισμό συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων, στο έδαφος μιας αναποτελεσματικής παρέμβασης, γεγονός που αντανακλά τα κοινωνικά στερεότυπα της εποχής.

Κάποιοι ακόμα λόγοι που επιχειρούν να εξηγήσουν τον αποκλεισμό της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας από τη διεθνή ψυχαναλυτική βιβλιογραφία επισημαίνουν τόσο τον σχετικά μικρό αριθμό των ατόμων με αναπηρίες που μπορούν

⁶⁸ Cubbage, M. E., Thomas, K., R (1989) Freud and disability. *Rehabilitation Psychology*. Vol 34, No: 3, σελ: 161-173.

⁶⁹ 1989, ibid.

⁷⁰ Rousso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal*, Vol: 13, No:1, σελ:5-17.

⁷¹ Asch, A., & Rousso, H. (1982) Therapist with disabilities: Theoretical and clinical issues. *Psychiatry*, Vol: 48, No: 1, σελ: 1-12.

να αντεπεξέλθουν οικονομικά στο σχεδιασμό μιας μακρόχρονης ψυχαναλυτικής παρέμβασης, όσο και στους ανεπεξέργαστους φόβους των ψυχαναλυτών που αναδύονται στη θέαση των περιορισμών και των ελλειμμάτων που αποτυπώνονται στην εικόνα των ατόμων αυτών⁷² (Cubbage & Thomas, 1998).⁷³ Συχνά, η σωματική αναπηρία του θεραπευόμενου, πυροδοτεί το άγχος ευνουχισμού του θεραπευτή, οδηγώντας τον μέσω της υποτίμησης των δυνατοτήτων του πελάτη του, στη διεξαγωγή συμπερασμάτων και συνδέσεων που στερούνται τόλμης ή θεωρούνται συντηρητικά (Plank & Hoerwood, 1961).⁷⁴ ενώ, μελέτες έχουν επισημάνει την δυσκολία των θεραπευτών να διαχειριστούν την αντιμεταβίβαση ενός ασθενούς με αναπηρία (Kris Study Group, Beres/Calder Section, 1971, όπως παρουσιάζεται στο Rousso, 1985).⁷⁵ Με άλλα λόγια, η θέαση ενός ατόμου που φέρει μια σωματική αναπηρία φαίνεται να δημιουργεί στον θεραπευτή την εντύπωση του «τετελεσμένου», του «απροσπέλαστου», διαμορφώνοντας έτσι την αίσθηση ότι υπάρχει κάτι που δεν μπορεί να αλλάξει, γεγονός που μπορεί να βιωθεί ως περιοριστικός παράγοντας στο σχεδιασμό μιας ψυχαναλυτικής θεραπείας, ως προς το τι μπορεί να επιτευχθεί, θέτοντας έτσι εκ των προτέρων ένα όριο. Σε αντίθετη περίπτωση, «η θεραπεία με έναν μέσο νευρωτικό ασθενή ξεκινάει με την προσδοκία ότι δύναται να έχει ένα πολύ καλό αποτέλεσμα, δεδομένης της δέσμευσης και της προσπάθειας και από τις δύο πλευρές» (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 152).⁷⁶

⁷² Μια πολύ γλαφυρή περιγραφή των συναισθημάτων που δύναται να αναδυθούν στο θεραπευτή στη θέαση ενός ανάπηρου σώματος, παραθέτει η Anne Marie Keary στο άρθρο της «Do we? Can we look at the disabled body?» :

«Τι ενυπάρχει στο συναίσθημα που με συνεπαίρνει; Μπορεί να θεωρηθεί ως κάτι θετικό, μια προσπάθεια να γνωρίσω καλύτερα, καθώς φανταζόμαστε τους εαυτούς μας στο σώμα του άλλου-αυτή τη φορά σε ένα ανάπηρο σώμα; ...Βλέπω το γόνατο που δεν λυγίζει, προκαλώντας άγχος στη μέση, περιορισμό και πολύ πόνο και με συνεπαίρνει, ακόμα και με ερεθίζει. Φαντάζομαι ότι είμαι ικανή να το λυγίσω με τη θέλησή μου κάνοντάς το φυσιολογικό με έναν τρόπο, όχι ότι πραγματικά επιθυμώ κάτι τέτοιο, μου αρέσει η διαφορά-αλλά μάλλον μου αρέσει που κάνει το δικό μου πόδι να φαίνεται φυσιολογικό. Μετακινούμαι από το να βλέπω το όλον στο να βλέπω το σώμα της σε ξεχωριστά κομμάτια, ένα κομμάτι μέσα μου αυτό το βρίσκει ικανοποιητικό ... σαν να μου επιτρέπεται να ευχαριστιέμαι κομμάτια μου περισσότερο ...» και συνεχίζει «Έχω σαγηνευτεί από τα «κενά» στο σώμα της θεραπευόμενής μου. Υπάρχουν στιγμές όπου το μόνο που βλέπω είναι η απουσία των χεριών της» (Keary, όπως παρουσιάζεται στη Hartley (επιμ.) 2009 σελ. 170)*¹

*¹ Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

⁷³ Cubbage και Thomas, 1998, *ibid*.

⁷⁴ Plank, E.N. & Hoerwood, C. (1961) Leg amputation in a four-year-old. Reactions of the child, her family and the staff. *Psychoanalytic study Child. Vol: 16, σελ: 405-422*.

⁷⁵ Rousso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal, Vol: 13, No:1, σελ:5-17*

⁷⁶ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis. Vol: 8, σελ: 145-154*.

Η αναπαράσταση λοιπόν, που φέρει ο θεραπευτής για την αναπηρία, μαζί με τα συναισθήματα που αυτή διακινεί προβάλλονται στο δυναμικό του αναλυόμενου, θέτοντας ερωτήματα που αφορούν στην επάρκεια του ασθενούς να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις μια ψυχαναλυτικής θεραπείας, και στοχεύουν, τουλάχιστον φαινομενικά, στην προφύλαξή του προς ανάλυση υποκειμένου από μια επώδυνη κι ενδεχομένως διαταρακτική εμπειρία (Castelnuovo-Tedesco, 1981).⁷⁷

Συνεπώς, αν και η ψυχαναλυτική συνεισφορά στο χώρο της αναπηρίας είναι ιδιαίτερος σημαντική, καθώς ορίζει ένα θεωρητικό σκελετό κατανόησης των ψυχικών αναφορών ενός «πάσχοντος» σώματος, έχει προσελκύσει ελάχιστα το ενδιαφέρον των ψυχαναλυτών.

*«Ένας μεγάλος αριθμός θεωρητικών έχει υπογραμμίσει το ρόλο που παίζει η ανάλυση στη διευκόλυνση της κατασκευής μιας γλώσσας που επιτρέπει στο σώμα να μιλήσει» (Lombardi, 2002, σελ: 370).*⁷⁸

Αυτό δεν αφορά στην σύνδεση μεταξύ «μυαλού και σώματος», αλλά στην δημιουργία εικόνων που αντιλαμβάνονται μέσω του σώματος (Parker, 2003).⁷⁹ Σύμφωνα με τον Winnicott (1967)⁸⁰ μια εικόνα μπορεί να έχει «σωματικό νόημα». Απόδειξη αυτού, αποτελεί η παρακάτω περιγραφή μιας συνεδρίας που πραγματοποίησε ο Winnicott (1967)⁸¹ με μια έφηβη που παραπέμφθηκε για ψυχιατρική αξιολόγηση. Κατά την διάρκεια της συνεδρίας η έφηβη άγγιζε διαρκώς το πρόσωπό της, προσπαθώντας έτσι να καλύψει με το χέρι της την ακμή που εντοπιζόταν στο πηγούνι της. Τότε, λοιπόν ο Winnicott απευθύνθηκε στην έφηβη λέγοντας: «Είναι το πρόσωπό σου μοναχικό;» Στόχος αυτού του σχολίου ήταν να αποδώσει συναισθηματική ζωή στο σημείο του σώματος που η έφηβη βίωνε ως «ελαττωματικό», αποκαλύπτοντας την ρήξη και την προβολή των δυσάρεστων συναισθημάτων που πυροδοτούσε η αίσθηση της διαφορετικότητας, της ασχήμιας και της μη αποδοχής (Parker, 2003).⁸²

⁷⁷ 1981, *ibid.*

⁷⁸ Lombardi, R. (2002) Primitive mental states and the body: a personal view of Armando B. Ferrari's concrete original object. *International Journal of PsychoAnalysis, Vol: 83, Issue: 2, σελ: 363-381.*

⁷⁹ Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy, Vol: 19, No: 4, σελ: 447-464.*

⁸⁰ Winnicott, D. (1967) *Playing and Reality*. London: Tavistock

⁸¹ 1967, *ibid.*

⁸² Parker, 2003, *ibid*

«Το σώμα μιλάει μια γλώσσα που δεν είναι γνωστή [...] παρόλα αυτά λειτουργεί ως σκελετός επικοινωνίας των ψυχικών σκηνών του εσωτερικού μας θεάτρου» (McDougall, 1989, σελ. 53).⁸³

Κάνοντας μια γρήγορη ανασκόπηση στο έργο του Freud γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι, αν και λίγο αναφέρθηκε στην αναπηρία, πολλές από τις ιδέες του μπορούν να υιοθετηθούν για την κατανόηση των στάσεων και συμπεριφορών που προκαλεί η θέαση μιας αναπηρίας, καθώς και των ψυχικών επιπτώσεων που επιφέρει στο άτομο που την βιώνει⁸⁴ (Cubbage & Thomas, 1989).⁸⁵

Φροϋδικές έννοιες όπως αυτές του άγχους ευνουχισμού,⁸⁶ του φόβου της απώλειας της αγάπης, της δύναμης του εγώ (ego strength), του δευτερογενούς οφέλους και του ενστίκτου θανάτου, αποτελούν θεματικές κατηγορίες, που ακόμα και αν δεν αποτυπώθηκαν με στόχο την πληρέστερη κατανόηση του βιώματος της αναπηρίας, βρίσκουν άμεσο αντίκρισμα στη μελέτη της αναπηρίας και των ψυχικών επιπτώσεων που αυτή, ως ψυχική καταγραφή, φέρει στα άτομα που την βιώνουν.

«Η Ψυχαναλυτική θεώρηση υποστηρίζει ότι, υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ της αναπηρίας και των αναπαραστάσεων εκείνων που αφορούν στον εαυτό, στην εικόνα σώματος, στο φόβο του θανάτου, στο συμβολικό ευνουχισμό, στην δύναμη εαυτού, στο άγχος αποχωρισμού και στο ναρκισσισμό» (Siller, 1976, όπως παρουσιάζεται στους Cubbage. & Thomas, 1989, σελ. 165).⁸⁷

⁸³ MacDougall, J. (1989) *Theatres of the body*. London: FAB.

⁸⁴ Η σημαντικότερη συμβολή του έργου του Freud είναι η μετακίνηση από το συλλογικό στο ατομικό, επισημαίνοντας με αυτό τον τρόπο ότι η ανίχνευση και η κατανόηση του εκάστοτε ψυχικού αποτυπώματος θα αποτελέσει το εργαλείο εκείνο που θα επιτρέψει την πληρέστερη κατανόηση του συγκεκριμένου θεματικού πεδίου.

⁸⁵ Cubbage, M. E., Thomas, K., R (1989) Freud and disability. *Rehabilitation Psychology*. Vol 34, No: 3, σελ: 161-173

⁸⁶ Στο έργο του ο Freud χρησιμοποίησε τον όρο «ευνουχισμός» αρκετά διευρυμένα, που σημαίνει ότι, ο ίδιος θεώρησε κάθε «αποχωρισμό» από το σώμα ως ευνουχισμό. Παρόλα αυτά ο ακρωτηριασμός (1933) και η τύφλωση (1924) είναι οι δύο αυτές αναπηρίες που συμβολικά αντιπροσωπεύουν για τον Freud την έννοια του «ευνουχισμού» (Cubbage & Kenneth, 1989).

⁸⁷ Cubbage & Thomas, 1989 *ibid*.

Σε μια από τις λιγοστές αναφορές του στο θεματικό πεδίο της αναπηρίας, ο Freud υποστήριξε ότι το βίωμα μιας σωματικής αναπηρίας ανασύρει στο υποκείμενο τεράστια αποθέματα άγχους και συναισθημάτων κατωτερότητας στην ίδια λογική που η ανακάλυψη από το κορίτσι ότι «στερείται» πέους πυροδοτεί ανάλογα συναισθήματα, καθώς βιώνει το σώμα του ως μη απαρτιωμένο - ατελές⁸⁸ (Freud, όπως παρουσιάζεται στους Cabbage & Thomas, 1989).⁸⁹

«Αυτό το αίσθημα κατωτερότητας λογικά θα εντείνει το φόβο της ότι θα χάσει τη αγάπη. Θεωρητικά αυτό το ενδεχόμενο απώλειας θα είναι πιο αγχογόνο από την απώλεια ενός πέους που ποτέ δεν είχε» (Cabbage & Thomas, 1989 σελ. 164).⁹⁰

Αναφορικά με τα συμβολικά στοιχεία του ευνουχισμού, οι Fenichel (1945)⁹¹ και Ferenczi (1950;⁹²1955⁹³) υποστήριξαν ότι η εμφάνιση μιας επίκτητης σωματικής αναπηρίας δύναται να επαναφέρει παιδικές (προ-οιδιπόδειες) φαντασιώσεις, ενώ ο Meng, (1938) επισήμανε ότι, μια σωματική αναπηρία μπορεί να γίνει αντιληπτή συμβολικά, ως μια ευνουχιστική εμπειρία που μπορεί να έχει τόσο ένα τιμωρητικό χαρακτήρα, όσο και να λειτουργεί ως εκπληρούμενη επιθυμία (wish-fulfilling) (Meng όπως παρουσιάζεται στους Block & Ventur, 1963).⁹⁴ Τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήγαγαν οι Block & Ventur (1963)⁹⁵ σε δείγμα ακρωτηριασμένων ασθενών έδειξαν μεταξύ άλλων ότι τα άτομα που έχουν υποστεί «ευνουχισμού» (άτομα με ακρωτηριασμό) παρουσιάζουν εντονότερη καθήλωση στο χαμένο αντικείμενο (lost object), πιο ευάλωτο ναρκισσισμό, πρώιμο υπερεγώ κ.α.

⁸⁸ Τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήγαγαν οι Fisher & Greenberg (1985)*¹ αναφορικά με το άγχος ευνουχισμού που διακινεί το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής αναπηρίας στην πληθυσμιακή ομάδα αντρών και γυναικών κατέδειξαν ότι οι άρρενες βιώνουν μεγαλύτερο άγχος αναφορικά με το ενδεχόμενο σωματικής βλάβης σε σχέση με τις γυναίκες.

*¹Fisher, S., & Greenberg, R.P. (1985) *The scientific credibility of Freud's theories and therapy*. New York: Columbia University Press.

⁸⁹ Cabbage & Thomas, 1989 *ibid*.

⁹⁰ 1989, *ibid*.

⁹¹ Fenichel, O. (1945) *The psychoanalytic theory of neurosis*. New York: Norton.

⁹² Ferenczi, S. (1950) *Further contributions to the theory and technique of psychoanalysis*. London: Hogarth.

⁹³ Ferenczi, S. (1955) *Sex in psychoanalysis*. New York: Basic Books.

⁹⁴ Block, W.E., & Ventur, P.A. (1963) A study of the psychoanalytic concept of castration anxiety in symbolically castrated amputees. *Psychiatric Quarterly*, Vol: 39, σελ: 518-526.

⁹⁵ 1963, *ibid*.

Κατά συνέπεια, η συμβολική σημασία της αναπηρίας μπορεί να έχει διττό χαρακτήρα, καθώς μπορεί, «είτε να αυξήσει τα επίπεδα ναρκισσισμού, ως αντισταθμιστική λειτουργία στο ναρκισσιστικό τραυματισμό του Εγώ, είτε να εντατικοποιήσει μια συμπεριφορά ελέγχου της πραγματικότητας (*reality testing*), μειώνοντας έτσι το περιρρέον άγχος εννουχισμού, εξαιτίας ενός συμβολικού εννουχισμού που «υποκαθιστά» τον πραγματικό» (Block & Ventur, 1963, σελ. 519).⁹⁶

Όσον αφορά στην έννοια του φόβου της απώλειας της αγάπης, ο Freud (1933)⁹⁷ στο έργο του «*Νέα εισαγωγικά Μαθήματα*» υποστήριξε ότι, αυτό που δημιουργεί το αφόρητο αίσθημα κατωτερότητας που βιώνουν κάποιοι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν οργανικές μειονεξίες, δεν είναι αποτέλεσμα της μειονεξίας καθ'εαυτού, αλλά συνδέεται με την απόσυρση της αγάπης από τη μητέρα, ως απάντηση στην αναπηρία. Μάλιστα, αξιοποιώντας το σενάριο και την πλοκή του Σαιξπηρικού έργου «*Αυτοκράτορας Γουλιέλμος ΙΙ*», ο Freud (1933)⁹⁸ αναφέρθηκε στην απορριπτική μητέρα που δεν κατάφερε να αντέξει την γέννηση ενός ανάπηρου παιδιού, στερώντας του την αγάπη της.

«Κάθε παιδί είναι προκαθορισμένο να επενδύει στο σώμα που έχει, όπως είναι, καθώς σύντομα θα αποτελέσει ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του ποιος είναι. Και αυτό είναι το σώμα που η μητέρα χρειάζεται να αναγνωρίσει, να εμπεριέξει και να συνδεθεί, προκειμένου να αποδώσει ψυχολογική ύπαρξη στο παιδί, μια ασφαλής ύπαρξη. Η ψυχική υγεία αναπτύσσεται σε αυτό το έδαφος» (Lussier, 1980, σελ. 181).⁹⁹

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην ανασκόπηση του έργου του ο Freud, η Rousso (1985)¹⁰⁰ υποστήριξε ότι η εμφάνιση μιας αναπηρίας δεν αποτελεί αποκλειστικό παράγοντα διαμόρφωσης μιας απορριπτικής σχέσης με το πρωταρχικό αντικείμενο. Μάλιστα, υποστηρίζει ότι σε σχετικές αναφορές ο Freud παραθέτει

⁹⁶ Block & Ventur, 1963, *ibid.*

⁹⁷ Freud, S. (1933) *New introductory lectures on Psychoanalysis*. Standard Edition, Vol: 2. London: Penguin Books.

⁹⁸ 1933, *ibid.*

⁹⁹ Lussier, A. (1980) The physical handicap and the body ego. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 61, σελ: 179-185.

¹⁰⁰ Rousso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal*, Vol: 13, No:1, σελ:5-17.

παραδείγματα μητέρων που έχουν απαντήσει στη θέαση ενός ανάπηρου παιδιού με υπεραφθονία αγάπης (Freud, όπως παρουσιάζεται στη Rousso, 1985).¹⁰¹

Μια ακόμα διάσταση που επεξεργάζεται ο Freud αναφορικά με το θεματικό πεδίο της αναπηρίας είναι αυτή της αδυναμίας αποδοχής της αρχής της πραγματικότητας.

Όπως επισημαίνει ο ίδιος, υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο μια εκ γενετής αναπηρία ή μια αναπηρία με πολύ πρόωμη εκδήλωση να παρακωλύσει την αποδοχή της «αρχής της πραγματικότητας» (Freud (1916)).¹⁰²

«Αποδοχή της αναπηρίας δεν συνεπάγεται συναισθήματα κατωτερότητας, αλλά αποδοχή της πραγματικότητας» (Cubbage & Thomas, 1989, σελ. 165).¹⁰³

Κάνοντας μια συνολικότερη αξιολόγηση των Φροϋδικών αναφορών στην αναπηρία, διαφαίνεται, παρά τις όποιες ελάχιστες αποκλίσεις, ότι ο Freud προβαίνει στην περιγραφή μιας μονοσήμαντης σχέσης μεταξύ αναπηρίας (σωματικής κατά κύριο λόγο) και ψυχικής διαταραχής, ενώ ελάχιστες είναι οι αναφορές εκείνες που εισάγουν κι άλλες μεταβλητές οι οποίες μπορεί να επηρεάσουν ή και να ανατρέψουν μια ψυχική καταγραφή της αναπηρίας. Την ντετερμινιστική αυτή άποψη, όπου μια εκ γενετής αναπηρία ή μια αναπηρία με πολύ πρόωμη εκδήλωση διαμορφώνει τη συνθήκη επώασης ψυχικών διαταραχών, υποστήριξαν και μεταγενέστεροι του Freud ψυχαναλυτές, όπως ο William Menninger (1951) η θέση του οποίου αφορούσε στο ότι τα περισσότερα άτομα με σωματική αναπηρία παρουσίαζαν συναισθηματικές διαταραχές (Menninger, 1951 όπως παρουσιάζεται στον O' Brien, 2001).¹⁰⁴

Είναι σημαντικό στην αξιολόγηση των φροϋδικών αναφορών στην αναπηρία να ληφθεί υπόψη και το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γεννήθηκαν και αποτυπώθηκαν αυτές οι απόψεις, καθώς στον πυρήνα τους ενυπάρχουν παρωχημένα κοινωνικά κατασκευάσματα που αφορούν στην αντίληψη περί διαφορετικού.

¹⁰¹ 1985, *ibid.*

¹⁰² Freud, S. (1916) *Some character-types met with in psychoanalytic work*. Standard Edition, Vol: 14. London: Penguin Books.

¹⁰³ Cubbage, M. E., Thomas, K., R (1989) Freud and disability. *Rehabilitation Psychology*. Vol 34, No: 3, σελ.: 161-173.

¹⁰⁴ O' Brien, R. (2001) *Crippled Justice: The history of modern disability policy in the workplace*. Chicago: The university of Chicago Press.

Οι θεωρητικές έννοιες αναφορικά με την αναπηρία, έτσι όπως διατυπώθηκαν και περιγράφηκαν από τον Freud, δεν συνέβαλαν μόνο στην ουσιαστικότερη κατανόηση του ψυχικού αποτυπώματος της αναπηρίας, αλλά αποτέλεσαν και ερμηνευτικό πλαίσιο των στάσεων και συμπεριφορών που υιοθετούν οι άλλοι, σημαντικοί και μη, απέναντι στη θέαση της αναπηρίας (Cubbage & Thomas 1989).¹⁰⁵ Για παράδειγμα, όπως αναφέρει ο Schilder (1950),¹⁰⁶ το άγχος που δύναται να διακινήσει ένα ανάπηρο σώμα αφορά στην αναγνώριση μιας διαφορετικότητας που «πλήττει» τη σωματική εικόνα του θεατή, ενώ η έκφραση λύπησης δύναται να λειτουργεί ως αποκήρυξης ενός ασυνείδητου σαδισμού (Freud, 1933).¹⁰⁷

«Δεν είμαι ενήμερος να είχα στη πρόιμη παιδική ηλικία ένα αίσθημα λαχτάρας να βοηθήσω όσους είχαν ανάγκη. Η έμφυτη σαδιστική μου τάση δεν υπήρξε αρκετά δυνατή, έτσι ώστε να μην έχω ανάγκη να αναπτύξω παράγωγά της ... Είχα αυτή την ακατανίκητη ανάγκη να κατανοήσω τους γρίφους του κόσμου στον οποίο ζούμε και ίσως να συνεισφέρω κάπως στην επίλυσή τους» (Freud, 1933,σελ: 253).¹⁰⁸

Επίσης, περιγράφοντας το πώς αποδίδουμε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε κάτι ή σε κάποιον που δεν κατανοούμε, ο Freud στο άρθρο του «*The Uncanny*» αναφέρει:

«Ο Ανιμαλισμός, η Μαγεία, η παντοδυναμία της σκέψης, η συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι στο θάνατο, η ακούσια επανάληψη και το σύνδρομο του ευνουχισμού εμπεριέχουν όλους τους παράγοντες που μετατρέπουν κάτι τρομακτικό σε κάτι αφύσικο, ανεξήγητο. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε κι έναν ζώντα οργανισμό σαν αφύσικο όταν του απευθύνουμε ανήθικες και άνομες προθέσεις ... Η ανεξήγητη επίδραση της επιληψίας και της τρέλας έχουν την ίδια αφετηρία» (Freud, 1955b, σελ. 243).¹⁰⁹

¹⁰⁵ Cubbage & Thomas, 1989 Ibid.

¹⁰⁶ Schilder, P. (1950) *The image and appearance of the human body*. New York: International Universities Press.

¹⁰⁷ Freud, S. (1933) *New introductory lectures on Psychoanalysis*. Standard Edition, Vol: 2. London: Penguin Books.

¹⁰⁸ 1933, ibid.

¹⁰⁹ Freud, S (1955b) *The uncanny*. Standard Edition, Vol: 17. London: Hogarth Press.

Με άλλα λόγια, σε μια προσπάθεια ελέγχου μιας μη προβλέψιμης και δυνητικά επικίνδυνης πραγματικότητας, επιχειρούμε να αποδώσουμε αιτιότητα, μέσω φαντασιακών εξωπραγματικών συνδέσεων σε ένα γεγονός που φαντάζει επικίνδυνα ανεξήγητο. Πολλές από αυτές τις φαντασιακές συνδέσεις βασίζονται σε μυθοπλαστικές κατασκευές, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για την δημιουργία των μύθων, που ανάγουν την εξατομικευμένη φαντασίωση σε κοινωνική κατασκευή. Για παράδειγμα, η κοινωνική αντίληψη που αναφέρει ότι η αναπηρία αποτελεί την συνέπεια ενός «άνομου» και «ανήθικου» παρελθόντος επισημαίνει την ύπαρξη μιας ηθικής τάξης πραγμάτων, που διασφαλίζεται από έναν άγραφο νόμο (θεία δίκη).¹¹⁰

Π.2 Η πορεία διαμόρφωσης και ανάπτυξης του Εγώ ως θεωρητική κατασκευή κατανόησης της σωματικής αναπηρίας.

Ο Freud (1923b)¹¹¹, περιγράφοντας την πορεία ανάπτυξης του Εγώ, υποστήριξε ότι αρχικά το Εγώ είναι ένα «σωματικό Εγώ».

«Το σωματικό Εγώ, ως το προγενέστερο στάδιο της ανάπτυξής του, αποτελεί μια «διανοητική προβολή της επιφάνειας του σώματος, η οποία πηγάζει αποκλειστικά από τις σωματικές αισθήσεις, κυρίως αυτές που αναδύονται στην επιφάνεια του σώματος» (Parker, 2003, σελ.: 456).¹¹²

Ως εκ τούτου, το σωματικό Εγώ θα αποτελέσει τον ψυχικό καμβά, πάνω στον οποίο θα αποτυπωθούν όλα τα αρχαϊκά μας βιώματα. Για παράδειγμα, η μορφολογική διάκριση της ταυτότητας του φύλου θα αποτυπωθεί στο σωματικό Εγώ, εξισώνοντάς το και με ένα έμφυλο Εγώ (gendered ego) (Butler, 1995).¹¹³ Η πορεία διαμόρφωσης μιας ασφαλούς ταυτότητας φύλου προϋποθέτει την κατάκτηση της βεβαιότητας ότι το σώμα είναι αρκετά ανδροπρεπές ή αρκετά θηλυπρεπές¹¹⁴ (Parker, 2003).¹¹⁵

¹¹⁰ Η Θρησκεία έχει αποδώσει το ρόλο του πατέρα που τιμωρεί δια του «ευνουχισμού» στον Θεό. Συνεπώς, αν κάποιος πιστεύει ότι ένα άτομο με αναπηρία τιμωρείται για τις αμαρτίες του από τον Θεό, τότε ακολουθώντας τη θρησκευτική σκέψη το άτομο τιμωρείται από τον «Πατέρα όλων» (Cubbage & Thomas, 1989).

¹¹¹ Freud, S. (1923b) *The Ego and the Id*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.

¹¹² Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy*, Vol: 19, No:4, σελ.: 447-464.

¹¹³ Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanal Dialogues*, Vol: 5, σελ.: 165-180.

¹¹⁴ «Το σώμα είναι η πηγή μιας αρχικής ταυτότητας και το φύλο μια προνομιακή ζώνη επένδυσης, η αρχαιότερη καταγωγή της σεξουαλικής ταυτότητας» (Badinter, 1994, σελ. 64).^{*1}

^{*1}Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο

¹¹⁵ Parker, 2003, ibid

Σε αυτή την πρώιμη αναπτυξιακή φάση, που χαρακτηρίζεται από ρευστότητα των σωματικών ορίων μεταξύ βρέφους και μητρικού αντικειμένου, καθώς το στόμα του βρέφους αποτελεί προέκταση του μητρικού στήθους, δεν δύναται να υπάρξει «υποκειμενικότητα» υπό τη μορφή της διαφοροποιημένης και ανεξάρτητης υπόστασης (Loewald, 1951).¹¹⁶ Ως εκ τούτου, το Εγώ και η πραγματικότητα αποτελούν το ίδιο και το αυτό, καθώς δεν είναι δυνατό να υπάρξει διάκριση ανάμεσα σε δύο έννοιες που αρχικά είναι ταυτόσημες. Αυτό επισήμανε και ο Freud όταν υποστήριξε ότι ο πυρήνας του ενήλικου συναισθήματος του Εγώ κρύβει τα υπολείμματα μιας αρχαϊκής αδιαφοροποίητης κατάστασης μεταξύ του Εγώ και της πραγματικότητας (Freud, 1949, όπως παρουσιάζεται στον Loewald, 1951).¹¹⁷ Οι δύο, λοιπόν, μορφές λιβιδινικής ενέργειας, η libido του Εγώ και η libido των αντικειμένων, προέρχονται γενετικά από την ίδια πηγή.

Η αναπτυξιακή πορεία του Εγώ βασίζεται σε μια σταδιακή προσαρμογή στην πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, το πρώιμο Εγώ, που διέπεται και ορίζεται από την ενστικτώδη τάση για ικανοποίηση και απόλαυση, έρχεται διαρκώς αντιμέτωπο με μια «ευνουχιστική» πραγματικότητα, που αντανακλά την αδυναμία του να ελέγξει το αντικείμενο και να πάρει απόλαυση. Ως εκ τούτου, «η αρχή της ευχαρίστησης, που εκφράζεται πάντα με επιτακτικότητα, σταδιακά αντικαθίσταται με την αρχή της πραγματικότητας, που πλαισιώνει την ενστικτώδη ικανοποίηση, θέτοντας όρια, περιορισμούς και συνέπειες (Loewald, 1951, σελ. 10).¹¹⁸

Το Εγώ καλείται να διαχειριστεί αυτές τις απώλειες, αυτούς τούς βραχείς (στην καλή περίπτωση) αποχωρισμούς, διαμεσολαβώντας μεταξύ της αρχής της ευχαρίστησης και της αρχής της πραγματικότητας. Στο σύγγραμμά του «Το Εγώ και το Αυτό» ο Freud (1923b)¹¹⁹ παρομοιάζει το Εγώ «με κάτοικο μιας παραμεθορίου περιοχής» (the dweller in a borderland) που μεσολαβεί μεταξύ δύο γειτνιαζόντων χωρών, της «χώρας του ασυνειδήτου» και της «χώρας της πραγματικότητας», προσπαθώντας να καθυποτάξει το ασυνείδητο στις επιταγές της πραγματικότητας και να εμπεριέξει την

¹¹⁶ Loewald, H.W. (1951) Ego and reality. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 32, σελ: 10-18.

¹¹⁷ 1951, *ibid.*

¹¹⁸ 1951 *ibid.*

¹¹⁹ Freud, 1923b, *ibid.*

πραγματικότητα στις επιθυμίες του ασυνειδήτου. Ο Freud (1923b)¹²⁰ λοιπόν, αναφέρεται σε μια προσπάθεια ενοποιητικής σύνθεσης, την οποία αναγνωρίζει ως έναν μηχανισμό άμυνας.

Η αδιαφοροποίητη φάση μεταξύ του βρέφους και του μητρικού αντικειμένου χαρακτηρίζεται από μια κατάσταση «απόλυτου πρωταρχικού ναρκισσισμού»¹²¹ (Freud, 1949, όπως παρουσιάζεται στην Benedek, 1959).¹²²

Η εμφάνιση της πατρικής φιγούρας και η ταύτιση μαζί του θα θέσουν τα θεμέλια μιας προσπάθειας διαφοροποίησης από την πρωταρχική συγκεχυμένη κατάσταση του ψυχικού οργάνου (Loewald, 1951).¹²³

Στο σύγγραμμά του «Περί Ναρκισσισμού» ο Freud (1914)¹²⁴ υποστήριξε ότι ο ναρκισσισμός διανύει παράλληλη πορεία με την ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης, η λιβιδινική ενέργεια απευθύνεται στον προκάτοχο του Εγώ, έχοντας τη μορφή του αυτοερωτισμού, ενώ στη συνέχεια απευθύνεται στο αναπτυσσόμενο Εγώ, με τη μορφή ενός πρώιμου ναρκισσισμού. Τέλος, καθώς η αναπτυξιακή διαδικασία εξελίσσεται, η λιβιδινική ενέργεια απομακρύνεται από το Εγώ προς τα αντικείμενα, και γίνεται λίμπιντο των αντικειμένων (object libido). Κατάλοιπα ενός πρώιμου ναρκισσισμού παραμένουν με τη μορφή ενός ιδεώδους Εγώ όπως εκδηλώνονται σε κάποιες περιπτώσεις μέσα από τις επιλογές των αντικειμένων.¹²⁵

¹²⁰ 1923b *ibid.*

¹²¹ Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ο συμβιωτικός παράδεισος της πρωταρχικής σχέσης, που διαμορφώνει στο Εγώ μια συνθήκη ναρκισσιστικής πληρότητας, κρύβει και κινδύνους δημιουργώντας ψυχικές εντάσεις αντίστοιχες αυτής της οιδιπόδειας πατρικής απειλής ευνουχισμού που θα έρθει αργότερα.

«Αυτή η πρωταρχική ασυνείδητη ταύτιση με την μητέρα διαμορφώνει την απαρχή της ύπαρξης του Εγώ και της πραγματικότητας και κρύβει τις πιο απωθημένες απειλές και φόβους» (Loewald, 1951, σελ. 17).

Συνεπώς ο Loewald εισάγει της έννοια της μητρικής απειλής, υποστηρίζοντας ότι το ψυχικό όργανο δεν αμύνεται της ύπαρξης της πραγματικότητας έτσι όπως αυτή εκφράζεται με τον πατρικό νόμο, αλλά της απώλειας αυτής της πραγματικότητας όπως αυτή περιγράφηκε στο πρώιμο στάδιο της εξέλιξης του Εγώ (Loewald, 1951).^{*1}

^{*1} Loewald, H.W. (1951) Ego and reality. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol:32, σελ:10-18.

¹²² Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol: 7, σελ: 398-417.

¹²³ Loewald, 1951, *ibid.*

¹²⁴ Freud, S. (1914) *On narcissism: An introduction*. Standard Edition, Vol: 14. London: Penguin Books.

¹²⁵ Βλ. Κεφάλαιο III.2 *Ναρκισσιστικές εκδηλώσεις ενός ανάπηρου σώματος. Το ιδεώδες εγώ απότοκο ενός πρωτογενούς ναρκισσισμού.*

Η παραπάνω περιγραφή της αναπτυξιακής πορείας του Εγώ αποτελεί μια σχηματική περιγραφή σε ιδανικές συνθήκες, όπου το Εγώ δεν διαμορφώνεται, μετασχηματίζεται και μεταλλάσσεται από την επίδραση μιας σειράς άλλων παραγόντων, όπως αυτών του φύλου και της αναπηρίας. Στην πραγματικότητα, η ανάπτυξη του Εγώ δεν αποτελεί μια γραμμική διαδικασία, αλλά μια δυναμική διεργασία που επαναπροσδιορίζεται και ανασκευάζεται συνεχώς, ως απόρροια των μεταβολισμών μιας «ανεξέλεγκτης» πραγματικότητας. Για παράδειγμα, η ένταση και ο βαθμός της ψυχικής καταγραφής του άγχους ευνουχισμού δεν αποτελούν μια πανανθρώπινη συνθήκη, αλλά ένα εξατομικευμένο βίωμα, που καθορίζεται από μια σειρά παραγόντων, όπως το φύλο. Το φύλο, έτσι όπως αυτό καταγράφεται αρχικά στο σωματικό Εγώ, αποτελεί τον παράγοντα μέσα από τον οποίο διαθλάται όλη η αναπτυξιακή πορεία του Εγώ. Επίσης, η εμφάνιση μιας εκ γενετής αναπηρίας ή η πολύ πρόωμη εκδήλωσή αυτής δύναται να αποτελέσει ακόμα έναν παράγοντα που θα μεσολαβήσει επηρεάζοντας την αναπτυξιακή πορεία συγκρότησης του Εγώ.¹²⁶

Σύμφωνα με τον Freud, τα άτομα που βιώνουν κάποια οργανική πάθηση αποσύρουν το λιβιδινικό τους ενδιαφέρον από τα αντικείμενα στον εαυτό τους.

«Η ψυχική δραστηριότητα θεωρείται ναρκισσιστική, όχι όταν παρατηρείται απόσυρση των λιβιδινικών ορμών από τα αντικείμενα στον εαυτό, αλλά στο βαθμό που η λειτουργία της διασφαλίζει δομική συνεκτικότητα, πρόσκαιρη σταθερότητα και θετική χροιά στην παρουσίαση εαυτού (self-representation)» (Rousso, 1985, σελ. 13).¹²⁷

Συνεπώς, το υποκείμενο που υποφέρει σωματικά παλινδρομεί σε μια προηγούμενη Εγω-κεντρική φάση, εγκλωβίζοντας τις λιβιδινικές του ορμές στη φροντίδα του Εγώ (Cubbage & Thomas, 1989).¹²⁸ Η διαδικασία κατά την οποία η λιβιδινική ενέργεια αποσύρεται από τα αντικείμενα και επιστρέφει πίσω στο Εγώ, ως μια απόπειρα αποκατάστασης και αναγέννησής του, ονομάζεται δευτερογενής ναρκισσισμός

¹²⁶ Ο Freud, στο έργο του «Περί Ναρκισσισμού,» δεν αναφέρεται σε μια δυνατή σύνδεση μεταξύ ναρκισσισμού και αναπηρίας, αλλά προτείνει μια σύνδεση μεταξύ ναρκισσισμού και πόνου (Freud, 1914).

¹²⁷ Rousso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal, Vol: 13, No:1, σελ:5-17.*

¹²⁸ Cubbage, M. E., Thomas, K., R (1989) Freud and disability. *Rehabilitation Psychology. Vol 34, No: 3, σελ: 161-173.*

(Rousso, 1985)¹²⁹ και αναφέρεται στο λεγόμενο «ενεργειακό μοντέλο» (energy model) (Niederland, 1965).¹³⁰

Συνεπώς, στόχος του Εγώ είναι να επιστρέψει στην στιγμή εκείνη πριν την εμφάνιση και εγκαθίδρυση της αναπηρίας, ή όταν πρόκειται για εκ γενετής αναπηρία η λιβιδινική επένδυση καθλώνεται στη φάση πριν την ανακάλυψη της αναπηρίας από το Εγώ. Μάλιστα, κλινικά ευρήματα κατέδειξαν ότι τα άτομα με εκ γενετής ή πρώιμη εκδήλωση κάποιας σωματικής αναπηρίας παρουσιάζουν αντισταθμιστικά έντονη δημιουργικότητα, επιτρέποντας έτσι σε φαντασιακό επίπεδο την αναγέννηση ή την επιστροφή σε μια προγενέστερη θέση χωρίς αναπηρία (Niederland, 1965).¹³¹

Μετακινώντας τη συζήτηση από τον πόνο και τη σωματική ασθένεια στην εκ γενετής αναπηρία, ο Niederland (1965)¹³² υποστήριξε ότι, όταν μια τέτοια απόσυρση των λιβιδινικών ενορμήσεων από τα αντικείμενα του έξω κόσμου στον εαυτό λάβει χώρα χωρίς στη ζωή του υποκειμένου, δύναται να στρεβλώσει το φυσιολογικό ρυθμό ανάπτυξης, μέσω της εγκαθίδρυσης μιας ελλειμματικής εικόνας εαυτού, εμποδίζοντας κάθε διαλεκτική με το περιβάλλον. Μια τέτοια θέση, θέτει τα θεμέλια μιας αδιάρρηκτης σχέσης αίτιου-αιτιατού μεταξύ σωματικής αναπηρίας και ναρκισσιστικών ελλειμμάτων του Εγώ.

*«Την άποψη αυτή μοιράζονται και άλλοι ψυχαναλυτές υποστηρίζοντας ότι η επίδραση της αναπηρίας στην ανάπτυξη και διαμόρφωση του ναρκισσισμού μπορεί να λειτουργήσει ως πεδίο διαστρεβλώσεων και αλλοιώσεων του Εγώ, προκαλώντας συναισθήματα κατωτερότητας, που στη συνέχεια θα οδηγήσουν σε χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και συναισθήματα ενοχής και ντροπής» (Cubbage & Thomas, 1989, σελ. 164).*¹³³

Μελετώντας ενήλικες με μέτριες, όχι ιδιαίτερα εμφανείς σωματικές αναπηρίες, από την γέννηση ή την πρώιμη παιδική ηλικία, ο Niederland (1965)¹³⁴ αξιολογεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού του δείγματος πληρεί τα κριτήρια της

¹²⁹ Rousso, 1985, *ibid.*

¹³⁰ Niederland, W.G. (1965) Narcissistic ego impairment in patients with early physical malformations. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 20, σελ: 518-534.*

¹³¹ 1965 *ibid.*

¹³² 1965, *ibid.*

¹³³ Cubbage & Thomas, 1989, *ibid.*

¹³⁴ Niederland, 1965, *ibid.*

ναρκισσιστικής ή τουλάχιστον ναρκισσιστικόμορφης διαταραχής. Στην πλειονότητα των περιστατικών που μελέτησε, οι ναρκισσιστικοί τραυματισμοί, απόρροια του βιώματος ενός «εκτός ελέγχου» σώματος, είχαν προεξέχουσα θέση στις αφηγήσεις των ανθρώπων. Αποτέλεσμα αυτών των ναρκισσιστικών τραυματισμών ήταν οι αναπότρεπτες επιπτώσεις στην αυτοπεποίθηση του υποκειμένου.

«Η αλλοίωση της εικόνας του σώματος και η μη σταθερότητα της αναπαράστασης του εαυτού είναι αξιοσημείωτα επακόλουθα μιας πρώιμης μειονεξίας και ακολούθως ενός ναρκισσιστικού τραύματος» (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 150-151).¹³⁵

Μια αλλοιωμένη ή ανολοκλήρωτη εικόνα σώματος συνήθως συνοδεύεται από καθηλώσεις σε διάφορα μέλη του σώματος (Castelnuovo-Tedesco, 1981).¹³⁶

Σε παρόμοιες παρατηρήσεις προέβησαν και άλλοι ερευνητές που μελέτησαν, τόσο ασθενείς με ποικίλες, ελάχιστονες ή μέτριου μεγέθους, ορατές αναπηρίες¹³⁷ (Niederland, 1965;¹³⁸ Lussier, 1960,¹³⁹ 1980;¹⁴⁰ Bornstein, 1977;¹⁴¹ Yorke, 1980¹⁴²), όσο και ασθενείς με μη ορατές αναπηρίες (Magee et al., 1961¹⁴³; Kane et al., 1968¹⁴⁴).

¹³⁵ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

¹³⁶ 1981, ibid.

¹³⁷ Ο γραμμικός και μονοσήμαντος τρόπος με το οποίο οι παραπάνω μελέτες συσχέτισαν την εκ γενετής αναπηρία με την ναρκισσιστική διαταραχή ή άλλες διαταραχές του Εγώ δεν κατάφεραν να απαντήσουν στην πολυπλοκότητα του θέματος, ενώ παράλληλα δέχτηκαν δριμύτατη κριτική, καθώς θεωρήθηκαν ότι διαπνέονται από την παρωχημένη και ρατσιστική αντίληψη ότι τα άτομα με αναπηρίες, δεν δύνανται να ψυχαναλυθούν καθώς παρουσιάζουν παρεκκλίσεις του Εγώ ως απόρροια προ-οιδιποδειων συγκρούσεων (Rousso, 1985).^{*1}

^{*1}Rousso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal*, Vol: 13, No:1, σελ:5-17.

¹³⁸ Niederland, 1965, ibid.

¹³⁹ Lussier, A. (1960) The analysis of a boy with a congenital deformity. *Psychoanalytic Study Child*. Vol: 15, σελ: 430-453.

¹⁴⁰ Lussier, A. (1980) The physical handicap and the body ego. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 61, σελ: 179-185.

¹⁴¹ Bornstein, M. (1977) Analysis of a congenitally blind musician. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 46, σελ: 23-37.

¹⁴² Yorke, C. (1980) Some comments on the psychoanalytic treatment of patients with physical disabilities. *International Journal of Psychoanalysis*, vol: 61, σελ: 187-193.

¹⁴³ Magee, K. R., Schneider, S.F. & Rosenzweig, N. (1961) Congenital indifference to pain. *Journal Ner. Ment. Dis.*, Vol: 132, σελ: 249-259

¹⁴⁴ Kane, F.G., Downie, A. W., Marcotte, D.B.&Perez-Reyes, M. (1968) A case of congenital indifference to pain. *Dis. Nerv. Syst.*, Vol: 29, σελ: 409-412.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η μελέτη των ψυχικών επιπτώσεων απόρροια μιας εκ γενετής αναπηρίας προϋποθέτει την αναγνώριση μιας πλειάδας μεταβλητών που χρήζουν αξιολόγησης. Πολλοί παράγοντες είναι αυτοί που στην αλληλοδιαπλοκή τους θα καθορίσουν το κατά πόσο μια ναρκισσιστική απειλή θα οδηγήσει σε τραυματισμό του Εγώ. Κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες αφορούν στη φύση και στο βαθμό της αναπηρίας, στην ανάπτυξη των κινήτρων του Εγώ, καθώς και στις σχέσεις με τα αντικείμενα, συμπεριλαμβανομένης της γονικής συμπεριφοράς απέναντι στην αναπηρία (Castelnuovo-Tedesco, 1981).¹⁴⁵ Ως εκ τούτου, όλο και περισσότερες μελέτες στο γνωστικό πεδίο της αναπηρίας διεξάγονται σε ένα κλίμα διαλεκτικότητας και ευελιξίας, επισημαίνοντας την ποικιλομορφία και όχι την απολυτότητα που διέπει την σχέση μεταξύ αναπηρίας και διαμόρφωσης της εικόνας σώματος, υπογραμμίζοντας την σημασία που έχει το περιβάλλον στη συνδιαμόρφωση του Εγώ (Kohut, 1977;¹⁴⁶ Stolorow, 1975;¹⁴⁷ Wright, 1983¹⁴⁸). Για παράδειγμα, σε μελέτη που διεξήγαγε ο Stolorow (1975)¹⁴⁹, αναφορικά με την πορεία ανάπτυξης του ναρκισσισμού, υποστήριξε ότι, η εμφάνιση μιας εκ γενετής σωματικής αναπηρίας δεν συνιστά από μόνη της διαταραχή στο Εγώ. Διαμορφώνοντας ένα θεωρητικό μοντέλο ανάπτυξης, ο Stolorow υποστήριξε ότι στόχος της αναπτυξιακής πορείας του ναρκισσισμού είναι η διαμόρφωση ενός «αυτόνομου κεντρικού ενδοψυχικού ρυθμιστικού συστήματος» που θα λειτουργεί ανεξάρτητα από τα εξωτερικά αντικείμενα και θα είναι ικανό να εγγυηθεί την ψυχική σταθερότητα του υποκειμένου καθώς κι ένα ικανοποιητικό επίπεδο αυτοεκτίμησης, όπως αυτό θα παρουσιάζεται μέσα από μια θετική αναπαράσταση του εαυτού. Ως εκ τούτου, η αναπηρία ως βίωμα δύναται να επηρεάσει ή και να προκαλέσει ναρκισσιστικούς τραυματισμούς στο Εγώ μόνο στην περίπτωση εκείνη που καταφέρει να πλήξει την λειτουργία αυτού του «ενδοψυχικού θερμοστάτη» (Stolorow, 1975).¹⁵⁰

Εν κατακλείδι λοιπόν, σημειώνεται ότι η μελέτη του βιώματος της αναπηρίας πρέπει να προσδιοριστεί μέσα στο πλαίσιο ενός ευρύ φάσματος μεταβλητών, όπως αυτών της χρονικότητας, που αφορά στην χρονική αναπτυξιακή στιγμή που εμφανίστηκε η

¹⁴⁵ Castelnuovo-Tedesco, 1981, *ibid.*

¹⁴⁶ Kohut, H. (1977) *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.

¹⁴⁷ Stolorow, R. (1975) Toward a functional definition of narcissism. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 56, σελ: 179-185.

¹⁴⁸ Wright, B. A. (1983) *Physical disability – A psychosocial approach*. New York: Harper & Row.

¹⁴⁹ Stolorow, 1975, *ibid.*

¹⁵⁰ 1975, *ibid.*

αναπηρία, στο είδος και τη μονιμότητα της αναπηρίας, στο μέρος του σώματος που καταλαμβάνει καθώς και στο βαθμό δυσλειτουργίας που προκαλεί (Castelnuovo – Tedesco, 1981).¹⁵¹ Παράλληλα με αυτούς τους παράγοντες που αφορούν στα χαρακτηριστικά της αναπηρίας, χρειάζεται να μελετηθεί και μια σειρά άλλων εξωτερικών παραγόντων, όπως είναι η στάση που θα υιοθετήσει το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον απέναντι στην αναπηρία.

II.3 Η κοινωνική αναπαράσταση της αναπηρίας.

Μια ακόμα παράμετρος που χρειάζεται να λάβουμε υπόψη, αναφορικά με την αναπηρία, είναι ο κοινωνικός της ορισμός, και οι αναπαραστάσεις που απορρέουν από αυτόν, καθώς μια τέτοια αναγνώριση θα προσδιορίσει και τον τρόπο που θα προσεγγίσουμε και θα επεξεργαστούμε το εν λόγω θεματικό πεδίο.¹⁵² Ο κοινωνικός ορισμός της αναπηρίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τον πολιτισμικό χωροχρόνο¹⁵³, γεγονός που καταδεικνύεται και στη θεωρία των κοινωνικών

¹⁵¹ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ.: 145-154.

¹⁵² Για παράδειγμα, η κοινωνική αντίληψη της «σωματικής ευπάθειας», όπως αυτή εκφράζεται με την εκδήλωση μιας ασθένειας ή μιας αναπηρίας ταυτίζεται με την σωματική επιβάρυνση που επιφέρει η πάροδος του χρόνου. Η χρονολογική ακολουθία που διέπει αυτή την κοινωνική αντίληψη βασίζεται στη λογική της αιτιότητας που ορίζει τον ρου των γεγονότων δημιουργώντας ένα αίσθημα ασφάλειας καθώς δεν δίνει καθόλου χώρο στο τυχαίο συμβάν, το οποίο διακινεί έντονα συναισθήματα άγχους και ανασφάλειας (*Μεγαλώνοντας γίνεσαι σωματικά πιο ευπαθής άρα και πιο επιρρεπής στην αναπηρία*). Η αντίληψη ότι εν δυνάμει όλοι θα μπορούσαμε να βιώσουμε μια αναπηρία σ' οποιαδήποτε χρονική στιγμή της ζωής μας διακινεί αρχέγονα άγχη θανάτου, δύσκολα διαχειρίσιμα. Συνεπώς, η κοινωνική αναπαράσταση που αφορά στην αναπηρία διαθλάται από μια πολύ συγκεκριμένη χρονολογική ακολουθία, που καθησυχάζει το κοινωνικό άγχος, καθώς μια τέτοια εκλογίκευση έχει σαν στόχο να ορίσει την εκδήλωση της αναπηρίας ως μια κατάσταση που υπόκειται στους νόμους της φύσης και αφορά στη σωματική φθορά. Τέτοιου είδους εκλογίκευσεις αποτελούν την μετεξέλιξη μιας εκφρασμένης δυσκολίας που πυροδοτούσε η θέαση της αναπηρίας και που αντιμετώπιζονταν σε παλαιότερες εποχές με την απομάκρυνση των ατόμων αυτών από τους κόλπους της κοινωνίας. Στο σύστημα ηθικών αξιών πάνω στο οποίο έχει χτιστεί το οικοδόμημα της σημερινής κοινωνίας τέτοιες πρακτικές είναι πλέον μη αποδεκτές στο έδαφος καταπάτησης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρόλα αυτά, η ιστορική αναδρομή καταδεικνύει ότι τέτοιου είδους πρακτικές βρίσκονται στο συλλογικό ασυνείδητο, καθώς έχουν υπάρξει ως απωθημένα πλέον γεγονότα μιας «υπερεγωτικής» κοινωνικής ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, η συνύπαρξη με το διαφορετικό, όπως αυτό καθορίζεται από την ύπαρξη ενός «ελλείμματος», διακινεί ασυνείδητες διεργασίες που αναδεικνύουν αρχέγονα συναισθήματα. Το βάρος λοιπόν αυτών των αρχέγονων ψυχικών καταγραφών είναι αυτό που πυροδοτεί την ένταση στην έκφραση τους, όπως αυτή διατυπώνεται στην αντίδραση της κοινωνίας απέναντι στην αναπηρία.

Στη λογική λοιπόν που δομήθηκε η κοινωνική απαίτηση του σήμερα, τα άτομα με αναπηρίες ωθούνται να «συγκαλύψουν» ή να «αποποιηθούν» των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία τους προκειμένου να μην στιγματιστούν. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, τα άτομα με αναπηρίες ενοχοποιούνται, στο έδαφος της σωματικά καταγεγραμμένης διαφορετικότητάς τους, ερχόμενα διαρκώς αντιμέτωπα με την αδυναμία τους να ανταποκριθούν στην κοινωνική απαίτηση να ορίσουν το μέγεθος και τον βαθμό της αναπηρίας τους.

¹⁵³ Σε κάποια πολιτισμικά πλαίσια, το να είναι κάποιος κωφός ή να αντιμετωπίζει σοβαρά ακουστικά προβλήματα δεν έχει τόσο επιζήμιες επιπτώσεις στην αυτό-εκτίμηση του, όσο παρατηρείται στο

κατασκευών, που επισημαίνει ότι «τόσο οι τρόποι με τους οποίους κατανοούμε τον κόσμο, όσο και οι κατηγορίες και οι έννοιες που χρησιμοποιούμε είναι ιστορικά και πολιτισμικά συγκεκριμένες» (Burr, 1995, σελ: 4).¹⁵⁴

Ως εκ τούτου, οι δηλωτικοί εκείνοι παράγοντες που περιγράφουν μια αναπηρία επιχειρώντας να την προσδιορίσουν, βρίσκονται διαρκώς υπό διαμόρφωση καθώς ανατρέπονται και επαναπροσδιορίζονται, ανάλογα με το εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο, αλλά και την χρονική συγκυρία (Castelnuovo-Tedesco, 1981).¹⁵⁵ Το κοινωνικό λοιπόν πλαίσιο είναι αυτό που ορίζει τόσο τα πρότυπα της «φυσιολογικότητας», όσο και τις αποκλίσεις από αυτή. Η προβολή από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, ενός σώματος αφεγάδιαστου που αγγίζει τα όρια της τελειότητας αποτελεί την αποτύπωση της κυρίαρχης κοινωνικής ιδεολογίας, θέτοντας περισσότερα εμπόδια στην διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρίες (Ειδικό παιδί και οικογένεια, 2002).¹⁵⁶ Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Δαραής (2001)¹⁵⁷ αναφορικά με τις στάσεις και συμπεριφορές που επικρατούν στη σημερινή κοινωνία:

«η κοινωνία μας ζει στον απόηχο μιας κοντόφθαλμης δυναμολαγνείας»
(Δαραής, 2001, σελ
10).<http://Adap.auth.gr/virtualschool/2,23/Praxis/DaraisDisabilityInSociety.html>¹⁵⁸

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας κοινωνικής συγκρότησης, το υποκείμενο επενδύει με τρόπο μαζικό στην εικόνα του, ανάγοντάς την σε υπέρτατη απόδειξη της κοινωνικής και προσωπικής του επιτυχία, διαμορφώνοντας έτσι μια συνθήκη διαρκούς προσπάθειας διατήρησης μιας αφεγάδιαστης σωματικής εικόνας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η επιτυχία και η αποτυχία να ορίζεται αποκλειστικά και μόνο από την εικόνα του σώματος.

κοινωνικό εκείνο πλαίσιο όπου η κοινωνική κατασκευή της συγκεκριμένης αναπηρίας την εξισώνει με μια βαριά αναπηρία (Marks, 2001).

¹⁵⁴ Burr, V. (1995) *An introduction to social constructionism*, London: Routledge.

¹⁵⁵ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

¹⁵⁶ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια*.

¹⁵⁷ Δαραής Κ. (2001) Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στη κοινωνία. Εικονικό σχολείο, *Τόμος 2, Τεύχη 2-3*. URL: <http://www.auth.gr/virtualschool/2.2-3/Praxis/DaraisDisabilityInSociety.html>

¹⁵⁸ 2001, ibid.

«Το σώμα δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα θέμα απομακρυσμένο από την υποκειμενικότητα και το περιβάλλον, αλλά σαν μια οντότητα αδιάρρηκτα συνδεδεμένη με το δημιουργικό νόημα και το γενικό πλαίσιο» (Merlau-Ponty (1962) όπως παρουσιάζεται στον Marks, 2001, σελ.129).¹⁵⁹

Με άλλα λόγια, σε μια κοινωνία όπου η σωματική εικόνα αποτελεί πρωταρχικό κριτήριο στην αποτίμηση της ανθρώπινης ύπαρξης, τα άτομα με σωματικές αναπηρίες στιγματίζονται, ενώ διαφοροποιούνται από τα άλλα άτομα της κοινωνίας. Σε μια κοινωνία διαρκώς μεταλλασσόμενη, το σώμα είναι για πολλούς ανθρώπους μια από τις ελάχιστες εναπομείνασες περιοχές ελέγχου και αυτό-έκφρασης.

«αν κάποιος αισθάνεται αδύνατος να επιβάλει τον έλεγχο σε μια συνεχώς πολυπλοκότερη κοινωνία, τουλάχιστον μπορεί να έχει κάποια επιρροή στο μέγεθος, στο σχήμα και στην εμφάνιση του σώματός του» (Shilling, 1993, σελ: 7).¹⁶⁰

Επιχειρώντας να ερμηνεύσει αυτήν την έντονη ενασχόληση με το σώμα, η Parker (2003)¹⁶¹ επισημαίνει τον φόβο και την αντίσταση απέναντι σε οποιαδήποτε μορφή διαφοροποίησης. Ζώντας σε μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη στιγμή, από ποικιλομορφία και ανομοιογένεια, αυξάνονται οι προσπάθειες με στόχο την εικονική ομοιογένεια και συμμετρικότητα του σώματος. Αυτή η έντονη προσπάθεια διατήρησης ενός σώματος ομοιογενούς και συμμετρικού αποτελεί την απέλπιδα προσπάθεια συγκρότησης μιας ψυχικής πραγματικότητας που λόγω των ποικίλων συγκρούσεων βιώνεται ως δυσφορική. Με άλλα λόγια, αυτό που δεν φαίνεται εφικτό να ρυθμιστεί εσωτερικά, προβάλλεται ως ανάγκη μιας εξωτερικής εξομάλυνσης και αφομοίωσης των αντιθέσεων, οδηγώντας σε άρνηση κάθε πιθανής ετερογένειας του εαυτού (Parker, 2003).¹⁶²

¹⁵⁹ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

¹⁶⁰ Shilling, C. (1993) *The body and social theory*. London: Sage.

¹⁶¹ Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy*, Vol: 19, No: 4, σελ: 447-464.

¹⁶² 2003, *ibid*.

Σε έρευνα που διεξήγαγε το επιστημονικό περιοδικό Psychology Today, το 1972, σχετικά με την σωματική δυσαρέσκεια (Body dislike) καταδείχθηκε ότι το 23% των αμερικανίδων γυναικών και το 15% των ανδρών εξέφρασαν κάποιου είδους δυσαρέσκεια με την εμφάνισή τους. Η επαναδιεξαγωγή της έρευνας, 25 χρόνια αργότερα, (το 1997) αποκάλυψε μια δραματική αύξηση των ποσοστών σωματικής δυσαρέσκειας: 56% των γυναικών και 43% των ανδρών εξέφρασαν την πεποίθηση ότι η εικόνα του σώματός τους δεν τους ικανοποιεί. Η δραματικά αυξημένη ποσοστιαία μεταβολή δηλώνει την κεντρική σημασία που έχει αποδώσει η κοινωνία στο σώμα (Parker 2003).¹⁶³

Η ιδιαίτερη έμφαση που αποδίδουν τα κοινωνικά στερεότυπα στην πειθαρχημένη σχέση που μπορεί να διατηρεί κάποιος με το σώμα του, μέσα από μια εξαντλητική προσπάθεια διαμόρφωσης μιας απεγάδιαστης σωματικής εικόνας, κλονίζεται καθώς η αναπηρία αποτελεί την απτή απόδειξη ενός σώματος που δεν το ορίζεις (Heenan, 2002).¹⁶⁴ Η ικανότητα ή ανικανότητα του υποκειμένου να ελέγξει το σώμα του καθορίζει, τόσο σε επίπεδο πραγματικό, όσο και σε συμβολικό, την ταυτότητά του.

Με άλλα λόγια, ο βαθμός λειτουργικότητας αποτελεί κριτήριο ιεράρχησης ακόμα και στην πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με αναπηρίες, όπου τα άτομα που έχουν τον μικρότερο βαθμό ελέγχου του σώματός τους τείνουν να τοποθετούνται στη βάση της πυραμίδας. Κατά συνέπεια, η εικόνα ενός σώματος που νοσεί, που είναι «ελλιπές», «αναξιόπιστο», «απροσάρμοστο», «ανεξέλεγκτο» δεν μπορεί να αποτελέσει ισχυρό σύμβολο (Marks, 2001).¹⁶⁵

Η στάση που διατηρεί η κοινωνία απέναντι στην αναπηρία χαρακτηρίζεται ως επί το πλείστον από ένα έντονα αμφιθυμικό συναίσθημα, καθώς πολλές φορές περιγράφονται αντιθετικές και παράδοξες πεποιθήσεις. Για παράδειγμα, η ευρεία κοινωνική στάση απέναντι στην αναπηρία χαρακτηρίζεται, είτε από μια σιωπηλή αποδοχή της άποψης ότι τα άτομα με αναπηρίες πρέπει να είναι αποδέκτες ελεημοσύνης, εμποδίζοντας και ακρωτηριάζοντας κάθε προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης, μέσα από την κοινωνική υιοθέτηση μιας υπερπροστατευτικής

¹⁶³ 2003, *ibid.*

¹⁶⁴ Heena, C. (June, 2002) Paper for women's therapy centre conference, "*Women today: Diversity and identity in complex world*".

¹⁶⁵ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

συμπεριφοράς, είτε από την φαντασίωση ότι τα άτομα αυτά έχουν ιδιαίτερες ικανότητες αντιστάθμισης της μειονεξίας, που αφορούν στον γρηγορότερο ρυθμό ανάπτυξης και στην ανώτερη λειτουργία των υπόλοιπων αισθήσεων¹⁶⁶ (Blank, 1957).¹⁶⁷ Συνήθως λοιπόν, η κοινωνική αναπαράσταση των ατόμων με αναπηρίες, ενσαρκώνει δύο φαινομενικά ακραία αντιθετικές φαντασιώσεις, αυτή του «ήρωα» και αυτή του «επαίτη», που περιγράφεται ως θλιβερή φιγούρα ανεπάρκειας.¹⁶⁸

Κοινός παρανομαστής αυτών των δύο φαινομενικά αντιθετικών κοινωνικών αναπαραστάσεων είναι ο αποκλειστικός και ο μονομερής προσδιορισμός της υποκειμενικότητας του ατόμου από την αναπηρία του.

«Η εστίαση στο βαθμό λειτουργικότητας ενός ατόμου με αναπηρία, ως τον κατεξοχήν προσδιοριστικό παράγοντα της ταυτότητάς του, μονώνει την υποκειμενικότητα του ατόμου, με αποτέλεσμα οι ταυτίσεις να χάνονται και να υπερισχύει το σχισματικό «εμείς» και οι «άλλοι» (Keary, 2009, όπως παρουσιάζεται στη Hartley (eds), σελ. 167).¹⁶⁹

Επίσης, αξιολογώντας ένα άτομο με αναπηρία αποκλειστικά και μόνο από τον βαθμό λειτουργικότητάς του, τείνουμε να ανάγουμε την ανάγκη παροχής φροντίδας σε πρωταρχικό στοιχείο αυτής της συνδιαλλαγής.¹⁷⁰ Η «βρεφοποίηση» των ατόμων με αναπηρίες, κοινωνική συμπεριφορά που καθιστά τα άτομα αυτά εξαρτώμενα και

¹⁶⁶ Αν και ο εν λόγω συγγραφέας (Blank, 1957) αναφέρεται συγκεκριμένα στην πληθυσμιακή ομάδα των τυφλών μια τέτοια ανάγνωση όσον αφορά στην αναγνώριση συγκεκριμένων κοινωνικών πεποιθήσεων και συμπεριφορών τείνουν να αποτελούν κοινό παρανομαστή σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των ατόμων με αναπηρίες.

¹⁶⁷ Blank, H. R. (1957) Psychoanalysis and Blindness. *Psychoanalytic Quarterly, Vol: 26, σελ: 1-24.*

¹⁶⁸ Η κοινωνική απαίτηση προς το άτομο με αναπηρία να «οριοθετήσει» το «έλλειμμα» του και να επιβληθεί του περιορισμού του απόρροια της αναπηρίας του, έχει ως πυρήνα της την απόρριψη και τον αποκλεισμό που στην ακραία του μορφή εκφραζόταν με την ύπαρξη του «Καιάδα» ενώ τώρα προσδιορίζεται μέσα από την συλλογική απαίτηση να ορίσει κάποιος τον βαθμό της διαφορετικότητάς του, δείχνοντας ενδεχομένως καλύτερα από ότι είναι, μεταφέροντας έτσι την ευθύνη του ενδεχόμενου κοινωνικού του αποκλεισμού στο ίδιο το άτομο που δεν «επιθυμεί αρκετά», ή «δεν προσπαθεί αρκετά» να κυριαρχήσει των αδυναμιών του.

¹⁶⁹ Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

¹⁷⁰ «Η έννοια της ανάγκης επενδύεται με μια κοινωνική αναπαράσταση του αβοήθητου και της παθητικότητας ενός ατόμου που είναι σε «ανάγκη» (Woodhead, 1990, σελ: 63)*¹

*¹Woodhead, M. (1990) Psychology and the cultural construction of children's needs, in A. James and A. Prout (eds) *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*, London: The Falmer Press.

παθητικά, τελικά τείνει να τα οδηγεί στον «απανθρωπισμό» τους (dehumanizing), απογυμνώνοντάς τα από την αξιοπρέπεια και την ιδιωτικότητά τους (Keary, 2009).¹⁷¹

«Η παραδοχή μιας ανάγκης συνεπάγεται στην αποδοχή μιας ταυτότητας που εμπεριέχει την ευθραυστότητα ή την ασθένεια και συνεπώς στιγματίζει» (Zola, 1988, σελ.:381).¹⁷²

Την παραπάνω άποψη επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας που αναδεικνύουν ότι τα άτομα με αναπηρίες αντιμετωπίζονται ως άρρωστα, ανήμπορα, παιδόμορφα, χωρίς σεξουαλικές ενορμήσεις, καθώς και κοινωνικά και οικονομικά κατώτερα από τον υπόλοιπο πληθυσμό¹⁷³ (Asch & Rousso, 1982).¹⁷⁴

Μια από τις κεντρικότερες ιδέες του Δυτικού Πολιτισμού αφορά στην πεποίθηση ότι κανένα εμπόδιο δεν είναι ανυπέρβλητο. Σχεδόν τα πάντα είναι διαχειρίσιμα, αρκεί να επιδείξει κάποιος υπομονή και επιμονή στον στόχο του. Η μεγάλη προσπάθεια και η σωστή τεχνική αποτελούν τα εφόδια εκείνα που χρειάζονται, για να ανταπεξέλθει κάποιος οποιουδήποτε εμποδίου.

«Η εμπιστοσύνη στην τεχνολογική ίαση ενθαρρύνει την πλάνη ότι όλα τα προβλήματα έχουν την τεχνολογική τους λύση» (Zola, 1988, σελ.: 370).¹⁷⁵

Ως εκ τούτου, εστιάζοντας και προβάλλοντας έντονα την αγωνιώδη προσπάθεια μιας μερίδας αναπήρων, που συνήθως αναφέρονται στη σχετική βιβλιογραφία ως «σουςπερ-ανάπηροι» (“supercrips”) (Shaban, 1996, όπως παρουσιάζεται στην Marks, 2001),¹⁷⁶ να τιθασεύσουν την αναπηρία τους, αφήνεται να εννοηθεί ότι κάποιοι δεν προσπαθούν αρκετά, καθιστώντας τους υπαίτιους για τους περιορισμούς και τα

¹⁷¹ Keary, 2009, *ibid*.

¹⁷² Zola, I. K. (1988) Ageing and disability: Towards a unifying agenda, *Educational Gerontology, Vol:14, σελ.: 368-387*.

¹⁷³ «Υπάρχει μια κοινωνική υπόθεση ότι τα ενήλικα άτομα με αναπηρία είτε δεν έχουν σεξουαλική ζωή (λιβιδινική επένδυση στη σεξουαλικότητα) είτε αντιμετωπίζονται ως σύμβολα μιας επιτρεπτικής (με την έννοια του αδιακρίτως επιτρεπτικού) φετιχιστικής σεξουαλικής επαφής με αποτέλεσμα και στις δύο περιπτώσεις να τους στερείται η δυνατότητα να αναπτύξουν μια υγιή ενήλικη σεξουαλικότητα» (Olkin, 1999, όπως παρουσιάζεται στη Keary, 2009, σελ. 169).

¹⁷⁴ Asch, A., & Rousso, H. (1982) Therapist with disabilities: Theoretical and clinical issues. *Psychiatry, Vol: 48, No: 1, σελ: 1-12*.

¹⁷⁵ Zola, 1988, *ibid*

¹⁷⁶ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

ελλείμματά τους (Morris, 1991).¹⁷⁷ Το σώμα αυτού που παρόλες τις προσπάθειες, συνεχίζει να μην ανταποκρίνεται στα κοινωνικά πρότυπα και ιδεώδη χαρακτηρίζεται ως «απροσάρμοστο» και απορρίπτεται (the rejected body) (Keary, 2009).¹⁷⁸

*«...εφόσον κάποιοι «γενναίοι» κατάφεραν να θριαμβεύσουν της προσπάθειας ελέγχου των περιορισμών τους, τότε αυτοί που απέτυχαν έχουν πολύ μικρότερο σθένος και ενδεχομένως να είναι υπεύθυνοι για την αξιολύπητη ζωή τους» (Marks, 2001, σελ.155).*¹⁷⁹

Αυτή η κοινωνική αντίληψη επιφορτίζει την πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με αναπηρία με την ενοχή και το βάρος ότι η αναπηρία τους αποτελεί απόδειξη του γεγονότος ότι δεν κατέβαλαν τα μέγιστα των δυνατοτήτων τους, ούτε αξιοποίησαν επαρκώς τα τεχνολογικά μέσα που είχαν στην διάθεσή τους.

Η απόδοση ευθύνης σε αυτόν που δεν δύναται να επιβληθεί της μειονεξίας του αποτελεί ενδεχομένως την απέλπιδα προσπάθεια ελέγχου μιας επικίνδυνης, απροσδόκητης και ενδεχομένως διαταρακτικής πραγματικότητας, απέναντι στην οποία όλοι είμαστε ανίσχυροι.

*«...Για κάποιους, τα άτομα με σωματικές και νοητικές αναπηρίες γίνονται αντικείμενα, υπενθυμίζοντας στους υπόλοιπους την χαμένη προσπάθεια, ως σύμβολα μιας παλιάς και συνεχιζόμενης αποτυχίας» (Zola, 1988, σελ.:373).*¹⁸⁰

Συνεπώς, τα άτομα «που δεν προσπάθησαν αρκετά» περιθωριοποιούνται στο έδαφος πια όχι των περιορισμών που επιβάλει η αναπηρία τους, αλλά της απροθυμίας τους ή της αδυναμίας του να την τιθασεύσουν. Η απόδοση μιας αλόττριας ταυτότητας σε αυτούς που «δεν τα κατάφεραν» εφησυχάζει όλους τους υπόλοιπους, επιβεβαιώνοντάς τους ότι είναι αρκετά «επαρκείς» ώστε να τους συμβεί κάτι ανάλογο, επιτρέποντάς τους να προβάλλουν στους άλλους ότι οι ίδιοι βιώνουν ως

¹⁷⁷ Morris, J. (1991) *Pride against prejudice: Transforming attitudes towards disability*, London: The Women's Press.

¹⁷⁸ Keary, 2009, *ibid*

¹⁷⁹ Marks, 2001, *ibid*

¹⁸⁰ Zola, 1988, *ibid*

ανησυχητικό (την «παρά – ξενη» πλευρά του εαυτού τους) ή υποτιμητικό (τις ανεπάρκειες και αποτυχίες τους) (Keary, 2009;¹⁸¹ Ατσαλάκη, 2005¹⁸²).

Μέσα λοιπόν από την επισήμανση του διαφορετικού και τον προσδιορισμό του ως «αφύσικου», ορίζεται το πλαίσιο εκείνο που προσδιορίζει την «φυσιολογικότητα» των υπολοίπων.¹⁸³ Η θέαση ενός ατόμου με σωματική αναπηρία, δύναται να επισημαίνει διαρκώς στους άλλους, με τον πιο παραστατικό τρόπο, την φθαρτότητα του σώματος, πυροδοτώντας αρχέγονα άγχη και φόβους, όπως αυτός του θανάτου (Zola, 1988).¹⁸⁴

Σε έρευνα που διεξήχθη αναφορικά με τα συναισθήματα, τις στάσεις και τις συμπεριφορές που διεγείρει η κοινωνική αναπαράσταση της αναπηρίας, διαφάνηκε μια σχέση ανάμεσα στο φόβο θανάτου και στην αρνητική στάση απέναντι σε άτομα με αναπηρία (Livneh, 1984,¹⁸⁵ Cabbage & Thomas, 1989¹⁸⁶).

Μάλιστα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας, αναφορικά με την αναπαράσταση της αναπηρίας στον γενικό πληθυσμό, όσο πιο στενή ήταν η προτεινόμενη επαφή με έναν ανάπηρο, (πχ εργασία, γάμος κα) τόσο λιγότερη ήταν η αποδοχή του (Shears and Jensema, 1969;¹⁸⁷ Grand, Bernier and Strohmmer, 1982¹⁸⁸). Συνεπώς, οι συμπλεγματικές αυτές κοινωνικές προβολές, απόρροια της ανάδυσης ασυνείδητων μηχανισμών που πυροδοτεί η θέαση ενός ατόμου με αναπηρία, μπορεί να αποτελούν την πηγή αρνητικών συμπεριφορών, που μεγεθύνονται ανάλογα με την

¹⁸¹ Keary, 2009, ibid

¹⁸² Ατσαλάκη, Α. (2005) *Η αναδόμηση της ταυτότητας σε συνθήκες εγκλεισμού και κοινωνικού αποκλεισμού: έρευνα με γυναίκες σε Σωφρονιστικό Κατάστημα, σε Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναίκων και σε Κέντρο Υποδοχής Μεταναστριών*. Μεταδιδακτορική έρευνα. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Ψυχολογίας.

¹⁸³ «...η κοινωνική συμβατικότητα που λογοκρίνει, αποκλείει και στιγματίζει το διαφορετικό, επιτρέπει μόνο στα ευπρεπή υποκείμενα να είναι διαθέσιμα στην επιθυμία» (Bersani, 1986, όπως παρουσιάζεται στην Butler, 1995, σελ. 179).^{*1}

^{*1} Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanal Dialogues*, Vol: 5, σελ: 165-180.

¹⁸⁴ Zola, I. K. (1988) Ageing and disability: Towards a unifying agenda, *Educational Gerontology*, Vol:14, σελ: 368-387

¹⁸⁵ Livneh, H. (1984) On the origins of negative attitudes towards people with disabilities. In R. P. Marinelli & A. E. Nell Orto (Eds), *The psychological and social impact of physical disability*. New York: Springer Publishing Co.

¹⁸⁶ Cabbage, M. E., Thomas, K., R (1989) Freud and disability. *Rehabilitation Psychology*. Vol 34, No: 3, σελ: 161-173.

¹⁸⁷ Shears, L. M. & Jensema, C. J. (1969) Social acceptability of anomalous persons. *Exceptional Children*, Vol: 36, σελ: 91-96.

¹⁸⁸ Grand, S. A., Bernier, J. E. & Strohmmer, D.C. (1982) Attitudes toward disabled persons as a function of social context and specific disability. *Rehabilitation Psychology*, Vol: 27, No: 3, σελ: 165 – 173.

προσλαμβάνουσα δυσκολία και τον περιορισμό που αυτή η δυσκολία επιφέρει¹⁸⁹ (Livneh, 1984¹⁹⁰, Cabbage & Thomas, 1989¹⁹¹).

Μια ερευνητική υπόθεση, αναφορικά με την επίδειξη εχθρικής συμπεριφοράς απέναντι στα άτομα με αναπηρίες, επισημαίνει την προσπάθεια αποκήρυξης ενός αισθήματος απόλυτης εξάρτησης, που βίωσε ο καθένας από εμάς στην «χαραυγή της ζωής του» (Marks, 2001).¹⁹²

Σύμφωνα με τον Freud (1914),¹⁹³ η εξατομικευμένη ανάλυση της ψυχικής συγκρότησης των υποκειμένων που επιδίδονται σε στάσεις και συμπεριφορές αποστροφής, προς την πληθυσμιακή ομάδα των αναπήρων αποτελεί το καταλληλότερο μέσο επεξήγησης και νοηματοδότησης τέτοιου είδους συμπεριφορών.

*«Αν δούμε τη ρατσιστική συμπεριφορά απέναντι στα άτομα με αναπηρία όχι μόνο ως άγνοια, ατομικισμό ή διαφορετικότητα, αλλά και σαν αντανάκλαση ασυνείδητων φόβων και φαντασιώσεων, τότε θα πρέπει να κατανοήσουμε τι αφορούν αυτοί οι φόβοι» (Marks, 2001, σελ.24).*¹⁹⁴

Η θέαση ενός σώματος του οποίου απουσιάζουν μέλη του, φαντασιακά παραπέμπει στο αποτέλεσμα μιας πράξης «ευνουχισμού» (Freud, 1924a).¹⁹⁵ Σύμφωνα με την θεωρία που ανέπτυξε ο Freud αναφορικά με την έννοια του άγχους ευνουχισμού: «...η επιθυμία να κοιτάω είναι μια ενστικτώδης ερωτική δραστηριότητα. Η ανακάλυψη ότι δεν υπάρχει πέος μπορεί να προκαλέσει συναισθήματα αποστροφής και αηδίας» (Freud, 1910, όπως παρουσιάζεται στους Cabbage & Thomas, 1989, σελ: 165).¹⁹⁶

¹⁸⁹ Τα περισσότερα κοινωνικά εγκλήματα και οι μεγαλύτερες βαναυσότητες έχουν γίνει στο έδαφος φαντασιακής συγκρότησης αυτής της υπεροχής (βλ. υπεροχή της άριας φυλής) (Marks, 2001).

¹⁹⁰ Livneh, 1984, *ibid*.

¹⁹¹ Cabbage & Thomas, 1989, *ibid*.

¹⁹² Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

¹⁹³ Freud, S. (1914) *On narcissism: An introduction*. Standard Edition, Vol: 14. London: Penguin Books.

¹⁹⁴ 2001, *ibid*.

¹⁹⁵ Freud, S. (1924a) *The dissolution of the Oedipus complex*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.

¹⁹⁶ Cabbage & Thomas, 1989, *ibid*.

Προβάλλοντας τα έντονα συναισθήματά μας στο υποκείμενο που φέρει την αναπηρία, δίνεται η δυνατότητα να κοιτάξουμε έξω από το «φυσιολογικό», χωρίς να διακυβεύεται η «φυσιολογικότητά» μας.

«...Όπως υποδεικνύεις στο παιδί να μην κοιτάζει, αλλά η επιθυμία να δει, συνδεδεμένη με το φόβο ότι θα αντικρίσει κάτι επικίνδυνο και αδιανόητο διεγείρει, δημιουργώντας ένα μπερδεμένο συναισθηματικό συνονθύλευμα λαγνείας, ανασφάλειας και αποστροφής του υποκειμένου» (Marks, 2001, σελ.10-11).¹⁹⁷

Εξάλλου, η αποστροφή του βλέμματος στη θέαση ενός ατόμου με αναπηρία αποτελεί με τον πλέον έγκυρο δείκτη της δυσκολία μας να κοιτάξουμε, χωρίς να γίνουμε παραβιαστικοί.¹⁹⁸ Έτσι, γινόμαστε «τυφλοί», αποσυρμένοι και απόμακροι, τόσο από τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, όσο και από τους ίδιους μας τους φόβους (Keary, 2009).¹⁹⁹

Τα άτομα που υπόκεινται σ' αυτό το «παραβιαστικό» βλέμμα, που στερεί την υποκειμενικότητά τους, απαντούν με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με τον βαθμό της ψυχικής τους συγκρότησης. Για παράδειγμα, τα άτομα αυτά είτε αποσύρονται – απομονώνονται αποκλείοντας έτσι την θέαση της αναπηρίας τους από το βλέμμα των άλλων, είτε επιχειρούν διαρκώς να επιδεικνύουν αυτό που φαίνεται να «αιχμαλωτίζει» το βλέμμα του άλλου, παίρνοντας έτσι και στα δύο παραπάνω ενδεχόμενα τον έλεγχο αναφορικά με το πόσο πολύ θα επιτρέψουν στον άλλον να δει (Marks, 2001).²⁰⁰

¹⁹⁷ Marks, 2001, *ibid.*

¹⁹⁸ «Η εικόνα, λοιπόν, ενός ανάπηρου σώματος, διαμορφώνει το πεδίο ανάδειξης μιας ηδονοβλεπτικής ματιάς απέναντι στην καταστροφή» (Sinason, 1992 σελ: 27).^{*1}

^{*1} Sinason, V. (1992) *Mental handicap and the human condition, New approaches from the Tavistock*. London: Free Association Books.

¹⁹⁹ Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

²⁰⁰ Marks, 2001, *ibid.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΔΙΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ: Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΩΣ ΑΛΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΟΣ.

ΠΙ.1 Η αναπτυξιακή πορεία συγκρότησης της ταυτότητας του φύλου ως αποτέλεσμα ψυχο-κοινωνικής συνδιαλλαγής.

Η κατασκευή της έννοιας του φύλου είναι μια συστηματική διαδικασία, η οποία ξεκινάει από την γέννηση, ενώ μορφοποιείται και προσδιορίζεται συνεχόμενα καθόλη την διάρκεια ζωής του ατόμου. Όπως υποστηρίζεται, το φύλο αποτελεί το σημαντικότερο προσδιοριστικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας του υποκειμένου (Lorber and Farrell, 1991, όπως παρουσιάζεται στον Yelland, 1998).²⁰¹

*«Κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές μελέτες, μας έχουν δείξει ότι τα πρότυπα του ανδρισμού και της θηλυκότητας είναι στην ουσία κατασκευές του πολιτισμού μας. Εκφράζουν ανάλογα την εποχή και τον τόπο, την ιδεολογία της ομάδας και συνθέτουν το μέτρο, βάσει του οποίου κρίνεται η κοινωνική παρουσία και δράση του άνδρα και της γυναίκας. Είναι με άλλα λόγια ένας κοινωνικός κώδικας που συντονίζει την ύπαρξη του βιολογικά προσδιοριζόμενου φύλου με το περιεχόμενο των ρόλων που αντιστοιχεί σε καθένα από τα δύο φύλα» (Pittman, 1998, σελ. 12).*²⁰²

Κανένας δεν μπορεί να διαφύγει της κοινωνικής τάσης να κατηγοριοποιεί τα άτομα σε συνάρτηση με το φύλο τους. Η ικανότητα των ανδρών και των γυναικών κρίνεται με βάση το πόσο καλά επιδεικνύουν εκείνα τα χαρακτηριστικά, τα οποία έχουν κοινωνικά κατοχυρωθεί στην θηλυκότητα και στον ανδρισμό (Yelland, 1998).²⁰³

«Η θεωρία της διαφορετικότητας των ρόλων (self-role discrepancy theory) αναφέρει ότι, τα δύο φύλα (και κυρίως οι άνδρες) υφίστανται αρνητικές συνέπειες, όταν αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στις

²⁰¹ Yelland, N. (1998) *Gender in early childhood*. London: Routledge.

²⁰² Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

²⁰³ Yelland, 1998, *ibid*.

απαιτήσεις του ρόλου που προσδίδεται στο φύλο τους» (O'Neil και συν. 1986, σελ. 336).²⁰⁴

Η αντίληψη και η βεβαιότητα των γονέων αναφορικά με το φύλο του παιδιού τους θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της σεξουαλικής του ταυτότητας, καθώς μέσα από μια τάση σεξουαλικής «τυποποίησης» οι γονείς τείνουν να έχουν διαφορετικές προσδοκίες για τα παιδιά τους (είτε είναι γιός, είτε κόρη) (Badinter,1994).²⁰⁵

«Το κοινωνικό μας περιβάλλον συνεχώς εκτιμά την ανδρική ή γυναικεία συμπεριφορά μας και καθορίζει αν αντιδρούμε σύμφωνα πάντα με τους κανόνες συμπεριφοράς που επιτάσσει το φύλο μας» (Gerschik, 2000, σελ. 4).²⁰⁶

Τα αποτελέσματα μελέτης σε νέους γονείς που είχαν έρθει σε επαφή με το νεογέννητο βρέφος τους το τελευταίο 24ωρο κατέδειξαν ότι τόσο ο πατέρας, όσο και η μητέρα, στην περιγραφή που έδωσαν για το βρέφος χρησιμοποίησαν περισσότερες φορές την λέξη «ανεπτυγμένο» για τα αγόρια, παρά για τα κορίτσια, ενώ «όμορφο», «γλυκό» και «χαριτωμένο» υπήρξαν χαρακτηρισμοί που απηύθυναν συχνότερα στα κορίτσια. Σημειώνεται ότι τα βρέφη των οποίων οι γονείς συμμετείχαν στην παραπάνω μελέτη, είχαν το ίδιο βάρος και το ίδιο ύψος, έχοντας διανύσει μια φυσιολογική προγεννητική περίοδο, που κατέληξε σε φυσιολογικό τοκετό (Fagot 1974).²⁰⁷ Αν και η παρούσα μελέτη φαίνεται να αποδίδει την τάση σεξουαλικής τυποποίησης του βρέφους εξίσου και στους δύο γονείς, πλήθος άλλων μελετών έχουν καταδείξει την εντονότερη ενασχόληση του πατέρα στην επίδειξη της συμπεριφοράς εκείνης που είναι κοινωνικά συνεπής με το φύλο του παιδιού, σε σύγκριση με την μητέρα (Mead & Rekers, 1979;²⁰⁸ Langlois and Downs, 1980²⁰⁹). Για παράδειγμα, τα

²⁰⁴ O'Neil J.M., Helms J.B. & Gable K. R. (1986) Gender-role conflict scale: College Men's fear of femininity. *Sex Roles, Vol: 14, Nos 5/6, σελ: 335 – 350.*

²⁰⁵ Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

²⁰⁶ Gerschick J. T. (2000) Toward a theory of disability and gender. *Signs: Journal of women in culture and society, Vol: 25, No: 4, σελ: 1253-1268*

²⁰⁷ Fagot, B.I. (1974) Sexes differences in toddler's behavior and parental reaction. *Developmental Psychology, Vol: 10, σελ: 554-558.*

²⁰⁸ Mead, S & Rekers, G. (1979) Role of the father in normal psychosexual development. *Psychological Report, Vol: 45, σελ: 923-931.*

αποτελέσματα σχετικών μελετών ανέδειξαν ότι ο πατέρας ενδιαφέρεται περισσότερο από την μητέρα για θέματα που αφορούν στη συμμόρφωση των παιδιών τους στα κοινωνικά στερεότυπα που αντιστοιχούν στο φύλο τους. Αν και η πατρική προσήλωση στην διατήρηση των κοινωνικών προτύπων αναφορικά με την ενδεδειγμένη συμπεριφορά φύλου που καλείται να επιδείξει το παιδί απευθύνεται και στα δύο φύλα, η προσδοκία συμμόρφωσης απευθύνεται με μεγαλύτερη ένταση στα αγόρια²¹⁰ (Fast, 1984;²¹¹ Hansell, 1998²¹²). Συνεπώς, η επιλογή του αγοριού να παίζει με κούκλες είναι πιο πιθανό να προσελκύσει το ενδιαφέρον του πατέρα και να τον ανησυχήσει, σε αντίθεση με τις επιλογές παιχνιδιού της κόρης του, ακόμα κι αν αυτές δεν είναι οι «κατάλληλες» (Yelland, 1998).²¹³

«... τα σκληρά και απαγορευμένα παιχνίδια που προτιμούν τα μικρά αγόρια δεν προέρχονται τόσο από μια φυσική επιθετικότητα, όσο από την κοινωνική επιθυμία επιβεβαίωσης της ανδρικής τους ταυτότητας» (Fine 1994, όπως παρουσιάζεται στην Badinter, σελ. 123).²¹⁴

Η ανάγκη μας λοιπόν για κοινωνική αποδοχή και ενσωμάτωση, διαμορφώνει την συνθήκη υποταγής στο ιδεολογικό κατασκεύασμα του φύλου, έτσι όπως αυτό διαμορφώνεται χωροχρονικά από το εκάστοτε κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο.

«...όσοι δεν συμπεριφέρονται μέσα στα κοινωνικά αποδεκτά πλαίσια του ανδρισμού και της θηλυκότητας, κινδυνεύουν να περιθωριοποιηθούν» (Yelland, 1998, σελ. 2).²¹⁵

Τις παραπάνω αναφορές, που προσδιορίζουν και περιγράφουν το φύλο ως μια κοινωνική κατασκευή, επισήμανε σε διάφορα σημεία του έργου του και ο Freud.

²⁰⁹ Langlois, J. & Downs, A. (1980) Mothers, fathers and peers as socialization agents of sex-typed play behaviors in young children. *Child Development, Vol: 51, σελ: 1237-1247*

²¹⁰ Σε σχετική μελέτη, οι μητέρες ανέφεραν ότι οι σύζυγοί τους ενδιαφέρονται και ανησυχούν περισσότερο για την «θηλυπρεπή συμπεριφορά» που ενδεχόμενα παρουσιάζει ο γιός τους, παρά για την αναντίστοιχη με το φύλο της συμπεριφορά (βάση κοινωνικών προτύπων) που μπορεί να επιδεικνύει η κόρη τους.

²¹¹ Fast, I. (1984) *Gender Identity*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.

²¹² Hansell, J.H. (1998) Gender anxiety, gender melancholia, gender perversion. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 8, σελ: 337-351*.

²¹³ Yelland, N. (1998) *Gender in early childhood*. London: Routledge.

²¹⁴ Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

²¹⁵ Yelland, 1998, *ibid*.

Περιγράφοντας τις μελαγχολικές ταυτίσεις ως το αποτέλεσμα μιας ανολοκλήρωτης διεργασίας πένθους, ο Freud (1923b)²¹⁶ επισημαίνει ότι αποτελούν κομβικό σημείο στη διαμόρφωση του Εγώ, επιτρέποντας την ενσωμάτωση του χαμένου αντικειμένου σε αυτό. Με άλλα λόγια, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το φύλο αποτελεί την ψυχική αποτύπωση ενός ανεπίλυτου πένθους (unresolved grief), καθιστώντας της αρρενωπότητα και την θηλυκότητα ταυτίσεις που στον πυρήνα τους εδράζει η θλίψη μιας αποκήρυξης (Freud, 1923b).²¹⁷

Συνεπώς, το φύλο δεν αποτελεί απλά και μόνο μια μονοσήμαντη διαδικασία εκμάθησης ή μια συμπεριφορά μιμητισμού που επιδιώκει την κοινωνική ενσωμάτωση, αλλά ένα διανοητικό κατασκεύασμα, ένα γνωστικό σχήμα που αποτελεί βασική προϋπόθεση κατανόησης του κόσμου γύρω μας. Ως εκ τούτου, για άλλη μια φορά επισημαίνεται ο τρόπος με τον οποίο το κοινωνικό, ως μια ιδεολογική κατασκευή που προκύπτει από την κοινωνική ερμηνεία της διάκρισης των φύλων ταυτίζεται με το ατομικό, όπως αυτό προσδιορίζεται μέσα από τον ψυχο-βιολογικό προκαθορισμό του υποκειμένου να κατανοήσει τον κόσμο κατηγοριοποιώντας τον με απώτερο σκοπό την ψυχο-διανοητική του ανάπτυξη.

²¹⁶ Freud, S. (1923b) *The Ego and the Id*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.

²¹⁷ 1923b, *ibid*.

III.2 Το Μυστήριο του Ανδρισμού: Η Κοινωνική αναπαράσταση της ανδρικής ταυτότητας.

«Ο ανδρισμός είναι η «ακρόπολη» που είτε περιορίζει τους κατοίκους, είτε αποτελεί ένα τελικό ανάχωμα άμυνας κατά την διάρκεια επιδρομών... ένα δυνατό τελικό όριο, το τελευταίο προπύργιο πριν την άλωση» (Elise, 2001, σελ.: 518-519).²¹⁸

Τα πρότυπα του ανδρισμού μας ποικίλλουν ανάλογα με το χρόνο και τον τόπο, την κοινωνική τάξη, την φυλή, καθώς και την ηλικία των ανθρώπων, δημιουργώντας διαφοροποιήσεις από γενιά σε γενιά (πολυμορφία ανδρικών προτύπων)²¹⁹ (Gilmore, 1990).²²⁰ Συνεπώς, καθώς τα χρόνια περνούν, τα ανδρικά πρότυπα αλλάζουν. Ως εκ τούτου, ο γενετικός προκαθορισμός του φύλου μας, όπως αυτός αποδεικνύεται από την ύπαρξη του χρωμοσώματος Y, δεν αποτελεί επαρκή απόδειξη του ανδρισμού μας (Pittman, 1998).²²¹

Η έντονη συνδιαλλαγή μεταξύ βιολογικής προδιάθεσης και περιβαλλοντικής επίδρασης, στο πεδίο προσδιορισμού των εννοιών του ανδρισμού και της θηλυκότητας, έχει οδηγήσει σε ρήξη την επιστημονική κοινότητα, η οποία μοιράζεται μεταξύ αυτών που επισημαίνουν τον βιολογικό ντετερμινισμό και εκείνων που μιλούν για μια ιδεολογική κατασκευή του φύλου (Badinter, 1994).²²²

Όπως, μπορεί ενδεχομένως να είναι σαφές, η θέση από την οποία θα προσεγγίσει κάποιος το ζήτημα θα νοηματοδοτήσει διαφορετικά τα χαρακτηριστικά που διέπουν τον ανδρισμό και την θηλυκότητα. Για παράδειγμα, οι υποστηρικτές του βιολογικού ντετερμινισμού αποδίδουν την ανταγωνιστική και επιθετική συμπεριφορά που χαρακτηρίζει τους άρρενες στο βιολογικό τους προκαθορισμό, έτσι όπως αυτός

²¹⁸ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ.: 499-531.*

²¹⁹ «Μεγαλώσαμε λοιπόν πλαστογραφώντας επίμονα τον ανδρισμό μας και χωρίς ουδέποτε να γνωρίσουμε ποια είναι η κατάλληλη δόση ανδροπρέπειας. Όλοι υπήρξαμε, άλλος πιο πολύ, άλλος πιο λίγο, μιμητές αρσενικών προτύπων, τρομαγμένοι από το μεγαλείο του αρσενικού μυστηρίου και ντροπιασμένοι από τη φτώχη και μίζερη αρρενωπότητα που συναντούσαμε στους εαυτούς μας. (Pittman, 1998, σελ. 25).^{*1}

^{*1} Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ΄ Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

²²⁰ Gilmore, D. (1990) *Manhood in the making, cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.

²²¹ Pittman, 1998, *ibid.*

²²² Badinter, 1994, *ibid.*

επισημαίνεται σε προγεννητικό επίπεδο από τον ανταγωνισμό των σπερματοζωαρίων να γονιμοποιήσουν το ωάριο.

«Αυτή η κληρονομική ανδρική επιθετικότητα παρέχει τις βιολογικές βάσεις της αρσενικής κυριαρχίας στο θηλυκό, της ιεραρχίας και της διαμάχης ανάμεσα στους άνδρες, καθώς και του πολέμου» (Badinter,1994, σελ. 42).²²³

Σε αντίθεση, οι κονστρουκτιβιστές υποστηρίζουν ότι τα χαρακτηριστικά που διέπουν τον ανδρισμό και την θηλυκότητα αποτελούν αντικείμενο τροποποιήσεων ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται. Ως εκ τούτου, τα πρότυπα αρρενωπότητας και θηλυκότητας δεν είναι απόλυτα και διαχρονικά, αλλά μεταλλάσσονται, τροποποιούνται ή και διαφοροποιούνται διαρκώς (Badinter,1994).²²⁴

«Ανάμεσα στους υποστηρικτές του βιολογικού νετερμινισμού, που χαράσσουν το πορτρέτο του αιώνιου αρσενικού, και στους αντιπάλους τους, που δηλώνουν ατάραχα ότι το «ανδρικό φύλο δεν υπάρχει», μας δημιουργείται το ερώτημα αν ο άνδρας είναι ένα σημαίνον χωρίς σημαινόμο» (Badinter,1994, σελ. 48).²²⁵

Σήμερα είναι ορατές οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι άνδρες αναφορικά με την αρρενωπότητά τους. Η εξίσωση των δύο φύλων σε διάφορες εκφάνσεις της κοινωνικής μας ζωής έχει περιορίσει πολύ το πεδίο εφαρμογής του ανδρικού ιδεώδους. Η παρελθούσα ανδρική εξουσία και ο κληρονομικός τρόπος που αυτή κληροδοτείτο από τον πατέρα προς τον γιο αποτελούσε την αδιαμφισβήτητη αναγνώριση και αποδοχή. Πλέον, οι άνδρες χρειάζεται να παλέψουν λυσσαλέα για αυτή την αναγνώριση, καθώς τίποτα δεν είναι αυτονόητο. Ακόμα και ο βιολογικός προκαθορισμός του φύλου αποτελεί διακύβευμα και οι άνδρες καλούνται να υπερασπιστούν της βιολογικής τους υπόστασης.²²⁶

²²³ Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

²²⁴ 1994, *ibid*.

²²⁵ 1994, *ibid*.

²²⁶ Σε αντίθεση με τη γυναίκα που η εμφάνιση της έμμηνου ρήσης δίνει την δυνατότητα στη κοπέλα να αποκτήσει παιδιά «πιστοποιώντας» έτσι την θηλυκότητά της, οι άνδρες αδυνατούν να επικαλεστούν

«Σήμερα τα πρότυπα χάθηκαν και ο άνδρας του 21^{ου} αιώνα δεν μπορεί πια να προσδιορίσει τον εαυτό του. Στην ερώτηση «τι είναι ένας άνδρας;» ο Gunter Grass απαντά: «Ένας τόπος οδύνης ... ένα παιχνίδι της τύχης ... ένα θέατρο αγωνίας και απελπισίας» (Grass, 1977, όπως παρουσιάζεται στην Badinter, 1994, σελ. 19).²²⁷

Η εκθρόνιση του άνδρα από την εξουσία συνοδεύεται από ένα άγχος προσδιορισμού της ανδρικής ταυτότητας. Συνεπώς, οι νέοι άνδρες, σε μια ατέρμονη προσπάθεια αυτοπροσδιορισμού, αναλώνονται σε μια διαρκή προσπάθεια απόδειξης της ανδρικής τους ταυτότητας, κινδυνεύοντας να χάσουν το μέτρο, καθώς μπορεί να θεωρηθεί ότι υποστηρίζουν τον ανδρισμό τους, είτε με τρόπο υπερφίαλο και μισαλλόδοξο, είτε με τρόπο ανεπαρκή²²⁸ (Bourdieu,1999).²²⁹

«Προσπαθώντας να ανταποκριθούν στο πρότυπο του άνδρα που έχουν μέσα τους, κάνουν γενικές εκτιμήσεις για το τι είναι ανδρισμός: άλλοτε συγκρίνουν τους εαυτούς τους με μυθικούς ήρωες, βρίσκουν πως υστερούν και εγκαταλείπουν τον αγώνα να γίνουν άνδρες. Άλλοτε δραπετεύουν από τον ανδρισμό και γίνονται θηλυπρεπείς ή ζουν απλά τη ζωή ενός τρομοκρατημένου με την ιδέα να γίνει άνδρας αγοριού» (Pittman,1998, σελ. 36).²³⁰

Φαίνεται λοιπόν ότι ακόμα κι ο ντετερμινισμός που καθορίζει τον βιολογικό προκαθορισμό κλονίζεται, όταν συνδιαλέγεται με το περιβάλλον, καθώς το γενετικό υλικό per se, δεν αρκεί για τον προσδιορισμό του άνδρα, όταν ο κοινωνικός περίγυρος δεν τον αναγνωρίζει ως τέτοιο.

αυταπόδεικτες αποδείξεις της ταυτότητάς του. Συνεπώς, ο άνδρας χρειάζεται να βρει τρόπους να αποδείξει ότι είναι άντρας, αναπληρώνοντας έτσι τον ρόλο της φύσης που στην περίπτωση της γυναίκας πιστοποιεί με τρόπο αδιαμφισβήτητο την ταυτότητα του φύλου της, μέσω μιας βιολογικά προκαθορισμένης λειτουργίας (Badinter,1994).

²²⁷ Badinter, 1994 ibid.

²²⁸ «Στην πραγματικότητα, καθώς αγωνιζόμαστε να γίνουμε αρκετά άνδρες, ο κόσμος δεν μας τιμωρεί τόσο γιατί αποτυγχάνουμε να ζήσουμε σύμφωνα με το αρσενικό ιδεώδες, αλλά επειδή το παρακάνουμε από υπερβολικό ζήλο» (Pittman, 1998, σελ. 45).

²²⁹ Bourdieu P. (1999) *Η ανδρική κυριαρχία*. Αθήνα: Στάχυ.

²³⁰ Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ΄ Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ο ανδρισμός, λοιπόν, είναι μία έννοια πολιτισμική και ορίζεται ως το σύνολο των διαφοροποιήσεων από την θηλυκότητα και ως εκ τούτου δύναται να προσδιοριστεί μόνο μέσα από την συνύπαρξη με αυτήν (Elise, 2001).²³¹

«Τα αγόρια μαθαίνουν γενικά τι δεν πρέπει να είναι για να είναι αρσενικά, πριν ακόμα μάθουν αυτό που μπορούν να είναι ... Πολλά αγόρια προσδιορίζουν απλώς την αρρενωπότητα ως αυτό που δεν είναι θηλυκό» (Hartley, 1959, σελ: 458).²³²

Ο Lax (1997) μελέτησε και κατέγραψε τις πιέσεις εκείνες που ασκούνται στα αγόρια να «αποφεύγουν, να μειώνουν και να απωθούν τις επιθυμίες που παραπέμπουν σε θηλυκά χαρακτηριστικά γνωρίσματα» (Lax, 1997, σελ. 135).²³³ Είναι σαφές ότι αυτή η κοινωνική επιταγή συμμόρφωσης των δύο φύλων στα κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς είναι πολύ πιο έντονη για το αγόρι σε σύγκριση με το κορίτσι (Badinter,1994).²³⁴

«Υποβληθήκαμε σε μια προσεκτική και σκόπιμη διαδικασία σεξιστικής διαπαιδαγώγησης, η οποία –συχνά βάνουσα- μας στέρησε την ανθρωπιά μας και αφαίρεσε μεγάλα κομμάτια του εαυτού μας. Τα νέα κορίτσια πέρασαν επίσης από παρόμοιο ακρωτηριασμό. Κάθε φορά που η σεξιστική διαπαιδαγώγηση πετύχαινε το σκοπό της, ο καθένας από εμάς κατέληγε να είναι μια ακρωτηριασμένη προσωπικότητα» (Pittman,1998, σελ. 42).²³⁵

Σύμφωνα με τον Diamond (2006)²³⁶ αυτό που φαίνεται να κοινωνικοποιεί με τρόπο κανονιστικό τους άντρες συντάσσοντας τους με τα κοινωνικά πρότυπα του ανδρισμού είναι το συναίσθημα ντροπής, που ωθεί τον άρρενα να αποκηρύξει οποιοδήποτε συναίσθημα ανάγκης μην τυχόν και χαρακτηριστεί από τους γύρω του ως «το παιδί

²³¹ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ: 499-531.*

²³² Hartley E. R. (1959) Sex Role Pressures in the Socialization of the Male Child. *The Psychological Reports, Vol: 5, σελ. 458.*

²³³ Lax, R. (1997) Boy's envy of mother and the consequences of this narcissistic mortification. *The Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 52, σελ: 118-139.*

²³⁴ Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

²³⁵ Pittman, 1998, *ibid.*

²³⁶ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association. Vol: 54, σελ: 1099-1130.*

της μαμάς του». Με αυτό τον τρόπο οι άρρενες επιχειρούν να πάρουν απόσταση από το συναίσθημα ντροπής που έτσι κι αλλιώς δεν μεταβολίζεται εύκολα από τον ανδρικό ψυχισμό (Elise, 2001;²³⁷ Diamond, 2006²³⁸).

Τα συμπεράσματα που διεξήγαγε μια μακροχρόνια διαπολιτισμική μελέτη που αφορούσε στους τρόπους με τους οποίους μέσα σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια τα αγόρια γίνονται άνδρες, κατέδειξαν ότι στις περισσότερες κοινωνίες ο ανδρισμός αξιολογείται στο έδαφος κάποιων κριτηρίων όπως το να μπορεί το αγόρι να γονιμοποιεί, να προστατεύει τους άλλους και τον εαυτό του και γενικά να συντρέχει όλους όσους συνδέονται μαζί του (Gilmore, 1990).²³⁹

Επίσης, στην ίδια μελέτη επισημαίνεται ότι η πορεία προς την κατάκτηση του «απόλυτου» ανδρισμού χαρακτηρίζεται ως το «μεγάλο ανέφικτο».²⁴⁰ Ο άνδρας που θέτει ως σκοπό του να κατακτήσει την απόλυτη αρρενωπότητα δεν μπορεί ποτέ να είναι αρκετά άνδρας, ενώ στη προσπάθειά του αυτή προβαίνει σε ηρωικά ανδραγαθήματα, θέτοντας ακόμα και τον εαυτό του σε κίνδυνο²⁴¹ (Pittman, 1998).²⁴²

«Αν ήθελα να βιώσω ολοκληρωτικά την εμπειρία του ανδρικού μυστηρίου, θα έπρεπε να διακινδυνεύσω τη ζωή μου «σαν άνδρας» (Pittman, 1998, σελ. 35).²⁴³

Ο ρόλος του πατέρα στη πορεία κατάκτησης της ανδρικής ταυτότητας είναι καθοριστικός. Σε μελέτη που διεξήγαγε ο Hunt, (1996)²⁴⁴ αναφορικά με το ρόλο που παίζει ο πατέρας στην προσέλκυση αθλητών σε αθλήματα με μεγάλο βαθμό

²³⁷ Elise, 2001, *ibid.*

²³⁸ Diamond, 2006, *ibid.*

²³⁹ Gilmore, D. (1990) *Manhood in the making, cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.

²⁴⁰ Ο Gilmore, (1990) αναφέρει ότι η φυλή των Fox στην Αιόβα θεωρεί σαν «Το Μεγάλο Ανέφικτο» το να είναι κάποιος αληθινός άνδρας.

²⁴¹ Η μυθολογία βρίθεται από ηρωικά ανδραγαθήματα ανδρών, στην προσπάθειά τους να φανερώσουν το «μεγάλο ανέφικτο» (Pittman, 1998). «Οι μύθοι ως κοινωνικά κατασκευάσματα, έρχονται να καλύψουν το εννοιολογικό κενό, απόρροια του λεκτικού περιορισμού που διέπει την ερμηνεία του ανδρισμού. Μέσα από τα περιγραφικά και συμβολικά στοιχεία των μύθων, νοηματοδοτείται πλήρως, στις διάφορες εκφάνσεις της, η ανδρική ταυτότητα. Εξάλλου, όταν οι έννοιες αδυνατούν να αποδώσουν το νόημα, οι λέξεις μπορούν να βρεθούν στις ιστορίες» (Pittman, 1998, σελ. 30).

²⁴² Pittman, 1998, *ibid.*

²⁴³ 1998, *ibid.*

²⁴⁴ Hunt, J. (1996) Diving the wreck: Risk and injury in sport scuba diving. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 65, σελ: 591-622.

δυσκολίας, δυνητικά επικίνδυνα, όπως η ελεύθερη κατάδυση, ανέδειξε ότι οι πατέρες τροφοδοτούν την φαντασίωση που ανάγει τον ανδρισμό σε υπέρτατη αξία, όπου κάποιος καλείται να την υπερασπιστεί ακόμα και με την ίδια του την ζωή. Οι πατέρες αυτοί ενθαρρύνουν την σωματική και ψυχική καταπόνηση, αρκεί το αποτέλεσμα να δικαιώνει την ανδρική ταυτότητα²⁴⁵ (Hunt, 1996).²⁴⁶

Αυτή, η πατρική επιταγή που αφορά στην ανοχή απέναντι στον «πόνο» ενδεχομένως αποτελεί μια προσπάθεια διαχείρισης του ψυχικού πόνου που αναδύεται από τον βίαιο αποχωρισμό του αγοριού από το μητρικό αντικείμενο. Για παράδειγμα, η παρότρυνση που απευθύνεται τόσο συχνά στα αγόρια και αφορά στην εντολή ότι «τα αγόρια δεν κλαίνε», πέρα από την κοινωνική της διάσταση, ως έκφραση ενός κοινωνικού ιδεολογήματος, αποτελεί και μια επισήμανση του κινδύνου που ενέχει η υποταγή στον ψυχικό πόνο, ως έκφραση του αποχωρισμού από το μητρικό αντικείμενο, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος παλινδρόμησης σε προγενέστερη κατάσταση (Hunt, 1996²⁴⁷, Elise, 2001²⁴⁸).

III.3 Ψυχοδυναμική ανάλυση της Ανδρικής ταυτότητας

Ένας από τους κεντρικότερους στόχους του ανδρικού ιδεώδους, είναι η επιθυμία και η ικανότητα να μπορεί να προσφέρει κάποιος στην σύντροφό του την «απόλυτη» ικανοποίηση. Αυτή η προσδοκία έχει τις ρίζες της στο βασικό τραύμα της παιδικής ηλικίας, που αφορά στην αποτυχημένη προσπάθεια του μικρού αγοριού να ικανοποιήσει σεξουαλικά την μητέρα του (Manninen, 1993).²⁴⁹ Με άλλα λόγια, το παιδί ικανοποιεί την μητέρα του, μόνο ως μητέρα (προσφέροντάς της ναρκισσιστική πληρότητα ως μητέρα) και όχι ως γυναίκα. Συνεπώς, αυτός ο ψυχικός τραυματισμός, που αποτελεί κεντρικό στοιχείο της ψυχικής συγκρότησης του άνδρα, καθίσταται κινητήριο δύναμη των ψυχικών εκείνων διεργασιών προς την κατάκτηση της ανδρικής ταυτότητας²⁵⁰ (Manninen, 1993).²⁵¹

²⁴⁵ Ο Real (1997) αναφέρεται σε αυτό τον ορισμό της αρρενωπότητας που απαιτεί την αντοχή του σωματικού και ψυχικού πόνου, ως μια μορφή «συναισθηματικού ακρωτηριασμού» (emotional amputation) (Real, 1997, όπως παρουσιάζεται στην Elise, 2001, σελ: 514).^{*1}

^{*1} Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ: 499-531.*

²⁴⁶ Hunt, 1996, *ibid.*

²⁴⁷ 1996, *ibid.*

²⁴⁸ Elise, 2001, *ibid.*

²⁴⁹ Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scand Psychoanal Rev. Vol : 16, σελ: 35-46.*

²⁵⁰ «Όπως το μικρό αγόρι μπορούσε να ικανοποιήσει την μητέρα του μόνο ως μητέρα και όχι ως γυναίκα, έτσι και ο ενήλικος άνδρας ικανοποιεί την γυναίκα μόνο ως γυναίκα και όχι ως μητέρα. Και στις δύο

Αν και οι περιορισμοί της πραγματικότητας, φαίνεται να διαμορφώνουν ένα αδιέξοδο προς την κατάκτηση του απόλυτου ανδρισμού, η ανάληψη της γονικής ευθύνης δημιουργεί μια παρακαμπτήρια οδός, δίνοντας ελπίδες στον άνδρα που αγωνίζεται να κατακτήσει την αδιαμφισβήτητη υπεροχή του γεννητικού του οργάνου προκειμένου να καταστεί το «απόλυτο» αρσενικό. Έτσι, γονιμοποιώντας την γυναίκα που αγαπά, φαντασιωσικά κατορθώνει το ανέφικτο, δηλαδή να μπορεί να προσφέρει, τόσο στον ίδιο, όσο και στην γυναίκα που αγαπά την «απόλυτη ολοκλήρωση» (Manninen, 1992).²⁵²

Ο αναπότρεπτος διαχωρισμός μητέρας – γιού ενέχει σημαντικές ψυχικές επιβαρύνσεις για το αγόρι καθώς την στιγμή που «χάνει» την μητέρα του καλείται να αναγνωρίσει τόσο ότι δεν μπορεί να είναι η μητέρα του, όσο και ότι δεν μπορεί να μοιράζεται το ίδιο με αυτήν φύλο (Fast, 1984,²⁵³ Lax, 1997,²⁵⁴ Diamond, 2004b²⁵⁵). Η διπλή αυτή συνειδητοποίηση αποτελεί, σύμφωνα με τον Lax (1997)²⁵⁶ θεμελιώδες ψυχικό τραύμα. Πρωταρχικός λοιπόν σκοπός στη πορεία ανάπτυξης του άνδρα είναι η «αναβίωση» της ιδεώδους σχέσης με το μητρικό αντικείμενο, αυτό που η Manninen (1992)²⁵⁷ ονομάζει «αναζήτηση του χαμένου παραδείσου».

Όπως περιγράφηκε και παραπάνω,²⁵⁸ προϋπόθεση καθορισμού της ανδρικής ταυτότητας, αποτελεί η αποκήρυξη κάθε χαρακτηριστικού, στάσης ή επιθυμίας, που παραπέμπει στη παθητική εκείνη περίοδο της ζωής του υποκειμένου που ταυτίζεται με την θηλυκότητα. Με άλλα λόγια, η κατάκτηση της ανδρικής ταυτότητας δεν αφορά σε όλα εκείνα που ένας άνδρας έχει επιτύχει, έχει αποκτήσει (τα κεκτημένα),

περιπτώσεις το βάρος της πραγματικότητας που φέρει το σώμα καταστρέφει τα όνειρα για τελειότητα» (Manninen, 1993, σελ. 37).

²⁵¹ Manninen, 1993, ibid.

²⁵² 1993, ibid.

²⁵³ Fast, I. (1984) *Gender Identity*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.

²⁵⁴ Lax, R. (1997) Boy's envy of mother and the consequences of this narcissistic mortification. *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 52, σελ: 118-139.

²⁵⁵ Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis*. Vol: 85, σελ: 359-380.

²⁵⁶ Lax, 1997, ibid

²⁵⁷ Manninen, V. (1992) The ultimate masculine striving. Reflexions on the psychology of two polar explores. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, vol: 15, σελ: 1-26.

²⁵⁸ Βλ. κεφάλαιο «III.2 Το Μυστήριο του Ανδρισμού: Η Κοινωνική αναπαράσταση της ανδρικής ταυτότητας».

αλλά σε όλα όσα έχει απαρνηθεί και αφορούν σε ένα προγενέστερο «παθητικό» παρελθόν²⁵⁹ (Real, 1997, όπως παρουσιάζεται στην Elise, 2001).²⁶⁰

«... το αγόρι δεν χάνει μόνο ένα μεγάλο μέρος της πρωταρχικής δυαδικής σύνδεσης, αλλά ταυτόχρονα ωθείται να αποκηρύξει, να αποποιηθεί και να αρνηθεί αυτό που έχει χάσει» (Diamond, 2004b, σελ. 370).²⁶¹

Σύμφωνα με την Badinter (1994),²⁶² ο ανδρισμός αφορά κυρίως σε μια πράξη αντίδρασης παρά σε μια πράξη συναίνεσης, καθώς ο άνδρας είναι καταδικασμένος μια ζωή να αντιπαλεύεται αυτό που δεν είναι.

«Κατά την έκφραση του Άλφρεντ Άντλερ, ο δρόμος της αρρενωπότητας περνάει από την ανδρική διαμαρτυρία. Η λέξη «διαμαρτυρία» δείχνει

²⁵⁹ Εστιάζοντας στο ανδρικό σώμα, ο Friedman (1996)*¹ επισήμανε την παραμελημένη προσοχή που αποδίδει το ανδρικό ψυχικό όργανο στους ορχείς και στην ανάπτυξή τους. Σύμφωνα με τον Friedman η εστίαση στο πέος, αφορά την ψυχική άμυνα απέναντι στις θηλυκές και παθητικές εκείνες υποδηλώσεις των όρχεων, μέσα από μια βιολογική αναγνώριση των λειτουργιών τους στο εσωτερικό του ανδρικού σώματος (Friedman, 1996). Ερευνητές, (Bell, 1961,*²; 1968*³, Bell, Stroebe and Prior, 1971*⁴) αναγνωρίζοντας ότι στα αρχικά στάδια ζωής, κατά την διάρκεια της προγεννητικής φάσης, το έμβρυο γενετικά είναι αδιαφοροποίητο, και μελετώντας τα στάδια διαφοροποίησης μέσα από την αρχική εμφάνιση των όρχεων, παρατήρησαν ότι οι όρχεις κάνουν την εμφάνισή τους ως ένα εσωτερικό όργανο, ψηλά στη κοιλιακή χώρα κοντά στο διάφραγμα, κατεβαίνοντας μόλις δύο μήνες πριν την γέννηση μέσω του βουβωνικού καναλιού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η λατινική ορολογία της βιολογικής αυτής διαδικασίας όπου οι όρχεις καταβαίνουν από την κοιλιακή χώρα προκειμένου να πάρουν θέση στο όσχεο, (processus vaginalis: κολπική διαδικασία) καθώς καταδεικνύει την προγενέστερη γενετήσια θηλυκή τους υπόσταση (Romanes, 1981, όπως παρουσιάζεται στην Elise, 2001, σελ: 505)*⁵ Η απουσία των όρχεων στα πρώτα στάδια εξέλιξης, καθώς και η δυνατότητα αυτών να «εξαφανίζονται» μέσα στο σώμα και να επανεμφανίζονται σε διαφορετική συχνότητα και βαθμό, διαδικασία που συναντάται στο ιατρικό λεξικό με τον όρο «κρυψορχία» αποτελεί το σύμπτωμα μιας μπερδεμένης εσωτερικής αίσθησης καθώς συνδέεται με την σωματοποίηση μιας συνθήκης ευνουχισμού. Στη προσπάθειά του λοιπόν το αγόρι να διαχειριστεί το άγχος ευνουχισμού που πυροδοτεί η «αναξιόπιστη παρουσία» των όρχεων, εστιάζει και επενδύει αμυντικά στο πέος του που έτσι κι αλλιώς δεν «απουσιάζει» ποτέ (Bell, 1968).

* ¹Friedman, R. (1996) The role of the testicles in male psychological development. *Journal of American Psychoanalytic Assn., Vol: 44, σελ: 201-253.*

*² Bell, A. (1961) Some observations on the role of the scrotal sac and testicles. *Journal of American Psychoanalytic Assn., Vol: 9, σελ: 261-286.*

*³ Bell, A. (1968) Additional aspects of passivity and feminine identification in the male. *International Journal of Psycho-Analysis, Vol: 49, σελ: 640-647.*

*⁴ Bell, A., Stroebe, C. F. & Prior, D. (1971) Interdisciplinary study: Scrotal sac and testes. Psychophysiological and psychological observations. *Psychoanalytic Quarterly, Vol: 40, σελ: 415-434.*

*⁵ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ: 499-531.*

²⁶⁰ 2001, ibid.

²⁶¹ Diamond, 2004b, ibid.

²⁶² Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

καθαρά την ύπαρξη κάποιας αμφιβολίας. Διαμαρτύρεται κανείς για την αθωότητά του όταν υπάρχει υποψία ενοχής» (Badinter, 1994, σελ. 81).²⁶³

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και επικριτές της παραπάνω θέσης που υποστηρίζουν ότι τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης μητέρας – γιού είναι αυτά που διαμορφώνουν την βάση συγκρότησης της ταυτότητας του φύλου. Μάλιστα, εισάγοντας ο Fonagy (2001),²⁶⁴ μελέτες αναφορικά με την προσκόλληση (attachment research) στο ψυχαναλυτικό πεδίο υποστήριξε ότι το μέσω επιτυχούς συγκρότησης της ταυτότητας φύλου στο αγόρι δεν είναι αποτέλεσμα της επιτυχούς διαδικασίας αποχωρισμού του από την μητέρα του, αλλά αντίθετα ορίζεται από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτής της προσκόλλησης. Με άλλα λόγια, οι ειδικοί που ασχολούνται με την διαδικασία της προσκόλλησης αναφέρονται στα ευεργετικά πλεονεκτήματα της προσκόλλησης-ανεξαρτητοποίησης (attachment-individuation) και όχι σε αυτά του αποχωρισμού - ανεξαρτητοποίησης (separation-individuation) (Lyons-Ruth, 1991, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 2006).²⁶⁵

Η Ψυχαναλυτική θεωρία εστίασε περισσότερο στη πρωταρχική σχέση, ειδικά στη σχέση μητέρας – γιού, υποστηρίζοντας ότι στον πυρήνα της ανδρικής ταυτότητας εδρεύει μια αέναη και αδιάκοπη μάχη, προς αποφυγή υιοθέτησης μιας παθητικής (γυναικείας) θέσης και στάσης, απέναντι σε έναν άλλον άνδρα²⁶⁶ (Axelrod, 1997).²⁶⁷

«... κατά τη διάρκεια του θηλασμού, η μητέρα είναι ο άνδρας που δίνει και το παιδί η γυναίκα που δέχεται. Αυτή η πρώτη ερωτική σχέση διδάσκει στο παιδί τη νιρβάνα της παθητικής εξάρτησης και αφήνει ανεξίτηλα σημάδια στον ψυχισμό του ενηλίκου» (Groddeck, 1923, όπως παρουσιάζεται στην Badinter, 1994, σελ. 68).²⁶⁸

²⁶³ 1994, *ibid.*

²⁶⁴ Fonagy, P. (2001) *Attachment Theory and Psychoanalysis*. New York: Other Press.

²⁶⁵ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. Vol: 54, σελ: 1099-1130.

²⁶⁶ Ο Freud (1924α)*¹ είχε ήδη αρχίσει να εισάγει την σχέση μεταξύ των ανδρών από τον καιρό που μελέτησε και περιέγραψε το μοντέλο της σχέσης του μικρού αγοριού με την Οιδιπόδεια πατρική φιγούρα.

*¹ Freud, S. (1924α) *The dissolution of the Oedipus complex*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.

²⁶⁷ Axelrod, S.D. (1997) Developmental pathways to masculinity: A reconsideration of Greenson's 'Disidentifying from mother'. *Issues Psychoanal. Psychol.* Vol: 19, σελ: 101-115.

²⁶⁸ Badinter, 1994, *ibid.*

Στην κλασική ψυχαναλυτική θεωρία, ο φόβος των ανδρών αναφορικά με μια συμβολική διείσδυση, (συχνό θέμα στην ανάλυση) θεωρούνταν ότι ενείχε έναν ομοφυλοφιλικό χαρακτήρα, καθώς απαρτίζονταν από επιθυμίες και φόβους που αφορούσαν στην πρωκτική διείσδυση από τον αναλυτή.²⁶⁹

Μεταγενέστερες ερμηνευτικές απόπειρες, αναφορικά με την αντίσταση των θεραπευόμενων ανδρών να κατέχουν μια φαντασιακά παθητική θέση απέναντι σε έναν άλλον άνδρα, δεν επισήμαναν τις ανείπωτες ομοφυλοφιλικές επιθυμίες, αλλά εστίασαν στους φόβους που διακινεί η παθητικότητα, ως στάση και συμπεριφορά αναφορικά με την απώλεια του ανδρισμού (Wisdom, 1983).²⁷⁰

*«Ο φόβος της παθητικότητας και της εκθήλυνσης ενισχύεται ακόμη περισσότερο, εφόσον αυτές οι δύο καταστάσεις είναι από τις πλέον ισχυρές και πλέον απωθημένες επιθυμίες του ανθρώπου» (Badinter, 1994, σελ. 80).*²⁷¹

Με άλλα λόγια, οι άνδρες μπορούν να βιώσουν συναισθήματα ανάλογα με αυτά που περιγράφονται στο «άγχος διείσδυσης των γυναικών».²⁷² Στη προσπάθεια του ο άνδρας, να μην περιέλθει σε μια παθητική θέση που θα θέσει σε αμφισβήτηση την ταυτότητα φύλου του, επιστρατεύει μια σειρά μηχανισμών άμυνας που συναντώνται στις ναρκισσιστικές, ψυχαναγκαστικές και σχιζοειδής διαταραχές²⁷³ (Elise, 2001).²⁷⁴

²⁶⁹ Αξιοποιώντας υλικό από την κλινική του εμπειρία με άρρενες ασθενείς, ο Axelrod (1997) επισήμανε την τεράστια δυσκολία απενεχοποίησης της παθητικής στάσης απέναντι σε έναν άλλον άνδρα, εν προκειμένω τον ψυχαναλυτή, καθώς ελλοχεύει πάντα ο φόβος ευνουχισμού.

²⁷⁰ Wisdom, J. (1983) Male and female. *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol: 64, σελ: 159-168.

²⁷¹ Badinter, 1994, ibid.

²⁷² Το άγχος διείσδυσης των γυναικών αφορά «στη προκαλούμενη αίσθηση ευαλωτότητας και απώλειας ελέγχου, που συνοδεύει την διείσδυση του φαλλού στο γυναικείο σώμα» (Elise, 2001, σελ: 505).

²⁷³ «Το σημαντικό ψυχολογικό γεγονός είναι πως όλοι μας, αρσενικοί και θηλυκοί, φοβόμαστε τη γυναικεία θέληση. Η ανδρική κυριαρχία πάνω σε αυτό που εμείς θεωρούμε ως «κόσμο» στηρίζεται σ' έναν τρόπο που όλοι νιώθουμε: τον τρόμο της ολικής παλινδρόμησης στη βρεφική ανικανότητα. Η μερική βύθιση σ' αυτήν, αντιθέτως, είναι υπέροχη. Αποτελεί τη βασική παραλλαγή της λειτουργίας που καθιστά ανεκτή την ενήλικη περίοδο της ζωής του ανθρώπου» (Dinnerstein, 1976, όπως παρουσιάζεται στον Pittman, 1998, σελ. 183).

²⁷⁴ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol: 11, σελ: 499-531.

Ο πρωτόγονος ανδρικός τρόμος για την θηλυκότητα οδηγεί σε μια ψυχική ευαλωτότητα η οποία συναντάται στον «ψυχωτικό πυρήνα της σύγχρονης ανδρικής ταυτότητας» (Christiansen, 1996, σελ.: 109).²⁷⁵

«η ισορροπία της ανδρικής προσωπικότητας μπορεί να απειληθεί εξαιτίας του γεγονότος ότι ενυπάρχει στο ψυχικό όργανο του άνδρα, ένας βαθύς ψυχωτικός πυρήνας μιας αδιαφοροποίητης σεξουαλικότητας που διαρκώς βιώνεται ως απειλητικός» (Christiansen, 1996, σελ.: 119).²⁷⁶

Η διατύπωση του Christiansen (1996)²⁷⁷ αναφορικά με τον ψυχωτικό πυρήνα είναι πολύ κοντά στην έννοια που εισήγαγε ο Rey (1994) αναφορικά με το «μανιακό πέος» (manic penis) που αποκαλύπτεται ως «το παγκόσμιο υποκατάστατο, που οδηγεί στην κατασκευή ενός ψευδούς εαυτού» (Rey, 1994, όπως παρουσιάζεται στην Elise, 2001, σελ.: 525).²⁷⁸

Το πρώιμο βίωμα παθητικής αποδοχής της μητρικής φροντίδας που χαρακτηρίζεται από σωματική και ψυχική «διείσδυση», είναι μια εμπειρία που μοιράζονται και τα δύο φύλα. Μελετώντας το παράδοξο που ο Ogden (1989),²⁷⁹ ονομάζει «αρρενωπότητα στη θηλυκότητα» (masculinity in femininity), υποστήριξε ότι «μέσα στη σχέση με μια γυναίκα γεννιέται και αναπτύσσεται η αντρική ταύτιση του αγοριού και η πατρική εξιδανίκευση» (Ogden, 1989, σελ. 152).²⁸⁰

Οι ταυτίσεις που γίνονται στα πρώτα στάδια ανάπτυξης, έχουν έναν αμφισεξουαλικό χαρακτήρα (θεωρία των αμφισεξουαλικών ταυτίσεων στη Φροϋδική θεωρία) και αφορούν στην ικανότητα κάποιου, να φαντασιώνεται τον εαυτό του, τόσο στη θέση αυτού που διεισδύει, όσο και στη θέση αυτού που διεισδύεται²⁸¹ (Elise, 1998^a).²⁸²

²⁷⁵ Christiansen, A. (1996) Masculinity and its vicissitudes: Reflections on some gaps in the psychoanalytic theory of male identity formation. *Psychoanalytic Review*, Vol: 83, σελ.: 97-124.

²⁷⁶ 1996, *ibid.*

²⁷⁷ 1996, *ibid.*

²⁷⁸ Elise, 2001, *ibid.*

²⁷⁹ Ogden, T. H. (1989) *The primitive edge of experience*. Northvale, NJ: Aronson.

²⁸⁰ 1989, *ibid.*

²⁸¹ «Η πρωτοθηλυκότητα του βρέφους εκτιμάται από τους ειδικούς με διάφορους τρόπους. Για ορισμένους, αποτελεί πλεονέκτημα για την ανάπτυξη του κοριτσιού και μειονέκτημα για το αγόρι. Για άλλους, ευνοεί εξίσου τα δύο φύλα» (Badinter, 1994, σελ. 69). Ο Freud αντιτασσόμενος της άποψης ότι η πρώτη αναπαράσταση εαυτού αφορά σε μια θηλυκή αναπαράσταση υποστηρίζει ότι ο ανδρισμός

Συνεπώς, στη διαδικασία αποχωρισμού από το πρωταρχικό αντικείμενο το αγόρι έρχεται αντιμέτωπο με την ίδια την σύσταση της ύπαρξής του, καθώς όπως πολύ εύστοχα περιγράφει η Badinter είναι «*διαδοχικά το όλον και το αντίθετό του*»²⁸³ (Badinter, 1994, σελ. 66).²⁸⁴

Σύμφωνα με τον Kernberg, (1991)²⁸⁵ η δυνατότητα του να διεισδύεις και να διεισδύεσαι, δηλαδή το γεγονός ότι δύναται να ξεπεραστούν τα σωματικά και ψυχικά όρια, αποτελεί τον πυρήνα της σεξουαλικής διέγερσης, ενώ είναι σαφέστατη η αναγωγή στην εμπειρία της πρωταρχικής σχέσης. Αυτά τα «*διεστραμμένα στοιχεία*», αποτελούν σημαντικά συστατικά στην ανάπτυξη μιας φυσιολογικής σεξουαλικότητας (Kernberg, 1991, σελ: 340).²⁸⁶

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ερμηνεύοντας την κατάκτηση του φύλου ως το αποτέλεσμα μιας μελαγχολικής ταύτισης ο Freud υποστηρίζει ότι η αποκηρυγμένη επιθυμία ενσωματώνεται στο Εγώ θέτοντας έτσι το πλαίσιο μιας αέναης σύγκρουσης μεταξύ του ιδεώδους Εγώ και της αποκηρυγμένης επιθυμίας. Όσο μικρότερη είναι η απόσταση του ιδεώδους Εγώ από την αποκηρυγμένη επιθυμία τόσο σφοδρότερη είναι η ενδοψυχική σύγκρουση.

«... οι ναρκισσιστικές επιστρώσεις της αρρενωπότητας οδηγούν στην υιοθέτηση αντισταθμιστικής φαλλικότητας (*compensatory phallicism*) ως όπλο και ανάχωμα προκειμένου να προστατεύσει κάποιος τον εαυτό του. Συνεπώς, όταν η φαλλικότητα αυξάνει σε ένταση, η κακή πλευρά της, που αφορά στο άγχος ενουχιισμού επίσης μεγαλώνει σε ένταση και τότε ένας φαύλος κύκλος δημιουργείται» (Manninen, 1996, σελ: 73).²⁸⁷

αποτελεί την αρχική, φυσιολογική κατάσταση της ταυτότητας φύλου και στα αγόρια και στα κορίτσια, άποψη για την οποία επικρίθηκε αργότερα από τον Stoller (Badinter, 1994).

²⁸² Elise, D. (1998a) Gender repertoire: Body, mind and bisexuality. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol:8, σελ: 353-371.

²⁸³ Στη πορεία κατάκτησης της ανδρικής ταυτότητας το αγόρι χρειάζεται να αναπτύξει ένα «*συμβιωτικό άγχος*» που θα αποτελεί ένα προειδοποιητικό σήμα ενάντια στην έμφυτη τάση του να συγχωνευθεί (Greenson 1968).^{*1}

^{*1} Greenson, R. (1968) Dis-identifying from mother: its special importance for the boy. *International Journal of Psychoanalysis*, vol: 49, σελ: 370-374.

²⁸⁴ Badinter, 1994, *ibid*.

²⁸⁵ Kernberg, O. (1991) Sadomasochism, sexual excitement and perversion. *Journal of American Psychoanalytic Ass.*, Vol: 39, σελ: 333-362.

²⁸⁶ Kernberg, 1991, *ibid*.

²⁸⁷ Manninen, V. (1996) The supremacy of evil. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, Vol: 19, σελ: 73-96.

Στην ενδοψυχική πραγματικότητα του άντρα έχει καταγραφεί ότι είναι αυτό που επιθυμεί, γεγονός που προκαλεί τεράστιας έντασης ψυχική σύγκρουση αλλά και αποτελεί ζωτικό στοιχείο εξέλιξης καθώς διαμορφώνει το πλαίσιο έτσι ώστε να αντισταθμίσει τις παθητικές του ταυτίσεις (απόρροια ενός πρωτογενούς ναρκισσισμού) και να παρέλθει με επιτυχία της οιδιπόδειας φάσης.

«Η αποκήρυξη δεν καταπραΐνει την ανομολόγητη επιθυμία αλλά την ενδυναμώνει, έτσι ώστε η απαγόρευση και η βιωμένη εμπειρία της απαγόρευσης ως επαναλαμβανόμενη αποκήρυξη, καλλιεργείται ακριβώς από το ένστικτο το οποίο αποκηρύσσεται. Σε αυτό το σενάριο, η αποκήρυξη απαιτεί την ομοφυλοφοβία που καταδικάζει, όχι ως εξωτερικό αντικείμενο αλλά ως δική της πολύτιμη πηγή σταθερότητας. Έτσι, η διαδικασία της αποκήρυξης γίνεται ο στόχος και το μέσο της ικανοποίησης» (Butler, 1995, σελ. 174).²⁸⁸

Μάλιστα, αναγνωρίζοντας την ζωτική σημασία αυτής της ενδοψυχικής σύγκρουσης που βιώνει ένας άνδρας, η Butler (1995)²⁸⁹ διερωτάται για την πορεία της αρρενωπότητας χωρίς την προσπάθεια αποκήρυξης της ομοφυλοφιλίας και ότι αυτή αναπαριστά ενδοψυχικά, υποστηρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ένα σημαίνον χωρίς σημαϊνόμενο.²⁹⁰

Απόρροια όλων αυτών, είναι η ανάπτυξη ενός φαλλικού ιδεώδους Εγώ, που προΐσταται της ανάπτυξης του άνδρα (Diamond, 1997),²⁹¹ και το οποίο αποδίδει στο πέος «μαγικές δυνατότητες», χρησιμοποιώντας το ως «μανιακή άμυνα» αρνούμενος έτσι να δεχτεί την απώλεια του μητρικού αντικειμένου (Rey, 1994 όπως παρουσιάζεται στην Elise, 2001)²⁹² και διαμορφώνοντας μια φαλλική εικόνα εαυτού στη συνδιαλλαγή του με τον κόσμο, σε μια προσπάθεια ανάκτησης ελέγχου του

²⁸⁸ Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanal Dialogues, Vol: 5, σελ: 165-180.*

²⁸⁹ 1995, *ibid.*

²⁹⁰ Η ένταση αυτής της ψυχικής σύγκρουσης καθορίζεται από το μέγεθος της ομοφυλοφιλικής καθήλωσης, καθώς όσο εντονότερη είναι η σύγκρουση, τόσο πιο φοβική και ανεπίλυτη είναι η ομοφυλοφιλική καθήλωση (Butler, 1995).

²⁹¹ Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 2, σελ: 443-468.*

²⁹² Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ: 499-531.*

αντικειμένου από το οποίο αποχωρίστηκε (Chasseguet-Smirgel, 1976;²⁹³ Manninen, 1992,²⁹⁴ 1993²⁹⁵; Diamond, 1997,²⁹⁶ 2006²⁹⁷).

«...η ικανότητα διείσδυσης αποκηρύσσει κάθε περιορισμό, ευπάθεια ή εξάρτηση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η φαλλική ανδροπρέπεια εγκλωβίζεται καθώς το φαλλικό ιδεώδες Εγώ κυριαρχεί» (Diamond, 2006, σελ.:1123).²⁹⁸

Το βίωμα λοιπόν της απώλειας του μητρικού αντικειμένου θα κινητοποιήσει το μικρό αγόρι να αναπαραστήσει κομμάτια αυτής της σχέσης, μέσω μιας διαδικασίας ενδοβολής του αντικειμένου, αναπτύσσοντας και διευρύνοντας έτσι τα όρια του Εγώ προκειμένου να επιχειρήσει να αναπαραστήσει τα στοιχεία εκείνα του αντικειμένου, που προκαλούν απόλαυση και να διαχειριστεί το τραυματικό χάσμα που δημιουργήθηκε μεταξύ του Εγώ και του Ιδεώδους Εγώ (Loewald, 1962;²⁹⁹ Manninen, 1993;³⁰⁰ Diamond, 1997³⁰¹, 2006³⁰²). Με άλλα λόγια μέσα από την διαδικασία της ενδοβολής «το παιδί προσπαθεί να πάρει πίσω...αυτό που του έχουν πάρει», (Loewald, 1962, σελ. 496)³⁰³ αντισταθμίζοντας μερικώς την απώλεια του στήθους με την πολλά υποσχόμενη ύπαρξη του πέους του³⁰⁴ (Lax, 1997).³⁰⁵

²⁹³ Chasseguet-Smirgel, J. (1976) Freud and female sexuality: The consideration of some blind spots in the exploration of the "dark continent". *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 57, σελ.: 275-286.

²⁹⁴ Manninen, V. (1992) The ultimate masculine striving. Reflexions on the psychology of two polar explores. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, vol: 15, σελ.: 1-26.

²⁹⁵ Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scand Psychoanal Rev. Vol : 16, σελ.: 35-46.*

²⁹⁶ Diamond, 1997, ibid.

²⁹⁷ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association. Vol: 54, σελ.: 1099-1130.*

²⁹⁸ 2006, ibid.

²⁹⁹ Loewald, H.W. (1962) Internalization, separation, mourning and the superego. *Psychoanal Quarterly*, Vol: 31, σελ.: 483-504.

³⁰⁰ Manninen, 1993, ibid.

³⁰¹ Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis*, Vol: 2, σελ.: 443-468.

³⁰² Diamond, 2006, ibid.

³⁰³ Loewald, 1962, ibid.

³⁰⁴ «Η επίδειξη ενός υπερβολικού ανδρισμού αποτελεί ένδειξη ότι ένας άνδρας φοβάται, απειλείται και ότι δεν αισθάνεται τόσο δυνατός, όσο πιστεύει πως θα 'πρεπε να είναι» (Pittman, 1998, σελ. 43).

³⁰⁵ Lax, R. (1997) Boy's envy of mother and the consequences of this narcissistic mortification. *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 52, σελ.: 118-139.

«Η αρχική απομάκρυνση του αγοριού από την μητέρα του, μέρος της οποίας ήταν λόγω του τραύματος και του φθόνου που αισθάνθηκε όταν ανακάλυψε ότι δεν μπορεί να είναι σαν αυτήν, είναι για πολλούς άντρες ο πυρήνας του χαρακτηρισιολογικού τους προφίλ, που περιλαμβάνει την άρνηση του τραύματος, την αντισταθμιστική διεκδίκηση της δύναμης και κάθε αποστροφή από τα θηλυκά εκείνα χαρακτηριστικά που περιέγραφαν την πρωταρχική προσκόλληση όπως η τρυφερότητα....» (Rey, 1994, όπως παρουσιάζεται στην Elise, 2001, σελ.: 507).³⁰⁶

Η διαδικασία διαμόρφωσης και μετασχηματισμού μιας ανδρικής ταυτότητας αρκετά διαφοροποιημένης από την θηλυκότητα, αλλά και αρκετά ευέλικτης, ώστε να μπορεί να ενσωματώσει ψήγματα του πρώιμου φαλλικού ναρκισσισμού, μπλοκάρεται με την καθεδρία ενός φαλλικού Ιδεώδους Εγώ, προκαλώντας συναισθήματα άγχους, φόβου και ντροπής, κάθε φορά που διακυβεύεται η ανδρική ταυτότητα (Diamond, 2006).³⁰⁷ Ο βαθμός και η διατήρηση μιας φαλλικής εικόνας εαυτού, που στο παρελθόν φάνταζε σωτήρια, όσον αφορά στη διαχείριση τους άγχους, απόρροια της απώλειας του μητρικού αντικειμένου και της απόπειρας ανάκτησης της ναρκισσιστικής πληρότητας, δυσχεραίνει την ικανότητα του υποκειμένου να αποδεχτεί τους προσωπικούς περιορισμούς που εισάγει η αναγνώριση της πραγματικότητας, έτσι όπως αυτή χαρτογραφείται στην ιδιόποδεια συνθήκη. Συνεπώς, το αγόρι προκειμένου να περιφρουρήσει την ανδρική του ταυτότητα καταδικάζεται να προσπαθεί πάντα να ξανακερδίσει την ναρκισσιστική πληρότητα χωρίς να μπορεί να εμπεριέξει στην εικόνα του κάτι λιγότερο.

«Οι άνδρες που, στην προσπάθειά τους να νιώσουν αρκετά άνδρες, αναστατώνουν τη ζωή τους, την οικογένειά τους και τον κόσμο τους, δεν εξασκούν την πραγματική αρρενωπότητα αλλά μια παραμορφωμένη υπερβολή της ιδέας που έχουν για τον άνδρα. Όταν βλέπουμε άνδρες να το παρακάνουν με τον ανδρισμό τους, μπορούμε να υποθέσουμε ότι δεν έχουν μεγαλώσει με άνδρες, ότι έχουν δεχτεί κατά γράμμα τα πολιτισμικά

³⁰⁶ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ.: 499-531.*

³⁰⁷ Diamond, 2006, *ibid.*

στερεότυπα και ότι φοβούνται μήπως δεν φέρονται αρκετά αντρίκια»
(Pittman, 1998, σελ. 24).³⁰⁸

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η διαμόρφωση μιας υγιούς ενήλικης ανδρικής ταυτότητας αφορά «στη δημιουργία μιας διαλεκτικής μεταξύ της ανδρικής και γυναικείας ταυτότητας» (Ogden 1989, σελ.: 138).³⁰⁹ που έτσι κι αλλιώς ενυπάρχουν ενδοψυχικά, οδηγώντας στη κατάκτηση μιας εύκαμπτης ανδρικής ταυτότητας φύλου που δεν περιχαράκωνεται πίσω από συμπαγείς και αδιάλλακτες αναπαραστάσεις, οι οποίες προάγουν τον δυισμό των φύλων με τρόπο κάθετο και απόλυτο (Diamond, 1997;³¹⁰ 1998;³¹¹ 2004a;³¹² 2006³¹³).

«Η κατάκτηση μιας ώριμης ανδρικής ταυτότητας είναι αποτέλεσμα της διασφάλισης μιας επαρκούς ισορροπίας μεταξύ του φαλλικού ιδεώδους Εγώ και του γενετικού ιδεώδους Εγώ» (Diamond, 2006, σελ.:1124).³¹⁴

III.4 Το μυστήριο της θηλυκότητας: Η κοινωνική αναπαράσταση της θηλυκής ταυτότητας.

Η επικράτηση μιας ανδρικής αναπαράστασης που για πολλά χρόνια ήταν αυτή που υπερείχε ποικιλοτρόπως (πατριαρχία), έναντι αυτής των γυναικών, στηρίχτηκε στην αποδοχή της βιολογικής διαφοροποίησης των φύλων (το «μοντέλο των δύο φύλων»), στο έδαφος αναγνώρισης διαφορετικών φυσιολογιών και σωματικών μορφολογιών, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο στην εγκαθίδρυση ενός κοινωνικού διαχωρισμού μεταξύ του άνδρα και της γυναίκας.³¹⁵ Το διάστημα αυτό, πολλές ερευνητικές προσπάθειες

³⁰⁸ Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

³⁰⁹ Ogden, T. H. (1989) *The primitive edge of experience*. Northvale, NJ: Aronson.

³¹⁰ Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 2, σελ.: 443-468*.

³¹¹ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on "Good Enough" Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299*.

³¹² Diamond M.J. (2004a) Accessing the multitude within: A psychoanalytic perspective on the transformation of masculinity at mid-life. *International Journal of Psychoanalysis. Vol: 85, σελ.: 45-64*.

³¹³ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association. Vol: 54, σελ.: 1099-1130*.

³¹⁴ 2006, *ibid*.

³¹⁵ Πριν την επικράτηση της θεωρίας των «δύο φύλων» υπήρξε η άποψη ενός «ενιαίου φύλου», όπου η γυναίκα μοιράζονταν το ίδιο γενετικό υλικό με τον άνδρα, καθώς ανατομικά ήταν ένας άνδρας με όρχεις και πέος με την διαφορά ότι βρισκόνταν στο εσωτερικό του σώματός της, γεγονός που τα καθιστούσε αδιόρατα. Κατά την διάρκεια της ερωτικής πράξης θεωρούνταν ότι το ανδρικό όργανο διείσδυε σε ένα άλλο ανδρικό όργανο πιο ευρύ και ελαστικό (Laqueur, 2000).*¹ Οι αντιλήψεις αυτές,

πραγματοποιήθηκαν με γνώμονα την μελέτη της ανδρικής συμπεριφοράς, παραγκωνίζοντας εντελώς την θέση των γυναικών (Kohlberg & Kramer, 1969),³¹⁶ παραβλέποντας έτσι, τα όλο και αυξανόμενα ερευνητικά δεδομένα που καταδείκνυαν ότι οι άνδρες και οι γυναίκες έχουν περισσότερες ομοιότητες από ότι διαφορές (Thompson & Wooley, 1903, όπως παρουσιάζονται στη Σκοδρά, 1998).³¹⁷

«... εκείνο που θα πρέπει να γίνει αντιληπτό δεν είναι η διαφορά των οργάνων ή των χρωμοσωμάτων που καθορίζουν την ανατομική μας κατασκευή αλλά η διαφορά των φύλων – δηλώνοντας με αυτόν τον «όρο», πέρα από την υλικότητα της σάρκας, το όργανο που συλλαμβάνεται στη διαλεκτική της επιθυμίας, και επομένως «ερμηνεύεται» από το σημαίνον» (Andre, 2010, σελ. 16).³¹⁸

Συνεπώς, ο βιολογικός προκαθορισμός του φύλου αποτέλεσε το πεδίο εγγραφής του κοινωνικού φύλου το οποίο συγκροτήθηκε σε μια λογική ιεράρχησης μέσα από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και οργάνωσης του δυτικού πολιτισμού (Butler, 1993,³¹⁹ 1995³²⁰).

«... η κοινωνική ιεράρχηση διαμορφώνει τις έμφυλες διαφορές και το βιολογικό φύλο έρχεται απλώς να τις θεμελιώσει» (Βιδάλη, 2008, σελ. 130).³²¹

Η έμφυλη λοιπόν διαφορά, όπως αυτή προκύπτει από τον βιολογικό προκαθορισμό, δεν αποτελεί τίποτα άλλο από μια επιφάνεια πάνω στην οποία εγγράφεται ο πολιτισμός, ενώ τείνει να αποτελεί και το πεδίο νοηματοδοτήσεων και άλλων

περί ενός «ενιαίου φύλου» άρχισαν να κλονίζονται μετά τον 18^ο αιώνα, όπου το σώμα έτεινε να αποτελεί την απόδειξη της έμφυλης διαφοράς.

*¹ Laqueur, T. (2000) *Κατασκευάζοντας το φύλο. Σώμα και κοινωνικό φύλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόντ*. Αθήνα: Πολύτροπον.

³¹⁶ Kohlberg L. & Kramer R. (1969) Continuities and discontinuities in child and adult moral development. *Human development, Vol: 12, σελ: 93-100*.

³¹⁷ Σκοδρά Ε. (1998) *Η Ψυχολογία της Γυναίκας*. Β Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

³¹⁸ Andre. S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψοχαναλυτική ματιά στη θηλοκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.

³¹⁹ Butler, J. (1993) *Bodies that Matter*. New York: Routledge.

³²⁰ Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanal Dialogues, Vol: 5, σελ: 165-180*.

³²¹ Βιδάλη, Α. (2008) *Ο Φρόντ και η διαμάχη για τη θηλοκότητα: Γυναίκες ψοχαναλύτριες και γυναίκες ασθενείς*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

κοινωνικών διακρίσεων (Laqueur, 2000;³²² Scot 1997/1986,³²³). Ως εκ τούτου, η προσπάθεια αναγνώρισης των δύο φύλων ως φυσικές κατηγορίες, θεωρώντας τις σημασίες τους αυτονόητες, αντανακλά ενδεχομένως το μέγεθος των αντιστάσεών μας να αναγνωρίσουμε το φύλο ως κοινωνική ή πολιτισμική κατηγορία (Μπακαλάκη, 1994).³²⁴

Από τα παραπάνω λοιπόν καθίσταται σαφές ότι το φύλο αφορά ένα κοινωνικό κατασκευάσμα που δεν δύνατο να αποτιμηθεί αποκλειστικά και μόνο από τον βιολογικό προκαθορισμό που προσδίδει το γενετικό υλικό του υποκειμένου, καθώς τείνει να νοηματοδοτείται και να επανανοηματοδοτείται στο διηνεκές, μέσα από τα διαφορετικά δεδομένα που θέτουν οι κοινωνικές αλλαγές.

*«... οι τρόποι με τους οποίους τα φύλα συγκροτούνται και ορίζονται πολιτισμικά είναι συγχρονικά και διαχρονικά τόσο ποικιλόμορφοι, ώστε δεν επιτρέπουν την ομαδοποίηση των ανδρών και των γυναικών σε δύο ομοιογενείς, σταθερές κατηγορίες [...] Προσλαμβάνεται (το φύλο) ως μια κοινωνική κατασκευή, η οποία αποτελεί μια από τις διαστάσεις της αναγκαστικά πολυσχιδούς, συγκυριακά συγκροτούμενης και διαρκώς ανα-συγκροτούμενης ταυτότητας των ανθρώπων» (Μπακαλάκη, 1994, σελ. 217).*³²⁵

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη τα διαρκώς μεταλλασσόμενα κοινωνικο-πολιτισμικά δεδομένα, οι σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών αλλάζουν διαρκώς, καθρεφτίζοντας όμως πάντα, άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο έντονα, μια πόλωση που στόχο έχει να διασφαλίσει σαφείς διακρίσεις.³²⁶ Στον δυτικό λοιπόν πολιτισμό, η έμφυλη διάκριση του φύλου επισημαίνεται με μια σειρά αντιθέσεων με

³²² Laqueur, T. (2000) *Κατασκευάζοντας το φύλο. Σώμα και κοινωνικό φύλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόντ*. Αθήνα: Πολύτροπων.

³²³ Scott W. J. (1997/1986) Το φύλο: μια χρήσιμη κατηγορία της ιστορικής ανάλυσης. Στους Αβδελά Ε. & Ψαρρά Α. (επιμ.) 1997, *Σιωπηρές ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

³²⁴ Μπακαλάκη, Α. (1994) *Ανθρωπολογία, γυναίκες και φύλο*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

³²⁵ Μπακαλάκη, 1994, *ibid*

³²⁶ Ο Λακάν υποστήριξε ότι «δεν υπάρχει σχέση μεταξύ των φύλων» ενώ πρόσθετε ότι αντίθετα «υπάρχουν μόνο σεξουαλικές σχέσεις». [...] υπάρχει μια σχέση συμπληρωματικότητας συνδέοντας κατ' ανάγκη τους άνδρες και τις γυναίκες» (Lacan, όπως παρουσιάζεται στον Andre, 2010, σελ. 39).

τρόπο τέτοιο όπου ο πρώτος πόλος της αντίθεσης να επικαθορίζει τον δεύτερο (π.χ. ανδρισμός – θηλυκότητας) (Βιδάλη, 2008).³²⁷

Στο πλαίσιο αυτών των κοινωνικο-πολιτισμικών νοηματοδοτήσεων που εδράζονται σε μια «φυσική» διάκριση των δύο φύλων, ακολουθώντας την λογική του «κοινωνικού δαρβινισμού» ο άνδρας τείνει να ταυτίζεται με την «ενεργητικότητα», ενώ η γυναίκα με την «παθητικότητα» και την εαυλωτότητα, καθιστώντας την γυναικεία σεξουαλικότητα σχεδόν απύσχα (Laquer, 2000)³²⁸ και καταδεικνύοντας ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό της γυναικείας προσωπικότητας τον «συναισθηματισμό»³²⁹ (Σκοδρά, 1998).³³⁰

Για πολλά χρόνια, η κοινωνική θέση της γυναίκας προσδιορίζονταν αποκλειστικά και μόνο μέσα από τον κοινωνικό ρόλο του άνδρα, και τις ανάγκες που απέρρεαν από αυτόν. Ως εκ τούτου, η γυναίκα λαμβάνει τον ρόλο αυτού που ανατρέφει, φροντίζει, βοηθάει και εν γένει συμπαρίσταται στον τρόπο ζωής των ανδρών, θέτοντας έτσι τον εαυτό της και την κάλυψη των αναγκών της σε δεύτερη μοίρα, βιώνοντας μία αυτό-άρνηση³³¹ (Lombroso (1924); Millet (1970); Wine (1982); Rich (1986), όπως παρουσιάζεται στη Σκοδρά, 1998).³³²

«Η γυναίκα παρουσιάζεται από τη φύση της ως αυτή που θα γαλουχήσει την ατομικότητα των άλλων, ως αυτή που θα αντανακλά την υποκειμενική ύπαρξη των άλλων, ως αυτή που θα επιβεβαιώσει την αξία, την εξουσία και

³²⁷ Βιδάλη, Α. (2008) *Ο Φρόντ και η διαμάχη για τη θηλυκότητα: Γυναίκες ψυχαναλύτριες και γυναίκες ασθενείς*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

³²⁸ Laquer, 2000, *ibid.*

³²⁹ Πέραν των όποιων διαφοροποιήσεων απόρροια των κοινωνικο-πολιτισμικών αλλαγών που έχουν λάβει χώρα μέσα στην ιστορία, οι γυναίκες στο συλλογικό ασυνείδητο πάντα ταυτίζονται με τον «ιδιωτικό χώρο» σε αντίθεση με τους άνδρες που εκπροσωπούν τον δημόσιο χώρο (Rosaldo, 1974). Η κοινωνική αναπαράσταση της γυναίκας τείνει να προσδιορίζει ένα άτομο που επιδεικνύει: «παθητικότητα, υπερβολική συναισθηματικότητα, έλλειψη γενικών ενδιαφερόντων, τρυφερότητα προς τους άλλους (ιδιαίτερα προς τα παιδιά), αυξημένο ενδιαφέρον για προσωπικές σχέσεις, εξάρτηση από μορφές ισχύος (γονείς, συζύγους, κ.λπ.) υποστήριξη των άλλων (σε βάρος ατομικών αναγκών), κρίσεις με βάση υποκειμενικά κριτήρια κ.λπ.» (Σκοδρά, 1998, σελ. 23).

³³⁰ Σκοδρά Ε. (1998) *Η Ψυχολογία της Γυναίκας*. Β Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

³³¹ Το κοινωνικά προσδοκώμενο είναι οι γυναίκες να γίνουν μητέρες αναλαμβάνοντας την βασική ευθύνη φροντίδας και ανατροφής του παιδιού τους. Αυτή η κοινωνική επιταγή που καλείται να εκπληρωθεί η γυναίκα ονομάστηκε «motherhood mandate» (δηλαδή υποχρεωτική μητρότητα) (Russo, 1979).*1

«... η θεσμοποιημένη μητρότητα απαιτεί από τις γυναίκες «μητρικό ένστικτο» αντί νοημοσύνη, «αυταπάρνηση» αντί «αυτό-ολοκλήρωση», σχέσεις με τους άλλους αντί με τον εαυτό τους» (Wine, 1982, όπως παρουσιάζεται στη Σκοδρά, 1998, σελ. 43).

*1 Russo, (1979) *Psychology of women: Analysis of a changing field. Psychology of Women Quarterly, Vol: 4, σελ: 28-31.*

³³² Σκοδρά Ε. (1998) *Η Ψυχολογία της Γυναίκας*. Β Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

τη σπουδαιότητα των άλλων [...] Αν αποτύχει τότε είναι απάνθρωπη και άχρηστη» (Σκοδρά, 1998, σελ. 39).³³³

Ο άνδρας λοιπόν, εκ θέσεως και εκ ρόλου, είναι αυτός που προσδίδει κοινωνική υπόσταση στη γυναικεία φύση. Χωρίς αυτόν, η γυναίκα δεν θα είχε λόγο ύπαρξης. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των κοινωνικών συσχετισμών που προσδιορίζουν τα δύο φύλα, ένα τμήμα του εαυτού αντικειμενοποιείται και αποτελεί τον «πραγματικό κοινωνικό εαυτό» (Σκοδρά, 1998).³³⁴ Πολλοί θεωρητικοί έχουν επισημάνει την αντίφαση που βιώνει η γυναίκα μεταξύ των όσων νιώθει και αισθάνεται και του κοινωνικού εαυτού που θέτει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο προσδοκιών. Το πλαίσιο αυτής της αντίφασης, παίρνει πολλές φορές την μορφή αδιεξόδου, ακινητοποιώντας την γυναίκα και καθιστώντας την αδύναμη να σηκώσει το βάρος να αντισταθεί σε μια συνθήκη που της επιβάλλεται.

«... η νεαρή γυναίκα που θυσιάζεται για να φροντίζει τους άλλους ... και η επαναστατημένη νέα γυναίκα, αποδιοπομπαίος τράγος και έκφραση ηθικής κατάπτωσης» (Βιδάλη, 2008, σελ. 26).³³⁵

Πολλοί ερευνητές, επιστώντας την προσοχή στις συνέπειες της αντίφασης που βιώνει κυρίως η αστή γυναίκα, υποστηρίζουν ότι η ψυχική ενέργεια που συχνά καλείται να καταβάλει η γυναίκα προκειμένου να διαχειριστεί αυτή την αντίφαση, πολλές φορές δεν επαρκεί με αποτέλεσμα να σωματοποιείται με την εκδήλωση κάποιας ασθένειας, ως μια μορφή παθητικής στάσης απέναντι στις κοινωνικές προσδοκίες που διαμεσολαβούν της σεξουαλικότητας και του φύλου της (Appignanesi & Forester, 1992, όπως παρουσιάζεται στη Βιδάλη, 2008).³³⁶

«... η υστερική γυναίκα διαμαρτύρεται σιωπηρά ενάντια στην ανδρική εξουσία πάνω στο σώμα και στη γλώσσα των γυναικών (Appignanesi & Forester, 1992 όπως παρουσιάζεται στην Βιδάλη, 2008, σελ. 17).³³⁷

³³³ 1998, *ibid.*

³³⁴ 1998, *ibid.*

³³⁵ Βιδάλη, 2008, *ibid.*

³³⁶ Βιδάλη, 2008, *ibid.*

³³⁷ Βιδάλη, 2008, *ibid.*

Η άποψη αυτή αποτελεί την βάση των παρατηρήσεων του Freud σε σχέση με τα υστερικά συμπτώματα των γυναικών που μελέτησε, υποστηρίζοντας ότι οι γυναίκες που είχαν ενστερνιστεί το σύστημα των κοινωνικών αξιών της εποχής εκείνης βίωναν μια ψυχική ρήξη μεταξύ αυτών που ένιωθαν και όσων τους απαγόρευαν να εξωτερικεύσουν. Σύμφωνα με τον Freud τα υστερικά συμπτώματα των γυναικών αυτών ήταν το αποτέλεσμα της προσπάθειάς τους να απωθήσουν μιας αρχαϊκής αρσενικής σεξουαλικότητας (Andre, 2010).³³⁸

Συνεπώς, η κοινωνική ταυτότητα της γυναίκας αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος εκδήλωσης σωματοποιήσεων, ως ένα πέρασμα στην πράξη μιας ψυχικής αντίφασης που δεν επιτρεπόταν να εκφραστεί.

«... Η φεμινιστική ανάλυση της ψυχολογίας των γυναικών φανερώνει το πόσο η συμπεριφορά τους, αλλά και τα συναισθήματά τους έχουν συγκεντρωθεί στην προσπάθεια να καταλάβουν τους ρόλους (θέσεις) που καθορίζει η κοινωνία γι' αυτές και όχι εκείνες για τον εαυτό τους» (Eichenbaum & Orbach, 1983, σελ.7).³³⁹

Μέσα λοιπόν σε αυτή τη συνθήκη, η γυναίκα για πολλά χρόνια αδυνατούσε να αυτοπροσδιοριστεί σε βαθμό τέτοιο που αμφισβητούσε ακόμα και η ίδια αυτά που σκεφτόταν και αισθανόταν, θεωρώντας τα ως «μη φυσιολογικά», με αποτέλεσμα να ταυτιζόταν με την άρχουσα πραγματικότητα των ανδρών³⁴⁰ (Gilligan, 1982, όπως παρουσιάζεται Σκοδρά, 1998).³⁴¹

³³⁸ Andre. S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψυχαναλυτική ματιά στη θηλοκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.

³³⁹ Eichenbaum, D. & Orbach, S (1983) *Understanding women, a feminist psychoanalytic approach*. New York: Basic Books.

³⁴⁰ Τα φεμινιστικά κινήματα που έφεραν στο προσκήνιο τα γυναικεία ζητήματα και τις θέσεις των γυναικών γύρω από την κοινωνική αναπαράσταση του ρόλου τους, έθεσαν το θεμέλιο ώστε να αρχίσουν να αποδομούνται κοινωνικά στερεότυπα και καταβολές που επικρατούσαν επί δεκαετίες. Την ίδια κατεύθυνση ακολούθησαν κι άλλες κοινωνικά στιγματισμένες πληθυσμιακές ομάδες που προσδιορίζονταν μέσω του κοινωνικού προτύπου του λευκού ευρώ-αμερικανού αστού ετερόφυλου άνδρα, καθιστώντας τις έτσι ελλειμματικές.

«... η έννοια του υποκειμένου αποδομείται όταν υπονομεύεται η αυθεντία εκείνων που είχαν το αδιαφιλονίκητο προνόμιο να εκφράζονται ως υποκείμενα» (Braidotti, 1991; όπως παρουσιάζεται στην Μπακαλάκη (1994) σελ. 220).^{*1}

^{*1} Μπακαλάκη, Α. (1994) *Ανθρωπολογία, γυναίκες και φύλο*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

³⁴¹ Σκοδρά Ε. (1998) *Η Ψυχολογία της Γυναίκας*. Β Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των κοινωνικών νοηματοδοτήσεων που αφορούν στη διάκριση μεταξύ των φύλων και βασίζονται στο βιολογικό προκαθορισμό, η γυναίκα καταλαμβάνει μια αρνητική υπόσταση, καθώς τείνει να ορίζεται και να καθορίζεται από το σύνολο αυτών που «στερείται», έναντι της «πληρότητας» της ανδρικής υπόστασης. Ως εκ τούτου, κυρίαρχο στοιχείο της γυναικείας ταυτότητας γίνεται το έλλειμμα, το «μερικό», το «μη απαρτιωμένο», που δημιουργεί συναισθήματα ντροπής, οίκτου, αποστροφής ακόμα και αηδίας.

«Η αισχρότητα του γυναικείου φύλου είναι η αισχρότητα κάθε ανοιχτού πράγματος: είναι ένα οντικό κάλεσμα, όπως εξάλλου όλες οι τρύπες. Η γυναίκα, καθ' εαυτή, καλεί μια ξένη σάρκα που πρέπει να τη μεταμορφώσει σε οντική ολότητα με εισχώρηση και υγροποίηση. Και αντίστροφα, η γυναίκα αισθάνεται την κατάστασή της σαν ένα κάλεσμα, ακριβώς επειδή είναι «τρυπημένη» [...] Χωρίς αμφιβολία το φύλο είναι στόμα – και στόμα αδηφάγο που καταπίνει το πέος – πράγμα που μπορεί κάλλιστα να οδηγήσει στην ιδέα του ευνουχισμού: η ερωτική πράξη είναι ευνουχισμός του άντρα – αλλά πριν από όλα είναι ότι το φύλο είναι τρύπα» (Sartre, 1943, όπως παρουσιάζεται στην Bourdieu, 1999, σελ. 44).³⁴²

Ο Freud, σε μια από τις επιστολές που αντάλλαξε με τον επί μακρόν φίλο και συνεργάτη του Flis προσδιόρισε την θηλυκότητα ως «... εκείνο του ομφαλικού, του μη αναγνωρίσιμου, της θηλυκότητας σαν τρύπα» (Andre, 2010, σελ. 71).³⁴³

Στη δεκαετία του '90 το αγγλόφωνο φεμινιστικό κίνημα, αμφισβήτησε την πρωτοκαθεδρία του βιολογικού προκαθορισμού των φύλων, ως τον αποκλειστικό και μόνο παράγοντα προσδιορισμού της διάκρισης ανάμεσα στον άνδρα και στην γυναίκα, καταδεικνύοντας τις κοινωνικό-πολιτισμικές επιρροές ως βασικό παράγοντα προσδιορισμού³⁴⁴ (Butler, 1993,³⁴⁵ 1995,³⁴⁶). Σύμφωνα λοιπόν με τα φεμινιστικά

³⁴² Bourdieu P. (1999) *Η ανδρική κυριαρχία*. Αθήνα: Στάχυ.

³⁴³ Andre. S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψυχαναλυτική ματιά στη θηλυκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.

³⁴⁴ «Μέλη του φεμινιστικού κινήματος όπως η Wright (1982),*1 και η Delphy (1993)*2 δεν αποδέχτηκαν την έννοια του «κοινωνικού φύλου», καθώς υποστήριζαν ότι η αναγνώριση του όρου αυτού αποτελεί μια σιωπηλή αποδοχή της ύπαρξης ενός άλλου «βιολογικού φύλου» (Βιδάλη, 2008, σελ. 130).

*1 Wright, M. (1982) The category of sex. *Feminist Issues*, σελ: 63-68.

*2 Delphy, C. (1993) Rethinking sex and gender. *Women's Studies International Forum*, Vol: 16, No: 1, σελ: 1-9.

κινήματα, το κοινωνικό φύλο είναι ένα συνονθύλευμα ψυχολογικών, κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, απορρίπτοντας έτσι την αντίληψη ότι «είσαι αυτό που γεννιέσαι».³⁴⁷

«... οι έμφυλες ψυχολογικές διαφορές οφείλονται σε κοινωνικές συνθήκες και δεν υπάρχουν έρευνες που να επιτρέπουν να συμπεράνει κανείς ένα βιολογικό καθορισμό» (Okley, 1972 όπως παρουσιάζεται στη Βιδάλη, 2008, σελ. 129).³⁴⁸

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι παραπάνω θέσεις σαφώς και δεν αντανακλούν μια αποκρυσταλλωμένη περιγραφή της κοινωνικής αναπαράστασης της γυναίκας, καθώς στο πέρασμα του χρόνου η κοινωνική ζωή των γυναικών διαρκώς μεταβάλλονταν ανάλογα με τα εκάστοτε κοινωνικό-πολιτικά δεδομένα (Wine, 1982, όπως παρουσιάζεται στη Σκοδρά, 1998).³⁴⁹ Βέβαια, η αντίληψη ότι οι κοινωνικοί συσχετισμοί είναι αυτοί που κάθε φορά, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, διαμορφώνουν με τρόπο αποκλειστικό και αμετάκλητο τις αναπαραστάσεις των φύλων, δεν λαμβάνει υπόψη το συλλογικό ασυνείδητο που διαμεσολαβεί των αναπαραστάσεων αυτών.

«... το να αποδώσει κανείς όλη την ευθύνη για την ανισότητα των φύλων στον κοινωνικό παράγοντα δε λύνει το πρόβλημα παρά μόνο στο βαθμό που το καθιστά αντικείμενο ακτιβισμού. Οι ιστορικές καταβολές των κατασκευών αποτελούν παγιωμένες δομές που κληρονομούνται και ασκούν το δεσμευτικό τους έργο, εμποδίζοντας έτσι την αλλαγή» (Βιδάλη, 2008, σελ. 134).³⁵⁰

Ως εκ τούτου, οι αναπαραστάσεις των γυναικών της εποχή μας είναι αποκρυσταλλώσεις ενός παρελθόντος που παρεισφρέει στο παρόν.

³⁴⁵ Butler, J. (1993) *Bodies that Matter*. New York: Routledge.

³⁴⁶ Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 5, σελ: 165-180*.

³⁴⁷ Η Simon de Beauvoir (1979) υποστήριξε ότι «η γυναίκα δεν γεννιέται αλλά γίνεται» μέσα σε μια κοινωνία που την εκπαιδεύει προκειμένου να ανταποκριθεί στον κοινωνικά προσδοκώμενο γυναικείο της ρόλο (Βιδάλη, 2008).

³⁴⁸ Βιδάλη, Α. (2008) *Ο Φρόντ και η διαμάχη για τη θηλυκότητα: Γυναίκες ψυχαναλύτριες και γυναίκες ασθενείς*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

³⁴⁹ Σκοδρά, 1998, *ibid*.

³⁵⁰ Βιδάλη, 2008, *ibid*.

III.5 Η σκηνή συγκρότησης της θηλυκότητας: Ψυχοδυναμική ανάλυση της θηλυκής ταυτότητας.

Το ερώτημα που διατυπώνει ο Freud και αφορά στο «Τι θέλει η γυναίκα;» («Was will das Weib?») (Andre, 2010)³⁵¹ θα αποτελέσει την εφελθία σκέψη των προσπαθειών του προς την ανακάλυψη της γυναικείας ταυτότητας.³⁵² Όπως ο ίδιος θα παραδεχτεί κάποια στιγμή στην Μαρία Βοναπάρτη, μετά από τριάντα χρόνια συνεχούς μελέτης της γυναικείας ψυχικής λειτουργίας, το ερώτημα που αφορά στο «Τι θέλει η γυναίκα;» τελικά θα μείνει αναπάντητο (Assoun, 2008).³⁵³

«... όταν προχωράμε από τη θεωρία της επιθυμίας της γυναίκας στο λεγόμενο «θέλγειν», η ψυχαναλυτική πυξίδα αποσυντονίζεται. Εδώ λοιπόν εντοπίζεται η απορία του Φρόντ σχετικά με τη γυναίκα: στο ασαφές, άδηλο θέλγειν της, που παραπέμπει ενδεχομένως σε μια οιοσεί ασυμβατότητα, εντός της, αυτού που επιθυμεί με αυτό που θέλγει» (Assoun, 2008, σελ. 64).³⁵⁴

Μια τέτοια πορεία καθιστά ευθύς εξαρχής σαφές ότι η ανακάλυψη της γυναικείας ταυτότητας είναι αντικείμενο κατάκτησης και όχι φυσικής αιτιότητας.³⁵⁵

«... αν δεν υπάρχει γυναικείο φύλο που να μπορεί να διατυπωθεί ως τέτοιο, η θηλυκότητα δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή σαν ένα εξαρχής δεδομένο, αλλά σαν ένα γίνεσθαι ...» (Andre, 2010, σελ. 36).³⁵⁶

Ο Freud λοιπόν, παίρνει αποστάσεις από τις φυσικές καταβολές της θηλυκότητας υποστηρίζοντας ότι το «γίνεσθαι – γυναίκα» αφορά σε μια επίκτητη διαδικασία, που ενέχει σύνθετες ψυχικές διεργασίες, ταυτίσεις και αποταυτίσεις, αρνήσεις και

³⁵¹ Andre. S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψυχαναλυτική ματιά στη θηλυκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.

³⁵² Ο Freud δεν υπήρξε ο πρώτος θεωρητικός που έθεσε το ζήτημα της γυναικείας σεξουαλικότητας καθώς πριν από αυτόν είχαν προηγηθεί κι άλλοι θέτοντας ανάλογα ερωτήματα. Για παράδειγμα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο Moser συντάσσει ένα εγχειρίδιο για τους νέους γιατρούς αναφορικά με την σεξουαλική ζωή των γυναικών, ενώ αργότερα ο Bush, που ήταν κι αυτός γιατρός στο επάγγελμα υποστήριξε ότι ο όρος σεξουαλική ενόρμηση αναφέρεται στον άνδρα ενώ ο αντίστοιχος για την γυναίκα είναι «σεξουαλική ικανότητα» (Βιδάλη, 2008).

³⁵³ Assoun P. L. (2008) *Ο Φρόντ και η γυναίκα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΡΟΕΣ.

³⁵⁴ 2008, ibid

³⁵⁵ «Είναι σαφές η προσπάθεια του Freud να κρατήσει την ψυχανάλυση μακριά από τον βιολογικό ντετερμινισμό. Ο πιο κοντινός όρος σε μια βιολογική θεώρηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι αυτός του «ενστίκτου» που αμφιταλαντεύεται μεταξύ μιας ψυχικής και μιας φυσικής επεξήγησης» (Βιδάλη, 2008, σελ. 61).

³⁵⁶ Andre, 2010, ibid.

παλινδρομήσεις, έως ότου κατακτηθεί.³⁵⁷ Για παράδειγμα, οι πρώιμες αντικειμενοτρόπες σχέσεις, η κεντρικής σημασίας σχέση με την μητέρα, ο φθόνος του πέους και το ένστικτο της αναπαραγωγής στη διαμόρφωση της γυναικείας ταυτότητας κ.α αποτελούν σημαντικούς σταθμούς αυτού που ο Freud προσδιόρισε ως «γίγνεσθαι γυναίκα» (Assoun, 2008).³⁵⁸ Είναι σαφές ότι ο Freud, καθόλη της διάρκειας του έργου του εντέχνως αποφεύγει να μπει σε μια λογική βιολογικής διάκρισης των φύλων κι αυτό διότι για εκείνον ήταν σαφές ότι αρχικά το παιδί, όποια κι αν είναι η ανατομία του, είναι αγόρι και διέπεται από μία λίμπιντο, την «αρσενική», και ως τέτοιο τοποθετείται στην πρωταρχική σχέση με το μητρικό αντικείμενο.³⁵⁹

«... η πραγματικότητα του φύλου είναι άλλη από το πραγματικό του ανατομικού οργάνου» (Andre, 2010, σελ. 16).³⁶⁰

Εξάλλου, όπως ο ίδιος υποστήριξε στο κείμενο του με τίτλο «Η θηλυκότητα» στόχος της ψυχαναλυτικής θεώρησης δεν είναι η περιγραφή της γυναικείας ταυτότητας, αλλά η προσπάθεια αποτύπωσης της πορείας που διανύει ένα παιδί με αμφισεξουαλική προδιάθεση προς την κατάκτηση της γυναικείας ταυτότητας³⁶¹ (Freud, 1933/1977).³⁶²

³⁵⁷ Οι υπέρμαχοι του βιολογικού προσδιορισμού των φύλων άσκησαν δριμεία κριτική στον Freud για τις απόψεις του αναφορικά με το γίγνεσθαι-γυναίκα, υποστηρίζοντας ότι δεν μπορεί «... κάτι τόσο σημαντικό και οικουμενικό, όπως η θηλυκότητα να αποφασίζεται από ένα τυχαίο και εξωτερικό γεγονός, όπως είναι το τραύμα ...» (Βιδάλη, 2008, σελ. 61-62). Επίσης, ο Lacan με την σειρά του, επισημαίνοντας την δυσκολία του εγχειρήματος προσδιορισμού της γυναικείας ταυτότητας, υποστήριξε ότι «η γυναίκα δεν υπάρχει», αμφισβητώντας έτσι ανοιχτά την ιδέα ενός βιολογικού προσδιορισμού των φύλων (Βιδάλη, 2008).

³⁵⁸ Assoun P. L. (2008) *Ο Φρόντ και η γυναίκα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΡΟΕΣ.

³⁵⁹ Η αναγνώριση λοιπόν ότι η ίδια λίμπιντο κινητοποιεί τους άνδρες και τις γυναίκες φαίνεται να οδήγησε τον Freud σε αδιέξοδο, ως προς την ύπαρξη ενός ενιαίου τρόπου ικανοποίησής της και για τα δύο φύλα. Προκειμένου ο Freud να αποφύγει τον σκόπελο αυτό, υποστήριξε ότι ενώ υπάρχει μία λίμπιντο, η ανδρική, οι τρόποι ικανοποίησής της είναι περισσότεροι από έναν (παθητικός ή ενεργητικός) ενώ διαχωρίζεται κι ανάλογα με το αντικείμενό της (λίμπιντο αντικειμένου ή λίμπιντο του Εγώ) (Andre, 2010). Στο σημείο αυτό η διδασκαλία του Lacan φαίνεται να διευρύνει το γνωστικό πεδίο θέτοντας το ζήτημα της «απόλαυσης».

«... ο διχασμός του υποκειμένου ως προς το έμφυλο δεν είναι ο διχασμός μεταξύ δύο φύλων αλλά μεταξύ δύο απολαύσεων, η μία όλη – φαλλική, η άλλη μη-όλη, με την πρώτη να προκαλεί την ανάδυση της δεύτερης ως προέκτασή της» (Andre, 2010, σελ. 24).

³⁶⁰ Andre. S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψυχαναλυτική ματιά στη θηλυκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.

³⁶¹ Ο Freud (την περίοδο 1920-1925) περιγράφει το «γίγνεσθαι-γυναίκα» μέσα από το πρίσμα της «έλλειψης», απόρροια μιας πράξης «ευνουχισμού», προσεγγίζοντας έτσι την γυναικεία ταυτότητα, με τρόπο επαγωγικό, μέσα «από αυτό που δεν είναι».

«... το φύλο καθορίζεται, όχι μόνο σύμφωνα με ένα ανατομικό δεδομένο, αλλά σύμφωνα με τη σχέση του υποκειμένου με τον εννουχισμό που δεν αποκαλύπτει μια συμμετρία, αλλά μια ουσιαστική ασυμμετρία μεταξύ αντρών και γυναικών (Andre, 2010, σελ. 39-40). Στην ίδια κατεύθυνση με τον Freud φάνηκε να κινήθηκε και ο Lacan, υποστηρίζοντας ότι «δεν υπάρχει σημαίνον του γυναικείου φύλου», καθώς

Σύμφωνα με τον Freud η αρσενική φύση του κοριτσιού εντοπίζεται ανατομικά στην κλειτορίδα – που αποτελεί το ισοδύναμο του αρσενικού αδένα (Andre, 2010).³⁶³

Στη πορεία του «γίγνεσθαι – γυναίκα» το κορίτσι θα πρέπει να απωθήσει την αρσενική του φύση και να μεταθέσει την σεξουαλική του ενόρμηση από την κλειτορίδα στον κόλπο (Freud, 1905).³⁶⁴ Η εκθήλυνσή του μικρού κοριτσιού θα έρθει αργότερα όταν αρχίσει σταδιακά να προσεγγίζει τον πατέρα.

Πέραν λοιπόν, ενός βιολογικού καθορισμού των φύλων, ο Freud καλείται να οριοθετήσει το πεδίο απροσδιοριστίας που δημιουργούν οι όροι «αρσενικό» και «θηλυκό». Προσδιοριστικοί όροι όπως «παθητικό» και «ενεργητικό» φαίνεται αρχικά να συνδράμουν σε μια τύποις διάκριση των δύο φύλων και των διαφορετικών ψυχικών λειτουργιών που συνιστούν, πολύ γρήγορα όμως φάνηκαν ανεπαρκείς να αποδώσουν την πολυπλοκότητα της συνθήκης, αφού αποτέλεσαν άνευ επιστημονικής και εμπειρικής τεκμηρίωσης απόψεις που εμπεριέχουν την κοινωνική προκατάληψη και τον στιγματισμό.³⁶⁵ Στη φροϋδική θεωρία είναι έκδηλη η αμφιθυμία με την οποία ο Freud υιοθετεί τους όρους αυτούς προκειμένου να αποδώσει, να περιγράψει και να τεκμηριώσει, διαφορετικές ψυχικές λειτουργίες μεταξύ των φύλων. Εξάλλου ο Freud στο δοκίμιο του «*Η γυναικεία σεξουαλικότητα*» υποστηρίζει ότι το βίωμα της παθητικότητας γεννά μια τάση για «ενεργητική αντίδραση» (Freud, (1931)).³⁶⁶

«... ο φροϋδικός λόγος μοιάζει να ταλαντεύεται αντιφατικά ανάμεσα σε μια θέση περί αξιωματικής παθητικότητας – που συμβολίζεται στον «γυναικείο μαζοχισμό» - και στη διαβεβαίωση ότι δεν είναι δυνατό να μιλάει κανείς για

οποιοδήποτε σημαίνουν θεωρείται πλεονάζον απέναντι στην ανατομική απουσία που φέρει το γυναικείο σώμα (Lacan όπως παρουσιάζεται στο Andre, 2010, σελ. 39-40).

³⁶² Freud, S. (1933/1977) *Η θηλυκότητα. Νέα σειρά παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση*. Αθήνα: Επίκουρος.

³⁶³ Andre, 2010, ibid.

³⁶⁴ Freud, S. (1905) *On Sexuality. Three essays on the theory of sexuality*. Standard Edition Vol: 7. London: Penguin Books.

³⁶⁵ «Σε έναν πρώτο χρόνο, όντως, αυτό το ζεύγος (ενεργητικό-παθητικό) μπόρεσε να δια φωτίσει το δνισμό των δύο θεμελιακών νευρώσεων – την υστερία και την ιδεοψυχαναγκαστική νευρώση. [...] η υστερία δομείται με βάση μια πρωτογενή εμπειρία σεξουαλικής παθητικότητας, ενώ στον ιδεοψυχαναγκασμό, ο ενεργός ρόλος του υποκειμένου αναδεικνύεται στην πρώτη εμπειρία. Αλλά αυτός ο παραλληλισμός γκρεμίζεται από το 1896, όταν ο Φρόντ ανακαλύπτει ότι ακόμα και στην ιδεοψυχαναγκαστική νευρώση προβάλλει εν τέλει μια σκηνή σεξουαλικής παθητικότητας, που είναι πιο πρωταρχική από την ενεργητική εμπειρία» (Andre, 2010, σελ. 117).

³⁶⁶ Freud, S. (1931) *Female sexuality*. Standard Edition, Vol: 21. London: Penguin Books.

«παθητική ενόρμηση», εφόσον ο σκοπός κάθε ενόρμησης είναι εξ' ορισμού «ενεργητικός» (Assoun, 2008, σελ. 34).³⁶⁷

Για παράδειγμα, το γεγονός ότι η πρώτη εμπειρία «σεξουαλικής απόλαυσης»³⁶⁸ που πραγματοποιείται στο πλαίσιο μιας «παθητικής» συνδιαλλαγής με τον σημαντικό άλλο, αποτελεί κοινή εμπειρία και για τα δύο φύλα (Andre, 2010),³⁶⁹ καθώς επίσης και το γεγονός ότι στη θεωρία του Freud αναφορικά με την προσπάθεια αποκρυπτογράφησης των ψυχικών λειτουργιών του κοριτσιού προς την κατάκτηση της γυναικείας ταυτότητας, το κορίτσι περνάει συνεχώς «... από τη μητρική «παθητικότητα» στον «φαλλικό ακτιβισμό» (Assoun, 2008, σελ. 33),³⁷⁰ αποτελούν κομβικά σημεία που αμφισβητούν το δυισμό των φύλων στο έδαφος τέτοιων προσχηματικών αντιθέσεων.

Στη προσπάθειά του λοιπόν να αποκωδικοποιήσει το «γίγνεσθαι-γυναίκα», ο Freud προβαίνει σε μια σειρά διατυπώσεων και αναθεωρήσεων αυτών, ενδεικτικό του βαθμού δυσκολίας που ενέχει ένα τέτοιο εγχείρημα.³⁷¹ Μάλιστα, την δυσκολία του εγχειρήματος διατυπώνει εξαρχής υποστηρίζοντας ότι το οιδιπόδειο σύμπλεγμα του μικρού κοριτσιού κρύβει ένα επιπλέον πρόβλημα από εκείνο του αγοριού καθώς περιλαμβάνει δύο επιπλέον καθήκοντα (έναντι αυτών του αγοριού) που αφορούν στην αλλαγή ερωτογενούς ζώνης και στην αλλαγή αντικειμένου (Freud, 1932, όπως παρουσιάζεται στον Andre, 2010).³⁷² Η οιδιπόδεια ταύτιση με τον πατέρα ενέχει την ψυχική εγγραφή της πρωταρχικής αγάπης για την μητέρα που δεν της επιτρέπει να υποταχθεί ολοκληρωτικά σε εκείνον (Βιδάλη, 2008).³⁷³

³⁶⁷ Assoun P. L. (2008) *Ο Φρόντ και η γυναίκα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΡΟΕΣ.

³⁶⁸ «... το παιδί κατ' αρχάς, το απολαμβάνουν οι άλλοι παρά απολαμβάνει το ίδιο, αυτό είναι που αρχικά παρέχει στον Άλλο, ο οποίος του δίνει τις φροντίδες του, μια απόλαυση που δεν είναι καταχρηστικό να χαρακτηρίσουμε σεξουαλική. [...] ο Φρόντ συνδέει πάντα αυτή την ανακάλυψη της απόλαυσης με μια εμπειρία αποπλάνησης» (Andre, 2010, σελ. 119).

³⁶⁹ Andre, 2010, *ibid*.

³⁷⁰ Assoun, 2008, *ibid*.

³⁷¹ Για παράδειγμα, ενώ το 1919 ο Freud έρχεται να υποστηρίξει ότι κομβικό σημείο στη γυναικεία προβληματική όσον αφορά το γίγνεσθαι – γυναίκα αποτελεί η ερωτική καθήλωση του μικρού κοριτσιού στο πρόσωπο του πατέρα, το 1925 έρχεται να αναθεωρήσει και να εντοπίσει την προβληματική στην καθήλωση με την μητέρα και στην ανάγκη ταύτισης με τον πατέρα σε σχέση με τον οποίο θα επιβεβαιωθεί η γυναικεία της θέση (Βιδάλη, 2008).

³⁷² Andre, 2010 *ibid*.

³⁷³ Βιδάλη, Α. (2008) *Ο Φρόντ και η διαμάχη για τη θηλοκόπηση: Γυναίκες ψυχαναλύτριες και γυναίκες ασθενείς*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

«... η σχέση πατέρα – κόρης θα παραμείνει εσαεί σημαδεμένη από το πάθος διότι αντανακλά το πρωταρχικό πάθος για τη μητέρα ...» (Assoun, 2008, σελ. 25).³⁷⁴

Συνεπώς, η σχέση με τον πατέρα δεν συνιστά τίποτα περισσότερο από μια προσπάθεια ψυχικής διευθέτησης, όπου το κορίτσι μεταβιβάζει μια αρχική σχέση με την μητέρα, μεταβίβαση στην οποία ο πατέρας λειτουργεί ως «μεταφορά»³⁷⁵ (Freud, 1925).³⁷⁶

«Στην πραγματικότητα για το κορίτσι όλα γίνονται σαν ο πατέρας ποτέ να μην έχει αντικαταστήσει εντελώς τη μητέρα, σαν να ήταν πάντοτε αυτή η τελευταία που συνέχιζε να δρα μέσω της φιγούρας του πρώτου» (Andre, 2010, σελ. 239).³⁷⁷

Συνεπώς, κομβικό σημείο στη πορεία κατανόησης του «γίγνεσθαι – γυναίκα» αποτελεί ο πρωταρχικός δεσμός μητέρα-κόρης (Mutterbindung)³⁷⁸ (Assoun, 2008).³⁷⁹ Η γυναίκα λοιπόν για να γίνει γυναίκα χρειάζεται να διαπραγματευτεί το πάθος για την μητέρα της (Assoun, 2008),³⁸⁰ κάτι το σχεδόν «εκ φύσεως ομοφυλόφιλο» (Andre, 2010)³⁸¹

«... το πρωταρχικό «πάθος» (για την μητέρα) σφραγίζει διά βίου, με την πιο κυριολεκτική σημασία, τη γυναίκα [...]το κορίτσι υφίσταται ιδιαίτερα τη δύναμη της έλξης αυτής της ένωσης και πληρώνει το εξαιρετικά βαρύ τίμημά της» (Assoun, 2008, σελ. 19).³⁸²

³⁷⁴ Assoun, 2008,ibid

³⁷⁵ Ο Andre (1995) υποστηρίζει ότι το κορίτσι δεν δημιουργεί ένα νέο σημαίνον στο πρόσωπο του πατέρα (σε αντίθεση με το αγόρι που συμβολοποιώντας τον πατέρα δημιουργεί νέα σημαίνοντα), καθώς δεν αποποιείται της πρωταρχικής σχέσης με την μητέρα (στην ίδια λογική που δεν παραιτείται ποτέ από την επιθυμία του να αποκτήσει πέος) και ως εκ τούτου δεν καθιστά δυνατή την λειτουργία του πατέρα ως μεταφορά, αλλά ως μετωνυμία (Andre, 2010).

³⁷⁶ Freud, S. (1925) *Some psychological consequences of the anatomical distinction between the sexes*. S.E., 19

³⁷⁷ Andre. S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψυχαναλυτική ματιά στη θηλοκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.

³⁷⁸ Ο Freud στην αυτοκριτική του παραδέχτηκε ότι δεν απέδωσε αρκετή σημασία στη μελέτη της σχέσης μητέρας-κόρης (Assoun, 2008).

³⁷⁹ Assoun P. L. (2008) *Ο Φρόντ και η γυναίκα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΡΟΕΣ.

³⁸⁰ 2008 ibid.

³⁸¹ Andre, 2010, ibid.

³⁸² Assoun, 2008, ibid

Αν και το πάθος αυτό μένει ανείπωτο, καθώς είναι πέραν κάθε νοητικής επεξεργασίας που θα επέτρεπε την εκφορά του στο λόγο, αναδεικνύεται στις σχέσεις που συνάπτει το κορίτσι με τα αντικείμενα.³⁸³

«Το παράδοξο της φροϋδικής θέσης είναι ότι αποκαλύπτει, στην άλλη πλευρά του πάθους προς τη μητέρα, τη σπαρακτική δύναμη της έκκλησης για αγάπη που απευθύνεται στον πατέρα ...» (Assoun, 2008, σελ. 23).³⁸⁴

Έτσι, ενώ το βίωμα του αποχωρισμού από το πρωταρχικό αντικείμενο αποτελεί κοινή εμπειρία και στα δύο φύλα,³⁸⁵ η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι το κορίτσι θα κρατήσει για πάντα μέσα του τον φόβο απώλειας του αντικειμένου και εφεξής θα συνδέεται με τα αντικείμενα μέσω αυτού του φόβου³⁸⁶ (Assoun, 2008).³⁸⁷

Ενώ λοιπόν από την μία η μητρική αγάπη καθιστά «απειλή» και για τα δύο φύλα, αλλά κυρίως για το κορίτσι, καθώς η τελειότητα αυτής κάνει ιδιαίτερα δύσκολη την «αποκαθήλωση» του μητρικού αντικειμένου, από την άλλη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής είναι που ωθούν το κορίτσι να προσπαθήσει πρωτίστως να «εγκαταλειφτεί» (και όχι να εγκαταλείψει) από την μητέρα της, διευκολύνοντας έτσι την διαδικασία αποχωρισμού.³⁸⁸

³⁸³ Οι γυναίκες έχουν κοινωνικοποιηθεί με το ιδεώδες να χάνουν τον εαυτό τους μέσα στη σχέση, ενώ αντίθετα οι άντρες έχουν μεγαλώσει με το φόβο της οικειότητας (Δραγώνα, 1999).^{*1}

^{*1} Δραγώνα Θ. (1999) *Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής.* Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

³⁸⁴ Assoun, 2008, *ibid.*

³⁸⁵ Στο αγόρι ο φόβος ως αποτέλεσμα του αποχωρισμού από το πρωταρχικό αντικείμενο αντικαθίσταται πολύ γρήγορα μέσα στην οιδιπόδαιο συνθήκη με την «υποχρέωση» να ταυτιστεί με τον πατέρα σε αντίθεση με το κορίτσι που θα μείνει βιώνοντας τον πόνο του αποχωρισμού από την μητέρα της έως ότου επιλέξει να προσεγγίσει τον οιδιπόδαιο πατέρα της (Assoun, 2008).

³⁸⁶ Ο Assoun υποστηρίζει ότι το ψυχικό βάρος της απώλειας του πρωταρχικού αντικειμένου είναι της τάξης αυτής που χρειάζεται να εκδραματιστεί. Μέσα από μια τέτοια αναγνώριση ερμηνεύει παθολογικές καταστάσεις, όπως ο «εθισμός» στη γυναίκα, υποστηρίζοντας ότι η τοξικοεξάρτηση, ο αλκοολισμός και η διατροφικές διαταραχές αποτελούν εκδραματίσεις της εξαρτητικής σχέσης με το πρωταρχικό αντικείμενο (Assoun, 2008). Η παραπάνω θέση δεν παραγνωρίζει ότι ο αποχωρισμός από το πρωταρχικό αντικείμενο αποτελεί τραυματικό γεγονός και για τα δύο φύλα, αλλά επιχειρεί να καταδείξει ότι το κορίτσι αντιμετωπίζει μεγαλύτερη δυσκολία στη ψυχική διαχείριση αυτού του βιώματος από ότι το αγόρι.

³⁸⁷ 2008, *ibid.*

³⁸⁸ «Στη προσπάθειά της να απεγκλωβιστεί από το μητρικό αντικείμενο το κορίτσι επιχειρεί να ωθήσει το αντικείμενο να την εγκαταλείψει ώστε να θελήσει κι εκείνη με τη σειρά της να το εγκαταλείψει» (Assoun, 2008, σελ. 41).

Ανακαλύπτοντας το κορίτσι τον ευνουχισμό της μητέρας του, την καθιστά υπεύθυνη και για τον δικό της ευνουχισμό, γεγονός που πυροδοτεί συναισθήματα θυμού και υποτίμησης που διαμεσολαβούν τη σχέση αυτή και αφορούν εξίσου και τα δύο φύλα.

«Το κορίτσι συσσωρεύει «δικαιολογίες» για να μην αγαπά πια τη μητέρα του ... για να μην ομολογήσει ούτε στον εαυτό του τον «αληθινό» λόγο: η αγάπη αυτή είναι αδιέξοδη, απέλπιδα και ακόμη «άστοχη» (Assoun, 2008, σελ. 20).³⁸⁹

Παράλληλα δημιουργείται κι ένα αίσθημα μνησικακίας που στο μικρό κορίτσι είναι αυτό που μεταφράζεται σε «φθόνο του πέους» ωθώντας το σε μια σταδιακή μετακίνηση του ενδιαφέροντός της στον πατέρα, δηλαδή σε εκείνον που έχει πέος, σε μια προσπάθεια να το κάνει και πάλι δικό της³⁹⁰ (Andre, 2010).³⁹¹

«... απείρως συνδεδεμένη με τη μητέρα, μετά πρέπει να αποφασίσει να την «παρατήρει» ή μάλλον να εγκαταλειφθεί από εκείνη, επομένως: πρέπει να αποφασίσει να προσκολληθεί στον πατέρα, με τέτοιο ενθουσιασμό που δίνει την εντύπωση ότι «αυτοδιεγείρεται» για να τον «αγαπήσει» (Assoun, 2008, σελ. 29-30).³⁹²

Με άλλα λόγια, η καταγραφή της μητρικής «έλλειψης» είναι αυτή που θα ωθήσει το κορίτσι στην οιδιπόδεια συνθήκη, μέσα από την δημιουργία του «συμπλέγματος της αρρενωπότητας» επιλέγοντας να ταυτιστεί με τον πατέρα της.³⁹³ Η μαζική επένδυση

³⁸⁹ Assoun, 2008, ibid.

³⁹⁰ Η Μ. Klein θεωρεί ότι αυτό που επιθυμεί το κορίτσι δεν είναι η απόκτηση πέους, σε μια προσπάθεια ανατομικής επανόρθωσης του φύλου της, αλλά η ενσωμάτωση του πέους από την άποψη της στοματικής ικανοποίησης (Klein, όπως παρουσιάζεται στη Βιδάλη, 2008).
«Ένας από τους παράγοντες που συμβάλλει στην έντονη επιθυμία για το πέος του πατέρα είναι η ταύτισή του με το στήθος της μητέρας [...] κατευθύνοντας στον πατέρα ένα μέρος της σεξουαλικής λίμπιντο που συνδέεται με τη στοματική ζώνη» (Βιδάλη, 2008, σελ. 120).

³⁹¹ Andre, 2010, ibid.

³⁹² Assoun, 2008, ibid

³⁹³ Ο Freud μίλησε για δύο κομβικές φάσεις στην ανάπτυξη της θηλυκότητας, όπου η πρώτη αφορά στην αναγνώριση της γεννητικής διάκρισης μεταξύ των φύλων, αποτέλεσμα μιας πράξης ευνουχισμού, γεγονός που εισάγει το κορίτσι στη δεύτερη φάση που σηματοδοτείται με την είσοδο του κοριτσιού στο οιδιπόδειο ωθούμενη από το «σύμπλεγμα της αρρενωπότητας» (Freud, 1931).^{*1}

^{*1} Freud, S. (1931) *Female sexuality*. Standard Edition, Vol: 21. London: Penguin Books.

λοιπόν προς τον πατέρα ενδεχομένως να αναπληρώνει το συναίσθημα απώλειας απόρροια του αποχωρισμού από τη μητέρα (Andre, 2010).³⁹⁴

Απέναντι στην αναγνώριση της γεννητικής διαφοροποίησης, όπως αυτή καταγράφεται ανατομικά, το αγόρι προβληματίζεται, παίρνει χρόνο να σκεφτεί, να επεξεργαστεί τα συναισθήματα και τις σκέψεις που γεννά ένα τέτοιο ερέθισμα.³⁹⁵

«Για το αγόρι, η γυναικεία ανατομία δεν προσφέρει τίποτα στην αντίληψη. Είναι αντιμέτωπο με την τρύπα, οπή, δηλαδή με αυτό που δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο σκέψης δίχως την έννοια της έλλειψης» (Andre, 2010, σελ. 232).³⁹⁶

Σε αντίθεση, το κορίτσι ευθύς εξαρχής ανακαλύπτοντας ανατομικά το άλλο φύλο, «ξέρει τι να σκεφτεί», μέσα από την διαπίστωση της δικής της «έλλειψης», γεγονός που της επιτρέπει να διεξάγει άμεσα συμπεράσματα (Freud, 1925).³⁹⁷ Ο διαφορετικός λοιπόν τρόπος που τα δύο φύλα μεταβολίζουν το σημαίνον του ευνουχισμού δημιουργεί μια ειδοποιό διαφορά στον τρόπο που εισέρχονται στην οιδιπόδεια συνθήκη. Με άλλα λόγια, ο τρόπος που εγγράφεται ψυχικά ο ευνουχισμός στο αγόρι και στο κορίτσι, δημιουργεί άλλα επίπεδα επεξεργασίας, με το αγόρι να συμβολοποιεί το σημαίνον του ευνουχισμού μέσα από την παρουσία ενός «οιδιπόδειου πατέρα» που πυροδοτεί «άγχος ευνουχισμού», ενώ το κορίτσι να φαντασιώνει ότι η κατοχή του πέους θα της προσδώσει την έμφυλη ταυτότητα που στερείται, προσεγγίζοντας τον

³⁹⁴ Andre, S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψυχαναλυτική ματιά στη θηλοκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.

³⁹⁵ Ενώ το 1908 ο Φρόυντ υποστήριξε ότι το αγόρι δεν δύναται να αντιληφθεί την έλλειψη πέους ως γεννητική καταγραφή στο σώμα της γυναίκας, θεωρώντας ότι υπάρχει, ότι είναι εκεί αλλά δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα επαρκώς, το 1922 και 1923 αναθεωρεί την άποψή του αυτή υποστηρίζοντας ότι το οιδιπόδειο βασίζεται πάνω στην αντίληψη του αγοριού που αφορά στην «έλλειψη πέους» εξαιτίας ενός ευνουχισμού (Andre, 2010).

«... για να δει το μικρό αγόρι το γυναικείο φύλο σαν ευνουχισμένο, πρέπει κατ' αρχάς το ίδιο να σχετίζεται με μια απειλή ευνουχισμού την οποία επιθέτει στο γυναικείο φύλο» (Andre, 2010, σελ. 34).

³⁹⁶ Andre, 2010, *ibid*

³⁹⁷ Freud, S. (1925) *Some psychological consequences of the anatomical distinction between the sexes*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.

πατέρα ωθούμενη από αυτό που ο Freud ονομάζει «φθόνο του πέους»³⁹⁸ (Andre, 2010).³⁹⁹

*«... το μικρό κορίτσι γίνεται γυναίκα κάτω από την επίδραση ενός έντονου και παθιασμένου αισθήματος φθόνου για το πέος» (Βιδάλη, 2008, σελ. 59).*⁴⁰⁰

Επίσης, ο τρόπος με τον οποίο τα δύο φύλα θα τοποθετηθούν απέναντι στο νόμο της οιδιπόδειας συνθήκης είναι διαφορετικός, θέτοντας το αγόρι ενώπιον μιας απαγόρευσης (αιμομικτική) που τίθεται «απ' έξω», ενώ επιτρέποντας στο κορίτσι την δυνατότητα να επιλέξει η ίδια του τρόπου με τον οποίο θα τοποθετηθεί απέναντι στο «νόμο», δεδομένου ότι δεν υπόκειται στο συμβολικό καθεστώς αυτού, αντιμετωπίζοντας έτσι τις συνέπειες μιας αυθαίρετης επιλογής⁴⁰¹ (Assoun, 2008).⁴⁰²

*«... εάν ο πατέρας θέτει τους όρους της δομικής απαγόρευσης αποδίδοντας τον «κώδικα» της ανδρικής επιθυμίας και της πρόσδεσής της στο συμβολικό, η γυναίκα οφείλει να κατακτήσει μια «θέση» στο συμβολικό: να φτιάξει ένα νόμο για την ίδια, ή μάλλον να καταφέρει να «υιοθετηθεί» από το νόμο» (Assoun, 2008, σελ. 43-44).*⁴⁰³

Συνεπώς, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το παράδοξο της πορείας του κοριτσιού προς την κατάκτηση της γυναικείας ταυτότητας, πυροδοτείται από την λαχτάρα του να γίνει «άνδρας», παίρνοντας πίσω αυτό που του αφαιρέθηκε. Κατ' ουσίαν βέβαια την στιγμή που το μικρό κορίτσι απαρνιέται το μητρικό στήθος εξαιτίας του πατρικού πέους είναι η στιγμή που ταυτίζεται με την μητέρα του (Βιδάλη, 2008).⁴⁰⁴ Σε αυτή την κρίσιμη στιγμή η παρουσία του πατέρα φαίνεται να διευκολύνει το κορίτσι να

³⁹⁸ Βέβαια, ο Freud στα κείμενα του την περίοδο μεταξύ 1937-1938 θα υποστηρίξει ότι η γυναίκα δεν θα καταφέρει ποτέ να αποποιηθεί του «φθόνου του πέους» καθιστώντας το έτσι μη αναγώγιμο, γεγονός που τελικά θα διαδραματίσει καίριο ρόλο στην «επιστροφή» της στη σχέση με την μητέρα της (Andre, 2010).

³⁹⁹ Andre, 2010, ibid

⁴⁰⁰ Βιδάλη, Α. (2008) *Ο Φρόντ και η διαμάχη για τη θηλυκότητα: Γυναίκες ψυχαναλύτριες και γυναίκες ασθενείς*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

⁴⁰¹ Η δυνατότητα της γυναίκας να βρίσκεται εκτός νόμου, δεδομένου ότι δεν υπόκειται σε μια συνθήκη συμβολικής συνέπειας στο ενδεχόμενο παραβίαση αυτού, «μας ώθησε να 'κόψουμε δρόμο' πηγαίνοντας από τη θηλυκότητα στη διαστροφή» (Assoun, 2008, σελ. 44-45).

⁴⁰² Assoun, 2008, ibid.

⁴⁰³ 2008, ibid.

⁴⁰⁴ Βιδάλη, Α. (2008) *Ο Φρόντ και η διαμάχη για τη θηλυκότητα: Γυναίκες ψυχαναλύτριες και γυναίκες ασθενείς*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

παραδοθεί στις τάσεις παθητικότητας που ενυπάρχουν σ' αυτήν έτσι ώστε να συνδεθεί μαζί του και να ανοίξει ο δρόμος προς την κατάκτηση της γυναικείας της ταυτότητας (Assoun, 2008).⁴⁰⁵ Η ομαλή λοιπόν, έκβαση της οιδιπόδειας συνθήκης προϋποθέτει ότι το κορίτσι θα καταφέρει να «υποκαταστήσει» την επιθυμία της να αποκτήσει πέος με κάτι ισοδύναμο αυτής που δεν είναι άλλη από την επιθυμία απόκτησης ενός παιδιού από τον πατέρα της, εκλαμβάνοντάς τον ως αντικείμενο αγάπης και καθιστώντας την μητέρα αντικείμενο της ζήλιας της που τον έχει δικό της (Andre, 2010).⁴⁰⁶

Θα λέγαμε λοιπόν, ότι το οιδιπόδειο στο κορίτσι λειτουργεί με τρόπο αντιστραμμένο από ότι στο αγόρι, απόρροια της διαφορετικής εγγραφής που έχει σε εκείνο η αναγνώριση της γενετικής του ταυτότητας, όπως αυτή προκύπτει από την ταύτιση με μια «ευνουχισμένη» μητέρα. Έτσι ενώ το κορίτσι αναρωτιέται «ποιόν να αγαπήσει» προκειμένου να βρει «περιέχον», το αγόρι «παραχωρεί» αυτό που αγαπά γιατί είναι απαγορευμένο. Η ταύτιση με τον πατέρα οφείλει να είναι προϊόν επιλογής του κοριτσιού και όχι προϊόν εξαναγκασμού ακόμα κι αν η ίδια επιλέξει να τον προσεγγίσει προκειμένου να ανακουφιστεί από την οδύνη της απώλειας της μητέρας (Assoun, 2008).⁴⁰⁷ Με άλλα λόγια, ενώ το «γίγνεσθαι-άνδρας» είναι μια πορεία που χρωματίζεται από αναστολές και αποποιήσεις, απόρροια συμβολοποιήσεων, το «γίγνεσθαι-γυναίκα» φαίνεται να αποτελεί μια διαρκής και ενεργητική προσπάθεια επενδύσεων και από-επενδύσεων αντικειμένων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται:

*«Η γυναίκα οφείλει ακατάπανστα να κόβει ένα δεσμό για να διασώσει έναν άλλο» (Assoun, 2008, σελ. 31).*⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Assoun P. L. (2008) *Ο Φρόνιτ και η γυναίκα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΡΟΕΣ.

⁴⁰⁶ Andre, 2010, *ibid*.

⁴⁰⁷ Assoun, 2008, *ibid*.

⁴⁰⁸ 2008, *ibid*.

III.6 Η Διάθλαση του βιώματος της αναπηρίας μέσα από την ταυτότητα του φύλου.

Είναι σχεδόν ευρέως αποδεκτή η άποψη ότι η αναπηρία και το γένος είναι δύο αλληλένδετα στοιχεία στη ζωή ενός ατόμου με αναπηρία, που χρήζουν περαιτέρω ερευνητικής μελέτης. Σύμφωνα με τον Gerschik (2000),⁴⁰⁹ η δημιουργία μιας θεωρίας στην οποία θα διατυπώνεται η σχέση μεταξύ φύλου και αναπηρίας, θα αποτελέσει ένα ακόμα εργαλείο στην καλύτερη κατανόηση και ανατροπή της κοινωνικής καταπίεσης και του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν τα άτομα αυτά.

«Υπάρχει μια καθυστέρηση στην διερεύνηση της σχέσης μεταξύ φύλου – τι σημαίνει το να είσαι γυναίκα ή άνδρας- και αναπηρίας» (Barnes et al, 1999, σελ. 86).⁴¹⁰

Οι Fine & Asch σχολιάζοντας και αυτοί με την σειρά τους την εσκεμμένη παράλειψη του φύλου,⁴¹¹ ως παραμέτρου στην σχετική βιβλιογραφία, αναφέρουν ότι:

«Ακόμη και οι πιο ευαίσθητοι σπουδαστές της αναπηρίας... έχουν επικεντρώσει το ενδιαφέρον τους αποκλειστικά και μόνο στην μελέτη της αναπηρίας θεωρώντας την σαν κριτήριο αυτοπροσδιορισμού για τα άτομα που την βιώνουν, αγνοώντας έτσι άλλα χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως αυτό του φύλου, της εθνικότητας κ.α.» (Fine & Asch, 1988, σελ.. 3).⁴¹²

Συνεπώς, ελάχιστες είναι εκείνες οι έρευνες που εξετάζουν την αναπηρία σε άμεση συνάρτηση με το γένος του ατόμου, παραβλέποντας έτσι, την έντονη ερευνητική ανάγκη της μελέτης του ατόμου με αναπηρία μέσα στο κοινωνικό του πλαίσιο.

⁴⁰⁹ Gerschick J. T. (2000) Toward a theory of disability and gender. *Signs: Journal of women in culture and society*, Vol: 25, No: 4, σελ: 1253-1268.

⁴¹⁰ Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. (1999) *Exploring disability: A sociological introduction*. USA: Polity Press.

⁴¹¹ Η συστηματική παράληψη της διάστασης του φύλου στη μελέτη των ατόμων με αναπηρίες, αποτέλεσε σημείο αναφοράς μιας πολύ αρνητικής κριτικής.

*«...τα άτομα με ειδικές ανάγκες δεν είναι «σεξουαλικά ουδέτερες οντότητες». Έχουν φύλο, είναι άνδρες ή γυναίκες με διαφορετικά ενδιαφέροντα και διαφορετικά χαρακτηριστικά όπως ηλικία, οικονομική κατάσταση, φιλοδοξίες και διαφορετικά βιώματα» (Abu Habib, 1997, σελ. 11).*1*

*1 Abu-Habib, L. (1997) *Gender and Disability : Women's experiences in the Middle East*. UK: Oxfam Publication.

⁴¹² Fine, M. & Asch, A. (1988) Introduction: Beyond Pedestals. In M. Fine and A. Asch (ed) *Women with Disabilities: Essays in Psychology, Culture and Politics*. Philadelphia: Temple University Press.

(Shankar et al, 1995).⁴¹³ Εξάλλου, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι τόσο ο όρος αναπηρία, όσο και το φύλο είναι ιδεολογικά κατασκευάσματα της κάθε κοινωνίας (Morris, 1991;⁴¹⁴ Kolkka & Williams, 1997⁴¹⁵).

«Το γένος έχει παραλειφθεί από την παραδοσιακή έρευνα που αφορά στην αναπηρία. Κάποιοι θεωρούν αυτή την παράλειψη ως σημαντικό λόγο ανησυχίας για το κίνημα ατόμων με ειδικές ανάγκες, και υποστηρίζουν για παράδειγμα ότι όταν οι διαφορές μεταξύ των φύλων εξεταστούν άμεσα, μόνο τότε η καταπίεση και ο εξοστρακισμός που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες με ειδικές ανάγκες θα αναγνωρισθεί και η αδύναμη θέση μας θα ενδυναμωθεί» (Begum, 1992, όπως παρουσιάζεται στον Sheldon, 1999, σελ. 653⁴¹⁶).

Ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο αποκλεισμός των γυναικών από την σχετική βιβλιογραφία είναι πολύ πιο συστηματικός και έντονος σε σχέση με τον αποκλεισμό των ανδρών. Αν και τα δύο φύλα που αντιμετωπίζουν κάποια μορφή αναπηρίας, μοιράζονται παρόμοιες εμπειρίες κοινωνικού υποβιβασμού, απομόνωσης έως και αποκλεισμού, αυτό δεν συνεπάγεται ότι έχουν ακριβώς τα ίδια βιώματα.

«Οι άνδρες και οι γυναίκες μπορεί να βιώνουν παρόμοιες εμπειρίες ματαίωσης, απογοήτευσης και αποτυχίας αλλά οι άνδρες εκνευρίζονται και θυμώνουν με τους γύρω τους, ενώ οι γυναίκες αναστατώνονται και τα βάζουν με τον εαυτό τους» (Mirowsky & Ross, 1995, σελ. 451).⁴¹⁷

Έρευνες έχουν δείξει ότι, οι γυναίκες αντιδρούν στο καθημερινό στρες με διαφορετικό τρόπο από ότι οι άνδρες. Για παράδειγμα, οι γυναίκες μπορεί να αισθανθούν ανησυχία και μελαγχολία, ενώ οι άνδρες εκνευρισμό και ταραχή, ενώ

⁴¹³ Shankar, R., Kamath, S. & Joseph A. (1995) Gender differences in disability: a comparison of married patients with schizophrenia. *Schizophrenia Research, Vol: 16, σελ: 17-23.*

⁴¹⁴ Morris, J. (1991) *Pride against prejudice: Transforming attitudes towards disability*, London: The Women's Press.

⁴¹⁵ Kolkka T. & Williams T. (1997) Gender and disability sport participation: setting a sociological research agenda. *Adapted physical activity quarterly, Vol:14, σελ: 8 – 23.*

⁴¹⁶ Sheldon, A. (1999) Personal and Perplexing: feminist disability politics evaluated. *Disability & Society, Vol: 14, No: 5, σελ: 643-657.*

⁴¹⁷ Mirowsky J & Ross, C. (1995) Sex differences in distress: Real or artifact? *American Sociological Review, Vol: 60, σελ: 449-468.*

παρατηρείται ότι γίνονται επιθετικοί (Mirowsky & Ross, 1995,⁴¹⁸ Dohrenwend & Dohrenwend, 1976⁴¹⁹). Σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Frank, Carpenter και Kupfer (1988),⁴²⁰ υποστήριξαν ότι, οι άνδρες τείνουν να εκφράζουν τον θυμό τους πιο συχνά από τις γυναίκες.⁴²¹

Επίσης, προσπαθώντας να δώσει μια απάντηση στο ερώτημα γιατί οι γυναίκες υποφέρουν από κατάθλιψη σε αριθμό πολύ μεγαλύτερο από αυτό των ανδρών, (Mirowsky & Ross, 1985)⁴²² η Heather Turner⁴²³ υποστήριξε ότι καθώς τα κορίτσια μεγαλώνουν μαθαίνουν να εκτιμούν την αξία τους και να αξιολογούν τις προσπάθειες τους από την γνώμη που έχουν οι γύρω τους για εκείνες, εκφράζοντας μεγαλύτερη επιθυμία να ικανοποιήσουν τους άλλους προσπαθώντας έτσι να κερδίσουν τη συμπάθειά τους πολύ περισσότερο από τα αγόρια τα οποία εκτιμούν τους εαυτούς τους σε συνάρτηση με τις επιδόσεις τους⁴²⁴ (Turner, 1996).⁴²⁵ Αυτή η εξάρτηση της γυναίκας από τους γύρω της, δημιουργεί ένα αίσθημα αβεβαιότητας, ενώ αδυνατώντας να αναγνωρίσει τις δυνατότητές της στρέφεται εναντίον του εαυτού της κατακρίνοντάς τον, μια συμπεριφορά που αποτελεί συμπτωματολογία σε καταθλιπτικό επίπεδο⁴²⁶ (Rosenfield, 1980).⁴²⁷

«Μπορεί οι γυναίκες να φαίνονται πως έχουν μεγαλύτερη κατάθλιψη από τους άνδρες, αλλά στην πραγματικότητα είναι απλά πιο πιθανό να

⁴¹⁸ 1995, ibid

⁴¹⁹ Dohrenwend, B. & Dohrenwend, S. B. (1976) Sex differences in psychiatric disorder. *American Journal of Sociology, Vol: 81, σελ: 1447-1459*

⁴²⁰ Frank, E., Carpenter, L. & Kupfer, D. (1988) Sex differences in recurrent depression: Are there any that are significant? *American Journal of Psychiatry, Vol: 145, σελ: 41-45.*

⁴²¹ Έρευνα Αμερικανών επιστημόνων έδειξε ότι, οι γυναίκες αναφέρουν μεγαλύτερα ποσοστά ανησυχίας, θλίψης, φόβου από ότι οι άνδρες (Mirowsky & Ross, 1986).

⁴²² Mirowsky & Ross, 1985, ibid

⁴²³ Η Heather A. Turner είναι καθηγήτρια κοινωνιολογίας και ερευνητικός συνεργάτης στο ερευνητικό κέντρο εγκλημάτων κατά των παιδιών στο Πανεπιστήμιο του New Hampshire στον Καναδά.

⁴²⁴ Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η γυναίκα δεν είναι όλη της τη ζωή έρμαιο, ούτε εξαρτάται πάντα από την εντύπωση που έχουν οι γύρω της για εκείνη. Τα πράγματα τείνουν να βελτιώνονται κατά πολύ για τις γυναίκες, οι οποίες γίνονται πιο ανεξάρτητες από την γνώμη των άλλων, όταν προοδεύουν στην εκπαίδευση και καταξιωθούν στο χώρο εργασίας (Turner, 1996).

⁴²⁵ Turner, H. (1996) *Gender, Self Concept, and Psychological Distress: The Role of Emotional Reliance*. Society for the Study of Social Problems, New York, NY.

⁴²⁶ Επεξηγώντας την παραπάνω τάση των γυναικών να δίνουν τόση μεγάλη σημασία στις εκτιμήσεις των γύρω τους γι' αυτές, ο Chodorow (1974),^{*1} εντοπίζει το πρόβλημα στην δυναμική της σχέσης που δημιουργείται μεταξύ μητέρας και κόρης.

^{*1}Chodorow J. N. (1974) Family structure and feminine personality. In Michelle Z. R. & Lamphere L. (eds) *Woman, Culture and Society*. Stanford: Stanford University Press.

⁴²⁷ Rosenfield, S. (1980) Sex differences in depression: Do women always have higher rates? *Journal of Health and Social Behavior, Vol: 21, σελ: 33-42.*

εξωτερικεύσουν την κατάσταση τους και να συζητήσουν με άλλους γι' αυτό, να αναζητήσουν κάποια θεραπεία και να ανακτήσουν, έτσι την ισορροπία τους. Οι άνδρες έχουν μάθει να αρνούνται τα συναισθήματά τους και να αντιδρούν με πράξεις, να προσπαθούν να φερθούν σκληρά και ανδρικότα, σε οποιαδήποτε κατάσταση κι αν βρίσκονται και να δείχνουν στον κόσμο πόσο καλά μπορούν να ξεπεράσουν κάθε εμπόδιο και κάθε συμφορά» (Pittman, 1998, σελ. 261).⁴²⁸

Σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Vlassoff και συν. (2000)⁴²⁹ σ' ένα δείγμα ανδρών και γυναικών που έπασχαν από μια σοβαρή μορφή δερματοπάθειας που μπορεί να οδηγήσει και στη τύφλωση (onchocercal skin disease)⁴³⁰ υποστήριξαν ότι οι άνδρες βίωναν τόσο την ασθένεια, όσο και τον κοινωνικό στιγματισμό διαφορετικά από τις γυναίκες.

«Οι άνδρες εξέφρασαν μεγάλη ανησυχία σχετικά με την επίπτωση που μπορεί να έχει η ασθένεια στην ερωτική τους ζωή και κυρίως στην σεξουαλική τους απόδοση, καθώς και σε θέματα που αφορούν στις οικονομικές τους αποδοχές και προσδοκίες, ενώ οι γυναίκες εξέφρασαν ανησυχία για την εμφάνισή τους, καθώς και για το αν θα παντρευτούν» (Vlassoff και συν, 2000, σελ. 1353).⁴³¹

Άλλες μελέτες έδειξαν ότι, οι άνδρες, πολύ περισσότερο από τις γυναίκες, συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στους περιορισμούς που τους επιβάλλει η αναπηρία στη «δημόσια» ζωή τους, όπως για παράδειγμα, στο χώρο εργασίας και στον τρόπο που είναι δομημένο το περιβάλλον. Σε αντίθεση, οι γυναίκες επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη προσωπική τους ζωή και μέσα στα πλαίσια της οικίας τους, όπως για παράδειγμα, στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στις εργασίες εντός του σπιτιού, στις σχέσεις τους

⁴²⁸ Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁴²⁹ Vlassoff C., Weiss M., Ovuga E., Eneanya C., Nwel T., Babalola S., Awedoba A.K., Theophilus B., Cofie P. & Shetabi P. (2000) Gender and the stigma of onchocercal skin disease in Africa. *Social Science & Medicine*, Vol: 50, σελ: 1353-1368.

⁴³⁰ Πρόκειται για ένα είδος δερματοπάθειας που προκαλείται από το παρασιτικό βακτήριο *Onchocerca volvulus*. Μεταδίδεται από θηλυκές μαύρες μύγες της οικογένειας των *Simulium*. Από τα 17,6 εκατομμύρια ανθρώπων που έχουν μολυνθεί από την ασθένεια τα ¾ ζουν στην Τροπική Αφρική. (Pan-African Study Group on Onchocercal Skin Disease, 1995) (Vlassoff και συν, 2000).

⁴³¹ Vlassoff και συν, 2000, *ibid*.

με το σύντροφό τους, στην κακοποίηση και βία που πιθανόν να βιώνουν (Morris, 1991,⁴³²; Barnes et al, 1999;⁴³³ Hanna & Rogovsky, 1991;⁴³⁴ Kutner & Kutner 1979;⁴³⁵ Kolkka & Williams 1997⁴³⁶).

Υπάρχει βέβαια και ο αντίποδας της παραπάνω άποψης, που θέλει οι άνδρες και οι γυναίκες να έχουν κοινές εμπειρίες στον τρόπο που βιώνουν και αντιδρούν απέναντι στην αναπηρία τους. Σύμφωνα λοιπόν με την άποψη αυτή:

«Εφόσον όλοι είμαστε άνθρωποι, άνδρες και γυναίκες, δεν διαφέρουμε τόσο πολύ μεταξύ μας όσον αφορά την ανθρώπινη φύση μας. Θέλουμε να μας αγαπούν, θέλουμε να μας αποδέχονται, θέλουμε να είμαστε εμφανίσιμοι και ελκυστικοί, όπως επιτάσσουν οι εκάστοτε καιροί, θέλουμε να είμαστε ικανοί να βγάζουμε εις πέρας τα πάντα. Γιατί λοιπόν ένας άνδρας με αναπηρία να βιώνει την κατάσταση με πιο ‘ελαφριά τη καρδιά’ από ότι μια γυναίκα με αναπηρία;» (Ablon, 1996, σελ. 99).⁴³⁷

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι σε καμία περίπτωση η παρούσα μελέτη δεν υιοθετεί την άποψη ότι η αναπηρία γίνεται πιο «εύκολα αποδεκτή» από την γυναίκα σε σχέση με τον άνδρα. Είναι λογικό ότι το πώς αντιλαμβάνεται το κάθε άτομο την αναπηρία του και πως αντιδρά απέναντι σε αυτή θα καθοριστεί από ένα σύνολο παραγόντων με τον σημαντικότερο να αφορά στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου αυτού.⁴³⁸

⁴³² Morris, J. (1991) *Pride against prejudice: Transforming attitudes towards disability*, London: The Women's Press.

⁴³³ Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. (1999) *Exploring disability: A sociological introduction*. USA: Polity Press.

⁴³⁴ Hanna, W. J. & Rogovsky, B. (1991) Women with disabilities: Two handicaps plus. *Disability, Handicap and Society, Vol: 6, No: 1, σελ: 49-63*.

⁴³⁵ Kutner, N. G., & Kutner, M.H (1979) Race and sex as variables affecting reactions to disability. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation, Vol: 60, σελ: 62-66*.

⁴³⁶ Kolkka T. & Williams T. (1997) Gender and disability sport participation: setting a sociological research agenda. *Adapted physical activity quarterly, Vol:14, σελ: 8 – 23*.

⁴³⁷ Ablon J. (1996) Gender response to neurofibromatosis 1. *Social science of medicine, Vol: 42, No: 1, σελ: 99-109*.

⁴³⁸ «... εξαρτάται από την προσωπικότητα των ατόμων, από τον τρόπο που αντιδρούν και συμπεριφέρονται, κατά πόσο είναι δεκτικοί στην ιδέα ότι βιώνουν αυτή την ασθένεια ώστε να μάθουν να ζουν με αυτή ή όχι. Συνεπώς, πιστεύω ότι εξαρτάται από την προσωπικότητα του ατόμου, παρά από το φύλο του» (Άνδρας ηλικίας 30 ετών, εργάτης με μειωμένη όραση που βιώνει την συγκεκριμένη δερματοπάθεια., όπως παρουσιάζεται στον Ablon, 1996, σελ. 102).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΓΟΝΙΚΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ: ΜΙΑ ΔΑΙΔΑΛΩΔΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΤΗΤΑΣ

IV.1 Η Μετάβαση στη γονική ιδιότητα.

Η μετάβαση στην ανάληψη του γονικού ρόλου, είναι μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από αμφιθυμικά συναισθήματα, καθώς εγείρει τόσο συνειδητά όσο και ασυνείδητα άγχη, ενώ παράλληλα προσδιορίζεται από κοινωνικές και πολιτισμικές επιρροές. Πρόκειται λοιπόν για ένα κομβικό σημείο μετάβασης στον κύκλο ζωής, η έκβαση του οποίου θα καθοριστεί από την αλληλοδιαπλοκή του κοινωνικού με το ατομικό (Δραγώνα, 1999).⁴³⁹

«Ο γάμος από μόνος του ως γεγονός καθρεπτίζει κατά μια έννοια τις προσπάθειες επίλυσης τόσο των προοιδιπόδειων όσο και των οιδιπόδειων συγκρούσεων. Είναι εκπληκτικό πως κάποιες φορές τα σημαίνοντα του γάμου αντικατοπτρίζουν με ακρίβεια τις παιδικές φαντασιώσεις, αποκαλύπτοντας έτσι την προηγούμενη ψυχική δομή και λειτουργία των ατόμων που προβαίνουν σε μια τέτοια πράξη» (Jarvis, 1962, σελ. 689).⁴⁴⁰

Η άφιξη ενός παιδιού διαμορφώνει μια συνθήκη αλλαγής, που συνίσταται τόσο σε αναδιάρθρωση της δυαδικής σχέσης του ζευγαριού σε τριαδική, αναγκάζοντας έτσι την μετακίνηση από τις έως τότε συγχωνευτικές τάσεις και προάγοντας ένα κλίμα μεγαλύτερης ατομικής διαφοροποίησης, όσο και στην αλλαγή γενεάς και θέσης των γονέων στην πατρική τους οικογένεια, επισημαίνοντας εκ νέου τον αποχωρισμό από την οικογένεια καταγωγής⁴⁴¹ (Δραγώνα 1999).⁴⁴²

⁴³⁹ Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁴⁴⁰ Jarvis, W. (1962) Some effects of pregnancy and childbirth on men. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 10, No: 4, σελ.: 689-700.*

⁴⁴¹ «Η αποδοχή νέων μελών στο σύστημα προϋποθέτει τρεις βασικές προσαρμογές: α) την προετοιμασία ανάλογου χώρου που θα καταλάβει το νέο μέλος, β) τη διαπραγμάτευση ως προς τη συμβολή του κάθε μέλους στη φροντίδα του παιδιού και τις υπόλοιπες υποχρεώσεις, γ) την επανατοποθέτηση των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας καταγωγής» (Δραγώνα, 1999, σελ. 206).

⁴⁴² Δραγώνα, 1999, *ibid.*

Η μετάβαση λοιπόν από μια δυαδική σε μια τριαδική συνθήκη, πυροδοτεί άγχη παρελθοντικών βιωμάτων, τότε που το παιδί βιώνει την αναπτυξιακή φάση του οιδιπόδειου με τα έντονα και αμφιθυμικά συναισθήματα που την χαρακτηρίζουν.

Ο απόηχος λοιπόν, αυτής της ψυχικής έντασης των παρελθοντικών βιωμάτων στο παρόν, καθώς και τα χαρακτηριστικά της σχέσης του ζευγαριού, στην αλληλοδιαπλοκή τους θα καθορίσουν την έκβαση αυτής της μετάβασης στην ανάληψη του γονικού ρόλου.⁴⁴³ Συνεπώς, τα συναισθήματα, οι σκέψεις και οι συμπεριφορές που συνοδεύουν την ανάληψη του γονικού ρόλου, δεν αφορούν αποκλειστικά και μόνο την χρονική στιγμή που τα γεγονότα της σύλληψης, της κύησης, και τελικά της γέννησης του βρέφους λαμβάνουν χώρα, αλλά αποτελούν εκφάνσεις μιας προγενέστερης συναισθηματικής και διανοητικής επεξεργασίας.

«Η μετάβαση στη γονική ιδιότητα δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο αναπτυξιακό γεγονός σε μια γραμμική χρονολογική εξέλιξη της οικογένειας, αλλά εντάσσεται σε μια δυναμική διεργασία όπου το παρόν διαμορφώνεται μέσα από συνεχείς ανακυκλώσεις του παρελθόντος και των επιδράσεων του μέλλοντος τόσο στο ατομικό όσο και στο οικογενειακό επίπεδο» (Δραγώνα, 1999, σελ. 203).⁴⁴⁴

Είναι σαφές ότι οι παραπάνω αλλαγές δεν είναι ανώδυνες, καθώς απαιτούν από τον μελλοντικό γονέα να διαχειριστεί ανεπίλυτες συγκρούσεις του παρελθόντος, ενώ καλείται να αναμετρηθεί με την αναπαράσταση που έχει για τους δικούς του γονείς, καθώς και με «τα στερεότυπα των παραδοσιακών ρόλων των φύλων και των σχημάτων των προηγούμενων γενεών» (Δραγώνα, 1999, σελ. 208).⁴⁴⁵

⁴⁴³ «... παράγοντες που έχουν εντοπιστεί να επηρεάζουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, την ψυχολογική κατάσταση μετά τον τοκετό είναι η ίδια η ισχύς του Εγώ της μητέρας (Shereshetsky & Yarrow, 1973), η ποιότητα της συζυγικής σχέσης (Watson & συνεργάτες, 1984), το άγχος και ο νευρωτισμός κατά την εγκυμοσύνη (Meaves & συνεργάτες, 1976) τα πιεστικά για τον ψυχισμό γεγονότα κατά την εγκυμοσύνη και τη λοχεία (Paykel & συνεργάτες, 1980) ο βαθμός της κοινωνικής υποστήριξης (Williams & Camichael, 1985) καθώς και χαρακτηριστικά του ίδιου του βρέφους, όπως κακή κινητική λειτουργία και ευερεθιστότητα (Murray & Cooper, 1997)» («Ειδικό παιδί και οικογένεια», 2002, σελ. 71).^{*1}

^{*1} Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) **Ειδικό παιδί & Οικογένεια.**

⁴⁴⁴ Δραγώνα, 1999, *ibid.*

⁴⁴⁵ 1999, *ibid.*

«Τόσο ο βαθμός ωρίμανσης, όσο και το ναρκισσιστικό υπόβαθρο του Εγώ του γονέα θα είναι αυτά που θα καθορίσουν τον τρόπο και την αποτελεσματικότητα διευθέτησης, τόσο των αρνητικών όσο και των θετικών προβολών του εαυτού τους στο παιδί τους» (Benedek, 1959, σελ: 405).⁴⁴⁶

Συνεπώς, η σύλληψη και η γέννηση ενός βρέφους, θέτει το πεδίο προβολών εκ μέρους του γονέα που αφορούν στις προσδοκίες, στις ελπίδες, στις ανησυχίες και στους φόβους του, που είτε το νεοαφιχθέν βρέφος θα καταφέρει να ενσαρκώσει επιτυχώς προς τέρψη και ικανοποίηση του γονέα, είτε όχι.⁴⁴⁷

«Όταν ο Φρόντ επισήμανε ότι: «αυτά που ο ζετρελαμένος γονιός προβάλλει πέρα από τον ίδιο ως το δικό του ιδεώδες στο παιδί αποτελούν ένα υποκατάστατο για τον χαμένο ναρκισσισμό της παιδικής του ηλικίας», εννοεί ότι το παιδί δεν αντιπροσωπεύει μόνο τον εαυτό του γονιού του ως παιδί αλλά επίσης, την ελπίδα και την προσδοκία της ενημερότητας του εαυτού του μέσω του παιδιού του» (Benedek, 1959, σελ: 399-400).⁴⁴⁸

Σε μια προσπάθεια προσδιορισμού των ενδοψυχικών αυτών εντάσεων που επισύρει η μετάβαση στη γονική ιδιότητα, κάποιοι κοινωνικοί επιστήμονες, όπως ο Bibring (1959)⁴⁴⁹ και η Benedek (1959),⁴⁵⁰ υποστήριζαν ότι είναι αντίστοιχες με αυτές που χαρακτηρίζουν άλλες αναπτυξιακές μεταβάσεις, όπως αυτές της εφηβείας και της εμμηνόπαυσης. Συνεπώς, η ανάληψη του γονικού ρόλου προκαλεί αναστάτωση σε βαθμό τέτοιο που οι ειδικοί στο σχετικό πεδίο μελέτης αναγνωρίζουν χαρακτηριστικά «κρίσης ταυτότητας»⁴⁵¹ (Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G & Pazzagli, A. 1989).⁴⁵²

⁴⁴⁶ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol: 7, σελ: 398-417.

⁴⁴⁷ Ο J.P. Sartre (1956) φτάνει στο σημείο να υποστηρίξει ότι: «Προτού γεννηθούν τα παιδιά, πριν ακόμη και από τη σύλληψή τους, οι γονείς τους έχουν αποφασίσει πως θα είναι» (Sartre, 1956, όπως παρουσιάζεται στο «Ειδικό παιδί και οικογένεια», 2002, σελ. 73)*¹

*¹ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια*.

⁴⁴⁸ Benedek, 1959, *ibid*.

⁴⁴⁹ Bibring, L. G. (1959) Some considerations of the psychological processes in pregnancy. *Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 14, σελ: 113-123.

⁴⁵⁰ Benedek, 1959, *ibid*.

⁴⁵¹ «Πρόσφατες μελέτες αναδεικνύουν τουλάχιστον 4 περιόδους κρίσεις στον κύκλο ζωής: Α) κατά τη διάρκεια της βρεφικής και πρώιμης παιδικής ηλικίας, όπου εγκαθιδρύεται μια σταθερή αίσθηση εαυτού καθώς και η δυνατότητα να σχετίζεσαι με άλλους (Mahler, Pine and Bergman, 1975), Β) στην εφηβεία

Κατά την διάρκεια της φάσης αυτής, ο γονιός καλείται να αναλάβει με ευθύνη και συνέπεια να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και στις υποχρεώσεις του νέου του ρόλου, γεγονός που εγείρει άγχη και ανησυχίες, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για έναν ανασφαλή γονέα, όπου τέτοια ψυχοπιεστικά γεγονότα πυροδοτούν αβεβαιότητα αναφορικά με την επάρκειά του, επισύροντας έναν ακόμα ναρκισσιστικό τραύμα.⁴⁵³

Απέναντι σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, ο ανασφαλής γονέας ωθούμενος από μια υπερεγωτική συνθήκη που προάγει μια άκαμπτη συμπεριφορά, συνδιαλέγεται με το παιδί με τρόπο απρόσιτο, προκειμένου να μην αποκαλυφθεί η αδυναμία και η ανεπάρκειά του (Benedek, 1959).⁴⁵⁴

«Η αυτοπεποίθηση (self-assurance) του γονέα απέναντι στο παιδί δικαιολογείται από την αδιαφιλονίκητη εξουσία του. Η λειτουργία αυτής της εξουσίας δεν εξαντλείται μόνο στην διασφάλιση και στην προστασία του παιδιού αλλά και στην διαβεβαίωση και ενίσχυση του ίδιου ότι δεν θα επηρεαστεί από την συμπεριφορά του παιδιού. Βοηθάει το γονέα να καταπιέσει ή και να αρνηθεί τις προσδοκίες, τους φόβους και τα ασυνείδητα συναισθήματά του απέναντι στο παιδί (Benedek, 1959, σελ.: 406).⁴⁵⁵

όπου ενδυναμώνεται, η αυτονόμηση από εσωτερικευμένα βρεφικά αντικείμενα (internalized infantile objects) καθώς και η αποδέσμευση από τους γονείς (Blos, 1967), Γ) στη πρώιμη και μέση ενηλικίωση (early and middle adulthood) ως μια διαρκής αυτό- αναπτυσσόμενη φάση που ενέχει την προσπάθεια διαφοροποίησης από το αντικείμενο μέσα από την ανάληψη του γονικού ρόλου (Colarusso, 1990) και Δ) τέλος κατά την διάρκεια της τρίτης ηλικίας όπου επιχειρούνται να διαχειριστούν θέματα που έχουν να κάνουν με τον αποχωρισμό και τον θάνατο (Cath, 1989; Colarusso, 1990, όπως παρουσιάζονται στον Diamond, 1998, σελ. 247).^{*3}

^{*3} Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299*

⁴⁵² Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G. and Pazzagli, A. (1989) Psychological and psychopathological problems of fatherhood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynaecology, Vol: 10, σελ.: 35-41.*

⁴⁵³ Η αναπτυξιακή εκείνη φάση που θα πυροδοτήσει στον γονιό παρελθοντικά άγχη, θα τον καταστήσει ανίκανο να ανταποκριθεί στο παιδί επαρκώς, κάνοντάς τον ανασφαλή. Την ανασφάλεια αυτή το παιδί την αποκωδικοποιεί ως αδυναμία, με αποτέλεσμα να αισθανθεί εύλωτο και ανασφαλές, γεγονός που αυξάνει τα επίπεδα άγχους του. Απόρροια αυτής της ανησυχία είναι η παλινδρόμηση του παιδιού σε προγενέστερο αναπτυξιακό στάδιο, προσκαλώντας περισσότερο τον γονιό να εγγυηθεί για την διασφάλιση των αναγκών του. Συνεπώς, δημιουργείται μια παλινδρομημένη αλληλεπίδραση, όπου το παιδί παρεκκλίνοντας της πορείας ανάπτυξής του, επιχειρεί να αφυπνίσει το ανεσταλαμμένο γονέα (Benedek, 1959).

⁴⁵⁴ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 7, σελ.: 398-417.*

⁴⁵⁵ 1959, *ibid.*

Μάλιστα, υποστηρίχθηκε ότι το Εγώ του παιδιού γίνεται πιο αδύναμο στις αναπτυξιακές εκείνες φάσεις που το Εγώ του γονέα μπλοκάρεται από ανεπίλυτες συγκρούσεις (Johnson, 1953).⁴⁵⁶

«...τα παρελθοντικά βιώματα των γονέων μπορεί να διαρρήξουν τον «γραμμικό χρόνο» σε μια ανύποπτη στιγμή και τότε τόσο ο γονέας όσο και το παιδί μπορεί να βρεθούν να αναβιώνουν μια στιγμή ή μια σκηνή από κάποιο γεγονός «εκτός χρόνου» όπου συμμετείχαν άλλοι χαρακτήρες» (Fraiberg και συν. 1975, σελ: 387).⁴⁵⁷

Μάλιστα, κάποιες φορές το αποτύπωμα του παρελθόντος στο παρόν είναι τόσο έντονο, που ο γονιός αδυνατεί να διαχειριστεί τις επώδυνες παρεισφρήσεις του παρελθόντος στην παρούσα συνδιαλλαγή με το παιδί του (Fraiberg και συν. 1975).⁴⁵⁸ Διατυπώνοντας το παραπάνω, είναι σημαντικό να διασαφηνιστεί ότι σε καμία περίπτωση δεν υπονοείται ότι το μέγεθος και η ένταση των παρελθοντικών τραυματισμών θα είναι αυτά που θα καθορίσουν με τρόπο αποκλειστικό και αδιάλλακτο το παρόν, καθώς υπάρχουν γονείς με τραυματικά παιδικά βιώματα που βρίσκουν ανακούφιση του παιδικού τους πόνου στην φροντίδα των δικών τους παιδιών.

«Η παρουσία παθολογικών προτύπων στο γονικό ιστορικό, δεν θα προβλέψουν από μόνα τους την ταύτιση με αυτές τις μορφές και τη διαμόρφωση μια νοσηρής εμπειρίας για το παιδί του» (Fraiberg και συν. 1975, σελ: 419).⁴⁵⁹

Πέραν όμως των ψυχικών κλυδωνισμών που δύναται να φέρει η γέννηση ενός παιδιού στο ζευγάρι, η επιθυμία για απογόνους εμπεριέχει την πρόθεση να ανακουφίσει τους μελλοντικούς γονείς από εκείνη την υπαρξιακή αγωνία που αφορά στο φόβο θανάτου, διασφαλίζοντας φαντασιακά μέσα από την ύπαρξη των παιδιών την δική τους συνέχεια. Με άλλα λόγια, η γέννηση ενός παιδιού ενέχει την

⁴⁵⁶ Johnson, A. M (1953) Factors in the etiology of fixations and symptom choice. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 22, σελ: 475-496.

⁴⁵⁷ Fraiberg, S., Adelson, E., Shapiro, V. (1975) *Ghosts in the Nursery*. *Journal American Academy Child Psychiatry*, Vol: 14, σελ: 387-422.

⁴⁵⁸ 1975, ibid.

⁴⁵⁹ 1975, ibid.

παντοδυναμική επιθυμία «προέκτασης του εαυτού του γονέα» σε μια προσπάθεια διαχείρισης του φόβου θανάτου (Δραγώνα, 1999).⁴⁶⁰

Εν κατακλείδι λοιπόν, θα λέγαμε ότι ο καθένας είναι σε κάθε στιγμή και παιδί και νέος και μεσήλικας και ηλικιωμένος καταδεικνύοντας έτσι το πλήθος των συνειδητών και ασυνειδητών ρόλων που ενσαρκώνουμε (Γιωσαφάτ, 1989).⁴⁶¹

IV.2 Η μετάβαση στην πατρότητα. Η ψυχοβιολογική διάσταση της πατρότητας.

«...δεν πρόκειται να αναθρέψουμε ένα καλύτερο είδος ανδρών αν προηγουμένως, δεν αποκτήσουμε ένα καλύτερο είδος πατέρα, για τον οποίο η δουλειά δεν θα αποτελεί τρόπο διαφυγής» (Pittman 1998, σελ. 57).⁴⁶²

Η είσοδος του πατέρα στο προσκήνιο του ερευνητικού ενδιαφέροντος, έδωσε την αφορμή ανάδειξης νέων ερωτημάτων που δημιούργησαν νέα ερευνητικά πεδία, ενώ ώθησε στην ανακατασκευή μέρους της ήδη υπάρχουσας θεωρίας.

Ένα από τα ερωτήματα που χρειάστηκε να επαναδιατυπωθεί και να μελετηθεί εκ νέου, αφορούσε στη βιολογική-ενστικτώδη διάσταση της πατρότητας, εγείροντας μια σειρά πολλών μελετών⁴⁶³ (Benedek, 1970; Greenberg, 1985; Ehrensaft, 1987; Pruett, 1987; Shapiro, 1987; 1993, όπως παρουσιάζονται στον Diamond, 1995).⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁴⁶¹ Γιωσαφάτ Μ. (1987) Ο κύκλος της ζωής της οικογένειας και η ανάπτυξη του παιδιού. Στους Τσιάντης Γ. & Μανωλόπουλος Σ. *Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής*. Αθήνα: Καστανιώτης.

⁴⁶² Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁴⁶³ Σε έρευνα που διεξήγαγαν οι Greenberg & Morris (1974)^{*1} προκειμένου να μελετήσουν την ενστικτώδη διάσταση της πατρότητας παρατήρησαν και περιέγραψαν την έντονη προσήλωσή και απορρόφηση του πατέρα στο νεογέννητο βρέφος (engrossment), επισημαίνοντας ότι η έξαρση, η έλξη, η αυξημένη αίσθηση αυτοεκτίμησης, η έντονη επιθυμία του πατέρα να κοιτάζει και να αγγίζει το μωρό του, αποτελούν απόδειξη ενός βιολογικού προκαθορισμού στον τρόπο σχετίζεσθαι με το νεογέννητο. Η θέση αυτή των Greenberg & Morris (1974) προυπήρξε της άποψης που διατύπωσε αργότερα ο Pruett (1983) περί «βιορυθμικού συγχρονισμού» της πατρότητας (Pruett, 1983).^{*2}

^{*1} Greenberg, M. And Morris, N. (1974) Engrossment: The new-born's impact upon the father. *American Journal of Orthopsychiatry*. Vol: 44, σελ: 520-531.

^{*2} Pruett, K. D (1983) Infants of primary nurturing fathers. *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 38, σελ: 257-277.

⁴⁶⁴ Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy*, Vol: 12, σελ: 89-102.

Εθνογραφική έρευνα που διεξήγαγε η Benedek (1959),⁴⁶⁵ αναφορικά με την φαντασιωσική επιθυμία των ανδρών να «επιβιώσουν» μέσω της γέννησης απογόνων (κυρίως του ίδιου φύλου), κατέδειξε ότι η ελπίδα που παράγει η φαντασιωσική διαιώνιση της πατρικής ύπαρξης είναι αυτή που καθορίζει την σχέση του εν αναμονή πατέρα με το παιδί του⁴⁶⁶ (Benedek, 1959,⁴⁶⁷ Diamond, 1986⁴⁶⁸). Εξελίσσοντας την θέση της αυτή, η Benedek (1970) (11 χρόνια μετά), διευρύνοντας το πεδίο της έρευνας αναφορικά με τον βιολογικό προκαθορισμό που ενδεχομένως διέπει την πατρότητα, εισήγαγε την έννοια της «αυθεντικής πατροσυνέπειας» (genuine fatherliness), ως μια ενστικτώδη λειτουργία, που έχει τις ρίζες της στο ένστικτο της επιβίωσης που διέπει τον ανδρικό αναπαραγωγικό ρόλο και που επιτρέπει στους πατέρες, να συνδέονται με τα παιδιά τους μέσω της «άμεσης ενσυναισθητικής ανταπόκρισης» (immediate empathic responsiveness) (Benedek, 1970, όπως παρουσιάζεται στον Diamond 1986;⁴⁶⁹ Diamond 1992;⁴⁷⁰ 1997⁴⁷¹). Μάλιστα, μελετώντας την θεωρία της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του ατόμου η Benedek (1959)⁴⁷² υποστήριξε ότι η ψυχική εγγραφή της στοματικής αναπτυξιακής φάσης, που αποτελεί κοινό παρανομαστή και των δύο φύλων, είναι ένας γενεσιουργός παράγοντας της γονικής επιθυμίας τόσο στο άνδρα όσο και στη γυναίκα. Συνεπώς, «... το ανδρικό αναπαραγωγικό κίνητρο έχει ψυχικές αναπαραστάσεις μιας ενστικτώδους, βιολογικής καταγωγής»⁴⁷³ (Benedek, 1959, σελ.: 398).⁴⁷⁴

⁴⁶⁵ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 7, σελ: 398-417.*

⁴⁶⁶ Μελετώντας στατιστικό υλικό που έδειχνε αυξημένα ποσοστά γεννήσεων κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η Benedek (1970) υποστήριξε ότι ήταν αποτέλεσμα της ανάγκης των «προς αναχώρηση ανδρών» να εγκαταστήσουν έγκυο την σύντροφό τους προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η ζωή τους θα συνεχιζόταν μέσω των απογόνων τους» (Benedek, 1970, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1986). Μάλιστα, η σημασία που έχει για τον πατέρα, η φαντασιωσική επιθυμία να «ζαναγεννηθεί» μέσω της γέννησης ενός παιδιού του ίδιου φύλου, καταδείχθηκε κι από την τάση της πλειονότητας των εγκυμονούντων γυναικών που μελετήθηκαν, να προτιμούν να γεννήσουν αρσενικά παιδιά επισημαίνοντας με τον τρόπο αυτό την αναγνώριση των ναρκισσιστικών αναγκών των συντρόφων τους (Benedek, 1970, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1986). Μια άλλη διάσταση αυτής της προτίμησης των εγκυμονούντων γυναικών μπορεί να καταδεικνύει τη λειτουργία του φθόνου του πέους (Diamond, 1986).

⁴⁶⁷ Benedek, 1959, *ibid.*

⁴⁶⁸ Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review, Vol: 73, σελ: 445-468.*

⁴⁶⁹ 1986, *ibid.*

⁴⁷⁰ Diamond M.J. (1992) Creativity needs in becoming a father. *Journal of Men's Studies. Vol: 1, σελ: 41-45.*

⁴⁷¹ Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 2, σελ: 443-468.*

⁴⁷² Benedek, 1959, *ibid.*

⁴⁷³ Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο «III.3 Η Ψυχοδυναμική ανάλυση της Ανδρικής ταυτότητας», δομικό στοιχείο στη ψυχική συγκρότηση της ανδρικής ταυτότητας αποτελεί η ταύτιση με την μητέρα, ψήγματα της οποίας θα ανιχνεύονται για πάντα στον ανδρικό ψυχισμό. Ως εκ τούτου, η

Εκτοτε, όλο και περισσότερες μελέτες αποκαλύπτουν ότι, οι άνδρες είναι σε θέση να δημιουργήσουν από πολύ νωρίς έναν έντονα συναισθηματικό δεσμό με το βρέφος, επισημαίνοντας ότι, η πρώτη επαφή με το νεογέννητο αποτελεί μια έντονα συναισθηματική εμπειρία, ενδεχομένως αντίστοιχης έντασης με αυτή της μητέρας⁴⁷⁵ (Greenberg & Morris, 1974).⁴⁷⁶ Η ένταση αυτού του συναισθηματικού δεσμού αποτελεί ένα συνονθύλευμα ψυχοβιολογικής εγρήγορσης, πολιτισμικής επιρροής και βρεφικής ανταπόκρισης⁴⁷⁷ (Δραγώνα, 1999).⁴⁷⁸

Οι παραπάνω ψυχοβιολογικές θεωρίες αναδεικνύουν την άποψη ότι, η μετάβαση στην πατρότητα προηγείται της σύλληψης και της γέννησης καθώς, ψήγματα της πατρικής επιθυμίας ανιχνεύονται ήδη από το προ-οιδιπόδειο στάδιο, ενώ διακρίνονται και μετέπειτα, μέσα από τις επιθυμίες και συμπεριφορές που αναδεικνύονται στη

γονική αναπαράσταση που αφορά σε μια μεγάλη περίοδο εξάρτησης του βρέφους αποτελεί βιολογικό χαρακτηριστικό του ανθρώπινου είδους (Benedek, 1959).

⁴⁷⁴ 1959, *ibid.*

⁴⁷⁵ Στη κατεύθυνση ανάδειξης της ψυχοβιολογικής διάστασης της πατρότητας καναδική μελέτη που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Times το 2000, (Staples, 2000) κατέδειξε ορμονικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στον εν αναμονή πατέρα καθόλη την διάρκεια της εγκυμοσύνης της συντρόφου του με τα επίπεδα της τεστοστερόνης να μειώνονται καθώς η εγκυμοσύνη εξελίσσεται (Staples, 2000, όπως παρουσιάζεται στον Carpenter, 2005).

*¹ Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood*. Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>).

⁴⁷⁶ Greenberg, M. And Morris, N. (1974) Engrossment: The new-born's impact upon the father. *American Journal of Orthopsychiatry*. Vol: 44, σελ: 520-531.

⁴⁷⁷ Οι Greenberg και Morris (1974), παρατηρώντας την προσήλωση του πατέρα στο νεογέννητο βρέφος, (μια συμπεριφορά που αποδίδουν με τον όρο «απορρόφηση»^{*1}) επισημαίνουν μια σειρά χαρακτηριστικών συμπεριφοράς, όπως αυτό της έξαρσης, της έλξης, της αυξημένης αίσθησης αυτοεκτίμησης, της έντονης επιθυμίας του πατέρα να κοιτάζει και να αγγίζει το μωρό του, προκειμένου να αποδείξουν την έμφυτη τάση που διέπει την πατρότητα (Greenberg & Morris, 1974). Οι δύο παραπάνω θέσεις, τόσο της Benedek (1970) όσο και των Greenberg & Morris (1974) θεμελίωσαν αυτό που αργότερα ο Pruett (1983)^{*2} όρισε ως «βιορυθμική συγχρονία» (Biorhythmic synchrony) προκειμένου να περιγράψει την ενσυναισθητική φροντίδα (empathic nurturing) του πατέρα προς το βρέφος (Diamond, 1992).^{*3}

*¹ Ο όρος «απορρόφηση» (engrossment) περιγράφει την ευφορική συναισθηματική κατάσταση που αυξάνει τα επίπεδα αυτοπεποίθησης (self-esteem) στον πατέρα καθώς ελκύεται από το νεογέννητο (Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G & Pazzagli, A. 1989).^{*2}

*² Pruett, K. D (1983) Infants of primary nurturing fathers. *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 38, σελ: 257-277.

*³ Diamond M.J. (1992) Creativity needs in becoming a father. *Journal of Men's Studies*. Vol: 1, σελ: 41-45

*⁴ Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G. And Pazzagli, A. (1989) Psychological and psychopathological problems of fatherhood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, Vol: 10, σελ: 35-41.

⁴⁷⁸ Δραγώνα Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

πατρική συνδιαλλαγή με το παιδί (Jacobson, 1950;⁴⁷⁹ Cavenar & Butts, 1977;⁴⁸⁰ Ross, 1979,⁴⁸¹ 1982a;⁴⁸² Gurwitt, 1976;⁴⁸³ Diamond 1992;⁴⁸⁴ 1997⁴⁸⁵).

Ο Freud (1909)⁴⁸⁶ υπήρξε ο πρώτος που μίλησε για τις προ-οιδιπόδειες αναπαραγωγικές επιθυμίες των μικρών αγοριών, όταν περιγράφοντας την περίπτωση του μικρού Hans, αναφέρθηκε στις φαντασιώσεις του περί εγκυμοσύνης.⁴⁸⁷

«Στη φαντασίωσή του ο Hans ήταν η μητέρα που επιθυμούσε παιδιά με τα οποία μπορούσε να επαναλάβει τη τρυφερότητα την οποία είχε βιώσει και ο ίδιος» (Freud 1909, σελ. 93).⁴⁸⁸

Η μετάβαση λοιπόν στο πατρικό ρόλο, εντοπίζεται στην καρδιά της προ-οιδιπόδειας φάσης, τότε που το μικρό αγόρι εξέφραζε την επιθυμία να τεκνοποιήσει ώστε να κυριαρχήσει των προ-οιδιπόδειών του συγκρούσεων⁴⁸⁹ (Jacobson 1950;⁴⁹⁰ Diamond,

⁴⁷⁹ Jacobson, E. (1950) Development of the wish for a child in boys. *Psychoanal. Stud. Child. Vol: 5, σελ: 139-152.*

⁴⁸⁰ Caverar, J.O. and Butts, N.T. (1977) Fatherhood and emotional illness. *American Journal of Psychiatry. Vol: 143, No: 4, σελ: 429-431.*

⁴⁸¹ Ross, J. M. (1979) Fathering: A Review of Some Psychoanalytic Contributions on Paternity. *International Journal of Psycho-Analysis, Vol: 60, σελ:317-327.*

⁴⁸² Ross, J. M. (1982a) Oedipus revisited: Laius and the Laius complex. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 37, σελ: 169-200.*

⁴⁸³ Gurwitt, A.R. (1976) Aspects of prospective fatherhood: A case report. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol:31, σελ: 237-271.*

⁴⁸⁴ Diamond M.J. (1992) Creativity needs in becoming a father. *Journal of Men's Studies. Vol: 1, σελ: 41-45.*

⁴⁸⁵ Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 2, σελ: 443-468.*

⁴⁸⁶ Freud, S. (1909) *Analysis of a phobia in a five-year-old boy.* Collected Papers, 3:149-289. London: Hogarth Press, 1949)

⁴⁸⁷ Οι φαντασιώσεις αυτές σχετίζονται με τον πατέρα να καθιστά έγκυο τη μητέρα μέσω της εγκόπρισης ή της ενούρησης ή πιθανότατα ακόμα και την φαντασίωση η μητέρα να μεγαλώνει το έμβρυο πίνοντας τα ούρα του πατέρα, τρώγοντας τα περιττώματα του ή μέρος του πέους του (Freud, 1909).

⁴⁸⁸ Freud, 1909, *ibid.*

⁴⁸⁹ «Αυτή η πρώιμη επιθυμία τεκνοποίησης (pregnancy wish) γίνεται στη συνέχεια μέρος των ομοφυλοφιλικών φαντασιώσεων του αγοριού μέσω των θηλυκών του ταυτίσεων με τη μητέρα, όπου σε μια νηγής αναπτυξιακή διαδικασία οι ταυτίσεις αυτές θα μετακινηθούν από τη μητέρα στο πατέρα, δηλαδή από το στήθος, στο πέος» (Diamond, 1986, σελ. 450). *¹ Με άλλα λόγια, μπαίνοντας στη Οιδιπόδεια φάση το αγόρι προβαίνοντας σε μια φαλλικού τύπου ταύτιση με τον πατέρα απαρνείται της επιθυμίας τεκνοποίησης (Brunswick, 1940).*² Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι ο Ross (1982a)*³ αμφισβητεί τον παθητικό χαρακτήρα που ενέχει η προ-οιδιπόδεια επιθυμία τεκνοποίησης εκ μέρους του μικρού αγοριού, απόρροια της ταύτισής του με το μητρικό αντικείμενο, επισημαίνοντας ότι πρόκειται για μια ασυνείδητη ανάγκη ταύτισης με τον επιτιθέμενο (identify with the aggressor), καταδεικνύοντας έτσι ότι το αγόρι τείνει να ταυτιστεί όχι με τα παθητικά χαρακτηριστικά της μητέρας του, αλλά με τον «ενεργητικό» της ρόλο, ούσα αυτή που δύναται να τεκνοποιήσει, προσδίδοντας έτσι στον εαυτό του δύναμη που του επιτρέπει να την ανταγωνιστεί (Ross, 1982a).

1986⁴⁹¹), ενώ στην συνέχεια το παιδί μετουσιώνει την επιθυμία του αυτή μέσα από την στοργική φροντίδα του κατοικίδιου ζώου του (Diamond, 1992).⁴⁹²

Η επιθυμία ανάληψης της πατρότητας αφορά στη μετουσίωση του φθόνου που σχετίζεται με τη δυνατότητα των γυναικών να τεκνοποιήσουν, ως μια προσπάθεια να διαχειριστούν των πρώιμων εξαρτητικών αναγκών τους⁴⁹³ (Kubie, 1974).⁴⁹⁴

Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τον Diamond (1986),⁴⁹⁵ η ανάληψη της πατρικής ευθύνης αποτελεί την δυνατότητα που έχει ο άνδρας να αναβιώσει με τρόπο πλαισιωμένο και αποδεκτό την συγχωνευτική συνθήκη με το μητρικό αντικείμενο, χωρίς να κινδυνεύει να αφομοιωθεί από αυτό, χάνοντας την αυτονομία του. Συνεπώς, η επιθυμία για την απόκτηση παιδιού θα μπορούσε να είναι μια μετουσιωμένη επιθυμία εξάρτησης (Δραγώνα, 1999).⁴⁹⁶ Εξάλλου, η αναγνώριση του άνδρα ως μια αναπαραγωγική και φροντιστική φιγούρα, δίνει τη δυνατότητα στον ενήλικα να συμβιβαστεί με τις καταπιεσμένες μητρικές του επιθυμίες (Diamond, 1986;⁴⁹⁷ Ross, 1982a;⁴⁹⁸ Δραγώνα, 1999⁴⁹⁹).

*¹ Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ: 445-468.

*² Brunswick, R. M. (1940) The Preoedipal Phase of libidinal development. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 9, σελ: 293-319.

*³ Ross, J. M. (1982a) The roots of Fatherhood: Excursions into a lost literature. In S.H. Cath, A. R. Gurwitt, & J. M. Ross (eds) *Father and Child*. Boston: Little, Brown.

⁴⁹⁰ Jacobson. 1950, *ibid*.

⁴⁹¹ Diamond, 1986, *ibid*.

⁴⁹² Diamond M.J. (1992) Creativity needs in becoming a father. *Journal of Men's Studies*. Vol: 1, σελ: 41-45.

⁴⁹³ Η εγκυμοσύνη ως πράξη δημιουργίας πυροδοτεί αρχαϊκές ενδοψυχικές συγκρούσεις στον εν αναμονή πατέρα φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με τις θηλυκές του ταυτίσεις γεγονός που αναδεικνύονται στη τάση πολλών ανδρών, την περίοδο κύησης των συντρόφων τους, να τείνουν προς επιλογές που κάνουν φανερή την ανάγκη δημιουργικής έκφρασης, ενέχοντας έντονα το σωματικό (physical) στοιχείο. «Αυτή η αναζήτηση για σωματική και σαρκική έκφραση της πατρότητας κάποιου είναι μια ακόμα παραλλαγή του θέματος που βλέπουμε συχνά στη ζωή ενός άνδρα, όπου ερχόμενος σπίτι μετά από μια δύσκολη ημέρα εργασίας, παραπονείται ότι αισθάνεται σωματικά καταβεβλημένος ως απόδειξη του γεγονότος ότι έχει εξασφαλίσει το ψωμί της οικογένειάς του» (Diamond, 1992, σελ. 43).

Με άλλα λόγια, οι άνδρες αυτοί επιχειρούν να βρουν εναλλακτικούς τρόπους να διαχειριστούν την απώλεια της υπερτατής έκφρασης δημιουργικότητας που συνετελείται στο γυναικείο σώμα κατά την διάρκεια της κύησης, προσπαθώντας να μετουσιώσουν το «σπλαχνικό» τους δέσιμο με το δημιουργημά τους που μεγαλώνει στο σώμα ενός άλλου (Diamond, 1992).

⁴⁹⁴ Kubie, L. (1974) The drive to become both sexes. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 43, σελ: 349-426.

⁴⁹⁵ Diamond, 1986, *ibid*.

⁴⁹⁶ Δραγώνα Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁴⁹⁷ Diamond, 1986, *ibid*.

⁴⁹⁸ Ross, 1982a, *ibid*.

⁴⁹⁹ Δραγώνα, 1999, *ibid*.

Ταυτιζόμενος, τόσο με το παιδί που έρχεται στον κόσμο, όσο και με τη μητέρα του παιδιού του («θηλυκή μητρική ταύτιση»), ο μελλοντικός πατέρας διευθετεί φαντασιακά την αρχαϊκή επιθυμία κατοχής του στήθους της μητέρας του (Kubie, 1974).⁵⁰⁰ Παράλληλα, η επιθυμία ανάληψης του πατρικού ρόλου μπορεί να αποτελεί και την έκφραση μιας επανορθωτικής προσπάθειας, καθώς οι νέοι πατέρες επιχειρούν μέσα από τον ρόλο τους να επανασυνδεθούν με τους δικούς τους πατέρες⁵⁰¹ (Diamond, 1998).⁵⁰²

Εξάλλου, είναι γεγονός ότι η πατρική ιδιότητα, αποτελεί επιβεβαίωση του ανδρισμού, ως μια φαλλική επιτυχία του «καυχησιάρη» άνδρα που περνάει από το στάδιο της νεότητας, στην ενήλικη φάση και ταυτιζόμενος με την «πατροσυνέπεια» (fatherliness) του πατέρα του, παίρνει με την σειρά του την διαγεννεακή του θέση, όντας πλέον αυτός που φροντίζει τον πιο αδύνατο⁵⁰³ (Jessner, Weigert & Foy, 1970, όπως παρουσιάζονται στον Diamond, 1986;⁵⁰⁴ Ross, 1982a⁵⁰⁵).

⁵⁰⁰ Kubie, L. (1974) The drive to become both sexes. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 43, σελ.: 349-426.

⁵⁰¹ Πολλοί είναι οι ειδικοί που επισημαίνουν ότι τα ανεπίλυτα ζητήματα του παρελθόντος με τις πατρικές γονικές αναπαραστάσεις, είναι τόσο αυτά που ωθούν τον άνδρα στην ανάληψη της πατρικής ευθύνης, ως μια ασυνείδητη προσπάθεια επίλυσής τους και επανασύνδεσης με τον «καλό πατέρα» της παιδικής ηλικίας, όσο και αυτά που καθορίζουν τελικά την ποιότητα της πατρικής λειτουργίας (Herzog, 1982;*¹ Diamond, 1986*²).

«Η σύγκρουση με τον πατέρα – που ανάγεται στην απόκρουση των σεξουαλικών διεγέρσεων-μηδενίζεται τη στιγμή που το αγόρι έχει μεγαλώσει πια και γίνεται το ίδιο ένας πατέρας» (Rank, 1982, σελ.: 43)*³

*¹ Herzog, J. M. (1982) Patterns of Expectant Fatherhood: A study of the fathers of a group premature infants. In Cath S. H., Gurwitt, R. A. & Ross, M. J. (Eds) *Father and Child*. Boston: Little Brown.

*² Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ.: 445-468.

*³ Rank O. (1982) *Ο Μύθος για τη γέννηση του Ήρωα*. Εκδόσεις: Έρασμος.

⁵⁰² Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis*, Vol: 3, σελ.: 243-299.

⁵⁰³ Η ανάληψη λοιπόν της πατρότητας μπορεί να αποτελεί την επικύρωση μιας άκαμπτης φαλλικότητας, που λειτουργεί ως αμυντικός ναρκισσιστικός σχηματισμός, απέναντι στον κίνδυνο παλινδρόμησης σε μια προγενέστερη παθητική αναπτυξιακή φάση (Diamond, 1986).*¹

«Αν και είναι αλήθεια ότι το παιδί επιθυμεί να απομακρυνθεί από την παντοδυναμία της μητέρας, η φαλλικότητα φαντάζει ο μόνος τρόπος που θα του επιτρέψει να ζανακερδίσει τον έλεγχο της μητέρας και της αγάπης της, όταν η πατρική φαλλική υπεροχή συνδύαζεται με την πρωταρχική απόλεια» (Elise, 2001, σελ.: 513).*² Κομβικό λοιπόν σημείο στην ανάπτυξη του αγοριού είναι η ισορροπία μεταξύ της ταύτισης με έναν στοργικό πατέρα και της ταύτισης με την φαλλική αναπαράσταση ενός πατέρα (Manninen, 1992).*³

*¹ Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ.: 445-468.

*² Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol: 11, σελ.: 499-531.

*³ Manninen, V. (1992) The ultimate masculine striving. Reflexions on the psychology of two polar explores. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, vol: 15, σελ.: 1-26.

⁵⁰⁴ Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ.: 445-468.

⁵⁰⁵ Ross, J. M. (1982a) The roots of Fatherhood: Excursions into a lost literature. In S.H. Cath, A. R. Gurwitt, & J. M. Ross (eds) *Father and Child*. Boston: Little, Brown.

«...ένας τρόπος για την κατάκτηση του ανδρισμού, είναι να καταστήσεις τον εαυτό σου μέρος της διαδοχής των γενεών, μέρος του παρελθόντος και του παρόντος, παρέχοντας υποστήριξη και προστασία και ικανοποιώντας με αυτό τον τρόπο το ανδρικό ιδεώδες εγώ» (Pittman, 1998, σελ.169).⁵⁰⁶

Συνεπώς, μέσα από την πατρότητα ο άνδρας ολοκληρώνει ναρκισσιστικά, τόσο την γυναίκα του, όσο και τον εαυτό του, δίνοντας την δυνατότητα αναβίωσης την περίοδο του απόλυτου ναρκισσισμού, τότε που τα σωματικά όρια του βρέφους και της μητέρας ήταν διάχυτα (Manninen, 1993).⁵⁰⁷

«...και οι δύο οι γονείς έχουν την δυνατότητα να ζανακερδίσουν την πρωταρχική εμπειρία που προέρχεται από την πρώιμη ιδεώδη κατάσταση του εαυτού, δηλαδή της συμβιωτικής σχέσης που κάποτε είχαν με την μητέρα τους» (Manninen, 1993, σελ. 37).⁵⁰⁸

Μια ακόμα ερμηνεία που αφορά στην ανάδυση της επιθυμίας του άνδρα να αναλάβει πατρική ευθύνη, αναφέρεται στο αρχαϊκό ψυχικό τραύμα του μικρού αγοριού, απόρροια της αδυναμίας του να προσφέρει την «απόλυτη απόλαυση» στη μητέρα του, την απόλαυση δηλαδή που αναφέρεται στην αναγνώριση και ικανοποίηση της «δυσπόστατης» ύπαρξης της, ως μητέρα και ως γυναίκα. Έτσι, γονιμοποιώντας την γυναίκα του και καθιστώντας την μητέρα, καταφέρνει να της προσφέρει την απόλυτη ικανοποίηση, τόσο ως γυναίκα, (μέσω της απόλαυσης της σεξουαλικής πράξης) όσο και ως μητέρα (Manninen, 1993).⁵⁰⁹

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι, η εγκυμοσύνη δύναται να αποτελεί τον εγκληματικό εκείνο παράγοντα που πυροδοτεί στον εν αναμονή πατέρα έντονο άγχος, καθώς τον επανατοποθετεί στην οιδιπόδεια συνθήκη, τότε που αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από την μητέρα του, ενώ βιώνει μια «αποδιοργάνωση των εξαρτητικών του αναγκών» απόρροια της αδυναμίας της συντρόφου του να ικανοποιήσει τις ανάγκες του απορροφημένη από τις ψυχικές και σωματικές αλλαγές

⁵⁰⁶ Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ΄ Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁵⁰⁷ Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scandinavian Psychoanalytic Review*. Vol :16, σελ: 35-46.

⁵⁰⁸ 1993, ibid.

⁵⁰⁹ 1993, ibid

της δικής της μετάβασης στην ανάληψη του γονικού ρόλου⁵¹⁰ (Δραγώνα, 1999).⁵¹¹ Οι συνεχείς εκκλήσεις για προσοχή και ενδιαφέρον που απευθύνει ο σύζυγος στη σύντροφό του, η οποία είναι αφοσιωμένη στα καθήκοντα του νέου της ρόλου, καταδεικνύει ένα ασυνείδητο αίτημα του άντρα για αμέριστη προσοχή και αποκλειστικό ενδιαφέρον από την μητέρα των παιδικών του χρόνων (Zilboorg, 1931;⁵¹² Liebenberg, 1969; Osofsky, 1982, όπως παρουσιάζονται στη Δραγώνα, 1999⁵¹³).

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των επανατοποθετήσεων, οι πατρικές προσδοκίες και οι φόβοι που γεννιούνται στο πατέρα με την γέννηση ενός παιδιού αποτελούν ασυνείδητες εξομοιώσεις του νεογέννητου βρέφους με τις γονικές και αδερφικές του αναπαραστάσεις⁵¹⁴ (Jacobson, 1950,⁵¹⁵ Diamond, 1986⁵¹⁶).

⁵¹⁰ Η περίοδος που προηγείται και έπεται της γέννησης του παιδιού, σηματοδοτεί ακόμα ένα κομβικό σημείο της διαδικασίας αποχωρισμού και εξατομίκευσης από την πατρική οικογένεια, πυροδοτώντας στον άνδρα παρελθοντικές ανεπίλυτες συγκρούσεις με τους δικούς του γονείς (Mahler, 1968, όπως παρουσιάζεται στην Δραγώνα, 1999).^{*1} Η διαχείριση αυτών των συγκρούσεων καθορίζεται από την ψυχική συγκρότηση του νέου πατέρα, που είτε θα καταφέρει να διαχειριστεί το άγχος και την ενοχή που εγείρει η διαδικασία αποχωρισμού-εξατομίκευσης από την πατρική του οικογένεια, είτε κατακλεισμένος από τα συναισθήματα αυτά, θα «ανταλλάξει» το παιδί του με την φαντασιωσική γονική έγκριση διαφοροποίησης, αναπληρώνοντας έτσι το κενό ρόλου στο σύστημα που δεν μπορεί πλέον να καλύψει ο ίδιος (Δραγώνα, 1999). Περιγράφοντας τις καταθλιπτικές αντιδράσεις που σχετίζονται με την ανάληψη του γονικού ρόλου ο Zilboorg (1931)^{*2} υποστήριξε ότι είναι αποτέλεσμα ενός ανταγωνισμού μεταξύ γονέα και παιδιού που ενέχει παιδικό χαρακτήρα καθώς αφορά στα παρελθοντικά βιώματα του γονιού που αναζωπυρώνονται με την διαδικασία της γέννησης, ενώ αναφέρεται και στις ασυνείδητες αιμομικτικές οιδιπόδειες φαντασιώσεις του πατέρα καθιστώντας έγκυο μια γυναίκα η οποία αναπαριστά μια μητρική φιγούρα.

^{*1} Δραγώνα Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

^{*2} Zilboorg, G. (1931) Depressive reactions related to parenthood. *American Journal of Psychiatry*, Vol: 10, σελ: 927-962.

⁵¹¹ Δραγώνα, 1999, *ibid*.

⁵¹² Zilboorg, 1931, *ibid*.

⁵¹³ Δραγώνα, 1999, *ibid*.

⁵¹⁴ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα συμπεράσματα μελέτης που διεξήγαγαν οι Cavenar & Butts (1977)^{*1} υποστηρίζοντας ότι οι άντρες που βίωσαν αδερφικό ανταγωνισμό σε μια σημαντική στιγμή της ζωής τους, είχαν πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να βιώσουν κάποια μορφή συναισθηματικής διαταραχής που να σχετίζεται με την εγκυμοσύνη των συζύγων τους, σε σύγκριση με άλλους άνδρες. Μάλιστα, φτάνουν στο σημείο να υποστηρίξουν ότι ο αδελφικός ανταγωνισμός αποτελεί καθοριστικό προγνωστικό παράγοντα αναφορικά με το πώς θα βιώσουν οι άντρες την πατρότητα, αμφισβητώντας έτσι έντονα το ψυχαναλυτικό ερμηνευτικό πλαίσιο που επιχειρεί να νοηματοδοτήσει τις ψυχικές εντάσεις που βιώνει ο νέος πατέρας, μέσω του φόβου απώλειας της εξαρτητικής σχέσης με την μητέρα και την προσπάθεια διευθέτησης αυτού με της ανάληψης της γονικής ιδιότητας και του φθόνου της γυναικείας αναπαραγωγικής δυνατότητας (Cavenar & Butts, 1977). Σύμφωνα με τους Cavenar & Butts (1977), η νοηματοδότηση των ψυχικών συγκρούσεων μέσα από το πρίσμα του ψυχαναλυτικού τρόπου σκέψης, ενώ δύναται να καταδείξει τον πυρήνα πρόκλησης μιας ψυχωτικής αποδιοργάνωσης στο άνδρα που αναλαμβάνει γονικό ρόλο, αδυνατεί να προσφέρει ένα ικανοποιητικό ερμηνευτικό πλαίσιο αντίληψης για το σύνολο των ψυχικών συμπτωμάτων που προκαλεί ένα τέτοιο γεγονός. Το

Μάλιστα, αναφορικά με τις πατρικές προβολές που εγείρει το νεογέννητο βρέφος ο Wolson (1995) αναφέρεται στην έννοια της «προσαρμοζόμενης πατρικής μεγαλοπρέπειας» (paternal adaptive grandiosity) (Wolson, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1995).⁵¹⁷ Η έννοια αυτή εμπεριέχει την τάση του πατέρα να προβάλλει στο παιδί του τον ιδεώδη εαυτό του, ενώ δύναται να διαφοροποιεί τον εαυτό του από εκείνο. Οι πατέρες εκείνοι που δυσκολεύονται να διαφοροποιηθούν από τις ναρκισσιστικές προβολές στο παιδί τους, είναι αυτοί που επιχειρούν να συγχωνευθούν με το μητρικό αντικείμενο αδυνατώντας να κυριαρχήσουν του παιδικού ναρκισσισμού τους υιοθετώντας μια πιο ενήλικη «προσαρμοστική μεγαλοπρέπεια» (Diamond, 1995).⁵¹⁸

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη την ψυχοδυναμική ανάλυση της πατρότητας, όπως αυτή περιγράφεται παραπάνω, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι τόσο οι προ-οιδιπόδειες ψυχικές αναπαραστάσεις, μαζί με τις ταυτίσεις που λαμβάνουν χώρα στην οιδιπόδεια περίοδο αλλά και αργότερα, όσο και οι κοινωνικό-πολιτισμικές επιρροές που αφορούν στην ανάληψη ενός τέτοιου ρόλου, θέτουν τα θεμέλια της επιθυμίας απόκτησης παιδιού (Benedek, 1959).⁵¹⁹

«Οι άνδρες προσεγγίζουν τη γέννηση του παιδιού τους με μια σειρά ώριμων και παιδικών αντικείμενο-λιβιδινικών (object-libidinous) και επίσης ιδιαίτερα υψηλών ναρκισσιστικών φαντασιώσεων και συγκρούσεων. Το γεγονός της γέννησης ενός παιδιού διευκολύνει τον

ερμηνευτικό λοιπόν κενό που φαίνεται να αφήνει ο ψυχαναλυτικό τρόπος σκέψης αναφορικά με την συμπτωματολογία που παρατηρείται στους νευρωτικούς ασθενείς, όσον αφορά στην ανάληψη της πατρότητας, επιχειρείται να καλυφθεί με την θεωρία περί του αδελφικού ανταγωνισμού (sibling rivalry)(Cavenar & Butts, 1977).

«... η απειλή που εγείρει η εγκυμοσύνη της συζύγου ζυπνά διάφορα συναισθήματα που σχετίζονται με την γέννηση ενός μικρότερου αδερφού/αδερφής σε μια σημαντική στιγμή της ζωής του ασθενούς» (Cavenar & Butts, 1977, σελ: 431).

*¹ Caverar, J.O. and Butts, N.T. (1977) Fatherhood and emotional illness. *American Journal of Psychiatry*. Vol: 143, No: 4, σελ: 429-431.

⁵¹⁵ Jacobson, E. (1950) Development of the wish for a child in boys. *Psychoanal. Stud. Child*. Vol: 5, σελ: 139-152.

⁵¹⁶ Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ: 445-468.

⁵¹⁷ Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy*, Vol: 12, σελ: 89-102.

⁵¹⁸ 1995, ibid.

⁵¹⁹ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol: 7, σελ: 398-417.

άνδρα, εφόσον είναι «φυσιολογικός», σταδιακά να εξαλείψει διαταρακτικά παιδικά και ναρκισσιστικά στοιχεία, μεταμορφώνοντας τις φαντασιώσεις του, σε μια υγιή πατρική αγάπη για το παιδί του» (Jacobson, 1950, σελ: 145).⁵²⁰

Το αποτέλεσμα της παραπάνω αλληλοδιαπλοκής παραγόντων, θα καθορίσει αν ο νέος πατέρας θα ανταποκριθεί με τρόπο συντονισμένο και ενσυναισθητικό προς το παιδί, εμπεριέχοντας τους ψυχικούς κλυδωνισμούς που επιφέρει το γεγονός της γέννησης, ή θα αφομοιωθεί από την ψυχική ένταση που διακινεί η νέα κατάσταση, παρουσιάζοντας διαταραχές εφάμιλλες με αυτές της επιλόχειου ψύχωσης που συναντάται στις γυναίκες (Jarvis, 1962).⁵²¹

«...η επικράτηση της Οιδιπόδειας ή προ-οιδιπόδειας κατάστασης και οι άμυνες που έχουν ενεργοποιηθεί προς την επίλυσή τους, αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες που θα καθορίσουν την επίλυση ή όχι των δυσκολιών που σχετίζονται με την ανάληψη του πατρικού ρόλου» (Benvenuti, και συν. σελ: 39).⁵²²

IV.3 Ο «απόντας» γονέας.

«Οι άνδρες τρέπονται σε φυγή με πολλούς και διάφορους τρόπους, ο συνηθέστερος των οποίων είναι να ρίχνονται με τα μούτρα στη δουλειά (Coley & James, 1976; Grossman, 1987; Gurwitt, 1989), είτε να «πολεμούν» το γεγονός της μετάβασης στην πατρότητα μέσα από καβγάδες, συμπλοκές και άλλου τύπου βιαιότητες που δεν τους χαρακτηρίζουν γενικά (Jarvis, 1962; Liebenberg, 1969; Delaisi de Perseval, 1981), είτε εμφανίζουν αλλαγές στη σεξουαλική τους δραστηριότητα, όπως για παράδειγμα εμπλέκονται σε νέες ερωτικές σχέσεις» (Jarvis, 1962; Cavenar & Butts, 1977, όπως παρουσιάζονται στη Δραγώνα, 1999, σελ. 183).⁵²³

⁵²⁰ Jacobson, E. (1950) Development of the wish for a child in boys. *Psychoanal. Stud. Child. Vol: 5, σελ: 139-152.*

⁵²¹ Jarvis, W. (1962) Some effects of pregnancy and childbirth on men. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 10, No: 4, σελ: 689-700.*

⁵²² Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G. Amd Pazzagli, A. (1989) Psychological and psychopathological problems of fatherhood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology, Vol: 10, σελ: 35-41.*

⁵²³ Δραγώνα Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες:*

Σύμφωνα με τον Ross (1982),⁵²⁴ η οιδιπόδεια τραγωδία μπορεί να κατανοηθεί πληρέστερα λαμβάνοντας υπόψη και αξιολογώντας το ρόλο της απουσίας του Λάιου, που είχε ως αποτέλεσμα να αποτύχει να υποστηρίξει το γιο του να επιτύχει το στόχο του, ενσαρκώνοντας τις παθολογικές πλευρές της πατρότητας.

Μια ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, αποκαλύπτει μια εκτεταμένη χρονική περίοδο που χαρακτηρίζεται από την απουσία της έννοιας της «πατρότητας» και της «πατρικής επιρροής», στη δυναμική συνδιαλλαγή μεταξύ των μελών της οικογένειας. Ενώ, η σχετική βιβλιογραφία βρίσκεται από αναφορές σχετικά με την επίδραση της εγκυμοσύνης και της γέννησης, τόσο στη μητέρα, όσο και στο βρέφος, σπάνια επισημαίνεται ο ρόλος και η επίδραση του πατέρα εκείνη την χρονική περίοδο.

Γονικά φαινόμενα, όπως, η παροχή ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος συγκράτησης (holding) (Winnicott, 1988),⁵²⁵ ή ενός ανακουφιστικού περιβάλλοντος εμπειρίας των δυσάρεστων συναισθημάτων του μωρού, μέσω ενός ενσυναισθητικού καθρεφτισματος (empathic mirroring) (Kohut, 1972),⁵²⁶ έχουν κατοχυρωθεί ως μητρικές λειτουργίες (Diamond, 1995),⁵²⁷ γεγονός που καταδεικνύει ότι οι πατρικές λειτουργίες είτε αγνοούνται εντελώς (Schwartz, 1993),⁵²⁸ είτε απλά αντιμετωπίζονται ως δευτερευούσης σημασίας⁵²⁹ (Diamond, 1995).⁵³⁰

Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁵²⁴ Ross, J.M. (1982) Oedipus revisited: Laius and the Laius complex. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 37, σελ: 169-200.*

⁵²⁵ Winnicott D. W. (1988) *Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος.* Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ.

⁵²⁶ Kohut, H (1972) Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *Psychoanalytic Study of the Child, vol: 27, σελ: 360-400.*

⁵²⁷ Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy, Vol: 12, σελ: 89-102.*

⁵²⁸ Schwartz, A. E. (1993) Thoughts on the constructions of maternal representations. *Psychoanalytic Psychology, Vol: 10, σελ: 331-344.*

⁵²⁹ Σε μια προσπάθεια ερμηνείας της πατρικής απουσίας από τις βιβλιογραφικές αναφορές, καθόλη την περίοδο της μετάβασης στη γονική ιδιότητα έως και τον δεύτερο χρόνο ζωής του παιδιού, υποστηρίχθηκε ότι οφείλεται στην έλλειψη βιολογικής αμεσότητας που χαρακτηρίζει το βίωμα της πατρότητας. «... ο πατέρας βιώνει το γεγονός της κνοφορίας, της ανάπτυξης του εμβρύου, τον τοκετό και τον γαλακτισμό από «δεύτερο χέρι». Έτσι με κάποιο τρόπο και σε κάποιο βαθμό είναι προορισμένος να διαμένει «έξω». Πολλοί άνδρες αναφέρουν ότι η διαδικασία της εγκυμοσύνης δεν τους φαίνεται αληθινή, μέχρι τη στιγμή της γέννησης, όπου μπορούν να δουν, να ακούσουν και να αγγίξουν το μωρό» (Diamond, 1992, σελ. 42).^{*1} Η αδιαφιλονίκητη μητρική πρωτοκαθεδρία, στη συνδιαλλαγή με το βρέφος θέτει τον πατρικό ρόλο σε δευτερεύουσα θέση καθώς ο βαθμός επένδυσης και η ψυχική διαθεσιμότητα που απαιτεί η γέννηση ενός παιδιού, αφορούν σε λειτουργίες που είναι σύμφυτες της γυναικείας φύσης, παρακάμπτοντας έτσι την πατρική λειτουργία τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια ζωής του παιδιού, μέχρι την είσοδό του στην Οιδιπόδεια φάση (Manninen, 1993).^{*2} «Γενικά, οι γονικές φιλοδοξίες... έχουν παραμείνει συνδεδεμένες με τις μητρικές, γυναικείες φιλοδοξίες και προνόμια ... Είναι σχεδόν σαν να λέμε ότι για να γίνει κάποιος γονιός πρέπει να είναι γυναίκα» (Ross, 1982, σελ: 20).^{*3} Συνεπώς, η πατρότητα καθίσταται μια επίκτητη γονική λειτουργία που κατακτάται με την πάροδο του χρόνου,

Τα ευρήματα μελετών κατέδειξαν ότι, μόλις το 5% της σχετικής βιβλιογραφίας ήταν αφιερωμένο στο βίωμα της πατρότητας (Spooner, 1988),⁵³¹ ενώ η πλειονότητα των βιβλιογραφικών αναφορών εκ του παραπάνω ποσοστού, όπου ο πατέρας γίνεται αντικείμενο μελέτης, αφορά στις περιπτώσεις εκείνες που είτε απουσιάζει (μελέτες αναφορικά με την πατρική απουσία), ή παραμελεί το παιδί του, είτε η φυσική του παρουσία είναι διαταρακτική για το παιδί (π.χ. παιδική κακοποίηση) (Layland, 1981;⁵³² Cath et al., 1989⁵³³; Diamond, 1998⁵³⁴).

Σχολιάζοντας τα αποτελέσματα των παραπάνω μελετών, η Shapiro (1985) επισημαίνει την αντίφαση που διέπει την κοινωνική επιταγή αναφορικά με τον πατρικό ρόλο, υποστηρίζοντας ότι, ενώ υπάρχει η κοινωνική τάση που ωθεί τους άνδρες να έχουν μεγαλύτερη συναισθηματική και φυσική εμπλοκή στην εγκυμοσύνη και στην γέννηση του παιδιού τους, η καταγραφή αυτής της εμπειρίας τους αγνοείται συστηματικά και επισταμένα, γεγονός που επισημαίνεται από την βιβλιογραφική τους απουσία. Μάλιστα, η ίδια τολμά να μιλήσει για ένα κοινωνικά διπλό δεσμό (cultural double bind), μεταξύ της κοινωνικής προσδοκίας, που αφορά στην πατρότητα, και του συστηματικού αποκλεισμού της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας από την δυνατότητα να μιλήσουν τα μέλη της για το βίωμά τους (Shapiro, 1985, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1986).⁵³⁵

«Όπως επιτρέπεται στη μητέρα στο πρώτο στάδιο της ζωής μας να είναι δραστήρια με τέτοιο τρόπο που πολιτισμικά θεωρείται ως ανδροπρεπής και

μέσα από την πατρική προβολή προσδοκιών και επιθυμιών στο παιδί, δίνοντας έτσι προβάδισμα στην ενστικτώδη διάσταση της μητρότητας.

*¹ Diamond M.J. (1992) Creativity needs in becoming a father. *Journal of Men's Studies*. Vol: 1, σελ: 41-45.

*² Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scandinavian Psychoanalytic Review*. Vol :16, σελ: 35-46.

*³ Ross, J.M. (1982) The roots of Fatherhood: Excursions into a lost literature. In S.H. Cath, A. R. Gurwitt, & J. M. Ross (eds) *Father and Child*. Boston: Little, Brown.

⁵³⁰ Diamond, 1995, ibid.

⁵³¹ Spooner G.R (1988) Fathering. *Can. Fam. Physician*. Vol: 34. σελ: 1755-1757.

⁵³² Layland, W.R. (1981) In search of a loving father. *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol: 62, σελ: 215-223.

⁵³³ Cath, S., Gurwitt, A., and Gunsberg, L. (1989) *Fathers and their Families*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

⁵³⁴ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on "Good Enough" Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis*, Vol: 3, σελ.: 243-299.

⁵³⁵ Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ: 445-468.

φαλλικός, (η άποψη της Elise ότι στα πρώτα στάδια της ζωής μας η μητέρα τροφός τείνει να διεισδύσει στο βρέφος) έτσι χρειάζεται να επιτρέψουμε στο πατέρα να εκδηλώσει ιδιότητες και συμπεριφορές που παραπέμπουν στην γυναικεία ύπαρξη, ενθαρρύνοντάς τους να αισθανθούν καλά με αυτά τα χαρακτηριστικά» (Elise, 2001, σελ: 528).⁵³⁶

Συνεπώς, ο πατέρας, στη σχετική βιβλιογραφία αποτελεί για τα πρώτα δύο τουλάχιστον χρόνια της ζωής του παιδιού μια περιφερειακή γονική φιγούρα, ενώ αρχίζει συγγραφικά να νοσηματοδοτείται η παρουσία του μόλις το παιδί φθάσει στη φαλλική αναπτυξιακή φάση, όπως καταδεικνύεται από το πλήθος των ψυχαναλυτικών συγγραμμάτων που κάνουν ιδιαίτερη μνεία στον Οιδιπόδειο πατέρα.⁵³⁷ Έως τότε, μια σειρά περιγραφικών χαρακτηρισμών επισήμαιναν την απουσία του,⁵³⁸ όπως, «ο απροσπέλαστος γονέας» (MacConkey, 1994)⁵³⁹, «ο αόρατος γονέας» (Ballard, 1994, όπως παρουσιάζεται στον Carpenter, 2005)⁵⁴⁰, και «ο περιφερειακός γονέας» (Herbert & Carpenter, 1994).⁵⁴¹

⁵³⁶ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ: 499-531.*

⁵³⁷ Ερμηνεύοντας την έλλειψη ενδιαφέροντος στην ψυχαναλυτική μελέτη της πατρικής επιθυμίας για την απόκτηση παιδιού και της πατρικής απουσίας τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής του, επισημαίνεται η άρνηση μεταξύ των ανδρών ψυχαναλυτών να αναδείξουν την ασυνείδητη ταύτιση με την μητέρα, ως αντιδραστικό σχηματισμό απέναντι στις ασυνείδητες θηλυκές επιθυμίες να γεννήσουν και να αναθρέψουν παιδιά, απόρροια ενός βαθιά αποθωμένου συναισθήματος φθόνου, που αφορά στην αναπαραγωγική δυνατότητα και λειτουργία της γυναίκας (Jacobson, 1950).^{*1} Απόρροια αυτού του αντιδραστικού σχηματισμού (reaction formation), ήταν η ενδυνάμωση της φαλλικής ναρκισσιστικής εικόνας εαυτού του άνδρα, ο οποίος αναδεικνύει την λειτουργία του φαλλού του και την ικανότητα διείσδυσης και γονιμοποίησης, σε υπέρτατο ανδρικό χαρακτηριστικό γνώρισμα, ως μια προσχηματική συγκάλυψη των παραπάνω ασυνείδητων ταυτίσεων. (Diamond, 1986).

Το συναίσθημα του φθόνου αναφορικά με την γυναικεία αναπαραγωγική δυνατότητα είχε επισημανθεί πρώτα από τον Freud (1909) στην μελέτη του αναφορικά με τις φαντασιώσεις εγκυμοσύνης στους άνδρες, όπως παρουσιάζονται στην περιγραφή του μικρού Hans και αργότερα στην ιστορία του ανθρώπου με τους λύκους (Wolf-man) (Freud, 1909,^{*3} 1918^{*4}).

^{*1} Jacobson, E. (1950) Development of the wish for a child in boys. *Psychoanal. Stud. Child. Vol: 5, σελ: 139-152.*

^{*2} Jarvis, W. (1962) Some effects of pregnancy and childbirth on men. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 10, No: 4, σελ: 689-700.*

^{*3} Freud, S. (1909) *Analysis of a phobia in a five-year-old boy.* Collected Papers, 3:149-289. London: Hogarth Press, 1949).

^{*4} Freud, S. (1918) *From the history of an infantile neurosis.* Collected Papers, 3:473-605. London: Hogarth Press, 1949.

⁵³⁸ Η απουσία αναφέρεται όχι μόνο στη φυσική, αλλά και στην ψυχική (Δραγώνα, 1999).

⁵³⁹ MacConkey, R. (1994) Early intervention: planning futures, shaping years. *Mental Handicap Research, Vol: 7, No: 1, σελ: 4-15.*

⁵⁴⁰ Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood.* Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>).

⁵⁴¹ Herbert, E. & Carpenter, B. (1994) Fathers, the secondary partners: professional perceptions and father's reflections. *Children & Society, Vol: 8, No: 1, σελ: 31-41.*

Με το πέρασμα του χρόνου, οι κοινωνικό-πολιτισμικές αλλαγές που δημιούργησε η αθρόα είσοδος των γυναικών στον χώρο εργασίας, καθώς και η αναμενόμενη επένδυση ορισμένων εξ' αυτών σε μια επαγγελματική καριέρα, οδήγησε στην αναπροσαρμογή των κοινωνικών αναπαραστάσεων των γονικών προτύπων, εμπλέκοντας περισσότερο τον άνδρα στο πατρικό του ρόλο (Diamond, 1998).⁵⁴² Επίσης, η εξέλιξη της ιατρικής και της τεχνολογίας εκείνης που επιτρέπει πλέον την εικονοποίηση του βρέφους, ήδη από την προγεννητική περίοδο, δημιούργησαν την δυνατότητα μιας αμεσότερης «πρόσβασης» του εν αναμονή πατέρα, σε αυτό που μέχρι πρότινος θεωρούνταν δυνατότητα μόνο της μητέρας.

«Η μητέρα απαλλαγμένη από ένα μωθικό ένστικτο (αναφέρεται στο μητρικό ένστικτο) πρέπει να δεχτεί να μοιραστεί την ιδιότητά της με τον πατέρα και εκείνος να μην φοβάται πια την θηλυκή του μητρότητα» (Badinter, 1994, σελ. 94).⁵⁴³

Αν και η αποτίμηση όλων των παραπάνω, συνηγορεί στη διαπίστωση της μετακίνησης του ερευνητικού πεδίου, όπως αυτό προκύπτει τα τελευταία 35 χρόνια, προς την ανάδειξη της συμπληρωματικότητας που διέπει την πατρότητα και την μητρότητα (Pedersen, 1980, όπως παρουσιάζεται Δραγώνα, 1999),⁵⁴⁴ αυτό δεν κατέσται δυνατό να ανατρέψει τα αρνητικά αποτελέσματα που προκάλεσε σε εκατομμύρια άνδρες, ο κοινωνικός αποκλεισμός του πατέρα τα προηγούμενα χρόνια.⁵⁴⁵ Η «πατρική απουσία», συνέβαλε τα μέγιστα στην ανάπτυξη γενεών ανδρών που στερούνται μιας πρωταρχικής ανδρικής σχέσης.

«Πολλοί είναι αυτοί που μιλούν σήμερα για την ανδρική εγκλωβισμένη αίσθηση αρρενωπότητας. Αυτά τα ζητήματα που άπτονται μιας αρρενωπής ταύτισης, διαμορφώνονται από την απουσία ενός σημαντικού ανδρικού

⁵⁴² Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299.*

⁵⁴³ Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

⁵⁴⁴ Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁵⁴⁵ Πλέον η σχετική βιβλιογραφία που υπερθεματίζει την πρωτοκαθεδρία της μητέρας τον πρώτο χρόνο ζωής του βρέφους εκτοπίζοντας στο περιθώριο τον πατέρα, θεωρείται αναδρομική και παρωχημένη (Diamond, 1998).

ρόλου ως μέντορα, μια στέρηση που δημιούργησε μια πανδημία αναφορικά με την «δίψα για πατέρα» (Bly, 1990; Betcher and Pollack, 1993, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1998, σελ. 249).⁵⁴⁶

Εκτοτε, διάφορες μελέτες πραγματοποιήθηκαν, τα συμπεράσματα των οποίων συγκλίνουν στην ανάδειξη του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζει ο πατέρας ήδη από τις πρώτες κι' όλες ημέρες ζωής του βρέφους⁵⁴⁷ (Burlingham, 1973).⁵⁴⁸

IV.4 Αποκωδικοποιώντας την σχέση πατέρα - παιδιού

Η παραπάνω ανάλυση αναφορικά με την ψυχοβιολογική διάσταση της πατρότητας, κατέδειξε την σημασία του πατρικού ρόλου στη διαμόρφωση μιας δυναμικής σχέσης, τόσο με την μητέρα, όσο και με το βρέφος, καθόλη την διάρκεια της εγκυμοσύνης, αλλά και της περιόδου που έπεται αυτής.

Η περίοδος που έπεται της γέννησης, σηματοδοτεί την έναρξη μιας αντικειμενοτρόπου σχέσης πατέρα-παιδιού (Benedek, 1959).⁵⁴⁹ Όπως αναφέρθηκε

⁵⁴⁶ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on "Good Enough" Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299.*

⁵⁴⁷ Τα τελευταία χρόνια σχετικές μελέτες, λαμβάνοντας υπόψη τον συνεχώς μεταβαλλόμενο ρόλο του άνδρα σε μια κοινωνία που προάγει την ισοτιμία των δύο φύλων, δεν επικεντρώνονται πλέον στη διερεύνηση των ψυχικών επιπτώσεων της πατρικής απουσίας στην επόμενη γενιά, αλλά στην επίδραση που έχει στην ανάπτυξη του παιδιού η αυξημένη συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του (Pruett, 1983).^{*1} Μάλιστα υπογραμμίζοντας τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει ο πατέρας από τα πρώτα στάδια ζωής του βρέφους, σχετικές μελέτες κατέδειξαν ότι το βρέφος διαθέτει την έννοια «πατέρας» μόνο τρεις ή τέσσερις εβδομάδες αργότερα από αυτής της έννοιας «μητέρα», καθώς επίσης και το γεγονός ότι η σχέση με τον πατέρα ξεκινάει ήδη από τον δεύτερο ή τρίτο μήνα ζωής (Greenacre, 1966,^{*2} Abelin, 1975, ^{*3} Mahler, Pine & Bergman, 1975^{*4}). Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι η στάση που θα κρατήσει η μητέρα απέναντι στη μεγαλύτερη εμπλοκή του πατέρα στο μεγάλωμα του παιδιού θα διαμεσολαβήσει έντονα τη σχέση που θα δημιουργήσει ο πατέρας με το νεογέννητο. Με άλλα λόγια, η μητέρα παρεμβάλει της αναπαράστασης που θα διαμορφώσει το παιδί για τον πατέρα του είτε με τρόπο ευθύ, μιλώντας στο παιδί για την ανεπάρκεια του πατέρα, είτε εξωλεκτικά, διοχετεύοντας σε κάθε περίπτωση «το ασυνείδητο πλαίσιο όλων των πατρικών της φαντασιώσεων, εξιδανικεύσεων και δυσφημίσεων» (Cath, 1986, σελ. 472).^{*5}

^{*1} Pruet, K, D (1983) Infants of primary nurturing fathers. *The Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 38, σελ.: 257-277.*

^{*2} Greenacre, P. (1966) Problems of over-idealization of the analyst and of analysis. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 21, σελ.: 193-221.*

^{*3} Abelin, E.L. (1975) Some further observations and comments on the earliest role of the father. *International Journal of Psychoanalysis. Vol: 56, σελ.: 293-302*

^{*4} Mahler, M.S., Pine, F. & Bergman, A. (1975) *The Psychological Birth of the Human Infant.* New York: Basic Books.

^{*5} Cath, S. (1986) Fathering from infancy to old age: a selective overview of recent psychoanalytic contributions. *Psychoanalytic Review, Vol: 73, σελ.: 469-479.*

⁵⁴⁸ Burlingham, D. (1973) The proedipal infant-father relationship. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 28, σελ.: 23-47.*

και παραπάνω σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, το βρέφος αρχίζει να αλληλεπιδρά με τον πατέρα (π.χ. τον κοιτάζει, του χαμογελά κ.α.) αναδεικνύοντας τις θηλυκές του ταυτίσεις, καθώς το φροντίζει, το ανακουφίζει και το διασκεδάζει μέσω του παιχνιδιού (Benvenuti, και συν. 1989;⁵⁵⁰ Greenberg & Morris, 1974;⁵⁵¹ Pruett, 1983⁵⁵²).

Στη θεωρία του αναφορικά με τα στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης, ο Freud (1924a)⁵⁵³ εστιάζοντας μονομερώς στη λειτουργία του πατέρα στην οιδιπόδεια φάση⁵⁵⁴ (ως έννοια ταυτόσημη με τον σχηματισμό της τριαδικής συνθήκης και την απειλή του ευνουχισμού), παραλείπει επιμελώς να μιλήσει για την εικόνα του πατέρα που πλημυρίζει από υπερηφάνεια με τις μιμητικές ικανότητες του γιου του που λειτουργούν ως ναρκισσιστικά συμπληρώματα στο ιδεώδες Εγώ του.

Αναγνωρίζοντας το παραπάνω έλλειμμα, ο Freud (1924a)⁵⁵⁵ αναφερόμενος στη προ-οιδιπόδεια ταύτιση πατέρα-γιου, επισήμανε ότι η προϊστορία του οιδιπόδειου συμπλέγματος ενέχει μια στοργική ταύτιση με τον πατέρα που έχει σαν στόχο να προετοιμάσει το έδαφος της οιδιπόδειας σύγκρουσης που έπεται⁵⁵⁶ (Loewald, 1951).⁵⁵⁷

«Οι προοιδιπόδειες δυαδικές γονικές σχέσεις πάντα αναγνωρίζονται στη τελική μορφή που παίρνει το ΥΠΕΡΕΓΩ. Αυτό που φαίνεται κυρίαρχο

⁵⁴⁹ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol: 7, σελ: 398-417.

⁵⁵⁰ Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G. And Pazzagli, A. (1989) Psychological and psychopathological problems of fatherhood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, Vol: 10, σελ: 35-41.

⁵⁵¹ Greenberg, M. And Morris, N. (1974) Engrossment: The new-born's impact upon the father. *American Journal of Orthopsychiatry*. Vol: 44, σελ: 520-531.

⁵⁵² Pruett, K. D (1983) Infants of primary nurturing fathers. *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 38, σελ: 257-277.

⁵⁵³ Freud, S. (1924a) *The dissolution of the Oedipus complex*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.

⁵⁵⁴ «Ο πατέρας του οιδιπόδειου σταδίου είναι εξορισμού μια φιγούρα περιοριστική και τιμωρική, όπου κάτω από την απειλή της αντεκδίκησης, το μικρό αγόρι εγκαταλείπει τις ανταγωνιστικές του προσπάθειες μαζί με τις πατροκτονικές και αιμομικτικές του τάσεις» (Blos, 1984, σελ. 303).^{*1}

^{*1} Blos, P. (1984) Son and Father. *Journal of American Psychoanalytic Association*. Vol:32, No: 2, σελ: 301-324.

⁵⁵⁵ Freud, 1924a, ibid

⁵⁵⁶ Στη προ-οιδιπόδεια φάση τόσο το μητρικό, όσο και το πατρικό αντικείμενο λειτουργούν περισσότερο συμπληρωματικά παρά ανταγωνιστικά (Blos, 1974).^{*1}

^{*1} Blos, P. (1974) The genealogy of the ego ideal. *Psychoanal. Study Child*, Vol: 29, σελ: 43-88. *check this*.

⁵⁵⁷ Loewald, H.W. (1951) Ego and reality. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 32, σελ:10-18.

στο ΥΠΕΡΕΓΩ του άρρενος είναι η επιβλητική φωνή της πατρικής αρχής, που στη δυαδική, μη συγκρουσιακή της μορφή αναδεικνύει την φιγούρα ενός «καλού πατέρα» (Blos, 1984, σελ. 306).⁵⁵⁸

Με άλλα λόγια, αν και αρχικά δόθηκε βαρύτητα στη πατρική λειτουργία ως συνέκδοχο της οιδιπόδειας συνθήκης, πολύ σύντομα επισημάνθηκε η επιρροή του προ-οιδιπόδειου πατέρα στη διαμόρφωση της αναπαράστασης του εαυτού, κυρίως του άρρενος παιδιού, μέσα από την δημιουργία ενός κλίματος ασφάλειας και προστασίας στα πρώτα χρόνια της ζωής του, αμφισβητώντας έτσι την κοινός αποδεκτή αντίληψη ότι η αίσθηση σωματικής ακεραιότητας του βρέφους είναι αποκλειστικά και μόνο αποτέλεσμα μιας στοργικής μητρικής λειτουργίας⁵⁵⁹ (Blos, 1984).⁵⁶⁰ Η δημιουργία ενός κλίματος ασφάλειας και προστασίας αποτελεί θεμελιώδη λειτουργία του πατρικού ρόλου, όπως επιχειρεί να επισημάνει ο Diamond (1995)⁵⁶¹ μέσα από την χρήση του όρου «πατρική προστατευτική επαγρύπνηση» (*paternal protective watchfulness*). Η ανάγκη του άνδρα και ειδικότερα του πατέρα, να παρέχει προστασία σε όσους αισθάνεται ότι αδυνατούν να υπερασπίσουν τον εαυτό τους ενδυναμώνεται από τα ανάλογα κοινωνικά στερεότυπα. Αυτή η εν πολλοίς «έμφυτη» πατρική ιδιότητα, παρατηρείται ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες, που τα ιδεώδη ενός οικογενειακού συστήματος, όπως αυτά καθορίζονται και περιγράφονται από τους ρόλους που τα μέλη του συστήματος υιοθετούν, δεν τροφοδοτούν την παραδοσιακή «άκαμπτη» διαφοροποίηση των δύο φύλων (Diamond, 1995;⁵⁶² 1997⁵⁶³). Για παράδειγμα, ακόμα και σήμερα, που παρατηρείται μια εξομοίωση των αντιθέσεων των δύο φύλων, απόρροια των κοινωνικών ανακατατάξεων, η κοινωνική επιταγή

⁵⁵⁸ Blos, P. (1984) Son and Father. *Journal of American Psychoanalytic Association*. Vol: 32, No: 2, σελ: 301-324.

⁵⁵⁹ Η αναγνώριση της σημασίας του προοιδιπόδειου πατέρα αποτελεί την αφορμή για τη μελέτη της σχέσης μητέρας - βρέφους από ένα άλλο πρίσμα συμπληρώνοντας το γνωστικό μας πεδίο αναφορικά με την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού και τα σημαίνοντα γεγονότα αυτής (Δραγώνα, 1999).^{*1}

^{*1} Δραγώνα Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁵⁶⁰ Blos, 1984, *ibid*.

⁵⁶¹ Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy*, Vol: 12, σελ: 89-102.

⁵⁶² 1995, *ibid*.

⁵⁶³ Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis*, Vol: 2, σελ: 443-468.

συνεχίζει να αφορά στη προσδοκία ότι ο άνδρας χρειάζεται να είναι ο πρωταρχικός πάροχος στην οικογένεια⁵⁶⁴ (Diamond, 1995).⁵⁶⁵

Η γέννηση λοιπόν ενός παιδιού συνοδεύεται πάντα με ένα αίτημα προστασίας, (ένα αίτημα στο οποίο, από μόνη της η μητέρα αδυνατεί να ανταποκριθεί) που βρίσκει αντίκρισμα στη τάση του πατέρα να απαντήσει στο αίτημα αυτό παρέχοντας ένα περιβάλλον ασφάλειας, συμπεριφορά που έχει τις ρίζες της στον πυρήνα της ανδρικής ταυτότητας.⁵⁶⁶

Ως εκ τούτου, πρωταρχική λειτουργία του πατέρα φαίνεται να είναι η διασφάλιση ενός προστατευτικού περιβάλλοντος, για να μπορέσει να αναπτυχθεί με ασφάλεια, η σχέση της μητέρας με το νεογέννητο βρέφος, προκειμένου να μπορέσει η πρώτη να απευθύνει αδιάσπαστα την προσοχή της σε εκείνο, με στόχο την αποτελεσματική ικανοποίηση των αναγκών του (Diamond 1997).⁵⁶⁷ Με άλλα λόγια, η διατήρηση ενός προστατευτικού περιβάλλοντος καθόλη τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και για αρκετές εβδομάδες μετά τη γέννηση του βρέφους, αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της «πρωταρχικής μητρικής ενασχόλησης» (*primary maternal preoccupation*) που αποτελεί τη βάση της εδραίωσης του Εγώ του βρέφους⁵⁶⁸ (Winnicott, 1988;⁵⁶⁹ Diamond 1995;⁵⁷⁰ 1997⁵⁷¹).

Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι η παροχή φροντίδας εκ μέρους του πατέρα, αντικρούει τις γενικευμένες στερεοτυπικές αντιλήψεις που αφορούν στη συμπεριφορά των

⁵⁶⁴ Σε μελέτη λοιπόν που διεξήγαγε ο Diamond (1995), επισήμανε 5 χαρακτηριστικά που διέπουν και χαρακτηρίζουν την πατρική λειτουργία και τα οποία περιγράφονται ως εξής: επαγρύπνηση, συγκράτηση (holding), εμπειρία (containing), υπεράσπιση και παροχή. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά του πατέρα, αποτελούν προ-απαιτούμενες λειτουργίες προκειμένου να αγγίξει κάποιος την έννοια του πραγματικού ανδρισμού.

⁵⁶⁵ Diamond, 1995, *ibid*.

⁵⁶⁶ Η διαπίστωση της ύπαρξης μιας τόσο αρχαϊκής επιθυμίας, όπως αυτή της πατρικής προστασίας, που ορίζει την ανθρώπινη ύπαρξη και είναι σύμφυτη με την ανθρώπινη εξέλιξη, δίνει την αίσθηση του έμφυτου χαρακτηριστικού, του βιολογικά προκαθορισμένου.

⁵⁶⁷ Diamond, 1997, *ibid*.

⁵⁶⁸ Η πατρική αυτή λειτουργία αποτελεί προϋπόθεση για την δημιουργία αυτού που όρισε ο Bowlby ως «ασφαλής βάση» (*secure base*) και αναφέρεται στον ενδεδειγμένο χαρακτήρα που δύναται να πάρει η σχέση μητέρας – βρέφους προκειμένου να προάγει μια υγιή ανάπτυξη του Εγώ του βρέφους (Bowlby, 1988, όπως παρουσιάζεται στον Diamond 1995, 1997).

⁵⁶⁹ Winnicott D. W. (1988) *Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος*. Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ.

⁵⁷⁰ Diamond, 1995, *ibid*.

⁵⁷¹ Diamond, 1997, *ibid*.

ανδρών, παρουσιάζοντας μονόπλευρα και μονοδιάστατα τους άρρενες ως δραστήριους, διεισδυτικούς και ισχυρούς⁵⁷² (Diamond, 1997).⁵⁷³

Συνεπώς, ένα βρέφος που έχει διασφαλίσει την πρωταρχική μητρική ενασχόληση, μαζί με τον προστατευτικό πατρικό ρόλο, έχει θωρακίσει τον εαυτό του από τις πρώιμες-αρχαίες απειλές αφανισμού που δημιουργούνται από το βίωμα ενός κατακλυσμιαίου αισθήματος αβοήθητου που περιλαμβάνει τον φόβο κατακερματισμού και διάλυσης (Winnicott, 1956; 1960; όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1995;⁵⁷⁴ Diamond, 1998⁵⁷⁵). Η αρωγή λοιπόν του πατέρα, ήδη από τα πρώτα στάδια ζωής του παιδιού κρίνεται απαραίτητη, καθώς διαμορφώνει μια συνθήκη πραγματικότητας λιγότερο απειλητική και ως εκ τούτου πιο διαχειρίσιμη (Loewald, 1951,⁵⁷⁶ Diamond, 1998⁵⁷⁷).

«Χωρίς προστασία, οι αβεβαιότητες της ζωής είναι απλά πολύ μεγάλες για να τις αντέξει ένα μικρό αγόρι ή ένα μικρό κορίτσι» (Spooner, 1988, σελ. 1757).⁵⁷⁸

Παρόλα αυτά, ο ρόλος του πατέρα δεν αποτυπώνεται ούτε εξαντλείται μόνο στη παροχή προστασίας προς τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.⁵⁷⁹

Μία ακόμα σημαίνουσα λειτουργία της πατρικής παρουσίας στα πρώτα στάδια ανάπτυξης του βρέφους, αφορά στην ύπαρξη αυτού που η Lemma (2009)⁵⁸⁰ όρισε ως «πατρική ματιά» και αναφέρεται στην εικόνα του βρέφους, αλλά και στην εικόνα της

⁵⁷² Ο Gilmore (1990)*¹ εξετάζοντας παραδοσιακές αντιλήψεις σε μια διαπολιτισμική μελέτη συμπεράνει ότι υπάρχει μια υπάρχουσα δομή αρρενωπότητας που διατρέχει όλους τους πολιτισμούς και ενισχύεται από ένα μεγάλο εύρος ιεροτελεστιών σχετικά με μια ιδεώδη αρρενωπότητα.

*¹Gilmore, D. (1990) *Manhood in the making, cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.

⁵⁷³ Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 2, σελ: 443-468*.

⁵⁷⁴ Diamond, 1995, ibid.

⁵⁷⁵ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299*

⁵⁷⁶ Loewald, H.W. (1951) Ego and reality. *Int. Jour. Psychoanal., Vol: 32, σελ: 10-18*.

⁵⁷⁷ Diamond, 1998, ibid.

⁵⁷⁸ Spooner G.R (1988) Fathering. *Can. Fam. Physician. Vol: 34. σελ: 1755-1757*

⁵⁷⁹ «Οι πατέρες παίζουν ένα μοναδικό ρόλο στο να βοηθούν τα παιδιά τους να σταθεροποιήσουν βασικές λειτουργίες του Εγώ, συμπεριλαμβανομένων και δευτερογενών λειτουργικών διαδικασιών, που επηρεάζουν την διαφοροποίηση, την ρύθμιση της διάθεσης, την περιγραφή του εαυτού από τον άλλον και την ικανότητα προσήλωσης» (Greenspan, 1982 όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1998, σελ. 269-270).

⁵⁸⁰ Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis, Vol: 90, σελ: 753-771*.

πρωταρχικής δυαδικής σχέσης μητέρας-βρέφους, μέσα από τα μάτια ενός «τρίτου προσώπου». Η «πατρική ματιά» διαμορφώνει την συνθήκη μετάβασης του παιδιού, από την πρόσωπο με πρόσωπο συνδιαλλαγή με το μητρικό αντικείμενο, όπως αυτή προσδιορίζεται μέσα από την έννοια του καθρεφτίσματος (mirroring), στο κόσμο των συμβολικών αναπαραστάσεων όπου ενυπάρχουν περισσότερα από ένα αντικείμενα, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του εαυτού.⁵⁸¹ Ενδεχόμενη απουσία της «πατρικής ματιάς», την χρονική περίοδο των πρώτων χρόνων ζωής, αφήνει το βρέφος εκτεθειμένο σε μια μονοδιάστατη εικόνα εαυτού μέσα από την ματιά της μητέρας του, δημιουργώντας μεγάλη δυσκολία στο διαχωρισμό από αυτή την πρώιμη εικόνα εαυτού γεγονός που παρεμποδίζει την ψυχο-πνευματική ανάπτυξή του (Lemma, 2009;⁵⁸² Fonagy and Target, 1995, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1998⁵⁸³).

Όλα τα παραπάνω συμβάλλουν καθοριστικά στην ανάδειξη της σημασίας της πατρικής λειτουργίας ήδη από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του βρέφους, επισημαίνοντας τον σημαίνοντα ρόλο που διαδραματίζει στην ανάπτυξη του Εγώ η συγκρότηση μιας διαθέσιμης πατρικής αναπαράστασης.⁵⁸⁴

Η ταύτιση λοιπόν με μια προ-οιδιπόδεια πατρική φιγούρα, διαμορφώνει την συνθήκη εκείνη όπου μέσα σε ένα πλαίσιο αμοιβαίας συνδιαλλαγής όπου ο πατέρας με τον γιο συνδέονται με μια «ομοερωτική ταυτιστική αγάπη» (homoerotic, identificatory love) λαμβάνουν χώρα οι διαδικασίες του αποχωρισμού και της συγκρότησης της ανδρικής ταυτότητας (Benjamin, 19991).⁵⁸⁵ Σύμφωνα με την Elise, η απομάκρυνση του αγοριού από την μητέρα του πραγματοποιείται ευκολότερα όταν το αγόρι έχει ταυτιστεί με μια προ-οιδιπόδεια πατρική φιγούρα (Elise, 2001).⁵⁸⁶ Συνεπώς, η

⁵⁸¹ Ο πατρικός «τρίτος» επιτρέπει τη δημιουργία αυτού που ο Diamond ονομάζει «αντανακλάσιμο αντικείμενο» «reflective object» (Diamond, 1998, σελ. 261).

⁵⁸² Lemma, 2009, ibid

⁵⁸³ Diamond, 1998, ibid.

⁵⁸⁴ Σύμφωνα με τον Blos (1984) «η ύπαρξη μιας φροντιστικής προοιδιπόδειας πατρικής φιγούρας δεν αλλάζει μόνο τα χρονικά όρια της πατρικής αναγνώρισης από το βρέφος, αλλά εμπλουτίζει την εικόνα των πρώιμων σταδίων της εσωτερίκευσης, μίμησης και ταύτισης με τις γονικές φιγούρες [...] η διαμόρφωση του πυρήνα της ταυτότητας του φύλου (gender identity) σε προηγούμενο χρονικά στάδιο της ανάπτυξης υποβιβάζει πολλές κλασικές ψυχαναλυτικές θεωρίες που αναφέρονται στη ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη» (Blos, 1984, σελ. 305).^{*1}

^{*1} Blos, P. (1984) Son and Father. *Journal of American Psychoanalytic Association*. Vol: 32, No: 2, σελ: 301-324.

⁵⁸⁵ Benjamin, J. (1991) Father and daughter: Identification with a difference – A contribution to gender heterodoxy. *Psychoanal Dialogues*, Vol: 1, σελ: 277-299.

⁵⁸⁶ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol: 11, σελ: 499-531.

παρουσία ενός προ-οιδιπόδειου πατέρα που αναγνωρίζει τον εαυτό του στον γιό του, προσφέρει στο μικρό αγόρι μια πολύ σημαντική πρόωμη εμπειρία ενός άλλου που του μοιάζει και που είναι εκτός του παντοδυναμικού του ελέγχου (Kaftal, 1991).⁵⁸⁷

Περιγράφοντας αυτή την δυναμική προ-οιδιπόδεια συνδιαλλαγή μεταξύ πατέρα-γιου, ο Benjamin (1988)⁵⁸⁸ εισήγαγε τον όρο της «αμοιβαίας αναγνώρισης» (*mutual recognition*). Η δυναμική σχέση που δημιουργείται μεταξύ πατέρα-γιου διευκολύνει το μικρό αγόρι να εγκαταλείψει τον φαλλικό – ναρκισσιστικό εαυτό, υιοθετώντας ένα πιο διαλλακτικό εαυτό στην συνδιαλλαγή με τον έξω κόσμο⁵⁸⁹ (Kaftal, 1991;⁵⁹⁰ Diamond, 1998;⁵⁹¹ 2004b⁵⁹²).

«Μέσα από την εσωτερίκευση της σχέσης με έναν άνδρα που η συνδιαλλαγή μαζί του δεν χαρακτηρίζεται από την υιοθέτηση φαλλικών συμπεριφορών, διαμορφώνεται ένα γεννητικό πατρικό εικονομόρφωμα (*genital paternal imago*) που μπορεί να αποτελέσει την βάση δημιουργίας μιας υγιούς αν και ακόμα ρευστής ανδρικής ταυτότητας» (Diamond, 2004b, σελ. 362).⁵⁹³

Δοθείσης λοιπόν ενός πρόσφορου εδάφους που καθορίζεται από μια προ-οιδιπόδεια ενσυναισθητική πατρική λειτουργία, το μικρό αγόρι στρέφει το ενδιαφέρον του στον πατέρα, ως ένα εξιδανικευμένο αντικείμενο, επιτρέποντάς του να φαντασιώνεται ότι

⁵⁸⁷ Kaftal, E. (1991) On intimacy between men. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 1, σελ.: 305-328.*

⁵⁸⁸ Benjamin, 1988, όπως παρουσιάζεται στον Diamond 2004b.

⁵⁸⁹ Ο πατέρας καλείται να διαμορφώσει μια τριαδική συνθήκη συναλλαγής εισάγοντας την διάσταση της εξωτερικής πραγματικότητας που θέτει όρια και περιορισμούς, χωρίς να στοχεύει στον βίαιο εκθρονισμό της μητέρας και στην κατάληψη της θέσης της από τον ίδιο ή στον βίαιο αποχωρισμό της συμβιωτικής σχέσης μητέρας- παιδιού. Όλες αυτές οι αλλαγές χρειάζεται να γίνουν σταδιακά όντας σε έναν ενσυναισθητικό συντονισμό με τις αντιδράσεις των δύο άλλων εμπλεκόμενων (Benvenuti και συν. 1989)*¹

*¹ Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G. and Pazzagli, A. (1989) Psychological and psychopathological problems of fatherhood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology, Vol: 10, σελ.: 35-41.*

⁵⁹⁰ Kaftal, 1991, *ibid.*

⁵⁹¹ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299*

⁵⁹² Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis. Vol: 85, σελ.: 359-380.*

⁵⁹³ Diamond, 2004b, *ibid*

γίνεται ο πατέρας απέναντι σε μια πιο διαφοροποιημένη μητέρα και όχι το αβοήθητο μωρό της⁵⁹⁴ (Abelin, 1980, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1998).⁵⁹⁵

Συνεπώς, το αγόρι από πολύ νωρίς εκδηλώνει δύο ψυχικές προσκολλήσεις, την μία απέναντι στην μητέρα (ως σεξουαλικό αντικείμενο) και την άλλη απέναντι στον πατέρα ως μια μορφή ταύτισης με το ιδεώδες (Loewald, 1951).⁵⁹⁶

Αναγνωρίζοντας ο πατέρας τον γιο του ως το υποκείμενο της επιθυμίας του, ενδυναμώνεται το αίσθημα ανδρισμού του μικρού αγοριού, διαμορφώνοντας σταδιακά το πλαίσιο αναγνώρισης της υποκειμενικότητάς του και προβαίνοντας σε μια εντονότερα ενεργή αναζήτηση ικανοποίησης των αναγκών του, πέρα από τις απολαύσεις που προσφέρει το μητρικό αντικείμενο (Abelin, 1980, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1998).⁵⁹⁷ Οδεύοντας λοιπόν προς την οιδιπόδεια συνθήκη η παρουσία του πατέρα κατά τη διαδικασία του αποχωρισμού από την μητέρα, ανακουφίζει την ένταση που δημιουργείται στη σχέση μητέρας – γιου ενθαρρύνοντας το αγόρι να επιδοθεί σε μια νέα αναζήτηση (Mahler et al. 1975).⁵⁹⁸

Η ενεργή αυτή αναζήτηση κάλυψης των αναγκών θα φέρει το μικρό αγόρι αντιμέτωπο με ματαιώσεις και απογοητεύσεις, ωθώντας το πιο κοντά στην αναγνώριση των περιορισμών του. Βασική πατρική λειτουργία στο στάδιο αυτό είναι η ενσυναισθητική αναγνώριση του συναίσθηματος της απογοήτευσης που προκαλεί στο «προς αναζήτηση» αγόρι η αναγνώριση των περιορισμών του, έτσι ώστε να μην κατακλυστεί από το συναίσθημα αυτό, παλινδρομώντας στην απόλαυση της συγχώνευσης με το μητρικό αντικείμενο.

«Ο αρκετά καλό πατέρας δομεί το αναγκαίο αίσθημα απογοήτευσης, βεβαιώνοντας ότι ο γιος του βιώνει την ιδανική απαγόρευση προκειμένου να κρατάει τον πυρήνα του βιώματος της υποκειμενικότητας ζωντανό» (Diamond, 1998, σελ. 267).⁵⁹⁹

⁵⁹⁴ «... ο πατέρας και ο γιος τείνουν σταδιακά να δημιουργήσουν μια «ανδρική μονάδα μάχης» πέραν του σύμπαντος της θηλυκότητας» (Manninen, 1993, σελ. 39).

⁵⁹⁵ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299.*

⁵⁹⁶ Loewald, H.W. (1951) Ego and reality. *Int. Jour. Psychoanal., Vol: 32, σελ.: 10-18.*

⁵⁹⁷ Diamond, 1998, *ibid.*

⁵⁹⁸ Mahler, M. S., Pine, F. And Bergman, A. (1975) *The Psychological Birth of the Human Infant.* New York: Basic Books.

⁵⁹⁹ Diamond, 1998, *ibid.*

Ρόλος λοιπόν του οιδιπόδειου πατέρα είναι να προάγει τον διαχωρισμό και την αναζήτηση άλλων απολαύσεων, έξω από την σχέση μητέρας - βρέφους, εμποδίζοντας τις παλινδρομικές τάσεις συγχώνευσης που οδηγούν στην ανορίστη – αδόμητη ενότητα από την οποία προήχθη το Εγώ (Blos, 1984;⁶⁰⁰Loewald, 1951;⁶⁰¹ Manninen, 1993⁶⁰²). Όταν ο πατέρας ανταποκρίνεται επαρκώς στο παραπάνω ρόλο, τόσο μέσα από την δική του διαθεσιμότητα, όσο και μέσα από την αναγνώριση της σημασίας του ρόλου του από την γυναίκα του, τείνει να καταπραΰνει την ψυχική σύγκρουση που πυροδοτεί στο παιδί η μετάβαση από την δυαδικά στη τριαδική σχέση⁶⁰³ (Greenson, 1968;⁶⁰⁴ Stoller, 1985, όπως παρουσιάζονται στον Diamond, 1998).⁶⁰⁵

IV.5 Η Μετάβαση στη μητρότητα.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, για πολλά χρόνια το βιβλιογραφικό και κατά συνέπεια το ερευνητικό ενδιαφέρον μονοπόλησε η μητρότητα, κυρίως τον πρώτο χρόνο ζωής του βρέφους, καθιστώντας τον ρόλο του πατέρα περιφερειακό.

«Ως ο δημιουργός της ζωής, η μητέρα έχει μια ασύγκριτη δυνατότητα να διασφαλίσει άμεσα την προσωπική της αξία. Η καθολική ψυχο-σωματική

⁶⁰⁰ Blos, P. (1984) Son and Father. *Journal of American Psychoanalytic Association*. Vol: 32, No: 2, σελ: 301-324.

⁶⁰¹ Loewald, H.W. (1951) Ego and reality. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 32, σελ: 10-18.

⁶⁰² Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scandinavian Psychoanalytic Review*. Vol : 16, σελ: 35-46.

⁶⁰³ Οι μητρικές αναπαραστάσεις αναφορικά με την πατρότητα, που πηγάζουν από την πρώιμη παιδική της ηλικία, θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην ποιότητα της ταύτισης που θα δημιουργήσει ο γιός με τον πατέρα του. Συνεπώς, δεν αρκεί μια ενσυναισθητική πατρική παρουσία στην διαμόρφωση μιας ασφαλούς ταύτισης με τον πατέρα, αλλά χρειάζεται και μια μητέρα που να τροφοδοτεί και να διευκολύνει μια τέτοια κίνηση. «Με άλλα λόγια, η επεξεργασία του αγοριού προς την κατάκτηση του ανδρισμού του είναι ατελή χωρίς ένα σταθερά καθορισμένο εσωτερικευμένο πατρικό αντικείμενο στο ασυνείδητο της μητέρας» (Diamond, 2006, σελ:1120).^{*1}

^{*1} Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. Vol: 54, σελ: 1099-1130.

⁶⁰⁴ Greenson, R. (1968) Dis-identifying from mother: its special importance for the boy. *International Journal of Psychoanalysis*, vol: 49, σελ: 370-374.

⁶⁰⁵ Diamond, 1998, ibid.

αδυναμία του βρέφους μετατρέπει την μητέρα σε παντοδύναμη φιγούρα»⁶⁰⁶
(Manninen, 1993, σελ. 36).⁶⁰⁷

Το γεγονός ότι η ευρέως διαδεδομένη κοινωνική αντίληψη της γυναίκας ως εκείνη που δύναται να αναλάβει τον μητρικό της ρόλο σχεδόν διαισθητικά, επιτρέποντάς της να μπορεί να ανταποκριθεί με συνέπεια στις ανάγκες του μωρού της, (Kerstenberg, 1956),⁶⁰⁸ καταδίκασε για πολλά χρόνια (πλην του ερευνητικού πεδίου της ψυχανάλυσης) την διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων που αφορούσαν στη μητρότητα, καθώς θεωρούνταν άστοχα και ασεβή (Manninen, 1993).⁶⁰⁹ Στο πλαίσιο αυτό, ενώ φάνηκε να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο μητρικό ρόλο, η αντίληψη περί βιολογικού προκαθορισμού δεν επέτρεψε να αναδειχθούν επαρκώς τα συναισθήματα, οι δυσκολίες, οι προβληματισμοί και οι αναστολές των μητέρων αυτών που καλούνταν να ανταποκριθούν στα νέα τους καθήκοντα.

Η εμπειρία της κυοφορίας και του τοκετού διακινεί έντονα συναισθήματα, καθώς επηρεάζει την συναισθηματική ζωή της γυναίκας, απόρροια τόσο του ψυχικού αποτυπώματος που αφήνουν οι σωματικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στα τρία τρίμηνα της εγκυμοσύνης, όσο και οι διαφοροποιήσεις στην συνδιαλλαγή με τους άλλους. Η ψυχική αναστάτωση που δημιουργεί αυτή η κατάσταση στη μητέρα, η οποία εκφράζεται με αύξηση του ναρκισσισμού της και χαλάρωση των ορίων του Εγώ της κάτω από άλλες συνθήκες θα θεωρούνταν παθολογική (Winnicott, 1988).⁶¹⁰

Όπως ενδελεχώς αναπτύχθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο,⁶¹¹ η επιθυμία ανάληψης του γονικού ρόλου δύναται να προκαλέσει ψυχικές συγκρούσεις, απόρροια παρελθοντικών βιωμάτων, καθώς φέρνει στην επιφάνεια αναπαραστάσεις των αντικειμενοτρόπων σχέσεων και των ταυτίσεων που έλαβαν χώρα με την μητέρα του

⁶⁰⁶ Το δέος που προκαλεί στον άνδρα η γυναικεία αναπαραγωγική ικανότητα, δεδομένου ότι ο άνδρας δεν έχει εφάμιλλη εμπειρία τόσο στενά συνδεδεμένη με την ίδια την ανθρώπινη ύπαρξη, αποτέλεσε κεντρικό στοιχείο ήδη από την αρχαιότητα, όπως καταδεικνύεται από αρχαιολογικά ευρήματα, όπως αγαλματίδια γυναικείων μορφών με εμφανή τα γενετικά χαρακτηριστικά του φύλου τους που αναφέρονται σε «θεές γονιμότητας».

⁶⁰⁷ Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scandinavian Psychoanalytic Review*. Vol : 16, σελ: 35-46.

⁶⁰⁸ Kerstenberg S. J. (1956) On the development of maternal feelings in early childhood. *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 11, σελ: 257-291.

⁶⁰⁹ Manninen, 1993, ibid.

⁶¹⁰ Winnicott D. W. (1988) *Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος*. Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ.

⁶¹¹ Βλ. κεφάλαιο «IV.1 Η Μετάβαση στη γονική ιδιότητα».

στοματικού σταδίου (Benedek, 1959).⁶¹² Ο βαθμός που η μητέρα καταλαμβάνεται από την αναπαράσταση μιας ανεπαρκούς και ελλειμματικής πρωταρχικής σχέσης θα προσδιορίσει τον «εσωτερικό χώρο» που θα διαθέσει στο νεογέννητο βρέφος (Rhode, 2005).⁶¹³

«Η ενσυναίσθηση της μητέρας για το βρέφος της προέρχεται από το δικό της βίωμα της πρώιμης βρεφικής της ηλικίας που ανακαλείται πάλι από τα συναισθήματα που της προκαλεί η τρέχουσα εμπειρία της μητρότητας» (Benedek, 1959, σελ.: 395).⁶¹⁴

Αν η μητέρα κατακλύζεται από μια αναπαράσταση της πρωταρχικής σχέσης που της διακινεί έντονα συναισθήματα απόρροια μιας ανεπίλυτης σύγκρουσης, τότε το βρέφος θα την βιώσει συναισθηματικά απύουσα, αναβιώνοντας στην ίδια την ελλειμματική σχέση που είχε με την μητέρα της (Fraiberg και συν. 1975,⁶¹⁵ Lemma, 2009⁶¹⁶). Συνεπώς, η αρχαϊκή εικόνα της «καλής» και της «κακής» μητέρας που διακινεί συναισθήματα μίσους και αγάπης, ικανοποίησης και ματαίωσης κ.α., θα συνδράμει καθοριστικά στο τρόπο ανάληψης του μητρικού ρόλου και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτού.

«Η νέα πραγματικότητα που επιφέρει η μητρότητα βάζει το πλαίσιο όπου οι πρωταρχικές ταυτίσεις που πριν λειτουργούσαν σε επίπεδο φαντασιωσικό τώρα μπορούν να εξεταστούν στην πραγματικότητα (reality testing)» (Benedek, 1959, σελ.: 395).⁶¹⁷

Η ανάληψη λοιπόν της μητρότητας δίνει την δυνατότητα επανεπεξεργασίας παρελθοντικών συγκρουσιακών βιωμάτων που αφορούν, τόσο στις βρεφικές εξαρτητικές τάσεις της προ-οιδιπόδειας σχέσης με το μητρικό αντικείμενο, όσο και

⁶¹² Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 7, σελ.: 398-417.*

⁶¹³ Rhode, M. (2005) Mirroring, imitation, identification: the sense of self in relation to the mother's internal world. *Journal of Child Psychotherapy, Vol: 31, No: 1, σελ.: 52-71.*

⁶¹⁴ Benedek, 1959, *ibid.*

⁶¹⁵ Fraiberg, S. H., Adelson, E., Shapiro, V. (1975) Ghosts in the Nursery. *Journal American Academy Child Psychiatry, Vol: 14, σελ.: 387-422.*

⁶¹⁶ Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis, Vol: 90, σελ.: 753-771.*

⁶¹⁷ Benedek, 1959, *ibid.*

στην εφηβική ενασχόληση με τον εαυτό και την τάση αυτονομίησης, δίνοντας έτσι μια δεύτερη ευκαιρία στο ενδεχόμενο συμφιλίωσης με ένα συγκρουσιακό παρελθόν (Benedek, 1959;⁶¹⁸ Δραγώνα, 1999⁶¹⁹).

«Πως αντιλαμβάνεται μια μητέρα το μωρό της καθορίζεται από το πώς μεταβολίζει την μητρική της αμφιθυμία. Τα κοινωνικά ιδεώδη, οι προσδοκίες, η μητρική ψυχική πραγματικότητα και τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά ενός παιδιού, όλα καθορίζουν την ένταση της μητρικής αμφιθυμίας ... Η διασταύρωση αυτών των καταστάσεων θα ορίσουν κατά πόσο η αμφιθυμία την οποία βιώνει η μητέρα είναι διαχειρίσιμη ή μη» (Parker, 2003, σελ: 456).⁶²⁰

Η επιτυχής ανάληψη του μητρικού ρόλου θα αποτελέσει την συνισταμένη διαφόρων παραγόντων με κυρίαρχο αυτόν που αφορά στη ψυχική διευθέτηση των παρελθοντικών ψυχικών καθηλώσεων, επιτρέποντας τελικά στη μητέρα να αφοσιωθεί με συνέπεια και σταθερότητα στις ανάγκες του βρέφους. Σε αντίθετη περίπτωση, η μητέρα παρασυρμένη από την ένταση των δικών της μητρικών αναπαραστάσεων, θα αναβιώσει πρωταρχικά άγχη που δύναται να την καθηλώσουν σε ένα ανεπεξέργαστο παρελθόν. Αδύναμη να σηκώσει το βάρος αυτών των ψυχικών επιβαρύνσεων, η μητέρα αδυνατώντας να επιδείξει την δέουσα σταθερότητα που απαιτεί ο νέος της ρόλος, καθώς ψυχικά τείνει να παραπαίει μεταξύ ενός επιβαρυσμένου παρελθόντος κι ενός απαιτητικού παρόντος, γίνεται κι αυτή με την σειρά της μια στερητική μητέρα (ταύτιση με τον επιτιθέμενο) που αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του «ανυπάκουου» βρέφους της (Benedek, 1956).⁶²¹ Με άλλα λόγια, η μητέρα ταυτιζόμενη από την μια μεριά με την ανεπαρκή μητρική αναπαράσταση του παρελθόντος, και από την άλλη με το «ανυπάκουο» βρέφος στην αντικειμενοτρόπο προ-οιδιπόδεια σχέση με την μητέρα της, τελικά καταφέρνει μέσα από τις ταυτίσεις

⁶¹⁸ 1959, ibid

⁶¹⁹ Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁶²⁰ Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy, Vol: 19, No: 4, σελ: 447-464.*

⁶²¹ Benedek, T. (1956) Toward the biology of the depressive constellation. *American Journal of Orthopsychiatry, Vol:4, σελ: 389-427*

και με τους δύο να στρέψει όλη την επιθετικότητα στον εαυτό της (Benedek, 1956).⁶²²

*«Σε σχέση με το βρέφος σημαίνει ότι το κακό βρέφος γίνεται ο «ασυμφιλίωτος» μισητός εαυτός και ταυτόχρονα το βρέφος της τώρα γίνεται αυτό που ήταν κάποτε η μητέρα της, το φοβικό και ταυτόχρονα αναγκαίο αντικείμενο» (Benedek, 1956, σελ.: 405-406).*⁶²³

Στο πλαίσιο αυτών των ψυχικών κλυδωνισμών της μητέρας, το βρέφος τείνει να ενδοβάλει την επιθετικά επιφορτισμένη μητρική αναπαράσταση, δημιουργώντας έναν αμφιθυμικό πυρήνα στη διαμόρφωση του Εγώ του, αναπαράγοντας έτσι την αμφιθυμική εικόνα εαυτού της μητέρας (Benedek, 1959).⁶²⁴

Πέραν όμως των ψυχικών αναπαραστάσεων των δικών της γονικών προτύπων που η μέλλουσα μητέρα καλείται να επανεπεξεργαστεί, παλινδρομώντας σε ένα προηγούμενο στάδιο της ψυχοσεξουαλικής της ανάπτυξης (αρχικά σε μια προ-οιδιπόδεια φάση), καλείται να διαχειριστεί και αλλαγές στις διαπροσωπικές της σχέσεις και κυρίως στη σχέση με τον σύντροφό της, καθώς η μετατροπή της δυαδικής συζυγικής σχέσης σε τριαδική δύναται να έχει χαρακτήρα διαταρακτικό (*Ειδικό παιδί και οικογένεια*, 2002).⁶²⁵

*«Τα οιδιπόδεια δυναμικά της μητέρας είναι ιδιαίτερα σημαντικά καθώς θα πρέπει να είναι ικανή να ρυθμίζει τις ανταγωνιστικές της τάσεις όπως αυτές εμφανίζονται στη πρώιμη περίοδο τριαδικότητας» (Diamond, 2006, σελ.:1119).*⁶²⁶

Επίσης, οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο σώμα της μέλλουσας μητέρας την περίοδο της κύησης, προετοιμάζοντας έτσι για τον επερχόμενο τοκετό, δύναται να

⁶²² 1956, *ibid.*

⁶²³ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 7, σελ.: 398-417.*

⁶²⁴ 1959, *ibid.*

⁶²⁵ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια.*

⁶²⁶ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association. Vol: 54, σελ.: 1099-1130.*

πυροδοτήσουν ναρκισσιστικά ελλείμματα επιβαρύνοντας τον ψυχισμό της. Η ένταση αυτών των ναρκισσιστικών τριγμών του Εγώ, θα διαμεσολαβήσει ήδη από την προγεννητική περίοδο την σχέση που θα δημιουργήσει με το βρέφος που θα φέρει στον κόσμο (Rubini, 1967, όπως παρουσιάζεται στο «*Ειδικό παιδί και οικογένεια*», 2002).⁶²⁷ Το προσδοκώμενο είναι ότι σε μια «φυσιολογική» πορεία μετάβασης, το μέγεθος της έντασης των ναρκισσιστικών ελλειμμάτων της μητέρας θα διαμεσολαβηθεί από την φυσική τάση της γυναικείας ταυτότητας να επενδύσει στον «εσωτερικό της χώρο» δηλαδή στο έμβρυο (Δραγώνα, 1999).⁶²⁸

IV.6 Ο ρόλος της μητέρας

Διάφοροι ορισμοί έχουν υιοθετηθεί προκειμένου να περιγράψουν είτε σημαντικά χαρακτηριστικά της σχέσης μητέρας-βρέφους, είτε να αποδώσουν εξολοκλήρου και περιγραφικά αυτή την συνδιαλλαγή. Όροι που επιχειρούν να αποδώσουν βασικά χαρακτηριστικά της σχέσης όπως δεσμός (bonding), προσκόλληση (attachment), καθώς και περιγραφικές έννοιες που στόχο έχουν την αποτύπωση αυτής της πρώιμης συνδιαλλαγής μεταξύ μητέρας-βρέφους («πρωταρχικός δεσμός» ή «πρωταρχική σχέση»), καταλαμβάνουν τεράστιο χώρο στη παγκόσμια βιβλιογραφία.

Το πλήθος των παραπάνω βιβλιογραφικών αναφορών, αλλά και άλλων που δεν αναφέρονται εδώ, καταδεικνύουν τον σημαίνοντα ρόλο που οι ειδικοί επιστήμονες προσδίδουν στο πρόσωπο της μητέρας, μέσα από την επιρροή που ασκεί στην αναπτυξιακή πορεία του παιδιού της.⁶²⁹

Ο ρόλος της μητέρας ξεκινά την στιγμή της σύλληψης και ενσαρκώνεται την στιγμή που η μητέρα σφίγγει για πρώτη φορά στην αγκαλιά της το νεογέννητο βρέφος. Είναι η στιγμή που το βρέφος παίρνει σάρκα και οστά, περνώντας από το φανταστικό στο

⁶²⁷ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια*.

⁶²⁸ Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁶²⁹ Το πλούσιο βιβλιογραφικό έργο που αφορά στη μητρότητα δεν αποτιμάται μόνο μέσα από το πλήθος των σχετικών αναφορών, αλλά κυρίως μέσα από τον πλουραλισμό των διαφορετικών και πολλές φορές αντικρουόμενων προσεγγίσεων.

«Κατά τους αμερικανούς ψυχαναλυτές, το οιδιπόδειο στάδιο είναι γενικά για το αρσενικό παιδί λιγότερο επικίνδυνο απ' ό,τι το προοιδιπόδειο, διότι ο κυριότερος κίνδυνος που διατρέχει το αγόρι δεν είναι τόσο το άγχος του ενουχισμού από τον πατέρα, όσο τα συγκρουόμενα συναισθήματα φόβου και πόθου απέναντι στη μητέρα: ακαταμάχητη επιθυμία επιστροφής στη μητρική συμβίωση και φόβος της αποκατάστασης της αρχαϊκής ενότητας» (Badinter, 1994, σελ. 72).

πραγματικό. Πλέον, η εικόνα του βρέφους αποτελεί το πεδίο προβολών μια σειράς συνειδητών και ασυνειδητών ψυχικών εγγραφών των μητρικών γονικών προτύπων διαμορφώνοντας έτσι τον «χώρο υποδοχής» του νέου μέλους. Με άλλα λόγια, η γονική αναπαράσταση της πρωταρχικής σχέσης με το μητρικό αντικείμενο, θα διαμορφώσει το πρίσμα εκείνο μέσα από το οποίο θα διαθλώνται όλες οι μεταγενέστερες αντικειμενοτρόπες σχέσεις (Benedek, 1959).⁶³⁰ Συνεπώς, η ποιότητα της πρωταρχικής σχέσης, όπως αυτή θα αποτιμηθεί από την ικανότητα της μητέρας να διαχειριστεί παρελθοντικές ταυτίσεις με τα δικά της γονικά πρότυπα και να ανταποκριθεί άμεσα, επιτυχώς και επαρκώς («τόσο ... όσο...») στις ανάγκες του βρέφους, θα αποτελέσει το θεμέλιο πάνω στο οποίο θα αρχίσει να δομείται το Εγώ του παιδιού. Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι το μυστικό της «καλής μητρότητας» που διευκολύνει τις ταυτίσεις, αφορά στη διατήρηση μιας «σωστής απόστασης» στη σχέση μετέρας – βρέφους, με αποτέλεσμα η μητέρα ούτε να υπερεμπλέκεται, ικανοποιώντας το αίσθημα ευχαρίστησης του βρέφους πέραν του κορεσμού, αλλά ούτε και να απέχει αφήνοντας έκθετο το βρέφος στις ανάγκες του⁶³¹ (Badinter,1994,⁶³² Diamond, 2004b⁶³³).

«Η σωστή δόση αγάπης είναι πολύ σημαντική κυρίως όταν απευθύνεται στο αγόρι. Η υπερβολική αγάπη θα εμποδίσει το μωρό να γίνει άνδρας, ενώ η ανεπαρκής μπορεί να το αρρωστήσει» (Badinter,1994, σελ. 68).⁶³⁴

Στη φυσιολογική αναπτυξιακή πορεία, το μητρικό αντικείμενο ενδοβάλλεται ως μια νοσταλγική ανάμνηση μιας ψυχικής συνδιαλλαγής, που δεν περιορίζεται μόνο στη παθητική αποδοχή της μητρικής ενασχόλησης (Lemma, 2009).⁶³⁵

«O Wright (1991) αναφέρεται σε μια επαρκώς καλή (good enough) μητρική φιγούρα που φροντίζει, υπογραμμίζοντας τη δυναμική διαδικασία

⁶³⁰ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 7, σελ: 398-417.*

⁶³¹ Αυτή η ισορροπία στη σχέση μητέρας - βρέφους φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντική για το αγόρι, διευκολύνοντάς το να αναδείξει την διαφορετικότητά του και να ρυθμίσει στο μέλλον ευκολότερα και με μεγαλύτερη επιτυχία τις σχέσεις που θα συνάψει με το άλλο φύλο (Badinter,1994).

⁶³² Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.

⁶³³ Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis. Vol: 85, σελ: 359-380.*

⁶³⁴ Badinter, 1994, *ibid.*

⁶³⁵ Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis, Vol: 90, σελ: 753-771.*

της βλεμματικής επαφής, όπου η μητέρα δεν διεκδικεί μόνο το παιδί της μέσω της βλεμματικής επαφής (Alvarez, 1999), αλλά το προσκαλεί να διαδράσει μαζί της, αναγνωρίζοντας και ικανοποιώντας τις ανάγκες του, πριν καν εγκατασταθεί ο λόγος» (Lemma, 2009, σελ. 8).⁶³⁶

Καθώς το βρέφος εσωτερικεύει την «καλή μητέρα = καλός εαυτός», διαμορφώνει μια αναπαράσταση της σχέσης που διαπνέεται από συναισθήματα ασφάλειας και βεβαιότητας ότι θα συνεχίσει να ανταποκρίνεται επιτυχώς στην κάλυψη των αναγκών του.⁶³⁷ Αυτό το συναίσθημα λειτουργεί ανακουφιστικά το χρονικό εκείνο διάστημα που η απουσία του μητρικού αντικειμένου καθυστερεί την ικανοποίηση της ανάγκης, καθώς ανακουφίζει το βρέφος από το αρχαϊκό άγχος αφανισμού που αφορά στη μη ικανοποίηση των αναγκών του.⁶³⁸

Ανάλογο με το συναίσθημα ικανοποίησης που βιώνει το βρέφος, όταν η μητέρα απαντά στις ανάγκες του με τρόπο συνεπή και επαρκή, είναι και το συναίσθημα της μητέρας ως αποτέλεσμα της αναγνώρισης ότι μπορεί να ανταποκριθεί στον νέο της ρόλο, επιβεβαιώνοντας έτσι δευτερογενώς τον ναρκισσισμό της (Benedek, 1959).⁶³⁹ Ως εκ τούτου, σε αυτή την συμβιωτική σχέση οι αναπαραστάσεις του βρέφους και του αντικειμένου έχουν κοινό παρανομαστή, καθώς φαίνεται να υπάρχει μια αμοιβαία ανάπτυξη του Εγώ μεταξύ μητέρας και βρέφους.

«Για την μητέρα, ενδοβάλλοντας το «καλός αναπτυσσόμενο βρέφος = καλός μητρικός εαυτός», επιτυγχάνεται μια νέα ενσωμάτωση στην προσωπικότητά της» (Benedek, 1959, σελ: 393).⁶⁴⁰

Βασικό συστατικό στη δημιουργία ενός αισθήματος ασφάλειας είναι η βλεμματική επαφή με το πρωταρχικό αντικείμενο, καθώς το πρόσωπο της μητέρας είναι ο πρώτος

⁶³⁶ 2009, *ibid.*

⁶³⁷ «Η βεβαιότητα αυτή, αναφέρεται σε μια πρωταρχική διανοητική κατασκευή που αναπτύσσεται μέσω πολλαπλών επαναλήψεων της εμπειρίας που αφορά στην ικανοποίηση της ανάγκης προκαλώντας μια θετική συναισθηματική ισορροπία» (Benedek, 1959, σελ: 392).

⁶³⁸ Αυτό το πρωταρχικό αίσθημα βεβαιότητας εγκαθιδρύεται στον πυρήνα σχηματισμού του Εγώ δημιουργώντας ένα αίσθημα αυτοπεποίθησης και επάρκειας (Benedek, 1959).^{*1}

^{*1} Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 7, σελ: 398-417.*

⁶³⁹ Benedek, 1959, *ibid.*

⁶⁴⁰ 1959, *ibid.*

συναισθηματικός καθρέφτης του βρέφους⁶⁴¹ (Winnicott, 1971).⁶⁴² Η μητέρα αποτελεί για το βρέφος την πρωταρχική αναπαράσταση ομορφιάς, αισθητική αξιολόγηση που χρειάζεται να διαπνέει την ματιά της μητέρας όταν κοιτάζει το μωρό της.⁶⁴³ Η ανταλλαγή αυτών των συναισθημάτων θαυμασμού που χαρακτηρίζουν την αμφίδρομη βλεμματική συνδιαλλαγή, είναι αποτέλεσμα της αμοιβαίας αισθητικής αποδοχής του άλλου («αισθητική αμοιβαιότητα»).

«Το να αναγνωρίσει η μητέρα την επιθυμία της για το παιδί της δίνει σε αυτό τη δυνατότητα να αναγνωρίσει τον εαυτό του για να υπάρξει» (Συνοδινού, 1999, σελ.: 194).⁶⁴⁴

Το γεγονός ότι αυτό που βλέπει ο άλλος είναι μια διαδικασία εκτός του δικού μας ελέγχου, καθώς μια εικόνα συνδιαλέγεται με τις αναπαραστάσεις, με τις προτιμήσεις και με τις επιθυμίες του άλλου, διαμορφώνει ένα αίσθημα αβεβαιότητας το οποίο δεν διαχειριζόμαστε όλοι με την ίδια απόγνωση (Meltzer, 1988, όπως παρουσιάζεται στη Lemma, 2009).⁶⁴⁵

«Ο αμοιβαίος θαυμασμός και επιθυμία, είναι αυτό που έχει αναπτυξιακή σημασία και ξεκινάει τη στιγμή που το μητρικό αντικείμενο και το βρέφος κοιτάζει ο ένας τον άλλον ... την στιγμή εκείνη εγκαθιδρύουν εσωτερικά έναν «καλοκάγαθο παρατηρητή» - έναν άλλον που μας αποδέχεται γι' αυτό

⁶⁴¹ Το καθρέφτισμα (mirroring) αναφέρεται στη διαδικασία όπου ένα άτομο αναγνωρίζεται από ένα άλλο. Όπως αναφέρει ο Winnicott: «Όταν κοιτάζω γίνομαι εμφανής, κι επομένως υπάρχω» (Winnicott, 1971, σελ.:114) *¹

*¹ Winnicott, D. W. (1971) *Mirror-Role of mother and family in child development*, Playing and Reality. London: Tavistock.

⁶⁴² Winnicott, 1971, *ibid.*

⁶⁴³ Όπως αναφέρει η Κλαίρη Συνοδινού στο βιβλίο της «Ο παιδικός αυτισμός», πριν υπάρξει κατοπτρική σχέση θα πρέπει να προυπάρξει αναγνώριση και αποδοχή της σωματικότητας όπου τα σωματικά μέρη συνδέονται σε ένα όλον (Συνοδινού, 1999). *¹

*«Η βλεμματική συνδιαλλαγή μεταξύ της μητέρας και του βρέφους οργανώνει τις πρώιμες εμπειρίες του βρέφους που αφορούν στο σχετίζεσθαι με το αντικείμενο (object relating), όπου στη συνέχεια ενδοβάλλονται διαμορφώνοντας το πλαίσιο του εσωτερικευμένου κόσμου του παιδιού» (Wright, 1991, όπως παρουσιάζεται Lemma, 2009, σελ. 7). *²*

*¹ Συνοδινού, Κ. (1999) *Ο παιδικός αυτισμός. Θεραπευτική προσέγγιση*. Πέμπτη έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

*² Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 90, σελ.: 753-771.

⁶⁴⁴ Συνοδινού, 1999, *ibid.*

⁶⁴⁵ Lemma, 2009, *ibid.*

που είμαστε, με όλους τους περιορισμούς μας, τα άστατά μας κομμάτια και παρόλα αυτά μας αγαπάει ακόμα» (Lemma, 2009, σελ 4).⁶⁴⁶

Τα άτομα που θα εκδηλώσουν μια συναισθηματική δυσανεξία και θα προσπαθήσουν να ελέγξουν την εικόνα που λαμβάνει ο άλλος απέναντί τους, είναι τα άτομα εκείνα που ως βρέφη, δεν έτυχαν της μητρικής εκείνης ενσυναισθητικής ματιάς καθώς το μητρικό αντικείμενο υπήρξε μη διαθέσιμο ή η ματιά του ήταν δυσανάγνωστη.⁶⁴⁷ Η προσπάθεια ανάγνωσης της μητρικής ματιάς εκθέτει το βρέφος στον «αινιγματικό εσωτερικό κόσμο» της μητέρας, καταδεικνύοντάς του ότι είναι πέραν του παντοδυναμικού του ελέγχου (Meltzer, 1988 όπως παρουσιάζεται στην Lemma, 2009).⁶⁴⁸ Πρόκειται για την μητέρα που βιβλιογραφικά ορίζεται ως «μονόδρομος καθρέφτης» και η αλληπάλληλη συνδιαλλαγή μαζί της δημιουργεί στο βρέφος ένα αίσθημα αβεβαιότητας, αναφορικά με τα συναισθήματά της για εκείνο⁶⁴⁹ (Lemma, 2009).⁶⁵⁰

*«Στην περίπτωση της μη αναγνώρισης του προσώπου (das Unheimliche), το αντικείμενο προκαλεί την αγωνία στο υποκείμενο ή την αναδίπλωση στον εαυτό του» (Συνοδινού, 1999, σελ: 195).*⁶⁵¹

⁶⁴⁶ 2009, *ibid.*

⁶⁴⁷ Η εικόνα του βρέφους δεν αποτυπώνεται μόνο μέσα από το βλέμμα της μητέρα αλλά συνοδεύεται και εμπλουτίζεται με την έντονη σωματική ενασχόληση που επενδύεται φωνητικά μέσα από τις λεκτικές προσφωνήσεις και τα καλέσματα της μητέρας. Στην ίδια λογική ο Wright (1991), διακρίνει μεταξύ ενός «είδων εαυτού» κι ενός «απτού εαυτού» υποστηρίζοντας ότι η βλεμματική επαφή που δεν συνοδεύεται από σωματική επαφή είναι μια ελλιπής διαδικασία (Wright, 1991, όπως παρουσιάζεται στην Parker, 2003).^{*1} Η συνδιαλλαγή αυτών των διαφορετικών αισθητηριακών πεδίων θα προσδιορίσει τελικά τον σωματικό εαυτό του βρέφους, καθώς το Εγώ θα οικοδομηθεί πάνω στη πρόωπη αναπαράσταση ενός σωματικού Εγώ (Haag, 1985, όπως παρουσιάζεται στη Lemma, 2009).

^{*1}Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy, Vol: 19, No: 4, σελ: 447-464.*

⁶⁴⁸ Lemma, 2009, *ibid.*

⁶⁴⁹ Η αδυναμία του μητρικού βλέμματος να καθρεφτίσει το παιδί της διαμεσολαβείται από την απουσία ή την άρνηση του πατέρα να γίνει καθρέφτης στη γυναίκα του, δημιουργώντας έτσι μια συναισθηματική έλλειψη (Συνοδινού, 1999). «*Η μητέρα, χαμένη σε αυτό το κενό, φαίνεται πως χάνει την ακτινοβολία της και δεν μπορεί πια, αντίστροφα, να δώσει φως στο παιδί της για να μπορέσει εκείνο να καθρεφτιστεί και να ταυτιστεί*» (Συνοδινού, 1999, σελ: 197). Σύμφωνα με την κα Συνοδινού, οι μητέρες αυτές τείνουν να βιώνουν στο κενό του βλέμματος του ανδρός τους την έλλειψη του βλέμματος των δικών τους μητέρων, αναζοπυρώνοντας έτσι ένα τραυματικό παρελθόν.

«Η σειρά των πραγμάτων είναι η ακόλουθη: η μητέρα βυθίζεται στο κενό βλέμμα του άνδρα της, εκεί μέσα αδειάζει κι εκείνη, το παιδί βυθίζεται με τη σειρά του στο αβυσσαλέο κενό της μητέρας του» (Συνοδινού, 1999, σελ: 198).

⁶⁵⁰ Lemma, 2009, *ibid.*

⁶⁵¹ Συνοδινού, 1999, *ibid.*

Επίσης, στο βαθμό που η μητέρα προβάλλει στο βρέφος τα ανεπιθύμητα κομμάτια του εαυτού της καταδικάζοντάς το που δεν ανταποκρίθηκε στο ιδεώδες παιδί που προσδοκούσε να έχει, τότε μιλάμε για μια μητέρα που η ματιά της λειτουργεί ως «*παραμορφωτικός καθρέφτης*» στη σχέση με το βρέφος (Lemma, 2009).⁶⁵² Σε ένα τέτοιο σχετίζεσθαι με το μητρικό αντικείμενο το βρέφος ενσωματώνει στο Εγώ του την παραμορφωτική εικόνα που διατηρεί η μητέρα του για εκείνο, λαμβάνοντας μια διωκτική διάσταση. Πολλές φορές το παρανοειδές άγχος που δύναται να πυροδοτήσει το παραμορφωτικό μητρικό βλέμμα, αποτυπώνεται στην αναγνώρισή του σε ένα μέλος του σώματος που θεωρείται από το υποκείμενο άσχημο. Στη περίπτωση μάλιστα εκ γενετής αναπηριών το σωματικό έλλειμμα που συνοδεύει την αναπηρία δύναται να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος «στοχοποίησης» προβάλλοντας σε αυτό το απορριπτικό μητρικό βλέμμα. Ως εκ τούτου, η προσπάθεια «μεταμόρφωσης» ή η «αφαίρεση»⁶⁵³ ενός τέτοιου σωματικού μέλους δύναται να αποτελέσει την έκφραση μιας επιθετικής πράξης απέναντι σε ένα κακό εσωτερικευμένο αντικείμενο (Lemma, 2009).⁶⁵⁴

«... φαντασιωσικά το διωκτικό αντικείμενο σκοτώνεται μέσω των μεταμορφώσεων ή των ακρωτηριασμών των στιγματισμένων μελών του σώματος καθώς αυτός είναι ο μόνος τρόπος να γίνει εφικτός ο αποχωρισμός από τον «άλλον» ο οποίος φαντασιωσικά «διαμένει εντός του εαυτού» (Fonagy and Target, 1999, όπως διαφαίνεται στη Lemma, 2009, σελ. 13).⁶⁵⁵

Συνεπώς, η πρώτη αναπαράσταση που θα δημιουργήσει το βρέφος αναφορικά με το σώμα του, θα είναι το αποτέλεσμα της συνδιαλλαγής με το μητρικό αντικείμενο που θα συνοδεύει την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού, μορφοποιώντας όλες τις επόμενες αναπαραστάσεις απόρροια των μετέπειτα ταυτίσεων του (Laufer, 1981).⁶⁵⁶

⁶⁵² Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 90, σελ.: 753-771.

⁶⁵³ Ανφερόμαστε σε ασθενείς με δυσμορφική διαταραχή.

⁶⁵⁴ Lemma, 2009, *ibid.*

⁶⁵⁵ 2009, *ibid.*

⁶⁵⁶ Laufer, E. (1981) The adolescent's use of the body in object relationships and in the transference. *Psych. Study of the Child*, Vol: 36, σελ.: 163-180.

Οι γονικές φιγούρες δεν παίζουν τον ίδιο ρόλο ούτε έχουν ταυτόσημη επιρροή στα παιδιά αντίθετου φύλου. Οι ρόλοι διαφοροποιούνται και οι συμπεριφορές μεταλλάσσονται ανάλογα με το φύλο του παιδιού. Ένα μεγάλο μέρος της ψυχαναλυτικής βιβλιογραφίας αναφέρεται στη σχέση μητέρας- γιου και πως αυτή δύναται να παρεμβάλλει της αναπτυξιακής του πορεία.

«Η αίσθηση του αγοριού αναφορικά με την αρρενωπότητά του επηρεάζεται βαθύτατα από τα συναισθήματα της μητέρας σχετικά με τη σωματικότητα, και την ιδιοσυγκρασία του, καθώς επίσης και από τον βαθμό αναγνώρισης της πατρικής εξουσίας του συζύγου της. Τα μικρά αγόρια αγνοούν αυτή την ευρέως ασυνείδητη, διυποκειμενική αναγνώριση της αρρενωπότητάς τους» (Diamond, 2006, σελ.:1120).⁶⁵⁷

Το εμπόδιο καθίσταται υπαρκτό όταν ο γιός δημιουργεί μια ταύτιση με την μητέρα όπου ενοχοποιεί τις συμπεριφορές εκείνες, όπως είναι η επιθετικότητα και ο ανταγωνισμός, που σε μια φυσιολογική αναπτυξιακή πορεία παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αποδέσμευση από τον μητρικό κλοιό.⁶⁵⁸ Όταν ο γιος ταυτίζεται με την μητέρα τα κίνητρα αυτών των συμπεριφορών δεν αφορούν μόνο στην αυτονόμηση του, αλλά στην ασυνείδητη επιθυμία εξόντωσής της, προκειμένου να καταστεί εφικτή η εξατομίκευση (Parker, 2003).⁶⁵⁹ Σε αυτή την συνθήκη, η ανάδειξη μιας φαλλικής συμπεριφοράς εκ μέρους του γιου πυροδοτεί έντονα συναισθήματα άγχους στη μητέρα που την ωθούν να προσπαθήσει να καταστείλει κάθε επικίνδυνη φαλλική εκδήλωση του γιού της που δύναται να την εξοντώσει (Diamond, 2006).⁶⁶⁰

⁶⁵⁷ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. Vol: 54, σελ: 1099-1130.

⁶⁵⁸ Το αγόρι του οποίου η μητέρα ασυνείδητα αρνείται την ανδρική του φύση, ενδοβάλλει το μητρικό αντικείμενο με ένα τρόπο συγκρουσιακό, εμείνοντας σε μια άκαμπτη επίδειξη της φαλλικής του ιδιότητας, κατασκευάζοντας ένα ναρκισσιστικό φαλλικό Εγώ (Diamond, 2004b; *¹ 2006*²).

*¹ Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis*. Vol: 85, σελ: 359-380.

*² Diamond, 2006, ibid.

⁶⁵⁹ Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy*, Vol: 19, No: 4, σελ: 447-464.

⁶⁶⁰ Diamond, 2006, ibid.

Οι μητέρες εκείνες που θα βιώσουν τα παιδιά τους ως «εχθρούς», κατακλύζονται από ένα συναίσθημα ντροπής το οποίο και προβάλλουν σε εκείνα, ενοχοποιώντας κάθε κίνηση αυτονομησης (Parker, 2003).⁶⁶¹

«Η πιο ισχυρή εκδοχή της «Μεγάλης Μητέρας» βρίσκεται στο ρόλο που παίζει στη ζωή των αγοριών και ανδρών ως συνείδηση που προσεκτικά καλλιεργεί το χαρακτήρα μας και κατ' αυτό τον τρόπο την ενοχή μας ... Με άλλα λόγια η ενοχή που έχει δημιουργηθεί από τη μητέρα είναι η μοναδική δύναμη που ασκεί ιδιαίτερη ώθηση στην ανδρική ψυχή, κατά την περίοδο που το αρσενικό μυστήριο ωθεί αγόρια και άνδρες στο να επιδοθούν σε απειλητικά μεταξύ τους μουγκρητά, έξω στον κόσμο. Η ενοχή, αν και είναι αρκετά αναγκαία για την ηθική μας εξέλιξη, συχνά γίνεται οδυνηρή (Pittman, 1998, σελ. 185).⁶⁶²

Με άλλα λόγια, το συναίσθημα ενοχής είναι η παρακαταθήκη της μητέρας προκειμένου να μας ασκήσει έλεγχο στον έξω κόσμο. Όπως υποστηρίζει η Parker (2003)⁶⁶³ αυτό το συναίσθημα που συνοδεύει κάθε ασυνείδητη επιθετική κίνηση που βάλει ενάντια σε μια εξιδανικευμένη μητρική αναπαράσταση δύναται να προκαλέσει έντονους ψυχικούς τριγμούς που μπορεί να πάρουν την μορφή διωκτικού άγχους.⁶⁶⁴

Συνεπώς, οι επιπτώσεις του ρόλου μιας ανεπαρκούς και διαταρακτικής μητρικής φιγούρας στιγματίζουν την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού, θέτοντας εμπόδια και προκαλώντας καθηλώσεις και παλινδρομήσεις τέτοιας έντασης που δύναται να διαστρεβλώσουν την πορεία αυτή.

⁶⁶¹ Parker, 2003, *ibid.*

⁶⁶² Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ΄ Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁶⁶³ Parker, 2003, *ibid.*

⁶⁶⁴ «Αυτό που παρατηρούμε συχνά στα γκέτο, που χαρακτηρίζονται από την απουσία πατέρων, και προοδευτικά στην υπόλοιπη κοινωνία, είναι ότι οι νέοι που το σκάνε από την «Μεγάλη Μητέρα», επιδεικνύουν με υπερβολικό τρόπο τον ανδρισμό τους, μπλέκονται σε φασαρίες και τρέχουν πάλι να κρυφτούν στην αγκαλιά της. Η μητέρα μπορεί να τους προσφέρει την ασφάλεια της φροντίδας της, αλλά δεν μπορεί να τους κάνει να νιώσουν άνδρες» (Pittman, 1998, σελ. 190).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΛΗΣΗ: Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΓΟΝΙΚΩΝ ΡΟΛΩΝ ΟΠΩΣ ΑΥΤΟΙ ΔΙΑΘΛΩΝΤΑΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΟΥΣ.

V.1 Η έλευση ενός παιδιού με αναπηρία.

Όπως είδαμε και παραπάνω αναφορικά με την πορεία που διανύει ο άντρας και η γυναίκα προς την ανάληψη του γονικού ρόλου, η γέννηση ενός παιδιού επενδύεται με την φαντασιακή γονική επιθυμία, κυρίως για τους πατέρες, που αφορά στη συνέχιση και διαιώνιση του ίδιου του εαυτού (Δραγώνα, 1999).⁶⁶⁵

Απόρροια αυτών των επιθυμιών συνέχισης, είναι ένας φόβος θανάτου που γίνεται ψυχικά διαχειρίσιμος με την φαντασιακή διασφάλιση μιας επόμενης γενιάς που φέρει το «βάρος» και την υποχρέωση της «αναβίωσης» των προγόνων (Δραγώνα, 1999).⁶⁶⁶

Πέραν όμως των όποιων φαντασιώσεων συνέχειας, το παιδί «συμπληρώνει» ναρκισσιστικά τους γονείς μέσα από την απόδειξη ότι είναι η επιτυχής έκφραση του γονικού ιδεώδους (Manninen, 1993).⁶⁶⁷

Η ανακοίνωση της γέννησης ενός παιδιού με αναπηρία, διαμορφώνει μια νέα συνθήκη καθώς, όλες αυτές οι αλλαγές που συνοδεύουν την μετάβαση στο γονικό ρόλο διαθλώνται μέσα από το νέο δεδομένο, μεγεθύνοντας πολλές φορές τις υπάρχουσες ψυχικές δυσκολίες των γονέων σε σημείο τέτοιο που παρακωλύει την εγκαθίδρυση της σχέσης με το νεογέννητο, ενώ δύναται ακόμα και να αποδυναμώσει την γονική συμμαχία οδηγώντας έτσι σταδιακά στη «διάλυση» της οικογένειας, αν το άγχος και η συναισθηματική δυσφορία παραταθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα⁶⁶⁸ (Παπαδάτου, 1991).⁶⁶⁹

⁶⁶⁵ Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁶⁶⁶ 1999, ibid

⁶⁶⁷ Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scandinavian Psychoanalytic Review*. Vol :16, σελ: 35-46.

⁶⁶⁸ Συνήθως, οι γονείς δεν έρχονται αντιμέτωποι με την αναπηρία του παιδιού τους την ώρα του τοκετού, ως μια αιφνίδια αποκάλυψη, χωρίς προηγούμενες αναφορές. Η εξέλιξη της τεχνολογίας στις προ-γεννητικές ιατρικές εξετάσεις, που στόχο έχουν τον έγκυρο εντοπισμό ανωμαλιών στο έμβρυο, δίνει πλέον την δυνατότητα στους γονείς να ενημερωθούν κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης για την «διαιτερότητα» του παιδιού τους γεγονός που μπορεί να διαταράξει την πορεία της κύησης, επιφέροντας στους γονείς και κυρίως στη μητέρα μια σειρά συναισθημάτων που θα επηρεάσουν με τρόπο ψυχοβιολογικό το βρέφος. Συνεπώς, από πολύ νωρίς οι αναπαραστάσεις που διέθεταν οι μελλοντικοί γονείς αναφορικά με την εγκυμοσύνη και το βρέφος, αλλά και αυτές που αφορούσαν στην μελλοντική σχέση μαζί του διαταράσσονται.

«Η είδηση ότι ένα παιδί έχει ή απειλείται από μια αναπτυξιακή αναπηρία είναι μια από τις πιο τρομακτικές πληροφορίες που κάποιος γονιός θα δεχτεί» (Beckman & Beckman Boyes, 1993, όπως παρουσιάζεται στον Carpenter, 2005, σελ.: 1).⁶⁷⁰

Η «άφιξη» λοιπόν ενός παιδιού με αναπηρία απαιτεί από τους γονείς να επαναδιαπραγματευθούν και να επαναπροσδιορίσουν προσδοκίες, συναισθήματα, επιθυμίες, και ανάγκες που είχαν εναποθέσει στη γέννηση του παιδιού τους, προκειμένου να εναρμονιστούν στην νέα συνθήκη.⁶⁷¹

Η αναγνώριση για τους δύο νέους γονείς ότι το αποτέλεσμα της από «κοινού δημιουργίας τους» απέχει από το ιδεατό εκείνο αποτέλεσμα που δύναται να καθρεφτίσει την τελειότητα των δημιουργών του, σε μια λογική «καθ' εικόνας και καθ' ομοίωσης» τονώνοντας τον ναρκισσισμό τους, προκαλεί συναισθήματα έντονα και πολλές φορές αντικρουόμενα (Δραγώνα, 1999).⁶⁷² Πλέον, το «δημιούργημά» τους αποτελεί με τον πιο πραγματικό τρόπο, τον αδιαμφισβήτητο μάρτυρα των

«...ακόμα και πριν από την γέννηση, η σχέση μεταξύ μητέρας και εμβρύου μπορεί να διαταραχτεί από προ-γεννητικούς ελέγχους, που μπορεί να βάλουν ερωτηματικό στο κατά πόσο η εγκυμοσύνη θα συνεχιστεί πυροδοτώντας έντονο άγχος» (Mason, 1995, όπως παρουσιάζεται στον Marks, 2001, σελ.: 44)*¹

*¹ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

⁶⁶⁹ Παπαδάτου, Δ. (1991), Κρίσιμες περιόδους στη ζωή της οικογένειας παιδιού με απειλητική για τη ζωή του ασθένεια. Στους Α. Καλατζά – Αζίζη & Ν. Παρίτσης *Οικογένεια: Ψυχοκοινωνικές – ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις*. Αθήνας: Ελληνικά Γράμματα.

⁶⁷⁰ Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood*. Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας. (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>).

⁶⁷¹ Προκειμένου να υπάρξει μια σφαιρική ανάγνωση των συνθηκών που διαμορφώνει η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία χρειάζεται να μελετήσουμε αυτό το γεγονός στο μακρο-κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συναντάται, καθώς οι γονείς καλούνται να αντιμετωπίσουν τις αντιδράσεις μιας κοινωνίας που αντιστέκεται στη διαφορετικότητα και στην ιδιαιτερότητα. Το γεγονός αυτό από μόνο του δημιουργεί μια συνθήκη τέτοια όπου το μακρο-κοινωνικό περιβάλλον παρεσφύει στο μικρο-κοινωνικό με τρόπο αδιάλλακτο και παραβιαστικό, με γνώμονα πάντα, το πολλές φορές ανεπίπλοο αίτημα της οικογένειας για βοήθεια. Οι γονείς αναγνωρίζοντας τις ιδιαιτερότητες του παιδιού τους παραχωρούν ένα μεγάλο μέρος της φροντίδας του στους «ειδικούς» με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η καθημερινότητα, η ιδιωτικότητα αλλά και η σχέση μεταξύ των παιδιών με αναπηρία και των υπόλοιπων μελών της οικογένειας. Συνήθως, οι ιατρικές παρεμβάσεις που έχουν σαν στόχο την βελτίωση ή και την αποκατάσταση της αναπηρίας, εμφανίζονται «ανά τη γέννηση» με αποτέλεσμα από την έναρξη κι' όλης της ζωής του, το παιδί να προσδιορίζεται μέσα από την σωματική του μειονεξία, αναγνωρίζοντας το «πάσχων σώμα» ως κεντρικό κομμάτι της εικόνας του, χωρίς να αξιολογούνται άλλα στοιχεία όπως η ικανότητά του βρέφους να συνδιαλέγεται εκφράζοντας συναισθηματικές ανάγκες (Marks, 2001).*¹

«Η εμπειρία, κυρίως του βρέφους ή του παιδιού όπου συνεχώς κάποιος, συνήθως άγνωστοι το «παραβιάζουν» με την συναίνεση ενός προσφιλούς για το παιδί προσώπου, όπως ο γονέας, μπορεί να είναι διαταραχτικό για την συνέχεια της ύπαρξής του και άρα τραυματικό» (Marks, 2001, σελ. 69).

*¹ Marks, 2001, *ibid*.

⁶⁷² Δραγώνα, 1999, *ibid*

ελλειμμάτων τους. Ένα έλλειμμα που έχει αποτύπωση στο σώμα του βρέφους (Sinason, 1997, όπως παρουσιάζεται στην Keary, 2009).⁶⁷³

Πολλές φορές, γονείς με έντονα ναρκισσιστικά ελλείμματα, τείνουν να βιώνουν την γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία ως ακόμα έναν επώδυνο ευνουχισμό που πλήττει τον ναρκισσισμό τους, καθώς ένα τέτοιο γεγονός δύναται να συντρίψει κάθε φαντασιακό σχηματισμό, με αποτέλεσμα να αναδυθούν έντονα συγκρουσιακά συναισθήματα εκ μέρους του γονέα, ο οποίος ταυτιζόμενος με το «ελλειμματικό παιδί» τείνει να του προβάλλει τα συναισθήματα αυτά.

«...κάποιες φορές η μειονεξία του παιδιού που γεννιέται, υπερτείνει το δυναμικό των γονέων, και διεγείροντας τις παρελθοντικές συγκρούσεις τους, συχνά πυροδοτεί τα άγχη τους, την εχθρότητά τους και το συναίσθημα ενοχής, απέναντι στα οποία ενεργοποιούν αμυντικούς μηχανισμούς και αντισταθμιστικές πρακτικές (Blank, 1957, σελ.: 5).⁶⁷⁴

Το συναίσθημα ενοχής που διακινεί στον γονέα η αναγνώριση της «ανάρμοστης» συμπεριφοράς του, απόρροια της προβολής αυτών των συναισθημάτων στο παιδί του, τον κάνει να αμύνεται, επιδεικνύοντας κάποιες φορές υπερβάλλοντα ζήλο στη παροχή βοήθειας και υποστήριξης που προσφέρεται μέσα σε ένα υπερπροστατευτικό περιβάλλον που ενδεχόμενα αποτελεί την προσπάθεια των γονέων «συγκάλυψης» μιας λανθάνουσας ψυχικής συνθήκης (Blank, 1957).⁶⁷⁵

Σύμφωνα με βιβλιογραφικές αναφορές, τέσσερα είναι τα στάδια εκείνα που περιγράφουν τις ψυχικές διεργασίες των γονέων μετά την ανακοίνωση της πληροφορίας αναφορικά με την αναπηρία του παιδιού (Callias, 1989).⁶⁷⁶ Το πρώτο στάδιο περιγράφει μια κατάσταση «σοκ», όπου μετά την ανακοίνωση της πληροφορίας, οι γονείς επέρχονται σε μια συναισθηματική σύγχυση με στοιχεία αποδιοργάνωσης, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που εκφράζουν δυσπιστία ως προς την

⁶⁷³ Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

⁶⁷⁴ Blank, H. R. (1957) Psychoanalysis and Blindness. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 26, σελ: 1-24.

⁶⁷⁵ 1957, ibid.

⁶⁷⁶ Callias, M.(1989) «Συμβουλευτική εργασία με γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες», στο Τσιάντη, Γ., Μανωλόπουλου, Σ. (επιμ.), *Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής*, τομ. Γ', Αθήνα: Καστανιώτης.

πραγματικότητα του γεγονότος.⁶⁷⁷ Στο στάδιο της αντίδρασης, όπου περιγράφεται ως η δεύτερη φάση, οι γονείς έχουν την ανάγκη να μιλήσουν γι' αυτό που τους συνέβη και να εκφράσουν συναισθήματα, όπως αυτά της θλίψης, της απογοήτευσης, και της απελπισίας, ως μια απόπειρα ψυχικής ανασυγκρότησης. Η ενοχή αποτελεί βασικό γνώρισμα του σταδίου αυτού, καθώς οι γονείς τείνουν να επικρίνουν και να κατηγορούν τους εαυτούς τους, επισημαίνοντας ή ακόμα και εφευρίσκοντας παραλήψεις και αβλεψίες κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης ή και νωρίτερα, σε μια προσπάθεια να αποδώσουν κάπου την αιτία της γέννησης ενός παιδιού με αναπηρία.⁶⁷⁸ Η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο επιβαρυντική όταν η ευρύτερη οικογένεια έρχεται συσσωρευτικά να επικρίνει τους γονείς αποδίδοντάς τους υπαιτιότητα. Το τρίτο στάδιο είναι αυτό της προσαρμογής, όπου οι γονείς έχοντας συνειδητοποιήσει το γεγονός επιζητούν επίμονα πληροφορίες που αφορούν στις επιλογές που τους διατίθενται αναφορικά με μέσα και τρόπους αντιμετώπισης που έχουν κυρίως ιατρικό χαρακτήρα, ενώ φέρουν κι ένα αίτημα ενημέρωσης για την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού και τις μελλοντικές ανάγκες που μπορεί να εμφανιστούν. Τέλος, στο στάδιο προσανατολισμού, οι γονείς μέσα από την ενεργητική αναζήτηση σωστής και έγκυρης ενημέρωσης, αρχίζουν να οργανώνουν την ζωή τους εμπεριέχοντας το βρέφος με αναπηρία, σχεδιάζοντας παράλληλα το μέλλον τους.

Είναι σαφές, ότι στην κλινική εμπειρία, δεν είναι τόσο διακριτή η διαφοροποίηση μεταξύ των παραπάνω τεσσάρων σταδίων, καθώς οι γονείς μπορεί να ταλαντεύονται ανάμεσα στα στάδια, ή και να καθηλώνονται με αποτέλεσμα να παρακωλύεται η πορεία ολοκλήρωσης της ψυχικής διεργασίας. Για παράδειγμα, πολλοί γονείς καθηλώνονται στο στάδιο της αντίδρασης που συνήθως εκδηλώνεται με την πεισματική άρνηση του γονέα να εμπλακεί σε οποιαδήποτε συζήτηση έχει ως θέμα

⁶⁷⁷ Η ένταση αυτού του σταδίου και η διάρκεια επίλυσής του αφορά στη διαπλοκή μια σειράς παραγόντων όπως τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του γονέα, το εύρος και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των διαπροσωπικών του σχέσεων καθώς και στοιχεία που αφορούν στο κοινωνικό του περιβάλλον (Ειδικό παιδί και οικογένεια, 2002).*¹

*¹ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια*.

⁶⁷⁸ Η εξέλιξη της επιστήμης και η πρόωρη ανίχνευση κάποιας ανεπανόρθωτης βλάβης στο έμβρυο ή κάποιας συγγενής ανωμαλίας τείνει να ενοχοποιεί τους γονείς που φέρνουν στον κόσμο ένα παιδί με αναπηρία πολύ περισσότερο, καθώς έρχεται η επιστήμη να ορίσει τα πράγματα, προσδίδοντας φαντασιακά τον «απόλυτο» έλεγχο μιας κατάστασης. Εφόσον πλέον τα πράγματα ορίζονται και ελέγχονται, η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία επισημαίνει μια αβλεψία, μια παράλειψη των γονέων (Ειδικό παιδί και οικογένεια, 2002).

την αναπηρία του παιδιού του. Ο ίδιος δεν διακινεί ποτέ από μόνος του το ζήτημα της αναπηρία ενώ αντιδρά έντονα στους γύρω του όταν εκείνοι επιχειρούν να φέρουν το θέμα στο προσκήνιο. Συνήθως οι γονείς αυτοί παρουσιάζονται απομονωμένοι, αποκομμένοι από οποιαδήποτε κοινωνική συνδιαλλαγή, προκειμένου να αποφύγουν να αντικρίσουν στο βλέμμα και στο λόγο του άλλου, αυτό που οι ίδιοι δυσκολεύονται να αποδεχτούν (Langergen & συν. 1981).⁶⁷⁹

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το πώς ένας γονιός θα μπορέσει να μεταβολίσει την είδηση της αναπηρίας του παιδιού του, αφορά σε μια σειρά διαφορετικών παραγόντων που στην αλληλοδιαπλοκή τους θα καθορίσουν το αποτέλεσμα αυτής την ψυχικής διεργασίας.⁶⁸⁰ Συνεπώς, αν και κάθε προσπάθεια γενίκευσης φαντάζει ελλιπής καθώς το εύρος και η ένταση των ενδεχόμενων αντιδράσεων δεν μας επιτρέπει να προβούμε στην ακριβή αποτύπωση αυτών, παρατηρούνται κάποια κοινά πρότυπα γονικών συμπεριφορών όπου μέσα από την διαφορετικότητα που ενέχει το εξατομικευμένο βίωμα μας δίνουν την δυνατότητα μιας σχηματικής κατηγοριοποίησης.

Ο βαθμός υποστήριξης που θα λάβει η μητέρα⁶⁸¹ κυρίως από τον σύντροφό της αλλά και από το ευρύτερο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, όπως αυτό εκπροσωπείται από συγγενείς και φίλους, ακόμα και από τις κρατικές δομές και υπηρεσίες, θα παίξει καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία μιας ασφαλούς και

⁶⁷⁹ Langergen I, Boyeson, M.C, Kohlex, L. 1981 Social consequences of motor handicaps in children. *Acta Paediatrica Scandinavica, Suppliment 289*.

⁶⁸⁰ Τέτοιοι παράγοντες αφορούν στη ψυχική συγκρότηση του γονέα, στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της συζυγικής σχέσης, στο ρόλο που θα διαδραματίσει το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, στη σειρά γέννησης του παιδιού (πρωτότοκο ή δευτερότοκο), στο είδος της αναπηρίας και στην ένταση των περιορισμών που επιβάλλει (π.χ. αν πρόκειται για μόνιμη αναπηρία, αν υπάρχει δυνατότητα βελτίωσης, ο βαθμός δυσλειτουργίας που επιφέρει κ.α.) καθώς και στη ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας, σε επίπεδο ιατρικής ενημέρωσης και αποκατάστασης, αλλά και ψυχικής υποστήριξης, τόσο για τον γονέα, όσο και για το βρέφος μέσα από μια ενσυναισθητική αναγνώριση των αναγκών τους. Αναφορικά με την σειρά γέννησης αν και υπάρχει η αντίληψη ότι οι γονείς θα αντιμετωπίσουν μεγαλύτερη δυσκολία όταν το παιδί με αναπηρία έρχεται πρώτο, καθώς «το πρόβλημα δεν είναι τόσο έντονο όταν οι γονείς έχουν «επιτύχει» στην δημιουργία μεγαλύτερων παιδιών» (Blank, 1957, σελ.: 8), τούτο δεν φαίνεται να αποτελεί διαγνωστικό παράγοντα του μεγέθους και της έντασης της δυσκολίας που θα βιώσουν οι γονείς. Μελέτες κατέδειξαν ότι η γέννηση ενός προηγούμενου παιδιού έχει εγκαταστήσει στο γονικό ασυνείδητο ένα συγκεκριμένο επίπεδο προσδοκιών, η διάψευση των οποίων δύναται να είναι ιδιαίτερα διαταρακτική προκαλώντας έντονες ματαιώσεις (Δραγώνα, 1999).^{*1}

^{*1} Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

⁶⁸¹ Η μητέρα είναι αυτή που στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων φέρει την αποκλειστική ευθύνη παροχής φροντίδας και υποστήριξης στις ιδιαίτερες καθημερινές ανάγκες ενός παιδιού με αναπηρία.

ενσυναισθητικής «πρωταρχικής σχέσης» (Winnicott, 2003).⁶⁸² Αν η μητέρα δεν τύχει της υποστήριξης αυτής από το περιβάλλον της, αλλά και αν δεν δεχτεί την κατάλληλη επαγγελματική βοήθεια, τότε τείνει να αποσύρεται και να απομονώνεται, αρνούμενη να συζητήσει τις καθημερινές δυσκολίες που αντιμετωπίζει με το ανάπηρο παιδί της, καθώς αισθάνεται διαφορετική, ελλειμματική και ενδεχομένως παρείσακτη στο κύκλο των γονέων εκείνων που τα παιδιά τους δεν αντιμετωπίζουν κάποια αναπηρία (Blank, 1957).⁶⁸³

V.2 Μητέρα και ειδικό παιδί

«...σήμερα κατάλαβα ότι μέσα στις προσπάθειές μου δεν είχα υπολογίσει ότι έπρεπε να διαγράψω τον εαυτό μου και ότι είχα δεχθεί ένα σοβαρό πλήγμα σαν γυναίκα. Γιατί όταν η φύση ή αν θέλετε η μοίρα, σου δώσει ένα τέτοιο φορτίο, για να τα βγάλεις πέρα λεβέντικα, πρέπει το «εγώ» σου να δολοφονήσεις» (Τσοκοπούλου, 1991, σελ. 15).⁶⁸⁴

Η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία θα αποτελέσει διπλό ναρκισσιστικό πλήγμα στη μητέρα, η οποία έχοντας μεταθέσει τις λιβιδινικές της επενδύσεις καθόλη της διάρκεια της εγκυμοσύνης της στο υπό ανάπτυξη έμβρυο, επιχειρεί να διαχειριστεί τις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο σώμα της κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης, αλλαγές που αντιτίθεται στα πρότυπα ομορφιάς που προβάλλει ο δυτικός πολιτισμός. Έτσι, εμπεριέχοντας το έμβρυο ως μέρος της εικόνας ενός διευρυμένου εαυτού, η γέννηση ενός χαριτωμένου, υγιούς και όμορφου παιδιού, δύναται να λειτουργήσει ως ναρκισσιστικό αναπλήρωμα ενός μητρικού «ανεξέλεγκτου», «παραμορφωμένου» και «τραυματισμένου» σώματος που απορρίπτεται από τα πρότυπα αισθητικής της δυτικής κοινωνίας (Lax, 1997).⁶⁸⁵ Αντ' αυτού η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία αποτελεί ακόμα ένα ναρκισσιστικό τραυματισμό που έρχεται να προστεθεί σε εκείνο που αφορά στην αλλοίωση της σωματικής εικόνας της μητέρας αποτέλεσμα της περιόδου κύησης.

⁶⁸² Winnicott D. W. (2003) *Διαδικασίες ωρίμανσης και διευκολυντικό περιβάλλον: Μελέτες για τη θεωρία της συναισθηματικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁶⁸³ Blank, H. R. (1957) Psychoanalysis and Blindness. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 26, σελ: 1-24.

⁶⁸⁴ Τσοκοπούλου Ι. (1991) *Είναι γιος μου*. Αθήνα: Καστανιώτη.

⁶⁸⁵ Lax, R. (1997) Boy's envy of mother and the consequences of this narcissistic mortification. *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 52, σελ: 118-139

Το σημαντικότερο ερώτημα που θέτει η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, δεδομένων των έντονα αμφιθυμικών συναισθημάτων που διακινεί ένα τέτοιο γεγονός στο γονιό, είναι η επίδραση που μπορεί να έχει στον μητρικό δεσμό, καθώς δύναται να προκαλέσει σοβαρούς κλυδωνισμούς (Keary, 2009).⁶⁸⁶

Περιγράφοντας την περίπτωση του αυτοκράτορα Kaiser Wilhelm II ο οποίος γεννήθηκε με παράλυση του αριστερού χεριού⁶⁸⁷, ο Freud (1933)⁶⁸⁸ υποστήριξε ότι δεν ήταν η αναπηρία αυτή καθ' αυτή που αποτελούσε βασικό παράγοντα στη πρόκληση των ναρκισσιστικών του ελλειμμάτων, αλλά η απόρριψη του από την «περήφανη μητέρα του ... η οποία απέσυρε την αγάπη της ... λόγω της αδυναμίας του» (Freud, 1933, σελ. 66).⁶⁸⁹ Συνεπώς, η στάση και η συμπεριφορά που θα υιοθετήσει η μητέρα απέναντι στη γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, μπορεί να βαραίνει τον ψυχισμό του παιδιού, πολύ περισσότερο από αυτή καθαυτή την φύση της αναπηρίας⁶⁹⁰ (Lussier, 1980).⁶⁹¹

Ο Freud, περιγράφοντας την δυναμική της σχέσης μεταξύ του αυτοκράτορα με την μητέρα του, εισάγει την μεταβλητή του φύλου, υπογραμμίζοντας την σημασία που διαδραματίζει η σχέση αυτή στη πορεία ανάπτυξης κυρίως του αγοριού. Σε συνέχεια μιας τέτοιας διαφοροποίησης μεταξύ των δύο φύλων, μεταγενέστεροι ψυχαναλυτές υποστήριξαν ότι η αναπηρία διαμεσολαβεί με διαφορετικό τρόπο τη σχέση που δημιουργούν τα δύο φύλα με το πρωταρχικό αντικείμενο, θεωρώντας ότι το αγόρι θα δυσκολευτεί περισσότερο από το κορίτσι (Axelrod, 1997).⁶⁹² Η ένταση της πρωταρχικής σχέσης, όπως αυτή διαμεσολαβείται από την ύπαρξη μιας αναπηρίας, εγκλωβίζει το αγόρι ακόμα περισσότερο σε μια προ-οιδιπόδεια συνθήκη,

⁶⁸⁶ Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

⁶⁸⁷ Η αναπηρία του αυτοκράτορα προκλήθηκε κατά τη διάρκεια ενός δύσκολου τοκετού οπίσθιας προβολής, όπου τραυματίστηκαν τα νεύρα του ανώτερου τμήματος του χεριού του, καθιστώντας έτσι το αριστερό του χέρι 15 εκατοστά κοντίτερο από το δεξί.

⁶⁸⁸ Freud, S. (1933) *New introductory lectures on Psychoanalysis*. Standard Edition, Vol: 2. London: Penguin Books.

⁶⁸⁹ 1933, *ibid*.

⁶⁹⁰ Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι η αντίδραση του πατέρα απέναντι στην αναπηρία και ο αντίκτυπος που αυτή μπορεί να έχει στον ψυχισμό του παιδιού παραλείπεται συστηματικά από την σχετική βιβλιογραφία.

⁶⁹¹ Lussier, A. (1980) The physical handicap and the body ego. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 61, σελ: 179-185.

⁶⁹² Axelrod, D. S. (1997) Developmental pathways to masculinity: A reconsideration of Greenson's 'Disidentifying from mother'. *Issues Psychoanal. Psychol.* Vol: 19, σελ: 101-115.

καθιστώντας στα μάτια του τον εξωτερικό κόσμο ξένο και απροσπέλαστο, απόρροια ενδεχομένως μιας ενοχοποιημένης προσπάθειας αυτονόμησης⁶⁹³ (Axelrod, 1997).⁶⁹⁴

Μια αναπηρία που αποτυπώνεται στο σώμα του παιδιού από την έναρξη της ζωής του, δεν καθιστά από μόνη της τον διαταρακτικό εκείνο παράγοντα που δύναται να παρεκτρέψει την πορεία ανάπτυξης του, καθώς το παιδί τείνει να εξοικειώνεται από πολύ νωρίς με το σωματικό του σχήμα καθιστώντας το έτσι ως ένα σώμα που ξέρει και αναγνωρίζει, γεγονός που το κάνει «φυσιολογικό».⁶⁹⁵

*«το σώμα που κάποιος κατέχει από τη γέννηση, έτσι όπως είναι και συνεπώς έτσι όπως προοδευτικά γίνεται αντιληπτό από το παιδί, και όχι το σώμα όπως θα μπορούσε ή θα έπρεπε να είναι, είναι αυτό που ψυχολογικά έχει σημασία. Κάθε παιδί είναι προκαθορισμένο να επενδύει ... στο σώμα που έχει όπως είναι ...» (Lussier, 1980, σελ, 181).*⁶⁹⁶

Συνεπώς, ένας από τους παράγοντες που δύναται να διαταράξει την σωματική εικόνα που φέρει το παιδί για τον εαυτό του αποτελεί η γονική στάση και συγκεκριμένα αυτή της μητέρας, και του τρόπου που μεταβολίζει τις «παραμορφώσεις» του σωματικού σχήματος του παιδιού της. Η μητέρα καλείται να αναγνωρίσει το σώμα αυτό, δίνοντας έτσι ψυχική υπόσταση στο παιδί και εγκαθιδρύοντας μια ασφαλή πρωταρχική σχέση (Lussier, 1980).⁶⁹⁷

«Για να μπορέσει η μητέρα να καθρεφτίσει το παιδί της χρειάζεται να μπορεί να δει το βρέφος της σαν καθρέφτη του εαυτού της. Όταν το παιδί έχει κάποια αναπηρία, αυτή η διαδικασία μπορεί να γίνει εξαιρετικά δύσκολη, καθώς η μητέρα μπορεί να κρατήσει ψυχική απόσταση

⁶⁹³ Η διαφορετικότητα στο βίωμα της πρωταρχικής σχέσης, όπως αποτυπώνεται και περιγράφεται στις αφηγήσεις των ανδρών και γυναικών στη παρούσα μελέτη αποτελεί μια από τις παρατηρήσεις που μελετήθηκαν και αξιολογήθηκαν μέσα από το πρίσμα του ψυχαναλυτικού τρόπου σκέψης.

⁶⁹⁴ Axelrod, 1997, *ibid*.

⁶⁹⁵ Στη περιγραφή του περιστατικού ονοματι Peter, που παρατίθεται παρακάτω, το δεκατριάχρονο αγόρι που αντιμετωπίζει μια κινητική αναπηρία φαίνεται να βιώνει το σώμα του ως «άθικτο» με αποτέλεσμα να αντιδρά σε οποιαδήποτε προσπάθεια ιατρικής παρέμβαση, αναγνωρίζοντάς την ως μια μορφή παραβίασης του εαυτού του (Lussier, 1980).

⁶⁹⁶ Lussier, 1980, *ibid*

⁶⁹⁷ 1980, *ibid*.

προκειμένου να αποφύγει την ανάδυση δικών της συναισθημάτων άγχους που θα θέσουν σε κίνδυνο το Εγώ της» (Roussso, 1985, σελ. 12).⁶⁹⁸

Παραθέτοντας κλινικό υλικό από την ψυχοθεραπευτική του εμπειρία με έναν δεκατριάχρονο ασθενή, ονόματι Peter, ο οποίος γεννήθηκε με κοντά άνω άκρα, ο Lussier, (1980)⁶⁹⁹ υποστήριξε ότι:

«...όπως φάνηκε από την ανάλυσή του, ο Peter είχε πολύ περισσότερο την ανάγκη της εμπιστοσύνης της μητέρας του ... παρά ... φυσιολογικά χέρια ... Η γόνιμη φαντασίωση της ζωής του οργανώνεται γύρω από μια ηρωική προσπάθεια να αποδώσει στον εαυτό του αυτό που η μητέρα του απέτυχε να του παρέχει αναφορικά με την εμπιστοσύνη και την ενθάρρυνση, [...]. μια βασική έλλειψη περηφάνιας ... καθώς κι ένα έντονο αίσθημα έλλειψης πρωταρχικού επαίνου από μέρους της, αποτέλεσαν τα κύρια θέματα που τον απασχολούσαν στη θεραπεία του και για τα οποία παραπονιόνταν, παρά η σωματική του μειονεξία» (Lussier, 1980, σελ, 179).⁷⁰⁰

Επίσης, μελέτες που συντάχθηκαν αναφορικά με την επίδραση που έχει η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία στη πρωταρχική σχέση, κατέδειξαν διαφορετικά αποτελέσματα απόρροια των διαφορετικών αντιδράσεων, συμπεριφορών και στάσεων που υιοθέτησε η μητέρα. Κάποιοι ειδικοί διατύπωσαν την άποψη ότι η αναστάτωση που δημιουργεί η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία στη σχέση μητέρας-βρέφους έχει πρόσκαιρο και παροδικό χαρακτήρα ⁷⁰¹ (Roskies, 1972, όπως παρουσιάζεται στο Lussier, 1980;⁷⁰² Castelnuovo-Tedesco, 1981⁷⁰³), ενώ άλλοι υποστήριζαν ότι έχει αμετάκλητες συνέπειες διαταράσσοντας την πρωταρχική σχέση

⁶⁹⁸ Roussso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal*, Vol: 13, No:1, σελ:5-17

⁶⁹⁹ Lussier, 1980, ibid

⁷⁰⁰ 1980, ibid

⁷⁰¹ Μελέτες κατέδειξαν ότι, ενώ αρχικά οι μητέρες αντιδρούν με τρόπο αρνητικό ακόμα και επιθετικό απέναντι στα βρέφη που αντιμετωπίζουν κάποια αναπηρία, διαταράσσοντας έτσι τον πρωταρχικό δεσμό, σταδιακά και με την πάροδο του χρόνου, αυτές οι αντιδράσεις εξομαλύνονται και οι μητέρες γίνονται πιο δεκτικές απέναντι στις όποιες αποκλίσεις παρουσιάζουν τα παιδιά τους.

⁷⁰² Lussier, A. (1980) The physical handicap and the body ego. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 61, σελ: 179-185.

⁷⁰³ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

σε τέτοιο βαθμό που αποκαθίσταται εξαιρετικά δύσκολα (Niederland, 1965),⁷⁰⁴ Αποτέλεσμα αυτής της «ανισορροπίας» είναι κάποιες μητέρες να εκδηλώσουν συμπτώματα επιλόχειου κατάθλιψης, ενώ κάποιες άλλες να γίνουν υπερπροστατευτικές και ιδιαίτερα σχολαστικές ή ακόμα και καθόλου λειτουργικές στην φροντίδα του παιδιού.⁷⁰⁵

«Αυτά τα βρέφη που βίωσαν την εξάρτησή τους με τρόπο έντονο και διαρκή καθώς, είτε δεν υπήρξαν αποδέχτες μιας ενσυναισθητικής αναγνώρισης των αναγκών τους, είτε υπήρξαν αποδέχτες σκληρότητας, έχουν εγγράψει την εξάρτηση με τέτοιο τρόπο ώστε να την βιώνουν στη ζωή τους ως κάτι το αφόρητο» (Winnicott, 1992a, όπως παρουσιάζεται στην Marks, 2001, σελ.23).⁷⁰⁶

Ανεξάρτητα από τον μόνιμο ή παροδικό χαρακτήρα της αποδιοργάνωσης που επιφέρει η εμφάνιση μιας σωματικής αναπηρίας στην πρωταρχική σχέση, η πλειοψηφία των μελετών, φαίνεται να συγκλίνει στην αποτύπωση και περιγραφή ενός επαναληπτικού μοτίβου αντίδρασης της μητέρας που δύναται να παρεμβάλει του πρωταρχικού δεσμού, καθιστώντας τον προβληματικό. Στο πλαίσιο αυτού του επαναλαμβανόμενου μοτίβου αντίδρασης, η μητέρα φαίνεται να δυσκολεύεται να αντλήσει ικανοποίηση από την επαφή της με το βρέφος, προκαλώντας έτσι ένα έλλειμμα στις πρώιμες λιβιδινικές καθηλώσεις στο βρεφικό σώμα, γεγονός που ωθεί το βρέφος να βιώσει το σώμα του και συνεπώς τον εαυτό του ως ανεπιθύμητο (Lemma, 2009).⁷⁰⁷

«...η μητέρα καλείται να αντιμετωπίσει την επίδραση του τρόμου που προκαλείται στο βρέφος, όταν το πρόσωπό της δεν «λάμπει» στη θέα του παιδιού της, διαμορφώνοντας έτσι την συνθήκη μιας τρομερής και

⁷⁰⁴ Niederland, W.G. (1965) Narcissistic ego impairment in patients with early physical malformations. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 20, σελ: 518-534.*

⁷⁰⁵ Παρόλες τις ψυχοπαθολογικές εκφάνσεις που μπορεί να πάρει ένα τέτοιο γεγονός, δεν θα πρέπει εξαρχής να παθολογικοποιούμε τις αντιδράσεις των γονέων στο άκουσμα της ανακοίνωσης της αναπηρίας του παιδιού τους, καθώς μπορεί να αποτελούν μέρος μιας φυσιολογικής διεργασίας προσαρμογής στη νέα τραυματική συνθήκη.

⁷⁰⁶ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

⁷⁰⁷ Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis, Vol: 90, σελ: 753-771.*

καταστροφικής εμπειρίας» (Wilson, 2003, όπως παρουσιάζεται στη Keary, 2009, σελ. 169).⁷⁰⁸

Επίσης, η επίδειξη μιας εχθρικής και απορριπτικής συμπεριφοράς απέναντι στο βρέφος αποτελεί ακόμα μια ενδεχόμενη αντίδραση της μητέρας η οποία δεν βιώνει μόνο το παιδί της ως ανεπιθύμητο αλλά και ως εχθρικό,⁷⁰⁹ καθιστώντας το σώμα του πεδίο των προβολών της.

«...η μητέρα στη θέαση ενός παιδιού που αναδεικνύει τα ναρκισσιστικά της ελλείμματα προβάει αυτό που η ίδια δεν μπορεί να εμπεριέξει. Αυτό μπορεί να προκαλέσει ένα αναπτυξιακό έλλειμμα στη συμβολική σκέψη του παιδιού διαμορφώνοντας τη συνθήκη ώστε μη μεταβολίσιμες προβολές της μητέρας να εγκαθίστανται στο σώμα του παιδιού» (Lemma, 2009, σελ 6).⁷¹⁰

Από όλα τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία εξαναγκάζει την μητέρα να επαναπροσδιορίσει τις προσδοκίες, τις ελπίδες και τις επιθυμίες που σκιαγραφούσαν την αναπαράσταση της γέννησης ενός «φυσιολογικού» παιδιού, αναδύοντας συναισθήματα έντονης θλίψης και μελαγχολίας, καθώς η μητέρα καλείται να θρηνήσει την απώλεια του φαντασιακού της παιδιού.

«Ο θρήνος της μητέρας έγκειται στα όνειρα που έκανε για εκείνο το ζωνηρό, έξυπνο, όμορφο, υγιές παιδί που «έχασε» εξαιτίας της αρρώστιας (ΠΑΡΕΛΘΟΝ), θρηνεί τις καθημερινές απώλειες που βιώνει το παιδί, καθώς είναι αδύναμο, εξαρτημένο (ΠΑΡΟΝ) και θρηνεί το παιδί που θα

⁷⁰⁸ Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

⁷⁰⁹ Η Melanie Klein υποστήριξε ότι στη βάση τους τα εντονότερα συναισθήματα μίσους τα απευθύνουμε ενάντια σε αυτά που μισούμε μέσα μας [...] Φοβόμαστε τόσο πολύ το μίσος που απευθύνουμε στους εαυτούς μας, που οδηγούμαστε να ενεργοποιήσουμε ένα από τα δυνατότερα μέτρα άμυνας, προβάλλοντας αυτά τα συναισθήματα σε άλλους ανθρώπους Αυτό αποτελεί μια πραγματικότητα για τις μητέρες των οποίων τα αντικείμενα του μίσους τους διακινούν συναισθήματα αγάπης (Klein, 1937, όπως παρουσιάζεται στην Parker, 2003, σελ: 457).^{*1}

^{*1} Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy*, Vol: 19, No:4, σελ: 447-464.

⁷¹⁰ Lemma, 2009, ibid.

χάσει, μαζί με όσα αντιπροσωπεύει στη ζωή της (ΜΕΛΛΟΝ)» (Ειδικό παιδί και οικογένεια, 2002, σελ. 69).⁷¹¹

Συνεπώς, μια θεώρηση του αντικειμένου που διευρύνει το θεματικό πεδίο της αναπηρίας καθιστά κεντρικό ζήτημα την προσπάθεια αποδοχής «όχι των σωματικών περιορισμών, αλλά των γονικών περιορισμών» (Roussso, 1985, σελ. 13).⁷¹²

5.3 Πατέρας και ειδικό παιδί

Σε βιβλιογραφική έρευνα που διεξήγαγαν οι Carpenter & Herbert (1997)⁷¹³ επισήμαναν τον μικρό αριθμό μελετών σχετικά με τις αντιδράσεις των πατέρων εκείνων που τα παιδιά τους αντιμετώπιζαν κάποιου είδους εκ γενετής αναπηρία.⁷¹⁴

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω,⁷¹⁵ η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, προκαλεί κλυδωνισμούς στο γονικό ζευγάρι επιβαρύνοντάς το ιδιαίτερα, εξαιτίας των έντονα αμφιθυμικών συναισθημάτων που οι γονείς καλούνται να διαχειριστούν.

Ο πατέρας, εξαιτίας του περιφερειακού ρόλου που διαδραματίζει κατά την διάρκεια της περιόδου κύησης, δυσκολεύεται πολύ περισσότερο από την μητέρα να ανοίξει ένα διάλογο επικοινωνίας με το παιδί του.⁷¹⁶ Ως εκ τούτου, η έλευση ενός παιδιού με αναπηρία συνοδεύει ένα αίσθημα ανεπάρκειας και απομόνωσης του πατέρα, καθώς οι νέες, συχνά αρκετά αυξημένες απαιτήσεις που δημιουργούνται απόρροια των πολλαπλών αναγκών που επιφέρει η αναπηρία, τόσο στο ίδιο το βρέφος, όσο και στη μητέρα (εφόσον αυτή είναι η βασική τροφός), δυσχεραίνουν και πολλές φορές

⁷¹¹ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια*.

⁷¹² Roussso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal, Vol: 13, No:1, σελ.:5-17*.

⁷¹³ Carpenter, B. & Herbert, E. (1997) Fathers: are we meeting their needs? In Carpenter, B. (ed) *Families in context: Emerging trends in family support and early intervention*. London: David Fulton.

⁷¹⁴ Η έρευνα των Carpenter & Herbert ανέδειξε τον αποκλεισμό των πατέρων από την παροχή ενημέρωσης και υποστήριξης κατόπιν της ανακοίνωσης της είδησης ότι το παιδί τους γεννήθηκε με κάποιο είδους αναπηρία, δεδομένου ότι όλη η προσοχή από τους επαγγελματίες υγείας έτεινε να στρέφεται στις ανάγκες της μητέρας καθώς και σε αυτές του βρέφους. Η έλλειψη ενσυναίσθησης από το ιατρικό προσωπικό που αντανάκλαται στο τρόπο που ανακοινώνουν στους γονείς μια τέτοια πληροφορία υπήρξε ακόμα ένα από τα θέματα που ευρέως αναγνωρίστηκαν και επισημάνθηκαν από του συμμετέχοντες της εν λόγω έρευνας (Carpenter & Herbert, 1997).

⁷¹⁵ Βλ. κεφάλαιο «5.1 Η έλευση ενός παιδιού με αναπηρία».

⁷¹⁶ Ένας από τους λόγους που δυσχεραίνουν τους πατέρες να σχετιστούν με τα ανάπηρα παιδιά τους αφορά στην αδυναμία των παιδιών τους να ανταποκριθούν στις μη ρεαλιστικές προσδοκίες που τους προβάλλουν γεγονός που δημιουργεί στους πατέρες συναισθήματα θλίψης και ντροπής αναφορικά με τους περιορισμούς των παιδιών τους (Carpenter, 2005).^{*1}

^{*1} Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood*. Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας. (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>)

αφοπλίζουν την λειτουργία της «πατρικής προστατευτικής επαγρύπνησης» (*paternal protective watchfulness*), αναδεικνύοντας την ανεπάρκεια του πατέρα να ανταποκριθεί στον ρόλο του⁷¹⁷ (Diamond, 1995).⁷¹⁸

«Αυτοί οι πατέρες χρειάζεται να αντιμετωπίσουν τόσο τις έντονες συναισθηματικές εκρήξεις που υπονομεύουν την αυτοεκτίμησή τους, όσο και τα επώδυνα ζητήματα που αναδύονται από το συναίσθημα του αβοήθητου καθώς και της θλίψης, απόρροια της ενδεχόμενης απώλειας, ενώ ταυτόχρονα εξαναγκάζονται να παραχωρήσουν τις πατρικές λειτουργίες εμπειρίας και φροντίδας στους γιατρούς και νοσηλευτές...» (Freud, W.E. 1995, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1995, σελ. 96)⁷¹⁹

Συνεπώς, σε αντίθεση με τις μητέρες, οι πατέρες δυσκολεύονται περισσότερο να εμπλακούν στη φροντίδα ενός ανάπηρου παιδιού, καθώς τα συναισθήματα θλίψης που πυροδοτεί ένα τέτοιο γεγονός φαίνεται να μην εκφράζονται και ως εκ τούτου να μην αναγνωρίζονται⁷²⁰ (Herbert & Carpenter & 1994).⁷²¹

⁷¹⁷ Ο σχεδιασμός παρεμβάσεων που στόχο έχει την υποστήριξη και ενδυνάμωση του πατέρα ενός παιδιού με αναπηρία, χρειάζεται να περιλαμβάνει: 1) την σταδιακή αποδοχή των συναισθημάτων του απόρροια του πένθους απώλειας του φαντασιακού παιδιού που θα ήθελε να έχει, 2) την ενημέρωση (πιθανά αίτια πρόκλησης της αναπηρίας, διαθέσιμες θεραπευτικές παρεμβάσεις κ.α.) και κατανόηση των ιδιαίτερων αναγκών του παιδιού του, με στόχο την διάνοιξη ενός διαύλου επικοινωνίας και 3) την εγκαθίδρυση μιας αμοιβαίας συναισθηματικής συνδιαλλαγής αποτέλεσμα της αναγνώρισης των αναγκών του παιδιού, και της ικανοποίησης αυτών (Ναζίρη, 1994).^{*1}

^{*1} Ναζίρη, Δ. (1997) Πατέρας και παιδί με ειδικές ανάγκες. Στο *Άτομα με ειδικές ανάγκες*. Ά Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁷¹⁸ Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy, Vol: 12, σελ.: 89-102*.

⁷¹⁹ 1995, *ibid*.

⁷²⁰ Αν και τα κοινωνικά στερεότυπα αναφορικά με την αρρενωπότητα και την θηλυκότητα έχουν αλλάξει και πλέον όλο και περισσότεροι κοινωνικοί επιστήμονες αναφέρονται στο δισμό της υποκειμενικότητας του φύλου, ενυπάρχουν ακόμα έντονα τα κατάλοιπα του παρελθόντος που υποχρεώνουν τον άνδρα να απαρνηθεί την θηλυκή του πλευρά στερώντας του την δυνατότητα συναισθηματικής έκφρασης που τον θέτει σε μια κατάσταση ευαλωτότητας και αδυναμίας. Ως εκ τούτου, οι άνδρες καταδικάζονται να ζήσουν ένα τραυματικό γεγονός όπως αυτό της γέννησης ενός παιδιού με αναπηρία, μόνοι τους αποσυρμένοι από τον κοινωνικό τους περίγυρο, που δεν τους επιτρέπει να μοιραστούν τα συναισθήματά τους. Μάλιστα, τα αποτελέσματα μελετών που διεξήχθησαν υποστήριξαν ότι στη προσπάθειά τους οι πατέρες να αντιμετωπίσουν τα έντονα συναισθήματα που βίωναν απόρροια της αναπηρίας του παιδιού τους ανέφεραν ότι κατανάλωναν περισσότερο αλκοόλ από το σύνηθες σε πιο τακτά χρονικά διαστήματα (Bray και συν. 1995, όπως παρουσιάζεται στον Carpenter, 2005).^{*1}

^{*1} Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood*. Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας. (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>).

⁷²¹ Herbert, E. & Carpenter, B. (1994) Fathers, the secondary partners: professional perceptions and father's reflections. *Children & Society, Vol: 8, No: 1, σελ.: 31-41*.

«Ούτε οι επαγγελματίες υγείας και εκπαίδευσης, αλλά ούτε και άλλοι εργαζόμενοι αναγνώρισαν την ανάγκη να συμπεριληφθεί ο πατέρας στην οικογενειακή κατάσταση.⁷²² Οι πατέρες πείστηκαν από τις επαγγελματικές δομές και τις κοινωνικές προσδοκίες να παλινδρομήσουν στον στερεοτυπικό ρόλο του πατέρα – προστάτη, έτσι όπως αυτός προβάλλονταν τον 19^ο αιώνα, ως εκείνου που δύναται να ανταποκρίνεται με επάρκεια και να διαχειρίζεται με επιτυχία καταστάσεις κρίσης (Tolston, 1977, όπως παρουσιάζεται στον Carpenter, 2005, σελ. 4).⁷²³

Σε μελέτη που διεξήγαγαν οι Bray και συν. (1995)⁷²⁴ παρατηρήθηκε ότι η πατρική «φροντίδα» ενσαρκώνεται με πράξεις που έχουν σαν στόχο να διευκολύνουν την καθημερινότητα του παιδιού τους αναγνωρίζοντας τις ιδιαίτερες ανάγκες του (π.χ. διαμορφώνοντας ένα χώρο του σπιτιού προσβάσιμο για το παιδί), μια συμπεριφορά που οι εν λόγω ερευνητές ονόμασαν «μεταμορφωμένη αγάπη» (*transforming love*).⁷²⁵

Επίσης, σύμφωνα με μελέτες που διεξήχθησαν σε μέλλουσες μητέρες των οποίων η εγκυμοσύνη χαρακτηριζόταν ως «υψηλού κινδύνου» καθώς υπήρχε σοβαρό ενδεχόμενο ενός πρόωρου τοκετού, παρατηρήθηκε ότι οι μέλλοντες πατέρες βομβαρδίζονταν με ιδιαίτερα αυξημένες απαιτήσεις, που αφορούσαν στη παροχή σταθερής συναισθηματικής υποστήριξης προς την σύζυγό τους (και ενδεχομένως αργότερα, κατόπιν ενός πρόωρου τοκετού, και προς το βρέφος που μπορεί να αντιμετώπιζε προβλήματα υγείας), με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στο πατρικό τους ρόλο, αδυναμία που έτεινε να πυροδοτεί ναρκισσιστικά ελλείμματα (May, 1995, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 1995).⁷²⁶

Είναι γεγονός ότι η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, επαναφέρει στο ψυχικό προσκήνιο του πατέρα το τραυματικό βίωμα μιας ευνουχιστικής πραγματικότητας,

⁷²² Δυστυχώς ακόμα και σήμερα οι επαγγελματίες υγείας αποκλείουν τον πατέρα από την πληροφορία που αφορά στη φροντίδα ενός παιδιού με αναπηρία, εστιάζοντας αποκλειστικά και μόνο στο ρόλο της μητέρας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο πατέρας να στερείται ενημέρωσης και υποστήριξης αναφορικά με ένα γεγονός που δύναται να τον επιβαρύνει συναισθηματικά (Carpenter, 2005).

⁷²³ Carpenter, 2005, *ibid*.

⁷²⁴ Bray και συν. 1995, όπως παρουσιάζεται στον Carpenter, 2005.

⁷²⁵ Στην εν λόγω μελέτη η έννοια της «μεταμορφωμένης αγάπης» ορίζεται ως η αγάπη που εκφράζεται με «μεταμορφωμένες πράξεις» (*transforming acts*).

⁷²⁶ Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy, Vol: 12, σελ: 89-102*.

παλινδρομώντας τον σε οιδιπόδειες καθηλώσεις, που διαμεσολαβούν του τρόπου με τον οποίο θα μπορέσει ο πατέρας να μεταβολίσει την αναπηρία του παιδιού του. Με άλλα λόγια, οι πατέρες εκείνοι που δεν κατάφεραν να επιλύσουν επαρκώς την οιδιπόδεια συνθήκη νοσταλγώντας και αναπολώντας την ναρκισσιστική πληρότητα με το πρωταρχικό αντικείμενο, θα βιώσουν ένα τέτοιο γεγονός διαταρακτικά καθώς θα πυροδοτήσει αρχαϊκά συναισθήματα φόβου, θυμού, ενοχής και αποτυχίας. Τα συναισθήματα αυτά επιτείνονται για τον πατέρα όταν το βρέφος που θα γεννηθεί με αναπηρία είναι του ίδιου φύλου με εκείνον, καθώς μέσα από μια κατοπτρική ταύτιση, ο πατέρας δύναται να αναβιώνει εντονότερα την οιδιπόδεια συνθήκη.

Επίσης, η φαντασιακή πατρική παντοδυναμία που αφορά στην διαιώνιση της ύπαρξης, μέσω του παιδιού του ίδιου φύλου, καταλύεται όταν γεννιέται ένα παιδί με εμφανές το σημάδι της «θνητής» καταγωγής του, φέρνοντας τον πατέρα αντιμέτωπο με τους χωρο-χρονικούς περιορισμούς και τα ελλείμματα της ύπαρξής του, αναδεικνύοντας υπαρξιακά ερωτήματα που εγείρουν άγχη θανάτου.

Κατά αντιστοιχία με τις μητέρες, έτσι και οι συναισθηματικές αντιδράσεις των πατέρων που αφορούν στη γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία ποικίλλουν⁷²⁷ (Rendall, 1997).⁷²⁸ Το αποτέλεσμα της αλληλοδιαπλοκής των ενδοψυχικών και περιβαλλοντικών περιορισμών, θα είναι αυτό που θα καθορίσει τον τρόπο που θα αντιδράσει ο πατέρας απέναντι στην αναπηρία του παιδιού του. Στο έδαφος λοιπόν μιας τέτοιας αναγνώρισης, διαμορφώνεται ένα ευρύ φάσμα πατρικών αντιδράσεων και συμπεριφορών, όπου επιχειρούνται να παρουσιαστούν παρακάτω.

Η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, μπορεί να αποτελέσει το ερέθισμα εκείνο που να ωθήσει τον πατέρα, είτε στην ανεύρεση και υιοθέτηση νέων ρόλων συναφών με την πατρική του λειτουργία, όπως για παράδειγμα την διεκδίκηση καλύτερης παροχής υπηρεσιών για το παιδί του, είτε στην εκδήλωση μιας υπερπροστατευτικής

⁷²⁷ Κοινός παρανομαστής των πατρικών αυτών αντιδράσεων φάνηκε να αφορά σ' ένα αίσθημα ανησυχίας σχετικά με το μακροπρόθεσμο μέλλον των παιδιών τους (Bray και συν. 1995, όπως παρουσιάζονται στον Carpenter, 2005).^{*1}

^{*1} Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood*. Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας. (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>).

⁷²⁸ Rendall, D. (1997) Fatherhood and learning disabilities: a personal account of reaction and resolution. *Journal of learning disabilities for nursing, health and social care, Vol: 1, No: 2, σελ: 77-83*.

συμπεριφοράς που τείνει να εγκλωβίζει και να περιορίζει, αντί να αφυπνίζει και να κινητοποιεί. Άλλοι πάλι πατέρες σε μια προσπάθεια να αρνηθούν το γεγονός στρέφουν την προσοχή τους αλλού, εστιάζοντας για παράδειγμα στην εργασία τους ή επενδύοντας πολύ περισσότερο χρόνο σε ενασχολήσεις και δραστηριότητες που θα τους κρατήσουν μακριά από το «πρόβλημα»⁷²⁹ (Coley & James, 1976; Grossman, 1987, όπως παρουσιάζονται στο *Ειδικό παιδί και οικογένεια*, 2002),⁷³⁰ ενώ άλλοι, μπορεί να επιχειρήσουν την λιβιδινική αναπλήρωση μιας κατάστασης που εγείρει συναισθήματα φόβου, θλίψης και απογοήτευσης στην αναζήτηση μιας ερωτικής περιπέτειας (Jarvis, 1962).⁷³¹ Συχνή είναι και η αντίδραση εκείνων που έχοντας κατακλυστεί από τα έντονα συναισθήματα που βιώνουν, καθηλώνονται σε μια κατάσταση πένθους, αποσυρμένοι και απομονωμένοι, αδύναμοι να συνεισφέρουν στη φροντίδα του παιδιού τους, ενώ υπάρχουν κι εκείνοι που αντιμάχονται του γεγονότος με μια τυφλή επιθετικότητα που την απευθύνουν στους γύρω τους (Jarvis, 1962).⁷³²

Συνέπεια, των περισσότερων πατρικών αντιδράσεων που περιγράφονται παραπάνω, αποτελεί η μετάθεση του βάρους της ευθύνης στην μητέρα, η οποία καλείται να διαχειριστεί μόνη της τόσο το συναισθηματικό της φορτίο, όσο και την φροντίδα και διαπαιδαγώγηση του ανάπηρου παιδιού της. Μην καταφέρνοντας λοιπόν το ζευγάρι να διατηρήσει την συζυγική συμμαχία μέσα σε μια συνθήκη επιμερισμού των υποχρεώσεων αλλά και διατήρησης ενός πλαισίου αμοιβαίας κατανόησης και υποστήριξης, ελλοχεύει ο κίνδυνος της ρήξης της συζυγικής σχέσης.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, καταδεικνύεται η έντονη ανάγκη να συμπεριληφθεί ο πατέρας στην ατζέντα των ειδικών όσον αφορά στο σχεδιασμό και υλοποίηση παρεμβάσεων στην οικογένεια, παρέχοντάς του την κατάλληλη

⁷²⁹ Μελέτες που διεξήχθησαν στη Μ. Βρετανία κατέδειξαν ότι μια μεγάλη μερίδα πατέρων επέστρεψαν σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα στην εργασία τους μετά την γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, επιστροφή που συνοδεύτηκε με μεγαλύτερη επένδυση στα εργασιακά τους καθήκοντα που απαιτούσαν όλο και περισσότερο χρόνο στην εκτέλεση τους, ενδεχομένως σε μια προσπάθεια να διατηρήσουν τον «φυσιολογικό» χαρακτήρα της καθημερινότητάς τους. Παράλληλα παρατηρήθηκε μια απόσυρση από δραστηριότητες κοινωνικής δικτύωσης γεγονός που οδήγησε κάποιους σταδιακά στη κοινωνική τους απόσυρση (Carpenter & Herbert, 1997)*¹

*¹ Carpenter, B. & Herbert, E. (1997) Fathers: are we meeting their needs? In Carpenter, B. (ed) *Families in context: Emerging trends in family support and early intervention*. London: David Fulton.

⁷³⁰ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια*.

⁷³¹ Jarvis, W. (1962) Some effects of pregnancy and childbirth on men. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 10, No: 4, σελ: 689-700*.

⁷³² 1962, ibid

υποστήριξη και ενημέρωση αναφορικά με την αναπηρία του παιδιού του. Προκειμένου να συμβεί κάτι τέτοιο, θα χρειαστεί να ληφθούν υπόψη τόσο οι ιδιαίτερες ανάγκες της εν λόγω πληθυσμιακής ομάδας, όσο και τον τρόπο που έχουν οργανώσει την ζωή τους (εργασιακές υποχρεώσεις κ.α.) (McConkey, 1994),⁷³³ έτσι ώστε να δύναται να αξιοποιήσουν την όποια παροχή υποστήριξης και ενημέρωσης (Carpenter, 2005).⁷³⁴

Επίσης, η δυνατότητα δικτύωσης με άλλους πατέρες που μοιράζονται αντίστοιχη εμπειρία, σε μια λογική δημιουργίας ενός κλίματος «αυτοβοήθειας» φαίνεται να αποτελεί χρήσιμη παρέμβαση στην εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα (Herbert & Carpenter, 1994).⁷³⁵

Ενσωματώνοντας τον πατέρα στις παρεμβάσεις εκείνες που αφορούν στη προσπάθεια υποστήριξης της οικογένειας ενός ανάπηρου παιδιού μειώνεται ο κίνδυνος αποδιοργάνωσης του οικογενειακού συστήματος, βελτιώνοντας σημαντικά την ποιότητα ζωής τόσο του παιδιού, όσο και των υπόλοιπων μελών της οικογένειας (Schalock, 1996, όπως παρουσιάζεται στον Carpenter, 2005).⁷³⁶

⁷³³ McConkey, R. (1994) Early intervention, planning futures, shaping years. *Mental Handicap Research, Vol: 7, No: 1, σελ: 4-15.*

⁷³⁴ Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood.* Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας. (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>)

⁷³⁵ Herbert, E. & Carpenter, B. (1994) Fathers, the secondary partners: professional perceptions and father's reflections. *Children & Society, Vol: 8, No: 1, σελ: 31-41.*

⁷³⁶ Carpenter, 2005, *ibid.*

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

I. Ορίζοντας το θεματικό πεδίο. Το ζήτημα επιλογής της μεθόδου.

Κάνοντας μια αναδρομή στη παγκόσμια βιβλιογραφία αναφορικά με την αναπηρία, λίγες είναι οι μελέτες εκείνες που προσεγγίζουν το θέμα διατηρώντας μια ψυχαναλυτική ματιά, αφήνοντας έτσι την εντύπωση ότι η μελέτη του γνωστικού πεδίου της αναπηρίας αφορά στον τομέα της αποκατάστασης και μόνο (Cubbage & Thomas, 1989;⁷³⁷ Rouso, 1985⁷³⁸). Με άλλα λόγια, ο θεραπευτικός σχεδιασμός και ο σχεδιασμός λειτουργίας προγραμμάτων αποκατάστασης επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στην εφαρμογή βραχύχρονων παρεμβάσεων, που στοχεύουν στη βελτίωση και ανακούφιση βασικών αναγκών της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας, όπως η αυτοεξυπηρέτηση και η επαγγελματική αποκατάσταση.

Αναλυτές και ερευνητές δεν εστιάζει στα ειδικά προβλήματα, όπως αυτά παρουσιάζονται από τους αναλύόμενους με σωματικές αναπηρίες (Cubbage & Thomas, 1989, σελ. 161).⁷³⁹

Σύμφωνα με τους Cubbage και Thomas (1989),⁷⁴⁰ κάποιοι από τους λόγους αυτού του αποκλεισμού της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας από τη διεθνή ψυχαναλυτική βιβλιογραφία, είναι τόσο ο σχετικά μικρός αριθμός των ατόμων με αναπηρία που μπορούν να αντεπεξέλθουν οικονομικά στο σχεδιασμό μιας μακρόχρονης ψυχαναλυτικής παρέμβασης, όσο και οι ενδεχόμενοι φόβοι των ψυχαναλυτών που αναδύονται όταν καλούνται να δουλέψουν με τον συγκεκριμένο πληθυσμό.

Μάλιστα, στα πρώτα χρόνια επικράτησης της ψυχαναλυτικής θεώρησης, τα άτομα με αναπηρία θεωρούνταν ως «μη-αναλύσιμα» εξαιτίας του «αδύναμου εγώ τους» (Asch & Rouso, 1982;⁷⁴¹ Keary, 2009⁷⁴²). Συνεπώς, αν και το θέμα της σωματικής

⁷³⁷ Cubbage, M. E., Thomas, K., R (1989) Freud and disability. *Rehabilitation Psychology*. Vol 34, No: 3, σελ: 161-173

⁷³⁸ Rouso H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal*, Vol: 13, No:1, σελ:5-17

⁷³⁹ Cubbage & Thomas, 1989, ibid.

⁷⁴⁰ 1989, ibid

⁷⁴¹ Asch, A., & Rouso, H. (1982) Therapist with disabilities: Theoretical and clinical issues. *Psychiatry*, Vol: 48, No: 1, σελ: 1-12

⁷⁴² Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.

μειονεξίας και της ψυχολογικής της επίδρασης είναι πολύ παλιό, και πολύ μεγάλο, είναι ακόμα ελλιπώς ορισμένο (Castelnuovo-Tedesco, 1981).⁷⁴³

Η παρούσα μελέτη δομήθηκε πάνω στην ανάγκη τα άτομα με αναπηρία να μιλήσουν για το βίωμά τους με τρόπο εξατομικευμένο, προσδίδοντας τα ίδια νόημα σ' αυτό.⁷⁴⁴ Είναι γεγονός ότι όταν κάποιος διηγείται, μεταφέρει μια αλήθεια, την δική του αλήθεια. Το ψυχικό βάρος που μπορεί να ενέχει αυτή η αλήθεια μπορεί να ωθεί τόσο το άτομο, όσο και τους γύρω του να την αποποιηθούν παραγνωρίζοντάς την. Έτσι, πολλές φορές ειδικοί και άλλοι επαγγελματίες που παρέχουν τις υπηρεσίες τους στα άτομα με αναπηρίες και όχι μόνο, είναι ιδιαίτερα διαθέσιμοι να μιλήσουν «αντ' αυτού» εκθέτοντας τα προβλήματα των ατόμων αυτών, επικαλούμενοι μιας γνώσης που δεν διαθέτουν, καθώς δεν φρόντισαν να ακούσουν ποτέ την «αλήθεια» στις προσωπικές ιστορίες αυτών των ανθρώπων.

Μάλιστα, στη σχετική βιβλιογραφία τα άτομα με αναπηρίες τείνουν να ομαδοποιούνται σε μια γενική κατηγορία, προβάλλοντας έτσι την λανθασμένη εντύπωση ότι εφόσον οι ανάγκες είναι ίδιες, τότε και το πλαίσιο απάντησής των αναγκών αυτών θα πρέπει να είναι κοινό, αποσιωπώντας έτσι τυχών διαφοροποιήσεις και αφήνοντας ανθρώπους έκθετους, όσον αφορά στην ανεύρεση τρόπων κάλυψης των δικών τους αναγκών.

*«...η αλληλεπίδραση είναι πιθανόν να είναι αρκετά διαφορετική για τα ίδια άτομα μέσα σε διαφορετικά κοινωνικά (άρα και νοηματικά) πλαίσια»
(Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 79).⁷⁴⁵*

Συνεπώς, αν και πολλά έχουν γραφτεί για την αναπηρία, ελάχιστες είναι εκείνες οι μελέτες που τολμούν να φωτίσουν το προσωπικό βίωμα, παρεκκλίνοντας έτσι ενός μεγάλου όγκου σχετικής βιβλιογραφίας που επιχειρεί να αναδείξει μια κοινός

⁷⁴³ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

⁷⁴⁴ Η διεξαγωγή της έρευνας ανέδειξε την ανάγκη των συμμετεχόντων να αφηγηθούν το βίωμα της αναπηρίας τους, καθώς για κάποιους κάτι τέτοιο υπήρξε μια πρωτόγνωρη εμπειρία έχοντας αναστείλει κάθε ανάγκη ενός τέτοιου μοιράσματος, καταδικάζοντας την αναπηρία στη «σιωπή».

⁷⁴⁵ Ιωσηφίδης Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

αποδεκτής αντικειμενικής κοινωνικής πραγματικότητας που διέπει τα άτομα με αναπηρίες (Ιωσηφίδης, 2008).⁷⁴⁶

*«... ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας είναι η μελέτη ζητημάτων, κοινωνικών ομάδων και κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών τα οποία είναι σχετικά ανεξερεύνητα και δεν καλύπτονται επαρκώς (ή καθόλου) από την υπάρχουσα βιβλιογραφία» (Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 40).*⁷⁴⁷

Στο έδαφος λοιπόν αναγνώρισης του παραπάνω βιβλιογραφικού ελλείμματος, η παρούσα μελέτη στοχεύει να εστιάσει στο ατομικό, στο προσωπικό, προκειμένου να αναδείξει την υποκειμενική αλήθεια του ατόμου όπως αυτή διατυπώνεται μέσα από την αφήγηση ζωής, την οποία και μοιράζεται με τον ερευνητή, χωρίς να φιλοδοξεί να προβεί σε γενικεύσεις και σε θεωρητικοποιήσεις που επιχειρούν να νοηματοδοτήσουν το σύνολο των βιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες.

*«...αυτό δεν σημαίνει ότι στην ποιοτική έρευνα δεν κάνουμε γενικεύσεις, οι γενικεύσεις όμως αυτές διαφέρουν κατά πολύ από αυτές που προκύπτουν από την ποσοτική έρευνα. Στην ποιοτική έρευνα οι γενικεύσεις είναι συνήθως αναλυτικές ή θεωρητικές γενικεύσεις» (Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 59).*⁷⁴⁸

Η παρούσα έρευνα λοιπόν στοχεύει στη διερεύνηση των νοημάτων και των αναπαραστάσεων των υπό μελέτη υποκειμένων αναφορικά με την εικόνα εαυτού, όπως αυτή διαμεσολαβείται και διαμορφώνεται μέσα από την ύπαρξη μιας εκ γενετής σωματικής αναπηρίας ή μιας αναπηρίας με πολύ πρόωμη εκδήλωση. Μια τέτοια διερεύνηση νοημάτων και αναπαραστάσεων χρειάζεται να γίνει μέσα σε ένα πλαίσιο δυποκειμενικής συνδιαλλαγής με το στενό και ευρύτερα κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου.

«δεν μπορεί να υπάρξει πραγματικότητα χωρίς το υποκείμενο που την παρατηρεί και την περιγράφει. Ο παρατηρητής της εικόνας είναι μέσα στην

⁷⁴⁶ 2008, ibid

⁷⁴⁷ 2008, ibid

⁷⁴⁸ 2008, ibid

εικόνα και ως συστατικό μέρος της εικόνας συνδέεται αναπόσπαστα με τα υπόλοιπα συστατικά μέρη αυτής» (Τσιβάκου, 1997, σελ.: 16).⁷⁴⁹

Στόχος λοιπόν της ερευνητικής διαδικασίας είναι να αναζητήσει και να αναγνωρίσει το προσωπικό νόημα των αφηγήσεων των συμμετεχόντων, όπως αυτό αναδύεται εν μέρει μέσα από την συνδιαλλαγή τους με τους σημαντικούς άλλους αποκρυσταλλώνοντας έτσι την αλήθεια του υποκειμένου. Ως εκ τούτου, δίνεται έμφαση στις πρώτες εγγραφές του ατόμου, όσον αφορά στο σχηματισμό του πρωταρχικού δεσμού, αναζητώντας στοιχεία που αναδεικνύουν το πώς διαμεσολάβησε η αναπηρία μια τέτοια συνδιαλλαγή. Η ψυχαναλυτική εστίαση στη πρωταρχική σχέση, που επισημαίνει την συνδιαλλαγή ως βασικό στοιχείο της αναπτυξιακής πορείας του ατόμου, αλλά και ερμηνευτικό εργαλείο νοηματοδότησης του κόσμου, προσδιορίζεται στις κοινωνικές επιστήμες με την έννοια της διυποκειμενικότητας όπου επισημαίνεται ότι:

«...οι άνθρωποι δομούν τις κοινωνικές τους σχέσεις μέσα από την ερμηνεία και την κατανόηση των πράξεων, των συμπεριφορών και των δράσεων των άλλων» (Τάτσης, 1997, όπως παρουσιάζεται στον Ιωσηφίδη, 2008, σελ. 84).⁷⁵⁰

Με άλλα λόγια, στο πλαίσιο της προτεινόμενης έρευνας θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα με αναπηρίες που ζουν και λειτουργούν μέσα σ' ένα κοινωνικό πλαίσιο, «απαντούν» σ' αυτό, δομώντας ή αναδομώντας μια ταυτότητα που να διευκολύνει, όπως τα ίδια το αντιλαμβάνονται, την ψυχική και φυσική τους επιβίωση (Ατσαλάκη, 2005).⁷⁵¹

«... δεν αρκεί να αναγνωρίσουμε την ύπαρξη ενός ψυχολογικού χαρακτηριστικού και να το περιγράψουμε θεωρητικά πρέπει να το εντάξουμε

⁷⁴⁹ Τσιβάκου, Ι. (1997) *Υπο το βλέμμα του παρατηρητή*. Αθήνα: Θεμέλιο.

⁷⁵⁰ Ιωσηφίδη, 2008, *ibid*.

⁷⁵¹ Ατσαλάκη, Α. (2005) *Η αναδόμηση της ταυτότητας σε συνθήκες εγκλεισμού και κοινωνικού αποκλεισμού: έρευνα με γυναίκες σε Σωφρονιστικό Κατάστημα, σε Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναικών και σε Κέντρο Υποδοχής Μεταναστριών*. Μεταδιδακτορική έρευνα. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Ψυχολογίας.

στο κοινωνικό και βιοματικό πλαίσιο του κάθε ατόμου» (Σταλίκας, 2002, σελ.: 28).⁷⁵²

Στη κατεύθυνση αυτή, δύναται να αξιολογηθούν τα λανθάνοντα πλαίσια των επιλογών ζωής στις οποίες προβαίνει το υποκείμενο, όσον αφορά για παράδειγμα, στην επαγγελματική του ενασχόληση, στις ενδο-οικογενειακές σχέσεις (σχέσεις με σημαντικούς άλλους), στους τρόπους ψυχικής διαχείρισης της αναπηρίας, στις τάσεις προς την «διάκριση», καθώς και στο πεδίο εφαρμογής κλίσεων δεξιοτήτων και ταλέντων, σε συνάρτηση πάντα με το πώς το άτομο και το περιβάλλον του μεταβολίζουν την αναπηρία του.

«Να διηγηθεί κάποιος τη ζωή του δεν σημαίνει μόνο να μιλάει ή να θυμάται. Είναι μια ενέργεια, μια συνάντηση με την πραγματικότητα» (Bertaux – Wiame, 1981, όπως παρουσιάζεται στην Ατσαλάκη, 2005, σελ. 9)⁷⁵³

Είναι σαφές ότι, ο τρόπος με τον οποίο θα διατυπωθεί, αλλά και θα προσδιοριστεί περαιτέρω το θεματικό πεδίο της έρευνας, θα διαμεσολαβηθεί από την θέαση του ερευνητή σχετικά με το πώς δομείται η πραγματικότητα, περιλαμβάνοντας τις πεποιθήσεις του, τις αντιλήψεις του και τις στάσεις του, όσον αφορά στη προσέγγιση ενός τέτοιου ζητήματος. Με άλλα λόγια, όπως η επιλογή ενός ερευνητικού αντικειμένου ενδεχομένως να καθρεφτίζει μια λανθάνουσα συνθήκη στον ερευνητή, έτσι και η μεθοδολογική προσέγγιση που θα υιοθετηθεί στο πλαίσιο κατανόησης ενός φαινομένου, αναδεικνύει τις αναπαραστάσεις του ερευνητή για το εν λόγω φαινόμενο (Ατσαλάκη, 2005).⁷⁵⁴

«Οι επιστημονικές αλήθειες δεν είναι απρόσωπες, αμερόληπτες και ουδέτερες. Η σχέση ανάμεσα στο εξηγούν και το εξηγητέο, στην αναπαράσταση και το αναπαριστάμενο αντικείμενο, στον επιστημονικό λόγο

⁷⁵² Σταλίκας, Α. Τριλίβα, Σ. Ρούσση, Π. (2002) *Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα: Μια συλλογή και παρουσίαση των ερωτηματολογίων, δοκιμασιών και καταλόγων καταγραφής χαρακτηριστικών στον ελληνικό χώρο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁷⁵³ Bertaux – Wiame, 1981, όπως παρουσιάζεται στην Ατσαλάκη, 2005.

⁷⁵⁴ Ατσαλάκη, 2005, *ibid.*

και τον πραγματικό κόσμο, ή στη γνώση και τα γεγονότα, είναι ουσιωδώς αμφίδρομη» (Τσέκερης, 2008, σελ.: 15).⁷⁵⁵

Η συνισταμένη όλων των παραπάνω παραγόντων συνέβαλε τελικά στην επιλογή της ποιοτικής έρευνας, ως την πλέον ενδεδειγμένη μεθοδολογική προσέγγιση αναφορικά με τον τρόπο που ορίστηκε το ερευνητικό πεδίο στη παρούσα μελέτη.

«...το θεωρητικό υπόβαθρο φανερώνει τις οντολογικές (ερωτήματα σχετικά με το χαρακτήρα της κοινωνικής πραγματικότητας), επιστημολογικές (ερωτήματα σχετικά με το είδος της γνώσης που είναι δυνατόν να αποκτηθεί για την κοινωνική πραγματικότητα) και μεθοδολογικές (ερωτήματα σχετικά με τους τρόπους προσέγγισης της κοινωνικής πραγματικότητας) παραδοχές και τροχιές οι οποίες επηρεάζουν τη συνολική ερευνητική διαδικασία (Mason, 2003, όπως παρουσιάζεται στον Ιωσηφίδη, 2008, σελ. 43).⁷⁵⁶

Στη ποιοτική έρευνα οι θεωρητικές θέσεις προκύπτουν από τα ίδια τα δεδομένα, εμπλουτίζοντας έτσι την διαδικασία, διευρύνοντας το πεδίο της έρευνας καθώς εισάγονται δεδομένα που δεν δύναται εκ προοιμίου να προσδιορίσει ο ερευνητής (Ιωσηφίδης, 2008).⁷⁵⁷

Ως εκ τούτου, το πλαίσιο μέσα στο οποίο ορίζεται το ερευνητικό αντικείμενο στην ποιοτική έρευνα προσδιορίζεται αρχικά με τρόπο αδρό, μη σαφώς προσδιορισμένο, αδυνατώντας έτσι να πάρει την μορφή ενός ερευνητικού ερωτήματος.

Η έμφαση που δίνει η ποιοτική έρευνα στην υποκειμενική αντίληψη ή στη βιωμένη εμπειρία, επιτρέπει την βαθύτερη κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων ή γεγονότων σε φυσικά πλαίσια συναντώντας έτσι με τον πλέον εύστοχο τρόπο τις ερευνητικές απαιτήσεις αυτής της μελέτης, που στόχο δεν έχει την γενίκευση των ευρημάτων, αλλά την διερεύνηση της «αλήθειας» δίνοντας έμφαση σε εμπειρίες,

⁷⁵⁵ Τσέκερης, Χ. (2008) Σημειώσεις για το μάθημα «*Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα II*», Εξάμηνο Β΄. Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

⁷⁵⁶ Ιωσηφίδης Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

⁷⁵⁷ 2008, ibid

απόψεις, ερμηνείες και νοήματα των συμμετεχόντων⁷⁵⁸ (Creswell, 1998).⁷⁵⁹

«Ο θεμελιώδης στόχος της ποιοτικής έρευνας είναι να αποκαλύψει και να φωτίσει το νόημα που αποδίδουν οι άνθρωποι στα πράγματα. Ορίζοντας αδρά την ποιοτική έρευνα θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι μια διαδικασία συστηματικής αναζήτησης πληροφοριών αναφορικά με τα νοήματα που οι άνθρωποι υιοθετούν, προκειμένου να κατανοήσουν την εμπειρία τους και να καθοδηγήσουν τις πράξεις τους. Η ιδέα «κλειδί» εδώ είναι αυτή του νοήματος» (McLeod, 1994, σελ. 78).⁷⁶⁰

Ως εκ τούτου, ενώ η ποσοτική έρευνα τυπικά διατυπώνει μια υπόθεση από μια υπάρχουσα θεωρία, η οποία δοκιμάζεται στην πραγματικότητα χρησιμοποιώντας αναλογικό συλλογισμό, η ποιοτική έρευνα έχει ως αφετηριακό σημείο την πραγματικότητα, ενώ οι υποθέσεις ή οι θεωρίες ανακαλύπτονται μέσω επαγωγικού συλλογισμού.

«Τέτοιες έρευνες πεδίου προσδιορίζουν το κοινωνικό μέσω μιας συγκεκριμένης θεωρητικής κατασκευής όπου διαμορφώνει το πλαίσιο συνδιαλλαγής μεταξύ του κοινωνικού με το ψυχικό, του συλλογικού με το ατομικό, του αντικειμένου με το υποκειμενικό και του συγκεκριμένου με το γενικό, θέτοντας τέτοια ερευνητικά ερωτήματα που δεν έχουν μόνο σαν στόχο την παραγωγή μιας θεωρίας αλλά κυρίως την παρέμβαση και την παροχή βοήθειας» (Πανταζής, 2004, σελ. 9-10).⁷⁶¹

Εν κατακλείδι λοιπόν θα λέγαμε ότι, μέσα από τις αφηγήσεις ζωής των συμμετεχόντων στοχεύεται να καταδειχθεί η μοναδικότητα της κάθε περίπτωσης, μέσα από την ιδιαιτερότητα των συγκυριών υπό τις οποίες διαμορφώθηκε, χωρίς

⁷⁵⁸ Η ποιοτική έρευνα έχει πάντοτε ερμηνευτικό χαρακτήρα (Breeman & Arthur, 2011)*¹

*¹ Beeman K. S. & Arthur C. (2011) *Evaluation violence against women Research Reports*. National Resource Center on Domestic Violence (NRCDV)/Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence)

⁷⁵⁹ Creswell, J. W. (1998) *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage

⁷⁶⁰ McLeod, J. (1994) *Doing Counseling Research*. London. Sage.

⁷⁶¹ Πανταζής Π. (2004) *Από τα υποκείμενα στο υποκείμενο: Η βιογραφική προσέγγιση στην ψυχοκοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

πρόθεση γενικεύσεων μέσα από την διεξαγωγή γενικών συμπερασμάτων (Ατσαλάκη, 2005).⁷⁶²

Π. Η επιλογή του ερευνητικού εργαλείου: Ιδιογραφική / Βιογραφική προσέγγιση.

Προσδιορίζοντας λοιπόν με τρόπο γενικό την ερευνητική θεματική που διέπει την παρούσα μελέτη, αναδύθηκε το ερώτημα υιοθέτησης του ερευνητικού εργαλείου, καθιστώντας τις «αφηγήσεις ζωής» (*life histories*), μέσα από την διαδικασία της βιογραφικής προσέγγισης, ως το πλέον ενδεδειγμένο μέσο συλλογής δεδομένων.

«Η βιογραφική μέθοδος (biographical/life history research) δίνει έμφαση στη «φωνή» των ίδιων των κοινωνικών υποκειμένων, στη δική τους ερμηνεία της κοινωνικής πραγματικότητας, στις αναπαραστάσεις και στις προσωπικές και συλλογικές τους εμπειρίες» (Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 149)⁷⁶³

Στόχος της βιογραφικής έρευνας είναι να εστιάσει στον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες νοηματοδοτούν τόσο τους εαυτούς τους, όσο και τους γύρω τους, διαμορφώνοντας έτσι μια αναπαράσταση του τρόπου που δραστηριοποιούνται.

Στις αφηγήσεις αυτές, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις σχέσεις που αναπτύσσουν οι συμμετέχοντες με τους σημαντικούς άλλους, καθιστώντας σαφές το διαλεκτικό πλαίσιο συγκρότησης του ψυχικού οργάνου, όπως αυτό διαμεσολαβείται από την αναπηρία του ατόμου.⁷⁶⁴ Τα άτομα λοιπόν ενθαρρύνονται να μιλήσουν ελεύθερα και ανοιχτά για τις σχέσεις τους με τους σημαντικούς άλλους, λαμβάνοντας υπόψη ότι το ποιοί είμαστε σχηματοποιείται μέσα από τις ιστορίες των άλλων για εμάς. Εξάλλου, οι πλευρές εκείνες του εαυτού μας που δεν έγιναν ποτέ ιστορία, είναι γιατί κάποιοι

⁷⁶² Ατσαλάκη, Α. (2005) *Η αναδόμηση της ταυτότητας σε συνθήκες εγκλεισμού και κοινωνικού αποκλεισμού: έρευνα με γυναίκες σε Σωφρονιστικό Κατάστημα, σε Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναικών και σε Κέντρο Υποδοχής Μεταναστριών*. Μεταδιδακτορική έρευνα. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Ψυχολογίας.

⁷⁶³ Ιωσηφίδης Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

⁷⁶⁴ «... κατοικούμε σε έναν κόσμο «σχεσιακό» (προσωπικό και κοινωνικό συγχρόνως), ο οποίος είναι πολύπλοκος και καλειδοσκοπικός (δύναται δηλαδή να ειδωθεί από διαφορετικές οπτικές γωνίες, με διαφορετικούς μεθοδολογικούς τρόπους). Αυτός ο πολυεπίπεδος κόσμος ανα-δομείται διαρκώς μέσα από τη γλώσσα (αφηγήσεις, θεωρίες, συζητήσεις), την «κοινή δράση» (Gergen, 1985) και τις συλλογικές μνήμες. Πρωταρχική πηγή νοήματος είναι οι ανθρώπινες σχέσεις μάλλον, παρά ο ατομικός νους» (Τσέκερης, 2008, σελ. 12).^{*1}

^{*1} Τσέκερης, Χ. (2008) Σημειώσεις για το μάθημα «*Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα II*», Εξάμηνο Β'. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

άλλοι δεν τις μεταφέρουν στις δικές τους ιστορίες για εμάς (δεν τις δέχτηκαν ή τις απέρριψαν).

«Οι πράξεις των κοινωνικών υποκειμένων απέναντι στην πραγματικότητα που τα περιβάλλει εξαρτώνται από τα νοήματα με τα οποία τα υποκείμενα τα επενδύουν ... τα νοήματα αποτελούν προϊόντα της κοινωνικής διαντίδρασης στην ανθρώπινη κοινωνία ... η τροποποίηση και η διαχείριση των εν λόγω υποκειμενικών νοημάτων συντελούνται μέσω μιας ερευνητικής διαδικασίας, στην οποία το κάθε άτομο προσφεύγει ανάλογα με τα ερεθίσματα που δέχεται» (Craib, 1998, όπως παρουσιάζεται στον Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 84-85).⁷⁶⁵

Η εστίαση στη διυποκειμενικότητα του βιώματος, όπως αυτό αναδεικνύεται στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων, παίρνει σάρκα και οστά στη συνδιαλλαγή μεταξύ του αφηγητή και του ερευνητή στο «εδώ και τώρα», διαμορφώνοντας έτσι μια συνθήκη που υπερβαίνει τον δυισμό υποκειμένου - αντικειμένου ως αυτό που ορίζει το πλαίσιο της ερευνητικής διαδικασίας (Ναυρίδης, 1988).⁷⁶⁶

«οι συνθήκες παραγωγής του βιογραφικού υλικού παραπέμπουν κατευθείαν στην επικοινωνιακή σχέση που οργανώνεται ανάμεσα στον «ακροατή» και τον «αφηγητή», ανάμεσα στον ερευνητή και τον ερευνώμενο [...]. Και οι δύο πόλοι αυτής της σχέσης, ο ερευνητής και ο ερευνώμενος, το 'υποκείμενο' και το 'αντικείμενο' της ερευνητικής περίπτωσης, εμπλέκονται ριζικά στο υπο διερεύνηση αντικείμενο. Και οι δύο διερευνούν κάποιο αντικείμενο, ο καθένας από τη σκοπιά του [...]. Μπορούμε να πούμε ότι είναι 'συμπαράγωγοί' του βιογραφικού υλικού και των αναδιδόμενων απ' αυτό νοημάτων, ακόμη και 'συνερευνητές' [...]. Με αυτή την έννοια η βιογραφική προσέγγιση είναι μια κλινική ψυχοκοινωνιολογική προσέγγιση, αφού η τελευταία εξετάζει τα αντικείμενά της μέσα από ένα συγκατασκευασμένο

⁷⁶⁵ 2008, *ibid.*

⁷⁶⁶ Ναυρίδης, Κ. (1988) Υποκείμενα και αντικείμενα της εμπειρικής έρευνας. *Ψυχολογικά θέματα, 1, 2, σελ: 23-29.*

νόημα που παράγεται από τη σχέση του ερευνητή με το υποκείμενο / αντικείμενο της παρέμβασής του» (Πανταζής, 2004, σελ. 66)⁷⁶⁷

Στη παρούσα λοιπόν μελέτη οι συμμετέχοντες ενθαρρύνθηκαν να μιλήσουν ελεύθερα και ανοιχτά για το βίωμα της αναπηρίας τους εμπειρέχοντας στην αφήγησή τους ότι εκείνοι αξιολογούσαν ως σχετικό, δίχως της μεθοδευμένης καθοδήγησης του ερευνητή. Στο πλαίσιο λοιπόν μιας τέτοιας αφήγησης, δόθηκε η ευκαιρία στους συμμετέχοντες να ανακατασκευάσουν τις ιστορίες τους, παράγοντας εκ νέου νοήματα στη κατεύθυνση παροχής γνώσης, ενώ πολλοί ήταν εκείνοι που μοιράστηκαν ένα τέτοιο βίωμα για πρώτη φορά.

«Οι υποκειμενικές νοηματοδοτήσεις αποτέλεσμα των αναπαραστάσεων του ατόμου, δεν δύναται να μετρηθούν με τρόπο ποσοτικό, άμεσο και αντικειμενικό καθώς κάθε προσπάθεια ποσοτικοποίησης ενέχει τον κίνδυνο θεωρητικοποίησης χωρίς να δύναται να συμπεριλαμβάνει τις «λανθάνουσες δομές και μηχανισμούς παραγωγής των γεγονότων» απογυμνώνοντας έτσι τα γεγονότα και την ανθρώπινη δράση από το νοηματικό της πλαίσιο δίχως το οποίο είναι αδύνατον να κατανοηθούν» (Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 78).⁷⁶⁸

Οι συνεντεύξεις που συλλέχθηκαν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «θεματικές», με την έννοια ότι συνήθως οι αφηγήσεις προσανατολίζονταν στη περιγραφή του βιώματος εκείνου που ήταν σχετικό με το θεματικό πεδίο της δεδομένης ερευνητικής διαδικασίας. Παρόλα αυτά, αποδεκτές γίνονταν και οι όποιες παρεκβάσεις από μια θεματική και η μεταπήδηση σε μια άλλη ,σύμφωνα πάντα με το αξιολογικό κριτήριο του αφηγητή, εμπλουτίζοντας έτσι την έρευνα και εισάγοντας στην αφηγηματική διαδικασία νέα δεδομένα, που συνήθως συνδέονταν με τις κεντρικές υπό διερεύνηση θεματικές.

«Τις περισσότερες φορές οι ‘παρεκβάσεις’ δεν είναι άσχετες με τα κεντρικά θέματα της αφήγησης, αλλά εγγράφονται σε αυτά και είναι δυνατόν να τα

⁷⁶⁷ Πανταζής Π. (2004) *Από τα υποκείμενα στο υποκείμενο: Η βιογραφική προσέγγιση στην ψυχοκοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁷⁶⁸ Ιωσηφίδης Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

διαφωτίσουν, είτε εκείνη τη στιγμή, είτε αργότερα» (Πανταζής, 2004, σελ. 85).⁷⁶⁹

Το αποτέλεσμα λοιπόν μιας τέτοιας διαδικασίας υπήρξε αρκετά «πλούσιο», όσον αφορά στο παραχθέν υλικό, καθώς δόθηκε η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να ξετυλίξουν το κουβάρι της ιστορίας τους μέσα σε μια συνθήκη όπου τόσο η στάση και το ύφος του ερευνητή, όσο και η φιλοσοφία του ερευνητικού εργαλείου δεν παρέπεμπαν σε μια διαδικασία αξιολόγησης, δίνοντας έτσι την δυνατότητα μιας αυθόρμητης έκφρασης.

Οι προσωπικές νοηματοδοτήσεις ενός λανθάνοντος ή ασυνείδητου περιεχομένου και οι ενδεχόμενες ενδοψυχικές μετακινήσεις ως απόρροια μιας τέτοιας νοηματοδότησης που παίρνει χαρακτήρα επίγνωσης, αποτελούν γεγονότα που δύνανται να λάβουν χώρα στο πλαίσιο μιας τέτοιας αφηγηματικής διαδικασίας. Ως εκ τούτου, ο παραλληλισμός της βιογραφικής προσέγγισης με μια ψυχοθεραπευτική διαδικασία είναι τόσο αναπόφευκτος, όσο και επικίνδυνος. Συχνά οι ερευνητές παγιδεύονται σ' έναν ρόλο περισσότερο ψυχοθεραπευτικό παρά ερευνητικό, παρεκκλίνοντας έτσι του στόχου διεξαγωγής της έρευνας (Britten, 1995).⁷⁷⁰

Η αναγνώριση τόσο των ομοιοτήτων, όσο και των διαφορών μεταξύ των δύο διαδικασιών αποτελεί προϋπόθεση, καθώς μια τέτοια επίγνωση θα αποτελέσει το βασικό εκείνο παράγοντα πρόβλεψης σχετικά με την έκβαση της ερευνητικής διαδικασίας. Είναι σαφές ότι ο ερευνητής θα πρέπει να είναι ενήμερος του ρόλου του, έτσι ώστε να δύναται να διακρίνει τυχόν παρεκκλίσεις από αυτόν, εμμένοντας στους στόχους και διασφαλίζοντας το πλαίσιο, αναγνωρίζοντας πάντα ότι μια τέτοια διαδικασία δεν γεννήθηκε ως απάντηση σε ένα θεραπευτικό αίτημα. Επίσης, η προσήλωση του ερευνητή στο στόχο της διαδικασίας δύναται να βοηθήσει τον συμμετέχοντα να δομήσει εν μέρει το περιεχόμενο της αφήγησής του, απαντώντας με σχετική ακρίβεια στο ερευνητικό αίτημα, μέσα από την αναγνώριση του πλαισίου στο οποίο μια τέτοια διαδικασία λαμβάνει χώρα.

⁷⁶⁹ Πανταζής, 2004, *ibid*

⁷⁷⁰ Britten N. (1995) Qualitative Interviews in Medical Research. *British Medical Journal*, Vol: 311, σελ: 251 – 253.

Σκοπός του ερευνητή είναι η προσέγγιση και καταγραφή της αλήθειας, χωρίς αποστέωση και αποχρωμάτιση των απαντήσεων. Τα υποκείμενα πολλές φορές νιώθουν ότι βρίσκονται εν μέσω μιας διαδικασίας «άφεσης αμαρτιών», εάν ειδικά καταφέρουν να δουν από την αντίδραση του ερευνητή ότι έχουν συμβάλει στα προσδοκώμενα αποτελέσματα της έρευνας.

Συνεπώς, από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι μια τέτοια συνδιαλλαγή εμπεριέχει την συμμετοχή του ερευνητή στη διαδικασία, καθιστώντας έτσι ανεδραφικό κάθε ισχυρισμό περί «ουδετερότητας» του ερευνητή, καθώς μέσα στο πλαίσιο μιας τέτοιας αλληλεπίδρασης ο καθένας από τους δύο φέρει την δική του υποκειμενικότητα που αναπόφευκτα επηρεάζει την σχέση (Ferrarotti, 1981).⁷⁷¹

«Στην ποιοτική μεθοδολογία «τα άτομα και οι ομάδες που συμμετέχουν στην ερευνητική διαδικασία δεν γίνονται αντιληπτά ως «αντικείμενα» από τα οποία με τις κατάλληλες τεχνικές «αντλούμε» χρήσιμες πληροφορίες, αλλά ως ερευνητικοί συνεργάτες με τους οποίους δημιουργούμε επαρκή ερευνητικά και κοινωνικό-πολιτισμικά πλαίσια επικοινωνίας και παραγωγής νοημάτων και αναπαραστάσεων (Mason 2003; Mishler, 1996, όπως παρουσιάζονται στον Ιωσηφίδη, 2008, σελ. 24).⁷⁷²

Αν και σε μια τέτοια ερευνητική διαδικασία επιβάλλεται το παραχθέν αφηγηματικό υλικό να μην υποδαυλίζεται από την στάση και το ύφος του ερευνητή, κάποιες φορές είναι δυνατό ο ερευνητής παρασυρόμενος από το ερευνητικό του ενδιαφέρον, να διαμεσολαβεί πιο ενεργά της διαδικασίας, συνήθως με τρόπο εξωλεκτικό, ενθαρρύνοντας ή αποθαρρύνοντας τον συμμετέχοντα σε σχέση με την εκάστοτε θεματική την οποία και επεξεργάζεται (Πανταζής, 2004).⁷⁷³

Ως εκ τούτου, η διεξαγωγή θεωρητικών συμπερασμάτων διαμεσολαβείται της υποκειμενικότητας του ερευνητή μέσα από την οποία διαθλάται το αφηγηματικό υλικό, αξιοποιώντας συναισθήματα που ένιωσε και σκέψεις που έκανε κατά την διάρκεια της διαδικασίας, φέρνοντας στον λόγο κάποιες φορές ακόμα και αυτό που

⁷⁷¹ Ferrarotti, F. (1981) On the autonomy of the biographical method. In D. Bertaux (ed) *Biography and society: The life history approach in the social sciences*. London: International Sociological Association, Sage.

⁷⁷² Ιωσηφίδης, 2008, ibid.

⁷⁷³ 2004, ibid

αισθάνθηκε ότι λανθάνει στο λόγο του άλλου «με τον ίδιο τρόπο που ο ψυχοθεραπευτής αναλύει την αντιμεταβίβασή του και τη χρησιμοποιεί ως πυξίδα της θεραπευτικής διαδικασίας» (Ατσαλάκη, 2005, σελ. 8).⁷⁷⁴

«Οι ερευνητές ... είναι μέλη της συνολικής κοινωνίας και ειδικότερων κοινωνικών συνόλων και χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένη ιδεολογία, αξίες πεποιθήσεις και αντιλήψεις που αναπόφευκτα επηρεάζουν τις ερευνητικές τους επιλογές και πρακτικές» (Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 22).⁷⁷⁵

Σε μια τέτοια διαδικασία, ο ερευνητής δεν επιχειρεί να επαληθεύσει το περιεχόμενο της αφήγησης των συμμετεχόντων, διερευνώντας την ακρίβεια ή όχι αυτού, αλλά σέβεται κάθε εκδοχή ή παραλλαγή αυτού, χωρίς πρόθεση να το αξιολογήσει, να το αμφισβητήσει ακόμα ή και να το απορρίψει παραλείποντας συγκεκριμένα κομμάτια. Συνεπώς, ο ερευνητής που διεξάγει μια βιογραφική έρευνα επιχειρεί να αξιοποιήσει οτιδήποτε εμπεριέχεται στην αφήγηση του συμμετέχοντα, σε μια προσπάθεια να κατανοήσει με μεγαλύτερη ακρίβεια την υποκειμενική του πραγματικότητα. Στη προσπάθεια λοιπόν αυτή, ο ερευνητής λαμβάνει υπόψη του παραλείψεις ή επαναλήψεις, παραπραξίες, λάθη χρονολόγησης, γενικεύσεις και περιφραστικά σχόλια, καθώς όλα συνδράμουν στην απεικόνιση της ψυχικής πραγματικότητας του υποκειμένου, η οποία νοηματοδοτείται στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με τον ερευνητή (Ατσαλάκη, 2005).⁷⁷⁶

«η ανάλυση του υλικού δεν εκλαμβάνεται ως ένα στάδιο το οποίο είναι στεγανά διαχωρισμένο από τη διαδικασία συλλογής του υλικού. Απεναντίας, οι διεργασίες ανάλυσης βαίνουν, ως ένα βαθμό, παράλληλα με τις διαδικασίες παραγωγής του πρωτογενούς βιογραφικού υλικού. Η συνύφανση της συλλογής και της ανάλυσης του υλικού βρίσκει της έκφρασή της στο

⁷⁷⁴ Ατσαλάκη, Α. (2005) *Η αναδόμηση της ταυτότητας σε συνθήκες εγκλεισμού και κοινωνικού αποκλεισμού: έρευνα με γυναίκες σε Σωφρονιστικό Κατάστημα, σε Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναικών και σε Κέντρο Υποδοχής Μεταναστριών*. Μεταδιδακτορική έρευνα. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Ψυχολογίας.

⁷⁷⁵ Ιωσηφίδης Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

⁷⁷⁶ Ατσαλάκη, 2005, *ibid*

γεγονός ότι δεν είναι προαποφασισμένα ούτε ο αριθμός των συνεντεύξεων ούτε η έκταση της καθεμιάς από αυτές ...» (Πανταζής, 2004, σελ.84-85).⁷⁷⁷

Ο ερευνητής καλείται να εστιάσει στα σημεία εκείνα της αφήγησης που θα επιτρέψουν την ανάδειξη θεματικών πεδίων τέτοιων που είτε επισημαίνονται μ' έναν λανθάνοντα τρόπο στις αφηγήσεις, είτε αποτελούν συνειδητές εκφράσεις μιας νοηματοδοτημένης από το υποκείμενο πραγματικότητας, συγκροτώντας έτσι την δική του «αλήθεια». Τελικά μια τέτοια εστίαση θα επιτρέψει στον ερευνητή να διαμορφώσει κοινούς θεματικούς άξονες που διατρέχουν το σύνολο των αφηγήσεων, καταδεικνύοντας ενδεχομένως σημαίνοντα στοιχεία στη προσπάθεια κατανόησης του ερευνητικού πεδίου (Ατσαλάκη, 2005).⁷⁷⁸

III. Τρόπος εφαρμογής της ερευνητικής μεθόδου.

Εργαλείο εργασίας της βιογραφικής ποιοτικής έρευνας είναι μια ειδικού τύπου συνέντευξη σε βάθος, που ονομάζεται αφηγηματική συνέντευξη (*narrative interview*) και στοχεύει στη διερεύνηση των νοημάτων και των αναπαραστάσεων των κοινωνικών υποκειμένων σχετικά με τις βιωμένες εμπειρίες του παρελθόντος (Τσιώλης, 2006).⁷⁷⁹ Κεντρικός στόχος της αφηγηματικής συνέντευξης αποτελεί η επίτευξη μιας αφηγηματικής συνέχειας από πλευράς υποκειμένου, με την μικρότερη δυνατή εμπλοκή του ερευνητή.

Οι συμμετέχοντες καλούνται κατά το δοκούν να συγκροτήσουν μια αφήγηση ζωής, επιλέγοντας οι ίδιοι τα γεγονότα τα οποία θα ήθελαν να συμπεριλάβουν, μέσα από μια διαδικασία εσωτερικής αξιολόγησης, την οποία ο ερευνητής δεν δύναται να λογοκρίνει. Μέσα από μια τέτοια διαδικασία, όπως αυτή διαμορφώνεται στο πλαίσιο συνδιαλλαγής με τον ερευνητή, οι συμμετέχοντες ανασυγκροτούν την βιογραφική τους πορεία εμπλουτίζοντάς την με νοήματα και ερμηνείες.⁷⁸⁰

Η επιτυχής διεξαγωγή της διαδικασίας αφορά σε μεγάλο βαθμό την στάση του ερευνητή. Ο ερευνητής οφείλει να δώσει τον χώρο εκείνο που θα επιτρέψει στον

⁷⁷⁷ Πανταζής Π. (2004) *Από τα υποκείμενα στο υποκείμενο: Η βιογραφική προσέγγιση στην ψυχοκοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁷⁷⁸ Ατσαλάκη, 2005, *ibid*

⁷⁷⁹ Τσιώλης, Γ. (2006) *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

⁷⁸⁰ Στο πλαίσιο μιας τέτοιας αφηγηματικής διαδικασίας που ενέχει έντονα το κομμάτι της αυτοαποκάλυψης κρίθηκε σκόπιμο για λόγους που έχουν να κάνουν με το απόρρητο και την εχεμύθεια να μην συμπεριληφθούν οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων στην ενότητα των παραρτημάτων.

συμμετέχοντα να αφηγηθεί μια ιστορία ζωής, χωρίς να παρεμβάλει της διαδικασίας θέτοντας τα δικά του ερωτήματα και οδηγώντας την διαδικασία προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Η στάση και το ύφος του ερευνητή θα πρέπει να εκπέμπουν ενσυναίσθηση, γνήσιο ενδιαφέρον και κατανόηση, διεγείροντας έτσι ενδεχομένως τον συμμετέχοντα σε μεγαλύτερη ενδοσκόπηση διερευνώντας σημαντικές πτυχές του τρόπου που διαμεσολαβεί η αναπηρία στη ζωή του. Τελικά, η διαμόρφωση ενός κλίματος εμπιστοσύνης θα συμβάλει τα δέοντα στην εκπλήρωση του πρωταρχικού σκοπού της παρούσας μελέτης που αφορά σε μια αυθόρμητη αφήγηση ζωής, εν πολλής μη λεχθείσα.

Συνεπώς, από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η παρουσία του ερευνητή στην εν λόγω ερευνητική διαδικασία θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην επιτυχή έκβαση αυτής. Η αδυναμία του ερευνητή να επιδείξει κάποιες ή όλες από τις παραπάνω επικοινωνιακές δεξιότητες, καθώς και η δυσκολία του να διαχειριστεί το ψυχικό βάρος που μπορεί να ενέχει μια τέτοια αφήγηση, θα αποτελέσουν παράγοντες που δύναται να παρεμβάλουν με τρόπο αρνητικό της διαδικασίας. Η αντίληψη του ερευνητή σε σχέση με τον βαθμό που η υποκειμενικότητά του δύναται να διαμεσολαβήσει την διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων, καθίσταται απαραίτητη έτσι ώστε να μπορέσει να διατηρήσει την δέουσα απόσταση από την διεξαγωγή μιας εσφαλμένης «αντικειμενικότητας», παραβλέποντας έτσι του πλαισίου εκείνου μέσα στο οποίο απαντήθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι η παραπάνω ερευνητική μέθοδος δύναται να θέσει κάποιους περιορισμούς καθώς η αποτελεσματικότητά της στην πράξη εξαρτάται από την επικοινωνιακή «ευαισθησία» του ερευνητή να εντοπίζει και να ανιχνεύει «μη αυθαίρετες γλωσσικές επιλογές» που ανάγονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές και ψυχικές διαδικασίες (Dellinger, 1995, όπως παρουσιάζεται Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, 2009).⁷⁸¹ Ως εκ τούτου, δύναται να παρατηρηθεί μια μικρή απόκλιση των «αποτελεσμάτων» μεταξύ διαφορετικών ερευνητών, αν και ωστόσο η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, καθορίζοντας αυστηρά θεματικές κατηγορίες, διασφαλίζει ζητήματα που έχουν να κάνουν με την εμπιστευσιμότητα της

⁷⁸¹ Παγκουρέλια, Ε. & Παπαδοπούλου, Μ. (2009) Κριτική Ανάλυση Λόγου – Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων. *Επιστήμες της Αγωγής*, No. 4.

έρευνας, αποτρέποντας έτσι την ριζική απόκλιση των ευρημάτων (Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, 2009).⁷⁸²

Όσον αφορά στη διαδικασία της ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων, λαμβάνεται υπόψη ότι στο πλαίσιο μιας ελεύθερης αφηγηματικής διαδικασίας, όπου το υποκείμενο επιλέγει το περιεχόμενο αυτής, πολλές φορές ένα μέρος της αφήγησης δεν γίνεται αντικείμενο ανάλυσης, καθώς μπορεί να μην εμπίπτει στους στόχους και τους σκοπούς της έρευνας. Την ίδια λοιπόν στιγμή που ένα τέτοιο γεγονός ενδεχομένως εγγράφεται στα μειονεκτήματα αυτής της ερευνητικής προσέγγισης, διαμορφώνει κι ένα πλεονέκτημα, καθώς προσφέρει την δυνατότητα παραγωγής ενός πλούσιου αφηγηματικού υλικού που δύναται να δημιουργήσει νέα ερευνητικά ερωτήματα, γεννώντας την ανάγκη περεταίρω έρευνας.

Αναφορικά με την διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας, αναφέρεται ότι δεδομένου των ιδιαίτερως αυξημένων κινητικών περιορισμών που αντιμετώπιζαν κάποιοι από τους συμμετέχοντες, αλλά και της δυσκολίας ανεύρεσης ενός σταθερού χώρου διεξαγωγής των συναντήσεων, (δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες δεν προέρχονταν από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο π.χ. Σύλλογος, σωματείο κ.α, που να παρείχε ένα σταθερό χώρο συναντήσεων) οι συναντήσεις αυτές διεξάγονταν κάθε φορά σε διαφορετικά σημεία, τα οποία κατά κύριο λόγο ζητούνταν από τους ίδιους να υποδείξουν. Κύριος γνώμονας παραχώρησης μιας τέτοιας πρωτοβουλίας στους συμμετέχοντες υπήρξε η πρόθεση να επιλέξουν οι ίδιοι τον χώρο εκείνο που θα τους έκανε να αισθάνονται άνετα στο να προβούν σε μια τέτοια αφήγηση ζωής, όντας βέβαιοι πρωτίστως ενήμεροι για τα ειδικά χαρακτηριστικά της διαδικασίας, (π.χ πρόκειται για μια μαγνητοφωνημένη διαδικασία) έτσι ώστε αυτή να δύναται να πραγματοποιηθεί στον χώρο που εκείνοι θα επέλεγαν.

IV. Πληθυσμός μελέτης: Η επιλογή του δείγματος (N=7).

Στη μελέτη αυτή συμμετείχαν άτομα με εκ γενετής κινητικές αναπηρίες ή με κινητικές αναπηρίες που είχαν μια πολύ πρώιμη εκδήλωση, στο πρώτο έτος ζωής. Δεδομένου του περιορισμένου προγεννητικού ελέγχου το διάστημα που οι συμμετέχοντες γεννήθηκαν, κανένας από τους γονείς τους δεν υπήρξε ενήμερος για

⁷⁸² 2009, *ibid.*

μια τέτοια έκβαση, στον βαθμό πάντα και στο μέτρο που οι αναπηρίες κάποιων θα μπορούσαν να είχαν μια πρόιμη διάγνωση.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, κριτήριο μιας τέτοιας επιλογής στάθηκε η δυνατότητα μελέτης των ποιοτικών εκείνων χαρακτηριστικών του πρωταρχικού δεσμού, και του τρόπου που αυτός διαμεσολαβήθηκε από την αναπηρία.

Στη παρούσα μελέτη έλαβαν μέρος 7 άτομα, 4 άνδρες και 3 γυναίκες. Δύο εκ των γυναικών γεννήθηκαν με συγγενή απουσία του εγγύς τμήματος του δεξιού και αριστερού κάτω άκρου αντίστοιχα (φωκομέλεια), τρεις συμμετέχοντες αντιμετώπιζαν κάποια μορφή εγκεφαλικής παράλυσης, εκ των οποίων η μία αντιμετώπιζε σπαστική ημιπληγία⁷⁸³ εξαιτίας ενδοεγκεφαλικής αιμορραγίας, ενώ οι άλλοι δύο αντιμετώπιζαν σπαστική παραπληγία⁷⁸⁴ εξαιτίας στην μεν μια περίπτωση περιγεννητικής ασφυξίας (μειωμένης οξυγόνωσης του εγκεφάλου), ενώ στην άλλη εξαιτίας πρόωρου τοκετού. Σε έναν συμμετέχοντα απουσίαζε μέρος της δεξιάς ωμοπλάτης, ενώ ο τελευταίος κατά σειρά συμμετέχοντας που έλαβε μέρος στην εν λόγω έρευνα γεννήθηκε με αρθρογρίπωση, ασθένεια που τον καθιστούσε μερικώς λειτουργικό.

«Οι ποιοτικές έρευνες δεν χαρακτηρίζονται από εκτατικότητα, δηλαδή την διερεύνηση ενός αρκετά μεγάλου δείγματος του τοπικού πληθυσμού καθώς δεν στοχεύουν στη γενίκευση των αποτελεσμάτων σε όλο τον πληθυσμό» (Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 25).⁷⁸⁵

Αν και η ηλικία δεν υπήρξε παράγοντας αξιολόγησης στη παρούσα μελέτη, σημειώνεται ότι το ηλικιακό φάσμα των συμμετεχόντων εκτεινόταν από τα 28 έως τα 38 έτη. Μόλις μία εκ των συμμετεχόντων είχε προβεί στη δημιουργία δικής της οικογένειας, ενώ οι υπόλοιποι είχαν ενεργή ερωτική ζωή διατηρώντας σταθερούς συντρόφους, πλην ενός που διέμενε στη πατρική του οικογένεια και δεν είχε συνάψει ποτέ ερωτική σχέση με το άλλο φύλο.

⁷⁸³ (προσβάλλεται το ένα ημιμόριο του σώματος)

⁷⁸⁴ (προσβάλλονται τα 2 κάτω άκρα)

⁷⁸⁵ Ιωσηφίδης Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

V. Η διαδικασία διεξαγωγής (procedure)

Ο χρόνος διεξαγωγής της έρευνας διήρκεσε 1 περίπου έτος και το πλήθος των συναντήσεων που πραγματοποιήθηκαν ανέρχεται στις 35. Η διάρκεια των συναντήσεων καθορίστηκε στα σαράντα πέντε με πενήντα λεπτά, ενώ ο μέσο όρος συναντήσεων ανά συμμετέχοντα ήταν οι 5 συναντήσεις σε βάθος χρόνου περίπου ενός διμήνου.

Στη προσπάθεια προσέγγισης ατόμων για να συμμετάσχουν στη παρούσα μελέτη, χαρακτηριστική υπήρξε η δυσκολία των αρμοδίων φορέων, οργανισμών και συλλόγων να «ανοίξουν τις πόρτες» τους και να υποδεχτούν ένα τέτοιο ερευνητικό αίτημα,⁷⁸⁶ διατυπώνοντας είτε μια προσχηματική και ανεδαφική επιφύλαξη που αφορούσε στο ενδεχόμενο «εκμετάλλευσης» του εν λόγω πληθυσμού, είτε επικαλούμενοι τη μη διαθεσιμότητα των μελών τους να συμμετάσχουν. Σημειώνεται επίσης ότι, τόσο η γραφειοκρατική διαδικασία, όσο και το έλλειμμα συντονισμού, καθώς και η καθυστέρηση στη λήψη αποφάσεων για την χορήγηση εγκρίσεων πρόσβασης σε κάποιο δημόσιο πλαίσιο αποτελούν παράγοντες αποθαρρυντικούς για κάθε επίδοξο ερευνητή που φέρει ένα τέτοιο αίτημα, καθιστώντας την εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα απρόσιτη, γεγονός που καταδεικνύει την κοινωνική αναπαράσταση που θέλει την αναπηρία κρυμμένη πίσω από «ψηλά τείχη».

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τα παραπάνω εμπόδια, τα οποία κλήθηκε να υπερβεί ο ερευνητής, τελικά μόλις δύο από τα άτομα που έλαβαν μέρος στη παρούσα μελέτη προσεγγίστηκαν μέσα από την συμμετοχή τους σε κάποιο σύλλογο ατόμων με αναπηρίες⁷⁸⁷ ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ενώ οι υπόλοιποι συμμετέχοντες προσεγγίστηκαν μέσα από προσωπικές γνωριμίες του ερευνητή, αξιοποιώντας παράλληλα και την μέθοδο της «χιονοστιβάδας», ως έναν εν δυνάμει τρόπο ανεύρεσης περισσότερων ατόμων.⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ Αίτημα διεξαγωγής έρευνας (Παράρτημα 2), όπως αυτό απεστάλλει σε διάφορους συλλόγους, δομές και φορείς που εξυπηρετούσαν άτομα με εκ γενετής αναπηρίες.

⁷⁸⁷ Τα άτομα συμμετείχαν στο σύλλογο «Ανοιχτή Αγκαλιά» που αφορά σε μια ιδιωτική πρωτοβουλία στους κόλπους του οποίου εντάσσονται άτομα με αναπηρίες αλλά και οι οικογένειές τους.

⁷⁸⁸ «Ένας λόγος, για τον οποίο η έννοια της αντιπροσωπευτικότητας δεν έχει νόημα στην ποιοτική έρευνα, είναι διότι στην ποιοτική έρευνα ο στόχος είναι η σε βάθος μελέτη κοινωνικών φαινομένων μέσα από τις εμπειρίες των κοινωνικών υποκειμένων, έτσι ώστε να διατυπωθούν θεωρητικές θέσεις που να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των κοινωνικών διαδικασιών» (Ιωσηφίδης, 2008, σελ. 59-60).

Η διαμεσολάβηση του προέδρου του Συλλόγου φίλων και συγγενών ατόμων με αναπηρίες «Ανοιχτή Αγκαλιά» συνέβαλε καθοριστικά στον τρόπο που ήχθη το εν λόγω ερευνητικό αίτημα στα μέλη του συλλόγου, γεγονός που καταδείχθηκε τόσο από την διαθεσιμότητά τους να συμμετάσχουν στην ερευνητική διαδικασία, όσο και από την διαμόρφωση ενός κλίματος εμπιστοσύνης σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την έναρξη των συναντήσεων. Όπως εξάλλου αναφέρει και οι Groves και συν. (2002)⁷⁸⁹, τα χαρακτηριστικά της αρχής που υπηρετεί ο ερευνητής βοηθούν στη αύξηση του ποσοστού των συμμετεχόντων στην έρευνα, ιδιαίτερα αν η αρχή αυτή έχει κάποια μορφή δύναμης μέσα στην κοινωνία και κατά τη γνώμη των συμμετεχόντων μπορεί να υποβάλει και κυρώσεις.

Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι, από τα άτομα που προσεγγίστηκαν για να συμμετάσχουν στην εν λόγω έρευνα, μόλις ένα αρνήθηκε να συμμετάσχει εκφράζοντας την δυσκολία του αναφορικά με τον τρόπο διεξαγωγής της παρούσας έρευνας, που αφορούσε στη μαγνητοφωνημένη καταγραφή της αφήγησης.

Επίσης, το έλλειμμα κοινωνικής δικτύωσης μεταξύ των μελών της ίδιας πληθυσμιακής ομάδας υπήρξε ακόμα ένας ανέλπιστος παράγοντας που δυσχέρανε την διαδικασία ανεύρεσης συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη. Στην πλειοψηφία τους τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα υποστήριξαν ότι δεν είχαν συναναστραφεί ποτέ με κάποιο άλλο άτομο με αναπηρία, είτε επικαλούμενοι συγκυριακούς παράγοντες, είτε αρνούμενοι να προβούν σε μια τέτοια συνδιαλλαγή.

Κάθε συμμετέχοντας, αφού ενημερώθηκε για τους σκοπούς και τη μεθοδολογία της έρευνας, καθώς και για ζητήματα δεοντολογίας, προσκλήθηκε να υπογράψει ένα συμφωνητικό αποδοχής συμμετοχής στη παρούσα μελέτη (consent form), προκειμένου να συμμετάσχει στην ερευνητική διαδικασία⁷⁹⁰ (Aiken, 1991, όπως παρουσιάζεται στους Σταλίκας και συν, 2002).⁷⁹¹

«Αυτή η συγκατάθεση προϋποθέτει ότι το άτομο το οποίο έχει συμφωνήσει να αξιολογηθεί και να εκθέσει προσωπικές του πληροφορίες (1) είναι

⁷⁸⁹ Groves, M. R., Dillman, D., Eltinge, J. and Little, R. (2002). *Survey Nonresponse*. New York: John Wiley and Sons.

⁷⁹⁰ Βλ. Ενότητα ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ: Παράρτημα 3.

⁷⁹¹ Σταλίκας, Α. Τριλίβα, Σ. Ρούσση, Π. (2002) *Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα: Μια συλλογή και παρουσίαση των ερωτηματολογίων, δοκιμασιών και καταλόγων καταγραφής χαρακτηριστικών στον ελληνικό χώρο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ενήμερο για τη φύση των ζητούμενων πληροφοριών και για τα άτομα που θα έχουν πρόσβαση σε αυτές, (2) το κάνει οικειοθελώς, και (3) έχει την ικανότητα να δώσει την συγκατάθεσή του» (Σταλίκας και συν, 2002, σελ.:52).⁷⁹²

Στο πλαίσιο των κανόνων της έρευνας, όπως αυτοί διέπονται από τον κώδικα δεοντολογίας που αφορά στη προστασία των προσωπικών δεδομένων, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να επιλέξουν ένα «όνωμα» διαφορετικό από το πραγματικό τους, ώστε να προσφωνούνται μ' αυτό κατά την διάρκεια της μαγνητοφωνημένης διαδικασίας. Παράλληλα, ενημερώθηκαν εξ αρχής ότι ο ερευνητής θα προέβαινε κατά την διάρκεια της απομαγνητοφώνησης στη μεταβολή των στοιχείων εκείνων που θα έκρινε ότι δύνανται να προδώσουν την ταυτότητα των συμμετεχόντων, όπως για παράδειγμα ονόματα συγγενών, φίλων ή άλλων προσφιλών ατόμων του συμμετέχοντα, στο μέτρο και στο βαθμό που αυτές οι μεταβολές δεν θα αλλοιώσουν το περιεχόμενο της αφήγησής.

Τέλος, αναγνωρίζοντας ότι μια τέτοια αφηγηματική διαδικασία δύναται να διακινήσει έντονα συναισθήματα στους συμμετέχοντες, καθώς επίσης και το γεγονός ότι δύναται να διαμορφώσει πρόσφορο έδαφος ανάδειξης ενός θεραπευτικού αιτήματος, προτάθηκε στους συμμετέχοντες η δυνατότητα παραπομπής σε υπηρεσίες τέτοιες που να μπορούν να υποδεχτούν ένα τέτοιο αίτημα (π.χ Κέντρα Ψυχικής Υγείας), κάτι που τελικά δεν χρειάστηκε.

VI. Η ανάλυση του αφηγηματικού υλικού και οι θεματικές ενότητες που αναδείχθηκαν.

«... τα δεδομένα από μόνα τους δεν μιλούν, αλλά απαιτούν πάντοτε από τον ερευνητή να δώσει νόημα, να συνδέσει φαινομενικά ασύνδετα σημεία, να ερμηνεύσει τα αίτια πίσω από τα δεδομένα και τελικά να δημιουργήσει καινούργια γνώση» (Mantzoukas, 2004, σελ.: 998).⁷⁹³

⁷⁹² 2002, *ibid.*

⁷⁹³ Mantzoukas S. (2004) Issues of representation within qualitative inquiry. *Qualitative Health Research, Vol: 14, σελ.: 994-1007.*

Η ανάλυση του αφηγηματικού υλικού⁷⁹⁴ έγινε με βάση τις αρχές της ανάλυσης περιεχομένου (Μπονίδης, 2004)⁷⁹⁵ ακολουθώντας τα στάδια της θεματικής κωδικοποίησης (thematic/topic coding), ενώ προκειμένου απαντηθεί το πρακτικό κενό που δημιουργεί η ανάγκη να αναδειχθεί και το λανθάνον περιεχόμενο των αφηγήσεων, που έτσι κι αλλιώς αποτελεί στόχο της ανάλυσης περιεχομένου (Mayring, 2000b)⁷⁹⁶ αξιοποιήθηκαν βασικές αρχές της ψυχαναλυτικής θεωρίας όπου εξετάζεται η γλώσσα ως «*ψυχικό σημειωτικό σύστημα*». Ο όρος αυτός προκύπτει από μια παραλλαγή του όρου «*κοινωνικό σημειωτικό σύστημα*» που χρησιμοποίησε ο Halliday (1978)⁷⁹⁷ προκειμένου να περιγράψει την διαλεκτική μεταξύ της χρήσης της γλώσσας και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, καταδεικνύοντας έτσι κοινωνικό-πολιτισμικές επιρροές. Επίσης, η υιοθέτηση της ψυχαναλυτικής θεώρησης προσέδωσε το ερμηνευτικό εργαλείο έτσι ώστε να νοηματοδοτηθούν τα εμπειρικά δεδομένα με τέτοιον τρόπο ώστε να γίνουν κατανοητά στον αναγνώστη, αλλά και να προσλάβουν μια θεωρητική προοπτική ώστε να μπορούν να συσχετιστούν ευρύτερα με άλλα ερευνητικά δεδομένα.

Αποτέλεσμα της παραπάνω ερευνητικής μεθόδου ήταν η ανάδειξη των ακόλουθων θεματικών πεδίων:

- Οι σχέσεις με τους σημαντικούς άλλους και πως αυτές διαμεσολαβούνται από την αναπηρία.
- Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την πορεία συγκρότησης της ανδρικής και γυναικείας ταυτότητας. Ανάδειξη στρεβλώσεων – παρεκκλίσεων της πορείας αυτής.
- «Σώμα πάσχων ψυχή άλγουσα»: Η αποκωδικοποίηση του ψυχικού αποτυπώματος ενός «πάσχοντος σώματος».
- Ο λανθάνοντας χαρακτήρας της επιλογής επαγγέλματος και η τάση προς καλλιτεχνική δραστηριότητα.

⁷⁹⁴ Βλ. Ενότητα ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ: Παράρτημα 4.

⁷⁹⁵ Μπονίδης, Κ. (2004) *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές παρατηρήσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

⁷⁹⁶ Mayring, p. (2000b) *Qualitative Content Analysis*. Vol:1, No:2. *Από την ηλεκτρονική διεύθυνση: www.qualitative-research.net/fqs/beirat/mayring-e.htm*.

⁷⁹⁷ Halliday (1978) όπως παρουσιάζεται στους Παγκουρέλια, Ε. & Παπαδοπούλου, Μ. (2009) *Κριτική Ανάλυση Λόγου – Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων*. Επιστήμες της Αγωγής, No. 4.

VII. Ζητήματα που σχετίζονται με την Αξιοπιστία – «φερεγγυότητα» και «εγκυρότητα» της ερευνητικής μεθόδου.

Στοχεύοντας τόσο στη βασιμότητα (dependability) όσο και στη επιβεβαιωσιμότητα (confirmability) της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν αυτούσια τα σχόλια των συμμετεχόντων τα οποία και περιλήφθηκαν στη παρουσίαση και συζήτηση των αποτελεσμάτων δίνοντας έτσι την δυνατότητα στον αναγνώστη να κρίνει κατά πόσο οι συμπερασματικές ερμηνείες στηρίζονταν στην υποκειμενική πραγματικότητα των συμμετεχόντων.

Επίσης, η βασιμότητα της έρευνας διασφαλίστηκε τόσο μέσα από την αυτό-ενημερότητα του ερευνητή σχετικά με τις υποκειμενικές του θέσεις και τις προσωπικές του προκαταλήψεις όσον αφορά την υπό μελέτη πληθυσμιακή ομάδα, καθώς και από την μακρόχρονη ενασχόλησή του (prolonged experience) με το αντικείμενο τόσο σε επίπεδο επαγγελματικό δουλεύοντας σε δομές και πλαίσια που παρείχαν υποστήριξη σε παιδιά και ενήλικες με αναπηρίες, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, όσο και σε επίπεδο ακαδημαϊκό όπως εκφράζεται μέσα από τις εκπαιδευτικές του επιλογές σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο.

Τέλος, η εμπιστευσιμότητα της ερευνητικής διαδικασίας επιχειρήθηκε να διασφαλιστεί και μέσα από την αξιολόγηση της διαδικασίας από ένα «εξωτερικό ερευνητή», ενώ περιγράφηκαν με κάθε λεπτομέρεια όλα τα στάδια συλλογής και επεξεργασίας του αφηγηματικού υλικού δίνοντας έτσι την δυνατότητα στον αναγνώστη να ταξιδέψει στον κόσμο των συμμετεχόντων στην έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

2.1 ΣΤΕΦΑΝΟΣ: «ΓΥΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΣΕ ΣΑΡΑΝΤΑ ΗΜΕΡΕΣ»: ΕΝΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΣΤΟΙΧΗΜΑ ΜΕ ΤΟ ΣΩΜΑΤΙΚΟ ΟΡΙΟ.

Παρουσίαση περιστατικού

Ο Στέφανος είναι 34 ετών και είναι το μικρότερο παιδί μιας πενταμελούς οικογένειας. Έχει δύο αδερφές, 40 και 38 ετών αντίστοιχα, οι οποίες είναι παντρεμένες κι έχουν την δική τους οικογένεια. Είναι τελειόφοιτος ΤΕΙ και φιλοδοξεί να συνεχίσει τις σπουδές του με στόχο να γίνει καθηγητής σε τεχνικό Λύκειο. Η εκπαιδευτική πορεία του Στέφανου εξέπληξε τους γονείς του στο έδαφος αναγνώρισης των σοβαρών μαθησιακών δυσκολιών που αντιμετώπιζε. Όπως ο ίδιος αναφέρει, πριν κάποια χρόνια μια τέτοια εκπαιδευτική εξέλιξη θα φάνταζε για τους γονείς του ως «ανέκδοτο».

Ο Στέφανος γεννήθηκε με μια μορφή σπαστικής πάρεσης (δεν θυμόταν ακριβώς την ιατρική γνωμάτευση της αναπηρίας του) καθώς δεν οξυγονώθηκε επαρκώς ο εγκέφαλος του κατά την διάρκεια της γέννησης. Ο ίδιος επισημαίνει ότι στάθηκε τυχερός που η βλάβη περιορίστηκε μόνο σ' αυτό το κινητικό «προβληματάκι», αναγνωρίζοντας το τι θα μπορούσε να του έχει συμβεί.

Το κινητικό πρόβλημα του Στέφανου δεν αναγνωρίστηκε αμέσως, ούτε από το ιατρικό προσωπικό, αλλά ούτε κι από την οικογένειά του, παρά μόνο 1 χρόνο αργότερα, όταν έκανε τις πρώτες προσπάθειες να περπατήσει. Το γεγονός αυτό αρχικά δεν κινητοποίησε ιδιαίτερα την οικογένεια, όσον αφορά στην αναζήτηση πληροφόρησης, υποστήριξης ή και ιατρικής παρέμβασης που στόχο θα είχε μια ενδεχόμενη βελτίωση της βάδισης, κάτι που φαίνεται σταδιακά ν' αλλάζει όταν ο Στέφανος αγγίζει την ηλικία των 11-12 ετών (τελειώνοντας το δημοτικό). Ερμηνεύοντας την περίοδο της γονικής αδράνειας των πρώτων χρόνων σε σχέση με τον τρόπο που διαχειρίστηκαν την αναπηρία του, ο Στέφανος υποστηρίζει ότι ήταν αποτέλεσμα της άγνοιας που είχε η οικογένειά του για το πώς να προσεγγίσει ένα τέτοιο ζήτημα, της αδυναμίας των γονέων να οργανώσουν μια εστιασμένη αναζήτηση ιατρικών υπηρεσιών, αλλά και της ενδεχόμενης αντίστασής τους να προσεγγίσουν ιατρικές υπηρεσίες για το συγκεκριμένο ζήτημα. Παρ' όλες τις δυσκολίες κι αντιστάσεις, πραγματοποιήθηκαν κάποιες επισκέψεις σε ιατρούς στην Ελλάδα και

στο εξωτερικό χωρίς να δώσουν κάποιο ελπιδοφόρο μήνυμα αναφορικά με το ενδεχόμενο αποκατάστασης ή ακόμα και βελτίωσης της κινητικής του αναπηρίας. Στο πλαίσιο αυτών των προσπαθειών αποκατάστασης κεντρικό ρόλο φαίνεται να παίζει η θεία του Στέφανου και αδερφή του πατέρα του, που είχε μια σταθερή παρουσία, ούσα αυτή που σχεδίαζε και οργάνωνε τις επισκέψεις σε ιατρικές υπηρεσίες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό αλλά κι αυτή που τον συνόδευε. Το αμείωτο ενδιαφέρον της θείας να βελτιωθεί η κινητική αναπηρία του Στέφανου την οδήγησε στην ανεύρεση ενός ιατρού που έδωσε μια θετική προοπτική. Έτσι στην ηλικία περίπου των 15 ετών ο Στέφανος υποβλήθηκε στη πρώτη του χειρουργική επέμβαση και στα δύο κάτω άκρα, το αποτέλεσμα της οποίας δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες του, ενώ η περίοδος της ανάρρωσης υπήρξε ιδιαίτερα δύσκολη κι επώδυνη.

Καθ' όλη την διάρκεια της προσπάθειας αποκατάστασης της αναπηρίας του οι γονείς του Στέφανου παρουσιάζονται αρκετά αποστασιοποιημένοι. Όπως αναφέρει ο ίδιος, η εργασία του πατέρα δεν του επέτρεπε να έχει μια ενεργητική παρουσία αλλά και ν' αποτελεί σταθερό πρόσωπο αναφοράς για τον ίδιο στις επισκέψεις με τους ιατρούς, ενώ η μητέρα φαίνεται να απέχει εντελώς από αυτή την διαδικασία, έχοντας επικεντρώσει όλο το βάρος της προσοχής της στη προσπάθεια αποκατάστασης των μαθησιακών δυσκολιών που αντιμετώπιζε ο Στέφανος. Στη αφήγηση του Στέφανου ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην απaráμιλλη συνέπεια και δέσμευση που επέδειξε η μητέρα του στην προσπάθεια αποκατάστασης των μαθησιακών του δυσκολιών, σε αντίθεση με την θέση που κράτησε απέναντι στη κινητική του αναπηρία. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι ενώ υπήρξαν ελάχιστες οι φορές εκείνες που τον συνόδευσε σε ιατρούς, αναφορικά με την προσπάθεια αποκατάστασης της κινητικής του αναπηρίας, ήταν αυτή που για πολλά χρόνια τον συνόδευε αδιαμαρτύρητα 2 - 3 φορές την εβδομάδα, διανύοντας μια μεγάλη χιλιομετρική απόσταση προκειμένου να παρίσταται στις συνεδρίες λογοθεραπείας.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να δώσουμε μια εικόνα της οικογενειακής κατάστασης του Στέφανου. Οι γονείς του Στέφανου είναι σε διάσταση εδώ και περίπου 27-28 χρόνια. Χώρισαν όταν ο Στέφανος ήταν στις πρώτες τάξεις του

δημοτικού.⁷⁹⁸ Έκτοτε, ο πατέρας του έμεινε στην πατρική του οικία, η οποία βρισκόταν δίπλα από την εργασία του, (διατηρούσε οικογενειακή επιχείρηση με την μητέρα του) ενώ η μητέρα έμενε με τα τρία παιδιά της. Η σχέση των γονέων, έτσι όπως περιγράφεται από τον Στέφανο, παρουσιάζεται αρκετά περιπλεγμένη, κάτι που επισημαίνεται κι από το γεγονός ότι, ενώ ζουν τόσα χρόνια σε διάσταση δεν έχουν πάρει διαζύγιο, ξεκαθαρίζοντας έτσι το καθεστώς αυτής της σχέσης. Μάλιστα, στη αφήγησή του ο Στέφανος αναφέρεται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους όπου οι γονείς «αναγκάστηκαν» να συγκατοικήσουν όντας σε διάσταση στο έδαφος «αντικειμενικών συνθηκών».⁷⁹⁹

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του, η οικογένεια του Στέφανου χρειάστηκε να μετακομίσει αρκετές φορές με το πρόσχημα της χιλιομετρικής απόστασης μεταξύ της οικογενειακής εστίας και της εργασίας του πατέρα έως ότου κατέληξαν να εγκατασταθούν για 2 περίπου χρόνια στο σπίτι της πατρικής οικογένειας, όπου διέμεναν ο παππούς και η γιαγιά του Στέφανου.⁸⁰⁰ Στην συνέχεια, κι ενώ ο Στέφανος ήταν στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στο δικό της σπίτι, στην ίδια περιοχή με την πατρική οικία, ενώ ο πατέρας περιγράφεται να μοιράζεται ανάμεσα στην πατρική εστία και στο σπίτι όπου διέμενε η οικογένειά του, επιλέγοντας όλο και περισσότερο να απουσιάζει από την οικογένειά του.⁸⁰¹

⁷⁹⁸ Όπως αναφέρει ο ίδιος «οι μεγάλες ρήξεις ήρθαν μετά τη γέννησή μου κιόλας εεε ... όταν ήμουν δηλαδή 5 – 6 ετών ... εκεί πρέπει να γινόντουσαν κάποιες μεγαλύτερες διαμάχες ...», ενώ σε άλλο σημείο της αφήγησής του σπεύδει να επισημάνει ότι δεν θεωρεί ότι η αναπηρία του έπαιξε κάποιο ρόλο στη ρήξη των γονεϊκών σχέσεων.

⁷⁹⁹ Για παράδειγμα, όταν χρειάστηκε να κατεδαφιστεί το πατρικό σπίτι του πατέρα προκειμένου να ανεγερθεί νέα οικία, ο πατέρας και οι γονείς του εγκαταστάθηκαν για κάποια χρόνια, έως ότου ολοκληρώθηκε η κατασκευή της νεοαναγειρόμενης οικοδομής, στην οικία όπου διέμενε η μητέρα με τον Στέφανο και τις αδερφές του. Επεξηγώντας την επιλογή αυτή των γονιών του ο Στέφανος υποστηρίζει ότι στα δύσκολα και στην ανάγκη οι γονείς του «ενώνονται», επισημαίνοντας ότι τώρα πια την ένωση αυτή την θεωρεί περισσότερο τυπική παρά ουσιαστική, σε αντίθεση με την αντίληψη αλλά και τις προσδοκίες που έτρεφε στο παρελθόν.

⁸⁰⁰ («με την αφορμή της απόστασης και ... της δουλειάς δηλαδή του πατέρα που ήτανε πιο κοντά, για να είναι πιο κοντά στη δουλειά του ... ερχόντουσαν όλο και πιο κοντά ... και καταλήξαμε μέσα στο σπίτι της γιαγιάς ... για ... εμ ... εγώ για λίγα χρόνια, για 2-3 χρόνια ας πούμε ...»).

⁸⁰¹ Περιγράφοντας την σχέση του πατέρα του με την πατρική μητέρα, ο Στέφανος αναφέρει ότι: «(ο μπαμπάς) προτιμούσε να πηγαίνει στη μητέρα παρά να πηγαίνει στη γυναίκα ... ένα Οιδιπόδειο σύμπλεγμα είναι αυτό, αυτό ήταν...» ενώ σ' ένα ακόμα σημείο της αφήγησής του λέει «... ο μπαμπάς όπως είπα τότε ερχόταν, τότε δεν ερχόταν στο σπίτι και σιγά σιγά και εεε ... εμ ... γινόντουσαν πιο ... τακτικές ας πούμε οι απουσίες του ... το ... μόνο που ... μας έκανε για να έρθει λίγο πιο κοντά μας είναι ότι κάθε καλοκαίρι πηγαίναμε κάπου διακοπές ... σε διάφορα νησιά ας πούμε, αλλά εκτός της μητέρας ... ποτε δεν είχε εεε δεν είχαμε πάει όλοι μαζί ως οικογένεια κάπου ... διακοπές ...».

Ο Στέφανος μεγάλωσε σ' ένα αυστηρά γυναικοκρατούμενο περιβάλλον, γεγονός που δίνει άλλη διάσταση στην απουσία του πατέρα, καταδεικνύοντας το δυσαναπλήρωτο κενό αυτής της απουσίας. Μιλώντας για την σχέση του με τον πατέρα του, αναφέρει ότι από μικρό παιδί του έλειψε η πατρική παρουσία. Το κενό του πατέρα, όπως επισημαίνει ο Στέφανος, το αναπλήρωνε η θεία του (η αδερφή του πατέρα του) που φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του καθώς είναι το άτομο εκείνο που ενέπνεε ασφάλεια και ήταν διαθέσιμο να υποστηρίξει και να βοηθήσει.

Τα τελευταία 4 χρόνια εντοπίζεται μια ρήξη στη σχέση πατέρα – γιου. Σύμφωνα με τον Στέφανο ο πατέρας του τον έχει «εγκαταλείψει» στη μητέρα του, αποκλείοντάς τον από τον τρόπο ζωής που έχει επιλέξει, με αποτέλεσμα να μην τον νιώθει κοντά του.⁸⁰² Σε σχετική ερώτηση αναφορικά με τη συχνότητα των συναντήσεων και το ποιός αναλαμβάνει την πρωτοβουλία ν' αναζητήσει τον άλλον, ο Στέφανος αναφέρει ότι «πλέον δεν αναζητά κανέναν κανέναν» παρά μόνον εφόσον υπάρξει κάποια μεγάλη ανάγκη.

Όσον αφορά στη μητέρα του, ο Στέφανος την χαρακτηρίζει ως «αράθυμη». Μιλάει για μια γυναίκα που από πολύ νωρίς, κι ενώ ο Στέφανος διένυε τα πρώτα χρόνια της παιδικής του ηλικίας, είχε παραμελήσει τον εαυτό της, παίρνοντας διαρκώς βάρος με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα υγείας, ενώ πλέον κάθε απόπειρα μετακίνησής της καθίσταται αδύνατη. Σύμφωνα με τον Στέφανο αυτή η εικόνα παραίτησης αποτελεί απόδειξη της αδυναμίας της να διαχειριστεί έντονες καταστάσεις που απαιτούν ψυχική δύναμη αλλά και σωματική επάρκεια, γεγονός που τον κάνει να μην επιζητά πλέον τη φροντίδα και την υποστήριξή της. Πέραν όμως της ψυχικής ευαλωτότητας και των προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζει η μητέρα του, ο Στέφανος αναφέρει ότι γενικότερα την χαρακτηρίζει μια αδιαφορία, που πολλές φορές την αποδίδει στην αφέλειά της.

Μιλώντας για την σχέση των γονιών του ο Στέφανος αναφέρει ότι ο πατέρας του παραμέλησε την μητέρα του, απόλυτα αφοσιωμένος καθώς ήταν στην εργασία του, ενώ επιρρίπτει ευθύνες στην μητέρα του που δεν υπήρξε αρκετά έξυπνη, δραστήρια και διεκδικητική για να τον «κρατήσει» κοντά της.

⁸⁰² «εκείνος έχει επιλέξει έναν τρόπο ζωής ... εγώ ... εμένα μ' έχει αφήσει με την μητέρα μου ...».

Όσον αφορά στις ερωτικές του σχέσεις ο Στέφανος εκμυστηρεύεται ότι έχει κάνει σχέσεις και με τα δύο φύλα. Επιλέγει να μιλήσει για τις ομοφυλοφιλικές του εμπειρίες αρχικά «off the record» διστάζοντας σε πρώτο χρόνο να τις συμπεριλάβει στην αφήγησή του, ενώ σε δεύτερο χρόνο αποφασίζει ότι μια τέτοια παράλειψη θα μείωνε το περιεχόμενο της αφήγησης του, αποκλείοντας ένα σημαντικό κομμάτι του εαυτού του.

I. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΒΛΑΒΗΣ.

I.1 «Δεν μ' αγγίζει τίποτα δεν μου λείπει τίποτα είμαι ελεύθερος»: Απ-άρνηση της αδυναμίας στο έδαφος ανάδυσης ναρκισσιστικών ελλειμμάτων.

Καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησής του Στέφανου αποκαλύπτεται η προσπάθειά του να αποποιηθεί του όποιου περιορισμού, καθώς κάτι τέτοιο του καθρεφτίζει ένα προσωπικό όριο, εγείροντας ίσως έντονες φαντασιώσεις ευνουχισμού («... γενικώς είμαι ένα άτομο δραστήριο [...] που δεν βάζει και περιορισμούς ότι ... δεν μπορώ να κάνω κάποια πράγματα ...»).

Μέσα από την απάρνηση της αδυναμίας ο Στέφανος γίνεται «άτρωτος» καθώς δεν επιτρέπει να τον αγγίζει τίποτα («... ποτέ δεν ένιωσα ... ιδιαίτερα μειονεκτικά από κάποιον άνθρωπο ... ας πούμε και το λέω κι αυτό γιατί εεε ένα από τ' αγαπημένα μου ... σαν χόμπι ας πούμε ... χόμπι; Τέλος πάντων είναι οι εκδρομές κάθε είδους ... τα ταξίδια γενικώς ... τα οποία μπορεί ν' ανέβω και σ' ένα βουνό μπορεί να εεε ... πάω στην εεε ... δηλαδή όταν λέμε βουνό ορειβασία κανονική ... δεν είναι ότι στερούμαι πράγματα δεν έχω στερηθεί ποτέ μου πράγματα και δεν εεε ... να 'μαι καλά πρώτα ο Θεός ... δεν θα ... δεν θέλω να στερηθώ ...»).

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας απάρνησης της αδυναμίας, ο Στέφανος αναφερόμενος στη συνδιαλλαγή με τους γύρω του προτάσσει ένα αδιαπέραστο «κέλυφος προστασίας» μονώνοντας έτσι τον ψυχισμό του απέναντι στο ενδεχόμενο απόρριψης από τον άλλον στο έδαφος της αναπηρίας του. Στο καθεστώς αυτής της ψυχικής αποστασιοποίησης από το καθρέφτισμα του άλλου, που δυνητικά θα μπορούσε να του καταδείξει τα ελλείμματά του, ο Στέφανος αφήνει την πρωτοβουλία προσέγγισης στους γύρω του δηλώνοντας κυνικά ότι «... σε όποιον που λέμε αρέσουμε έτσι ... με κάνει φίλο με κάνει και με δέχεται στην παρέα του όποιος έχει πρόβλημα ας φύγει ...».

Αν και ο Στέφανος αρχικά σπεύδει να διαβεβαιώσει ότι η αναπηρία του δεν δημιούργησε κανένα πρόβλημα στο αίτημα κοινωνικής δικτύωσης με τους γύρω του καθ' όλη την διάρκεια των φοιτητικών του χρόνων, σε δεύτερο χρόνο επανατοποθετείται θέτοντας ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσο η αναπηρία του λειτούργησε στο κλίμα απομάκρυνσης που υπήρχε με τους συμφοιτητές του («... κι εκεί πάλι να μην έχω κάποιο ... όσον αφορά στο κινητικό μου πρόβλημα να μην υπάρχει κάποιο πρόβλημα ... κανένα πρόβλημα δηλαδή ... εεε ... εμ μάλλον δεν ξέρω κατά πόσο ... με τους συμφοιτητές υπήρχε μια ... εεε αποστασιοποίηση αλλά δεν ξέρω κατά πόσο οφείλονται κι εκείνοι ή κι εγώ ...»).

Η αναγνώριση του ενδεχόμενου περιορισμού που θέτει η αναπηρία στη συνδιαλλαγή με τους γύρω του δημιουργεί τέτοιο άγχος στον Στέφανο που σπεύδει να επανατοποθετηθεί και να αποποιηθεί της όποιας επιρροής μπορεί να έχει η αναπηρία στις υπό διαμόρφωση κοινωνικές του σχέσεις, αποκλείοντας με τρόπο κάθετο τις όποιες αρνητικές συνέπειες («Δεν νομίζω να έχει ζαναλέω εεε ... εμ δεν μπορώ να πω ότι έχει παίζει κάποιο αρνητικό ρόλο ...»). Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των επανατοποθετήσεων ο Στέφανος έρχεται να υποστηρίξει ότι, η δυσκολία να συνδιαλλαγεί με τους συμφοιτητές του στο πανεπιστήμιο δεν διαμεσολαβήθηκε καθόλου από την αναπηρία του αλλά από την αδυναμία του να συμβαδίσει εκπαιδευτικά μαζί τους, καθώς ο ίδιος δεν επεδείκνυε το απαραίτητο ενδιαφέρον για την σχολή, με αποτέλεσμα να μένει πίσω («... Γιατί δεν είχα το ενδιαφέρον της σχολής τόσο πολύ κι εφόσον εεε ... ήταν το πρώτο εξάμηνο και δεν συμβαδίζαμε ας πούμε μαζί σαν μία ομάδα και κάποια άτομα μετά έφυγαν και πήγαν στο δεύτερο εξάμηνο και προχώρησαν κι εγώ έμεινα πίσω [...] λογικό είναι να μην υπάρχουν και κοινές ώρες μαζί [...] κι έτσι λογικό να ... μην είμαστε τόσο ... δεμένοι ...»).

Αντίστοιχα, μιλώντας για την μη διαθεσιμότητα των γονέων σπεύδει να αποκρούσει τον όποιο ενδεχόμενο ψυχικό αντίκτυπο αυτής της γονικής απουσίας (**Συνεντευκτής:** *Το βίωσες ποτέ αυτό το «μόνος» ως ... εκτός από το κομμάτι τ' ότι το αξιοποίησες στο ν' ανεξαρτητοποιηθείς πιο γρήγορα, το βίωσες όμως και ως μοναξιά;*

ΣΤΕ: Όχι ... όχι ιδιαίτ ... όχι ιδιαίτερα ... όχι καθόλου δηλαδή δεν ... (χαμογελά) μμ ... όχι δεν μπορώ να πω ότι εεε ...»). Δίνοντας έτσι ένα οικογενειακό ιστορικό κι αναφερόμενος στην απόφαση των γονιών του να χωρίσουν ο Στέφανος έρχεται

αντιμέτωπος με τον ψυχικό αντίκτυπο ενός τέτοιου γεγονότος, που ανακινεί έντονο άγχος. Απέναντι λοιπόν στο ψυχικό καθεστώς που διακινεί μια τέτοια αναγνώριση σπεύδει να επιστρατεύσει μηχανισμούς «αναπλήρωσης» επικαλούμενος άλλα πρόσωπα που αναπλήρωσαν με επάρκεια το κενό. Ως εκ τούτου, ο Στέφανος επικαλείται την «από μηχανής» παρουσία μιας υπέρ-διαθέσιμης θείας («... *τώρα το εεε όπως είπαμε ένα μεγάλο κομμάτι και κενά ... κάλυπτε αυτή η θεία που αυτή η θεία είναι έτσι ο χαρακτήρας της ... που εεε βοηθάει όλο τον κόσμο ... και εεε ... εμ ... μαζί κάθε Κυριακή πηγαίναμε βόλτες εμ ... εεε ... στη θάλασσα ... διάφορα πράγματα δηλαδή γινόντουσαν ...*»).

Με άλλα λόγια, πέραν της πραγματικότητας που μπορεί να ενέχει η παρουσία ενός διαθέσιμου άλλου, το γεγονός ότι στην αφήγηση του Στέφανου ο ρόλος της θείας λαμβάνει χώρα στο κενό που δημιουργεί η μη διαθεσιμότητα των γονικών μορφών δίνει άλλη διάσταση στη παρουσία αυτή, επισύροντας άλλους συνειρμούς («... *κι ήρθε κατευθείαν εκείνη στο νοσοκομείο ... και για να μην ανησυχήσουμε και τ' άλλα μέλη της οικογένειας μέσα στη νύχτα ... εεε το αφήσαμε να ξημερώσει κάπως και να εεε το μάθουν το πρωί την άλλη 'μέρα το πρωί γιατί δεν υπήρχε και ... λόγος να τους ανησυχήσουμε μέσα στη νύχτα ...*»).

I.2 Μια διαρκής προσπάθεια επισήμανσης μιας «κανονικότητας».

Στη κατεύθυνση άρνησης του «ελλείμματος», ο Στέφανος προβαίνει σε μια αξιολόγηση του βαθμού λειτουργικότητάς του στο έδαφος της προσαρμογής του στις απαιτήσεις του περιβάλλοντός του, υπογραμμίζοντας την «κανονικότητά» του ως συνθήκη που διέπει την ζωή του («... *όπως το ξαναείπα και θα το ξαναλέω πάλι εεε ... δεν είχα κάποιο μειονέκτημα προς κάποιον αρτιμελή άνθρωπο ...*»)⁸⁰³. Μάλιστα στη προσπάθειά του αυτή ο Στέφανος επιχειρεί να παραθέσει τεκμήρια της ικανότητάς του που το καθιστούν «φυσιολογικό», επισημαίνοντας προσωπικές επιτυχίες ως αδιάψευστες αποδείξεις των δυνατοτήτων του. Για παράδειγμα, η εισαγωγή του στο πανεπιστήμιο και η επιτυχής ολοκλήρωσή του (βρίσκεται στη διαδικασία παράδοσης της πτυχιακής εργασίας) αποτελούν τεκμήρια της ικανότητάς και της ανταγωνιστικότητάς του έναντι των γύρω του.

⁸⁰³ Μια τέτοια εστίαση στο βαθμό λειτουργικότητας του ατόμου είναι συνεπής με το γενικό πρόσταγμα μιας κοινωνίας που αξιολογεί τα μέλη της στο έδαφος της παραγωγικότητάς τους και αποτελεί κοινό παρανομαστή σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη.

Συνεπώς, η αναπηρία και οι περιορισμοί που αυτή επιβάλλει στο άτομο φαίνεται στον λόγο του Στέφανου να εξαλείφονται στο έδαφος μια επαρκώς λειτουργικής αναπτυξιακής πορείας («... εφόσον ξαναλέω μπορώ και περπατάω έτρεχα και τρέχω και είμαι λειτουργικός μμμ ... ξαναλέω ότι δεν έχω ... νιώθω ότι δεν έχω κάποιο πρόβλημα ...»). Προβαίνοντας σε μια αναδρομή στο παρελθόν, ο Στέφανος μιλάει για τα παιδικά του χρόνια επισημαίνοντας την δυνατότητά του να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των συνομηλίκων του, συμμετέχοντας με χαρακτηριστική άνεση σε ομαδικά παιχνίδια και άλλες δραστηριότητες χωρίς να παρεμβάλλεται με τρόπο περιοριστικό η σωματική καταγραφή της αναπηρίας («... συμμετείχα κι εγώ άνετα και πολύ καλά ...»).

Μέσα λοιπόν από την αποτίμηση του βαθμού λειτουργικότητάς του, ο Στέφανος επιχειρεί να αποδείξει ότι δεν υπάρχουν διαχωριστικές γραμμές μεταξύ αυτού και των άλλων, υπογραμμίζοντας τις ικανότητές του με τέτοιο τρόπο ώστε να αποποιείται μιας ευνουχιστικής πραγματικότητας που θέτει περιορισμούς.⁸⁰⁴

Από τα παραπάνω λοιπόν προκύπτει ότι η περιγραφή της αναπηρίας από τον Στέφανο συνοδεύεται σχεδόν πάντα από την διαβεβαίωση μιας «κανονικότητας» που χαρακτηρίζει την πορεία ζωής του, αντιδιαστέλλοντάς την με την τραυματική ενδεχομένως πραγματικότητα που ενέχει η αναγνώριση του ελλείμματος («... έκανα κανονικά ... πήγαινα κανονικά την διαδρομή μου ας πούμε που λένε ...»). Κάπως έτσι ο Στέφανος υιοθετεί μια στάση ζωής που αντικατοπτρίζει μια μονόπλευρη θέαση των πραγμάτων, αρνούμενος να αναγνωρίσει και να σταθεί στο δύσκολο, στο δυσάρεστο, στο ελλειμματικό («... αλλά σε γενικές γραμμές πιστεύω ότι ... εντάξει ... ότι όλα είναι καλά αυτό είναι το moto μου ότι όλα είναι καλά ...»).

Συνεπώς μ' αυτή την προσπάθεια είναι κι ο τρόπος που περιγράφει την σχολική του ζωή, διαβεβαιώνοντας τον συνεντευκτή ότι όλα κύλησαν «φυσιολογικά» «σαν να μην

⁸⁰⁴ Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της προσπάθειας άρνησης της αδυναμίας, διαμορφώνεται μια συνθήκη όπου το άτομο με αναπηρία επιδεικνύει μια ιδιαίτερη ευαισθησία σε ό,τι μπορεί να του καθρεφτίσει το «έλλειμμα». Συνεπώς, το άτομο με αναπηρία μπορεί να γίνει ιδιαίτερα επιφυλακτικό και έτοιμο να υπεραμυνθεί της «επάρκειάς» του, αντιτιθέμενο σε οτιδήποτε μπορεί να καταδείξει αυτό που τόσο σθεναρά προσπαθεί να αποκρύψει. Ως εκ τούτου, η ανάδειξη της ατομικής διαφορετικότητας δύναται να πυροδοτήσει έντονο άγχος που καθρεφτίζεται στη σθεναρή προσπάθεια του ατόμου να αντιταχθεί στη διαφορετικότητα εκείνη που το εξοβελίζει και να το κατατάσσει στην ομάδα των «ελλειμματικών».

υπάρχει πρόβλημα» («... συνέχισα κανονικά στο σχολείο δηλαδή παιδικό σταθμό, νηπιαγωγείο μετά στο δημοτικό ... με ... χωρίς κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα και ... η συμπεριφορά γενικώς ήταν ... φυσιολογική σαν να μην ... υπάρχει πρόβλημα κάποιο πρόβλημα ... και ... εεε ... συνέχισα δηλαδή μια φυσιολογική ζωή όπως θα έκανε ένα παιδί»).

Η άρνηση της διαφορετικότητας τείνει να αποτελεί ένα «κέλυφος προστασίας» από αυτό που φαίνεται ν' αδυνατεί να αναγνωρίσει ο Στέφανος, γεγονός που αποτυπώνεται μεταξύ άλλων στην αφήγησή του, από τον ψυχικά αποστασιοποιημένο τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζε τα δεικτικά σχόλια των συμμαθητών του, στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του («... εεε ... στο ... σχολείο στο δημοτικό μετά που αρχίζω και θυμάμαι κάποια πράγματα μπορεί να υπήρχαν κάποια ... εεε ... κάποιους σχολιασμούς ας πούμε από άλλα παιδιά «πώς είσαι έτσι ... γιατί περπατάς πώς περπατάς έτσι ...» αλλά ποτέ δεν τους έδινα ... κάποια ... σημασία δηλαδή εμ ... επειδή εγώ το ... το έβλεπα ότι δεν υπάρχει κάποια διαφορετικότητα ε ... απλώς τους αγνοούσα ...»). Εξάλλου, η ανάγκη του να σπεύσει να δηλώσει ότι η αναπηρία του δεν τον κάνει να αισθάνεται διαφορετικός από τους άλλους αφήνει ενδεχομένως να διαφανεί η αναπαράσταση που ο ίδιος φέρει για τον εαυτό του, καταδεικνύοντας τα ναρκισσιστικά ελλείμματα ενός ατόμου που αισθάνεται ότι παρεκκλίνει του μέσου όρου («... τώρα στην παιδική ηλικία ήμουνα ... δηλαδή ... δεν είχα κάποιο πρόβλημα ένιωθα όπως το κάθε ... αρτιμελές παιδί φυσιολογικό παιδί ας πούμε ...»).

Στη προσπάθεια λοιπόν άρνησης της αναπηρίας του, ο Στέφανος σπεύδει να αποδώσει την δυσκολία «έξω από τον ίδιο» επικαλούμενος μια σειρά πραγμάτων, στάσεων και συμπεριφορών των άλλων που θέτουν στον ίδιο εμπόδια.⁸⁰⁵ Ως εκ τούτου, ο Στέφανος προβαίνει είτε στη κατασκευή «συντεχνιακών» σεναρίων καταδεικνύοντας την αναληθσία των γύρω του ως το αίτιο πρόκλησης των δυσκολιών του, καθρεφτίζοντας έτσι έναν «σαδιστή – άλλον» που τον δυσκολεύει άνευ λόγου

⁸⁰⁵ Η αναγνώριση ότι οι άνθρωποι συνδέονται με την δυσκολία τους μόνο μέσα από την μη διαθεσιμότητα των γύρω τους να προσφέρουν βοήθεια αποτελεί τον πυρήνα της φιλοσοφίας του κοινωνικού μοντέλου. Η αντίληψη αυτή ενώ σαφώς προσδιορίζει τα υπαρκτά κοινωνικά ελλείμματα έναντι των ατόμων με αναπηρίες στον τομέα της χωροταξικής διάρθρωσης του αστικού περιβάλλοντος, της κοινωνικής πολιτικής αλλά και της στάσης και της συμπεριφοράς του ευρύτερου κοινωνικό συνόλου έναντι αυτής της πληθυσμιακής ομάδας, αδυνατεί ν' αναγνωρίσει το πραγματικό έλλειμμα, όπως αυτό καταγράφεται στο σώμα του ατόμου με αναπηρία.

και αιτίας (αναφερόμενος στο πανεπιστημιακό πλαίσιο),⁸⁰⁶ είτε καταδεικνύοντας τις παραλείψεις και αστοχίες ενός κοινωνικού κράτους, επισημαίνοντας παράλληλα ότι αυτές δεν πλήττουν μόνο τα άτομα με αναπηρίες αλλά το σύνολο του πληθυσμού, καθιστώντας έτσι σαφές ότι η αναπηρία δεν αποτελεί μια ιδιαίτερη συνθήκη που χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης («... εντάζει αυτό ήταν ένα βασικό πρόβλημα ... που εμ το βλεπα εγώ και ... εντάζει είπα ότι «κοιτάζτε όποιος μπορεί να βοηθήσει ας βοηθήσει ...» και δεν ... επειδή δεν ήτανε μόνο επειδή είχα εγώ κάποιο κινητικό πρόβλημα ... δεν το έβλεπα μόνο εγώ επειδή είχα κάποιο κινητικό πρόβλημα ...»).

Αξιολογώντας όλα τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι μια εύθραυστη ψυχική ισορροπία δεν αφήνει χώρο στην ανάδειξη ενός ελλείμματος, καθώς μια τέτοια αναγνώριση δύναται να πυροδοτήσει κατακλυσμιαίο άγχος που παραπέμπει στον ευνουχισμό. Συνεπώς, προκειμένου να διαχειριστεί το άγχος ο Στέφανος φαίνεται να μονώνει ψυχικά το ενδεχόμενο να έρθει αντιμέτωπος με μια διαφορετικότητα όπως αυτή σηματοδοτείται από την αναπηρία του («Ναι γιατί ... γιατί ναι δεν ... δεν ένιωθα ποτέ ότι είχα κάποιο πρόβλημα και δεν το ένιωθα γιατί όπως ... ας πούμε παίζανε όλα τα παιδιά ας πούμε στη γειτονιά [...] τα μήλα μας το κρυφτό μας συμμετείχα κι εγώ άνετα και πολύ καλά ...»).

I.3 Αντιστρέφοντας τους ρόλους: Αναλαμβάνοντας χρέη «φροντιστή»

Στο πλαίσιο της προσπάθειας απάρνησης της αναπηρίας του ο Στέφανος επιχειρεί να αποποιηθεί των ελλειμμάτων του υιοθετώντας μια θέση «επάρκειας» έναντι ενός άλλου που δηλώνει αδύναμος. Με άλλα λόγια, μιλώντας για τις σχέσεις που έχει δημιουργήσει μόλις τα τελευταία χρόνια με άλλα άτομα με αναπηρία, αναδεικνύεται η δυναμική των σχέσεων αυτών μέσα από τον ρόλο που αναλαμβάνει ο Στέφανος. Χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του σχετίζεσθαι είναι η πρόθεση του Στέφανου να υποστηρίξει τα άτομα με αναπηρία με τα οποία έρχεται σε επαφή αναλαμβάνοντας ρόλο «φροντιστή». Συνεπώς, αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς των άλλων και τις

⁸⁰⁶ Περιγράφοντας τα φοιτητικά του χρόνια αναφέρει ότι αισθάνθηκε να βάλλεται από ένα σαδιστικό εν προκειμένω πανεπιστημιακό περιβάλλον, όπου κάποιος επιχειρεί να τον απαξιώσει, να τον απορρίψει ή και να τον «εκδιώξει» όχι για την αναπηρία του και το κινητικό έλλειμμα που αυτή προκαλούν, αλλά εξαιτίας άλλων παραγόντων που δεν άπτονται του δικού του ελλείμματος και που προκαλούν την ανάγκη δημιουργίας συντεχνιακών σεναρίων που ενέχουν το στοιχείο του αποκλεισμού («... πιστεύω ότι το κάνουν για να διώχνουν άτομα από τη σχολή επειδή κρατάνε τα παιδιά ας πούμε δεν περνάνε τα μαθήματα αναγκάζονται ας πούμε τα παίρνουν και τα ξαναπαίρνουν τα ίδια μαθήματα βλέπουν ότι δεν τα καταφέρνουνε όπως και είχα φτάσει κι εγώ σ' αυτό το ίδιο το ... στάδιο το ... επίπεδο ας πούμε στην επιλογή δηλαδή να σταματήσω τη σχολή ή να την συνεχίσω ...»).

ιδιαίτερες ανάγκες που αυτοί οι περιορισμοί επιβάλλουν, επιχειρεί να διαχειριστεί τους δικούς του περιορισμούς και ανάγκες, προβάλλοντάς τα στους άλλους (*«Πάντα μ' άρεσε και εεε πιστεύω ότι είναι στην ιδιοσυγκρασία μου ότι να βοηθάω τον κόσμο [...] ας πούμε και κάποια άλλα άτομα του συλλόγου που έχουν κάποιου άλλου είδους όχι αναπηρία ας πούμε ... κάποια νοητική στέρηση ... κάποια άλλα ... μ' αρέσει να τους βοηθάω να τους μιλάω να υπάρχει μια καλύτερη επικοινωνία ...»*).

Η προσπάθεια λοιπόν του Στέφανου να εξομαλύνει την όποια διαφορετικότητα έναντι των άλλων, που τον φέρνει αντιμέτωπο με την αναπηρία του, καταστρατηγείται από τον ίδιο μέσα από τον ρόλο «υπεροχής» που αναλαμβάνει στη συνδιαλλαγή του με άλλα άτομα με αναπηρίες. Υπαναχωρώντας λοιπόν σε μια συνθήκη που προάγει την διαφορετικότητα, ο Στέφανος ολισθαίνει σε μια μορφή διάκρισης, θέτοντας τον εαυτό του διαθέσιμο να εξυπηρετήσει και να φροντίσει τον άλλον από μια θέση επάρκειας, μη χρίζοντας ανάλογης φροντίδας. Γίνεται λοιπόν αυτός που «δεν έχει αδυναμίες», και ως εκ τούτου διαφοροποιείται από όλους εκείνους που δέχονται την υποστήριξη και τη βοήθειά του, διαμορφώνοντας έτσι το πλαίσιο μιας άνισης συνδιαλλαγής που συγκροτείται στη μονομερή αναγνώριση του ελλείμματος. Η προβολή των ελλειμμάτων στον άλλον αποτελεί σύνηθες ψυχικό μηχανισμό των ατόμων με αναπηρίες καθώς συναντάται σχεδόν σε όλες τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων.

Ως εκ τούτου, αξιολογικές διαβαθμίσεις με γνώμονα τον βαθμό του περιορισμού που επιβάλλει η αναπηρία προς ανακούφιση προσωπικών περιορισμών, σε μια λογική που συμπυκνώνεται στη εν πολλοίς λεχθείσα φράση *«υπάρχουν και χειρότερα»*, δημιουργούν πρόσφορο έδαφος στιγματισμού συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων. Για παράδειγμα, τα άτομα με νοητική υστέρηση διαχωρίζονται έντονα από τα υπόλοιπα άτομα με αναπηρίες στο έδαφος του είδους και του βαθμού της αναπηρίας τους (*«... ας πούμε και κάποια άλλα άτομα του συλλόγου που έχουν κάποιου άλλου είδους όχι αναπηρία ας πούμε ... κάποια νοητική στέρηση ... κάποια άλλα ... μ' αρέσει να τους βοηθάω να τους μιλάω να υπάρχει μια καλύτερη επικοινωνία ...»*).

I.4 «Η ταν ή επι τας»: Ένα συνεχές ταξίδι με στόχο την ανάδειξη της επάρκειας.

Στην αφήγησή του ο Στέφανος αποτιμά την αναπηρία με όρους λειτουργικότητας, επιδεικνύοντας παράλληλα τις ικανότητές του προς απόδειξη της «κανονικότητάς» του, σε μια αγωνιώδης αναμέτρηση με τους λειτουργικούς περιορισμούς που θέτει η κινητική αναπηρία.

Στη προσπάθειά του αυτή δεν δύναται να παραιτηθεί, καθώς κάτι τέτοιο θα καταδείκνυε τον περιορισμό του, φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με τα ναρκισσιστικά του ελλείμματα. Για τον Στέφανο η επιτυχία αποτελεί μονόδρομο, κι ως εκ τούτου καταβάλλει τεράστιες προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή («... πρέπει να παλεύεις με όσες δυσκολίες και να ... υπάρχουνε και στο τέλος τα καταφέρνεις ...»).

Συνεπώς, η προσήλωση και η προσπάθεια για την κατάκτηση ενός στόχου λειτουργούν ενθαρρυντικά, επιβεβαιώνοντας δυνατότητες και ικανότητες που μέχρι εκείνη την στιγμή μπορεί ν' αμφισβητούνταν έντονα. Η αποτυχία, όπως αυτή εκφράζεται με την παραδοχή μιας ανεπίλυτης δυσκολίας (βλ. την δυσκολία που αντιμετώπισε ο Στέφανος στο πανεπιστήμιο) φαίνεται να διακινεί έντονα τον Στέφανο, καθώς η αναγνώριση του ανυπέβλητου πυροδοτεί άγχος ευνουχισμού, καθρεφτίζοντας το έλλειμμα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω θα υποστηρίξαμε ότι η προσπάθεια του Στέφανου να ορίσει το βαθμό και την ένταση των σωματικών του περιορισμών ενδυναμώνεται από την επιμονή που καλλιεργείται στο έδαφος των ψυχικών διεργασιών που πυροδοτεί το ενδεχόμενο της παραίτησης («... δεν είναι ότι θα κάνω κάτι το τελείως ριψοκίνδυνο ... ε αλλά θα τα καταφέρω δηλαδή μπορεί να μην τα καταφέρω σ' ένα χρονικό αυτό που θα τα καταφέρει κάποιος άλλος αλλά [...] δεν θα παραιτηθώ ...»).

Συνεπώς, η διαρκής αναμέτρηση με την αναπηρία ανιχνεύεται σε όλες τις επιλογές του Στέφανου, καθρεφτίζοντας έτσι την ανάγκη του να κυριαρχήσει των σωματικών περιορισμών του, επισημαίνοντας την «σωματική του αρτιότητα». Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας εντάσσεται και η διακαής αναζήτηση της «περιπέτειας» στα ταξίδια του («... μπορεί ν' ανέβω και σ' ένα βουνό μπορεί να εεε ... πάω στην εεε ... δηλαδή όταν λέμε βουνό ορειβασία κανονική ...»).

I.5 Ταξίδια «αναψυχής» ή ταξίδια «υπεροχής»;

Η προσπάθεια του Στέφανου να αποποιηθεί του κινητικού του περιορισμού συναντάται στη φρενήρη αναζήτηση της περιπέτειας, όπως αυτή διαφαίνεται στο πλήθος και στο είδος των ταξιδιών που οργανώνει.

Στα ταξίδια που επιλέγει ο Στέφανος, παρατηρείται ένα συγκεκριμένο μοτίβο που επαναλαμβάνεται: ένα δύσβατο μονοπάτι που επιχειρεί να διασχίσει («... στα ... ταξίδια είμαι λίγο της ... περιπέτειας δηλαδή δεν είναι ότι ... θα κάτσουμε ... θα

κάτσουμε και θα ... ξέρω 'γω σ' ένα ξενοδοχείο και μια χαρά θα 'μαστε ή σ' ένα δωμάτιο ... εμ μ' αρέσει η περιπέτεια δηλαδή ... μ' αρέσει ... οι εκδρομές στο βουνό εεε έτσι ν' ανεβαίνεις σε διάφορα μονοπάτια και εεε ... αν και με το κινητικό που έχω ... εεε δεν μου 'χει στερήσει δεν έχω στερηθεί ... αυτές τις χαρές ...»). Ο ίδιος ισχυρίζεται ότι αυτό συμβαίνει διότι αγαπά την φύση, οπότε η επιλογή δύσβατων μονοπατιών αποτελεί μια συνθήκη αναπόφευκτη. Ίσως όμως η αναπηρία, «διαμεσολαβώντας» αυτές τις επιλογές, να δημιουργεί ένα πεδίο αναμέτρησης με τον σωματικό περιορισμό όπου ο Στέφανος θέτοντας τον εαυτό του σε μια συνθήκη πρόκλησης καλείται να τιθασεύσει τους περιορισμούς του.

Συνεπώς, σε μια προσπάθεια αποκωδικοποίησης της «τρέλας» του Στέφανου για τα ταξίδια θα λέγαμε ότι αποτελούν το πεδίο μιας φαντασιακής αναμέτρησης με το σωματικό όριο, όπως αυτό ορίζεται από την σωματική καταγραφή της αναπηρίας. Επίσης, στην αφήγησή του ο Στέφανος επιδεικνύει τα ταξίδια του ως «γαλόνια» που αποτελούν αδιάσειστα στοιχεία της επάρκειάς του. Ο επιδεικτικός τρόπος με τον οποίο ο Στέφανος απαριθμεί το πλήθος των ταξιδιωτικών προορισμών που έχει πραγματοποιήσει δίνει την εντύπωση στον συνεντευκτή ότι επιχειρεί να τον εντυπωσιάσει επιδεικνύοντας τις ικανότητές του. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η προσπάθεια κατάρριψης των όποιων λειτουργικών περιορισμών δεν αποτελεί μόνο μια προσωπική διαδικασία για τον Στέφανο, αλλά μια προσπάθεια που επιδεικνύεται προς αναγνώριση, δηλώνοντας έτσι την ανάγκη ύπαρξης μαρτύρων. Με άλλα λόγια, ο Στέφανος χρειάζεται τα διαπιστευτήρια των γύρω του, γεγονός που καταδεικνύεται στο τρόπο που αφηγείται τα «κατορθώματά» του προς απόδειξη των δυνατοτήτων του («... είχαμε πάει στην Ιθάκη ... και ήτανε να περάσουμε ... κάτι μονοπάτια έτσι λίγο δύσβατα (χαμογελάει) ... και όπως θα περπατάγαμε εκείνος κάποια ... σε κάποια απόσταση ας πούμε άρχισε και κουραζότανε ... κι εγώ συνέχισα κανονικά απτόητος ... την πορεία μας ... και μου 'λεγε «έλα να ξεκουραστούμε ...» κι αυτά «καλά δεν κουράστηκες;» του λέω «όχι μωρέ έλα τώρα να συνεχίσουμε που να ... κάτσουμε εδώ 'πέρα ...» κι αυτά και ... κατά διαστήματα ας πούμε που ... του έρχεται στο μυαλό μου λέει «θυμάσαι τότε που ήμασταν στην Ιθάκη και ... πώς τα είχες καταφέρει!» κι αυτά ... και του λέω «εντάξει αυτό δεν είναι [...] μου λέει «είσαι ... σε χαίρομαι ας πούμε που είσαι μέσα σ' όλα και δεν το βάζεις ποτέ κάτω ... σε ό,τι και να ... σου συμβαίνει ...» και εε ας πούμε μου βγάζει το καπέλο που λένε ... εντάξει εγώ δεν είναι ότι το κάνω από ... εμ ή εγωιστικούς λόγους ή ... για ν' αποδείξω κάτι σε κάποιον τρίτο ότι «να ...

ξέρετε να εγώ τα καταφέρνω ή κι αν έχω κάποιο κινητικό πρόβλημα ...» το κάνω επειδή θέλω να το κάνω ...»).

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, όπως καταδεικνύεται παραπάνω, η αναπηρία αποτιμάται από την ένταση και την έκταση των λειτουργικών περιορισμών που επιβάλλει, στο πλαίσιο των ταξιδιωτικών προορισμών που επιλέγει ο Στέφανος. Ως εκ τούτου, ο Στέφανος επιχειρεί να ορίσει τον βαθμό και την ένταση του περιορισμού που επιβάλλει ένα σώμα στο οποίο καταγράφεται η αναπηρία με στόχο να αποδείξει ότι ο «ευνουχισμός» δεν επετεύχθη σ' ένα σώμα που δεν υπολείπεται λειτουργικά. Με άλλα λόγια, ένα σώμα που δεν υπόκειται σε μια συνθήκη περιορισμού και αδυναμίας συγκροτεί φαντασιακά ένα σώμα «πλήρες», «επαρκές», «δυνατό». Συνεπώς, επιλογές που βρίσκουν εφαρμογή σε «φωμαλέες» πράξεις ενέχουν την πρόθεση να συγκροτήσουν φαντασιακά ένα πλήρες και λειτουργικό σώμα.

I.6 «Το μικρό προβληματάκι το κινητικό ...»: Προς μια εννοιολογική υποβάθμιση του όρου «αναπηρία».

Στην αφήγησή του ο Στέφανος σπεύδει να μειώσει τον βαθμό της αναπηρίας του και το μέγεθος του περιορισμού που αυτή επιβάλλει. Αποφεύγει να χρησιμοποιήσει τον όρο «αναπηρία», υιοθετώντας αντ' αυτού άλλες προσδιοριστικές έννοιες όπως «πρόβλημα». Ακόμα και η χρήση της έννοιας «πρόβλημα» συνοδεύεται από εκείνο τον επιθετικό προσδιορισμό που τείνει να μειώσει τον βαθμό και την έκταση της δυσκολίας που αυτό επιφέρει («... μεγάλωσα με αυτό το μικρό πρόβλημα το κινητικό που έχω ...»).

Η υιοθέτηση της έννοιας «πρόβλημα», που στοχεύει στη προσδιοριστική αποτύπωση της αναπηρίας, αποτελεί μια προσπάθεια που καθρεφτίζεται στις αφηγήσεις ζωής όλων σχεδόν των συμμετεχόντων της παρούσας μελέτης. Η χρήση του όρου «πρόβλημα» αντί αυτού της «αναπηρίας» θέτει ερωτήματα στον αναγνώστη, ο οποίος διερωτάται σχετικά με την επιτυχή επιλογή του όρου αυτού μέσα από την αναγνώριση ενός γνωστικού διλήμματος όπως αυτό διατυπώνεται ως εξής: στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων η αναπηρία φαίνεται να συνιστά πρόβλημα στη καθημερινότητά τους, το πρόβλημα όμως συνιστά την αναπηρία; Εκ πρώτης άποψης «όχι», καθώς στις αφηγήσεις που παρατίθενται το πρόβλημα δεν καθρεφτίζει απαραίτητα την ύπαρξη κάποιας αναπηρίας, ακόμα κι αν επιχειρηθεί να

προσδιοριστεί με επιθετικούς προσδιορισμούς σε μια προσπάθεια ακριβέστερης απόδοσης της συνθήκης, όπως «κινητικό πρόβλημα.» Η υιοθέτηση του όρου «πρόβλημα» έρχεται να γενικεύσει την συνθήκη, διευρύνοντας το πεδίο εστίασης από κάτι αναπαραστατικά πιο συγκεκριμένο σε κάτι γενικευμένο. Στόχος αυτής της πρόθεσης για γενίκευση είναι η μετάβαση από μια αναπαραστάσιμη συνθήκη, που διακινεί έντονα συναισθήματα σε κάτι ψυχικά πιο ανώδυνο. Ως εκ τούτου, η υιοθέτηση του όρου «πρόβλημα» διευρύνει το πεδίο των αναπαραστάσεων σε μια προσπάθεια αποδραματοποίησης της ψυχικά φορτισμένης έννοιας της αναπηρίας.

I.7 Μεταθέτοντας το πεδίο διάκρισης: Εντοπίζοντας τον περιορισμό πέραν την σωματικής καταγραφής της αναπηρίας.

Χαρακτηριστική είναι η πρόθεση του Στέφανου να μεταθέσει το πεδίο των ψυχικών συγκρούσεων από αυτό που φαίνεται σε αυτό που δεν φαίνεται. Έτσι, μετακυλύει το έλλειμμα από το σωματικό στο μαθησιακό, μετατοπίζοντας το πεδίο του περιορισμού και καταδεικνύοντας τις μαθησιακές δυσκολίες που αντιμετώπιζε ως σημαντικότερο παράγοντα διαφοροποίησης από τους γύρω του από αυτόν της αναπηρίας του («... εντάζει ότι ... υπήρχαν κάποιες εεε ... μαθησιακές ας πούμε δυσκολίες αυτό δεν παίζει κανέναν ρόλο με το κινητικό πρόβλημα ...»).

Με άλλα λόγια, στην αφήγηση του Στέφανου φαίνεται διαρκώς να υπονοείται ότι ο περιορισμός που αντιμετώπιζε ήταν απόρροια της δυσλεξίας του κι όχι της κινητικής του αναπηρίας.⁸⁰⁷ Η αναγνώριση του περιορισμού στο έδαφος των μαθησιακών του δυσκολιών ελκύει την προσοχή του αναγνώστη, καθώς αποτελεί σταθερή στάση καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησής του, όπου επιχειρεί διαρκώς κι επισταμένως να αποποιηθεί του κινητικού ελλείμματος. Ίσως η ανέλπιστα εκπαιδευτική πορεία του, αδιάσειστη απόδειξη των ικανοτήτων του, να αποδραματοποιεί την αναγνώριση των μαθησιακών του ελλειμμάτων, επιτρέποντάς του να σταθεί περισσότερο σ' αυτή τη δυσκολία («... μου 'ρθε λίγο βαρύ το ΤΕΙ μπορώ να πω γιατί όπως είπα και την προηγούμενη φορά ότι δεν ήμουν ένας κι επιμελής μαθητής κι εφόσον δεν είχα κάποιες βάσεις από τα προηγούμενα χρόνια του γυμνασίου ... του λυκείου ... λογικό είναι να

⁸⁰⁷ Όσον αφορά στη στάση που επέδειξε η μητέρα αναφορικά με την αποκατάσταση των μαθησιακών του δυσκολιών, θα λέγαμε ότι κι εκείνη «συνήχησε» με τον γιό της στην αναγνώριση του ελλείμματος στο έδαφος των μαθησιακών του δυσκολιών και όχι των δυσκολιών που αποτελούσαν απόρροια της αναπηρίας του.

έχω κάποιες αδυναμίες και κάποιες στερήσεις ... να πηγαίνω λίγο πιο ... με αργούς ρυθμούς ...»).

Π. ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.

Π.1 Η γονική σχέση: Ελλείψεις, παραλείψεις και δυσκολίες δια στόματος του γιού.

Ο Στέφανος στην αφήγησή του περιγράφει δύο γονείς ψυχικά μη διαθέσιμους, αδύναμους να σχετιστούν με τον ίδιο αλλά και μεταξύ τους. Ένας πατέρας σε μια άλυτη οιδιπόδεια σχέση με την μητέρα του και μια μητέρα ψυχικά αποστασιοποιημένη στο έδαφος ενός εύθραυστου ψυχισμού συγκροτούν την αναπαράσταση που φέρει ο Στέφανος για τους γονείς του. Στο πλαίσιο αυτών των συσχετισμών ο Στέφανος αφήνει να εννοηθεί στην αφήγησή του ότι οι γονείς του έχουν έναν περιφερειακό ρόλο στη ζωή του, καθώς δεν γνωρίζουν πράγματα για εκείνον, όπως επιθυμίες και σχέδια που αφορούν στο μέλλον του. Ένα τέτοιο οικογενειακό πλαίσιο συγκροτεί μια συνθήκη μοναξιάς για τον Στέφανο (*«... η μητέρα μου μετά από κάποια χρόνια εεε η μετακίνησή της ήταν λίγο πιο δύσκολη γιατί ... είχε γίνει ... ήταν υπέρβαρη και ... ήμουνα μόνος μου ...»*) την οποία και προσπαθεί να ανασκευάσει στο λόγο του επιχειρώντας να αποδραματοποιήσει τόσο ένα τέτοιο συναίσθημα, όσο και την αδυναμία των γονιών του να ανταποκριθούν των γονικών τους καθηκόντων (*«Όχι εμ ίσως ακούγεται λίγο διαφορετικό ότι ... εε απλώς αυτό ότι ... πήγαινα στις υπηρεσίες και σ' αυτά μόνος μου δεν είναι ότι ... δεν έχει κάτι άλλο ... εεε ...»*).

Η δυσκολία των γονιών του να ανατροφοδοτήσουν θετικά τις επιλογές και τις προσπάθειες του Στέφανου, καθρεφτίζεται για παράδειγμα, στη στάση που υιοθετούν απέναντι στις εκπαιδευτικές επιτυχίες του, έχοντας αποσύρει τις όποιες προσδοκίες τους αναφορικά με την εκπαιδευτική πορεία του γιού τους, στο έδαφος αναγνώρισης των μαθησιακών του δυσκολιών. Στην ερώτηση του συνεντευκτή σχετικά με την στάση των γονιών απέναντι στην επιτυχή εκπαιδευτική του πορεία ο Στέφανος παραμένει σιωπηλός, χωρίς να δίνει καμία απάντηση. Ίσως έτσι να ενσαρκώνει την σιωπηλή στάση που κρατούν οι γονείς του απέναντι στις εκπαιδευτικές του επιλογές και στις εκπαιδευτικές του διακρίσεις ως απόρροια των επιλογών αυτών (*Συνεντευκτής: Μάλιστα ... Στέφανε οι ... γονείς σου τι λένε που ξεκίνησες ...*

ξεκίνησες με μια αντιξοότητα το ΤΕΙ εννοώ με μια μαθησιακή δυσκολία που σε κράτησε πίσω εκπαιδευτικά έναντι των άλλων ...

ΣΤΕ: Ναι ...

Συνεντευκτής: και παρόλα αυτά δεν το 'βαλες κάτω επέμεινες και τώρα είσαι στη φάση που σιγά σιγά το ολοκληρώνεις και μάλιστα σκέφτεσαι να συνεχίσεις κιόλας ... ποια είναι ... τι λένε σε σχέση με όλη αυτή την πορεία που έχεις διανύσει ... την εκπαιδευτική;

ΣΤΕ: Ναι (παύση)»).

Η αναπηρία του Στέφανου φαίνεται να έθεσε περιορισμούς στις γονικές προσδοκίες ενδεχόμενα μέσα σε μια συνθήκη «πένθους» του ιδεώδους παιδιού που θα επιθυμούσαν να έχουν. Από την αφήγηση του Στέφανου διαφαίνεται η πρόθεση των γονιών να μονώσουν τον ψυχικό αντίκτυπο της αναπηρίας του γιού τους. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό επιχείρησαν να αλλάξουν πεδίο, αναγνωρίζοντας το έλλειμμα του γιού του όχι στη σωματική καταγραφή της αναπηρίας του αλλά στις μαθησιακές δυσκολίες που αντιμετώπιζε. Ιδιαίτερα η στάση της μητέρας καταδεικνύει την πρόθεσή της να μονώσει την σωματική καταγραφή της αναπηρίας, εστιάζοντας με τρόπο μονομερή και απόλυτο στη διαχείριση και αποκατάσταση των μαθησιακών δυσκολιών που αντιμετώπιζε ο γιός της. Στο πλαίσιο αυτό η μητέρα αφοσιώνεται στη προσπάθεια αποκατάστασης των μαθησιακών δυσκολιών συμμετέχοντας ενεργά και με απaráμιλλη συνέπεια στον απαιτητικό σχεδιασμό αυτής της προσπάθειας και παράλληλα μένοντας αμέτοχη σε όλες εκείνες τις διαδικασίες που στόχο είχαν την προσπάθεια αποκατάστασης της σωματικής αναπηρίας. Η προσήλωση του πατέρα στην εργασία του δεν του επέτρεπε να επενδύσει στη προσπάθεια αποκατάστασης της κινητικής αναπηρίας του γιού του, πέραν κάποιων επικουρικών παρεμβάσεων που περιορίζονταν στην οργάνωση και τον σχεδιασμό κάποιων ταξιδιών στο εξωτερικό, που στόχο είχαν την αναζήτηση μιας δεύτερης ιατρικής γνωμάτευσης για κάποια ενδεχόμενη αποκατάσταση («... ο μπαμπάς ασχολήθηκε λίγο με ... το θέμα το κινητικό ...»).

⁸⁰⁸ **Καταμερίζοντας τα ελλείμματα. Δυο γονείς που επιμελούνται διαφορετικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει το παιδί τους:** Σύμφωνα με τον Στέφανο οι γονείς του είχαν επιμεριστεί διαφορετικούς ρόλους, καταμερίζοντας μ' έναν τρόπο τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε. Έτσι, σ' αυτό τον άτυπο καταμερισμό των γονικών ευθυνών η μητέρα ήταν αυτή που είχε εστίασει αποκλειστικά και μόνο στις προσπάθειες αποκατάστασης των μαθησιακών δυσκολιών του γιού της, ενώ ο πατέρας ήταν αυτός που είχε αναλάβει την αποκατάσταση της κινητικής του αναπηρίας. Ο ιδιότυπος αυτός διαχωρισμός θέτει το πεδίο υποθέσεων όσον αφορά την σχέση του ζευγαριού αλλά και την δυσκολία τους ν' αναγνωρίσουν ταυτόχρονα το σύνολο των δυσκολιών που αντιμετώπιζε ο γιός τους. Χαρακτηρίζοντας αυτόν τον ιδιότυπο καταμερισμό φροντίδας των γονέων, ο Στέφανος υποστηρίζει ότι οι γονείς του

Ενεργή συμμετοχή στη προσπάθεια αποκατάστασης της κινητικής αναπηρίας φαίνεται να είχε αναλάβει η αδερφή του πατέρα που είχε μια σταθερή παρουσία στη προσπάθεια αυτή («... δηλαδή και ... ενώ στο ... στους γιατρούς ... αυτό το κομμάτι το έχει όπως και πολλά άλλα κομμάτια το έχει αναλάβει πιο πολύ μια θεία μου η αδερφή του μπαμπά μου ...»).

Με άλλα λόγια, στην αφήγηση του Στέφανου οι γονείς φαίνεται να προβαίνουν σε μια μονομερή αναγνώριση του περιορισμού στο έδαφος των μαθησιακών του δυσκολιών, παραλείποντας ενδεχομένως με τρόπο επιτηδευμένο τους κινητικούς του περιορισμούς ως απόρροια της αναπηρίας του. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της αναγνώρισης, οι γονείς φαίνεται να αποεπένδυσαν των προσδοκιών που είχαν στο έδαφος των όποιων εκπαιδευτικών διακρίσεων του γιού τους («Επειδή από μικρός είχα κάποιες μαθησιακές δυσκολίες και δεν περίμεναν ποτέ ότι θα φτάσω και μέχρι κάποια ανώτατη σχολή ... εεε το είχανε εεε ... εντάξει είχαν πει ξέρω 'γω να βγάλω ένα γυμνάσιο ίσα ίσα εντάξει ... μετά τους είπα ότι θέλω να πάω και στο λύκειο ... κι έκαναν τον σταυρό τους ότι «εσύ θα πας στο ...»).

Η αμέτοχη στάση των γονιών απέναντι στις εκπαιδευτικές επιλογές του γιού τους αποτελεί για τον Στέφανο, σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενά του, την διαμόρφωση μιας συνθήκης «ελευθερίας» όπου δύναται να πάρει αποφάσεις κατά το δοκούν χωρίς τις παρεμβάσεις των γύρω του («... με τα εεε ... επαγγελματικά με την μητέρα μου και σ' αυτό το θέμα είναι τελείως ... ας το πούμε αδιάφορη ότι ... μ' έχει αφήσει εντάξει τώρα είμαι και 32 χρονών δεν είναι ότι είμαι το εεε ... παιδάκι για να του πούνε ξέρω 'γω «ναι ...» ή «διάβασε!» ή «κάνε ...» ή ... «τι θα κάνεις ...» εντάξει σε γενικές γραμμές που μιλάμε είμαι ελεύθερος δηλαδή το να ... επιλέξω και να συνεχίσω αυτό που θέλω να κάνω ...») Γενικά θα λέγαμε ότι είναι διάχυτη η προσπάθεια του Στέφανου να αναπλαισιώσει θετικά την μη διαθεσιμότητα των γονέων του, όπως αυτό καταδεικνύεται στη πρόθεση του Στέφανου να αναφερθεί στην ελευθερία επιλογών και κινήσεων που επέρχεται στο έδαφος της αμέτοχης στάσης των γονιών του («Ναι τους το 'χω πει ας πούμε το τι 'θέλω να κάνω ... εμ και υπάρχει μία ... μία ελεύθερη ας πούμε ... δηλαδή είμαι ελεύθερος στο ν' αποφασίσω εγώ το πώς ... εμ τα σχόλια δεν

υπήρξαν «διχασμένοι», καταδεικνύοντας έτσι την σχέση του συζυγικού ζευγαριού, όπως αυτή αναδεικνύεται στην αδυναμία τους να «συμπλεύσουν» («Ναι ... είναι λίγο εεε ... διχασμένοι ας πούμε ... λοιπόν η μαμά ασχολήθηκε περισσότερο με τα μαθησιακά προβλήματα ...»).

είναι ... ούτε θετικά ούτε αρνητικά ας πούμε μου λέει «εφόσον θέλεις να κάνεις κι αυτό κάντο ...» δεν ... εμ ... δεν θα ... δεν με περιορίζουν σε ...»).

Παρ' όλες όμως τις προσπάθειες του Στέφανου να αναπλαισιώσει θετικά την μη διαθεσιμότητα των γονέων του, αναδεικνύεται το επικοινωνιακό έλλειμμα που διέπει την σχέση αυτή και το οποίο καλείται να διαχειριστεί καθημερινά (*«... εφόσον δεν γίνονται κάποιες συζητήσεις και κάποια άλλα θέματα ας πούμε εμ δεν ... είναι τρόπος ζωής ας πούμε ... δεν ξέρω πώς να το πω ...»*).

Απόδειξη της μη διαθεσιμότητας των γονιών του Στέφανου υπήρξε και η παντελής απουσία τους το διάστημα ανάρρωσης του, αποτέλεσμα ενός τροχαίου ατυχήματος που τον καθήλωσε για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στο κρεβάτι. Ερμηνεύοντας τις επαναλαμβανόμενες παύσεις στον λόγο του, επιχειρώντας να αποτιμήσει τον βαθμό παρουσίας των γονιών του στο συγκεκριμένο συμβάν, συμπεραίνουμε ότι ο Στέφανος φαίνεται να δυσκολεύεται να μιλήσει για την στάση που επέδειξαν οι γονείς του όσον αφορά στον τρόπο που στάθηκαν απέναντι στο εν λόγω περιστατικό, αναπαριστώντας έτσι ένα ελλιπές πρότυπο γονικού ζευγαριού που αδυνατεί να ανταποκριθεί με επάρκεια απέναντι στις ανάγκες του παιδιού τους (*«... ναι οι γονείς μου σ' όλο το ... λοιπόν οι γονείς μου σ' όλο το ... αυτό ... ήτανε εεε ... ήτανε κατά κάποιο τρόπο παρών [...] η μητέρα μου με επισκέφτηκε αλλά ... κι αυτό πάλι σε εμ εντός εισαγωγικών «ώρες επισκεπτηρίου» ... δεν μπορούσε ... δεν μπορεί να ... ανταπεξέλθει σε κάτι τέτοιες συνθήκες ...»*).

Αναφερόμενος στη συζυγική σχέση των γονιών του, ο Στέφανος αναδεικνύει τον συγκεκριμένο χαρακτήρα της σχέσης αυτής, αντανakλώντας την αδυναμία τους να προσδιορίσουν ξεκάθαρα τον τρόπο σχετίζεσθαι.⁸⁰⁹ Περιγράφοντας την σχέση των γονιών του αναδεικνύεται το παράδοξο της σχέσης αυτής, όπως αυτό ορίζεται από την αδυναμία του Στέφανου να την προσδιορίσει επακριβώς. Για παράδειγμα, η υιοθέτηση λέξεων και εκφράσεων του τύπου *«απλώς σε διάσταση»* ή *«σε κάποια διάσταση ας πούμε»* ή σε *«κάποια ρήξη»* ή ακόμα και με την χρήση παρελθόντα χρόνου, όπου ενώ φαίνεται να περιγράφει μια πάγια κατάσταση όσον αφορά στο

⁸⁰⁹ Οι γονείς του Στέφανου ενώ βρίσκονται σε διάσταση εδώ και πάρα πολλά χρόνια δεν έχουν πάρει ποτέ διαζύγιο, ενώ σε διάφορες χρονικές στιγμές και για μεγάλα χρονικά διαστήματα διέμεναν μαζί, καθιστώντας εννοιολογικά τον όρο «διάσταση» κενό περιεχομένου (*«... δεν έχουνε χωρίσει ποτέ [...] ... μέχρι και σήμερα [...] ήτανε ... όποτε χρειαστεί κάτι ... εεε ... είναι πάλι μαζί ... απλώς εντάξει ... δεν ... δεν μπορούν να έχουν πολλά πολλά ...»*).

χαρακτήρα της σχέσης αυτής δίνει την εντύπωση ότι στο παρόν τα πράγματα μπορεί και να έχουν αλλάξει («... γιατί ο μπαμπάς μου με τη μαμά εδώ και πάρα πολλά χρόνια ήτανε σε διάσταση ...»), αντανakλούν την δυσκολία του Στέφανου να ορίσει την συζυγική σχέση. Όλα αυτά καταδεικνύουν ενδεχομένως την προσπάθεια του να σκιαγραφήσει μια «ενδιάμεση» συνθήκη προκειμένου να προσδιορίσει την σχέση που διατηρούν μεταξύ τους οι γονείς του («*Ναι απλώς ήταν σε διάσταση και ... ήταν από τότε σε ... κάποια διάσταση ας πούμε και ... κάποια ρήξη ...*»).

Διερευνώντας τα αίτια ρήξης του συζυγικού ζευγαριού ο Στέφανος φαίνεται να επιρρίπτει ευθύνες στη μητέρα του («... βέβαια κι η μητέρα μου από την άλλη δεν ήτανε εεε ... τόσο έξυπνη ώστε να τον κρατήσει ...» και παρακάτω «... σε κάποια θέματα ας πούμε ο πατέρας μου είχε δίκιο που έφυγε από το σπίτι ... και είχε άδικο ας πούμε η μαμά και όταν λέμε είχε άδικο εννοώ με τη στάση και με τον τρόπο ζωής της εεε ...»), ενώ σε κάποιο σημείο της αφήγησή του υποστηρίζει ότι η μεγάλη ρήξη στη σχέση των γονιών του επακολούθησε της γέννησής του, αφήνοντας ενδεχομένως να εννοηθεί τον ρόλο που διαδραμάτισε η αναπηρία του στη ρήξη αυτή («... πιστεύω ότι οι μεγάλες ρήξεις ήρθαν μετά τη γέννησή μου κιόλας και εεε ... όταν ήμουν δηλαδή 5-6 χρονών ας πούμε ... εκεί πρέπει να γινόντουσαν κάποιες μεγαλύτερες διαμάχες»).⁸¹⁰

Σε μια προσπάθεια διερεύνησης των οικογενειακών συσχετισμών μέσα από την αναγνώριση της δυναμικής των ρόλων που ενσαρκώνουν τα μέλη της οικογένειας του Στέφανου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση με την μητέρα του, για την οποία γίνεται λόγος παρακάτω.

⁸¹⁰ Στη προσπάθειά του ο συνεντευκτής να διερευνήσει περαιτέρω το φαντασιακό υπόβαθρο που νοηματοδοτεί την ρήξη στη σχέση του γονικού ζευγαριού, επιχειρεί να αναδείξει αυτό που φαίνεται να υπονοείται στην αφήγηση του Στέφανου σχετικά με τον επιβαρυντικό ρόλο που ενδεχομένως έπαιξε η αναπηρία του στην έκβαση αυτής της σχέσης, βρίσκοντας τον Στέφανο όχι ιδιαίτερα πρόθυμο να σταθεί σε μια τέτοιου είδους διερεύνηση, καθώς προβαίνει πολύ γρήγορα στην αλλαγή θέματος. **(Συνεντευκτής:** *Η δυσκολία που είχες εσύ ... η αναπηρία με την οποία γεννήθηκες ήταν ένας παράγοντας που λειτούργησε κάπως έτσι για τους γονείς σου ... τους ένωσε;* **ΣΤΕ:** *Δεν νομίζω ... αλλά ούτε κι ότι εεε ήταν κι αυτός ο λόγος που εεε ... εμ ... έγινε η διάσταση που ήρθαν σε διάσταση ... εεε ... τώρα το εεε όπως είπαμε ένα μεγάλο κομμάτι και κενά ... κάλυπτε αυτή η θεία ...*»).

Προβαίνοντας σε μια συνολικότερη αποτίμηση του τρόπου που στέκεται ο Στέφανος απέναντι σε ζητήματα που αφορούν στην οικογένειά του θα λέγαμε ότι φαίνεται να δυσκολεύεται να μιλήσει γι' αυτά, κάτι που αναδεικνύεται στη διαρκή προσπάθειά του να αλλάξει θέμα, παρακάμπτοντας έτσι τέτοιου είδους ζητήματα («*Λοιπόν τώρα ... όπως ... να φύγουμε από το θέμα της οικογένειας γιατί πιστεύω ότι το ... έχουμε εξαντλήσει (γελάει) ...*»).

Π.2 Η αναπαράσταση της μητέρας: Μια μητέρα που ενσαρκώνει την κινητική αναπηρία του γιού της.

Ο Στέφανος στην αφήγησή του περιγράφει μια μητέρα ψυχικά μη διαθέσιμη στο πλαίσιο των ψυχικών δυσκολιών αλλά και των προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζει. Αναφέρεται σε μια γυναίκα εύθραυστη, αδύναμη και αφελή, που αδυνατεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του μητρικού της ρόλου, καθώς μάλλον εκείνη χρήζει ιδιαίτερης φροντίδας και προστασίας («... εε η μητέρα μου όπως έχουμε πει είναι λίγο ... εεε ... έως πολύ ... αδιάφορη δεν είναι ότι είναι έχει ας πούμε μια καλή αδιαφορία ... (γελάει) [...] είναι μία ... καλή και ήσυχη γυναίκα ... αλλά λίγο όπως είπαμε αδιάφορη (χαμογελάει) ... εμ ... εε πολύ αγα ... εεε ας πούμε αγαθή [...] ... δεν έχει αυτή την πυγμή που μπορεί να έχουν κάποιοι άλλοι άνθρωποι να διεκδικήσουν πράγματα και [...] κρατάει μόνο παθητική στάση ...»).

Πέραν όμως της επιβάρυνσης της μητέρας από τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζει, ο Στέφανος επιχειρώντας να προσδιορίσει και το χαρακτηριστικό της προφίλ την χαρακτηρίζει ως αράθυμη συμπληρώνοντας έτσι την εικόνα ενός ανθρώπου που αφήνει τα πράγματα να κυλήσουν χωρίς η ίδια να έχει την διάθεση να παρέμβει («... είναι ολίγον ως πολύ αράθυμη και ... ναι ... (γελάει) [...] πολλά πράγματα μένουν στο έλεος του Θεού [...] (είναι στο) «δεν βαριέσαι θα γίνει!»)

Συνεπώς, η περιγραφή της μητέρας του καταδεικνύει μια γυναίκα ψυχικά αποσυρμένη, που έχει παραμελήσει τον εαυτό της, γεγονός που αποτυπώνεται και στην εικόνα της: μια γυναίκα υπέρβαρη που μόλις και μετά βίας δύναται να μετακινηθεί εντός του σπιτιού λόγω μυο-σκελετικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει στα κάτω άκρα.⁸¹¹ Η ψυχική λοιπόν δυσφορία της μητέρας όπως αυτή καταγράφεται στην εικόνα της, μέσα από τον περιορισμό κινήσεων απόρροια των προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζει, δύναται να «ενσαρκώνει» την κινητική αναπηρία του γιού της. Με άλλα λόγια, η μητέρα φαίνεται να «σωματοποιεί» μια ψυχική κατάσταση δημιουργώντας ένα σώμα αδρανές, παθητικό, ακίνητο, άμορφο, ένα σώμα «νεκρό» από φυσικές λειτουργίες, δίνοντας έτσι τον χώρο στο Στέφανο να «παρακάμψει» τους περιορισμούς που επιβάλλει η αναπηρία του, προκειμένου να αναλάβει συντομότερα την «ευθύνη του εαυτού» του, στο έδαφος της μητρικής αδυναμίας να τον φροντίσει («... η μητέρα μου εεε ... μετά από ... την παιδική μου αυτή ηλικία δηλαδή των 5-6

⁸¹¹ Η εικόνα που φέρει ο Στέφανος για την μητέρα του μοιάζει να έχει κοινά στοιχεία με την συμπτωματολογία ενός χρόνιου καταθλιπτικού ασθενή.

χρονών δηλαδή που ήμουνα είχε αφηθεί πάρα πολύ στο να εεε ... είχε παραμελήσει τον εαυτό της πάρα πολύ ... με αποτέλεσμα να παίρνει συνέχεια βάρος ... και εεε ... αυτό ... έχει ... είχε φτάσει κι έχει φτάσει σ' ένα βαθμό που ήταν και είναι υπέρβαρη ... με αποτέλεσμα να έχουν καταστραφεί πόδια, γόνατα, μέση τα πάντα ... και εεε ήταν και δύσκολη είναι ακόμα και δύσκολη στη μετακίνηση κι έτσι δεν μπορούσε να με βοηθήσει ... σε μια τέτοια κατάσταση όπως περιέγραψα κιόλας ...»). Μάλιστα, όπως ο ίδιος αναγνωρίζει στην αφήγησή του, η μητρική απόσυρση στο έδαφος της αδυναμίας της να τον φροντίσει –υποστηρίξει το έκανε πιο αυτόνομο και ανεξάρτητο («... επειδή ήμουνα ανέκαθεν πιο αυτόνομος ... κοινός δεν εεε περίμενα δηλαδή την μαμά να μου ... ξέρω 'γω ή να μαγειρέψει κάτι ή αυτό ή να ... να μου σιδερώσει ένα πουκάμισο ή αυτό ... τα 'κανα πολλά πράγματα μόνος μου ...»).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι σε αντιδιαστολή με τον παθητικό τρόπο ζωής που έχει υιοθετήσει η μητέρα του, ο Στέφανος προβάλλεται ως ένας άνθρωπος δραστήριος, κοινωνικός και αρκετά εξωστρεφής. Του αρέσουν τα ταξίδια κι έχει ταξιδέψει σε πολλά μέρη του κόσμου με τους φίλους του. Ο ίδιος δηλώνει ότι τον διεγείρει η περιπέτεια, συστατικό που φροντίζει να διέπει τα ταξίδια που επιλέγει να κάνει. Ενοχοποιώντας τον παθητικό τρόπο ζωής της μητέρας του ως το αίτιο εκείνο που οδήγησε τον πατέρα του μακριά από την συζυγική σχέση,⁸¹² «εγκαταλείποντας» τον στη σχέση μαζί της,⁸¹³ ο Στέφανος μέσα από την στάση του και την συμπεριφορά του ενδεχομένως ενσαρκώνει το προφίλ εκείνο που ίσως στη φαντασίωσή του θα μπορούσε να κρατήσει τον πατέρα του στο σπίτι («Πιστεύω ότι ο μπαμπάς μου ... δεν ζήταγε κάτι το ... εντάξει σε κάποια θέματα ζητάει εξωφρενικά πράγματα αλλά ... ήθελε πιστεύω μια πιο ... εεε δραστήρια γυναίκα ... όχι πιστεύω ... ήθελε μία πιο δραστήρια γυναίκα η οποία δεν του έκατσε καθόλου και εεε ... εμ αυτό ήτανε το μεγάλο πιστεύω πρόβλημα της σχέσης τους»).

Απέναντι λοιπόν στην εικόνα ενός σώματος παραιτημένου, «νεκρού» ο Στέφανος επιδεικνύει μια υπέρ-δραστηριότητα δηλώνοντας έτσι ότι είναι ενεργητικός, περιπετειώδης άρα και ζωντανός.

⁸¹² Βλ. παραπάνω («... σε κάποια θέματα ας πούμε ο πατέρας μου είχε δίκιο που έφυγε από το σπίτι ... και είχε άδικο ας πούμε η μαμά και όταν λέμε είχε άδικο εννοώ με τη στάση και με τον τρόπο ζωής της ...»).

⁸¹³ Στην αφήγησή του ο Στέφανος αναφέρει ότι βίωσε την εγκατάλειψη από τον πατέρα του μένοντας πίσω να φροντίζει την μητέρα του.

Π.3 Η σχέση μ' έναν πατέρα ψυχικά μη διαθέσιμο. Ο ρόλος της διαγενεακής διαμεσολάβησης στην συγκρότηση της αναπαράστασης ενός μη διαθέσιμου πατέρα. Η παρουσία της πατρικής γιαγιάς.

Ο Στέφανος περιγράφει έναν πατέρα που μοιράζεται μεταξύ δύο ρόλων: εκείνον του «γιού» κι εκείνον του «πατέρα», καταδεικνύοντας μ' αυτό τον τρόπο την «οιδιπόδεια» συνθήκη που χαρακτηρίζει την σχέση του πατέρα με την μητέρα του (*«Εμ ... υπήρχε εε ... όπως ... λέμε όλοι πάντα υπάρχει μια σχέση εεε ... ιδιαίτερη εεε ... γιού και μάνας ... και αυτό με το πατέρα μου και την γιαγιά υπήρχε σίγουρα ...»*).

Στη αφήγησή του ο Στέφανος περιγράφει ένα πατέρα αδύναμο να σταθεί μακριά από την μητέρα του, πράγμα που τον οδηγεί τελικά στο να στεγάσει την οικογένειά του στο «παιδικό δωμάτιο» της πατρικής του εστίας. Περιγράφοντας ο Στέφανος τα χρόνια που ακολούθησαν τη γέννησή του, αναφέρει μια σειρά μετακινήσεων της οικογένειας, με πρόσχημα κάθε φορά την μείωση της χιλιομετρικής απόστασης από την εργασία του πατέρα, ο οποίος εργαζόταν στην επιχείρηση που διατηρούσε η πατρική οικογένεια και που βρίσκονταν δίπλα στο σπίτι όπου διέμεναν οι πατρικοί γονείς. Αποτέλεσμα αυτών των συνεχόμενων μετακινήσεων ήταν η εγκατάσταση της οικογένειας για δύο περίπου χρόνια, στην πατρική οικία του πατέρα (*«...σιγά σιγά με την αφορμή της απόστασης και εεε της δουλειάς δηλαδή του πατέρα που ήτανε πιο κοντά ... για να είναι πιο κοντά στη δουλειά του ... ερχόντουσαν όλο και πιο κοντά [...] και καταλήξαμε μέσα στο σπίτι της γιαγιάς ... για εεε ... εμ ... εγώ για λίγα χρόνια δηλαδή για 2-3 χρόνια ας πούμε [...] ... Η μεγαλύτερη αδερφή μου επειδή το σχολείο ήταν πιο κοντά εε στο σπίτι της γιαγιάς για εεε να τελειώσει εκεί το εεε σχολείο το εεε γυμνάσιο ... εεε παρέμεινε ... εεε ή το γυμνάσιο ή την εε έκτη ας πούμε δημοτικού για να μην αλλάξει σχολείο έμεινε εκεί 'πέρα μαζί με την γιαγιά ... και ... εμ ... μετά ήρθε κι εκείνη στο σπίτι το δικό μας ...»*).

Το περιεχόμενο αυτής της αφήγησης καθιστά ευδιάκριτη την δυσκολία του πατέρα να αυτονομηθεί από την πατρική του οικογένεια, σε σημείο τέτοιο που τελικά δεν κατάφερε να υποστηρίξει την απόπειρα «αυτονόμησής» του, όπως αυτή μπορεί να εκφράστηκε με την προσπάθειά του να δημιουργήσει την δική του οικογένεια.

Αναφορικά με την πατρική οικογένεια ο Στέφανος περιγράφει την πατρική γιαγιά ως αυτήν που «έχει τα πάντα», κρατώντας τα ηνία μιας σειράς επιχειρήσεων που διατηρούσε η οικογένεια και έχοντας τον πρώτο λόγο στον τρόπο διαχείρισης αυτών.

Συνεπώς, η παρουσία της πατρικής γιαγιάς δύναται να «ευνουχίζει» τους άντρες γύρω της, καθιστώντας τους ανεπαρκείς, καθώς στην αναπαράσταση που φέρει ο Στέφανος για εκείνη παρουσιάζεται ως μια «φαλλική» γυναίκα. Στο πλαίσιο λοιπόν της δυναμικής που διαμορφώνει η θέση της γιαγιάς στους κόλπους της πατρικής οικογένειας, ο πατέρας του Στέφανου, σύμφωνα πάντα με τις περιγραφές του ίδιου, μεγαλώνοντας υπό την σκιά της μητέρας του, γίνεται ένας «ευνουχισμένος» άντρας, αδύναμος να συντροφεύσει τον γιό του με ασφάλεια στην οιδιπόδεια συνθήκη καθώς κάτι τέτοιο φαίνεται να πυροδοτεί στον ίδιο έντονο άγχος ευνουχισμού. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της αδυναμίας ο πατέρας του Στέφανου καθίσταται ανεπαρκής στον πατρικό του ρόλο, αναπαράγοντας έτσι την στάση και την συμπεριφορά του δικού του «ευνουχισμένου» πατρικού προτύπου (*«... ο παππούς ήτανε ... λίγο έτσι έξω καρδιά ... και όλα τα βάρη πέφτανε πάνω στη γιαγιά ...»*). Συνεπώς, παρατηρείται μια διαγενεακή επανάληψη όπου το αντρικό πρότυπο μέσα από τους ρόλους που ενσαρκώνει (σύζυγος, πατέρας κ.α) καθίσταται ανεπαρκές έναντι μιας γυναίκας (πατρικής γιαγιάς) που καταδεικνύει αυτή την ανεπάρκεια αναπληρώνοντάς την. Μέσα σ' αυτή την ενδο-οικογενειακή δυναμική σχέσεων, όπου η παρουσία της πατρικής γιαγιάς διαμεσολαβεί κάθε άλλη σχέση, ακόμα και η οικογενειακή επιχείρηση που είθισται να έρχεται ως κληροδότημα από τον πατέρα στον γιό διαμεσολαβείται από την πατρική μητέρα (*«... ο μπαμπάς είχαμε εεε μια επιχείρηση⁸¹⁴ όπου την κληρονόμησε δηλαδή από την γιαγιά ...»*).

Ο Στέφανος περιγράφει έναν πατέρα που δουλεύει σκληρά και με αφοσίωση στην επιχείρηση της μητέρας του, παραμελώντας έτσι την γυναίκα και τα παιδιά του, αδυνατώντας να αναλάβει άλλους ρόλους (*«... μ' αυτό το σκεπτικό και νοοτροπία ας πούμε κάποια γονίδια ... πήρε και ο πατέρας μου ... που ήτανε εξίσου δηλαδή και είναι εξίσου πολύ της δουλειάς [...] ήτανε από τα εεε ... εντάξει ενεργά ... ενεργά δηλαδή από τα 18 του χρόνια δηλαδή που μπορούσε δηλαδή ένας ... δηλαδή από μωρό ήτανε αλλά λέμε από τα 18 που μπορεί να ήτανε με άδεια και τα λοιπά ... ήτανε κι εκείνος μέσα στην επιχείρηση ...»*).⁸¹⁵ Συνεπώς, η αφοσίωση του πατέρα στη μητέρα του

⁸¹⁴ Ο Στέφανος ονοματίζει το αντικείμενο εργασίας της επιχείρησης που όμως στο πλαίσιο διασφάλισης του απορρήτου δεν αναφέρεται.

⁸¹⁵ Στο πλαίσιο αυτής της πατρικής απόσυρσης ο χώρος εργασίας του πατέρα αποτελούσε πολύ συχνά το πεδίο συνεύρεσης πατέρα – γιου, καθώς η παρουσία του πατέρα στο σπίτι γινόταν όλο και λιγότερο συχνή (*«... ειδικά με τον μπαμπά μου τα τελευταία χρόνια, γιατί πιο παλιά που ε υπήρχε το μαγαζί που είχαμε ... εεε πήγαινα κι εγώ και στο μαγαζί σε καθημερινή ας πούμε βάση και εεε ... κι εκεί υπήρχε ας*

(πατρική γιαγιά) φαίνεται να συνέβαλε ουσιαστικά στη διαμόρφωση μιας συνθήκης στέρισης στον γιό του, αδυνατώντας έτσι να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του πατρικού του ρόλου (« ... η γιαγιά επειδή ήθελε έναν άνθρωπο για να την βοηθάει σε όλα αυτά που είχε ... και εεε ο πατέρας μου ήτανε από το πρωί μέχρι το βράδυ ... εντός εισαγωγικών το λέμε ο «δούλος» της γιαγιάς ... εμ ... η παρουσία του πατέρα μου ήτανε εεε ... μηδαμινή για 'μένα ... δηλαδή δεν τον έβλεπα καθόλου ... γιατί σηκωνότανε από τις 5 η ώρα το πρωί ... κι ερχότανε στις 11 η ώρα το βράδυ ... κι έτσι δεν είχαμε μία ... ότι μου έλειψε η εεε ... πατρική ας πούμε ... όχι φροντίδα ... εεε ... πες το και φροντίδα ...

Συνεντευκτής: *Η πατρική παρουσία...*

ΣΤΕ: *Η παρουσία μπράβο αυτό ...»).*

Π.4 Ένας απόντας πατέρας. Έλλειψη πατρικής καθοδήγησης.

Αν και η πατρική απόσυρση στην εργασία αποτελεί κοινό παρανομαστή των αφηγήσεων των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη,⁸¹⁶ στην περίπτωση του Στέφανου φαίνεται να υπάρχουν κι άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν το σύνολο των πατρικών επενδύσεων στην εργασία, και ως εκ τούτου θα ήταν άστοχο και αυθαίρετο να προβάλλουμε την αναπηρία του Στέφανου ως τον πρωταρχικό εκείνο παράγοντα που διαμεσολάβησε των επενδύσεων αυτών. Για παράδειγμα, αναγνωρίζοντας τη σχέση που διατηρεί ο πατέρας με την πατρική γιαγιά, όπως αυτή προκύπτει από το περιεχόμενο της αφήγησης του Στέφανου, και δεδομένου ότι ο πατέρας απασχολούνταν στην επιχείρηση την οποία διατηρούσε η μητέρα του, δύναται να οδηγηθούμε σε άλλα υποθετικά σενάρια πέραν αυτών που δημιουργούνται στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας και του τρόπου που αυτή διαμεσολαβεί μιας πραγματικότητας. Εξάλλου, η προσεκτική ανάγνωση της αφήγησης του Στέφανου φαίνεται να αποκαλύπτει ότι ο βαθμός της επένδυσης του πατέρα στην εργασία του δεν φάνηκε να διαφοροποιείται μετά την πληροφόρηση της αναπηρίας του γιού του, καταδεικνύοντας έτσι σαφώς τα διαφορετικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτής της πατρικής επένδυσης έναντι άλλων που αναπαρίστανται σε άλλες αφηγήσεις.

πούμε μία ... εμ υπήρχαν και κάποιες συζητήσεις κι αυτά αλλά ... ειδικά μετά το δεύτερο το ατύχημα που είχα δεν ... εμ χάθηκε κι αυτός ο σύνδεσμος ... δηλαδή του μαγαζιού ...»).

⁸¹⁶ Η πατρική επένδυση στην εργασία, που έχει χαρακτήρα μαζικό και καθολικό, αποτελεί κοινό παρανομαστή της πλειονότητας των αφηγήσεων στη παρούσα μελέτη, καθώς φαίνεται να έπεται της γέννησης ενός παιδιού με αναπηρία, αφήνοντας έτσι ενδεχομένως να καταδειχθούν κάποια στοιχεία του τρόπου που η αναπηρία διαμεσολαβεί τις πατρικές επενδύσεις.

Ο Στέφανος περιγράφει έναν πατέρα απόντα, ψυχικά απόμακρο από την σχέση με τον γιό του. Για παράδειγμα, περιγράφοντας τις προσπάθειες που κατέβαλε στο πλαίσιο διεκδίκησης δικαιωμάτων απέναντι σ' ένα δαιδαλώδες γραφειοκρατικό μηχανισμό πρόνοιας, καταδεικνύεται η απουσία των γονέων και κυρίως του πατέρα (στο έδαφος των προβλημάτων υγείας που αντιμετώπιζε η μητέρα) προκειμένου να τον υποστηρίξει και να τον καθοδηγήσει στη προσπάθειά του αυτή (*«Όχι όχι ο μπαμπάς δεν ασχολιότανε καθόλου όλα τα χρόνια δηλαδή ... εεε απλώς ... κατά διαστήματα τον ενημέρωνα ...»*).⁸¹⁷

Επίσης, περιγράφοντας ο Στέφανος την παρουσία του πατέρα την χρονική περίοδο που ήταν στο νοσοκομείο μετά το τροχαίο ατύχημα είχε αναφέρει ότι *«... ερχότανε όπως θα ερχότανε οποιοσδήποτε άλλος ας πούμε επισκέπτης ...»*, καταδεικνύοντας τον τυπικό παρά ουσιαστικό χαρακτήρα της σχέσης αυτής, ενώ επισημαίνει και την έλλειψη πατρικής ενσυναίσθησης, περιγράφοντας έναν πατέρα που αδυνατώντας να συναισθανθεί τη συναισθηματική φορτισμένη κατάσταση του γιού του, σπεύδει να του αποδώσει ευθύνες για την πρόκληση του ατυχήματος, επικαλούμενος αυθαίρετα την πλημμελή προσοχή που όπως υποστηρίζει πρέπει να επέδειξε ο Στέφανος (*«και τι ήθελες και ήσουν στη νύχτα μόνος σου ... και τι αυτό και δεν ήρθε κανένας άλλος μαζί σου ... και εεε δεν πρόσεχες ... δεν έκανες ...» εντάζει που σε τέτοιες περιπτώσεις εντάζει δεν τα λες αυτά τα πράγματα ότι ... «γιατί και γιατί και γιατί ...»*).

Από τα παραπάνω λοιπόν καθίσταται σαφές ότι η απουσία αυτή του πατέρα δεν εξαντλούνταν μόνο στη φυσική απουσία του προσώπου, αλλά και στην ψυχική μη διαθεσιμότητά του να σχετιστεί με τον γιό του (*«... η παρουσία υπήρχε εφόσον τον βλέπεις τον άλλον και είναι και δουλεύει και κάνει διάφορες ασχολίες τον βλέπεις ... αλλά η επαφή το να ... σταματήσει και να πει ξέρω 'γω «πάμε μια βόλτα ...» ή ξέρω 'γω αν έχεις ξέρω 'γω διαβάσει έχεις φάει έχεις ... τ' οτιδήποτε άλλο ... αυτό δεν υπήρχε ...»*). Συνεπώς, η απουσία αυτή δημιουργεί το έδαφος αποξένωσης μεταξύ πατέρα – γιου όπου πλέον, όπως αναφέρει ο Στέφανος κατόπιν σχετικής ερώτησης

⁸¹⁷ Στη προσπάθεια ανάδειξης αυτής της απουσίας εκ μέρους του συνεντευκτή ο Στέφανος σπεύδει να υπεραμυνθεί της πατρικής αδυναμίας να έχει μια πιο ενεργή παρουσία στο πλαίσιο μιας τέτοιας διεκδίκησης εξαιτίας του επιβαρυνμένου εργασιακού πατρικού προγράμματος (*«... Ναι αλλά εφόσον ... και πάλι σου λέω δεν είναι ότι ήταν ένας δημόσιος υπάλληλος τ' οποίο ... εντάζει και ιδιωτικός να ήταν πάλι δεν θα μπορούσε πιο πολύ δημόσιος ... (γελάει) που θα μπορούσε να πάρει κάποια άδεια έστω και ιδιωτικός ... σε ιδιωτικό τομέα να ήταν θα μπορούσε να πάρει κάποια άδεια κάποιες 'μέρες και ν' ασχοληθεί ας πούμε μ' αυτό εφόσον υπήρχε μία επιχείρηση η οποία ... όλα 'περνάγανε από το χέρι του ...»*).

του συνεντευκτή, «δεν αναζητά κανέναν κανέναν ... απλώς όταν υπάρχει μία ... μικρή ή μεγάλη ανάγκη θέλει κάποιος κάτι τον άλλον παίρνουμε ο ένας τον άλλον τηλέφωνο ...»).

Αν και η επίκληση της θείας στη αφήγηση του Στέφανου ως ενός προσώπου πάντα διαθέσιμου και δοτικού τείνει να αποτελεί μια προσπάθεια αναπλήρωσης της πατρικής απουσίας, σε καμία περίπτωση δεν αναιρεί το ήδη δηλωθέν αίσθημα «πατρικής εγκατάλειψης», έτσι όπως αυτό αποτυπώνεται από το Στέφανο («*Η παρουσία μπράβο αυτό ... το να βγούμε μια Κυριακή να πάμε σε μια πλατεία να παίζουμε λίγο ... όλα αυτά δεν υπήρχανε ... τα οποία αυτό το κομμάτι το κάλυπτε η αδερφή του πατέρα μου ... η θεία μου δηλαδή ...*»).

Ενδεικτικό της αρνητικής επίδρασης που είχε στον ίδιο η απουσία του πατέρα είναι το γεγονός ότι, ενώ καθ' όλη της διάρκεια των συναντήσεών μας ο Στέφανος διαρκώς και επισταμένως επιχειρεί να αποποιηθεί της επίδρασης που δύναται να έχει η ανάδειξη του όποιου «ελλείμματος» στο ψυχισμό του, είναι η πρώτη φορά που δίνει χώρο στην ανάδειξη ενός ψυχικού ελλείμματος, ως αποτέλεσμα της αναγνώρισης των συνεπειών της απουσίας αυτής. Έτσι, δίνοντας στο συνεντευκτή την αίσθηση μιας εξομολογητικής διάθεσης, προβαίνει σε μια αποτίμηση της «κηχηρής» αυτής απουσίας από την ζωή του επισημαίνοντας με τρόπο ξεκάθαρο το δυσαναπλήρωτο το κενό της («... τι να το κάνω εγώ ας πούμε ένα σπίτι ... ενώ τόσα χρόνια δεν ήταν δίπλα μου [...] δηλαδή κάποια πράγματα δεν εξαγοράζονται με τίποτα ... αυτό πιστεύω ...»).

Μιλώντας για την σχέση με τον πατέρα του ο Στέφανος αναφέρεται στο αίσθημα «εγκατάλειψης» που νιώθει, καθώς σύμφωνα με τα λεγόμενά του ο πατέρας τον έχει αποκλείσει από την ζωή του εγκαταλείποντάς τον στη μητέρα του («... λοιπόν εκείνος έχει επιλέξει έναν τρόπο ζωής ... εγώ ... εμένα μ' έχει αφήσει με την μητέρα μου κι έχουμε πάλι έναν τρόπο ζωής δικό μας ... και όλα ... είναι ας το πούμε μια χαρά ...»). Το αίσθημα «εγκατάλειψης» που προκαλεί η απουσία του πατέρα λαμβάνει άλλη χροιά και άλλη ένταση αν σκεφτούμε το περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε και ανετράφει ο Στέφανος, υποδεικνύοντας έτσι την αναγκαιότητα μιας αντρικής – πατρικής φιγούρας που θα δημιουργούσε το έδαφος ταυτίσεων.⁸¹⁸

⁸¹⁸ Ο Στέφανος μεγάλωσε σ' ένα οικογενειακό περιβάλλον που κατακλύζονταν από γυναικείες παρουσίες, καθώς η ανατροφή μοιραζόταν μεταξύ της πατρικής γιαγιάς και της μητέρας του, ενώ είχε

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη το οικογενειακό ιστορικό, ο Στέφανος μεγάλωσε σ' ένα αμιγώς γυναικοκρατούμενο περιβάλλον, όπου ένα πλήθος γυναικών τον περιτριγύριζε καθ' όλη την διάρκεια των παιδικών του χρόνων. Η αριθμητική υπεροχή των γυναικών που «κατακλύζουν» την ζωή του φαίνεται να αιφνιδιάζει τον Στέφανο, δίνοντας την αίσθηση στο συνεντευκτή ότι πρώτη φορά έρχεται αντιμέτωπος με μια τέτοια αναγνώριση, γεγονός που καταδεικνύεται στην αφήγησή του με την επανάληψη του αριθμού των γυναικών που έπαιξαν και παίζουν καταλυτικό ρόλο στη ζωή του (*«ήμouνα δηλαδή από την παιδική ηλικία η γιαγιά, η θεία, η μαμά και οι δύο αδερφές 5 ... 5 γυναίκες ... με 5 γυναίκες ήμouνα λοιπόν ...»*).

Παρόλο που στην αφήγησή του ο Στέφανος δίνει πολύ χώρο στη περιγραφή της σχέσης του με τον πατέρα του, καταδεικνύοντας έτσι ενδεχομένως τον ψυχικό αντίκτυπο της σχέσης αυτής, δυσκολεύεται να την αποτιμήσει υιοθετώντας κάποιον χαρακτηρισμό. Ως εκ τούτου, μόλις μετά δυσκολίας αποδίδει τον χαρακτηρισμό «κακή», υπογραμμίζοντας την ψυχική αποσύνδεση από το πρόσωπο ενός έτσι κι αλλιώς μη διαθέσιμου πατέρα (*«... η σχέση με τον πατέρα μου είναι λίγο ... όχι ... δεν μπορώ να πω κακή ... έστω και κακή αλλά ... δεν τον νιώθω πολύ σαν ... δεν τον νιώθω δίπλα μου ... αυτό ...»*).

Σε μια προσπάθεια αποτίμησης των συνεπειών αυτής της ηχηρής πατρικής απουσίας ο Στέφανος δηλώνει πιο «κλειστός» στη συναναστροφή με τους γύρω του και πιο διστακτικός στο να απευθύνει στον άλλον μια πρόσκληση να σχετιστεί, αποδίδοντας αυτή του την αναστολή στην αναπαράσταση ενός απόντα πατέρα (*«... ίσως ... εε αυτό το ... θέμα πού με ρώτησες έχει επηρεάσει και εε ... άλλους τομείς ας πούμε ... άλλο ... εμ και με τους φίλους μου κι αυτά ότι δεν ... δεν ανοίγομαι τόσο πολύ ...»*). Πιο συγκεκριμένα, αυτό που φαίνεται να αναδεικνύει ο Στέφανος αφορά σε μια μορφή παρέκκλισης του κοινωνικοποιητικού ρόλου του πατέρα, καθώς είναι αυτός που η παρουσία του δημιουργεί μια συνθήκη τριαδικότητας παρεμβάλλοντας έτσι στη δυαδική σχέση με το μητρικό αντικείμενο, δημιουργώντας το πλαίσιο που επιτρέπει την ένταξή της «συμβιωτικής δυάδας» στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Σύμφωνα λοιπόν με τον Στέφανο, η αδυναμία του πατέρα να ανταποκριθεί στον γονικό του

και δύο μεγαλύτερες αδερφές που ακόμα και σήμερα στο πλαίσιο της αδυναμίας της μητέρας να τον φροντίσει αναλαμβάνουν μητρικό ρόλο απέναντί του.

ρόλο, έθεσε εμπόδια στη διαδικασία κοινωνικοποίησης του ίδιου, διαμορφώνοντας μια συνθήκη τέτοια που πλέον δεν δύναται να υποσκελιστεί.

Επίσης, στη περιγραφή της σχέσης του Στέφανου με τον πατέρα του μπορούμε να αναγνωρίσουμε μια αμφιθυμία στον τρόπο που τοποθετείται καθώς, από την μία δύναται να σταθεί απέναντι στην πατρική απουσία, επισημαίνοντας το ψυχικό έλλειμμα ως αποτέλεσμα αυτής, ενώ από την άλλη επιχειρεί να αμβλύνει τον όποιο ψυχικό αντίκτυπο ως απόρροια ενός μη διαθέσιμου πατέρα, προβαίνοντας σε μια σειρά εκλογικεύσεων που στόχο έχουν να «δικαιολογήσουν» αυτή την πατρική μη διαθεσιμότητα. Κάπως έτσι λοιπόν, στο έδαφος αυτών των εκλογικεύσεων ο Στέφανος σπεύδει να «υμνήσει» την εργασιακή αφοσίωση του πατέρα του, αναπαριστώντας τον ως τον κοινωνικά «καλό» πατέρα που με αυταπάρνηση «παρέχει» οικονομικά αγαθά στην οικογένειά του, συγκαλύπτοντας έτσι τόσο τα πραγματικά αίτια αυτής της απουσίας, όσο και τις δραματικές της συνέπειες, στη προσπάθειά του να επαναπροσδιορίσει το «έλλειμμα» όπως αρχικά είχε διατυπωθεί (*«εμ ... με πολύ ας πούμε και στερήσεις και αγώνα ... και εεε όλα αυτά ... σιγά σιγά φτιάχτηκαν ορισμένα εεε πράγματα ας πούμε ... εεε ... και εεε ... πιστεύω ότι ίσως επειδή έδωσε τόσο εεε ... βάρος ο πατέρας μου ... στη δουλειά του ... ίσως παραμέλησε και λίγο την μητέρα μου ...» και παρακάτω «... εντάζει στα ... εμ ... η έλλειψη ... δεν νομίζω δεν ξέρω αν ... ειδικά τότε στα παιδικά χρόνια να ... όλα είναι σε μια ακτίνα κοντινή τον έβλεπα κι εγώ ας πούμε ότι απ' το πρωί μέχρι το βράδυ δούλευε δεν είναι ότι από την άλλη πλευρά ότι ήταν κάτι ψέμα ... και δεν ήταν ότι η έλλειψη δηλαδή εμ ... πώς να το πω τώρα είναι ... η παρουσία μεν υπήρχε»).*

III. ΜΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΑΠΟΤΥΠΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟΝ «ΚΑΜΒΑ» ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ.

III.1 Πώς η αναπηρία διαμεσολαβεί την έκφραση της ερωτικής επιθυμίας. Ποιο είναι το διακύβευμα της ερωτικής πρόσκλησης.

Μιλώντας για τις διαπροσωπικές σχέσεις, ο Στέφανος επισημαίνει το πώς αυτές διαμεσολαβούνται από την θέαση της αναπηρίας του, αναγνωρίζοντας ότι η σωματική καταγραφή της αναπηρίας αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην σύναψη και διατήρηση μιας ερωτικής σχέσης (*«... δηλαδή εγώ που είμαι άτομο με κάποιο κινητικό πρόβλημα εε πολλές φορές ... πιστεύω ότι έχει παίζει σημαντικό ρόλο κάποια απόρριψη ... ότι υπάρχει κάποιο κινητικό πρόβλημα ...»*).

Είναι γεγονός ότι αυτό που ορίζει τόσο τον τρόπο διατύπωσης όσο και το περιεχόμενο ενός αιτήματος που απευθύνεται στο πλαίσιο μια συνδιαλλαγής με τον άλλον, έγκειται στο ψυχικό διακύβευμα που ενέχει ένα τέτοιο αίτημα. Για παράδειγμα, ένα αίτημα φιλίας που συγκροτείται στο έδαφος ενός συναισθήματος φόβου που εγείρει το ενδεχόμενο απόρριψης, καθώς ενδεχομένως παραπέμπει σε μια συνθήκη μοναξιάς, επιφορτίζει ιδιαίτερα το αίτημα αυτό, προσδιορίζοντας εν μέρει και τον τρόπο με τον οποίο θα απαντηθεί. Σ' αυτή λοιπόν την συνειρμική ακολουθία, το πώς μεταβολίζει κάποιος την αναπηρία του καθορίζει εν μέρει τον τρόπο έκφρασης ενός τέτοιου αιτήματος και τον τρόπο απάντησής του.

Απέναντι λοιπόν στο ψυχικό διακύβευμα που διακινείται στο ενδεχόμενο απόρριψης, ο Στέφανος φαίνεται να αποστασιοποιείται, αποδραματοποιώντας την όποια απάντηση και εκλογικεύοντάς την στο έδαφος αναγνώρισης της υποκειμενικότητας που χαρακτηρίζει την αισθητική του καθενός. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, η αναπηρία ως κατάσταση παύει να είναι το «απόλυτο χαρακτηριστικό διαφοροποίησης», λαμβάνοντας μια άλλη διάσταση μέσα σ' ένα σύνολο ατομικών χαρακτηριστικών (*«...σε ... προσωπικό επίπεδο δεν με ... πάλι δεν μ' απασχολεί καθόλου ... και το θεωρώ τελείως φυσιολογικό ... ότι ... και το βλέπω ρεαλιστικά ότι δεν μπορούμε ν' αρέσουμε και σ' όλους.»*).

Εκλογικεύοντας το ενδεχόμενο της απόρριψης, ο Στέφανος σπεύδει να μονώσει την ψυχική επίδραση που δύναται να του προκαλέσει, εξαλείφοντας έτσι την πιθανότητα να έρθει αντιμέτωπος με το ψυχικό έλλειμμα. Με άλλα λόγια, αν και ο Στέφανος αναγνωρίζει τον τρόπο με τον οποίο η αναπηρία δύναται να διαμεσολαβήσει την απάντηση ενός ερωτικού καλέσματος - αυξάνοντας ενδεχομένως τις πιθανότητες απόρριψης ενός τέτοιου αιτήματος - σπεύδει να σημειώσει ότι στη δική του περίπτωση δεν έχει τύχει ποτέ να αισθανθεί τις συνέπειες μιας τέτοιας απόρριψης, ενώ δεν έχει επιχειρήσει ποτέ να «αποκρύψει» την αναπηρία του θέτοντάς την πάντα σε πρώτο πλάνο στο πλαίσιο της όποιας συνδιαλλαγής, θέση την οποία θα ανασκευάσει παρακάτω (*«... εγώ είμαι έτσι ... έχω αυτό το πρόβλημα εεε όποιος ... όπως το 'χαμε αναφέρει και με τους φίλους μου ... με ... μπορεί να μ' αποδεχτεί και να με κάνει παράε αυτό ... καλώς να με αποδεχτεί έτσι όπως είμαι ... είναι μία ίσως άμυνα αυτή που ...*

κρατάω ... και ... ίσως και ... εμ από την ειλικρίνειά μου ας πούμε που το ξεκαθαρίζω απ' την αρχή ξέρει και ο καθένας το τι θ' αντιμετωπίσει ...»⁸¹⁹).

Παρ' όλες τις διαβεβαιώσεις σχετικά με την ψυχική αποστασιοποίηση με την οποία αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο απόρριψης, στο έδαφος έκφρασης ενός ερωτικού καλέσματος, η συστολή που ο Στέφανος εκφράζει στο πλαίσιο της «πρώτης επαφής» (της «πρώτης προσέγγισης»), που αφορά στην εκδήλωση του ερωτικού ενδιαφέροντος, ενδεχομένως αποκαλύπτει ένα συγκεκριμένο φόβο απέναντι στο ενδεχόμενο απόρριψης («... εγώ γενικώς όταν ... βγαίνω σ' ένα Bar με διάφορους φίλους κι αυτά εεε ... είμαι πολύ διστακτικός ... δεν ξέρω αυτό κατά πόσο επηρεάζει το κινητικό μου πρόβλημα που έχω ...»).

Ο Στέφανος αποδίδει την δυσκολία του να προσεγγίσει τον άλλον στη μεγάλο βαθμού επένδυση που ενέχει μια τέτοια προσέγγιση, καθώς το αίτημά που απευθύνει στον άλλον συνοδεύεται με μια διάθεση «ισόβιας δέσμευσης» («είσαι φίλος μου και θέλω να μείνεις φίλος μου για πάντα ...»), ενώ παράλληλα, επιχειρώντας να γίνει πιο επεξηγηματικός, επικαλείται χαρακτηριστικά του χαρακτηριστικά που τείνουν να δυσχεραίνουν την όποια συνδιαλλαγή, στο έδαφος της δυσκολίας του να «ανοιχτεί» («...δεν ανοίγομαι εύκολα σε κάποιον ξένο ... για να κάνω μια γνωριμία καινούργια δηλαδή ...»). Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της δυσκολίας, το ενδεχόμενο απόρριψης δημιουργεί την συνθήκη εκείνη όπου η έκφραση της ερωτικής επιθυμίας «αναβάλλεται» ή ακόμα και «αναστέλλεται».

Παρόλο που ο Στέφανος, έστω και διερευνητικά, διστακτικά ακόμα και υποθετικά τείνει να αναγνωρίσει την ενδεχόμενη συμβολή της αναπηρίας του στην απόρριψη ενός αιτήματος ικανοποίησης της ερωτικής του επιθυμίας, φαίνεται να αποφεύγει να αξιολογήσει την αναπηρία του ως έναν από εκείνους τους ενδεχόμενους παράγοντες που δύνανται να λειτουργήσουν επιβαρυντικά σε μια σχέση οδηγώντας την στη ρήξη (**Συνεντευκτής:** Έχεις σκεφτεί κάποιο λόγο που μπορεί να μην ευδοκίμησαν αυτές οι σχέσεις; Πιστεύεις ότι η ... η κινητική σου αναπηρία μπορεί να έπαιξε κάποιο ρόλο στο γεγονός ότι αυτές οι σχέσεις δεν ευδοκίμησαν;

⁸¹⁹ Είναι σαφές και αναδεικνύεται καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησης του Στέφανου (και όχι μόνο του Στέφανου αλλά και της πλειονότητας των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη) η πρόθεσή του να ανασκευάσει αυτό που αρχικά έχει επιχειρήσει να αποποιηθεί. Θα λέγαμε λοιπόν ότι η σχεδόν «αντανάκλαστική» προσπάθεια αποποίησης της αδυναμίας σε πρώτη φάση τείνει να αποτελεί το «όχι» εκείνο που φαίνεται να προετοιμάζει σε δεύτερο χρόνο μια κατάφαση, θέτοντάς τον σε θέση παραδοχής.

ΣΤΕ: Όχι όχι ... εεε η μία ... μία πρόσφατη ... που είχα ... ίσως λίγο ναι [...] Ίσως ναι ίσως λίγο να έπαιξε ρόλο ... εεε αλλά θέλω να πιστεύω πως ... δεν ήτανε ... αυτός ο λόγος ... ήταν άλλοι λόγοι ...»).

Ως εκ τούτου, στην αφήγησή του Στέφανου είναι δεικτική η πρόθεσή του να μην σταθεί στους λόγους εκείνους που συνέβαλαν στη διακοπή μιας σχέσης αποφεύγοντας έτσι του ενδεχόμενου να έρθει αντιμέτωπος με την αναγνώριση του ρόλου που μπορεί να έπαιξε η ύπαρξη της αναπηρίας του («... το παίρνω τελείως ρεαλιστικά και λέω «εφόσον τέλειωσε τέλειωσε και πάμε γι' άλλα ...»).

III.2 Αναπαραστάσεις των δύο φύλων.

Βρισκόμενος σε μια εξομολογητική διάθεση και επισημαίνοντας ότι η ολοκληρωμένη αφήγηση του βιώματος του, προϋποθέτει το μοίρασμα προσωπικών πληροφοριών αναδεικνύοντας απόκρυφες πτυχές της ζωής του, ο Στέφανος αφηγείται μια σειρά από ερωτικές εμπειρίες και με τα δύο φύλα.

Ο ίδιος προσανατολισμένος στη σαρκική απόλαυση της ερωτικής πράξης περιγράφει μια έντονη σεξουαλική ζωή («... το κορμί ζητάει κι άλλα πράγματα ... αυτό ... μπορεί να μην ... εμ ακούγεται τόσο ... καλό ... ηθικό ... εντός εισαγωγικών «ηθικό» κι αυτά αλλά ... εντάξει η ωμή πραγματικότητα είναι αυτή ...»).

Έχοντας ερωτικές επαφές και με τα δύο φύλα, ο Στέφανος προβαίνει σε μια σειρά διαπιστώσεων – διαφοροποιήσεων σχετικά με το πώς μεταβολίζουν την σωματική καταγραφή της αναπηρίας οι ερωτικοί σύντροφοι διαφορετικού φύλου. Σύμφωνα λοιπόν με αυτές τις διαπιστώσεις του Στέφανου, μια γυναίκα τείνει να στέκεται περισσότερο στη σωματική καταγραφή της αναπηρίας επισημαίνοντας μ' αυτό τον τρόπο εντονότερα το έλλειμμα απ' ότι ένας άνδρας ερωτικός σύντροφος ο οποίος τείνει να εστιάζει πρωτίστως στην ερωτική απόλαυση⁸²⁰ («... οι γυναίκες είναι πολύ πιο ... δηλαδή το κοιτάνε λίγο περισσότερο [...] ... πιστεύω ότι με τις γυναίκες ... ότι ... θα συζητηθεί και πιο πολύ ... εμ κι αρνητικά από διάφορες φίλες «... και τι τον θέλεις αυτόν που είναι έτσι που είναι αλλιώς και ... εμ γιατί δεν βρίσκεις ένα άλλο άτομο που ... να ... είναι αρτιμελής!»). Ως εκ τούτου, η γυναίκα ερωτική σύντροφος μέσα από

⁸²⁰ *Συνεντευκτής: Τι είναι αυτό που αναζητά ένας άνδρας ερωτικός παρτενέρ;*

ΣΤΕ: Εμμ ... την ερωτική απόλαυση αυτό πιστεύω ότι εντάξει σίγουρα ... παίζουν ρόλο και τα ... υπόλοιπα ... όχι ... όχι ... εεε ... ο άνδρας ας πούμε δεν θα ... εντάξει και την εμφάνιση θα κοιτάζει και το κινητικό ... θα το κοιτάζουνε ας πούμε ... γιατί δεν είναι κάτι που δεν φαίνεται ή μπορείς να το ... αποκρύψεις [...] αλλά ... πιστεύω ότι ... είναι διαφορετικά ...»).

την εστίαση στο «έλλειμμα» φαίνεται να διακινεί εντονότερο άγχος ευνουχισμού, καθιστώντας τον άντρα «ανεπαρκή» και «ανίκανο» να της προσφέρει την απόλαυση που επιθυμεί, σε αντίθεση με έναν άντρα ερωτικό σύντροφο που σύμφωνα με τον Στέφανο θέτει άλλες προτεραιότητες («... η γυναίκα το 'χει δει πολύ ... ψηλά έτσι τον αμανέ κι ότι ... εμ ζητάνε πολλά πράγματα πιστεύω [...] Δηλαδή μία γυναίκα μπορεί να ζητήσει ... εμ θα θέλει ... το αυτοκίνητο να έχει ο άλλος θα θέλει ... την οικονομική άνεση θα θέλει ... εεε ... εμ μία εμφάνιση εε ... τα οποία ένας άνδρας δεν τα θέλει όλα αυτά ...»).

Το ιστορικό παρελθόν του Στέφανου διαμεσολαβεί της αναπαράστασης που φέρει για τις γυναίκες καταδεικνύοντας ενδεχομένως τον κεντρικό ρόλο της «πατρικής γιαγιάς», ως το πρόσωπο εκείνο που διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στη ζωή του διαμεσολαβώντας μιας τέτοιας αναπαράστασης. Με άλλα λόγια, στην αφήγησή του ο Στέφανος περιγράφει τις γυναίκες απαιτητικές, με ιδιαίτερα υψηλές προσδοκίες απέναντι στις οποίες δύσκολα κάποιος άντρας δύναται να ανταποκριθεί, με αποτέλεσμα να καθίσταται ανεπαρκής («... επειδή τα τελευταία χρόνια όπως είπαμε οι γυναίκες ... δεν ξέρουνε κι ακριβώς το τι θέλουνε ... κι επειδή νομίζουνε ότι έχουνε ... ένα όργανο ... και νομίζουν ότι μπορεί να σε κάνουν ότι θέλουνε ... αυτό κάπου ... πάντα με χάλαγε ... δεν ξέρω γιατί ... αλλά με χάλαγε ... και [...] ότι ... επειδή είναι γυναίκα μπορεί να σε κάνει ότι θέλει ...»).

Το πεδίο των αναπαραστάσεων του Στέφανου για τα δύο φύλα αναδεικνύεται και σ' ένα συμβάν που έλαβε χώρα την περίοδο που ήταν φοιτητής. Αναφερόμενος στα φοιτητικά χρόνια και στις σχέσεις που είχε δημιουργήσει με τους καθηγητές επικαλείται δύο προσώπων που φαίνεται να τον στιγματίσαν, ενός «άνδρα» καθηγητή που αναπαρίσταται ως αρκετά «φροντιστικός», κινητοποιητικός και ενθαρρυντικός διατεθειμένος να ακούσει τις ανάγκες του Στέφανου και να ανταποκριθεί με διαθεσιμότητα στην κάλυψη των αναγκών αυτών και μιας γυναίκας καθηγήτριας που φαίνεται να τον απαξιώνει, να τον ματαιώνει και να τον αποθαρρύνει.

Αναγνωρίζοντας το πλαίσιο των αναπαραστάσεων που φέρει ο Στέφανος για τα δύο φύλα θεωρούμε ότι η παραπάνω περιγραφή των προσώπων και της σχέσης που δημιούργησε με αυτά δεν είναι καθόλου τυχαία καθώς φαίνεται να διαμεσολαβείται από το πλαίσιο αυτών των αναπαραστάσεων. Με άλλα λόγια, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο Στέφανος αισθάνθηκε πιο οικεία και μεγαλύτερη ασφάλεια μ' έναν

άνδρα παρά με μια γυναίκα δίνοντας έτσι τροφή στον αναγνώστη για διάφορες σκέψεις αναφορικά με τον οικογενειακό του παρελθόν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον μάλιστα παρουσιάζει το γεγονός ότι ο Στέφανος στέκεται πάρα πολύ στην αφήγησή του στο ύφος της καθηγήτριας, σε μια προσπάθεια νοσηματοδότησης αυτού. Αυτό λοιπόν που φαίνεται να του διακινεί η ανάμνηση αυτή, αναπολώντας το ύφος με το οποίο του απευθύνθηκε η συγκεκριμένη καθηγήτρια στο περιστατικό που περιγράφει, αφορά στην αναπαράσταση μιας γυναίκας που έχει απόλυτη εξουσία πάνω του καθώς είναι αυτή που σύμφωνα με το δικό της αξιολογικό σύστημα αποτιμά ποιος είναι «επαρκής» και ποιος όχι. Πρόκειται για την αναπαράσταση μιας γυναίκας που επισημαίνει διαρκώς το έλλειμμα απαξιώνοντας αυτούς που δεν μπορούν να «την ικανοποιήσουν», γεγονός που ανοίγει το πεδίο ερμηνειών φέρνοντας στο προσκήνιο παρελθοντικά βιώματα του Στέφανου αναφορικά με τις σχέσεις του με τους σημαντικούς άλλους («... ενώ ήμουνα σιγ... και είμαι σίγουρος ότι της είχα παραδώσει ένα κατά 80% τέλειο γραπτό γυρνάει τελείως ειρωνικά και μου λέει «ε πάρε ένα 5 και φύγε ...» έτσι το γραπτό ... το οποίο ... εμένα μου ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι εκείνη τη στιγμή ... δηλαδή σου δίνω μια τέλεια κόλλα και με ειρωνικό ύφος κιόλας δηλαδή και ο τρόπος της δεν ήτανε μπορεί να ήταν και 5 να ήταν και 4 με τα δικά της τα κριτήρια αυτά είναι ... εντάξει εγώ μπορεί να λέω ας πούμε ότι έγραψα και 10 λοιπόν ... αλλά όμως στη συγκεκριμένη ήμουνα σίγουρος ότι έγραψα γιατί είμαι αντικειμενικός και λέω ότι όταν γράφω γράφω κι όταν δεν γράφω το έλεγα πάλι ότι δεν έγραψα ...»).

IV. Η ΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.

IV.1 Η καλλιτεχνική δραστηριότητα ως πεδίο έκφρασης του φαντασιακού. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την επιθυμία του ν' ασχοληθεί με την φωτογραφία;

Σύμφωνα με τον Στέφανο η φωτογραφία είναι «μαγεία» καθώς αποτελεί το πεδίο έκφρασης μιας ευρείας γκάμας συναισθημάτων. Πρόκειται λοιπόν για την δυνατότητα περιγραφής και αποτύπωσης συναισθημάτων με τον πλέον εύγλωττο και αποκαλυπτικό τρόπο («... μια φωτογραφία είναι χίλιες λέξεις ... είναι μαγεία η φωτογραφία ειδικά αν γνωρίζεις ας πούμε και πως θα τραβήξεις μια φωτογραφία βγάζεις πολλά συναισθήματα από μια φωτογραφία ...»).

Η φωτογραφία είναι επίσης το μέσο απόδοσης ή αλλοίωσης της πραγματικότητας. Το αποτέλεσμα μιας φωτογράφισης εξαρτάται από την πρόθεση και την αισθητική του καλλιτέχνη και ως εκ τούτου, η υποκειμενικότητα του φωτογράφου διαμεσολαβεί

πάντα του αποτελέσματος θέτοντας ερωτηματικά στο κατά πόσο είναι δυνατή η πιστή - αντικειμενική απόδοση της πραγματικότητας. Με άλλα λόγια, η δυνατότητα παρεμβολής του φωτογράφου στο φωτογραφικό υλικό δύναται να διαστρεβλώσει την πραγματικότητα καθώς το αποτέλεσμα μπορεί να είναι τόσο αποκαλυπτικό όσο και περιοριστικό. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της συνειρμικής ακολουθίας και λαμβάνοντας υπόψη την τάση του Στέφανου να μειώσει, να περιορίσει, ενδεχομένως και να αποκρύψει την αναπηρία του διατυπώνεται το ερώτημα κατά πόσο η επιθυμία να ασχοληθεί με την φωτογραφία ενέχει την πρόθεσή του να αποκρύψει του σωματικού του ελλείμματος εκμεταλλευόμενος της «στατικότητας» ως μια τεχνική έκφρασης του φωτογραφικού υλικού.

2.2 ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ: ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ ΧΙΛΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ. ΣΤΟΧΕΥΟΝΤΑΣ ΣΕ ΜΙΑ ΕΙΚΟΝΑ ΠΟΥ «ΔΕΝ ΤΗΣ ΛΕΙΠΕΙ ΤΙΠΟΤΑ».

Παρουσίαση περιστατικού.

Η Μαργαρίτα είναι 34 ετών και γεννήθηκε με συγγενή απλασία του αριστερού κάτω άκρου, αποτέλεσμα γονιδιακής ανωμαλίας.⁸²¹ Η ίδια σπεύδει να επισημάνει τον τυχαίο χαρακτήρα του γεγονότος διασαφηνίζοντας έτσι ευθύς εξ' αρχής ότι η αναπηρία της δεν υπήρξε αποτέλεσμα ενός εξωγενούς παράγοντα, όπως θα μπορούσε να είναι η λήψη κάποιων απαγορευμένων φαρμακευτικών σκευασμάτων από την μητέρα της κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης.

⁸²¹ Η Μαργαρίτα είναι μια γυναίκα που φαίνεται να δίνει μεγάλη σημασία στην εικόνα της, γεγονός που αποδέχεται και η ίδια, περιγράφοντας με πόσο μεγάλη επένδυση «περιποιείται» τον εαυτό της, αποκαλύπτοντας τον τελετουργικό χαρακτήρα της διαδικασίας αυτής, που στόχο έχει την δημιουργία ενός «αψεγάδιαστου» αποτελέσματος. Μιλώντας για τον τρόπο που επιλέγει να περιποιηθεί της εικόνα της, η αφήγησή της αρχίζει και ρέει περισσότερο, αποκαλύπτοντας ένα κόσμο μυσταγωγίας όπου η ίδια επιλέγει ρούχα και κοσμήματα με τρόπο αριστοτεχνικό, επιχειρώντας μια αρμονία χρωμάτων και ύφους. Ακούγοντας με προσοχή την προσπάθεια της Μαργαρίτας να περιποιηθεί το σώμα της, την φαντάζομαι μπροστά από ένα καθρέφτη να δοκιμάζει ρούχα και αξεσουάρ προκειμένου να πετύχει το καλύτερο αισθητικό αποτέλεσμα, όπως αυτό ορίζεται από την προσπάθειά της να αποκρύψει την αναπηρία της. Συνεπώς, κύριος στόχος των ενδυματολογικών επιλογών της Μαργαρίτας φαίνεται να είναι η προσπάθεια απόκρυψης της αναπηρίας, καθιστώντας το ένδυμα «μανδύα συγκάλυψης» του «ελλείμματος» («**ΣΥΝ:** Οι ενδυματολογικές σου ... τα ρούχα που φοράς είχαν ποτέ στόχο να ... να κρύβουν το ... την αναπηρία σου; Το σκεφτόσουν, το φρόντιζες αυτό;

ΜΑΡ: Εεε ... ναι ... δηλαδή ως προς τι ... όχι ... ναι την αναπηρία με το ... θέμα ότι ας πούμε εμένα δεν μ' άρεσε να φορέσω ένα τζιν και να 'ναι μια μπλούζα μέχρι εδώ και από πίσω να φαίνεται ανομοιόμορφα ...»).

Στη προσπάθειά της να αποκρύψει το σωματικό της «έλλειμμα» η Μαργαρίτα καταφέρνει – ή τουλάχιστον έτσι φαντάζεται - να ερεθίσει την φαντασία του άλλου, καθώς τον προσκαλεί να ανακαλύψει αυτό που δεν του δείχνει («... κάποιος που καταλάβει ότι με κοιτάει γιατί έβλεπε ότι κάτι τρέχει από το να έχω χτυπήσει μέχρι τ' ότι ... «αυτή ας πούμε έχει κάποιο πρόβλημα γιατί περπατάει έτσι;»).

Στο πλαίσιο αυτής της αφηγηματικής διαδικασίας, ο τρόπος με τον οποίο η Μαργαρίτα μιλάει για το καλά «καμουφλαρισμένο» «έλλειμμα» διεγείρει την περιέργεια του συνεντευκτή ωθώντας τον, στις αρχικές τουλάχιστον συναντήσεις μαζί της, να επιχειρεί διαρκώς να ανακαλύψει αυτό που επιμελώς του αποκρύπτεται, παρά το γεγονός ότι το περιεχόμενο του λόγου της Μαργαρίτας αναφορικά με μια τέτοια αναζήτηση υπήρξε κατεξοχήν αποθαρρυντικό («... όταν κάποιος γυρνάει και σε κοιτάει ... και βλέπεις ότι σε κοιτάει περίεργα ... γιατί ... εμ σου λέει τι γίνεται τώρα ... να γυρνάς να τον κοιτάς αντίστοιχα ... για να τον κάνεις να ντρέπεται ...»). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτή η επιθυμία αποκάλυψης του «ελλείμματος» δεν αφορούσε στη συνδιαλλαγή του συνεντευκτή με άλλα άτομα που συμμετείχαν στη παρούσα έρευνα, πέραν της Μαργαρίτας.

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της συνδιαλλαγής θα μπορούσαμε να πούμε ότι η προσπάθεια συγκάλυψης του «ελλείμματος» νοηματοδοτείται μέσα από την πρόθεση του άλλου να αναζητήσει αυτό που του αποκρύβεται. Με άλλα λόγια, ο τρόπος με τον οποίο η Μαργαρίτα επιχειρεί να συγκάλυψει το «έλλειμμα» προσκαλεί τον άλλον σε μια «διαστροφική» αναζήτηση αποκάλυψης αυτού που του κρύβεται («... ΟΚ είδανε έναν άνθρωπο που περπατάει κάπως χωρίς να ξέρουνε ούτε καν τι ... τι είναι αυτό που μπορεί να έχει γιατί μπορεί να ήτανε ... ένα χτύπημα ... τ' οποίο ... να χρειάζεται κάποιον καιρό αποκατάστασης ας πούμε ...»).

Η Μαργαρίτα είναι η δευτερότοκη κόρη μιας τετραμελούς οικογένειας. Η αδερφή της Μαργαρίτας είναι 38 ετών, διαζευγμένη μ' ένα παιδί το οποίο γεννήθηκε βαρήκοο.⁸²²

Οι δύο αδερφές μεγάλωσαν σε μια οικονομικά ευκατάστατη οικογένεια. Ο πατέρας ήταν ελεύθερος επαγγελματίας και διατηρούσε μια αρκετά προσοδοφόρα επιχείρηση, με αποτέλεσμα να μην τους «λείπει τίποτα». Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των οικονομικών παροχών τόσο η Μαργαρίτα, όσο και η αδερφή της ολοκλήρωσαν τις δευτεροβάθμιες σπουδές τους σε ιδιωτικό σχολείο, ενώ φοίτησαν σε φροντιστήρια ξένων γλωσσών και σε ωδεία. Η Μαργαρίτα, μετά το πέρας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσής της, παρακολούθησε μαθήματα Αγγλικής και Ιταλικής γλώσσας, όπου και ολοκλήρωσε παίρνοντας αποδεικτικό βασικών γνώσεων, ενώ σπούδασε αρκετά χρόνια πιάνο.

Μιλώντας για τις σχέσεις της με τους γονείς της η Μαργαρίτα σε γενικές γραμμές επισημαίνει ότι υπήρξε καλή και υποστηρικτική. Κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στην σχέση με τον πατέρα της επισημαίνει ότι η επαγγελματική του ενασχόληση δημιουργούσε τέτοιες απαιτήσεις που καλούνταν να απέχει από την καθημερινότητα της οικογένειας. Η ίδια τον χαρακτηρίζει ως «εργασιομανή» επιχειρώντας έτσι να περιγράψει την επένδυση που είχε στην εργασία του. Ως εκ τούτου, αλλά και λόγω της δυσκολίας του να συνδιαλέγεται μ' ένα κράτος γραφειοκρατίας, όπως επισημαίνει η Μαργαρίτα, ο πατέρας ουδέποτε συνόδευσε την κόρη του σε επιτροπές απαλλαγών ή σε άλλους φορείς που απαιτούσαν την αναγνώριση της αναπηρίας της.⁸²³ Αντ' αυτού ένας μακρινός θείος κι ενίοτε η μητέρα της ήταν εκείνοι που είχαν αναλάβει την ευθύνη αυτή.

Στην αφήγησή της η Μαργαρίτα αναφέρεται στη δυσκολία του πατέρα να αποδεχτεί την αναπηρία της. Για παράδειγμα, αναφερόμενη στη πρωτοβουλία της να αγοράσει

⁸²² Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ιστορία της οικογένειας παρουσιάζει το γεγονός ότι η αναπηρία διαρκώς περνάει στο προσκήνιο επαναφέροντας με τον πιο πραγματικό τρόπο αυτό που η οικογένεια προσπαθεί να αρνηθεί, επιχειρώντας έτσι να ξεφύγει «από αυτό που δεν αντέχει». Η επανεμφάνιση της αναπηρίας σε μια οικογένεια που αρνείται πεισματικά ν' αναγνωρίσει το έλλειμμα έχει ξεχωριστή σημειολογία έστω και στα πλαίσια ενός συμπτωματικού συμβάντος.

⁸²³ Επιχειρώντας να νοηματοδοτήσουμε την εν λόγω απουσία του πατέρα, σε συνδυασμό με την συνολικότερη στάση που κράτησε απέναντι στην αναπηρία της κόρης του, θα λέγαμε ότι η έκθεση του σωματικού ελλείμματος της Μαργαρίτας φαίνεται να του διακινεί έντονα συναισθήματα, φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με μια ψυχική συνθήκη που δυσκολεύεται να διαχειριστεί.

ένα ζευγάρι πατερίτσες προκειμένου να κινείται εντός του σπιτιού, καθώς ως τότε είτε θα τοποθετούσε το τεχνητό της μέλος για να κινηθεί, είτε θα κινούνταν χοροπηδώντας στο ένα πόδι, δημιουργώντας εκ των υστέρων σοβαρό πρόβλημα στη μέση της, ο πατέρας αντέδρασε άμεσα απομακρύνοντας τις πατερίτσες από το πρώτο κιάλας βράδυ. Αναζητώντας η Μαργαρίτα την επόμενη ημέρα τις πατερίτσες ενημερώθηκε από την μητέρα της ότι ο πατέρας της αποφάσισε να τις επιστρέψει πίσω αξιολογώντας ότι δεν τις χρειάζονται.

Η Μαργαρίτα εκτός των άλλων περιγράφει κι έναν πατέρα υπερπροστατευτικό, αναγνωρίζοντας την ιδιαίτερη ενασχόλησή του μ' εκείνη σε σχέση με την αδερφή της. Όπως αναφέρει η ίδια, ο πατέρας της προσπαθούσε διαρκώς να την «διευκολύνει» προκειμένου να μην επιβαρύνεται περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψη και επισημαίνοντας διαρκώς έμμεσα μ' αυτό τον τρόπο το σωματικό της έλλειμμα.

Όσον αφορά στη μητέρα της, η Μαργαρίτα την περιγράφει ως έναν άνθρωπο που της «στάθηκε» πολύ. Αν και αναφέρει ότι η γέννησή της, όπως αυτή επισφραγίστηκε από την αναπηρία της, κλόνισε ιδιαίτερα την μητέρα της, ωθώντας την τότε να επισκεφτεί ψυχίατρο και να ακολουθήσει για κάποια χρόνια αντικαταθλιπτική φαρμακευτική αγωγή, στην πορεία τα πράγματα εξελίχτηκαν ιδιαίτερα καλά μεταξύ τους.

Η Μαργαρίτα μεγάλωσε σ' ένα οικογενειακό περιβάλλον όπου το θέμα της αναπηρίας ήταν ζήτημα «ταμπού» και δεν συζητιόταν. Όπως υποστηρίζει η ίδια, για πολλά χρόνια απέφευγε να μιλήσει για την αναπηρία της καθώς αναγνώριζε ότι διακινούσε έντονα συναισθήματα στους γονείς της που δυσκολεύονταν να διαχειριστούν. Με άλλα λόγια, η δυσκολία των γονέων να διαχειριστούν συναισθηματικά το ζήτημα της αναπηρίας της κόρης τους, ώθησε την Μαργαρίτα να προσπαθεί να αποποιηθεί «αυτό που δεν αντέχεται», δίνοντας έτσι χώρο στη φαντασίωση του πατέρα ότι δύναται να καλύψει κάθε ανάγκη της κόρης του, αναπληρώνοντας το «έλλειμμα» σε βαθμό που να μην «της λείπει τίποτα».

Μόλις τα τελευταία δύο χρόνια η Μαργαρίτα καταφέρνει να μοιραστεί με τους γονείς της ζητήματα που άπτονται των δυσκολιών της που σχετίζονται με την αναπηρία της, απευθύνοντάς τους με τρόπο έμμεσο και συγκεκριμένο ένα «κατηγορώ» σε σχέση με την δυσκολία τους όλα αυτά τα χρόνια ν' αναγνωρίσουν την αναπηρία της,

επιβαρύνοντάς την έτσι ακόμα περεταίρω. Αποτιμώντας τα τόσα χρόνια σιωπής που επισφράγισαν το ζήτημα της αναπηρίας, η Μαργαρίτα αναφέρεται στο όφελος που θα αποκόμιζε αν της είχε δοθεί η δυνατότητα να μιλάει ελεύθερα όλα αυτά τα χρόνια για ζητήματα που την βάραιναν ψυχικά και αφορούσαν στην αναπηρία της.

Η Μαργαρίτα είναι παντρεμένη τα τελευταία 5 χρόνια και δηλώνει πολύ ευτυχισμένη με τον σύζυγό της. Μάλιστα από την αφήγησή της διαφαίνεται ο σημαντικός ρόλος που έπαιξε στην ζωή της η παρουσία του συζύγου της, καθώς φαίνεται να συνέβαλε καθοριστικά στην απενεχοποίηση της αναπηρίας της και στην αλλαγή στάσης της, όπως αυτή εκφράζεται στη προθυμία της να μιλήσει «ελεύθερα και ανοιχτά»⁸²⁴ γι' αυτό που της συμβαίνει, σπάζοντας έτσι «τα δεσμά της σιωπής» που της είχε επιβάλει το οικογενειακό περιβάλλον.

Αναφερόμενη επίσης στη σχέση της με τον σύζυγό της, η Μαργαρίτα αποκαλύπτει ότι εδώ και κάποια χρόνια προσπαθούν ανεπιτυχώς να αποκτήσουν ένα παιδί εξαιτίας προβλημάτων αναπαραγωγής που αντιμετωπίζει ο σύζυγος. Μάλιστα, πριν από ένα χρόνο η Μαργαρίτα, όπως υποστηρίζει, «σωματοποίησε» το έντονο ψυχικό φορτίο που της προκάλεσαν οι επανειλημμένα αποτυχημένες προσπάθειες για την απόκτηση παιδιού κάνοντας κρίσεις πανικού. Ήταν και η στιγμή που αποφάσισε να επισκεφτεί

⁸²⁴ Η πορεία της αφήγησης της Μαργαρίτας καταδεικνύει μια υπέρμετρη διαθεσιμότητα της ίδιας να μιλήσει για το βίωμα της αναπηρίας της με τρόπο αποκαλυπτικό από μια θέση απόλυτης «ανοιχτότητας» που δεν χαρακτηρίζεται από περιστροφές, αναστολές και πρόθεση να συγκαλύψει.

Απέναντι στην άκρατη αυτή διαθεσιμότητα της Μαργαρίτας, ο συνεντευκτής επιχειρεί να θέσει ζητήματα που έχουν να κάνουν με τον ιδιωτικό και προσωπικό χαρακτήρα κάποιων πληροφοριών που δεν χρειάζεται να ειπωθούν, επιχειρώντας μ' αυτό τον τρόπο να οριοθετήσει την άνευ όρων τοποθέτηση της Μαργαρίτας. Η Μαργαρίτα φαίνεται να αντιπαρέρχεται της επισήμανσης αυτής, διατυπώνοντας ακόμα μια φορά την διαθεσιμότητά της για ένα άνευ όρων μοίρασμα που αφορά στο βίωμα της αναπηρίας της («... αν μου έλεγε κάποιος να το πω πιο ανοιχτά δεν θα το έλεγα ... δηλαδή πλέον το 'χω ... το 'χω προσπεράσει αυτό το κομμάτι δεν κρύβομαι για κάτι ... κάποια πράγματα που μ' έχουνε πειράξει, κάποια πράγματα που μ' έχουν βοηθήσει, κάποια ... εντάξει μέσα σ' όλο αυτό το πλαίσιο δεν έχω δηλαδή να κρύψω κάτι ότι ... «α! αυτό να μην το πούμε τώρα γιατί ναι πώς θα φανεί ξέρω 'γω θα είναι κάπως ...» όχι κανένα τέτοιο θέμα ...

Συνεντευκτής: Φαντάζομαι ότι θα υπάρχει όμως κι ένα κομμάτι που να είναι στα πλαίσια ... εεε έτσι πιο προσωπικό, πιο δύσκολο να ειπωθεί κι ενδεχομένως να μην χρειάζεται κιόλας να γίνει ... αλλά δεν είναι ... θεωρείς ότι είναι όλα ανοιχτά προς κουβέντα και προς συζήτηση, δηλαδή δεν υπάρχει κάτι που να είναι πιο ιδιωτικό, πιο προσωπικό;

ΜΑΡ: ... εεε δεν έχω αυτή την στιγμή δηλαδή ... εμ σκέφτομαι ... κάτι ... δηλαδή ας πούμε ... αν πω ένα ... κάτι που θα ήταν πιο προσωπικό και ίσως να μου ήταν πιο δύσκολο στο να μιλήσω ... εεε θα ήταν ή αν με ρωτούσες ας πούμε ότι ξέρεις κάτι εντάξει ... εμ όταν ήρθε η ώρα ξέρω 'γω για την πρώτη μου επαφή με κάποιον ας πούμε εκεί ήμουνα ... κάπως έτσι κι αυτά πώς θ' αντιδράσει εκείνος, πώς θα είμαι εγώ, πώς θα ... αλλά και πάλι δεν είναι κάτι που ... εε ... εε «Μην το συζητήσω γιατί ... ο άλλος ... και πώς θα φανεί και πώς θα ...» δηλαδή ... εντάξει ...»).

ψυχολόγο, επισημαίνοντας ότι ποτέ άλλοτε καθ' όλη την διάρκεια της ζωής της δεν αισθάνθηκε την ανάγκη να προβεί σε μια τέτοια κίνηση.

Από την αφήγηση της Μαργαρίτας διαφαίνεται ότι, πέραν της εστίασης στην εκπαίδευση, το κύριο μέλημα της οικογένειάς της φαίνεται να ήταν η αποκατάσταση της, μέσα από την δημιουργία της δικής της οικογένειας. Όπως αναφέρει η ίδια, απ' όσο θυμάται τον εαυτό της πρωταρχικός της στόχος και κύριο μέλημά της ήταν να δημιουργήσει την δική της οικογένεια, ρίχνοντας έτσι προς αυτή την κατεύθυνση όλο το βάρος των επενδύσεών της, τόσο εκείνη όσο και οι γονείς της.

I. Η ΠΡΟΣΗΛΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ.

Καθόλη της διάρκειας της αφηγηματικής διαδικασίας η Μαργαρίτα φαίνεται να υπερεπενδύει την σωματική της εικόνα, προβαίνοντας σε μια διαρκή προσπάθεια να παρέμβει με τέτοιο τρόπο σ' αυτήν ώστε να μην δύναται να γίνει διακριτό το σωματικά καταγεγραμμένο έλλειμμα, εφευρίσκοντας τρόπους να ελέγξει τόσο το μέγεθος, όσο και την ένταση του ελλείμματος αυτού, προκειμένου να «... *ξεγελάει τον άλλον ...*».

Προβαίνοντας σε μια αισθητική αποτίμηση της εικόνας της, όπως αυτό διαφαίνεται στον λόγο της με την χρήση του ρήματος «αρέσω», η Μαργαρίτα φαίνεται να λαμβάνει διαρκώς υπόψη της το πώς αυτή η εικόνα αξιολογείται από τους γύρω της («... *δεν μου άρεσε ας πούμε ... να ανεβαίνω στις σκάλες και να με κοιτάνε ...*»). Μιλώντας γι' αυτό που «δεν της αρέσει» να δει ο άλλος, αναδεικνύει την αναπαράσταση που φέρνει η ίδια για τον εαυτό της, όπως αυτή ορίζεται από τις προσπάθειές της να μεταβάλει την εικόνα αυτή. Αποτέλεσμα της προσπάθειας αυτής είναι η δημιουργία μιας εικόνας τόσο φροντισμένης, που το «έλλειμμα» γίνεται δυσδιάκριτο, αιχμαλωτίζοντας το βλέμμα του άλλου σε επιμέρους σημεία του πάντα στολισμένου από κοσμήματα σώματός της, με ενδεχόμενη πρόθεση να «αποπροσανατολίσει» το βλέμμα από την εστίαση στο σωματικό έλλειμμα («... *ένας που θα με δει έτσι δεν θα καταλάβει ότι έχω κάτι ...*»).

Η Μαργαρίτα, λοιπόν, επιχειρώντας διαρκώς να αποκρύψει την αναπηρία της με τέτοιο τρόπο ώστε να μην μπορεί ο άλλος να αναγνωρίσει το πραγματικό μέγεθος αυτής, διαμορφώνει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο συνδιαλλαγής με τους γύρω της,

καταδεικνύοντας το πώς η αναπηρία διαμεσολαβεί τις σχέσεις που αναπτύσσει, διαμορφώνοντας το φαντασιακό σενάριο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται οι σχέσεις αυτές («... γιατί πραγματικά δεν μπορείς να ξέρεις ο άλλος τι έχει ...»). Κινητήριο δύναμη είναι η προσπάθεια κατάδειξης ότι δεν υφίσταται «ευνουχισμός», μέσα σε μια φαντασιακή διάγνωση αυτού που φαίνεται να επισημαίνει με τρόπο απόλυτο το βλέμμα των άλλων. Συνεπώς, το πλαίσιο ψυχικής συγκρότησης της Μαργαρίτας φαίνεται να ορίζεται από τις συνεχόμενες και επαναλαμβανόμενες προσπάθειές της να «ελέγξει» αυτό που καταδεικνύει το βλέμμα του άλλου, εστιάζοντας τόσο σε τρόπους αλλοίωσης της εικόνας, όσο και στην επίτευξη στόχων πέραν των προσδοκιών του άλλου, αποβλέποντας πάντα στην απόκρυψη του ελλείμματος («... εεε μπορεί εγώ να μπορώ να κάνω και κάποια πράγματα που άλλοι ... δεν τα ... δεν τα κάνουν επειδή έχω την τέτοια «δεν μπορείς να το κάνεις, θα το κάνεις ...»). Αυτή η αναγνώριση, που αφορά στο πεδίο των ψυχικών διεργασιών που διακινεί η κατάδειξη του ελλείμματος, αποτελεί και το ερευνητικό πεδίο της παρούσας μελέτης.

Συνεπώς, η δυνατότητα αναγνώρισης του ελλείμματος από τον άλλον πυροδοτεί έντονη ψυχική αναστάτωση στην ίδια, φέρνοντάς την διαρκώς αντιμέτωπη με αυτό που επιχειρεί να αποκρύψει («... μ' αυτήν την ... την ερώτηση που τουλάχιστον μέχρι κάποια ηλικία γινότανε έως κι απ' όλους: «Τι έχεις; Γιατί περπατάς έτσι;» το οποίο το θεωρώ ... δηλαδή πιστεύω ... εντάζει έχω και που πρόβλημα ... πιστεύω και να μην είχα ... τον οποιοδήποτε θα έβλεπα ... δεν μου πάει να τον ... το θεωρώ αδιακρισία ...»).

Πρωτεύον λοιπόν μέλημα της Μαργαρίτας φαίνεται να αποτελεί η «εξαπάτηση» του άλλου, μέσα από την αλλοίωση της εικόνας της, ενώ δευτερεύον φαίνεται να είναι η προσπάθεια λειτουργικής βελτίωσης της καθημερινότητάς της («... εγώ όταν ... εγώ πρώτη φορά κοιτάχτηκα στο καθρέφτη κι είδα το σώμα μου ίδιο εντάζει ξέρω ότι πίσω έχει μια διαφορά ... αλλά ... μιλάω τώρα όπως θα σε δει ο άλλος πώς είσαι ... και δεν θα δει από 'δω να πετάει έτσι από 'κει να κάνει αλλιώς από 'κει ... έτσι μετά ας πούμε ... εε μπορώ να ξαπλώσω και να κοιμηθώ ... και στο πλάι και φορώντας το χωρίς να έχω ... πρόβλημα να μ' ενοχλεί να με κάνει ... πράγματα τα οποία δεν μπορούσα να τα κάνω»).

⁸²⁵ Προβαίνοντας η Μαργαρίτα σε μια αποτίμηση της στάσης που τήρησε όλα αυτά τα χρόνια απέναντι στην αναπηρία της, αναγνωρίζει ότι δεν εστίασε επαρκώς στη προσπάθεια λειτουργικής αποκατάστασης αυτής, όπως καταδεικνύεται από την χρήση του όρου «βολεμένη», καθώς κύριο

Η «εξαπάτηση» αυτή ενέχει την προσπάθεια διατήρησης μιας φαινομενικά ομοιόμορφης κίνησης που να παραπέμπει όσο το δυνατό πιο κοντά σε μια «κανονικότητα» («πριν από ... τώρα είναι τρία - τριάμισι χρόνια που έχω φτιάξει το πόδι ... το οποίο ήταν η πρώτη φορά στη ζωή μου που ... που κοιτιόμουν στον καθρέφτη κι έβλεπα το σώμα μου ... ίδιο ... όταν λέω ίδιο δηλαδή ... εμ εννοώ ότι ερχόντουσαν οι καμπύλες ίδιες [...] πρώτη φορά έτσι είδα τον εαυτό μου [...] κι έβλεπα το ίδιο πράγμα [...] αυτό όμως που έβλεπα εγώ κι έβλεπε κι ο άλλος ήταν ένα ίδιο πράγμα ...»). Ως εκ τούτου, η επιλογή ενός πρόσθετου τεχνητού μέλους δεν αξιολογείται μόνο στο έδαφος της λειτουργικής του αξίας αλλά κυρίως στο κατά πόσο μπορεί να προσδώσει στην εικόνα μια αίσθηση ομοιογένειας, συγκαλύπτοντας έτσι το μέγεθος του ελλείμματος («... θυμάμαι ότι πάντα ότι μου φτιάχνανε το αριστερό να είναι πιο ψηλό από το κανονικό ... επειδή ... έγερνα ... αρκετά στο περπάτημα ...»)⁸²⁶

Η έννοια της εικόνας ως είδωλο που αντανακλάται στον «καθρέφτη του άλλου» (όπου καθρέφτης αποτελεί το βλέμμα του άλλου) είναι ένα από τα κεντρικότερα θέματα στην ιστορία της Μαργαρίτας, καθώς φαίνεται να διαμεσολαβεί πάντα κάθε συναλλαγή με τους γύρω της («... προσπαθούσα όσο μπορούσα να ... να κρύβομαι [...] δεν μου πολυάρεσε ... να περπατάω ούτε του στυλ να σηκωθώ ας πούμε στον πίνακα ... επειδή το σκεφτόμουνα παρόλο που τα παιδιά που ήτανε και μέσα στην τάξη κι αυτά και ... με όλουςμίλαγα δεν είχα κάποιο πρόβλημα [...] εε δεν μ' άρεσε ότι θα σηκωθώ και θα περπατάω κάπως και θα με δούνε ... δεν μ' άρεσε εμένα σαν εικόνα ...»).

Όπως αναφέρει στην αφήγησή της η Μαργαρίτα, ποτέ δεν αισθάνθηκε άνετα με το σώμα της ώστε να μπορεί να το εκθέσει στους γύρω της, συμπεριλαμβανομένων και των γονιών της, και κυρίως του πατέρα της. Καταλυτικό ρόλο στη προσπάθειά της να άρει τις όποιες αναστολές της και να εκθέσει την αναπηρία της στα βλέμματα των άλλων, αποδραματοποιώντας το σαν γεγονός, φαίνεται να έπαιξε ο σύζυγός της («... εμένα με αποδέχονται αυτοί που είναι δίπλα μου, τώρα αν του αλλουνού δεν του αρέσει

μέλημα της υπήρξε η αισθητική και όχι η λειτουργική αναβάθμιση («... εντάζει εκεί δεν το 'ψαχνα όμως για κάτι καλύτερο ... ενώ θα μπορούσα ... δηλαδή και υπολογιστή είχα στο σπίτι και internet είχα στο σπίτι δηλαδή ... εμ θα μπορούσα να ψάχνω δεν ψαχνόμουνα ...»).

⁸²⁶ Βέβαια στην περίπτωση χρήσης ενός τεχνητού μέλους η κινητική βελτίωση που επιφέρει ένα τεχνολογικά αναβαθμισμένο τεχνητό μέλος συμπτύσσεται με την βελτιωμένη εικόνα που αυτό δημιουργεί, καθώς για την Μαργαρίτα «δεν αρκεί μόνο να περπατάει καλά αλλά να φαίνεται κιόλας» («... σε σχέση με το πώς περπατάγα περπατάω ... πολύ καλύτερα και οπτικά ... και γενικότερα στον τρόπο που ... το νιώθω ... εγώ»).

... *ας κοιτάει από την άλλη πλευρά ...*»). Η αίσθηση ότι έχει γίνει αποδεκτή από ένα κύκλο ανθρώπων, με κυρίαρχο τον σύντροφο της ζωής της, φαίνεται να ισοσταθμίζει τα επικριτικά βλέμματα των γύρω της στα οποία νιώθει την απόρριψη, δημιουργώντας ένα άλλο επίπεδο ανοχής στο αίσθημα αυτό, που της επιτρέπει μια πιο ψύχραιμη αντίδραση («... *ας κοιτάει από την άλλη πλευρά ...*»).

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, καταδεικνύεται με τον πλέον σαφή τρόπο ότι η φροντίδα και περιποίηση ενός σώματος που στόχο έχει την απόκρυψη των περιορισμών του αποτελεί μια ελλιπή αναγνώριση, αν δεν λάβουμε υπόψη το πεδίο «αντανάκλασης» αυτής της εικόνας. Συνεπώς, το πεδίο νοηματοδότησης μιας συμπεριφοράς που στόχο έχει να σαγηνεύσει και να αποπλανήσει, προϋποθέτει την ύπαρξη ενός άλλου, θέτοντας έτσι το πλαίσιο μιας συνδιαλλαγής. Με άλλα λόγια, είναι σαν να μελετάμε τις λειτουργίες ενός «projector» χωρίς να έχουμε εξασφαλίσει το «πανά προβολής» πάνω στο οποίο θα προβληθεί το οπτικοακουστικό υλικό.

Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε ότι η πλήρης κατανόηση της επένδυσης στην εικόνα, όπως αυτή αποτυπώνεται στη συμπεριφορά της Μαργαρίτας, προϋποθέτει την αναγνώρισή της μέσα σε μια συνθήκη συνδιαλλαγής με τους γύρω της, καθώς η περιποίηση του σώματος στοχεύει στη «τέρψη» του βλέμματος του άλλου, μέσα από το οποίο όμως θα ικανοποιηθεί κυρίως η ίδια («... *και βασικά πρέπει πιο πολύ πρώτα να σου αρέσει εσένα κι εντάζει αν αρέσει και στους υπόλοιπους εντάζει ...*»).

Σημαντικό παράγοντα αξιολόγησης αλλά και νοηματοδότησης της συμπεριφοράς της Μαργαρίτας όσον αφορά στην προσπάθεια απόκρυψης του ελλείμματος αποτελεί και το κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναδεικνύεται μια τέτοια συμπεριφορά. Με άλλα λόγια, η δυσφορία που προκαλεί στην ελληνική κοινωνία η θέαση της αναπηρίας, δημιουργεί μια συνθήκη τέτοια, όπου τα άτομα με αναπηρίες καλούνται να αποκρύψουν, να «καμουφλάρουν» την αναπηρία τους. Ως εκ τούτου, στην ελληνική κοινωνία η σωματική καταγραφή της αναπηρίας χρήζει κατά κύριο λόγο «μεταμφίεσης» προκειμένου να μην διακινήσει το ευρύ κοινωνικό αίσθημα. Συνεπώς, κάθε προσπάθεια αποκατάστασης ωθείται, πέρα από το κομμάτι του προσωπικού κινήτρου για βελτίωση, από μια κοινωνική απαίτηση συγκάλυψης του ελλείμματος («... *αυτό κυρίως συμβαίνει στην Ελλάδα ... κατά κύρια βάση ... δηλαδή ... εμ δεν συμβαίνει στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ... δηλαδή μόνο αν συγκρίνω το γεγονός ότι οι αθλητές που έρχονται από το εξωτερικό με τα ... που φοράνε τα μέλη και*

κυρίως στα πόδια έρχονται ... με κοντά σορτσάκια χωρίς να έχουνε κάποιο ... εε αφρολέξ να τους καλύπτει οπότε να μην φαίνεται ... εεε να ξεγελάει τον άλλον και τέτοια κανονικά «το πόδι μου είναι αυτό τελείωσε ας πούμε έρχομαι δεν μ' ενδιαφέρει έτσι ...» κι εμείς ... κοιτάμε «πω πω πώς να κρυφτούμε ... πω πω ... περπατάς λίγο έτσι ... να το διορθώσεις μην το ...» και πρώτα κοιτάς ... αν μπορείς να το διορθώσεις ... όχι για το δικό σου το καλό ... αλλά για το ότι οι άλλοι μπορεί να γυρίσουν να σε κοιτάζουν, να σε κοροϊδέσουν και να αισθανθείς άσχημα ... για κάτι που δεν φταις»).

II. ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ.

Κοινό στοιχείο των αφηγήσεων του συνόλου των ανθρώπων που έλαβαν μέρος στη παρούσα μελέτη είναι η προσπάθειά τους να «απενοχοποιήσουν» τους εαυτούς τους από το στίγμα της αναπηρίας, γεγονός που μας ωθεί ν' αναρωτηθούμε για το φανταστικό υπόβαθρο που συνοδεύει μια τέτοια σωματική καταγραφή. Εκφράσεις όπως, «δεν φταίω σε κάτι γι' αυτό που έχω ...» συναντώνται στη πλειοψηφία των αφηγήσεων των ανθρώπων που συμμετείχαν στη παρούσα μελέτη, όπου το υποκείμενο καταδεικνύει τη φανταστική «υπαιτιότητά» του μέσα από την διαρκή αποποίηση της ευθύνης του.

Σε μια προσπάθεια επεξήγησης του ενοχικού πυρήνα αυτής της δήλωσης, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η αναπηρία εγγράφεται ενδεχομένως ψυχικά ως η συνέπεια μιας «παραβίασης». Ως εκ τούτου, η εγγραφή της αναπηρίας ενέχει ενδεχομένως χαρακτήρα μιας πράξης «ευνουχισμού», η οποία καταγράφεται στο πραγματικό του σώματος ως αποτέλεσμα μιας διαπραχθείσας παραβίασης που λαμβάνει χώρα στο φανταστικό («δεν φταίω σε κάτι γι' αυτό που έχω ... πληρώνω όμως κάποια πράγματα ... και γιατί να γίνεται αυτό το πράγμα γιατί να υπάρχει αυτό ...»).

Μιλώντας για την αναπηρία της η Μαργαρίτα σπεύδει να επισημάνει ότι πρόκειται για ένα αιφνίδιο, αναπάντεχο και τυχαίο γεγονός, που δεν επεξηγείται μέσα από την αναγνώριση μιας αλληλουχίας πράξεων, παραλείψεων ή συμβάντων. Η επισημάνση αυτή έχει σαν στόχο να υπογραμμίσει ότι απέναντι στο ενδεχόμενο της αναπηρίας αποτελούμε όλοι μια στατιστική ποσόστωση, αναγνώριση που αποδυναμώνει την όποια παντοδυναμική φαντασίωση ελέγχου συντηρεί κάποιος, και διακινεί έντονο άγχος, καθώς μας καθιστά όλους εν δυνάμει ανάπηρους («... στην τελική ... και ο καθένας ότι παθαίνει ... δεν το κάνει επίτηδες ...»). Με άλλα λόγια, οι όποιες

προσπάθειες ανάδειξης «υπαιτιότητας» στο έδαφος ερμηνείας της αναπηρίας αποτελούν αντιστάσεις να αποδεχτεί κάποιος αυτό που ενδέχεται να του συμβεί.

Η Μαργαρίτα, μέσα από την διασαφήνιση ότι η αναπηρία της υπήρξε ένα τυχαίο γεγονός και ως εκ τούτου είναι αυθαίρετη και ανακριβής κάθε προσπάθεια ανεύρεσης παραγόντων αιτιότητας, επιχειρεί ενδεχομένως να απενοχοποιήσει τόσο τον εαυτό της όσο και τους γύρω της σχετικά με την αναπηρία της («... γιατί κανένας δεν θέλει να έχει κανένα πρόβλημα, ούτε κανένας γονιός θέλει να γεννήσει κανένα παιδί με πρόβλημα ... με το οποιοδήποτε πρόβλημα ούτε κανένας θέλει να πάθει κάποιο ατύχημα και να 'χει κάποιο ... να πάθει κάποιο πρόβλημα ... (γελάει ειρωνικά) κανένας δεν ... δεν θέλει δεν είναι κάτι που το κάνεις επίτηδες είναι κάτι που συμβαίνει ...»). Αυτό που μπορεί να φαντάζει αυτονόητο στον αναγνώστη και αφορά ενδεχομένως στο γεγονός ότι η αναπηρία αποτελεί μια συνθήκη την οποία το άτομο δεν δύναται να διεκδίκησε ή και να επιθύμησε, η Μαργαρίτα τείνει διαρκώς να το επισημαίνει, εκφράζοντας έτσι την πρόθεση της κοινωνίας να στοχοποιεί και να στιγματίζει τα άτομα με αναπηρίες ως «συντελεστές», ή ακόμα και «υπαίτιους» της αναπηρίας τους.

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στο σύνολο των αφηγήσεων των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη διακρίνεται η ανάγκη να καταδείξουν στον λόγο τους την επάρκειά τους, είτε μέσα από την επίδειξη μιας «κανονικότητας», εξομαλύνοντας τις όποιες διαφοροποιήσεις στο έδαφος της αναπηρίας τους, εντάσσοντας έτσι τους εαυτούς τους στον μέσο όρο, είτε επιχειρώντας να καταδείξουν ιδιαίτερες δυνατότητες, ικανότητες και ταλέντα προκειμένου να αναπληρώσουν το έλλειμμα. Οι δύο παραπάνω συμπεριφορές που διακρίνονται στις αφηγήσεις των ατόμων με αναπηρίες που συμμετείχαν στη παρούσα μελέτη, μπορεί να έχουν κι έναν συμπληρωματικό χαρακτήρα, καθώς όσο μεγαλύτερη ψυχική απόσταση χρειάζεται να πάρει κάποιος από το έλλειμμα, τόσο μεγαλύτερη η ανάγκη του να επικαλεστεί μια «καλώς εννοούμενης» ιδιαιτερότητάς, στο έδαφος των εξαιρετικών δυνατοτήτων του.

Π.1 Ανασκευάζοντας διαρκώς την αδυναμία: Κάθε δήλωση αδυναμίας διαδέχεται και μια προσπάθεια ανασκευής της.

Καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησης της Μαργαρίτας είναι ευδιάκριτη η προσπάθειά της να πάρει απόσταση από την αδυναμία, ως κάτι που την φέρνει αντιμέτωπη με την

αναπηρία της. Ως εκ τούτου, ο τρόπος με τον οποίο η Μαργαρίτα αρθρώνει λόγο καταδεικνύει την πρόθεσή της να υποβαθμίσει το έλλειμμα, φροντίζοντας έτσι πάντα να υπάρχει ένας επιθετικός προσδιορισμός που πρόθεση έχει να «ελαφρύνει», έως και να εξαλείψει τον περιορισμό (*«παρόλο που γενικότερα έβλεπε ... ότι δεν αντιμετωπίζω κάποιο ιδιαίτερο... πρόβλημα σε κάτι ...»*).

Συνεπώς, υιοθετώντας περιφραστικούς χαρακτηρισμούς προκειμένου να αποδώσει την έννοια της αναπηρίας, όπως για παράδειγμα «δυσκολία», η Μαργαρίτα επιχειρεί ενδεχομένως εκτός από το να αλλοιώσει εννοιολογικά τον όρο αναπηρία, να εντάξει τον εαυτό της σε μια ευρύτερη ομάδα ατόμων που αντιμετωπίζουν «δυσκολίες», οι οποίες δεν αποτιμώνται μόνο στην ύπαρξη μιας κινητικής αναπηρίας. Επίσης, η χρήση του όρου «δυσκολία» ως μια έννοια πιο περιγραφική, ενέχει ενδεχομένως την πρόθεση να μην διακινήσει στον συνομιλητή τόσο έντονα συναισθήματα όπως αυτά που θα διακινούσε η χρήση του όρου «αναπηρία».

Καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησης της Μαργαρίτας, το έλλειμμα φαίνεται να παίρνει καθολικό χαρακτήρα στη ζωή της, καθώς τείνει να λειτουργεί με γνώμονα πάντα το πώς θα ανασκευάσει την οποιαδήποτε δηλωθείσα έκφραση αδυναμίας που μπορεί να την φέρει αντιμέτωπη με αυτό που «δεν αντέχει να αναγνωρίσει». Για παράδειγμα, προκειμένου να μην σταθεί στο ψυχικό βάρος που προκάλεσε στη μητέρα της η είδηση της αναπηρίας της, σπεύδει να αποδώσει την όποια ψυχική αναστάτωση στον αιφνίδιο τρόπο με τον οποίο η μητέρα ήρθε αντιμέτωπη με το γεγονός αυτό και όχι σ' αυτή καθ' αυτή η αναπηρία της (*«... κι εκείνη την είχε ενοχλήσει γιατί της ήρθε ξαφνικό ... λογικό ήταν και 'μένα θα μου ερχόταν ξαφνικό δηλαδή ...»*).

Στην προσπάθειά της να ανασκευάσει το «έλλειμμα», η Μαργαρίτα επιχειρεί να αρνηθεί την ψυχική καταγραφή που έχει το βίωμα της αναπηρίας, διατυπώνοντας μια φανταστική «αυτοτέλεια» της ψυχικής πραγματικότητας. Με άλλα λόγια, η βιωμένη εμπειρία και η ψυχική καταγραφή αυτής, δεν συγκλίνουν στον λόγο της Μαργαρίτας. Συνεπώς, η αναπηρία και οι περιορισμοί που αυτή, ως κατάσταση, επιφέρει στο άτομο αποσυνδέονται από την ψυχική πραγματικότητα του ατόμου χωρίς να αποτελούν αιτιογενείς παράγοντες δημιουργίας ψυχικών ελλειμμάτων. Ως εκ τούτου, μέσω αυτού του ισχυρισμού η Μαργαρίτα μπορεί να διατείνεται ότι το έλλειμμα περιορίζεται μόνο στο σώμα και όχι στο ψυχικό όργανο (*«... αλλά αυτό είναι κάτι που μπορεί να το είχα σαν φοβία ας πούμε «πω πω μην γλιστρήσω ... πω πω μην αυτό ... πω πω μην εκείνο...»*

*κι αν είχα και τα δυο μου πόδια ... δηλαδή εεε ... υπάρχουνε άνθρωποι που φοβούνται
ας πούμε ... ν' ανέβουνε φοβούνται να κατέβουνε φοβούνται ... και δεν σημαίνει αυτό
ότι είναι ακρωτηριασμένοι ...»).*

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, η Μαργαρίτα πολλές φορές μιλάει στην αφήγησή της γενικά και αφηρημένα, αποφεύγοντας να μιλήσει σε πρώτο πρόσωπο, κυρίως όταν πρόκειται για ζητήματα που άπτονται του πώς «μεταβολίζει» η κοινωνία την αναπηρία και το άτομο που την φέρει. Ως εκ τούτου, αναφερόμενη στην αφήγησή της σε περιστατικά ρατσισμού, η Μαργαρίτα σπεύδει να «κρυφτεί» πίσω από γενικεύσεις, παίρνοντας έτσι απόσταση από οποιαδήποτε προσπάθεια προσωποποίησης, επισημαίνοντας ότι δεν είναι αυτή και το είδος της αναπηρίας που φέρει, που εγείρει την αντίδραση των άλλων, αλλά η γενικότερη στάση μιας μεγάλης μερίδας του πληθυσμού απέναντι στα άτομα με αναπηρίες («... *θυμάμαι γενικότερα ότι υπήρχε αυτή η αντίδραση ... και σαφώς δεν θα υπήρχε μόνο σε 'μένα ...*» και παρακάτω *«Αυτό που δεν μ' αρέσει είναι ότι βλέπω όχι από όχι εντάζει όχι απ 'όλους τους ανθρώπους που έχω γνωρίσει στη ζωή μου ας πούμε που έχω συναντήσει από πολλούς τέλος πάντων μία ... λύπηση προς τ' άτομα που έχουνε κάποιο πρόβλημα τ' οποιοδήποτε είναι αυτό δεν λέω συγκεκριμένα μόνο για 'μένα ...*»). Με άλλα λόγια, η Μαργαρίτα επιλέγει να μιλήσει για τον κοινωνικό στιγματισμό, παίρνοντας σαφείς αποστάσεις από το ενδεχόμενο να έχει υπάρξει η ίδια θύμα ρατσισμού στο έδαφος της αναπηρίας της («... *παρόλο που ... εμ ούτε ... δηλαδή δεν αισθάνθηκα άσχημα ποτέ, ούτε με τους γονείς μου ... παρέες είχα πάντα ... κάποια στιγμή εντάζει γνώρισα και τον άντρα μου και κάποιες άλλες σχέσεις που είχα ... εντάζει δεν ήταν όλοι ... ότι ήταν όλοι θετικοί μαζί σου αλλά δεν ήταν κι όλοι αρνητικοί ... εεε ούτε από συγγενείς μου και τέτοια ... ποτέ από κανέναν ...*»).

Επίσης, κάθε φορά που η Μαργαρίτα στην αφήγησή της αποκαλύπτει ένα δυσάρεστο συναίσθημα ως αποτέλεσμα της αναπηρίας της σπεύδει να το αμφισβητήσει με πρόθεση να το υποβαθμίσει, σαν να μην μπορεί να αντέξει το ψυχικό βάρος που ενέχει αυτό που λέει («... *λέω «εγώ ας πούμε γιατί ... γιατί αισθάνομαι τόσο ... άσχημα;» δηλαδή άσχημα; ...*»).

Στην ίδια γραμμή κινείται και η προσπάθεια της Μαργαρίτας να μεταθέσει τον βαθμό δυσκολίας, ως απόρροια του σωματικού περιορισμού που επιβάλει η αναπηρία, σε μια

άλλη συνθήκη, επιχειρώντας έτσι να αποφορτίσει τον ψυχικό αντίκτυπο αυτής. Έτσι, επιχειρεί να υποβαθμίσει τον περιορισμό που επιβάλλει η απουσία κάτω άκρου, «μεταθέτοντας» τον περιορισμό σε άλλο σημείο του σώματός της, με πρόθεση να αποδραματοποιήσει την όποια ψυχική δυσφορία δημιουργείται στο έδαφος μιας τέτοιας αναγνώρισης («... και πιο πολύ κουράζομαι από την μέση παρά από το ... από το πόδι ...»).

II.2 Προβάλλοντας το έλλειμμα στους άλλους.

Καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησης της Μαργαρίτας, διαπιστώνεται η προσπάθειά της να προβάλει στον άλλον το έλλειμμα. Ως εκ τούτου, η Μαργαρίτα φαίνεται να λαμβάνει θέση «παρατηρητή», όπου αποφεύγοντας να μιλήσει για το προσωπικό της βίωμα αναφέρεται σε τρίτο πρόσωπο, καταδεικνύοντας τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με κινητικές και άλλους είδους αναπηρίες σ' ένα «μη φιλικό» προς τις ανάγκες τους αστικό περιβάλλον («... ειδικά συγκεκριμένα κομμάτια μέσα στην Αθήνα ... να βγει ας πούμε ένας τυφλός να περπατήσει στα μισά πεζοδρόμια ... όχι θα 'χει φάει την μούρη του εδώ την τρώμε εμείς που βλέπουμε ...»).

Συνεπώς, προβάλλοντας στους άλλους την δυσκολία στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία τους, η Μαργαρίτα αναγνωρίζει τον εαυτό της ως «επαρκή»,⁸²⁷ παίρνοντας έτσι απόσταση από οποιοδήποτε αίτημα υποστήριξης στο έδαφος αναγνώρισης των αναγκών της, ως πράξη που δύναται να δηλώσει αποδοχή της αδυναμίας της, ενώ επίσης τείνει να αποδίδει στο ενδεχόμενο αίτημα υποστήριξης των άλλων επιτακτικό χαρακτήρα στο έδαφος των εκτεταμένων περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία τους («... κάποια άτομα θα έπρεπε μία με δύο φορές την εβδομάδα να τα καλούνε συγκεκριμένα να μιλάνε ή ίσως και όλους μας ... αλλά αν όχι όλους μας τουλάχιστον κάποια άτομα που ... τα βλέπεις ότι έχουνε ... είτε νοητική στέρηση, είτε και κάτι ακόμα, που κολάνε σε κάποια πράγματα ... που ... που κάποιος ειδικός μπορεί λίγο να τα προσεγγίσει πιο πολύ ...»).

Στο γενικότερο πλαίσιο της προσπάθειας αποκήρυξης της αδυναμίας εμπεριέχεται και η προσπάθεια της Μαργαρίτας να αποποιηθεί των όποιων ευθυνών της αφορούν στην απόφασή της να διακόψει τα μαθήματα πιάνου τα οποία παρακολουθούσε, επιχειρώντας έτσι να διατηρήσει σαφείς αποστάσεις από την ενδεχόμενη «ανάγνωση»

⁸²⁷ Βλ παρακάτω «II.4 Αναλαμβάνοντας μια θέση επάρκειας.»

ότι η μη ολοκλήρωση των σπουδών της υπήρξε αποτέλεσμα δικών της αδυναμιών.⁸²⁸ Για παράδειγμα, αναφερόμενη στους λόγους που διέκοψε τα μαθήματα πιάνου η Μαργαρίτα εστιάζει στην συχνή και άνευ λόγου εναλλαγή διδασκάλων, γεγονός που την δυσκόλεψε σε βαθμό τέτοιο που τελικά την ώθησε να διακόψει τις σπουδές της («... δεν ... γινόταν άλλο γιατί με τα χρόνια ... όχι από φταίξιμο δικό μου είχα αλλάζει πολλές καθηγήτριες ...»). Πέραν της όποιας αντικειμενικότητας ενέχει ο ισχυρισμός αυτός της Μαργαρίτας, μια τέτοια απόφαση δεν μπορεί να είναι προϊόν μιας μονοσήμαντης συνθήκης. Στη προσπάθειά μας να φωτίσουμε παραπάνω τα κίνητρα μιας τέτοιας επιλογής, αναδεικνύονται μια σειρά γεγονότων που φαίνεται να συνέβαλαν ουσιαστικά στην απόφασή της να διακόψει την εκπαίδευσή της στο πιάνο, όπως για παράδειγμα το γεγονός ότι μέσα από την ενασχόλησή της αυτή καλούνταν ν' ανταποκριθεί σε κάτι που αρχικά τουλάχιστον, σύμφωνα με την ίδια, υπήρξε η επιθυμία κάποιου άλλου («αναφερόμενη στον πατέρα της) ... πιθανότατα από εκείνον να ξεκίνησε ...»), ενώ σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραμάτισε και το γεγονός ότι κάθε διαδικασία εκπαιδευτικής αξιολόγησης που αφορούσε στην επίδειξη των ικανοτήτων της, πυροδοτούσε ένα κατακλυσμιαίο άγχος στην ίδια το οποίο φαίνεται να αδυνατούσε να διαχειριστεί.

II.3 Επισημαίνοντας μια «κανονικότητα».

Στην αφήγησή της η Μαργαρίτα εκφράζει μια διαρκή και πάγια ανάγκη επισήμανσης μιας «κανονικότητας» που διέπει την ζωή της, παίρνοντας έτσι απόσταση από την αναπηρία της, επιχειρώντας διαρκώς και αδιαλείπτως να μειώσει την ένταση του περιορισμού που αυτή επιβάλλει. Η εστίαση στο περιεχόμενο της αφήγησης της Μαργαρίτας καταδεικνύει σαφώς ότι «δεν υφίσταται περιορισμός», απόρροια της προσπάθειάς της να επιβάλει στον εαυτό της ένα εσωτερικό μέτρο που ορίζει μια κανονικότητα, εξομαλύνοντας έτσι την όποια διαφορετικότητα στο έδαφος της αναπηρίας της. Για παράδειγμα, μιλώντας για τον εαυτό της, επισημαίνει την ομαλή

⁸²⁸ Επίσης, στην ίδια κατεύθυνση διατήρησης απόστασης από το έλλειμμα η Μαργαρίτα αναφερόμενη στην αδυναμία της να τρέξει υποστηρίζει ότι δεν είναι αποτέλεσμα της αναπηρίας της, όπως αυτή καταγράφεται στο σώμα της δια της απουσίας του αριστερού κάτω άκρου, αλλά είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι δεν έχει εστιάσει αρκετά σε αυτή τη προσπάθεια, με αποτέλεσμα να μην έχει εξασκήσει μια τέτοια ικανότητα («... αυτό εντάζει είναι κάτι που με ... αλλά δεν έχω ενδιαφερθεί κι εγώ η ίδια δηλαδή να το εξετάσω για να πω ... ότι OK μήπως θα μπορούσα να τρέξω ... να πάω να μάθω να τρέχω δηλαδή έχω επαναπαυτεί ...» και παρακάτω «... για να πάω να τρέξω ας πούμε να πω ότι μπορώ να τρέξω δεν είναι ότι δεν μπορώ να το κάνω γιατί υπάρχουνε κι αθλητές που τρέχουνε εε ... αλλά ... χρειάζεται σαφώς ένα διαφορετικό μέλος ... όχι αυτό που φοράω ... και χρειάζεται και κάποια εκπαίδευση ...»).

εκπαιδευτική της πορεία που δεν χαρακτηρίστηκε από αναταράξεις και ιδιαίτερες δυσκολίες («... τελείωσα το ... σχολείο κανονικά ...»), ενώ αναφερόμενη στην αναπηρία του ανιψιού της σπεύδει επίσης να επισημάνει την κανονικότητα που διέπει την πορεία εξέλιξής του κατόπιν μιας απόλυτα επιτυχημένης ιατρικής παρέμβασης («... ο ανιψιός μου γεννήθηκε βαρήκοος έκανε κοχλιακό εμφύτευμα είναι μια χαρά εντάξει πηγαίνει κανονικά σχολείο μιλάει ... όλα [...] μπορεί εντάξει το παιδί να εξελίσσεται μια χαρά κανονικά και να μην έχει κανένα πρόβλημα [...]... είναι 12 χρονών τώρα ... μια χαρά εντάξει ...» και παρακάτω «... κι αυτουνού το πρόβλημα ουσιαστικά πλέον είναι σαν να μην υπάρχει [...] ... ακούει κανονικά μιλάει κανονικά και δεν έχει κάποιο πρόβλημα ... δεν θα φαίνεται και ... απολύτως τίποτα ...»). Επαναλαμβάνοντας λοιπόν στον λόγο της λέξεις και φράσεις όπως «μια χαρά», «κανονικά», «κανένα πρόβλημα», η Μαργαρίτα επιχειρεί να εξομαλύνει την όποια διαφοροποίηση στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία της.

Επίσης, το γεγονός ότι προηγείται της μνημονικής ανάκλησης των σχολικών της χρόνων η ανάγκη διαβεβαίωσης του συνεντευκτή ότι το περιεχόμενο της εν λόγω αφήγησής δεν πρόκειται να καταδείξει κάποια ιδιαιτερότητα, ως ενδεχόμενο αποτέλεσμα της αναπηρίας της, επισημαίνοντας έτσι την «κανονικότητα» που διέπει το βίωμά της, αποτελεί ακόμα μια προσπάθεια της Μαργαρίτας να εξομαλύνει την όποια διαφορετικότητα στο έδαφος της αδυναμίας της («... από 'κει και πέρα στο σχολείο γενικά ... εμ ... δεν θυμάμαι έτσι ιδιαίτερα πράγματα ... εμ να με πείραζαν ...»).

Ως εκ τούτου, μιλώντας για τα σχολικά της χρόνια η Μαργαρίτα περιορίζεται στην αφήγησή της σε γενικότητες, χωρίς να υπεισέρχεται ιδιαίτερα σε συγκεκριμένα γεγονότα, επισημαίνοντας διαρκώς ότι δεν αισθάνθηκε ποτέ να διαχωρίζεται από τους συνομηλικούς της στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της («... επειδή κι όταν ήμασταν και πιο μικροί και τα παιδιά έτσι ρωτάνε κοιτάνε πιο ... πιο έντονα γιατί δεν καταλαβαίνουν το πως αυτό μπορεί να πειράζει τον άλλον ... εεε ... αλλά γενικά πάντα είχα παρέες ... δεν ήμουν δύσκολη στο να κάνω φίλιες, είτε με κορίτσια, είτε με αγόρια ...»).⁸²⁹ Μόλις μετά δυσκολίας, και κατόπιν των αλλεπάλληλων προσκλήσεων του

⁸²⁹ Καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησής της, η Μαργαρίτα τείνει να επισημαίνει ότι η αναπηρία της δεν διαμεσολάβησε με τρόπο αρνητικό τις σχέσεις με τους γύρω της, περιγράφοντας έτσι μια κοινωνική συνδιαλλαγή χωρίς ιδιαιτερότητες («... και γενικότερα σε αυτό το κομμάτι δεν αντιμετώπισα κάποιο ... δηλαδή δεν αισθανόμουν ότι ... η παρείσακτη ή οτιδήποτε ή ότι με αντιμετώπιζουσε κάπως επειδή ας πούμε έχω κάποιο πρόβλημα ή ότι με βλέπουν κάπως ... όχι ...»).

συνεντευκτική, η Μαργαρίτα ανακαλεί στη μνήμη της ένα περιστατικό που έλαβε χώρα όταν η ίδια ήταν σε ηλικία 8-9 ετών, όπου ένας συμμαθητής της δεν την προσκάλεσε στο πάρτι του εξαιτίας της αναπηρίας της («... ήτανε πέμπτη ... έκτη τάξη ήμασταν δηλαδή αρκετά μεγάλα ... και επειδή υπήρχαν και κάποια άλλα παιδιά ... 'κανα δύο που είχανε μια ελαφριά νοητική στέρηση ... εεε κάποιο άλλο που τώρα μεγαλώνοντας ας πούμε πρέπει να είχε ... πρόβλημα δυσλεξίας [...] έβλεπες ότι δεν μπορούσε να ... τα καταλάβαινε όλα αλλά δεν μπορούσε να διαβάσει ας πούμε διάβαζε σαν να είναι πρώτη δημοτικού και ούτε καν ... και θυμάμαι ότι ... ας πούμε δίνει προσκλήσεις σε όλα τα παιδιά ... εκτός από 'μένα και τα δυο τρία άτομα που υπήρχανε με κάποιο ... πρόβλημα ... και αυτό θυμάμαι τότε με είχε πειράζει ... και μάλιστα είχα πει ... «αχ ...» ξέρω γω ... γιατί είδα την διεύθυνση από την κοπέλα που καθόμουνα μαζί της «Να έρθω κι εγώ;» «Ε, όχι ...» μου λέει «γιατί πού θα χωρέσουμε όλοι τόσα άτομα μέσα σ' ένα σπίτι δεν γίνεται!» κι εκεί ας πούμε είχα αισθανθεί από τον συγκεκριμένο και ίσως και από κάποια άλλα ... αγόρια πιο πολύ γιατί κορίτσια 4-5 ήμασταν οπότε όλες μαζί έτσι ... κάναμε παρέα εεε ... ότι εντάξει μέχρι ένα σημείο δεν ήμουνα ... αποδεκτή δηλαδή ...»).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι, στη προσπάθεια διαφύλαξης της εικόνας της, η Μαργαρίτα τείνει να αποποιείται της όποιας διαφορετικότητάς στο έδαφος ανάδειξης της αναπηρίας της, επισημαίνοντας διαρκώς μια πορεία ζωής που δεν διαμεσολαβείται στο ελάχιστο απ' αυτήν (την αναπηρία) («... μεγαλώνοντας όμως κι εγώ ... και βλέποντάς με ότι ... εντάσσομαι στο κοινωνικό σύνολο κι ότι ... έχω και παρέες και ... δεν αντιμετωπίζω ιδιαίτερα προβλήματα ας πούμε να μην με κάνει κανείς παρέα ή ... εμ να βλέπεις ότι ... μου μιλάνε άσχημα ή οτιδήποτε ...»).

II.4 Αναλαμβάνοντας μια θέση επάρκειας.

Η Μαργαρίτα στην αφήγησή της επαναλαμβάνει διαρκώς δύο φράσεις, επιχειρώντας έτσι να δηλώσει την άρνησή της να δεχτεί τον περιορισμό που προκαλεί η σωματική της αναπηρία «Δεν έχω ανάγκη ...» και «δεν μου λείπει τίποτα ...». Από μια θέση επάρκειας που εξασφαλίζεται από την πλήρη κάλυψη όλων των αναγκών της, η Μαργαρίτα σπεύδει να αποποιηθεί την αδυναμία που μπορεί να θέσει κάποιον σε θέση ανάγκης.

Η Μαργαρίτα μεγάλωσε σε μια οικογένεια που φρόντισε να την μάθει να μην εκφράζει τις ανάγκες της, καθώς αυτό θα αποτελούσε δήλωση των αδυναμιών της. Η προσπάθεια του πατέρα να μην της «λείψει τίποτα» είχε σαν στόχο όχι μόνο την συγκάλυψη του ελλείμματος, αλλά ακόμα και την εξομάλυνσή του, επιχειρώντας έτσι μια παντοδυναμικού τύπου διευθέτηση μιας συνθήκης «στέρησης». Συνεπώς, μεταφράζοντας το έλλειμμα σε οικονομικούς όρους και δουλεύοντας προς την κατεύθυνση εξάλειψής του, ο πατέρας φαντασιακά ανα – «πληρώνει» το σωματικό έλλειμμα της κόρης του. Σ' αυτό λοιπόν το πλαίσιο, όπως διαμορφώνεται από την στάση των γονιών της απέναντι στην αναπηρία της, το έλλειμμα εξομαλύνεται κάποιες φορές τόσο πολύ που είναι τελικά σαν να μην έχει λάβει χώρα ποτέ.

Στο πλαίσιο λοιπόν διαμόρφωσης μιας φαντασιακής συνθήκης επάρκειας, η Μαργαρίτα αποποιείται μαζί με τα ελλείμματα της και τις ανάγκες της, καθώς η ανάγκη ταυτίζεται με την αδυναμία. Ως εκ τούτου, μέσα σ' αυτό το φαντασιακό καθεστώς η Μαργαρίτα στερείται τη δυνατότητα να πάρει βοήθεια, καθώς αυτό θα αποτελούσε πράξη αποδοχής των περιορισμών της. Για παράδειγμα, αποδοκιμάζοντας τον πλημμελή τρόπο με τον οποίο ασκούν τα καθήκοντά τους οι ειδικοί ψυχικής υγείας που απασχολούνται στο χώρο επαγγελματικής της κατάρτισης, «κλείνει την πόρτα» στο ενδεχόμενο να απευθύνει ένα αίτημα υποστήριξης, τόσο στο έδαφος της ανεπάρκειας του περιβάλλοντος να ανταποκριθεί επιτυχώς σ' ένα τέτοιο αίτημα, όσο και στο έδαφος αναγνώρισης της μεγαλύτερης ανάγκης που φέρουν οι γύρω της, καθιστώντας το δικό τους αίτημα πιο επιτακτικό, επισημαίνοντας έτσι ότι υπάρχουν άτομα με αναπηρίες που εξαιτίας της βεβαρυμμένης τους κατάστασης έχουν μεγαλύτερη ανάγκη υποστήριξης.⁸³⁰

II.5 Αναπληρώνοντας το έλλειμμα με ένα πλεόνασμα.

Στην αφήγηση της Μαργαρίτας καταδεικνύεται η πρόθεσή της να αναπληρώσει το έλλειμμα μ' ένα πλεόνασμα, όπως αυτή αποκαλύπτεται στον τρόπο με τον οποίο επενδύει την προσπάθεια για διάκριση, καθώς η ενδεχόμενη αποτυχία την φέρνει αντιμέτωπη με το έλλειμμα («... πάντα έπαιρνα ας πούμε δεκάρια έπαιζα καλά ...»).

Κινητήριος δύναμη της προσπάθειας αυτής για διάκριση αποτελούν οι γονικές προσδοκίες. Για παράδειγμα, το γονικό αίτημα διάκρισης της κόρης έρχεται μέσα από

⁸³⁰ Βλ παραπάνω «II.2 Προβάλλοντας το έλλειμμα στους άλλους.»

μια βαθμοθηρική αναζήτηση της επάρκειάς της καθ' όλη την διάρκεια της εκπαιδευτικής της πορείας. Με άλλα λόγια, μέσα από μια βαθμοθηρική αξιολόγηση των σχολικών επιδόσεων της Μαργαρίτας, οι γονείς επιζητούν την διάκριση.

Αναφερόμενη στη στάση των γονιών της απέναντι στο ενδεχόμενο να μην καταφέρει να ανταποκριθεί στις προσδοκίες τους, όπως αυτές προσδιορίζονται μέσα από τις σχολικές της επιδόσεις, η Μαργαρίτα αφήνει να εννοηθεί το πλαίσιο των συνεπειών στο έδαφος ενός τέτοιου ενδεχόμενου («...γιατί είναι εκεί κι οι γονείς έτσι κάπως μην τυχόν και πας ... πήρες 16 ξέρω 'γω ή μην τυχόν και πάρεις 15 μετά ή μην τυχόν και ...»). Με άλλα λόγια, η Μαργαρίτα αναφέρεται σε μια γονική επιθυμία που περισσότερο ακούγεται ως απαίτηση, ως πρόσταγμα («μην τυχόν και πάρεις κάτι λιγότερο ...»), θέτοντας έτσι ένα πλαίσιο φαντασιακών κυρώσεων στο ενδεχόμενο παρέκκλισης από αυτή την εντολή, παρά ως γονική ενθάρρυνση. Αν και η Μαργαρίτα δεν κατονομάζει στην αφήγησή της την συνέπεια του ενδεχόμενου «να πάρει κάτι λιγότερο ...» - ίσως εξαιτίας του βάρους που έχει για την ίδια ένα τέτοιο ενδεχόμενο, γεγονός που το να καθιστά «ανείπωτο» - καταδεικνύει ωστόσο το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι σχέσεις με τους γονείς της.⁸³¹

Η συνθήκη που διαμορφώνουν για την Μαργαρίτα οι γονικές προσδοκίες συγκροτεί το πλαίσιο των προσπαθειών της, καθιστώντας μονόδρομο την πορεία προς την διάκριση, καθώς η ψυχική εγγραφή της αποτυχίας φαίνεται να ενέχει μεγάλο ειδικό βάρος. Στη κατεύθυνση αυτών των γονικών προσδοκιών, η Μαργαρίτα φαίνεται τελικά να ενστερνίζεται το πλαίσιο της γονικής αξιολόγησης, εμμένοντας έτσι κι εκείνη με την σειρά της στη προσπάθεια να διακριθεί, να αριστεύσει. Συνεπώς, στη προσπάθειά της να αναδείξει τις ικανότητές της η Μαργαρίτα «φλερτάρει» την διάκριση όπου ο περιορισμός δεν θα καταλαμβάνει τόσο χώρο («... σε κάποια στιγμή σκεφτόμουνα να προχωρήσω παραπάνω ...»).

Η επιμονή του πατέρα να εμπλουτίσει περαιτέρω η Μαργαρίτα τις γνώσεις της μαθαίνοντας ξένες γλώσσες ενδεχομένως να αποτελεί για τον ίδιο μια προσπάθεια αναπλήρωσης του σωματικού ελλείμματος μ' ένα γνωστικό πλεόνασμα («... ο πατέρας

⁸³¹ Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι μέρος αυτού που διερευνά η παρούσα μελέτη, όσον αφορά στη συνδιαλλαγή του ατόμου με αναπηρίες με τους σημαντικούς άλλου, είναι το φαντασιακό πλαίσιο αυτών των «κυρώσεων» και πώς αυτό διαμορφώνει, πλαισιώνει ή και καθορίζει στάσεις, συμπεριφορές και επιλογές του ίδιου του ατόμου που φέρει αυτές τις φαντασιώσεις.

μου να μου λέει «τι άλλη γλώσσα θα μάθεις;» «Δεν θέλω να μάθω άλλη γλώσσα» «τι άλλη γλώσσα θα μάθεις;» «Δεν μ' αρέσει άλλη γλώσσα ...» «τι άλλη γλώσσα ...» «άσε με ...» του λέω ... «έμαθα αγγλικά έμαθα ιταλικά δεν θέλω να μάθω άλλα δηλαδή πώς θα γίνει πρέπει ντε και καλά να μάθω ...»).

Με άλλα λόγια, θα λέγαμε ότι ενδεχομένως ο πατέρας επιζητά μέσα από την «γνωστική αρτιότητα» που εμπεριέχει το αίτημά του να μάθει η κόρη του «ξένες γλώσσες» την «αρτιότητα» εκείνη που στέρησε η φύση στην κόρη του.

Απέναντι λοιπόν στην κατάδειξη του ελλείμματος που σηματοδοτεί την παρέκκλιση από το πλαίσιο των γονικών προσδοκιών, η Μαργαρίτα, κινούμενη από μια διάθεση αναπλήρωσης των αδυναμιών της, επιχειρεί να διακριθεί προβάλλοντας τις ιδιαίτερες ικανότητές της. Για παράδειγμα, στο σχόλιο που έκανε συνομήλικός της σχετικά με την δυνατότητά της να χορέψει, η Μαργαρίτα απάντησε με τρόπο αποστομωτικό επιδεικνύοντας ένα ολόκληρο βράδυ ασταμάτητα τις χορευτικές της δεξιότητες (*«εεε κι είχα εκνευριστεί τόσο πολύ όταν σε κάποια στιγμή σε κάποια εκδήλωση στο σχολείο σε ... ένα club εμφανίστηκε γιατί ήταν φίλος ενός συμμαθητή μου ... εεε δεν είχα σταματήσει όλο το βράδυ να χορεύω ... μέχρι που 'χε έρθει μου 'χε μιλήσει ας πούμε κιάλας ... τον είχα γράψει κι είχα φύγει λέω «επειδή μου την είπες .. θα διαπιστώσεις ότι αυτό που είπες ήτανε βλακεία ...»»*).

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η προσπάθεια της Μαργαρίτα να επιδείξει ό,τι έχει επιτύχει έως σήμερα, προσκαλώντας έτσι τους γύρω της να εστιάσουν στις ικανότητές της και όχι στους περιορισμούς της. Μάλιστα φαίνεται να απογοητεύεται όταν αναγνωρίζει ότι οι γονείς της «στέκονται» στην αναπηρία της, αδυνατώντας να αναγνωρίσουν το τι έχει καταφέρει (*«... να 'χω πάει καλά στη ζωή μου, να 'χω σπουδάσει, να 'χω παντρευτεί, να 'χω φίλους, να 'χω πάει βόλτες, εκδρομές, ταξίδια οτιδήποτε εμ αλλά εντάζει κάπου μέσα τους ένα αγκάθι ας πούμε ότι ... «γιατί να μας τύχει ξέρω 'γω αυτό το πράγμα;»»*).

Π.6 «Δεν υπάρχει δεν μπορώ ...»: Μια παντοδυναμική άμυνα που ωθεί πέραν των δυνατοτήτων.

Καθόλη την διάρκεια της αφήγησής της η Μαργαρίτα φαίνεται να προσπαθεί να διατηρήσει φαντασιακά τον έλεγχο, ορίζοντας η ίδια τι δύναται να κάνει και τι όχι, σ'

ένα καθεστώς αξιολόγησης συμβατό με τις επιθυμίες της και όχι με τις δυνατότητές της.

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, κάθε φορά που δηλώνει αδυναμία σπεύδει να την ανασκευάσει, επιστρατεύοντας δεξιότητες αλλά και υλικοτεχνικά μέσα που τελικά της επιτρέπουν να «μπορεί» («... *όχι βέβαια ότι αν πήγαινα να μάθω δεν θα μπορούσα να τρέξω ... (βήχει) ή το ανεβοκατεβαίνω σκάλες χρησιμοποιώντας και τα ... τα δύο τα πόδια όπως κάνουν όλοι εναλλάξ ως πούμε ...*»).⁸³² Συνεπώς, η Μαργαρίτα στην αφήγησή της προβαίνει σε μία ατέρμονη προσπάθεια ανατροπής του περιορισμού, κινδυνεύοντας έτσι να δημιουργήσει μια φαντασική συνθήκη πληρότητας που δεν της επιτρέπει ν' αναγνωρίσει το οποιοδήποτε έλλειμμα, αμφισβητώντας έτσι συθέμελα την ευαλωτότητα της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης της («... *δεν μπορείς να το κάνεις, θα το κάνεις!*»). Η δυσκολία αναγνώρισης των προσωπικών της ορίων και περιορισμών αποτελεί ενδεχομένως δείκτη της ναρκισσιστικής ευθραυστότητας. Ως εκ τούτου, η Μαργαρίτα, αποφεύγοντας να εγκλωβιστεί σ' ένα σώμα που μέσα από τα ελλείμματα που αυτό φέρει τείνει να διαμορφώσει μια συνθήκη περιοριστική, τελικά αυτό-εγκλωβίζεται σε μια ατέρμονη προσπάθεια υπερνίκησης των εμποδίων αυτών που καθρεφτίζουν ένα απροσπέλαστο όριο («... *κι έχουμε ιδρώσει κι έχουμε γίνει και μου λέει «άστο το ρε 'συ Μαργαρίτα κούλαρε που ν' ανέβουμε εκεί πάνω ... δηλαδή δεν υπάρχει και τίποτα να δούμε ...» «όχι ...» του λέω «δεν κατάλαβες ... τώρα που ήρθαμε μέχρι εδώ έχουμε ιδρώσει ... μου έχει βγει η ψυχή ... (χαμογελά) για να ανέβω και δεν θα ανέβουμε θα ανέβουμε μέχρι 'πάνω ...*»).⁸³³

Συνεπώς, η Μαργαρίτα στην αφήγησή της φαίνεται να αποποιείται της πρόθεσης να προσδιορίσει τα πράγματα μέσα από μια λογική αποτίμησης των δυνατοτήτων της, καθώς κάτι τέτοιο ενδεχομένως την φέρνει αντιμέτωπη μ' ένα έλλειμμα με το οποίο δείχνει να μην έχει συμφιλιωθεί. Ως εκ τούτου, διαρκώς βρίσκει τρόπο να υπεκφεύγει

⁸³² Το «τι μπορώ και το τι όχι» αποτιμάται σε απόλυτες έννοιες όπως «μπορώ να τρέξω» ή «δεν μπορώ να τρέξω», πάντα με άξονα τον λειτουργικό περιορισμό που προκαλεί η αναπηρία στο άτομο. Συνεπώς, κριτήριο και συγκριτικό στοιχείο του δυναμικού του ατόμου αποτελούν το είδος και ο βαθμός της αναπηρίας του, καθώς αυτό αποτελεί προσδιοριστικό στοιχείο κάθε πράξης, συμπεριφοράς και δράσης του ατόμου.

⁸³³ Στο πλαίσιο λοιπόν μιας τέτοιας προσπάθειας το άτομο με αναπηρία πασχίζει να αποδείξει ότι μπορεί περισσότερο απ' όσα φαντάζονται οι γύρω του αλλά και το ίδιο, καθώς η παραδοχή της αδυναμίας του και των περιορισμών του που τον φέρνουν αντιμέτωπο με την αναπηρία του, τείνουν να διακινούν ναρκισσιστικά ελλείμματα («... *μπορούμε να κάνουμε πολύ περισσότερα από αυτά που πιστεύουμε κιόλας ...*»).

να έρθει αντιμετώπιη με το έλλειμμα, είτε ανασκευάζοντας τις ανάγκες της, όπως αυτές αναδεικνύονται από τις επιλογές της, είτε εφευρίσκοντας τρόπους υπέρβασης του περιορισμού που επιβάλλει η αναπηρία της («... εντάζει τ' ότι ας πούμε δεν θα οδηγούσα ποτέ μηχανάκι, παπάκι ή οτιδήποτε τέτοιο αυτό ... δεν θα το 'κανα αλλά αυτό δεν ξέρω αν θα το 'κανα κι αν είχα και τα δυο μου πόδια ...»). Λειτουργώντας λοιπόν μέσα σ' αυτή την συνθήκη τίποτα δεν φαίνεται να είναι απαγορευτικό, καθώς η Μαργαρίτα τείνει διαρκώς είτε να ανασκευάζει τις επιλογές της επαναπροσδιορίζοντας το όριο κι αναζητώντας εναλλακτικές («... δεν υπάρχει περίπτωση να πήγαινα ούτε σε παπάκι γιατί άμα έκανα σε κανένα φανάρι να πατήσω ας πούμε τα πόδια κάτω κι έκανα ... εγώ θα ντελαπαρίζα κάθε τρεις και λίγο ... [...] τα μηχανάκια [...] κάποια που είναι με δύο ρόδες μπροστά και μία πίσω ή με δύο πίσω και μία μπροστά ας πούμε αυτό ναι εντάζει ... ε θα το έπαιρνα πιο εύκολα ... πιο εύκολα ...»), είτε κάνοντας άλλες επιλογές που δεν την φέρνουν αντιμετώπιη με τον περιορισμό («... αν και τώρα έχω μάθει με τ' αυτοκίνητο και ...»).

Μετατοπίζοντας λοιπόν το διακύβευμα από τη «στάθμιση» της αδυναμίας, στην «αποτίμηση» της επιθυμίας, επιχειρεί να εξαλείψει την όποια διαφορετικότητα όπως αυτή δύναται να αποτιμάται μέσα από συγκεκριμένες ικανότητες, δεξιότητες ή και κλίσεις, καθιστώντας έτσι τα πάντα εν δυνάμει υλοποιήσιμα στο βαθμό που μπορεί να το επιθυμήσει κάποιος. Συνεπώς, η προσπάθεια και η επιθυμία είναι αυτά που εγγυώνται την επιτυχή έκβαση ενός στόχου (« ... όλα μπορεί να τα κάνει ο καθένας ...»).

Σ' ένα καθεστώς λοιπόν όπου μεταξύ της επιθυμίας και της ικανοποίησης αυτής δεν μεσολαβεί η πραγματικότητα που θέτει όρια και περιορισμούς, η Μαργαρίτα τείνει να «παρακάμπτει» την αναπηρία της καθώς παραπέμπει σε μια συνθήκη ευνουχισμού. Αυτό βέβαια ενισχύεται και από τον περίγυρο, καθώς είναι πιο ανακουφιστικό κάποιος να διατηρεί ένα ψευδαισθητικό έλεγχο της ζωής του, ορίζοντας αυτός το μέγεθος και τον βαθμό των περιορισμών του, παρά να έρχεται αντιμετώπος με την «περατότητα» της ίδιας του της ύπαρξης. Με άλλα λόγια, στο βαθμό που η κοινωνία στο σύνολό της δυσκολεύεται να αναγνωρίσει και να αποδεχτεί την αναπηρία και τον περιορισμό που αυτή δημιουργεί, αφαιρείται μ' έναν τρόπο από τα άτομα με αναπηρίες το δικαίωμα παραδοχής ενός ορίου, μεταφράζοντας μια ενδεχόμενη τέτοια θέση όχι σαν μια δήλωση αδυναμίας που στοιχειοθετεί ένα αίτημα υποστήριξης, αλλά

ως απροθυμία που επισύρει «τιμωρικές» συνέπειες. Για παράδειγμα, στο περιστατικό που περιγράφει η Μαργαρίτα με τον φίλο της, που την παροτρύνει να κατέβει ένα δύσβατο μονοπάτι, προκειμένου να πάνε στην παραλία, καθίσταται σαφής η αδυναμία του φίλου της να αναγνωρίσει την ένταση του περιορισμού που επιβάλλει η αναπηρία της, όπως αυτό αποτυπώνεται από την τάση του να αναφέρεται στην επιθυμία της Μαργαρίτας και όχι στη δυνατότητά της. Με άλλα λόγια μεταφράζει το «δεν μπορώ» που του απευθύνει η Μαργαρίτα σε «δεν θέλω», επισημαίνοντας την «τιμωρητική» συνέπεια που ενέχει η απροθυμία της να ακολουθήσει («... *εδώ θα μείνεις μόνη σου γιατί εμείς θα κατέβουμε κάτω και θα κάνουμε μπάνιο ...*»).

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η στάση της Μαργαρίτας απέναντι στην αναγνώριση ότι δεν γνωρίζει κολύμβηση, επισημαίνοντας ότι δεν είναι αποτέλεσμα προσωπικής αδυναμίας, όπως αυτή αποτιμάται μέσα από το «τι μπορεί να κάνει και τι όχι», αλλά πρόκειται για μια επιλογή, καθώς δεν είναι κάτι που το επιθύμησε αρκετά ώστε να το διεκδικήσει («... *όχι ότι δεν μπορώ να το κάνω, δεν το κινήγησα ...*»).

Συνεπώς, καθίσταται σαφές από τα παραπάνω ότι στην αφήγηση της Μαργαρίτας η έννοια «δεν μπορώ» διαρκώς ανασκευάζεται, λαμβάνοντας νοσηματοδοτήσεις που δεν αφορούν την αποτίμηση των δυνατοτήτων, αλλά μια σειρά άλλων πραγμάτων. Έτσι, το «δεν μπορώ» χάνει το νόημά του και καθίσταται συνώνυμο του «δεν αξιολογώ ως σημαντικό» ή «δεν έχω προσπαθήσει αρκετά» ή απλά «δεν επιθυμώ». Ως εκ τούτου, η έννοια «δεν μπορώ» λαμβάνει έναν προσχηματικό χαρακτήρα, όπου άλλο δηλώνεται κι άλλο εννοείται, σε μια προσπάθεια να διαφύγει η Μαργαρίτα την αναγνώριση ενός ορίου που θέτει αδιαμφισβήτητους περιορισμούς.⁸³⁴

⁸³⁴ Εξάλλου, σε μια κοινωνία όπου τα όρια διαρκώς υποχωρούν, η αποτίμηση της ικανότητας μέσω της υιοθέτησης εννοιολογικών προσδιορισμών όπως «μπορώ» ή «δεν μπορώ» φαντάζει παρωχημένη, καθώς ενέχει την υποτιθέμενη απροθυμία του ατόμου να προσπαθήσει, αξιοποιώντας το πλήθος των δυνατοτήτων εκείνων που του διατίθενται σε μια διαρκώς εξελισσόμενη τεχνολογικά κοινωνία. Συνεπώς, το τι μπορεί να επιτύχει κάποιος δεν αφορά μόνο στην προσπάθεια που καταβάλλει, αλλά και στα τεχνολογικά μέσα που αξιοποιεί. Ως εκ τούτου, εννοιολογικοί προσδιορισμοί όπως «μπορώ» ή «δεν μπορώ» σε μια κοινωνία που τείνει να κάνει διαρκώς υπερβάσεις καταφέροντας το «αδύνατο» τείνουν να χάνουν το νόημά τους, καθώς πολλοί είναι τελικά οι παράγοντες εκείνοι που θα καθορίσουν ένα αποτέλεσμα. Επίσης, σε μια κοινωνία εγωκεντρική, που λειτουργεί μηχανιστικά προάγοντας τον ατομικισμό και αποξενώνοντας τους ανθρώπους από την συλλογική λογική, το αίτημα υποστήριξης που εμπεριέχεται στη δήλωση «δεν μπορώ» ενδεχομένως καθίσταται αδύνατο να ακουστεί, εξαναγκάζοντας έτσι τα άτομα σε μια ατέρμονη προσπάθεια κυριάρχησης του περιορισμού τους.

Μέσα λοιπόν σε μια δίνη φαντασιακών επενδύσεων, που στόχο έχουν την παράκαμψη ενός σωματικού ορίου που προδίδει το έλλειμμα, μπορεί να χαθεί το μέτρο, καθώς τα πράγματα γίνονται δυσδιάκριτα. Το φαντασιακό λαμβάνει όλο και μεγαλύτερο χώρο, καταδεικνύοντας διαρκώς ότι δεν υφίσταται ο περιορισμός επί του πραγματικού, με αποτέλεσμα να τείνει να χαθεί η αίσθηση της πραγματικότητας και να παραδοθεί το υποκείμενο σε μια παντοδυναμικού τύπου φαντασίωση, θέτοντας σε κίνδυνο ακόμα και τον ίδιο του τον εαυτό.

III. ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

III.1 Η έμφαση των γονιών στη σωματική εικόνα

Στην αφήγησή της η Μαργαρίτα περιγράφει την εστίαση των γονιών στην εικόνα της, επισημαίνοντας διαρκώς το έλλειμμα όπως αυτό καταγράφεται στο σώμα της. Στόχος αυτής της γονικής επισήμανσης ήταν η οπτική εξαπάτηση (illusion) του βλέμματος του άλλου, ώστε να καλυφθεί το μέγεθος του ελλείμματος και να κερδηθεί η αποδοχή.

Ενδεικτικό αυτής της γονικής εστίασης στην εικόνα της κόρης αποτελεί η στάση που διατηρούσαν οι γονείς της απέναντι σε κάθε αγορά ενός νέου τεχνητού μέλους. Η Μαργαρίτα στην αφήγησή της περιγράφει μια τελετουργική διαδικασία που ακολουθούσε πάντα την αγορά ενός νέου τεχνητού μέλους, όπου δοκιμάζοντας η ίδια το νέο μέλος περπατούσε για ώρες ενώπιον των γονιών της, και κυρίως της μητέρας της, η οποία διαρκώς της επεσήμαινε τυχόν ελλείψεις στην εικόνα της που θα μπορούσαν να προδώσουν την έκταση του περιορισμού που επέβαλλε η αναπηρία της (*«... εμ μπορεί και οι δύο κάποιες στιγμές που να μου λέγανε ότι ... εμ ή να βλέπανε ας πούμε ότι ξέρω 'γω φόραγα το καινούργιο πόδι ότι «... Μαργαρίτα ξέρω 'γω προσπάθησε ας πούμε ...» εε πχ ... «γέρνεις έτσι!» ή «γέρνεις αλλιώς!» εε αλλά προσπαθούσα να το διορθώσω αλλά ... σαφώς και τα μέλη που φόραγα δεν με βοηθάνε για να κάνω κάτι τέτοιο»*).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η γλωσσική παραδρομή στην οποία προβαίνει η Μαργαρίτα περιγράφοντας τις επισκέψεις που πραγματοποιούσε μαζί με τους γονείς της προκειμένου να αγοράσει ένα νέο τεχνητό μέλος. Στο περιεχόμενο λοιπόν αυτής της αφήγησης ο λόγος της Μαργαρίτας ολισθαίνει, τοποθετώντας τους γονείς σε ρόλο πρωταγωνιστικό και όχι «περιφερειακό –συνοδευτικό», σαν να ήταν αυτοί που έχρηζαν μιας τέτοιας αγοράς (*«... εμ και με το θέμα δηλαδή του να πάμε για το πόδι όταν ήμουνα πολύ μικρή πηγαίναμε και για τους δύο μαζί εε και με τους δύο μαζί ...»*).

Επιχειρώντας να νοηματοδοτήσουμε την συγκεκριμένη γλωσσική παραδρομή στην

οποία προέβη η Μαργαρίτα στην αφήγησή της, θα τολμούσαμε να πούμε ότι ενδεχομένως να καταδεικνύει τα γονικά ψυχικά «ελλείμματα» που χρήζουν «αποκατάστασης». Μια τέτοια νοηματοδότηση προκύπτει από την υπόθεση ότι το έλλειμμα, όπως αυτό αποτυπώνεται στην εικόνα της Μαργαρίτας, πυροδοτεί στο γονικό ζευγάρι ναρκισσιστικά ελλείμματα τέτοιας έντασης που χρήζουν άμεσης «αποκατάστασης». Εξάλλου, η μονομερής εστίαση των γονέων στην εικόνα καταδεικνύει την δυσκολία τους να μεταβολίσουν την αναπηρία της κόρης τους, αναγνωρίζοντάς την ως μια κατάσταση που χρήζει μιας «ολιστικής προσέγγισης» και που δεν περιορίζεται μόνο στην εξασφάλιση ενός τεχνητού μέλους («... *βέβαια και οι δικοί μου δεν ξέρω κατά πόσο είχανε την δυνατότητα να ψάξουνε ή ... εμ τους πείραζε ή πιστεύανε ότι ... «OK εντάξει πάμε εκεί ... εμείς ... εμ δηλαδή κάνουμε ότι καλύτερο μπορούμε ... από 'κει και πέρα τώρα δεν ξέρουμε και κάτι άλλο να κάνουμε ... για να βοηθήσουμε ...»*).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι το βλέμμα του άλλου επισημαίνει διαρκώς την διαφορετικότητα, μια διαφορετικότητα που εδράζεται στο έδαφος της αναπηρίας της Μαργαρίτας. Το ψυχικό βάρος που προκαλεί στην ίδια μια τέτοια αναγνώριση σε σχέση με τον βαθμό «απόκλισης» της εικόνας της φαίνεται να της δημιουργεί έντονο άγχος («... *βλέπεις ότι ... εμ ... σε κοιτάνε ... εμ ... και αισθάνεσαι τα βλέμματα επάνω σου λες και βλέπουνε UFO ... δεν ξέρω κι εγώ τι ...*»). Μεγαλώνοντας λοιπόν σε μια οικογενειακή συνθήκη όπου η εστίαση στην εικόνα αποτέλεσε σημείο αναφοράς, η Μαργαρίτα έμαθε να εστιάζει στο βλέμμα του άλλου, επιχειρώντας διαρκώς να ελέγξει την αντανάκλαση της εικόνας της («... *ήτανε κι όλοι οι άλλοι από κάτω και με κοιτάγανε ...*»), γεγονός που τείνει να πυροδοτεί έντονο άγχος, καθώς αισθάνεται διαρκώς να αξιολογείται.⁸³⁵ Με άλλα λόγια, η αναγνώριση ενός επικριτικού βλέμματος διαμεσολαβείται ενδεχομένως από την αναπαράσταση που φέρει η ίδια αναφορικά με το γονικό βλέμμα, γεγονός που μπορεί να καταδεικνύεται στην έντονη συναισθηματική αντίδραση της Μαργαρίτας απέναντι σ'

⁸³⁵ Η ενδεχόμενη αναγνώριση της «απόρριψης» στο βλέμμα του άλλου φαίνεται από την αφήγηση της Μαργαρίτας να έχει έναν σχεδόν ιδεοληπτικό χαρακτήρα, καθώς τείνει να αποτελεί κυρίαρχη και πρωταρχική σκέψη στο μυαλό της, διαμορφώνοντας έτσι δυνητικά μια συνθήκη αλληπάλληλων ψυχικών τραυματισμών («... *ίσως βέβαια να το είχα και 'γω στο μυαλό μου έτσι να μην ήταν έτσι δηλαδή αλλά εγώ να το είχα στο μυαλό μου ότι ... τώρα πας εκεί ας πούμε και σε κοιτάνε ... ή κάνεις εκείνο και σε ... δηλαδή να το είχα βάλει εγώ μέσα στο μυαλό μου τόσο πολύ ότι ντε και καλά εγώ όπου βγαίνω όπου πηγαίνω όλοι γυρνάνε και κοιτάνε εμένα γιατί δεν περπατάω ... όπως περπατάνε οι περισσότεροι άνθρωποι στον κόσμο ...*»).

ένα βλέμμα που αναγνωρίζει ως τέτοιο («... είτε με πλήρη αδιαφορία, είτε με κάποιο δολοφονικό κοίταγμα δηλαδή που ... (γελάει)

Συνεντευκτής: δολοφονικό;

ΜΑΡ: Ναι ναι ναι ναι ... έως και κάποια στιγμή δεν θυμάμαι μπορεί και σε κανένα να είχα γυρίσει ... να είχα πει «συμβαίνει κάτι;» ... δηλαδή έτσι ας πούμε ... ναι αυτό με δολοφονικό κοίταγμα»).

Στη προσπάθειά της λοιπόν η Μαργαρίτα να διαχειριστεί το επικριτικό γονικό βλέμμα τείνει να προβάλλει στους άλλους αυτό που η ίδια αδυνατεί να αναγνωρίσει για τους γονείς της, καθώς κάτι τέτοιο θα διακινούσε έντονη ψυχική αναστάτωση. Στο πλαίσιο λοιπόν μιας τέτοιας ψυχικής διαχείρισης, η Μαργαρίτα έρχεται σε ρήξη με τους γύρω της, αποδίδοντάς τους μια απορριπτική διάθεση στον τρόπο που εκλαμβάνουν την εικόνα της.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω αναδεικνύεται ότι η «υπέρ» – επένδυση των γονιών της Μαργαρίτας στη εικόνα της φαίνεται να προκάλεσε στην ίδια μια ψυχική καθήλωση σ' ένα ελλιπές, μη απαρτιωμένο σώμα. Προκειμένου λοιπόν η Μαργαρίτα να μπορέσει να «φτιάξει σώμα», επιχειρεί να βρει τρόπους να καλύψει το σωματικό έλλειμμα «συμπληρώνοντας» την εικόνα της. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας απαρτίωσης, η Μαργαρίτα χρειάζεται την ανατροφοδότηση του βλέμματος των γύρω της, έτσι ώστε να μπορέσει να συγκροτήσει ένα σώμα αρτιμελές. Σε μια προσπάθεια σχηματικής αποτύπωσης αυτής της διαδικασίας, θα μπορούσαμε ενδεχομένως να ισχυριστούμε ότι, μέσα από την προσπάθεια «συγκάλυψης» του ελλείμματος, η Μαργαρίτα επιχειρεί να «χρησιμοποιήσει» το βλέμμα του άλλου, ως τον «καθρέφτη» εκείνο που θα δημιουργήσει μια ψευδαίσθηση αναπλήρωσης του σωματικού μέλους που λείπει, όπως ακριβώς θα συνέβαινε αν τοποθετούσαμε ένα καθρέφτη σε ορθή γωνία μπροστά από ένα αντικείμενο, καλύπτοντας την μισή του πλευρά. Στη περίπτωση αυτή, η αντανάκλαση του μισού ειδώλου του αντικειμένου στον καθρέφτη θα δύνατο να δημιουργήσει έναν αντικατοπτρισμό ολόκληρου του αντικειμένου. Συνεπώς, θα λέγαμε ότι, μέσα από το βλέμμα των άλλων, η Μαργαρίτα επιχειρεί να δημιουργήσει μια ψευδαίσθηση επιτυγχάνοντας ένα φαινομενικά άρτιο σώμα («... έβλεπα το σώμα μου γενικότερα και μόνο σαν εικόνα να είναι ... διαφορετικό ... κι αυτό το πράγμα μ' ενοχλούσε ... κι έπρεπε συνεχώς να βάλω κάτι μακρύ να δέσω μια ... εμ ζακέτα ... εεε και ... όχι μόνο γιατί θα φανεί ... οπτικά έτσι όπως θα με δει ο άλλος ... θα

φανεί γενικά τ' οτιδήποτε τ' ότι κάτι υπάρχει ... εε αυτό με τα χρόνια ίσως μου έγινε ... ναι πιο μέσα στο μυαλό κόλλημα ... να είμαι ευπαρουσίαση ...»).

III.2 Ενδο - οικογενειακές σχέσεις: Πως αυτές διαμεσολαβούνται από την αναπηρία.

Η δυσκολία των γονέων της Μαργαρίτας να διαχειριστούν την αναπηρία της κόρης τους, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το ερώτημα που τίθεται δια στόματος της κόρης ως προς την ενδεχόμενη δική τους διερώτηση και αφορά στο «γιατί να μας τύχει ... αυτό το πράγμα;» βαραίνει τόσο τους ίδιους, όσο και την Μαργαρίτα διαμεσολαβώντας με τρόπο καταλυτικό της γονικής σχέσης. Στον πυρήνα των γονικών αναπαραστάσεων, όσον αφορά στο παιδί τους, αλλά και στη συνέχεια της αναπαράστασης που θα διαμορφώσει το ίδιο το παιδί για τον εαυτό του, θα εδράζεται πάντα αυτό το θεμελιώδες ερώτημα. Αυτό το ερώτημα τείνει να καθορίζει την πορεία ζωής του ατόμου, επιζητώντας διαρκώς μια απάντηση και ωθώντας το άτομο να «επιχειρηματολογήσει» για την ίδια του την ύπαρξη.

Στην αφήγησή της η Μαργαρίτα επιχειρεί να εξομαλύνει την αρχική δυσκολία των γονιών της να διαχειριστούν ψυχικά την αναπηρία της, σπεύδοντας να διασφαλίσει ότι πέραν του αρχικού αιφνιδιασμού που προκάλεσε η ανακοίνωση της πληροφορίας αυτής, τελικά κατάφεραν οι γονείς της να την διαχειριστούν, διαφοροποιώντας την στάση τους με τρόπο θετικό απέναντι στο γεγονός αυτό.

Με άλλα λόγια, στη προσπάθειά της να αποδραματοποιήσει το γεγονός, η Μαργαρίτα σπεύδει να επισημάνει ότι η γονική δυσφορία δεν υπήρξε αποτέλεσμα αυτής καθ' αυτής της αναπηρίας της, αλλά του πρωτόγνωρου χαρακτήρα αυτού του βιώματος («... ήταν και γι' αυτούς κάτι .. πρωτόγνωρο δεν ήταν κάτι που ... έστω σε κάποιον συγγενή σε κάτι ...»), θαρρείς και μια ενδεχόμενη προηγούμενη εμπειρία να διασφάλιζε μια διαφορετική θέση των γονέων απέναντι στην είδηση της γέννησης ενός παιδιού με αναπηρία («... τους ήρθε λίγο άσχημο στην αρχή γιατί ... δεν είχαν αντιμετωπίσει κάτι παρόμοιο ...»). Συνεπώς, θα λέγαμε ότι είναι ευδιάκριτη η δυσκολία της Μαργαρίτας να σταθεί στο ψυχικό φορτίο που προκάλεσε στους γονείς της η αναπηρία της. Αντ' αυτού προβάλλει τις ιδιαίτερα καλές σχέσεις που διατηρεί με τους γονείς της, επιχειρώντας μ' αυτό τον τρόπο να δηλώσει ότι η αναπηρία της δεν διαμεσολάβησε με τρόπο αρνητικό την σχέση αυτή.

Από την αφήγηση της Μαργαρίτας διακρίνεται ότι γονείς της φαίνεται να τείνουν να αφομοιώσουν τον περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία στην κόρη τους ως κάτι δεδομένο και αναπότρεπτο, αδυνατώντας έτσι να αναγνωρίσουν την όποια προσπάθειά της να επιδείξει τις ικανότητές της (*«... παρόλο που βλέπουν ότι ΟΚ εγώ έχω προχωρήσει, έχω σπουδάσει, έχω παντρευτεί ... μπορεί αύριο μεθαύριο να κάνω ένα παιδί εεε δηλαδή ... εε μέσα τους ... εε και ...»*). Στο πλαίσιο αυτό, που δε χαρακτηρίζεται από αποχρώσεις και διαβαθμίσεις, η αρτιμέλεια τείνει να ταυτίζεται με την δυνατότητα, την υπέρβαση και την προσωπική εξέλιξη, ενώ η αναπηρία φαίνεται να σηματοδοτεί στα μάτια των γονιών της τον περιορισμό και την παθητικότητα (*«... λέω ας πούμε ξέρω 'γω ότι δεν ξέρω να κολυμπάω αλλά δεν φταίει τ' ότι έχω ένα πόδι φταίει τ' ότι ... εμ δεν με ωθήσανε πιστεύω και οι δικοί μου από φόβο τους κι εκείνοι όσο ήμουν μικρή ...»*).

Συνεπώς, ένα οικογενειακό περιβάλλον που στέκεται μόνο στον περιορισμό, αναστέλλει κάθε πρόθεση αναμέτρησης με το προσωπικό όριο, στο έδαφος ενός ανεπιτυχούς αποτελέσματος, μέσα από την διαμόρφωση μιας συνθήκης φόβου (*«... δεν ξέρω η θάλασσα με φοβίζει αυτό το ... που βλέπω το απέραντο το αχανές και ν' αρχίσω εγώ ... νομίζω ότι θα ... θα βουλιάζω ότι θα με ρουφήξει μέσα ότι θα κάνει δεν ξέρω χίλια δυο σενάρια αλλά αυτό είναι δικός μου ... φόβος δεν είναι δηλαδή ... «Α! έχουμε ένα πόδι δεν μπορούμε να κολυμπήσουμε ...» καμία ... σχέση ...»*).

Από τα παραπάνω λοιπόν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η αναπηρία δεν φαίνεται να λαμβάνει μόνο μια υπερμεγέθη διάσταση ενδοψυχικά, αλλά και εξωτερικά, ενδοοικογενειακά. Η Μαργαρίτα μεγάλωσε σ' ένα υπέρ-προστατευτικό περιβάλλον, όπου η αναπηρία της και οι περιορισμοί που αυτή επέβαλε ήταν πάντα σε πρώτο πλάνο. Η επίδραση αυτού του περιβάλλοντος στην πορεία ανάπτυξης της Μαργαρίτας πυροδότησε τις ψυχικές της αναστολές, προκαταβάλλοντας έτσι για μεγάλο χρονικό διάστημα κάθε προσπάθεια αναμέτρησης με το έλλειμμα (*«... και κάποια στιγμή το σταμάτησα και λέω «εντάξει μωρέ ΟΚ αφού κουράζεσαι αλλά βλέπεις ότι τα καταφέρνεις μην το προκαταβάλλεις ας πούμε γιατί χάνεις και πράγματα που μπορεί να δεις στη ζωή σου ...»*). Για παράδειγμα, στο έδαφος της παραπάνω αναγνώρισης η Μαργαρίτα φαίνεται να αναζητά τους λόγους εκείνους που δεν έμαθε να κολυμπάει, καταδεικνύοντας ως αιτία την αδυναμία των γονιών της να την εξοικειώσουν με την θάλασσα, λέγοντας τα εξής: *«... να μην ... με βάλανε σιγά σιγά από μικρή ... να*

αισθανθώ έτσι ... ελευθερία ...». Η Μαργαρίτα λοιπόν φαίνεται να επιζητά ένα αίσθημα «ελευθερίας» (το οποίο ταυτίζει με τη αίσθηση του σώματός της στο νερό), που οι γονείς της αδυνατούν να αναγνωρίσουν, προβάλλοντας έτσι μια υπέρ-προστατευτική συμπεριφορά στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών της κόρης τους. Εν προκειμένω λοιπόν, οι γονείς της Μαργαρίτας φαίνεται να λειτουργούν περισσότερο ανασταλτικά παρά ενθαρρυντικά στο αίτημα της κόρης τους να δοκιμάσει να «επιπλεύσει» μόνη της («... δεν είχα και ποτέ και από τους δικούς μου ότι «α! ... ναι ... να μάθεις ...» ας πούμε «να κολυμπάς ...»). Εξάλλου, όπως αφήνει να εννοηθεί στην αφήγησή της, και οι ίδιοι οι γονείς της «βυθισμένοι» καθώς ήταν στις δικές τους αναστολές και περιορισμούς, δεν βίωσαν ούτε κι αυτοί το αίσθημα της «ελευθερίας» που δίνει στο άτομο η αίσθηση του σώματος στο νερό («... η μάνα μου δεν ξέρει καθόλου ο πατέρας μου εντάξει κάτι λίγο αλλά δεν είναι ότι και κανένας είναι ... 'κανας κολυμβητής ...»).

Συνεπώς, και για τους γονείς το αίσθημα της «ελευθερίας» φαίνεται να είναι αντικείμενο διεκδίκησης, καθώς έρχεται να αναγνωρισθεί αργότερα, μέσα από την πρόθεση της μητέρας να μάθει κολύμβηση, παροτρύνοντας μόλις τότε και την κόρη της προς αυτή την κατεύθυνση («... μου 'λεγε η μάνα μου πολλές φορές «να πάμε σ' ένα κολυμβητήριο, κι εγώ ακόμα να πηγαίνω να μάθω ...»).

Στο πλαίσιο λοιπόν των δικών τους αδυναμιών, οι γονείς της Μαργαρίτας δεν κατάφεραν να αφουγκραστούν το αίτημα της κόρης τους, ενθαρρύνοντάς την να αισθανθεί «ελεύθερη», καθώς το συναίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας που φαίνεται να τους διακινεί ένα τέτοιο αίτημα, καθιστά δύσκολη την μετακίνησή τους από μια θέση υπέρ-προστατευτική σε μια θέση πιο επιτρεπτική («... και ... έτσι όταν βλέπω αυτό το ... απέραντο με φοβίζει τόσο πολύ που δεν ... δηλαδή από το φόβο μου έτσι κι αφεθώ εγώ θα πάω κάτω κατευθείαν μέσα δεν ... δεν...»). Έτσι, η «θάλασσα» μετατράπηκε από μια συνθήκη που σου δίνει ελευθερία κινήσεων, βιώνοντας το σώμα σου απεγκλωβισμένο από περιορισμούς, σε φοβικό αντικείμενο που κρύβει κινδύνους και εμπόδια («... εντωμεταξύ έχω κι ένα τέτοιο με τη ... θάλασσα άμα έχει βράχους τέτοια που εγώ από 'κει ... φτιάχνω σενάρια ... θα πεταχτεί τίποτα ...»).

⁸³⁶ Μέσα λοιπόν σ' αυτή την οικογενειακή συνθήκη, ευδοκίμησαν συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας, που απέτρεψαν τη Μαργαρίτα να αναμετρηθεί με τους περιορισμούς της δημιουργώντας φοβικά σενάρια («... δηλαδή, με το που σκέφτομαι ... να κατέβω σκάλα και να χρησιμοποιήσω ... να λυγίσει κι αυτά ... -και μην τυχόν ... και κάτι ... κι αυτά και μπερδευτώ και πέσω και τέτοια ... λέω «άστο δεν πειράζει -ανεβοκατεβαίνω κι έτσι ...» και παρακάτω «α! ξέρω 'γω ... αν δεν μπορώ να παρκάρω

Η Μαργαρίτα λοιπόν παρέμεινε αδύναμη να προβεί στην όποια προσπάθεια διαφοροποίησης, μέχρι την ηλικία που άρχισε να δραστηριοποιείται περισσότερο κοινωνικά αρθρώνοντας πιο καθαρά ένα αίτημα αυτονομίας.⁸³⁷ Παρόλο που το οικογενειακό πλαίσιο παρείχε θεωρητικά όλα τα εχέγγυα εκείνα που θα επέτρεπαν στη Μαργαρίτα μια λειτουργική αναβάθμιση της αναπηρίας της, εκείνη αδυνατούσε να προβεί στην όποια προσπάθεια αναγνώρισης των δυνατοτήτων αυτών, παραμένοντας εγκλωβισμένη εντός του «ασφαλούς» οικογενειακού πλαισίου. Για παράδειγμα, μιλώντας για την αδυναμία της να αναζητήσει καλύτερες υπηρεσίες αποκατάστασης αναφορικά με την αναπηρία της, αναφέρει ότι δεν υπήρξε αποτέλεσμα της έλλειψης δυνατοτήτων στο πλαίσιο ενός «στερητικού» οικογενειακού περιβάλλοντος, αλλά ήταν επακόλουθο της δικής της μη διαθεσιμότητας να προβεί σε μια τέτοια διαδικασία («... ενώ θα μπορούσα ... δηλαδή και υπολογιστή είχα στο σπίτι και internet είχα στο σπίτι, δηλαδή ... εμ θα μπορούσα να ψάχνω, δεν ψαχνόμουν, ακολουθούσα μία ... μία κατάσταση ...»).

Με άλλα λόγια, μεγαλώνοντας η Μαργαρίτα μέσα σ' ένα οικογενειακό περιβάλλον που προήγαγε την εξάρτηση, φαίνεται για πολλά χρόνια να απέσυρε κάθε αίτημα διαφοροποίησης, «ενσαρκώνοντας» έτσι την αναπαράσταση των γονιών της για εκείνη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο η Μαργαρίτα περιγράφει την ένταση της υπερπροστατευτικής συμπεριφοράς των γονιών της, αναπαριστώντας μια συνθήκη στην οποία δεν της επιτρέπεται να «περπατήσει» («... ή να μ' έχουν αγκαλιά ή να με πηγαίνουν με το αυτοκίνητο ας πούμε όπου θέλω ...»). Ο τρόπος με τον οποίο περιγράφει την σχέση εξάρτησης με τους γονείς της, στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία της, υποδηλώνει την πρόθεση των γονιών της να την κρατήσουν σε μια «βρεφική συνθήκη». Υιοθετώντας οι γονείς της μια συγκεκριμένου τύπου φροντίδα που δεν διαφοροποιείται ανάλογα με τις

κοντά στο σπίτι και είναι αργά ...» ας πούμε φοβάμαι δηλαδή να βγω αργά έξω ... όταν νυχτώνει ξέρω 'γω και το χειμώνα ειδικά και από τις 5 η ώρα δηλαδή που νυχτώνει δεν θέλω να βγω ... γιατί λέω «αν κάτι και μου επιτεθεί κάποιος ... δεν μπορώ και να τρέξω ...» δηλαδή ό,τι γίνει εγώ θα ... θα κάτσω εκεί επιτόπου και ... θα σηκώσω τα χέρια ψηλά ...»).

⁸³⁷ Μέσα στην ασφάλεια και την επάρκεια που της προσέφερε το υπερπροστατευτικό περιβάλλον η Μαργαρίτα απέφευγε να δοκιμάσει τις αντοχές της, από φόβο μήπως και αποτύχει κι έρθει αντιμέτωπη μ' αυτό που τόσο η ίδια, όσο και το περιβάλλον της, επιχειρούσαν να αποποιηθούν. Σημαντικό παράγοντα της μετακίνησης της Μαργαρίτας σε μια πιο ενεργή θέση φαίνεται να έπαιξε η παρουσία του συντρόφου της ο οποίος αναγνωρίζοντας την αναπηρία της και παίρνοντας σαφή θέση ως προς το σωματικό έλλειμμα, αποδραματοποίησε το ενδεχόμενο της αποτυχίας ενθαρρύνοντάς την να διερευνήσει τα προσωπικά της όρια και να εμπιστευτεί όλο και περισσότερο τον εαυτό της («... ο άντρας μου ... είναι αυτός που μ' έχει βοηθήσει ... σε πολλά πράγματα, δηλαδή κάπου κι εγώ ήμουν ... ίσως κι από τον τρόπο που είχα μεγαλώσει ... βολεμένη σε κάποια ... πράγμα ...»).

αναπτυξιακές της ανάγκες (εξομοιώνει την «αγκαλιά» με το «αυτοκίνητο») και που φαίνεται να είναι συμβατή και συνεπής με τις ανάγκες ενός βρέφους, δημιουργούν μια συνθήκη μέσα στην οποία η Μαργαρίτα να μην μάθει ποτέ να «περπατάει». Με άλλα λόγια, η πρόθεση των γονιών της να μην αφήσουν ποτέ την κόρη τους από την «αγκαλιά» τους μπορεί να αποτελεί ακόμα μια ένδειξη της δυσκολίας τους να έρθουν αντιμέτωποι με την εικόνα της Μαργαρίτας να στέκεται όρθια στο ένα της πόδι.⁸³⁸

Επίσης, στην αφήγηση της Μαργαρίτας γίνεται σαφές ότι η αναπηρία της αποσιωπούσαν ως θέμα συζήτησης στους κόλπους της οικογένειας, στο έδαφος της μεγάλης ψυχικής αναστάτωσης που διακινούσε κυρίως στους γονείς της («... *εμ μέχρι κάποια ηλικία γενικότερα για πολλά πράγματα ... εμ αισθανόμουν αίσχημα έλεγα «τώρα ν' ανοίξω κουβέντα άσε ξέρω 'γω ...»*).⁸³⁹ Μάλιστα, όπως αναφέρει η Μαργαρίτα, φαίνεται να υπήρχε ένα πλαίσιο απαγόρευσης όσον αφορά στην ανάδειξη ενός τέτοιου ζητήματος, γεγονός που καταδεικνύεται στην αφήγησή της από την επανάληψη της λέξης «μην», θέτοντας έτσι τον προστακτικό χαρακτήρα αυτής της απαγόρευσης («*α! ναι μην το πώ αυτό τώρα ...»* *ας πούμε «και στεναχωρήσω ...»* ή «*μην κάνω εκείνο...*» και πιο κάτω «*... δεν είμαι το παιδάκι «ααα! πω πω μην το πούμε αυτό και κάνουμε μην το πούμε εκείνο και κάνουμε...*»). Συνεπώς, η δυσκολία των γονιών να διαχειριστούν την αναπηρία της κόρης τους όπως καταδεικνύεται από τα όρια και τους περιορισμούς που έθεταν σε σχέση με την ανάδειξη του συγκεκριμένου ζητήματος, φαίνεται να «διαποτίζει» τον λόγο της Μαργαρίτας, καταδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο μεταβολίστηκαν αυτοί οι περιορισμοί («*Ναι ... ναι ενώ ουσιαστικά δεν απαγορεύεται το κάνεις εσύ σαν να απαγορεύεται ... σαν να είναι κάτι κακό δηλαδή ... κάτι που δεν πρέπει να το συζητάμε ενώ ... αντιθέτως είναι κάτι που πρέπει να το συζητάς ...»*).

⁸³⁸ Συντηρώντας λοιπόν οι γονείς της Μαργαρίτας μια πάγια συμπεριφορά στη σχέση μαζί της, ίσως επιχειρούν να αποφύγουν να έρθουν αντιμέτωποι με το έλλειμμα, καθώς, αν δεν χρειαστεί ποτέ η Μαργαρίτα να περπατήσει, δεν θα έρθει ποτέ αντιμέτωπη με το ελλιπές σώμα της.

⁸³⁹ Η σιωπηρή θέση που κράτησαν οι γονείς απέναντι στην αναπηρία της κόρης τους οδήγησε την Μαργαρίτα στη συγκρότηση μιας μεταφυσικής «ανάγνωσης» του γεγονότος. Ως εκ τούτου, πρεσβεύοντας στην αφήγησή της ότι τίποτα δεν γίνεται τυχαία, επικαλούμενη μια μεταφυσική δύναμη που νοηματοδοτεί τα πράγματα με τρόπο λογικοφανή και που είναι πέραν της ανθρώπινης αντιληπτικής ικανότητας, η Μαργαρίτα υποστηρίζει ότι η αναπηρία της δύναται να διαμορφώσει το πεπρωμένο της, που είναι να βοηθάει ανθρώπους που την χρειάζονται («... *εντάξει ίσως ... να υπήρχε κάποιος λόγος ξέρω 'γω δηλαδή εμ πάντα το προσέγγιζα ότι μπορεί να υπήρχε κάποιος λόγος δηλαδή του στυλ ότι μπορεί κάποια στιγμή στη ζωή σου να γνωρίσεις κάποιο άτομο που ... επειδή εσύ είχες βιώσει κάποια πράγματα να μπορείς να τους βοηθήσεις ...»*).

Εν προκειμένω, λοιπόν, θα λέγαμε ότι η ενδεχόμενη δυσκολία των γονιών της να ακούσουν ταυτίζεται με την δυσκολία της Μαργαρίτας να μιλήσει γι' αυτό που της συμβαίνει, διαμορφώνοντας έτσι μια συνθήκη «απόλυτης σιωπής», προβάλλοντας ο ένας στον άλλον αυτό που δεν αντέχει να ακούσει για τον εαυτό του (*«Μπορεί κι οι ίδιοι ας πούμε να το θέλουνε κι οι ίδιοι να σκεφτόντουσαν το να μου πούνε κάτι ότι θα με στεναχωρήσουνε ... και να βλέπανε ότι είμαι καλά και να λέγανε «...τόρα εντάξει, άσε μην την στεναχωρήσουμε αφού ... την βλέπουνε ότι ... καλά είναι ας πούμε στη ζωή της ... άφησέ το εντάξει ...» δηλαδή κι εκείνοι μπορεί να είχαν ... πιστεύω ότι πάνω κάτω ήταν το ίδιο δηλαδή ο ένας για τον άλλον ο ένας να μην στεναχωρήσει τον άλλον ...»*). Η ψυχική λοιπόν δυσφορία που συνοδεύει ένα ανείπωτο βίωμα φαίνεται να δημιουργεί ένα καθεστώς επιβάρυνσης για την ίδια, το οποίο έρχεται να αναγνωρίσει και να αποτιμήσει εκ των υστέρων (*«Ναι όντως το να μην το ... το να μην το συζητάς ή ... κάποιο θέμα όχι κάτι συγκεκριμένο τ' οτιδήποτε επειδή μην επιβαρύνω μην κάνω ... εντάξει είναι κακό γιατί ... εκεί όντως μπορεί να επιβαρυνόμουνα εγώ πιο πολύ ψυχολογικά χωρίς να το καταλαβαίνω ας πούμε επειδή εντάξει ήμουνα και πιο μικρή ...»*).⁸⁴⁰

Η αναγνώριση λοιπόν του ελλείμματος στη συνδιαλλαγή με τους γονείς της, τείνει να διαμόρφωσε ένα συγκεκριμένο τρόπο σχετίζεσθαι, όπου η Μαργαρίτα ενδεχομένως επιχείρησε να διαχειριστεί ψυχικά την γονική απόρριψη καταβάλλοντας μια προσπάθεια «σωματικής ανακατασκευής», που ίσως στόχευε στην εξάλειψη του ελλείμματος, γεγονός που θα της επέτρεπε να επαναπροσδιορίσει τα προσωπικά της όρια και να ανταποκριθεί στο πλαίσιο των προσδοκιών των σημαντικών άλλων. Συνεπώς, τόσο οι επιλογές της, όσο και η ένταση της καταβληθείσας προσπάθειας προς την επίτευξη αυτών των επιλογών ενδεχομένως πηγάζουν από την πρόθεσή της ν' αποδείξει στους γονείς της ότι δεν υπάρχει έλλειμμα.⁸⁴¹

⁸⁴⁰ Αναλογιζόμενη το ενδεχόμενο να είχε την δυνατότητα να μιλήσει ελεύθερα με τους γονείς της για την αναπηρία της, η Μαργαρίτα αναφέρει ότι ενδεχομένως να είχε ανακτήσει την αυτοπεποίθησή της πολύ νωρίτερα (*«... ίσως κι εγώ χειρίστηκα λάθος πιστεύοντας ότι θα στεναχωρήσω ότι θα κάνω ... κι εκείνοι το ίδιο ... δηλαδή ο ένας να μην μιλάει στον άλλον με λίγα λόγια εεε ... για κάτι το οποίο θεωρώ που ίσως αν τελικά είχαμε μιλήσει να ήτανε ... να είχα κι εγώ πιο γρήγορα βρει και θάρρος σε πολλά ... πράγματα δηλαδή ... και να 'χω αποκτήσει ας πούμε την αυτοπεποίθηση που έχω τώρα και ... πολύ πιο ... νωρίτερα [...] δηλαδή αν το είχα κάνει σίγουρα πιθανόν να είχα αποκτήσει περισσότερη αυτοπεποίθηση πολύ πιο νωρίς δηλαδή αν το 'χα κάνει αν είχα πει ας πούμε ξέρω 'γω τότε στα 20 μου χρόνια να πάω να μιλήσω γι' αυτό το θέμα ...»*).

⁸⁴¹ Όσο οι γονείς τείνουν να επισημαίνουν το έλλειμμα, τόσο η Μαργαρίτα φαίνεται να επιδιώκει να το αποποιηθεί κινούμενη στην κατεύθυνση της επίδειξης ικανοτήτων (*«... βλέπουν ότι OK εντάξει μια χαρά κι αυτά μεγάλωσα έχω τις παρέες μου όλα ...»*).

III.3 Η σχέση πατέρα – κόρης. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή;

Η Μαργαρίτα στην αφήγησή της περιγράφει έναν πατέρα μη διαθέσιμο, απορροφημένο στην επαγγελματική του δραστηριότητα που τον κρατούσε πολλές ώρες μακριά από την οικογενειακή εστία («... το γεγονός φυσικά και τ' ότι δούλευε⁸⁴² οπότε ... πολλές φορές και καθυστερούσε και να γυρίσει στο σπίτι ... και τέτοια ...»).

Αναφερόμενη στη δυσκολία που βίωσαν οι γονείς απέναντι στο άκουσμα της αναπηρίας της, η Μαργαρίτα επισημαίνει ότι η δυνατότητα του πατέρα να εστιάζει και σε κάτι άλλο, όπως για παράδειγμα στην εργασία του, του επέτρεπε να παίρνει ψυχική απόσταση από ένα ερέθισμα που του διακινούσε έντονα συναισθήματα, σε αντίθεση με την μητέρα της που ερχόταν συνεχώς αντιμέτωπη με την αναπηρία της κόρης της («... ο πατέρας μου είχε και την δουλειά του ...»).

Οι καρποί αυτής της επένδυσης του πατέρα στο επάγγελμα, που μεταφράζονταν σε οικονομικές παροχές, είχαν σαν στόχο να μην «λείπει τίποτα» στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας («... ποτέ δεν μας έλλειψε κάτι ...»). Προέβαινε έτσι άραγε στην «εξαγορά» της αρτιμέλειας της κόρης του; Η ενδεχόμενη φανταστική προσπάθειά του πατέρα να καλύψει το «έλλειμμα» μ' ένα «πλεόνασμα» που αφορά στην προσφορά υλικών αγαθών αποτελεί ίσως, στο μέτρο και στο βαθμό που του αναλογεί, την δυσκολία του ίδιου να συμφιλιωθεί με την αναπηρία της κόρης του. Στο πλαίσιο αυτής της δυσκολίας, ενδεχομένως κινείται και η άρνηση του πατέρα να δεχτεί την όποια κοινωνική παροχή, όπως αυτή μεταφράζεται μέσα από την δυνατότητα κατοχύρωσης ενός κρατικού επιδόματος αναπηρίας για την κόρη του, δηλώνοντας μ' αυτό τον τρόπο την δυσκολία του να αναγνωρίσει την Μαργαρίτα ως άτομο που βιώνει κάποια αναπηρία («... δεν ήτανε είχε ας πούμε το μαγαζί τα λεφτά του ας πούμε ... «τι τώρα θα ψάξουμε να πάρουμε ... επίδομα από την πρόνοια ... αφού το κορίτσι μια χαρά εγώ το συντηρώ δεν έχω κανένα πρόβλημα» ... ή «θα του βγάλουμε κάρτα ξέρω 'γω για το λεωφορείο ... εμ δεν το 'χουμε ανάγκη ...»).

Επίσης, ο πατέρας φαίνεται να προβάλλει στους άλλους αυτό που ο ίδιος δεν αντέχει να διαχειριστεί ψυχικά, γεγονός που αναδεικνύεται στο αίτημα που απευθύνει στην κόρη του και αφορά στην απόκρυψη της αναπηρίας της από τα αδιάκριτα και

⁸⁴² Αναφέρει το αντικείμενο εργασίας του πατέρα κάτι το οποίο επιλέγεται να μην παρατεθεί στη παρούσα μελέτη σε μια προσπάθεια διασφάλισης του απόρρητου χαρακτήρα των πληροφοριών και την αποφυγή ταυτοποιήσεων.

επικριτικά βλέμματα των άλλων.⁸⁴³ Αποτέλεσμα αυτή της γονικής συμπεριφοράς φαίνεται να είναι ντροπή που νιώθει η κόρη του για την εικόνα του σώματός της, γεγονός που οδήγησε στην αναστολή κάθε προσπάθειας έκθεσής του («... κι ίσως ... *πιο πολύ να το έκανε κι ο πατέρας μου ... (δίνει έμφαση) δεν ξέρω ... (παίρνει μια βαθιά ανάσα) εεε ακόμα ας πούμε και στη ... θάλασσα ξέρω 'γω για μπάνιο ... δεν ήτανε ... εεε να πας ας πούμε κάπου που να είναι ... σχετικά κοντά σου κόσμος ... κυρίως να είναι πιο απόμερα ... εε και σίγουρα αυτό εκείνοι το βγάζανε στο ότι ... να μην αισθανθώ εγώ άσχημα ... αλλά πιστεύω ότι σίγουρα ήτανε και το να μην αισθανθούν κι εκείνοι άσχημα ... που εκείνοι ... μπορεί βέβαια και να μην το καταλάβαιναν τότε εκείνοι ότι ήτανε πιο πολύ για εκείνους [...]... ναι μου 'χε περάσει δηλαδή αυτό το μήνυμα ας το πούμε ότι ... εμ «τώρα ... και μην σε κοιτάζουνε κι αυτά ... και μην στεναχωρηθείς και μην κάνεις και μην ακούσεις κάτι από κάποιον και ...»).*

Η δυσκολία του πατέρα και οι τρόποι έκφρασης αυτής φαίνεται να στερούν από την Μαργαρίτα την δυνατότητα να δοκιμάσει να αναμετρηθεί με τα προσωπικά της όρια, καθώς «ό,τι χρειάζεται της το παρέχει» («Εεε ναι και με το να ... δηλαδή να πει ότι ... «OK ρε παιδί μου εντάξει μπορεί η Μαργαρίτα να 'χει ... το άλφα πρόβλημα ...» ας πούμε «αλλά τέλος πάντων π.χ θέλει να πάει στο φροντιστήριο μόνη της άφησέ την ... κι άμα ... εε δει ότι δεν μπορεί θα το ζητήσει από μόνη της» ας πούμε «... ξέρεις πήγαινε με ή ξέρεις κάνε με...»).

Η Μαργαρίτα στην αφήγησή της περιγράφει έναν πατέρα υπερπροστατευτικό, που αναγνωρίζοντας διαρκώς το έλλειμμά εκφράζει μια υπερβολική ανησυχία, αναστέλλοντας μ' αυτό τον τρόπο, για μεγάλο χρονικό διάστημα, το οποίο αίτημα αυτονομίας της κόρης του (...«αχ τώρα το κορίτσι και άμα χρειαστεί κάτι ...» γιατί υποτίθεται ότι αν πέρναγαν και δέκα λεπτά ότι μπορεί να χρειαστώ εγώ ... μπορεί να πάθω ... δεν ξέρω τι ας πούμε ...»). Η υπερπροστατευτική λοιπόν συμπεριφορά του πατέρα φαίνεται να παρεμβάλλει της ικανότητάς του να αναγνωρίσει τις δυνατότητες

⁸⁴³ Η δυσκολία του πατέρα προβάλλεται ως δυσκολία της κόρης, την οποία ο πατέρας επιχειρεί να ανακουφίσει αποκρύβοντας τα ερεθίσματα εκείνα που δύνανται να επισημαίνουν το έλλειμμά της. Αυτό από μόνο του αποτελεί έναν «διπλό δεσμό» στην επικοινωνία του πατέρα με την κόρη, διότι ο ίδιος με την στάση του και την αντίδραση του επισημαίνει με τρόπο δεικτικό αυτό που θεωρητικά προσπαθεί να αποκρύψει από την κόρη του και δεν είναι άλλο από το σωματικό της έλλειμμα («... βέβαια εκείνος μπορεί να ... να νόμιζε ... με το μυαλό του ότι εμένα μου κάνει καλό από τον στυλ ότι ... «μην βλέπει το κορίτσι και τις πατερίτσες και ... του γίνει πιο μεγάλο το πρόβλημα στο κεφάλι του ότι ... εμ έχει πρόβλημα και παίρνει και τις πατερίτσες» ας πούμε ... κάπως έτσι το καταλαβαίνω ...»).

της κόρης του καταδικάζοντάς την σε μια συνθήκη απόλυτης αδυναμίας («... παντού να με πηγαίνει με το αυτοκίνητο ... μην τυχόν και ...ή να πάρουμε ας πούμε θέλαμε να πάμε ξέρω 'γω για το πόδι και πηγαίναμε με την μάνα μου ... εε να πάρουμε ταξί μην τυχόν κα μπούμε και σε κανένα λεωφορείο και λιώσω ... μην πάθω τίποτα ...»).

Η πατρική αναπαράσταση, που καθιστά την Μαργαρίτα αδύναμη, διαμορφώνει μια συνθήκη συνδιαλλαγής μεταξύ τους, όπου ο πατέρας αναλαμβάνει ενεργό ρόλο, εκπληρώνοντας κάθε επιθυμία της κόρης του. Η παρουσία λοιπόν ενός πατέρα που στοχεύει στο «να μην λείψει τίποτα» στην κόρη του διαμορφώνει μια συνθήκη εγκλωβισμού για την Μαργαρίτα η οποία, «απαγκιστρωμένη» από εκείνον, συμπλέει με τις κατευθύνσεις που εκείνος θέτει, παρακάμπτοντας την όποια δική της προσωπική αναζήτηση. Με άλλα λόγια, οι γονικές επιθυμίες, και κυρίως αυτές του πατέρα, διαμόρφωναν το πλαίσιο των δικών της επιλογών («... αυτή η υπερπροστατευτικότητα ότι πια δηλαδή να 'χω φτάσει 15 ξέρω 'γω χρονών και να πρέπει να με πάει η μαμά ας πούμε στο σχολείο ή να με πάει στο φροντιστήριο που είναι ... δυο τετράγωνα πιο κάτω ... εεε με με εκνεύριζε ότι πια ... εντάξει κατάλαβε έχω μεγαλώσει OK έχω ένα πρόβλημα αλλά μπορώ ... τον εαυτό μου να τον στηρίζω και μόνη μου ...»)⁸⁴⁴.

Η Μαργαρίτα, λοιπόν, δέσμια ενός πατρικού υπερπροστατευτικού κλοιού, παρέμεινε εγκλωβισμένη για ένα μεγάλο διάστημα της ζωής της στο «χρυσό κλουβί» που της είχε φτιάξει ο πατέρας της, μέχρι που σταδιακά άρχισε να αναζητά τρόπους διαφυγής, εκφράζοντας την ανάγκη να αυτονομηθεί και να αποδεσμευτεί από το χρέος που επέβαλλε η εκπλήρωση της πατρικής επιθυμίας («...πια διαβάζω για 'μένα ...»). Έτσι, άρχισε να δυσανασχετεί όλο κι εντονότερα αναφορικά με την στάση του πατέρα της, καθώς έτεινε να περιορίσει πολύ τον χώρο μέσα στον οποίο εκείνη δύνατο να

⁸⁴⁴ Στο ήδη διαμορφωμένο οικογενειακό πλαίσιο, όπου οι σχέσεις διαμεσολαβούνται από την εγκαθίδρυση μιας συνθήκης αδυναμίας, κάθε φυγόκεντρη τάση αντιμετωπίζεται ως αδύνατη, στο έδαφος των εγγεγραμμένων ελλειμμάτων. Ως εκ τούτου, αντί η οικογένεια να «συρρικνώνεται» δίνοντας χώρο στα νέα μέλη να αναζητήσουν την ικανοποίηση των αναγκών τους πέραν των στενών ορίων που η συγκεκριμένη συνθήκη θέτει, στη περίπτωση της Μαργαρίτας η οικογένεια φαίνεται να διευρύνεται όλο και περισσότερο, εντάσσοντας όλο και περισσότερα πράγματα από τον «έξω κόσμο», ώστε να αναγνωριστεί ως ανεδαφικό κάθε αίτημα αυτονόμησης. Μέσα στο πλαίσιο λοιπόν αυτό εκφράζεται δια στόματος της Μαργαρίτας και η πρόθεση του πατέρα να δημιουργήσει μια οικογενειακή επιχείρηση για τις κόρες του, προκειμένου να μην έχουν κανέναν «πάνω από το κεφάλι τους» («... αυτό που ... του άρεσε ας πούμε του πατέρα μου κι έλεγε σε κάποια στιγμή επειδή κι εγώ πήγαινα Αγγλικά κι εκείνη είχε πάει Αγγλικά είχε ξεκινήσει στο να πάει και για Proficiency ... είχε κάνει εκείνη Ισπανικά, εγώ είχα κάνει Ιταλικά ... εεε ότι «εντάξει ρε παιδί μου γιατί δεν πηγαίνατε ξέρω 'γω να προσπαθήσετε να πάρετε και οι δυο Proficiency να σας ανοίξω ένα φροντιστήριο να έχετε μια δουλειά δική σας ...»).

αυτενεργήσει κάνοντάς την να ασφυκτιά («... μέχρι σ' ένα σημείο δηλαδή εντάζει λέω να μπούμε και σε μια γυάλα ... εε ναι και πιστεύω ότι μέχρι ένα σημείο ...»).

Όπως ήταν αναμενόμενο, τα πρώτα σημάδια αυτής της δυσφορίας εκφράστηκαν με τρόπο έντονο και δεικτικό την περίοδο της εφηβείας, όταν η Μαργαρίτα έφερε έντονα ένα αίτημα κοινωνικοποίησης («... αυτό όμως το άρχιζα σταδιακά έτσι και μεγαλώνοντας ... ε, ίσως και με το σχολείο επειδή ... ε, κάπου άρχισε και ... με τα παιδιά που κάποιοι γίναμε φίλοι ας πούμε κι έχουμε παραμείνει φίλοι από το Γυμνάσιο ...»). Στην εφηβεία λοιπόν η Μαργαρίτα φαίνεται να αμφισβητεί έντονα τα πατρικά όρια, καταδεικνύοντας το εύρος των δυνατοτήτων της, με στόχο την πανηγυρική διάψευση της πατρικής αναπαράστασης για εκείνη. Οι προσπάθειες αυτές, που λάμβαναν χώρα μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο διεκδίκησης της αυτονομίας της, ενέχουν χαρακτήρα επαναστατικό και απείθαρχο, υιοθετώντας η Μαργαρίτα μια παθητικοεπιθετική στάση απέναντι στις κατευθύνσεις – εντολές του πατέρα («... δηλαδή μέχρι και ... τώρα ας πούμε δηλαδή άμα θέλω να πάω κάπου θα πάω με το λεωφορείο γιατί έτσι μ' αρέσει ... «Πάρε πάρε λεφτά να πάρεις ταξί μην ταλαιπωρείσαι μην ταλαιπωρείσαι!» δηλαδή πράγμα το οποίο εεε όταν το ακούω ... μ' εκνευρίζει ... μ' εκνευρίζει ... τώρα ποια δεν μ' εκνευρίζει δηλαδή το 'χω συνηθίσει και δεν δίνω σημασία ας πούμε λέω «εντάζει ... ναι ναι ναι ...» λέω από μέσα μου κι εγώ κάνω μετά ό,τι θέλω ...»).⁸⁴⁵

Η Μαργαρίτα περιγράφει επίσης έναν πατέρα ο οποίος είναι προσηλωμένος στο αποτέλεσμα, χωρίς να λαμβάνει τόσο πολύ υπόψη του την καταβληθείσα προσπάθεια. Αναφερόμενη στην αγάπη της για την μουσική, την οποία φαίνεται να μοιράζεται με τον πατέρα της, η Μαργαρίτα περιγράφει την στάση που κράτησε ο πατέρας της απέναντι στην ενασχόλησή της με το πιάνο. Σύμφωνα λοιπόν με την ίδια, ο πατέρας της διαρκώς της επισήμαινε την «μουσική αστοχία» και το πώς αυτή αποτυπώνεται σ' ένα αποτέλεσμα δυσαρμονίας, καταδεικνύοντας ότι τίποτα δεν φαίνεται να ικανοποιεί λιγότερο τον πατέρα της από την άψογη εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού. Ως εκ τούτου, η ιδιαίτερα υψηλή προσδοκία που προβάλλει ο πατέρας στον τρόπο με τον

⁸⁴⁵ Μάλιστα, χαρακτηριστικό γνώρισμα της προσπάθειάς της να μετακινηθεί από μια θέση «σιωπής» σε μια ενεργητική θέση, όπου δύναται να εκθέσει δημόσια την αναπηρία της, διεκδικώντας κοινωνικά προνόμια και δικαιώματα στο έδαφος των περιορισμών της, η Μαργαρίτα φαίνεται να λειτουργεί αποφασιστικά και αμετάκλητα μην επιτρέποντας στον εαυτό της να πισωγυρίσει στο έδαφος ανάδυσης ενός ενδεχομένως ενοχικού συναισθήματος, ως απόρροια του γεγονότος ότι παρεκκλίνει των πατρικών επιλογών και απαιτήσεων («... πλέον δεν μ' ενδιέφερε αν θα τους πείραζε ή αν δεν θα τους πείραζε, ήτανε κάτι τελειωμένο ...»).

οποίο η Μαργαρίτα παίζει πιάνο δημιουργεί για την ίδια μια συνθήκη αρκετά στρεσογόνα, καθώς αξιολογείται με ιδιαίτερα υψηλά standards. Συνεπώς, το ψυχικό διακύβευμα της αποτυχίας, της αστοχίας, του ελλείμματος, είναι τέτοιας έντασης που δημιουργεί μια συνθήκη πανικού («... εμ να αισθανθώ κι εκείνη την ώρα και γενικά μπροστά στη σκηνή ότι «πω πω κι άμα κάνεις κάνα λάθος ... πω πω κι άμα ...» δηλαδή συνεχώς μ' αυτό το άγχος ... «πω πω μην τυχόν και κάνεις 'κανα λάθος, πω πω μην τυχόν και σου ξεφύγει ... κάτι, πω πω μην τυχόν το ένα, πω πω μην τυχόν το άλλο ...» δηλαδή εγώ πήγαινα και πήγαινα full στο ... εντάξει όλοι έχουμε άγχος με τις εξετάσεις με οτιδήποτε ... ε πήγαινα εντελώς full στο άγχος λες κι εκείνη την ώρα πήγαινα να περάσω δεν ξέρω κι εγώ τι εξετάσεις ...»).

Συμπερασματικά λοιπόν, θα λέγαμε ότι ο πατέρας διαρκώς επισημαίνει το έλλειμμα, είτε αυτό εκφράζεται μέσα από μια «δυσαρμονία», είτε μέσα από ένα σώμα ατελές («... εεε εντωμεταξύ ο πατέρας μου είχε κι ένα άλλο ε μέχρι κάποια χρόνια κάποιες στιγμές ήθελε να μ' ακούει ... να παίζω ένα κομμάτι κάτι ξέρω 'γω κι αυτά ... εεε όταν κάτι μου ξέφευγε το οποίο το καταλάβαινα τι μου ξέφευγε τι έκανα λάθος ... εεε δεν άκουγα ας πούμε «α! μπράβο ξέρω 'γω κορίτσι μου...» κι αυτά «εντάξει ... αλλά εκεί κάπου σου ξέφυγε ...» δηλαδή ... εμ επισήμανση αμέσως του λάθους ...»). Ως εκ τούτου, ένας πατέρας που στέκεται με τρόπο επικριτικό απέναντι στο έλλειμμα διαμορφώνει την συνθήκη μέσα στην οποία νοσηματοδοτεί την αναπηρία της κόρης του, επιζητώντας ενδεχομένως μέσα από το «άρτιο παίξιμο ενός μουσικού κομματιού» την «αρτιότητα» που η ίδια η φύση στέρησε στην κόρη του.

Η διαρκής λοιπόν γονική επισήμανση του ελλείμματος φαίνεται να ανέστειλε ψυχικά την Μαργαρίτα, η οποία σε κάθε διαδικασία αξιολόγησης ενδεχομένως να αναβιώνει με τρόπο τραυματικό την επικριτική ματιά του πατέρα («... όλο αυτό μ' έκανε ... δηλαδή κάποια στιγμή δεν ήθελα να μ' ακούνε ούτε οι ίδιοι ... ήθελα να διαβάσω και πάταγα ας πούμε τον σιγαστήρα για να μην ακούγεται γιατί δ ε ν ή θ ε λ α αν κάνω κάποιο λάθος ή αν θέλω να παίζω κάτι άσχετο κι αυτά ν' ακούνε τι παίζω [...] ε και πιστεύω ότι λίγο αυτό μου το 'χε περάσει και ο πατέρας μου έτσι με ... εμ αυτή την συμπεριφορά ... ας πούμε έτσι που είχε και να κάθεται ...καθόταν σαν να ήταν κριτική

⁸⁴⁶ Η ένταση της ψυχικής αναστάτωσης που διακυβεύεται στο ενδεχόμενο αποτυχίας, ορίζει ένα πλαίσιο υποθέσεων που βρίσκουν έκφραση στην ενδεχόμενη πατρική απόρριψη στο έδαφος αναγνώρισης του ελλείμματος.

επιτροπή ας πούμε και τώρα «πω πω θα παίζω εγώ και μην τυχόν μου ξεφύγει μια νότα ...» εε το θυμάμαι ακόμα δηλαδή το ... το σιχαινόμουνα αυτό το πράγμα το μισούσα ήτανε η ... η καταπίεση δεν υπήρχε χειρότερο πράγμα ...»).

Συνεπώς, η Μαργαρίτα νοσηματοδοτεί την αδυναμία της να μετριάσει το άγχος και να συμφιλιωθεί με την ενδεχόμενη αποτυχία μέσα από την αναβίωση της στάσης των γονιών της και κυρίως του πατέρα απέναντι στην αστοχία, σ' αυτό δηλαδή που δύναται να αναδείξει το έλλειμμα.

III.4 Η σχέση με την μητέρα της. Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή

Η πληροφόρηση σχετικά με την αναπηρία της Μαργαρίτας που συνόδευσε την γέννησή της αναστάτωσε ιδιαίτερα την μητέρα, που χρειάστηκε για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα μετά από το γεγονός αυτό, να παρακολουθείται από ψυχίατρο («... κάποια στιγμή είχε πάει και σε γιατρό ας πούμε είχε πάρει και κάποια φάρμακα ... εμ γιατί ... δεν μπορούσε να το ... να το ξεπεράσει να το χωνέψει να το πω έτσι σε απλά λόγια ...»). Ενδεικτικό της έντασης της ψυχικής επιβάρυνσης που προκάλεσε στη μητέρα η είδηση της αναπηρίας της κόρης αποτελεί το γεγονός ότι έγινε αντιληπτή από την ευρύτερη οικογένεια, προσελκύοντας συγγενείς να την υποστηρίξουν να ανταπεξέλθει του ψυχικού αντίκτυπου ενός τέτοιου γεγονότος («αναφερόμενη στον θείο της)... και να βοηθάει ίσως και την μάνα μου και ψυχολογικά ... έτσι πιο πολύ κι αυτά ... γιατί η μάνα μου πιστεύω το 'χε εκδηλώσει ... πιο βαριά ψυχολογικά ...»).

Μιλώντας για τη ψυχική δυσκολία που αντιμετώπισε η μητέρα της τα χρόνια που ακολούθησαν τη γέννησή της και αναγνωρίζοντας τον πλημμελή τρόπο με τον οποίο ενδεχομένως την φρόντισε εξαιτίας της ψυχικής της επιβάρυνσης, η Μαργαρίτα σπεύδει να πάρει αποστάσεις από μια τέτοια ελλειμματική ψυχική καταγραφή, επισημαίνοντας ότι δεν είχε συνείδηση των γεγονότων, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να επικαλεστεί αυτού του μνημονικού ίχνους αναπαριστώντας μια μητέρα ψυχικά καταβεβλημένη («... γιατί η μάνα μου πιστεύω το 'χε εκδηλώσει ... πιο βαριά ψυχολογικά βέβαια στα χρόνια που εγώ δεν καταλάβαινα ... δεν έχω εικόνα της μάνας μου δηλαδή τότε ...»).

Ενδεικτικό της έντασης με την οποία διαμεσολάβησε η αναπηρία την σχέση μητέρας – κόρης αποτελεί το γεγονός ότι, κατόπιν παρότρυνσης του συνεντευκτή να μιλήσει για την σχέση αυτή, η Μαργαρίτα επιλέγει να ανατρέξει στη στιγμή της γέννησής της

περιγράφοντας τον αιφνιδιασμό με τον οποίο αντέδρασαν οι γονείς της απέναντι στην απρόσμενη είδηση της αναπηρίας της («... όταν γεννήθηκα εγώ επειδή τότε δεν υπήρχαν υπέρηχο και τέτοια οπότε δεν το ξέρανε τους ήρθε ξαφνικό ... εκείνη την ώρα εεε ... εντάξει αυτό σίγουρα την είχε επηρεάσει συναισθηματικά ... εε ας πούμε εεε ... εμ πάρα πολύ για κάποιο διάστημα τώρα αυτό το διάστημα δεν ξέρω πώς ήταν μπορεί να ήταν κι ένα χρόνο και δύο χρόνια ...»).

Μια τέτοια αναδρομή την στιγμή που καλείται να μιλήσει για την σχέση της με την μητέρα της θέτει ερωτήματα, διαμορφώνοντας το πλαίσιο σκέψεων και συνειρμών. Θα λέγαμε λοιπόν ότι αυτό που ενδεχομένως καταδεικνύει μια τέτοια αναδρομή στο παρελθόν είναι το γεγονός ότι η σχέση της Μαργαρίτας με την μητέρα της διαμεσολαβείται από τον αιφνιδιασμό εκείνης της πρώτης στιγμής που η μητέρα ήρθε αντιμέτωπη με την αναπηρία της κόρης της, στιγματίζοντας έτσι την πορεία της σχέσης αυτής.

Η Μαργαρίτα περιγράφει μια μητέρα που, αν και ήταν πιο αυταρχική και απότομη από τον πατέρα, έδειχνε μεγαλύτερη κατανόηση στις προσπάθειες αυτονόμησης της κόρης σε σχέση με τον σύζυγό της («... μπορώ να πω ότι σε πολλά πράγματα η μάνα μου ήτανε πιο ... εεε πως το 'λένε ... και πιο ... φασαρία ας πούμε να έκανε αν ... π.χ κάποια στιγμή είχα αργήσει και δεν είχα ειδοποιήσει κάτι ο πατέρας μου ήτανε πιο υπομονετικός πιο ήρεμος πιο ...»). Μάλιστα, ήταν αυτή που φαίνεται κάποιες φορές να διαμεσολαβούσε την σχέση πατέρα-κόρης προκειμένου να εξομαλύνει τυχόν αντιθέσεις και να φέρει ισορροπίες («... εε από την άλλη η μάνα μου προσπαθούσε ... να είναι πιο κοντρολαρισμένη γιατί η μάνα μου όπως και τώρα εκνευριζόταν σε πολλά πράγματα δηλαδή γιατί έβλεπε μια δειλία από τον πατέρα μου έτσι δηλαδή να πάμε και «...εντάξει πια ρε άνθρωπε δεν θα ... λιώσουμε κιόλας ξέρω 'γω ...»).

Απέναντι στον δυναμισμό της μητέρας ο πατέρας αναπαρίσταται αδύναμος και ελλιπής, καθώς η μητέρα φαίνεται να «βγαίνει μπροστά» και να σηκώνει το βάρος της ευθύνης που αναλογεί στον γονέα ενός παιδιού με αναπηρία («... και γενικότερα η μάνα μου είναι πιο δυνατή γενικότερα σ' όλα αυτά τα πράγματα δεν έχει και τέτοια δηλαδή η μάνα μου ...»).

Αναφερόμενη στην μητέρα της, η Μαργαρίτα υποστηρίζει ότι την αισθάνεται πιο κοντά της καθώς είναι αυτή με την οποία μοιράζεται πιο προσωπικά ζητήματα πέραν αυτού της αναπηρίας της («... κι εγώ μπορώ να πω δηλαδή ότι νιώθω σ' εκείνη πιο

κοντά όχι ότι δεν τον αγαπάω τον πατέρα μου ... αλλά ... μ' εκείνη είμαι πιο δίπλα δηλαδή εκείνη ήτανε ... συνέχεια δίπλα μου και οπουδήποτε ...»). Η Μαργαρίτα φαίνεται να δυσκολεύεται να μοιραστεί με την μητέρα της ζητήματα που άπτονται της αναπηρίας της και των δυσκολιών που απορρέουν απ' αυτήν. Ως εκ τούτου, τα ζητήματα που αφορούν στην αναπηρία της Μαργαρίτας είτε απευθύνονται στην μητέρα της με τρόπο κλειστό και διαμεσολαβημένο από κάποιον τρίτο, είτε δεν απευθύνονται καθόλου («... Εεε ... πρέπει ... για να είμαι ειλικρινής ... ακριβώς δεν θυμάμαι ... πρέπει να αναφέρθηκε όμως εεε στη ... έτσι στη ... στη μάνα μου κι από 'μένα αλλά κι από την ξαδέρφη μου ... εεε αλλά να κάναμε κάποια ανοιχτή ας πούμε κουβέντα έτσι ... που να το συζητήσαμε πολύ ας πούμε κι αυτά ... εεε ... όχι ...»).

Αν και από την αφήγηση της Μαργαρίτας η μητέρα δείχνει να δυσκολεύεται να αποδεχτεί την αναπηρία της κόρης της, το κενό που διαμορφώνει η απουσία του πατέρα φαίνεται να μην της επιτρέπει να αποστασιοποιηθεί, καθώς είναι αυτή που την συνοδεύει σε υγειονομικές επιτροπές αξιολόγησης, στην αναζήτηση και αγορά τεχνητού μέλους κ.α. («Η μαμά εντάξει δεν είχε κάποιο πρόβλημα ... εμ εντάξει μέσα της ίσως να την ... θα την ενοχλούσε σίγουρα ... αλλά ... δεν έβγαζε κάτι προς τα έξω ίσως κι επειδή έβλεπε τον πατέρα μου έτσι και σου έλεγε «εντάξει ΟΚ τα παιδιά δηλαδή κάποιος πρέπει να είναι εκεί δίπλα σε ό,τι χρειάζονται ...» κι εγώ και η αδερφή μου που δεν είχε κάποιο πρόβλημα ... «πρέπει κάποιος να 'ναι δίπλα τους ... θέλουνε ας πούμε ... πρέπει να πάνε κάπου είναι μικρές και ... εντάξει εκείνος δεν μπορούσε ... πρέπει όμως ο ένας γονιός να ... να τους στηρίζει ...»).

Επίσης, η Μαργαρίτα περιγράφει μια μητέρα που στέκεται απέναντι στην εικόνα που παρουσιάζει η κόρη της με τρόπο σχεδόν ιδεοληπτικό. Το βλέμμα της μητέρας φαίνεται να καθρεφτίζει το σωματικό έλλειμμα της κόρης, γεγονός που αναδεικνύεται στην προσήλωση της μητέρας στη σωματική εικόνα που παρουσιάζει η Μαργαρίτα και στις παραινέσεις της προκειμένου η κόρη της να βελτιώσει αυτή την εικόνα. Στο πλαίσιο αυτής της εστίασης, κάθε φορά που η Μαργαρίτα δοκίμαζε ένα νέο τεχνητό μέλος η μητέρα ήταν αυτή που της επισήμαινε το έλλειμμα, όπως αυτό αποτυπώνονταν κινητικά, προτρέποντάς την να καταβάλει μεγαλύτερη προσπάθεια προκειμένου να το περιορίσει ή να το εξαλείψει («κράτησε ίσια το σώμα σου ... προσπάθησε Μαργαρίτα, γέρνεις από την μια μεριά ...»).

Συνεπώς, η αναπηρία που φαίνεται να κατακλύζει το μητρικό βλέμμα καταδεικνύει με τρόπο επιτακτικό την ανάγκη απόκρυψης ενός τέτοιου του ελλείμματος («... σ' εκείνη έλεγα ξέρω 'γω ... «κοίτα με πως περπατάω ... πες μου ... τι βλέπεις πώς είναι ...» οτιδήποτε ... εεε εκείνη γενικότερα ήτανε σε όλα αυτά κοντά ...»).

Επίσης, η μητέρα φαίνεται να εστιάζει πάρα πολύ και στο βλέμμα των γύρω της, αναγνωρίζοντας την πρόθεσή τους να επισημάνουν την διαφορετικότητα της κόρης της στο έδαφος της αναπηρίας της. Για την μητέρα, το βλέμμα και ο λόγος του άλλου γίνονται εν δυνάμει επικίνδυνα, καθώς αναγνωρίζει την εν γένει πρόθεση των γύρω της να επισημάνουν κάτι που είναι της τάξης του «ανείπωτου» («ξέρεις αν κάποιος σε κοιτάζει να τον κοιτάξεις κι εσύ, αν σου πει κάτι να του πεις κι εσύ ...»).

Με άλλα λόγια, η μητέρα τείνει να στοχοποιεί και να στιγματίζει το βλέμμα των άλλων, προβάλλοντας ενδεχομένως δικά της «ανάρμοστα» συναισθήματα και συγκροτώντας έτσι ένα κοινωνικό περιβάλλον εχθρικό προς την κόρη της στο έδαφος της διαφορετικότητας που αποτυπώνεται στην εικόνα της (αναφερόμενη στο αδιάκριτο βλέμμα των γύρω της) «... ακόμα και σε μια βόλτα μπορεί να το 'βλεπα και 10 φορές αυτό το πράγμα ...».⁸⁴⁷

Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε ότι η σημασία που αποδίδει η μητέρα στην εικόνα δημιούργησε στην Μαργαρίτα μια σχεδόν «ιδεοληπτική» προσπάθεια ανίχνευσης της πρόθεσης του βλέμματος του άλλου, υπονομεύοντας έτσι την συνδιαλλαγή με τους γύρω της και δημιουργώντας μια συνθήκη ανασφάλειας, όπου ο άλλος διαρκώς επιχειρεί να επισημάνει το έλλειμμα.

⁸⁴⁷ Μέσα από μια διαδικασία προβολών στο έδαφος της προσπάθειας ψυχικής διευθέτησης της αναπηρίας, η μητέρα αποδίδει στο βλέμμα του άλλου έναν χαρακτήρα παραβιαστικό, επικριτικό και απορριπτικό σε σχέση μ' ένα σώμα στο οποίο εγγράφεται το έλλειμμα. Απέναντι στην αποδοχή μιας τέτοιας πραγματικότητας, όπου η Μαργαρίτα βάλλεται από τους γύρω της στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της, η μητέρα ενθαρρύνει την κόρη της να αμυνθεί απαντώντας στα επικριτικά βλέμματα των γύρω της («... μου έλεγε «θυμάσαι ...» μου λέει «που σου έλεγα από πάντα ότι όταν κάποιος γυρνάει και σε κοιτάει ... και βλέπεις ότι σε κοιτάει περίεργα ... γιατί ... εμ σου λέει τι γίνεται τώρα ... να γυρνάς να τον κοιτάς αντίστοιχα ... για να τον κάνεις να ντρέπεται ...»). Ως εκ τούτου, η κόρη, μεταβολίζοντας την προτροπή της μητέρας, φαίνεται να αντιτάσσεται με θυμό απέναντι στο παραβιαστικό βλέμμα του άλλου («... με κοιτάει έτσι κάπως ... αναλόγως και την 'μέρα βέβαια άλλες φορές μπορεί να μην δώσω σημασία αλλά άλλες φορές άμα είμαι και ... γυρνάω και ρίχνω τέτοιο βλέμμα ... το καταλαβαίνω εγώ δηλαδή το πόσο ... άσχημο είναι το βλέμμα μου ... που βλέπεις τον άλλον γυρνάει το κεφάλι του και ... εεε φεύγει ... ούτε καν τολμάει δηλαδή να ξαναγυρίσει πίσω να κοιτάξει ...»).

Ι.V ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΠΟΥ ΕΝΣΑΡΚΩΝΟΥΝ ΜΙΑ ΦΙΛΟΤΕΧΝΗ ΦΥΣΗ

Στην αφήγηση της Μαργαρίτας καθίσταται σαφές ότι η επαγγελματική της αποκατάσταση ποτέ δεν υπήρξε αντικείμενο προσωπικής διεκδίκησης, γεγονός που καταδεικνύεται από την περιορισμένη επαγγελματική της δραστηριότητα σε επαγγελματικά πόστα που δεν ενείχαν εκείνο τον βαθμό επένδυσης που να της επιτρέψουν μια μακρόχρονη δέσμευση (*«... (δίνει έμφαση) ποτέ δεν ήμουν να ο τ ύ π ο ς ... εεε που ... που ξέρω 'γω σπούδασε εντάζει τελείωσε όλα αυτά τώρα ... βγαίνω να βρω δουλειά ... εμ η ιδέα του να βρω δουλειά ... ποτέ δεν ...»*).

Με άλλα λόγια, μια προσεκτική ανάγνωση της αφήγησής της αποκαλύπτει ότι η Μαργαρίτα ουδέποτε μπήκε σε μια ενεργητική θέση αναζήτησης εργασίας, καθώς οι ελάχιστες επαγγελματικές της επιλογές φαίνεται να χαρακτηρίζονταν περισσότερο από έναν συγκυριακό χαρακτήρα, παρά από μια στοχευμένη και εστιασμένη προσπάθεια αναζήτησης.

Σημαντικό είναι επίσης να καταδειχθεί ότι οι επαγγελματικές της δραστηριότητες υπήρξαν σε εργασιακούς χώρους σχετικά οικείους προς εκείνην, δεδομένου ότι η αναπηρία της, ως πληροφορία προϋπήρχε της όποιας επαγγελματικής της δραστηριότητας (*«... άλλη μια εμπειρία από δουλειά που είχα ήτανε στο φυσικοθεραπευτή που πήγαινα ... εμ όταν έκανα τις θεραπείες ...»*).

Η περιορισμένη επαγγελματική ενασχόληση της Μαργαρίτας καταδεικνύει την ενδεχόμενη δυσκολία της να αναζητήσει και να διεκδικήσει μια θέση εργασίας, θέτοντας τον εαυτό της «υπό αξιολόγηση». Λαμβάνοντας υπόψη μας το γεγονός ότι η αναζήτηση εργασίας προϋποθέτει εκ μέρους του υποψήφιου την αναγνώριση και αποδοχή μιας διαδικασίας αξιολόγησης στο έδαφος των τυπικών του προσόντων, η Μαργαρίτα φαίνεται να τείνει να δυσκολεύεται, καθώς μια τέτοια αναγνώριση ενδεχομένως την επανασυνδέει με μνήμες ενός παρελθοντικού επαναλαμβανόμενου τραυματικού βιώματος. Συνεπώς, το ενδεχόμενο απόρριψης επί του εδάφους της αναπηρίας της, δύναται να την φέρει αντιμέτωπη με το κομμάτι του εαυτού της που η ίδια απορρίπτει.

Η αναπαράσταση ενός εργασιακού πλαισίου όπου θα υπάρχει ένας «άλλος» που θα δύναται διαρκώς και αδιαλείπτως να αξιολογεί τις επιδόσεις της, όπως η ίδια επισημαίνει σε διάφορα σημεία της αφήγησής της, συνιστά μια συνθήκη ιδιαίτερα ψυχοπιεστική για την Μαργαρίτα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τρόπος που

περιγράφει αυτή την διαδικασία αξιολόγησης, καθώς αναφέρεται σε μια συνθήκη όπου η αξιολόγηση εξαντλείται στην «εικόνα» («*πω πω τώρα πρέπει να πάω εγώ σε κάποιον να με δει να μου πει αν με θέλει για να πιάσω δουλειά ...*»).⁸⁴⁸

Τόσο το περιεχόμενο της αναπαράστασης της Μαργαρίτας όσον αφορά στον τρόπο λειτουργίας ενός εργασιακού πλαισίου, όσο και η ένταση του συναισθήματος που μια τέτοια αναπαράσταση εγείρει, μας ωθούν στην διατύπωση υποθέσεων σχετικά με την πατρική λειτουργία και την ενδεχόμενη συνδρομή αυτής στη δημιουργία αναστολών εκ μέρους της Μαργαρίτας που σχετίζονται με την εργασιακή διεκδίκηση.

Με άλλα λόγια, η αναπαράσταση ενός πατέρα που επεσήμαινε με τρόπο δεικτικό το «έλλειμμα», την «αστοχία», την «δυσαρμονία» στο μη άρτιο παίξιμο ενός μουσικού κομματιού στο πιάνο, φαίνεται να καθιστά κάθε διαδικασία αξιολόγησης ως ένα ιδιαίτερα ψυχοπιεστικό γεγονός που διακινεί έντονα συναισθήματα στη Μαργαρίτα, καθώς έρχεται αντιμέτωπη με το επικριτικό βλέμμα του πατέρα στο έδαφος αναγνώρισης του ελλείμματός της («*... αισθανόμουν και ... εμ ... ένα πράγμα αυτή ... σαν καταπίεση ... θα είναι ο άλλος από ... από πάνω μου ... να ... θα κάνει... εντάξει έτσι είναι βέβαια στους περισσότερους ανθρώπους εκτός αν έχεις βέβαια δική σου δουλειά ...*»).

Από την αφήγηση της Μαργαρίτας γίνεται σαφές ότι η οικογένεια μέσα στην οποία μεγάλωσε, δεν έθεσε ποτέ την επαγγελματική της αποκατάσταση ως προτεραιότητα,⁸⁴⁹ τουναντίον μάλιστα λειτουργώντας στη κατεύθυνση «κάλυψης του ελλείμματος», όπως αυτή εκφράζεται στη πρόθεση του πατέρα της «να μην της λείπει τίποτα», δεν διαμόρφωσε πρόσφορο έδαφος για την ανάδειξη προσωπικών διεκδικήσεων, στρέφοντας ενδεχομένως έτσι την Μαργαρίτα σε μια επαγγελματική αναζήτηση («*... ο πατέρας μου ήταν πάντα δηλαδή του στυλ ... να μπορούσε δηλαδή ... να μου δίνει λεφτά και να κάθομαι στο σπίτι να μην ... κι όχι μόνο εγώ και η αδερφή μου δηλαδή αλλά ειδικά κι εγώ μην τυχόν και λιώσω εγώ γιατί θα κουράζομαι πιο πολύ εγώ γιατί το ένα εγώ γιατί το άλλο ... ναι ... εε δεν ... δεν τον ενδιέφερε ...*»). Συνεπώς, η αναπαράσταση ενός οικογενειακού περιβάλλοντος που επιχειρεί διαρκώς να παρεμβάλει στη σχέση της Μαργαρίτας με το «έλλειμμα», φαίνεται να αναστέλλει

⁸⁴⁸ Η αξιολόγηση της εικόνας θα είναι αυτή που θα καθορίσει το αν θα γίνει «επιθυμητή» σε μια θέση εργασίας ή όχι («*... να μου πει αν με θέλει για να πιάσω δουλειά ...*»).

⁸⁴⁹ Το βάρος των γονέων φαίνεται να είχε δοθεί στη κατεύθυνση της οικογενειακής αποκατάστασης της κόρης τους, θέτοντας έτσι ως προτεραιότητα την δημιουργία της δικής της οικογένειας.

κάθε ενδεχόμενη πρόθεση της να διεκδικήσει μια θέση εργασίας, επικαλούμενη διαρκώς ότι «δεν έχει ανάγκη» στο έδαφος αναγνώρισης μιας οικονομικής επάρκειας («... αν είχα (δίνει έμφαση) π ο λ ύ α ν ά γ κ η τη δουλειά κι αυτά τα λεφτά έπρεπε οπωσδήποτε να τα παίρνω ... εντάξει θα συμβιβασζόμουνα ...»). Αποτιμώντας λοιπόν τις ανάγκες της, η Μαργαρίτα φαίνεται να αποσύρει κάθε αίτημα εργασιακής αναζήτησης, θαρρείς κι ένα τέτοιο αίτημα διεκδίκησης εξαντλείται μόνο στο έδαφος των οικονομικών απολαβών.

Επίσης, η Μαργαρίτα αναφέρεται στην αγάπη της για τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα την χειροτεχνία («... εμένα η χειροτεχνία κι' όλα αυτά που κάνω τώρα μ' άρεσε πάντα ...»), με την οποία μόλις πρόσφατα ήρθε σε επαφή μέσα από την συμμετοχή της σ' έναν εκπαιδευτικό κύκλο επαγγελματικής κατάρτισης στο αντικείμενο της δερματοτεχνίας.⁸⁵⁰

Μιλώντας για την ενασχόλησή της με τα καλλιτεχνικά, η Μαργαρίτα υποστηρίζει ότι αν της είχε δοθεί από νωρίς η δυνατότητα να διερευνήσει κλίσεις, ταλέντα και δεξιότητες θα είχε ανακαλύψει πολύ νωρίτερα την αγάπη της για την χειροτεχνία, γεγονός που θα την είχε οδηγήσει ενδεχομένως στη διεκδίκηση άλλων πραγμάτων στη ζωή της («... ίσως να είχα και μια δική μου δουλειά ... να είχα κάτι άλλο να είχα ... πάντως θα το 'χα προχωρήσει πιο πολύ αυτό το πράγμα γιατί αυτό μου άρεσε από πάντα να κάνω ...»).

Η ενασχόληση της Μαργαρίτας με την δερματοτεχνία ενέχει ιδιαίτερο συμβολισμό, καθώς η επεξεργασία του δέρματος εγείρει μια σειρά συνειρμικών σεναρίων σε σχέση με την συγκεκριμένη επιλογή. Ο όρος «δερματοτεχνία» αποδομείται στη λέξη «δέρμα» και στη λέξη «τέχνη», ρίζα της οποίας είναι η λατινική λέξη *texo* που σημαίνει «πλέκω», «συνθέτω». Στην αρχαία ελληνική γλώσσα «τέκτων» (εκ της λέξης τέχνη) σημαίνει «χτίστης», οπότε εν προκειμένω η Μαργαρίτα δια της επιλογής της ν' ασχοληθεί με την δερματοτεχνία «τεκταίνεται σώμα» (κατασκευάζει σώμα). Μια προσεκτική ανάγνωση της αφήγησης της Μαργαρίτας αποκαλύπτει ότι αυτό που φαίνεται να την ενθουσιάζει σε κάθε μορφή χειροτεχνίας είναι η δυνατότητα να «κόβει» και να «κολλά», διαμορφώνοντας έτσι ένα πλαίσιο συνειρμών σε σχέση με τις φαντασιακές εκείνες επενδύσεις που νοηματοδοτούν τον χαρακτήρα μιας τέτοιας

⁸⁵⁰ Η Μαργαρίτα αναφέρεται και στην αγάπη της για την μουσική ως ακόμα μια επιλογή που αναδεικνύει την ανάγκη της για καλλιτεχνική έκφραση, ανάγκη η οποία όπως ήδη έχει ειπωθεί αναδεικνύεται στις αφηγήσεις όλων των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη

επαναληπτικότητας σε επίπεδο πράξης («κόβω – κολάω») («... γενικότερα η χειροτεχνία μ' αρέσει είναι κάτι ... που μ' αρέσει πολύ όλα της τα ... τα είδη δηλαδή το να κόβεις, να κολλάς, να κάνεις ... όλα τα πάντα ...»). Με άλλα λόγια, η επαναληπτικότητα της πράξης η οποία συναντάται στη χειροτεχνία ενδεχομένως να έχει μια ψυχική λειτουργία ιδιαιτέρως ανακουφιστική για την Μαργαρίτα, καθώς της δίνει την δυνατότητα να αποδομεί ένα ενιαίο σώμα σε επιμέρους στοιχεία, τα οποία όμως δύναται να επανασυνδέσει συγκροτώντας πάλι ένα «όλον», ως μέρος μιας ψυχικής διαδικασίας διευθέτησης ενός ελλιπούς σώματος.

2.3. ΜΑΝΩΛΗΣ: ΕΝΑΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ»

Παρουσίαση περιστατικού

Ο Μανώλης είναι 33 ετών κι είναι ο πρωτότοκος γιός μιας τετραμελούς οικογένειας. Γεννήθηκε πρόωρος (3 μήνες περίπου πριν την αναμενόμενη ημερομηνία τοκετού) μαζί με τον δίδυμο αδερφό του, ο οποίος κατέληξε τρεις ημέρες αργότερα. Η αναπηρία του Μανώλη, ο οποίος παρουσιάζει μια σπαστική πάρεση των κάτω άκρων και της δεξιάς πλευράς, έγινε άμεσα αντιληπτή από τους γιατρούς που ενημέρωσαν την οικογένεια. Έκτοτε και για τα επόμενα χρόνια η μητέρα αφοσιώθηκε αποκλειστικά και μόνο στη φροντίδα του Μανώλη, ενώ 5 χρόνια αργότερα προέβη σε μια δεύτερη κύηση, φέρνοντας στη ζωή τον μικρότερο αδερφό του.

Διερευνώντας τα αίτια αυτού του αιφνίδιου πρόωρου τοκετού, ο Μανώλης περιγράφει ένα περιστατικό που βίωσε η μητέρα του ούσα έγκυος το οποίο, σύμφωνα με τον ίδιο, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη των γεγονότων που οδήγησαν στην πρόωρη γέννησή του. Περιγράφοντας λοιπόν το περιστατικό αυτό ο Μανώλης αναφέρεται στη περίοδο εκείνη που ενώ η μητέρα του ήταν έγκυος, κυοφορώντας εν αγνοία της δίδυμα, θέλησε να κάνει ένα τραπέζι στη πατρική οικογένεια του συζύγου της, κάτι για το οποίο τους ενημέρωσε ως είθισται κάποιες ημέρες νωρίτερα, πληροφορώντας τους παράλληλα ότι θα σήκωνε και τα χαλιά, προκειμένου να προετοιμάσει το σπίτι. Αυτό στάθηκε η αφορμή να γεννήσει πρόωρα κάποιες ημέρες αργότερα. Ακολουθώντας την συνειρμική ακολουθία του Μανώλη, αυτό που υποστηρίζει ο ίδιος ότι αποτέλεσε το αίτιο της πρόωρης γέννησής του ήταν η στάση που επέδειξε τόσο ο πατέρας του, όσο και τα μέλη της πατρικής οικογένειάς, όντας μη διαθέσιμοι να προσφέρουν ένα «χέρι βοήθειας» στην εγκυμονούσα μητέρα του, εγκαταλείποντάς την έτσι να διεκπεραιώσει μόνη της τις απαιτήσεις μιας τέτοιας πρόσκλησης, με συνέπεια να καταβάλει σωματικά τον εαυτό της επιβαρύνοντας την κατάσταση της υγείας της. Μάλιστα, ολοκληρώνοντας την περιγραφή του συγκεκριμένου συμβάντος, ο Μανώλης αναφέρει ότι η μητέρα του ποτέ δεν είχε την υποστήριξη και την βοήθεια που της άξιζε, καταδεικνύοντας μ' αυτό τον τρόπο την θέση που καταλάμβανε ο πατέρας στη συζυγική σχέση.

Περιγράφοντας την σχέση με την μητέρα του ο Μανώλης αναφέρει ότι έχει «ψύχωση» μαζί της, χαρακτηρισμό που υιοθετεί προκειμένου να αποτυπώσει, όπως ο ίδιος επισημαίνει, την έντονη ψυχική σύνδεση που διέπει τη σχέση τους,

αδυνατώντας ν' αναγνωρίσει οτιδήποτε αρνητικό, παθογενές ή «άρρωστο» μπορεί να επισύρει ένας τέτοιος χαρακτηρισμός. Συνεπώς, γίνεται εξαρχής αντιληπτό ότι η σχέση με την μητέρα καταλαμβάνει κεντρικό ρόλο στη ζωή του Μανώλη, επισκιάζοντας τις σχέσεις με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.⁸⁵¹

Σύμφωνα με τον Μανώλη, η μητέρα του είναι αυτή που του συμπαρίσταται περισσότερο από τον καθένα, τον καταλαβαίνει καλύτερα και γνωρίζει τα πάντα για εκείνον, που μπορεί να αφογκραστεί με τον πλέον έγκυρο και απόλυτο τρόπο τις ανάγκες του απαντώντας σ' αυτές με τρόπο «δεξιοτεχνικό» γεγονός που τον κάνει να της έχει απόλυτη εμπιστοσύνη. Γενικά, σύμφωνα με τον Μανώλη η μητέρα του είναι αυτή που από την στιγμή που γεννήθηκε «αφιέρωσε» την ζωή της σ' εκείνον, εξυπηρετώντας τον στη καθημερινότητά του. Μάλιστα, όπως αναφέρει ο ίδιος, προκειμένου να είναι διαρκώς δίπλα του και να τον υποστηρίξει καθόλη τη διάρκεια της πορείας του, παραμέλησε τον αδερφό του, καθώς όλη της η φροντίδα και η προσοχή ήταν και είναι στραμμένη σ' εκείνον. Αποτέλεσμα αυτού είναι η δυσκολία του Μανώλη ακόμα και σήμερα να μοιραστεί την μητρική φροντίδα, αντιδρώντας όταν η εστίαση αυτής μετακινείται ελαφρώς προς τον 28χρονο πλέον αδερφό του.

Ενδεικτικό του μεγέθους και της έντασης της μητρικής φροντίδας είναι το γεγονός ότι ο Μανώλης αδυνατεί να αυτοσυντηρηθεί, καθώς βασικές καθημερινές του ανάγκες ικανοποιούνται από την μητέρα του, γεγονός που είναι αναντίστοιχο του περιορισμού που επιβάλλει η αναπηρία του, συγκρίνοντάς τον με άλλους συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα που αντιμετωπίζουν ανάλογο ή ακόμα και μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας κι έχουν κατακτήσει πολύ μεγαλύτερο κομμάτι αυτονόμησης σε σχέση με τον Μανώλη.

⁸⁵¹ Η θέση που καταλαμβάνει η μητέρα του Μανώλη στη ζωή του έγινε από την αρχή αισθητή, καθώς στη πρώτη συνάντηση γνωριμίας, δεδομένου ότι αυτή ορίστηκε στο σπίτι του Μανώλη στο έδαφος της αδυναμίας του να μετακινηθεί μόνος του εκτός των ορίων της οικογενειακής του εστίας, η μητέρα πήρε πολύ χώρο φέρνοντας δικά της θέματα, διακόπτοντας διαρκώς τον γιό της και ορίζοντας το σαλόνι του σπιτιού της ως τον πιο ενδεδειγμένο χώρο διεξαγωγής αυτών των συναντήσεων, αγνοώντας ζητήματα που αφορούσαν την ιδιωτικότητα ενός τέτοιου μοιράσματος παρά τις διαρκείς επισημάνσεις του συνεντευκτή. Ως εκ τούτου, σημειώνεται ότι καθόλη τη διάρκεια αυτών των συναντήσεων κάποιο από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας διαρκώς διέκοπτε τη ροή της συνέντευξης, επισημαίνοντας μ' αυτό τον τρόπο την παρουσία του.

Όσον αφορά στον πατέρα του, ο Μανώλης τον περιγράφει απόμακρο και αποστασιοποιημένο από τις σχέσεις με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, σαφώς προσανατολισμένο μονομερώς στην εργασία του σε βαθμό τέτοιο που χαρακτηρίζεται από τον γιό του ως «αντικοινωνικός» στο πλαίσιο μιας συνολικότερης κοινωνικής απόσυρσης. Σε σχετική ερώτηση αναφορικά με το κατά πόσο ήταν πάντα έτσι ο πατέρας του, ο Μανώλης αναφέρει με δυσπιστία ότι τόσο ο πατέρας όσο και το συγγενικό του περιβάλλον περιγράφουν μια αλλαγή στη συμπεριφορά του από τότε που παντρεύτηκε. Η εικόνα που φέρει ο πατέρας για τον εαυτό του αλλά και η εικόνα που φέρει το οικογενειακό του περιβάλλον πριν παντρευτεί αφορά έναν άνθρωπο «έξω καρδιά», κοινωνικά δραστήριο και πρόσχαρο, που επιζητούσε διαρκώς την κοινωνική συναναστροφή.

Περιγράφοντας ο Μανώλης την σχέση με τον πατέρα του επισημαίνει ότι τίποτα δεν τους συνδέει. Η αναπαράσταση που φέρει για τον πατέρα του καθρεφτίζει έναν άνθρωπο περιορισμένων δυνατοτήτων, με απαρχαιωμένες αντιλήψεις και άξεστη συμπεριφορά, που ποτέ δεν επεδίωξε να τον προσεγγίσει, καθώς διαρκώς ήταν εκτός σπιτιού. Πέραν των παραπάνω χαρακτηρισμών, ο Μανώλης επισημαίνει ότι ο πατέρας του είναι «ψυχούλα» και πολύ καλός οικογενειάρχης καθώς δεν πίνει, δεν καπνίζει, δεν χαρτοπαίζει και δεν είναι «γυναϊκάς», αναπλαισιώνοντας παράλληλα με τρόπο θετικό την προσκόλληση του πατέρα στην εργασία με το να υπογραμμίζει την πατρική πρόθεση και προσπάθεια να εξασφαλίσει οικονομικά την οικογένειά του.

Μιλώντας για τις σχέσεις του με το άλλο φύλο ο Μανώλης επισημαίνει την δυσκολία του να σχετιστεί ερωτικά με μια γυναίκα. Δηλώνει ότι οι σεξουαλικές του ορμές άργησαν να «αφυπνιστούν» καθώς για πολλά χρόνια πρωτεύοντα ρόλο έπαιζαν άλλα πράγματα, όπως το να είναι καλά στην υγεία τους τα μέλη της οικογένειάς του και ο ίδιος, καθώς και το να έχει καλές σχολικές επιδόσεις. Αναγνωρίζει ότι η θέα της αναπηρίας του ενδεχομένως λειτουργεί αποτρεπτικά στο να τον προσεγγίσει ερωτικά μια γυναίκα και εξομολογείται ότι δεν έχει έρθει ποτέ σε ερωτική επαφή. Σε μια προσπάθεια να αιτιολογήσει την ερωτική του αποχή, αναφέρεται στην απογοήτευση που έχει αισθανθεί από τις γυναίκες, ως απόρροια της αναπαράστασης που φέρει για την «γυναίκα του σήμερα».

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι ο Μανώλης φέρει έκδηλα τα συμπτώματα μιας ψυχικής αναστολής στο έδαφος της κοινωνικής του απόσυρσης. Απομονωμένος εδώ και χρόνια στην πατρική του εστία, αφημένος στη φροντίδα της μητέρας του, φαίνεται να έχει αποσύρει κάθε αίτημα κοινωνικής δικτύωσης και αυτονομίας.

I. ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΛΟΓΟ ...: ΕΠΙΧΕΙΡΩΝΤΑΣ ΝΑ ΚΡΑΤΗΣΕΙ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.

I.1 «Δεν πρόκειται για αναπηρία αλλά για πρόβλημα ...»: Υποβαθμίζοντας τον βαθμό αναπηρίας και το μέγεθος του περιορισμού που αυτή επιβάλλει.

Στην αφήγησή του Μανώλη είναι ευδιάκριτη η προσπάθειά του να αποποιηθεί του ελλείμματος, χρησιμοποιώντας εκφραστικές τεχνικές που δεν έχουν σαν στόχο την ακριβή αποτύπωση της κατάστασης αλλά είτε την απόκρυψη, είτε την μείωση του βαθμού αναπηρίας («... και συν ότι έχω αυτό το πρόβλημα το ελαφρύ το ... ελαφρύ το κινητικό ...» και αλλού «... ίσως κι εγώ πίστεψα ότι ξέρεις επειδή ... κι εγώ περπατάω εεε έστω και λίγο χάλια πιο χάλ ... όχι και τόσο καλά σε σχέση με τους άλλους ...»).

Ο λόγος του Μανώλη χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να αποποιηθεί τη λέξη «αναπηρία» επιχειρώντας ν' αποτυπώσει την κατάστασή του με την υιοθέτηση λέξεων και εννοιών λιγότερο φορτισμένων («... πώς μπορεί ένα άτομο ... σαν κι εμένα ... που εε βιώνει κάποια ... κατάσταση κινητικής εε ... δυσκαμψίας από εκ γενετής ...»). Έτσι, πολλές φορές στο λόγο του αναφερόμενος στην αναπηρία ο Μανώλης χρησιμοποιεί τον όρο «πρόβλημα» σε μια προσπάθεια να αποφύγει την αρνητικά φορτισμένη έννοια της αναπηρίας, γενικεύοντας σε μια συνθήκη όπου η αναπηρία δεν είναι απαραίτητα πρόβλημα και το πρόβλημα δε παραπέμπει απαραίτητα στην αναπηρία. Ως εκ τούτου, το «πρόβλημα» αφορά μια πιο γενική προσδιοριστική έννοια, στην οποία εντάσσονται μια σειρά από διαφορετικές συνθήκες και γεγονότα χωρίς να περιορίζονται αποκλειστικά και μόνο στην ύπαρξη ή μη μιας αναπηρίας. Εξάλλου, ο καθένας στον μικρόκοσμό του αντιμετωπίζει προβλήματα, χωρίς αυτά να σηματοδοτούν απαραίτητα την ύπαρξη κάποιας αναπηρίας.

Επίσης, σε μια προσπάθεια «μείωσης της βλάβης» ο Μανώλης αποτιμά την αναπηρία του με όρους «κινησιολογικής» κατωτερότητας ή ανωτερότητας. Μια τέτοια αξιολόγηση της αναπηρίας στοχεύει σε μια «πυραμιδικού τύπου» διαβάθμιση με βάση το είδος της αναπηρίας σε συνάρτηση με τον βαθμό του περιορισμού που αυτή επιβάλλει στοχεύοντας στη μείωση του ελλείμματος μέσω της αντιπαραβολής με τα

χαμηλότερα στρώματα της πυραμιδικής κατανομής. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό πολύ συχνά στην αφήγησή του ο Μανώλης προβαίνει σε μια συγκριτικού τύπου αναγνώριση της «υπεροχής» του έναντι άλλων ατόμων με αναπηρίες σε μια προσπάθεια «μείωσης της βλάβης» («... *εμ δεν ξέρω ίσως αυτοί ... ίσως κι επειδή ... ακόμα και χειρότερα ... μπορεί να είναι συγκριτικά με την κατάσταση τη δικιά μου ...*»).

Έκδηλη είναι και η προσπάθεια του Μανώλη να αποποιηθεί της αναπηρίας του καθώς και του οτιδήποτε τον τοποθετεί σε μια θέση αδυναμίας φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με τα ελλείμματα του, όπως καταδεικνύεται από τις αλλεπάλληλες και συνεχόμενες επισημάνσεις μιας «κανονικότητας».

Η διατύπωση λοιπόν ενός ελλείμματος φαίνεται πάντα συνοδεύεται στην αφήγηση του Μανώλη από την έκδηλη αμφιθυμία που αφορά στη πρόθεσή του να σπύσει να αποποιηθεί (να απ-αρνηθεί) αυτό που ενδεχομένως «δεν αντέχει» ψυχικά, θέτοντας έτσι ερωτήματα στο κατά πόσο αυτό που αρχικά ορίζεται ως περιορισμός, ως έλλειμμα τελικά ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο που αρχικά του αποδίδεται. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της αμφιθυμικής διατύπωσης του ελλείμματος δημιουργείται ένα πέπλο μυστηρίου σε σχέση με το αν υφίσταται ή όχι το έλλειμμα. Για παράδειγμα, αναφερόμενος ο Μανώλης στην αφήγησή του στην απουσία ενός φιλικού περίγυρου, γεννάται στον συνεντευκτή το ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο αναφέρεται στην ανυπαρξία φιλικών επαφών ή στην επιθυμία απόκτησης παραπάνω φίλων από τους ήδη υπάρχοντες («... *τι να πω το κύριο πρόβλημα είναι αυτό ότι ... και καλά δεν έχω ... δεν έχω όσους φίλους θα 'πρεπε να έχω ...*»).

Απέναντι στο ενδεχόμενο να τον προσεγγίσει κάποιος άλλος διακινούμενος από συναισθήματα λύπησης στο έδαφος αναγνώρισης τη αναπηρίας του ο Μανώλης αποσύρει κάθε αίτημα κοινωνικής δικτύωσης διασφαλίζοντας έτσι ότι δεν θα έρθει αντιμέτωπος με την εικόνα του εαυτού του όπως αυτή ενδεχόμενα αναπαρίσταται στα μάτια των γύρω του. Θέτοντας έτσι με τρόπο απόλυτο και καθολικό, εμφανώς προδιατεθειμένο ότι αυτό που συγκροτεί το αίτημα δικτύωσης μ' ένα άτομο με αναπηρία, αφορά σ' ένα συναίσθημα «συμπόνιας», ο Μανώλης αποποιείται κάθε δικού του αιτήματος να σχετιστεί με τους γύρω του, αποφεύγοντας έτσι να σταθεί στην ενδεχόμενη δυσκολία του να απευθύνει ένα αίτημα κοινωνική επαφής («... *ίσως επειδή ήταν με τ' αμαξίδιο ίσως επειδή ήτανε σε μια κατάσταση ξέρω 'γω να εμ ... ο άλλος και*

για θέμα ... εμ φιλανθρωπίας και περισσότερο συμπόνιας δεν λέω σε καμιά περίπτωση λύπησης να ... εμ να δέχτηκε περισσότερο να ... να συναναστραφεί με τέτοια άτομα ...»).

Μια τέτοια αναγνώριση, όπου το αίτημα κοινωνικής δικτύωσης του ατόμου με αναπηρία απαντάται στα φιλάνθρωπα αισθήματα των γύρω του φαίνεται να διακινεί έντονα τον Μανώλη ο οποίος σπεύδει στην αφήγησή του να αποποιηθεί μιας τέτοιας διαφορετικότητας διευκρινίζοντας ότι το είδος και ο βαθμός της αναπηρίας του δεν είναι τέτοιος που θα μπορούσε να διακινήσει ένα τέτοιο αίσθημα («... εμ να δέχτηκε περισσότερο να ... να συναναστραφεί με τέτοια άτομα ... απ' ότι εγώ που ήμουν εε που είμαι ανεξάρτητος που ... και δεν ... δεν νομίζει ο άλλος ότι έχω κάποιο πρόβλημα έστω κι ελαφρύ κινητικό»).

Από τα παραπάνω λοιπόν γίνεται σαφές ότι στη προσπάθειά του ο Μανώλης να «διαχειριστεί» του ψυχικού αντίκτυπου που φέρει η αναπηρία του επιχειρεί είτε να αποποιηθεί των αναγκών του απαξιώνοντας αυτών (βλ. παρακάτω «**I.5 Απαξιώνοντας τις ανάγκες του ...**») και εφευρίσκοντας λόγους που τον καθιστούν επαρκή στην όποια επιλογή του, είτε υποβαθμίζοντας την αναπηρία του και της επίδρασης που αυτή ασκεί στους γύρω του.

I.2 Ένας καταγγελτικός λόγος ...

Στη προσπάθειά του ο Μανώλης να αποφύγει να εστιάσει στο περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία του επιχειρεί να χρησιμοποιήσει στην αφήγησή του σχόλια γενικού περιεχομένου, που στόχο έχουν να καταγγείλουν τις ανεπάρκειες και τα ελλείμματα των άλλων, απευθυνόμενος σε πρόσωπα ή σε θεσμούς (π.χ. η κατάδειξη μιας ελλειμματικής πολιτείας). Σ' αυτό το πλαίσιο ο Μανώλης διαφεύγει της «υποχρέωσης» να μιλήσει για το εαυτό του και τον ρόλο που παίζει η αναπηρία του στη καθημερινότητά του, απευθύνοντας μύδρους κατηγοριών που αφορούν στην αναληγσία ενός Κράτους πρόνοιας. Ο «περιορισμός» λοιπόν ως έννοια έρχεται από μια εξωτερική συνθήκη («ζούμε σε κάποιους περιορισμούς ...») καθώς αυτό που περιορίζει μεγεθύνοντας το έλλειμμα είναι η αναληγσία του κρατικού μηχανισμού και όχι αυτή καθ' αυτή η αναπηρία ενός ατόμου. Για παράδειγμα, στην προσπάθειά του να διερευνήσει τα αίτια της απομόνωσής του από τους γύρω του, περιγράφει τους γρήγορους ρυθμούς που χαρακτηρίζουν την καθημερινότητα στο αστικό κέντρο, αφήνοντας να εννοηθεί ότι ο ίδιος δυσκολεύεται να ανταποκριθεί σ' αυτούς τους ρυθμούς, ενώ καταδεικνύει και την άναρχη δόμηση ενός αστικού περιβάλλοντος ως

ακόμα έναν παράγοντα που δεν του επιτρέπει να κινηθεί ελεύθερα, διεκδικώντας μια θέση ενεργή μέσα στην κοινωνία.

I.3 «Για εκείνους όχι για ‘μενα ...»: Μιλώντας σε τρίτο πρόσωπο.

Άλλο ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του λόγου του Μανώλη που καταδεικνύει την δυσκολία του να μιλήσει για το βίωμα της αναπηρίας του είναι η πολύ συχνή χρήση του τρίτου προσώπου. Ο Μανώλης πολύ συχνά αναφερόμενος στην αναπηρία του χρησιμοποιεί το τρίτο πρόσωπο παίρνοντας έτσι σαφείς αποστάσεις από αυτήν (*«... οι ... κοινωνικά ευπαθείς ομάδες εεε πάσχουν από κάτι [...] δεν μπορούνε ούτε εύκολα να βγούνε έξω ούτε εύκολα να πάνε κάπου να χτυπήσουνε μια πόρτα για δουλειά κι ας φάνε ... την άρνηση στη μου ... στη μάπα ... sorry για την έκφραση ... εεε δεν μπορούνε εύκολα να κυκλοφορήσουνε ...»*).

Σπάνια ο Μανώλης θα συμπεριλάβει στην αφήγησή του και τον εαυτό του στα άτομα με αναπηρίες, ενώ τις στιγμές που τελικά θα το κάνει θα σπεύσει να προβεί σε μια γενικότητα, μιλώντας γενικά και αφηρημένα και υιοθετώντας μια μακροκοινωνική ανάλυση του φαινομένου της αναπηρίας σε μια προσπάθεια αποτίμησης των δυσκολιών που αντιμετωπίζει, αποφεύγοντας έτσι να σταθεί και να εμβαθύνει στο προσωπικό του βίωμα. Για παράδειγμα, σε μια από τις λίγες φορές που ο Μανώλης φαίνεται να ταυτίζεται με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες αφορά στο κομμάτι της ελεύθερης πρόσβασης σ' ένα αστικό περιβάλλον (*«... δεν μπορούνε εύκολα να κυκλοφορήσουνε ... εεε και βάζω τον εαυτό μου μέσα σ' αυτό ...»*). Την αναγνώριση μιας τέτοιας δυσκολίας ακολουθεί άμεσα η προσπάθειά του να επαναφέρει στον λόγο ένα γενικό πλαίσιο συζήτησης βρίσκοντας πρόσφορο έδαφος στο κλίμα κοινωνικής αναστάτωσης στο οποίο έχει περιέλθει η χώρα εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, αποφεύγοντας έτσι να μιλήσει για τον εαυτό του (*«... δεν ... δεν ... δεν ... εεε αλλά εγώ δεν το βάζω ... εεε σε ... στα πλαίσια τα δικά μου το πρόβλημα το βάζω γενικότερα το πρόβλημα και λέω ότι ... εμ μ' ανησυχεί το γενικότερο πλαίσιο ...»*).⁸⁵²

⁸⁵² Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι η συνειρμική ακολουθία του Μανώλη παρουσιάζει διαρκώς στοιχεία αντίστιξης, δηλαδή, ενώ για παράδειγμα περιγράφει την αγάπη του για την μουσική, μετακινείται στην περιγραφή μιας ιδιαίτερα δύσκολης περιόδου κατόπιν μιας μεγάλης χειρουργικής επέμβασης, ενώ στη συνέχεια μιλώντας για την επώδυνη εμπειρία να χρησιμοποιήσει αναπηρικό αμαξίδιο για κάποιο διάστημα, μετακινείται ευθύς αμέσως στα συγχαρητήρια που έδωσε η καθηγήτρια στη μητέρα του λόγω των εξαιρετικών επιδόσεων που είχε στην προφορική εξέταση του μαθήματός της (*«... αφού η καθηγήτρια είχε μείνει με το στόμα ανοικτό ... και ... έδιναν και κάποιους επαίνους στη*

I.4 «Απορρίπτω για να μην απορριφθώ.»

Για τον Μανώλη το ενδεχόμενο απόρριψης φαντάζει απειλητικό καθώς ενέχει ενδεχομένως τον κίνδυνο μιας ψυχικής αποδιοργάνωσης. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό φαίνεται να αποσύρει κάθε αίτημα κοινωνικής δικτύωσής στο έδαφος της μη ανταπόκρισης ενός τέτοιου αιτήματος. Αυτό τον χαρακτήρα έχει και η άρνησή του να διατηρήσει «ανοιχτό» το κινητό του ως μέσω επικοινωνίας καθώς το «ανοιχτό κινητό» παραπέμπει σ' ένα «ανοιχτό αίτημα» του ίδιου να επικοινωνήσει. Η απουσία «κλήσεων» νοηματοδοτείται από τον Μανώλη ως απόρριψη του αιτήματος αυτού γεγονός που τον φέρνει αντιμέτωπο με το έλλειμμα από το οποίο επιχειρεί διαρκώς να απομακρυνθεί.⁸⁵³ Συνεπώς, η επιμονή του Μανώλη να διατηρεί το κινητό του τηλέφωνο απενεργοποιημένο ενδεχομένως αποτελεί μια συμπεριφορά «αυτοπροστασίας» καθώς η επιβεβαίωση της απόρριψης από την μη λήψη τηλεφωνικών κλήσεων καταδεικνύοντας την ανυπαρξία ενός κοινωνικού δικτύου θα τον φέρει αντιμέτωπο με τον «περιορισμό» του («... ένας λόγος που έκανα .. με πρήζανε όταν ήμουν στη σχολή πολλοί φίλοι μου να κάνω facebook ... αρχικά δεν ήθελα ... ο λόγος που έκανα facebook ήταν αυτή η πίεση ... εεε για να ... έχω μία επικοινωνία με [...] με την κοπέλα ... εεε φτάσαμε σ' ένα σημείο να μην μιλάμε και να μην μου στέλνει ούτε ένα μήνυμα ...»).

Από τα παραπάνω λοιπόν καθίσταται σαφές ότι ο Μανώλης επιχειρεί να αποποιηθεί του ψυχικού ελλείμματος που αναδεικνύεται στο έδαφος απόρριψης ενός αιτήματος κοινωνικής επαφής, επιχειρώντας να διαμορφώσει την συνθήκη εκείνη που θα του επιτρέψει να απορρίψει εκείνος τον άλλον παρά να απορριφθεί. Για παράδειγμα, επιχειρώντας να αποδραματοποιήσει την απόρριψη της ερωτικής πρόσκλησης που απηύθυνε στη συμφοιτήτριά του ο Μανώλης μέσα από μια διαδικασία εκλογίκευσης επιχειρεί να «καθησυχάσει» τον ψυχικό αντίκτυπο μιας τέτοιας ματαίωσης, επισημαίνοντας την ακαταλληλότητά της κοπέλας να ανταποκριθεί σε μια τέτοια πρόσκληση, καθιστώντας την ως ένα «όχι νοήμον υποκείμενο» που προκαλεί

μάνα μου ... όταν είχε γίνει αυτό είχε πει ότι «ευχαριστούμε πάρα πολύ για τον μαθητή που μας προσφέρετε που είναι συνεπής και τέτοια ...»). Με άλλα λόγια φαίνεται ότι μια ανάμνηση που διακινεί δύσκολα συναισθήματα χρειάζεται να συνοδεύεται με μια θετική ως «αντίστιξη», ως αντιστάθμιση στο πλαίσιο ενδεχομένως διατήρησης μιας ψυχικής ομοιόστασης.

⁸⁵³ Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο αμφιθυμίας σχετικά με το έλλειμμα εντάσσεται και η επιλογή του Μανώλη να διατηρεί ένα κινητό τηλέφωνο το οποίο είναι διαρκώς απενεργοποιημένο επισημαίνοντας τον αμφίθυμο τρόπο με τον οποίο απευθύνει ένα αίτημα κοινωνικής δικτύωσης.

προβλήματα, εξαπατά και παραπλανεί, ενώ παραθέτοντας την πληροφορία που αφορά στο ενδεχόμενο η κοπέλα να κάνει χρήση κάνναβης αφήνει να εννοηθεί ότι η κατάστασή της δεν καθιστούσε δυνατή μια «καθαρή» αξιολόγηση της επιθυμίας της σχετικά με την επιλογή ερωτικού συντρόφου («... έμαθα εκ των υστέρων ξέρω 'γω ότι αυτή η κοπέλα ... έπαιρνε ... έπαιρνε χασίς ξέρω 'γω ... που στη σχολή δεν το 'ξερα και το 'μαθα πολύ μετά [...] θέλω ... μετά από δύο χρόνια να ... έστω να δω τι κάνει ρε παιδί μου να ... να βρεθούμε μια φορά να δω τι κάνει έχει αλλάζει καθόλου έχει μπει στο σωστό δρόμο ξέρω 'γω ... έχει κόψει τις κακές συνήθειες εμ αν ... αν έχει ωριμάσει ρε παιδί μου σαν χαρακτήρας ...» και παρακάνω («... εκείνη τη φορά που βρεθήκαμε επιτέλους ... εε διαπίστωσα ότι ξέρεις τι ... εμ δεν είχα ρε παιδί μου άτομο δηλαδή μίλαγα μ' ένα άτομο το οποίο ήταν off τελείως δηλαδή ... σαν να μιλάω σε τοίχο ...»).

Με άλλα λόγια, η αναγνώριση και η επισήμανση ενδεχόμενων ελλειμμάτων στον άλλον, αποτελεί μια προσχηματική προσπάθεια αποεπένδυσης ενός αιτήματος κοινωνικής συνδιαλλαγής συγκροτώντας εκ νέου μια συνθήκη όπου ο Μανώλης δεν είναι αυτός που απορρίπτεται αλλά αυτός που απορρίπτει καθιστώντας τον άλλον ελλειμματικό.

I.5 Απαξιώνοντας τις ανάγκες του.

Χαρακτηριστική είναι επίσης και η προσπάθειά του Μανώλη να απαξιώσει αυτό που δεν έχει σε μια επιτηδευμένη αναζήτηση των αρνητικών συνεπειών που θα επέφερε το ενδεχόμενο ικανοποίησης της ανάγκης. Για παράδειγμα, αναφερόμενος στο κενό της απουσίας φίλων στη ζωή του ο Μανώλης σπεύδει να επικαλεστεί τις αρνητικές συνέπειες που θα είχε γι' αυτόν ένα τέτοιο σχετίζεσθαι («... από την άλλη ... επειδή ξέρω ότι οι σχέσεις των ανθρώπων είναι λίγο περίεργες κι οι άνθρωποι δεν ξέρεις ποτέ τι μπορεί να σου βγάλουνε ... από την άλλη το σκέφτομαι κι αλλιώς και λέω ότι ξέρεις ... εμ μπορεί να 'χα φίλους και να 'χα άλλα προβλήματα μετά και να τσακωνόμασταν και να μην ταιριάζαμε και τέτοια ...»). Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η αναγνώριση του γεγονότος ότι δεν έχει υπάρξει ποτέ το αντικείμενο της ερωτικής επιθυμίας ενός άλλου εκφράζοντας απογοήτευση αλλά και ανακούφιση που δεν έχει συνάψει σχέση με την «γυναίκα του σήμερα». Η αναπαράσταση που τρέφει ο Μανώλης για τις «γυναίκες του σήμερα» δίνει άλλοθι στις αναστολές που διέπουν την έκφραση της ερωτικής επιθυμίας καθιστώντας έτσι τις γυναίκες πέραν των δικών του απαιτήσεων και επιλογών αποσύροντας έτσι τις επενδύσεις που αφορούν σ' ένα ερωτικό κάλεσμα

(«Δυστυχώς δεν ήμουν μέσα σε σχέση ... όχι δεν έχει τύχει δυστυχώς ... και θέλω πολύ να μου τύχει αλλά έτσι όπως έχουνε γίνει οι γυναίκες δεν το βλέπω ... και καλύτερα κιόλας γιατί όλες έχουν το μυαλό πάνω από το κεφάλι τους ...»).

I.6 Στη κατεύθυνση μιας φαντασιακής αναπλήρωσης του ελλείμματος.

Άλλο ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της προσπάθειας του Μανώλη να διευθετήσει ψυχικά το «έλλειμμα» αφορά στη φαντασιακή διαχείρισή του.

Για παράδειγμα, η ανάγκη δημιουργίας ενός δικτύου φίλων ως απάντηση σε μια μονότονη και μοναχική καθημερινότητα τον οδηγεί στην προσπάθεια ικανοποίησης της ανάγκης αυτής μέσα από μια φαντασιακή διευθέτηση. Ως εκ τούτου, ο Μανώλης φαντασιώνει τον εαυτό του σε μια σειρά αλληπάληλων σχέσεων με τους γύρω του προσδίδοντας ρόλους και συμπεριφορές ασυνεπείς με την πραγματικότητα. Έτσι, ο άλλος λειτουργεί ως το μέσο δημιουργίας ενός φαντασιακά επενδεδυμένου σεναρίου. Σε μια τέτοια προσπάθεια ο Μανώλης επισημαίνει το πλήθος των «φίλων» που έχει, απαριθμώντας μια σειρά ανθρώπων με ετερόκλητα χαρακτηριστικά γνωρίσματα (συμμαθητές, καθηγητές, διευθυντές κέντρων σπουδών κ.α) όπου η σχέση που διατηρούν με τον Μανώλη δεν εμπίπτει αξιολογικά σε αυτό που ονομάζουμε «φιλική». Συνεπώς, γίνεται σαφές ότι η έννοια «φίλος» έχει έναν προσχηματικό χαρακτήρα στον λόγο του Μανώλη, καθώς τείνει να την αποδίδει στα περισσότερα, αν όχι σε όλα τα πρόσωπα με τα οποία έχει συνδιαλλαγή στο παρελθόν. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας είναι ευδιάκριτη η ανάγκη του Μανώλη να «γεμίσει» το κενό που δημιουργεί η απουσία φιλικών δεσμών μέσα από μια προσπάθεια «υπεραναπλήρωσης» του κενού αυτού, αποδίδοντας στις σχέσεις που δημιουργεί με τους γύρω του τα χαρακτηριστικά ενός «φιλικού σχετίζεσθαι». Με άλλα λόγια, φαίνεται ο Μανώλης να επενδύει φαντασιακά τις σχέσεις που δημιουργεί με τους γύρω του με στοιχεία τέτοια που να δημιουργούν μια άλλη συνθήκη, αλλοιώνοντας τον πραγματικό χαρακτήρα της σχέσης προς όφελος της συγκάλυψης ενός ναρκισσιστικού ελλείμματος («... εκεί οι καθηγητές μου ήταν φίλοι μου ...», «... με τον διευθυντή του ΙΕΚ ο οποίος ήταν πολύ φίλος μου ...», «... είχε πει κάποιος καθηγητής μου ότι ... και πολύ φίλος μου ...» και συνεχίζει απαριθμώντας τους «φίλους» του).

Εμμένοντας στη προσπάθεια του Μανώλη να γεμίσει το κενό της απουσίας φιλικών σχέσεων γίνεται σαφές ότι όσους φίλους κι αν στρατολογήσει στη περιγραφή της

πορείας ζωής του, δεν θα μπορέσει να αντισταθμίσει το συναίσθημα μοναξιάς που βιώνει, το οποίο εκφράζει με τρόπο καθάρο και ανοιχτό στο τέλος της δεύτερης συνάντησης. Είναι η πρώτη φορά που το περιεχόμενο του λόγου του καταδεικνύει το κενό νοήματος της έννοιας «φίλος» που τόσο συχνά επικαλέστηκε κατά την διάρκεια των συναντήσεων μας (*«αλλά αυτό που μένει πάντα σαν θέμα τ' οποίο ... τ' οποίο πώς το λένε κυριαρχεί είναι ότι δεν ... δεν έχω ... δεν έχω παρέες δηλαδή δεν έχω φίλους όλα αυτά τα χρόνια έμειναν ελάχιστοι άνθρωποι δεν έχω ένα κύκλο δηλαδή πήγα σε ... και σε ΙΕΚ πήγα και στο γυμνάσιο πήγα και στο λύκειο πήγα δεν έμεινε κάποιος [...] ... αυτό είναι το πρόβλημά μου ... τώρα εντάξει ... τι να κάνουμε ...»*).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές φορές ο Μανώλης στη προσπάθειά του να αποποιηθεί των ελλειμμάτων του προβαίνει στη συγκρότηση μιας παντοδυναμικής φαντασίωσης προσδίδοντας στον εαυτό του ιδιαίτερες ικανότητες, δεξιότητες και χαρίσματα. Στόχος αυτής της συμπεριφοράς είναι η προσπάθειας επισήμανσης της υπεροχής του έναντι των άλλων, καθιστώντας την αναπηρία ως την απόδειξη ύπαρξης μιας ιδιαίτερης ικανότητας ή μιας «σοφίας» στο έδαφος των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει (*«... πολλά παιδιά που είναι φίλοι [...] ξέρουνε ότι έχω κάποιο πρόβλημα κι έχω ζήσει και κάποιες καταστάσεις τις οποίες δεν τις έχουν ζήσει αυτοί εεε ... μου 'χουνε ζητήσει τη γνώμη μου για πολλά πράγματα [...] ξέρεις τι τους έλεγα τους λέω «παιδιά εντάξει ...» τους έλεγα «κάντε τη ζωή σας αλλά μην ξεχνάτε τη ζωή σας να την αγαπάτε γιατί κάποια πράγματα επειδή δεν τα έχετε στερηθεί δεν ξέρετε την αξία τους ...»*).

I.7 «Σε όποιον αρέσουμε ...»: Παίρνοντας αποστάσεις από τον ψυχικό αντίκτυπο του «βλέμματος» του άλλου.

Το βλέμμα του άλλου φαίνεται να καθρεφτίζει τις ελλείψεις και τους περιορισμούς στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του Μανώλη, ορίζοντας έτσι μια επώδυνη πραγματικότητα καταδεικνύοντας την διαφορετικότητα της σωματικής του εικόνας. Ως εκ τούτου, ο Μανώλης αποποιείται με τρόπο δεικτικό και κάθετο την όποια επιρροή μπορεί να έχει η παρουσία του άλλου στην επιλογή των στάσεων και των συμπεριφορών του, επισημαίνοντας ότι το υπόβαθρο των επιλογών του είναι αποτέλεσμα προσωπικών διεργασιών που δεν ενέχουν την πρόθεση να ικανοποιήσει τον άλλον (*«Κοίταξε εγώ μια ζωή ... δεν ήθελα ... δεν το κάνω πρώτα απ' όλα για να ... επειδή είχα το πρόβλημά μου κομπλεξισμό να βρω μια διέξοδο ν' αποδείξω κάτι ...*

*εγώ στη ζωή μου δεν θέλω ποτέ ν' αποδείξω σε κάποιον ότι ... είμαι κάποιος ... ο καθένας κρίνεται και κρίνει τους ... τον άλλον από τις πράξεις του ...»)*⁸⁵⁴

Σύμφωνα λοιπόν με την συνειρμική ακολουθία της αφήγησης του Μανώλη, ενώ φαινομενικά φαίνεται να αποποιείται κάθε συνειδητή πρόθεση ν' αποδείξει στον άλλον την επάρκειά του, τις δυνατότητες και ικανότητες που έχει και που είναι πέραν των περιορισμών που του επιβάλλει η αναπηρία του, η αναγνώριση ότι αξιολογείται από τον άλλον («... ο καθένας κρίνεται και κρίνει τους ... τον άλλον από τις πράξεις του ...») καθορίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι στάσεις και οι συμπεριφορές του, το εύρος και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των επιλογών του καθώς και η ένταση της καταβληθείσας προσπάθειας. Θέτοντας ο ίδιος το πλαίσιο που διαμορφώνει η παρουσία των άλλων στη διαμόρφωση των στάσεων και των συμπεριφορών του αναγνωρίζει ότι μέρος των προσπαθειών που κατέβαλε προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί επιτυχώς στις σχολικές απαιτήσεις αφορούσε στην πρόθεσή του να εξοφλήσει το «χρέος» προς τους γονείς του για όλα όσα του προσφέρουν, κάνοντάς τους υπερήφανους («... ήμουν συνεπής ... απέναντι στους γονείς μου απέναντι ... γιατί ήθελα με τον τρόπο μου κι εγώ να τους ευχαρ ... ευχαριστήσω και να τους ... να είμαι εντάξει σ' αυτά που μου προσφέρουνε ...»).

1.8 «Η δέσμευση του πρωταθλητή ...»: Αντισταθμίζοντας το έλλειμμα μ' ένα πλεόνασμα. Μια πάγια και διαρκής ανάγκη αναμέτρησης με το προσωπικό όριο.

Σε κάποιες περιπτώσεις, η αναπηρία αποτελεί τον εγκληματικό εκείνο παράγοντα που δημιουργεί ένα πεδίο πρόκλησης, με στόχο την υπέρβαση ενός προσωπικού ορίου, ενώ σε άλλες το άτομο με αναπηρία αφιερώνει όλη του την ζωή του στη συνεχόμενη προσπάθεια που στόχο έχει να καταδείξει στον εαυτό του αλλά και στους γύρω του ότι δεν έχει υπάρξει ευνουχισμός. Συνεπώς, η προσπάθεια υπέρβασης ενός προσωπικού ορίου (σωματικού ή μη) έχει σαν στόχο να καθησυχάσει το άτομο από το άγχος που συνδέεται με τον ευνουχισμό.

⁸⁵⁴ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο αιφνίδιος τρόπος και η χρονική στιγμή που επιλέγει να εισαγάγει στο περιεχόμενο του λόγου του την συγκεκριμένη επισήμανση, καθώς ενέχει μια ασυνέπεια σε σχέση με την θεματική που επεξεργαζόταν εκείνη την στιγμή, δεδομένου ότι μιλούσε για τις σχολικές του επιλογές και τις εκπαιδευτικές κατευθύνσεις που ακολούθησε και οι οποίες σηματοδοτούσαν έναν σαφώς προσδιορισμένο επαγγελματικό στόχο.

Στη κατεύθυνση αυτή κινείται και η μονομερής προσήλωση του Μανώλη στις σχολικές του υποχρεώσεις, όπου υιοθετώντας άκαμπτους ελεγκτικούς μηχανισμούς που καθορίζουν μια υπέρμετρη συνέπεια και επιμέλεια στις σχολικές απαιτήσεις προσπαθεί να αποτρέψει την όποια αδυναμία (αποτέλεσμα της όποιας ενδεχόμενης σχολικής του ασυνέπειας) θα τον εξέθετε στα μάτια του καθηγητή, φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με το έλλειμμά του («... εγώ ήθελα πάντα να ... έχω διαβάσει μέχρι το τελευταίο μάθημα ... και πάντα να 'μαι εντάξει στις σχολικές μου ... και υποχρεώσεις και που με λύσσα ήθελα.»).⁸⁵⁵ Η ανάγκη του να σταθεί στο επίτευγμα και να αναγνωριστεί από τον άλλον διαφαίνεται καθόλη την διάρκεια του λόγου του μέσα από τις διαρκείς επισημάνσεις των «άριστων» σχολικών του επιδόσεων, καθιστώντας έτσι το σχολικό πλαίσιο ως το πεδίο εκείνο όπου καταξιώνεται ως «ικανός» επιδεικνύοντας το τι δύναται να καταφέρει («...ήμουνα πολύ καλός μ' αποτέλεσμα ... η καθηγήτρια [...] επειδή μου 'βαζε συνέχεια 18, 19 και 20 και ξέρεις ότι οι ασκήσεις ... της λογιστικής είναι κάπως δύσκολες ...»).

Συνεπώς, κάθε προσπάθεια που καταβάλλει ο Μανώλης ενέχει την «δέσμευση του πρωταθλητή», καταβάλλοντας τεράστιο αγώνα στην υπέρβαση ενός προσωπικού ορίου. Σ' αυτό το φαντασιακό καθεστώς όλα είναι δυνατά, τίποτα δεν είναι ανυπερβλήτο αρκεί κάποιος να το επιθυμήσει («Δεν υπάρχει δεν μπορώ υπάρχει δεν θέλω ...»). Με άλλα λόγια, απέναντι στην επιθυμία η πραγματικότητα δεν παρεμβάλλεται θέτοντας όρια και φραγμούς, γεγονός που καταδεικνύεται από το αποτέλεσμα της προσπάθειας που δικαιώνει αυτούς που ανταποκρίθηκαν με δέσμευση και επένδυση καθόλη την περίοδο προετοιμασίας και καταδικάζει όσους δεν προσπάθησαν αρκετά.

Στόχος λοιπόν φαίνεται να είναι η ανάγκη του Μανώλη να διακριθεί, κερδίζοντας την αναγνώριση των γύρω του σε μια προσπάθεια όχι απλά εξομοίωσης των αντιθέσεων, έναντι των άλλων, αλλά υπέρβασης ε-αυτών («... θα τους πλησιάσω εγώ ... με άλλον τρόπο που μπορεί κινητικά αυτοί με 'μένα ... σε σχέση με 'μένα να 'ναι καλύτεροι αλλά εγώ θα τους πλησιάσω κάπου [...] θα τους πλησιάσω με κάποιο πράγμα που ... σε κάτι

⁸⁵⁵ Ανακαλώντας ο Μανώλης αναμνήσεις από τα σχολικά του χρόνια αφηγείται την ιδιαίτερη δυσκολία που αντιμετώπισε κυρίως στις πρώτες τάξεις του δημοτικού προκειμένου να ελέγξει την λεπτή του κίνηση και να γράψει. Όπως επισημαίνει με υπερηφάνεια, η ιδιαίτερα μεγάλη προσπάθεια που κατέβαλε να μάθει να συντονίζει την λεπτή του κίνηση τελικά τον έκανε «δεξιότηχνη», με αποτέλεσμα σε μετέπειτα τάξεις να είχε πάντα τις καλύτερες σημειώσεις («... στο ΙΕΚ είχα τις καλύτερες σημειώσεις έγγραφα, έγγραφα, έγγραφα ...»).

*άλλο που αυτοί θα ... ξέρω 'γω μπορεί να έχουν κάποια αδυναμία κι εγώ να είμαι ... εμ
πώς να στο πω ... να υπερσχύω εγώ ρε παιδί μου ...»).*

I.9 Μεταθέτοντας το πεδίο της ενδοψυχικής σύγκρουσης ...

Σε μια προσπάθεια διαχείρισης της ψυχικής του οικονομίας ο Μανώλης φαίνεται να μεταθέτει το πεδίο της ενδοψυχικής σύγκρουσης σε κάτι άλλο που φαντάζει πιο διαχειρίσιμο. Στην αφήγηση του Μανώλη αναφορικά με την σχολική του ζωή η ενδεχόμενη επισήμανση της σχολικής του ασυνέπειας από τον καθηγητή θα του πυροδοτούσε έντονο συναίσθημα ντροπής. Το ενδεχόμενο αυτό τον ωθεί σ' ένα συστηματικό και αδιάλειπτο τρόπο μελέτης, που ενδεχομένως δεν αφορά σε μια ανάγκη απόκτησης γνώσης στη γραμμή της μετουσίωσης, αλλά στην αποφυγή του δυσάρεστου αυτού συναισθήματος ντροπής που θα πυροδοτούσε η αναγνώριση του «ελλείμματος» από τον καθηγητή. Συνεπώς, ο καταναγκαστικός χαρακτήρας που διέπει την διασφάλιση της σχολικής του συνέπειας (της εκπαιδευτικής του «αρτιότητας») στο βλέμμα του άλλου, έχει ενδεχομένως να κάνει με την μετάθεση του ψυχικού φορτίου που θα διακινούσε η έκθεση της αναπηρίας του σε ένα άλλο πεδίο ψυχικών διεργασιών («... εε δεν ήθελα λοιπόν να πάω ποτέ αδιάβαστος στο σχολείο το θεωρούσα ντροπή ... δε ... έλεγα ότι μπορεί να με σηκώσει ... εε ο καθηγητής και να μην ξέρω κάτι και εε ντρεπόμουνα το θεωρούσα κάπως ... εξευτελιστικό για τον εαυτό μου με αποτέλεσμα να διαβάζω ακόμα και τα θρησκευτικά να σου πω την αλήθεια (γελάει) να διαβάζω ... να ήμουνα standard με ... μέχρι τελευταία σελίδα να μην μου ξεφεύγει τίποτα ...»).

I.10 Απόλυτες και καθολικές επενδύσεις που στόχο έχουν να μονώσουν ψυχικά ελλείμματα.

Ο Μανώλης φαίνεται να επενδύει στα αντικείμενα με τρόπο απόλυτο και άκαμπτο, σχεδόν «αυτιστικό», απορρίπτοντας και καταδικάζοντας πλευρές της πραγματικότητας που συνυπάρχουν με τις επενδύσεις αυτές. Για παράδειγμα, ενώ η επένδυση στη γνώση δεν αντιβαίνει ούτε αποκλείει την εφηβική ενορμητική αφύπνιση που ενέχει την έκφραση της ερωτικής επιθυμίας, για τον Μανώλη η επένδυση στη γνώση και η εφηβική ώση προς την αναζήτηση και διερεύνηση μιας ερωτικής σχέσης είναι ασύμβατα μεταξύ τους. Μέσα από την απολυτότητα των επενδύσεων, ο Μανώλης ενδεχομένως επιχειρεί να μονώσει την ανάδυση αναγκών και επιθυμιών που θα τον φέρουν αντιμέτωπο με τον περιορισμό, την δυσκολία, το έλλειμμα («... την έννοια και

τον όρο σχολείο το σεβόμουν ... δεν πήγαινα για τον χαβαλέ μου ... δηλαδή έβλεπα άλλα παιδιά που πηγαίνανε [...] «χτυπάγανε» γκόμενες, εγώ δεν είχα πάει γι' αυτό το πράγμα στο σχολείο ...»). Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη την δυσκολία του Μανώλη να σχετιστεί με τους γύρω του, όπως αυτή αποτυπώνεται από την απουσία κοινωνικού περίγυρου, η μονομερής προσήλωσή του στις σχολικές του υποχρεώσεις ενδεχομένως να σχετίζεται με την πρόθεση να μονώσει την όποια ερωτική επιθυμία που θα τον έφερνε αντιμέτωπο με την μη ικανοποίησή της

Επίσης, χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων απόλυτων επενδύσεων αποτελεί και η υιοθέτηση ενός άκαμπτου «ηθικού» κώδικα. Ο Μανώλης τείνει να προσκολλάται και να προσηλώνεται σε μια «ηθική τάξη πραγμάτων» που πολλές φορές φαντάζει παρωχημένη και αδιάλλακτα συμβατική, καθώς δεν φαίνεται να συναρτάται με την τρέχουσα πραγματικότητα. Αυτή η προσήλωση σ' έναν αναχρονιστικό κώδικα ηθικής δημιουργεί μια συνθήκη προστασίας για τον ίδιο, καθώς κάθε φορά που αισθάνεται ότι δεν εντάσσεται, ότι «περισσεύει» ή απορρίπτεται επανατοποθετείται μέσα από μια επαναξιολόγηση ενός άκαμπτου ηθικού κώδικα που επαναπροσδιορίζει το όποιο αίτημα συμμετοχής («... κι εντάζει το θέμα είναι ότι έκανε κάποια πράγματα τα οποία δεν μ' αρέσανε ρε παιδί μου δηλαδή εμ κάπνιζε συνέχεια ... εε τριγύρναγε συνέχεια στη σχολή εεε ... έμαθα ... μου ... μου πε μια μέρα ξέρω γω ότι «ξέρεις ότι ...» Παρασκευή την είδα και Δευτέρα μου 'πε ότι «ξέρεις ... εεε δεν γύρισα σπίτι ... ξέρω 'γω όλο το Σαββατοκύριακο ...»).

II. «ΠΟΙΟΣ ΝΑ ΣΥΓΚΡΙΘΕΙ ΜΑΖΙ ΣΟΥ»: Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΜΗΤΡΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

II.1 Εκπληρώνοντας μια προδιαγεγραμμένη πορεία ...: Οι προσδοκίες και οι αναπαραστάσεις που φέρουν οι γονείς για την επικείμενη άφιξη του βρέφους καθορίζουν την συνθήκη ένταξής του εντός της οικογένειας.

Στο πλαίσιο των γονικών αναπαραστάσεων που αφορούν στο νεογέννητο βρέφος, μια μητέρα η οποία υπήρξε μόνη και αβοήθητη καθόλη τη διάρκεια της εγκυμοσύνης εξαιτίας της ελλειμματικής στάσης του συζύγου της, διαμορφώνει την συνθήκη ένταξης του νεογέννητου στο οικογενειακό σύστημα. Ακολουθώντας λοιπόν την θεωρία των αναπαραστάσεων και το πώς αυτές διαμορφώνουν στάσεις και συμπεριφορές, θα τολμούσαμε να υποθέσουμε ότι ο Μανώλης ήρθε στον κόσμο πρόωρα και με τρόπο αιφνίδιο προκειμένου ενδεχομένως «να βγάλει την μητέρα του

από την μοναξιά της» («... γενικά εγώ πιστεύω ότι η μαμά μου δεν είχε και βοήθεια από κανέναν δηλαδή είχε ... εμ ελάχιστες βοήθειες απ' αυτές που αξίζει ...»)⁸⁵⁶ Με άλλα λόγια, η γέννηση του Μανώλη σηματοδότησε μια προδιαγεγραμμένη πορεία, όπως αυτή ορίστηκε από την μητέρα του, δημιουργώντας μαζί της μια «συμβιωτικού τύπου σχέση», όπου ο ένας προσδιορίζεται μέσα από τον κομβικό ρόλο που παίζει στη ζωή του άλλου, καθώς οι ανάγκες του ενός προκαθορίζουν την συμπεριφορά του άλλου σ' ένα κλειστό κύκλωμα ψυχικών επενδύσεων.⁸⁵⁷

Σ' αυτή λοιπόν την συνθήκη, όπως περιγράφηκε παραπάνω, δημιουργούνται σχέσεις χρέους και ευγνωμοσύνης. Περιγράφοντας την σχέση με την μητέρα του ο Μανώλης εστιάζει στον υποστηρικτικό ρόλο της σχέσης αυτής, απόρροια της άνευ όρων προσήλωσης της μητέρας στη κάλυψη των καθημερινών του αναγκών στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία του. Μια μητέρα προσηλωμένη με αυταπάρνηση στον γιο της, πάντα διαθέσιμη και υποστηρικτική, φαίνεται να έχει ταχθεί όλα αυτά τα χρόνια με αφοσίωση και απaráμιλλο ζήλο στην κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν από την αναπηρία του γιου της. Στην αφήγησή του ο Μανώλης, επιχειρώντας να προσδιορίσει την σχέση με την μητέρα του, αναφέρεται στη μητέρα εκείνη που «αφιέρωθηκε» (και όχι αφοσιώθηκε) στον γιό της.⁸⁵⁸ Δηλαδή η γέννηση του γιού της νοηματοδότησε την ύπαρξή της «αφιερώνοντας» τον εαυτό την σ' εκείνον, απαρνούμενη δικές της ανάγκες και επιθυμίες («... από τότε που το κατάλαβε λοιπόν ότι έχει πρόβλημα εεε μπορώ να πω ότι αφιέρωσε την προσωπική της ζωή κι άρχισε να με τρέχει δηλαδή ... εμ σε σημείο ότι ... «τα παρατάω όλα κι ασχολούμαι ότι ξέρεις πρέπει να γίνει καλά το παιδί μου!»).

⁸⁵⁶ Σε μια ακολουθία ελεύθερων συνειρμών θα μπορούσαμε να πούμε ότι η κινητική αναπηρία του Μανώλη διασφαλίζει μ' έναν τρόπο ότι πάντα θα είναι δίπλα στη μητέρα του ως έμπρακτη «εκπλήρωση» του λόγου για τον οποίο γεννήθηκε, ενώ εκείνη ως αντάλλαγμα θα αφιέρωνε την ζωή της να τον εξυπηρετεί («... κι αφιέρωσε κι όλη τη ζωή της σ' εμένα βασικά ... βέβαια από τότε που γεννήθηκα εγώ κι είδε ότι έχω πρόβλημα ... εμ εεε αφιέρωσε τη ζωή της ...»).

⁸⁵⁷ Βλ. παρακάτω «**IV.2 Στο συμβιωτικό παράδεισο δεν υφίσταται επιθυμία αυτονόμησης. Ο συμβιωτικός χαρακτήρας της σχέσης μητέρας – γιου.**»

⁸⁵⁸ **αφιερώνω** [afieróno] -ομαι: δίνω, προσφέρω κτ. σε κπ. ή σε κτ. που θεωρώ ιερό, ιδανικό, υψηλό. **1.** δίνω, προσφέρω κτ. στο Θεό κτλ. σε ένδειξη ευγνωμοσύνης και αγάπης: ~ μια εικόνα στην Παναγία. **2.** διαθέτω, καταναλώνω κτ. εξ ολοκλήρου και αποκλειστικά για να υπηρετήσω κπ. ή κτ.: ~ όλες μου τις δυνάμεις / τις προσπάθειες σε ένα σκοπό. Αφιέρωσε τη ζωή του στον αγώνα για ελευθερία / στην πατρίδα. || διαθέτω: ~ τον ελεύθερο χρόνο μου στα σπορ. || Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου αφιερώνεται στην ιστορική ανασκόπηση του προβλήματος. Αφιερώνομαι σε κτ. ή σε κπ., αφιερώνω τον εαυτό μου: Αφιέρωθηκε στο Θεό. **3.** (συνήθ. για βιβλίο κτλ.) προσφέρω κτ. σε κπ. για να τον τιμήσω: ~ το βιβλίο μου στη μνήμη του δασκάλου μου / στο δάσκαλό μου. (Διαδικτυακό λεξικό «Πύλη για την Ελληνική γλώσσα» www.greek-language.gr)

Αναδεικνύοντας την αναπαράσταση που φέρει για την μητέρα του, ο Μανώλης περιγράφει ένα πρόσωπο εξιδανικευμένο, απέναντι στο οποίο τρέφει συναισθήματα λατρείας αλλά και ενοχής, ως απόρροια ενός ανεξόφλητου χρέους που δημιουργεί η αυταπάρνηση με την οποία η μητέρα τον φροντίζει όλα αυτά τα χρόνια. Η ψυχική παρακαταθήκη μιας πάντα διαθέσιμης μητέρας, η οποία σε μια λογική αυτοθυσίας των δικών της αναγκών και ορίων σπεύδει να ικανοποιήσει τις επιθυμίες και τις ανάγκες του γιού της, καταδεικνύει με τον πιο πραγματικό τρόπο τις συνέπειες του «ελλείμματός» του, ενοχοποιώντας τον Μανώλη με τρόπο έμμεσο για την αναπηρία του.⁸⁵⁹ Αντιλαμβανόμενος ότι οι αντοχές της δεν ήταν ανεξάντλητες και η διαθεσιμότητά της να τον υποστηρίξει δεν πηγάζει πάντα από το περίσσευμα των δυνατοτήτων της ο Μανώλης γεμίζει με ενοχή. Το συναίσθημα ενοχής που πηγάζει από την αδυναμία του Μανώλη να μπορέσει να ανταποκριθεί στο χρέος που φέρει προς την «μητέρα – μάρτυρα», αναγνωρίζοντας το δυσανάλογο φορτίο που πέφτει στους ώμους της, δημιουργεί το πλαίσιο συνδιαλλαγής μεταξύ τους («... εδώ ... και τώρα έχει κάνει πολλά κι είναι κουρασμένη δε ... δεν ήθελα ... εε να την υποβάλω σε παραπάνω πράγματα ... » και παρακάτω «... εμ έπρεπε να πάω Γυμνάσιο, Λύκειο ξέρω 'γω κι η μάνα μου είχε αρχίσει να τα φτύνει ... χωρίς να 'χει βοήθεια από κανέναν ...»). Στο βάρος της ενοχής που φέρει αυτός ο ανεξόφλητος λογαριασμός στη σχέση με την μητέρα του, ο Μανώλης εγκλωβίζεται σε μια δια βίου υποχρέωση απέναντί της, ενώ κάθε ενδεχόμενο παρέκκλισης από τις κατευθυντήριες γραμμές που εκείνη θέτει, βιώνεται ως δυσβάσταχτο («... θα μου πει κάμε κάτι δεν θα το κάνω ... ξέρω ότι μου το λέει για το καλό μου κι εγώ ο βλάκας δεν θα το κάνω και θα τσακωθούμε γι' αυτό ... και μετά θα μου ... θα μου το πει θα τσακωθούμε θα πω ότι ξέρεις τι ... είχε δίκιο που μου το 'λεγε εγώ μαλάκας ήμουνα και ... δεν το 'κανα και τσακωθήκαμε ... ουσιαστικά τσάμπα ...»).

Σ' αυτή λοιπόν την συνθήκη κάθε προσπάθεια αυτονόμησης φαντάζει αδύνατη, καθώς ενέχει την «προδοσία» που δηλώνει η άρνηση να καλύψει το χρέος προς την μητέρα του. Αποτέλεσμα αυτού είναι ο Μανώλης να αφεθεί εξολοκλήρου στα γνώριμα κι έμπιστα χέρια της μητέρας του, που τον φροντίζει αλλά και τον «καταδυναστεύει». Η

⁸⁵⁹ Ερμηνεύοντας την γλωσσική παραδρομή του Μανώλη, όπου μιλώντας για την άνευ όρων διαθεσιμότητα των γονιών του στις επιθυμίες και στις ανάγκες του αναφέρει ότι: «... οι γονείς ό,τι και να τους ζητήσουμε θα μας πούνε «όχι» ... εε θα μας πούνε «ναι», θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η άνευ όρων γονική διαθεσιμότητα φαίνεται να δημιουργεί μια συνθήκη στέρησης, όπως αυτό αποτυπώνεται από το «όχι» που ακουσίως δήλωσε ο Μανώλης, καθώς μια τέτοια συνθήκη δύναται να στερήσει στα παιδιά την δυνατότητα να αυτενεργήσουν ανακαλύπτοντας τα προσωπικά τους όρια.

αναπαράσταση λοιπόν που φέρει ο Μανώλης για την μητέρα του έχει ένα διττό ρόλο, καθώς είναι αυτή που τον προστατεύει, «κρατώντας τον στη ζωή», αλλά κι αυτή που αν δυσαρεστηθεί δύναται «να τον αφήσει να πεθάνει». Το φανταστικό αυτό υπόβαθρο που ορίζει την σχέση αυτή καλλιεργεί μια ισορροπία τρόμου, όπου ο γιος καλείται διαρκώς να βρίσκει τρόπους να κατευνάζει την μητέρα που αν δυσαρεστηθεί μπορεί να τον «καταδικάσει σε θάνατο». Σε μια προσπάθεια να διαχειριστεί αυτό το άγχος αφανισμού ο Μανώλης επιχειρεί διαρκώς να καταδείξει την επάρκειά του επιχειρώντας να διακριθεί προς τέρψιν της μητέρας του, εξιδανικεύοντάς την και ταυτόχρονα επιχειρώντας να εξαλείψει κάθε επιθετικότητα ή θυμό εκ μέρους της που θα μπορούσε να τον βλάψει («... δεν είναι άτομο να θυμώνει και να κρατάει κακίες η μάνα μου ... το αντίθετο ... σε ... ακόμα και σε άτομα που την έχουνε βλάψει πιστεύω ότι εκείνη δεν τους έχει κρατήσει κακία δεν είναι του χαρακτήρα της ... απλώς το βιώνει με μία πίκρα [...] είναι από τ' άτομα τα οποία μακάρι να υπήρχανε ... άλλες 150 τέτοιες να πούμε ... θα 'ταν καλύτερος ο κόσμος είναι πολύ ... πολύ καλός άνθρωπος ... ψυχούλα ...»). Με άλλα λόγια, σε μια προσπάθεια αλληγορικών συνδέσεων, οι προσπάθειες που καταβάλλει ο Μανώλης να επιδείξει τις ικανότητες του και να αναγνωριστεί, αν όχι να διακριθεί γι' αυτές, αποτελούν «τάματα», που στόχο έχουν να κατευνάσουν τον δυνητικό θυμό της «μητέρας-θεότητας» που μπορεί να τον αφανίσει. Για παράδειγμα, οι σχολικές διακρίσεις, αποτέλεσμα της τεράστιας προσπάθειας⁸⁶⁰ που καταβάλλει ο Μανώλης, αποτελούν το αντίτιμο της φροντίδας που δέχεται από την μητέρα και που ενέχει ενδεχομένως ασυνείδητα την πρόθεση να την κατευνάσει μερικώς, εξαγοράζοντας έτσι την διαθεσιμότητά της να τον φροντίζει.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, γίνεται απολύτως σαφές ότι τα όρια που αδυνατούν να θέσουν οι γονείς αναφορικά με το μέτρο και τον βαθμό της διαθεσιμότητας τους απέναντι στις ανάγκες των παιδιών τους, φαίνεται να ενοχοποιούν τα παιδιά τους, καταδεικνύοντάς τους με τρόπο δεικτικό τους περιορισμούς τους. Αυτή η αναγνώριση εκ μέρους του παιδιού μετακυλύει το βάρος της ευθύνης που φέρει ο γονέας για τον εαυτό του στους γύρω του, δημιουργώντας ένα πλαίσιο όπου το παιδί θέτει τον εαυτό του σε μια συνθήκη προσωπικών

⁸⁶⁰ Η ενδοψυχική συγκρότηση μιας συνθήκης χρέους απέναντι στον γονέα που παρέχει και υποστηρίζει καθορίζει ως ένα βαθμό το μέγεθος της καταβληθείσας προσπάθειας στην επίτευξη ενός στόχου, καθώς εμπεριέχει την ανάγκη ευχαρίστησης αυτού («... ήμουνα συνεπής ... απέναντι στους γονείς μου απέναντι ... γιατί ήθελα με τον τρόπο μου κι εγώ να τους ευχαρ ... ευχαριστήσω και να τους ... να είμαι εντάξει σ' αυτά που μου προσφέρουνε ...»).

ματαιώσεων και αναστολών, προκειμένου να προσπαθήσει κι αυτό με την σειρά του να οριοθετήσει την άνευ όρων διαθεσιμότητα του γονέα. Μια τέτοιου είδους προσπάθεια δημιουργεί ένα λανθάνοντα κύκλο επαναληπτικότητας, όπου η φροντίδα εαυτού εξαρτάται από την ανάγκη του άλλου.

Π.2 Στο συμβιωτικό παράδεισο δεν υφίσταται επιθυμία αυτονόμησης. Ο συμβιωτικός χαρακτήρας της σχέσης μητέρας – γιου.

Η σχέση λοιπόν με την μητέρα του είναι αυτή που νοηματοδοτεί την ύπαρξή του Μανώλη, δίνοντάς του υπόσταση. Μαζί συγκροτούν μια αδιάρρηκτη δυάδα, που χωρίς αυτή ο Μανώλης δεν μπορεί να υπάρξει, δηλώνοντας έτσι με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο το υπόβαθρο αυτής της σχέσης («... είναι όλη μου η ζωή αυτό το πράγμα ...»). Η μητέρα γνωρίζει τα πάντα για τον γιό της ούσα σε μια σχέση μαζί του όπου δεν νοείται η έννοια της ιδιωτικότητας («... η μάνα μου να μην ... υποτίθεται να μην ξέρει τίποτα αλλά να τα ξέρει όλα γιατί μάνα είναι ...»). Αυτό έγινε εύκολα αντιληπτό εξαρχής από την επιθυμία της μητέρας να ορίσει το σαλόνι της οικίας της ως το πλέον ενδεδειγμένο μέρος διεξαγωγής αυτών των μαγνητοφωνημένων συναντήσεων, με αποτέλεσμα διαρκώς να παραβιάζεται η διαδικασία από τα μέλη της οικογένειας που ήθελαν να εισέλθουν και να εξέλθουν της οικίας.⁸⁶¹

Τα πάντα λοιπόν ωχριούν απέναντι στο μεγαλείο αυτής τη σχέσης και τίποτα δεν θα μπορούσε να την αναπληρώσει. Περιγράφεται έτσι μια σχέση με το μητρικό αντικείμενο «αρχαϊκή», που δεν μπαίνει στον λόγο. Μαζί συγκροτούν «ένα ενιαίο σώμα» νοητικών και ψυχικών διεργασιών.⁸⁶² Ως εκ τούτου δεν υφίσταται η έννοια

⁸⁶¹ Οι συναντήσεις με τον Μανώλη πάντα είχαν ένα βαθμό δυσκολίας σε σχέση με τις εξωτερικές απρόσκλητες παρεμβάσεις των μελών της οικογένειάς του. Στη συγκεκριμένη όμως συνάντηση (την 5^η κατά σειρά), η συχνότητα αυτών των παρενοχλήσεων ήταν διαρκής και επαναλαμβανόμενη. Φαινόταν το υπόλοιπο σύστημα να ήθελε να πάρει θέση σ' αυτό που γινότανε και μ' έναν τρόπο πήρε, διότι αυτή η συνάντηση υπήρξε και η τελευταία. Ένα σύστημα κλειστό, που εκπροσωπείται από έναν πατέρα κοινωνικά αποκομμένο κι από μια μητέρα απόλυτα αφοσιωμένη στην κάλυψη των αναγκών του παιδιού της δεν δημιουργεί και την πιο ευπρόσδεκτη συνθήκη για τον επισκέπτη, παρόλο που η μητέρα σε κάθε συνάντηση φρόντιζε να πληρεί το πλαίσιο μιας φιλόξενης υποδοχής. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι αυτές οι συναντήσεις βίωνονταν από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ως μια μορφή παραβίασης, συναίσθημα το οποίο «εκδραματίζονταν» μέσα από τις διαρκείς παραβιάσεις των συναντήσεων με τον Μανώλη. Επίσης, μέσα σ' ένα σύστημα που χαρακτηρίζεται από σχέσεις συμβιωτικού χαρακτήρα η αίσθηση ότι κάποιος μέλος του συστήματος «διαφοροποιείται» δύναται να πυροδοτήσει έντονα συναισθήματα, όπως αυτά του άγχους και του θυμού. Συνεπώς, θα τολμούσαμε να πούμε ότι το τέλος αυτών των συναντήσεων «εκβιάστηκε» μ' έναν τρόπο έμμεσο από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, μέσα από την κλιμάκωση του αριθμού και της συχνότητας των παραβιάσεών τους.

⁸⁶² Ενδεικτική της αναπαράστασης που φέρει ο Μανώλης αναφορικά με την σχέση με την μητέρα του είναι η απάντηση που δίνει στην ερώτηση του συνεντευκτή σχετικά με το αν τον θήλασε η μητέρα του, φαντασιώνοντας την σκηνή του θηλασμού ως μια ανάμνηση: «Απ' όσο μπορώ να θυμάμαι, ναι ...».

του σωματικού ορίου που αποτελεί το σαρκικό σύνορο, διαχωρίζοντας τους δύο. Είναι σαν το σώμα να καλύπτεται από μια διάφανη μεμβράνη, με αποτέλεσμα να εκτίθεται το περιεχόμενό του, ενώ δεν υπάρχει η έννοια της ιδιωτικότητας ή του προσωπικού. Απέναντι στην μητέρα του ο Μανώλης στέκεται «γυμνός», φωτίζοντας τον παραμικρό χώρο μέσα του, έστω και άθελά του, και επιβεβαιώνοντας μ' αυτόν τον τρόπο την φαντασίωση της απόλυτης μονάδας που του προσφέρει ναρκισσιστική πληρότητα. Στο πλαίσιο αυτό, η διεισδυτική ικανότητα της μητέρας να εισβάλλει στον ψυχισμό του Μανώλη («να μπαίνει στο πετσί του»), επιτρέποντάς της να διεισδύσει στα πιο απόκρυφα σημεία της ψυχικής και νοητικής του συγκρότησης, την καθιστά ικανή να ανταποκρίνεται με τον πιο απόλυτο κι εύστοχο τρόπο στις ανάγκες του γιου της («... εμ η μητέρα μου με καταλαβαίνει περισσότερο δηλαδή ... εμ προσπαθεί να μπει ... εμ ... περισσότερο στο πετσί ... στο πετσί του ... χαρακτήρα μου των αναγκών μου ...») και παρακάτω «... η μάνα μου καταλάβαινε από τον τρόπο που γύρναγα από τη σχολή καταλάβαινε ότι κάτι τρέχει να πούμε κάτι παίζει να πούμε ...»).

Απέναντι στην εξιδανίκευση που χαρακτηρίζει την σχέση αυτή είναι σαφές ότι οι σχέσεις με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του δεν μπορούν παρά να έπονται, καθώς φαντάζουν ελλειμματικές, γεγονός που αποτυπώνει κι ο ίδιος μέσα από την περιγραφή που κάνει όσον αφορά στις σχέσεις με τον αδερφό⁸⁶³ και τον πατέρα του.⁸⁶⁴ Ως εκ τούτου, η μητέρα του Μανώλη είναι ο κεντρικό άξονας γύρω από τον οποίο οργανώνεται η ζωή του και πέραν αυτής όλα τα άλλα είναι περιφερειακά και άνευ ουσίας («... δε ... δεν τ' αλλάζω με τίποτα αυτό το πράγμα δεν τ' αλλάζω ούτε με

Στην πραγματικότητα αυτό το βίωμα δεν θα μπορούσε να έχει εγγραφεί ως ανάμνηση καθώς κατόπιν διασταύρωσης της πληροφορίας με την μητέρα του διαφάνηκε ότι ουδέποτε τον θήλασε.

⁸⁶³ Στη συμβιωτικού τύπου σχέση που διατηρεί με την μητέρα δεν υπάρχει χώρος για άλλον. Η παρουσία άλλου, που διεκδικεί τη φροντίδα και την προσοχή της μητέρας του δημιουργεί έντονο άγχος, εντείνοντας τις τάσεις προσκόλλησης («... αφού ... εμ πιστεύω ότι κάπου σ' αυτό την πλήρωσε κι ο αδερφός μου γιατί ... ο αδερφός μου ... εντάζει τον φρόντιζε η μάνα μου δεν τον άφηγε ποτέ μόνο του αλλά κοίταζε πρώτα εμένα ... και ... εντάζει ... ο αδερφός μου κάπως μεγάλωσε με αυτόματο πιλότο να το πω κι αλλιώς δηλαδή εμ μεγάλωσε παράλληλα χωρίς τη φροντίδα που 'χα εγώ ... επειδή ήτανε ... εμ αυτός ήτανε ... πώς να το πω τώρα να μην κάνω τον διαχωρισμό ... δεν είχε και τόσο πολύ τη ... τη φροντίδα της να στο πω κι αλλιώς ... εε η μάνα μου κοίταζε μια ζωή εμένα ...») και παρακάτω «... τώρα τελευταία πάει τώρα έτσι του δείχνει μερικές φορές τη φροντίδα της παραπάνω κι εγώ ζηλεύω και λέει ... και μου ... και της λέω «εντάζει ...» λέω «εμένα γιατί δεν το κάνεις αυτό και το κάνεις μόνο ... μόνο σ' εκείνον ...» και μου λέει «εσένα σ' αγαπάω ...» μου λέει «... τόσα πολλά έχω κάνει για 'σένα ...» μου λέει «έχεις και παράπονο;»).

Συνεπώς, στο λόγο του Μανώλη είναι ευδιάκριτη η ανάγκη μονοπώλησης του ενδιαφέροντος και της φροντίδας της μητέρας του έναντι του αδερφού του, διεκδικώντας έτσι την αποκλειστικότητα αυτής της σχέσης που δεν δύναται να αφήσει χώρο για κάποιον τρίτο.

⁸⁶⁴ Εξάλλου η «κοινωνική ζωή» που πρεσβεύει ο πατέρας αποτελεί τον απαγορευμένο καρπό, που ενέχει τον κίνδυνο «εξόδου» από την υπέρτατη απόλαυση που προσφέρει η συμβιωτική σχέση με το μητρικό αντικείμενο.

παρέες ούτε με φίλους, ούτε με υπολογιστές, ούτε με κινητά, ούτε με ό,τι αγαθό και υλικό πράγμα ... θέλεις δεν τ' αλλάζω με τίποτα αυτό το πράγμα ... αυτό το πράγμα δηλαδή είναι όλη μου η ζωή ...»).

Μέσα σ' αυτή την συμβιωτική συνθήκη η ενδεχόμενη απώλεια της μητέρας εγείρει έντονο άγχος αφανισμού στον Μανώλη («*Ναι, ναι φοβάμαι πάρα πολύ ... δηλαδή και τώρα με την αρρώστια της που έχει γλαύκωμα κι είναι πολύ σοβαρό και δεν ξέρουμε κατά πόσο θα ... κατά πόσο θα εξελιχθεί ... μακάρι να πάνε όλα καλά και να μην έχουμε δυσάρεστες συνέπειες αλλά δεν ξέρω δηλαδή ... στεναχωριέμαι πάρα πολύ εμ φοβήθηκα πάρα πολύ και φοβάμαι δηλαδή ... σκέφτομαι περισσότερο ότι ... εμ αν πεθάνει η μάνα μου ή αν φύγει η μάνα μου ή αν ...εμ πάθει τίποτα η μάνα μου ... εεε ... εμ θα 'ναι δύσκολα να τ' αντιμετωπίσω θα πρέπει να τ' αντιμετωπίσω και ... η ζωή συνεχίζεται αλλά θα 'ναι πολύ δύσκολο ... και μου 'ναι επίσης και δύσκολο ότι ... τώρα με την αρρώστια της ... της λέω 2 και 3 φορές την 'μέρα «... πώς βλέπεις σήμερα είσαι καλά εε μήπως βλέπεις λίγο χάλια ...»).*⁸⁶⁵

Μέσα σ' αυτή την συνειρμική ακολουθία που αφορά στη περιγραφή των οικογενειακών σχέσεων έχει πολύ ενδιαφέρον να αναγνωρίσει κάποιος τις διαφορετικές νοηματοδοτήσεις όρων και εννοιών. Για παράδειγμα, ενώ σε μια διαφορετική συνθήκη η αυτονόμηση, ως ψυχική μετακίνηση, αποτελεί μια καλώς εννοούμενη διαδικασία, στο πλαίσιο στο οποίο περιγράφεται από τον Μανώλη εμπεριέχει στοιχεία που προσδιορίζουν την εγκατάλειψη, την έλλειψη επικοινωνίας, την έλλειψη ενσυναίσθησης κ.α. Με άλλα λόγια, όταν οι σχέσεις μεταβολίζονται μέσα από την αναπαράσταση ενός άλλου που διεισδύει και κατανοεί με τρόπο ταυτόσημο τον ψυχισμό σου, κάθε έννοια που ενέχει χαρακτηριστικά όπως η μετακίνηση, η απομάκρυνση, ο αποχωρισμός διακινεί αρνητικά συναισθήματα, διότι ενέχει τον κίνδυνο μεγάλης ψυχικής αναστάτωσης. Συνεπώς, χαρακτηρίζοντας τον αδερφό του «ψιλοαυτόνομο», όσο κι αν επιχειρεί ενδεχομένως να το μετριάσει στο

⁸⁶⁵ Στη αφήγησή του ο Μανώλης φέρνει μια πολύ μεγάλη ανησυχία σε σχέση με το ενδεχόμενο απώλειας της μητέρας του. Την χρονική περίοδο των συναντήσεων, η μητέρα αντιμετώπιζε ένα πρόβλημα υγείας στα μάτια, καθώς είχε διαγνωστεί πρόσφατα με γλαύκωμα, γεγονός που είχε δημιουργήσει πολύ μεγάλη ανησυχία στα μέλη της οικογένειας και κυρίως στον Μανώλη, ο οποίος διαρκώς την ρωτούσε για τη «καθαρότητα» της όρασής της. Το πρόβλημα της υγείας της μητέρας στάθηκε αφορμή ν' αναδυθούν συναισθήματα έντονης ανασφάλειας, αποτέλεσμα της αδυναμίας του ν' ανταποκριθεί σε βασικά πράγματα στην καθημερινότητά του χωρίς την βοήθειά της.

λόγο («ψιλό ...»), καταδεικνύεται η αδυναμία του να αναγνωρίσει τον εαυτό του «ξέχωρα» από τον άλλον. Η μητέρα μέσα στη συμβιωτικού τύπου σχέση που διατηρεί με τον γιό της έχει «καταβροχθίσει» κάθε επιθυμία αυτονόμησης που εμπεριέχεται στο αίτημα «κοινωνικοποίησης». Το «κοινωνικό» για τον Μανώλη είναι «κακό», είναι «επιφανειακό», είναι «τυπικό κι όχι ουσιαστικό», είναι για τον πατέρα του και τον αδερφό του.

Επίσης, ένα ακόμα χαρακτηριστικό γνώρισμα της σχέσης με την μητέρα του, έτσι όπως την περιγράφει ο Μανώλης, είναι η διαρκής αναζήτηση σωματικής επαφής, που βρίσκει αντίκρισμα στο αίτημα βοήθειας εξαιτίας του περιορισμού που επιβάλλει η αναπηρία του (*«... ότι θα ... με το που θα ξυπνήσω θα φιληθούμε με τη μαμά μου θα πούμε καλημέρα κι όταν θα ... ξανακοιμηθώ πάλι θα καληνυχτιστούμε και θα κάνουμε τα ίδια πράγματα δεν ξέρω είναι ... αφού εντάζει μερικές φορές η μάνα μου κουράζεται γιατί ... εμ πάω τη φιλάω πέφτω 'πάνω της απότομα από αγάπη το κάνω βέβαια σε σημείο να την κουράζει και μου λέει «πια μεγάλωσες ηρέμησε!» το ξέρω ότι είμαι μεγάλος αλλά δεν ξέρω αυτό το πράγμα μου βγαίνει αυθόρμητα ... ίσως είναι παιδικό, ίσως είναι ψυχή ... ψυχή ... ψυχικό δεν ξέρω ...»*).

Σ' αυτό τον δυαδικό αστερισμό στον οποίο κινείται η σχέση μητέρας – γιου δεν υπάρχει χώρος για τρίτο. Η μητέρα αποτελεί σημείο αναφοράς για τον Μανώλη και συγκριτικό μέγεθος ως πρότυπο φροντίδας απέναντι στο οποίο όλοι οι άλλοι υστερούν. Στο πλαίσιο αυτό η «παντοδύναμη» μητέρα είναι σε θέση να ικανοποιήσει κάθε ανάγκη του γιού της, απαξιώνοντας έτσι συμβολικά τον πατέρα και καθιστώντας τον τουλάχιστον ανεπαρκή. Συνεπώς, η όποια συνδιαλλαγή με τον πατέρα του διαμεσολαβείται από την φυσική ή συμβολική παρουσία της μητέρας του, γεγονός που καταδεικνύεται ακόμα και στον λόγο του, όπου φέρνει διαρκώς σε πρώτο πλάνο την μητέρα του, χρησιμοποιώντας το πρώτο πληθυντικό («εμείς») θέτοντας έτσι το πλαίσιο αντιπαράθεσης με τον πατέρα του (*«... Εμ του το λέω ... του το λέμε πολλές φορές κι η μάνα μου κι εγώ ...»*).

Εξάλλου, η μητέρα είναι αυτή που επιπλήττει τον πατέρα ενώπιον του γιού του αναφορικά με την αδεξιότητά που επιδεικνύει να υποστηρίξει τον Μανώλη στις καθημερινές του ανάγκες (*«... με αποτέλεσμα ... κι η μάνα μου να του λέω «αμάν ...» του λέει «τόσα χρόνια ...» λέει «και δεν έμαθες ...» του λέει «πως ... χειρίζεσαι ξέρω 'γω ... τότε ο Μανώλης θέλει συγκεκριμένη βοήθεια!»*). Στο παραπάνω απόσπασμα

έχει ενδιαφέρον η γλωσσική παραδρομή στην οποία προβαίνει ο Μανώλης στο σημείο εκείνο που περιγράφει την αντίδραση της μητέρας του απέναντι στον «αδέξιο» πατέρα του, όπου συντάσσεται με την οργισμένη στάση της μητέρας προς τον πατέρα χρησιμοποιώντας πρώτο ενικό («... κι η μάνα μου να του λέω «αμάν ...»).

Επίσης, έχει ενδιαφέρον να επισημανθεί, λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση της μητέρας στην εν λόγω φαντασιακή οργάνωση, ότι το φαντασιακό υπόβαθρο το οποίο αναδεικνύεται στην αφήγηση του Μανώλη καθιστά την παρουσία του πατέρα ως απειλητική, ακόμα και ως βλαπτική, καταδεικνύοντας τον ως τον ηθικό αυτουργό της αναπηρίας του, καθώς αυτό που προκάλεσε την πρόωρη γέννησή του ήταν η ανεπαρκής φροντίδα του πατέρα προς την έγκυο σύζυγό του.

II.3 Ορίζοντας την σχέση με την μητέρα με όρους ψυχοπαθολογίας. Αστοχία ή αυτογνωσία;

Ο Μανώλης χαρακτηρίζει την σχέση με την μητέρα του ως «ψυχωτική» επιχειρώντας μ' αυτό τον τρόπο να περιγράψει τον συμβιωτικό χαρακτήρα της σχέσης αυτής («... έχω μία ... εμ σχέση υπέρ του δέοντος ... ψύχωση θα 'λεγα με τη μάνα μου [...] έχουμε καλώς ή κακώς ξεφύγει από τη φυσιολογική σχέση ... που μπορεί να έχει ένα παιδί με ... εμ μην παρεξηγηθώ τώρα αυτό που λέω ...»). Ο όρος «ψυχωτική», αν και δεν χρησιμοποιείται από τον Μανώλη με τρόπο επιστημονικό, παρόλα αυτά προσδιορίζει με τον πιο σχηματικό τρόπο τον ψυχοπαθολογικό χαρακτήρα που διέπει την σχέση με την μητέρα του. Έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον το πώς ένας άνθρωπος που δεν είναι καθόλου εξοικειωμένος με όρους ψυχοπαθολογίας δανείζεται λέξεις από το αντικείμενο της ψυχιατρικής, επιχειρώντας να προσδιορίσει την συνθήκη ζωής του, γεγονός που απαιτεί επαρκή αυτό-ενημερότητα. Ενδεχομένως ο χαρακτηρισμός αυτός να αποτελεί μια γλωσσική παραδρομή, καθώς εκφράζει ίσως μια ασυνείδητη συνθήκη δυσφορίας, όπως αυτό διαφαίνεται από την απάντηση του Μανώλη στην προσπάθεια του συνεντευκτή να αναδείξει την δυσκολία που μπορεί να του δημιουργεί ο παθολογικός χαρακτήρας της σχέσης αυτής. Στη πρόσκληση αυτή του συνεντευκτή ο Μανώλης μένει έκπληκτος, αδυνατώντας ν' αναγνωρίσει τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε η σχέση αυτή να τον δυσκολέψει, στάση συνεπής με την εξιδανικευμένη σχέση όπου έννοιες όπως δυσκολία και παθολογικό φαντάζουν

άστοχες.⁸⁶⁶ Ως δυσκολία αναγνωρίζεται από τον Μανώλη μόνο το ενδεχόμενο απώλειας της μητέρας. Η παρουσία λοιπόν της μητέρας, ταυτόσημη με την παροχή βοήθειας και υποστήριξης, δεν δύναται να εγείρει κάποια δυσκολία ή να θέσει περαιτέρω περιορισμούς.

Η έντονα εξαρτητική σχέση του Μανώλη με την μητέρα έχει συμβάλει καθοριστικά στην απομόνωσή του, καθώς ο ίδιος φέρνει με διάφορους τρόπους ένα αίσθημα ανασφάλειας όταν είναι μακριά της (Μόνο η μητέρα ξέρει πώς να τον κρατάει σωστά ώστε να μην πέφτει, μόνο την μητέρα του εμπιστεύεται και κανέναν άλλον «... είναι ο μόνος ... από ... από τους λίγους ανθρώπους που εμπιστεύομαι ...» κ.α). Σ' αυτή λοιπόν την συνθήκη οι «προσπάθειες» και «προτροπές» της μητέρας να κινητοποιήσει τον γιο της να ενεργοποιηθεί κοινωνικά αντιβαίνουν του συμβιωτικού χαρακτήρα της σχέσης αυτής που εγκλωβίζει τον Μανώλη σε μια δυαδικού τύπου συνύπαρξη («... ίσα ίσα που η μάνα μου μου λέει ότι «βγες παιδί μου και γιατί κάθεται και να βγαίνεις και να πηγαίνεις να περπατάς!»).⁸⁶⁷ Συνεπώς, ο όρος «ψυχωτική», που ενδεχομένως με διαύγεια χρησιμοποιεί ο Μανώλης επιχειρώντας να χαρακτηρίσει την σχέση του με το μητρικό αντικείμενο καταδεικνύει τον «διπλό δεσμό» που χαρακτηρίζει την σχέση αυτή. Η μητέρα είναι αυτή που προσπαθεί να κινητοποιήσει τον γιό της να κοινωνικοποιηθεί, να βγει από το σπίτι («βγες παιδί μου και γιατί κάθεται και να βγαίνεις και να πηγαίνεις να περπατάς!»), ενώ ταυτόχρονα εκφράζει την ανυπέρβλητη κατ' εκείνη δυσκολία που αντιμετωπίζει ο γιός της στο βάδισμα, που καθιστά αδύνατη την όποια μετακίνησή του χωρίς την παρουσία ενός άλλου, που τυγχάνει να είναι εκείνη που γνωρίζει καλύτερα από τον καθένα πώς να τον υποστηρίξει.

⁸⁶⁶ **(Συνεντευκτής:** Μανώλη χαρακτηρίσες στην αρχή τη σχέση με τη μητέρα σου βάζοντας ένα ... μια ορολογία έτσι ψυχιατρική δηλώνοντας ... θέλοντας να δηλώσεις το πόσο κοντά είσαι αλλά βάζοντας κι ένα στοιχείο παθολογικό γιατί το είπες ... με τη μάνα μου έχω «μια ψύχωση» ... οπότε αυτή την κοντινότητα που προσπάθησες να περιγράψεις μ' αυτόν τον προσδιορισμό ... είναι και σαν να ... αποτύπωσες και ... και μια δυσκολία σε δυσκολεύει ... το γεγονός ότι είσαι τόσο πολύ κοντά με τη μάνα σου ... το λέω γιατί το προσδιόρισες με όρους παθολογίας ...

ΜΑΝ: Με δυσκολεύει πάνω σε τι ... πώς το ... τι εννοείς ακριβώς ... ότι με περιορίζει η μάνα μου;

Συνεντευκτής: Οχι απαραίτητα στο να σε περιορίζει στο να ... όλη αυτή η κοντινότητα να ... να ... να έχει και μια δύσκολη έκφραση, εκτός απ' όλα τα κομμάτια τα καλά που λες, την ασφάλεια που αισθάνεσαι, την κοντινότητα ότι είναι ένας άνθρωπος πάντα ... πάντα ... που ανταποκρίνεται σε ...

ΜΑΝ: Δύσκολη έκφραση τι εννοείς να με περιορίζει να πάω κάπου ... ίσα ίσα που η μάνα μου μου λέει ότι «βγες παιδί μου και γιατί κάθεται και να βγαίνεις και να πηγαίνεις να περπατάς!»).

⁸⁶⁷ Η ασυνέπεια λόγου και πράξης δημιουργεί έναν «διπλό δεσμό» στην επικοινωνία μητέρας – γιου, όπου άλλα λέγονται κι άλλα εννοούνται.

III. ΕΝΑΣ ΑΠΟΝΤΑΣ ΠΑΤΕΡΑΣ: ΠΩΣ Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΙ ΤΗΝ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΓΙΟ ΤΟΥ.

III.1 Η Εργασιακή υπερεπένδυση του πατέρα.

Τα χρόνια που ακολούθησαν την γέννηση του Μανώλη φαίνεται να σηματοδοτήθηκαν από την ηχηρή απουσία του πατέρα, ο οποίος είχε στρέψει όλο το βάρος της προσοχής του στην εργασία του («... εμείς τον μπαμπά δεν τον βλέπαμε τον βλέπαμε λίγο το βράδυ ... και μετά τον βλέπαμε το άλλο βράδυ που ερχόταν πάλι από τη δουλειά δε ...»). Η εργασία φαίνεται να είχε μονοπωλήσει το πατρικό ενδιαφέρον, έχοντας ως αποτέλεσμα την απομάκρυνσή του από την οικογένεια («... ο πατέρας μου ήτανε μια ζωή ότι ξέρεις έχω αυτή τη δουλειά αυτή τη δουλειά κάνω και θέλω να φτιάξω κάτι ν' αφήσω στα παιδιά μου [...] ... έβαζε πρώτα απ' όλα τη δουλειά του και μετά την οικογένειά του κακώς βέβαια αλλά ... έτσι έκρινε ...»).

Στην αφήγησή του ο Μανώλης φαίνεται να ταυτίζει τον «απόντα πατέρα» με το αντικείμενο της εργασίας του και να τον προσδιορίζει μέσα από αυτό, γεγονός που καταδεικνύει και η χρήση κτητικών προσδιορισμών όσον αφορά στο αντικείμενο της πατρικής ενασχόλησης («... αυτόν τον ενδιαφέρει πάρα πολύ ... η δουλειά του, οι οικοδομές του ...»). Η επένδυση του πατέρα στην εργασία, πρόσχημα ενδεχομένως της πατρικής απουσίας στη σχέση με τον γιό του, συναντά την άρνηση του Μανώλη να προσεταιριστεί τα πατρικά ενδιαφέροντα απαξιώνοντας στο σύνολό του το αντικείμενο εργασίας του «εργασιομανή» πατέρα του («... ούτε μ' άρεσε να ... να ... να πηγαίνω ξέρω 'γω ν' ασχολούμαι ότι [...] δεν μ' άρεσε αυτό το πράγμα εμένα μ' άρεσαν άλλα πράγματα ...»).

Σε μια προσπάθεια αναπλαισίωσης της πατρικής επένδυσης στην εργασία ο Μανώλης φαίνεται να αναγνωρίζει την πρόθεση του πατέρα του να τους «εξασφαλίσει οικονομικά». Ως εκ τούτου, η πατρική επιθυμία να εξασφαλίσει οικονομικά τα παιδιά του - στο έδαφος ενδεχομένως αναγνώρισης του περιορισμένου εύρους των εργασιακών δυνατοτήτων που δύναται να έχει ο Μανώλης, εξαιτίας των λειτουργικών περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία του, συγκροτεί ίσως την μαζική επένδυση του πατέρα στην εργασία του. Με άλλα λόγια, η πατρική φροντίδα και μέριμνα φαίνεται να διαμεσολαβείται μέσα από την επένδυση αυτή του πατέρα («... βέβαια να μου πεις κι άλλοι πατεράδες μπορεί να μην κάνουνε στα παιδιά τους εεε ... εεε πώς να το πω ... περιουσιακά ό,τι έκανε ο πατέρας μου γιατί εμάς ο πατέρας μου ...

εεε μας έχει ... μ' έναν τρόπο εξασφαλίσει δηλαδή ... δεν θέλω να το πω αλλά θα το πω ... εεε δεν χρειάζεται εγώ προσωπικά δεν χρειάζεται να δουλέψω κιόλας αν θέλω ...»).

Ο φαντασιακός πυρήνας που ενδεχομένως φαίνεται να συγκροτεί την επένδυση του πατέρα στην εργασία του ενέχει ενδεχομένως την πρόθεση αναπλήρωσης του ελλείμματος που εγείρει η αναπηρία του γιού του με τους καρπούς της εργασίας του, εύρημα που συναντάται σε κάποιες ακόμα από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη.⁸⁶⁸ Το φαντασιακό πλαίσιο μιας τέτοιας επένδυσης ενδεχομένως αναδεικνύεται στη πρόθεση του πατέρα να «εξαγοράσει» το έλλειμμα σε μια λογική «οικονομικού ανταλλάγματος» προς αποκατάσταση της αναπηρίας του γιου του. Τα χρήματα λοιπόν μέσα από την αγοραστική τους αξία δύναται να αποτελέσουν στη φαντασίωση του πατέρα το μέσο μια ιδιότυπης συναλλαγής που θα έχει ως αποτέλεσμα την αποκατάσταση της αναπηρίας του γιού (*«αλλά εγώ θα 'δυνα και τη μισή μου περιουσία ή απ' αυτά που 'χω φτιάξει για τα παιδιά μου ... αρκεί το παιδί μου να ήταν καλά σαν τα υπόλοιπα παιδιά ...»*).

Παράλληλα, η μαζική επένδυση του πατέρα στην εργασία ενδεχομένως να ενέχει και την πρόθεσή του να αποστασιοποιηθεί από το «πρόβλημα» στο έδαφος της αδυναμίας του να το διαχειριστεί. Η επένδυση στην εργασία λειτουργεί ως «μόνωση» απέναντι σ' ένα ερέθισμα που διακινεί έντονα συναισθήματα, όπως αυτό της αναπηρίας του γιου. Συνεπώς, συγκαλύπτοντας την αδυναμία αποδοχής της αναπηρίας μέσα από την δημιουργία ενός βεβαρημένου και απαιτητικού προγράμματος στο έδαφος αυξημένων εργασιακών υποχρεώσεων που απαιτούν την αμέριστη πατρική προσήλωση, ο πατέρας του Μανώλη φαίνεται να αποστασιοποιείται από την καθημερινότητα του γιου του, επαφίοντας το βάρος της ευθύνης της εξυπηρέτησης των καθημερινών αναγκών του Μανώλη στην μητέρα του (*«... ο πατέρας μου δεν έκατσε ...[...] ποτέ να καταλάβει ότι ... εμ ξέρεις ... το ένα σου παιδί από τα δύο θα είναι διαφορετικό θα ζήσει διαφορετική ζωή ότι πρέπει κι εσύ να του φερθείς ανάλογα [...] ακόμα και τώρα ... εμ δεν έχει καταλάβει ... το μέγεθος του προβλήματος ότι εγώ ζω μια ... διαφορετική ζωή από το ... από τους άλλους ... ότι ... ότι κάθομαι υποχρεωτικά σπίτι για πιο ... γι' αυτό το λόγο δεν έχω πολλές παρέες ... το ζει, το βιώνει πολύ ξόφαιτσα ρε παιδί μου όπως τον βολεύει πώς να στο πω ...»*).

⁸⁶⁸ Βλ. το πώς μεταβολίζει και περιγράφει η Μαργαρίτα την επένδυση του δικού της πατέρα στην εργασία του.

Εξάλλου, η δυσκολία του πατέρα ν' αποδεχτεί την αναπηρία του γιου του αποτυπώνεται σύμφωνα με τον Μανώλη στην αδυναμία του ν' ανταποκριθεί με επάρκεια στις καθημερινές ανάγκες που προκύπτουν από την αναπηρία του («Εεε ... πιστεύω ότι δεν το 'χει αποδεχτεί ακόμα και τώρα ... πρώτα απ' όλα δεν ξέρει πώς να με χειριστεί σαν άτομο ... μερικές φορές όταν βγαίνουμε πάμε βόλτα κι είμαστε όλοι μαζί ξέρω 'γω και ... εμ εγώ θέλω πάντα όταν θέλω κάποια βοήθεια στο δρόμο ... [...] προτιμώ πάντοτε να με κρατάει και να μου δίνει το tempo η μητέρα μου ... γιατί η μητέρα μου με ξέρει κι η μητέρα μου δεν θα με βλάψει ... αν τύχει λοιπόν ότι ... εμ μερικές φορές να με πιάσει ο πατέρας μου ... μου κάνει το αντίθετο αντί να με βοηθήσει με ... με ... με πως το λένε με δυσκολεύει κιόλας ...»). Μια τέτοια αναγνώριση, που αφορά στη δυσκολία του πατέρα να διαχειριστεί μια καθημερινότητα που διαμεσολαβείται από την αναπηρία του γιού του, ενδεχομένως οδηγεί τον Μανώλη σε μια άρνηση να αποδεχτεί την επικουρική πατρική βοήθεια και υποστήριξη στη καθημερινότητά του, προκειμένου είτε να «προφυλάξει» τον πατέρα του από μια άβολη θέση, είτε να προφυλάξει τον εαυτό του από τον να βιώσει την πατρική απόρριψη στο έδαφος της μη αποδοχής της αναπηρίας.

Επακόλουθο της αντίστασης του πατέρα να αναγνωρίσει το μέγεθος και την φύση των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία στο γιο του, αποτελεί και η πατρική αδυναμία αναγνώρισης και επιβράβευσης της καταβληθείσας προσπάθειας από πλευράς του γιου να κυριαρχήσει των περιορισμών αυτών. Ως εκ τούτου, ο πατέρας αδυνατεί να δει πέραν του «ευνουχισμού», όπως αυτός αποτυπώνεται από την σωματική καταγραφή της αναπηρίας του γιού του, ακυρώνοντας το σύνολο των προσπαθειών του Μανώλη, απλά με το να τις αγνοεί.

Στην αφήγησή του ο Μανώλης περιγράφει ένα περιστατικό όπου ο πατέρας απαξιώνει το επίπεδο γνώσεων του γιού του, όσον αφορά στις νέες τεχνολογίες, ακυρώνοντας έτσι το σύνολο της εκπαιδευτικής του ενασχόλησης με το συγκεκριμένο αντικείμενο.⁸⁶⁹

⁸⁶⁹ Στο συγκεκριμένο περιστατικό που περιγράφεται παρακάτω, ο πατέρας εκφράζει την επιθυμία ν' αγοράσει ένα laptop, ενώ είχε επισκεφθεί με τον γιο του μαγαζί με ηλεκτρονικά είδη, κατόπιν αιτήματος του Μανώλη: «...θέλω κι 'γω υπολογιστή» μου κάνει ... του λέω «θέλω ...» μου λέει «κι εγώ να πάρω laptop ...» του λέω «εντάξει ...» του λέω «να πάρεις το δικαίούσαι δικά σου λεφτά έχεις ...» του λέω ... «μαγκιά σου ... να πάρεις ...» λέω «αλλά τι να το κάνεις;» εεε μου λέει και γυρνάει και μου κάνει ... «εσύ ...» μου λέει «τι το κάνεις;» του λέω «ξέρω ...» του λέω «και το χρησιμοποιώ κάνω πράγματα ας πούμε με τον υπολογιστή ... εσύ ...» του λέω ... «αν σε βάλουν μπροστά σε PC θα πατάς τα κουμπιά και θα λες τι 'ναι αυτό που βγάζει ο υπολογιστής ...»

Στο πλαίσιο της παραπάνω στιχομυθίας που έλαβε χώρα μεταξύ πατέρα-γιού είναι ευδιάκριτη η αμοιβαία απαξίωση του ενός προς τον άλλον. Το αίτημα του πατέρα να αγοράσει υπολογιστή θέτει

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω είναι σαφές ότι στη σχέση πατέρα – γιου υπάρχει ένα επικοινωνιακό έλλειμμα («... δεν έχουμε κοινά σημεία και μια ζωή θα ... πέφτουμε σε τέτοιες σε ... σε φάσεις μεταξύ μας δηλαδή ότι ... εμ θα βρίσκουμε ένα φιλο - τοιχάκι επικοινωνιακό ...»), ενώ αναδεικνύεται και ο συγκρουσιακός χαρακτήρας της σχέσης αυτής («... εγώ με τον πατέρα μου πολλές φορές που μ' εκνευρίζει σε σημείο να τσακωνόμαστε»).

Συνεπώς, πέραν των όποιων προσπαθειών προσέγγισης και επανόρθωσης εκ μέρους των δύο πλευρών, το χάσμα στη σχέση πατέρα-γιου υφίσταται. Στην αφήγησή του ο Μανώλης περιγράφει την απόπειρα να προσεγγίσει τον πατέρα του στο πεδίο του ενδιαφέροντός του, που δεν είναι άλλο από την εργασία του. Το εργασιακό λοιπόν πεδίο ενασχόλησης του πατέρα, που αποτελούσε πεδίο «αποκλίσεων», επιχειρήθηκε από τον Μανώλη να γίνει πεδίο «συνάντησης», χωρίς όμως τα αναμενόμενα αποτελέσματα («... εμ προσπάθησα να μπω να βοηθήσω σε κάποια πράγματα ... να 'ρθω και ... στο δικό του ... πεδίο αλλά βασικά ...[...] εμ αλλά εντάζει ίσως κι εμένα η δουλειά αυτή η συγκεκριμένη ... εμένα δεν με τραβάει δεν μ' άρεσε ποτέ ...»). Τέτοιες προσπάθειες προσέγγισης υπήρξαν εφήμερες και περιστασιακές, έχοντας έναν ευκαιριακό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συγκροτήσουν ένα πάγιο και διαρκές αίτημα συνάντησης μεταξύ πατέρα και γιού.

III.2 Ένας «έκπτωτος» πατέρας: Η αναπαράσταση ενός ελλειμματικού πατέρα.

Η πατρική απόσυρση, που βιώνεται ως απουσία στη σχέση με τον γιό του, συνδέεται και από μια σαφώς υποτιμημένη πατρική αναπαράσταση. Ο Μανώλης στη αφήγησή του περιγράφει ένα πατέρα μη διαθέσιμο που είτε δεν επιθυμεί να προσεγγίσει τον γιό του, είτε αδυνατεί να βρει τρόπους προσέγγισης στο έδαφος μιας ελλιπούς επικοινωνιακής δυνατότητας που ενέχει μια περιορισμένη συναισθηματική έκφραση («... αν ο πατέρας μου ήθελε θα μ' είχε προσεγγίσει απλώς ... εμ δεν το επεδίωξε κι αυτός ή το επιδίωξε και το επιδιώκει μ' έναν τρόπο τον οποίο ... δεν μου είναι εμένα

ερωτήματα στον γιο αδυνατώντας να κατανοήσει το περιεχόμενο αυτού του αιτήματος δεδομένης της πατρικής άγνοιας όσον αφορά στις νέες τεχνολογίες. Η κατάδειξη της άγνοιάς του από τον γιό του φαίνεται να διεγείρει τον πατέρα ο οποίος παραβλέποντας τα 4 χρόνια εκπαιδευτικής ενασχόλησης του γιού του με τις νέες τεχνολογίες και συγκεκριμένα με τους υπολογιστές τον απαξιώνει αδυνατώντας ν' αναγνωρίσει την χρησιμότητα αυτής της ενασχόλησης.

οικείος δηλαδή μ' εκνευρίζει είναι δικός του ... είναι δικός του και εμ εμένα δεν με βρίσκει ρε παιδί μου ... συμβατό ...»).

Η σαφώς υποτιμημένη πατρική αναπαράσταση καθρεφτίζει έναν πατέρα κοινωνικά αποσυρμένο και ψυχικά απόμακρο, όπου αδυνατεί να συναισθανθεί τον άλλον («... είναι λίγο στο κό ... στο δικό του κόσμο δηλαδή δεν δίνει και πολύ σημασία είναι λίγο πιο απότομος ...»). Θα μπορούσε κάποιος να παραλληλίσει, με την όποια επιφύλαξη ενέχει μια διαμεσολαβημένη εκτίμηση, το ψυχοσυναισθηματικό προφίλ του πατέρα, έτσι όπως το περιγράφει ο γιός του, με την συμπτωματολογία μιας χρόνιας καταθλιπτικής διαταραχής («... δηλαδή ... να καταλάβεις ... εμ τώρα σπίτι κοιμάται ξέρω 'γω και ... όποτε γιατί εντάξει τώρα δεν δουλεύει κι αυτός και κάθετα σπίτι και βλέπει όλη την ώρα τηλεόραση ζαπλωμένος και κοιμάται συνέχεια ... κι όταν σηκώνεται παίρνει τα φάρμακά του ή το φαγητό του και μετά ξανακοιμάται ...»)⁸⁷⁰.

Σύμφωνα πάντα με τον Μανώλη αυτό το ψυχοσυναισθηματικό προφίλ του πατέρα έπαιξε σημαίνοντα ρόλο στη κοινωνική απομόνωση ολόκληρης της οικογένειας («... δεν είναι ούτε να πάμε κάπου να διασκεδάσουμε ούτε τίποτα εγώ πιστεύω ότι ... αυτό ίσως με το πρόβλημα το δικό μου σε συνδυασμό εεε μας έχει απομακρύνει κι από τις παρέες ...»). Τον περιγράφει σαν έναν άνθρωπο που επεδίωκε να μένει μόνος του, χωρίς να επιζητά να κάνει πράγματα με τα μέλη της οικογένειάς του, έχοντας μια έντονα καταθλιπτική διάθεση. Αυτό που φαίνεται να τον συγκροτεί ψυχικά είναι η επένδυση στην εργασία του, που νοηματοδοτείται σύμφωνα με τον Μανώλη στην επιθυμία να εξασφαλίσει οικονομικά τα παιδιά του («... είναι περισσότερο μέσα στο σπίτι να κάτσουμε δεν πολυβγαίνει δεν πολύ συναναστρέφεται με κόσμο [...] δεν είναι άτομο ρε παιδί μου να ... να πάρει ένα τηλέφωνο τους φίλους του να πάνε για καφέ ή να πάνε για να ... να πιούνε ένα κρασί εμ ... ή να πάνε ξέρω 'γω στα μπουζούκια για μια

⁸⁷⁰Μια προσεκτική ανάγνωση της αφήγησης του Μανώλη μας φέρνει αντιμέτωπους με το εξής δίλλημα που συμπυκνώνεται στο κατά πόσο μιλάμε για μια ιδιοσυγκρασιακή περιγραφή του πατέρα που εμπεριέχει συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές όπως αυτές περιγράφονται παραπάνω ή μιλάμε για την αναπαράσταση ενός χρόνια καταθλιπτικού πατέρα. Η αποσαφήνιση του παραπάνω διλήμματος έρχεται μέσα από την ιστορική ακολουθία των γεγονότων όπως αποτυπώνονται από τον Μανώλη. Η γνωριμία του γονικού ζευγαριού, που επισφραγίστηκε σχεδόν ταυτόσημα με την εγκυμοσύνη της συζύγου και μ' έναν βεβαιωμένο γάμο συνδέονται χρονικά με μια αλλαγή στη συμπεριφορά του πατέρα. Έως τότε ο πατέρας περιγράφεται από τους συγγενείς του, σύμφωνα πάντα με την αφήγηση του Μανώλη, ως ένας άνθρωπος εύχαρος, κοινωνικός, που επιδίωκε την συναναστροφή με τους γύρω του, γεγονός που φάνηκε να αλλάζει. Το κομβικό σημείο στο οποίο σημειώθηκε η δραματική αλλαγή στη συμπεριφορά του συζύγου υπήρξε η γέννηση του Μανώλη, που ακολούθησε πολύ σύντομα μετά την γνωριμία του συζυγικού ζευγαριού.

‘μέρα να διασκεδάσουμε ή να πάμε μια εκδρομή ... [...] ήτανε μια ζωή να δουλέψουμε ξέρω ‘γω και μετά να πάμε σπίτι ξέρω ‘γω να φάμε και να πάμε να ζαπλώσουμε ...»).

Στην αφήγησή του ο Μανώλης εμμένει ιδιαίτερα στην περιγραφή του προφίλ του πατρός του αναδεικνύοντας όλο και περισσότερο την υποτιμημένη αναπαράσταση που φέρει για εκείνον.⁸⁷¹ Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό ο πατέρας περιγράφεται ως χαμηλής κοινωνικής στάθμης, φέροντας ένα διαγενεακό έλλειμμα, όντας ο γόνος μιας εξίσου ελλειμματικής πατρικής οικογένειας («... μια φορά που ‘χα πάει ... εεε στο σπίτι της γιαγιάς μου οι τουαλέτες ήταν ακόμα οι κλασικές τούρκικες τουαλέτες με την τρύπα ξέρω ‘γω ... ήτανε εμ ... είχανε μάθει έτσι δεν ήταν και πολύ της καθαριότητας κι ακόμα ο πατέρας μου δεν είναι πολύ δηλαδή της καθαριότητας για να τον πείσουμε να πλύνει τα χέρια του και να κάνει ένα μπάνιο ... φτύνουμε αίμα ... δεν είναι ...[...] δεν μπορεί να καταλάβει ένας άνθρωπος που ‘χει γεννηθεί μέσα σε χωριό [...] να καταλάβεις στη κατοχή ο πατέρας μου πηγαινοερχότανε μ’ ένα γαϊδουράκι ξέρω ‘γω και πούλαγε γάλα και μοίραζε ... μοίραζε σανό και τέτοια να πούμε ...»). Συνεπώς, γίνεται σαφές ότι η απαξίωση στο πρόσωπο του πατέρα έχει ένα χαρακτήρα καθολικό που αφορά στην ίδια του την ύπαρξη μέσα από μια διαγενεακή υποτίμηση της πατρικής υπόστασης. Η διαγενεακή απαξίωση φαίνεται να τραυματίζει συθέμελα την αναπαράσταση του πατέρα, καθώς ενέχει την απαξίωση της ίδιας της πατρικής ταυτότητας. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι τόσο το ύφος όσο και το περιεχόμενο της αφήγησης του Μανώλη σχετικά με το περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε ο πατέρας του, πολύ πριν δημιουργήσει την δική του οικογένεια, φαίνεται να είναι προϊόν ενός λόγου «δανεισμένου». Με άλλα λόγια, φαίνεται η αφηγηματική περιγραφή του πατρικού περιβάλλοντος να εμπλουτίζεται ή και να δομείται εξολοκλήρου από τις εμπειρίες, αντιλήψεις και κριτικές της μητέρας του, τόσο για τον τρόπο που μεγάλωσε ο πατέρας, όσο και για το σύνολο της οικογένειας του

⁸⁷¹ Η συνειρμική ακολουθία του Μανώλη μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτή η λιβιδινική απόσυρση του πατέρα από πράγματα που τον περιβάλλουν, πέραν της εργασίας του, δημιουργεί μια συνθήκη ελλειμματική, περιορίζοντας έτσι κάθε προοπτική εξέλιξης, «αναβάθμισης» όπως ενδεχομένως να έλεγε ο Μανώλης χρησιμοποιώντας όρους τεχνολογικούς («... (ο πατέρα) είναι κορδισμένος για μερικά πράγματα δεν επεκτείνεται περισσότερο ... καμιά φορά ... καμιά φορά για να τον κοροϊδέσουμε για ... για χάρην αστείου του λέμε «αμάν πια ...» του λέμε «το λογισμικό σου είναι μόνο για να κοιμάσαι, να δουλεύεις, να βλέπεις τηλεόραση και να ζανακοιμάσαι και να κάνεις την άλλη ‘μέρα τα ίδια πράγματα ...» αισθάνομαι μερικές φορές ότι ο πατέρας μου είναι ένα κομπιούτερ που ... του ... του ‘χουνε περάσει συγκεκριμένα πράγματα ... και δηλαδή ότι έχει ένα πλαφόν ρε παιδί μου όπως είπες κι εσύ είναι κάποιων δυνατοτήτων ... περιορισμένων ...»).

συζύγου της, καθιστώντας έτσι σαφή τον βαθμό της μητρικής διαμεσολάβησης στη σχέση πατέρα-γιου.

Ο πατέρας στερείται συναισθηματικής έκφρασης γεγονός που δυσκολεύει τον γιό του. Τον αποκαλεί «*χοντρόπετσο*» σε μια προσπάθεια να περιγράψει την δυσκολία του να αισθανθεί ένα εξωτερικό ερέθισμα αλλά και να εκφράσει, να εξωτερικεύσει την όποια ψυχική συνθήκη. Ο χαρακτηρισμός «*χοντρόπετσος*» εμπεριέχει την πρόθεση του Μανώλη να προσδιορίσει με τρόπο ανάγλυφο και ζωντανό την ένταση και τον βαθμό αυτής της πατρικής απόσυρσης, όπου το παχύ σαρκικό περίβλημα που χαρακτηρίζει τον πατέρα αποτελεί ένα συμπαγές όριο, σχεδόν αδιαπέραστο, που διαχωρίζει την εξωτερική από την εσωτερική πραγματικότητα, με αποτέλεσμα πράγματα που λαμβάνουν χώρα στο περιβάλλον να μην μεταβολίζονται ενδοψυχικά, ενώ ταυτόχρονα η όποια ψυχική διεργασία να μην μπορεί να γίνει αντικείμενο μοιράσματος. Πρόκειται για την περιγραφή ενός «κλειστού» συστήματος όπου το «εξωτερικό» με το «εσωτερικό» διαχωρίζονται με τρόπο απόλυτο («... *εμ δεν είναι άνθρωπος ρε παιδί μου πώς να στο πω δεν είναι άνθρωπος να ... εμ συναισθηματικός πολύ δηλαδή ... ναι ... είναι λίγο χοντρόπετσος [...]* ... *είναι χοντρόπετσος πώς να το πω ρε παιδί μου ... είναι ... χοντρόφλουδος πώς να στο πω ...*»).

Όλα λοιπόν τα παραπάνω συνηγορούν στην ανάδειξη ενός φαντασιακού υπόβαθρου όπου μέσα από την περιγραφή ενός ελλιπούς και ανεπαρκούς «άλλου», ο πατέρας φαίνεται να ταυτίζεται με την «αναπηρία» ενώ η μητέρα με τα υγιή κομμάτια, γεγονός που θα μπορούσε να αναδείξει και η χρήση του όρου «*χοντρόπετσος*», με πρόθεση την σωματική απεικόνιση ενός ελλείμματος, αλλά και η πρόθεση του Μανώλη να περιγράψει έναν πατέρα «ψυχικά άρρωστο» μέσα από την ακούσια παράθεση μιας συμπτωματολογίας που ενδεχόμενος να αγγίζει το φάσμα της ψυχοπαθολογίας.

ΠΙ.3 Πως διαμεσολαβεί την σχέση με τον πατέρα ο συμβιωτικός πυρήνας της σχέσης με το μητρικό αντικείμενο;

Ο συμβιωτικός πυρήνας της σχέσης με το μητρικό αντικείμενο και το φαντασιακό υπόβαθρο που αυτή δημιουργεί λειτουργούν καταλυτικά στη σχέση του Μανώλη με τον πατέρα του. Η εξιδανίκευση του μητρικού αντικειμένου ανοίγει τον δρόμο για την απαξίωση του πατέρα

Συνεπώς, πέραν του όποιου ψυχοπαθολογικού υπόβαθρου αντανακλάται στην αναπαράσταση που φέρει ο Μανώλης για τον πατέρα του, χρειάζεται να λάβουμε υπόψη μας το πώς η παρουσία της μητέρας και η σχέση που διατηρεί με τον γιό της διαμεσολαβεί αυτής της αναπαράστασης. Είναι σαφές ότι το κενό της απουσίας του πατέρα έρχεται να το «καλύψει» η μητέρα, καταδεικνύοντας όχι τόσο την πατρική απουσία αλλά την αδυναμία του πατρός να αναλάβει θέση ευθύνης. Συνεπώς, η στάση και η συμπεριφορά της μητέρας καταδεικνύει όχι απλά έναν απόντα πατέρα αλλά έναν πατέρα ελλιπή, ανεπαρκή στην ανάληψη των καθηκόντων του αλλά και εν δυνάμει βλαπτικό προς την ίδια και τα παιδιά της (*«... αυτό το 'κανε ... το 'κανε ... πάντα εεε η μαμά μου η κακομοίρα ξέρω 'γω ό,τι προλάβαινε κι αυτή εκείνη είχαμε ...»*).

Σύμφωνα με το φαντασιακό πλέγμα των νοηματοδοτήσεων του Μανώλη σχετικά με την αναπηρία του, στον πατέρα καταλογίζεται η θέση του «ηθικού αυτουργού», εξαιτίας της ελλιπή υποστηρικτικής παρουσίας του έναντι της συζύγου του την περίοδο που εκείνη κυοφορούσε (*«Ο πατέρας μου θα ήθελα να ... θα έλεγα ότι δεν είχε καταλάβει ότι ... η γυναίκα του έχει δίδυμα ξέρω 'γω ... και δεν την βοηθούσε ... δεν την βοηθούσε ... ήθελε ... ο πατέρας μου μια ζωή ήθελε ότι «ξέρεις εε [...] ... ότι έχω τις δουλειές μου ...»*).

Με άλλα λόγια, το φαντασιακό σενάριο που πλαισιώνει τα αίτια πρόκλησης της αναπηρίας του Μανώλη εμπεριέχει την καταγγελία της πατρικής ανεπάρκειας να υποστηρίξει την σύζυγό του, καθιστώντας τα ελλείμματα στη συζυγική σχέση ως αυτά που καθόρισαν τον ρου των γεγονότων. Ο πατέρας λοιπόν στη φαντασίωση του Μανώλη γίνεται ο «θύτης» – με την έννοια του περάσματος στη πράξη – ενός «διαπραχθέντος ευνουχισμού» μέσα από την ακούσια πρόκληση ενός πρόωρου τοκετού που «σημάδεψε» τον Μανώλη, ενώ ταυτόχρονα καταδεικνύεται η ελλειμματική του παρουσία στη σχέση του με την σύζυγό του (*«... αν πιστεύω ο πατέρας μου ήταν λίγο πιο κοντά στη μάνα μου ... είχε συνειδητοποιήσει τη ... την σοβαρότητα της κατάστασης πιστεύω ότι ίσως και με 'μένα να μην γινότανε ... αυτό που έγινε να το 'χανε προλάβει ...»*).

Στο φαντασιακό πλαίσιο αυτών των αναγνωρίσεων, η γέννηση του Μανώλη έχει ένα προδιαγεγραμμένο χαρακτήρα, καθώς καλείται να αναλάβει θέση ευθύνης έναντι της «πλημμελώς φροντισμένης» μητέρας του, αναπληρώνοντας το έλλειμμα της

φροντίδας και υποστήριξης που της στέρησε ο σύζυγός της. Απέναντι λοιπόν σ' έναν απόντα σύζυγο, ο Μανώλης προτάσσει με τρόπο αδιαμφισβήτητο την σταθερότητα της δικής του παρουσίας στο έδαφος των αναγκών που προβάλλει το μητρικό αντικείμενο («... βασικά η μάνα μου εγώ πιστεύω δεν είχε στήριξη από άτομα ... και την άξιζε την στήριξη ... [...] δεν είχε τη στήριξη που θα ... θα έπρεπε ακόμα και τώρα με τη ... με την αρρώστια της ...»). Εξάλλου, στο συμβιωτικό παράδεισο της σχέσης μητέρας - γιου η απουσία υποστήριξης στον ένα ενέχει και την απουσία υποστήριξης στον άλλον («Ναι ... ναι ... εεε ... εμ δεν είχαμε στήριξη από κανέναν γενικότερα ...»).

Σ' αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί κατά πόσο αυτή η απουσία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος έρχεται δια στόματος της μητέρας, κατόπιν διατύπωσης ενός ανάλογου αιτήματος ή είναι απόρροια ενός φαντασιακού σεναρίου εκ μέρους του Μανώλη σε μια προσπάθεια να νοηματοδοτήσει την απουσία άλλων στον δυαδικό αστερισμό της σχέσης με το μητρικό αντικείμενο. Παρόλα αυτά, πέραν μιας ξεκάθαρης θέσης, σχετικά με το αν η απουσία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος είναι κάτι που φέρει η μητέρα ή ο Μανώλης, αυτό που φαίνεται να καταδεικνύεται με τρόπο σαφή είναι η πάντα ελλειμματική παρουσία των γύρω τους.⁸⁷²

IV. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟ

IV.1 «Δεν είναι ότι δεν μπορώ είναι ότι δεν θέλω»: Αναστέλλοντας την ερωτική επιθυμία.

Για πολλά χρόνια ο Μανώλης υποστηρίζει ότι δεν είχε αφυπνιστεί η ερωτική του ενόρμηση καθώς μια τέτοια αφύπνιση ενδεχομένως να τον έφερνε αντιμέτωπο με το «έλλειμμά» του («... θα σου φάνει και κάπως οξύμωρο αυτό που θα σου πω δηλαδή σε άλλα παιδιά 16, 18 χρονών 20 ξυπνάει και το ερωτικό τους στοιχείο εμένα ξύπνησε ... εμ γύρω ... το ερωτικό μου βιολογικό στοιχείο ξύπνησε γύρω στα 30 μου 28 μου εκεί ... δηλαδή εμ εμένα μ' ενδιέφεραν άλλα πράγματα ... αρχικά μ' ενδιέφερε το σχολείο μ' ενδιέφερε οι γονείς μου μ' ενδιέφεραν εμ ... δεν το 'χα ψάξει αυτό το θέμα κι από ότι

⁸⁷² Είναι αναμενόμενο στο πλαίσιο μιας συμβιωτικού χαρακτήρα σχέσης όπως αυτή που διατηρεί ο Μανώλης με την μητέρα του, τα πάντα να αποκωδικοποιούνται και να ερμηνεύονται μέσα από το ψυχικό καθεστώς της συμβίωσης αυτής. Ως εκ τούτου, δεν υφίσταται άλλος διαθέσιμος και υποστηρικτικός πέραν του μητρικού αντικειμένου. Ο «διδυμικός» ρόλος της μητέρας δημιουργεί μια φαντασιακή συνθήκη απόλυτης ταύτισης, όπου όλες οι άλλες σχέσεις απλά ωχριούν και υπολείπονται. Συνεπώς, οτιδήποτε άλλο, πέραν αυτού, απλά φαντάζει ανεπαρκές, ακόμα και αδιάφορο ή πολύ περισσότερο μπορεί ακόμα και να δηλώνει την μη διαθεσιμότητα ενός άλλου.

φαίνεται είχε κοιμηθεί για πολλά χρόνια και το ... βιολογικό μου ρολόι ...»⁸⁷³ Ως εκ τούτου, οι σωματικές και ψυχικές αλλαγές που σηματοδοτεί η ηλικιακή φάση της εφηβείας δεν ανακίνησαν την ερωτική επιθυμία του Μανώλη, ο οποίος φαίνεται σαν να βίωσε μια παρατεταμένη λανθάνουσα περίοδο φροντίζοντας ενδεχομένως ασυνείδητα μ' έναν τρόπο και ο ίδιος να μην ταράξει τα νερά των ερωτικών του ενορμήσεων («... το μόνο πράγμα που δεν μ' απασχολούσε ... εκείνα τα χρόνια ήτανε ... εμ η σχε ... να κάνω μία σχέση με μία κοπέλα ... [...] επειδή μ' απασχολούσαν πάντα να είμαι καλά στην υγεία μου να μπορώ να περπατάω να είναι καλά οι γονείς μου να είμαι ... να πηγαίνω καλά στο σχολείο ...»).

Η αφύπνιση των ερωτικών του ενορμήσεων φαίνεται να τον έφεραν αντιμέτωπο με το «έλλειμμα» όπως αυτό ενδεχομένως να εκφράζεται στην απουσία του άλλου να ανταποκριθεί στο ερωτικό του κάλεσμα. Ως εκ τούτου, σε μια προσπάθεια ο Μανώλης να διαχειριστεί αυτό «που του λείπει» (όπως αυτό ενδεχομένως αποτυπώνεται στην απουσία ενός άλλου), τείνει να επιστρατεύει μια σειρά εκλογικεύσεων θέτοντας συνεχώς σε πρώτο πλάνο άλλες πρωτεριότητες («... όσο μπορώ ... και προσπαθώ ... ώσπου να βρεθεί κάτι κατάλληλο που δεν βλέπω να βρίσκεται να ... ν' ασχολούμαι μ' άλλα πράγματα δηλαδή να τις έχω κοιμισμένες πώς να στο πω κι εντός σε εισαγωγικά δεν ξέρω ...»). Σύμφωνα λοιπόν με τον ίδιο, η απουσία ερωτικής έκφρασης δεν ήταν απόρροια της αναπηρίας του, αλλά αποτέλεσμα διαφορετικών επιλογών, αξιολογήσεων και προτεραιοτήτων που αφορούσαν είτε στην ιατρική αποκατάσταση της αναπηρίας του, είτε στην εστίαση στις σχολικές του επιδόσεις. Με άλλα λόγια, αυτό που φαίνεται να λέει ο Μανώλης είναι ότι ενώ υπήρχε ερωτική επιθυμία εκείνος φρόντιζε να την παρακάμπτει, να την «μπλοκάρει» διοχετεύοντας την αδιάθετη ψυχική ενέργεια σε άλλες δραστηριότητες, όπως στο σχολείο («... εμ κάμποσο χρονικά καιρό ... εεε που οι άλλοι άνθρωποι φυσιολογικά κάνουνε σχέσεις με το άλλο φύλο εγώ δεν είχα ... επαφή όχι γιατί δεν ... εμ ήθελα αλλά λόγω του προβλήματος χρειαζό ... εεε προηγούνταν άλλες επαφές δηλαδή ... εμ ιατρικές ... εε σχολικές να τα πάω καλά με τα μαθήματα κι είχα πάντα πρωτίστως ... εεε ... στο μυαλό μου αυτές τις επαφές ...»).

⁸⁷³ Σύμφωνα με την αφήγηση του Μανώλη η ερωτική επιθυμία φαίνεται να έχει έναν ανεκπλήρωτο χαρακτήρα καθώς είτε αναστέλλεται, είτε δεν εκφράζεται.

Η αναπαράσταση της γυναίκας του σήμερα («έτσι όπως έχουν γίνει σήμερα ...») υπήρξε ακόμα ένας αποθαρρυντικός παράγοντας για τον Μανώλη στην ανάδυση της ερωτικής επιθυμίας («... οι σημερινές γυναίκες κοιτάνε πρώτα από ... ποιο γκόμενο ή ποιους γκόμενους θα βρουνε και μετά όλα τα υπόλοιπα ... αυτό το πράγμα εμένα μ' έχει απογοητεύσει να σου πω την αλήθεια δηλαδή ... εμ δεν το εγκρίνω δεν είναι στα standards τα δικά μου ...»). Σύμφωνα με τον Μανώλη, η γυναίκα του σήμερα χαρακτηρίζεται από έντονα «φαλλικά» χαρακτηριστικά, διεγείροντας έντονο άγχος ευνουχισμού στο άλλο φύλο, ενώ η αναπαράσταση που φέρει ο Μανώλης για τις γυναίκες καταδεικνύει και την έμφυτη τάση τους προς την «εξαπάτηση» («... κι έτσι κι όπως έχουνε γίνει οι γυναίκες μεταξύ μας ... έξω καταλαβαίνεις τι εννοώ εεε ... όσο ανοιχτό κι αν είναι το θεωρώ και κλειστό [...] δεν έχω και τον έλεγχο να ... πάω να την τσεκάρω την άλλη δηλαδή εμ ... ν' ακολουθήσω, να βγούμε μαζί πολλές φορές ... σε φάσεις που δεν ... που δεν θα 'μαστε μαζί ... πού θα ξέρω εγώ τι θα κάνει αυτή ...» και παρακάτω «... της είχα προτείνει να πάμε για να ... να πάμε ξέρω 'γω μια 'μέρα σινεμά και μου 'χε πει ότι ο τυπάς ξέρω 'γω μπορεί να 'χει πρόβλημα γιατί είναι ζηλιάρης και ... ξέρω 'γω λες και θα το μάθαινε αυτό λες και δεν μπορούσε να το κρύψει εδώ οι γυναίκες θα ... ό,τι θέλουνε λένε και κρύβουνε πράγματα εκεί κόλλησε ...»).

Συνεπώς, οι γυναίκες φαίνεται να διακινούν έντονο άγχος στον Μανώλη σε σχέση με μια ενδεχόμενη προδοσία, γεγονός που τον δυσκολεύει να εμπιστευτεί, καθώς τον κρατά σε μια διαρκή «ετοιμότητα» που συγκροτείται στο έδαφος αποκάλυψης της «προδοσίας». Ο πυρήνας συγκρότησης ενός τέτοιου φαντασιακού σεναρίου είναι ενδεχομένως ο φόβος του Μανώλη ότι δεν θα μπορέσει να «ικανοποιήσει» μια γυναίκα, με αποτέλεσμα εκείνη ν' αναζητήσει αλλού την ικανοποίηση.

Επίσης, προβαίνοντας ο Μανώλης σε μια λογική αποτίμησης των διαπροσωπικών σχέσεων καταδεικνύει την ρηχότητα των συναισθημάτων που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις. Σύμφωνα με τον Μανώλη, οι ανθρώπινες σχέσεις, και συγκεκριμένα οι σχέσεις με το άλλο φύλο, διέπονται από μια ανυπόστατη έκφραση συναισθήματος χωρίς πραγματικό αντίκρισμα. Αυτό δημιουργεί επιφυλακτικότητα στον Μανώλη, καθώς αμφισβητεί την γνησιότητα μιας τέτοιας έκφρασης, ωθώντας τον να παραιτηθεί από την όποια διεκδίκηση στο έδαφος μιας επισφαλούς σύνδεσης με τον άλλον που δημιουργείται εξαιτίας της ανειλικρινούς έκφρασης συναισθημάτων. Απέναντι λοιπόν σε μια γυναίκα που η έκφραση συναισθήματός της δεν μπορεί να

εγγυηθεί την δέσμευση απέναντι στο συναίσθημα ενός άλλου, ο Μανώλης καθίσταται δυνητικά αδύναμος σε κάθε προσπάθεια προσέγγισής της.

Εξάλλου για τον Μανώλη η μόνη αξιόπιστη γυναικεία παρουσία στη ζωή του είναι αυτή της μητέρας του. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι μιλώντας ο Μανώλης για την ανάγκη του να βρει μια κοπέλα που θα τον αποδεχτεί και θα τον αγαπήσει γι' αυτό που είναι προβαίνει συνειρμικά στην αναγνώριση ότι αυτό τον ρόλο τον παίζει μέχρι τώρα στην ζωή του μόνο η μητέρα του, η οποία τον αγαπάει και είναι πάντα διαθέσιμη να τον ακούσει. Η συνειρμική ακολουθία του Μανώλη φαίνεται να εξισώνει την μητρική με την συντροφική φροντίδα, καθιστώντας την δεύτερη δυνητικό «συμπλήρωμα» της πρώτης («... μια κοπέλα να μ' αγαπάει ξέρω 'γω να μην έχω μόνο τη μάνα μου που θ' ακούει τα προβλήματά μου να 'χω και κάποιαν άλλην ...»).

Απέναντι σε μια «ευνουχιστική» πραγματικότητα που τον φέρνει αντιμέτωπο με το έλλειμμα, ο Μανώλης επιχειρεί να διαστρεβλώσει την πραγματικότητα, «ερωτικοποιώντας» την όποια συνδιαλλαγή του με το άλλο φύλο με στόχο ενδεχομένως να αντισταθμίσει το «πραγματικό έλλειμμα». Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, φαντασιώνεται ότι είναι το αντικείμενο της ερωτικής επιθυμίας του άλλου που τον επιθυμεί και τον διεκδικεί ερμηνεύοντας (για την ακρίβεια παρ-ερμηνεύοντας) τις συμπεριφορές των άλλων μέσα από το πρίσμα των φαντασιώσεών αυτών. Σ' αυτή λοιπόν την συνθήκη ο Μανώλης καθοδηγείται από την φαντασίωσή του, αρνούμενος να διακρίνει τις πραγματικές προθέσεις των γύρω του («... έρχεται με μια μεγάλη αγκαλιά μπροστά μου με παίρνει αγκαλιά μου κάνει ... «Τι κάνεις;» μου λέει «Πώς τα πέρασες; ... Πως είσαι;» ξέρω 'γω βέβαια εντάξει δεν με φίλησε αλλά ... άνοιξε τα χέρια της ρε παιδί μου σαν ανοιχτή αγκαλιά [...] ... όποτε μ' έβλεπε μου χαμογέλαγε και μου 'λεγε εγκαρδίως ρε παιδί μου «Τι κάνεις είσαι καλά;» με χαιρέταγε κι εγώ να μην την έβλεπα ...» «... της λέω «Δώσε μου ...» της λέω «το κινητό σου τώρα που είναι και γιορτές να σε πάρω ...» λέω «'κανα τηλέφωνο ... Χριστούγεννα, πρωτοχρονιά ...» λέω «να ... σου στείλω 'κανα μήνυμα ...» ξέρεις τα γνωστά που κάνουμε συνήθως ... και μου λέει «Ναι!» μου λέει «με τα χαράς να στο δώσω!»).⁸⁷⁴

⁸⁷⁴ Ο Μανώλης αρνούμενος να δεχτεί την απόρριψη της ερωτικής πρόσκλησης που απηύθυνε στη συμφοιτήτριά του συνεχίζει να επικαλείται του «κρυφού της πόθου» για εκείνον («... η φάση είναι ότι ... βρεθήκαμε 7:30 η ώρα με την ... πήγαμε για καφέ ξέρω 'γω και ... αν δεν ήταν ο αδερφός μου ... τότε ... που έπρεπε να ζυπνήσει νωρίς ξέρω 'γω ... ακόμα εκεί θα 'μασταν ... δεν ξεκόλλαγε με τίποτα ...»).

Η αναγνώριση μιας πραγματικότητας που εγείρει την ματαιώση των φαντασιακών επενδύσεων εγείρει θυμό. Για παράδειγμα, η πληροφόρηση ότι η συμφοιτήτριά του έχει σύντροφο αποτέλεσε σημείο κατάρρευσης όλης της φαντασιακής κατασκευής που είχε δημιουργήσει ο ίδιος αναφορικά με τον χαρακτήρα της σχέσης τους, φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με μια τραυματική πραγματικότητα που καταδεικνύει το έλλειμμα («... της λέω «Που θα πας;» εε μου λέει «Θα ... θα βγω ...» λέει «έξω με μια παρέα ...» λέει «θα 'ναι οι φίλοι μου ...» λέει «και τ' αγόρι μου ...» με το που ακούω εγώ αγόρι μου .. μου 'ρχεται κεραμίδα λέω «Ωχ!» λέω «τι γίνεται εδώ 'πέρα ... τι παίζει;» εε από αυτή τη φράση με το ... «θα 'ναι και τ' αγόρι μου μαζί ...» άρχισαν και τα προβλήματα δηλαδή κοπήκαν κι οι πολλές γλύκες σε σημείο που στο τέλος ... να μην στα μακρηγορώ κιόλας τσακωθήκαμε χοντρά ...»).

Ο Μανώλης τείνει να εκδραματίζει την φαντασίωσή του εκφράζοντας θυμό καθώς φαίνεται να αισθάνεται προσβεβλημένος, προδομένος από την συμπεριφορά της «άπιστης συντρόφου» που τον εξ – «απάτησε». Πρόκειται για την εκτόνωση ενός θυμού που του δίνει ταυτότητα μέσα σ' ένα αμφιλεγόμενο καθεστώς ερωτικών σχέσεων. Εξάλλου, ο ρόλος του «εξαπατημένου συντρόφου» προϋποθέτει την ύπαρξη μιας σχέσης, γεγονός που ανακουφίζει το άγχος ευνουχισμού σε αντίθεση με μια πραγματικότητα που υποδεικνύει ότι ποτέ δεν υπήρξε κάποιος άλλος ν' ανταποκριθεί στην ερωτική επιθυμία του Μανώλη, αποκαλύπτοντας έτσι το τεράστιο ναρκισσιστικό έλλειμμα ενός άντρα που απορρίπτεται («... συνέβησαν πολλά πράγματα ... δηλαδή σε φάση ξέρω 'γω να ... θέλω ν' ανέβω ξέρω 'γω να 'χω μάθημα να θέλω ν' ανέβω ... στον πάνω όροφο ... και να 'ναι η Χ ξέρω 'γω να κάθεται κι εγώ να γυρνάω πίσω ξέρω 'γω να περιμένω να φύγει για ν' ανέβω πάνω ... ξέρω 'γω να μην της λέω κάνε λίγο στην άκρη να περάσω ... ή να βάζω ξέρεις διαμεσολαβητές ή φίλους μου για να περάσω σε τέτοια φάση ...»).

Επίσης, στην αφήγηση του Μανώλη γίνεται σαφές ότι η αναζήτηση ενός ερωτικού συντρόφου επενδύεται κι από ένα αίτημα αλλαγής από μια κατάσταση που βιώνεται ως δύσκολη («αλλά κάτι παίζει ...» λέω «κάτι ... μήπως αλλάζει ...» λέω «κάτι στη ζωή μου από σήμερα ...»). Η απομόνωση του Μανώλη στη πατρική του εστία σηματοδοτεί μια πραγματικότητα δύσκολη, που ενέχει έντονο το συναίσθημα της μοναξιάς. Ως εκ τούτου, η έκφραση της ερωτικής επιθυμίας εμπεριέχει κι ένα αίτημα κοινωνικής δικτύωσης, προκειμένου να απεγκλωβιστεί και να διαφύγει του «εγκλεισμού» του.

V. ΜΙΑ ΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ: ΠΩΣ Η ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΕΙ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ;

V.1 Η αγάπη του Μανώλη για την μουσική.

Η μουσική για τον Μανώλη φαίνεται ν' αποτυπώνει συναισθήματα και να περιγράφει βιώματα με τον πλέον εύστοχο τρόπο. Ο Μανώλης φαίνεται να ταυτίζεται με τους στίχους τραγουδιών, καθώς νοηματοδοτούν το βιώμά του. Ένα βίωμα που διαμεσολαβείται από ήχους και στίχους δίνοντας έτσι άλλη διάσταση σε μια πραγματικότητα που ενέχει την απόσυρση και την σιωπή (*«... εε από μικρός όπως σου είπα μ' άρεσε πολύ η μουσική [...] και μ' άρεσε επίσης και πολύ ... εεε να γράφω σε κασετόφωνο τραγούδια να κάνω δικές μου μίξεις ...»*).

Η μεταφορά στον στίχο αποδίδει με τον πιο εύγλωττο τρόπο το ψυχικό καθεστώς του Μανώλη που κατακλύζεται από ένα συναίσθημα μοναξιάς. Η μουσική φαίνεται να διαπερνά την σιωπή που ενέχει η μοναξιά και να γίνεται μέσο έκφρασης, κώδικας επικοινωνίας που συμπυκνώνει το «ανείπωτο», αυτό που ψυχικά ενέχει ένα ειδικό βάρος που το καθιστά δύσκολα διαχειρίσιμο (*«... σαν κι αυτό που λέει πάλι ο Παπάζογλου ... στον Αύγουστο «θα πάω ας μου βγει και σε κακό ...» το ξέρεις το τραγούδι;»* και παρακάτω *«... κι όπως λέει ο Πάριος «τρέχει η μοναξιά μέσα στα μάτια μου (γελάει) ...»*).

2.4 Χριστίνα: «Το σαηνευτικό κάλεσμα της σειρήνας.»

Παρουσίαση περιστατικού

Η Χριστίνα είναι μια νέα κοπέλα 25 ετών που γεννήθηκε με πάρεση της δεξιάς πλευράς. Είναι απόφοιτη τμήματος ψυχολογίας και την χρονική περίοδο που έλαβαν χώρα οι συναντήσεις μας είχε ξεκινήσει να ασκεί το επάγγελμα του ψυχολόγου.⁸⁷⁵

Σχετικά με την αναπηρία της, η Χριστίνα αναφέρει ότι δεν υπήρξε το αποτέλεσμα κάποιας γονιδιακής ανωμαλίας αλλά ενός ιατρικού λάθους, καθώς γεννήθηκε με υποβοηθήματα που προκάλεσαν εγκεφαλικό αιμάτωμα. Η αναπηρία, αν και δεν έγινε αντιληπτή εξαρχής, διαγνώστηκε εντός του πρώτου έτους ζωής της, όταν η Χριστίνα παρουσίασε σημαντική επιβράδυνση του φυσιολογικού ρυθμού ανάπτυξης.

Η Χριστίνα είναι το μεσαίο παιδί μιας πενταμελούς οικογένειας. Έχει μια αδερφή δύο χρόνια μεγαλύτερη (27 ετών) κι έναν αδερφό τέσσερα χρόνια μικρότερο (19 ετών).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αφήγηση της σχετικά με την γέννηση του

⁸⁷⁵ «Από την πλευρά του συνεντευκτή ...». *Δύο λόγια για το κλίμα των συναντήσεων*: Η Χριστίνα είναι ένα άτομο που σε κερδίζει αμέσως με το χαμόγελο και την διαθεσιμότητά της να σχετιστεί μαζί σου, γεγονός που γίνεται αντιληπτό από το πρώτο κιόλας λεπτό και διαμορφώνει ένα κλίμα ιδιαίτερα ζεστό κι ευχάριστο. Εξάλλου, η αφήγηση της Χριστίνας αφήνει να αποκαλυφθεί ένα κλίμα ιδιαίτερα ζεστό κι ευχάριστο. Εξάλλου, η αφήγηση της Χριστίνας αφήνει να αποκαλυφθεί ένα άτομο που είναι κοινωνικά ενεργό, έχοντας συγκροτήσει γύρω της ένα στενό πυρήνα ανθρώπων που την συντροφεύουν πολλά χρόνια. («... οι παρέες του δημοτικού εε εντάζει στο γυμνάσιο πάνε συνήθως στα ίδια γυμνάσια κτλ οπότε δεν άλλαξα ... εε αυτό ... απλά το κακό ... ίσως καλό - κακό ότι λόγω της κοινωνικότητάς μου πολύ εύκολα ... έβαζα άτομα σε παρέα στην παρέα μου που οι άλλοι μπορεί να μην θέλανε ας πούμε αλλά εγώ μου άρεσε να έχω πολλούς φίλους ...»).

Τόσο η ευφράδειά της, όσο και ο παραστατικός τρόπος αλλά και το ύφος που επενδύει την αστείρευτη αφήγησή της, που βρίθκει από εικόνες που γενούν συναισθήματα, τείνουν να παρασύρουν τον συνομιλητή της στο ζωντανό και πλούσιο περιεχόμενο της περιγραφής του βιώματός της, παρακάμπτοντας έτσι πολύ γρήγορα την εστίαση στη σωματική καταγραφή της αναπηρίας. Φαίνεται λοιπόν η επένδυση στον λόγο να είναι ίσως ο «μανδύας συγκάλυψης» ενός σωματικού ελλείμματος, που γίνεται δυσδιάκριτο σε μια τέτοια συναλλαγή. Όπως εξάλλου αναφέρει και η ίδια, πολλές φορές την εκπλήσσει το γεγονός ότι η αναπηρία της δεν γίνεται αντιληπτή από τους συνομιλητές της παρά την ευδιάκριτη σωματική καταγραφή αυτής («... αυτό που κάποιες φορές που του 'λεγα του λέω «πώς γίνεται να μην το 'χεις καταλάβει γιατί κι από το δεξί χέρι μου φαίνεται;» μου λέει «κι όμως εγώ δεν παρατηρούσα το χέρι σου εκείνη τη στιγμή εγώ παρατηρούσα τον τρόπο που μου μίλαγες ...»).

Η αμεσότητα που διέπει την επιθυμία της Χριστίνας να σχετιστεί, ο αποδραματοποιημένος τρόπος με τον οποίο απευθύνει ένα σχετικό αίτημα καθώς και οι λιβιδινικές επενδύσεις που διέπουν τις επιλογές της φαίνεται να μην αφήνουν περιθώρια στον άλλον να σταθεί στην αναπηρία της («... ήταν όλα μέσα στο μυαλό μου κι ότι ... εμ ο γύρω κόσμος ας πούμε δεν έβλεπε μια κοπέλα η οποία πάλευε με κάτι ... δηλαδή τους το πέρναγα ότι ... αυτή είμαι ... και ... τους έκανα να το δεχτούνε ως κάτι φυσιολογικό κι καλά ότι είναι διαφορετικό όχι ότι είναι κάτι το οποίο ... εε πρέπει να του δώσεις π ρ ο σ ο χ ή ... και να το κοιτάξεις να φερθείς ανάλογα και διαφορετικά απ' ό,τι σ' άλλον άνθρωπο ...»)

Θα λέγαμε λοιπόν ότι η Χριστίνα επιχειρεί να επισκιάσει την σωματική καταγραφή της αναπηρίας παίζοντας με την «σαγήνη», όπως αυτή μπορεί να εκφράζεται από τον τρόπο που σχετίζεται με τους γύρω της. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η πρόθεσή της να παρακάμψει το πλαίσιο αυτών των συναντήσεων, γεγονός που ενδεχομένως καταδεικνύεται στη πρόθεσή της να με καλωσορίσει στη πρώτη μας συνάντηση κάνοντας την κίνηση να με φιλήσει.

αδερφού της, που τον χαρακτηρίζει ως «παιδί θαύμα», καθώς είναι το αποτέλεσμα μιας αιφνίδιας κι απροσδόκητης εγκυμοσύνης σχεδόν «Θεόσταλτης». Σύμφωνα με την αφήγηση της Χριστίνας, η μητέρα της σχεδόν διαισθητικά και χωρίς να παρουσιάζει τα συμπτώματα κύησης, επιμένει ότι είναι έγκυος μετά από ένα σχετικό «προφητικό όνειρο». Η επιβεβαίωση της εγκυμοσύνης της δύο μήνες μετά τους ισχυρισμούς της επιβεβαιώνει στην ίδια αλλά και στους γύρω της ότι το παιδί αυτό είναι «θέλημα Θεού», επιτρέποντας έτσι να εξελιχθεί μια κύηση που αφήνεται να εννοηθεί στην αφήγηση της Χριστίνας ότι δεν ήταν ιδιαίτερα επιθυμητή από τους γονείς. Μάλιστα, η μητέρα «έταξε» το βρέφος στον Αρχάγγελο Μιχαήλ, που αποκαλύφθηκε στον ύπνο της ενημερώνοντάς την για την εγκυμοσύνη της, επικαλούμενη έτσι της Θεϊκής προστασίας που δημιουργεί ένα κλίμα ασφάλειας ότι «όλα θα πάνε καλά» κατά την διάρκεια της κύησης.

Μιλώντας για την οικογένειά της η Χριστίνα εστιάζει πολύ στη σχέση με τους γονείς της, δηλώνοντας τυχερή που μεγάλωσε σ' ένα τέτοιο οικογενειακό περιβάλλον όπου δέχτηκε τόση αγάπη και υποστήριξη. Μιλώντας για την σχέση με την μητέρα της αναφέρει ότι ποτέ η αναπηρία της δεν αποτέλεσε πεδίο διάκρισης έναντι των άλλων παιδιών της, καταδεικνύοντας έτσι ένα καθεστώς ειδικής μεταχείρισης στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών της.

Χαρακτηρίζει μάλιστα την μητέρα της «Σπαρτιάτισσα», σε μια προσπάθεια να καταδείξει την πειθαρχία και την αμετακίνητη στάση που επεδείκνυε στο τρόπο αντιμετώπισης της ίδιας, σε μια προσπάθεια να προαγάγει την αυτονόμηση της κόρης της στο έδαφος κυριάρχησης των περιορισμών της, αρνούμενη έτσι να επιδείξει επιείκεια λόγω της αναπηρίας της. Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτής της διαπαιδαγώγησης σε ηλικία 18 ετών η μητέρα κατεύθυνε την Χριστίνα να μείνει μόνη της, παραχωρώντας της έναν πιο αυτόνομο χώρο που διέθετε η οικεία τους (κάτι σαν δώμα) ενθαρρύνοντάς την έτσι να αυτονομηθεί, να δοκιμάσει τις δυνατότητες της και να αναλάβει εν μέρει την ευθύνη φροντίδας του εαυτού της.

Σχετικά με τον πατέρα της, η Χριστίνα περιγράφει έναν άνθρωπο που δυσκολεύεται να θέσει όρια, υποκύπτοντας διαρκώς στις επιθυμίες των παιδιών του και αδυνατώντας να θέσει περιορισμούς στις απαιτήσεις τους. Ως εκ τούτου, σε αντίθεση με την μητέρα, που στη προσπάθειά της να ενθαρρύνει την αυτονόμηση της κόρης θέτει όρια στο βαθμό διαθεσιμότητάς της να την υποστηρίξει, ο πατέρας φαίνεται να

«λυγίζει» στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία στην Χριστίνα, παίρνοντας μια θέση υπερπροστατευτική απέναντί της. Σε μια προσπάθεια να καταδείξει τον διαφορετικό τρόπο διαχείρισης της αναπηρίας από τους γονείς της αναφέρει ότι, όταν όντας παιδί κάποιες φορές έχανε την ισορροπία της κι έπεφτε, ο πατέρας ήταν αυτός που έλεγε «Ωχ! Το παιδί!» σπεύδοντας να την βοηθήσει, ενώ η μητέρα του επεσήμαινε την σημασία που έχει να μάθει να σηκώνεται μόνη της.

Με άλλα λόγια, παρεκκλίνοντας από τη «σπαρτιάτικη» στάση που κρατούσε η μητέρα, ο πατέρας αναζητούσε διαρκώς ελαφρυντικά για την «προστατευόμενη» του, υποκύπτοντας πολλές φορές στις προσπάθειες της κόρης να αποφύγει κάτι που την δυσαρεστούσε.

Ως εκ τούτου, μέσα από την συνειδητή πρόθεση του πατέρα να την «διευκολύνει», απαλλάσσοντάς την από την υποχρέωση να προσπαθήσει, τείνει να της στερεί μέρους της αναγνώρισης του εαυτού της που αφορά στη διερευνητική αναζήτηση των προσωπικών της ορίων και δυνατοτήτων. Αποτέλεσμα αυτού υπήρξε η δημιουργία μιας συγκρουσιακής σχέσης με τον πατέρα, απόρροια του κλιμακούμενου σε ένταση αιτήματος αυτονομίας που απηύθυνε η Χριστίνα καθώς όδευε προς την εφηβεία.

I. ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

I.1 Από το ελλειμματικό σώμα στον πλεονασματικό νου: Το διαπιστευτήριο της νοητικής υπεροχής. Σε μια προσπάθεια αναπλήρωσης του κινητικού ελλείμματος.

Παράλληλα με τον σωματικό προσδιορισμό της αναπηρίας και τους λειτουργικούς περιορισμούς που αυτή επιφέρει, η Χριστίνα σπεύδει να επισημάνει την νοητική της επάρκεια, αντιδιαστέλλοντάς την με το σωματικό της έλλειμμα. Για παράδειγμα, δίνοντας ένα στίγμα του είδους της αναπηρίας αλλά και των αιτιολογικών παραγόντων αυτής, σπεύδει να αποσαφηνίσει ότι η νοητική της λειτουργία είναι ανέπαφη των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία της («... χωρίς ευτυχώς να χτυπήσει νοητική ... νοημοσύνη κ.τ.λ. ...»), ενώ στη συνέχεια αναφερόμενη στη διάγνωση του γιατρού σχετικά με το είδος και το μέγεθος της εγκεφαλικής βλάβης που ευθύνεται για την αναπηρία της, η Χριστίνα δεν παραλείπει να αναφέρει την αξιολόγηση του γιατρού σχετικά με τις νοητικές της λειτουργίες, ενδεχομένως ως τεκμήριο της νοητικής της αρτιότητας («παρ' το ... το παιδί από 'δω εγώ δεν μπορώ να κάνω κάτι νευρολογικά [...] το παιδί νοητικά είναι μια χαρά θα το πας κανονικά σχολείο ...»). Μάλιστα, ο

τρόπος με τον οποίο επικαλείται ξανά την ιατρική διαβεβαίωση, ότι δηλαδή οι νοητικές της λειτουργίες είναι ανέπαφες της εγκεφαλικής βλάβης που υπέστη την στιγμή της γέννησής της, στοχεύει στο να εξαλείψει κάθε ενδεχόμενο αμφισβήτησης αναφορικά με την νοητική της επάρκεια, περιγράφοντας μάλιστα την οξύτητα αυτής και υπεραναπληρώνοντας έτσι τους σωματικούς της περιορισμούς ως απόρροια της αναπηρίας της («... το παιδί είναι ... ευφύεστατο ... ευφύεστατο; ... Είναι πανέξυπνο ...θα πάει κανονικά σχολείο!»).

Συνεπώς, η Χριστίνα καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησής της, τείνει να υπογραμμίζει την νοητική επάρκεια επιχειρώντας έτσι να σκιαγραφήσει με τρόπο σαφή και συγκεκριμένο το μέγεθος και τον βαθμό του περιορισμού που επιβάλει η αναπηρία, υπογραμμίζοντας διαρκώς το αμιγώς λειτουργικό της κομμάτι, όπως είναι οι νοητικές της λειτουργίες. Ως εκ τούτου, αναφερόμενη στα σχολικά της χρόνια σπεύδει να επισημάνει την επάρκειά της σε σχέση με τις σχολικές της επιδόσεις ως ακόμα ένα τεκμήριο των γνωστικών της ικανοτήτων («... καλά όντως και μαθησιακά δεν είχα κάποιο θέμα ...»).

Η αδιάλειπτη αναζήτηση γνώσης, όπως αυτή εκφράζεται στην προσπάθεια περαιτέρω κατάρτισης και διαρκούς ενημέρωσης στο γνωστικό αντικείμενο των σπουδών της, με στόχο να διατηρήσει ενεργό το ενδιαφέρον της, είναι διάχυτη καθ' όλη της διάρκεια της αφήγησής της («... δεν μένεις σ' αυτά που έμαθες πριν από δέκα χρόνια προχωράς πας σεμινάρια μαθαίνεις καινούργια πράγματα κι εξελίσσεσαι σαν άνθρωπος αλλά και σαν ... επαγγελματίας ... γιατί εγώ κουράζομαι εύκολα με καταστάσεις ... βαριέμαι εύκολα κι αυτό ήταν κάτι που μου άρεσε ...»). Η ίδια περιγράφει την επένδυση στην απόκτηση γνώσης μιλώντας για τον «έρωτά» της για το αντικείμενο της ψυχολογίας («... ήμουν τόσο ερωτευμένη μ' αυτό που διάβαζα δηλαδή ήμουν ερωτευμένη δηλαδή το λέω ερωτευμένη για να σου δείξω το ... το πόσο ... το πόσο μ' άρεσε που μπορεί να με δυσκόλευε κι αυτά αλλά καθόμουν με τις ώρες ... να διαβάσω ...»).

Στη λογική της αναπλήρωσης, ως μια ασυνείδητη διεργασία που διέπει την στάση και την συμπεριφορά της, συγκροτείται ενδεχομένως και η «σαγήνη» που διέπει τον λόγο της Χριστίνας όπως αυτή αποκαλύπτεται στο ύφος και στον τρόπο που αφηγείται το βίωμα της αναπηρίας της. Την προσπάθεια να σαγηνεύσει τον άλλον μέσα από τον λόγο, αναπληρώνοντας έτσι το έλλειμμα που καταγράφεται στο σώμα της, φαίνεται να

αναγνωρίζει και η ίδια, καθώς η σαγήνη της εικόνας μεταφέρεται στη σαγήνη του λόγου («... γιατί εσύ OK θα βάλεις την γόβα και θα κάτσεις σταυροπόδι εγώ όμως μπορώ ν' ανοίξω το στόμα μου ή τέλος πάντων να 'χω άλλα στοιχεία πάνω μου ... που ο άλλος ... ένας άντρας θα τα κοιτάζει ... όχι όλοι ... κάποιοι θα τα κοιτάζουν και κάποιοι θα κοιτάζουν εμένα κι όχι εσένα ...»). Ο λόγος της Χριστίνας είναι χειμαρρώδης και ρέει, αποτυπώνοντας με τρόπο ζωντανό και παραστατικό μια αφήγηση ζωής που επενδύεται με πληθώρα συναισθημάτων και σκέψεων που βομβαρδίζουν τον ακροατή αδιάλειπτα σε μια αλληλουχία εικόνων που αναδύονται μπροστά του με στόχο να τον σαγηνεύσουν («... κι επειδή εγώ ήμουνα πολύ μιλούσα πάρα πολύ ...»).

Όλα τα παραπάνω στοχεύουν στο να υπογραμμίσουν μια «κανονικότητα» που διέπει την ζωή της Χριστίνας, συμπεριφορά που συναντάται σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη. Συνεπώς, η επανάληψη της έννοιας «κανονικά» καταδεικνύει την πρόθεση της Χριστίνας να μην παρεκκλίνει αυτού που η ίδια αναπαριστά ως «φυσιολογικό».

1.2 Πέραν του περιορισμού: Υποβαθμίζοντας την αναπηρία και εξαλείφοντας τα όρια που αυτή επιβάλλει.

Καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησης της Χριστίνας είναι ευδιάκριτη η προσπάθειά της να αποποιηθεί ενός γενικευμένου ελλείμματος που δεν περιορίζεται μόνο στην ύπαρξη των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία, αλλά έχει μια συνολικότερη αποτίμηση. Ως εκ τούτου, η ανάκληση αναμνήσεων από τα μαθητικά της χρόνια συνοδεύεται από την διαβεβαίωση ότι η αναπηρία της δεν διαμεσολάβησε με τρόπο αρνητικό τις σχέσεις που δημιούργησε με τους συμμαθητές της. Με αυτό τον τρόπο ίσως επιχειρεί να πάρει σαφείς αποστάσεις από το ενδεχόμενο ψυχικής επιβάρυνσης λόγω της έλλειψης ανεκτικότητας που επιδεικνύουν τα παιδιά προς το διαφορετικό («... δεν θυμάμαι να είχα κάποιο πρόβλημα ... εμ τουλάχιστον σ' εκείνα τα πρώτα χρόνια που τα θεωρώ πολύ σημαντικά ... από τους συμμαθητές μου δηλαδή [...] δεν θυμάμαι ποτέ να έχω ... εμ εεε πληγωθεί από κάτι γιατί εντάζει τα παιδιά είναι πολύ σκληροί κριτές ...»).

Κατά τη διάρκεια της αφήγησης της Χριστίνας, παρατηρείται η προσπάθειά της να μειώσει - να υποβαθμίσει το μέγεθος της αναπηρίας της. Ο όρος «πρόβλημα» χρησιμοποιείται πολύ συχνά από την Χριστίνα σε μια προσπάθεια να αποδώσει την

αναπηρία της, ενώ συνήθως συνοδεύεται από την έκφραση «ας πούμε» αφήνοντας μ' έναν τρόπο να εννοηθεί ότι ο όρος δεν είναι δόκιμος (*«το παιδάκι εκείνο που είχε εκείνο το πρόβλημα ας πούμε ...»*).

Θέτοντας την έννοια της «αναπηρίας» έξω από το λεξιλόγιό της και αντικαθιστώντας την με έννοιες όπως «πρόβλημα» και «δυσκολία» ή επιχειρώντας να αποτιμήσει την κατάσταση της με όρους γενικού περιεχομένου όπως «είμαι καλά» ή «δεν είμαι καλά», η Χριστίνα επιχειρεί να πάρει απόσταση από την αναπαράσταση που φέρει η χρήση της έννοιας «αναπηρία», αποποιούμενη ενδεχομένως τους λειτουργικούς περιορισμούς που μια τέτοια συνθήκη επιφέρει στο άτομο (*«...ίσως λόγω του προβλήματος μπορεί άμα ήμουν καλά όντως να ήμουν διαφορετική αλλά δεν μπορώ να ζω τη ζωή μου έτσι ότι «αν ήμουν καλά » γιατί και τώρα θεωρώ ότι είμαι καλά γιατί για 'μένα η ζωή μου είναι αυτή ...»*).

Μάλιστα, στη προσπάθειά της να αποποιηθεί την δυσκολία και τον περιορισμό, η Χριστίνα δηλώνει απείθαρχη κι απρόθυμη ν' ακολουθήσει μια προδιαγεγραμμένη πορεία, όπως αυτή ορίζεται από κοινωνικά προσδιορισμένα πρότυπα και προσδοκίες, καταδεικνύοντας έτσι την δυνατότητα διαφορετικών επιλογών που δεν διαμεσολαβούνται από την ύπαρξη της αναπηρίας (*«... εγώ είμαι άνθρωπος που ... ούτε ... μπαίνω σε καλούπι εύκολα ...»*). Τίποτα λοιπόν δεν μπορεί να θέσει φραγμούς, δημιουργώντας δεσμεύσεις στη Χριστίνα, γεγονός που καταδεικνύεται διαρκώς από την ίδια καθ' όλη της διάρκεια της αφήγησής της. Δίχως να την αγγίζει η γνώμη των άλλων, αντίθεση και ανένταχτη σε κοινωνικές νόρμες και προσδοκίες, επικαλείται μια ζωή «ελεύθερη» που δεν αναλώνεται σε προγραμματισμούς και σχεδιασμούς στόχων (*«... εγώ είμαι πολύ ... του αέρα παιδί δηλαδή ... μπορεί να μου τη βιδώσει και να φύγω να πάω ταξίδι από το πουθενά και να ... χωρίς να 'χω διοργανώσει τα οικονομικά ...»*). Με άλλα λόγια, η Χριστίνα δηλώνει ένας άνθρωπος πληθωρικός που δεν δύναται να υποκύψει σε όρια που αφορούν στη κατάδειξη ενός σωματικού ορίου ή μιας κοινωνικής συμβατικότητας που περιορίζει, επικαλούμενη έτσι μια ελευθερία επιλογών. Ελεύθερη και ανένταχτη, έξω από κοινωνικά στερεότυπα και κλισέ που ορίζουν ένα συγκεκριμένο μοτίβο συμπεριφορών που περιορίζει την αυθόρμητη έκφρασή της, η Χριστίνα επιχειρεί να σπάσει τα δεσμά του «περιορισμού» της, αντιδρώντας σε ό,τι μπορεί να θέσει φραγμούς και όρια σε μια ελεύθερη έκφραση. Η δυνατότητα επιλογών που δεν προσδιορίζονται και δεν προκαθορίζονται από μια

συγκεκριμένη συνθήκη είναι αυτό που νοσηματοδοτεί την ύπαρξη της Χριστίνας («... εμένα είναι αυτό που μου κάνει ενδιαφέρον τη ζωή μου ... δηλαδή μ' αρέσει όταν θα πάω εκδρομή να κάνω διαφορετικά πράγματα κι όχι να κάνω τα ίδια πράγματα που κάνω ... εμ δηλαδή να φερθώ με τον ίδιο τρόπο που φέρομαι στο σπίτι [...] θα είναι μια άλλη Χριστίνα ...»).

Για παράδειγμα, η κοινωνική επιταγή περί σοβαρότητας («... να είσαι σοβαρή!») δημιουργεί το πλαίσιο όξυνσης της αντίδρασής της Χριστίνας, επισημαίνοντας μ' αυτό τον τρόπο την αδυναμία του κοινωνικού πλαισίου να την ορίσει και να την καθορίσει, θέτοντας φραγμούς στη συμπεριφορά της («...όσο και να το λέει ... και το ξέρει βαθιά μέσα του και μου το 'χει πει σε ήρεμες στιγμές ότι «το ξέρω ότι όσο σου λέω να μην το κάνεις τόσο θα το κάνεις!»).

Η αναζήτηση του λανθάνοντος μηνύματος μιας τέτοιας συμπεριφοράς μας οδηγεί στην υπόθεση ότι ο σωματικός περιορισμός που επιβάλλει η αναπηρία παίρνει ένα γενικευμένο χαρακτήρα και γίνεται μια συνθήκη που την κάνει και ασφυκτιά, καθώς δεν περιορίζεται πια μόνο στο σαφώς προσδιορισμένο σωματικό της όριο, αλλά διαχέεται σε ολόκληρη την ύπαρξή της. Έτσι το σώμα που περιορίζει «πατρωνάροντας» συγκεκριμένες κινήσεις διευρύνεται στο «σώμα» της κοινωνίας που «πατρωνάρει» θέτοντας συγκεκριμένες απαιτήσεις όσον αφορά σε στάσεις και συμπεριφορές. Αυτή η μετάθεση μιας συνθήκης περιορισμού από το «ειδικό» στο «γενικό», που φαίνεται να δημιουργεί ένα άλλο πεδίο διεκδικήσεων στη πραγματικότητα, τείνει να αναπαράγει το ψυχικό αντίκτυπο ενός ελλειμματικού σώματος («... εγώ ας πούμε στο θέατρο δεν θα κάνω φασαρία μπορεί άμα δεν μ' αρέσει το έργο βέβαια έχει τύχει να γελάω νευρικά να 'ναι το έργο ... εε δραματικό εγώ να γελάω και να 'χω ξεκαρδιστεί στα γέλια δίπλα ο κολλητός μου να γελάει και ... εμ πιο δίπλα ο φίλος μου και να μου λέει «μα γιατί γελάτε σας ακούει όλο το θέατρο το ... το έργο είναι δραματικό δεν είναι κωμωδία!» και να λέω «αφήστε με να εκφραστώ!»).

Στην προσπάθειά της λοιπόν να αγνοήσει ή και να καταστρατηγήσει το όριο, η Χριστίνα δύναται να χάσει το μέτρο, καθώς δεν την «χωράει» τίποτα, επιχειρώντας διαρκώς να αποποιηθεί μια «συμβατικότητα» που θέτει περιορισμούς. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της προσπάθειας η Χριστίνα επικαλείται ότι ταυτίζεται με τον τρόπο σκέψης των ανδρών «συμπληρώνοντας» την θηλυκή της ταυτότητα, επιστρατεύοντας μια νοητική «φαλλικότητα» που της επιτρέπει να συγκροτήσει φαντασιακά μια «ερμαφρόδιτη ταυτότητα», όπου δύναται να επικαλείται δυνατότητες κι από τα δύο

φύλα⁸⁷⁶ («... εγώ σκέφτομαι τελείως διαφορετικά σκέφτομαι πολύ αντρικά ...» και παρακάτω «... απλά έβλεπα ότι ήταν τόσο απλή η σκέψη τους ... και ... και ήταν τόσο ευτυχημένοι μ' αυτό κι έλεγα «γιατί εγώ να κάθομαι να παιδεύομαι ... με το γυναικείο μου μυαλό ...» εντάξει σίγουρα άντρας δεν μπορώ να γίνω ... όπως κι ένας άντρας αντίστοιχα δεν μπορεί με τίποτα να μπει στο ... στο γυναικείο μυαλό ... αλλά αυτή η προσπάθειά μου ήτανε στο ότι ... έβλεπα ότι ... εμ ήταν πιο ευτυχημένοι από τις γυναίκες ...»). Ίσως έτσι η Χριστίνα επιχειρεί να απεκδυθεί τη γυναικεία παθητικότητα παίρνοντας μια ενεργητική θέση απέναντι σ' έναν άνδρα («... γιατί όντως ρε παιδί μου μια κοπέλα που είναι έτσι ... και σε κοιτάει και περιμένει ... εντάξει ένας άνδρας το καταλαβαίνει [...] κάποιιοι άνδρες δεν δίνουν σημασία σε τέτοιες γυναίκες δίνουν σημασία σε γυναίκες που δεν τους δίνουν σημασία ...»).

Δίνοντας βαρύτητα στις νοητικές διεργασίες, όπως αυτές εκφράζονται στις εκπαιδευτικές της επιλογές αλλά και στη προσπάθεια αποκωδικοποίησης του ανδρικού τρόπου σκέψης, η Χριστίνα επιχειρεί ενδεχομένως να αποσύρει τις επενδύσεις της από την ενασχόλησή της με την εικόνα της, στο έδαφος της σωματικής καταγραφής που φέρει η αναπηρία, σε μια προσπάθεια διαχείρισης του ψυχικού αντίκτυπου αυτής της εικόνας. Η απαξίωση της γυναικείας φιλαρέσκειας, όπως αυτή εκφράζεται από την Χριστίνα, ενδεχομένως στοχεύει στο να καταδείξει ότι η σωματική καταγραφή της αναπηρίας που διαμεσολαβεί την εικόνα της, δεν συνιστά ολέθριο ναρκισσιστικό τραυματισμό, καθώς δεν έχασε κάτι σημαντικό και αξιόλογο.

Συνεπώς, η πληγείσα γυναικεία φιλαρέσκεια αντικαθίσταται από τον ανδρικό ορθολογισμό ο οποίος εκφράζεται με λόγο μεστό και ουσιώδη σε μια προσπάθεια

⁸⁷⁶ Μέσα από τη συναναστροφή της με τους άνδρες, η Χριστίνα μυήθηκε στα μυστικά του ανδρικού τρόπου σκέψης δημιουργώντας το πεδίο ταύτισης με το ανδρικό φύλο («... μου λέει «θα σε πλάσω όπως εγώ θεωρώ ... κι αυτό ...» μου λέει «δυστυχώς ο επόμενος θα είναι ο τυχερός γιατί εγώ δεν θα τα ζήσω ... εγώ θα σε κάνω όσο μπορώ έτσι να σκέφτεσαι ανδρικά!» και πάντα αυτό μου 'λεγε «να σκέφτεσαι όσο το δυνατόν πιο αντρικά είναι απλά τα πράγματα ένα κι ένα κάνουν δύο ...»). Σύμφωνα με την ίδια, η απλότητα που διέπει τον ανδρικό τρόπο σκέψης και που ενέχει την από-επένδυση από την επίμονη αναζήτηση του λανθάνοντος μηνύματος που κινητοποιεί την σκέψη των γυναικών και που δημιουργεί στην ίδια ένα καθεστώς ψυχικής φόρτισης, είναι αυτό που προσέλκυσε την προσοχή της («... μου 'λεγε «να σκέφτεσαι όσο το δυνατόν πιο ανδρικά είναι απλά τα πράγματα ένα κι ένα κάνουν δύο [...] όταν σου μιλάει ένας άντρας να δέχεσαι αυτό που σου λέει μην ψάχνεις να βρεις ... γιατί σου έβαλε στο μήνυμα τα αποσιωπητικά, γιατί σου έβαλε το θαυμαστικό ... δεν τα 'βαλε για κάποιον λόγο απλά δεν ήξερε τι άλλο να γράψει και το βάλει δεν μπορεί κάτι να σημαίνει ...» και παρακάτω «... δηλαδή ήταν τόσο απλά τα πράγματα για έναν άνδρα που εγώ ας πούμε κάποιες φορές που έπιανα τον εαυτό μου και ανέλνα ... το κάθε τι σε κάθε τι που γινότανε ειδικά στα ερωτικά ... δηλαδή ανέλνα ... την κάθε κίνηση του αλλουνού με τις φίλες μου για να καταλάβω τι; ... Κι αυτό που μου 'λέγανε οι κολλητοί μου ας πούμε ήτανε «ποιο το αυτονόητο; [...] κι έλεγα «Ναι έχεις δίκιο ...» γιατί αυτό με κούραζε δηλαδή έπιανα τον εαυτό μου ... και με κούραζε ...»).

αναπλήρωσης του ελλείμματος («... προτιμώ να κάνω παρέα με άνδρες ... παρά με γυναίκες ... όχι από θέμα ανταγωνισμού απλά εγώ δεν μπορώ να βγω έξω για καφέ και να μιλάω για κομμωτήρια ... για μπότες ... δεν είμαι καθόλου κορίτσι της μόδας [...]
«Α! θα πάω να βάψω τη ρίζα ... ενώ με τ' αγόρια ... εμ οι άντρες θα ... αναρωτηθούν και γι' άλλα πράγματα δηλαδή θα πούνε θ' αγχωθούν για τη δουλειά ... θα πούνε για τη δουλειά [...] δηλαδή αν είναι 10 άνδρες και 10 γυναίκες σε μια παρέα πιο πολύ θα μιλήσω με την από 'δω πλευρά που θα 'ναι οι άνδρες παρά με τις γυναίκες ... γιατί δεν μ' αρέσει να ... μιλάω για θέματα ... αερόστατα ...»).

I.3 «Δεν παραδίδω τα όπλα ...»: Η άρνηση να υποκύψει στον περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία καταδεικνύει την επιμονή αλλά και την καταβληθείσα προσπάθεια για την επίτευξη του στόχου.

Στην αφήγησή της Χριστίνας, σε κάθε προσπάθεια κυριάρχησης των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία της αναδεικνύεται το καθεστώς αυτής της φαντασιακής αναμέτρησης που παίρνει διαστάσεις «εμπόλεμης σύρραξης», διακυβεύοντας την ίδια την ύπαρξη του ατόμου, όπως μαρτυράει η φράση «είναι ζήτημα ζωής ή θανάτου». Η αναγνώριση αυτού του φαντασιακού υπόβαθρου νοηματοδοτεί με τρόπο διαφορετικό τις προσπάθειες που καταβάλλει το άτομο να ελέγξει -στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό - τους λειτουργικούς του περιορισμούς. Η «μέχρι θανάτου» αναμέτρηση με τον περιορισμό που θέτει η αναπηρία («ή ταν ή επί τας») πυροδοτεί έντονο άγχος, καθώς πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος της αποτυχίας. Ως εκ τούτου, ένας τρόπος διαχείρισης αυτού του άγχους είναι η διασφάλιση ότι δεν θα υπάρξει αποτυχία και ότι πάντα θα δύναται το άτομο να κυριαρχεί των περιορισμών του. Στην κατεύθυνση αυτής της διασφάλισης, η Χριστίνα επικαλείται μια μεταφυσική προστασία, έναν «φύλακα Άγγελο» που μεριμνά ώστε ποτέ να μην έρθει σε αδιέξοδο, δίνοντας πάντα λύσεις και καθορίζοντας το θετικό αποτέλεσμα των προσπαθειών της να αναμετρηθεί με τα ελλείμματά της («... οπότε τ' αντιμετώπισα κι αυτό μου 'ρθε πάρα πολύ κουτί λες κι υπήρχε ένας φύλακας Άγγελος και λέει «όσο και ν' αγχώνεσαι εγώ θα σου βρω τη λύση!» εε οπότε κύλησε και το πανεπιστήμιο ...»).

Η προσπάθεια κυριάρχησης των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία δεν αποτελεί μόνο μια προσωπική υπόθεση, αλλά ενέχει και την επιθυμία το αποτέλεσμα της προσπάθειας να μπορεί να γίνει αντιληπτό κι από τους άλλους. Συνεπώς, η διάγνωση των προσδοκιών που ενδεχομένως φέρουν οι γύρω της, όπως αυτές διαμεσολαβούνται

από την ύπαρξη της αναπηρίας της, αποτελεί κινητήριο δύναμη της προσπάθειας της Χριστίνας να αναμετρηθεί με τον περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία της («... ακόμα κι αν έρθει ο καλύτερος ζωγράφος και μου πει «ξέρεις κάτι δεν μπορείς ... δεν έχεις ταλέντο» εγώ θα ... θα πάρω ένα ... θα πάρω την παλέτα μου ας πούμε και θ' αρχίσω να ζωγραφίζω ...»).

II. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ

II.1 Ενδο-οικογενειακές σχέσεις. Πώς αυτές διαμεσολαβούνται από την αναπηρία της κόρης.

Οι συνέπειες που επέφερε στο οικογενειακό σύστημα η αναπηρία της Χριστίνας δεν κατέστη δυνατό να το αναστατώσουν σε τέτοιο βαθμό ώστε να το κατακερματίσουν. Σε αντίθεση, τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας κατάφεραν να πλαισιώσουν το γεγονός αυτό, παρά τις όποιες ελλείψεις και αστοχίες τους, δημιουργώντας ένα περιβάλλον ασφάλειας και παροχής υποστήριξης («... εντάξει βέβαια ήταν πολύ βρα ... δηλαδή όλη η οικογένεια ... ήτανε όχι απλά βράχος δηλαδή ακόμα κι ο μικρός που 'τανε πολύ μικρός τότε ... ο αδερφός μου που εντάζει τα 'χει ζήσει τα θυμάται ...»).

Σύμφωνα με την Χριστίνα, αυτός που φαίνεται να βίωσε την μεγαλύτερη αλλαγή εξαιτίας της αναπηρίας της ήταν η μητέρα της, της οποίας η παρουσία στο σπίτι κατέστη απαραίτητη και επιτακτική στο έδαφος αναγνώρισης των ιδιαίτερων αναγκών της κόρης της, με αποτέλεσμα να εστιάσει με τρόπο μονομερή στη κάλυψη αυτών των αναγκών, διαμορφώνοντας έτσι μια νέα συνθήκη στη ζωή της («Οδηγούσε ... μέχρι που έκανε εμένα ...»).⁸⁷⁷ Απέναντι λοιπόν στην αναπαράσταση μιας μητέρας που με αυταπάρνηση «υπηρετεί» τις ιδιαίτερες ανάγκες της κόρης της στο έδαφος της αναπηρίας της, η Χριστίνα ενοχοποιείται υποστηρίζοντας ότι αν και είχε τον χώρο να μιλήσει στην οικογένειά της για πράγματα που την απασχολούσαν αναφορικά με το βίωμα της αναπηρίας της, η ίδια δεν το επιθυμούσε προκειμένου να μην τους επιβαρύνει περαιτέρω. Ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο η Χριστίνα στέκεται απέναντι στους γονείς της είναι το γεγονός ότι πολλές φορές στην αφήγησή της, μιλώντας για την σχέση της μαζί τους αναφέρεται σ' ένα αίσθημα ενοχής. Για

⁸⁷⁷ Μεταφέροντας η Χριστίνα στην αφήγησή της τα λόγια της μητέρας της αναφέρει ότι, προκειμένου να αντιμετωπίσει την αναπηρία της, η μητέρα της χρειάστηκε να αποσιωπήσει και τις δικές της αδυναμίες («... υπήρξαν στιγμές αδυναμίας αλλά τις έκρυψα τόσο βαθιά μέσα μου ...» μου λέει «και γι' αυτό σ' έφτασα σ' αυτό το σημείο που σ' έφτασα ...») Συνεπώς, μέσα από τον δικό της τρόπο ψυχικής διευθέτησης της αδυναμίας, η μητέρα καθρεφτίζει στην κόρη αυτό που προσδοκά από εκείνη.

παράδειγμα, περιγράφοντας την περίοδο που ακολούθησε μετά την εγχείρηση στην οποία υποβλήθηκε στα κάτω άκρα, επικαλείται πολλές φορές στο λόγο της το αίσθημα «βάρους» που ένιωσε απέναντι στους γονείς της, καθώς περιγράφει μια συνθήκη απόλυτης εξάρτησης από εκείνους, δεδομένης της αδυναμίας της να αυτοεξυπηρετηθεί μιας και ήταν καθηλωμένη σ' ένα κρεβάτι. Στο πλαίσιο λοιπόν την ανάκλησης αυτού του συναισθήματος η ίδια, μέσα από μια γλωσσική παραδρομή δίνει ίσως μια άλλη διάσταση στο συναίσθημα «βάρους», καθώς παύει να αφορά εκείνη και μόνο εκείνη την χρονική περίοδο που αδυνατούσε να αυτοεξυπηρετηθεί, αναδεικνύοντας την επικαιρότητα αυτού του συναισθήματος και στο παρόν. Με άλλα λόγια, μιλώντας σε χρόνο ενεστώτα για τη σχέση με τους γονείς της αναφέρει ότι «νιώθει βάρος» («... εντάξει ήταν πολύ δύσκολη περίοδος γι' αυτό το λέω ότι ... νιώθω ένιωθα βάρος πάρα πολύ και στο πατέρα μου και στη μάνα μου ...»). Φαίνεται λοιπόν να υπάρχει ένα πάγιο ψυχικό φορτίο όσον αφορά την Χριστίνα, που διαμεσολαβεί την σχέση της με τους γονείς της στο έδαφος των περιορισμών που θέτει η αναπηρία.⁸⁷⁸

Μιλώντας αρχικά για την σχέση με τους γονείς της η Χριστίνα δηλώνει ιδιαίτερα τυχερή που μεγάλωσε μέσα σ' αυτή την οικογένεια έχοντας αυτούς τους γονείς, καθώς δεν αισθάνθηκε ποτέ να την διακρίνουν στο έδαφος της αναπηρίας της («... αν μπορούσα να ... πω ότι πιστεύω στη μοίρα στην τύχη δεν ξέρω πώς να το ονομάσω ... θεωρώ τον εαυτό μου πάρα πολύ τυχερή ... ή ήταν μοιραίο να έχω αυτούς τους γονείς ...»). Σύμφωνα με την αφήγησή της, η Χριστίνα μεγάλωσε σ' ένα περιβάλλον όπου δεν στερήθηκε πράγματα στο έδαφος των περιορισμών της. Η διαθεσιμότητα των γονιών της να την υποστηρίξουν διαμόρφωσε ένα περιβάλλον προσαρμοσμένο στις δικές της ανάγκες έτσι ώστε να μην αισθάνεται ότι αποκλείεται από πράγματα. Ως εκ τούτου, η Χριστίνα συμμετείχε σε όλες σχεδόν τις δραστηριότητες των συνομηλίκων

⁸⁷⁸ Η στάση αυτή της Χριστίνας συναντάται και σε άλλες αφηγήσεις συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη, όπου τα άτομα με αναπηρία φαίνεται να ενοχοποιούνται έναντι των υπόλοιπων μελών της οικογένειας και κυρίως έναντι των γονέων, στο έδαφος τόσο του πλήθους των αναγκών που προκύπτουν από τον περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία τους, όσο και από το ψυχικό φορτίο που διακινεί στους γύρω τους η ανάδειξη ζητημάτων που άπτονται της αναπηρίας αυτής. Ως εκ τούτου, το άτομο με αναπηρία τείνει να απομονώνεται, φέρνοντας το βάρος ενός φορτίου που προσπαθεί να διαχειριστεί μόνο του («Δεν ήθελα να το κάνω δεν ένιωθα ... εμ επειδή είχαμε περάσει πολλά σαν οικογένεια μ' εμένα ήθελα να ... να μην τους ... επειδή ήταν πάρα πολύ αγχωμένοι οι δικό μου δηλαδή κυρίως οι γονείς μου ... εεε με όλο αυτό ... με το ... με το πρόβλημα ... με την αναπηρία αυτή που υπάρχει ... δεν ήθελα ... ένιωθα ότι τους φορτώνω κι άλλα ... και ... επειδή εντάξει τότε ήταν και μια έντονη εποχή με φυσικοθεραπείες ... με εγχειρήσεις, ακτινογραφίες, γιατρούς κι όλα αυτά ήθελα να μείνω εκεί ...»).

της, σε κάθε αναπτυξιακό στάδιο, με τον δικό της πάντα τρόπο, εφόσον οι γονείς της φρόντιζαν να της παρέχουν τα απαραίτητα που καθιστούσαν εφικτή μια τέτοια προσαρμογή («... δηλαδή ... με ό,τι μπορούσα να περάσω ... ό,τι μπορούσα να κάνω δεν μου το στέρησαν δηλαδή δεν είπαν ποτέ «δεν θα σου πάρω ποδήλατο ...» μου είχαν πάρει ένα προσαρμοσμένο ποδήλατο τ' οποίο κρατούσε κι έδενε και στη ... στη μέση κι έδενε και τα πόδια κάτω ορθο ... σαν ορθοπεδικό ήταν δηλαδή ήταν πολύ ... εμ με βοηθητικές κι αυτά και δεν είπαν ποτέ δηλαδή ο πατέρας μου λίγο είχε αντιδράσει απ' ό,τι μου 'χε πει η μάνα μου γιατί φοβόταν μην πέσω [...] έζησα δηλαδή την παιδική μου ηλικία και κρυφτό έχω παίζει και κυνηγητό αλλά έπαιζα ... πάντα προσαρμο ... προσαρμοζόταν το πλαίσιο που ήμουν στις δικές μου ανάγκες δηλαδή ... παίζαμε κυνηγητό και παίζαμε χέρι χέρι ζευγαράκια ας πούμε για να μπορώ να τρέξω ή να ... ή το κρυφτό αντίστοιχα κ.τ.λ ...»)

Πέραν των όποιων γονικών διαφορών αναφορικά με τον τρόπο που σχετίζονταν με την κόρη τους, είναι ευδιάκριτη καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησης της Χριστίνας η κοινή παρουσία των γονέων στις προσπάθειες αποκατάστασης της αναπηρίας της, με την μητέρα να διατηρεί την «υψηλή εποπτεία» και την ευθύνη της διαδικασίας, όντας το πρόσωπο αναφοράς. Η παρουσία του πατέρα εξαντλούνταν περισσότερο σ' ένα συνοδευτικό χαρακτήρα, διατηρώντας έναν πιο αποστασιοποιημένο ρόλο («Εεε ... στις εγχειρήσεις ήταν κι οι δυο ... στη φυσικοθεραπεία ήταν ο μπαμπάς ... στις φυσικοθεραπείες γιατί οδήγαγε κι αυτά οπότε ήταν εκείνος που πήγαινε κ.τ.λ. βέβαια κάποιες φορές ερχόταν κι η μαμά όταν ας πούμε όμως ήταν ιδιαίτερη περίπτωση δηλαδή είχε πει η φυσικοθεραπεύτρια ότι ... «θέλω να 'ναι και οι δύο οι γονείς ...» [...] η μαμά είναι αυτή που κάνει το κουμάντο ας πούμε σ' όλα αυτά κα γι' αυτό ν' αναζητούσε και τη μαμά ...»).

Περιγράφοντας η Χριστίνα την σχέση με τους γονείς της, όπως αυτή διαμεσολαβήθηκε από την αναπηρία της, διακρίνεται μια διαφοροποίηση στον τρόπο που μεταβολίζει την αναπηρία ο πατέρας σε σχέση με την μητέρα («... γενικά υπήρχε έτσι μια αντίθεση μεταξύ του πατέρα και της μάνας ως προς το ... πώς θα έπρεπε να χειριστούνε μια ... την κατάσταση την δικιά μου ...»). Στο πλαίσιο λοιπόν αναγνώρισης αυτής της γονικής διαφοροποίησης διακρίνεται ένα πεδίο διαφωνίας μεταξύ των γονέων που αφορά στον τρόπο διαχείρισης της αναπηρίας της κόρης («... βέβαια εκεί υπήρχε μια διαμάχη μεταξύ του πατέρα και της μάνας δηλαδή εμ ο μπαμπάς μου ήταν πάντα πιο ... ευαίσθητος κι έλεγε ... έπεφτα κάτω ας πούμε κι έλεγε «το παιδί!» κι η

μάννα μου έλεγε «όχι το παιδί! Άσχη πρέπει να μάθει να σηκώνεται ... δεν μπορεί δηλαδή να τρέχουμε ... πρέπει κάποια στιγμή να μάθει να ... ότι όταν πέφτουμε σηκωνόμαστε να βρει τον τρόπο ... πρέπει να μάθει να επιβιώνει!»)

Η γονική διαφωνία σε σχέση με την κόρη τους, όπως αυτή ενσαρκώνεται στις διαφορετικές «φωνές» του πατέρα και της μητέρας απέναντι στο αίτημα αυτονομίης της, ενδεχομένως ν' αντανakλάται στους φόβους και τις αναστολές της Χριστίνας που συνοδεύουν το αίτημά της να αυτονομηθεί. Η αδυναμία του πατέρα να ενθαρρύνει τις τάσεις αυτονομίης της κόρης του, στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία της, συναντά την αντίθετη στάση της μητέρας, η οποία ανάγει την αυτονομίη της κόρης σε πρωταρχικό στόχο της διαπαιδαγώγησής της, κινητοποιώντας την να «σταθεί στα πόδια» μόνη της.

Από τα παραπάνω λοιπόν θα λέγαμε ότι οι διαφορετικές στάσεις των γονέων απέναντι στο αίτημα αυτονομίης της Χριστίνας, όσο αντίθετες κι αν είναι, φαίνεται να έχουν έναν συμπληρωματικό χαρακτήρα, καθώς η στάση και η συμπεριφορά του ενός τείνει να λειτουργεί αντισταθμιστικά ως προς τη στάση και την συμπεριφορά του άλλου. Με άλλα λόγια, η τάση της μητέρας να θέτει όρια και να αποσύρει την διαθεσιμότητά της απέναντι στο συνεχές αίτημα ικανοποίησης των αναγκών της κόρης της θέτει ένα μέτρο στη τάση του πατέρα να υπερπροστατεύσει την κόρη του, παρέχοντας μια άνευ όρων διαθεσιμότητα που δύναται να αναχαιτίσει κάθε προσπάθεια αυτονομίης της Χριστίνας, και το αντίθετο («... απλά η μαμά πάντα ... εμ επειδή ο μπαμπάς ήταν πολύ διαχυτικός πάντα κρατούσε τα ινία για να μην γίνει ... δηλαδή μην χάσουμε την μπάλα αυτό ...»)

Απέναντι λοιπόν στην «υπέρ- ευαισθησία» του πατέρα που τον κάνει να «λυγίζει» στη θέαση της αναπηρίας του κόρης του, υποκύπτοντας έτσι σε κάθε αίτημά της, υψώνεται η «σπαρτιάτικη» πειθαρχία της μητέρας που ενθαρρύνει την κόρη της να προσπαθήσει χωρίς να της προσφέρεται εκ προοιμίου βοήθεια («... ενώ η μάννα μου είναι το ίδιο σκληρή ... είναι ... Σπαρτιάτισσα εγώ την λέω ενώ δεν έχει καμία σχέση με Σπάρτη πολύ Σπαρτιάτισσα ...»).

II.2 Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση μητέρας – κόρης: Οι προσπάθειες της μητέρας να ανεξαρτητοποιηθεί η κόρη της.

Καθ' όλη της διάρκεια της αφήγησής της, η Χριστίνα επικαλείται διαρκώς τη σχέση της με την μητέρα της, ένδειξη του στενού δεσμού που υπάρχει μεταξύ τους. Όπως διαφαίνεται από την αφήγηση της Χριστίνας, η μητέρα τείνει να είναι πολύ ανοιχτή στην ανάκληση αναμνήσεων από την παιδική ηλικία της κόρης της. Με άλλα λόγια, η μνημονική ανάκληση μιας παιδικής ηλικίας που περιλαμβάνει αναπτυξιακές παρεκκλίσεις εξαιτίας της αναπηρίας δεν φαίνεται να αναχαιτίζει την πρόθεση της μητέρας να μοιραστεί με την κόρη της με λεπτομέρεια αυτές τις αναμνήσεις, καταδεικνύοντας έτσι το βαθμό επικοινωνίας των δύο γυναικών. Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος που η Χριστίνα επιλέγει να αποτυπώσει στην αφήγησή της τις πληροφορίες εκείνες που έρχονται δια στόματος της μητέρας της και αφορούν στα πρώτα χρόνια της ζωής της, χρησιμοποιώντας πρώτο ενικό πρόσωπο και αποδίδοντας αυτούσιες τις περιγραφές της μητέρας της («... έτυχε τότε στο νηπιαγωγείο αυτό κι είχαμε κι ένα ... απ' ό, τι μου 'χει πει η μαμά μου εγώ δεν τα θυμάμαι ... ένα κωφάλαλο παιδί κι αυτά ... κι επειδή η κυρία εκείνη ήταν πολύ ευαισθητοποιημένη έτσι μ' αυτές τις ομάδες ... των παιδιών εε άρχισε σιγά σιγα να μας ... να παίζουμε ομαδικά παιχνίδια μου 'λεγε η μαμά μου κι αυτά και ... εμ «ενώ τον πρώτο καιρό ήσουν κι έκλαιγες μετά σου άρεσε δηλαδή ερχόσουν μου 'λεγες «μαμά η ζωγραφιά μου!» προσπαθούσες όσο το δυνατόν ...» γιατί είχε προσαρμόσει το πρόγραμμα ... της τάξης με βάση και το παιδάκι εκείνο που είχε εκείνο το πρόβλημα ας πούμε και με βάση εμένα ας πούμε κι έκανε πράγματα που μπορούσαμε να κάνουμε όλοι ...»).

Μέσα από το περιεχόμενο των μνημονικών ανακλήσεων της μητέρας αναφορικά με τα πρώτα χρόνια της ζωής της κόρης της, διακρίνεται η αναπαράσταση που φέρει η μητέρα για το βρέφος, όπως αυτή διαθλάται από την αναγνώριση της αναπηρίας. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των αναπαραστάσεων η μητέρα εστιάζει στις τεράστιες προσπάθειες που κατέβαλε η κόρη της ως βρέφος να αυτονομηθεί και να επιβληθεί μόνη της στους κινητικούς της περιορισμούς, χωρίς να αναζητά την βοήθεια κανενός («... και δεν ... δεν μπουσούλησα σερνόμωνα και μάλιστα μου 'λεγε «ζύπναγες και ... επειδή ήθελες να έρθεις δε ... δεν φώναζες σερνόσουνα και έφευγες δηλαδή από το κρεβάτι κάτω ας πούμε άμα σ' είχα στο κρεβάτι πάνω και πήγαινες όσο μπορούσες με τα ... ό,τι μπορούσες να κάνεις ας πούμε ...»).

Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο των αναμνήσεων της μητέρας από την βρεφική ηλικία της κόρης της αφορά στην περιγραφή ενός παιδιού που μπορεί να ξεκινά με μια επιβάρυνση στο έδαφος ύπαρξης κάποιας αναπηρίας, πολύ γρήγορα όμως αναπληρώνει και με το παραπάνω την «χαμένη απόσταση».

Λαμβάνοντας υπόψη το επικοινωνιακό καθεστώς μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η σχέση μητέρας και κόρης γίνεται σαφές ότι, αν και διαμεσολαβήθηκε από την ύπαρξη της αναπηρίας, αυτό δεν επέφερε ρήξη στη σχέση αυτή. Μέσα από την αναγνώριση των δυνατοτήτων της κόρης της και την εστίαση σ' αυτές, η μητέρα κατάφερε να ταυτιστεί μαζί της, αναγνωρίζοντάς την ως κομμάτι του εαυτού της, συντροφεύοντας και υποστηρίζοντάς την καθ' όλη την διάρκεια της αναπτυξιακής της πορείας, ανακουφίζοντας την από το άγχος που διακινούσε ένα «τραυματισμένο» σώμα που συνεχώς άλλαζε, νοηματοδοτώντας της αυτές τις αλλαγές («... βέβαια η μητέρα μου με τον πιο ωραίο τρόπο κάθισε και μου είπε ολόκληρο παραμύθι για όλο αυτό που πιστεύω από γενιά σε γενιά μπορεί να τα λέω στα εγγόνια μου μεθαύριο και μου το εξήγησε πάρα πολύ όμορφα ...»). Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, συγκροτήθηκε μια σχέση εμπιστοσύνης όπου η Χριστίνα δύνατο να θέσει ερωτήματα και να μοιραστεί ανησυχίες σε σχέση με την αναπηρία της, χωρίς προκαταλήψεις, δισταγμούς κι αναστολές («... στη μητέρα άρχισα κι ανοιγόμουνα ... επειδή είχα τότε ... είχα αρχίσει κι είχα και ερωτικές σχέσεις κ.τ.λ. ... η πρώτη μου ερωτική σχέση πολλές απορίες που είχα όσον αφορά το σώμα μου κάποιες απορίες [...] μόνο η μητέρα μου θα μπορούσε να μου απαντήσει σ' όλα αυτά ...»).

Όπως διαφαίνεται από την αφήγηση της Χριστίνας, κύριο μέλημα της μητέρας στη διαπαιδαγώγηση της κόρης υπήρξε η προσπάθεια αυτονόμησής της στο έδαφος αναγνώρισης των λειτουργικών περιορισμών που αντιμετώπιζε εξαιτίας της αναπηρίας της («... ίσως επειδή από δευτέρα λυκείου μένω μόνη μου πάνω και το 'κανε κι η μάνα μου επίτηδες για να ανεξαρτητοποιηθώ τελείως ... δηλαδή να καθαρίζω το δωμάτιό μου γιατί κάτω μου τα καθάριζε όλα ... όχι μόνο σε 'μένα και στ' άλλα παιδιά ενώ πάνω ... ενώ είχε κλειδί ... εντάξει όταν γύρναγα από το σχολείο ήταν στρωμένο το κρεβάτι κι αυτά αλλά πολλές φορές Σαββατοκύριακο μου 'λεγε «θα βάλεις σκουπά τι θα κάνεις ... θα πλύνεις 'κανα πιάτο;» κι έλεγα «ρε μαμά εντάξει ...» λέω «δικός μου δεν ...» και μετά υπήρχε άλλη διαμάχη «δικός μου δεν είναι ο χώρος άσε με να τον κάνω ό,τι θέλω ...»). Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, η μητέρα ωθεί την κόρη να δοκιμάσει

πράγματα, άρροντας τις όποιες αναστολές στο έδαφος των περιορισμών της, σε μια αναζήτηση του εαυτού της όπως αυτό ορίζεται από την αναγνώριση των προσωπικών της ορίων («... μου λέει «θες να το κάνεις κάντο ... αφού αυτό θες να το κάνεις ρε παιδί μου μ' όλα τα ρίσκα!»).

Η μητέρα παροτρύνει την κόρη της να «σταθεί στα πόδια της» με τρόπο σταθερό, κυριαρχώντας έτσι των περιορισμών που επιβάλλει η κινητική της αναπηρία («θα πατάς στα πόδια σου ...»). Η θέση αυτή της μητέρας φαίνεται να διαμεσολαβείται από δικά της βιώματα που αφορούν στην σχέση εξάρτησης που έχει διαμορφώσει με τον σύζυγό της. Η ίδια φαίνεται να ακολουθεί τον σύζυγό της στις επαγγελματικές του δραστηριότητες, χωρίς να είναι σε θέση να διαμορφώσει μια θέση αυτόνομη πέραν του επαγγελματικού σχεδιασμού του συζύγου της («... κι η μάνα μου έλεγε «καλά συγγνώμη και τι ... θα κάθεται να στηρίζεται στον καθένα μεθαύριο ... θα κάνει μια οικογένεια και θα μείνει σπίτι της να μεγαλώνει τα παιδιά;» ... κι ίσως κι επειδή κι η μάνα μου ... λόγω της οικογένειας και λόγω των μεταθέσεων που είχαμε δεν δούλεψε ποτέ της έχουνε βγει πολλά απωθημένα και που δεν θέλει να τα 'χουν τα παιδιά της [...] θα 'χεις εσύ τα δικά σου λεφτά δεν θα ζητάς «δώσε μου να πάω να πάρω» ... θα πας εσύ και θα το κάνεις και θα 'σαι ανεξάρτητη σ' αυτό τον τομέα!»).

Η αντικειμενική και αμερόληπτη στάση της μητέρας, που δεν διστάζει να επιβραβεύσει την κόρη της αλλά και να της επισημάνει την αστοχία της, φαίνεται να κινητοποιεί την Χριστίνα, με αποτέλεσμα να προσπαθεί περισσότερο να ανταποκριθεί στις προσδοκίες της μητέρας της κερδίζοντας έτσι το «μπράβο». Συνήθως το πεδίο αυτό αφορούσε στις προσπάθειες αυτονόμησής της («... πιο πολύ αν σου πω ότι πιο πολύ το 'κανα στη μάνα μου αυτό είχε μεγάλη επιρροή η μάνα μου πάνω μου ... κι ήθελα πολύ επειδή η μάνα μου ίσως ... ξέρεις ... ξέρεις τι ... ίσως επειδή ήξερα ότι η μάνα μου είναι αντικειμενική ... ήξερα ότι αν δεν το κάνω καλά δεν θα μου πει μπράβο ... γι' αυτό ήξερα ότι ... εμ ήθελα πολύ ν' ακούσω αυτό ...»).

Σύμφωνα με την Χριστίνα, η μητέρα της ποτέ δεν την διέκρινε από τα άλλα παιδιά της, διαμορφώνοντας έτσι μια «ειδική κατηγορία» προσδοκιών που διαμεσολαβούνταν από την αναγνώριση της αναπηρίας της κόρης της («... και μια μητέρα η οποία ναι μεν ήταν προστατευτική αλλά όπως θα ήτανε ... όπως ήταν και με τ' άλλα της παιδιά που δεν είχαν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα ... κινητικό το ... υγείας τέλος πάντων ...»).

Όπως εξάλλου φαίνεται από την αφήγηση της Χριστίνας, η αναγνώριση της αναπηρίας της μεταβολίζεται με τρόπο αποδραματοποιημένο στον λόγο της μητέρας, όπως αυτός έρχεται δια στόματος της κόρης της, εντάσσοντάς την μέσα σ' ένα γενικότερο πλαίσιο δυσκολιών σύμφυτων με την φθαρτότητα της ανθρώπινης ύπαρξης («... την μαμά μου που μου λέει «σου 'δωσε έναν σταυρό ο Θεός ... θα τον κουβαλήσεις κι όπως τον κουβαλάνε κι άλλοι άνθρωποι έτσι θα τον κουβαλήσεις κι εσύ κι όσο μπορούμε κι εμείς θα 'μαστε δίπλα σου ...» δηλαδή ποτέ δεν με ξεχώρισε ποτέ δεν μου 'πε «μην βγεις έξω γιατί μπορεί να σε κοιτάνε ...» ή να με κλείσει στο σπίτι να μην μ' έχει ...»). Με άλλα λόγια, η μητέρα αναγνωρίζει την διαφορετικότητα όχι στο έδαφος της αναπηρίας αλλά των προσωπικών χαρακτηριστικών που φέρει ο καθένας και που του προσδίδουν μια ξεχωριστή, μοναδική ταυτότητα που δεν εξαντλείται στην ύπαρξη ή όχι κάποιας αναπηρίας. Στόχος αυτής της γενίκευσης είναι ίσως η προσπάθεια εξομάλυνσης της όποιας διαφορετικότητας στο έδαφος των περιορισμών που θέτει η αναπηρία της κόρης της («... όπως είναι όλοι οι άλλοι είσαι κι εσύ δεν έχεις κάτι ... να χωρίσεις ούτε κάτι να πεις ότι «α! εγώ δεν το 'χω!»). Συνεπώς, στο πλαίσιο αναγνώρισης που θέτει την «δυσκολία» ως κοινό παρανομαστή στην πορεία ζωής των ανθρώπων, η μητέρα επιχειρεί να εξομοιώσει διαφορετικές καταστάσεις προκειμένου να υπεκφύγει του ενδεχόμενου να στιγματίσει την κόρη της. Η προσπάθειά της αυτή να αποδραματοποιήσει την αναπηρία της κόρης της, εξομοιώνοντάς την ως γεγονός με άλλες συνθήκες, ενδεχομένως καθρεφτίζει την δυσκολία της να σταθεί σ' αυτό που συμβαίνει στην Χριστίνα («... η μητέρα μου δεν ανεχότανε για 'μένα ν' ακούσει ... δηλαδή μόλις ένιωθε ότι εμ «το κακόμοιρό τι περνάει!» ένιωθε πολύ ... αντιδρούσε κι έλεγε «Γιατί το κακόμοιρο; ... Τι περνάει; ... Δηλαδή όπως εσύ ας πούμε μπορεί να έχεις μυωπία και να μην βλέπεις έτσι κι η Χριστίνα έχει ... αυτό το πρόβλημα ας το πούμε ...»).

Π.3 Η αναπαράσταση της μητρότητας όπως αυτή καθρεφτίζεται στην επιθυμία της να αποκτήσει ένα παιδί.

Μιλώντας η Χριστίνα για την σχέση με την μητέρα της και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτής, αναφέρεται στην δική της επιθυμία να αποκτήσει ένα παιδί. Μέσα από μια ταύτιση με την μητέρα της η Χριστίνα υποστηρίζει ότι όταν θα γίνει μητέρα θα φροντίσει να διαπαιδαγωγήσει το παιδί της με τον τρόπο που διαπαιδαγόγησε εκείνη η μητέρα της, εμμένοντας πολύ στη προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης του, καθιστώντας έτσι την παρότρυνση αυτονόμησης μια

διαγενεακή προτεραιότητα («... εγώ θέλω να είναι ανεξάρτητο ... και μεθαύριο όταν μεγαλώσει να 'ναι ακόμα πιο ανεξάρτητο δηλαδή ... να ... να μην φεύγω από το σπίτι και να λέω «πω πω τώρα τι θα κάνει; ... Πώς θα στρώσει το κρεβάτι ... πώς θ' ανάψει το *air condition*;» θέλω να τα μαθαίνει όλα αυτά ...»).

Όπως υποστηρίζει η Χριστίνα, η άφιξη ενός παιδιού θα την ολοκληρώσει. Τα συναισθήματα που της διακινεί και οι αντιδράσεις που της προκαλεί το ενδεχόμενο να γίνει μητέρα αποκαλύπτουν την ένταση των επενδύσεων στο εν λόγω γεγονός. Μάλιστα, απέναντι στο ενδεχόμενο να γίνει μητέρα, η Χριστίνα εκδηλώνει ήδη «άγχος αποχωρισμού», αρνούμενη ν' αφήσει το φαντασιακό μωρό από τα χέρια της.

Αν και η παραπάνω τάση της Χριστίνας φαίνεται να έρχεται σε αντιδιαστολή με το αίτημα που αρχικά φέρνει, σχετικά με μια διαπαιδαγώγηση που θα στηρίζεται στη προσπάθεια αυτονομησης του φαντασιακού παιδιού της, στην πραγματικότητα είναι συνεπής με τον τρόπο που βίωσε την δική της μητέρα, αναδεικνύοντας τα στάδια εξέλιξης της σχέσης αυτής. Σύμφωνα με την Χριστίνα, η πρώτη αντίδραση της μητέρας μετά την ανακοίνωση της αναπηρίας της κόρης της ενείχε έναν «υπέρ»-προστατευτικό χαρακτήρα, κάτι στο οποίο η Χριστίνα δεν στέκεται καθόλου στην αφήγησή της προβαίνοντας απλά και μόνο σε μια αναφορά («... αλλά είχε φρικάρει εντάξει τον πρώτο καιρό δηλαδή ... εμ της είχε βγει αυτή ... απ' ό,τι μου 'χει πει τουλάχιστον η προστατευτικότητα ...»). Ενδεικτικό της αναφοράς αυτής είναι το γεγονός ότι η Χριστίνα υπαινίσσεται την «υπέρ» - προστατευτική συμπεριφορά της μητέρας της, που ακολούθησε την πρώτη περίοδο μετά την γέννησή της, αφήνοντας να εννοηθεί ότι ήταν αποτέλεσμα της ψυχικής αναστάτωσης που της προκάλεσε το γεγονός της αναπηρίας της. Συνεπώς, μέσα από την αναγνώριση αυτή γίνεται κατανοητό ότι οι προσπάθειες της μητέρας να ανεξαρτητοποιηθεί η Χριστίνα δεν υπήρξαν αποτέλεσμα μιας αυθόρμητης αντίδρασης, αλλά μιας δευτερογενούς μητρικής στάσης και συμπεριφοράς.

Π.4 Η σχέση πατέρα – κόρης: Η αναπαράσταση του πατέρα .

Περιγράφοντας τον πατέρα της μέσα από το μνημονικό υλικό που ανασύρει η μητέρα της και αφορά στα πρώτα χρόνια ζωής της, η Χριστίνα περιγράφει μια τρυφερή και ψυχικά διαθέσιμη προ-οιδιπόδεια πατρική φιγούρα, που ανταποκρινόταν με επάρκεια στο αίτημα φροντίδας και προστασίας του αναπτυσσόμενου βρέφους («... σ' έπαιρνα εγώ αγκαλιά το βράδυ ... και δεν κοιμόσουνα ... τίποτα το μάτι γαρίδα ... μόλις σ'

έπαιρνε ο πατέρας σου επειδή ήταν πιο ψηλός ... και σου άρεσε πιο πολύ το ύψος μάλλον το ύψος δεν ξέρω τι κι επειδή σου μίλαγε όλη την ώρα μπορεί να ήταν όρθιος και να σε πήγαινε και να κοιμόταν όρθιος αλλά δεν σταμάταγε να σου μιλάει και να σου τραγουδάει ... εε ήσουν εκεί ρε παιδί εκεί ... και μόλις σ' αφήναμε στη κούνια ... το μάτι γαρίδα ενώ κοιμόσουνα με λήθαργο στην αγκαλιά του μετά το μάτι γαρίδα ...» αλλά έτσι ήτανε και με τ' άλλα του τα παιδιά δηλαδή δεν μου είπε ότι ... «με 'σένα ας πούμε λόγω ...»).

Μεγαλώνοντας και φέροντας η Χριστίνα και δικές της μνημονικές καταγραφές, αναφορικά με την πατρική παρουσία, το συναίσθημα που επενδύει την αναπαράσταση του πατέρα αρχίζει να αλλάζει, καταδεικνύοντας την αδυναμία ενός υπέρ-διαθέσιμου πατέρα να εγγυηθεί το πλαίσιο, θέτοντας όρια στη σχέση του με τα παιδιά του («... πάντα η μάμα ήταν αυτή που ... κυριαρχούσε στις τιμωρίες κι όλα αυτά ... εεε ήταν ο «Λάκης ο γλυκούλης» ας τον πούμε έτσι (γελάει) ο οποίος τον έκανες ό,τι ήθελες και γινόταν χόμα για τα παιδιά του ...»).

Η αδυναμία του πατέρα να τηρήσει μια σταθερή θέση απέναντι στα παιδιά του, θέτοντας ξεκάθαρα όρια, δυσαρεστεί την Χριστίνα, που φαίνεται να επιζητά μια άλλη πατρική τοποθέτηση, που θα καθιστούσε τον πατέρα της ικανό να μπορεί να πάρει απόσταση από την επιθυμία της, χωρίς να υποκύπτει («... καμιά φορά και στον αδερφό μου του λέω ... εμ «μην βλέπεις όπως αντιδράει ο μπαμπάς πρέπει να 'σαι λίγο πιο σκληρός ...»).

Η χαρακτηριστική δυσκολία του πατέρα να θέσει όρια στη σχέση με τα παιδιά του βρίσκει άλλοθι στην αναγνώριση των περιορισμών που θέτει η αναπηρία στην κόρη του, καθιστώντας έτσι αδύνατη κάθε προσπάθεια ελέγχου της δυσκολίας αυτής και δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος εκδήλωσης μιας επιτρεπτικής συμπεριφοράς («Εννοώ ότι όταν έδινε ασκήσεις η φυσικοθεραπεύτρια στο σπίτι ... εντάξει κάποια ... εγώ ζητούσα τον πατέρα μου γιατί ήξερα ότι είναι ελαστικός δηλαδή ήξερα ότι θα κλείσουμε τη πόρτα στο δωμάτιο θα του πω «πω πω μπαμπά βαριέμαι ...» και ο μπαμπάς θα κάνει πως κάνουμε γυμναστική κι επειδή με λυπότανε ας πούμε έλεγε ότι «εντάξει κάναμε γυμναστική!» η μαμά όμως επειδή το ήξερε αυτό ... μ' αναλάμβανε η μαμά ...»).

Π.5 Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση πατέρα – κόρης: Ένας υπέρ-προστατευτικός πατέρας.

«... ναι μεν τον αγαπάω ... αλλά τον θεωρώ ότι ... εμ ίσως δεν ταιριάζω δεν ξέρω ... τον θε ... δεν τον έχω δηλαδή όπως όλα τα κοριτσάκια ... πρότυπο ... με τίποτα ...».

Η σχέση πατέρα – κόρης διαμεσολαβείται εξολοκλήρου από τον περιορισμό που επιφέρει η αναπηρία της Χριστίνας, δημιουργώντας μια συνθήκη όπου ο πατέρας εγκαλείται διαρκώς να διασφαλίσει το «αδύναμο μέλος». Μέσα από την αναγνώριση της αδυναμίας, που φαίνεται να κατακλύζει την αναπαράσταση που φέρει ο πατέρας για την κόρη του, αδυνατεί να αναγνωρίσει τις τάσεις αυτονομίης της Χριστίνας θέτοντας διαρκώς φραγμούς και αναστέλλοντας την όποια προσπάθεια ενηλικίωσής της, καθιστώντας την το «αιώνιο παιδί» (*«... όταν αποφάσισα να πάρω δίπλωμα ... να πάρω αμάξι που ήταν το πρώτο black out για εκείνον γιατί λέει «ζαφνικά θα πάρει αμάξι θα ανεξαρτητοποιηθεί σ' έναν βαθμό» και δεν μπορούσε να το δεχτεί λέει «τι εσύ θα οδηγάς; Με τι ικανότητα;»*).⁸⁷⁹ Στο πλαίσιο αυτής της αναπαράστασης που φέρει ο πατέρας για την κόρη του, εκφράζεται μια διαρκής ανάγκη εποπτείας και υποστήριξης, ανεξαρτήτως δικού της σχετικού αιτήματος, γεγονός που καταδεικνύει την αδυναμία του να «εκχωρήσει» την ευθύνη του εαυτού της στην ίδια, με αποτέλεσμα όσο το αίτημα ανεξαρτησίας της Χριστίνας να ενδυναμώνεται, τόσο εντονότερη να γίνεται η ρήξη με τον πατέρα (*«... πιο μικρή ήμουν πολύ δεμένη και ... εμ δηλαδή έπινα νερό στο όνομά του στο ... στο ... με τον πατέρα μου ... εεε μετά όταν άρχισα πιστεύω ότι η ωρίμαση με ... ωρίμασα ... ωρίμασα μέσα μου και συνειδητοποίησα ότι ο πατέρας μου ναι μεν μ' αγαπάει αυτό αλλά μου κάνει κακό σ' ένα βαθμό ...»*).⁸⁸⁰

Με άλλα λόγια, ο πατέρας στην αφήγηση της Χριστίνας είναι αυτός που την φέρνει διαρκώς αντιμέτωπη με το «έλλειμμά». Κατά συνέπεια η υπέρ-προστατευτική συμπεριφορά του πατέρα φαίνεται να διαμορφώνει το πλαίσιο μέσα στο οποίο η

⁸⁷⁹ Θα λέγαμε ότι ενδεχομένως πρόκειται για έναν πατέρα του οποίου η δυσκολία να αποχωριστεί την κόρη του βρίσκει άλλοθι στο έδαφος των περιορισμών της. Η τάση του πατέρα να την ελέγχει, καθοδηγώντας τις επιλογές της και κατευθύνοντας την πορεία ζωής της, την καθιστά ιδιαίτερα υποβόλιμη, παρομοιάζοντας τον εαυτό της με «πρόβατο» (*«... με κάνει και είμαι ... εμ το προβάτι που θέλει πάντα δίπλα του ... έναν βοσκό για να το κατευθύνει και ότι ... εμ μην πάθω κάτι κτλ ...»*)

⁸⁸⁰ Η στάση αυτή του πατέρα φαίνεται να βρήκε ηχηρή αντίδραση όταν η Χριστίνα έφτασε στην ηλικιακή φάση της εφηβείας, όπου επιχείρησε να «σπάσει τα δεσμά», διεκδικώντας την αυτονομίης της κι αναλαμβάνοντας την ευθύνη του εαυτού της (*«... δεν καθόμουν να ' ασχοληθώ δηλαδή έλεγα «εγώ θα πάω να το πάρω κι εντάξει ας λέει ότι θέλει εκείνος» δηλαδή πολλές φορές θα έκλεινα το κινητό κι ήμουν κι οδηγώ και μου 'λεγε «γιατί το 'χεις κλειστό το κινητό;» «Γιατί ...» του λέω «δεν μπορώ να μ' ενοχλείς ... πρέπει να καταλάβεις ότι οδηγώ ότι είμαι είκοσι ... πόσο χρονών ας πούμε δηλαδή ηρέμησε!»*).

Χριστίνα διαφοροποιείται έναντι των αδερφών της («... ήταν πάρα πολύ ... εμ ... προστατευτικός με 'μένα περισσότερο απ' όλα του τα παιδιά δηλαδή ο πατέρας μου μπορώ να πω ότι ... μ' έχει ξεχωρίσει λίγο απ' όλα τα παιδιά ... κι από τα δυο του παιδιά ...»).

Επιχειρώντας μια υπόθεση σχετικά με την υπέρ-προστατευτική συμπεριφορά του πατέρα θα μπορούσαμε να πούμε με κάθε επιφύλαξη ότι ενδεχομένως είναι το αποτέλεσμα της φαντασιακής του προσπάθειάς να «αμβλύνει» το έλλειμμα της κόρης του μέσα από την δική του υπέρ-διαθεσιμότητα. Στην πραγματικότητα βέβαια μια τέτοια προσπάθεια ουσιαστικά μεγεθύνει τον περιορισμό, καθιστώντας το άτομο ανίκανο να κάνει το οτιδήποτε μόνο του, αποκαλύπτοντας έτσι το καθεστώς των γονικών προσδοκιών όπως αυτές διαμεσολαβούνται από την αναπαράσταση της αναπηρίας («... ο πατέρας μου πάντα ακόμα και στις εγχειρήσεις ήτανε ... εμ δηλαδή έβγαζα τους γύψους ξέρω 'γω κι ήθελε εκείνη την ώρα εγώ ν' αρχίσω να τρέχω ... δηλαδή είχε ανυπομονησία κι όταν δεν γινόταν αυτό απογοητευόταν ...»).

Στην αφήγηση λοιπόν της Χριστίνας είναι ευδιάκριτο το αμφιθυμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι προσδοκίες του πατέρα σε συνάρτηση με τα επιτεύγματα της κόρης του, καθώς φαίνεται είτε να μην περιμένει «τίποτα» από εκείνη, είτε να περιμένει να κατορθώσει το «ακατόρθωτο». Σε κάθε περίπτωση η Χριστίνα αδυνατεί να καταδείξει το δυναμικό που έχει στον πατέρα της, αδυνατώντας έτσι να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του και επιβεβαιώνοντας στο μυαλό του την αναπαράσταση που «φέρει» ο ίδιος για εκείνη, ώστε να καθιστά δικαιολογημένο τον τρόπο που σχετίζεται απέναντί της («... όλο αυτό ... του έβγαине μετά ότι «αχ! το παιδί μου δεν 'έγινε καλά ... οπότε πρέπει να είμαι εδώ βράχος δίπλα του να μείνω κοντά να ...»»). Συνεπώς, η αναγνώριση αυτή διαμεσολαβεί την σχέση πατέρα –κόρης, δημιουργώντας μια συνθήκη όπου καθίσταται δυσθεώρητη κάθε «επιτυχία» της κόρης, ως μη συμβατή με τις πατρικές προσδοκίες («... ο πατέρας μου δεν το περίμενε ότι θα πέρναγα ... δηλαδή σε φάση που μου είπε «πλήρωσε να σε περάσουνε;» δηλαδή τέτοια φάση που ... εγώ εκεί απογοητευόμουν κι έλεγα «γιατί τι είμαι πια!»). Η άρνηση του πατέρα να αναγνωρίσει τις δυνατότητες της Χριστίνας, αμφισβητώντας κάθε διάκριση της κόρης του δημιουργεί το συγκρουσιακό εκείνο πλαίσιο μέσα στο οποίο η κόρη, υπεραμυνόμενη των επιτευγμάτων της, επιτίθεται στον πατέρα της καταλογίζοντάς του εμπάθεια («...πηγαίναμε να δώσω τα μαθήματα κι αυτά και μετά έβγαίναν τ' αποτελέσματα και τα πέρναγα μου λέει «πως τα περνάς διαβάζεις;» δηλαδή ακόμα κι

εκεί «μα ...» του λέω «τι περιμένεις ...» λέω «δηλαδή τι ... θεωρείς ότι με ξέρουν αφού δίνω γραπτά δεν δίνω προφορικά»). Ως εκ τούτου, η αδυναμία του πατέρα να αναγνωρίσει την κόρη του ως «ίση μεταξύ ίσων» τροφοδοτεί τις προσπάθειές της Χριστίνας να αποποιηθεί των όποιων περιορισμών της ως απόρροια της αναπηρίας της, με στόχο να αποδείξει στον πατέρα της ότι αγωνίζεται «επί ίσοις όροις» χωρίς να ζητά από τους γύρω της μια ιδιαίτερη μεταχείριση («... δεν μ' ενδιέφερε δε ... δεν θυμάμαι ποτέ τον εαυτό μου να ήθελα να του δείξω ας πούμε ... απλά εντάζει τώρα όταν τέλειωσα τη σχολή κάποια πράγματα το 'κανα καθαρά από θέμα εγωισμού ότι ... εντάζει μπορεί να είμαι από τις πρώτες μαθήτριες ούτε το 'παιζα ποτέ κάτι τέτοιο ... κι αυτό που του χτύπαγα πάντα είναι ότι ... «θα μπορούσα ... κάλλιστα να ... να είχα εκμεταλλευτεί κάποια πράγματα και να 'χα βγάλει και καλύτερο βαθμό πτυχίου ας πούμε δεν το 'κανα ...» του λέω «έδινα κανονικά γραπτά ... και ... τώρα το πτυχίο γράφει «καλώς» δεν γράφει «λίαν καλώς»).

Ακόμα λοιπόν και το ενδεχόμενο «επιβράβευσης» εκ μέρους του πατέρα διαμεσολαβείται από την ιδιαίτερη συνθήκη μέσα στην οποία συντελείται η προσπάθεια της κόρης του, με αποτέλεσμα η «επιβράβευση» να επενδύεται από το ψυχικό καθεστώς που επιβάλλει η αναγνώριση του ελλείμματος («... ακόμα και τέλεια να το έκανα ήξερα ότι ρε παιδί μου θα ήταν πάλι με το ύφος το «άντε μωρέ τα κατάφερες ... μπράβο!» δηλαδή ... αλλά δεν το εννοούσε ...»). Οι χαμηλές προσδοκίες του πατέρα αναφορικά με τα αποτελέσματα των προσπαθειών της κόρης του την φέρνουν αντιμέτωπη με το έλλειμμα το οποίο επιχειρεί να διαχειριστεί συγκρίνοντας την αναπηρία της, στο έδαφος των λειτουργικών περιορισμών που αυτή επιβάλλει, με άλλες αναπηρίες που προκαλούν μεγαλύτερου βαθμού λειτουργικά ελλείμματα («... δηλαδή τέτοια φάση που ... εγώ εκεί απογοητευόμουν κι έλεγα «γιατί τι είμαι πια!» δηλαδή εδώ άλλα παιδιά χωρίς να θέλω να θίξω ότι υπάρχουν χειρότερες καταστάσεις κι αυτά αλλά άλλοι είναι σε καροτσάκι ας πούμε και οδηγάνε ή δεν έχουν πόδι ... δηλαδή που 'ναι κάτι ακόμα πιο ακραίο γιατί όχι εγώ ...»).

⁸⁸¹ Ενδεικτικό των χαμηλών προσδοκιών που τρέφει ο πατέρας για την κόρη του καταδεικνύεται στη παρότρυνσή του να επιλέξει ένα επάγγελμα που δεν θα έχει υψηλές απαιτήσεις («... ο πατέρας μου δεν χάρηκε ... ο πατέρας μου μ' είχε φανταστεί ας πούμε δασκάλα ... κάτι εύκολο κάτι ... που μένει εκεί κατά τα λεγόμενα του ...»). Κόντρα στην επιθυμία του πατέρα της, η Χριστίνα επιλέγει ένα επάγγελμα που όπως η ίδια αναφέρει έχει υψηλές απαιτήσεις όσον αφορά στο κομμάτι της κατάρτισης, καθώς χρειάζεται μια διαρκή εξειδίκευση και ενημέρωση, που απαιτεί υψηλό βαθμό δέσμευσης («... κι ένα από τα πράγματα που μ' αρέσει σ' αυτή τη δουλειά είναι ότι ... δεν μένεις σ' αυτά που έμαθες πριν από δέκα χρόνια προχωράς πας σεμινάρια μαθαίνεις καινούργια πράγματα κι εξελίσσεσαι σαν άνθρωπος αλλά και σαν ... επαγγελματίας ... γιατί εγώ κουράζομαι εύκολα με καταστάσεις ... βαριέμαι εύκολα κι αυτό ήταν

Επίσης, στην αφήγηση της η Χριστίνα υποστηρίζει ότι η στάση του πατέρα απέναντί της, ενδεχομένως να ορίζεται από ένα συναίσθημα λύπησης στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών που αντιμετωπίζει («... εντάζει σίγουρα πάντα υπάρχει ... στο πίσω μέρος του μυαλού του ότι ... εεε «τι περνάει!» ... δηλαδή πολλές φορές θα μου πετάξει έτσι το υπονοούμενό του ότι «περνάς δύσκολα ...» κι αυτά [...] «τι τραβάς!» ας πούμε ξέρω 'γω ...»). Μάλιστα, όπως περιγράφει η Χριστίνα, ο πατέρας της σε συγκεκριμένες κοινωνικές συγκυρίες τείνει να «χρησιμοποιεί» την αναπηρία της με τέτοιο τρόπο ώστε να διακινεί στους γύρω του συναισθήματα λύπησης, κερδίζοντας έτσι ενδεχομένως ευνοϊκότερης μεταχείρισης. Με άλλα λόγια, η συνδιαλλαγή με τον άλλον φαίνεται να θέτει το πλαίσιο στο οποίο ο πατέρας εκφράζει το δικό του συναίσθημα σε σχέση με την αναπηρία της κόρης του. Εξάλλου, εμμένοντας ο πατέρας στην αναπαράσταση που φέρει για την Χριστίνα, αναπαράσταση η οποία κατακλύζεται από τους περιορισμούς που επιβάλλει η αναπηρία της, ενδεχομένως να θεωρεί ότι αυτό που μπορεί να διασφαλίσει την πορεία της κόρης του και την επίτευξη κάποιων στόχων είναι η επίκληση μιας «διαίτερης μεταχείρισης» από τους γύρω της, προβάλλοντας έτσι τον περιορισμό της κι όχι τις ικανότητές της («... εντάζει ρε παιδί μου το κάνει μ' έναν τρόπο ... που κλαίγεται ... δηλαδή εγώ δεν μπορώ την κλάψα δηλαδή δεν μπορώ όταν ... ας πούμε έχουνε παρκάρει στη θέση μου ... την αναπηρική να κάνει σαν παλαβός γιατί έχουν παρκάρει ας πούμε κι ότι ... εμ να κάνεις λες κι έχεις το παιδί με το αμαξίδιο ας πούμε ... δεν ... δεν λέω ότι ... εμ δεν το συγκρίνω με τη κακή έννοια αλλά κατάλαβες πώς το λέω ... δηλαδή δεν μπορείς να φωνάζεις μπροστά στους αστυνομικούς ... εμ και να μου λες «μην βγεις έξω ... για να μην σε δούνε για να ...» δηλαδή όλα αυτά εμένα δεν μ' αρέσουν ...»). Με άλλα λόγια, για τον πατέρα η διεκδίκηση δικαιωμάτων στο έδαφος της αναπηρίας της κόρης του, φαίνεται να μην είναι αυτονόητη αλλά να χρήζει της εύνοιας των γύρω του, που επιτυγχάνεται μέσω της επισήμανσης του «ελλείμματος» προκειμένου να διασφαλίσει το αυτονόητο («... επειδή ακριβώς έχεις τα δικαιώματα της αναπηρίας ... δεν χρειάζεται να κλαφτείς δηλαδή αν πήγαινε απλά κι έλεγε ... «ξέρεις κάτι είναι αναπηρικό τ' αμάξι κι έχουνε

κάτι που μου άρεσε ...»). Σύμμαχο σ' αυτή της την επιλογή βρίσκει την μητέρα της, η οποία την ενθαρρύνει και την κινητοποιεί να ακολουθήσει το επάγγελμα της επιλογής της, παραβλέποντας τις παραινέσεις του πατέρα που εστιάζουν τόσο στη δυσκολία επαγγελματικής αποκατάστασης, όσο και στην αδυναμία της κόρης του να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός τέτοιου επαγγέλματος («... ο πατέρας μου δεν ήταν ότι χάρηκε πάρα πολύ τον άγχωνε πάρα πολύ το γεγονός ότι «μετά τι;» ... «Ωραία εσύ τελειώνεις και μετά τι;» Η μάνα μου ήταν πάντα πιο ... ότι «ναι είναι η δουλειά που σου πάει ...» το ήξερε ότι ... γιατί με ήξερε καλύτερα από τον πατέρα μου ... εε «και σου πάει και θα πας καλά ...» κ.τ.λ. και μου έδινε κουράγιο ...»).

παρκάρει στη θέση μας ...» γιατί έχει τις πινακίδες του αυτοκινήτου μου τα πάντα έχει η πινακίδα πάνω ... δηλαδή δεν θα μπορούσε να το αμφισβητήσει ο αστυνομικός εννοείται αυτό ... δεν χρειάζεται να κάτσεις μία ώρα να λες στον αστυνομικό τι ... τι έχω εγώ ... δεν τον αφορά ...»).

Απέναντι λοιπόν στην επίκληση της αδυναμίας της κόρης του στη συνδιαλλαγή με τους γύρω του, με στόχο την ανακίνηση συναισθημάτων λύπησης, η Χριστίνα φαίνεται να αντιδρά με θυμό («... αλλά πλέον τον ... τον βάζω στη θέση του δηλαδή έχω έτσι μια μεγαλύτερη επίθεση απέναντί του ... γιατί πλέον είμαι πιο μεγάλη κι ό,τι έχω χίσει τόσο καιρό ... δεν μπορώ πάλι να ξαναγυρίσω πίσω ... δεν μπορώ πάλι να με γυρνάς, γιατί εντάξει επηρεάζεσαι δεν μπορείς να μην επηρεαστείς και δεν τ' αφήνω να επηρεαστώ σε τέτοιο βαθμό ώστε να ν' αρχίσω πάλι την κατηφόρα ...»).

Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι όσο ο πατέρας επικαλείται την αναπηρία της κόρης του με περισσή ευκολία, τόσο η Χριστίνα θα αποποιείται τους περιορισμούς της αρνούμενη ενδεχομένως να αιτηθεί βοήθεια από τους γύρω της («... αλλά δεν θέλω κανένας ούτε ο ίδιος μου ο πατέρας ούτε η ίδια μου η μάνα ... να με βγάλει εμένα από την δύσκολη θέση θα στο 'λεγα κι εγώ δεν είχα λόγο να μην στο πω ...»). Με άλλα λόγια, απέναντι στη πατρική αμφισβήτηση, η Χριστίνα απαντά με πείσμα στοχεύοντας στην επίτευξη του στόχου προκειμένου να διαψεύσει τις αρνητικές προσδοκίες του πατέρα και να κερδίσει την αναγνώρισή του. Ως εκ τούτου, η απορριπτική στάση του πατέρα φαίνεται να δημιουργεί ένα πεδίο πρόκλησης για την Χριστίνα, όπου πολλές από τις μετέπειτα επιλογές της τείνουν να καθορίζονται από την ανάγκη της να αποδείξει στον πατέρα της τις δυνατότητές της (**Συνεντευκτής:** αν οι επιλογές που έκανες αργότερα στη ζωή σου ... τ' ότι πήγες σ' ένα πανεπιστήμιο [...] ... έτσι όπως έχεις σχεδιάσει σ' ένα βαθμό τη ζωή σου ... κινήθηκες ή υποκινήθηκες εε ... από την ανάγκη σου να του αποδείξεις ότι έχεις ικανότητες;

XPI: Βέβαια νομίζω ότι παίζει ένα ρόλο [...] ... ίσως υποσυνείδητα να έπαιξε ένα ρόλο αλλά όχι τον σημαντικότερο ...»)⁸⁸²

⁸⁸² Απέναντι στην αμφισβήτηση του άλλου η Χριστίνα ενδεχομένως αναγνωρίζει την πατρική αμφισβήτηση, την οποία συνεχώς επιχειρεί ν' ανατρέψει επισημαίνοντας τις ικανότητές της («... άμα μου πεις μια φορά δεν μπορείς θα το προσπαθήσω 10 για να το καταφέρω ...»).

III. Η ΑΦΥΠΝΙΣΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΙΚΩΝ ΕΝΟΡΜΗΣΕΩΝ

III.1 Τα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα: Η σωματική καταγραφή ενός ελλείμματος σ' ένα υπό διαμόρφωση σώμα.

Σε μια προσπάθεια η Χριστίνα να νοηματοδοτήσει το ψυχικό καθεστώς που ανέδειξε η εφηβεία μέσα από την καταγραφή μιας συγκεκριμένης συμπτωματολογίας, στράφηκε στη μελέτη του γνωστικού αντικειμένου των πανεπιστημιακών της σπουδών προκειμένου να ερμηνεύσει αυτό που βίωνε. Το αποτέλεσμα αυτή της προσπάθειας ήταν να αναγνωρίσει ομοιότητες της δικής της συμπτωματολογίας με εκείνης που συναντάται στη καταθλιπτική διαταραχή («... κάποια χαρακτηριστικά τέλος πάντων που διάβαζα μέσα έβλεπα κι αυτά και μετέπειτα που διάβαζα την ψυχοπαθολογία του ενήλικα ... εμ που έλεγε τα συμπτώματα της κατάθλιψης κι αυτά ... βρήκα στον εαυτό μου ότι έχω περάσει πολλές ... εμ φάσεις που μπορείς να τις χαρακτηρίσεις ... εμ καταθλιπτικές με την έννοια ότι είσαι πεσμένος και θες να κλαις κι όντως και τις περνάω ακόμα ... δηλαδή δεν ήταν ότι τις πέρασα στην εφηβεία μου και τελείωσε και τώρα το διαχειρίζομαι κανονικά ...» και παρακάτω «... εντάζει κάποιες φορές βέβαια ... δεν μπορώ να πω ότι ... εμ μ' έπιαναν τα κλάματα είχα ... έτσι εκρήξεις ... που πιστεύω ότι δεν ήτανε μόνο από την αναπηρία ήτανε κι ότι η εφηβεία μου ήταν αυτή που αντιδρούσε μέσα κι έπρεπε να βγει προς τα έξω ...»).

Αναφερόμενη στην αναπτυξιακή φάση της εφηβείας, η Χριστίνα αναφέρει ότι οι αλλαγές που άρχισαν να καταγράφονται σ' ένα σώμα ανάπηρο διακίνησαν έντονα αμφιθυμικά συναισθήματα, καθώς η ένταση των ενορμήσεων «προσέκρουε» με την σωματική καταγραφή του «ελλείμματός» της, αναζωπυρώνοντας παλαιά αλλά και προσθέτοντας νέα ναρκισσιστικά τραύματα («... μετά στο γυμνάσιο εντάζει ήρθανε λίγο ... τα πάνω κάτω λόγω κι ότι αδιαθέτησα ξανά ... το σώμα μου ν' αλλάζει ... με πιάσανε έτσι ... η εφηβική μου ... οι εφηβικές μου αναζητήσεις ... άρχισα να ερωτεύομαι ... να ερωτεύομαι όχι ... άπιαστο δηλαδή ... εμ πλατωνικά δεν ήταν ότι ήξερα τι είναι ας πούμε να ερωτευτείς κι αυτά [...] ... και σεξουαλικές ενορμήσεις μ' είχαν πιάσει ... αλλά όχι σ' έντονο βαθμό κι αυτά ... εντάζει όταν ήρθε η περίοδος κι αυτά ... μ' είχε πιάσει ένα μίσος στον εαυτό μου να μην θέλω το σώμα μου να νιώθω ότι ... έχω χάσει κάτι ... να νιώθω μια άρνηση να λέω «δεν μ' αρέσει αυτό!» γιατί ίσως πόναγα ...»).

Στην εφηβεία λοιπόν η Χριστίνα ήρθε αντιμέτωπη με τα σκιρτήματα μιας ανασφαλούς ερωτικής ταυτότητας στο έδαφος των ναρκισσιστικών της ελλειμμάτων. Τα πρώτα

ερωτικά σκιρτήματα έφεραν στο προσκήνιο την έκφραση της ερωτικής επιθυμίας, θέτοντας ζητήματα που είχαν να κάνουν με τον τρόπο που σχετίζεται με το άλλο φύλο, («... κι' άρχισα ν' αναρωτιέμαι κι εγώ ρε παιδί μου ποια είναι η σχέση μας τελικά με το άλλο φύλο ας πούμε είναι φίλοι είναι ... κι όλο αυτό ...»), φέρνοντάς την έτσι αντιμέτωπη με την εικόνα της, όπως αυτή διαμεσολαβείται από την καταγραφή της αναπηρίας της, και πυροδοτώντας έντονο άγχος σχετικά με το αν θα υπάρξει ποτέ το αντικείμενο της επιθυμίας του άλλου («... γιατί εγώ είχα πολύ ... λόγω της ανασφάλειας μου ότι ... γιατί πάντα έλεγα στις φίλες μου «εμένα δεν θα με κοιτάζει κανείς!»).

Είναι λοιπόν γεγονός ότι η αναγνώριση της ερωτικής επιθυμίας φαίνεται να διακινεί στην Χριστίνα έντονη ψυχική αναστάτωση, καθώς εμπεριέχει το ενδεχόμενο της απόρριψης στο έδαφος της σωματικής καταγραφής της αναπηρίας της.⁸⁸³ Ως εκ τούτου, πριν καλά καλά επιχειρήσει να απευθύνει ένα ερωτικό κάλεσμα σε κάποιον επίδοξο ερωτικό σύντροφο, η Χριστίνα ξεκίνησε να πενθεί την «ζωή που δεν έζησε» («... βγήκε όλο αυτό το παράπονο που έκρυβα μέσα μου σαν έφηβη ... εε γιατί αυτό που ... με άγχωνε περισσότερο στην εφηβεία μου ήτανε ... έτσι η ερωτική η σεξουαλική ζωή και ... όχι ότι δεν είχα αποδοχή δηλαδή υπήρχανε κάποια φλερτ ας πούμε που μπορεί να είχα αλλά ... εμ επειδή όλα ήτανε πλατωνικά έλεγα ότι «μόνο εκεί θα είναι κι ότι ... κανείς δεν θα μπορέσει εμένα να μ' αγαπήσει να μ' ερωτευτεί ...»). Με άλλα λόγια, επιχειρώντας να διαχειριστεί την ψυχική αναστάτωση, ως απόρροια των ερωτικών της σκιρτημάτων, η Χριστίνα επεδίωξε να τα αποποιηθεί «μονώνοντας» τις δικές της ερωτικές ενορμήσεις και αποκλείοντας εκ των προτέρων το ενδεχόμενο να υπάρξει το αντικείμενο της επιθυμίας του άλλου («... εντάζει μπήκαν και ... εντάζει φυσικά ... υπήρχε και το ερωτικό κομμάτι στη ζωή μου ... τ' οποίο ήτανε ... ήταν δύσκολο για μένα πάρα πολύ δύσκολο γιατί ... ενώ το ήθελα πάρα πολύ να είμαι μ' έναν άνθρωπο είχα την ανάγκη δηλαδή από μια συντροφικότητα άλλου τύπου ... συντροφικότητας ... εεε όταν ήρθε στη ζωή μου αυτός ο άνθρωπος ... ο πρώτος μου ο έρωτας ας το πούμε ήμουνα ... εεε ... εμ ήθελα τόσο πολύ να τον διώξω ...»). Μάλιστα, στη προσπάθειά της η Χριστίνα να αναπληρώσει τα ψυχικά ελλείμματα που επέφερε μια ανεσταλμένη ερωτική ενόρμηση επιχείρησε να δημιουργήσει φιλικές σχέσεις με εκπροσώπους του

⁸⁸³ Περιγράφοντας η Χριστίνα το πώς γνώρισε τον πρώτο της σύντροφο και την δυσκολία να του αποκαλύψει την αναπηρία της, αναδεικνύεται η συστολή της να εξωτερικεύσει αυτό που νιώθει, στο έδαφος μιας απαγόρευσης που έχει επιβάλει η ίδια στον εαυτό της, προκειμένου να μην έρθει σε επαφή με την ερωτική επιθυμία, καθώς κάτι τέτοιο θα σήμαινε σημαντική ψυχική αναστάτωση στο ενδεχόμενο μη ικανοποίησής της.

άλλου φύλου που ενείχαν σαφώς έναν ερωτικοποιημένο χαρακτήρα («...στο λύκειο όμως επειδή είχα αρχίσει κι έκανα παρέα με άνδρες κι αυτά ... εεε δεν ερωτευόμουνα τόσο εύκολα [...] το έβλεπα ότι «εντάξει ρε παιδί μου μπορώ να τους έχω και φίλους ... δεν είναι μόνο αυτό ...» οπότε διαχειριζόμουνα διαφορετικά κάποιες καταστάσεις ...»). Με αυτό τον τρόπο, η Χριστίνα προσπάθησε ενδεχομένως να ικανοποιήσει μερικώς την ερωτική της επιθυμία, αποφεύγοντας έτσι να έρθει αντιμέτωπη με την απόρριψη στο έδαφος των περιορισμών της. Στο πλαίσιο ενός τέτοιου σχετίζεσθαι, όπου το λανθάνον υπόβαθρο αφορά σ' ένα ερωτικό κάλεσμα, η Χριστίνα γίνεται ιδιαίτερα σαγηνευτική, προσκαλώντας το άλλον με τρόπο μη σαφώς προσδιορισμένο, αποφεύγοντας όμως έτσι συγχρόνως το ενδεχόμενο να απορριφτεί στο έδαφος έκφρασης της ερωτικής της επιθυμίας («... απ' ό,τι μου 'λεγε ο τρόπος που κάπνιζα ο τρόπος που τον κοιτούσα μου έλεγε πάντα ότι έχεις πολύ έντονο βλέμμα μου λέει «αυτό ήταν που ... το βλέμμα σου ...» λέει «ήταν αυτό που με ... το πρόσωπό σου ... δηλαδή μου έβγαζε μία γυναίκα δεν περίμενα ότι θα 'σουνα ...»).

Το πέρασμα των χρόνων και η εναλλαγή συντρόφων βρίσκει την Χριστίνα να επιχειρεί να αναπληρώνει το σωματικό έλλειμμα στις ερωτικές σχέσεις μ' έναν άκρατο ερωτισμό, που διαμορφώνει μια έντονη σεξουαλική ζωή στην οποία αναγνωρίζει τον εαυτό της ως επαρκή («... όσον αφορά στον τρόπο που εκφράζομαι σεξουαλικά θεωρώ ότι ... με τις εμπειρίες που έχω ... δεν νομίζω να είπανε ποτέ ότι «α! μωρέ το ... Χριστινάκι ξέρω 'γω πώς το κάνει έτσι ... ας πούμε εντάξει πώς να πάω μαζί της ...»). Ως εκ τούτου, η ερωτική πράξη συνιστά πεδίο αναμέτρησης με τον περιορισμό που θέτει η αναπηρία, σε μια ερωτική συνεύρεση πολλά υποσχόμενη, καθιστώντας την έτσι μια επιδέξια ερωτική παρτενέρ που δύναται να ικανοποιήσει τον σύντροφό της εξαλείφοντας κάθε περιορισμό («... δεν θεωρώ ότι εσύ που μπορείς να βάλεις τη γόβα ... είσαι καλύτερη στο κρεβάτι από 'μένα ...»).

Προβαίνοντας μάλιστα σε μια αποτίμηση των σχέσεων που έχει συνάψει, η Χριστίνα αναφέρει ότι η αναπηρία της τείνει να δημιουργεί στον επίδοξο ερωτικό σύντροφο μια συνθήκη δέσμευσης απέναντί της, σε αντίθεση με τον εφήμερο και περιστασιακό χαρακτήρα που μπορεί να έχει μια ερωτική συνεύρεση, γεγονός που αποδοκιμάζει η ίδια, αισθανόμενη ότι την εγκλωβίζει («... όλοι με γνώριζαν σοβαρά με βλέπανε ... δηλαδή λόγω του προβλήματος μ' αντιμετώπιζαν ότι εμ ... όχι το κοριτσάκι αλλά εμ ... εντάξει «με την Χριστίνα ... θέλω να 'μαι μαζί ...» τους έβγαζα πάντα αυτό ενώ εγώ

ήθελα κάποια στιγμή στη ζωή μου να είμαι ελεύθερη ρε παιδί μου να ζήσω τη ζωή μου ...»).

IV. ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

IV.1 Επιλέγοντας με γνώμονα την αναπλήρωση του ελλείμματος

«... είμαι εδώ όχι μόνο για να ... αναπληρώσω τα κενά μου γιατί νομίζω ότι κενό έχω το ... έχει αναπληρωθεί μεγάλο κενό ας πούμε ψυχολογικό ...»

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Χριστίνα είναι απόφοιτος τμήματος Ψυχολογίας και ασκεί το επάγγελμα του ψυχολόγου. Μια προσεκτική μελέτη της αφήγησης αποκαλύπτει ότι η συγκεκριμένη επιλογή επαγγέλματος είναι το αποτέλεσμα μιας προδιαγεγραμμένης πορείας, όπως αυτή καταδεικνύεται μέσα από την άκρατη διαθεσιμότητα της Χριστίνα να ακούει το «πρόβλημα» του άλλου, καθώς αυτό δημιουργεί μια συνθήκη ψυχικής εγγύτητας, επιτρέποντάς της να «μπαίνει στη ζωή του άλλου» («... μ' αρέσει ν' ασχολούμαι με τη ζωή ενός φίλου μου δηλαδή που θα κάτσει θα μου πει το πρόβλημά του ... κι έχω μπει μες στη ζωή του εκείνη τη στιγμή ... μου δίνει ένα κομμάτι του και ... μ' αρέσει που μαθαίνω πτυχές ας πούμε του εαυτού του ...»). Με άλλα λόγια, θα λέγαμε ότι η επιλογή του επαγγέλματος αυτού καταδεικνύει την πρόθεσή της να πλαισιώσει αυτή την άκρατη διαθεσιμότητά της να ακούει το πρόβλημα του άλλου.

Αναφορικά με τους λόγους που την οδήγησαν σ' αυτή την επαγγελματική επιλογή η Χριστίνα υποστηρίζει ότι υπήρξε αποτέλεσμα της προσπάθειάς της να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό της, νοηματοδοτώντας έτσι βιώματα που δεν ήταν σαφώς προσδιορισμένα. Με άλλα λόγια, μέσα από την επιλογή του επαγγέλματος η Χριστίνα επιχειρεί να ικανοποιήσει ένα «λανθάνον αίτημα θεραπείας», καταδεικνύοντας έτσι την ανάγκη φροντίδας των ψυχικών της τραυμάτων, όπως αυτό εκφράζεται μέσα από το αίτημα αναζήτησης του εαυτού της («... μου άρεσε έτσι σαν ιδέα το να ψάξω κυρίως για τον εαυτό μου δηλαδή ... 4-5 χρόνια που έκανα να τελειώσω ... μπήκα πάρα πολλές φορές στη διαδικασία κι έψαξα πάρα πολύ τον εαυτό μου [...] εεε γνώρισα πολλά κομμάτια του εαυτού μου δηλαδή άρχισα να ψάχνομαι μόνη μου να μιλάω μόνη μου ... εντάξει μπορεί αυτό ν' ακούγεται λίγο τρελό αλλά εμένα με βοήθαγε πάρα πολύ να λέω «τώρα εγώ για ... εμ ας πούμε αυτό το έχω κάνει;»).

Συνεπώς, η επιλογή της επιστήμης της ψυχολογίας είχε για την Χριστίνα διττό χαρακτήρα, καθώς από την μία της έδινε την δυνατότητα να πάρει απόσταση από τα δικά της ελλείμματα, προβάλλοντας το προσωπικό της έλλειμμα στον άλλον και παρέχοντας υποστήριξη στον «πάσχοντα» («... μ' ενέπνεε σαν σκέψη ότι υπάρχουν άνθρωποι που κάνουν αυτή τη δουλειά ... και βοηθάνε άλλους ανθρώπους ... εε μου βγαίνει βέβαια και το ανθρώπινο στοιχείο ότι ... θέλω κι εγώ να βοηθήσω ανθρώπους ...»),⁸⁸⁴ ενώ από την άλλη διαμόρφωνε το πεδίο εκείνο στο οποίο μπορούσε να νοηματοδοτήσει πράγματα για τον εαυτό της, επιχειρώντας μ' αυτό τον τρόπο να επουλώσει τα ψυχικά της τραύματα.

Από όλα τα παραπάνω καθίσταται προφανές ότι η επαγγελματική επιλογή της Χριστίνας έχει στοιχεία αυτοαναφοράς, όπως αυτά ενδεχομένως εκφράζονται στα ειδικά της ενδιαφέροντα όσον αφορά στη θεματική δομή του εκπαιδευτικού προγράμματος. Με άλλα λόγια, ειδικά εκπαιδευτικά ενδιαφέροντα μπορεί να αποκαλύπτουν προσωπικά βιώματα, όπως αυτό της «κατάθλιψης στην εφηβεία» που αποτέλεσε πεδίο ειδικού ενδιαφέροντος της Χριστίνας επισημαίνοντας ότι η μελέτη γύρω από την καταθλιπτική διαταραχή στην εφηβεία κατέδειξε πολλά κοινά στοιχεία με το πώς βίωσε εκείνη την εφηβεία («... έπιασα τον εαυτό μου ότι ... είχα περάσει ας πούμε από ένα στάδιο ας πούμε που ήτανε ... εμ μπορείς να το πεις ότι λίγο καταθλιπτικό ας πούμε και ... και μετά έμπαινα στη διαδικασία κι έλεγα «αυτό πώς το αντιμετώπισα εγώ δηλαδή τι με βοήθησε το αντιμετώπισα ... ποτέ ή είμαι ακόμα ... μήπως είμαι ακόμα έτσι;»).

Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο των παραπάνω προσωπικών αναζητήσεων, η Χριστίνα θέτει ερωτήματα σε σχέση με το ψυχικό καθεστώς που την χαρακτηρίζει, διερωτώμενη αν βιώνει τα συμπτώματα μιας χρόνιας καταθλιπτικής διαταραχής που την συνοδεύει από την εφηβεία («... έμπαινα στη διαδικασία κι έλεγα «αυτό πώς το αντιμετώπισα εγώ

⁸⁸⁴ Κινούμενη από συνειδητές και ασυνειδητές διεργασίες η Χριστίνα απαντά στο θεραπευτικό αίτημα του άλλου, ούσα διαθέσιμη να τον κατευθύνει, προσανατολίζοντάς τον. Με άλλα λόγια, η ανάγκη της να τον «θεραπεύσει» αναγνωρίζει μόνο την αδυναμία του άλλου, αδυνατώντας έτσι να ανιχνεύσει το δυναμικό του θεραπευόμενου που θα του επιτρέψει να διαχειριστεί τις δυσκολίες του («... είναι τιμή μου που το κάνω και ... εμ δηλαδή ... επειδή ο άλλος έχει ανάγκη να έχει ένα ... ας πούμε έναν άνθρωπο που θα του δείξει τον δρόμο όταν εκείνος έχει θολώσει ...»).

⁸⁸⁵ Επίσης, το γεγονός ότι η προσοχή και το ενδιαφέρον της Χριστίνας εστιάζεται στο μάθημα της «Ψυχοπαθολογίας του Παιδιού και του Εφήβου» ενδεχομένως να αναδεικνύει μια προσωπική δυσκολία που αφορά σε μια αναπτυξιακή πορεία με παρεκκλίνοντα εκ του σύνηθες στοιχεία («... ένα μάθημα «ψυχοπαθολογία του παιδιού και του εφήβου» ας πούμε ήταν ένα μάθημα που ... και το διάβασα με πολύ μεγάλη όρεξη κι έμαθα απ' αυτό ...»).

δηλαδή τι με βοήθησε το αντιμετώπισα ... ποτέ ή είμαι ακόμα ... μήπως είμαι ακόμα έτσι;» ... και ξέρεις μετά έβαζα τα ... το πάζλ κι έφτιαχνα ας πούμε την εικόνα του εαυτού μου ...»)

Για την Χριστίνα η επαγγελματική καταξίωση, που εμπεριέχει την προσπάθειά της να καταστεί χρήσιμη στους γύρω της, είναι μείζονος σημασίας («... θέλω να πετύχω σ' αυτό να πετύχω ... να φανώ όσο το δυνατό χρήσιμη ...»). Με άλλα λόγια, η επαγγελματική επιτυχία για την Χριστίνα ταυτίζεται με την αίσθηση της «χρησιμότητας» που αφορά στην αναγνώριση ότι ο άλλος μπορεί να αξιοποιήσει το έργο που παράγει καθιστώντας την έτσι χρήσιμη ως επαγγελματία.

Παρόλη την επένδυση και τον ζήλο που επιδεικνύει στην άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου, η επιλογή του επαγγέλματος αυτού δεν φαίνεται να υπήρξε μονόδρομος για την Χριστίνα, καθώς στην αφήγησή της περιγράφεται ως ένα πνεύμα ανήσυχο που έχει αρκετά ειδικά ενδιαφέροντα μέσα από ένα φάσμα φαινομενικά ετερόκλιτων δραστηριοτήτων. Με άλλα λόγια, αν και η ψυχολογία αποτελούσε πρωταρχική επιλογή, όσον αφορά στο πεδίο της επαγγελματικής της ενασχόλησης, υπήρχαν κι άλλες εκπαιδευτικές – επαγγελματικές δραστηριότητες που διακίνησαν το έντονο ενδιαφέρον της Χριστίνας. Πέραν της πληθωρικότητας του χαρακτήρα της, όπως αυτός αποτυπώνεται στο εύρος των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών της ενδιαφερόντων, η δυνατότητα πολλαπλών επιλογών δίνει στην Χριστίνα την ευκαιρία να μην προσηλώνεται με τρόπο μονομερή και απόλυτο σε μία και μόνο επιλογή, δημιουργώντας έτσι μια συνθήκη εγκλωβισμού συνέκδοχο μιας έτσι κι αλλιώς περιοριστικής πραγματικότητας που αντανακλάται σ' ένα σώμα που λειτουργικά περιορίζει («... δεν μ' αρέσουν οι άνθρωποι που λένε «εγώ θέλω να γίνω γιατρός ... γιατρός τέλος» ... μ' αρέσουν οι άνθρωποι που μπορεί να έχουν και μια δεύτερη επιλογή γιατί είμαστε πολύπλευροι δηλαδή ο κάθε άνθρωπος έχει πολλές πλευρές κι απλά κάποιοι επιλέγουν την μία πλευρά γιατί δεν θέλουν ή δεν μπορούν ή ... για τον άλφα ή βήτα λόγο δεν μπορούν να δουν τις άλλες πλευρές τους ... εμένα μ' αρέσει να είμαι πολύπλευρη και να έχω επιλογές ...»).

Διερευνώντας περαιτέρω το φάσμα των επαγγελματικών της επιλογών, στο έδαφος αναγνώρισης ενός κοινού παρανομαστή που συγκροτεί μια ακολουθία συνειρμικών συνδέσεων που δύναται να διαμεσολαβεί αυτές τις επιλογές, η Χριστίνα μιλάει για την

επιθυμία της (στο ενδεχόμενο που δεν ασκούσε το επάγγελμα του ψυχολόγου) να ακολουθήσει την επαγγελματική πορεία της δασκάλας προσχολικής αγωγής.⁸⁸⁶

Επεξηγώντας τους λόγους μιας τέτοιας ενδεχόμενης επιλογής, η Χριστίνα αναφέρεται στην αγάπη που τρέφει για τα παιδιά, όπως αυτή εκφράζεται όχι μόνο από την επιθυμία της να ασχοληθεί με το συγκεκριμένο επάγγελμα, αλλά και από την επιθυμία της να βιώσει την μητρότητα. Εξάλλου, όπως η ίδια υποστηρίζει, αυτό που την διακινεί ιδιαίτερα στο ρόλο του εκπαιδευτικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι η προσωπική σχέση που δημιουργείται μεταξύ δασκάλου και μαθητή, σε αντίθεση με τον τρόπο που δομούνται τα πράγματα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπου δεν ευνοείται μια τέτοιου είδους σχέση, καθώς υπάρχει μια εναλλαγή προσώπων («... όταν είσαι η δασκάλα τους και σε βλέπουν 24 ώρες ... όχι 24 ώρες ένα οκτάωρο την ημέρα κι αν όχι οκτάωρο πεντάωρο σίγουρα ... εμ έχουν αρχίσει και δένονται δηλαδή και στην αρχή να πούνε «μα γιατί εσύ έτσι και ...» εμ ... εεε προσαρμόζονται μετά γιατί τους κερδίζεις με άλλα πράγματα δηλαδή ναι μεν εξηγείς ... και το παιδί όταν εξηγείς σωστά και ειλικρινά εκείνο καταλαβαίνει κι αν δεν καταλαβαίνει ρωτάει οπότε κι εσύ πρέπει πάλι ν' απαντήσεις και ν' απαντήσεις εξίσου ειλικρινά για να καταλάβει ... το παιδί μετά περνάς σ' ένα άλλο στάδιο ενώ ... εμ η καθηγήτρια επειδή την βλέπεις μια φορά μπορεί και μια φορά τη 'βδομάδα ας πούμε ή δύο φορές την εβδομάδα στη τάξη σου και παραπάνω να είναι ... είναι διαφορετικά εκεί ...»)

Κοινός παρανομαστής των δύο παραπάνω επαγγελματικών επιλογών, όπως αυτά παρουσιάζονται από την Χριστίνα, αποτελεί η επιθυμία της να ασχοληθεί με τον «άνθρωπο», εστιάζοντας έτσι στην παροχή συνοδευτικών υπηρεσιών σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, «πάσχοντες» και νήπια («... έχουν και οι δύο να κάνουν έτσι με ... με τον ανθρώπινο ... δηλαδή μόνο αυτό έτσι μπορώ να το συνδέσω με τον ανθρώπινο παράγοντα ότι έχεις να κάνεις με ανθρώπους απλά σε διαφορετική ηλικία ...»). Κοινό γνώρισμα των δύο φαινομενικά ετερόκλιτων πληθυσμιακών ομάδων είναι η παροχή υποστήριξης στο έδαφος αναγνώρισης της «αδυναμίας», που στη μεν μια περίπτωση ενέχει στοιχεία ψυχικής δυσκολίας, ενώ στην άλλη ψυχικής ανωριμότητας.

⁸⁸⁶ Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μια τέτοια επιλογή θα ήταν συμβατή με την πατρική επιθυμία, γεγονός που δεν φαίνεται να λαμβάνει υπόψη της η Χριστίνα όταν αναφέρεται στο ενδεχόμενο να ακολουθούσε μια τέτοια επαγγελματική πορεία.

V. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ

Πέραν όμως του εύρους των επαγγελματικών της επιλογών, όπως αυτά εκφράστηκαν μέσα από την αναγνώριση των εκπαιδευτικών της ενδιαφερόντων, η Χριστίνα μίλησε και για τα καλλιτεχνικά της ενδιαφέροντά.⁸⁸⁷ Αναφερόμενη στα καλλιτεχνικά της ενδιαφέροντα, μιλάει για την αγάπη της για το θέατρο. Η Χριστίνα περιγράφει μια έφεση, ένα πηγαίο ταλέντο όσον αφορά στην ενασχόλησή της με τον θέατρο. Μιλώντας μάλιστα για τις δυνατότητες της θεατρικής της έκφρασης η Χριστίνα δηλώνει ότι δύναται να παίξει τα πάντα, ορίζοντας έτσι το φάσμα των καλλιτεχνικών της δυνατοτήτων («... αλλά και μόνη πολλές φορές θα κάτσω μπροστά από έναν καθρέφτη και θα πω το ... θα πω ένα μονόλογο ή μπορεί να έχω και διάλογο δηλαδή μπορώ να τα παίζω όλα ... (γελάει) όλα μπορώ να τα κάνω ...»).

Η θεατρικότητα που χαρακτηρίζει την καθημερινότητά της, μέσα από την ευκολία με την οποία ενσαρκώνει διαφορετικούς ρόλους, στοιχειοθετούν για εκείνη την καλλιτεχνική της κλίση την οποία και επικαλείται. Σε μια διαρκή εναλλαγή χαρακτήρων, στο έδαφος μιας σειράς θεατρικών δρώμενων, η Χριστίνα, όπως αναφέρει η ίδια, «μεταμορφώνεται» σε σημείο τέτοιο που οι γύρω της δυσκολεύονται να την αναγνωρίσουν, καταλογίζοντάς της ακόμα κι ότι προσποιείται. Συνεπώς, οι μεταμορφώσεις έχουν έναν καθολικό χαρακτήρα που την καθιστούν κάθε φορά στην αντίληψη των γύρω της «έναν άλλον άνθρωπο» («... ακούω έτσι χαρακτηρισμούς για μένα είναι ότι ... ξαφνιάζω σαν ... γιατί έχω πολλές ... κάποιες φορές κάποιιοι με 'χουν πει και διπρόσωπη ας πούμε ότι «παίζεις δύο ρόλους!» και λέω «όχι απλά ανάλογα με τη συνθήκη μεταμορφώνομαι!»).

Η εναλλαγή χαρακτήρων δίνει στην Χριστίνα την δυνατότητα να αναδείξει διαφορετικές πτυχές του εαυτού της, επιδεικνύοντας έτσι τα ταλέντα της, αλλά και την ανάγκη της να γίνει «μία άλλη» («... είναι ... πολύ ενδιαφέρον όλο αυτό να μπορείς να παίζεις ρόλους ... και πολλές φορές το παίζω και ... αυτό τουλάχιστον το αναπληρώνω στη ζωή μου δηλαδή και με τους φίλους μου τον άνθρωπό μου κάνω ρόλους ... παίζω ρόλους δηλαδή λέω «τώρα είμαι ... η Αλίκη Βουγιουκλάκη!» ξέρω 'γω ... δεν θα πω η Αλίκη Βουγιουκλάκη αλλά θα ... θα μπω στη διαδικασία να ... να κάνω ένα χαρακτήρα

⁸⁸⁷ Η αναζήτηση καλλιτεχνικής έκφρασης αποτελεί κοινό παρανομαστή των αφηγήσεων όλων των ατόμων που έλαβαν μέρος στη παρούσα μελέτη, γεγονός που μας κάνει να αναρωτηθούμε για τον τρόπο με τον οποίο η σωματική καταγραφή μιας εγγενούς αναπηρίας συνδέεται με την ανάδυση της ανάγκης για καλλιτεχνική έκφραση.

που δεν είμαι εγώ ... μόνο και μόνο έτσι για να δω που ... δηλαδή και μ' αρέσει όλο αυτό ...»).⁸⁸⁸

Για την Χριστίνα το θέατρο φαίνεται να αποτελεί το παράθυρο διαφυγής από μια «ευνουχιστική» πραγματικότητα, προσφέροντας διέξοδο από ένα «πάσχον σώμα». Η δυνατότητα ενσάρκωσης ενός ρόλου από ένα ευρύ φάσμα επιλογών που σου δίνει την δυνατότητα εναλλαγών φαίνεται να συνιστά την ψυχική εκείνη διαδικασία όπου η Χριστίνα δανείζεται και υιοθετεί στοιχεία της ταυτότητας του ρόλου που ενσαρκώνει, αναπληρώνοντας έτσι δικά της ελλείμματα («... εκεί ναι αναπληρώνω ίσως κάποια κενά γιατί θα έπαιζα κάποιους ρόλους που δεν θα ήμουν εγώ θα ήταν ο ρόλος ... που θα μου 'διναν σ' ένα σενάριο το οποίο έτσι όπως με φαντάζομαι εγώ σαν ηθοποιός πιστεύω ότι θα 'μωνα ... εεε πάρα πολύ καλή το πιστεύω αυτό γιατί ... είμαι άνθρωπος που ... μ' αρέσει να εκτίθεμαι δηλαδή δεν φοβάμαι το να ... βγάλω κομμάτια του εαυτού μου ...»). Μέσα λοιπόν από την θεατρική ενσάρκωση ενός ρόλου η Χριστίνα δύναται να «βγει» από το σώμα της, στο οποίο καταγράφεται ο περιορισμός, και να «μπει» στο σώμα του ρόλου που υποδύεται. Με άλλα λόγια, το θεατρικό σανίδι δίνει την δυνατότητα στη Χριστίνα να εντάξει την ψυχική λειτουργία της απ-άρνησης της αναπηρίας με τρόπο σύννομο, συμβατό και ενταγμένο στη συγκεκριμένη συνθήκη.

Η διέξοδος όμως αυτή που προσφέρει το θέατρο ενέχει κινδύνους καθώς, σύμφωνα με την Χριστίνα, ενδέχεται να δώσει πολύ χώρο στη φαντασίωση, με αποτέλεσμα να δύναται να χάσει την επαφή με την πραγματικότητα («... αλλά φοβόμουν ότι λέω «άμα γινόμουν ηθοποιός ρε παιδί μου μήπως ... εμ επηρεαζόμουν από ρόλους ... και ξαφνικά ήμουν μια άλλη Χριστίνα!» το φοβόμουν κι αυτό λέω μήπως ... ξαφνικά ξέρεις μου άρεσε ένα σενάριο ας πούμε και ξαφνικά να είμαι ... μια άλλη ας πούμε ... ν' αρχίσω να κάνω τη ζωή μιας άλλης που έπαιζα στο ρόλο ας πούμε ... το φοβόμουν κι αυτό ...»).

Πέραν όμως των θεατρικών δυνατοτήτων της, όπως αυτές αποτιμώνται από την ίδια, οι προσπάθειές της να ασχοληθεί περαιτέρω με το θέατρο δεν στέφθηκαν με επιτυχία στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών που επέβαλλε η αναπηρία της. Σύμφωνα με

⁸⁸⁸ Επιθυμία της Χριστίνας είναι να ενσαρκώσει ρόλους πρωταγωνιστικούς βγαίνοντας στο «γυαλί» και επιζητώντας τα βλέμματα θαυμασμού των γύρω της («εγώ είμαι πρωταγωνίστρια ... αν όχι πρωταγωνίστρια δεν υπάρχει περίπτωση να μην βρεθώ μπροστά στην κάμερα τρελαίνομαι!»).

την Χριστίνα, το αίτημα της να ακολουθήσει το πρόγραμμα σπουδών μιας ιδιωτικής σχολής θεάτρου απορρίφθηκε εξαιτίας της αναπηρίας της, γεγονός που την απογοήτευσε («... γιατί είχα πει ρε παιδί μου ότι υπάρχει και κάποιο πρόβλημα κινητικό και λέει «όχι ...» λέει «πρέπει να είστε αρτιμελείς!» κ.τ.λ. κι αυτό με πλήγωσε πάρα πολύ βέβαια εντάξει δεν το συνέχισα ...»). Η ματαίωση της επιθυμίας της να ασχοληθεί με το θέατρο φαίνεται να προκάλεσε κλυδωνισμούς μεγάλης ισχύος σ' έναν ψυχισμό που επιχειρεί να οργανωθεί γύρω από ένα ναρκισσιστικό έλλειμμα («... δηλαδή σε φάση που όταν είχα πάρει τηλέφωνο τότε και το 'χα κλείσει κι ήμουνα απογοητευμένη δεν σου κρύβω ότι είχα βάλει και τα κλάματα [...] ... και λέω «εντάξει ρε παιδί μου τ' ότι πήρες μια απόρριψη δεν σημαίνει ότι απορρίπτεσαι κι από τη ζωή γενικότερα ας πούμε εντάξει έτυχε και σου 'πούνε αυτό!»). Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της ψυχικής αναστάτωσης, που δημιουργήθηκε στο έδαφος της απόρριψής της, η Χριστίνα επιχειρήσε να «μονώσει» ψυχικά το γεγονός αυτό προσπαθώντας να «δικαιολογήσει» τα αίτια της απόρριψης του αιτήματός της και αναζητώντας τα οφέλη μιας τέτοιας απόφασης, αφήνοντας παράλληλα ανοιχτό το ενδεχόμενο να υπάρξει μια διαφορετική αξιολόγηση στο μέλλον («... ίσως να μην ήταν κι η κατάλληλη στιγμή τότε ... δηλαδή το ... το σκέφτηκα κι έτσι το δικαιολόγησα κι έτσι δεν ήταν η κατάλληλη στιγμή έπρεπε λίγο να γίνεις πιο ... γυναίκα ας το πούμε για να ... σε διαλέζονε ...»).

Επίσης, η Χριστίνα αναφέρεται στην αγάπη της για την μουσική και για την φωτογραφία. Μιλώντας για την φωτογραφία η Χριστίνα απολαμβάνει να φωτογραφίζει τον εαυτό της, όντας η ίδια το αντικείμενο της καλλιτεχνικής αποτύπωσης σε ρόλο μοντέλου που «παίζει» με τον φακό, παίρνοντας διάφορες εκφράσεις («... όταν θα μου πεις «να σε φωτογραφήσω ...» μπορώ να κάτσω με τις ώρες να με φωτογραφίζει κάποιος ... και να σου κάνω διάφορες εκφράσεις και μάλιστα ... είχα βγάλει κάποια στιγμή ... όπως ήμουνα χωρίς να 'χω αλλάξει δηλαδή να 'χω βαφτεί διαφορετικά να 'χω κάνει αλλιώς τα μαλλιά μου είχα βγάλει τέσσερις φωτογραφίες με διαφορετικά ύφη ...»). Με άλλα λόγια, η θεατρικότητα της Χριστίνας διαποτίζει το φωτογραφικό υλικό, αποκαλύπτοντας διαφορετικές πτυχές του εαυτού της, όπως αποτυπώνεται στο αποτέλεσμα μιας καλλιτεχνικής φωτογράφισης («... μετά κάθισα κι εγώ το παρατήρησα κι όντως είμαι ... είμαι λες και είναι ... τέσσερις διαφορετικές γυναίκες ... με την ίδια μορφή κι ήταν φοβερό αυτό δηλαδή ξέρεις ... βρήκα ένα κομμάτι του εαυτού μου ...»).

Η Χριστίνα αναφέρει ότι αυτό που την προσελκύει πάρα πολύ στην φωτογραφία είναι η ακριβής ανάγνωση της εικόνας. Μετά από κάθε φωτογράφιση, η Χριστίνα προβαίνει σε μια «μικροσκοπική» ανάλυση προκειμένου να περιγράψει την εικόνα με απόλυτη ακρίβεια, διακρίνοντάς την από άλλες, ακόμα και σ' ένα φωτογραφικό καρέ. Η ακριβής αποκρυπτογράφηση της εικόνας ενέχει την πρόθεση της Χριστίνας να αναδείξει μια οξυμένη παρατηρητικότητα που μπορεί να διακρίνει και να περιγράψει κάθε λεπτομέρεια δια γυμνού οφθαλμού (*«... πολλές φορές φωτογραφίζω άπειρες ... στιγμές της ζωής μου κι αυτά και ... το κάνω και σε υπερβολή κάποιες φορές δηλαδή μπορεί να τραβήξω το ίδιο πράγμα και ... ενώ στους άλλους φαίνεται το ίδιο εμένα λέω «όχι εδώ δεν χαμογελάω όπως χαμογελούσα στη προηγούμενη!» που είναι ... κλάσματα δευτερολέπτου ας πούμε δηλαδή τραβάς τραβάς ... εμ κι όμως εγώ βλέπω τη διαφορά ...»*).

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι αυτό που έχει ενδιαφέρον στη παραπάνω συμπεριφορά της Χριστίνας είναι η ψυχική επένδυση μιας τέτοιας συμπεριφοράς. Η προσπάθεια της να διακρίνει δια γυμνού οφθαλμού στοιχεία της εικόνας που δεν δύναται να αναγνωρίσει κάποιος άλλος, καταδεικνύει ενδεχομένως την προσπάθεια ελέγχου της εικόνας της μπροστά στο «αδηφάγο βλέμμα» του άλλου, που επιχειρεί να αναγνωρίσει το «έλλειμμα».

2.5 ΜΙΝΑ: ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟ ΚΙΝΗΤΡΟ ΕΝΟΣ ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΗ.

Ιστορικό περιστατικού

Η Μίνα πάσχει από συγγενή διαμαρτία κάτω αριστερού άκρου (φωκομέλεια) συνοδευόμενη μεγάλου βαθμού σκολίωση, μια αναπηρία πολύ σοβαρή και σπάνια, όπως η ίδια σπεύδει να επισημάνει, προσδιορίζοντας ευθύς εξαρχής την μοναδικότητα που ενέχει η αφήγηση του βιώματός της στο έδαφος της σπανιότητας όσον αφορά στο μέγεθος και στην ένταση των περιορισμών που επιφέρει η αναπηρία της.

Αναφερόμενη στους γενεσιουργούς παράγοντες της αναπηρίας της, η Μίνα επισημαίνει μια σειρά από ενδεχόμενα στο έδαφος προσωπικών διαδικτυακών αναζητήσεων σε ιατρικές ιστοσελίδες, μέρος των οποίων μου παρέδωσε στην πρώτη συνάντηση προκειμένου να τα μελετήσω. Το αποτέλεσμα λοιπόν αυτών των αναζητήσεων αναφορικά με τους αιτιολογικούς παράγοντες της αναπηρίας της ανέδειξε μια σειρά από ενδεχόμενα με το πλέον πειστικό, σύμφωνα με την αξιολόγηση της ίδιας, αυτό που αναφέρεται στην «βιοχημική» απόκλιση μητέρας-βρέφους, όπου ο οργανισμός της μητέρας, αδυνατώντας να αναγνωρίσει το έμβρυο ως μέρος του, επιχειρεί να το «καταστρέψει»⁸⁸⁹

Η Μίνα είναι το τελευταίο παιδί μιας εξαμελούς οικογένειας. Προηγούνται δύο αδερφές μεγαλύτερες κι ένας πρωτότοκος γιός, ο οποίος δεν διατηρεί επαφές με την οικογένεια εδώ και πολλά χρόνια για λόγους που η Μίνα δεν ήταν σε θέση να προσδιορίσει επακριβώς. Αυτό που επικαλείται σε μια προσπάθεια να αιτιολογήσει την απουσία του αδερφού της αφορά στην άρνησή του να απαντήσει θετικά σ' ένα ενδεχόμενο μελλοντικό αίτημα της ίδιας να την υποστηρίξει.

Η Μίνα παρέμεινε στους κόλπους της οικογένειάς της έως την ηλικία των 4 ετών. Τότε μεταφέρθηκε σε ίδρυμα με την σύμφωνη γνώμη των ιατρών και την συναίνεση των γονιών της. Η απομάκρυνση αυτή σε μια τόσο ευαίσθητη ηλικία και η μετεγκατάσταση σ' ένα ξένο περιβάλλον, με έντονο το ιατρικό στοιχείο, αποτέλεσαν όπως ήταν φυσικό, μια συνθήκη τραυματική για την Μίνα, για την οποία φαίνεται να δυσκολεύεται να μιλήσει.

⁸⁸⁹ «... απ' ότι έγραξα κι απ' ότι διάβασα εε προφανώς οφείλεται στο εεε στο αίμα μεταξύ μητέρας κι εμβρύου ...».

Σύμφωνα με την Μίνα, οι γονείς της δεν είχαν τα απαραίτητα εφόδια για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες ενός παιδιού με αυτού του βαθμού την αναπηρία, με αποτέλεσμα κατόπιν παροτρύνσεων των γιατρών να συναινέσουν να μείνει στο ίδρυμα προκειμένου να έχει την δέουσα ιατρική περίθαλψη. Αναφερόμενη στην επιλογή των γονιών της να εισαχθεί στο ίδρυμα, η Μίνα επισημαίνει τον προσχηματικό χαρακτήρα της ανάγκης μιας «σόβιας» νοσηλείας στο έδαφος μιας συνεχούς και εξειδικευμένης ιατρικής φροντίδας. Όπως η ίδια υποστηρίζει, αυτό που για εκείνη στοιχειοθετεί την κύρια αιτία εισαγωγής της στο ίδρυμα, καθρεφτίζει πρωτίστως την δυσκολία των γονιών της να συμβιβαστούν με την εικόνα της, έτσι όπως αυτή διαμεσολαβείται από την αναπηρία της, και δευτερευόντως την ανάγκη για μια καλύτερη και εντατικότερη ιατρική φροντίδα στη προσπάθεια αποκατάστασης των λειτουργικών της περιορισμών. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των νοηματοδοτήσεων η Μίνα φαίνεται να αναδεικνύει μέρος της αναπαράστασης που φέρει αναφορικά με την σχέση με τους γονείς της.

Συνεπώς, αναφορικά με την απόφαση των γονιών της να νοσηλευτεί η Μίνα φαίνεται να φέρει ένα συγκεκριμένο αίσθημα «εγκατάλειψης», το οποίο επισημαίνεται στον τρόπο με τον οποίο επιλέγει να περιγράψει την επαφή που είχε με τους γονείς της έκτοτε, καταδεικνύοντας την μικρή συχνότητα και τον τυπικό χαρακτήρα που ενείχαν οι επισκέψεις των γονιών της στο ίδρυμα.

Πέραν όμως των συναισθημάτων εγκατάλειψης, στο έδαφος της γονικής απουσίας, η Μίνα είχε να αντιμετωπίσει την ρατσιστική συμπεριφορά των άλλων παιδιών στο ίδρυμα, στο έδαφος αναγνώρισης της μεγάλου βαθμού αναπηρίας της. Μέσα σ' αυτό το απειλητικό για την ψυχική της υγεία περιβάλλον η γονική απουσία φαίνεται να λαμβάνει άλλες διαστάσεις, επιτείνοντας την επίκληση της γονικής παρουσίας όταν οι καταστάσεις διακινούν έντονο φόβο. Συνεπώς, η παραμονή της Μίνας στο ίδρυμα επισφραγίζει μια δύσκολη παιδική ηλικία, σημαδεμένη από ψυχικούς τραυματισμούς.

Μιλώντας για την διαδικασία αποκατάστασης της αναπηρίας, η Μίνα περιγράφει τις αλλεπάλληλες και επώδυνες ιατρικές επεμβάσεις, που ενείχαν μεγάλες περιόδους ανάρρωσης. Προβαίνοντας σε μια εκ των υστέρων αξιολόγηση αυτών, επισημαίνει ότι δεν έφεραν όλες τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, υπογραμμίζοντας την ματαιότητα της ταλαιπωρίας που υπέστη στο έδαφος μιας δύσκολης και μακράς περιόδου ανάρρωσης.

Στην αφήγησή της η Μίνα περιγράφει μια ιδιαίτερα βεβαρυμμένη ενηλικίωση στο έδαφος νοητικών διεργασιών και συναισθηματικών ζυμώσεων ως αποτέλεσμα των ψυχικών αναζωπυρώσεων της εφηβείας. Όπως αναφέρει η ίδια, τα υπαρξιακά ερωτήματα προσκρούουν σε «υπαρξιακά» ελλείμματα, διακυβεύοντας έτσι την ψυχική ισορροπία του ατόμου.

Η Μίνα περιγράφει τον εαυτό της ως ένα άτομο δραστήριο, που διαρκώς βρίσκει τρόπους να αναμετρηθεί με το σωματικό της όριο. Η ενασχόλησή της με τον αθλητισμό αποτελεί το πεδίο αναμέτρησης με τον περιορισμό. Επιλέγει αθλήματα που έχουν έντονο το στοιχείο αυτό. Η Μίνα είναι πρωταθλήτρια του αλπικού σκι, έχοντας συμμετάσχει σε πολυάριθμες εγχώριες αλλά και εκτός συνόρων διοργανώσεις, ενώ υπήρξε για πολλά χρόνια αθλήτρια και στην ιππασία με σημαντικές διακρίσεις.

Σε μια προσπάθεια αξιολόγησης της παρούσας ψυχικής της κατάστασης, η Μίνα επισημαίνει ότι όλη αυτή η ενέργεια που διοχετεύεται στην ενασχόλησή της με τον αθλητισμό δεν δύναται πλέον να ανακουφίσει το συναίσθημα μελαγχολίας που την συνοδεύει. Η ίδια αποδίδει σ' αυτό το συναίσθημα χαρακτήρα ψυχοπαθολογικό, ορίζοντάς το ως «κατάθλιψη», καταδεικνύοντας ενδεχομένως μ' αυτό τον τρόπο την ανάγκη εξωτερικής παρέμβασης, την οποία όμως συγχρόνως και αποποιείται. Για την Μίνα το ζητούμενο είναι ότι τίποτα πλέον δεν την κάνει να αισθάνεται καλά μέσα της. Ότι κι αν καταφέρει, όσα όρια κι αν ξεπεράσει, τίποτα δεν μπορεί να την κάνει να αισθανθεί ψυχικά επαρκής. Καταδεικνύεται έτσι το κενό νοήματος που συνοδεύει πλέον κάθε της προσπάθεια. Κατά συνέπεια, ότι στόχο και αν επιτύχει, όσο υψηλός κι αν είναι αυτός, πάντα θα έρχεται αντιμέτωπη με ένα ψυχικό κενό.⁸⁹⁰

⁸⁹⁰ (« ... μετά από κάποια κατάθλιψη από κάτι τέτοια ... κάποιοι περίοδοι έτσι μελαγχολίας κι αυτά ... σκεφτόμουνα ότι δεν θα 'πρεπε να ... να βάζω να βάλω κάποιο στόχο ας πούμε ώστε να το ... να πετύχω δηλαδή εεε εντάζει τα 'χα απομυθοποιήσει όλα εε άρχισα σαν άνθρωπος να πέφτω να κουράζομαι από την αναπηρία τα χρόνια της προσπάθειας κι όλα αυτά ... και τα 'χα ισοπεδώσει όλα ... δεν χαιρόμουνα με τίποτα εεε τίποτα τίποτα ... ήταν τα ... τα ... τα αρχικά στάδια της κατάθλιψης ... »).

I. «ΣΩΜΑ ΠΑΣΧΩΝ, ΨΥΧΗ ΑΛΓΟΥΣΑ»: ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

I.1 Στο πλαίσιο μιας διαφορο-διάγνωσης: Ο διαφορετικός χαρακτήρας της αφήγησης της Μίνας.

Στη τηλεφωνική επικοινωνία που είχα με την Μίνα πριν την συνάντηση με είχε προϋδεάσει ότι η συνέντευξη μαζί της δεν θα έχει καμία σχέση με όσες έχουν προηγηθεί, καθώς δεσμεύτηκε να πει πράγματα που δεν θα είχα ξανακούσει όχι μόνο λόγω της ιδιαιτερότητας που έχει το βίωμα της αναπηρίας της, αλλά κυρίως διότι αυτό που το κάνει ξεχωριστό είναι η σκοπιά από την οποία προσεγγίζει την αναπηρία, επισημαίνοντας ότι θα μιλήσει ανοιχτά και με ειλικρίνεια τέτοια που ενδεχομένως και να με «σοκάρει». Ενδεικτικό του κλίματος μέσα στο οποίο πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση είναι το γεγονός ότι η Μίνα έφερε μαζί της κάποια ιατρικού περιεχομένου άρθρα προκειμένου να μου τα δώσει να ενημερωθώ σχετικά με τους γενεσιουργούς παράγοντες της αναπηρίας της, καθώς κι ένα πολυσέλιδο κείμενο το οποίο αποτελούσε την αυτοβιογραφία της. Καθ' όλη την διάρκεια της πρώτης συνάντησης, η Μίνα επαναλάμβανε διαρκώς τον λόγο που δέχτηκε να με συναντήσει, διευκρινίζοντας ότι υπήρξε αποτέλεσμα της ανάγκης της να εξωτερικεύσει κάποια πράγματα με μια διάθεση «να ανοίξει τα χαρτιά της», σπάζοντας τα ταμπού εκείνα που έθεταν περιορισμούς έως τώρα καθορίζοντας το περιεχόμενο των αφηγήσεων των ατόμων με αναπηρίες.

Εξαιτίας της εξαιρετικά μεγάλης μυοσκελετικής της παραμόρφωσης, η επιβάρυνση της υγείας της ήταν τέτοια που για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η πορεία ζωής της Μίνας επισκιάζονταν από το ενδεχόμενο θανάτου. Ως εκ τούτου, κάθε προσπάθεια κυριάρχησής των περιορισμών που επιφέρει η αναπηρία αποτελεί και μια νίκη προς την πλευρά της ζωής σε μια μάχη με τον θάνατο, διαψεύδοντας το προσδοκώμενο και παρατείνοντας την ζωή («... ναι έχουνε προσδόκιμο ζωής πολύ χαμηλό ... όχι πολύ χαμηλό ... εμ αλλά σίγουρα ένας άνθρωπος με βαριά αναπηρία ... έχει πάρα πολλά προβλήματα συν ... οπότε αν λίγο τα εε ... βοηθήσεις τον εαυτό σου ... αυτό το προσδόκιμο ανεβαίνει πάρα πολύ ...»).

Σ' αυτή λοιπόν την συνθήκη, η ζωή δεν αποτελεί «δώρο» αλλά «τρόπαιο» («... αν υπήρχε περίπτωση ν' αναπτυχθώ αυτό από μόνο του ... δεν υπήρχε ...»). Η αναμέτρηση αυτή με τον θάνατο στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η

αναπηρία συνιστά μια ειδοποιό διαφορά έναντι των αφηγήσεων των άλλων συμμετεχόντων, θέτοντας διαφορετικό νόημα στο πεδίο αναμέτρησης με την αναπηρία. Η Μίνα κυριαρχεί του «θανάτου» παλεύοντας για την ζωή, δημιουργώντας μια παντοδυναμική φαντασίωση όπου αποποιείται κάθε έννοια περιορισμού. Κάθε υπέρβαση περιορισμού νοηματοδοτείται μέσα από το ενδεχόμενο της απώλειας σε μια «σώμα με σώμα» αναμέτρηση με τον «θάνατο».

Ενδεχομένως αυτός είναι και ο λόγος που η Μίνα προβαίνει σε μια διαρκή αναζήτηση δραστηριοτήτων που δημιουργούν έντονες συγκινήσεις με στόχο να διακριθεί, ανταποκρινόμενη στις ιδιαίτερα υψηλές προδιαγραφές των επιλογών της («... δεν έχει δράση δεν έχει ... αυτό είναι δεν είχε ... κάτι το εκρηκτικό ...»). Έτσι στρέφεται σε δραστηριότητες που ενέχουν ένα σημαντικό βαθμό δυσκολίας, ανταποκρινόμενη σε προκλήσεις χωρίς προηγούμενο.

Μέσα σ' αυτή την συνθήκη γίνεται πρωταθλήτρια στην ιπασία, κατεβαίνει σε ολυμπιακούς αγώνες αγωνιζόμενη στο άθλημα του αλπικού σκι με μια αναπηρία τέτοιου βαθμού που δεν δύναται να ενταχθεί σε καμία αγωνιστική κατηγορία. Με άλλα λόγια, η Μίνα συγκροτεί μια κατηγορία από μόνη της («... η δικιά μου η αναπηρία δεν ... έχει X δηλαδή ούτε σε classification ...»). Ο λόγος που η Μίνα επισημαίνει την αδυναμία της να κατηγοριοποιηθεί ενέχει ενδεχομένως την πρόθεσή της να επιδείξει την μεγάλη απόκλιση που φέρει από το προσδοκώμενο προκειμένου να καταδείξει την «χιλιομετρική απόσταση» που χρειάστηκε να διανύσει για να τα καταφέρει («... υπάρχει απόκλιση μεγάλη αλλά και πάλι ... εντάζει τα καταφέραμε ...»). Μέσα από την αντιξοότητα που δημιουργεί ένα σώμα «παραμορφωμένο», η Μίνα επισημαίνει ότι «κατορθώνει το ακατόρθωτο» («... Γιατί υπάρχει σχεδόν ένα πόδι ... μία ... μία λεκάνη μία ... μία ... ένα μέρος λεκάνης και δύο χέρια δεν υπάρχει κορμός οπότε δεν μπορείς να προσαρμόσεις την τεχνική του σκι πρέπει το ... το σώμα μου να προσαρμοστεί στο σκι όπως μπορώ να το κάνω δηλαδή δε ... δεν μπορεί ... όσο και να σε διορθώσουνε δεν υπάρχει περίπτωση να διορθωθεί ...»).

Παράλληλα, όλη αυτή η προσπάθεια που αφορά στην αναμέτρηση με τον περιορισμό ενέχει ενδεχομένως και την πρόθεση ενίσχυσης ενός εύθραυστου ναρκισσισμού που επιζητά διαρκώς ανατροφοδότηση. Το «τερέν» αυτής της αναμέτρησης δίνεται στον αθλητικό στίβο, εκεί όπου αποτιμάται «επί του πραγματικού» η υπέρβαση του προσωπικού ορίου. Η πραγματικότητα, λοιπόν, είναι αυτή που διαρκώς φαίνεται να «καταδυναστεύει» αλλά και να «λυτρώνει» την Μίνα σε κάθε επιτυχή προσπάθεια

υπέρβασης του ορίου. Ωστόσο, στο βαθμό που το διακύβευμα της δεν εντοπίζεται στο πεδίο του «επίκαιρου» και του «ρεαλιστικού», - ή τουλάχιστον δεν εξαντλείται εκεί - ο αγώνας διαρκώς ξαναρχίζει.

Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε ότι στην περίπτωση της Μίνας η άρνηση αναγνώρισης ενός ανυπέρβλητου ορίου, όπως αυτό καταδεικνύεται από το ίδιο της το σώμα, οδηγεί σε μια «σισύφεια προσπάθεια» αναμέτρησης με τον ίδιο της τον εαυτό.

I.2 Αναπληρώνοντας το έλλειμμα μ' ένα πλεόνασμα: Αλλάζοντας πεδίο δράσης.

Καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησής, είναι εμφανής η πρόθεση της Μίνας να «μειώσει» την αναπηρία της προβάλλοντας ένα πλεόνασμα. Συνεπώς ως προς αυτή την προσπάθεια είναι και ο τρόπος με τον οποίο περιγράφει μια ανάμνηση του εαυτού της τα πρώτα χρόνια της ζωής της, όταν έμενε στην πατρική εστία. Ενδεικτική του τρόπου που επιλέγει να αφηγηθεί αυτή την ανάμνηση είναι η επαναλαμβανόμενη χρήση του επιθετικού προσδιορισμού «πολύ» προκειμένου να προσδιορίσει το χαρακτηριστικό της προφίλ ως παιδί που αντιμετώπιζε μια κινητική αναπηρία («... ήμουν πάρα πολύ ζωηρό παιδί ... εμ ήμουν ... ήμουν πολύ κοινωνικό ... ήμουν ... είχα πολύ πλάκα δηλαδή από τότε ας πούμε ...»).

Με άλλα λόγια, ο τρόπος με τον οποίο η Μίνα προβαίνει σε μια αφήγηση του βιώματός της καθρεφτίζει την πρόθεσή της να αναπληρώσει στο λόγο το «έλλειμμα» που καταδεικνύει η σωματική καταγραφή της αναπηρίας της, μέσα από μια διάθεση πλεονασμού. Η διαρκής επισήμανση μιας «διαίτερα καλής επίδοσης» ή η υπογράμμιση μιας ικανότητας, δεξιότητας ή κλίσης ενέχει την πρόθεση να αναδείξει μια άλλη πλευρά του εαυτού της που είναι «επαρκής», «λειτουργική» και «ταλαντούχα».

Η αναπηρία της Μίνας την καθιστά μοναδική, καθώς αδυνατεί να αναγνωρίσει άλλον σαν κι αυτήν. Η μοναδικότητα λοιπόν αυτή που της προσδίδει η αναπηρία την βγάζει από την συμβατικότητα του μέσου όρου κάνοντάς την ιδιαίτερη («... θα ήμουν κι εγώ όπως όλοι οι άνθρωποι το μοντέλο ας πούμε το ... ναι εντάξει μία ... συμπαθητική κοπέλα αρτιμελής αλλά τίποτα παραπάνω τίποτα το ιδιαίτερο ... έτσι κι αλλιώς η αναπηρία δηλαδή με το να έχεις μια αναπηρία μικρή μεγάλη είναι ... εμ έχει έναν εγωκεντρισμό ...»). Η αναγνώριση αυτής της μοναδικότητας («.. δεν υπήρχα πουθενά ...»), μέσα από την ανυπαρξία ενός άλλου με τον οποίο να ταυτίζεται, αποτελεί

ενδεχομένως πρόσφορο έδαφος δημιουργίας φαντασιώσεων μεγαλείου, όπως εν προκειμένω ίσως διακρίνεται στη πεποίθηση της Μίνας ότι η αφήγησή της θα αποτελέσει «απαύγασμα γνώσης» που θα φωτίσει τον συνεντευκτή, αλλάζοντας τον τρόπο που στέκεται απέναντι στην αναπηρία.

Στη συνδιαλλαγή της λοιπόν με τους γύρω της, η επισήμανση της μοναδικότητας της είναι αυτό που την κάνει «ορατή», καθώς για να μπορέσει ο άλλος να την «δει» χρειάζεται να την διακρίνει στο έδαφος των «χαρισμάτων» της («... δεν ήθελα την προσοχή του άλλου ήθελα ο άλλος να δει ότι υπάρχουνε κι άλλοι άνθρωποι διαφορετικοί απ' αυτόνε ...»).

Στην ίδια λογική κινείται ενδεχομένως και η προσπάθεια της Μίνας να επιχειρήσει να αναπληρώσει το έλλειμμα που καταδεικνύει η απουσία κάτω δεξιού άκρου με την επίδειξη μια ιδιαίτερης ικανότητας στα χέρια («... είχα πολύ καλά χέρια και μου λέγανε όλοι ότι θα 'μωνα καλή στα ... στο ακόντιο κι αυτά ...»).

Είναι γεγονός ότι η ιδιαίτερη συνθήκη μέσα στην οποία «γεννιέται» και αναπτύσσεται η ικανότητα, προϋποθέτει την ύπαρξη της «ανικανότητας». Ως εκ τούτου, η απουσία ενός σωματικού μέλους δημιουργεί ιδανική συνθήκη καλλιέργειας νέων ικανοτήτων («... φαντάζομαι ότι και δύο πόδια να 'χα θα μπορούσα να μην κάνω ... να μην μπορούσα να 'χα τόσο καλή ισορροπία να μην έκανα τόσο ωραίο κουτσό ... να μην έκανα τόσο ωραίο σκι ... δεν ξέρω ναι δε ... δε ... δεν μ' ενδιαφέρει δηλαδή δεν μου λείπει δεν στενοχωριέμαι ...»).

Η αναγνώριση λοιπόν της διαφορετικότητας για την Μίνα τείνει να συγκροτείται στο έδαφος της υπεροχής της και όχι του περιορισμού της («... από την στιγμή που δεν έχω το «πακέτο» ας το πούμε αυτό το ... του προτύπου ας πούμε της ωραίας της γυναίκας της ψηλής της αρτιμελούς το ένα το άλλο ... εεε ... λέω «OK θα κάνω κάτι ...» κάτι; ... Πώς θα μπορούσα ν' αντισταθμίσω αυτή την έλλειψη ... κατά τον κόσμο έτσι κατά την κοινωνία ...»). Με άλλα λόγια, η αναγνώριση της διαφορετικότητάς της έγκειται στην αποδοχή ότι το πεδίο της διάκρισης δεν αφορά στη καταδειχθείσα αναπηρία αλλά στην αναγνώριση της υπεροχής της στο έδαφος επίδειξης μιας «θελκτικής» και ενδιαφέρουσας προσωπικότητας που προβαίνει στη περιγραφή ενός μοναδικού βιώματος («... δεν νομίζω ότι είμαστε διαφορετικοί ... απλά θεωρώ ότι είμαστε πιο ενδιαφέροντες ...»). Έτσι σύμφωνα με την Μίνα τα άτομα με αναπηρίες

είναι διαφορετικά διότι είναι πιο ενδιαφέροντα, σε μια προσπάθεια έτσι να αντισταθμίσει την παρέκκλιση από το κοινωνικό στερεότυπο που διακινεί η αναπηρία.

Αναγνωρίζοντας τον τετελεσμένο χαρακτήρα που φέρει η αναπηρία, όσον αφορά στη δυνατότητα βελτίωσης της εικόνας της, η Μίνα επιλέγει ν' αλλάξει πεδίο, καθιστώντας το πνεύμα, τις νοητικές της λειτουργίες, ως το πεδίο εκείνο που θα της δώσει προοπτική, επιχειρώντας έτσι την αλλαγή του «δυσμενούς κλίματος» εις βάρος της εξαιτίας της αναπηρίας της και επιδιώκοντας την προσέλκυση θετικών σχολίων στο έδαφος των δυνατοτήτων της («... *Θέλεις να σε κοιτάνε στη ... να κοιτάνε εσένα να κοιτάνε το μυαλό σου τι θέλεις;*»).

Παρόλο που η αλλαγή πεδίου αναμέτρησης, όσον αφορά στη καλλιέργεια του πνεύματος, δεν αφορά σε μια συμβολοποιημένη προσπάθεια αναπλήρωσης του ελλείμματος, καθώς τελικά δεν επένδυσε στη γνώση αφού παρασύρθηκε από την ανάγκη σωματικής αναμέτρησης με την αναπηρία, αποτελεί ως θέση την πρόθεσή της να αναπληρώσει το έλλειμμα επιχειρώντας να επιδείξει ένα πλεόνασμα.

Στη προσπάθειά της να αναπληρώσει το έλλειμμα, η Μίνα δύναται να κάνει «... *τα πάντα και κάτι παραπάνω ...*» συγκροτώντας έτσι για τον εαυτό της μια φαντασίωση «πληρότητας» και αδυνατώντας να λάβει υπόψη της τους περιορισμούς που θέτει η πραγματικότητα. Για παράδειγμα, μιλώντας για τις σχέσεις με το άλλο φύλο η Μίνα προτάσσει απέναντι στο ενδεχόμενο απόρριψης από τον άλλον μια υπέρμετρη διαθεσιμότητα να προσφέρει «τα πάντα». Συνεπώς, επιχειρεί να διευθετήσει το ενδεχόμενο απόρριψης μέσα από μια οργανωμένη φαντασίωση «απόλυτης προσφοράς» («... *ο άνδρας εεε αρτιμελής δεν φαντάζεται ότι μία εεε γυναίκα μπορεί να του προσφέρει τα πάντα ... και ίσως και πολλές φορές και κάτι παραπάνω ...*»). Με άλλα λόγια, η Μίνα επιχειρεί να αντισταθμίσει το «έλλειμμα» πλεονάζοντας. Ο χαρακτήρας και η ένταση αυτής της προσπάθειας καταδεικνύει ενδεχομένως την πρόθεση του ατόμου να υπερβεί τον ίδιο του τον εαυτό. Με άλλα λόγια, κάθε επισήμανση αδυναμίας που φέρνει την Μίνα σε μια μειονεκτική θέση δημιουργεί μια αντίρροπη τάση ανάδειξης μιας συνθήκης υπεροχής, όπως ερμηνεύεται η επαναλαμβανόμενη χρήση του υπερθετικού βαθμού στην αφήγησή της, σε μια ενδεχόμενη προσπάθεια αναπλήρωσης των αδυναμιών της («... *επειδή είχα πάρα πολύ χέρι ...*», «... *ήμουνα πάρα πολύ καλή σχεδιάστρια ...*», «... *πάρα ήμουνα πάρα πολύ καλή στα ...*», «...*ήμουνα εντάξει είχα πολύ ... στις παρέες όλα αυτά ... ήμουνα πάρα*

πολύ καλή ...», «... ήμουνα πολύ καλή στα ... στα μαθήματα είχα μεγάλους βαθμούς ...»).

Στο ίδιο καθεστώς αναπλήρωσης κινείται και η τάση της Μίνας να είναι αεικίνητη, επιδεικνύοντας μια υπερδραστηριότητα ως απάντηση σ' ένα σώμα που οι λειτουργικοί του περιορισμοί επιβραδύνουν τον ρυθμό κίνησής του («... δεν μπορώ να φανταστώ δεν προλαβαίνω να φανταστώ τι θα έκανα ... με ρωτήσανε ... μ' έχουνε ρωτήσει «αν είχα δύο πόδια πως θα ήμουνα;» δεν ξέρω [...] άσε που δεν προλαβαίνω κιόλας να σκεφτώ ...»⁸⁹¹ και παρακάτω «... ήμουνα πολύ δραστήρια υπερδραστήρια ας πούμε είχα πολύ ενέργεια ...»).

I.3 Μια φαντασιακή διευθέτηση του ελλείμματος: Τείνοντας προς την αναζήτηση «φαλλικής» πληρότητας.

Η Μίνα φαντασιώνει αυτό που δεν μπορεί να ζήσει. Απέναντι σε μια πραγματικότητα που θέτει όρια και περιορισμούς η Μίνα προσφεύγει στη φαντασίωση, επιχειρώντας έτσι ενδεχομένως να «διευθετήσει» το αίσθημα ματαιώσης που εγείρει η μη δυνατότητα ικανοποίησης της επιθυμίας («*Ε εντάξει η δικιά μας η φαντασία καλπάζει ... από την στιγμή που δεν μπορείς να τα ζήσεις τα φαντάζεσαι ...*»). Με άλλα λόγια, η Μίνα φαίνεται να κινείται προς την κατεύθυνση εξομάλυνσης του «ελλείμματος» μέσα σε μια φαντασιακή αναζήτηση «φαλλικής πληρότητας». Προβαίνοντας η Μίνα στον ισχυρισμό ότι «*ο άνδρας της ζωής μου είμαι εγώ*» επισημαίνει την «επάρκειά» της μέσα σε μια φαντασιακή συνθήκη όπου μπορεί να είναι και τα δύο φύλα («*Πάρα ήμουνα ναι ... παραήμουν αντράκι όντως ... είχα αποκτήσει εεε δυστυχώς από μικρή εε όταν κατάλαβα ότι έπρεπε να ... εεε ... (παίρνει βαθιά ανάσα) είχα πάρει πολύ ηγεμονικό ρόλο ...*»).

Στο πλαίσιο αυτό, η Μίνα τείνει να παρεκκλίνει των κοινωνικών αναπαραστάσεων αναφορικά με την γυναικεία λειτουργία απαρνούμενη κάθε συνθήκη παθητικότητας, που την φέρνει ενδεχόμενα αντιμέτωπη με το «έλλειμμα» και την αδυναμία, και

⁸⁹¹ Με αφορμή το σχόλιο αυτό της Μίνας θα λέγαμε ότι το φαντασιακό δεν υπέρ-λειτουργεί μόνο με στόχο να αναπληρώσει το πραγματικό που υπο-λείπεται, αλλά και για να μην δώσει χώρο στη δυνατότητα νοητικής επεξεργασίας του ελλείμματος, καθώς κάτι τέτοιο φαίνεται να εγκυμονεί κινδύνους για τον ψυχισμό. Έτσι, η φαντασιακή υπερ-λειτουργία παρακάμπτει το σωματικό «έλλειμμα» επιδεικνύοντας μια διαρκώς απασχολημένη σκέψη («*Δεν προλαβαίνω να σκεφτώ τι θα κάνω με το ένα πόδι να προλάβω να ... δηλαδή να έχω το απωθημένο ...*»).

μετατρέπεται σε «γυναίκα κυνηγό» - είχε άλλωστε κάνει για λίγο διάστημα σκοποβολή - όπου «η κάνη του όπλου της» φαντασιακά γίνεται ο δανεικός «φαλλός» της.

Συγχρόνως, η Μίνα δηλώνει ότι έχει ή τουλάχιστον μπορεί να αποκτήσει ότι χρειάζεται καθιστώντας ανίκανους τους γύρω της να της προσφέρουν ικανοποίηση ευνουχίζοντάς τους («... «μου λένε) ότι εγώ είμαι μία γυναίκα ξέρεις ... (κάνει μια κίνηση που δηλώνει ότι χειρίζεται ένα σπαθί που είναι έτοιμο να ακρωτηριάσει) κάτι τέτοιο κάτι τέτοια μου λένε ... (γελάει) μου 'χουνε πει έχω ρωτήσει έχει πολύ πλάκα ότι εγώ λέει τους φοβίζω τους άνδρες ότι τους διώχνω κάτι τέτοια ... κάτι τέτοια είχα ... έχω ακούσει κι από γυναίκες ...»).

Εγκλωβισμένη λοιπόν σε μια φαντασίωση παντοδυναμίας όπου δεν υπάρχει χώρος αστοχίας, αποτυχίας ή ελλείμματος, δημιουργεί μια συνθήκη μοναξιάς, καθώς δεν αφήνει περιθώριο συνδιαλλαγής με τον άλλον στο έδαφος αναγνώρισης μιας ανάγκης («Θα σου πω ... έχει πολύ μοναξιά βασικά έχει ... έχει πολύ μοναξιά είναι δηλαδή μέχρι και τώρα ας πούμε σε ακολουθεί αυτό το ... η ταμπέλα αυτή του δυνατού μετά όλοι οι υπόλοιποι σου λένε ότι ... βασίζονται επάνω σου ... δεν έχεις ανθρώπους να σε βοηθήσουνε ... δηλαδή κάποια στιγμή μπορεί να καταρρεύσεις αλλά αυτό δεν το βλέπει ο άλλος σου λέει «αποκλείεται αφού είσαι δυνατός θα τα καταφέρεις!»). Συνεπώς, μόνη και ξένη μεταξύ άλλων η Μίνα πληρώνει το τίμημα μιας συνθήκης «εξαίρεσης» στην οποία, με αφορμή την αναπηρία της έχει εντάξει τον εαυτό της («... πολλοί άνθρωποι είναι αυτό που λένε «τα φαινόμενα απατούνε ...» εντάξει όχι ότι δεν είμαι δυνατή και στη προσωπική μου ζωή και στη ... μοναχική εμ αλλά θέλεις κάποια στιγμή να ... ξεκουραστείς απ' αυτό το πράγμα δηλαδή θέλεις ν' ακουμπήσεις κι εσύ ... ε αυτό το ν' ακουμπήσεις είναι λίγο δύσκολο ... δεν είναι ... δεν ... είναι πολύ δύσκολο εγώ τουλάχιστον μέχρι τώρα δεν το 'χω βρει ...»).

I.4 «Ότι δεν σε σκοτώνει σε κάνει πιο δυνατό»: Σε μια διαρκή αναμέτρηση με το όριο.

Αυτό που φαίνεται να τροφοδοτεί την προσπάθεια να αναμετρηθεί με την αναπηρία είναι η πρόθεση να εντυπωσιάσει, επιζητώντας την αποδοχή δια μέσου του θαυμασμού. Η προσπάθεια αυτή βρίσκει εφαρμογή στην επιλογή «extreme» δραστηριοτήτων με στόχο τη διαμόρφωση μιας ταυτότητας «super- ήρωα» («... και

κάποιοι άνθρωποι πολύ μεγάλο ποσοστό του κόσμου νομίζει ότι οι ανάπηροι ας πούμε κάνουν τόσα πράγματα ή τους φαίνονται *extreme* αυτά που κάνουμε ... και καλά για ν' αποδείξουμε ότι δεν υστερούμε ...»). Εξάλλου, η φιλοσοφία των «*extreme sports*» είναι η αναζήτηση έντονων συγκινήσεων ως απόρροια μιας αναμέτρησης με το προσωπικό όριο («... ήταν κάτι το *extreme* κάτι το ωραίο ...»). Στη κατηγορία αυτή ανήκουν πάση φύσεως δραστηριότητες όπως ελεύθερες πτώσεις, καταδύσεις κ.λπ. όπου το σώμα αναμετράται με την βαρύτητα σε μια «πτώση θανάτου». Συνεπώς, αυτό που διεγείρει τις αισθήσεις πυροδοτώντας έντονα συναισθήματα είναι το ενδεχόμενο απώλειας της ζωής, καθιστώντας την μια αναμέτρηση με τον θάνατο. Η Μίνα αναφέρεται σε μια αναμέτρηση μέχρι τελικής πτώσης, αναγνωρίζοντας ότι το είδος της αναμέτρησης με το σωματικό όριο που επιλέγει ενέχει κινδύνους, καθώς στη προσπάθεια της να επιβληθεί του σωματικού περιορισμού δύναται να ξεπεράσει κάθε όριο, θέτοντας σε κίνδυνο ακόμα και την ίδια της την ζωή («... δεν μ' απασχολεί άμα είναι να πνιγώ θα πνιγώ αλλιώς θα κολυμπήσω ...»). Η ίδια, στην αφήγησή της, αντιμετωπίζει με κυνισμό το ενδεχόμενο θανάτου που ενέχει αυτή η αναμέτρηση με την αναπηρία, δηλώνοντας ενδεχομένως μ' αυτό τον τρόπο ότι αν δεν καταφέρει να επιβληθεί του σωματικού της περιορισμού προτίθεται να χάσει ακόμα και την ζωή της (**Συνεντευκτής:** *Τίθεται ζήτημα «ζωής και θανάτου» ...*

MIN: *Δεν έχω θέμα!*»).

Με άλλα λόγια, όσο μεγαλύτερη είναι η πρόκληση τόσο εντονότερο το συναίσθημα θριάμβου από την κατάκτηση του στόχου (« ... το αδύνατο ... (γελάει) να μην φτάσω ποτέ εκεί που στοχεύω ... να διαψευστώ ... ξέρω 'γω αυτό το αδύνατο τ' ότι δεν μπορείς να το κάνεις ... αυτό ... (χαμογελάει θριαμβευτικά) το δύσκολο το ...»).

Συνεπώς, η επιθυμία να ζήσει αναδεικνύεται στο πεδίο μάχης με τον περιορισμό, νοηματοδοτώντας την ζωή μέσα από την διαρκή αναμέτρηση με την αναπηρία («... για να μπορείς να συνεχίσεις να ζεις να 'χει ενδιαφέρον η ζωή σου γ ε ν ι κ ά είτε έχεις αναπηρία είτε δεν έχεις ...»). Το άτομο που προβαίνει σε μια τέτοια αναμέτρηση καλείται να διαχειριστεί του φόβους του μέσα από την επιτηδευμένη πρόκλησή τους, σε μια συνθήκη που ενέχει τα χαρακτηριστικά μιας «ομοιοπαθητικής λειτουργίας»⁸⁹² («... εμένα βασικά με τραβάει τ' ότι ... εεεμ να υπερνικήσω τον φόβο δηλαδή ο φόβος με φόβο διώχνεται αυτό ...»). Για να ανταποκριθεί σε μια τέτοια πρόσκληση, η Μίνα

⁸⁹² Αυτό που ο Otto Fenichel έχει ονομάσει «αντι-φοβική στρατηγική».*¹

*¹ Fenichel, O. (1945) *The psychoanalytic theory of neurosis*. New York: Norton.

αποποιείται του συναισθήματος του φόβου, προκειμένου να μην τροφοδοτήσει αναστολές που θα την αποθαρρύνουν από το να προβεί στη προσπάθεια του όποιου εγχειρήματος, φέρνοντάς την αντιμέτωπη με το «έλλειμμα» (*«Στην ιππασία τίποτα αλλά πάντα όταν θες να κάνεις κάτι δύσκολο λες «Θα πέσω; Θα χτυπήσω;» Φοβάσαι πάντα φοβάσαι το ... τον αντίκτυπο εκεί όντως υπήρχε ένα ρίσκο στην ιππασία ας το πούμε γιατί εντάζει τ' άλογα αυτά ήτανε μεν εκπαιδευμένα αλλά οποιαδήποτε ... μύγα ας πούμε το τσιμπήσει ή κάτι πάθει το άλογο ή κάτι ακούει αφηνιάζει τρέχει σε πετάει κάτω μπορεί να σκοτωθείς να γίνεις χειρότερα όλα αυτά ...»*).

Για την Μίνα η κατά το δυνατόν ψυχική «μόνωση» δυσάρεστων καταστάσεων και συναισθημάτων φαίνεται να αποτελεί μια ψυχική λειτουργία ιδιαίτερα προσφιλή. Για παράδειγμα, σε μια προσπάθεια ψυχικής διαχείρισης ενός τραυματικού βιώματος, όπως αυτό σκιαγραφείται από την αφήγηση των πρώτων χρόνων της ζωής της στο ίδρυμα που διαμεσολαβείται από την γονική απουσία, η Μίνα προβαίνει σε μια αμυντικού τύπου θωράκιση του ψυχισμού της για να ανταπεξέλθει (*«... μπορώ να πω ότι ήταν ένα σχολείο όλα αυτά τα ιδρύματα δηλαδή ναι μεν μεγάλωνα μεγάλωναν και τα κόμπλεξ μου οι ανασφάλειες αλλά από την άλλη ... δεν υιοθέτησα αυτή τη στάση ζωής ...»*). Μεγαλώνοντας σ' ένα περιβάλλον που δεν υπήρξε καθόλου φιλικό ως προς την διαφορετικότητά της, τουναντίον μάλιστα, η Μίνα προσπαθεί να θωρακίσει τον ψυχισμό της υψώνοντας τείχη μεταξύ του εαυτού της και των γύρω της, γεγονός που την καθιστά απρόσιτη και αποστασιοποιημένη, αντιμετωπίζοντας την επικριτική στάση των άλλων με κυνικότητα, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από μια σειρά εκλογικεύσεων (*«... δηλαδή να έχω κάποιες άμυνες ... γιατί άρριο μεθαύριο θα έβγαινα σίγουρα στη κοινωνία και η κοινωνία θα ήταν πολύ χειρότερη απ' ότι ένα ίδρυμα δηλαδή μέσα στα παιδιά και στη κοροϊδία έβλεπα ... το μέλλον μου να το πω κι έτσι κι έπρεπε εγώ να βγω ... όταν θα 'βγαινα να ήμουνα έτοιμη ... και εε ... έγινα πάρα πολύ δυνατή βέβαια πολύ σκληρή ίσως ...»*)

Γενικά, η Μίνα επιχειρεί να πάρει απόσταση από τις κοινωνικές επιρροές, όπως αυτές εγγράφονται ψυχικά, διαμορφώνοντας «μονωμένες» υποκειμενικές πραγματικότητες, στη προσπάθειά της να αποποιηθεί της αναγνώρισης ενός δυνητικά επιβαρυντικού κλίματος όπως αυτό πυροδοτείται από την αναγνώριση της αναπηρίας της. Ως εκ τούτου, η Μίνα ισχυρίζεται ότι οι δικές της επιλογές δεν έχουν διαμεσολαβηθεί από τις όποιες επιρροές ενός εχθρικού και δυνητικά τραυματικού περιβάλλοντος,

θεωρώντας έτσι ότι αποτελούν το «αυθεντικό» κομμάτι μιας κατά τα άλλα πολυφωνικής προσωπικότητας (*«Ναι αλλά αυτό έχει ένα όριο θέλω να σου πω κι εμείς ακόμα που τα κάνουμε υπάρχει ένα όριο ... δηλαδή κάποια στιγμή ... εντάξει το κάνεις για 'σένα ότι κάνεις ... βλέπεις τι σ' ευχαριστεί και συνεχίζεις ...»*). Ωστόσο, στην αφήγηση της Μίνας αναδεικνύεται ότι η προσπάθεια κατάδειξης των ικανοτήτων της, μέσα από την διαρκή αναμέτρηση με το προσωπικό της όριο, προϋποθέτει την ύπαρξη «μαρτύρων» που δύνανται να αναγνωρίσουν αυτές τις ικανότητες (*«Όχι μόνο ν' αποδεικνύω (σηκώνει τον τόνο της φωνής της) και να ευχαριστιέμαι παράλληλα ...»*). Με άλλα λόγια, πέραν των ψυχικών λειτουργιών αντιστάθμισης του ελλείμματος, η Μίνα επιδεικνύει τις εξαιρετικές της επιδόσεις με στόχο να σαγηνεύσει τους γύρω της, εγείροντας αισθήματα θαυμασμού (*«... ακριβώς επειδή κάποιος άνθρωπος έχει κάποια αναπηρία οι άνθρωποι που δεν έχουνε θεωρούνε ότι ... εμ αυτό που κάνουνε είναι πολύ σπουδαίο ότι εεε ... είναι πολύ δυνατοί εεε κι όλα αυτά ...»*)

Η έκφραση «καλύτερα να σε θαυμάζουν παρά να σε λυπούνται» καταδεικνύει με τον πιο εύστοχο τρόπο την απεύθυνση της Μίνας στον άλλον, με σκοπό να προσελκύσει το θαυμασμό του. Όμως παρά τον προφανή χαρακτήρα της πρόσκλησης που απευθύνει στους γύρω της, προκειμένου να την αναγνωρίσουν στο έδαφος της επίδειξης των ικανοτήτων της, η Μίνα αποποιείται μιας τέτοιας πρόθεσης, αναγνωρίζοντάς την παραταύτα ως συμπεριφορά του παρελθόντος που έχει πλέον εγκαταλείψει (*«... κάποια στιγμή κι αυτό το παραμύθι ας πούμε το ν' αποδεικνύεις στους ... στο περίγυρό σου ή στους φίλους ή στους δεν ξέρω κι εγώ που και στον εαυτό σου δεν είναι ... σταματάει πια αυτό γίνεται μέχρι σε μία ηλικία ...»*).

1.5 «Δεν υπάρχει δεν μπορώ αλλά δεν θέλω»: Σε μια προσπάθεια απάρνησης των λειτουργικών περιορισμών που θέτει η αναπηρία.

Για την Μίνα δεν νοείται η αναγνώριση ενός ορίου που διαμορφώνει μια πραγματικότητα εντός της οποίας το άτομο δύναται να λειτουργεί, παραδοχή συμβατή με την περατότητα της ανθρώπινης ύπαρξης. Στο πλαίσιο αυτό, η Μίνα εκμυστηρεύεται ότι η αναπηρία της ποτέ δεν υπήρξε ανασταλτικός ή αποθαρρυντικός παράγοντας στην επίτευξη ενός στόχου (*«Όχι ... όχι τίποτα ποτέ δεν μπήκε ανασταλτικός παράγοντας στο οτιδήποτε ας πούμε η εεε αναπηρία ποτέ ποτέ ούτε ποτέ σκέφτηκα «έχω ένα πόδι δεν θα τα καταφέρω!»*). Είναι γεγονός ότι η Μίνα σε πρώτο χρόνο φέρνει στην αφήγησή της μια εικόνα της αναπηρίας πλήρως ενταγμένη στη καθημερινότητα, χωρίς να αφήνει περιθώριο αναγνώρισης της δυσκολίας (*«... αλλά*

τελικά έχει ... έχει γίνει τόσο πολύ μηχανικά που δεν ... ούτε με κούραζε ποτέ ούτε με προβληματίζε δηλαδή ήταν τελείως έχει γίνει πλέον ...»), ενώ σε δεύτερο χρόνο εκφράζει την δυσφορία της, διερωτώμενη για το κατά πόσο ακόμα οι αντοχές της θα έχουν έναν ανεξάντλητο χαρακτήρα («... κάποιες στιγμές έτσι λέω «μέχρι πόσο ας πούμε θ' αντέχω να το κάνω αυτό;»).

Για την Μίνα τα πάντα ορίζονται από την επιθυμία. Η θέση αυτή, που αποποιείται της ύπαρξης μιας πραγματικότητας που μας ξεπερνά, αναδεικνύεται επανειλημμένως σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στην παρούσα μελέτη. Υποκαθιστώντας την δυνατότητα, όπως αυτή προσδιορίζεται από την χρήση του όρου «μπορώ» ή «δεν μπορώ», με την επιθυμία, όπως αυτή εκφράζεται με τους όρους «θέλω» ή «δεν θέλω», τα άτομα με αναπηρίες επιχειρούν να αποποιηθούν ενός «ελλείμματος», όπως αυτό μπορεί να εκφράζεται με την αναγνώριση και την παραδοχή ενός ορίου. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, η Μίνα φαίνεται να τείνει να συνταχθεί πέραν της «αρχής της πραγματικότητας». Στη προσπάθειά της όμως αυτή η Μίνα τελικά άθελά της εγκλωβίζεται, σε μια διαρκής αναζήτηση ανεύρεσης της συνθήκης εκείνης που θα την «περιορίσει», κάνοντάς την να παραδεχτεί την ύπαρξη του σωματικού της ορίου («... (αναζητώ) το αδύνατο ... (γελάει) να μην φτάσω ποτέ εκεί που στοχεύω ... να διαψευστώ ... ξέρω 'γω αυτό το αδύνατο τ' ότι δεν μπορείς να το κάνεις ... αυτό ... (χαμογελάει θριαμβευτικά) το δύσκολο το [...] θα ... θα με περιορίσει κάτι που μέχρι τώρα δεν μ' έχει περιορίσει ...»).

Στο σημείο αυτό χρειάζεται να ειπωθεί ότι η προσπάθεια παράβλεψης ενός φυσικού ορίου σαφώς προσδιορισμένου και απροσπέλαστου, όπως αυτό ενδεχομένως αντανακλάται στη σωματική καταγραφή της αναπηρίας της Μίνας, δύναται να αποτελεί μια ρατσιστική θέση, που υποβαθμίζει όλους εκείνους που αδυνατούν να ανταποκριθούν στις υψηλότερες κοινωνικές προσδοκίες. Η «αδυναμία» λοιπόν καταδικάζεται, στιγματίζοντας τα άτομα εκείνα που αδυνατούν να ανταποκριθούν στο κοινωνικά προσδοκώμενο, στο έδαφος όχι των περιορισμών τους αλλά της άρνησής τους να το επιθυμήσουν πολύ («... είναι θέμα μυαλού είναι θέμα θέλησης ότι θέλεις θα το καταφέρεις ... απλά φαίνεται περισσότερο σε 'μας και το θαυμάζεις γιατί «η άλλη με το ένα πόδι κάνει σκι!» ... ναι ... κάνω σκι κι εσύ θα μπορούσες να κάνεις με δύο αυτό είναι θέμα επιλογής ...»).

1.6 Προβάλλοντας το «έλλειμμα» στους άλλους.

Στην αναγνώριση ενός απορριπτικού βλέμματος η Μίνα σπεύδει να αποποιηθεί των περιορισμών της ως απόρροια ενός ελλιπούς σώματος, προβάλλοντας στον άλλον την δυσκολία να αποδεχτεί την εικόνα της, όπως αυτή διαμεσολαβείται από την αναπηρία της («... δεν μπορούσα να τ' αλλάξω δηλαδή το αισθητικό το κομμάτι ... δεν αφορά εμένα ... αφορά τον άλλον ... εγώ είμαι μια χαρά με τον εαυτό μου ... δεν είναι δικό μου θέμα να το λύσω ... το αισθητικό κομμάτι της αναπηρίας μου ... εγώ είμαι μια χαρά αισθάνομαι μια χαρά κατάλαβες; ... δεν μ' αφορά ... το αν εσένα αυτό δεν σ' αρέσει που βλέπεις είναι δικό σου θέμα ... είναι δικά σου εεε ... πρότυπα έχεις εγώ είμαι ... είμαι αυτή που είμαι ...»).

Μέσα από αυτή την διαδικασία προβολών και ταυτίσεων η Μίνα τείνει να προβάλει στους άλλους την αδυναμία της, ενώ εκείνη φαίνεται να ταυτίζεται με θέσεις και ρόλους επάρκειας. Συνεπώς, στο πλαίσιο αυτό αναλαμβάνει ρόλο «προστάτη», υπερασπιζόμενη τα δικαιώματα των αδυνάτων και παίρνοντας έτσι απόσταση από τις δικές της αδυναμίες και ελλείμματα («... πάντα εε ξέρω 'γω παίρνω το μέρος του αδυνάτου μου βγαίνει από μόνο του φυσικό ...»). Ενδεχομένως αυτή η «κατοπτρική» διαχείριση μπορεί να της επιτρέπει να προσεγγίζει τρόπον τινά «ενσυναισθητικά» τα δύσκολα συναισθήματά της μέσω του «καθρέφτη» που συνιστούν «οι αδύναμοι άλλοι», προκειμένου να μην αποκοπεί εντελώς από αυτά.

Η Μίνα λοιπόν φαίνεται να μετακινείται από μια θέση «αποδοχής» σε μια θέση «παροχής» βοήθειας, επιχειρώντας μ' αυτό τον τρόπο να αναλάβει μια θέση επάρκειας («... κι εγώ δεν ήξερα πράγματα αλλά έμαθα ... όφειλα να τα κάνω να σπουδάσω να μάθω να ... για να 'χω μετά να πω και για να βοηθήσω ...»).⁸⁹³

Αφενός λοιπόν ο ρόλος του «προστάτη» την βάζει σε μια θέση υπεροχής, με το να προβάλλει το δικό της έλλειμμα στον άλλον, μέσα από την αναγνώριση της ανάγκης για φροντίδα («... φαινόταν πάντα ότι εγώ ήμουνα η ισχυρή ακόμα και τώρα δηλαδή ... εντάξει βέβαια ... εμ εγώ είχα μια τάση ας πούμε από μικρή να ... να «προστατεύω» σε εισαγωγικά ... εντάξει να βοηθάω πάρα πολύ είχα ... μου 'χε καρφωθεί ας πούμε η ιδέα ότι ... εντάξει εεε πρέπει να βοηθάω ... τους αδυνάτους ξέρεις όλα αυτά ...»), και

⁸⁹³ Συνεπώς, η προσπάθεια ανάληψης μιας θέσης επάρκειας ενέχει διπλό «ψυχικό όφελος» για την Μίνα, καθώς της δίνει προοπτική επιτρέποντάς της να επενδύσει σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

αφετέρου της δίνεται έτσι ίσως η ευκαιρία να φροντίσει τις πιο ευαίσθητες, ευάλωτες και τραυματισμένες δικές της πλευρές μέσω των άλλων.

Η άρνησή της ν' αποδεχτεί ψυχολογική βοήθεια, αρνούμενη τη χρησιμότητα ειδικοτήτων σχετικών με μια τέτοια παροχή (πχ ψυχολόγων, ψυχιάτρων κ.α.) ενδεχομένως να ενέχει την προσπάθειά την να μην μετακινηθεί από μια θέση που την καθιστά «επαρκή» σε μια θέση αποδοχής «βοήθειας» (*«Όχι δεν απευθύνθηκα πουθενά γιατί παρόλο που μου λέγανε δε ... δεν πιστεύω ... δεν πίστευα δηλαδή ακόμα ότι ... δεν πιστεύω σ' αυτό το ... ότι το επάγγελμα του ψυχιάτρου του ψυχολόγου θα πρέπει να ... θεωρώ ότι δεν ... δεν υπάρχει αυτή εε δεν θα υπάρχει αυτή η ειδικότητα δεν την δεχόμουνα τέλος πάντων ... εεε και ήμουνα βέβαια και κατά της φαρμακευτικής αγωγής εεε ...»*).

I.7 Μια προσπάθεια μείωσης της βλάβης: επιχειρώντας να «εξομαλύνει» την αναπηρία.

Η αφήγηση της Μίνας βρίθει από την προσπάθειά της να υποβαθμίσει το μέγεθος της αναπηρίας και την ένταση του περιορισμού που αυτή επιβάλλει επιδιώκοντας να καταδείξει την επάρκειά της να διαχειριστεί, ενδεχομένως και να υπερβεί τους περιορισμούς της. Μάλιστα σε μια προσπάθεια να εγγυηθεί για την «αρτιότητα» ενός ψυχισμού που δεν βιώνει τον αντίκτυπο μιας ελλειμματικής σωματικής καταγραφής η Μίνα σπεύδει να φέρει εγγυήσεις, επικαλούμενη την άνευ ψυχοπαθολογικών ευρημάτων γνωμάτευση που της έδωσε ένας ψυχίατρος στο πλαίσιο μια επίσκεψης που έκανε στο ιδιωτικό του γραφείο (*«... η αλήθεια είναι ότι όντως απευθύνθηκα ... ψέματα απευθύνθηκα σ' ένα ψυχίατρο ... ο οποίος εμ ... εεε μόλις μιλήσαμε στα πρώτα 5' λεπτά μου είπε ότι ... έχω μόνο άγχος και στρες κι ότι εεε είναι πολύ φυσιολογικό ένα άτομο σαν κι εμένα ... μ' όλα αυτά που έχω περάσει ότι είναι πάρα πολύ φυσιολογικά κι ότι δεν ... δεν υπάρχει κάτι και μάλιστα ... έτσι αυτό που μου 'κανε εντύπωση είναι ότι μου είπε ότι δεν υπάρχει ... δεν έχει βγει το χάπι της ντροπής ... κάτι τέτοιο μου 'χε πει νομίζω κι ότι δεν ... δεν μπορώ να πάρω φάρμακα γιατί ... δεν έχω τίποτα ... (χαμογελάει)»*).

Συνεπώς, η Μίνα επιχειρεί διαρκώς να πάρει αποστάσεις από την ενδεχόμενη ψυχική επιβάρυνση μιας σωματικά καταγεγραμμένης αναπηρίας, κάνοντας έτσι μια σειρά ελιγμών προς αυτή την κατεύθυνση, όπως αυτοί επισημαίνονται καθ' όλη την

διάρκεια της αφήγησής της. Έτσι, προβαίνει είτε σε απόπειρες λεκτικής υποτίμησης του «ελλείμματος» («... είχα και μία ψιλοκατάθλιψη πάθει ...»), είτε σε μια διαδικασία σύγκρισης με άλλες μορφές αναπηρίας προκειμένου να αποποιηθεί των περιορισμών που αυτές επιβάλλουν στα άτομα που της φέρουν. Για παράδειγμα, η Μίνα προβαίνει στην αφήγησή της σε μια επαναλαμβανόμενη σύγκριση της δικής της κατάστασης με άλλες, με στόχο να επιδείξει την υπεροχή της έναντι αυτών όπου ο βαθμός αναπηρίας επισύρει πολύ πιο επώδυνες και αμετάκλητες συνέπειες.

Στην ίδια κατεύθυνση, και αναγνωρίζοντας την ένταση των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία της, η Μίνα επιχειρεί να αμφισβητήσει την εν πολλοίς λεχθείσα αντίληψη ότι το μέγεθος του περιορισμού που επιβάλλει η αναπηρία είναι ανάλογο του ψυχικού αντίκτυπου που φέρει το άτομο. Συνεπώς, σε μια προσπάθεια να ανατρέψει την αντίληψη αυτή η Μίνα επικαλείται το αντίθετο («... υπάρχουνε άνθρωποι με πολύ μικρή αναπηρία ... μπορεί κάποιος να 'χει χάσει κι ένα δάκτυλο ... ή τον καρπό του και να έχει φοβερό πρόβλημα δηλαδή να είναι πιο κομπλεξικός από έναν άλλον που έχει ... κομμένα δύο πόδια εντάξει αυτό και θέμα ... ανθρώπου ...») Υπεραμυνόμενη της δυσανάλογης σχέσης που υπάρχει μεταξύ του είδους της αναπηρίας και των ψυχικών εγγραφών αυτής, η Μίνα φαίνεται να επιχειρεί ενδεχομένως να υποβαθμίσει, τα δικά της ψυχικά ελλείμματα.

Στις λίγες φορές που η Μίνα προβαίνει στην αφήγησή της σε μια περιγραφή της αναπηρίας της, αποκαλύπτοντας τους περιορισμούς που καταγράφονται στο σώμα της, διακρίνεται ο ψυχικά αποστασιοποιημένος τρόπος με τον οποίο τοποθετείται απέναντι στη σωματική καταγραφή του ελλείμματος. Η Μίνα επιχειρεί να μιλήσει για το έλλειμμα, όπως αυτό εγγράφεται στο σώμα της δια της απουσίας ενός άκρου, αποποιούμενη της ψυχικής εκείνης εγγραφής που ενέχει την απώλεια, καθώς όπως υποστηρίζει η ίδια, η αδυναμία της να αναγνωρίσει το έλλειμμα έγκειται στη μη καταγραφή μιας προηγούμενης συνθήκης αρτιότητας, επικαλούμενη τον εγγενή χαρακτήρα της αναπηρίας της («... δεν μου λείπει δεν στεναχωριέμαι [...] ... γεννήθηκα και μεγάλωσα με το ένα πόδι τα έκανα όλα [...] ... δεν έχω και κανένα πρόβλημα ... και με το ένα ...»). Σύμφωνα λοιπόν με την θέση αυτή, το γεγονός ότι η αναπηρία της είναι σύμφυτη με την ίδια της την ύπαρξη καθιστά αδύνατη την ψυχική εγγραφή της απώλειας. Η θέση αυτή θα μπορούσε να συνοψιστεί στο «τι είχα, τι έχασα!» («... δεν ήξερα πως είναι οπότε δεν μου έλλειπε και κάτι ...»).

II. ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.

II.1 Ενδο- οικογενειακές σχέσεις. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία τις σχέσεις αυτές.

Η Μίνα δυσκολεύεται να μιλήσει για την σχέση της με την οικογένειά της, καθώς ένα τέτοιο θέμα φαίνεται να εγείρει έντονα συναισθήματα, γεγονός που ενδεχομένως καταδεικνύουν οι αλλεπάλληλες παύσεις στον λόγο της στη προσπάθειά της να εισαγάγει το θέμα (« ... εεε ... η οικογένειά μου ... η οικογένειά μου ... εεε ... εμ ... δεν μ' αποδέχτηκε ... »).

Σύμφωνα με την ίδια, η αναπαράσταση που φέρουν οι γονείς της για εκείνη φαίνεται να κατακλύζεται από την αναπηρία. Περιγράφει δύο ανθρώπους «μουδιασμένους» στη θέση της αναπηρίας της, ανίκανους να την υποστηρίξουν και να την αποδεχτούν, γεγονός που πυροδοτεί την αφορμή να εξαπολύσει ένα δριμύ κατηγορώ προς αυτούς («... είπαμε ήτανε αγραμματοσύνη ήτανε άγνοια ήτανε ... αλλά πιο πολύ το ... το ρίχνω στη ... στο χαρακτήρα των γονιών γιατί υπήρχανε κι άλλοι γονείς οι οποίοι δεν έχουν σπουδάσει δεν είχαν σπουδάσει ... αλλά κοινωνικά ήτανε εεε ... μορφωμένοι ας πούμε βοήθησαν τα παιδιά τους τα στηρίζανε ... τα σπουδάσανε ... χαιρόντουσαν με τις επιλογές με την ζωή τους οι δικοί μου ήτανε λίγο εεε ... μουδιασμένοι θα το έλεγε ... αλλά ειδικά ο πατέρας μου ... δεν ... δεν υπάρχει ... δεν υπάρχει δηλαδή αυτό το πράγμα πολύ σκληρός ... »).

Το αίσθημα της απόρριψης, απόρροια της γονικής στάσης, είναι αυτό που φαίνεται να κυριαρχεί στην αφήγηση της Μίνας προσδιορίζοντας έτσι τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης με τους γονείς της («... η οικογένειά μου η οικογένειά μου ... εεε ... εμ ... δεν μ' αποδέχτηκε ποτέ ας πούμε σαν αναπηρία ... »). Το αίσθημα αυτό της απόρριψης καταγράφεται ήδη από την στιγμή της γέννησής της, όταν ο θεράπων ιατρός της μητέρας της απέκλεισε τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με το νεογέννητο, προκειμένου να την προφυλάξει από ένα ενδεχόμενο «ψυχικό σοκ» στο έδαφος αναγνώρισης της μεγάλης αναπηρίας του βρέφους. Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε και ο πατέρας όπου κατόπιν πρόσκλησης – πρόκλησης της Μίνας να αφηγηθεί το πως βίωσε το γεγονός της γέννησής της - εκείνος ενοχλημένος ανέφερε ότι, αν και υπήρξαν διάφορα εναλλακτικά σενάρια σχετικά με την τύχη που θα είχε, όπως αυτά προτάθηκαν από το ιατρικό προσωπικό, και αφορούσαν μεταξύ άλλων την ευθανασία ή την «παραχώρηση» του νεογέννητου στην επιστήμη για τη διεξαγωγή πειραμάτων,

ο ίδιος, αναλαμβάνοντας τον πατρικό του ρόλο μέσα από μια θέση ευθύνης όπου όμως δεν κατονομάζεται η «επιθυμία» (η επιθυμία να γίνει πατέρας), επέλεξε να την κρατήσει.

Το αίσθημα απόρριψης της Μίνας τροφοδοτείται ακόμα περισσότερο από την απόφαση των γονιών της να την αφήσουν στο νοσοκομειακό ίδρυμα, γεγονός που βίωσε η ίδια ως εγκατάλειψη στο έδαφος της αδυναμίας των γονιών της να αντιταχθούν στην πρόταση των γιατρών, ενδίδοντας στις διαβεβαιώσεις για μια καλύτερη περίθαλψη («... κάποιοι θείοι μου τους είπαν ας πούμε να με πάνε στο εξωτερικό να με χειρουργήσουνε κιόλα αυτά αλλά υπήρχαν τότε κάποιοι επιτήδειοι γιατροί που το είδαν τότε ως πείραμα και σου λέει «όχι ...» λέει «άφησε την Μίνα ...» τέλος πάντων «εδώ πέρα θα την βοηθήσουμε εμείς!» και τους πείσανε ήτανε δηλαδή και καλόπιστοι άνθρωποι από το χωριό σου λέει «εντάξει ... θα τα 'χει όλα θα 'χει την φροντίδα την νοσοκόμα, τις νοσοκόμες κι αυτά ...»).

Σύμφωνα με την Μίνα, η απόφαση αυτή των γονιών της, συνιστά μια συνθήκη εγκατάλειψης στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της. Όσο κι αν η Μίνα επιχειρεί να εκλογικεύσει την απόφαση των γονιών της να παραμείνει εσώκλειστη στο ίδρυμα, επικαλούμενη την ανυπαρξία των εχεγγύων εκείνων που θα διασφάλιζαν μια φυσιολογική ανάπτυξη στους κόλπους της οικογένειας, δεν φαίνεται να δύναται να απαλύνει το συναίσθημα που διακινεί η γονική απόρριψη, όπως αυτή αναδεικνύεται στο βίωμα της «εγκατάλειψης» που σηματοδοτεί η εισαγωγή της στο ίδρυμα.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι το κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον και οι επιρροές αυτού στον τρόπο οργάνωσης της οικογένειας φαίνεται να επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο που έγινε αντιληπτή η αναπηρία της Μίνας από τους γονείς της. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η Μίνα γεννήθηκε σε μια αγροτική οικογένεια της περιφέρειας, γεγονός που συνέβαλε ουσιαστικά στο πώς εγγράφηκε η αναπηρία της στις σχέσεις της με τους γύρω της.

Η Μίνα περιγράφει μια οικογένεια σαφώς προσανατολισμένη στη διατήρηση μιας «καλής εικόνας», η οποία επιχειρεί με τρόπο περίτεχνο να αποκρύψει το «παρεκκλίνον» και το «συμπτωματικό», καθώς τα μέλη της φρόντιζαν διαρκώς να δείχνουν ότι «όλα είναι καλά».

Στο πλαίσιο αυτό δεν υπάρχει δυνατότητα κάτι να πάει στραβά, διότι θα «ράγιζε» η εικόνα ολόκληρης της οικογένειας, που με τόση επιμέλεια τα μέλη της επιχειρούσαν να συντηρήσουν («... εε αν μας δει κάποιος θα πει ότι είμαστε η καλύτερη οικογένεια ... αυτό θέλανε πάντα οι δικοί μου δηλαδή ναι μεν δεν τους έκοβε να προσπαθήσουνε να σε βοηθήσουνε αλλά τους έκοβε το τι θα πει ο κόσμος δηλαδή τους ένοιαζε η εικόνα που δίνανε προς τα έξω ... ότι είμαστε μια ευτυχισμένη οικογένεια ότι όλα καλά βαίνουνε κτλ κτλ ...»). Σ' αυτή λοιπόν τη συνθήκη, η αναπηρία της κόρης έρχεται να διαταράξει την αρμονία χρωμάτων και παραστάσεων, αποκαλύπτοντας το «καλλιτεχνικό ατόπημα του δημιουργού». Η Μίνα μέσα από την αναπηρία της αναδεικνύει την περατότητα και την ευθραυστότητα της ανθρώπινης ύπαρξης, διακινώντας στους γύρω της έντονο άγχος ευνουχισμού, αποκαλύπτοντας αυτό που επιμελώς επιχειρεί να αποκρύψει το οικογενειακό της περιβάλλον («Ναι ναι ... συνέχεια εγώ τους την χάλαγα (την εικόνα) συνέχεια συνέχεια συνέχεια και στις αδερφές μου και σ' όλο τον κόσμο ...»).

Η ίδια μιλώντας για τον ρόλο της μέσα στους κόλπους της οικογένειάς της επισημαίνει ότι υπήρξε «επαναστάτρια», επιχειρώντας διαρκώς να ανατρέψει τις ισορροπίες, αναδεικνύοντας μέσα από την αναπηρία της τον βαθμό απόκλισης από το οικογενειακό φαντασιακό («... απλά ήτανε ... ήμουνα ας πούμε εμ ... επαναστάτρια ας πούμε ακόμα και τότε ναι μεν είχα ήθελα να έχω σαφώς και πήγαινα Χριστούγεννα, Πάσχα στις γιορτές σε τραπέζια ... εμ είχαμε με την οικογένεια δεν είχαμε ότι ... δεν είχαμε επαφές απλά πάντα ... υπήρχε εεε ήμουνα το αντιδραστικό ας το πούμε έτσι ...»).

Η στάση της αυτή φαίνεται να υπήρξε το αποτέλεσμα άμυνας απέναντι στην τάση της οικογένειας να την αλλοτριώσει. Για την Μίνα οι ενδο-οικογενειακές σχέσεις σημαδεύονται από ένα πάγιο και διαρκές αίτημα αλλαγής. Αυτή η αναπαράσταση των οικογενειακών σχέσεων συγκροτεί μια ψυχική συνθήκη μάχης στην οποία θα κυριαρχήσει ο επικρατέστερος («... μεγάλωσα κι έζησα σ' αυτή την οικογένεια όφειλα ν' αλλάζω ... ή να μ' αλλάζονε ...»).

Οι διαρκείς κι επίμονες προσπάθειες της Μίνας να αναδείξει το έλλειμμα στους κόλπους της οικογένειας, με πρόθεση να το «απενοχοποιήσει» αποδραματοποιώντας το, καταδεικνύουν μια αντίφαση στον τρόπο που διαχειρίζεται η ίδια το έλλειμμα. Η Μίνα είναι μια όμορφη γυναίκα που περιποιείται τον εαυτό της, καλλωπίζοντάς τον με τρόπο που αναδεικνύει την εικόνα της. Μέρος αυτής της προσπάθειας ενέχει την

πρόθεσή της να συγκαλύψει την αναπηρία της, αποκρύβοντάς την από την θέαση των άλλων («*Μ' ενδιαφέρει δηλαδή η εικόνα συνολικά μ' ενδιαφέρει ... να μην εεε ... να έχω κερδίσει ας πούμε να έχω καταφέρει ... κάποιои άνθρωποι πολλοί έως πολλοί να μην αντιλαμβάνονται ότι έχω αναπηρία ... κοιτάζοντάς με μες στα μάτια κατάλαβες; ... είναι πολύ βασικό το να πηγαίνω στην αστυνομία στο Δήμο παντού ... και να μην καταλαβαίνουν ότι είμαι ανάπηρη ...*»). Με άλλα λόγια, η Μίνα φαίνεται να καταλογίζει στους γονείς της αυτό που η ίδια αδυνατεί να διαχειριστεί στη καθημερινότητά της, και αφορά στη δυσκολία της να εμπεριέξει στην εικόνα της το έλλειμμα. Συνεπώς, η τάση των γονιών της να επιδείξουν μια εικόνα όπου δεν υπάρχει χώρος για το έλλειμμα φαίνεται να ταυτίζεται με την προσπάθεια που καταβάλλει η Μίνα να «συγκαλύψει» την αναπηρία της, τόσο μέσα από την ιδιαίτερα επιμελημένη και φροντισμένη εικόνα της, όσο και από την προσπάθεια εξομάλυνσης της διαφορετικότητάς της στο έδαφος των συνεχόμενων προσπαθειών της να αναμετρηθεί με το έλλειμμα.

Η αδυναμία των γονιών της να δουν πέραν των περιορισμών που επέβαλλε η αναπηρία της κόρης τους καθιστούσε ανεπιτυχή κάθε προσπάθεια της Μίνας να τους καταδείξει τις δυνατότητές της, επιτείνοντας έτσι το συναίσθημα απόρριψης («*... είχα έρθει σε πολύ μεγάλη ρήξη και με τ' αδέρφια μου και με την οικογένειά μου να προσπαθώ ας πούμε να ... όχι να τους αποδείξω δηλαδή από πάντα ας πούμε δεν θυμάμαι να με είχανε επιβραβεύσει ας πούμε ο πατέρας μου ειδικά ... για κάτι συνέχεια άκουγα «μη δεν μπορείς θα πονέσεις θα κουραστείς μην το κάνεις εσύ ...» δηλαδή γενικά δεν περιμένανε τίποτα από σένα ας το πούμε ... εμ εντάξει ήσουνα σε εισαγωγικά «καταδικασμένος» δηλαδή ούτε καν να προσπαθήσεις δηλαδή δεν ... δεν σου δίνανε το ... πώς να το πω την χαρά ρε παιδί μου το να προσπαθήσεις να χαρούνε κι αυτοί ότι κάτι κατάφερες τίποτα τίποτα ...*»).

Αποτέλεσμα της γονικής αδυναμίας να αναγνωρίσουν τις ικανότητες της κόρης τους, ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια που η Μίνα διέμενε με την οικογένειά της, ήταν ο κοινωνικός της αποκλεισμός στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών της και η στέρηση της δυνατότητας να προσπαθήσει η ίδια να προσδιορίσει τα δικά της προσωπικά όρια. Μέσα λοιπόν σ' αυτό το κλίμα που επέτεινε τους περιορισμούς της, η Μίνα καταδικάζονταν σε μια παθητική θέση που επιβάρυνε περαιτέρω την εικόνα που έφερε για τον εαυτό της και τους γύρω της.

Πέραν όμως της δυναμικής που αναπτύχθηκε στις οικογενειακές σχέσεις, οι μακροκοινωνικές επιρροές στο πλαίσιο ενός αγροτικού τρόπου ζωής που ορίζουν την χειρονακτική εργασία ως προϋπόθεση, καθώς η οικογένεια αποτελεί πρωτογενή μονάδα παραγωγής, διαμεσολαβούν της αναπαράστασης που συγκροτείται στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας. Μέσα σε μια τέτοια συνθήκη, οι λειτουργικοί περιορισμοί, ως απόρροια της αναπηρίας, ηχούν διαφορετικά καθώς καθρεφτίζουν ένα έλλειμμα ζωτικής σημασίας στη συνθήκη διαβίωσης. Έτσι το άτομο με αναπηρία απορρίπτεται στο έδαφος της αδυναμίας του να προσφέρει, ενώ στιγματίζεται τόσο το ίδιο, όσο και η οικογένειά του (*«... οι γονείς μου ήτανε έως πολύ αγράμματοι κι είχανε μάθει ας πούμε στην επαρχία ότι δεν παράγει ... πεθαίνει ... ας πούμε σκοτώνεται πώς να στο πω ... δηλαδή είναι αυτό ... που σημαίνει ότι ένας εεε άνθρωπος ας πούμε τόσο πολύ ελλειμματικός κατά αυτούς ... δεν μπορεί να προσφέρει κάτι ...»*).

Παίρνοντας παραπάνω χώρο μιλώντας για την σχέση με τους γονείς της η Μίνα αναφέρει ότι πρόκειται για μια σχέση τυπική, που συγκροτείται σ' ένα καθεστώς υποχρέωσης, υποδεικνύοντας ότι η σχέση αυτή διαμεσολαβείται από ένα αίσθημα χρέους. Επιχειρώντας να επεξηγήσει περαιτέρω την άποψή της αυτή, η Μίνα εξομοιώνει την σχέση με τους γονείς της με την σχέση που δημιουργεί κάποιος με το κατοικίδιό του, δηλώνοντας έτσι με τον πλέον δεικτικό και δραματικό τρόπο το πεδίο των αναπαραστάσεων που φέρει για τον εαυτό της και για τους γονείς της καθώς και για την σχέση μεταξύ τους. Για τους γονείς της λοιπόν η Μίνα είναι ένα «κατοικίδιο» που του παρέχουν τα απαραίτητα για να ζήσει κάνοντας το χρέος τους ως φιλεύσπλαχνα «αφεντικά» (*«... απλά επειδή έχουνε κοινωνικό χρέος και πρέπει να σε μεγαλώσουν κι όλα αυτά ... λίγο πολύ σε υιοθετούνε ας το πούμε έτσι ως κατοικίδιο δηλαδή σου παρέχουνε τροφή, στέγη ... τα άκρως απαραίτητα ... αλλά από 'κει και 'πέρα μέχρι εκεί ...»*).

Μέσα από αυτό τον παραλληλισμό η Μίνα ενδεχομένως επιχειρεί να αποποιηθεί την ταυτότητα καταγωγής της, όπως αυτή μεταφέρεται από τον γεννήτορα, θέλοντας έτσι να πάρει απόσταση από τον «βιολογικό δεσμό» που χαρακτηρίζει την σχέση με τους γονείς της, καθώς προσδιορίζεται μέσα από ένα καθεστώς μιας άτυπης «υιοθεσίας» που δεν επενδύεται συναισθηματικά. Αποποιούμενη λοιπόν της γενεαλογικής της καταγωγής και των βιολογικών της καταβολών η Μίνα αδυνατεί να προσδιορίσει το ποια είναι, προβαίνοντας σε μια δήλωση αοριστίας (*«... είμαι ... είμαι αυτή που είμαι ...»*).

Στην αδυναμία προσδιορισμού της υπαρξιακής της ταυτότητας δεν φαίνεται να συμβάλλει μόνο η απάρνηση της γενεαλογικής της καταγωγής αλλά και η αλλοτριώση της σωματικής της εικόνας ως απόρροια του μεγάλου περιορισμού που επιβάλλει η αναπηρία της («... ήμουνα λίγο σαν gremlin ... (γελάει) κι ακόμα είμαι εντάξει ... (γελάει)»).

Αναφερόμενη στη σχέση με τα αδέρφια της, αναδεικνύεται μια συγκεκριμένη επιθετικότητα, όπως αυτή αντανακλάται στον λόγο της Μίνας, επισημαίνοντας την κατάσταση της υγείας τους («θα 'πρεπε κάποια απ' αυτά να έχουνε κάποια αναπηρία ή να 'χουνε προβλήματα ...»).

Η Μίνα δεν διατηρεί ιδιαίτερα καλές σχέσεις με τις αδερφές της, ενώ με τον αδερφό της δεν υπάρχει καμία επαφή μετά την απόφασή του να κόψει τους δεσμούς με την πατρική του οικογένεια αποχωρώντας αμέσως μετά την δημιουργία δικής του οικογένειας («... άλλα μου τ' αδέρφια ... το συναίσθημα της ... της απόρριψης πολύ δηλαδή ... φοβερά πολύ ... παρόλο που υπήρχε μεγάλη αναπηρία δεν κάνανε κάτι ώστε να ... εμ να με βοηθήσουνε ούτε συναισθηματικά ούτε ηθικά ειδικά ηθικά ... απεναντίας ήμουνα αντιδραστική εντάξει ... αλλά ... σ' αυτή την αντίδραση έβρισκα αντίδραση ...»).

Μιλώντας για την περίοδο που επέλεξε η Μίνα να συγκατοικήσει με την μεγαλύτερη αδερφή της, βγαίνοντας από το ίδρυμα, αναφέρει την δυσκολία να συνδεθεί μαζί της («... κι έμεινα για λίγους μήνες με την μία μου την αδερφή αλλά εεε ... ήτανε πάρα πάρα πολύ κομπλεξική ... γενικά όλη μου έτσι η οικογένεια ας πούμε είχε ... είχε θέμα με την αναπηρία ...»). Η δυσκολία της αδερφής να αποδεχτεί την αναπηρία της Μίνας διαφαίνεται στο αίτημα που της απευθύνει να «κρύψει» το έλλειμμα της, να το «κουκουλώσει» στο πλαίσιο των κοινωνικών της συναλλαγών («... θυμάμαι την αδερφή μου να μου λέει ξέρω 'γω ... «φόρα παντελόني να μην φαίνεται το πόδι σου ... εεε με φέρνεις σε δύσκολη θέση ... εεε τι θα πουν οι φίλοι μου ...»). Πρόκειται λοιπόν για μια συνδιαλλαγή που γίνεται πίσω από «κλειστές πόρτες», αναδεικνύοντας τον τρόπο και την ένταση με την οποία η αναπηρία της Μίνας διαμεσολαβεί τις ενδο-οικογενειακές σχέσεις («... μου δημιουργούσανε πολλά ψυχολογικά δηλαδή είχα προβλήματα μαζί τους ας πούμε ... ποτέ δεν με ... δηλαδή θα 'πρεπε συνέχεια να 'μαστε grine να συναντιόμαστε εεε μόνες μας ... εεε να μην σε παρουσιάζουν στις παρέες στο κόσμο δηλαδή εντάξει ... αυτό ... είναι ... είναι ψυχοφθόρο δεν είναι δηλαδή εντάξει

μέχρι σ' ένα σημείο μετά ... πρέπει να σταματήσεις πρέπει δηλαδή ν' αποκοπείς ... δεν γίνεται συνέχεια σε όλους να εξηγείς ας πούμε ... εμμ ...»).

Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η αναπηρία διαμεσολαβεί με τέτοιο τρόπο τις σχέσεις στο οριζόντιο αδερφικό σύστημα ώστε να τις αναταράξει, προκαλώντας μεγάλους κραδασμούς και σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και ρήξη, φέροντας την Μίνα διαρκώς αντιμέτωπη με την απόρριψή στο έδαφος της αναπηρίας της («... ε με τ' αδέρφια μου πάλι έτσι είχαμε ... ήλπιζα ας πούμε ότι είναι πιο νέοι ... ότι ... το νέο αίμα ότι κάτι ρε παιδί μου εντάζει κάτι θα 'χανε μάθει παραπάνω κάτι θα' χανε δει αλλά στις φιλίες και στις διαπροσωπικές σχέσεις τους δυστυχώς ... δεν είχα χώρο δεν είχανε χώρο για 'μένα δηλαδή εε φαντάζομαι ντρεπόντουσαν κιόλα αυτά κρυφά μπορεί να χαιρόντουσαν με όσα είχα κάνει κι όσα έχω καταφέρει ... αλλά και πάλι ... εμ δε είχα την ... την αποδοχή ...»).

Το χάσμα στις ενδο-οικογενειακές σχέσεις φαίνεται να διαμεσολαβείται και από την μακρόχρονη απουσία της Μίνας στο ίδρυμα, καθώς για πολλά χρόνια η επαφή της Μίνας με την οικογένειά της συγκροτήθηκε στο πλαίσιο ενός επισκεπτηρίου. Όπως αναφέρει η ίδια, το διάστημα διαμονής της στο ίδρυμα οι σχέσεις με τις αδερφές της εξαντλούνταν σε μια σειρά επισκέψεων και είχαν ένα χαρακτήρα περισσότερο τυπικό παρά ουσιαστικό. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με την Μίνα οι επισκέψεις αυτές τηρούνταν εκ μέρους της οικογένειάς της με γνώμονα το «καθήκον» και όχι ως αποτέλεσμα μιας πηγαίας και αυθόρμητης έκφρασης επιθυμίας που βρίσκει αντίκρισμα στην διάθεση αναζήτησης του άλλου («... ναι μεν ερχόντουσαν με 'βλέπανε κι αυτά αλλά κάνανε τις ... εμ τα απαραίτητα το ... τις φροντίδες αυτές που είναι σαν καθήκον ας το πούμε το βλέπανε πιο πολύ σαν καθήκον εξαγοράζανε τις ενοχές δηλαδή ... εεε τα κόμπλεξ κι όλα αυτά τα ... τα εξαγοράζανε με το να ... εμ να μου ψωνίζουνε ρούχα, παπούτσια να μου φέρουνε γλυκά να μου φέρουνε παιχνίδια ... όλες τις ενοχές δηλαδή τις εξαγοράζανε έτσι ήταν λίγο ... φυγόπονες οι αδερφές μου ...»).

Π.2 Η σχέση με τον πατέρα. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή.

Η Μίνα παίρνει πολύ χώρο στην αφήγησή της να μιλήσει για τον πατέρα της, σε αντίθεση με την μητέρα της που την αναφέρει σποραδικά χωρίς να εμμένει σε μια πιο ενδελεχή περιγραφή της σχέσης αυτής. Ο δυσανάλογος τρόπος με τον οποίο εστιάζει

στα δύο αυτά γονικά πρόσωπα καταδεικνύει τον ψυχικό αντίκτυπο που έχουν, καθιστώντας την αναπαράσταση που φέρει για τον πατέρα της κεντρική στο ψυχικό της γίνεσθαι («... αλλά ειδικά ο πατέρας μου ... δεν ... δεν υπάρχει ... δεν υπάρχει δηλαδή αυτό το πράγμα πολύ σκληρός ...»).

Η Μίνα περιγράφει ένα πατέρα σκληρό που αδυνατεί να συνδεθεί ψυχικά με την κόρη του στο έδαφος αναγνώρισης της μεγάλης «απόκλισης» που φέρει, απόρροια της αναπηρίας της, από το φαντασιακό παιδί που θα επιθυμούσε να έχει («... το θέμα είναι ... ότι εγώ είχα ένα πόδι ότι εγώ ήμουν ανάπηρη δεν του άρεσε αυτό το μοντέλο τέλος ...»). Με άλλα λόγια, η αναπαράσταση που φέρει ο πατέρας για την κόρη του «κατακλύζεται» από την αναπηρία, με αποτέλεσμα να αδυνατεί να αναγνωρίσει το δυναμικό της. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω,⁸⁹⁴ πέραν των ψυχικών διεργασιών που πυροδοτεί στον πατέρα η αναπηρία της Μίνας, το αξιολογικό κριτήριο του πατέρα που καθιστά ανεπαρκή την κόρη του διαμεσολαβείται και από το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο δραστηριοποιείται, θέτοντας έτσι την Μίνα «εκτός», στο έδαφος της αδυναμίας της να ανταποκριθεί σε μια σειρά χειρωνακτικών δραστηριοτήτων («ότι δεν παράγει σκοτώνεται ...»). Ως εκ τούτου, στα μάτια του πατέρα της υπολειπόταν έναντι των αδερφών της («... είχε αυτό το *standard* το πρότυπο ας πούμε «τ' αδέρφια σου εε κάνανε δουλειές ...» δηλαδή μετρούσε την ... το επίπεδο ας πούμε το ... χρηματικό να το πω ... την επιφάνεια ... με το τι είχες καταφέρει αν είχες πολλά σπίτια αν είχες ωραία αμάξια αν είχες πολλά λεφτά ... αυτό ... οπότε εσύ σου λέει «α! είσαι ανάπηρη τελείωσε δεν παράγεις τέλος εντάζει κάτσε εδώ ας πούμε ... σ' αγαπάω σ' εκτιμάω γιατί ο κόσμος τι θα πει ας πούμε είμαι κακός πατέρας αλλά μέχρι εκεί ...»).

Στην απόρριψη λοιπόν του πατέρα, που συγκροτείται στο έδαφος των περιορισμών που εγγράφονται στο σώμα της κόρης του, η Μίνα απαντά με μια διαρκή και αδιάλειπτη προσπάθεια ανάδειξης των ικανοτήτων της, προβαίνοντας σε μια σώμα με σώμα αναμέτρηση με την αναπηρία και τους περιορισμούς που αυτή επιβάλλει, επιχειρώντας έτσι να ανατρέψει «αυτό που είναι», και να γίνει το παιδί που «θα ήθελε να έχει» ο πατέρας της («... δεν μπορούσε να καταλάβει ας πούμε ότι οι άνθρωποι με - αναπηρία ξέρεις δεν είναι ... και του το αποδείκνυα δηλαδή συνέχεια έμπαινες σε μια διαδικασία ν' αποδεικνύεις πράγματα ... με τίποτα δεν ήταν ευχαριστημένος οπότε ...

⁸⁹⁴ (Βλ. «II.2 Ενδο- οικογενειακές σχέσεις. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία τις σχέσεις αυτές.»)

εντάξει λέω «γιατί να κάθομαι ν' αποδεικνύω στον πατέρα μου και στον έναν και στον άλλον ...»).

Αν και η Μίνα, καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησής της, διατυπώνει με τρόπο ξεκάθαρο την προσπάθεια να αποδείξει την επάρκειά της στα μάτια του πατέρα επιζητώντας την αποδοχή του, ταυτόχρονα αποποιείται μιας τέτοιας πρόθεσης, στο βαθμό που ορίζει στο σύνολό τους τις επιλογές της («... ε τσακώνομαι από τα 20 μου χρόνια ... κατάλαβα ότι δεν υπάρχει περίπτωση ν' αλλάξει ούτε κι εγώ σταμάτησα βέβαια αλλά πάντα εε με προκαλούσε πάντα ακόμα και τώρα είμαστε σε ... εντάξει όχι τόσο πολύ για την αναπηρία αλλά σκέφτηκα ότι και πρωθυπουργός να ήμουνα και αστροναύτης να ήμουνα ... εμ πάλι θα ... θα ... θα έβρισκε ένα λόγο να το υποτιμήσει ας το πούμε ...»). Μιλώντας σε τρίτο πρόσωπο, με μια διάθεση να γενικεύσει, εκπροσωπώντας το σύνολο των ατόμων με αναπηρίες, η Μίνα επισημαίνει ότι οι επιλογές της, όπως αυτές εκφράζονται μέσα από τις αθλητικές της δραστηριότητες, είναι αποτέλεσμα προσωπικών διεργασιών που δεν διαμεσολαβούνται είτε από την ύπαρξη της αναπηρίας, είτε από άλλους εξωγενείς παράγοντες («... όχι δεν το κάνουμε γιατί υστερούμε ... και δύο πόδια να είχαμε και ... μυαλό να είχαμε και τέτοια πάλι τα ίδια θα κάναμε είναι θέμα ... χαρακτήρα ...»).

Η αδυναμία του πατέρα να αναγνωρίσει την κόρη του πέραν των περιορισμών της έφερε την Μίνα διαρκώς αντιμέτωπη με την πατρική απόρριψη, διευρύνοντας τη ρήξη στη σχέση («... ήμασταν συνέχεια σε μία συνεχή κόντρα να προσπαθώ εγώ να του εξηγήσω τι; ... τα αυτονόητα ... και είχε και το πρόβλημα μέσα στο σπίτι ας πούμε και πάλι δεν καταλάβαινε εντάξει δε ... δεν ... δεν υπάρχει αυτό το πράγμα ... η ψυχολογία δηλαδή του πατέρα μου δεν ξέρω ... πρέπει να 'ναι μοναδική ...»).

Η περιγραφή του βιώματος της γέννησης της Μίνας δια στόματος του πατρός της, που έχει ως πρόθεση να την πληγώσει, μέσα από μια κυνική περιγραφή των γεγονότων που ξετυλίχθηκαν στο μαιευτήριο στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της, καταδεικνύει την επιθετικότητα που αναπαράγεται στη σχέση πατέρα – κόρης («OK ...» μου λέει «θα σου πω ...» «αφού ...» μου λέει «με προκαλείς θα σου πω ... τι έγινε ας το πούμε τότε ... όταν ...» μου λέει «γεννήθηκες ... εεε και μας φωνάζανε οι γιατροί ...» ας πούμε ... δεν με πήγανε στη μάνα μου αμέσως δεν με δώσανε μην πάθει η γυναίκα κανένα σοκ ... σοκ; (γελάει ειρωνικά) τέλος πάντων ... και εεε ... τον πιάσανε τον πατέρα μου οι γιατροί και του είπανε ... «κύριε ... Μπάμπη μου ...» ας

πούμε ... «αν θέλετε το παιδί σας είναι έτσι έχει γεννηθεί έτσι αν θέλετε ... μπορούμε να του κάνουμε ευθανασία ή να το δώσετε για πειράματα ή να το δώσετε για υιοθεσία ...» «κι εγώ ...» μου λέει ο πατέρας μου με καμάρι «να ξέρεις ότι είπα όχι ... θα σε κρατήσουμε!»).

Η επιθετικότητα, αποτέλεσμα του κυνισμού με τον οποίο ο πατέρας περιγράφει την γέννηση της κόρης του και τα γεγονότα που εξελίχθηκαν μετά την αναγνώριση της αναπηρίας της στο μαιευτήριο επιβεβαιώνει ακόμα μια φορά στην Μίνα, όπως υποστηρίζει η ίδια, την πατρική απόρριψη στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της («... δεν θα επαληθευόμουνα τώρα επαληθεύτηκα έχω επαληθευτεί χιλιάδες φορές με τον πατέρα μου ...»).

Στην περιγραφή αυτή, ο πατέρας ευθύς εξαρχής θέτει το πλαίσιο μέσα στο οποίο «γνώρισε» την κόρη του προσδιορίζοντας με έναν πρωτόγνωρο κυνισμό το πώς η αναπηρία της Μίνας διαμεσολάβησε αυτή την πρώτη επαφή, προδιαγράφοντας έτσι μ' έναν τρόπο την εξέλιξη της σχέσης πατέρα- κόρης («... αυτό δεν θα το έλεγα ... στο παιδί μου ... δηλαδή ας πούμε «σου κάνω και χάρη που σε κράτησα» εντάζει αυτά δεν λέγονται από 'κει και πέρα καταλαβαίνεις ότι ... δεν ... δεν μπορεί ... δεν υπάρχει πουθενά σύγκλιση μ' έναν τέτοιο άνθρωπο»). Συνεπώς, το παραπάνω περιστατικό θέτει την συνθήκη μέσα στην οποία εκτυλίσσεται η εν λόγω σχέση, με την Μίνα επί ματαίου να προσπαθεί να αποσπάσει μια δήλωση από τον πατέρα της που να αντανakλά την αποδοχή, ενώ διαρκώς φαίνεται να επιζητά διαπιστευτήρια της πατρικής αγάπης, που την οδηγούν σε μια σειρά επαναλαμβανόμενων «επανα-τραυματισμών», ερχόμενη συνεχώς αντιμέτωπη με την απορριπτική στάση του πατέρα της. Ενδεχομένως, η διαρκής αναζήτηση διαπιστευτηρίων που ενέχουν την έκφραση της πατρικής αποδοχής είναι κι αυτό που μπορεί να νοηματοδοτεί την ύπαρξή της. Η Μίνα φαίνεται διαρκώς να επιζητά την «πατρική έγκριση», την έγκριση αυτή που τελικά «την κράτησε στη ζωή».

Μιλώντας για την σχέση της με τον πατέρα της, η Μίνα αναγνωρίζει στη στάση του την πρόθεσή του να την «τιμωρήσει» στο έδαφος της σωματικής καταγραφής της αναπηρίας της. Η αναπαράσταση ενός «πατέρα τιμωρού» που «τιμωρεί» την κόρη του εξαιτίας της αναπηρίας της ενδεχομένως τροφοδοτεί τις επίπονες προσπάθειες της Μίνας να αναμετρηθεί με την αναπηρία της, έχοντας σαν στόχο να μπορέσει να ανταποκριθεί στις πατρικές προσδοκίες και να διαφύγει της «πατρικής τιμωρίας».

Σύμφωνα με την Μίνα, η «πατρική τιμωρία» είναι η έκφραση της ανείπωτης επιθυμίας «θανάτου» που φέρει ο πατέρας για την κόρη του (*«δεν με ήθελε δεν μπορούσε κάτι να κάνει να με ... να με εεε αποθήσει να με αποβάλει ... και το νιώθω σαν τιμωρία ...»*). Με άλλα λόγια, σύμφωνα πάντα με την Μίνα, η «πατρική τιμωρία» είναι η συνέπεια που προκύπτει από την αδυναμία του πατέρα της να βρει τρόπο να την «αποθήσει», να την «αποβάλει» στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της.

Συνεπώς, η φαντασίωση αυτή φαίνεται να ορίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξάγεται η σχέση πατέρα – κόρης, νοηματοδοτώντας έτσι με τρόπο διαφορετικό την απορριπτική στάση του πατέρα στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της κόρης του. Για παράδειγμα, η επιλογή του πατέρα να αγοράσει στην κόρη του ένα σπίτι με μια δύσκολη πρόσβαση, καθώς χρειάζεται να ανεβοκατεβαίνει καθημερινά 35 σκαλιά, αποτελεί για την Μίνα έκφραση της «πατρική τιμωρίας» (*«... μου αγόρασε ένα σπίτι με 35 σκαλιά αυτό φτάνει ... φτάνει να καταλάβεις ότι .. δεν σκέφτεται ότι έχει ένα παιδί μ' ένα πόδι ... δεν υπάρχει ... κανένας άνθρωπος δεν θα το 'κανε αυτό κανένας ... δηλαδή είναι σαν ... σαν να με τιμωρεί ... μου ... δηλαδή μου 'χει καρφωθεί η ιδέα ότι μπορεί και να ... ναι μεν δεν με ήθελε δεν μπορούσε κάτι να κάνει να με ... να με εεε αποθήσει να με αποβάλει ... και το νιώθω σαν τιμωρία δηλαδή είναι τόση η ανοησία του που πια καταντάει κακή δηλαδή η ηλιθιότητα ... καταντάει κακή με βλέπτε μ' έχει βλάψει στη ζωή μου δεν μ' έχει βοηθήσει ...»*).

Π.3 Η σχέση με την μητέρα της. Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση αυτή

«... σίγουρα εντάζει με την μητέρα μου ήμασταν ... είμαστε λίγο καλύτερα εντάζει την αγαπούσα και την αγαπάω ...»

Η σχέση μητέρα – κόρης καθορίζεται ήδη από την περίοδο της κύησης (προγεννητική περίοδος), καθώς η αναπαράσταση που φέρει η Μίνα αναφορικά με την γέννηση της, αφορά στο αποτέλεσμα της «μάχης» που έδωσε για την ζωή της με «το σώμα της μητέρας που προσπαθούσε να την αποβάλει».

Πιο συγκεκριμένα, επιχειρώντας να εξηγήσει την πρόκληση της αναπηρίας της, η Μίνα αναφέρει ότι υπήρξε αποτέλεσμα της βιοχημικής ασυμβατότητας μητέρας – βρέφους. Στο πλαίσιο αυτό ο οργανισμός της μητέρας επιτίθεται, προκειμένου να καταστρέψει το έμβρυο καθώς δεν το «αναγνωρίζει».

Με άλλα λόγια, η γέννηση της Μίνας χρωματίζεται τόσο από την αναπηρία της όσο και από την εξήγηση που δίνει η ίδια εκ των υστέρων σχετικά με το γενεσιουργό παράγοντα πρόκλησης αυτής της αναπηρίας. Όπως φαίνεται και στη συνέχεια της αφήγησής της, η Μίνα υπήρξε πάντα για την οικογένειά της ένα «σώμα ξένο», γεγονός που όπως φαίνεται προϋπήρξε της γέννησής της, μέσα από την αδυναμία του μητρικού σώματος να την αναγνωρίσει ως κομμάτι δικό του. Η αντίληψη αυτή φαίνεται να διαμεσολαβεί την νοηματοδότηση που δίνει η Μίνα σε πολλά γεγονότα στη πορεία ζωής της. Ο εγκλεισμός της στο ίδρυμα υπήρξε το αποτέλεσμα της αδυναμίας των γονέων να την «εμπεριέξουν» στο έδαφος της αναπηρίας της επιχειρώντας έτσι να την «αποβάλουν» από την ζωή τους.

Η Μίνα κατηγορεί την μητέρα της, καταλογίζοντάς της ευθύνη για το γεγονός ότι προέβει στη γέννηση ενός τέταρτου παιδιού (δηλαδή της ίδιας). Οι διαρκείς διαβεβαιώσεις αγάπης και αποδοχής της μητέρας φαίνεται να εξομαλύνουν την ένταση της Μίνας, ενδεχομένως όχι τόσο στο έδαφος αναγνώρισης και αποδοχής των συναισθημάτων αυτών της μητέρας, αλλά εξαιτίας της παραδοχής των καλών προθέσεων ενός ανθρώπου που τον αναπαριστά ως πράο και ήσυχο («... η μητέρα μου ήταν ένα πρόβατο να το πούμε έτσι ... ήτανε μία ... σε εισαγωγικά έτσι μια Άγια γυναικούλα ...»). Συνεπώς, η μητρική αυτή αναπαράσταση φαίνεται να είναι αυτή που τελικά κατευνάζει την ένταση των συναισθημάτων της, ενδεχομένως λόγω της αδυναμίας της μητέρας να διαχειριστεί την ένταση ενός τέτοιου θυμού («... η οποία ... ε ναι μεν στεναχωρήθηκε πολύ κτλ αλλά εεε δεν μπορούσε να κάνει κάτι ...»).

Οι πολύ λίγες αναφορές στο πρόσωπό της μητέρας, κατά την διάρκεια της αφήγησής της Μίνας, σε αντίθεση με τον χώρο που κατέλαβε η αναφορά στον πατέρα, καταδεικνύει μια σχέση «περιφερειακή» που περιορίζεται στο να προσπαθεί να κατευνάσει τα πνεύματα, αναλαμβάνοντας έναν πυροσβεστικό ρόλο στη σχέση πατέρα – κόρης («... ήταν κι αυτή της ίδιας νοοτροπίας όχι τόσο σκληρής σαν τον πατέρα ... εμ αλλά κάπου κάπου τον σιγοντάρισε ... κι ακόμα τον σιγοντάρει ας πούμε εντάξει «ε τι να κάνουμε βρε παιδί μου έτσι είναι ... έτσι ήρθαν τα πράγματα ...»).

Σύμφωνα με την Μίνα, το έλλειμμα της μητρικής παρουσίας την περίοδο που η ίδια ήταν στο ίδρυμα υπήρξε τεράστιο για «κείνη, αφήνοντάς την μ' ένα δυσαναπλήρωτο κενό («... την μητέρα μου ... εεε μου στοίχισε πάρα πολύ την έβλεπα σπάνια ... την

αγαπούσα ας πούμε και πολύ ... εντάξει μου έλειπε πάρα πολύ [...] μέχρι ... 15 χρονών έκλαιγα ας το πούμε δεν υπήρχε περίπτωση δηλαδή και θυμάμαι ... θυμάμαι ακόμα και τώρα ας πούμε κάποια στιγμή που έλεγα ... εντάξει «ποιον αγαπάς περισσότερο;» «την μητέρα μου»).

Μάλιστα, όπως η ίδια υποστηρίζει στην αφήγησή της, στη προσπάθειά της να καλύψει το κενό της απουσίας της μητέρας κατά την διάρκεια της παιδικής της ηλικίας στο ίδρυμα, επιχείρησε να αναζητήσει ένα «υποκατάστατο» μητρικής φροντίδας. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, βρίσκοντας το μητρικό χάδι στη διαθεσιμότητα και στη φροντίδα των εθελοντών και του προσωπικού που απασχολούνταν στο ίδρυμα, η Μίνα έθετε τον εαυτό της προς «υιοθεσία» λέγοντας ότι δεν έχει γονείς, προσκαλώντας έτσι το άλλον να δεσμευτεί ψυχικά ακόμα περισσότερο μαζί της («... θυμάμαι ένα ψέμα που είχα πει σε μια κυρία η οποία ... γιατί ερχόντουσαν πάρα πολλοί επισκέπτες ... εθελοντές ... ξέρεις πως είναι αυτά τα πράγματα ... ο κόσμος ... η φιλανθρωπία του κόσμου ... κι είχε έρθει μία κυρία ... και μ' είχε συμπαθήσει πάρα πολύ με φρόντιζε και εε με ρώτησε αν έχω γονείς και της είπα ότι είμαι ορφανή ... (χαμογελάει) γιατί; Γιατί μου έλειπε η αγάπη ας πούμε ήθελα να με φροντίζει ας το πούμε σε εισαγωγικά να με «ψιλό – υιοθετήσει» λίγο ήθελα ... βέβαια μετά οι νοσοκόμες με μαλώνανε που είπα ψέματα κι αυτά ...»).

III. ΜΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

«Συμμετρικές αντηχήσεις μιας ασύμμετρης ψυχής».

«... παρόλο που ήμουν καλή πάρα πολύ καλή σχεδιάστρια ήθελα τότε να περάσω είχα απωθημένο να περάσω γραφιστική ...»

Συνεπές με το περιεχόμενο των αφηγήσεων των υπολοίπων συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη, η Μίνα εκφράζει μια κλίση προς την καλλιτεχνική δραστηριότητα τέτοια που την ωθεί εκπαιδευτικά να ασχοληθεί με το γραμμικό σχέδιο («... κι επειδή είχα πάρα πολύ χέρι και κλίση προς τα καλλιτεχνικά ήθελα να γίνω σχεδιάστρια ...»). Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο η Μίνα επισημαίνει στην αφήγησή της την έφεσή της στο σχέδιο επικαλούμενη το «πάρα πολύ ... χέρι» της. Προσπαθώντας η Μίνα να επεξηγήσει την ικανότητά της στο σχέδιο, αναφέρεται στο «χέρι» της παραλείποντας τον επιθετικό εκείνο προσδιορισμό που καταδεικνύει την λειτουργικότητα αυτού του άκρου (π.χ. «καλό» χέρι), προσδιορίζοντας έτσι μόνο ποσοτικά το χέρι της («πάρα πολύ ... χέρι»). Επιχειρώντας να ερμηνεύσουμε αυτή την

παράλειψη, θα λέγαμε ότι κινείται στο κλίμα μιας διάθεσης αναπλήρωσης όπου η απουσία ενός μέλους (δεξί κάτω άκρου) υπέρ-αναπληρώνεται στον λόγο από την πέραν του φυσιολογικού έκταση ενός άλλου. Με άλλα λόγια, θα λέγαμε ότι ένα ατελές άκρο τείνει να αναπληρωθεί στον λόγο με ένα «τέλεια διαμορφωμένο» άλλο άκρο.

Μιλώντας για τα χρόνια στην σχολή γραφιστικής, η Μίνα επικαλείται τις άριστες επιδόσεις που είχε στο σχέδιο (*«... εεε ήμουνά πάρα πολύ καλή σχεδιάστρια δηλαδή στα 3 χρόνια που διήρκησε η σχολή ...»*).

Η δυνατότητα της Μίνας να αποδίδει με τρόπο συμμετρικό, ομοιογενή και ισοδύναμα κατανεμημένο ένα αρχιτεκτονικό σχέδιο αποτελεί ίσως την απάντηση σ' ένα σώμα ανισοσκελές, ανομοιογενές και μη-συμμετρικό. Έτσι, μέσα από την συμμετρικότητα του σχεδίου της, η Μίνα ενδεχομένως επιχειρεί να εμπεριέξει την σωματική της ασυμμετρία (*«... γραφιστική θα ήθελα να ... πάρα ήμουνά πάρα πολύ καλή στα ... εεε κατόψεις, τομές ... αρχιτεκτονικά σχέδια βοηθός αρχιτέκτονα ... και η προοπτική μου άρεσε αλλά ήτανε πάρα πολύ δύσκολο αλλά είναι πάρα πολύ ωραίο το προοπτικό το σχέδιο πολύ ωραίο ...»*).

Εκ του αποτελέσματος, οι παραπάνω υποθέσεις δεν αποτελούν το συμβολοποιημένο αποτέλεσμα των προσπαθειών της Μίνας να αναγάγει το σχέδιο σε πεδίο τέτοιων ψυχικών διεργασιών που θα της επέτρεπαν να διαχειριστεί την ψυχική καταγραφή ενός σώματος «ατίθασου». Εξηγώντας η ίδια την απόφασή της να μην ασχοληθεί με το σχέδιο αναφέρει ότι ενώ οι επιδόσεις της στο σχέδιο ήταν άριστες αποφάσισε ότι ήταν πολύ αργά να σπουδάσει γραφιστική ανοίγοντας έτσι ένα πεδίο άλλων εκπαιδευτικών επιλογών όπως η δημοσιογραφία και οι πολιτικές επιστήμες. Τελικά, η Μίνα επέλεξε να μην ακολουθήσει κάποια εκπαιδευτική πορεία καθώς η αναζήτηση της γνώσης δεν αποτελούσε μια ανάγκη μετουσίωσης της ίδιας. Όπως αναφέρει, η παραγωγή μιας θεωρίας χωρίς πρακτικό αντίκρισμα γνώσης αποτελεί για την ίδια μια ανιαρή συνθήκη (*«... ήταν πολύ θεωρητικά όλα αυτά ήτανε λίγο ... εμ ανιαρά ... και εεε ... πλέον έγινε ... έγινα κι εγώ αιώνια φοιτήτρια ας πούμε ...»*). Σύμφωνα με την Μίνα, η επένδυση στο συμβολικό στερείται της πρόκλησης που ενέχει η αναμέτρηση με το σωματικό όριο, όπως λαμβάνει χώρα στο αθλητικό τερέν.

IV. Η ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ

Η αναζήτηση έντονων συγκινήσεων που ξυπνούν έντονα συναισθήματα εγείροντας αδρεναλίνη είναι αυτό που νοηματοδοτεί την ύπαρξη της Μίνας («... την αδρεναλίνη δεν ξέρω πώς το λένε όπως θες πες το ... εντάζει ...»). Μέσα από την ατέρμονη αναζήτηση νέων εμπειριών, η Μίνα βρίσκει διέξοδο από τον εγκλωβισμό σ' ένα σώμα που θέτει όρια και περιορισμούς («Εντάζει μετά μου άρεσε ... να λέω την αλήθεια μου βαριόμουν κι εύκολα ήμουν πολύ δραστήρια υπερδραστήρια ας πούμε είχα πολύ ενέργεια ... εμ και γενικά μ' άρεσε να δοκιμάζω ξέρεις άμα βαριόμουν κάτι ...»).

Η Μίνα αναζητά το διαφορετικό - το νέο, και η προσδοκία που αυτή η αναζήτηση δημιουργεί επισκιάζει κάθε φόβο ή ανασφάλεια. Θα λέγαμε ότι, ενδεχομένως, η αναζήτηση του νέου είναι αυτή που δίνει προοπτική στην Μίνα, διαμορφώνοντας έτσι προσδοκίες για το μέλλον και κρατώντας την σε μια σχετική εγρήγορση («... πάντα σκέφτομαι πάντα σκεφτόμουν την εεε ... πώς να στο πω την ευχαρίστηση που μπορούσα να πάρω από κάτι καινούργιο αυτό δηλαδή μ' εξίταρε ότι θα ήταν κάτι καινούργιο που δεν το ξέρω ... αυτό ... αυτό περίμενα δηλαδή είχα κάτι να περιμένο πάντα ...»). Η Μίνα φαίνεται να νοηματοδοτεί την ίδια της την ύπαρξη μέσα από την διαρκή αναζήτηση νέων, πρωτόγνωρων πραγμάτων. Με άλλα λόγια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ενδεχομένως η Μίνα επιχειρεί διαρκώς και αδιαλείπτως να αναζητά λόγους «για να ζήσει», ανακαλύπτοντας νέες δραστηριότητες που εγείρουν έντονες συγκινήσεις και που εμπεριέχουν έντονα το κομμάτι της σωματικής αναμέτρησης. Απέναντι λοιπόν στην ανάγκη της αυτή, οι όποιες ανασφάλειες ή φόβοι αποτελούν τίποτα παραπάνω από μικροδονήσεις ανίκανες να προκαλέσουν σημαντικές μεταβολές σε κάτι τόσο έντονο («... ποτέ ούτε θα κουραστώ ούτε θα πέσω δεν φοβόμουν ποτέ για τ' οτιδήποτε ας πούμε ... και βέβαια απομυθοποιείς είπαμε τα πάντα ... εεε να ξέρεις ότι εεε ... πολύ λίγα πράγματα μπορούν να σε κάνουν ευτυχισμένο οπότε ... έπρεπε ν' ανακαλύψεις μόνος σου ... σε εισαγωγικά την ευτυχία ας πούμε τι σου προκαλεί ... ξέρεις όλο αυτό ...»).

Στην εφηβεία η Μίνα έρχεται αντιμέτωπη με μια σωματική εικόνα που δεν δύναται να αλλάξει. Η «αλλαγή» έρχεται μέσα από την επένδυση στον αθλητισμό που δημιουργεί μια συνθήκη σωματικής ευεξίας και βελτίωσης της σωματικής εικόνας («... σκεφτόμουν τι μπορώ να κάνω εγώ ... για 'μένα ... δηλαδή εντάζει η πλάτη δεν

θα ίσιωνε το πόδι δεν θα μάκραινε κτλ ... αλλά ... εντάξει μ' ενδιέφερε πάντα η φυσική κατάσταση ... να είμαι καλά ας πούμε ... για να μπορέσω να ... και να επιβιώνω στη καθημερινότητα και να μην κουράζομαι και να πάω παραπέρα ... κι έτσι κι ασχολήθηκα ας το πούμε με τα ... με τα αθλητικά το έψαξα πολύ ...»).

Ο αθλητισμός για την Μίνα αποτελεί το πεδίο εκείνο που δίνει την δυνατότητα μιας έντονης αναμέτρησης με τον ίδιο της τον εαυτό, προβάλλοντας έτσι προς τα έξω την ενδοψυχική αναμέτρηση με το έλλειμμα. Μέσα στο αθλητικό τερέν η Μίνα αναμετράται με την ίδια την αναπηρία της, με πρόθεση να υπερβεί τους περιορισμούς που αυτή επιβάλλει και να κερδίσει την φαντασιακή της «αρτιότητα». Θα λέγαμε λοιπόν ότι μέσω της αθλητικής δραστηριότητας η Μίνα επιχειρεί «να φτιάξει σώμα» σε μια φαντασιακή συνθήκη όπου δύναται να ανακτήσει την σωματική της αρτιμέλεια

Όπως αναφέρει η Μίνα, στόχος κάθε αθλητικής ενασχόλησης είναι η εκτόνωση. Η χρήση της λέξης «εκτόνωση» καταδεικνύει την πρόθεση ψυχικής αποσυμπίεσης, περιγράφοντας έτσι με τον πιο γλαφυρό τρόπο την ψυχική συνθήκη που ορίζει το σύνολο των αθλητικών της επιλογών. Είναι σαφές ότι η Μίνα δεν αναζητά επιλογές που θα της επιτρέψουν να απασχοληθεί δημιουργικά, ν' αποκτήσει γνώσεις και να καλλιεργήσει κλίσεις και ταλέντα. Οι επιλογές της χαρακτηρίζονται από μια έντονη σωματική δραστηριότητα που ενέχει την πρόθεση αναμέτρησης με το σωματικό όριο («... κάπου έπρεπε να εκτονωθούμε οι επιλογές ήταν λίγες δηλαδή ... ναι μεν το σχολείο κιόλα αυτά αλλά παράλληλα ... εντάξει ... έπρεπε να κάνεις κι άλλα πράγματα ... ε ο αθλητισμός ήταν μία διέξοδος ... εντάξει ξέρεις για γνωριμίες εεε ψυχαγωγία τα πάντα ...»). Η αναγνώριση αυτή διαμορφώνει το πλαίσιο αναζήτησης μιας σειράς αθλημάτων αντοχής που ενέχουν έντονα το στοιχείο της σωματικής καταπόνησης. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των επιλογών η Μίνα ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την ιππασία και το αλπικό σκι ενώ πέρασε κι από το ολυμπιακό άθλημα της τοξοβολίας, χωρίς όμως να την κερδίσει ώστε να επενδύσει παραπάνω.

Η Μίνα δεν επιλέγει μαζικά αθλήματα, αλλά αθλήματα που δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλή, δίνοντας έτσι περισσότερες πιθανότητες διάκρισης λόγω του μικρότερου ανταγωνισμού. Επίσης, η αναζήτηση του «διαφορετικού» (όπως αυτό προκύπτει από τις μη δημοφιλείς επιλογές αθλημάτων) της δίνει την δυνατότητα να διαφοροποιηθεί

από τους υπόλοιπους στο έδαφος μιας διαφορετικής επιλογής και όχι ενός ελλείμματος («*Μ' άρεσε το καινούργιο μ' άρεσε το διαφορετικό και μ' άρεσε αυτό που δεν το κάνουν όλοι πάντα ...*» και παρακάτω «*... πάντα πράγματα που δεν ασχολιόνταν κανείς ας πούμε και πολύ δύσκολα έτσι μ' άρεσε ...*»).

Στο αθλητικό λοιπόν τερέν η Μίνα «αποκαλύπτεται» όχι μόνο ψυχικά αλλά και σωματικά. Στο περιθώριο των παραπάνω ψυχικών διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στην ενασχόληση της Μίνας με κάποιο άθλημα, η Μίνα προβαίνει και σε μια βαθμιαία έκθεση του σώματός της, αποκαλύπτοντας τα ελλείμματα του σε μια συνθήκη πλαισιωμένη («*... εμένα με βοήθαγε το να κάνω πράγματα ήθελα να κάνω πράγματα να εκτίθεται ναι μεν ντρεπόμουνα ... αλλά ήθελα κατάλαβες η πισίνα ήταν ένας καλός λόγος να κάνω εγώ ψυχοθεραπεία ...*»).

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι ο αθλητισμός υπήρξε μέσο κοινωνικοποίησης της Μίνας, προσφέροντάς της διέξοδο από μια συνθήκη ενδεχόμενου εγκλωβισμού («*... κάνοντας αθλητισμό σίγουρα θα ήμουν ... και θα ένιωθα καλύτερα και πιο πολύ θα κοινωνικοποιούμουνα θα γνώριζα καινούργιους ανθρώπους ... είχε όλο το πακέτο ενδιαφέρον ...*»).

V. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΡΩΤΙΚΑ ΣΚΙΡΤΗΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

Η διέγερση των ερωτογενών περιοχών σ' ένα εφηβικό σώμα που μεταλλάσσεται αφυπνίζει μια ανεσταλμένη σεξουαλικότητα, εγείροντας ψυχικές συγκρούσεις («*... είχα προβλήματα με τις σχέσεις δεν είχα κάνει ... δεν είχα δημιουργήσει σχέση ήμουν 17 χρονών και εντάξει ... μ' έτρωγε ας πούμε αυτό το πράγμα ...*»). Η Μίνα επιχειρεί να διευθετήσει αυτές τις ψυχικές συγκρούσεις, απόρροια μιας διεγερμένης σεξουαλικότητας, μέσω ερωτικών φαντασιώσεων με στόχο την εκτόνωση της ερωτικής επιθυμίας. Στο πλαίσιο αυτό, η Μίνα περιγράφει έναν άκρατο ρομαντισμό που θέτει φραγμούς στην αναγνώριση των απαιτήσεων μιας σκληρής πραγματικότητας («*... ο δικός μου ο ρομαντισμός είναι εεε ... καθαρά έχει βγει από το πολύ το διάβασμα από το πολύ ... τη φιλοσοφία δεν νομίζω ... να συσχετίζεται ... απλά αφορά τον έρωτα ας πούμε γενικά που έχω ...*»). Απέναντι στη σκουρόχρωμη απόχρωση αυτής της πραγματικότητας η Μίνα σηκώνει τείχη «ροζ» περιχαρακώνοντας τον εαυτό της σ' έναν κόσμο δικό της φανταστικό – πριγκηπικό, αδυνατώντας να εγκαταλείψει την παιδική της ονειροπόληση όπου η «σταχτοπούτα»

μεταμορφώνεται σε πριγκίπισσα και γίνεται το αντικείμενο του πόθου του πρίγκιπα («... το πολύ ροζ ήτανε ότι ήμουνα εγώ πολύ ρομαντική πολύ συναισθηματική ότι ... αυτό αυτό ότι ήμουνα πολύ ροζ ήμουνα πολύ ... πολύ κοριτσάκι; ... Ξέρω 'γω τι να πω ...»).

Στην ονειροπόληση αυτή όλα είναι δυνατά και η έκφραση της ερωτικής επιθυμίας δεν προσδιορίζεται μέσα από τα στενά πλαίσια διακρίσεων όπως αυτά που θέτει η αναπηρία («... γιατί εγώ ας πούμε σαν ανάπηρη θα πρέπει να 'χω το πρότυπό μου να 'ναι κάποιος ανάπηρος ... δηλαδή δεν ξέρω αν με καταλαβαίνεις; ... εεε κινούμαστε βάσει ... (γελάει) χαρακτηριστικών πια ...»). Ως εκ τούτου, η επένδυση στη φαντασία αποτελεί αντίσταση απέναντι στην όποια δύναμη που στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της τείνει να περιορίσει την ελεύθερη έκφραση της ερωτικής της επιθυμίας. Σύμφωνα με την Μίνα πολλές φορές το φαινομενικά όμοιο αποτελεί πρόσφορο έδαφος δημιουργίας μιας εξιδανικευμένης ταύτισης που περιορίζει και αποθαρρύνει την περαιτέρω αναζήτηση. Σ' αυτή λοιπόν την συνθήκη τα άτομα με αναπηρίες επιλέγουν να σχετιστούν και να συνδιαλλαγούν με άτομα εντός της ίδιας ομάδας, στο έδαφος μιας προσχηματικής αντίληψης ότι «ταιριάζουν καλύτερα», στη βάση όμως της οποίας ενυπάρχει ο φόβος της απόρριψης. Έτσι, τα άτομα με αναπηρίες συνδράμουν στη συνθήκη συγκρότησης του κοινωνικού αποκλεισμού που καταγγέλλουν, συντηρώντας την υπάρχουσα κατάσταση που υπαγορεύει έναν άκαμπτο διαχωρισμό των ομάδων στο έδαφος αποτίμησης της εικόνας τους («... πολύς κόσμος πιστεύει αυτό έχει μέσα του ... και οι ανάπηροι οι ίδιοι «ε σίγουρα ένας άνθρωπος με αναπηρία θα με καταλάβει καλύτερα να κάνω σχέση ...» ή κομπλάρουνε κτλ ... εντάξει ... εεε κι αυτό σεβαστό ... αλλά δεν είναι έτσι ... δεν είναι πάντα έτσι δεν θα πρέπει να είναι έτσι ...»).

Ως εκ τούτου, η Μίνα μέσα από την ονειροπόληση ζει την δυνατότητα μιας αμφίδρομης συναισθηματικής έκφρασης που δεν ορίζεται ή ακόμα και καθορίζεται από την ύπαρξη της αναπηρίας, διεκδικώντας έτσι την ελεύθερη έκφραση ενός ερωτικού καλέσματος που δεν θα καθορίζεται από τη σωματική της εικόνα όπως αυτή διαμεσολαβείται από την αναπηρία της («... εγώ ας πούμε οι εικόνες και οι φαντασιώσεις είτε είναι με εεε ... δεν έχουνε να κάνουνε είτε με αρτιμελή είτε με ανάπηρο έχουνε να κάνουν γενικά με τον έρωτα ... ως φιλοσοφία ... δηλαδή δύο άνθρωποι που εεε ερωτεύονταν ... αυτό το πράγμα ... δηλαδή να είναι αμοιβαίο να ...

δεν έχει σημασία δηλαδή αν είναι ο άλλος ανάπηρος δεν φαντάζομαι αυτό ... δεν έχω πλαίσια δηλαδή και λέω «Α! Θέλω να ερωτευτώ το ...» δεν έχω μοντέλο ...»).

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η επένδυση στη φαντασία αποτελεί τον τρόπο εκείνο που επιστρατεύει η Μίνα προκειμένου να διαχειριστεί την ψυχική ένταση που προκαλεί στην ίδια η ανάδειξη της ερωτικής επιθυμίας. Η ανάδειξη της επιθυμίας αυτής συγκροτεί ένα αίτημα προς ικανοποίηση στο πλαίσιο συνδιαλλαγής με έναν άλλον. Η μη ικανοποίησή του αιτήματος αυτού σκάει σαν βόμβα μεγατόνων στον ψυχισμό της Μίνας, δημιουργώντας μια συνθήκη επανατραυματισμών στην αναγνώριση των ελλειμμάτων της («... Έχω ερωτευτεί δεν μ' ερωτευτήκανε, μ' ερωτευτήκανε δεν ερωτεύτηκα και ... απλά σκεφτόμουνα αν θα ήταν πιο εύκολο αν θα είχα περισσότερες επιλογές ... κι όχι τόσο εεε απόρριψη δηλαδή μου 'χει μείνει αποθνημένο αυτό το «γιατί» που λέμε ... «γιατί τελικά γιατί είμαι ανάπηρή;» «γιατί είμαι έτσι;» «γιατί είμαι κοντή;» και μου 'λένε όλοι ότι «δεν είναι αυτό ας πούμε μην το βάζω πολύ μην το σκέφτομαι ...» αλλά εγώ νομίζω ότι είναι αυτό ...»).

Συνεπώς, ονειροπολώντας η Μίνα επιχειρεί να αποποιηθεί της αναγνώρισης ότι η αναπηρία δύναται να διαμεσολαβεί με τρόπο αρνητικό τις σχέσεις με τους γύρω της και συγκεκριμένα με τους επίδοξους ερωτικούς της συντρόφους. Για παράδειγμα, η Μίνα νοσηματοδοτεί την «δυσκολία των ανδρών» να την προσεγγίσουν, όχι στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της, αλλά της συμπεριφοράς της που τείνει να τους αποθαρρύνει και να τους απομακρύνει.

Η Μίνα υποστηρίζει ότι απέναντι στον ανδρικό πληθυσμό στέκεται μ' ένα δυναμισμό που δεν αφήνει περιθώρια προσέγγισης, εκφοβίζοντας τον όποιο επίδοξο ερωτικό σύντροφο επιχειρήσει να την πλησιάσει. Όπως η ίδια αναφέρει, στη συνδιαλλαγή της με το άλλο φύλο αδυνατεί να αφηθεί ενώ στέκεται απέναντι στον άνδρα υιοθετώντας μια θέση απόλυτης επάρκειας που επιδεικνύει ότι «έχει ότι θα ήθελε» εγείροντας έτσι ενδεχομένως άγχος ευνουχισμού στους γύρω της. Η ίδια υποστηρίζει ότι αιτία αυτής της θέσης που παίρνει έναντι ενός άνδρα είναι η αδυναμία της να διαχειριστεί την ενδεχόμενη απόρριψη στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της («... *απέρριπτα γιατί φοβόμουνα την απόρριψη τη δική τους ...*»). Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, η Μίνα απορρίπτει τον εαυτό της πριν καν απορριφθεί από τον άλλον αναστέλλοντας κάθε έκφραση ερωτικής επιθυμίας («... *ΙΣΩΣ τώρα που το συζητάμε μπορεί να 'χω ... εμ να 'χω φάει την απόρριψη από 'μένα πρώτα ... βέβαια εντάζει ... μετά από τα*

*κοινωνικά πρότυπα κι αυτά ... να μ' έχω απορρίψει πριν με απορρίψουνε αυτό ... μάλλον οπότε έχω υιοθετήσει αυτό ... το σκληρό το ... εμ προσωπείο οπότε όντως [...] να θέλω να προγκίζω ξέρω 'γω να θέλω να τους διώξω ... αφού το 'χω μέσα μου δεχτεί ότι δεν πρόκειται να γίνει τίποτα ... ναι ίσως ...»).*⁸⁹⁵

Η αναπτυξιακή φάση της εφηβείας, με την διέγερση των ερωτογενών περιοχών και την ανάδειξη της ερωτικής επιθυμίας φέρνει αντιμέτωπη την Μίνα με το «πραγματικό», όπως αυτό αποτιμάται στην επιτακτική ανάγκη ικανοποίησης μιας βιολογικής λειτουργίας, καταδεικνύοντας την ψυχική επιβάρυνση στο έδαφος ανάδυσης των σωματικών της ελλειμμάτων που δύνανται να αποκαλύψουν τη «γύμνια του βασιλιά». Συνεπώς, στις απαιτήσεις αυτής της αναπτυξιακής πορείας, το φαντασικό υποκύπτει υπό το βάρος του πραγματικού, ωθώντας την Μίνα να εγκαταλείψει το «κάστρο» των παιδικών της ονειροπολήσεων, που δημιουργούσε ένα πλαίσιο αναστολών, στο έδαφος ικανοποίησης των αναγκών αυτών που απαιτούν την σαρκική απόλαυση. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, η Μίνα σύναψε ερωτικές σχέσεις τόσο με άτομα με αναπηρίες, όσο και με άτομα με τα οποία δεν υπήρξε ερωτευμένη («... και τέλος πάντων στα 20 εκεί στο λύκειο γνώρισα ένα παιδί πάλι με αναπηρία ... το οποίο δεν το ερωτεύτηκα ... όμως ... σκεφτόμουνα ότι ... εντάξει μπορεί να μην πάρω ... αλλά είχα πολλά να δώσω δηλαδή ... ε και σκέφτηκα ότι εντάξει ήταν και καλή περίπτωση ταιριάζανε και τα μυαλά μας ... εγκεφαλικά ...»).

Επίσης, σε μια προσπάθεια να διαχειριστεί το ενδεχόμενο απόρριψης του αιτήματός της από τον άλλον, η Μίνα επιχειρεί να σταθεί απέναντι σ' αυτό το ενδεχόμενο όσο το δυνατό πιο αποστασιοποιημένα, αποσύροντας τις ψυχικές επενδύσεις από το αντίστοιχο αίτημα («... ναι μεν ... να έχω περισσότερες ερωτικές εμπειρίες αλλά από 'κει και πέρα θα πρέπει να ξέρω ότι ... αυτό θα γίνεται ... θα γίνει ας το πω μία φορά και θα πρέπει ... να μην ξαναέχω με τον ίδιο άνθρωπο ας πούμε γιατί σε περίπτωση που δεν του άρεσες που ... μεγάλο ποσοστό παίζει και εε αυτό είναι το ζήτημά μας να μην το ... να μην το βιώνεις εσύ κάθε φορά να μην το βλέπεις ... να μην τ' ακούς να

⁸⁹⁵ Με άλλα λόγια, η Μίνα επιχειρεί διαρκώς να διαφύγει της απόρριψης που η ίδια έχει επιβάλει στον εαυτό της, προβαίνοντας έτσι σε μια προσχηματική διαδικασία αξιολόγησης των αναγκών της και καθιστώντας δευτερευούσης σημασίας τις ανάγκες εκείνες που ενέχουν την ικανοποίηση της ερωτικής επιθυμίας, θέτοντάς τες στο παρασκήνιο («... δεν μ' ενδιαφέρει ... μ' ενδιαφέρει να εεε ... να 'χω μια καλή σεξουαλικά υγιή ζωή αλλά ... και να μην το έχω ας πούμε δεν ... δεν ... δεν στεναχωριέμαι ας πούμε [...] δεν είναι το πρωτεύον που λέμε ...»).

φεύγεις υπάρχει κι αυτός ο τρόπος ... υπάρχει κι αυτή ... η εεε γυναίκα ας πούμε με αναπηρία θα μπορούσε ... θα μπορούσε ...»).

Η Μίνα προβαίνει στην αφήγησή της σ' ένα διαχωρισμό με βάση το φύλο όσον αφορά στο βίωμα της αναπηρίας, υποστηρίζοντας ότι οι γυναίκες με αναπηρία βρίσκονται σε δυσχερέστερη θέση απ' ότι οι άνδρες με αναπηρία, καθώς τείνουν να αποκλείονται ευκολότερα, τόσο σε επίπεδο ευρύτερα κοινωνικό όσο και σε επίπεδο ενδο-ομαδικό, εντός δηλαδή της ομάδας των ατόμων με αναπηρίες («... ήταν πολύ δύσκολο δηλαδή τότε υπήρχε κι αυτό άντε ξέρω 'γω οι γυναίκες «ώχ!» ξέρω 'γω «Καθίστε σπίτι εσείς να πλύνετε πιάτα!» δηλαδή ακόμα κι οι αθλητές οι ίδιοι ... εεε θυμάμαι εεε ... τις γυναίκες τουλάχιστον τις ... δεν ... τις ενθαρρύνανε δεν υπήρχε ενθάρρυνση ας πούμε στον γυναικείο πληθυσμό ...»). Μάλιστα η Μίνα κάνει ιδιαίτερη αναφορά στη μεγαλύτερη ευκολία με την οποία απαντάται το αίτημα ανεύρεσης ερωτικού συντρόφου ενός άνδρα με αναπηρία έναντι μιας γυναίκας με αναπηρία.⁸⁹⁶

⁸⁹⁶ Στη συνδιαλλαγή με τον άλλον η γυναίκα με αναπηρία παρουσιάζεται πολύ πιο δεκτική και ανοιχτή από έναν άνδρα ν' αναγνωρίσει και να συμφιλιωθεί με την εικόνα ενός σώματος στο οποίο καταγράφεται η αναπηρία. Σύμφωνα λοιπόν με την άποψη αυτή της Μίνας, πολύ συχνότερα δύναται να συναντήσουμε γυναίκες να διατηρούν σχέσεις με άτομα που αντιμετωπίζουν κάποια μορφή αναπηρία, συγκριτικά με τον ανδρικό πληθυσμό («... 99,9% στους άνδρες δύσκολα θα πηγαίνανε με μία ... γυναίκα με αναπηρία ... διότι τα ξέρουμε τα πρότυπα δεν τηρεί τις προϋποθέσεις [...] (ενώ) περισσότερες δηλαδή γυναίκες αρτιμελείς με άντρες ... [...] έκανα μία στατιστική κι από τους φίλους μου ως αρτιμελής και τους έλεγα μήκα εγώ στη θέση αυτή ... και τους έλεγα «θα μπορούσατε να μ' ερωτευτείτε ποτέ;» ... ε μου λέγανε «ναι μεν καλή αλλά όχι!» μου το είπαν ευθέως ας πούμε και πάλι έβαλα κι άλλο δίλημμα «αν ήμουνα ... αν είχα πολλά λεφτά;» ... πάλι μερικοί είπαν όχι μερικοί θα το σκεφτόντουσαν ...»). Σε μια προσπάθεια νοσηματοδότησης αυτής της διαφοροποίησης στον τρόπο που διαχειρίζονται οι άνδρες και οι γυναίκες την αναπηρία, η Μίνα επικαλείται το μεγαλύτερο «συναισθηματισμό» που επιδεικνύουν οι γυναίκες έναντι των ανδρών. Σύμφωνα λοιπόν με την Μίνα, οι γυναίκες, πέραν της δυνατότητάς τους να έχουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση από τους άνδρες στο πλαίσιο μιας πιο καλλιεργημένης συναισθηματικής έκφρασης, επιδεικνύουν και μικρότερη ανάγκη να πειθαρχήσουν στο κοινωνικά προσδοκώμενο έναντι των ανδρών («... η διαφορά ξέρω 'γω ανάμεσα μεταξύ άνδρα αναπήρου και γυναίκας είναι τεράστια ... ας πούμε οι γυναίκες από την φύση μας είμαστε πολύ ... συναισθηματικά όντα πολύ τρυφερά ... δηλαδή μπορούμε ν' αγαπήσουμε και να ερωτευτούμε έναν άνθρωπο με ... που κάθεται σε αναπηρικό αμαξίδιο που που που που που ... έτσι κι αλλιώς ο ρόλος της γυναίκας έχει γαλουχηθεί έτσι ώστε είναι και παθητικός λίγο ... αλλά βασικά είναι συναισθηματικό το ... το κομμάτι αυτό ...»). Επίσης, σημαντικό ρόλο στις στάσεις και τις συμπεριφορές που διατηρούν τα δύο φύλα απέναντι στην αναπηρία παίζουν τα κοινωνικά στερεότυπα. Για παράδειγμα, όπως αναφέρει η Μίνα, η εικόνα ενός γυναικείου σώματος στο οποίο καταγράφεται η αναπηρία παρεκκλίνει πολύ περισσότερο των κοινωνικών προτύπων απ' ό,τι ένα ανδρικό σώμα με αναπηρία. Τα κοινωνικά στερεότυπα που προβάλλουν τα πρότυπα της γυναικείας ομορφιάς και καλαισθησίας αδυνατούν να εμπεριέξουν το «έλλειμμα», δημιουργώντας έτσι για τις γυναίκες με αναπηρίες μια συνθήκη αποκλεισμού που καταδεικνύεται σε κάθε μορφή σχέσης («... μπορεί κάποιος άνδρας με τύσα ... με τύση πλύση εγκεφάλου ... να έχει πρότυπο ας πούμε εεε μετά την Sklenarikona να πει «Α! Θα ερωτευτώ ... Α! το πρότυπό μου είναι ας πούμε ... η Μίνα που είναι μ' ένα πόδι;» δεν μπορεί δηλαδή στη φαντασίωση ... δεν μπαίνει αυτό δεν υπάρχει δηλαδή πρέπει να είσαι ή φετιχιστής ή εεε μαζοχιστής ή κάτι άλλο για να πάμε δηλαδή λίγο εεε ξεφεύγει μετά ... δεν μπορείς να ερωτευτείς δεν μπορεί κανένας να πει εεε «θα ερωτευτώ τώρα ... μια κοπέλα σε αμαξίδιο!» δεν το είχε ποτέ στις ... στα όνειρα ... στις φαντασιώσεις του ...»). Σύμφωνα με την Μίνα, για τον άνδρα η γυναίκα αποτελεί «τρόπαιο» που καταδεικνύει την υπεροχή του, επιβεβαιώνοντας τον ανδρισμό του στην ομήγυρη των ομοίων του.

Αναφερόμενη στις ερωτικές σχέσεις, η Μίνα υποστηρίζει ότι η έκθεση στο βλέμμα του άλλου δύναται να καταλύσει κάθε προσπάθεια φαντασιακής συγκάλυψης ενός σώματος ατελούς, ελλειμματικού, δυσλειτουργικού, φέροντας το άτομο με αναπηρία, και κυρίως την γυναίκα, αντιμέτωπη με την σωματική καταγραφή αυτής («... αλλά στο συναισθηματικό στο ... στο πάρε δώσε αυτό των σχέσεων είναι εεε ... εκεί η γραμμή δεν ξεπερνιέται δεν ... δηλαδή δε ... δεν μπορείς να περάσεις ... εκ των πραγμάτων [...] Εκεί μετριέται πλέον η εεε σωματική σου εε πληρότητα αυτό το κάνει εεε ... αυτό το κάνει απροσπέλαστο ... δηλαδή εεε ... εντάζει πνευματικά εεε ψυχολογικά κι όλα αυτά μπορούμε να ισορροπήσουμε όλοι ... γιατί εκεί πάλι δεν υπάρχει διαχωρισμός ας πούμε ... εκεί θα διαγωνιστεί το μυαλό με το μυαλό κάποιου άλλου ή εεε καταλαβαίνεις τι θέλω να πω ... ενώ στο σωματικό δεν μπορείς να ξεπεράσεις ας πούμε τα ... εεε τα πρότυπα όταν έχεις ένα ... ένα μείον μέλος ας πούμε ή ... δεν φέρεις εεε δεν ... δεν μπορείς το καταλαβαίνεις το νιώθεις εντάζει ... το βλέπεις κιόλας ... δεν μπορείς να γίνεις αποδεκτός ...»). Για την Μίνα αυτό είναι το σημείο «μηδέν», εκεί που το άτομο με αναπηρία έρχεται αντιμέτωπο με την «περατότητα» της ίδιας του της ύπαρξης. Είναι η στιγμή που η Μίνα έρχεται σε επαφή με την ανθρώπινη υπόστασή της, απεκδυόμενη κάθε παντοδυναμικό μανδύα συγκάλυψης των ελλειμμάτων και περιορισμών της. Είναι η στιγμή που «μιλάει» το σώμα μέσα από τις καταγραφές του, επιβάλλοντας στο φαντασιακό να «σιωπήσει» («... το μεγαλύτερο πρόβλημα ας πούμε που έχω βρει σ' αυτή την γραμμή είναι το εεε ... οι διαπροσωπικές σχέσεις ... οι σχέσεις ας πούμε οι εε συναισθηματικές εε όσο έχει να κάνει με τον έρωτα αυτά δηλαδή αυτό δεν ξεπερνιέται αυτή η γραμμή δεν έχει ... δεν ξεπερνιέται με τίποτα ας πούμε ...»).

Η δυσκολία να αποδεχτεί το σώμα της, όπως αυτό αποκαλύπτεται στο βλέμμα ενός ερωτικού συντρόφου, καθιστά ακόμα πιο επώδυνη τη διαδικασία αποκάλυψης. Η

Όσο μεγαλύτερες απαιτήσεις έχει η κατάκτηση μιας γυναίκας τόσο πιο μεγάλη η επιβεβαίωση του άνδρα στα μάτια των υπόλοιπων ανδρών. Με άλλα λόγια, ο τροπαιοφόρος άνδρας, αυτός που έχει κατακτήσει μια γυναίκα συμβατή με τις κοινωνικές προσδοκίες και απαιτήσεις, αναγνωρίζεται στην ομήγυρη των υπόλοιπων ανδρών ως άξιος να αναγορευτεί «ίσος μεταξύ ίσων». Ως εκ τούτου η αναπηρία διαμορφώνει μια συνθήκη παρέκκλισης από το προσδοκώμενο, επιβαρύνοντας περισσότερο τον άνδρα, που μέσα από την επιλογή του αναγνωρίζεται και επιβεβαιώνεται η ανδρική του ταυτότητα («... 99,9% στους άνδρες δύσκολα θα πηγαίνανε με μία ... γυναίκα με αναπηρία ... διότι τα ξέρουμε τα πρότυπα δεν τηρεί τις προϋποθέσεις ... ο Έλληνας είναι και λίγο φιγουρατζής είναι και λίγο ... θέλει πρώτα να σε επιδεικνύει στους φίλους του στην οικογένειά του δηλαδή ... παίρνει πάρα πολύ στα σοβαρά ας πούμε όλο τον υπόλοιπο κόσμο εκτός από τον εαυτό του ... σκέφτεται μάλλον πρώτα ... τους υπόλοιπους εκτός από τον εαυτό του ...»).

κατάδειξη του ελλείμματος στο βλέμμα ενός ερωτικού συντρόφου δύναται να καταρρίψει κάθε προσπάθεια αναπλήρωσης, καθώς εκεί η Μίνα έρχεται αντιμέτωπη με το «πραγματικό» και «αφοπλίζεται». Απέναντι λοιπόν στην αναγνώριση ενός σώματος ελλειμματικού, ατελούς, ανάπηρου η Μίνα αισθάνεται αδύναμη, λυγίζοντας υπό το βάρος μιας τέτοιας αναγνώρισης («... δεν μπορείς να το διαπραγματευτείς δεν μπορείς να πεις «Α! ... Εεε δεν έχω το πακέτο της ωραίας γυναίκας θα ... θα βάλω μπροστά ξέρω 'γω το μυαλό μου!» ο έρωτας εξάλλου δεν εε θέλει μυαλό ... το 'χει αποδείξει ...»). Είναι η στιγμή που σύμφωνα με την Μίνα η γυναικεία της υπόσταση εξαφανίζεται στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας της και αισθάνεται να γίνεται «αντικείμενο» στο πλαίσιο μιας συνδιαλλαγής που ορίζεται αποκλειστικά με γνώμονα την αναπηρία της («... οι άνθρωποι σε πλησιάζουνε πιο εύκολα ως ... εεε ... ως γυναίκα να το πω; ... Να μην το πω ως αντικείμενο όπως ... θέλουνε να το λένε ...»).

Μιλώντας για τις σχέσεις που έχει συνάψει, αναγνωρίζει ότι μέσα από την επιλογή των ερωτικών της συντρόφων η ίδια αναλάμβανε ένα συγκεκριμένο ρόλο όπου διαρκώς καλούνταν να τροφοδοτεί τον άλλον σε μια σχέση άνιση, όπου η ίδια έβγαινε μπροστά αναλαμβάνοντας το βάρος της ευθύνης του εκάστοτε συντρόφου της («... αλλά και πάντα είχα έτσι ανθρώπους που ήτανε πιο ... δεν ξέρω έτυχε ... μ' άρεσαν πάντα οι άνθρωποι που είναι συνεσταλμένοι να το πω ... κι αναγκαστικά φαινότουσαν ξέρεις ... εε αδύναμοι ...»). Η επανάληψη μιας τέτοιας συμπεριφοράς που έβρισκε πρόσφορο έδαφος στις επιλογές των ερωτικών της συντρόφων εγείρει ερωτήματα, καταδεικνύοντας ένα κομμάτι «απόλαυσης» σε κάτι που η ίδια περιγράφει ως δυνητικά ασφυκτικό. Προβαίνοντας σε μια υπόθεση εργασίας θα λέγαμε ότι αναλαμβάνοντας η Μίνα ένα τέτοιο ρόλο στη σχέση, αποκλείει το κομμάτι αναγνώρισης των δικών της ελλειμμάτων, καθώς τα ελλείμματα του άλλου συγκροτούν την δική της επάρκεια. Όσο εκείνη δύναται να φροντίζει και να εξυπηρετεί τον άλλον παρακάμπτει την εστίαση στα δικά της ελλείμματα και δυσκολίες συντηρώντας έτσι την συγκρότηση ενός εύθραυστου ψυχισμού και τονώνοντας την αυτοπεποίθησή της («... όταν ήμουνά μέσα σε σχέσεις έκανα τα λιγότερα πράγματα ... ήτανε δηλαδή σαν να τροφοδοτούσα εγώ τους εεε συντρόφους μου ... δηλαδή ήμουνά μια πηγή ενέργειας αλλά εγώ ουσιαστικά δεν έκανα πράγματα ... για 'μένα ... εντάξει πέραν της καθημερινότητας ας πούμε και τις γυμναστικές και τον αθλητισμό κι αυτά ... ουσιαστικά ήμουνά μια πηγή γι' αυτούς ...»).

2.6 ΥΑΚΙΝΘΟΣ: «ΘΕΛΩ ΝΑ ΖΗΣΩ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΧΩΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΠΙΑ ...»: ΤΟ ΨΥΧΙΚΟ ΒΑΡΟΣ ΜΙΑΣ ΑΜΦΙΛΕΓΟΜΕΝΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ.

Παρουσίαση περιστατικού

Ο Υάκινθος είναι 40 ετών και γεννήθηκε με μια μυοσκελετική αναπηρία, καθώς του λείπουν τρία πλευρά από την δεξιά ωμοπλάτη. Πέραν της σωματικής αποτύπωσης της αναπηρίας και του τρόπου που αυτή διαμεσολαβεί την εικόνα του σώματος, η αναπηρία του Υάκινθου δεν του επιφέρει ιδιαίτερους λειτουργικούς περιορισμούς, επιτρέποντάς του να ζει μια καθημερινότητα χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα που θα τον ανέστειλαν από σημαντικές δραστηριότητες. Ενδεικτικό του ότι η αναπηρία του δεν διαμεσολαβεί με τρόπο περιοριστικό την καθημερινότητά του είναι το γεγονός ότι εδώ και πάρα πολλά χρόνια μένει μόνος του και συντηρεί τον εαυτό του από τα χρήματα που του επιφέρει η εργασία του.

Στη παρούσα φάση ο Υάκινθος διατηρεί μια ομόφυλη σταθερή σχέση, ενώ υπήρξε παντρεμένος για κάποια χρόνια με γυναίκα που αντιμετώπιζε εκ γενετής αναπηρία.

Ο ίδιος δηλώνει πνεύμα ασυμβίβαστο, με ιδιαίτερες κλίσεις και ταλέντα όπως στη ζωγραφική, που δεν κατάφερε να καλλιεργήσει περαιτέρω εξαιτίας ενός στερητικού οικογενειακού περιβάλλοντος που τον ανέστειλε για πάρα πολλά χρόνια από το να αναγνωρίσει τα όρια του, ενοχοποιώντας τον για την εικόνα του όπως αυτή διαμεσολαβείται από την αναπηρία του.

Ο Υάκινθος μεγάλωσε σε μια τετραμελή οικογένεια, όντας το δεύτερο κατά σειρά παιδί. Προηγείται η αδερφή του, με την οποία έχουν δύο χρόνια διαφορά. Αφιερώνοντας αρκετό χρόνο στην αφήγησή του μιλώντας για τα παιδικά του χρόνια, τα οποία χαρακτηρίζει ως τραυματικά, ο Υάκινθος εστιάζει στην ιδιαίτερα συγκρουσιακή σχέση των γονιών του, περιγράφοντας έναν πατέρα βίαιο με έντονα ξεσπάσματα θυμού και μια μητέρα που έχοντας υιοθετήσει μια θέση άκρας παθητικότητας αντεπιτίθεντο στην επιθετικότητα του πατέρα. Ο ίδιος σε ρόλο «ρυθμιστή» επιχειρεί διαρκώς να κατευνάξει τα πνεύματα παρέχοντας την φροντίδα του στη μητέρα του, επιχειρώντας να την καθησυχάσει από τα βίαια ξεσπάσματα του πατέρα, ενώ γίνεται κι αυτός αποδέκτης της πατρικής οργής που ξεσπά πάνω του με τρόπο βίαιο, καθώς μέχρι την ηλικία των 13 υφίστατο σωματική κακοποίηση. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός, σύμφωνα πάντα με την αφήγηση του Υάκινθου, ότι

ενώ ο πατέρας είχε έντονα ξεσπάσματα, δεν ασκούσε σωματική βία σε άλλον πέραν του Υάκινθου.

Επιχειρώντας να ερμηνεύσει τα αλλεπάλληλα επεισόδια κακοποίησης του από τον πατέρα του ο Υάκινθος σπεύδει να υποστηρίξει ότι υπήρξαν αποτέλεσμα του γεγονότος ότι ήταν ο «εκλεκτός της καρδιάς της μητέρας του», θέτοντας έτσι το φαντασιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε η σχέση με τον πατέρα του. Ως εκ τούτου, ο Υάκινθος καθίστατο στην αναπαράσταση που έφερε ο πατέρας για εκείνον ως «αντίζηλος», μονοπωλώντας με τρόπο απόλυτο και καθολικό τη μητρική προσοχή.

Μιλώντας για την σχέση με τους γονείς του είναι ευδιάκριτη η έντονη σχέση που διατηρεί με την μητέρα του. Αναφερόμενος ο Υάκινθος στη σχέση αυτή, περιγράφει τα έντονα χαρακτηριστικά αυτής της συνδιαλλαγής, επισημαίνοντας ότι απορροφούσε όλη την προσοχή και αφοσίωση της μητέρας του τόσο ενδεχομένως στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του, όσο και της πρόθεσης της μητέρας να διαφύγει από την σχέση με τον σύζυγό της, «χρησιμοποιώντας» την αναπηρία του γιού της ως άλλοθι. Συνεπώς, η αναπηρία του Υάκινθου έπαιρνε έναν προσχηματικό χαρακτήρα στη συνδιαλλαγή του γονικού ζευγαριού, καθώς έτεινε να γίνεται αντικείμενο «εκμετάλλευσης» της μητέρας στη προσπάθειά της να αποστασιοποιηθεί από τον σύζυγό της.

Περιγράφοντας το πώς διαμεσολάβησε η αναπηρία του τις σχέσεις με τους γονείς του, ο Υάκινθος αναφέρεται στην ιδιαίτερα μεγάλη δυσκολία των γονιών του να σταθούν σ' αυτό που τους συμβαίνει. Ενώ η μητέρα προσηλώνεται στη φροντίδα του, συμπεριφορά που ο ίδιος νοηματοδοτεί μέσα από την αναγνώριση της αναπηρίας, την ίδια στιγμή φαίνεται να επιχειρεί να αποποιηθεί την κατάσταση αυτή στο έδαφος ενδεχομένως της αδυναμίας της να την αναγνωρίσει. Ως εκ τούτου, η σχέση διέπεται από μια συνθήκη οξύμωρη, όπου η μητέρα αποποιείται αυτό που αναγνωρίζει («εσύ δεν έχεις τίποτα») διαστρεβλώνοντας μια σαφώς καταγεγραμμένη (στο σώμα του Υάκινθου) πραγματικότητα. Κάθε επισήμανση της αναπηρίας πυροδοτεί την αντίδραση της μητέρας, η οποία «λυγίζει» συναισθηματικά υπό το βάρος μιας τέτοιας αναγνώρισης, τείνοντας έτσι να ενοχοποιεί όποιον τολμάει να αναδείξει αυτό που δεν δύναται να διαχειριστεί ψυχικά. Κατ' απαίτηση λοιπόν του οικογενειακού περιβάλλοντος ο Υάκινθος μαθαίνει να αποποιείται την αναπηρία του, καθώς το

ενδεχόμενο αναγνώρισης αυτής ενέχει τον κίνδυνο να «συντρίψει» συναισθηματικά την μητέρα του.

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό κάθε αίτημα πληροφόρησης του Υάκινθου σχετικά με την αναπηρία του πέφτει στο «κενό», καθώς φαίνεται να αποτελεί θέμα «ταμπού» στους κόλπους της οικογένειας. Συνέπεια αυτού είναι ένα έλλειμμα πληροφόρησης που φέρνει ο Υάκινθος σε σχέση με τα αίτια και τις συνθήκες εμφάνισης της αναπηρίας του, γεγονός που δημιουργεί πρόσφορο έδαφος συγκρότησης φαντασιακών σεναρίων που ενδεχομένως εμπεριέχουν και την συνδρομή των γονιών του στη πρόκληση της αναπηρίας του, όπως αφήνει να εννοηθεί ο ίδιος στην αφήγησή του.

I. ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

I.1 Ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος στον τρόπο που μεταβολίζει ο Υάκινθος την αναπηρία του.

Στην αφήγηση του Υάκινθου όσον αφορά στην μνημονική ανάκληση των παιδικών του χρόνων, δύναται να διακρίνει κάποιος το φαντασιακό υπόβαθρο της αναπηρίας, αποκαλύπτοντας την γονική εμπλοκή στη πρόκληση αυτής («... *εε θεωρώ βασικά ότι εε ... σ' όλη αυτή την ιστορία κάτι μου 'χουν κρύψει ... το οποίο δεν θα το μάθω ποτέ [...] ναι θεωρώ ότι ... υπάρχει κάτι που δεν το 'χω μάθει*»). Η στάση σιωπής των γονέων απέναντι σ' ένα διαρκές αίτημα πληροφόρησης του Υάκινθου αναφορικά με τα αίτια πρόκλησης της αναπηρίας του («... *πάντα ζητούσα να μάθω από μικρός την ιστορία μου ...*»), διαμορφώνει ένα κλίμα «μυστηρίου» γύρω από ένα θέμα που εγείρει έντονα συναισθήματα, δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος φαντασιώσεων.

Στο περιθώριο αυτών των φαντασιώσεων, ο Υάκινθος ερμηνεύει την στάση σιωπής που κρατούν οι γονείς του γύρω από το ζήτημα της αναπηρίας του σαν μια προσπάθεια εφησυχασμού της συνείδησής τους, αρνούμενοι έτσι να έρθουν αντιμέτωποι με ενδεχόμενες δικές τους ευθύνες, απόρροια παραλείψεων και αστοχιών στον τρόπο που διαχειρίστηκαν την αναπηρία του γιού τους («... *προσπαθούσαν να πείσουν τον εαυτό τους ότι αφενός μεν δεν είχαν κάνει κάποιο λάθος αφετέρου ότι δεν είχαν καμία ευθύνη ... δηλαδή ξέρεις αν ... αν πεις στον άλλον και πεις και στον εαυτό σου και τον πείσεις ότι αυτό που βλέπεις απέναντι δεν υπάρχει εεε είναι πολύ πιο εφη ... καθησυχαστικό από το να κάθεσαι και ν' αναρωτιέσαι «αν υπάρχει ... γιατί υπάρχει και γιατί είναι έτσι*»).

Ως εκ τούτου, στην αφήγηση του Υάκινθου υπάρχει ένα περιρρέον κλίμα απόδοσης ευθυνών στους γονείς, όσον αφορά στη πρόκληση της μονιμότητας της αναπηρίας του, αφήνοντας να εννοηθεί ότι ενδεχομένως δεν μερίμνησαν αρκετά έγκαιρα και δεν κινήθηκαν συγκροτημένα στη κατεύθυνση αποκατάστασης της αναπηρίας με αποτέλεσμα να χαθεί πολύτιμος χρόνος, καθιστώντας την αναπηρία του αμετάκλητη «... άρχισα να το ψάχνω λίγο πιο πολύ κατά πόσον εεε αν θέλεις κι οι γονείς μου ήτανε ... μπορούσαν να είναι υπεύθυνοι ... ή όχι στο γεγονός του ότι στην δική μου την περίπτωση ... τα πράγματα ήταν μάλλον λίγο ... εύκολα ... δηλαδή εεε θα υπήρχε εεε μια πολύ μικρή ... ένα πολύ μικρό πείραγμα ... στη σπονδυλική στήλη και εεε ... πιθανόν μετά να υπήρχε μια πιο φυσιολογική εεε ανάπτυξη του σκελετού ...» και παρακάτω «... τη στιγμή που νοσηλεύτηκα σε κάποιο νοσοκομείο της Γερμανίας για κάποιους μήνες βέβαια για άσχετο λόγο για πνευμονία εεε και 'κει ... λογικά απ' ότι πληροφορία πήρα είναι ότι εκείνοι ήταν αν θέλεις αυτοί που ουσιαστικά πρωτοείδανε την κατάσταση ...»).

Στην αφήγησή του ο Υάκινθος προβαίνει σε μια εκτενή περιγραφή των οικογενειακών σχέσεων, καταδεικνύοντας μ' αυτό τον τρόπο τον πρωτεύοντα ρόλο που παίζει το οικογενειακό περιβάλλον στο πως το άτομο θα μεταβολίσει την αναπηρία του («... γενικότερα ... παίζει ... μάλλον στους ανθρώπους γενικότερα παίζει πολύ μεγάλο ρόλο ... το περιβάλλον μέσα στο οποίο θα γεννηθούν και θα μεγαλώσουν ...» και παρακάτω «... κυριότερο πράγμα είναι εε για το πώς αυτοί οι άνθρωποι θα ζήσουν θα μεγαλώσουν και θα βιώσουν πράγματα έχει να κάνει με το ... πώς θα είναι ... η οικογένεια ... το περιβάλλον που θα μεγαλώσουνε [...] το οικογενειακό περιβάλλον είναι το περιβάλλον το οποίο θα καθορίσει τελικά κατά πόσον ... το άτομο που έχει την αναπηρία εεε θα ... θα το αποδεχτεί πιο εύκολα; Θα το εεε κάνει κτήμα του πιο εύκολα; Θα το επεξεργαστεί πιο εύκολα;»).

Ως εκ τούτου, αυτό που για τον Υάκινθο ορίζει και καθορίζει την ψυχική συγκρότηση του ατόμου δεν είναι αυτή κάθε αυτή η εκ γενετής αναπηρία, αλλά ο τρόπος με τον οποίο θα μεταβλιστεί η αναπηρία αυτή ως γεγονός στη συνδιαλλαγή του ατόμου με τους σημαντικούς άλλους. Όσο εντονότεροι είναι οι «κραδασμοί» που επιφέρει μια αναπηρία στους κόλπους της οικογένειας τόσο δυσκολότερα θα μεταβλιστεί ψυχικά από το άτομο που την φέρει.

Για παράδειγμα, ένα οικογενειακό περιβάλλον που στέκεται με ψυχικό σθένος απέναντι στα συναισθήματα που διακινεί ένα σώμα στο οποίο καταγράφεται η

αναπηρία θα βοηθήσει το άτομο να αναγνωρίσει με τρόπο αποδραματοποιημένο την αναπηρία του, διευκολύνοντας την διαδικασία ψυχικής της εμπειρέξεως. Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, όπως αναφέρει ο Υάκινθος, η αναπηρία δεν αποτελεί θέμα «ταμπού» αλλά συζητιέται με τρόπο ανοιχτό χωρίς προσχήματα και περιφραστικά σχόλια που ενέχουν την δυσκολία της οικογένειας και κυρίως των γονέων να σταθούν απέναντι στο ψυχικό αντίκτυπο ενός σώματος που υπολείπεται.⁸⁹⁷

Αναδεικνύοντας λοιπόν με τρόπο σαφή και δεικτικό την σημασία της οικογένειας στη διαδικασία ανάπτυξης του ατόμου, ο Υάκινθος μιλάει μ' έναν τρόπο για το δικό του «κακό» οικογενειακό περιβάλλον και τον καθοριστικό ρόλο που αυτό έπαιξε στον τρόπο που μεταβόλισε ψυχικά ο ίδιος την αναπηρία του (*«η δική μου η εμπειρία ... εε προέρχεται από ένα κακό περιβάλλον ...»*).

Εξάλλου, η επιλογή του Υάκινθου να δώσει τόσο χώρο στην αφήγησή του σ' αυτές τις αναμνήσεις, καταδεικνύει τη σημασία που τους αποδίδει όσον αφορά στο τρόπο που μεταβόλισε την αναπηρία του και στο πώς αυτό διαμεσολάβησε την μετέπειτα πορεία εξέλιξής του. Για παράδειγμα, όπως επισημαίνει ο ίδιος στην αφήγησή του, η δυσκολία της μητέρας του να διαχειριστεί την αναπηρία του συνέβαλε δραστικά στη δική του δυσκολία να διαχειριστεί αυτό που του συνέβαινε (*«... η δυσκολία εεε πώς να το πω; ... Αντιμετώπισης ... εε όχι επεξεργασίας ... διαχείρισης εεε ... της αναπηρίας από τη μητέρα εεε ... έπαιξε ένα πολύ μεγάλο ... πολύ μεγάλο βαθμό στη δική μου δυσκολία ... διαχείρισης ... εμ της αναπηρίας ...»*).

Η πρόθεση λοιπόν του Υάκινθου να ανασύρει και να περιγράψει μνήμες από το μακρινό παρελθόν, αν και φαίνεται να του διακινεί έντονα συναισθήματα καθιστώντας μια τέτοια αφήγηση ιδιαίτερα δύσκολη και επιβαρυντική, αξιολογείται από τον ίδιο ως προαπαιτούμενο για την καλύτερη κατανόηση του τρόπου που μεταβόλισε την αναπηρία του (*«... γιατί κατά πάσα πιθανότητα ... δεν μου είναι ευχάριστη η αναδρομή πίσω δηλαδή οι εικόνες του παρελθόντος παρ' όλο που θεωρώ*

⁸⁹⁷ Χαρακτηριστικό είναι το συμβάν που παραθέτει από την επίσκεψη στο σπίτι ενός φιλικού προσώπου όπου το τετράχρονο παιδί της οικογένειας αναρωτήθηκε γιατί είναι «στραβός», απορία που η μητέρα του παιδιού απηύθυνε ανοιχτά στον Υάκινθο, χωρίς περιστροφές και αναστολές για το περιεχόμενο της ερώτησης, παροτρύνοντάς τον να του απαντήσει (*«... επειδή ήθελε να έχουν τα παιδιά της μία εεε το πρώτο της παιδί ήταν, μία έτσι καλή εεε ... εμ γνώση ... αυτό του είπε «ξέρεις εεε ...» μάλλον δεν του είπε ... μου είπε ... έμενα προσωπικά ... μου είπε «Υάκινθε ...» μου λέει, «ξέρεις τι ρωτάει ο Γιώργος;» λέω «Τι ρωτάει;» «Με ρωτάει γιατί ο Υάκινθος είναι στραβός;» ... και εεε γέλαγε η μητέρα και εεε μου λέει «Πες του εσύ!»*)

ότι σαν άνθρωπος έχω εξοικειωθεί αρκετά μ' αυτές ... εε και με τα συναισθήματα που είχανε εμμη εμ λέω μήπως τελικά δεν μου κάνουν και πάρα πολύ καλό ...»). Συνεπώς, αν και ο Υάκινθος φαίνεται να προαναγγέλλει μια αφήγηση δύσκολη και επώδυνη τείνει να είναι αποφασισμένος να μιλήσει για το βίωμά του, αναγνωρίζοντας ότι πρόκειται για αναμνήσεις που ενυπάρχουν έτσι κι αλλιώς ως ψυχικές καταβολές και που για πολλά χρόνια έμεναν ανείπωτες στο έδαφος μια μη λεχθείσας γονικής εντολής («... παρ' όλο που έχω προσεγγίσει το παρελθόν εεε μου ήταν αρκετά δύσκολο τελικά φάνηκε ότι ήταν αρκετά δύσκολο η επιστροφή εκεί [...] Στις παιδικές αναμνήσεις ... εεε γιατί ... ε κρύβουν πολύ ... μάλλον εε ενέχουν πολύ εεε ... και πόνο ... μεγάλο και πολύ μεγάλο θυμό ...»).⁸⁹⁸

Στην αναδρομή αυτή ο Υάκινθος υποστηρίζει ότι αδυνατεί να ανακαλέσει μνήμες πριν την ηλικία των έξι ετών, γεγονός που τον εκπλήσσει, διακινώντας πολλές σκέψεις και εγείροντας διάφορες ερμηνείες για τους λόγους αυτής της αδυναμίας, με επικρατέστερη αυτή της απόθησης στο έδαφος αναγνώρισης των τραυματικών γεγονότων που έλαβαν χώρα εκείνη την περίοδο (*Βεβαίως ... ότι η μνήμη κόβει επιλεκτικά ... τα πρώτα χρόνια του ανθρώπου τα οποία δεν θέλει καν να τα θυμάται [...] γιατί ήταν τραυματικά ... τραυματικά υπήρξαν όλα τα χρόνια ... για μένα ... όλα τα χρόνια που έζησα στην οικογένεια υπήρξαν τραυματικά έτσι κι αλλιώς ...*).⁸⁹⁹

Είναι σαφές ότι η αναπηρία διαμεσολαβεί το σύνολο των σχέσεων του ατόμου που την φέρει, τόσο «εντός» (ενδο-οικογενειακές σχέσεις), όσο και «εκτός» των τειχών» (κοινωνικές). Στο πλαίσιο αυτής της αναγνώρισης, ο Υάκινθος μοιάζει να μην «χωράει πουθενά», καθώς η αναπηρία του προκαλεί μια συνθήκη ψυχικής δυσφορίας τόσο εντός της οικογένειας, όσο και εκτός. Αποτιμώντας το μέγεθος και την ένταση αυτής της ψυχικής δυσφορίας, καθώς και τα γενεσιουργά αίτια αυτής, ο Υάκινθος αναγνωρίζει τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισε η δική του οικογένεια στην

⁸⁹⁸ Στο πλαίσιο αυτών των συναντήσεων, ο Υάκινθος φέρει ένα συναίσθημα θυμού που απευθύνει στους γονείς του στο έδαφος της αδυναμίας τους να αναγνωρίσουν την αναπηρία του και να τον υποστηρίξουν ανάλογα («... τρομερά θυμωμένος εεε και ... τώρα θα μου πεις βέβαια αφού είσαι θυμωμένος γιατί δεν φέρνεις το ζήτημα; Δεν φέρνω το ζήτημα γιατί αυτοί οι άνθρωποι ... δεν ... πώς να σου πω; Ήτανε ... ήτανε αλλοπρόσαλλοι δεν υπήρχε περίπτωση να με στηρίζουν σε τι; Σε τι να με στηρίζουν;»).

⁸⁹⁹ Η αμνησία των γεγονότων των πρώτων μας χρόνων (παιδική αμνησία) δεν οφείλεται κατά τον Freud σε ανεπαρκή καθήλωση αλλά σε απόθηση, καθώς το υποκείμενο προσπαθεί να μην μάθει τα τραύματα που υπέστη στα πρώτα χρόνια της ζωής του. Αν και όλες οι αναμνήσεις εγγράφονται η ανάκλησή τους όμως εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο επενδύονται ή απεπενδύονται. (Laplanche & Pontalis, 1986).^{*1}

^{*1} Laplanche, J., & Pontalis, J.B (1986) *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*. Εκδόσεις: Κέδρος.

ανάδυση ενός τέτοιου συναισθήματος («... παρ' όλο βέβαια που η εμπειρία με δίδαξε ... όχι η εμπειρία μάλλον εεε το πέρασμα των χρόνων με δίδαξε ότι το χειρότερο ... τη χειρότερη ζημιά την εεε έλαβα μέσα στο σπίτι κι όχι εκτός ...» και παρακάτω « ... η διαφορετικότητα εεε ... το να ... το να σ' αντιμετωπίζει διαφορετικά ο κόσμος εεε είναι πολύ διαφορετικό απ' το να σ' αντιμετωπίζουν διαφορετικά οι δικοί σου»).

Συνεπώς, ο Υάκινθος με τρόπο ευθύ και σαφή συνδέει την δυσκολία του να εμπεριέξει την αναπηρία του με την δυσκολία των γονέων να την αποδεχτούν, υπογραμμίζοντας έτσι την καθοριστική σημασία που διαδραματίζει το οικογενειακό πλαίσιο στον τρόπο που το άτομο με αναπηρία μεταβολίζει το έλλειμμα του («... το θέμα είναι το πώς ... εεε να στο πω διαφορετικά ... ποια είναι η μάνα ... και ποιος είναι ο πατέρας του ανάπηρου ανθρώπου ... γιατί αν η μάνα κι ο πατέρας μπορούν να διαχειριστούν αυτό το πράγμα αυτήν την κατάσταση θεωρώ ότι και το παιδί μπορεί να τη διαχειριστεί ... αν η μάνα και ο πατέρας δεν μπορούν να διαχειριστούν αυτήν την κατάσταση δεν μπορεί και το παιδί ... να διαχειριστεί τη συγκεκριμένη κατάσταση ...»).

Στην αφήγησή του ο Υάκινθος περιγράφει δύο γονείς που υπό το ψυχικό βάρος της αναγνώρισης της αναπηρίας του γιού τους κλείνουν ερμητικά τα μάτια τους επιχειρώντας να μην δουν αυτό που δεν αντέχουν, συνηγορώντας μ' αυτό τον τρόπο σε μια προσπάθεια άρνησης της αναπηρίας («... μα είχαν ήδη συγκαλύψει την εικόνα»). Στο πλαίσιο αυτό οτιδήποτε καταδεικνύει την αναπηρία του Υάκινθου καταστέλλεται, καθώς παρεκκλίνει του άτυπου επικοινωνιακού κώδικα που έχουν υιοθετήσει τα μέλη της οικογένειας και καθιστά την αναπηρία ζήτημα «ταμπού» («... κάποια παιδιά με κοροϊδεύανε κι αυτό ... κι αυτό μου στοίχιζε ... εεε δεν θυμάμαι όμως σε καμία περίπτωση ... να επικοινωνώ αυτό το πράγμα με τους γονείς μου ...» και παρακάτω «Όχι ... όχι ... το θέμα της αναπηρίας δεν το έθιγε κανένας ... ούτε καν η αδερφή μου που 'ταν μεγαλύτερη [...] γενικώς θέμα αναπηρίας δεν ... δεν ... τίθονταν μέσα στο σπίτι ...»). Μάλιστα, η προσπάθεια άρνησης της αναπηρίας είναι τόσο έντονη που παίρνει τον χαρακτήρα «διαστρέβλωσης της πραγματικότητας», όπως αυτό φαίνεται να επισημαίνει ο Υάκινθος επικαλούμενος το επικοινωνιακό εκείνο πλαίσιο που ορίζει την σχέση του με τους γονείς του («... σ' έναν άνθρωπο ο οποίος είναι άσχημος, πάρα πολύ άσχημος, το να λες σ' έναν άνθρωπο ο οποίος είναι πάρα πολύ άσχημος ότι είναι πάρα πολύ όμορφος ... σε κάθε περίπτωση δεν είναι αλήθεια ... δηλαδή αν θέλεις είναι ένα ψέμα ... το οποίο λες στον άλλον ... και ο άλλος εν πάση

περιπτώσει το καταλαβαίνει αυτό ... δηλαδή καταλαβαίνει ότι του λες ψέματα ... δεν του λες την αλήθεια» και παρακάτω «... δεν μπορείς να λες σ' έναν άνθρωπο ας πούμε ο οποίος ας πούμε για παράδειγμα έχει ... εε του λείπουν 5 δάχτυλα «τι ωραία που είναι τα χέρια σου!» τι ωραία; Μάλλον εμ «δεν έχουν τίποτα τα χέρια σου!» ... ωραία αυτό είναι υποκειμενικό μπορεί να τα βρίσκει και ωραία ο άλλος αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορείς να του πεις ότι είσαι αρτιμελής ότι έχεις όλα σου τα δάχτυλα ...»).

Ενδεικτικό αυτής της διαστρέβλωσης αποτελεί τόσο η διαρκής προσπάθεια των γονιών να «καθησυχάσουν» τον γιό τους λέγοντας ότι «εσύ δεν έχεις τίποτα!», όσο και η διαβεβαίωση ότι σε ηλικία 18 ετών θα υπάρξει πλήρης αποκατάσταση της αναπηρίας του, αποτέλεσμα ιατρικής παρέμβασης που θα πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό («... μου τάζανε από μικρό παιδί ότι όταν γίνω 18 χρονών θα πάω ... στη Ρωσία δεν ξέρω 'γω ... στη εε ... στη Ρωσία ... εκεί υποτίθεται γίνονταν τα θαύματα εκείνη την εποχή ... θα πάω λοιπόν στην Ρωσία στα 18 μου χρόνια που θα έχω μεγαλώσει καθώς είχανε πει οι γιατροί και το είχανε συμφωνήσει μ' έναν τρόπο όπου εγώ τέλος πάντων θα πάω στα 18 μου στη Ρωσία και θα γίνω ένας κούκλος ένας παίδαρος μια κορμάρα!»).⁹⁰⁰

Για πολλά χρόνια ο Υάκινθος φαίνεται να είχε υποκύψει στη γονική απαίτηση μη ανάδειξης του ζητήματος της αναπηρίας του, υιοθετώντας μια στάση σιωπής, ενώ ελάχιστες ήταν οι φορές που έφερε στην επιφάνεια ένα τέτοιο ζήτημα, αποτέλεσμα, όπως ο ίδιος αναφέρει, στιγμών αδυναμίας («... Κάποιες έτσι ... στιγμές δικής μου αδυναμίας που μπορεί ας πούμε να με είχαν οδηγήσει να πω ξέρω 'γω στη μάμα μου «Ξέρεις μαμά να ...» ας πούμε «δεν ... νιώθω και πολύ καλά γιατί ...» ας πούμε «ο κόσμος με κοιτάει!»).

Το πέρας των σχολικών του χρόνων και οι προσπάθειες ένταξης στον εργασιακό στίβο βρίσκουν τον Υάκινθο απροετοίμαστο απέναντι στην αναγνώριση μιας πραγματικότητας που έως τότε είχε διαστρεβλωθεί («... τελειώνει το λύκειο και αναγκάζομαι λοιπόν να ψάξω να βρω μια δουλειά ... εεε και εκεί είναι η πρώτη στιγμή

⁹⁰⁰ Ο Υάκινθος φαίνεται να καταρρέει ψυχολογικά υπό το βάρος της αποκάλυψης της ψευδούς και άνευ περιεχομένου υπόσχησης των γονιών του ότι η αναπηρία του θα αποκατασταθεί στην ηλικία των 18, όταν δηλαδή ενηλικιωθεί. Αισθάνεται προδομένος, εξαπατημένος και απογοητευμένος με την στάση και την συμπεριφορά των γονιών του και κυρίως της μητέρας του που για πολλά χρόνια συνέβαλε στο να τρέφει αυτή την ψευδαισθήση. Ως εκ τούτου, κάθε άλλος πόνος, ψυχικός ή σωματικός, ωχριά μπροστά στον ψυχικό αντίκτυπο της ασυνέπειας του λόγου της μητρός του.

που αντιλαμβάνομαι ... και θα μου πεις «καλά όλα αυτά τα χρόνια δεν το είχες αντιληφθεί; Αφού είχες τόσα παραδείγματα!» Σαφώς και το είχα αντιληφθεί αλλά δεν είχα αντιληφθεί εεε ... είχα αντιληφθεί ότι ο κόσμος με αντιμετωπίζει μ' έναν τρόπο αλλά δεν είχα ... δεν είχα ακριβώς καταλάβει το τι ήταν αυτό ... δηλαδή ... το τι θα καθόριζε γενικότερα στη ζωή μου αυτό το πράγμα ...» και παρακάτω «Μιλάω για την ηλικία των εεε δεκαοκτώ ετών που τελειώνω το Λύκειο ... εεε και που είναι κι η πρώτη μου εε αν θέλεις εε ... εεε πφφ ... (ξεφυσάει) επαφή με την λέξη αναπηρία γιατί ... εε ως τότε εε σαφέστατα υπήρχε δε ... φαντάζομαι την γνώριζα κιόλας αλλά δεν μου είχε πει κάποιος ... ε ότι «Ξέρεις κάτι εσύ είσαι ανάπηρος!»).

Σ' αυτή λοιπόν την συνθήκη ο Υάκινθος έρχεται αντιμέτωπος με το γεγονός ότι η διαφορετικότητά του, όπως αυτή εγγράφεται στο σώμα του εξαιτίας της αναπηρίας του, συνεπάγεται μια «ειδική» μεταχείριση, καθιστώντας τον μια «διαφορετική» κοινωνική ομάδα. Η σκηνή που ο υπάλληλος του ΟΑΕΔ προσκαλεί τον Υάκινθο να «περάσει δίπλα» στον υπάλληλο που εξυπηρετεί για εργασιακά ζητήματα τα άτομα με αναπηρίες αποτελεί τριγμό μεγάλης έντασης στην αναπαράσταση που έως τότε έφερε ο Υάκινθος για τον εαυτό του και στην οποία είχαν συμβάλλει καθοριστικά οι γονείς του. Είναι η στιγμή που η αναπαράσταση του μικρόκοσμου της οικογένειάς του και όλα όσα είχε μάθει μέσα σ' αυτόν έρχονται σε ρήξη με μια πραγματικότητα που επισημαίνει με τρόπο αδιαμφισβήτητο την διαφορετικότητά του στο έδαφος της σωματικά καταγεγραμμένης αναπηρίας του («... «θα περάσετε ...» μου λέει ... «δίπλα» λέω «Τι είναι δίπλα;» Δεν είχα δει καν ... για να καταλάβεις δηλαδή ... είναι αυτό που λέμε «δεν το βλέπεις γιατί δεν σ' ενδιαφέρει» ... «Δίπλα είναι τα εε ...» ήταν τουλάχιστον τα γραφεία ... μου λέει ... «δίπλα είναι ο ΟΑΕΔ με εεε για άτομα με ειδικές ανάγκες» ... λέω «Δηλαδή τι να πάω να κάνω εκεί;» ... δηλαδή εεε ... κατ' αρχήν όχι ότι δεν είχα ακούσει τι είναι άτομα με ειδικές ανάγκες ... το 'χα ακούσει κι επίσης και την αναπηρία την είχα ακούσει σαν εεε ... σαν πώς να σου πω εεε [...] σαν λέξη ... και τη διαφορετικότητά μου την είχα εντοπίσει και οτιδήποτε ε ... απόρρευε απ' αυτό αλλά ... ήταν η πρώτη φορά που ένιωσα έτσι ... σαν σφαλιάρα εκείνη την ώρα ...»).

Από τα παραπάνω λοιπόν συμπεραίνεται ότι, ενώ μέχρι τότε η διαφορετικότητα αυτή ήταν ορατή και αναγνωρίσιμη, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, δεν ήταν επενδεδυμένη ψυχικά γεγονός που θα επέτρεπε συγκεκριμένες νοηματοδοτήσεις («... μέχρι τότε η διαφορετικότητα είχε να κάνει εεε ... με χιλιάδες πράγματα αλλά δεν είχε εεε πώς να το

πω εεε ... εμ δεν είχε ονομαστεί ... και σε κάθε περίπτωση δεν ήταν το θέμα τόσο πολύ της ονομασίας γιατί προφανώς το θέμα της ονομασίας ... της ονομασίας ήταν σημαντικό ...»). Ως εκ τούτου, κατονομάζοντας αυτό που τον καθιστά διαφορετικό, έρχεται αντιμέτωπος με την έννοια του «περιορισμού», αναγνωρίζοντας τα εμπόδια που αναδεικνύονται σε μια κοινωνική συνδιαλλαγή («... ε μ' έπιασε εζ ... εζ' απροόπτου ξέρεις γιατί εεε μπορεί εε τα κορίτσια να με είχανε απορρίψει εε και να εεε ...ήξερα ότι ... εντάξει μ' απορρίπτουν γι' αυτό τον λόγο αλλά εεε δεν κατονόμαζα τον λόγο ... δηλαδή δεν τον κατονόμαζα μέσα μου, απλά έλεγα ότι είμαι διαφορετικός ...»). Το γεγονός αυτό φαίνεται να τον αιφνιδιάζει, αφήνοντάς τον ενδεχομένως έκπληκτο αν αξιολογήσουμε τις φορές που επαναλαμβάνει σ' αυτό το κομμάτι της αφήγησής του την λέξη «περιορισμός» («... ζαφνικά σαν να μου λέγανε ότι «η ζωή σου ... έχει να κάνει εε ... είναι ...» δηλαδή πώς να σου πω εεε είναι εε ... όχι πολύ περιορισμένη ... εεε είναι ... είναι περιορισμένων δυνατοτήτων ... δηλαδή «αυτό που πρόκειται να βιώσεις από 'δω και πέρα θα είναι πολύ περιορισμένων δυνατοτήτων ...» και περιορισμένων ότι εεε ... οτιδήποτε μπορεί να εεε ... θέτει μέσα έναν περιορισμό [...] δηλαδή από μόνο του ενέχει έναν περιορισμό ...»).⁹⁰¹

Από τα παραπάνω λοιπόν καθίσταται σαφές ότι οι γονείς του στη προσπάθειά τους να αποποιηθούν την αναπηρία του γιού τους, προβαίνουν στην υιοθέτηση ενός επικοινωνιακού πλαισίου μεταξύ τους που βρίθει από διπλά μηνύματα (double bind).⁹⁰² Η αναγνώριση του λανθάνοντος περιεχομένου της επικοινωνίας με τους γονείς του φέρνει τον Υάκινθο αντιμέτωπο με την γονική απόρριψη ως απάντηση στην αναπηρία του («Άρα αμέσως εε μπαίνεις σε μια διαδικασία να σκεφτείς ... ότι ο άλλος δεν σε αποδέχεται ουσιαστικά ...» και παρακάτω «... οι γονείς μου δεν με αποδέχτηκαν ποτέ ... ο καθένας για το λόγο του [...] ... εγώ ας πούμε για παράδειγμα εεε δεν ήμουνα αποδεκτός ... από την οικογένεια ... όσο κι αν φαίνεται έτσι οξύμωρο ... είναι το γεγονός του ότι ... όταν ερχότανε στο τραπέζι της συζήτησης μ' ένα τρόπο το θέμα της δικής μου αναπηρίας και της δικής μου ιδιαιτερότητας εεε πάντα υπήρχε η κλασική απάντηση «εσύ δεν έχεις τίποτα!» ... κάτι το οποίο ... δεν ήταν αλήθεια ...»).

⁹⁰¹ Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι μέχρι την στιγμή που ο Υάκινθος έφερε στην αφήγησή του αυτή την επώδυνη συνδιαλλαγή με το κοινωνικό περιβάλλον δεν είχε αναδείξει καθόλου την έννοια του «περιορισμού», δεδομένου του γεγονότος ότι η αναπηρία του δεν επέφερε στον ίδιο ένα τέτοιο λειτουργικό περιορισμό που να τον καθιστά «άξιο λόγου».

⁹⁰² «Το σημαντικό στο λόγο είναι να λέγεται αυτό το οποίο βιώνεται, το συναίσθημα αντί για ένα διπλό μήνυμα (αυτό το οποίο θέλουμε να προσλάβει ο άλλος κι αυτό το οποίο μεταδίδουμε χωρίς να το θέλουμε), για να μην μπερδευτεί το παιδί ή να μη μείνει με την αμφιβολία του διπλού νοήματος» (Ντολτό, 2005,σελ. 50)

Η αδυναμία των γονέων να μεταβολίσουν με τρόπο ομαλό την αναπηρία του παιδιού τους, όπως αυτό αντανακλάται σε κάθε συνδιαλλαγή μαζί του, ορίζει το πλαίσιο των ψυχικών δυσκολιών με τις οποίες θα έρθει αντιμέτωπο το παιδί. Το βλέμμα λοιπόν επιδοκιμασίας των γονέων του Υάκινθου φαίνεται να συνοδεύει την πορεία εξέλιξής του και να προβάλλεται στα βλέμματα των ανθρώπων γύρω του, επισημαίνοντας την διαφορετικότητά του στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του («... θα με κοιτούσανε κιόλας, μάλλον με κοιτούσανε δεν είναι ότι δεν θα με κοιτούσανε ...»), δημιουργώντας έτσι μια συνθήκη «αμείλικτη» για τον ίδιο («... τα βλέμματα του κόσμου ήτανε εεμ ... αμείλικτα ...»). Ως εκ τούτου, η αναγνώριση του βλέμματος του άλλου θα διαμεσολαβείται από την αναπαράσταση του γονικού βλέμματος, και κυρίως του βλέμματος της μητέρας, μέσα από το οποίο αναγνώρισε για πρώτη φορά τον εαυτό του. Συνεπώς, η αναγνώριση ενός βλέμματος στο οποίο δεν ανιχνεύεται ο θαυμασμός («... δεν σε κοιτάνε για να εεε γιατί σε θαυμάζουνε ... δεν υπάρχει θαυμασμός στο κοίταγμα ...»), αλλά η απέχθεια και η λύπη («... αυτοί που κοιτάζανε αν θέλεις με εε ... με μία απορία ή με εε ... με απορία και με απέχθεια ... εεε πώς να το πω; Με λύπη ... ήταν οι μεγάλοι ...»), καταδεικνύει ενδεχομένως κάτι για το μακρινό παρελθόν και για το πώς η αναπηρία διαμεσολάβησε το μητρικό βλέμμα. Με άλλα λόγια, ο τρόπος που μεταβολίζει ο Υάκινθος τα βλέμματα των γύρω του μας δίνει τη δυνατότητα να «ρίξουμε μια ματιά» στο παρελθόν του, επιχειρώντας να αποκωδικοποιήσουμε την σχέση με τους σημαντικούς άλλους όπως αυτή συγκροτήθηκε μέσα από το πρίσμα της αναπηρίας του. Για παράδειγμα, η αναπαράσταση ενός γονικού ζευγαριού που δεν αναγνωρίζει τα ιδιαίτερα ταλέντα, τις κλίσεις και τις δεξιότητες του γιού τους («... Δεν με επιβραβεύανε γι' αυτά που έκανα»), εμμένοντας έτσι μόνο στη σωματική καταγραφή της αναπηρίας του και στους περιορισμούς που αυτή επιβάλλει, διαμορφώνει το πλαίσιο των ψυχικών διεκδικήσεων του Υάκινθου τόσο στη σχέση με τους γονείς του, όσο και στις σχέσεις με τους ανθρώπους γύρω του («... εε δεν μπορώ να πω ότι ήμουν ... δεν ήμουν ... δεν αισθάνονταν υπερήφανοι εν πάση περιπτώσει ... οι γονείς μου ... γενικότερα δεν νομίζω ότι αισθάνονταν υπερήφανοι για 'μένα»). Ως εκ τούτου, η αναγνώριση της γονικής απόρριψης στο έδαφος της αναπηρίας διαμορφώνει το πλαίσιο εκείνο μέσα στο οποίο ο Υάκινθος θα επιχειρεί διαρκώς να εξασφαλίσει την «γονική αποδοχή» σε μια ατέρμονη προσπάθεια ανάδειξης του δυναμικού του, που πάντα θα «σκοντάφτει» στη σωματική καταγραφή της αναπηρίας του. Ο ίδιος βέβαια τείνει να αποποιείται την προσπάθειά του να επιδείξει στους γονείς του, αλλά και στους ανθρώπους γύρω

του, τις ιδιαίτερες ικανότητές του, τις κλίσεις και τα ταλέντα του, προκειμένου έτσι να αποσπάσει την αποδοχή τους, γεγονός που ενδεχομένως καταρρίπτεται από την ανάγκη του να προβεί σε μια τέτοια δήλωση, που καταδεικνύει το βάρος της εστίασης του («... δεν θυμάμαι τον εαυτό μου ... εεε να εεε προσπαθήσω να δείχνω ιδιαίτερες εε ... δεξιότητες όσον αφορά την οικογένεια ...»).⁹⁰³ Εξάλλου, όπως αναφέρει ο ίδιος στην αφήγηση του, από πολύ νωρίς αρνούνταν να πάρει βοήθεια από τους γονείς του, γεγονός που φαίνεται να συνηχεί με την απαίτηση της οικογένειας να αποποιηθεί την αναπηρία του και την ιδιαίτερη συνθήκη που αυτή επιβάλλει στη καθημερινότητά του, γεγονός που μας οδηγεί στην υπόθεση ότι το πρόωρο αίτημα «αυτονόμησης» του Υάκινθου υπήρξε πρωτίστως αποτέλεσμα μιας γονικής απαίτησης («... θυμάμαι γενικότερα σαν άνθρωπος εεε ... αυτό συνέβαινε από την ηλικία του δημοτικού από το δημοτικό ... εμ δεν ήθελα βοήθεια ... δεν δεχόμουν βοήθεια από την οικογένεια ... δηλαδή τα μαθήματα του σχολείου δεν δεχόμουν να τα διαβάσω με τη μαμά μου ... της έλεγα ... «δεν χρειάζεται να τα διαβάσουμε [...] ... σαν να μην ... ήθελα οι γονείς μου ... να έρχονται ... και να μου προσφέρουνε κατά κάποιον τρόπο κάποιο είδος βοήθειας ...»).

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της προσπάθειας, ο Υάκινθος μαθαίνει να αποποιείται την αναπηρία του, επικαλούμενος μια «κανονικότητα» που δεν τον διαφοροποιεί από τους γύρω του («... δηλαδή στην πραγματικότητα εε ... ένιωθα διαφορετικός ... αισθανόμουν διαφορετικός αλλά δεν αισθανόμουν ότι ... εμ στερούμουν κάτι ... αισθανόμουν φυσιολογικός ... αφού μπορούσα να κουνάω τα χέρια μου τα πόδια μου και να εεε να κάνω οτι κάνει κι ένα άλλο παιδί, αισθανόμουν αυτό ...»).

Εν κατακλείδι, λοιπόν, θα λέγαμε ότι η γονική δυσανεξία στο «έλλειμμα», όπως αυτό καθρεφτίζεται στον Υάκινθο, τον ώθησε να αναλάβει μια θέση ενεργητική, ένα ρόλο ευθύνης εντός του κόλπου της οικογένειας, αναλαμβάνοντας ρόλο «ρυθμιστή» στη σχέση του γονικού ζευγαριού και απαντώντας με συνέπεια στο συνεχές αίτημα παροχής ψυχολογικής υποστήριξης στη μητέρα του στο πλαίσιο μιας διαπιστωμένης ψυχικής ευαλωτότητας («... εκεί που η μητέρα θα έπρεπε να παρηγορεί εμένα ... βρέθηκα εγώ ξαφνικά ... σε πολύ μικρή ηλικία να παρηγορώ τη μητέρα ... να παρηγορώ

⁹⁰³ Όπως αναφέρει και ο Freud σχετικά με την αποποίηση: «... στο πρώτο «όχι» της αποποίησης έρχεται αμέσως να συνδεθεί μια κατάφαση ...» (Freud, όπως παρουσιάζεται στους Laplanche & Pontalis, 1986, σελ. 76)

τη μητέρα, μετά πολύ αργότερα να παρηγορώ την αδερφή, να παρηγορώ ... για άλλα πράγματα έτσι; Να παρηγορώ τον πατέρα και γενικώς να παρηγορώ ...»).

I.2 «Τα πέτρινα χρόνια»

Ο Υάκινθος περιγράφει στην αφήγησή του μια οικογενειακή συνθήκη διάχυτη, όπου ο ένας ζει μέσα από τον άλλον δημιουργώντας έτσι ένα πλαίσιο εγκλωβισμού που καθιστά αδύνατη κάθε μετακίνηση, αναστέλλοντας κάθε αίτημα αυτονόμησης. Το άγνωστο, που ενέχει κάθε κίνηση μακριά από το γνώριμο οικογενειακό περιβάλλον φαίνεται μέχρι μια ηλικία να πυροδοτεί στον Υάκινθο φόβους και ανησυχίες τέτοιες που τελικά καθιστούν κάθε μετακίνηση αδύνατη («... η αλήθεια είναι ότι μέσα μου μπήκανε εε ... εμ πέραν από εεε ... φόβοι ... του ότι θα αφήσω την εεε οικογενειακή μου θαλπωρή που δεν ήταν θαλπωρή [...] ας πούμε το οικογενειακό μου εεε ... την οικογενειακή μου φυλακή αλλά εν πάση περιπτώσει αυτό που εγώ ήξερα ... για πολλά χρόνια ... αυτό με τρώμαζε αρκετά ...»).

Ο ίδιος περιγράφει τον εαυτό του μέσα στους κόλπους της οικογένειας ιδιαίτερα ανεσταλμένο, σαφώς προσανατολισμένο με τρόπο απόλυτο στην ικανοποίηση των αναγκών και στην εκπλήρωση των επιθυμιών των άλλων, και κυρίως της μητέρας του, αδυνατώντας να αναγνωρίσει τις δικές του ανάγκες («... ερχόμουνα από ένα εεε κλειστό περιβάλλον ... ααα όπου εε ο ρόλος μου εε ήταν πολύ συγκεκριμένος, ήταν ένας ρόλος που δεν ήταν για τον εαυτό μου, ήταν ένας ρόλος που είχε να κάνει με τους άλλους [...] εγώ δεν είχα δεν είχα ζήσει σε προσωπικό επίπεδο, δεν ζούσα σε προσωπικό επίπεδο ... ααα με αποτέλεσμα δεν διεκδικούσα σε προσωπικό επίπεδο πράγματα ...»).

Η αναπαράσταση που φέρει ο Υάκινθος για τους γονείς του απεικονίζει δύο ανθρώπους ψυχικά μη διαθέσιμους, στο έδαφος διαφορετικών παραγόντων. Η μεν μητέρα περιγράφεται ψυχικά επιβαρυσμένη, προσανατολισμένη στην αναζήτηση ψυχιατρικής υποστήριξης λόγω της έντασης των συμπτωμάτων της, ενώ ο πατέρας περιγράφεται βίαιος και απόμακρος («Όχι δεν ανταποκρινόταν με επάρκεια ... δεν ανταποκρινόταν ούτε η μητέρα ούτε ο πατέρας ...»).

Επιχειρώντας ο Υάκινθος να «δικαιολογήσει» του παράγοντες εκείνους που ωθούσαν τον πατέρα να συνδιαλέγεται μαζί του μέσα από μια βίαιη συμπεριφορά, υποστηρίζει

ότι ήταν αποτέλεσμα της μονοπώλησης του μητρικού ενδιαφέροντος (« *Η μητέρα μου σταμάτησε να ενδιαφέρεται για τον πατέρα μου ... κι ο πατέρας απλά θύμωνε ...*»).

Όπως περιγράφει ο Υάκινθος στην αφήγησή του, η μητέρα ενδεχομένως «χρησιμοποίησε» την αναπηρία του προκειμένου να βρει ένα άλλοθι για να πάρει απόσταση από την σχέση με τον σύζυγό της («...δεν ξέρω κατά πόσον ο πατέρας θεωρούσε ότι η μητέρα χρησιμοποιεί το κομμάτι της αναπηρίας μου ... για να είναι εεε απύσχα από τη σχέση ...»). Έτσι, ούσα απόλυτα απορροφημένη από τον Υάκινθο, στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του, η μητέρα φαίνεται να «κλείει κάτω» για την σχέση της με τον σύζυγό της, χωρίς όμως να δύναται να πάρει σαφή θέση.⁹⁰⁴

Ως εκ τούτου, η μη διαθεσιμότητα των γονιών του, κάνει τον Υάκινθο από πολύ νωρίς να αντιληφθεί την αδυναμία του γονικού συστήματος να ανταποκριθεί με συνέπεια στις ανάγκες του, ωθώντας τον έτσι να αποσύρει κάθε αίτημα υποστήριξης από εκείνους («... με κάποιον τρόπο θα πρέπει μάλλον να είχα αντιληφθεί ... αντιλαμβανόμενα λανθασμένα ή όχι δεν το ξέρω γιατί ήμουν και μικρός εεε ... προφανώς με την εεε ... εμ με τα χρόνια επιβεβαιώθηκε [...] ότι αυτοί οι άνθρωποι σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να με βοηθήσουν ... δηλαδή περισσότερα προβλήματα μπορούν να μου εεε προσθέσουν παρά να μου εεε απαλύνουν ...»). Πέραν όμως των όποιων προσωπικών δυσκολιών αντιμετώπιζαν οι γονείς του Υάκινθου αναφορικά με την αναπηρία του, η οικογενειακή συνθήκη φαίνεται να επιβαρύνονταν περαιτέρω εξαιτίας της ιδιαίτερα συγκρουσιακής σχέσης του γονικού ζευγαριού. Σύμφωνα με τον Υάκινθο, ο συγκρουσιακός χαρακτήρας της σχέσης των γονιών του δεν άφηνε περιθώριο να εστιάσουν σε οτιδήποτε άλλο, παρακάμπτοντας την αναπηρία του, που έτσι κι αλλιώς φαίνεται να διακινούσε έντονα κι ενδεχομένως μη διαχειρίσιμα συναισθήματα σε εκείνους («... έτσι κι αλλιώς ήταν αλλού ντ' αλλού δεν ... δεν συμμετείχε γενικότερα γιατί μην ξεχνάς ότι βρισκόμαστε στην εεε ... πώς το λένε βρισκόμαστε στην εποχή των εεε ταραχών; [...] ήταν λοιπόν η ... η εποχή που ... συνέβαιναν τόσα πολλά καθημερινά δηλαδή τόσες ταραχές και τόση εεε τόσα κλάματα και τόσες φωνές και τόσα αυτά που δεν ξέρω κατά πόσον είχε ... πώς να σου πω; Είχε ... είχε σημασία για την οικογένεια (η αναπηρία) ...»).

⁹⁰⁴ Με άλλα λόγια η μητέρα, μέσα από την δυναμική της σχέσης που συγκροτεί με τον γιό της φαίνεται να απαντά στη συγκρουσιακή σχέση με τον σύζυγό της χωρίς όμως να δίνει συγκεκριμένη απάντηση.

Στο πλαίσιο αυτής της οικογενειακής δυναμικής ο Υάκινθος αναλαμβάνει ρόλο «ρυθμιστή» της έντασης που υπήρχε ως απόρροια της γονικής σύγκρουσης, παρεμβαίνοντας κάθε φορά με τρόπο κατευναστικό προκειμένου να εξομαλύνει την κατάσταση, ενώ ταυτόχρονα φαίνεται να ανταποκρίνεται στο αίτημα της μητέρας, παρέχοντάς της ψυχολογική υποστήριξη, αναγνωρίζοντας το μέγεθος της ψυχικής της επιβάρυνσης («... δεν είχα βγει και καθόλου εε έξω απ' την οικογένεια μου ήμουν έτσι περιχαρακωμένος εκεί αν θέλεις στα εεε ... στα καθήκοντα μου (γελάει) ... γιατί είχα και πολλά καθήκοντα ...»).

Ο ίδιος περιγράφει τον εαυτό του ως «στυλοβάτη» («...υπήρξα ένας [...] ... στυλοβάτης μ' έναν τρόπο ...»), καθώς επιχειρεί διαρκώς να κρατά τις ισορροπίες στο γονικό ζευγάρι, ρυθμίζοντας την σχέση με τέτοιο τρόπο ώστε να μην υπάρξει «ρήξη», ενώ σπεύδει να παρηγορήσει την μητέρα του μετά από κάθε επεισόδιο αντιπαράθεσης με τον σύζυγο της («... σε κάθε περίπτωση όμως υπήρξα παρηγορητής ... στην εεε ... σε οτιδήποτε άφηνε πίσω εεε η εεε συμπεριφορά του πατέρα ... που 'τανε σκληρή και βίαιη και εεε αρκετά αργότερα και για μεγάλο χρονικό διάστημα υπήρξα κατά κάποιον τρόπο ... ένας άνθρωπος που κρατούσε μια ισορρο ... την ισορροπία στο ζευγάρι και ουσιαστικά τους κρατούσε να μην φάει ο ένας τον άλλο ...»).

Συνεπώς, ο Υάκινθος φαίνεται να διαμεσολαβεί της γονικής σχέσης αναλαμβάνοντας ρόλο «ψυχαναλυτή», όπως ο ίδιος υποστηρίζει, ανταποκρινόμενος στο επί μακρόν μη λεχθέν αίτημα θεραπείας των γονιών του και καθιστώντας έτσι απαραίτητη την παρουσία του στην οικογένεια («... με τις προσπάθειες τις δικές μου μιας ψυχαναλυτικής προσέγγισης του ... των προβλημάτων που είχε το ζευγάρι [...] ... του ψυχαναλυτή σε πρώτη φάση ... και του θεραπευτή σε ... δηλαδή ... προσπαθούσα να δώσω και την ερμηνεία ... γιατί μου την ζητάγανε κιόλας ... δηλαδή μου 'λέγανε ας πούμε «Τι εννοείς;» Εμ προσπαθούσα να τους πω ακριβώς τι εννοώ ... και τι πρέπει να, τι πρέπει να γίνει; Τι θα έπρεπε εν πάση περιπτώσει κατά την άποψή μου ...»)⁹⁰⁵.

⁹⁰⁵ Στο σημείο αυτό ιδιαίτερο ενδιαφέρον φαίνεται να παρουσιάζει η εστίαση στον κώδικα επικοινωνίας που υιοθετεί η οικογένεια και κυρίως όχι σ' αυτό που λέγεται αλλά σ' αυτό που εννοείται. Αυτό λοιπόν που παρατηρείται αφορά σ' ένα συγκεκριμένο pattern όσον αφορά στο περιεχόμενο αυτού που δεν λέγεται και που έχει να κάνει με την αναγνώριση ενός ελλείμματος ή μιας αδυναμίας. Έτσι, κατά αντιστοιχία, ο Υάκινθος ανταποκρίνεται σ' ένα αίτημα θεραπείας του γονικού ζευγαριού που ποτέ δεν διατυπώθηκε, με τον ίδιο τρόπο που η αναπηρία εντός του πλαισίου της οικογένειας ποτέ δεν μιλήθηκε, όπως το ίδιο συνέβη και με την σεξουαλικότητα του Υάκινθου, που ποτέ δεν εκφράστηκε ανοιχτά παρά τις όποιες υποθέσεις και υπόνοιες του πατέρα. Κατά συνέπεια, αυτό που επιχειρείται να επισημανθεί εδώ είναι ότι πίσω από το «έκδηλο» δύναται να αναγνωρίσει κάποιος ένα λανθάνον μήνυμα σε μια οικογένεια που διαρκώς επιχειρεί να κρύψει τα ελλείματά της.

Πέραν όμως του αιτήματος υποστήριξης που απηύθυνε η μητέρα στον γιό, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας συνθήκης εγκλωβισμού φαίνεται να διαδραματίζει και η στάση του πατέρα, ο οποίος επιδεικνύοντας μια απaráμιλλη αυταρχικότητα καταστέλλει κάθε αίτημα κοινωνικοποίησης του γιού του. Ο Υάκινθος περιγράφει ένα πατέρα αυταρχικό που μέσα από την σκληρή και αδιάλλακτη στάση του αδυνατεί να κατανοήσει την ανάγκη του γιού του να κοινωνικοποιηθεί, περιορίζοντάς τον ακόμα περισσότερο («... δεν ήμουν κι ο άνθρωπος που θα βγω ξέρεις ... σου λέω είχα και τον μπαμπά ο οποίος μπαμπάς δεν ήτανε ... ήτανε πολύ εε Κέρβερος ... οπότε θέλω να σου πω ότι εεε όλες μου οι εεε οι επαφές ήτανε στο σχολείο με τις ... με τα πρόσωπα εκεί» και παρακάτω «... συν του ότι ο πατέρας με την σκληρότητα που είχε και μ' αυτή την ... αν θέλεις λίγο έτσι ... εεε πρωτόγονη ... στάση και συμπεριφορά ... ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος δεν με άφηνε να βγαίνω έτσι πολύ δηλαδή ... μάλλον δεν με άφηνε και καθόλου εε οπότε δεν μπορώ να πω ... σε κάτι πάρτι αν είχα πάει σχολικά και κάτι τέτοια, δεν ήμουν το παιδί δηλαδή που θα έβγαине έξω ...»).

Η λεπτομερής μελέτη της αφήγησης του Υάκινθου μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε τον «εγκλωβισμό» τον οποίο επικαλείται ως μια συνθήκη που επιβάλλει ο ίδιος στον εαυτό του, ενδεχομένως μέσα από ένα αίσθημα ενοχής, στο έδαφος αναγνώρισης ενός ψυχικά ανεξόφλητου «χρέους», όπως αυτό ενδεχομένως προκύπτει από την φαντασιακή ανάληψη της ευθύνης όσο αφορά στα αίτια της συγκρουσιακής σχέσης των γονιών του («... η εεε σχέση με τον πατέρα ήταν πάρα πολύ άσχημη ... εεε πράγμα το οποίο επίσης ... πίστευα ... αυτό το πιστεύω ακόμα ... δεν εε το έχω δηλαδή ... πώς να το πω; Αποποιηθεί ότι εεε η κακή σχέση είχε να κάνει ... πάλι με 'μενα ...»).

1.3 Η σχέση μητέρας – γιού: Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία του Υάκινθου την σχέση με την μητέρα του.

Η μητέρα φαίνεται από την αφήγηση του Υάκινθου να καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στη πορεία ζωής του, ούσα το πρόσωπο εκείνο που διαδραμάτισε τον κεντρικότερο ρόλο όλων. Μάλιστα, μιλώντας ο Υάκινθος για την σχέση με την μητέρα του αναφέρει ότι την χαρακτηρίζει μια «παθολογική αγάπη» εισάγοντας έτσι μέσα από τον επιθετικό προσδιορισμό «παθολογική» τον παρεκκλίνοντα εκ του φυσιολογικού χαρακτήρα της σχέσης αυτής («... τη μητέρα την οποία υπεραγαπούσα κιόλας, είχα μία έτσι πώς να το πω; Παθολογική αγάπη ...» και παρακάτω «... για εεε μία σειρά ετών εε των πρώτων ετών εγώ είχα παθολογική αγάπη ...»).

Αν και η παρουσία της δεν υπήρξε τόσο «ηχηρή», όσο εκείνη του πατέρα με τα βίαια ξεσπάσματά του και την ένταση που προκαλούσε εντός της οικογένειας, μπόρεσε να στιγματίσει με τρόπο ανεξίτηλο την πορεία εξέλιξης του Υάκινθου («... κρατούσε κι έχει κρατήσει μέχρι και σήμερα μ' έναν τρόπο εε ... όλο το ... όλη την πλοκή ... της εε... της ιστορίας της ζωής μου [...] ... όλο το βάρος αν θέλεις που ... μπορεί να κουβαλάω σήμερα σαν άνθρωπος ... το κουβαλάω απ' τη μητέρα η οποία ήταν ... αν θέλεις ήταν και ο ... ο βουβός χαρακτήρας του έργου ενώ στην ουσία ο πατέρας ήταν ο εεε ... ο εεε αν θέλεις ο χαρακτήρας ο εεε ... αυτός που φαινόταν γιατί αυτός ήταν που έμπαινε έβριζε έσπαγε κι έβγαζε και τη ζωστήρα και μ' έκανε μαύρο μέχρι τα 13 μου ...» και παρακάτω «... σίγουρα δεν μου δημιούργησε ... δεν μου δημιούργησε τα εεε αν θέλεις τα τα κόμπλεξ ... τα κόμπλεξ; Δεν μου δημιούργησε αυτήν την ανασφάλεια που μου δημιουργούσε η μητέρα ... η οποία ξέρω 'γω εε μονίμως εε ήταν σε μια κατάσταση άμυνας γιατί το παιδί της το καημένο, το δυστυχημένο που εεε έτυχε να είναι ξέρω 'γω εεε να έχει ένα πρόβλημα και που βέβαια δεν είχε και πρόβλημα γιατί από τη μία είχε πρόβλημα κι από την άλλη δεν είχε το πρόβλημα ...»)

Ο Υάκινθος αναπαριστά μια μητέρα η οποία αδυνατεί να εκφράσει με τρόπο ευθύ τα συναισθήματά της στους γύρω της, με αποτέλεσμα να συνδιαλέγεται με το περιβάλλον της με τρόπο αποστασιοποιημένο που την καθιστά ψυχικά μη διαθέσιμη («... πάντως σε κάθε περίπτωση εεε ... τα συναισθήματά της ... τα πραγματικά της συναισθήματα δεν τα επικοινωνούσε ... δεν τα επικοινωνούσε μ' εμένα ... που 'μουν το παιδί της ... δεν ξέρω αν τα επικοινωνούσε με τον πατέρα μου ... θεωρώ ότι μάλλον δεν τα επικοινωνούσε ...»).

Σε μια προσπάθεια να ερμηνεύσει την ψυχική μη διαθεσιμότητα της μητέρας του, ο Υάκινθος ισχυρίζεται ότι είναι αποτέλεσμα μιας «... μορφής κατάθλιψης ...» που την αναγκάζει σε μια τακτική επαφή με ψυχιάτρους. Αν και ο Υάκινθος δεν επικαλείται μιας ψυχιατρικής διάγνωσης τέτοιας που να συνηγορεί της δικής του ερμηνείας στο έδαφος των ψυχικών συμπτωμάτων της μητέρας του, οι αλληπάλληλες επισκέψεις σε ψυχιάτρους στοιχειοθετούν μια μητέρα επιβαρυσμένη ψυχολογικά γεγονός που την καθιστά ψυχικά μη διαθέσιμη. Επιχειρώντας να ερμηνεύσει το αίτιο αυτής της ψυχικής επιβάρυνσης, ο Υάκινθος υποστηρίζει ότι αποτελεί την ένδειξη ενός συσσωρευμένου αδιάθετου συναισθήματος («... αν επικοινωνούσε τα προβλήματά της δεν θα συνέβαινε ... δεν θα ... δεν θα ... φαντάζομαι θα ... φαντάζομαι μάλλον ότι αν

τα επικοινωνούσε και μπορούσε να τα εκφράσει δεν θα ήταν αναγκασμένη να τρέχει σε γιατρούς χρόνια ολόκληρα και να παίρνει φάρμακα ... ψυχοφάρμακα ...»).

Ο Υάκινθος φαίνεται να ανάγει την αναπηρία του σε κυρίαρχο αίτιο της ψυχικής επιβάρυνσης της μητέρας («... δεν ξέρω αν είχε να κάνει σχέση μόνο με τη δική μου αναπηρία αλλά σαφέστατα και με τη δική μου αναπηρία ...» και παρακάτω «... ήταν κάτι το οποίο την ενοχλούσε π ά ρ α π ο λ ύ (δίνει έμφαση) ...»). Αναγνωρίζοντας μάλιστα την δυσκολία της μητέρας του να έρθει αντιμέτωπη με την αναπηρία του, καθώς και την ένταση της ψυχικής της επιβάρυνσης, όπως αυτή αποτιμάται στην αναζήτηση ψυχιατρικής βοήθειας και στη χορήγηση ανάλογης φαρμακευτικής αγωγής, προβαίνει στο συμπέρασμα ότι η αναπηρία του ως γεγονός είναι αυτό που διατάραξε με τρόπο καταλυτικό την ψυχική συγκρότηση της μητέρας του («... η μητέρα ας πούμε εε δεν ήταν διαθέσιμη γιατί είχε τα προβλήματά της εεε ... μ' έβαλε και σε μία αν θέλεις ... πώς να το πω; Εεε ... όχι σ' έναν υποψιασμό, σε μία βεβαιότητα ότι αυτό το οποίο της συνέβαινε ... είχε να κάνει σχέση με την αναπηρία τη δική μου ...»). Όπως μάλιστα ο ίδιος επικαλείται, δεικτικό της δυσκολίας της μητέρας να αναγνωρίσει και να αποδεχτεί την αναπηρία του είναι το γεγονός ότι αποφεύγει να χρησιμοποιήσει στον λόγο της έννοιες που καταδεικνύουν με τρόπο σαφή τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της διαφορετικότητας που εγγράφεται στο σώμα του Υάκινθου. Επίσης, ο τρόπος με τον οποίο η μητέρα αντιμετωπίζει τα βλέμματα των γύρω της, τα οποία σύμφωνα με την ίδια τείνουν να επισημαίνουν διαρκώς την αναπηρία του γιού της, αποτελεί ακόμα μια ένδειξη της δυσκολίας της να διαχειριστεί την αναπηρία του Υάκινθου. Αποδίδοντας χαρακτήρα επικριτικό στα βλέμματα των άλλων, σπεύδει να υπεραμυνθεί της διαφορετικότητας του γιού της απευθυνόμενη με τρόπο επιθετικό σε όποιον τύγχανε να τον «κοιτάξει» («Συμβαίνει κάτι και κοιτάτε κάπως έτσι; Δηλαδή εμ ... συμβαίνει κάτι και ... αυτό;» Και ... ευγενέστατες οι εεε γυναίκες βέβαια και οι δύο και η άλλη λέει «όχι κυρία μου δεν κοιτάμε κάτι ιδιαίτερα απλά κοιτάμε ...»). Συνεπώς, η ενόχληση της μητέρας, στα εκ προοιμίου επικριτικά βλέμματα των γύρω της, φαίνεται να αποκαλύπτει την δυσκολία της να εμπεριέξει αυτό που η ίδια αναγνωρίζει στο παιδί της προβάλλοντάς το στα βλέμματα των άλλων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι ο τρόπος με τον οποίο ο Υάκινθος διαχειρίζεται την εικόνα του, όπως αυτή διαμεσολαβείται από την αναπηρία του, ορίζεται από την συνθήκη συνδιαλλαγής του με το μητρικό αντικείμενο. Στο

περιθώριο μια τέτοιας αναγνώρισης θα μπορούσαμε να κάνουμε ορισμένες υποθέσεις σε σχέση με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του πρωταρχικού δεσμού, όπου το βλέμμα της μητέρας κοιτάζοντας το βρέφος, μάλλον τείνει να κατακλύζεται από την αναπηρία του, γεγονός που ενδεχομένως αποτελεί πεδίο ερμηνείας όσον αφορά την μετέπειτα, σχεδόν ιδεοληπτική εστίαση του Υάκινθου να εστιάζει στα βλέμματα των γύρω του αποδίδοντάς τους την πρόθεση να τον απορρίψουν («... η διαφορετικότητα που την καταλάβαινα και την καταλάβαινα βέβαια από τα βλέμματα ... των άλλων ... και από τον καθρέφτη μου βέβαια ... αλλά πιο πολύ ο καθρέφτης σου δείχνει μια διαφορετικότητα ... εε οι άλλοι σου δείχνουνε ... πώς νιώθουνε σε σχέση μ' αυτή τη διαφορετικότητα ...»).

Η αναπαράσταση λοιπόν που φέρει ο Υάκινθος για την εικόνα του («... αισθανόμουν πάρα πολύ άσχημος ...») διαθλάται ενδεχομένως μέσα από την αναπαράσταση που φέρει η μητέρα του για εκείνον και όχι απ' αυτή καθ' αυτή την σωματική καταγραφή της αναπηρίας του. Με άλλα λόγια, η στάση που κράτησε η μητέρα απέναντι στην αναπηρία του, διαμεσολάβησε της αρνητικής εικόνας που φέρει ο ίδιος για τον εαυτό του, καταδεικνύοντας έτσι με τον πλέον σαφή τρόπο τον διαλεκτικό χαρακτήρα δημιουργίας μιας τέτοιας αναπαράστασης.

Από τα παραπάνω λοιπόν γίνεται σαφές ότι η μητέρα δείχνει να «υποφέρει» στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του γιού της, «λυγίζοντας» ψυχικά και αποκαλύπτοντας τον ψυχικό πόνο που διακινεί στην ίδια αυτό το γεγονός («Δεν ξέρω αν την επιβάρυνε πάντως σε κάθε περίπτωση την καθιστούσε εεε πώς να το πω; Εεε ... έναν άνθρωπο ο οποίος έδειχνε να υποφέρει ... γι' αυτό που συνέβαινε ...»).

Από την αφήγηση του Υάκινθου διαφαίνεται ότι στη προσπάθεια της η μητέρα του να διαχειριστεί αυτόν τον ψυχικό πόνο επιχειρεί να απαρνηθεί την αναπηρία του γιού της αναχαιτίζοντας κάθε πρόθεση του Υάκινθου ή του περιβάλλοντός της να αναδείξει ένα τέτοιο ζήτημα («... η μητέρα μου δεν ... δεν αποδέχτηκε το γεγονός ότι έκανε ένα παιδί που ήταν διαφορετικό ...»). Η μητέρα λοιπόν προβάλλει σθεναρή αντίσταση να αναγνωρίσει αυτό που φαίνεται να μην «αντέχει», διαμορφώνοντας έτσι το πλαίσιο επικοινωνίας με τους γύρω της («... αυτό που προσπαθούσε να ... να αποδείξει στον εαυτό της και να μου το περάσει και 'μένα μ' έναν τρόπο είναι ότι ...

*εγώ είμαι σαν όλα τα υπόλοιπα τα ... πώς να σου πω ... τα δέντρα ας πούμε του δρόμου δεν είχα κάποια διαφορά ...»).*⁹⁰⁶

Συνεπώς, η απαίτηση της μητέρας που αφορά στη προσπάθεια αποποίησης της αναπηρίας του γιού της, συμπεριλαμβανομένης ενδεχομένως και της προσπάθειας συγκάλυψης αυτής, θέτει στον Υάκινθο το ψυχικό εκείνο πλαίσιο μέσα στο οποίο καλείται διαρκώς να λειτουργήσει. Ως εκ τούτου, ο Υάκινθος έρχεται να αναγνωρίσει ότι η αδυναμία απόκρυψης του ελλείμματος, συνεπάγεται της μητρικής απόρριψης, καθιστώντας έτσι το γυμνό του σώμα ως την απόδειξη εκείνη που τον καθιστά μη επιθυμητό απέναντι στο βλέμμα της μητέρας.

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό που ορίζει η δυσκολία της μητέρας να αναγνωρίσει και να αποδεχτεί την αναπηρία του γιού της και των περιορισμών που αυτή επιβάλλει, αναθέτει διαρκώς στον Υάκινθο να διεκπεραιώσει πράγματα με στόχο να αποδεικνύει την λειτουργικότητά του, ενώ φαίνεται να αναστατώνεται ιδιαίτερα όταν εκείνος δηλώνει αδυναμία να ανταποκριθεί στις προσδοκίες της, στο έδαφος των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία του («... το πρωί μου είχε πει η μητέρα να εεε να ισιώσω, να φτιάξω ένα κάδρο στον τοίχο το οποίο ξέρω 'γω ήταν ... είχε μία ... κάτι με είχε βάλει τέλος πάντων να κάνω μου είχε αναθέσει μια δουλειά κι εγώ ... επειδή το ένα μου χέρι δεν σηκώνεται λόγω κατασκευής προφανώς είχα πιεστεί για να το κάνω εεε και εεε ... πόνεσα να το πω έτσι ... μάλλον όχι μάλλον πόνεσα ... και της είπα «μαμά πονάω!» και εν πάση περιπτώσει κοιμήθηκα ... όταν λοιπόν κοιμόμουνα ήρθε κάποια στιγμή ο πατέρας μου με ζύπνησε και μου είπε: «Έλα σε παρακαλώ πολύ στην κρεβατοκάμαρα διότι δεν αντέχω άλλο ... για να πεις στη μητέρα σου ... ότι εσύ παιδί μου δεν έχεις κανένα πρόβλημα με το πρόβλημα που έχεις ... διότι κλαίει!»).

⁹⁰⁶ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόθεση του Υάκινθου να αναπαραστήσει τον εαυτό του με «δέντρο του δρόμου». Παραθέτοντας την προσπάθεια της μητέρας του να του αποδείξει ότι δεν διαφέρει από τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας του, ο Υάκινθος αρνείται να αναπαραστήσει τον εαυτό του «δίπλα» σε άτομα που δεν βιώνουν κάποια αναπηρία, παρομοιάζοντας αντ' αυτού τον εαυτό του με «δέντρο του δρόμου». Η αντίσταση του Υάκινθου να συμπλεύσει με την επιθυμία της μητέρας του, να αναγνωρίσει τον εαυτό του «ίσο μεταξύ ίσων» αντανακλάται στη προσπάθεια του να παρομοιάσει τον εαυτό του με δέντρο. Μάλιστα προσδιορίζοντας επακριβώς το είδος του δέντρου με το οποίο παρομοιάζει τον εαυτό του («δέντρο του δρόμου») ενδεχομένως εκφράζει μια συγκεκριμένη επιθετικότητα που απευθύνει στο πρόσωπο της μητέρας του, επιχειρώντας να αποποιηθεί των γενεαλογικών του καταβολών όπως αυτές κληροδοτούνται στο άτομο από τον γεννήτορά του, επικαλούμενος τον «αυτοφυή» χαρακτήρα της ύπαρξής του δεδομένου ότι συνήθως τα δέντρα του δρόμου φυτρώνουν μόνα τους από τους σπόρους άλλων δέντρων χωρίς να παρεμβάλλεται η ανθρώπινη δράση.

Ως εκ τούτου, το δραματικό αίτημα που απευθύνει η μητέρα στον γιό της, όπως αυτό διαμεσολαβείται από την ψυχική της επιβάρυνση στο έδαφος που ο Υάκινθος δεν καταφέρει να ανταποκριθεί στις προσδοκίες της, δεν φαίνεται να αφήνει περιθώρια επαναξιολόγησης. Με άλλα λόγια, η ψυχική ευθραυστότητα της μητέρας καθιστά δυνητικά επικίνδυνη κάθε κίνηση που παρεκκλίνει των δικών της επιθυμιών, καθώς δύναται να την αποδιοργανώσει ψυχικά, διαμορφώνοντας έτσι το πλαίσιο της συνδιαλλαγής της με τους γύρω της. Η μητέρα χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης και μέσα απ' αυτή την αναγνώριση προσκαλεί τον γιό της να σχετιστεί μαζί της, διακινώντας του συναισθήματα λύπησης αλλά και απορίας αναφορικά με το μέγεθος και την ένταση αυτής της ψυχικής επιβάρυνσης («... για ποιο λόγο μία δική μου «δυσκολία» σε εισαγωγικά επιβάρυνε τόσο πολύ έναν άνθρωπο. Θεωρούσα ότι αν επιβαρύνει κάποιον και μόνο θα ήταν ... θα' μουν εγώ ... γιατί θα έπρεπε ας πούμε να επιβαρυνθεί η μητέρα μου μ' αυτό;»). Απέναντι λοιπόν σε μια μητέρα τόσο εύθραυστη, δύσκολα κάποιος μπορεί να πάρει μια θέση παρεκκλίνουσα των επιθυμιών και επιταγών της, καθώς κάτι τέτοιο δύναται να την «συνθλίψει συναισθηματικά» («...Στενοχωριόμουν με την στεναχώρια την οποία εκείνη βίωνε ...»).⁹⁰⁷

Έτσι, ο Υάκινθος καλείται να αποποιηθεί της αναπηρίας του και των παρελκόμενων αυτής, προβάλλοντας στην μητέρα του μια εικόνα επάρκειας προκειμένου να την καθησυχάσει («... κι εγώ λοιπόν πήγα και της είπα «Μαμά γιατί κλαις; Δεν έχω κανένα πρόβλημα ... με το πρόβλημα που έχω [...] ... (μου ζήτησε) να αποποιηθώ του περιορισμού ... κι εγώ το αποποιήθηκα ... γιατί έτσι ήταν ... στην πραγματικότητα ...»).

Μέσα λοιπόν από την προβολή της ευαλωτότητάς της, η μητέρα γίνεται αυτή που κινεί τα νήματα, θέτοντας τους «όρους του παιγνιδιού» και καθιστώντας τους άλλους «πιόνια στη σκακιέρα της». Γίνεται λοιπόν σαφές ότι, ενώ μέσα από τη στάση της αυτή, η μητέρα θυματοποιείται εγκαλώντας τον Υάκινθο να την προστατεύσει και να την υποστηρίξει στο έδαφος των αδυναμιών της, ούσα η «ευπαθέστερη» όλων, στην πραγματικότητα αναλαμβάνει ρόλο «θύτη» συγκροτώντας έτσι μια αμφιθυμική

⁹⁰⁷ Αντιμετωπίζοντας η μητέρα το παιδί της ως αντικείμενο για να την ικανοποιεί συνδράμει ουσιαστικά στο μεγάλωμα ενός παιδιού που όπως λέει η Ντολτό θα γίνει «διεστραμμένο». «Αν δεν είχε άλλο προορισμό από το να ικανοποιεί τη μητέρα του, ο απώτερος στόχος του αργότερα θα είναι η δική του ικανοποίηση στις σχέσεις του με τους άλλους» (Ντολτό, 2005 σελ. 53).

μητρική αναπαράσταση. Ως εκ τούτου, η μητέρα είναι αυτή που διατηρεί τον έλεγχο της συνδιαλλαγής με τον γιό της, ορίζοντας την συνθήκη μέσα στην οποία συντελείται αυτή η συνδιαλλαγή και αφήνοντας τον Υάκινθο αδύναμο να ορίσει την δική του θέση. Κάπως έτσι, ο Υάκινθος «υποχρεώνεται» στη σχέση με την μητέρα να αναλάβει ρόλο ενεργητικό, ενώ εκείνη φαίνεται να ενσαρκώνει την αναπηρία του, καθιστώντας έτσι τον γιό της αρκετά «λειτουργικό» έναντι αυτής.

Καταλαμβάνοντας λοιπόν η αδυναμία της μητέρας τόσο μεγάλο χώρο στη ζωή του Υάκινθου, φαίνεται να μην του επιτρέπει να εκφράσει την όποια αδυναμία στο έδαφος αναγνώρισης των δικών του περιορισμών, ωθώντας τον έτσι να ανταποκριθεί στην επιθυμία της να αποποιηθεί της «αναπηρίας» του «... *εγώ την αποποιήθηκα την αδυναμία μου ... την αποποιήθηκα την αδυναμία μου ... Πώς να σου πω; Εεε ... αυτό το ... αυτό το εεε δηλαδή αν θέλεις το εεε «δεν έχεις τίποτα δεν έχεις τίποτα δεν έχεις τίποτα» το εεε το πέρασα καλά μέσα μου ... ότι «δεν έχεις τίποτα!» ... απλά εκεί σου λέω ότι στη δικιά μου την περίπτωση ... πήγε στο άλλο άκρο δηλαδή ... εμ απ' το «δεν έχεις τίποτα!» ... εεε έδωσα και το κομμάτι της αναπηρίας ... το έδωσα δηλαδή να το πω έτσι όπως ... αν μπορέσω να χρησιμοποιήσω αυτή την έκφραση ...»).*

Κάνοντας μια γρήγορα ανάδρομη στο παρελθόν και αποτιμώντας τις συνέπειες της προσπάθειάς του να αποποιηθεί των περιορισμών του απόρροια της αναπηρίας του, κατ' εντολή της μητρός του, ο Υάκινθος αναγνώρισε ότι μαζί με τον περιορισμό αποποιήθηκε και την «αδυναμία» που χαρακτηρίζει την παιδική ηλικία, θυσιάζοντας έτσι την παιδικότητά στο βωμό ανάληψης ενός ρόλου ευθύνης, ενός γονεοποιημένου ρόλου μέσα στην οικογένεια («... *αλλά έδωσα, έχασα και το κομμάτι του παιδιού ... έδωσα και το κομμάτι ας πούμε της παιδικότητας ... και βέβαια χάρισα και πολλά άλλα κομμάτια ... το κομμάτι της εφηβείας [...] ... δεν έχω παίζει ... δεν έχω χαρεί αυτό το πράγμα που θα έπρεπε να χαρώ σε εε σε κάποιες ηλικίες και εε βρίσκω τρόπους να το κάνω και σήμερα, δηλαδή βρίσκω τρόπους να επιλέγω αυτούς τους ανθρώπους στη ζωή μου ... με τους οποίους δεν μπορώ να είμαι παιδί ...»).*

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της συμπεριφοράς της μητέρα είναι η αμφιθυμία με την οποία αντιμετωπίζει την αναπηρία του Υάκινθου, καθώς από την μία είναι εκείνη που επιχειρεί να αποποιηθεί της αναπηρίας, διαρρηγνύοντας τα ιμάτια της ότι αυτό που αναγνωρίζουν οι άλλοι δεν υφίσταται, δεν είναι εκεί, δεν υπάρχει («... *δεν συμβαίνει*

τίποτα ...»), ενώ από την άλλη απέναντι στο ενδεχόμενο αναγνώρισης του ελλείμματος του γιού της κλαίει και οδύρεται («... να κλαίει και να χτυπιέται και να παίρνει φάρμακα»).

Το διαρκές και πάγιο αίτημα που φαίνεται να απευθύνει η μητέρα στον Υάκινθο και αφορά στην επίδειξη μιας συμπεριφοράς στην οποία καταγράφεται με τρόπο έκδηλο η επάρκειά του, τείνει να επισημαίνει συνεχώς αυτό το οποίο επιχειρεί να αποποιηθεί, καθιστώντας έτσι με τρόπο σαφή το πλαίσιο της αμφιθυμίας της. Τόσο το ύφος, όσο και το περιεχόμενο του αιτήματος αυτού, φαίνεται να ενέχουν την αναγνώριση ότι ο Υάκινθος χρειάζεται να προσπαθήσει να αποδείξει κάτι που για κάποιον άλλον λαμβάνεται ως αυτονόητο («... σε κάθε περίπτωση όμως τη μητέρα την έβρισκα μπροστά μου να μου επισημαίνει αυτό το οποίο εγώ θεωρούσα να είναι σε εισαγωγικά φυσιολογικό ...»).

Μάλιστα, η αμφιθυμία αυτή της μητέρας αποτυπώνεται με τον πλέον εύστοχο τρόπο στον τρόπο με τον οποίο ο Υάκινθος περιγράφει την εικόνα που είχε ως νέος άνδρας εστιάζοντας στη πλούσια ξανθιά και μακριά κόμη του καθώς και στα καλοφτιαγμένα χαρακτηριστικά του προσώπου του, καταδεικνύοντας έτσι ένα διχασμό που πέραν του ψυχικού εγγράφεται και στο σωματικό («*Μα είναι δυνατόν; Ένα τόσο ωραίο κεφάλι να είναι πάνω σε ένα τόσο λάθος σώμα;*»). Η αμφιθυμία λοιπόν που αντανακλάται σ' ένα σώμα που «διχάζεται», διαμεσολαβεί και την συμπεριφορά του Υάκινθου όπως αυτή αναδεικνύεται στη συνδιαλλαγή με τους γύρω του. Έτσι, για παράδειγμα, την ίδια στιγμή που ο Υάκινθος επιχειρεί να αποκρύψει την αναπηρία του, διατηρώντας καλυμμένο το σημείο εκείνο του σώματος στο οποίο καταγράφεται το έλλειμμα, εκφράζει και την επιθυμία να «αποκαλυφθεί» στα βλέμματα των γύρω του, επιδεικνύοντας την σωματική καταγραφή της αναπηρίας του («... ήθελα οι άνθρωποι να με κοιτάνε αλλά θα μου πεις «πώς ήθελες να σε κοιτάνε αφού ήσουν καλυμμένος με μία πετσέτα» εκεί είναι λίγο οξύμωρο το σχήμα ...»).

Στην προσπάθειά του ο Υάκινθος να προσδιορίσει τα αίτια πρόκλησης της αναπηρίας του, κατασκευάζει ένα φανταστικό σενάριο όπου αφήνει να εννοηθεί ότι καθιστά υπεύθυνη την μητέρα του καταλογίζοντάς της ευθύνη στο έδαφος μιας πλημμελούς ενδεχομένως φροντίδας του εαυτού της, το διάστημα που τον κυοφορούσε, απόρροια της επιθυμίας της να διακόψει την κύηση. Ως εκ τούτου, η αναπηρία του ενσαρκώνει την επιθυμία της μητέρας του να μην τον γεννήσει, προβαίνοντας τελικά σε μια

ανεπιτυχής διακοπή της εγκυμοσύνης. Στο φανταστικό λοιπόν αυτό σενάριο, ο Υάκινθος έρχεται αντιμέτωπος με την απόρριψη της μητέρας του πριν καν γεννηθεί, με την αναπηρία του να συμβολίζει ενδεχομένως την μητρική «τιμωρία», αποτέλεσμα της «αντίστασής» του να υποκύψει της μητρικής επιθυμίας να «αποβληθεί» από το σώμα της («...θα μπορούσε κάλλιστα εεε ... να έχει κάνει κάτι για να διακόψει την κύησή της εμ σου φέρνω ένα παράδειγμα το οποίο να έχει εεε ... συμβάλλει στο να εε γεννηθεί ένας άνθρωπος με μία αναπηρία ... δεν ξέρω από ιατρικής πλευράς δεν μπορώ να το εεε ... τεκμηριώσω ...»). Συνεπώς, ακολουθώντας την πλοκή αυτού του φανταστικού σεναρίου θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ο Υάκινθος καλείται φανταστικά διαρκώς να υποκύπτει σε κάθε επιθυμία της μητέρας του, καθώς μια διαφορετική αντίδραση ενδεχομένως να πυροδοτούσε το μένος της, όπως αυτό εκφράστηκε κάποτε μέσα από την «πρόκληση» της αναπηρίας του. Μάλιστα, όπως ο ίδιος αφήνει να εννοηθεί στην αφήγησή του, η δυσκολία της μητέρας του να αναγνωρίσει την αναπηρία του, έγκειται ενδεχομένως στο γεγονός ότι φέρει το βάρος της υπαιτιότητας αναφορικά με την γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία («... μία γυναίκα που θα μεγαλώσει ένα παιδί που θα το μεγαλώσει στη μήτρα της εεε ... εμ πιθανόν να αισθάνεται υπεύθυνη για το γεγονός της δημιουργίας μίας αναπηρίας μέσα από ίσως κάποια εεε ... κάτι που μπορεί να 'χε κάνει, που να μπορεί να 'χε κάνει μάλλον που να μην ήταν εν πάση περιπτώσει κάτι που να μην ήταν πρόπον κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης ... αυτό δεν μπορώ να το ξέρω ...»). Συνεπώς, στην αφήγησή του ο Υάκινθος αφήνει να εννοηθεί ότι η μητέρα του «λυγίζει» υπό το βάρος των ενοχών, αποτέλεσμα των πράξεων της (συνειδητών και ασυνειδητών), που ενδεχομένως να συνέβαλαν δραστικά στη πρόκληση της αναπηρίας του («... εγώ μπορώ απλά να ... να καταλάβω ... να εεε αντιληφθώ από πολύ μικρή ηλικία ότι η μητέρα μου ήταν γεμάτη ενοχές ...»).

Προβαίνοντας ο Υάκινθος σε μια αποτίμηση της σχέσης με την μητέρα του, επικαλείται του ιδιοτελούς χαρακτήρα της σχέσης αυτής, καθώς, όπως ο ίδιος φαίνεται να επισημαίνει, η μητέρα έτεινε να «επικαλείται» της σχέσης αυτής προς ίδιων όφελος («... τελικά αυτή η αγάπη ... αυτή η λεγόμενη αγάπη ... εεε μετά από ... αρκετά χρόνια κατάλαβα ότι ουσιαστικά δεν ήταν μια αγά ... δεν ήταν μία εμ αυτό που λέμε μία ανιδιοτελής αγάπη ... μία αγάπη μιας μητέρας για το παιδί έτσι όπως την έχουμε πλάσει στο μυαλό μας ...»).

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των ιδιοτελών επικλήσεων της μητέρας, ο Υάκινθος φαίνεται να είναι ταυτόχρονα το «καλό» αλλά και το «κακό» αντικείμενο της, καθώς είναι αυτός που την «κρατάει στη ζωή» νοσηματοδοτώντας την ύπαρξή της, μέσα από την ενασχόληση της στο πλαίσιο κάλυψης των αναγκών του, αλλά και αυτός που την «βασανίζει» και την πληγώνει ψυχικά μέσα από την αναγνώριση της αναπηρίας του (*«... ήτανε μια ... ήτανε και είναι βέβαια ακόμα, μία ... ανάγκη ... και μία εξάρτηση ... μάλλον μία εξάρτηση και μία ανάγκη ενός ανθρώπου ο οποίος για δικές του ... που δεν μπαίνω σε τέτοια ψυχαναλυτικά εεε πώς το λένε χωράφια ... για δικούς του λόγους ... έπρεπε να υπάρχει κάτι το οποίο να εεε ... να το βασανίζει ... να την βασανίζει μάλλον έτσι ώστε να εεε ... έχει πάντα την περίσσια προσοχή και την δική μου ... και του πατέρα μου ... και γενικότερα των ανθρώπων ...»*).

Επίσης, αποτιμώντας την στάση που κράτησε η μητέρα του απέναντι στην αναπηρία του, ο Υάκινθος την χαρακτηρίζει ως «υπερβολική», δεδομένου του γεγονότος ότι στη δική του περίπτωση το είδος της αναπηρίας και ο βαθμός του περιορισμού που αυτή επιβάλλει, τον καθιστά επαρκώς λειτουργικό (*«... πολύ κακό για το τίποτα ...»*), χαρακτηρίζοντάς έτσι την αναπηρία του ως «βολική» καθώς αυτό που φαίνεται να επηρεάζει περισσότερο η αναπηρία είναι η εικόνα του και όχι η κίνηση του (*«... η αναπηρία ας πούμε εεε ... εμ δεν μπορώ να πω αν ήταν μεγάλη ή μικρή αλλά ήταν αρκετά βολική ... έτσι όπως ήτανε, δεν ήτανε μία ... εε ήταν μία ... ήτανε μία αναπηρία που ως επί το πλείστον είχε να κάνει ... με εεε την εικόνα κι όχι με την κίνηση ... οπότε εεε ... θα μπορούσα πολύ πιο εύκολα να το κρύψω να το καλύψω ...»*).

Η αδυναμία αναγνώρισης αυτής της επάρκειας από την μητέρα, κάθε φορά που αναδεικνύονταν το ζήτημα της αναπηρίας του Υάκινθου, τον καθιστούσε αδύναμο, εξομοιώνοντάς τον με το λειτουργικό δυναμικό άλλων ανθρώπων που λόγω της φύσης της αναπηρίας τους βίωναν μεγαλύτερο περιορισμό (*«... δεν ένιωθα δεν αισθανόμουν την αναπηρία μου αμελητέα αλλά σε κάθε περίπτωση εεε έβλεπα ... τόσο πιο μεγάλες αναπηρίες με πραγματικά προβλήματα έτσι ... και ... και ... και πώς να το πω ... και με γονείς που είχανε παιδιά ... δηλαδή σκεφτόμουν ας πούμε τους γονείς κάποιων παιδιών που είχανε πραγματικά κάποιες αναπηρίες δύσκολες που έπρεπε ας πούμε να τα ξεσκατίζουνε ή δεν ξέρω 'γω να τα πλένουνε ή οτιδήποτε ...»*).

Η στάση αυτή της μητέρα φαίνεται να εγείρει την θυμωμένη αντίδραση του γιού της, όπως αυτή εκφράζεται στην εφηβεία, όπου ο Υάκινθος τείνει να προβάλλει την αναπηρία του με τρόπο προκλητικό, ώστε να προκαλέσει την αντίδραση της μητέρας

του εκφράζοντας έστω και καθυστερημένα την ανυπακοή του να συνεχίσει να συμπλέει με την επιθυμία της που αφορά στην απόκρυψη της αναπηρίας του («... Στη μητέρα το μόνο που εεε ... αν θέλεις εε έκανα σε κάποια φάση πολύ αργότερα ... στην εεε εφηβεία και στην μετεφηβική μου ζωή είναι ότι ... χρησιμοποίησα κάποιες φορές το κομμάτι της αναπηρίας ... για να να την πληγώσω ... σε πράγματα που ... μου απαγορεύονταν ή σε πράγματα που ... σε καταστάσεις που με δυσκόλευαν ...»).

Στο πλαίσιο αναγνώρισης μια τέτοιας αντιδραστικής συμπεριφοράς, μπορούμε να κάνουμε κάποιες υποθέσεις σχετικά με τις επιλογές του Υάκινθου που έλαβαν χώρα εκείνη την περίοδο και που ενείχαν ενδεχομένως την πρόθεση να προκαλέσει τους γονείς του, εκθέτοντάς τους απέναντι στο ερέθισμα εκείνο, που τόσα χρόνια επιχειρούσαν να παρακάμψουν («... οι σχέσεις μου για εεε αρκετά χρόνια μέσα στην οικογένεια ήτανε πολύ εκρηκτικές ... εεε και γι' αυτούς τους λόγους των επιλογών μου να είμαι με ανθρώπους ... που για 'κεινους ήτανε εεε μη αποδεκτοί ...»).

Κατά συνέπεια, η επιλογή του Υάκινθου να συνδεθεί συναισθηματικά με άτομα που βίωναν αναπηρίες που ενείχαν μια εκτεταμένη και εμφανή σωματική καταγραφή, πόσο μάλλον να παντρευτεί κι ένα από τα άτομα αυτά, ενέχει ενδεχομένως, συνειδητά ή ασυνείδητα, χαρακτήρα πρόκλησης, καθώς μέσα από τις επιλογές αυτές ο Υάκινθος καταδεικνύει με τρόπο δεικτικό στους γονείς του, (δεδομένης της έντασης και της έκτασης της αναπηρίας των ατόμων με τα οποία συναναστρέφεται) αυτό που αρνούνταν πεισματικά όλα αυτά τα χρόνια να αναγνωρίσουν στον ίδιο («... αλλά ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος ... εεε με τον τρόπο και την στάση την οποία αντιμετώπιζε την αναπηρία της ... μια αρκετά έως ... πολύ μεγάλη αναπηρία ... φαντάσου έναν άνθρωπο ο οποίος δεν μπορούσε να αυτοεξυπηρετηθεί ...» και παρακάτω «... γνώρισα την εε Σ, γνώρισα έναν εεε πολύ καλό φίλο εεε της Σ ο οποίος ήτανε καθηγητής και εεε ζούσε μέσα στο ίδρυμα και εργάζονταν και στο σχολείο και ήταν ένας άνθρωπος έτσι πολύ ... πως να το πω ... έτσι αξιόλογος και πνευματώδης εεε και με ωραίες θεωρίες για την ζωή παρόλη την μεγάλη αναπηρία που είχε κι εκείνος ... εκείνος ήταν ας πούμε ε σε χειρότερη κατάσταση ακόμη και απ' την Σ ... δηλαδή ο άνθρωπος δεν μπορούσε καν να σηκώσει, να κουνήσει τα χέρια του ήταν σε μία τέτοια εεε κατάσταση ...»).

Μετά λοιπόν από όλα αυτά τα χρόνια σιωπής που του στέρησαν την δυνατότητα να φέρει στο προσκήνιο την αναπηρία του, ο Υάκινθος αποφασίζει να «φωνάξει», αναδεικνύοντας με τρόπο πια ξεκάθαρο αυτό για το οποίο δεν μιλάει κανένας. Μέσα από τις επιλογές του ο Υάκινθος φαίνεται να εκδραματίζει αυτό που αδυνατεί να

φέρει στον λόγο, αποκαλύπτοντας έτσι ενδεχομένως το επικοινωνιακό έλλειμμα στη σχέση με τους γονείς του («... δεν ήταν αυτή η πρόθεσή μου γιατί εεε το έλλειμμα ... είχα προσπαθήσει από εε ... νομίζω από πολύ πιο παλιά να τους το εεε ... να τους το δείξω, να τους το πω μάλλον ... να τους το πω όχι να τους το δείξω ...»).

Γίνεται λοιπόν σαφές από τα παραπάνω ότι το επικοινωνιακό «εμπάργκο» που όλα αυτά τα χρόνια είχαν επιβάλει οι γονείς (κυρίως η μητέρα) στον Υάκινθο, όσον αφορά στο ζήτημα ανάδειξης της αναπηρίας του, τον ώθησε στην ηλικία της εφηβείας να αντιδράσει, εκφράζοντας στους γονείς του πράγματα με τρόπο ευθύ και ανοιχτό, που σαφέστατα ενείχε τον χαρακτήρα «πρόκλησης» ως έκφραση της θυμωμένης απάντησής του για όλα αυτά τα χρόνια «σιωπής» (« ... κοίταξε να δεις εεε σαν άνθρωπος ... γενικότερα έφτασε να εε έφτασαν να περάσουνε πολλά χρόνια ... εεε ζωής ... για να ... αρχίσω να λέω ... τα πράγματα ... με το όνομά τους, εννοώ στις σχέσεις μου ... δηλαδή αν πιστεύω κάτι να το λέω ... χωρίς να συνυπολογίζω το κόστος ...»).

I.4 Η σχέση με τον πατέρα.

Είναι σαφές απ' όλα τα παραπάνω ότι η σχέση του Υάκινθου με τον πατέρα του αναπτύσσεται στο περιθώριο της σχέσης του με την μητέρα του, η οποία καταλαμβάνει κεντρικό ρόλο («... όπως βλέπεις εδώ πέρα τον πατέρα δεν τον βάζω καθόλου, ούτε καν τον αναφέρω ...»). Συνεπώς, η σχέση του Υάκινθου με την μητέρα διαμεσολαβεί με τρόπο οριζόντιο την σχέση με τον πατέρα του, διαμορφώνοντάς την τόσο στα σημεία, όσο και επιμέρους. Για παράδειγμα, η σχέση λατρείας που επικαλείται ο Υάκινθος αναφερόμενος στο πρόσωπο της μητέρας του, διαμορφώνει ένα λανθάνον πλαίσιο υπαινιγμών όσον αφορά στη σχέση με τον πατέρα του, αναπαριστώντας τον ως αντίζηλο στο έδαφος διεκδίκησης της μητέρας του («... αισθάνονταν ανταγωνιστικά ...» και παρακάτω «... ο δε πατέρας εε ... όπως νομίζω ότι είχα πει κάποια πράγματα την προηγούμενη φορά εεε αισθανόταν ιδιαίτερα προσβεβλημένος ... από το γεγονός του ότι εγώ κατά κάποιον τρόπο είχα αποσπάσει ... την εεε όλα τα κομμάτια «αγάπης» σε εισαγωγικά της μητέρας ...»).

Ως εκ τούτου, η σχέση μεταξύ των δύο ανδρών διαμορφώνεται μέσα σε μια συνθήκη ανταγωνισμού, όπως αυτή επενδύεται φαντασιακά, πυροδοτώντας ψυχικές αναταράξεις τέτοιας έντασης που διαμορφώνουν το έδαφος της σωματικής

κακοποίησης, όπως αυτή ασκείται από τον πατέρα στον γιό, εμπειρόχοντας σύμφωνα με τον Υάκινθο την ασυνείδητη επιθυμία του πατέρα του να τον «σκοτώσει» προκειμένου να ξανακερδίσει πάλι την αφοσίωση της συζύγου του («... νομίζω ότι ο πατέρας μου ο λόγος που ... βιαιοπραγούσε ... αν μπορώ να το πω έτσι πάνω μου ... ήταν γιατί εεε εμ ένιωθε ότι ... εεε ... ήταν μάλλον ήταν πεπεισμένος ότι εεε η εε η αγάπη και το κομμάτι εε του νοιαξίματος, της φροντίδας το οποίο εεε ήταν προορισμένο για εκείνον ... εε του είχε αφαιρεθεί απ' την μητέρα και είχε δοθεί σε εμένα ...» και παρακάτω «... δηλαδή θεωρώ ότι πρέπει να έπαιζε κι ένα τέτοιο πράγμα στον πατέρα μου ... δηλαδή ίσως μ' έναν τρόπο με έβλεπε σαν εε ναι λίγο μ' έναν τρόπο μπορεί να εεε ... μ' έβλεπε σαν ένα πρόσωπο που να μην έπρεπε να υπάρχω εκεί ... γιατί χαλάω λίγο την ... τη σούπα.»).

Συνεπώς, η ανάμνηση που φέρνει ο Υάκινθος από την σχέση του με τον πατέρα του σηματοδοτείται από περιστατικά έντονης σωματικής κακοποίησης, όπως αυτά αναδεικνύονται στην αφήγησή του («Α! εγώ απ' τον πατέρα μου έχω φάει πάρα πολύ ζύλο ... αλλά πολύ ζύλο μέχρι τα 13 μου ... που σταμάτησε να με χτυπάει [...] ... η βία, η σωματική βία που εισέπραττα ήτανε ... μεγαλειώδης ... από τον πατέρα ...»). Μάλιστα η ένταση της πατρικής βιαιότητας βιώθηκε με τόσο έντονο τρόπο στη σχέση με τον γιό του, που ο Υάκινθος αδυνατεί να ανακαλέσει κάτι άλλο πέραν αυτής. Έτσι, στη προσπάθειά του να ανακαλέσει μνήμες από την σχέση με τον πατέρα του, φαίνεται από μια ηλικία και πριν να δυσκολεύεται να ανασύρει στην μνήμη του κάτι άλλο πέραν αλλεπάλληλων σκηνών βίας («... εχθές λοιπόν προσπαθούσα να θυμηθώ γιατί με χτυπούσε ... και ανακάλυψα μετά από τόσα χρόνια ότι ... δεν μπορώ να θυμηθώ δεν μπορώ να θυμηθώ δηλαδή έναν τσακωμό ... εννοώ ένα τσακωμό της παιδικής ηλικίας γιατί μπορώ να θυμηθώ τσακωμούς όταν ήμουνα εεε έφηβος ή όταν ήμουνα πιο μεγάλος ... και συζητήσεις που είχαμε εκεί αυτά τα θυμάμαι με λεπτομέρειες αλλά εεε σε ηλικία ας πούμε 4-5-6-7 που με μαύριζε ... δεν μπορώ να θυμηθώ γιατί με μαύριζε ... δεν θυμάμαι καν εεε το τι προέκυπτε δηλαδή αν προέκυπτε κάποιο πρόβλημα ... απλά θυμάμαι την εικόνα ... και το ζύλο αυτό»).

Σε αντίθεση με την μητέρα, ο πατέρας του Υάκινθου δεν έθιγε ποτέ το ζήτημα της αναπηρίας του γιού του, όχι από πρόθεση να μην τον επιβαρύνει, αλλά, όπως υποστηρίζει ο Υάκινθος, επειδή ποτέ δεν ασχολήθηκε επαρκώς τόσο με το ζήτημα αυτό, όσο και με άλλα που αφορούσαν στο γιό του, καταδεικνύοντας έτσι έναν

πατέρα ψυχικά απόντα («... δεν τον θυμάμαι ιδιαίτερα να έχει ... να έχει ασχοληθεί ... εεε τουλάχιστον να ασχολείται εμ με έναν τρόπο ώστε εγώ να το αντιλαμβάνομαι ... ή να το παίρνω πρέφα να ακούω κάποια πράγματα κάποιες συζητήσεις δεν τον είχα ακούσει δηλαδή να συζητάει για κάτι εεε τέτοιο ούτε καν με τη μητέρα μου ...»).

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, αναγνωρίζεται η δυσκολία τόσο του πατέρα, όσο και του γιού να προσεγγίσει ο ένας τον άλλον. Η βίαιη στάση του πατέρα τείνει να αναστέλλει κάθε αίτημα του Υάκινθου να τον προσεγγίσει, ενώ η αναπηρία του γιού φαίνεται να διαμεσολαβεί της δυσκολίας του πατέρα να σχετιστεί μαζί του.

1.5 Η αναπαράσταση του πατέρα

Ο Υάκινθος αναπαριστά έναν πατέρα ψυχικά απόντα σε βαθμό τέτοιο που τον καθιστά μη διαθέσιμο («Ψυχικά ήταν απόν βέβαια ... κι όχι μόνο απόν ήτανε και εεε ... απόμακρος [...] ... σαν παρουσία τον θυμάμαι ... αλλά σε κάθε περίπτωση σου λέω δεν τον θυμάμαι να συμμετέχει ... σε κάτι. [...] δεν μπορώ να θυμηθώ τον πατέρα να έχει έναν ρόλο που να με επηρεάζει ούτε θετικά ... ούτε αρνητικά ... μάλλον αδιάφορος θα έλεγα φαινότανε ...»).

Επιχειρώντας να περιγράψει την σχέση μαζί του, αναφέρει ότι ο πατέρας του υπήρξε ένας άνθρωπος «χωρίς συναισθήματα» εκφράζοντας έτσι τη δυσκολία του να συνδεθεί ψυχικά μαζί του («... εεε μάλλον για 'μένα ήτανε ... ένας άνθρωπος ο οποίος δεν ... δεν μου έβγαζε την ... δεν μου έβγαζε συναίσθημα δηλαδή ... εμ όχι δεν μου έβγαζε συναίσθημα ... μάλλον δεν χρησιμοποιώ την σωστή λέξη ... ήταν ένας άνθρωπος χωρίς συναισθήματα ...»).

Μάλιστα, σύμφωνα πάντα με τον Υάκινθο επιμέρους παράγοντας της δυσκολίας του να σχετιστεί ψυχικά με τον πατέρα του φαίνεται να αποτελεί και η απaráμιλλη «αυστηρότητα» του, η οποία εκφράζεται μέσα από τα αδιάλλακτα όρια που θέτει στους γύρω του, η παραβίαση των οποίων επισύρει δραματικές συνέπειες.

Ο Υάκινθος αναπαριστά έναν πατέρα ιδιαίτερα βίαιο και αυταρχικό που επί 13 ολόκληρα χρόνια τον κακοποιεί ασκώντας του σωματική βία («... ήταν πολύ σκληρός και βίαιος ... τουλάχιστον στην ... στο τρόπο που μιλούσε και συμπεριφέρονταν ...»).

Περιγράφει ένα πατέρα «δυνάστη», που η παρουσία του και μόνο ανέγειρε τρόμο στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, και κυρίως στον Υάκινθο, ο οποίος ήταν αυτός που υπέστη την πατρική σωματική κακοποίηση («... δεν χτύπησε ποτέ τη μητέρα μου τουλάχιστον δεν το είδα να γίνεται δεν χτύπησε ποτέ την αδερφή μου ... εμένα με σάπισε

στο ξύλο δεν το συζητάμε ...»). Μάλιστα, στην αφήγησή του τον παρομοιάζει με τον «κακό λύκο» των παραμυθιών, επιχειρώντας έτσι να περιγράψει το συναίσθημα φόβου που του διακινούσε όντας μικρό παιδί («... για 'μένα βασικά ήταν ο κακός ο λύκος ... να το πω έτσι ... εε αν μπορούσα να το πω ότι ήταν ένα παραμύθι ήταν ο κακός ο λύκος ο οποίος έτσι κι αλλιώς τον φοβόμουνα ... εεε και εεε ... εμ ... δεν ήταν ικανός να μου προξενήσει άλλου τύπου συναισθήματα ...»).

Το συναίσθημα φόβου που πυροδοτεί η αναπαράσταση του πατέρα κάνει τον Υάκινθο να μουδιάζει, αδυνατώντας να ορθώσει το ανάστημά του ενώπιον του («... και βέβαια σου λέω αυτό που μου δημιούργησε για ... ένα βαθύ έτσι ... ένα μεγάλο βάθος χρόνου ήταν ότι εεε δεν ... δεν ... δεν μπορούσα να μιλήσω εγώ ... εγώ δηλαδή εε ήμουν σε μια κατάσταση ν' ακούω τον πατέρα και να εε απλά να τρέμω στο κρεβάτι μου και να μην μπορώ να ... εντάξει να μην μπορώ να ... να σηκωθώ ας πούμε να πάω στην τουαλέτα γιατί ... δεν ήθελα καν ξέρω 'γω να ... να τύχει να συναντηθούμε στο διάδρομο ... πήρα πολύ φόβο δηλαδή από το ... από την μορφή του πατέρα μου ... εξαιρετικά μεγάλο ...»).

Το περιβάλλον τρόμου μέσα στο οποίο μεγάλωσε ο Υάκινθος διαμόρφωσε πρόσφορο έδαφος ώστε να αναπτύξει διάφορες φοβίες στη μετέπειτα ζωή του, όσον αφορά κυρίως στη συνδιαλλαγή του με τους γύρω του («... μου άφησε ... εε φόβους από ανθρώπους ... ειδικά δηλαδή μου έχει μου έχει συμβεί να βρεθώ σε χώρο που υπάρχει μια ανδρική φιγούρα ... στη δουλειά μου για παράδειγμα [...] κι αυτή η φιγούρα να είναι εεε να έχει αντίστοιχες συμπεριφορές με τον εε πατέρα μου και που σε κάθε άλλη περίπτωση ... μάλλον εμ να έχει στοιχεία ... να μην έχει ... να μην περιέχει την βία αλλά να έχει στοιχεία και σε κάθε περίπτωση εγώ ας πούμε να φοβάμαι ... αυτούς τους ανθρώπους ... που σε κάθε άλλη περίπτωση δεν θα ε ... δεν θα γινόταν κάτι τέτοιο ...»).

Μέσα σ' αυτό περιβάλλον που φαίνεται να επωάζει τον φόβο, το ενδεχόμενο παραβίασης του «πατρικού νόμου» εγείρει την έντονη αντίδραση του πατέρα, όπως αυτή συνήθως ενσαρκώνεται μέσα από μια πράξη βίας που ενέχει την σωματική κακοποίηση («και στου βοδιού το κέρατο κάποια στιγμή εάν όταν μεγαλώσετε και φτάσετε σε μια ηλικία υποτίθεται ανεξαρτησίας εε σηκωθείτε και φύγετε ή κάνετε κάτι εε παραβατικό ... και στου βοδιού το κέρατο να πάτε εγώ θα σας βρω ... και θα σας εεε ... πώς το λένε; ... Και θα σας ... τιμωρήσω!»).

Συνεπώς, πρόκειται για έναν «πατέρα – τιμωρό» που επιχειρεί να «σημαδέψει» όποιον προσπαθήσει να παραβεί την «εντολή» του. Με άλλα λόγια, ο τρόπος με τον

οποίο στέκεται ο πατέρας απέναντι στο ενδεχόμενο παραβίασης αποδομεί το «συμβολικό» χαρακτήρα του ρόλου του, καθώς αυθαίρετα απειλεί με «συνέπειες» επί του «πραγματικού», όπως αυτό αποτιμάται από την σωματική καταγραφή της παραβίασης, όπου θα δύναται με τρόπο απτό, χειροπιαστό να καταδείξει την «πράξη ανομίας» («... θυμάμαι λοιπόν ... τώρα θυμήθηκα ότι έλεγε «θα πάρω ένα ξυράφι θα τραβήξω δύο ... αυτές, θα ρίζω και λίγο αλάτι ...» δηλαδή θα σε σημαδέσω ας πούμε μ' έναν τρόπο και μετά ας πούμε δεν θα μπορείς να κυκλοφορήσεις στον κόσμο εεε ...»). Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη το παραπάνω, γίνεται αντιληπτή η σχέση μεταξύ «σώματος» και «παραβίασης», καθώς η συνέπεια αυτής τείνει να εγγράφεται στο σώμα, μέσω της πατρικής κακοποίησης. Μέσα λοιπόν σ' αυτό το πλαίσιο των φαντασιακών συσχετισμών που αφορούν στη σχέση του Υάκινθου με τον πατέρα του, η αναπηρία λαμβάνει ένα λανθάνον νόημα, καθώς ενδεχομένως συνιστά την «απόδειξη» της παραβίασης .

Το αίσθημα τρόμου που διακινούσε η παρουσία ενός βίαιου πατέρα έστρεψε τον Υάκινθο ακόμα πιο κοντά στη σχέση με την μητέρα του, καθώς ταυτίστηκε μαζί της μέσα από τον ρόλο του «θύματος» απέναντι σ' ένα πατέρα «σατράπη». Ως εκ τούτου, η βίαιη συμπεριφορά του πατέρα διαμόρφωνε ακόμα ένα κοινό πεδίο συνάντησης του Υάκινθου με την μητέρα του («... εεε ... εμ υπερβολική αγάπη προς τη μητέρα-θύμα ... και μία ... κι ένα φόβο και μία έτσι αυτή προς τον εε ... πατέρα ξέρω 'γω εε σατράπη πώς να το πω δεν ξέρω ...»).

Ενώ σε μια πρώτη ανάγνωση, η μητέρα του Υάκινθου φαίνεται να είναι το «απάγκιο» απέναντι στη «τρικυμιώδη» πατρική συμπεριφορά, παρέχοντας ένα πλαίσιο «ασφάλειας» («... σ' εκείνη ας πούμε εε έτρεχα για να εε κλάψω ...»), μια δεύτερη ανάγνωση της αφήγησης του Υάκινθου μας δίνει την δυνατότητα να αναγνωρίσουμε τον εγκληματικό ρόλο της μητέρας όσον αφορά στα βίαια ξεσπάσματα του πατέρα.

Περιγράφοντάς λοιπόν ο Υάκινθος τα περιστατικά πατρικής κακοποίησης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον φαίνεται να διαδραματίζει ο ρόλος της μητέρας, ως αυτής που παριστάμενη στα περιστατικά αυτά και αδυνατώντας να ανακόψει την πατρική βιαιότητα προς το πρόσωπο του γιού της, επιχειρεί να διαμεσολαβήσει αυτής της συνθήκης υποδεικνύοντάς στον σύζυγό της τα σημεία του σώματος του Υάκινθου που θα μπορούσε να διοχετεύσει το μένος του, έτσι ώστε να μην θέσει σε κίνδυνο την ζωή του παιδιού του. Μάλιστα, στην αφήγησή του ο Υάκινθος καθρεφτίζει την μητέρα ως τον ηθικό αυτουργό της κακοποιητικής συμπεριφοράς του πατέρα προς το

πρόσωπό του, καταλογίζοντας της την ευθύνη ότι με την στάση της παρότρυνε την πατρική βιαιότητα («... εεε και βέβαια σου λέω εκείνη ήταν αυτή που άκουγα ουσιαστικά να εεε να τον παροτρύνει ... να τον παροτρύνει; Να του φω ... να φωνάζει τέλος πάντων και να του λέει ξέρω 'γω «μην το χτυπάς το παιδί!» ... ή τουλάχιστον «μην το χτυπάς ξέρω 'γω εεε στο πρόσωπο ... μην το χτυπάς στο ... χτύπα το στα πόδια!»).

Αν και ο Υάκινθος αναγνωρίζει μια «αυθεντικότητα» στον πατέρα του, όσον αφορά στον ευθύ τρόπο με τον οποίο διατυπώνει το συναίσθημά του, επισημαίνει ότι είναι αποτέλεσμα έλλειψης παιδείας, αφήνοντας έτσι να εννοηθεί μια κακώς εννοούμενη «αυθεντικότητα» που χαρακτηρίζει τόσο στα επιμέρους, όσο και στο σύνολό της την συμπεριφορά του («...ήτανε γνήσιος άνθρωπος είχε μπέσα τέτοια πράγματα αλλά ποιοτικά στοιχεία ως του ότι μπορεί να σκεφτεί ... εεε μπορεί εεε ... θα μπορούσε να σκεφτεί κάποια πράγματα ή να μιλήσει μ' έναν τρόπο εεε ... δεν είχε ο άνθρωπος ... ήτανε εε ... αγράμματος ...»). Μάλιστα, σύμφωνα με τον Υάκινθο, έχοντας ο πατέρας του υιοθετήσει ένα άκαμπτο σύστημα ηθικών αξιών, τείνει να λειτουργεί σε μια συνθήκη απόλυτα συγκεκριμένη όπου τα πράγματα είναι σαφώς προσδιορισμένα χωρίς περιθώρια παρέκκλισης (« ...Αυτό ... αυτό δεν μπορώ να μην του το καταχωρίσω αν μη τι άλλο ήταν ατόφια ... ο πατέρας μου ό,τι σκεφτότανε και ένιωθε το έδειχνε καλώς ή κακώς ... κακώς πολλές φορές [...] ένας άνθρωπος σαν τον δικό μου τον πατέρα ... απαίδευτος ... εεε χωρίς γνώσεις εεε έχοντας ... πώς να σου πω ρε παιδί μου έχοντας στο μυαλό του κάποια πολύ εμ εεε ... πώς ήταν ο ... ο «Πόποτας» στο έργο «το καφέ της χαράς» της «τάξης και της ηθικής» δηλαδή έχοντας κάποια πολύ πεπατημένα πράγματα σαν αρχές και σαν εεε καταστάσεις ...»). Η εμμονή του λοιπόν στα προδιαγεγραμμένα κοινωνικά πλαίσια φαίνεται να συγκροτεί μια συνθήκη γνώριμη και πεπατημένη, μέσα στην οποία ο πατέρας δύναται να λειτουργήσει όντας ασφαλής. Στο πλαίσιο λοιπόν μιας τέτοιας αναγνώρισης, η αναπηρία του Υάκινθου ενδεχομένως δημιούργησε μια συνθήκη παρέκκλισης από το «συγκεκριμένο», μέσα στο οποίο είχε μάθει να κινείται ο πατέρας, επιφέροντάς του έτσι αλυσιδωτούς ψυχικούς κραδασμούς καθώς, προσπαθούσε να ισορροπήσει στα νέα δεδομένα («... σε κάθε περίπτωση δεν θα είναι ο άνθρωπος ο οποίος θα δεχτεί ... κάτι διαφορετικό στη δική του την οικογένεια δηλαδή κάτι αν ... έστω κι αν αυτό το διαφορετικό προέρχεται από τον ίδιο γιατί ... φαντάζομαι ότι ... ταυτόχρονα τα αδέρφια του είχανε κάνει κι αυτά παιδιά ... εεε δεν ξέρω κατά πόσον θα έπρεπε να τον επηρεάζε ... αυτό ...

δηλαδή το ότι έπρεπε να μπει σε μια διαδικασία ... να του λένε όλοι ξέρω 'γω «εντάξει βρε Γιώργο»⁹⁰⁸ μου ... και μην στενοχωριέσαι γιατί ξέρω 'γω να ... και άλλα παιδιά είναι έτσι και να ... και να τον προσέχετε και να τον κάνετε ...»).

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αναπηρία του Υάκινθου «τάραξε τα νερά», θέτοντας τα πράγματα εκτός των σαφώς προσδιορισμένων γραμμών που έθετε το οικογενειακό σύστημα, αναστατώνοντας έτσι τους γονείς σε τέτοιο βαθμό που καθιστούσε ιδιαίτερα δύσκολη την διαχείριση ενός τέτοιου γεγονότος.

II. «ΠΑΣΧΩΝ ΣΩΜΑ ΑΛΓΟΥΣΑ ΨΥΧΗ»: ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΨΥΧΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ.

Χαρακτηριστικό της δυσκολίας του Υάκινθου να μιλήσει για την αναπηρία του είναι το γεγονός ότι επιλέγει να την περιγράψει μέσα από μια στιχομυθία που είχε ο ίδιος μ' ένα παιδί, το οποίο παρατήρησε και επισήμανε την σωματικά καταγεγραμμένη αναπηρία του. Αυτή η στιχομυθία με εκείνο παιδί, το περιεχόμενο της οποίας αφορά στο είδος και στην ένταση της αναπηρίας του Υάκινθου, αποτελεί και την μοναδική πηγή άντλησης σχετικής πληροφόρησης, όπως αυτό αποτιμάται στο σύνολο των συναντήσεων που διεξήχθησαν με τον Υάκινθο.⁹⁰⁹

Με άλλα λόγια, ο Υάκινθος επιλέγει να μιλήσει γι' αυτό που του συμβαίνει με τρόπο διαμεσολαβημένο, γεγονός που μας επιτρέπει να διεξάγουμε μια σειρά υποθέσεων, όσον αφορά στη δυσκολία του να μιλήσει για την αναπηρία του με τρόπο ευθύ, παίρνοντας έτσι ενδεχομένως θέση απέναντι σ' αυτό που του συμβαίνει.

⁹⁰⁸ Τα ονόματα που παρατίθενται δεν είναι τα πραγματικά σε μια προσπάθεια να μην αποκαλυφτεί η ταυτότητα του συμμετέχοντα.

⁹⁰⁹ «... μία μέρα που είχα επισκεφτεί λοιπόν εεε τη Γ. εεε της λέει «μαμά μαμά ...!» και πήγε και της είπε κάτι στο αυτί εεε οπότε η Γ. απ' την άλλη επειδή είναι μια πολύ καλή φίλη και πολύ εεε έτσι απλός άνθρωπος και πώς να το πω; ... Εεε ψαγμένος να το πω έτσι ... και προφανώς επειδή ήθελε να έχουν τα παιδιά της μία εεε το πρώτο της παιδί ήταν, μία έτσι καλή εεε ... εμ γνώση ... αυτό του είπε «ξέρεις εεε ...» μάλλον δεν του είπε ... μου είπε ... έμενα προσωπικά ... μου είπε «Υάκινθε ...» μου λέει, ξέρεις τι ρωτάει ο Κ;» Λέω «τι ρωτάει;» «Με ρωτάει γιατί ο Υάκινθος είναι στραβός;» ... και εεε γέλαγε η Γ και εεε μου λέει «Πες του εσύ!» ... και του λέω «έλα εδώ ...» του λέω, να σου πω κάτι να καταλάβεις τι ακριβώς έχει συμβεί!» και του λέω «Κ. κοίταζε να δεις εγώ...» «Μα, μου λέει, γιατί είσαι έτσι; Εγώ δεν ... δεν έχω ζαναδεί ...» Του λέω «Κοίταζε να δεις αγοράκι μου, όταν εγώ ήμουνα μικρός κι ήμουνα στην κοιλίτσα της μαμάς μου, συνέβαινε αυτό ... το πράγμα ... μου λείπανε τρία πλευρά με αποτέλεσμα ...» λέω «αυτό εδώ πέρα ... » και του έδειξα δηλαδή εμ εντελώς πώς να το πώ; ... Του το έφερα σε ... με μία ιατρική αν μπορώ να το πω εεε ... όχι ιατρική βοήθησέ με στην έκφραση ... με μία εεε απεικονιστική αναφορά ότι «ξέρεις κάτι εδώ που εσένα πατάει εεε η ωμοπλάτη σου έμενα δεν είχε να πατήσει πουθενά με αποτέλεσμα ... κάθισε οπότε έγινε αυτό το πράγμα που βλέπεις και μετά μεγάλωσα έτσι ...» και το παιδί λοιπόν μου είπε «μμμ ... ναι ...» ... το σκέφτηκε λίγο και ... τελείωσε εκεί το όλο θέμα ...»

Στην ίδια κατεύθυνση φαίνεται να κινείται και η προσπάθεια του Υάκινθου να πάρει απόσταση στον λόγο του από την αναπηρία του και από τους περιορισμούς που αυτή επιβάλλει. Ως εκ τούτου, αναφερόμενος στην δική του κατάσταση, χρησιμοποιεί το τρίτο ενικό πρόσωπο σε μια προσπάθεια ενδεχομένως να πάρει απόσταση από αυτό που δυσκολεύεται να αναγνωρίσει, προβαίνοντας έτσι σε μια γενίκευση που τείνει να τον διευκολύνει, καθώς του επιτρέπει να συνδεθεί με τις ανάγκες του με τρόπο «αποστασιοποιημένο» μέσα από την διαπίστωση ότι τις ίδιες ανάγκες μοιράζονται και άλλοι άνθρωποι («... δεν ξέρω τι ανάγκες έχει το ανάπηρο το παιδί να σου πω έτσι αλλά σε κάθε περίπτωση το παιδί έχει ανάγκη την αγάπη και να παίζει ...»).

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν στην αναγνώριση της δυσκολίας του Υάκινθου να σταθεί απέναντι στην αναπηρία του και να μιλήσει γι' αυτήν, καταδεικνύοντας έτσι μέσα από την ψυχική δυσφορία που του προκαλεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο την αμφίδρομη σχέση («...μια κατάσταση που τροφοδοτεί το ένα το άλλο ...») μεταξύ ενός σώματος στο οποίο καταγράφεται η αναπηρία και του ψυχικού αντίκτυπου αυτής («... μεγαλύτερη ή μικρότερη είναι η αναπηρία του σώματος ή πόσο μεγαλύτερη ή μικρότερη είναι η αναπ ... είναι η αναπηρία ... του συναισθήματος και της ... της εεε ... της ψυχής ... [...] εεε υπάρχουν σωματικές αναπηρίες υπάρχουν και οι εεε ... συναισθηματικές αναπηρίες ...»).

Αν και αρχικά στην αφήγησή του ο Υάκινθος φαίνεται να ταυτίζει το σωματικό με το ψυχικό έλλειμμα, χωρίς όμως να δύναται να προσδιορίσει ποιο προηγείται ποιού («... οπότε δεν ξέρω σου λέω κατά πόσο δηλαδή είναι η ψυχική, η σωματική αναπηρία κατά πόσον είναι η ψυχική αναπηρία ή ... ο ένας ανατροφοδότηση του άλλου ...»), τελικά τείνει περισσότερο στη θέση εκείνη που υποστηρίζει ότι το σωματικό έλλειμμα διαμεσολαβεί ενός ψυχικού ελλείμματος, κυρίως όταν πρόκειται για εκ γενετής αναπηρίες ή αναπηρίες με πολύ πρόωμη εκδήλωση, καθώς το άτομο δεν έχει την ψυχική εκείνη ωριμότητα που θα του επιτρέψει να μεταβολίσει ψυχικά ένα τέτοιο γεγονός («... είναι λίγο δύσκολο ένας άνθρωπος μ' ένα τέτοιο έλλειμμα ... να 'χει φτάσει σ' ένα σημείο να το έχει αναγνωρίσει τόσο πολύ να το έχει δουλέψει τόσο πολύ ...»).

Π.1 Το «άλλοθι» ενός ψυχισμού υπό ανάπτυξη. Επιχειρώντας να πάρει απόσταση από το ψυχικό έλλειμμα

Στη προσπάθειά του ο Υάκινθος να πάρει απόσταση από τον ψυχικό αντίκτυπο της αναπηρίας του, στο έδαφος αναγνώρισης ενός συναισθήματος απόρριψης ως απόρροια της συνδιαλλαγής με τους σημαντικούς άλλους, υποστηρίζει ότι τα βιώματα που έχουν λάβει χώρα σε μια πρώιμη ηλικία δεν συνιστούν ψυχικές εγγραφές. Ως εκ τούτου, ο ψυχικός αντίκτυπος της απόρριψης, δεν λογίζεται για τον Υάκινθο όταν λαμβάνει χώρα σε πρώιμη ηλικία, καθώς οι συνέπειες μιας τέτοιας αναγνώρισης σ' ένα υπό ανάπτυξη ψυχισμό δεν καθίστανται τόσο επιβαρυντικές για το άτομο (*« ... εεε σίγουρα η απόρριψη είναι πολύ μικρότερη σε εε ... σε πιο παιδικές ηλικίες που αν θέλεις τα παιδιά ως επί το πλείστον ... δεν καταλαβαίνουν και πάρα πολλά πράγματα ...»*).

Μέσα λοιπόν από την υιοθέτηση μιας τέτοιας θέσης γίνεται σαφής η πρόθεση του Υάκινθου να μειώσει τον ψυχικό αντίκτυπο μιας σειράς τραυματικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στη παιδική του ηλικία και που τον φέρνουν αντιμέτωπο με κάτι τόσο επώδυνο, που ενδεχομένως το καθιστά ψυχικά μη διαχειρίσιμο. Στη προσπάθειά του λοιπόν να αποποιηθεί μια επώδυνη ψυχική πραγματικότητα, ο Υάκινθος βρίσκει «άλλοθι» στην ανώριμη έκφραση ενός υπό ανάπτυξη ψυχισμού, που δεν δύναται να μεταβολίσει επαρκώς επώδυνα βιώματα, διαφεύγοντας έτσι του ψυχικού τραυματισμού (*«... μέχρι τα ... 3 του ... 4 χρόνια δεν μπορεί να καταλάβει ... βλέποντας τι ακριβώς συμβαίνει σ' έναν άνθρωπο ... [...] ... στα πρώιμα χρόνια δεν είναι τόσο βαρύ για το παιδί ...»*).

Ο τρόπος λοιπόν με τον οποίο ο Υάκινθος επιχειρεί να διευθετήσει τα ψυχικά του ελλείμματα, αποτέλεσμα των ψυχικών τραυματισμών που έλαβαν χώρα στη παιδική ηλικία, καταδεικνύει την πρωτοκαθεδρία του μηχανισμού της άρνησης σ' ένα άτομο που από πολύ νωρίς γαλουχήθηκε να αποποιείται αυτό που δεν «αντέχεται». Με άλλα λόγια, από την αφήγηση του Υάκινθου γίνεται σαφές ότι στη προσπάθειά του να πορευτεί ψυχικά και να ανταπεξέλθει σε επώδυνα βιώματα χρειάστηκε να μάθει να τα «αγνοεί», θεωρώντας ότι έτσι δεν θα καταγραφούν στο ψυχικό του πεδίο, επιβαρύνοντάς το (*«... θα 'πρέπει να 'μουν ένας μεγάλος άνθρωπος μέσα σ' ένα μικρό παιδί ... που δεν ήμουν ... αλλά κι εν πάση περιπτώσει και να ήμωνα θα 'πρεπε να έχω*

γνώσεις για να το κάνω ... τι να πρωτοκάνει ένα παιδάκι!») Μια τέτοια προσπάθεια απάρνησης εν δυνάμει τραυματικών γεγονότων φαίνεται να συνοδεύει την πορεία ανάπτυξης του Υάκινθου, όπως αυτή επισφραγίζεται από την προσπάθεια συγκάλυψης των ψυχικών του τραυμάτων («...με τα τραύματά μου απλά εεε πώς να σου πώ; ... Καλά φυλαγμένα ... γιατί εκ των πραγμάτων δεν ... δεν μπορούσα να επουλώσω τα τραύματά μου ...»).

II.2 Το «άλλοθι» μιας συνθήκης κοινωνικού αναβρασμού ...

Στο ίδιο πλαίσιο αποποίησης της αναπηρίας κινείται και η προσπάθεια του Υάκινθου να αποτιμά την «δυσκολία» ή την «αδυναμία» ως αποκλειστικό συνέκδοχο μιας κοινωνικής συνδιαλλαγής, δηλαδή μιας συνθήκης που δεν ενυπάρχει στο άτομο με αναπηρία αλλά έρχεται «απ' έξω».

Όπως επικαλείται ο Υάκινθος στην αφήγησή του, δεδομένων των δύσκολων κοινωνικό-οικονομικών συνθηκών που διανύει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, η αναπηρία του δεν δύναται να τον επιβαρύνει περαιτέρω δεδομένης της ήδη βεβαρυσμένη κοινωνικό-οικονομικής συνθήκης μέσα στην οποία δραστηριοποιείται. Με άλλα λόγια, στο πλαίσιο μιας μακροκοινωνικής συνθήκης τέτοιας που επιβαρύνει τον καθένα μας ξεχωριστά στη καθημερινότητά του, η αναπηρία και οι παρελκόμενες δυσκολίες εξ' αυτήν αξιολογούνται ως ελάχιστος σημασίας («... φυσικά μιας και το θέμα μας είναι η αναπηρία (γελάει) ... κι αυτό τουλάχιστον στην δική μου την περίπτωση δεν κουμπώνει πουθενά δηλαδή δεν κουμπώνει με ποια έννοια; Με την έννοια ότι εεε δεν θεωρώ ότι εεε ... εάν ήμουν αρτιμελής σε εισαγωγικά θα ήμουν σε καλύτερη κατάσταση ... θέλω να πω ότι η αναπηρία δεν είναι μία εε έξτρα δυσκολία εε τουλάχιστον έτσι όπως ... εε είναι στη χώρα μας σήμερα, δεν ξέρω ... σε κάποια άλλη εποχή ή σε κάποια άλλη χώρα εννοώ μ' αυτές τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες ...»).

Η παραπάνω θέση του Υάκινθου, στον πυρήνα της οποία εδράζει το θεωρητικό υπόβαθρο του «κοινωνικού μοντέλου» ως μέσω ανάγνωσης και θεωρητικής προσέγγισης της αναπηρίας, αναγνωρίζει ως στοιχείο επιβάρυνσης του ατόμου με αναπηρία όχι τους λειτουργικούς περιορισμούς που αυτή επιφέρει, αλλά την αποκλειστική συμβολή μιας κοινωνικής συνδιαλλαγής που εγείρει αρνητικές αντιδράσεις στη θέαση της αναπηρίας.

Ως εκ τούτου, δεδομένης της κοινωνικής αναστάτωσης ως απόρροια των γεγονότων που λαμβάνουν χώρα στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και τα οποία σαφώς συνδράμουν με τρόπο επιβαρυντικό σε επίπεδο ατομικό, ο Υάκινθος δύναται να αναγνωρίσει ότι πλέον οι άνθρωποι γύρω του, υπό το βάρος των προσωπικών τους δυσκολιών, βρίσκονται σε μια συνθήκη «κλειστότητας», αποσυρόμενοι στον μικρόκοσμό τους και μετακινώντας έτσι την εστίαση του «βλέμματός» τους από τους γύρω τους. Συνεπώς, στη λογική που ο Υάκινθος ανέπτυξε στην αφήγησή του, σε σχέση με τους αιτιολογικούς παράγοντες της δυσκολίας του, η απόσυρση του κοινωνικού ενδιαφέροντος για το «διαφορετικό», όπως αυτό αποτυπωνόταν στη θέαση της αναπηρίας, δεν αποτελεί πλέον μια αντανακλαστική αντίδραση στο πλαίσιο μιας κοινωνικής συνδιαλλαγής, αλλά μια δευτερογενή ενδεχομένως διεργασία, δεδομένου του επιβαρυντικού κοινωνικού κλίματος που «διαπερνά» την καθημερινότητά όλων μας, απορροφώντας το μεγαλύτερο κομμάτι των προσωπικών μας επενδύσεων. Με άλλα λόγια, όσο ο άλλος δεν είναι εκεί να αναγνωρίσει και να επισημάνει την αναπηρία του διπλανού του, ο Υάκινθος ισχυρίζεται ότι δεν τίθεται ζήτημα «δυσκολίας» ή «επιβάρυνσης» του ατόμου με αναπηρία

Π.3 «... κοιτάζτε με έχω κι άλλες χάρες!»: Σε μια προσπάθεια αναπλήρωσης της αναπηρίας.

Το απορριπτικό βλέμμα των γονιών του στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του ενδεχομένως ώθησε τον Υάκινθο σε μια ατέρμονη προσπάθεια επίδειξης ενός δυναμικού που ποτέ δεν του αναγνωρίστηκε. Απέναντι λοιπόν σ' ένα απορριπτικό περιβάλλον που στέκεται με τρόπο μονοσήμαντο και καθολικό στην αναγνώριση της αναπηρίας, ο Υάκινθος φαίνεται να επιχειρεί αντισταθμιστικά να προβάλει και να επισημάνει «τα καλά του πράγματα ... ότι καλά ότι καλό μπορεί να έχει ένα παιδί ...».

Επιχειρώντας λοιπόν να αντισταθμίσει (κινητοποιώντας τον μηχανισμό της αναπλήρωσης) το συναίσθημα που επιφέρει η απόρριψη στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του, ο Υάκινθος επικαλείται την «ξεχωριστή» ταυτότητα ενός ατόμου δοτικού, ψυχικά διαθέσιμου προς τους άλλους, ανοιχτόμυαλου και με πολλά ταλέντα και χάρες.⁹¹⁰

⁹¹⁰ «Ο μηχανισμός της αναπλήρωσης είναι συνήθως ασυνείδητος μπορεί να είναι και συνειδητός. Με τον μηχανισμό αυτό το άτομο προσπαθεί να επανορθώσει, δηλαδή να αναπληρώσει μια φανταστική ή πραγματική σωματική ανεπάρκεια π.χ ένας ανάπηρος γίνεται τυραννικά δεσποτικός. Μπορεί όμως η αναπλήρωση να οδηγεί και σε προσαρμοστική επανόρθωση π.χ ένας τυφλός να γίνει εξάαιρετος μουσικός» (Μάνος, 1997, σελ. 38).

Συνεπώς, ο Υάκινθος επιστρατεύει μια σειρά από προτερήματα προκειμένου ενδεχομένως να αναπληρώσει το έλλειμμα που καταγράφεται στην εικόνα του, όπως αυτό διαθλάται μέσα από το απορριπτικό βλέμμα του άλλου («...από την εεε ... φύση μου ήμουνα ένας άνθρωπος ... που ... και ... μπορώ να πω ναι το θεωρούσα ότι ήμουνα ξεχωριστός και όταν λέω ξεχωριστός ... με την έννοια ήμουνα ένας άνθρωπος ο οποίος εε ήμουνα πολύ πιο εεε ... μμμ ... εμ δοτικός στις σχέσεις μου εε ... εεε πολύ πιο ανοιχτός στο μυαλό μου ... εεε και γενικότερα ... αν θες ... παρ' όλο που δεν ήμουνα μεγάλος και δεν είχα εμπειρία, είχα έναν τρόπο ... εεε κατά την άποψη μου να εεε μπορώ να συγκινήσω ... εε μια γυναίκα ...»).

Όπως αναφέρει στην αφήγησή του, από πολύ μικρός ο Υάκινθος αντιλήφθηκε ότι για να μπορέσει να επικρατήσει σ' ένα περιβάλλον που διαρκώς «σκόνταφτε» πάνω στην αναπηρία του, επισημαίνοντάς την συνεχώς, χρειαζόταν να προβάλει στους γύρω του τα δυνατά του σημεία, σε μια προσπάθεια να αναπληρώσει το «έλλειμμα» που του καθρεφτιζόνταν («... ο μόνος τρόπος ... για να εε μπορέσει ένας άνθρωπος με μία σωματική ιδιαιτερότητα, μια αναπηρία, να εεε ... επιβληθεί ... σε εισαγωγικά στο περιβάλλον του ... εεε να επιβληθεί; Ίσως είναι λάθος έκφραση εε είναι ... σε κάθε περίπτωση ... να μην ... κρύβεται απ' τους άλλους και εεε επίσης να εεε ... προσπαθεί ... εντάξει όχι με την απόλυτη έννοια της προσπάθειας ... απλά πώς να σου πω να έχει πολύ έτσι αν θέλεις εεε ... εμ εε φανερά τα καλά του πράγματα ... ό,τι καλά ότι καλό μπορεί να έχει ένα παιδί ... σε ηλικία ξέρω 4-5-6 ετών ...»).

Συνεπώς, από πολύ μικρός ο Υάκινθος επιχείρησε μέσα από την επίδειξη των κλίσεων και των ταλέντων του, αλλά και της αφοσίωσης που επεδείκνυε στο πρόσωπο της μητέρας του, να την «σαηνεύσει», με στόχο να αναχαιτίσει την αναπαράσταση που έφερε για εκείνον και που είχε έναν έντονα απορριπτικό χαρακτήρα, στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του. Ως εκ τούτου, ο Υάκινθος, στην αφήγησή του, επικαλείται διαρκώς την «χαρισματική» του φύση, ως απάντηση στο επικριτικό βλέμμα των άλλων που τείνει να κατακλύζεται από την σωματική καταγραφή της αναπηρίας του, επιχειρώντας μ' αυτό τον τρόπο να κερδίσει την αποδοχή και την αναγνώριση των γύρω του στο έδαφος ενός πλεονάσματος και όχι ενός ελλείμματος («... εγώ ας πούμε που θεωρώ ότι ήμουνα ένας χαρισματικός ... από τη φύση μου άνθρωπος γιατί ζωγράφιζα ξέρω 'γω έκανα διάφορα πράγματα εε ...»). Η επιλογή της έννοιας «χαρισματικός» στην αφήγηση του Υάκινθου δεν είναι τυχαία, καθώς αποτυπώνει την έκδηλη προσπάθεια του ίδιου να αναπληρώσει το έλλειμμα

μέσα από την δημιουργία μιας ταυτότητας «ξεχωριστής», που τον κάνει να υπερέχει έναντι των άλλων. Δεν ήταν απλά «καλός» ή «πολύ καλός» αλλά «χαρισματικός», που σημαίνει ότι επικαλείται ιδιαίτερες δεξιότητες, ως αποτέλεσμα ενδεχομένως της ασυνείδητης προσπάθειάς του να αναπληρώσει το έλλειμμα τείνοντας προς το πλεόνασμα. Για παράδειγμα, αναφερόμενος στην κλίση του στη ζωγραφική, ο Υάκινθος υποστηρίζει ότι δύναται να σχεδιάσει και να ζωγραφίσει μια εικόνα με τρόπο αριστοτεχνικό, αγγίζοντας την τελειότητα και αντισταθμίζοντας έτσι τις ατέλειες της δικής του εικόνας (*«... έφτιαχνα κάποια πράγματα τα οποία ήτανε ... για την ηλικία μου αριστουργηματικά ...»*).

Στο πλαίσιο λοιπόν της προσπάθειας επίδειξης της «χαρισματικής» φύσης του, ο Υάκινθος πολλές φορές φαίνεται να τείνει να υπερβαίνει τον εαυτό του, χάνοντας έτσι το προσωπικό του όριο και αποτιμώντας την προσπάθειά του στο μέτρο και στο βαθμό που θα ικανοποιήσει τους γύρω του και όχι τον εαυτό του (*«... ξέρεις αυτής της ... της ... της ... επίδειξης των καλών πραγμάτων της ανάγκης να δείξεις ότι μπορείς εεε είναι κάτι το οποίο μπορώ να σου πω ότι εεε μ' έχει ταλαιπωρήσει αρκετά με το γεγονός ότι έχω πολλές φορές έχω ... υπερέβη ... υπερβεί τις δυνατότητές μου έτσι; Προφανώς κι' αυτό χάνεται πίσω στα παιδικά χρόνια, έχω υπερβεί λοιπόν τις δυνατότητές μου του να εε αποδείξω σε ανθρώπους ... στο εργασιακό περιβάλλον και σε άλλα περιβάλλοντα ότι εεε μπορώ ...όχι να είμαι ο καλύτερος αλλά μπορώ να είμαι ... αν μη τι άλλο ... ισάξιος ...»*).⁹¹¹ Για παράδειγμα, αναφερόμενος στην εργασία του, ο Υάκινθος φαίνεται να τείνει να επιδεικνύει υπερβάλλοντα ζήλο, καθιστώντας έτσι τον χώρο εργασίας του ως το πεδίο αναμέτρησης με το του προσωπικό όριο (*«...Ναι το εργασιακό πεδίο ναι σαφώς ... σαφώς δηλαδή στο εργασιακό πεδίο αν θέλεις εεε υπερέβαλα πάντα των δυνατοτήτων μου ...»*).

Επίσης, απέναντι στο έλλειμμα που καταγράφεται στο σώμα του, ο Υάκινθος επιδεικνύει ιδιαίτερη άνεση στον λόγο, (ένας λόγος που «ρέει») επιχειρώντας έτσι ενδεχομένως να αναπληρώσει το σωματικό έλλειμμα με μια «λεκτική ευφράδεια» («

⁹¹¹ Το παραπάνω πλαίσιο προσπαθειών του Υάκινθου προκειμένου να αποδείξει την επάρκειά του συγκλίνει με τον βασικό νοηματικό πυρήνα πάνω στον οποίο σχεδιάστηκε και δομήθηκε η παρούσα μελέτη, θέλοντας έτσι να επιδείξει ότι τόσο το πλαίσιο των επιλογών ενός ατόμου με αναπηρία όσο και η ένταση της καταβληθείσας προσπάθειας στην επίτευξη αυτών των επιλογών αποτελούν ενδεχομένως χαρακτηριστικά της προσπάθειας του ατόμου να επιχειρήσει να αναπληρώσει το έλλειμμα ως απόρροια της αναπηρίας του.

*... Εγώ γενικώς είχα πάντα έτσι μία αυτή με το λέγειν, μην κοιτάς τώρα που γενικώς κο
... κολλάω στο να μιλήσω ... κάποτε μιλούσα με μεγαλύτερη ευφράδεια εεε ...»).*

Επιχειρώντας ο συνεντευκτής να καθρεφτίσει στον Υάκινθο την προσπάθειά του να καταδείξει στους άλλους, μέσα ενδεχομένως από έναν «υπερβάλλοντα ζήλο», αυτό που φαίνεται να αδυνατούν να αναγνωρίσουν, εγείρει αρχικά την αντίδρασή του, καθώς επιχειρεί να πάρει απόσταση από το ενδεχόμενο μιας τέτοιας πρόθεσης εστιάζοντας στους αιτιολογικούς παράγοντες που δύνανται να εξηγήσουν μια τέτοια συμπεριφορά. Στη προσπάθειά του να υπεκφύγει ενός τέτοιου συλλογισμού, ο Υάκινθος υιοθετεί στην αφήγησή του ένα λόγο γενικό και αόριστο, επικαλούμενος περιφραστικά σχόλια που ως στόχο ενδεχομένως έχουν το να αποπροσανατολίσουν από το ειδικό, από το προσωπικό και γενικά απ' αυτό που τον φέρνει αντιμέτωπο με τα ελλείμματά του. Έτσι, ανάγει την συμπεριφορά του σε κάτι το συλλογικό, που βρίσκει αντίκρισμα στα κίνητρα και στις στάσεις όλων των ατόμων με αναπηρίες, που τείνουν να επιδεικνύουν τις ικανότητές τους, όχι προς «ιδίων όφελος», αλλά προκειμένου να αναστρέψουν την αναπαράσταση που φέρει η κοινωνία για τα άτομα αυτά («... ο λόγος που θα το κάνει αυτό είναι να εεε ... να βοηθήσει [...] τον κόσμο να εεε ... καταλάβει ... να κατά ... μάλλον να κατά ... να ... να του καταρριφθεί μέσα του μία αν θέλεις εεε ... μία γνώμη μία άποψη μία ιδέα την οποία την είχε ... από 'κει που την είχε εν πάση περιπτώσει δεν μπορώ να ξέρω ...»).

Στην πορεία βέβαια της αφήγησής του ο Υάκινθος φαίνεται πάλι να μετακινείται από το γενικό και αόριστο και να επιστρέφει στο προσωπικό και το πιο ειδικό, καταδεικνύοντας την επίδραση των άλλων στη διαμόρφωση ενός πεδίου αναμέτρησης με το προσωπικό όριο. Επιχειρώντας λοιπόν να ορίσει το πλαίσιο συνδιαλλαγής του με τους γύρω του, αναγνωρίζει την πρόθεσή του να κάνει τα πράγματα με τρόπο ισάξιο και ισότιμο με τους άλλους, ακόμα κι αν χρειάζεται να διανύσει μεγαλύτερη απόσταση, αποκαλύπτοντας την πρόθεσή του να επιδείξει στους άλλους αυτό που παραγνωρίζουν, εστιάζοντας μόνο στο έλλειμμα («... ουσιαστικά η ζωή μου ... με την αναπηρία υπήρξε μία εεε ... από τη μία μία προσπάθεια εεε ... να δείξω ... στους άλλους είτε αυτοί ήταν οι γονείς μου είτε ήτανε εεε καθηγητές είτε ήτανε φίλοι ήταν ήτανε εεε ... ότι μπορώ να κάνω πράγματα ισάξια, ισότιμα εεε ...»).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, καταδεικνύεται ότι η επισήμανση της αναπηρίας από τον άλλον φαίνεται να πυροδοτεί στον Υάκινθο ναρκισσιστικά ελλείμματα,

καθώς ενέχει ενδεχομένως την πρόθεση να αμφισβητήσει το δυναμικό του ατόμου μέσα από την αναγνώριση μιας «ευνουχιστικής» πραγματικότητας. Ως εκ τούτου, πέραν της πλούσια κόμης, των καλοφτιαγμένων χαρακτηριστικών προσώπου, της καλοντυμένης εμφάνισης, της ευφράδειας λόγου και των άλλων πολλών χαρισμάτων τα οποία επικαλέστηκε ο Υάκινθος, η εστίαση στην αναπηρία δύναται να επισκιάσει όλα τα παραπάνω, πυροδοτώντας μια έντονη ενδοψυχική σύγκρουση που συγκροτείται στο έδαφος της αδυναμίας του να «εκμηδενίσει» το «έλλειμμα».

Π.4 «Ξεγελώντας τους άλλους»: Οι προσπάθειες «αποκατάστασης» της εικόνας.

Η προσήλωση του Υάκινθου στην εικόνα και ο βαθμός επένδυσης σ' αυτή καταδεικνύεται στο σχόλιο εκείνο όπου υποστηρίζει ότι μια καλαισθητη εικόνα δύναται να προσφέρει ψυχική ολοκλήρωση («... πάντα πίστευα ότι η ομορφιά είναι ένα πολύ μεγάλο αν θες προσόν και εεε ... και είναι κάτι στο οποίο εεε ... μπορείς να εεε ... πώς να το πω εμ ... είναι κάτι το οποίο σε κάθε περίπτωση μπορεί να σε κάνει εεε και να ερωτευτείς, και να ονειρευτείς ... και γενικότερα να εεε ... να νοιώθεις έτσι πιο εεε ... γεμάτος ...»).

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, ο Υάκινθος επιχειρεί να δημιουργήσει μια συνθήκη ψευδαίσθησης, προκειμένου το βλέμμα του άλλου να μην μπορέσει να αναγνωρίσει την «πραγματική» εικόνα του σώματός του («... και ειδικά επειδή ήμουν κι έτσι συμπαθητικό παιδί κι αυτά ... και όταν έτσι ήμουν και καλόντυμέ ... καλοντυμένος; Ξέρεις ... ας πούμε ένα ωραίο πουκαμισάκι κι αυτά εεε ... βέβαια εμ υπήρχε μια μικρή ... δηλαδή αν κάποιος με κοιτούσε επίμονα θα έβλεπε ότι κάτι δεν είναι πάρα πολύ καλά κάτι δεν πάει αλλά δεν θα μπορούσε να καταλάβει τι ακριβώς σε καμία περίπτωση ...»). Έτσι, προβαίνει σε μια προσπάθεια αλλοίωσης της εικόνας αυτής, επιχειρώντας να «συγκαλύψει» την αναπηρία του, γνωρίζοντας όμως ότι η σωματική καταγραφή αυτής αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο στα μάτια των άλλων («Εεεε ... ήτανε εεε ... απ' την περίοδο του καμουφλάζ ... που σου έχω πει ... ήταν η περίοδος που το ... επιμελώς ... καμουφλάριζα το εεε την αναπηρία ... όπου οι άνθρωποι σίγουρα καταλαβαίνανε κάποια πράγματα δεν ήξεραν ... δεν είχαν ακριβώς την εικόνα ... εμ σε κάθε περίπτωση όμως εεε ... το γνωρίζανε!»).⁹¹²

⁹¹² Αξίζει να σημειωθεί ότι, αναφερόμενος ο Υάκινθος στην αφήγησή του στο τρόπο με τον οποίο προσπάθησε να «συγκαλύψει» την αναπηρία του, «αποκαλύπτεται», γεγονός που φαίνεται να τον δυσκολεύει, ερμηνεύοντας έτσι τις αλλεπάλληλες παύσεις στον λόγο του αλλά και την δυσκολία του να προσηλωθεί στο περιεχόμενο της αφήγησής του, καθώς η προσοχή του διασπάται σε επιμέρους ερεθίσματα (πίνει καφέ, περιεργάζεται τον χώρο κτλ) («... ε με αποτέλεσμα εεε προσπάθησα να εεε

Ως εκ τούτου, συνεπής με την επιταγή της μητέρας του να αποποιηθεί την αναπηρία του και «να γίνει κάποιος άλλος», ο Υάκινθος επιχειρεί να δημιουργήσει έναν «ψεύτικο – πλαστό» εαυτό, συγκαλύπτοντας το έλλειμμα που εγγράφεται στη σωματική του εικόνα, «καμουφλάρώντας» το («... θα πρέπει να καμουφλάρω ... το εεε ... το εν λόγω πρόβλημα ... το σωματικό την αναπηρία εεε δημιουργώντας ένα εεε ... ας πούμε μία πλαστή εικόνα ένα ... ένα πλαστό ας πούμε σώμα»). Οι προσπάθειες συγκάλυψης του ελλείμματος, όπως αυτές φαίνεται να διαμεσολαβούν κάθε κοινωνική συνδιαλλαγή του Υάκινθου, οδήγησαν φαντασιακά στην υιοθέτηση ενός άλλου σώματος, ενός σώματος «δανεικού», «ψεύτικου», «πλαστού» («... αισθανόμουν ... ότι είμαι πλαστός ...»).

Σύμφωνα λοιπόν με τον Υάκινθο, η προσπάθειά του να αποποιηθεί την αναπηρία του, αλλοιώνοντας την σωματική καταγραφή αυτής, τον καθιστά έναν «άλλον» με αποτέλεσμα να διαχωρίζεται από τον «πραγματικό» του εαυτό («... δεν είμαι αυτός που είμαι είμαι κάποιος άλλος [...] το σώμα μου δεν είναι δικό μου είναι εεε είναι ψεύτικο ... είναι ψεύτικο»). Επιχειρώντας λοιπόν ο Υάκινθος να συγκαλύψει το έλλειμμα το οποίο καταγράφεται στο σώμα του, οδηγείται σταδιακά σε μια συνθήκη αλλοτριώσης, που τελικά όπως φαίνεται τον ξενίζει και τον δυσαρεστεί («... βέβαια εεε αν μ' έβλεπες μετά έλεγες ... «Μάνα μου τι παίδαρος είναι αυτός!» γιατί ξαφνικά έβλεπες ας πούμε δυο πλατάρες ξέρω 'γω ... [...] ... φτιάχνω κάτι για να αρέσω στους άλλους αλλά δεν αρέσω στον εαυτό μου ... [...]... στο γυμνό σώμα μου έβλεπα πολύ λιγότερη ασχήμια ... εμ απ' αυτό που έβλεπα ουσιαστικά σ' αυτό που είχα δημιουργήσει ... δηλαδή αισθανόμουν πολύ εε πιο άσχημα γι' αυτό παρά για το σώμα μου παρ' όλο που πίστευα ότι εεε ήμουν δηλαδή ... σχεδόν ... πεπεισμένος μάλλον ήμουν πεπεισμένος ότι ... σίγουρα αυτό που βλέπουν τώρα οι άλλοι απέναντί μου τους αρέσει πολύ περισσότερο ...»).

Όπως μάλιστα αναφέρει στην αφήγησή του, το ψυχικό βάρος, απόρροια της προσπάθειας συγκάλυψης του σωματικού του ελλείμματος, είναι δυσβάσταχτο για τον ίδιο («... νιώθω μία έτσι εε τρομερή εε ... ένα τρομερό βάρος ... γι' αυτό το ψεύτικο σώμα ...»),⁹¹³ ενώ απέναντι στο ενδεχόμενο αποκάλυψης της «ψεύτικης» εικόνας σώματος, ο Υάκινθος φαίνεται να αναστατώνεται ιδιαίτερα, καθώς κάτι τέτοιο

φτιάξω έτσι μία εεε ... πρόχειρη κατασκευή ... εεε στην οποία εεε ... συγγνώμη λίγο (πίνει μια γουλιιά καφέ) αυτό ... συγγνώμη κι από το ... κι από το ... πώς το λένε; Κι απ' τη συνέντευξη κι από 'σένα ... απλά μου έρχεται λίγο απ' τον καφέ ... εεε ... προσπάθησα λοιπόν να το κρύψω ...»).

⁹¹³ «... παρ' όλο που αυτό το ψεύτικο σώμα δεν ζύγιζε καθόλου δηλαδή ήταν ουσιαστικά ... να βάλεις δύο βάτες πάνω σε μια ζυγαριά δεν θα βγάλουνε ας πούμε ούτε μισό γραμμάριο ...».

δύναται να τον θέσει έκθετο απέναντι στο βλέμμα του άλλου, ερχόμενος αντιμέτωπος με τον κίνδυνο να απορριφθεί («... από την άλλη όμως ήταν ένας εεε πώς να το πω ένας εε παράγοντας ο οποίος με άγχωνε πάρα πολύ διότι εεε κάθε φορά που εεε έβγαίνα έξω εε έχοντας στο μυαλό μου ότι εεε ... οι ... οι επαφές μου εεε στο επίπεδο που θα γίνονταν ερωτικές εεε δεν θα 'ταν απλά εε κοινωνικού ενδιαφέροντος ή φιλικές ή οτιδήποτε άλλο ...»)

Συνεπώς, ο Υάκινθος φαίνεται να βιώνει μια συνθήκη αδιέξοδη, όπου κάθε κίνηση ενέχει δραματικές συνέπειες. Στο πλαίσιο αυτή της αδιέξοδης συνθήκης, ο Υάκινθος βγαίνοντας από την ηλικιακή φάση της εφηβείας επιχειρεί να δώσει μια απάντηση, επιλέγοντας να αποκαλύψει την πραγματική του εικόνα, ερχόμενος έτσι αντιμέτωπος με το έλλειμμα που εγγράφεται στο σώμα του («... όπως σου 'λεγα εγώ θεωρώ ότι οι άνθρωποι έπρεπε να βλέπουν τους ανάπηρους έπρεπε να τους κ ο ι τ ά ν ε (δίνει έμφαση) ... όσο περισσότερο κοιτάς ένα πράγμα που είναι διαφορετικό, μάλλον όσο περισσότερο σ' αφήνουν να κοιτάς τα πράγματα ... κάποια στιγμή ό σ ο κ ι α π ο κ ρ ο υ σ ι τ ι κ ό (δίνει έμφαση) να σου φανεί δηλαδή και ... οτιδήποτε και να' ναι ... ωραίο άσχημο εεε ... κάποια στιγμή θα τραβήξεις το βλέμμα σου γιατί απλά θα το 'χεις δει!»)

Η περιγραφή της σκηνής εκείνης όπου ο Υάκινθος επιλέγει να αποκαλύψει την αναπηρία του, «ξεριζώνοντας» τις πρόσθετες βάτες του πουκαμίσου του που «συγκάλυπταν» την σωματική καταγραφή αυτής, βρίθει νοημάτων και συμβολισμών («... θυμάμαι πως γυρνώντας ... εεε σταματάω στη μέση του δρόμου ... και βάζω μέσα το χέρι μου και το τραβάω ... το ... το τράβηξα και εε δηλαδή τράβηξα τις βάτες και τις πέταξα ... και γύρισα στο σπίτι έτσι ...»)

Ενδεικτική είναι η φράση που χρησιμοποιεί ο Υάκινθος, περιγράφοντας την στιγμή που ξηλώνει τις πρόχειρα τοποθετημένες βάτες από το πουκάμισό του και αποκαλύπτει την αναπηρία του («... το περιστατικό του ... του ξεριζώματος της βάτας από το πουκάμισο ...»). Η επιλογή της λέξης «ξεριζώνω» αποδίδει ιδιαίτερο νόημα στο περιεχόμενο, καθώς καταδεικνύει την πρόθεση του Υάκινθου να «αποβάλει», τραβώντας και βγάζοντας από την «ρίζα», την μέχρι εκείνη τη στιγμή ψυχική ανάγκη συγκάλυψης του ελλείμματος. Με άλλα λόγια, το νόημα που αποδίδει η χρήση του όρου αυτού ενέχει ενδεχομένως την πρόθεσή του να αποβάλει οριστικά και αμετάκλητα, και με τρόπο βίαιο, την ψυχική εκείνη εγγραφή, εκ της οικογένειας εν

πολλοίς αφομοιωμένη, που τον καθοδηγεί να «δείχνει» κάτι άλλο απ' αυτό που στην πραγματικότητα είναι, προς τέρψη των γύρω του («... μετά απ' αυτό το περιστατικό του ... του ξεριζώματος της βάτας από το πουκάμισο [...] δήλωσα την εεε την αντίθεσή μου μ' όλο αυτό που έκανα ...»).

Συνεπώς, ο δηλωτικός χαρακτήρας του όρου αυτού, αφορά στη πρόθεση του Υάκινθου να προβεί σε μια ψυχική μετακίνηση που ενέχει τον «ξεριζωμό» της εσωτερικής φωνής της μητέρας του που του ζητά να αποποιηθεί αυτό που είναι, καθιστώντας τον έναν «άλλον», προκειμένου να τύχει της αποδοχής της.

Το περιστατικό που περιγράφει ο Υάκινθος μπορεί να μην σηματοδότησε και το τέλος της προσπάθειας συγκάλυψης της σωματικής του αναπηρίας, καθώς συνέχισε να εφευρίσκει τρόπους να «καμουφλάρει» το έλλειμμα του, έθεσε όμως την απαρχή του τέλους σε μια συμπεριφορά που φαίνεται να πυροδοτούσε στον ίδιο έντονη ψυχική δυσφορία («... εεε σ' εκείνο το περιστατικό δήλωσα την εεε την αντίθεσή μου μ' όλο αυτό που έκανα αλλά παρ' όλα αυτά πρέπει να συνέχισα να το κάνω και μάλιστα ψάχνοντας πολύ πιο εεε ... πώς να σου πω ... ίσως τρόπους για να το φτιάξω καλύτερα έτσι και να το τελειοποιήσω ...»).

II.5 Από μια αυτάρκη θέση.

Ο Υάκινθος στην αφήγησή του επικαλείται διαρκώς μια θέση επάρκειας, αποσύροντας έτσι το οποιοδήποτε αίτημα υποστήριξης από τους γύρω του στη προσπάθειά του να μην έρθει αντιμέτωπος με τις αδυναμίες και τα ελλείμματά του. Συνεπώς, επιχειρεί να αποποιηθεί την έτσι κι αλλιώς εξ ορισμού ελλειμματική ανθρώπινή του υπόσταση, υιοθετώντας ένα προσωπίο «παντοδυναμίας», επικαλούμενος διαρκώς ότι «δεν του λείπει τίποτα», σε μια ενδεχομένως απέλπιδα προσπάθεια υποστήριξης ενός ευάλωτου ναρκισσισμού («... οποιαδήποτε και να ήταν αυτή η βοήθεια ... είτε είχε να κάνει σε εε επίπεδο γραμμα ... πώς το λένε; Μαθησιακό ... είτε είχε να κάνει σε άλλα επίπεδα ... γενικώς θυμάμαι ότι πάντα έλεγα ότι «εγώ ξέρω!» ... Δηλαδή «ξέρω!» ... «θα το κάνω εγώ!»).

Όπως αναδεικνύεται στην αφήγηση του Υάκινθου, ο προσχηματικός χαρακτήρας της παραπάνω θέσης επάρκειας, την οποία και επικαλείται, φαίνεται να έχει σαν στόχο να καταδείξει στο οικογενειακό του περιβάλλον ότι η αναπηρία του δεν κατακλύζει το σύνολο των δυνατοτήτων του, θέτοντας έτσι ερωτηματικά στην αναπαράσταση που

φέρουν οι γονείς του για εκείνον («Έπαιρνα μια θέση επάρκειας ... έπαιρνα μια θέση επάρκειας ... πολύ σύντομα διαπίστωσα ότι αυτή η επάρκεια, η πολύ πρόιμη επάρκεια που δεν ξέρω κατά πόσον ήταν επάρκεια ή κάτι άλλο εεε σε κάθε περίπτωση βοήθησε πάρα πολύ ...»).

Ως εκ τούτου, ο Υάκινθος, από πολύ νωρίς αναλαμβάνει έναν ρόλο μέσα στην οικογένεια που δεν του επιτρέπει να εστιάζει στην δική του ανάγκη αλλά στις ανάγκες των άλλων, παίρνοντας έτσι απόσταση από την αποδοχή υποστήριξης στο έδαφος αναγνώρισης των δικών του ελλειμμάτων. Συνεπώς, αναλαμβάνοντας ρόλο ευθύνης μέσα στην οικογένεια γίνεται «ο γονιός των γονιών του», ρυθμίζοντας την ένταση μεταξύ τους και παρέχοντας ψυχολογική υποστήριξη στην ψυχικά ευάλωτη μητέρα του. Μέσα λοιπόν σ' αυτή την συνθήκη «χάνεται», παραγνωρίζοντας μαζί με την αναπηρία του, τον ρόλο του μέσα στην οικογένεια, τις ανάγκες και τις επιθυμίες του («... αυτό το κομμάτι εε είναι ... πρέπει να είναι τουλάχιστον άρρηκτα συνδεδεμένο με το κομμάτι της ... του ελλείμματος ... του δικού μου ... δηλαδή ενός ελλείμματος το οποίο εεε με έναν τρόπο ... σε μια πρόιμη πολύ ηλικία ... εεε με εεε μεταλλάχθηκε μετουσιώθηκε σε κάτι άλλο ...»).

Στη προσπάθειά του να διεκδικήσει μια θέση ισότιμη έναντι των γύρω του, αποποιείται κάθε αιτήματος «κατ' εξαίρεση» μεταχείρισης, καθώς ένα τέτοιο ενδεχόμενο ήταν δυνατό να αναδείξει τους περιορισμούς του, καθιστώντας ανεδαφική κάθε προσπάθειά του να αισθανθεί «ίσος μεταξύ ίσων» («... να μην χρειαστεί εεε να εξαιρεθώ από κάτι ... [...] οτιδήποτε έβλεπες ότι μπορεί να κάνει ένας άλλος ... άνθρωπος δηλαδή ας πούμε ακόμη και στο σπίτι κάτι που μου λέγανε «Μην το κάνεις!» ας πούμε «Μην τεντωθείς γιατί θα κουραστείς και θα πονέσεις!» ... το 'κανα ... εεε στη δουλειά ας πούμε για παράδειγμα ... εεε κατέβαινα και εεε κουβάλαγα φακέλους ... ή εεε καθόμουνα περισσότερες ώρες εεε τραυματίζοντας ουσιαστικά το σώμα μου μέσα σε μία διάρκεια πολλών ωρών ... αυτό όμως το έκανα!»).

Αυτό που φαίνεται βέβαια να αγνοεί ο Υάκινθος, μέσα από την υιοθέτηση μιας θέσης «επάρκειας» στη συνδιαλλαγή του με τους άλλους, είναι το γεγονός ότι η «ισότιμη μεταχείριση», όπως αυτή ορίζεται από το νομικό καθεστώς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν άπτεται στο έδαφος ανάδειξης αποδείξεων, αλλά αποτελεί προϋπόθεση μιας κοινωνικής συνδιαλλαγής. Ως εκ τούτου, είναι άλλο να είμαστε «ίδιοι», όσο ανεδαφικό μπορεί να είναι αυτό ως αίτημα, και άλλο να είμαστε «ίσοι»,

καθώς «ίσοι» μπορεί να είμαστε και μέσα από τις «ανισότητές» μας, ενώ ίδιοι δεν μπορεί να γίνουμε ποτέ!

Επίσης, επικαλούμενος μια θέση επάρκειας, ο Υάκινθος επιχειρεί να αμφισβητήσει την γενικευμένη κοινωνική αναπαράσταση που αφορά στα άτομα με αναπηρίες, τα οποία αντιμετωπίζονται ως «άτομα περιορισμένου δυναμικού» («... είναι το ... είναι η άποψη ... που έχει περάσει στον κόσμο ότι ο άνθρωπος ο οποίος έχει μια ιδιαιτερότητα δεν μπορεί να κάνει (δίνει έμφαση) ... πράγματα οπότε εκεί όταν ακούς να λένε ας πούμε ... το ακούς μ' έναν τρόπο ότι «Εντάξει μωρέ ο Υάκινθος εμ προσπαθεί!» ... Εκεί δηλαδή ξέρεις εμ είναι αυτό που λέμε ... θυμώνεις και λες «Εγώ θα κάνω ακόμη περισσότερα!»). Στο πλαίσιο αυτής της αναπαράστασης, ότι και να κάνει το άτομο με αναπηρία προς απόδειξη της ικανότητάς του καθίσταται ανεπαρκές, καθώς πάντα αυτό που μένει στο τέλος είναι η σωματική καταγραφή της αναπηρίας του. Ως εκ τούτου, ο Υάκινθος προβαίνει σε μια σισύφεια προσπάθεια επίδειξης της «επάρκειάς» του, που διαρκώς ναυαγεί, καθώς το βλέμμα του «άλλου» κατακλύζεται από την αναπηρία («... κι εσύ λες ότι ... «Τώρα εγώ θα προσπαθήσω ακόμη περισσότερο!» αλλά εμ με μία προσωπική εε που έχεις με τον εαυτό σου ... γιατί ο άλλος δεν θα το δει το ξέρεις!»). Συνεπώς, το άτομο με αναπηρία δίνει μια μάχη με τον ίδιο του τον εαυτό σε μια ατέρμονη προσπάθεια να αποποιηθεί την αναπηρία του, μέσω της επίδειξης των επιτευγμάτων του, «σκοντάφτοντας» διαρκώς σε μια πραγματικότητα που με τρόπο κυνικό καταδεικνύει τον μη αναστρέψιμο χαρακτήρα του ελλείμματος («Εκεί χάνεται το όριο και εκεί χάνεται το όριο ... εκεί χάνεται το όριο κι αν θέλεις και εε εκεί αν θέλεις ... θα ταλαιπωρηθείς περισσότερο ... κι αν δεν έρθει η εε αναγνώριση όχι σε επίπεδο ... ότι ξέρεις ότι έκανες ... αλλά αν δεν έρθει εκεί η αναγνώριση κι έρθει αυτό το πολύ πικρό «Εντάξει μωρέ γι' αυτό που ... είναι ...» ξέρεις ... «προσπαθεί όσο μπορεί οπότε κάτι κάνει!» εκεί είναι είναι ένα βαρύ χαστούκι στο επίπεδο τουλάχιστον της ... της κοινωνικής ξέρεις εε προσφοράς»).

Στην προσπάθειά του αυτή, ο Υάκινθος απομονώνεται φέροντας ένα συναίσθημα «υπαρξιακής» μοναξιάς, που αφορά ενδεχομένως στο «τίμημα» ενός εαυτού που επικαλείται την «αυτάρκειά» του, αδυνατώντας έτσι να συνδεθεί με τα ελλείμματα της ανθρώπινης του υπόστασης («... γενικώς θυμόμουν ότι ήμουν έτσι μοναχικός, Μοναχικός; Μόνος μου ...»).

III. ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΜΙΑΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

III.1 Μια διάχυτη σεξουαλικότητα.

Σύμφωνα με την αφήγηση του Υάκινθου, η εφηβική συνδιαλλαγή με το άλλο φύλο δεν δύναται να αφυπνίσει τη σεξουαλικότητά του, παρόλο που περιγράφει την ερωτικοποιημένη ατμόσφαιρα μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα αυτή η συνδιαλλαγή («... κάνω αρκετή παρέα με κάποιες να το πω συμμαθήτριες ... τις οποίες παρεμπιπτόντως εεε όχι βέβαια όλες ... για κάποιες αισθάνομαι και συναισθήματα πέραν του ... πώς να σου πω του ... του φιλικού ... δεν είναι σεξουαλικά ... δηλαδή δεν τις βλέπω και μου σηκώνεται είναι όμως ερωτικά ...»).

Η αποκάλυψη του ελλείμματος στο πλαίσιο μιας ερωτικής επαφής φαίνεται να τον αφήνει έκθετο έναντι του βλέμματος του άλλου, καταδεικνύοντας έτσι την «γύμνια του βασιλιά» («... με απασχολούσε πάρα πολύ το εεε το ζήτημα της αναπηρίας και το ζήτημα της εικόνας μου εεε ... σ' αυτή τη φάση της ζωής μου ...»). Μάλιστα, το ενδεχόμενο απόρριψης στο έδαφος αναγνώρισης του ελλείμματος στο πλαίσιο μιας ερωτικής επαφής διαμορφώνει ψυχικούς τριγμούς τέτοιους που καθηλώνουν τον Υάκινθο, αναστέλλοντας κάθε έκφραση ερωτικής επιθυμίας. Παράθυρο εκτόνωσης μιας ανεσταλμένης σεξουαλικότητας φαίνεται να δίνεται μέσα από την ονειροπόληση («... για 'μένα ο έρωτας είναι λίγο ... κατευθυνόμενος ... τον κατευθύνεις ... δηλαδή πάω εγώ ας πούμε βλέπω μια κοπέλα απέναντί μου μια συμμαθήτρια, μία συνάδελφο που θα μ' αρέσει προφανώς που θα με εντυπωσιάζει για κάποια πράγματα ... και ... θ' αρχίσω να σκέφτομαι ... γι' αυτόν τον άνθρωπο γι' αυτή την γυναίκα ...» 3).⁹¹⁴

Ός εκ τούτου, τα πρώτα ερωτικά σκιρτήματα φέρνουν τον Υάκινθο αντιμέτωπο τόσο με το σωματικό του έλλειμμα, όσο και με την αναγνώριση μιας «άλλης» σεξουαλικής ταυτότητας που έλκεται από το ίδιο φύλο. Όπως αναφέρει ο Υάκινθος, ήδη από μικρότερη ηλικία είχε αντιληφθεί την ερωτική έλξη προς το ίδιο φύλο («... πρώιμα να στο πω χρόνια ... παιδικά ... αντιλαμβάνομαι ότι δεν μου αρέσουν οι γυναίκες ... εεε όχι ότι δεν μου αρέσουν μάλλον να μην το πω έτσι ... όχι ότι δεν μου αρέσουν οι γυναίκες ... αντιλαμβάνομαι ότι δεν με συγκινούν ερωτικά οι γυναίκες ...»), κάτι για το

⁹¹⁴ Οι ονειροπολήσεις συνιστούν, όπως το όνειρο εκπληρώσεις επιθυμίας. Σύμφωνα με τον Freud η ονειροπόληση είναι όρος συνώνυμος με αυτόν της φαντασίωσης, όπως υποστηρίζει στην Ερμηνευτική των ονείρων (Freud, 1900)*1

*1 Freud, S. (1900/1953) *Interpretation of Dreams*. Standard Edition, Vols: 4 & 5.

οποίο φαίνεται να αφήνει υπαινιγμούς και ο πατέρας του σχετικά με μια αμφιλεγόμενη σεξουαλικότητα («... ο πατέρας μου βέβαια το εεε ... είχε πάθει τότε υστερία και μου 'λεγε εεε «εκεί που πηγαίνεις στα ... δεν ξέρω... μήπως και ... μήπως συμβαίνουν κι άλλα πράγματα;» Και διάφορα τέτοια που μου 'λέγε έτσι «δημιουργικά» κάτι σπόντους, σπόντες ...»). Για παράδειγμα, οι καλλιτεχνικές επιλογές του Υάκινθου που εκφράζονταν μέσα από ανάλογες δραστηριότητες και ενασχολήσεις, όπως για παράδειγμα το θέατρο, φαίνεται να ξένιζαν και να δυσαρεστούσαν τον πατέρα του, καθώς ήταν έξω από τα πρότυπα που εκείνος είχε για το ανδρικό φύλο, αναγνωρίζοντάς τες ως ενδείξεις μιας «άλλης» σεξουαλικής ταυτότητας του γιού του («... θεωρώ βέβαια ότι στη δεδομένη φάση ... εεε όταν μου έλεγε ότι δεν ... ότι εεε ... μάλλον όταν εξέφραζε τη δυσαρέσκειά του εε μου άφηγε από πίσω ένα ααα μία υπόνοια ότι εεε ... οι εεε ... επιλογές μου ... μπορεί να κρύβουν από πίσω ε κα κάποια άλλα πράγματα τα οποία έχοντε σχέση με εεε σεξουαλικότητα και τα οποία ο ίδιος ... και τα εεε ... προφανώς ... δεν τ' αποδεχότανε ... ααα και φοβότανε ε μην εεε πώς να σου πω, μπορεί να προκύψει να υπάρξει ένα τέτοιο θέμα αλλά και σε κάθε περίπτωση ... εε με μια ... απειλή ... του ότι «Δεν ξέρω πού πας και τι κάνεις ...» ας πούμε που ... «τόρα που σου την έχει δώσει με το θέατρο ... και θες να κάνεις ξέρω γω τι θες να κάνεις με το θέατρο, αλλά σε κάθε περίπτωση πρόσεξε πάρα πολύ καλά!»)

Οι επισημάνσεις του πατέρα, που υπαινίσσονταν την αμφιλεγόμενη σεξουαλικότητα του Υάκινθου, είχαν ενδεχομένως σαν στόχο να ανακόψουν την πορεία εγκαθίδρυσης μιας «ανάρμοστης» σεξουαλικής επιλογής, που θα σήμαινε την πατρική τιμωρία («... γιατί εγώ ας πούμε δεν είμαι ο πατέρας οοο ... εμ προοδευτικός να το πω και σε κάθε περίπτωση βαράω κιόλας αυτό ήταν και το ... (γελάει) πώς να σου πω, ήταν έτσι και αλλιώς ο φόβος μου γιατί το είχα ζηήσει πολύ ...»).

Στην αφήγησή του ο Υάκινθος δείχνει να εκπλήσσεται όταν αρχικά τουλάχιστον διαπιστώνει ότι δύναται να απευθύνει έναν διάχυτο ερωτισμό και προς τα δύο φύλα («... μπορώ να οδηγήσω το συναίσθημά μου [...] ... να μπορείς να ερωτευτείς από 'δω αλλά να μπορείς να ερωτευτείς κι από 'κει εεε ...). Μέσα λοιπόν σ' αυτή την αμφιλεγόμενη συνθήκη, ο Υάκινθος περνάει μια χρονική περίοδο ερωτικοποιώντας τις σχέσεις που συνάπτει και με τα δύο φύλα, («... να εεε φλερτάρω ... προς οποιαδήποτε κατεύθυνση δηλαδή θα μπορούσα να φλερτάρω και με γυναίκα θα μπορούσα να φλερτάρω κι έναν άντρα ...»), χωρίς όμως να φέρει αίτημα σύναψης μιας ερωτικής σχέσης, καθώς η σωματική καταγραφή της αναπηρίας του και το

ενδεχόμενο έκθεσης αυτής φαίνεται να τον ανέστειλε για πολύ καιρό από μια τέτοια αναζήτηση («Εγώ δεν υπάρχει περίπτωση ποτέ να ... πηδήξω άλμα επί κοντό ... γιατί δεν είμαι και ψηλός ... και γενικώς δεν πηδάω ψηλά!» ... [...] δεν θα μπορέσω να ανταποκριθώ, δεν θα μπορέσω να λειτουργήσω ... δεν θα μπορέσω γενικότερα ... γενικότερα δεν θα μπορέσω ...»). Ως εκ τούτου, ερχόμενος αντιμέτωπος με την ενδεχόμενη αδυναμία του να «ικανοποιήσει» μια γυναίκα, φαίνεται να κυριεύεται από άγχος ευνουχισμού, αναστέλλοντας ουσιαστικά κάθε προσπάθειά του στη κατεύθυνση ανεύρεσης μιας γυναίκας ερωτικού συντρόφου («... θυμάμαι ότι ένα βράδυ έβλεπα ένα όνειρο ... ένα όνειρο στον ύπνο μου ... δεν θυμάμαι αν η γυναίκα αυτή που ήταν πραγματική ή όχι δηλαδή αν ήταν κάποια γυναίκα την οποία γνώριζα ... εε πάντως σε κάθε περίπτωση ... εε έβλεπα ότι εε είχα βρεθεί με μια γυναίκα ... και εε ... είχαμε ανοίξει είχαμε ανοίξει μια πόρτα είχαμε μπει σε κάποιο δωμάτιο ... λίγο σκοτεινό ... δεν είχε ιδιαίτερα φως δεν είχε ιδιαίτερο δηλαδή φως φωτισμό ... και εε ... η γυναίκα αυτή υποτίθεται ότι με άφησε να πάει στο μπάνιο να εε ... φρεσκαριστεί να πλυθεί δεν ξέρω 'γω τι ... εε ... και υποτίθεται ότι μ' αυτήν την γυναίκα εγώ θα έκανα ... εε σεξ ... οπότε εκείνη την ώρα εε ... εμ μ' είχε πιάσει μια τρομερή αγωνία κι ένας τρομερός πανικός στο εε ότι εε δεν είχα εε ... δεν είχα πει κάτι σ' αυτή την γυναίκα για το πώς ήταν το δικό μου το σώμα ουσιαστικά της είχα δώσει μια άλλη εικόνα και εκείνη την ώρα θα αποκαλύπτονταν όλα ...».⁹¹⁵

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στο καθεστώς ψυχικής αναστάτωσης που δημιουργεί το ενδεχόμενο να μην μπορέσει να «ικανοποιήσει» μια γυναίκα, ο Υάκινθος αναστέλλει για μεγάλο χρονικό διάστημα κάθε αίτημα σεξουαλικής επαφής, έως ότου αποφασίζει να επιλέξει για σύντροφό του μια γυναίκα με αναπηρία, στο έδαφος αναγνώρισης ότι ένας τέτοιος παράγοντας (όπως είναι αυτός της αναπηρίας), θα αυξήσει τις πιθανότητες να απαντήσει θετικά μια γυναίκα στο ερωτικό του κάλεσμα (όσο αμφιθυμικά κι αν αυτό διατυπώνεται), προβαίνοντας έτσι σε αμοιβαίες υποχωρήσεις στο έδαφος μιας εκατέρωθεν αναγνώρισης του «ελλείμματος» («... είναι μία γυναίκα η οποία έχει αναπηρία και η οποία εε ... τηρεί κατά κάποιον τρόπο ... εε πώς να το πω ... τοσοοο ... εε τα χαρακτηριστικά αυτά εε που

⁹¹⁵ Το όνειρο δεν ολοκληρώνεται ποτέ, επιτρέποντας έτσι στον Υάκινθο να μην «αποκαλυφθεί» στο επικριτικό βλέμμα της γυναίκας καταδεικνύοντας το έλλειμμα («... εε εντάζει το εε ... το όνειρο δεν είχε συνέχεια δηλαδή ήταν απλά και μόνο η εε σκέψη αυτή δηλαδή ότι εε ουσιαστικά ... [...] θ' αποκαλυφθώ»).

πιθανόν ... εεε μπορούν ... θα μπορούσαν ... θα μπορούν να κάνουν να εεε ... θα μπορούν να εεε ... μου αφήσουν τοοοο ... μεγαλύτερο χώρο ... στο να κάνω μία σχέση και ... αυτό εε ... δηλαδή τα ... αυτά τα χαρακτηριστικά είναι ουσιαστικά το ένα ... το εξής ένα ... ότι έχει κι αυτή αναπηρία οπότε εεε αμέσως μπαίνω σε μια διαδικασία να σκεφτώ ότι από μία γυναίκα με αναπηρία θα έχω πολύ πιο εύκολη ... αποδοχή ...»).

Επίσης, στην αφήγησή του ο Υάκινθος περιγράφει τη μεγαλύτερη ευκολία του να συναναστρέφεται γυναίκες σε αντίθεση με άνδρες, αναγνωρίζοντας στο πρόσωπό των γυναικών μεγαλύτερη κατανόηση, καθώς είναι αυτές που του προσφέρουν «καταφύγιο» όταν τον απορρίπτουν τα αγόρια στο έδαφος αναγνώρισης της αναπηρίας του («... έχω μια πάρα πολύ καλή σχέση με τις γυναίκες γενικότερα εε είναι η εε ... είναι τα πρόσωπα με τα οποία μπορώ να μιλήσω ... γενικώς τα αγόρια δεν με κάνουν παρέα ... εε δεν ξέρω αν εεε οι γυναίκες πώς να το πω είναι λιγάκι πιο ... μάλλον δείχνουνε ότι είναι λιγάκι πιο εεε ... έχουν μεγαλύτερες αντοχές ...»).

Συνεπώς, σύμφωνα με τον Υάκινθο, οι γυναίκες τείνουν να έχουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση απ' ότι οι άνδρες, επιδεικνύοντας μεγαλύτερη ανοχή στο διαφορετικό, καθώς δεν φαίνεται να απειλούνται στο βαθμό που απειλείται ένας άνδρας στη θέαση ενός ανάπηρου σώματος («... την γυναίκα την βλέπουμε γενικώς να 'ναι πιο δεκτική σε πράγματα μέσα στην ιστορία, ίσως λόγω του εεε ... της κοινωνικής της θέσης ή του φύλου της ή δεν ξέρω και 'γω τι εεε [...] ... μία γυναίκα εεε που θα την προσεγγίσεις εε μ' έναν τρόπο θεωρώ ότι θα σε εεε ... πώς να σου πω, αν δεν θέλει ... να ... συμμετέχει σε κάτι, σε κάποιου είδους σχέση μαζί σου θα το κάνει μ' έναν τρόπο που δεν θα σε πληγώσει ... ένας άνδρας όμως θεωρώ ότι ... θα το κάνει μ' έναν τρόπο που θα ... μάλλον θα το κάνει με πολλή αδιαφορία ... που αυτό θα σε πληγώσει ...»).

Σε αντίθεση με τις γυναίκες, ο Υάκινθος υποστηρίζει ότι οι άνδρες στέκονται περισσότερο στην εικόνα («... ο άνδρας στέκεται περισσότερο στην εικόνα εεε η γυναίκα ...»), εστιάζοντας στην επίδειξη φυσικής δύναμης και επιζητώντας να συναναστρέφονται με άλλα αγόρια που έχουν την ίδια σωματική διάπλαση («... τα αγόρια είναι σκληρά ... στο κομμάτι αυτό δηλαδή στο κομμάτι της αναπηρίας ...»). Η εστίαση λοιπόν σ' ένα σώμα μυώδες, σφριγηλό, που επιδεικνύει την δύναμή του, αποκλείει αυτομάτως συγκεκριμένες κατηγορίες ατόμων που δεν μοιράζονται αυτά τα χαρακτηριστικά, όπως τα άτομα με αναπηρίες («... είναι ότι τα αγόρια έχουν μια τάση να εε ενσωματώνουν στις παρέες τους [...] άλλα αγόρια τα οποία έχουνε ιδιαίτερα

ταλέντα σωματικά όμως ταλέντα όχι εεε ... ας πούμε ένας που απαγγέλλει ποίηση ένα παιδί που απαγγέλλει ποίηση, ένα άλλο που ζωγραφίζει αυτά που είναι πιο πολύ δυνατά στη ρώμη φαίνονται ότι είναι δυνατά στη ρώμη και έχουνε μια τάση να απομονώνουνε αυτούς οι οποίοι δείχνουνε πιο ... αδύναμοι ...»). Στο έδαφος λοιπόν αναγνώρισης της απόκλισής του από το «ανδρικό ιδεώδες», ο Υάκινθος επιχειρεί να αναπληρώσει το μέγεθος αυτής της απόκλισης μέσα από την επίδειξη ενός άλλου δυναμικού («... αν εεε εντυπωσιάσω κάποιον άλλο, θα τον εντυπωσιάσω με εεε με τον τρόπο που περπατάω, με τον τρόπο που κινούμαι, με τον τρόπο που μιλάω αλλά εν πάση περιπτώσει θα ... θα εντυπωσιάσω με τελείως διαφορετικά πράγματα απ' αυτά που μπορεί να φανούν ότι εε είναι καθαρά αν θέλεις εεεμ ... πατροπαράδοτα αντρικά ... χαρακτηριστικά ...»).

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, γίνεται σαφές ότι στις αναπαραστάσεις που φέρνει ο Υάκινθος αναφορικά με τα δύο φύλα περιγράφει έναν άνδρα «εικόνα» και μια γυναίκα «ουσία». Πιο συγκεκριμένα, στη προσπάθειά του να αιτιολογήσει την άποψη αυτή, ο Υάκινθος κάνει ιδιαίτερη μνεία στον αναπαραγωγικό ρόλο της γυναίκας, αφήνοντας ενδεχομένως να εννοηθεί ότι η γέννηση και η ανατροφή ενός παιδιού θέτει άλλες προτεραιότητες στη ζωή της, καθιστώντας την προσήλωτη στην «εικόνα» ως κάτι δευτερεύον – άνευ τόση μεγάλης σημασίας. Με άλλα λόγια, οι γυναίκες, σύμφωνα με τον Υάκινθο, τείνουν πρωτίστως να ικανοποιήσουν την επιθυμία τους να τεκνοποιήσουν, εστιάζοντας περισσότερο στην αναπαραγωγική επάρκεια του άνδρα και λιγότερο στο πώς καταγράφεται η εικόνα του («... η γυναίκα θεωρώ ότι δεν στέκεται περισσότερο στην εικόνα εεε γιατί ίσως η γυναίκα έχει κι άλλες ... εε πώς να σου πω έχει κι άλλο τρόπο ... έχει κι άλλη εξέλιξη μες στη ζωή της ... δηλαδή η γυναίκα θα γίνει μάνα ααα ... που σου λέω είναι ...»)⁹¹⁶.

⁹¹⁶ Μ' έναν τρόπο θα λέγαμε ότι η άποψη αυτή του Υάκινθου αναφορικά με τον πρωτεύοντα ρόλο που παίζει στη ζωή μιας γυναίκας η αναπαραγωγική λειτουργία του άνδρα που θα της επιτρέψει να φέρει στον κόσμο ένα παιδί, θυμίζει τον διάλογο που περιέγραψε ο ίδιος στις πρώτες συναντήσεις μας με τον πατέρα του, με αφορμή την δυσκολία του να προσεγγίσει το άλλο φύλο εξαιτίας της αναπηρίας του. Ο κυνισμός με τον οποίο ο πατέρας περιέγραψε την εστίαση της γυναίκας στον αναπαραγωγικό όργανο του άνδρα αμφισβητήθηκε τότε έντονα από τον Υάκινθο. Αναλογιζόμενοι σε δεύτερο χρόνο τις πεποιθήσεις του Υάκινθου αναφορικά με τον πρωτεύοντα χαρακτήρα της σχέσης μεταξύ γυναικείας επιθυμίας και αναπαραγωγικής δυνατότητας, δύναται να αναγνωρισθεί μια πιο «εξευγενισμένη» εκδοχή της ωμής πατρικής διατύπωσης που τότε είχε ξενίσει τον Υάκινθο απορρίπτοντάς την («... θυμάμαι όμως ότι κάποτε ... δεν θυμάμαι ακριβώς τον εεε ... το πότε ... και την αφορμή εεε ... πρέπει να του εξέφρασα την ανησυχία μου ως προς το... ως προς την ... τη δυσκολία που θα αντιμετώπιζα λόγω της αναπηρίας στην εύρεση ερωτικού συντρόφου εε ... ο οποίος μου είπε τότε ... δηλαδή δεν παίζει αυτό το πράγμα δεν ... δεν παίζει πραγματικά γιατί δεν ήταν και πώς να σου πω εεε ... δεν νομίζω ότι ήταν και τέτοιος άνθρωπος ... δεν είχε εεε ... μάλλον ήτανε μια εε ... μια κακή εε ... πώς να το πω ... μια κακή

Μια τέτοια θέση, όπως αυτή διατυπώνεται από τον Υάκινθο, αδυνατεί ενδεχομένως να αναγνωρίσει την θηλυκή φύση της γυναίκας που δύναται να επιλέξει έναν σύντροφο με αποκλειστικό γνώμονα την «εικόνα», έχοντας σαν κύριο στόχο την «απόλαυση» της ερωτικής πράξης και όχι τον αναπαραγωγικό χαρακτήρα αυτής.

Παράλληλα με τις δυσκολίες που αναπτύχθηκαν παραπάνω σχετικά με την προσέγγιση μιας επίδοξης ερωτικής συντρόφου, η ενδεχόμενη δυσκολία του Υάκινθου να αποδεχτεί μια άλλη σεξουαλικότητα, που συνιστά παράβαση της «πατρικής εντολής», φαίνεται να παρατείνει την περίοδο εκείνη που διατίθεται «ερωτικά» και ως προς τα δύο φύλα. Τελικά, ενδίδει στις ερωτικές του ενορμήσεις προβαίνοντας σε ηλικία 25 ετών στην πρώτη του ομόφυλη σεξουαλική επαφή. Έως τότε ο Υάκινθος δεν είχε σεξουαλικά ενεργή ζωή. Μέσα από τα λεγόμενά του ο Υάκινθος αναπαριστά τον εαυτό του ως το «αντικείμενο» της επιλογής, αλλά και της ερωτικής ικανοποίησης του άλλου («... απ' τη στιγμή που βγαι ... που πατάω το πόδι μου έξω απ' το σπίτι ... εεε οι άλλοι πρέπει να με επιλέγουνε, δεν είμαι εγώ σε θέση να επιλέξω ... ως προ ... ως προς ... ως προς οποιαδήποτε εε μορφή σχέσης εε είναι αυτό είτε είναι φιλική είτε είναι ερωτική, είτε είναι επαγγελματική ... δεν έχω εγώ τη δυνατότητα [...] εφόσον εγώ είμαι αυτός που ... έχω το έλλειμμα ... το σωματικό έλλειμμα ... είμαι και αυτός ο οποίος εεε ... θα είμαι και ο εεε ... στο ρόλο ας πούμε οοο ... όχι ο κυρίαρχος ... πώς να το πω; Ο υποταγμένος να το πω; Πώς να το πω; ... Ο δεύτερος να το πω; ... Πάντως ... κάτι σίγουρα ... πάντως όχι ο πρώτος ρόλος ...»).

Μετά την πρώτη ομόφυλη σεξουαλική του επαφή, ο Υάκινθος υποστηρίζει ότι αναστέλλει κάθε ερωτική επιθυμία και περιέρχεται σ' ένα καθεστώς ερωτικής αδράνειας για διάστημα δύο περίπου χρόνων, μέχρι την στιγμή που «χάνει» τον πατέρα του («... παρατάω τα εεε συναισθηματικού περιεχομένου σεξουαλικού περιεχομένου αα πράγματα ... για μεγάλο χρονικό διάστημα εεε μέχρι την ηλικία ... των 27 ετών που εκεί εεε χάνω τον πατέρα μου ...»). Τον θάνατο του πατέρα του ακολουθεί μια περίοδος συνεχούς εναλλαγής ερωτικών συντρόφων του ίδιου φύλου. Αυτό που φαίνεται να αναζητά ο Υάκινθος στις ερωτικές επαφές με άλλους άνδρες αφορά σ' ένα αίσθημα αποδοχής. Με άλλα λόγια, η έκφραση της ερωτικής επιθυμίας

στιγμή εεε ... είπε κάτι τελείως χαζό το οποίο εε ... δεν θα το πίστευε ... δεν υπήρχε περίπτωση εεε ... μου είπε λοιπόν ότι οι γυναίκες εε ... «μην ανησυχείς οι γυναίκες ενδιαφέρονται μόνο για το πουλί σου δεν ενδιαφέρονται για τίποτε άλλο!»)

διαμεσολαβείται πρωτίστως από ένα αίτημα αποδοχής και δευτερευόντως από μια ανάγκη ικανοποίησης των σεξουαλικών του ενορμήσεων («... αλλά μου άρεσε όλο αυτό το εε ... όλο αυτό που υπήρχε στον αέρα ξέρεις αυτή η αίσθηση της αποδοχής και της επιθυμίας και της εεεμ ... αποδοχής βασικά ...» και παρακάτω «... αυτό δηλαδή που ... με ικανοποιεί είναι αυτό ... να πάρω αποδοχή ...»)

Ο Υάκινθος φαίνεται να διεκδικεί την αποδοχή του άλλου με τρόπο απόλυτο και μαζικό, καθώς οτιδήποτε δύναται να σχετικοποιήσει αυτή την απολυτότητα φαίνεται να δημιουργεί στον ίδιο μια συνθήκη «ψυχικής καθήλωσης» που τον παλινδρομεί, όπως πολύ εύστοχα περιγράφει στην αφήγησή του («... γενικώς το ... το κομμάτι του ... «δεν σε αποδέχομαι» ακόμη ... γιατί ... το να μην αποδέχεσαι έναν άνθρωπο εεε δεν σημαίνει ότι τον αποδέχομαι γενικότερα ... στην ολότητά του εεε μπορεί να μην αποδέχεσαι και κάτι που του λες ... και κάτι που σου λέει μπορεί να μην αποδέχεσαι και μία εεε συμπεριφορά του ... εεε αυτό λοιπόν εεε εμένα προσωπικά με καθηλώνει ... και είναι κάτι που στη ζωή μου γενικώς με εεε πάει πίσω ...»).

Συνεπώς, ο Υάκινθος περιγράφει μια συνθήκη αποδοχής που δεν χωράει «ενστάσεις» ή «αντιθέσεις», γεγονός που καταδεικνύει τον ανεδαφικό χαρακτήρα του αιτήματος αυτού, που αδυνατεί να εναρμονιστεί με την πραγματικότητα που θέτει όρια, αποτέλεσμα ενδεχομένως καθηλώσεων που αφορούν στο πρωταρχικό δεσμό με το μητρικό αντικείμενο («... προσπάθησα να κάνω ανθρώπους να φέρω ανθρώπους κοντά μου οι οποίοι άνθρωποι αυτοί θα μ' έχουν αποδεχτεί στο ... στο ... στην ολότητα ... στην ολότητα στην ολότητά μου ...»).

Με αφορμή την περιγραφή μιας αμφιλεγόμενης σεξουαλικότητάς είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι ο Υάκινθος στην αφήγησή του φέρνει διαρκώς στο προσκήνιο την αναπαράσταση ενός εαυτού που «δεν χωράει πουθενά», καταδεικνύοντας έτσι την δυσκολία του να αναγνωρίσει με τρόπο ξεκάθαρο τον εαυτό του. Με άλλα λόγια, ο Υάκινθος τείνει διαρκώς να «μοιράζεται», αδυνατώντας έτσι να πάρει θέση απέναντι σ' έναν αμφιλεγόμενο εαυτό. Για παράδειγμα, μιλώντας για την αναπηρία του, ο Υάκινθος επισημαίνει ότι ο τρόπος που αυτή διαμεσολαβεί την εικόνα που φέρει για τον εαυτό του δεν του επιτρέπει να αισθανθεί ούτε αρτιμελής, αλλά ούτε και ανάπηρος, αποκαλύπτοντας έτσι μια αναπαράσταση εαυτού στο «περιθώριο» («... με το ένα πόδι μπορεί να πατούσα ... εεε στους αρτιμελείς αν μπορώ να το πω έτσι, άλλο τόσο πατούσα και στους ανάπηρους ...»). Μέσα σ' αυτή την συνθήκη αμφιθυμίας, φαίνεται να καθίσταται ανεδαφικό το αίτημα να αναγνωρίσει κάποιος

κάτι «πάγιο» και «συγκεκριμένο», που να συνιστά εχέγγυο ψυχικής οργάνωσης. Μάλιστα, στη προσπάθειά του να εμπεριέξει ψυχικά αυτή την αμφιθυμία, που φαίνεται να είναι παρούσα σε διάφορα πεδία της ζωής του, ο Υάκινθος προβαίνει σε μια εκλογίκευση, υποστηρίζοντας ότι η αμφιθυμία διαμορφώνει μια συνθήκη «ελευθερίας», επιτρέποντάς του να μην περιχαρακώνεται πίσω από την υιοθέτηση μιας ταυτότητας που ενδεχομένως τον δεσμεύει και τον περιορίζει. Ως εκ τούτου, η αμφιλεγόμενη σεξουαλικότητά του του επιτρέπει να κινείται πέραν ενός κοινωνικού κατεστημένου που διαμορφώνει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο προσδοκιών, πηγαίνοντας έτσι κόντρα στη κοινωνική τάση που κατηγοριοποιεί τα άτομα με βάση τα ειδικά τους χαρακτηριστικά («... δεν μπορώ να σου πω κατά πόσον ... μπορώ να καθορίσω και αν ... και άσε που δεν θέλω κιόλας να καθορίσω ... δεν το ήθελα ποτέ στη ζωή μου ... γενικώς στη ζωή μου δεν ήθελα να εεε ... εμ δεν μου άρεσε να ακούω έτσι γενικότερα εεε ... εμ ... να μιλάνε για τους ανθρώπους εεε ... αναφερόμενοι με κάποιο ... με κάποια επικεφαλίδα δηλαδή αυτός ο άνθρωπος είναι αυτό, ο άλλος ο άνθρωπος είναι αυτό ... γενικότερα οι άνθρωποι έτσι ... είναι άνθρωποι ...») Με άλλα λόγια, «επιλέγοντας» να μην αποδεχτεί το όριο που του θέτει ένας σεξουαλικός προσδιορισμός, όπως αυτός αποτιμάται μέσα από μια ερωτική επιλογή, ο Υάκινθος επιχειρεί να αποποιηθεί την «αδυναμία» του να ανταποκριθεί στο όριο αυτό, μεταφράζοντας την «αδυναμία» σε «επιλογή». Συνεπώς, όπως υποστηρίζει ο ίδιος, δεν είναι ότι «δεν μπορεί» να προσδιορίσει με τρόπο σαφή και συγκεκριμένο την σεξουαλικότητά του, αλλά ότι «δεν το επιθυμεί», ωθούμενος από ένα αίσθημα αντίδρασης που βρίσκει έκφραση σε μια «ασυμβίβαστη» συμπεριφορά, απέναντι σε μια συνθήκη που έχει την τάση να συγκεκριμενοποιεί τα πράγματα προκειμένου να τα κατηγοριοποιεί.

IV. ΜΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΦΥΣΗ.

IV.1 Η ενασχόληση του Υάκινθου με καλλιτεχνικές δραστηριότητες.

Στην αφήγηση του ο Υάκινθος δεν παραλείπει να επισημάνει ότι κάθε του καλλιτεχνική ενασχόληση αποτελούσε το πεδίο εκείνο που αντανάκλούσε τις ιδιαίτερες κλίσεις και τα ταλέντα του, υπογραμμίζοντας έτσι το αστείρευτο δυναμικό που διαθέτει («Όλα αυτά ερασιτεχνικά ... και εεε ... με επιτυχία αρκετή κάθε φορά που καταπιανόμουνα με κάτι ...»). Συνεπώς, στο έδαφος ανάδειξης των δεξιοτήτων του, ο Υάκινθος τείνει να επισημαίνει μια «καλώς» εννοούμενη διαφορετικότητα έναντι των γύρω του, όχι πλέον στο έδαφος ενός ελλείμματος, όπως αυτό καταγράφεται στο σώμα, αλλά ενός πλεονεκτήματος που βρίσκει έκφραση στη καλλιτεχνική του

ενασχόληση («... και μιας αν θέλεις ιδιαιτερότητας απ' τις καλές ... γιατί αν η αναπηρία είναι μια ιδιαιτερότητα απ' τις κακές εκεί έχουμε να κάνουμε με μια ιδιαιτερότητα που εν πάση περιπτώσει σου δίνει κάποια προοπτική ...»).

Απαριθμώντας τα διαφορετικά πεδία της καλλιτεχνικής του δραστηριότητας όπως, το θέατρο, τη ζωγραφική, την αιογραφία, τη γλυπτική και τον πηλό, ο Υάκινθος καταδεικνύει το εύρος της καλλιτεχνικής του ενασχόλησης, αποκαλύπτοντας την «καλλιτεχνική του φύση» («... έχω ασχοληθεί με το θέατρο ... μπ ... με τη ζωγραφική με την αιογραφία με τη γλυπτική ... με τον πηλό δηλαδή εεε ...»).

Μέσα λοιπόν από την παραπάνω αναζήτηση διαφορετικών μέσων έκφρασης, όπως αυτή αναδεικνύεται στο πλήθος των διαφορετικών καλλιτεχνικών του δραστηριοτήτων, ο Υάκινθος επιλεγεί να ασχοληθεί επισταμένα με τον χώρο της γλυπτικής, εκφράζοντας στους γονείς του την επιθυμία να σπουδάσει την τέχνη αυτή, αίτημα το οποίο όμως δεν εισακούστηκε από εκείνους. Όπως υποστηρίζει ο Υάκινθος, οι γονείς του του στέρησαν την δυνατότητα να ασχοληθεί με την γλυπτική, αρνούμενοι να του παρέχουν τα οικονομικά εκείνα εφόδια που θα του επέτρεπαν να ικανοποιήσει την επιθυμία του αυτή, μια άρνηση, που όπως ισχυρίζεται ο ίδιος, δεν είχε πραγματικό αντίκρισμα.

Στο έδαφος λοιπόν ενός οικογενειακού περιβάλλοντος που φαίνεται να θέτει εμπόδια στην ανάδειξη μιας καλλιτεχνικής έκφρασης, ο Υάκινθος φαίνεται να ματαιώνεται, αποσύροντας τις επενδύσεις του από ένα τέτοιο πεδίο ενασχόλησης («... θεωρώ ότι ... τραυματίστηκα αρκετά σ' αυτό το κομμάτι δηλαδή στο να μου εεε μειώσουνε την εεε επιθυμία μου για καλλιτεχνική εεε δραστηριότητα, όπως και αργότερα που ήθελα να πάω να σπουδάσω στη σχολή μαρμαρογλυπτικής ...»).

Μάλιστα, επισημαίνοντας την απουσία κάποιας καλλιτεχνικής δραστηριότητας στον τρόπο που έχει οργανώσει στο παρόν την ζωή του, πέραν των αυξημένων εργασιακών του υποχρεώσεων,⁹¹⁷ ο Υάκινθος καταγγέλλει τους γονείς του, καθιστώντας τους

⁹¹⁷ Σύμφωνα με τον Υάκινθο, οι υψηλές εργασιακές απαιτήσεις στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί και που συνεπάγονται στη διαμόρφωση ενός χρονικά πιεσμένου καθημερινού προγράμματος φαίνεται να «αποστραγγίζουν» ψυχικά τον ίδιο, εξαντλώντας κάθε ψυχική ενέργεια θα του επέτρεπε να επενδύσει και σε κάποια άλλη δραστηριότητα, έστω κι αν αυτή είχε ένα καλλιτεχνικό χαρακτήρα («... αυτό το οποίο εε μου εεε δυσκόλευε πάντα την εε καλλιτεχνική μου δραστηριό ... δημιουργία μάλλον τη δημιουργικότητά μου ήτανε ααα ... ο ψυ ... ο ψυχολογικό ... η ψυχολό, η ψυχολογική πίεση η οποία δεχόμουνα όλ' αυτά τα χρόνια που δουλεύω [...] ... δηλαδή οι ώρες μου στη δουλειά ήταν τέτοιες που

υπαίτιους που κατάφεραν να καταστείλουν την ανάγκη του για καλλιτεχνική έκφραση απαξιώνοντάς την («... θεωρώ βέβαια ότι ένα επίσης εε κομμάτι το οποίο σέρνω από ... παλιά είναι ότι εεε όταν ένας άνθρωπος εκδηλώνει δείχνει κάποιο ενδιαφέρον και δείχνει και κάποια έτσι ... ξεχωρίζει μ' έναν τρόπο λόγω κάποιας καλλιτεχνικής εεε διαφορετικότητας έτσι που έχει εεε αυτό λοιπόν το κομμάτι εεε ευνοχιστεί από τον κύκλο του απ' την οικογένειά του δεν νομίζω ότι εεε ποτέ αυτός ο άνθρωπος θα ... και βέβαια εμ εεε σε μία συνεργασία μ' αυτό που είπα, δεν νομίζω ότι αυτός ο άνθρωπος ποτέ θα καθίσει εε να ασχοληθεί σοβαρά εεε με κάτι τέτοιο ...»).

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι η στάση που επέδειξαν οι γονείς του Υάκινθου απέναντι στην κλίση του προς τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες κατέστειλε κάθε αίτημα του ίδιου να καλλιεργήσει περαιτέρω το δυναμικό αυτό, με αποτέλεσμα να συμπλεύσει ακόμα μια φορά με τις επιταγές της οικογένειας αποποιούμενος των δικών του επιθυμιών.

δεν μου αφήγανε πολλά περιθώρια εεε του να εε ... σχεδιάσω κι άλλα πράγματα καλλιτεχνικά αν μη τι άλλο εε ...»).

2.7 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ: «ΜΙΑ ΖΩΗ ΣΑΝ ΟΝΕΙΡΟ». ΟΝΕΙΡΟΠΟΛΩΝΤΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΑΜΠΤΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΔΥΣΚΟΛΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.

Παρουσίαση περιστατικού

Ο Αλέξανδρος είναι 28 ετών και πάσχει από αρθρογρίπωση, μια εκ γενετής ασθένεια που εκδηλώνεται με μια μορφή αγκύλωσης των αρθρώσεων. Όπως υποστηρίζει ο Αλέξανδρος στην αφήγησή του δεν γνωρίζει τα αίτια της αναπηρίας του, καθώς δεν υπήρξε ποτέ μια επιστημονικά βάσιμη θεωρητική θέση που να παραθέτει με τρόπο πιστευτό τα γενεσιουργά αίτια μιας τέτοιας κατάστασης.

Μάλιστα, εν απουσία αιτιολογικών υποθέσεων σε σχέση με τους λόγους που ενδεχομένως προκάλεσαν την αναπηρία του, ο Αλέξανδρος επικαλείται τη στάση της μητέρας του, η οποία τείνει να ενοχοποιεί τον εαυτό της για την πρόκληση ενός τέτοιου γεγονότος εξαιτίας ενός φαρμακευτικού σκευάσματος που έλαβε κατά το πρώτο τρίμηνο της κύησης.

Ο Αλέξανδρος σπουδάζει ψυχολογία, ενώ στον ελεύθερο χρόνο του ασχολείται με τα κοινά, έχοντας υιοθετήσει μια ακτιβιστική δράση, συμμετέχοντας σε ομάδες πρωτοβουλίας πολιτών στην τοπική κοινότητα που διαμένει, διεκδικώντας προνόμια, καταγγέλλοντας πράξεις αυθαιρεσίας και αντιπαλεύοντας την κοινωνική εκείνη πραγματικότητα που θέλει τον «αδύναμο ακόμα πιο αδύναμο και τον ισχυρό ισχυρότερο».

Ξετυλίγοντας το κουβάρι της ιστορίας του, ο Αλέξανδρος σπεύδει να προετοιμάσει τον συνεντευκτή για μια σειρά επώδυνων – δραματικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στην οικογένειά του, εισάγοντάς τον έτσι σε μια αφήγηση ζωής που φαίνεται να διακινεί στον ίδιο έντονα συναισθήματα. Ένδειξη της δυσκολίας του να ανασύρει αναμνήσεις από το μακρινό παρελθόν καταδεικνύεται στις αλλεπάλληλες περιστροφές του λόγου του, ενώ φαίνεται να επιδιώκει να μην σταθεί σε συμβάντα που του διακινούν έντονα συναισθήματα, προβαίνοντας μόνο σε μια απλή αναφορά αυτών.⁹¹⁸

⁹¹⁸ («... γεννήθηκα μ' ένα πρόβλημα (παίρνει ύφος αφηγητή) ... πιο πριν είχα μια αδερφή που έζησε ένα χρόνο μόνο ... είχε ένα πρόβλημα στο εεε στο έντερο και πέθανε ... μετά ήρθα εγώ, έχω κι έναν αδερφό ... άρα ήταν ο αδερφός μου, η αδερφή κι εγώ ... εεε οπότε γεννήθηκα εγώ αλλά εε ας πούμε στα 3 μου αυτοκτόνησε ο πατέρας μου, μετά λόγω δυσκολιών αναγκάστηκε να 'ρθω Αθήνα που τελικά έμεινα εεε ...»).

Ο Αλέξανδρος είναι το τελευταίο παιδί μιας πενταμελούς οικογένειας που ζούσε στην επαρχία. Προηγείται ένας αδερφός, δύο χρόνια μεγαλύτερος, καθώς και μια αδερφή που απεβίωσε μετά το πέρας του πρώτου χρόνου ζωής της λόγω ενός προβλήματος υγείας (όπως αναφέρει ο Αλέξανδρος, η αδερφή του απεβίωσε από κάποιο πρόβλημα που διαγνώστηκε στο έντερο, το οποίο δεν ήταν σε θέση να προσδιορίσει επακριβώς). Στη σκιά λοιπόν της απώλειας της αδερφής του γεννήθηκε ο Αλέξανδρος, ένα μόλις χρόνο μετά από αυτό το τραγικό γεγονός.⁹¹⁹ Σε συνέχεια των τραγικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στη ζωή του, ο Αλέξανδρος αναφέρει ότι σε ηλικία τριών ετών αυτοκτονεί ο πατέρας του στο έδαφος ψυχολογικών προβλημάτων που όπως εκτιμά ο ίδιος, αντιμετώπιζε ήδη πριν από τον γάμο με την μητέρα του.

Αναφερόμενος στο τραγικό αυτό συμβάν, ο Αλέξανδρος υποστηρίζει ότι ο δραματικός τρόπος με τον οποίο ο πατέρας του έβαλε τέλος στη ζωή του υπήρξε είτε η αρχή ενός οικογενειακού δράματος, είτε η κορύφωσή του, επισημαίνοντας έτσι τον κεντρικό ρόλο που διαδραμάτισε στο ρου των γεγονότων που ακολούθησαν.

Ο αιφνίδιος τρόπος με τον οποίο ο πατέρας του επέλεξε να θέσει τέλος στη ζωή του δημιούργησε μια συνθήκη ανεξήγητη για τον Αλέξανδρο, γεννώντας του πολλά αναπάντητα ερωτήματα, τα οποία κι επιχείρησε να απαντήσει ο ίδιος συνδυάζοντας γεγονότα και κάνοντας υποθέσεις, στο έδαφος της μη διαθεσιμότητας των γύρω του να μιλήσουν γι' αυτό το γεγονός. Κατά συνέπεια, τον θάνατο του πατέρα του φαίνεται να διαδέχθηκε μια περίοδος απόλυτης σιωπής, όπου οτιδήποτε αναδείκνυε το γεγονός αυτό έτεινε να αποσιωπάται, πλέκοντας έτσι ένα «πέπλο μυστηρίου» γύρω από τα ακριβή αίτια αυτής της απώλειας.

Στη συνέχεια, κι ένα μόλις χρόνο μετά τον θάνατο του πατέρα του, ο Αλέξανδρος μπήκε εσώκλειστος σε ίδρυμα, με την σύμφωνη γνώμη της μητέρας του, προκειμένου να τύχει καλύτερης ιατρικής φροντίδας, αλλά και να αξιοποιήσει τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που θα του παρέχονταν εκεί. Ανασύροντας μνήμες από εκείνη την περίοδο, ο Αλέξανδρος περιγράφει ως τραυματικό γεγονός τον αποχωρισμό από την μητέρα του, ενώ αναφέρεται στη δυσκολία προσαρμογής του στο περιβάλλον του ιδρύματος και στη προσμονή με την οποία περίμενε τις διακοπές των γιορτών προκειμένου να

⁹¹⁹ Άγνωστο είναι το πώς διαμεσολάβησε την γέννησή του ο πρόωρος θάνατος της αδερφής του μέσα από τα συναισθήματα που αυτό το γεγονός προκάλεσε στους γονείς του. Μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε αναφορικά με τις γονικές αναπαραστάσεις και προσδοκίες που συνόδευαν την γέννησή του και της σχέσης που διαμόρφωσε με τους σημαντικούς άλλους, αντλώντας πληροφορίες από αυτό που στη σχετική βιβλιογραφία οι ειδικοί ονομάζουν «παιδί αντικατάστασης».

επιστρέφει πίσω στην οικογένειά του. Συνεπώς, τα πρώτα χρόνια της ζωής του Αλέξανδρου στο ίδρυμα επισφραγίστηκαν από τα αλληπάλληλα επεισόδια αποχωρισμού και επανένωσης με την μητέρα του, καταδεικνύοντας την ψυχική επιβάρυνση μιας τέτοιας διαδικασίας.

Ο Αλέξανδρος παρομοιάζει την ζωή του στο ίδρυμα με μια συνθήκη «φυλακής», επισημαίνοντας ότι για πολλά χρόνια αισθάνθηκε ότι φυλακίστηκε για ένα έγκλημα το οποίο δεν διέπραξε.⁹²⁰ Η παρομοίωση αυτή καταδεικνύει με τον πιο εύγλωττο τρόπο το ψυχικό καθεστώς μιας συνθήκης εγκλωβισμού, που φαντασιακά ενδεχομένως βιώνεται ως «τιμωρία», απόρροια μιας εγκληματικής πράξης που ποτέ δεν διαπράχθηκε.

I. ΕΝΔΟ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

I.1 Πώς η αναπηρία διαμεσολάβησε τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια

Το ζήτημα της αναπηρίας αποτελούσε θέμα ταμπού στους κόλπους της οικογένειας, αποθαρρύνοντας κάθε ενδεχόμενη πρόθεση του Αλέξανδρου να το αναδείξει στο λόγο. Ως εκ τούτου, ότι αναφορές είχαν γίνει γύρω από το συγκεκριμένο θέμα είχαν χαρακτήρα αποσπασματικό και περιστασιακό («... καλά πάνε και τόσα χρόνια ... κατά καιρούς είχα αφηγήσεις ...»). Η μητέρα, ως ο εναπομείνας γονέας μετά τον θάνατο του πατέρα του, φαίνεται να μην έφερε ποτέ στον Αλέξανδρο μια ολοκληρωμένη αφήγηση αναφορικά με τα πρώτα χρόνια της ζωής του, καθώς η περίοδος εκείνη επισφραγίστηκε από τραυματικά γεγονότα που ξυπνούσαν έντονα και μάλλον ανεπεξέργαστα συναισθήματα στην ίδια. Αποσιωπώντας λοιπόν εκείνη την περίοδο, η μητέρα στερεί από τον γιό της μια πολύτιμη αφήγηση που αφορά στην αναπτυξιακή του πορεία, αρκούμενη σε σποραδικές αναφορές, που δεν είχαν όμως σε καμία περίπτωση τον χαρακτήρα μιας ολοκληρωμένης αφήγησης («... κατ' αρχήν δεν ήταν μια αφήγηση ξέρεις με αρχή μέση, και τέλος, μια ιστορία ένα βράδυ που είπαμε ... ήτανε ... γίνεται κάτι «Α! μικρός ... έκανες αυτό!» ή «Μικρός έκανες το άλλο!» ή σε

⁹²⁰ «Η τέλεια λέξη να περιγράψει αυτό τον τόσο καιρό στο ίδρυμα ... ήταν η λέξη «φυλακή». Δηλαδή όχι ότι βασά ... σε βασανίζονε ή ότι περνάς ... άσχημα αλλά είσαι ... κλεισμένος ... είσαι φυλακισμένος ... η τέλεια λέξη είναι αυτή ... «ήμουν φυλακή» ... μάλιστα τώρα για πλάκα λέω για ένα έγκλημα που δεν έκανα».

*κάποια ερώτησή μου ... αυτό ... δηλαδή περιστασιακά συνέβαινε κάτι και ... έπαιρνα κι ένα κομμάτι ... δεν ήταν σε στυλ αφήγησης «Α! όταν ήσουν μικρός ήτανε ...»).*⁹²¹

Συνεπώς, στη προσπάθειά της η μητέρα να «επουλώσει» τις πληγές της από τα αλλεπάλληλα τραυματικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στη ζωής της, φαίνεται να επιχειρήσει να διαγράψει εκείνα τα «δύσκολα χρόνια» που προηγήθηκαν αλλά και ακολούθησαν το θάνατο του συζύγου της, επιχειρώντας να τα αποσιωπήσει («... *λίγα πράγματα γιατί ... νομίζω η αφήγηση ... αυτής της περιόδου περιλαμβάνει και την άλλη περίοδο που η μάνα μου δεν θα ήθελε να εε σκαλίζει, να θυμάται, τη στεναχωρεί ...*»).

Μιλώντας λοιπόν ο Αλέξανδρος για το επικοινωνιακό έλλειμμα γύρω από το ζήτημα της αναπηρίας του, υποστήριξε ότι υπήρξε αποτέλεσμα ενός βεβαρυμμένου οικογενειακού κλίματος, εξαιτίας των δραματικών γεγονότων που είχαν λάβει χώρα στην ιστορία της οικογένειας, θέτοντας ένα πεπερασμένο όριο αντοχής – ανοχής του οικογενειακού συστήματος. Ως εκ τούτου, αναγνωρίζοντας την δυσκολία της μητέρας του, στο πλαίσιο της συνολικότερης ψυχικής της επιβάρυνσης, ακροπατούσε επιλέγοντας να μην διακινήσει ζητήματα που ενδεχομένως να την αναστάτωναν περισσότερο («... *σ' ένα βαρύ ας το πούμε κλίμα έφτανα ως εκεί που μπορούσα να φτάσω για να πάρω απαντήσεις σε κάποια πράγματα που έχουν συμβεί ...*»). Είναι βέβαια σαφές ότι μέσα από την αναγνώριση της δυσκολίας της μητέρας ο Αλέξανδρος φαίνεται να προβάλλει τις δικές του δυσκολίες, ενώ το ίδιο φαίνεται να πράττει και η μητέρα του, διατηρώντας «σιγή ιχθύος» αναφορικά με θέματα που αναδείκνυαν συμβάντα και καταστάσεις δραματικές.

Μιλώντας για τα γεγονότα εκείνα που η φυσική τάση της οικογένειας ήταν να τα αποσιωπήσει, ο Αλέξανδρος σπεύδει να διευκρινίσει ότι η αναπηρία του δεν αποτελούσε ένα από τα θέματα εκείνα που τύγγχαναν της άρνησης της οικογένειας να αναγνωρίσει, επισημαίνοντας έτσι ότι η αναπηρία του δεν συμπεριλαμβάνεται στο μακρύ κατάλογο των δραματικών εκείνων γεγονότων που στιγμάτισαν την οικογένεια («... *σε κάποια άλλα θέματα έφτανε μέχρι ένα όριο ... μετά δεν μπορούσα να πάω παρά πέρα αλλά δεν έχει σχέση με την αναπηρία αυτό*»). Στόχος της προσπάθειάς του αυτής είναι ενδεχομένως να εξομαλύνει τον όποιο ψυχικό αντίκτυπο επιφέρει η αναπηρία του, τόσο στους γύρω του, όσο και στον ίδιο.

⁹²¹ «Μέσα από τις γλωσσικές ανταλλαγές που υφαινονται μέρα με τη μέρα συγκροτείται το παιδί. Αυτή η λεκτική παρουσία είναι ουσιώδης από τη σύλληψή του μέχρι τα επτά του χρόνια (περίπου), ηλικία κατά την οποία το παιδί έχει κατακτήσει τη συμβολική λειτουργία» (Ντολτό, 1998, σελ. 26).

Είναι γεγονός ότι η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία πυροδοτεί τόσο στους γονείς, όσο και στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον έντονα αμφιθυμικά συναισθήματα, που αναδεικνύονται κι από ανάλογες αντιδράσεις. Οι αντιδράσεις και τα συναισθήματα αυτά περιπλέκονται ακόμα περισσότερο όταν η αναπηρία εντάσσεται ως γεγονός σε μια ακολουθία επώδυνων και τραυματικών γεγονότων, με αποκορύφωμα αυτό της αυτοκτονίας του πατέρα. Στην αφήγηση λοιπόν του Αλέξανδρου διαφαίνεται ότι στο άκουσμα της αναπηρίας του η ευρύτερη οικογένεια φαίνεται να λυγίζει υπό το βάρος ενός τέτοιου αναπάντεχου γεγονότος, ενώ όλη η προσοχή πέφτει στη μητέρα και στο πώς αυτή θα μπορέσει να ανταπεξέλθει ακόμα ένα επιβαρυντικό για την ψυχολογία της γεγονός.

Η περιγραφή της γέννησής του, δια στόματος της θείας του, αναδεικνύει την αναστάτωση που προκάλεσε στην ίδια η είδηση της αναπηρίας του, αφήγηση από την οποία ο Αλέξανδρος επιχειρεί να πάρει απόσταση, δηλώνοντας ότι η ψυχική επιβάρυνση που προκάλεσε στους άλλους η αναπηρία του δεν είναι κάτι που δημιουργεί στον ίδιο στο παρόν μια συνθήκη συναισθηματικής αναστάτωσης («... μόλις γεννήθηκα έφυγε τρέχοντας από το νοσοκομείο απ' τη στεναχώρια της που ... γιατί στην επαρχία έχουν πολύ στενές σχέσεις οικογενειακές και ... τι έπαθε η αδερφή της ... ας το πούμε ξανά ξέρω 'γω κι έφυγε τρέχοντας απ' το νοσοκομείο ...» και παρακάτω «... βέβαια στο πώς είμαι εγώ, στο πώς το είπε, το πώς, δεν με πείραζε ... δεν με πείραζε αυτό εε ν' ακούσω αυτό το πράγμα ...»).

Ενδεχομένως, η ανάγκη του Αλέξανδρου να σπεύσει να αποποιηθεί του όποιου ψυχικού αντίκτυπου ενδεχομένως είχαν τα λόγια της θείας του, σχετικά με την αντίδρασή της στο άκουσμα της γέννησής του και στην ανακοίνωση της αναπηρίας του, καταδεικνύει ακριβώς το αντίθετο.⁹²²

I.2 Η αυτοκτονία του πατέρα.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η αυτοκτονία του πατέρα άφησε πολλά αναπάντητα ερωτήματα στον Αλέξανδρο, καθώς υπήρξε ένα γεγονός που διακινούσε πολύ έντονα συναισθήματα στη μητέρα και στην ευρύτερη οικογένεια, με αποτέλεσμα να συνιστά θέμα – ταμπού («... στον αδερφό μου ... δεν τ' αγγίζει, στη μάνα μου έφτανε πάντα σ' ένα όριο που δεν μπορούσα να ρωτήσω παραπάνω γιατί εεε

⁹²² Η προσπάθεια του Αλέξανδρου να απαρνηθεί του ψυχικού αντίκτυπου της δυσφορίας που προκάλεσε στους γύρω του η είδηση της αναπηρίας αποτελεί συνεπή διαδικασία που συναντάται σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη.

... στενα ... άρχιζαν ... να μην μπορεί ... να θυμηθεί [...] ερωτούσα εε έφτανα μέχρι ένα σημείο ... ούτε αυτή ήξερε ... απλά ναι, ούτε αυτή ήξερε ... ίσως από εεε ... αφηγήσεις της εε όσο μπορούσα να φτάσω που όσο βαθιά μπορούσα να φτάσω γιατί δεν θ έ λ ε ι (δίνει έμφαση) να τα φέρει στο μυαλό αυτά τα πράγματα ζανά ... αφού ήταν τόσο ... τραγικά»).

Ως εκ τούτου, το «πέπλο μυστηρίου» που σκέπασε την αυτοκτονία του πατέρα του έδωσε τον χώρο υποθέσεων και εικασιών σε μια προσπάθεια αποκάλυψης των αιτιολογικών εκείνων παραγόντων που οδήγησαν τον πατέρα σε μια τέτοια απονενοημένη πράξη. Ξετυλίγοντας λοιπόν το χρονικό μιας αυτοκτονίας, ο Αλέξανδρος επιχειρεί να δώσει «φωνή στον πατέρα του» προκειμένου να βρει τις απαντήσεις στα ερωτήματά του («... Δεν ξέρω τι να πω ... αλλά ... το γεγονός ότι έφτανε στα γενέθλιά μου ... μπορεί να 'χει κάποια σχέση, να θεωρούσε υπαίτιο τον εαυτό του; ... Δεν νιώθω ενοχές σιγά γιατί να εεε ...; Δεν φταίω εγώ γι' αυτό (χαμογελάει) αλλά εε ναι ... θα μπορούσε να 'χει σχέση ... ως προς την ... αυτό ... ότι αισθάνεται ότι φταίει; Ότι τι θα γίνω; ... Να στενοχωριέται; Δεν ξέρω τι ...»).

Η αιφνίδια απώλεια του πατέρα, που έλαβε χώρα όταν ο Αλέξανδρος ήταν σε ηλικία τριών ετών, και ενδεχομένως το μέγεθος της ψυχικής επιβάρυνσης ως απόρροια μιας χρόνιας ψυχικής κλιμάκωσης που ώθησε τον πατέρα σε μια τέτοια απονενοημένη πράξη δεν φαίνεται να άφησαν πολλά περιθώρια σύνδεσης με τον γιό του. Εξάλλου, η σχέση αυτή διακόπηκε βίαια σε πολύ πρώιμο στάδιο. Στο έδαφος μιας τέτοιας αναγνώρισης, ο Αλέξανδρος μιλάει για τον πατέρα του κρατώντας μια αποστασιοποιημένη στάση, επικαλούμενος την έλλειψη ψυχικού δεσμού, ως απόρροια μιας συνδιαλλαγής που διήρκησε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα («... πιο παλιά προσπαθούσα να βρω γιατί αυτοκτόνησε ο πατέρας μου ας το πούμε ... χωρίς να 'μαι τόσο ... τέλος πάντων, όχι τόσο δεμένος δεν τον θυμάμαι πολύ οπότε ήταν λίγο πιο ... ναι μεν προσωπική ιστορία ναι μεν με στεναχωρούσε αλλά ήταν και λίγο πιο απόμακρα αφού δεν τον θυμάμαι τόσο πολύ ... το ερευνούσα λίγο πιο εε ... πιο ... ψυχρά ας το πω; Ή όσο περνούσαν τα χρόνια μπορώ να τ' α γ γ ί ζ ω (δίνει έμφαση) ... άνετα αυτό το θέμα ...»).

Εν απουσία ενός διαθέσιμου περιβάλλοντος που να δύναται να απαντήσει στα ερωτήματά του, ο Αλέξανδρος επιχειρεί να νοηματοδοτήσει ο ίδιος την απόφαση του πατέρα του να δώσει τέλος στη ζωή του. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτών των

νοηματοδοτήσεων, μοιραία έρχεται αντιμέτωπος με την ενδεχόμενη επιρροή που μπορεί να άσκησε στην απόφαση αυτή του πατέρα το γεγονός της αναπηρίας του, επιβαρύνοντας έτσι περαιτέρω έναν ήδη εύθραυστο ψυχισμό. Ερμηνεύοντας μια σειρά γεγονότων, ο Αλέξανδρος αποδίδει στην αυτοκτονία του πατέρα του έναν επετειακό χαρακτήρα, καθώς συνέβη ανήμερα της 28^{ης} Οκτωβρίου (με ότι αυτό μπορεί να σηματοδοτεί) και μια 'μέρα πριν την ημερομηνία γενεθλίων του γιού του. Αυτά τα δύο γεγονότα φαίνεται να διαμόρφωσαν το φαντασιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο ο Αλέξανδρος επιχείρησε να ξεδιπλώσει το χρονικό της αυτοκτονίας του πατέρα του, προβαίνοντας παράλληλα σε ανάλογες νοηματοδοτήσεις («... εγώ έχω 29 Οκτώβρη τα γενέθλιά μου ... αυτοκτόνησε 28 Οκτωβρίου ... οπότε λέω «Ρε γαμ ...» όχι ρε γαμώτο αλλά ... ε τότε συμπλήρωσα τα 3 μου χρόνια αλλά εκείνη η μέρα είναι η μέρα ... ηρώων ...αν θα μπορούσα να το πω έτσι δηλαδή ... προσπαθώντας να βρω γιατί άραγε λέω θα μπορούσε να το θεωρήσει ότι εε ... «Θα το κάνω τώρα μια μέρα ηρωική που πρέπει να δείξει θάρρος κανείς ... να ... να κάνω ...» τι; ... Δεν ξέρω» και παρακάτω «... αλλά ... το γεγονός ότι έφτανε στα γενέθλιά μου ... μπορεί να 'χει κάποια σχέση, να θεωρούσε υπαίτιο τον εαυτό του; ...»).

Απέναντι στο πλαίσιο ερμηνείας που δημιουργεί η επισήμανση ότι ο πατέρας του έβαλε τέλος στη ζωή του μια μέρα πριν τη γενέθλια ημέρα του γιού του, ο Αλέξανδρος φαίνεται να φέρει ένα βάρος ενοχής, όπως αυτό καταδεικνύεται στην ανάγκη του να δηλώσει στην αφήγησή του ότι δεν είναι «ένοχος», επισημαίνοντας έτσι το συναισθηματικό πεδίο που διαμορφώνει μια τέτοια νοηματοδότηση. Εξάλλου, σε άλλο σημείο της αφήγησής του παραδέχεται ότι μέχρι κάποια ηλικία έτεινε να κατηγορεί τον εαυτό του, αναλαμβάνοντας την ευθύνη για μια σειρά τραυματικών γεγονότων που βίωσαν τα μέλη της οικογένειάς του, μεταξύ αυτών και της αυτοκτονίας του πατέρα του («...εε ... έβαζα αυτό το κακό που έτυχε π.χ. ... τον πατέρα μου που είμαι εκεί ... έβαζα, έβαζα, έβαζα μέχρι κι ένα κοτοπουλάκι που σκοτώθηκε κατά λάθος από αιτία μου ξέρω 'γω ... ήταν λίγο σαν να το 'κανα επίτηδες δεν ξέρω γιατί ...»)

(Συνεντευκτής: Κατηγορούσες για όλα τον εαυτό σου.

ΑΙΕ: Ναι και προσπ, προσπαθούσα να τον κατηγορήσω γιατί ... για να στεναχωρηθώ για να ξεσπάσω δεν ξέρω γιατί ... ναι ...»).

I.3 Πώς διαμεσολαβεί η μητέρα την πατρική αναπαράσταση

Στις λιγοστές αναφορές της μητέρας σχετικά με τον σύζυγό της, περιγράφει έναν άνθρωπο που φλερτάρει με την ιδέα να βάλει τέλος στη ζωή του πολύ πριν παντρευτεί και κάνει παιδιά, παρουσιάζοντας έτσι με τρόπο έκδηλο την ψυχική του επιβάρυνση («... *Ναι ... από πριν έλεγε ότι «Α! θα πάω να ...» ναι ... «να αυτοκτονήσω ή να ... θα ... φύγω, θα πάω ... αλλού!» ... τι έχω καταλήξει; Ότι ίσως κουβαλούσε από πριν από την οικογένειά του προβλήματα ...» και παρακάτω «Πριν έχει παιδιά ναι ... ξεκινούσε με προβλήματα στην οικογένειά του οπότε ... κάθε πρόβλημα που ερχόταν ήταν επιβαρυντικό ...»).*

Σύμφωνα με την αφήγηση του Αλέξανδρου, η «φυσική» απώλεια του πατέρα, συνοδεύτηκε και με την «συμβολική», καθώς μετά από το γεγονός της αυτοκτονίας του χάθηκε κάθε αναφορά στο πρόσωπό του, πέραν κάποιων περιστασιακών περιγραφών που αφορούσαν κυρίως στη πρόθεση της μητέρας να δώσει το στίγμα ότι «υπήρξε πατέρας», παρά να μιλήσει γι' αυτόν μέσα από το βίωμα της κοινής τους πορείας. Η στάση αυτή της μητέρας, πέραν της ψυχικής επιβάρυνσης που επέφερε στην ίδια η απώλεια του συζύγου της, δηλώνει ενδεχομένως κάτι και για την μεταξύ τους σχέση. Ένας πατέρας που μετά τον θάνατό του «εξαφανίζεται» από τον λόγο της μητέρας, καταδεικνύει ενδεχομένως την αίσθησή της ότι «δεν υπήρξε».⁹²³ Στο πλαίσιο αυτής της συνειρμικής ακολουθίας δύναται να δημιουργηθεί το ερώτημα που αφορά στο κατά πόσον υπήρχε πατέρας ακόμα κι όταν αυτός ήταν εν ζωή.

Η μητέρα αφηγείται στο γιό της την αντίδραση του πατέρα του στο άκουσμα της αναπηρίας του, την στιγμή της γέννησής του. Σύμφωνα με την μητέρα, πρόθεση του πατέρα μετά από αυτή την πληροφόρηση ήταν να πάρει το βρέφος και να το «σκοτώσει», οργανώνοντας μια από κοινού αυτοκτονία. Συνεπώς, η μητέρα περιγράφει ένα πατέρα εν δυνάμει «παιδοκτόνο», στο έδαφος των ψυχικών δυσκολιών του οποίου η αναπηρία του γιού του έθετε ένα ανυπέρβλητο βάρος, δύσκολα διαχειρίσιμο («... ναι κάτι άλλο σημαντικό εεε ... κι αυτό πρόσφατα σχετικά ... ότι ... είναι τόσο λίγο εε σαφές που δεν ξέρω αν εγώ το έφτιαξα (γελάει) ... στην τελική ανάλυση ή αν μου το είπε έτσι ακριβώς αλλά ότι όταν γεννήθηκα ότι ήθελε να με πάρει

⁹²³ Είναι αυτό που υποστηρίζουν πολλοί ψυχαναλυτές, μεταξύ αυτών και η Ντολτό, ότι «ο πατέρας δεν υπάρχει παρά μόνο αν η μητέρα θεωρεί ότι υπάρχει στα πρώτα χρόνια ζωής του βρέφους» (Ντολτό, σελ. 54).

εμένα μέσα σ' ένα αμάξι [...] ... και ήθελε νομίζω να πάμε στο αμάξι και να πέσουμε κι οι δύο με το αμάξι κάπου. [...] Μου είπε η μάνα μου ότι ήθελε ο πατέρας μου ...»).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ενώ, σύμφωνα πάντα με την αφήγησή του Αλέξανδρου, η μητέρα δυσκολεύεται ιδιαίτερα να διαχειριστεί τα συναισθήματα που πυροδοτούν οι αναμνήσεις από ένα τραυματικό και επώδυνο μακρινό παρελθόν, τελικά επιλέγει να μοιραστεί με τον γιό της ένα τέτοιο γεγονός, που αφορά στη πρόθεση του πατέρα να βάλει τέλος στη ζωή του γιού του αλλά και την δική του, λυγίζοντας υπό το ψυχικό βάρος του ακούσματος της αναπηρίας του Αλέξανδρου. Συνεπώς, με την στάση της αυτή η μητέρα ενδεχομένως προβάλλει στον σύζυγό της τις δικές της ψυχικές δυσκολίες και την δική της επιθετικότητα απέναντι σε ένα βρέφος που διέψευσε τις γονικές προσδοκίες.

Απέναντι σε μια τέτοια αφήγηση, ο Αλέξανδρος σαφώς κι επιχειρεί να πάρει αποστάσεις, είτε αμφισβητώντας την, είτε απωθώντας την επικαλούμενος μια ενδεχόμενη δική του διαστρέβλωση στο έδαφος μιας μη σαφώς προσδιορισμένης ανάμνησης (**Συνεντευκτής:** *αλλά εσύ δεν είσαι απόλυτα σίγουρος γι' αυτή την αφήγηση αν είναι ακριβώς έτσι;*

ΑΛΕ: *Όχι, μου φαίνεται λίγο εεε ... κάπως μακρινή ... αλλά δεν μπορώ να το βγάλω απ' το μυαλό μου άρα ότι εεε ... ότι εεε δεν θυμάμαι καλά; Ίσως πάει καιρός που το είπε; Ναι ... αλλά κάτι τέτοιο θυμάμαι ...»).*

Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνειρμική ακολουθία του Αλέξανδρου, όπου μετά την αφήγηση της μητέρας του σχετικά με την αντίδραση του πατέρα του, όταν αυτός ενημερώθηκε για την αναπηρία του, σπεύδει να επικαλεστεί την πατρική πρόθεση να τον «εξασφαλίσει» μέσα από τον θάνατό του. Με άλλα λόγια, ο Αλέξανδρος επικαλείται την πρόθεση του πατέρα του να πραγματοποιήσει μια ασφάλεια ζωής, έτσι ώστε στο ενδεχόμενο που πέθαινε (όπως κι έγινε) να εξασφάλιζε οικονομικά την οικογένειά του δίνοντάς τους το δικαίωμα να διεκδικήσουν από την ασφαλιστική εταιρεία ένα σεβαστό χρηματικό ποσό («... ν' ασφαλιστεί, να κάνει ασφάλεια ζωής ... οπότε πεθαίνοντας ίσως ... να περνάγαμε εμείς καλά ... να αναπληρώσει ίσως ... ερμηνείες κάνω τώρα ... τα προβλήματα που έφερε στην οικογένειά του δεν ξέρω (χαμηλώνει τον τόνο της φωνής του) ...»).

Συνεπώς, ο Αλέξανδρος επιχειρεί να αντιστρέψει την αναπαράσταση που φέρει η μητέρα για τον πατέρα του, όταν τον παρουσιάζει ως έναν εν δυνάμει «παιδοκτόνο», αναγνωρίζοντάς την πατρική μέριμνα η οποία εκφράζεται με τρόπο οξύμωρο μέσα από την πατρική απώλεια.

1.4 «Έγκλημα και τιμωρία»: Ο εγκλεισμός για ένα μη διαπραχθέν έγκλημα. Μιλώντας για την απόφαση της μητέρας να εισαχθεί στο ίδρυμα.

Καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησής του είναι εμφανής η πρόθεση του Αλέξανδρου να προστατεύσει την μητέρα του, αποποιούμενος έτσι κάθε πρόθεσή του να αξιολογήσει τις επιλογές της, αναγνωρίζοντας ενδεχομένως σφάλματα, αστοχίες ή παραλείψεις (*Συνεντευκτής: Οπότε λοιπόν σε ηλικία 4 χρόνων εσύ φεύγεις κι ο αδερφός σου μένει πίσω μαζί με τη μητέρα σου;*

ΑΛΕ: Όχι, αφού η μητέρα μου ήτανε αυτή που θα με πήγαινε ... όχι ... με εε πήγε στα νοσοκομεία, στο ίδρυμα κι έφυγε να προσέξει και εε το άλλο παιδί ...»).

Για παράδειγμα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ο Αλέξανδρος περιγράφει την εισαγωγή του στο ίδρυμα, αφήνοντας να εννοηθεί ότι υπήρξε αποτέλεσμα όχι συνειδητής απόφασης της μητέρας του, αλλά ενός ακούσιου λάθους της που τελικά ανέτρεψε τον ρου των γεγονότων. Συγκεκριμένα, ο Αλέξανδρος αποδίδει την εισαγωγή του στο ίδρυμα στο λάθος της μητέρας του να επισκεφτεί τον σωστό γιατρό. Όπως περιγράφει ο ίδιος, πηγαίνοντας μαζί με την μητέρα του να τον δει ένας γιατρός, εκείνη μπερδεύτηκε και πήρε λάθος λεωφορείο με αποτέλεσμα να βρεθούν σε άλλο νοσοκομείο από εκείνο όπου είχε το προγραμματισμένο ιατρικό ραντεβού. Ως εκ τούτου, το ιατρικό ραντεβού πραγματοποιήθηκε με άλλον γιατρό, ο οποίος και πρότεινε να εισαχθεί ο Αλέξανδρος στο ίδρυμα. Από την αφήγηση αυτή γίνεται εμφανές ότι το φαντασιακό υπόβαθρο αυτού του γεγονότος, τείνει να καταδεικνύει την προσπάθεια του Αλέξανδρου να εξαλείψει κάθε πρόθεση της μητέρας του να εισαχθεί σε ίδρυμα, καθώς το ζήτημα τέθηκε μέσα σε μια συγκυρία γεγονότων όπου η μητέρα φαίνεται να μην προβάλλει καμία πρωτοβουλία, αλλά παθητικά να αποδέχεται την πρόταση ενός γιατρού («... εε η αλήθεια είναι ότι πήγαινε να με δει ένας γιατρός ... πήρε λάθος λεωφορείο και βρέθηκε σ' ένα άλλο νοσοκομείο ... εκεί της προτείνανε ... δεν είχε σκοπό κάτι τέτοιο, να με άφηνε ... στο ίδρυμα γιατί κι αυτοί λέει θα με προσέχανε να με βοηθήσουν όσο μπορούνε κι ότι είχε και ειδικό σχολείο για να εεε τα πάω καλά στη ζωή μου»).

Από τον παραπάνω τρόπο λοιπόν με τον οποίο αφηγείται την «ακούσια επιλογή» της μητέρας του να εισαχθεί στο ίδρυμα, ο Αλέξανδρος φαίνεται να επιχειρεί να την προστατεύσει από την επιθετικότητα διατηρώντας ενδεχομένως έτσι ζωντανή την σχέση μαζί της.⁹²⁴

Εξάλλου, από την αφήγηση του Αλέξανδρου αναδεικνύονται σε διάφορα σημεία οι διαρκείς προσπάθειες της μητέρας να αιτιολογήσει την επιλογή της να διαμείνει ο γιός της στο ίδρυμα, στο έδαφος των περιορισμένων ευκαιριών και δυνατοτήτων που θα του παρέχονταν αν διέμενε στον τόπο κατοικίας της οικογένειας. Επρόκειτο για μια επιλογή δύσκολη, αλλά συνειδητή, στο έδαφος αξιολόγησης των παραγόντων εκείνων που θεωρούσε η ίδια ότι θα λειτουργούσαν ευνοϊκότερα για την καλύτερη πορεία του παιδιού της («... ενοχικά ίσως η μάνα μου λέει ... γιατί ακόμα και τώρα έχει ενοχές που το 'κανε αυτό ότι «Τι να σ' άφηνα στο χωριό ... να βόσκεις (χαμογελάει) ... να ήσουν με τα ζωάκια ας το πούμε ... κάτι έπρεπε να κάνεις ...»). Συνεπώς, τα σενάρια του Αλέξανδρου που αφήνουν να εννοηθεί ότι η μητέρα του είτε παραπλανήθηκε, είτε βρέθηκε στον λάθος τόπο την λάθος στιγμή, φαίνεται να αποτελούν δικές του φαντασιακές κατασκευές, που πρόθεση έχουν να απαλείψουν κάθε δική της ευθύνη αναφορικά μ' αυτόν τον τραυματικό αποχωρισμό (**Συνεντευκτής:** *Υπήρχαν περίοδοι που της επέρριπτες ευθύνες για την επιλογή της να πας στο ίδρυμα;*

ΑΙΕ: *Όχι ... όχι γιατί εεε ήταν τόσο η σχέση ρε παιδί μου ... αγάπη του ενός και του άλλου και ... να περιμένω πώς και πώς να γυρίσω και ... όχι ... όχι ...» και παρακάτω «... κατηγορούσε αυτή τον εαυτό της ... εεε γι' αυτή την επιλογή εγώ όχι ... δεν μπορούσα, δεν ήθελα, δεν ... δεν θα μπορούσα να το κάνω αυτό ...»).*

Εξάλλου, σε μια εκ των υστέρων αποτίμηση της επιλογής αυτής, ο Αλέξανδρος έρχεται να δικαιώσει την απόφαση της μητέρας του να εισαχθεί στο ίδρυμα, επισημαίνοντας ότι η ενδεχόμενη παραμονή του στο τόπο κατοικίας της οικογένειας θα του στερούσε τη δυνατότητα να εξελιχθεί όπως εξελίχθηκε, καθηλώνοντάς τον σ' ένα πολύ πρώιμο αναπτυξιακό στάδιο («... απ' το να 'μενα στο χωριό και να ήμουνα σαν ζωάκι ...»).

⁹²⁴ (βλ. παρακάτω «1.6 Η σχέση με την μητέρα του. Αναπαριστώντας την σχέση αυτή»)

I.5 Ένας επώδυνος αποχωρισμός.

Η απόφαση της μητέρας του να εισαχθεί ο γιός της στο ίδρυμα, στο έδαφος αξιολόγησης ότι θα του προσφέρονταν περισσότερες δυνατότητες και εναλλακτικές επιλογές, σηματοδότησε έναν επώδυνο αποχωρισμό για εκείνον, τον οποίο και περιγράφει στην αφήγησή του με μελανά χρώματα («... οπότε ήταν για πόσα χρόνια ένας εε αποχωρισμός και μία προσδοκία να 'ρθει [...] ένας τραγικός αποχωρισμός και μία τέτοια να έρθει εεε ο καιρός που θα ξαναφύγω ... να μετρώ τις μέρες να ξαναπάω ... ναι ...»).

Βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι, η «ακούσια» απόφαση της μητέρας να εισαχθεί ο γιός της στο ίδρυμα, όπως υποστηρίζει στην αφήγησή του ο Αλέξανδρος, καταδεικνύει έναν αποχωρισμό που δεν ήταν σαφώς προετοιμασμένος και για τις δύο πλευρές.

Στην εφηβεία πια, ο Αλέξανδρος φαίνεται να έχει αποσύρει κάθε αίτημα επιστροφής στη πατρική του εστία, εμμένοντας στην απόφασή του να παραμείνει στο ίδρυμα, δεδομένου ενδεχομένως του γεγονότος ότι, μετά τα τόσα χρόνια διαμονής εκεί, αυτός ήταν ο πιο οικείος χώρος για τον ίδιο («... αν σκεφτείς ότι όλη την παιδική μου ηλικία ήθελα να 'μαι σπίτι μου ε απ' τα 13 και μετά έλεγα «Μμμ μήπως δεν είναι και τόσο άσχημα;» ή «Πώς περνάνε εδώ άραγε τις διακοπές; Περνάνε καλά; Έχουν γιορτές πανηγύρια;» ή «Ε εντάξει δεν με πειράζει και τόσο να μην πάω σπίτι μου!» Ε κι απ' τα 16 άρχισα να κόβω και να μην θέλω τόσο πολύ γιατί μ' ενδιέφεραν κι άλλα πράγματα κι όχι ... να 'χω την ανάγκη ... της οικογένειας ...»).

I.6 Η σχέση με την μητέρα του. Αναπαριστώντας την σχέση αυτή.

Ο Αλέξανδρος φαίνεται διαρκώς στην αφήγησή του να προστατεύει στο λόγο την μητέρα του, αρνούμενος κάθε συμπεριφορά της που δύναται να καταδείξει την ψυχική της δυσκολία να διαχειριστεί την αναπηρία του («Είμαστε καλά, είμαστε αγαπημένοι κανένα πρόβλημα»). Ως εκ τούτου, δεν φέρνει καμία ανάμνηση για το πώς στάθηκε η μητέρα του τα πρώτα χρόνια της ζωής του απέναντι στην αναπηρία του, καθώς και για το πώς αυτό το γεγονός διαμεσολάβησε την σχέση μαζί της. Με άλλα λόγια, η δυσκολία της μητέρας να διαχειριστεί ψυχικά τα συναισθήματα που πυροδοτεί η ανάκληση αναμνήσεων από μια περίοδο τραυματική αναχαιτίζει κάθε ενδεχόμενη βούληση του Αλέξανδρου να ακούσει μια τέτοια αφήγηση. Ο ίδιος ισχυρίζεται ότι πρόθεσή του είναι να μην στεναχωρήσει την μητέρα του, ζητώντας

της να ανατρέξει πίσω στο χρόνο και να φέρει μια ανάμνηση για εκείνον από μια περίοδο δύσκολη, εξαιτίας του τραυματικού γεγονότος που αφορά στην αυτοκτονία του πατέρα του. Στη πραγματικότητα όμως, η αναστολή ενός τέτοιου αιτήματος ενέχει και την πρόθεσή του να «προστατεύσει» και τον ίδιο του τον εαυτό, από το να ακούσει ενδεχομένως πράγματα που θα τον δυσκόλευαν, ικανά να φέρουν τριγμούς στη σχέση. Συνεπώς, ο Αλέξανδρος ενδεχομένως προβάλλει στη δυσκολία της μητέρας του να ανακαλέσει μνήμες από το μακρινό παρελθόν την δική του δυσκολία να έρθει αντιμέτωπος μ' ένα παρελθόν βαρύ και ανεπεξέργαστο («... *τώρα σε σχέση με τη μάνα μου σε σχέση μ' αυτό όχι ... αυτό που θυμάμαι μεγάλη αγάπη και μεγάλη έγνοια και μεγάλο εεε ... τέτοιο ... αλλά όχι κάτι που να περιγράψει ... νομίζω ότι αυτά πάντα όταν τα άγγιζα εε στεναχωρούσαν και δεν πηγαίναμε σ' αυτά τόσο ... και ...*»).

Από τα παραπάνω λοιπόν συνάγεται ότι η σχέση που διατηρεί ο Αλέξανδρος με την μητέρα του δεν επιδέχεται αμφισβήτησης, καθώς δεν φαίνεται να αντέχει μάλλον τέτοιους κραδασμούς.

Η σύγκρουση με τη μητέρα του έρχεται πολύ αργότερα, στην εφηβεία, όπου με έρεισμα την «κατοχύρωση» της αυτονομίας του, ο Αλέξανδρος υπεραμύνεται των δυνατοτήτων του και της επάρκειάς του έναντι μιας μητέρας που υιοθετώντας μια υπερπροστατευτική συμπεριφορά απέναντί του, αισθάνεται ότι δύναται να ανακόψει την πορεία εξέλιξής του «πισωγυρίζοντάς» τον («... *ναι το συζητάω ... υπάρχει σύγκρουση με τη μάνα μου σε κάποια πράγματα ...*

Συνεντευκτής: Δηλαδή;

ΑΙΕ: *να διεκδικήσω την αυτονομία μου ...*» και παρακάτω «... *πήγαινα πίσω ... στο χωριό μου γιατί αυτό νομίζω με πισωγύριζε (παύση) στο να εξελιχθώ ας το πω έτσι*»).

Ωστόσο στο έδαφος κάποιων αιτιάσεων, που ως ένα βαθμό μπορεί να ενέχουν και προσχηματικό χαρακτήρα, ο Αλέξανδρος ενδεχομένως διαμορφώνει μια συνθήκη όπου δύναται να απευθύνει στη μητέρα του, με τρόπο συγκεκριμένο, ένα θυμό που δεν αφορά στο εδώ και στο τώρα, αλλά έρχεται από το μακρινό παρελθόν. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας ανάγνωσης ενδεικτικό είναι το πώς διαμορφώνεται το περιεχόμενο του λόγου αυτής της σύγκρουσης, με τον Αλέξανδρο διαρκώς να επισημαίνει στην μητέρα του ότι «*δεν τον έζησε ...*» θέλοντας έτσι ενδεχομένως να

τονίζει ότι, στο έδαφος της μακρόχρονης απουσίας του, η μητέρα δεν κατάφερε να αναγνωρίσει τα στοιχεία εκείνα της ανάπτυξής του που τον καθιστούν πλέον αυτόνομο και ανεξάρτητο («... γι' αυτήν εε ίσως που ποτέ δεν μ' έζησε όσο θα 'θελε ...» και παρακάτω «... πόσο μάλλον αφού έχω πρόβλημα και δεν μ' έζησε ...»). Συνεπώς, επισημαίνοντας διαρκώς την απουσία της μητέρας του από το «μεγάλωμά» του, ο Αλέξανδρος φαίνεται να τείνει να υπογραμμίζει το κενό που άφησε αυτή η απουσία στη μεταξύ τους σχέση.

Εν κατακλείδι, λοιπόν θα λέγαμε ότι, μιλώντας ο Αλέξανδρος για την σχέση με την μητέρα του υποστηρίζει ότι την χαρακτηρίζει η υπερπροστασία, στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών του εξαιτίας της αναπηρίας του, ενώ χρωματίζεται και από την μακρόχρονη απουσία του στο ίδρυμα, που φαίνεται να έχει δημιουργήσει μια συνθήκη «στέρησης» του ενός από τον άλλον, γεγονός που ενδεχομένως επιχειρείται να αντισταθμιστεί μέσα από μια τάση υπέρ-αναπλήρωσης, όπως αυτή αναγνωρίζεται στην άνευ όρων διαθεσιμότητα της μητέρας του («... μία υπερπροστατευτικότητα, μία μεγάλη αγάπη εεε ... και εεε μία μεγάλη έγνοια συνεχώς ... και μια έλλειψη που δεν με είχε ... σαν το παιδί της ξέρω 'γω ... κι εγώ δεν την είχα εεε δίπλα ... έτσι ...»).

II. ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΜΙΑΣ ΔΥΣΑΡΕΣΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ο Αλέξανδρος μιλάει καθαρά για τον τρόπο που διαχειρίζεται τα γεγονότα και τις καταστάσεις εκείνες που δύνανται να τον αποσταθεροποιήσουν ψυχικά. Όπως αναφέρει, περιγράφοντας τον ψυχικό μηχανισμό που χρησιμοποιεί όταν λαμβάνουν χώρα δυσάρεστα γεγονότα, δεν μένει στο περιεχόμενο αυτών, αλλά προσκολλάται στο συμπέρασμα που εξάγει ο ίδιος, ξεχνώντας έτσι αυτά που έχουν συμβεί. Μ' αυτό τον τρόπο προφυλάσσει τον εαυτό του από την αναβίωση ενός τραυματικού γεγονότος, τροποποιώντας το έτσι ώστε να είναι ψυχικά διαχειρίσιμο και απωθώντας αυτό καθ' αυτό το πραγματικό τραυματικό γεγονός («... να στο πω αλλιώς ... κάποιες φορές συμβαίνουν πράγματα στη ζωή, βγάζω ένα συμπέρασμα γι' αυτό, ξεχνάω αυτά που έχουν συμβεί και θυμάμαι το συμπέρασμα, μπορεί αν κάτσω να το σκεφτώ λίγο να το αναλύσω πιο πολύ να θυμηθώ γιατί έβγαλα αυτό το συμπέρασμα ... θυμάμαι το συμπέρασμα όμως ...»).

Π.1 Η φαντασίωση διέξοδος σε μια επώδυνη πραγματικότητα: Διερευνώντας τα αίτια της αναπηρίας του και αναδεικνύοντας το φαντασιακό υπόβαθρο αυτών των αιτιολογικών υποθέσεων.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο Αλέξανδρος γεννήθηκε με αρθρογρίπωση, μια ασθένεια στις αρθρώσεις που θέτει περιορισμούς στη καθημερινότητά του («*Ναι ναι ... εεε ... όχι εε έτσι γεννήθηκα αλλά ... αρθρογρίπωση λέγεται ...*» και παρακάτω «*... αυτό είναι μια αγκύλωση των αρθρώσεων ... αυτή η αναπηρία ... των αρθρώσεων και κυρίως των άκρων ...*»).

Ο Αλέξανδρος φαίνεται να αποφεύγει να σταθεί στην αφήγησή του στους αιτιολογικούς εκείνους παράγοντες που προκάλεσαν ή τουλάχιστον συνέβαλαν δραστικά στην πρόκληση της αναπηρίας του, επικαλούμενος την αδυναμία του να ανακαλέσει στην μνήμη του όλα εκείνα τα ενδεχόμενα, επιστημονικά και μη, που κατά καιρούς έχει ακούσει («*Εεε ... τα 'χω ξεχάσει ... όχι τα 'χω ξεχάσει, θυμάμαι δύο περιπτώσεις ...*»).

Επίσης, αναφέρει ότι μια τέτοια αναζήτηση ουδέποτε υπήρξε πρωταρχικό αίτημα του ίδιου, επισημαίνοντας ότι αυτό που τον «στοίχειωνε» δεν ήταν η ανεύρεση των αιτιολογικών εκείνων παραγόντων που οδήγησαν στη πρόκληση της αναπηρίας του, αλλά το «γιατί» αναφορικά με τους περιορισμούς που επέβαλλε η αναπηρία στη καθημερινότητά του («*... γιατί η αλήθεια είναι ότι δεν έψαχνα τόσο πολύ το γιατί έγινε έτσι όσο περισσότερο το γιατί να 'χω τις συνέπειες ... της αναπηρίας ... όχι την αιτία αλλά εε γιατί μ' εμποδίζει σ' αυτά που μ' εμποδίζει*»).

Εμμένοντας περισσότερο στη διερεύνηση των αιτιών πρόκλησης της αναπηρίας του, ο Αλέξανδρος αναφέρει ότι, μέσα στη συνολικότερη προσπάθεια της οικογένειας να ερμηνεύσει το γεγονός αυτό, η μητέρα του τείνει να ενοχοποιείται, υποστηρίζοντας ότι προκάλεσε ακουσίως την αναπηρία του γιού της, παίρνοντας ένα φαρμακευτικό σκεύασμα το πρώτο τρίμηνο της εγκυμοσύνης της προκειμένου να καταπραΰνει τα σωματικά συμπτώματα μιας ίωσης («*... θυμάμαι κάποια στιγμή τη μάνα μου να εε στενοχωριέται ίσως και να κλαίει κατηγορώντας ότι εε ... κατηγορώντας; Λέγοντας ότι είχε πάρει κάποιο φάρμακο που δεν έπρεπε ... δεν ενδεικνύοταν πριν τους τρεις μήνες αν θυμάμαι καλά για τη γρίπη για κάτι που είχε κολλήσει κρύωμα*»).

Οι αιτιάσεις αυτές της μητέρας, που λαμβάνουν χώρα εν απουσία επιστημονικών στοιχείων που να απαντούν με σαφήνεια στα αίτια πρόκλησης της αναπηρίας, καταδεικνύει την πρόθεση των ανθρώπων να ερμηνεύσουν την αναπηρία, νοσηματοδοτώντας την γενεσιουργό συνθήκη αυτής, επιστρατεύοντας το φαντασιακό («*... ίσως είναι το δικό*

της κομμάτι για να βρει μια εξήγηση να εε ... για να εε ... όχι για να νιώσει ενοχές, πώς να το πω; [...] να το αποδώσει να εεε»).

Ο ρόλος της φαντασίωσης σε μια συνθήκη απειλητική, τρομακτική, αγχογόνα διαμορφώνει το πλαίσιο διεξόδου από μια σκληρή πραγματικότητα. Μια τέτοια επένδυση στη φαντασία αποτελεί για τον Αλέξανδρο μέσο επιβίωσης, σε μια προσπάθεια νοσηματοδότησης της ίδιας του της ύπαρξης (**Συνεντευκτής:** *Σαν να διοχετεύεις όλη την ...*

ΑΛΕ: *Ναι ...*

Συνεντευκτής: *επένδυση στη ... στη φαντασία ...*

ΑΛΕ: *στη φαντασία γιατί εεε ... νομίζω ότι έτσι εε μπορούσα να εε ... να επιβιώνω αν θα μπορούσα να το πω έτσι, όντας φυλακισμένος ... παλιότερα»).*

Ο Αλέξανδρος λοιπόν πολύ συχνά στη ζωή του επικαλείται την φαντασιακή διεργασία μιας επώδυνης πραγματικότητας. Μιλώντας για την ικανότητά του αυτή, υποστηρίζει ότι, όπως ένα μαργαριτάρι δημιουργείται από κάτι τόσο ασήμαντο όπως ένας κόκκος άμμου, έτσι κι εκείνος δύναται να δημιουργήσει από κάτι ελάχιστο μια πλούσια φαντασιακή διεργασία. Η δύσκολη καθημερινότητα στο ίδρυμα αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος ανάδειξης μιας φαντασιακής διεργασίας, δίνοντάς έτσι στον Αλέξανδρο την δυνατότητα να «ταξιδέψει» πέραν μιας περιοριστικής πραγματικότητας, διευρύνοντας μ' αυτόν τον τρόπο τα στενά χωροταξικά όρια του ιδρύματος και προσδίδοντάς τους μια άλλη προοπτική. Έτσι, μέσω της ονειροπόλησης ο Αλέξανδρος έμαθε να δραπετεύει από μια συνθήκη περιορισμού και στέρησης («... μέχρι τότε ... ήμουν «Θέλω αυτό!» ... αλλά ήμουν στη φαντασία μου ... δεν μπορούσα να το έχω ... άντε έχω κάποιες επαφές περιορισμένες και μετά ... να πιάνω αυτό το μικρό γεγονός και να πλάθω ιστορίες ...»).

Συνεπώς, καθ' όλη την διάρκεια της παιδικής ηλικίας και στις αρχές της εφηβείας ο Αλέξανδρος φαίνεται να αναμετράται διαρκώς με μια πραγματικότητα που του θέτει έναν αδιαμφισβήτητο περιορισμό, τον οποίο και επιχειρεί να αντιπαρέλθει επιστρατεύοντας την φαντασίωση. Για παράδειγμα, στην αφήγησή του ο Αλέξανδρος φέρνει την πρόθεσή του να επινοήσει ένα φαντασιακό σενάριο, σε μια προσπάθεια να ανακουφίσει το άγχος ευνουχισμού που εγείρει η πραγματικότητα, «θεραπεύοντας» την αναπηρία του. Απέναντι λοιπόν σε μια πραγματικότητα που περιορίζει

(περιορισμός που εγγράφεται στο σώμα του), ο Αλέξανδρος βρίσκει καταφύγιο στη φαντασίωση μένοντας έτσι για πολλά χρόνια απαγκιστρωμένος στην ελπίδα ότι θα γίνει ένα θαύμα και θα αναστρέψει την κατάσταση, εξομαλύνοντας τον περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία (*«Όχι ... προς το παρόν ... ίσως παλιότερα ... να έψαχνα ... ναι ... ίσως να έψαχνα λίγο ... πε ... περισσότερο φαντασιακά; Περισσότερο ... μέσω των θαυμάτων, όχι πιο επιστημονικά ... όχι για να εε ... εγκυκλοπαιδικά να δω από πού ήρθε αλλά για να το αλλάξω ... σαφώς όταν ... μικρότερος το μόνο που ήθελα ήταν να το αλλάξω ... όπως γινότανε ... θαύμα λεγόταν αυτό; Όσο μπορούσα να πιστεύω που δεν πίστευα πραγματικά ... θαύμα ... εεε ότι μπορούσα για να το αλλάξω ...»*).

Η επίκληση λοιπόν ενός θαύματος που θα τον απαλλάξει από μια δεινή πραγματικότητα δίνει χώρο στην ανάδειξη μιας φαντασιακής λειτουργίας και στην αναζήτηση μιας ανώτερης δύναμης που δύναται να παρεμβληθεί με τρόπο ανεξήγητο στο πραγματικό (*«Παράδοση ξέρεις χριστιανική στην οικογένεια ... Χριστός και ιστορίες ... οπότε εε λέω «Λες;» Από 'κει να υπάρχει λύση να ...; Ας προσπαθήσω ξέρω 'γω ... να γίνει κάποιο θαύμα μέσω Θεού ξέρω 'γω και να γίνω καλά τότε ...»*). Έτσι επικαλείται την Θεϊκή παρέμβαση που δύναται να αποκαταστήσει μια ευνοχιστική πραγματικότητα (*«... μέχρι τότε ήταν το εε θαύμα αν μπορεί να γίνει ... και φα ... κάποιες φαντασιώσεις ότι εεε με κάποιο τρόπο είτε επιστημονικά είτε εε ... μέσω θαύματος θ' αλλάξει ...»*).

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό, η φαντασίωση διαμορφώνει μια συνθήκη «εξαπάτησης» του ίδιου, δίνοντάς του έτσι την ελπίδα ότι δύναται να υπάρξει αλλοίωση μιας ευνοχιστικής πραγματικότητας. Η «εξαπάτηση» αυτή που γεννά την ελπίδα αποκατάστασης ενός σώματος που αναμετράται με τους περιορισμούς του φαίνεται για πολλά χρόνια να νοσηματοδοτεί την ίδια του την ύπαρξη, διαμορφώνοντας το πλαίσιο των λιβιδινικών του επενδύσεων.

Το πέρας της εφηβείας και η υποχώρηση της φαντασιακής διεργασίας υπό το βάρος μιας επώδυνης πραγματικότητας έφερε τον Αλέξανδρο αντιμέτωπο με τον ανεδαφικό χαρακτήρα της φαντασιακής του κατασκευής που αφορούσε στην αποκατάσταση της αναπηρίας του, δημιουργώντας έτσι ένα ψυχικό αδιέξοδο και πυροδοτώντας ιδέες αυτοκαταστροφικές (*«... Ναι ... με το να προσπαθώ ίσως ... πια ... δεχόμενος ότι «Ναι, δεν αλλάζει αυτό έτσι θα μείνει για πάντα!» ... Εεε επίσης να εε βάλω μια*

παρένθεση ... εντάζει η αυτοκτονία του πατέρα μου έπαιζε, έπαιξε ρόλο με την έννοια ότι εε ... σκεφτόμουνα ... ηρωικά ότι κι εγώ μπορεί ... ν' αυτοκτονήσω ή να αυτοκτονούσα ...» και παρακάτω «αγωνία βασικά για το πώς μπορώ να ανταποκριθώ γιατί μέχρι τότε ... ήμουνα «Θέλω αυτό!» ... αλλά ήμουν στη φαντασία μου ... δεν μπορούσα να το έχω ...»). Σύμφωνα με τον Αλέξανδρο, οι ιδέες αυτές αφορούσαν σε μια πράξη «λύτρωσης» από μια επώδυνη και δυσμενή πραγματικότητα («... εεε ήταν σαν μια λύτρωση ... έβαζε ένα τέλος στα πράγματα ... οπότε εεε βάζοντας ένα τέλος ήταν και μια χαλάρωση ... ότι εεε μπροστά σ' όλη αυτή την αγωνία «Τι κάνω; Ποιος είμαι; Γιατί φαίνομαι έτσι; Πώς μπορώ ν' αλλάξω; Εε θα ήθελα να είχα αυτήν ή την άλλην ή την άλλην να είχα να ήμουνα μαζί της!» Μπροστά σ' όλη αυτή την αγωνία και το άγχος και τη συνεχή σκέψη πάνω σ' αυτό εε το να σκέφτομαι «Εντάξει θα πεθάνω ...» ξέρω 'γω, ήταν μια λύτρωση δηλαδή ήταν μια ... χαλάρωση ... μια ηρεμία, πιστεύω ότι αυτή τη λειτουργία είχε ... κι ήμουν εξοικειωμένος με την ιδέα εξαιτίας του πατέρα μου ότι εεε «Εντάξει τελείωσα ... τελειώνουν όλα!» ρε παιδί μου οπότε ... κρίμα εεε ξέρω 'γω ... αλλά ναι με χαλάρωνε ... ότι δε ... σταματούσε για λίγο αυτή η αγωνία αυτό ... η επιδίωξη»).

Με άλλα λόγια, στο βαθμό που η πραγματικότητα αντιτάσσεται στο φαντασιακό που εμπεριέχει τον ιδεώδη εαυτό, αυτόν δηλαδή που «θα ήθελε να είναι», ο Αλέξανδρος δυσκολεύεται να νοηματοδοτήσει την ύπαρξή του, αποσύροντας το σύνολο των λιβιδινικών επενδύσεων απ' αυτή («... έτσι πρέπει να γίνει αφού δεν μπορώ να έχω αυτό που θέλω ... εε δεν με νοιάζει τίποτα»).

Στη μετεξέλιξη αυτών των φαντασιακών επενδύσεων, ο Αλέξανδρος καθιστά τον εαυτό του «ξεχωριστό» με πρόθεση να διαμορφώσει ένα σαφές πλαίσιο διάκρισης έναντι των υπολοίπων συνομηλίκων του στο ίδρυμα, επισημαίνοντας έτσι την υπεροχή του. Στην κατεύθυνση αυτή παρομοιάζει τον εαυτό του με «μαργαριτάρι». ⁹²⁵

Η είσοδος στην εφηβεία και η αφύπνιση της σεξουαλικότητάς του Αλέξανδρου τον φέρνει αντιμέτωπο με ακόμα ένα περιορισμό, που αναδεικνύεται στη σχέση με το άλλο φύλο. Για παράδειγμα, αναφερόμενος στην αφήγησή του στον διακαί του πόθο να κατακτήσει την καρδιά μιας γυναίκας υποστηρίζει ότι κάθε πλαίσιο συνδιαλλαγής με το άλλο φύλο διαμορφώνει το ερέθισμα εκείνο που κινητοποιεί μια

⁹²⁵ (Βλ. παρακάτω «II.3 Ένας έκπτωτος βασιλιάς»: Η επίδειξη μιας «εγωπαθούς» συμπεριφοράς).

διαδικασία ονειροπόλησης, στην οποία διοχετεύει όλη του την ενέργεια («... έχοντας ερεθίσματα θυμάμαι τον εαυτό μου ... πώς είναι το μαργαριτάρι; Έναν κόκκο παίρνει απ' το ... από άμμο και γύρω του χτίζει ... παπάδες εεε ... αν λοιπόν γινόταν κάτι ας πούμε ... με μία που μπορεί να μου άρεσε ή να εεε ... να την έβλεπα να μου 'λεγε κάτι που ... ήτανε «ουάου!», δεν ξέρω ... εκείνη την περίοδο στην εφηβεία ... για 'μένα εεε ... επειδή μετά φεύγανε, εθελοντές ήταν οι άνθρωποι φεύγανε ξέρω 'γω ... τι μου έμενε; ... Μου έμενε ... ράδιο και να κάτσω να το σκεφτώ εε να ονειρευτώ εε να ευχαριστηθώ ...»). Με άλλα λόγια, η συναλλαγή με μια γυναίκα της αρεσκείας του αρκεί για να πυροδοτήσει μια ονειροπόληση που θα τον παρασύρει πέραν της πραγματικότητας.

Επίσης, η συνδιαλλαγή με άτομα έξω από το ίδρυμα θέτει στον Αλέξανδρο ένα νέο πεδίο φαντασιακών διεκδικήσεων επί του πραγματικού. Η έλλειψη κοινωνικής δικτύωσης που χαρακτήριζε την ζωή του στο ίδρυμα αποτελούσε για τον Αλέξανδρο μια ανεκπλήρωτη επιθυμία που προσπαθούσε να ικανοποιήσει προσφεύγοντας στην ονειροπόληση («... μέχρι τότε ... ήμουνα «Θέλω αυτό!» ... αλλά ήμουν στη φαντασία μου ... δεν μπορούσα να το έχω ...»).

Για παράδειγμα, η συμμετοχή του στο κανονικό σχολείο του έδωσε την δυνατότητα να βγει από τα στενά όρια του ιδρύματος, φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με την πραγματικότητα όπως αυτή αποτυπώνεται στις συνδιαλλαγή με άτομα εκτός του σχολικού πλαισίου. Συνεπώς, η συμμετοχή στο κανονικό σχολείο δίνει την δυνατότητα στον Αλέξανδρο να ενσαρκώσει τις μέχρι τότε φαντασιώσεις του στο έδαφος της απουσίας κοινωνικών επαφών, προσφέροντάς του ένα πεδίο διεκδικήσεων («... εεε ... εκεί ήρθα πραγματικά σε επαφή και ήτανε ... «Ωραία, τώρα μάγκα μου τι κάνουμε;»).

Η δυσκολία του Αλέξανδρου να συνδεθεί ψυχικά με τον άλλον αποτελεί την αφορμή ώστε να αναδειχθεί το φαντασιακό υπόβαθρο που επενδύει το αίτημα κοινωνικής επαφής. Όπως αναφέρει ο ίδιος, ανέκαθεν είχε μια τάση να φαντασιώνει τον εαυτό του να συμμετέχει σε «μυστικές οργανώσεις», φαντασίωση που φαίνεται με κάποιον τρόπο να διέπει τις σχέσεις του με τους γύρω του. Ο Αλέξανδρος θεωρεί ότι είναι ιδιαίτερα εκλεκτικός στις κοινωνικές του επαφές, υποστηρίζοντας ότι επιλέγει άτομα με τα οποία «ταιριάζει», εννοώντας ότι μοιράζεται «κάτι κοινό» μαζί τους, κάτι της τάξεως του «μυστικού», του «απόρρητου», σε μια συνθήκη όπου ανταλλάσσουν όρκους ότι δεν θα προδώσουν το κοινό τους μυστικό. Το φαντασιακό λοιπόν υπόβαθρο μιας τέτοιας συνδιαλλαγής αποτελεί το μέσο με το οποίο επιχειρεί να

διαχειριστεί την δυσκολία του να συνδιαλλαγεί κοινωνικά και να συνδεθεί ψυχικά με τους γύρω του («... σαν να θέλω να έχω δίπλα μου ... κάποιους που εε ταιριάζω και εεε ... ναι ... λίγο όλο αυτό παραπέμπει σε ... σε ... σε μυστική οργάνωση (γελάει) ... δεν ξέρω τώρα στο μυαλό μου ... αλλά πάντα είχα κόλλημα έτσι με μυσ ... μυστήριο, μυστικές οργανώσεις ...»).

Η ένταση και η συχνότητα της ονειροπόλησης είναι τέτοια που φαίνεται να εγείρει ερωτήματα στον Αλέξανδρο αναφορικά με το κατά πόσο μια τέτοια διαδικασία συνδράμει σε μια συνθήκη ανισορροπίας και όχι συγκρότησης («Οπότε λίγο ... παρατηρώ τώρα εδώ και ... τα τελευταία χρόνια ... μια ανισορροπία θα μπορούσα να το πω ...»). Με άλλα λόγια, όπως υποστηρίζει ο Αλέξανδρος, καταφεύγοντας διαρκώς στη φαντασίωση ως ένα ασφαλές πλαίσιο σε μια ψυχικά ταραχώδη πραγματικότητα φαίνεται να θέτει εμπόδια στη διαδικασία προσωπικής εξέλιξης που μπορεί να αφορά σ' ένα συμβιβασμό με τους περιορισμούς εκείνους που θέτει η πραγματικότητα. Όπως μάλιστα αναφέρει και ο ίδιος, τα φαντασιακά του σενάρια ενέχουν χαρακτήρα παντοδυναμικό, καθώς του επιτρέπουν να πλάσει μια πραγματικότητα κατά το δοκούν, χωρίς να θέτουν περιορισμούς και εμπόδια, καθιστώντας έτσι τα πάντα εφικτά και διαχειρίσιμα. Συνεπώς, επιχειρώντας διαρκώς να ελιχτεί πέρα από μια πραγματικότητα που θέτει περιορισμούς, τείνει να παρακάμπτει τη ματαιώση, εμμένοντας έτσι στο ασφαλές πλαίσιο μιας παντοδυναμικής φαντασιακής διευθέτησης των πραγμάτων («... ποια ανισορροπία μου προκαλεί αυτό; Εε ότι εε αν συμβεί κάτι καλό χαίρομαι αρκετά και ... είναι ένα απ' αυτά που με μπλοκάρει γιατί δεν μπορώ να προχωρήσω, μου είναι ... σαν να μου είναι τώρα πια ... τώρα πια; Προσπαθώ να τ' αλλάξω ... αρκετό αυτό ... αρκετό το ότι έγινε κάτι λίγο, αρκε ... ια ... αρκετό ώστε να κάτσω εγώ να ονειρευτώ πάνω σ' αυτό ... σαφώς αυτό με μπλοκάρει γιατί εεε ... πρέπει να το ... αν γίνει κάτι καλό πρέπει να το σπρώξουμε να πάει ακόμα καλύτερα ... αλλά είναι σαν να μπλοκάρω έτσι ... σαν να μου αρκεί αυτό ενώ δεν μου αρκεί αυτό!»).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι, αποκαλύπτοντας την δομή των φαντασιακών του κατασκευών, ο Αλέξανδρος εκφράζει μια ανησυχία αναφορικά με τις σκέψεις που γεννιούνται στο συνεντευκτή στο άκουσμα αυτών των φαντασιακών σεναρίων, φοβούμενος έτσι ότι μέρος της αφήγησής του μπορεί να ηχεί περίεργα, κι επιζητώντας μ' έναν τρόπο την διαβεβαίωση ότι δεν παραλογίζεται, γεγονός που

αναδεικνύει την ανασφάλεια του όσον αφορά την ψυχοδιανοητική του επάρκεια («... οπότε εε λέω «Λες;» Από 'κει να υπάρχει λύση να ...; Ας προσπαθήσω ξέρω 'γω ... να γίνει κάποιο θαύμα μέσω Θεού ξέρω 'γω και να γίνω καλά τότε εεε ... τι; Σου είναι περίεργα;»).

Π.2 Επιχειρώντας να αναπληρώσει το έλλειμμα μέσω της συνεχούς επίκλησης της «επάρκειάς» του.

Τα δραματικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στη ζωή του Αλέξανδρου φαίνεται να επισκίασαν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε ως απόρροια της αναπηρίας του. Ως εκ τούτου, καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησής του ο Αλέξανδρος επικαλείται την αυτάρκειά του, επισημαίνοντας διαρκώς ότι μπορεί να διαχειριστεί τα πράγματα από μόνος του (**Συνεντευκτής:** *Το κομμάτι της αναπηρίας σου το συζητάς;*

ΑΙΕ: *Όχι, αυτό είναι διαχειρίσιμο ...»).*

Συνεπώς, κάθε φορά που φαίνεται στην αφήγησή του να αγγίζει κάτι που επισημαίνει το έλλειμά του, σπεύδει να το αναπλαισιώσει διατυπώνοντας κάτι θετικό που συνήθως εκφέρεται στον λόγο του με μια διάθεση υπερβολής (π.χ. «... ήμουνα εεε τέλειος μαθητής ...»). Για παράδειγμα, αναφερόμενος στην αφήγηση που του μετέφερε η θεία του αναφορικά με την αντίδραση της ίδιας στο άκουσμα της αναπηρίας του, σε μια συνειρμική ακολουθία που καταδεικνύει την προσπάθεια αναπλαισίωσης του δυσάρεστου γεγονότος, ο Αλέξανδρος σπεύδει να επικαλεστεί τη θετική αξιολόγηση της γιαγιάς καθώς τον παρατηρούσε ως βρέφος να αντιδρά στα ερεθίσματα γύρω του επισημαίνοντας την ευφυΐα του («... την γιαγιά μου θυμάμαι να μου ... να λέει ότι κοιτούσα ... τώρα τι είναι αυτό; 6 μηνών εε φίδι; 6, 6 μηνών πουλί; Ότι εεε πώς το λένε; Πάντως προσπαθούσα όταν γεννήθηκα ... κοιτούσα από 'δω κι από 'κει ... έδειχνα ... έξυπνος ... ότι εε ν' α ρ π ά ξ ω (δίνει έμφαση) ξέρεις ότι [...]τα 'πιανα ... ας το πούμε εεε ...»).

Με άλλα λόγια, ο Αλέξανδρος φαίνεται να επιχειρεί να αναπληρώσει το έλλειμμα επισημαίνοντας μια παραπάνω ικανότητα, μια δυνατότητα, ενώ γίνεται ενδεχομένως ακόμα πιο διαθέσιμος στο πλαίσιο μιας κοινωνικής συνδιαλλαγής. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζοντας την διαφορετικότητά του στο έδαφος της αναπηρίας του, ο Αλέξανδρος φαίνεται να επιχειρεί να γίνει πιο κοινωνικός, πιο «ανοιχτός» στη συνδιαλλαγή, πιο διαθέσιμος να σχετιστεί («... προήλθε απ' αυτήν την αναζήτηση λίγο εεε ... τι μπορώ να κάνω κοινωνικά να είμαι πιο ανοιχτός, να είμαι πιο εε ... ναι ...»).

Πέραν αυτής της αναφοράς, ο Αλέξανδρος γενικότερα επικαλείται στην αφήγησή του μια ανεπτυγμένη νοητική λειτουργία που τον καθιστά ευφυή και που αναδεικνύεται στις σχολικές του επιδόσεις («... και βλέπανε ότι ας πούμε ... εντάξει είμαι έξυπνος, ότι μπορ ... έπρεπε αφού δεν μπορούσα στο κανονικό ... αυτό με ερωτηματικό τέλος πάντων να πάω σ' ένα ειδικό σχολείο ...»). Στο πλαίσιο μάλιστα μιας τέτοιας αναγνώρισης ο Αλέξανδρος αμφισβητεί την εκτίμηση του ιατρικού προσωπικού να ενταχθεί και να παρακολουθήσει το καθημερινό πρόγραμμα ενός «ειδικού» και όχι ενός «κανονικού» σχολείου («... αφού δεν μπορούσα στο κανονικό ... αυτό με ερωτηματικό τέλος πάντων να πάω σ' ένα ειδικό σχολείο ...»).⁹²⁶

Π.3 «Ένας έκπτωτος βασιλιάς»: Η επίδειξη μιας «εγωπαθούς» συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με τον Αλέξανδρο, οι γύρω του του καθρεφτίζουν την διαρκή προσπάθειά του να επιδείξει τόσο τις γνώσεις, όσο και τις ικανότητές του μέσα από ένα υπαιτιγμό ότι είναι καλύτερος από τους άλλους, απορρίπτοντάς τους («... ήταν δυο φίλοι μου σ' ένα ταξίδι που είχα πάει ε και με λίγα λόγια ούτε λίγο ούτε πολύ μου την είπανε ότι συνεχώς προσπαθώ να δείχνω αυτά που ξέρω, ότι εεε ... απορρίπτω τους άλλους ... και μέχρι τότε εγώ δεν το 'χα συνειδητοποιήσει, δεν το 'χα συνειδητοποιήσει αυτό δεν το εεε δεν το ένιωθα ...»).

Ο ίδιος χαρακτηρίζει τον εαυτό του «λίγο υπεράνω» και «λίγο ψηλομύτη» («... είμαι λίγο υπεράνω, λίγο ψηλομύτης ...»). Αυτή η αίσθηση υπεροχής που ο Αλέξανδρος φέρει για τον εαυτό του δημιουργήθηκε σύμφωνα με τον ίδιο μέσα από την αναγνώριση μιας ευνοϊκότερης αντιμετώπισης που είχε μέσα στο ίδρυμα, τόσο από το νοσηλευτικό, όσο και από το υπόλοιπο προσωπικό («... μεγάλωσα με το να νιώθω και να μου συμπεριφέρονται σ' ένα πλαίσιο δύσκολο αλλά εγώ είμαι ... το βασιλόπουλο ...»). Η πλεονεκτική θέση έναντι των υπόλοιπων παιδιών, τόσο στο έδαφος των διαφορετικών περιορισμών που επέβαλε η αναπηρία του, όσο και του αιτήματος να σχετιστεί με τους γύρω του, τον καθιστούσε «ξεχωριστό», οδηγώντας έτσι στο να υπογραμμίζει ο ίδιος όλο και περισσότερο τις ικανότητές του έναντι των άλλων,

⁹²⁶ Είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι παλαιότερα μια τέτοια εκτίμηση δεν σηματοδοτούσε και την νοητική υστέρηση του μαθητή, καθώς στο πλαίσιο μιας κοινωνίας που απωθεί το διαφορετικό όλα τα άτομα με αναπηρίες ανεξαρτήτως του είδους ή της έκτασης του περιορισμού, παρακολουθούσαν ειδικό σχολείο. Ένας ακόμα λόγος είναι ίσως το γεγονός ότι μόνο τα ειδικά σχολεία ήταν διαμορφωμένα έτσι ώστε να αποτελούν ένα φιλικό περιβάλλον προς τις ανάγκες της εν λόγω πληθυσμιακής ομάδας.

επισημαίνοντας έτσι την απόσταση που τους χωρίζει («... Όταν κάποιος έχει μια αναπηρία, υπάρχουν πολλές πιθανότητες να έχει και νοητική στέρηση ... πόσο μάλλον αν κάποιον που αφήνουν σε ίδρυμα ... εεε ... ε οπότε αρκετά παιδιά είχαν νοητική στέρηση και λίγα δεν είχανε όπως κι εγώ ... οπότε εε ... ε όλο αυτό ... μεγάλωσα σ' ένα πλαίσιο να πέφτει η προσοχή επάνω μου αφού ... ήμουν το ... που διαβάζει, που κάνει που εε [...] τα παίρνει τα γράμματα ... ε όλο αυτό μου καλλιέργησε ... ναι ... «Ότι εγώ είμαι ...» ξέρω 'γω ... εγώ που έφευγα στην οικογένειά μου ενώ άλλα παιδιά δεν φεύγανε εεε με διαχώριζε ... και μάλιστα ίσως, επειδή ήταν δ ύ σ κ ο λ η (δίνει έμφαση) η κατάσταση ... εε λειτουργούσε μ' έναν τρόπο ... «ωραία!» δηλαδή μου 'λείπαν πράγματα οπότε με βοηθούσε όλα ... αυτά τα ατού ας το πω, να διεκδικώ όλο και πιο πολύ για τη ζωή μου που εεε δεν είχα ... δεν είχα την ελευθερία μου, δεν είχα ... το χώρο μου, δεν είχα ... ε όλο αυτό ήταν σαν μια διέξοδος «Α! ωραία εκεί μπορώ να ποντάρω ...» δεν ξέρω πώς το σκέφτηκα μικρός, «εκεί μπορώ να ποντάρω για να ... κερδίσω ό,τι μπορώ ... σ' αυτά που δεν έχω και θα δικαιούμουν να είχα»).

Συνεπώς, μέσα σε ένα περιβάλλον που προήγαγε την ομοιογένεια κι έτεινε να δημιουργεί μια συνθήκη αδιαφοροποίητου, ο Αλέξανδρος επιχειρούσε να διαφοροποιηθεί, καθιστώντας τον εαυτό του «ξεχωριστό», διαφορετικό από τους υπόλοιπους («... μας ζηλεύανε [...] εγώ ήμουν ... είχα προνομιακό ρόλο ας το πούμε [...] ... ήταν δύσκολα αλλά εγώ ήμουν εεε είχα προνομιακό ρόλο την προσοχή ... α ... α ... απ' τους λίγους ίσως ο μόνος που μ' έπαιρνε η μάνα μου ξέρω 'γω που ενδιαφερόταν ...» και παρακάτω «σε σχέση με τους άλλους εγώ ήμουν σε καλύτερη θέση ...»). Ως εκ τούτου, μιλώντας για την ζωή του στο ίδρυμα, ο Αλέξανδρος δηλώνει επανειλημμένα ότι αισθάνεται πλέον «βασιλιάς», υπογραμμίζοντας με έναν τρόπο, πέραν της προνομιακής του μεταχείρισης, την «ευγενή καταγωγή» του που τον διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους, προσδίδοντάς του μια θέση «υπεροχής», όντας αυτός που γεύεται ιδιαίτερων προνομίων («... τώρα πια είμαι (γελάει) ... βασιλιάς εκεί [...] είμαι ανεξάρτητος και βασιλιάς εκεί πέρα στο ίδρυμα [...] όπως περιέγραψα εγώ ήμουν σαν το βασιλόπουλο εκεί πέρα ...»). Έτσι, αναπαριστά τον εαυτό του ως τον «εκλεκτό του ιδρύματος», αυτόν που τον έχουν επιλέξει ως τον «καλύτερο όλων», επιχειρώντας με αυτό τον τρόπο να πάρει απόσταση από μια πραγματικότητα που διαμεσολαβείται από την αναγνώριση των περιορισμών που βιώνουν τα άτομα που ζουν στο ίδρυμα («... εγώ ήμουν εε ... σαν εκλεκτός (δίνει έμφαση) μέσα στη δυσκολία εκεί του ιδρύματος, εγώ ήμουν σαν ... είχα παραπάνω προνόμια από άλλα παιδιά λόγω πολλών λόγων ...»).

Στο πλαίσιο των παραπάνω ψυχικών διεργασιών, ο Αλέξανδρος επίσης τείνει να προβάλλει το «έλλειμμα» στους άλλους, αναλαμβάνοντας ρόλο ευθύνης, παρέχοντας ο ίδιος φροντίδα στους ένοικους του ιδρύματος και αναλαμβάνοντας την υπεράσπισή τους έναντι μιας διοικούσας αρχής που περιφρονεί, αδιαφορεί και δεν εξασφαλίζει τα δικαιώματά τους («... να υπερασπίζομαι ... εεε τα δικαιώματα των παιδιών εκεί στο ίδρυμα ...»).

Το τίμημα της διαφοροποίησης από τους συνομήλικους, στο έδαφος της υπεροχής του, φαίνεται να συνιστά την δυσκολία του να συνδεθεί με τους γύρω του, βιώνοντας έτσι ενδεχομένως ένα συναίσθημα μοναξιάς («... δεν ταίριαζα με όλους (δίνει έμφαση) ... ή με ... ή δεν ταίριαζα με πολλούς γιατί ήτανε ... ναι διαφορετικές καταστάσεις από 'μένα ...»).

III. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟ.

III.1 «Ο δια καείς του πόθος για το άλλο φύλο».

Ο Αλέξανδρος περιγράφει τον βαθμό επένδυσής του στην ανεύρεση μιας ερωτικής συντρόφου, τοποθετώντας μια τέτοια αναζήτηση στον πυρήνα μιας σειράς επιλογών ζωής, όπως για παράδειγμα το να ασχοληθεί με τα κοινά ή να σπουδάσει («... ήθελα ν' αλλάξω ... γιατί βαριόμουνα και γιατί ήθελα να μάθω κάτι ... νομίζω, αν και δεν θυμάμαι καλά, ότι βαθύτερα ήθελα ένα άλλο πλαίσιο ένα μεγαλύτερο σχολείο που εκεί μπορεί να υπήρχαν κάποιες άλλες κοπέλες άρα να μπορούσα να κάνω κάτι (γελάει) ... [...] λοιπόν εεε πάλι στο ειδικό δεν διάβαζα ... Α! Διάβαζα επειδή η δασκάλα ήτανε εεε ... με τροφοδοτούσε δηλαδή είχε αξία να εεε να διαβάζω και να επιβραβεύομαι γι' αυτό ... αλλά ... εκεί που έπαθα σοκ ήτανε όταν μία που μου ψιλοάρεσε (γελάει) ... εεε ρώταγε κάτι που εγώ δεν ήξερα, που θα 'πρεπε να το ξέρω, ίσως πολλαπλασιασμό δεν ξέρω τι ... κι έπαθα τόσο σοκ «Μη με ρωτήσει τώρα, μη με ρωτήσει!» ν τ ρ ο π ή (δίνει έμφαση) όχι επειδή δεν ξέρω αλλά επειδή είναι κάποια που εεε ... θα ήθελα να κάνω κάτι μαζί της ... που από τότε θυμάμαι έβαλα τον εαυτό μου «Ωραία! Πρέπει να μάθω ... τώρα» και παρακάτω «... εεε που εκεί είχε ακόμη πιο πολλές κοπέλες κι όμορφες ... «Εκεί ανήκω!» έλεγα εγώ στον εαυτό μου ...»).

Ως εκ τούτου, η αναζήτηση συντρόφου είναι αυτή που, σύμφωνα με τον ίδιο, οργανώνει και κατευθύνει την πορεία της ζωής του, καθώς τα πάντα φαίνεται να διαμεοσλαβούνται σχεδόν με τρόπο ιδεοληπτικό από μια τέτοια αναζήτηση («... όλες μου οι σημαντικές αποφάσεις είχανε γνώμονα αυτό ... με κάποιο τρόπο βοηθούσαν ή

πίστευα ότι βοηθούσαν ή οδηγούσαν σ' αυτό ... να βε ... να βελτιώσουμε αυτό το πράγμα. [...] τ' ότι επέλεξα να σπουδάσω, τ' ότι αποφάσεις πήρα σε κάποιες σημαντικές αποφάσεις στη ζωή μου όλα είχαν γνώμονα αυτό ...»). Κάπως έτσι, ο Αλέξανδρος διαμορφώνει το πλαίσιο της ζωής του, παίρνοντας αποφάσεις και κάνοντας επιλογές μέσα από μια προσπάθεια προσέγγισης του άλλου φύλου, διαμορφώνοντας μια συνθήκη όπου περιτριγυρίζεται διαρκώς από γυναίκες τις οποίες κι επιθυμεί ερωτικά («... γι' αυτό το λόγο άλλαξα σχολείο [...] ... εεε ακόμη και το ότι επέλεξα να σπουδάσω ψυχολογία ...»). Για παράδειγμα, το αίτημα του να μεταφερθεί από το «ειδικό» στο «κανονικό» σχολείο αφορούσε πρωτίστως στην επιθυμία του να είναι κοντά σε γυναίκες που δεν αντιμετωπίζουν κάποια αναπηρία, ενώ η επιθυμία του να σπουδάσει ψυχολογία προσδιορίζεται στον πυρήνα της από το αίτημά του να αποκωδικοποιήσει τον τρόπο σκέψης των γυναικών, με απώτερο σκοπό να βρει τρόπους να τις «ορίσει» κατευθύνοντας την έκφραση της ερωτικής τους επιθυμίας προς ιδίων όφελος, μέσα από μια βαθιά κατανόηση των ψυχο-νοητικών τους λειτουργιών («... η αλήθεια είναι ότι ήμουν σε μια φάση που έλεγα, είχα νομίζω αποφασίσει ότι δεν αλλάζει το πρόβλημα ... οπότε ίσως θα καταφέρω ... να κάνω κάτι ... επηρεάζοντάς τες σ' αυτό το κομμάτι και κάνοντάς τες να με θέλουν ... άρα ότι θα έπαιρνα γνώσεις μέσω της ψυχολογίας ώστε να εε μπορώ να χειριστώ, να τις χειριστώ ... [...]. αποδεχόμενος ότι δεν αλλάζει το πρόβλημά μου ξέρω 'γω να βρω ... τρόπους, τεχνικές, να προσελκύσω [...] να ρίξω ... να τη ρίξω ας πούμε (γελάει) ... να ρίξω εεε ... κάποια εεε γκόμενα, μαθαίνοντας κάποια πράγματα»).

Ο Αλέξανδρος μιλά για την ενορμητική του αφύπνιση επικαλούμενος μια «άκρατη» σεξουαλικότητα, πολύ πρώιμα διεγερμένη («... απ' όσο θυμάμαι τον εαυτό μου και τέσσερα χρονών και δύο δεν ξέρω τι ... ερωτευόμουνα [...] να νιώθω ότι την θέλω ... και μ' αρέσει όσο δεν παίρνει, ακόμα και τόσο μικρός ... οπότε απ' όσο θυμάμαι τον εαυτό μου ερωτευόμουνα ...»)

Συνεπώς, στην αφήγηση του Αλέξανδρου η αναζήτηση ερωτικού συντρόφου παίρνει χαρακτήρα ιδεοληπτικό. Με άλλα λόγια, ο βαθμός της ψυχικής επένδυσης σε μια τέτοια αναζήτηση φαίνεται να απορροφά όλη του την ενέργεια, καταλήγοντας να γίνει εμμονή σε βαθμό τέτοιο που και ο ίδιος θέτει ερωτήματα αναφορικά με τις συνέπειες μιας τέτοιας διαδικασίας («... γιατί ναι πιάνω τον εαυτό μου τα τελευταία χρόνια ... όπως είπα κι όλες μου οι αποφάσεις να σκέφτομαι σ υ ν έ χ ε ι α (δίνει

έμφαση) ... όχι τόσο λόγω της αναπηρίας όσο λόγω του έρωτα ... να είχα κάτι με κάποια που εεε ήμουνα ερωτευμένος και να ήταν κι αυτή εεε ... ναι, σ υ ν έ χ ε ι α (δίνει έμφαση) ... τελευταίους μήνες; Χρόνο; Χρόνια; Να προσπαθώ ... να 'χω συνειδητοποιήσει ότι περιορίζοντάς το λίγο χαλαρώνοντας απ' αυτό ... μπορώ λίγο να εεε να δω αλλιώς τα πράγματα ... μάλιστα ... ας πούμε η δικιά μου ερμηνεία, υπάρχει ένα ρητό «όταν θέλεις κάτι πολύ άφησέ το» ότι ... ρε παιδί μου η δικιά μου ερμηνεία ήταν ότι ... εγώ όλα μου τα χρόνια σκεφτόμουν αυτό ... κάποια κοπέλα που μπορεί κάθε φορά να ερωτευόμουν ότι την ήθελα και να κάνω κάτι οπότε εε ... εεε συνεχώς, συνεχώς ...»).

Γίνεται λοιπόν σαφές ότι στη προσπάθεια ανεύρεσης ερωτικού συντρόφου ο Αλέξανδρος έρχεται αντιμέτωπος με τον «περιορισμό» του, ταυτίζοντας έτσι την αναπηρία του με αυτή την προσπάθεια. Με άλλα λόγια, αυτό που φαίνεται να υποστηρίζει ο Αλέξανδρος είναι ότι η αναπηρία καθίσταται εμπόδιο μόνο στην προσπάθεια αναζήτησης ερωτικού συντρόφου, εγείροντας έτσι τον προβληματισμό του όσον αφορά στο πώς θα την παρακάμψει στη συνδιαλλαγή του με το άλλο φύλο («Α! Ε ναι γιατί γι' αυτό με νοιάζει αλλιώς... τι με νοιάζει; Να εδώ ... εντάζει μου 'βαλες νερό, μου 'βαλες καλαμάκι ... OK ... αν δεν μπορώ κάτι να ... να μην το κάνω ... δ ε ν μ ε ν ο ι ά ζ ε ι α λ λ ι ώ ς η α ν α π η ρ ί α ! (δίνει έμφαση) ... Δηλαδή εντάζει ... κάποια πράγματα ... ή β ρ ί σ κ ω τ ρ ό π ο υ ς (δίνει έμφαση) κάποια πράγματα να τα κάνω [...] ... εκεί με τσούζει ... και ξέρω ότι είναι αυτό σημαντικός λόγος ... και κοινωνικά ελλείμματα πιστεύω το πώς εγώ διεκδικώ εεε ... αλλά εεε εκεί με τσούζει, στο άλλο δεν με νοιάζει ... άμα θέλω να 'χω κάποιον φίλο δε με ... δεν τον νοιάζει, δεν με νοιάζει ή φίλη ή εεε φίλη εννοώ ... φίλη σαν φίλη όχι σαν ... ερωτικά ... αν θέλω να κάνω κάτι ε, θα βρω τον τρόπο μου να το κάνω ... αν θέλω να ευχαριστηθώ κάτι, το ευχαριστιέμαι. Ε κ ε ί (δίνει έμφαση) είναι που ... εμποδίζει ... εκεί με τσούζει»).

Στη προσπάθεια μιας τέτοιας αναζήτησης, που αφορά στην ερωτική διεκδίκηση του άλλου φύλου, η παρουσία άλλων ανδρών – επίδοξων μνηστήρων – φαίνεται να πυροδοτεί στον Αλέξανδρο έντονη ψυχική αναστάτωση, καθώς αναπαρίστανται ως αντίζηλοι που διεκδικούν αυτό που ο ίδιος επιθυμεί. Στο πλαίσιο αυτών των ψυχικών πυροδοτήσεων δύναται να υποθέσουμε ότι η παρουσία των άλλων ανδρών φέρνει τον Αλέξανδρο αντιμέτωπο με το έλλειμά του («Κάτι άλλο που μου 'ρχεται και εεε εντάζει θέλω να το πω ... εεε ... ας που ... όχι ας πούμε ήταν στη ζωή μου 2 άνδρες έτσι;

Μεγάλοι ... που εεε είχαν επιτυχίες, αφού εμένα μ' έκαιγε τόσο πολύ αυτό το θέμα είχα εεε ... εε... είχα μια αντιπάθεια σ' αυτούς μια έχθρα ... αρκετά μεγάλη ...»). Μάλιστα η αναγνώριση ότι οι άλλοι άνδρες δύνανται να διεκδικήσουν μια γυναίκα με τέτοιο τρόπο ώστε να κερδίσουν του ερωτικό της ενδιαφέρον φαίνεται να πυροδοτεί έντονο θυμό στον Αλέξανδρο, μέρος του οποίου αφορά στον ίδιο, αναγνωρίζοντας τις δικές του ανεπάρκειες και ελλείμματα («... που εεε είχαν επιτυχίες, αφού εμένα μ' έκαιγε τόσο πολύ αυτό το θέμα είχα εεε ... εε... είχα μια αντιπάθεια σ' αυτούς μια έχθρα ... αρκετά μεγάλη [...] μ' έβγαζαν απ' τα ρούχα μου ... και εεε ... ναι και τους μι ... μισούσα (γελάει) ...») Με άλλα λόγια, αυτό που φαίνεται να τροφοδοτεί τον συναίσθημα του θυμού που εγείρει η παρουσία αυτών των ανδρών είναι το γεγονός ότι μπορούν να αποκτήσουν αυτό που εκείνος δυσκολεύεται να έχει («Γιατί τα καταφέρναν καλά ... και γιατί ... είχαν ένα τρόπο όπου σ' εμένα ήταν εμφανής ότι προσπαθούσαν να χειριστούνε όλους άνδρες - γυναίκες για να καταφέρουν αυτό που θέλανε») Επιχειρώντας ο ίδιος να βρει ένα πεδίο τέτοιο ώστε να μπορέσει αποδώσει τον θυμό του στους άνδρες εκείνους που διεκδικούν το αντικείμενο της επιθυμίας τους, ο Αλέξανδρος τους καταλογίζει δολιότητα, καθώς, όπως ο ίδιος επικαλείται, επιστρατεύουν τεχνάσματα και συμπεριφορές αθέμιτες, που τους οδηγούν στην επιτυχή διεκδίκηση του άλλου φύλου («... ήτανε σε 'μένα φανερό ότι προσπαθούνε να εε κάνουνε αυτό το πράγμα και με τεχνάσματα ...»).⁹²⁷

Συνεπώς, όπως καταδεικνύεται από τα παραπάνω, στη προσπάθειά του ο Αλέξανδρος να διεκδικήσει μια γυναίκα επιχειρεί να εξομαλύνει κάθε συνθήκη ανταγωνισμού, διασφαλίζοντας ότι δεν θα υπάρξει «αντίπαλο δέος» σ' αυτή την διεκδίκηση, καθώς η παρουσία άλλων ανδρών διαμορφώνει μια συνθήκη άνιση, μέσα στην οποία ο Αλέξανδρος ματαιώνεται («...κάποια στιγμή του λέω «Μην έρθεις θα προσπαθήσω

⁹²⁷ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο συλλογισμός του Αλέξανδρου αναφορικά με το τι μπορεί να είναι αυτό που του διακινεί τόσο έντονα συναισθήματα στη θέαση άλλων ανδρών («... προσπαθούσα να σκεφτώ γιατί ήταν τ ο σ ο έ ν τ ο ν α (δίνει έμφραση)»). Στο πλαίσιο λοιπών αυτών των αναρωτήσεων ο Αλέξανδρος συμπεραίνει ότι η παρουσία άλλων ανδρών του διακινεί τόσο έντονα συναισθήματα γιατί ενδεχομένως παίρνουν τη θέση της απουσίας του πατέρα του (Η αναπαράσταση του Οιδιπόδειου πατέρα –αντίζηλου που θέτει φραγμούς και όρια) («... το σκεφτόμουνα ρε παιδί μου ότι ... εε ... το ένα είναι ότι αφού δεν είχα ποτέ πατέρα εεε ... μήπως έπρεπε να περάσω το στάδιο ... τον αντίπαλο ... το ν' αντιπαρατεθώ με τον πατέρα με ... αυτή την έννοια ... που ... ή μάλλον να ήταν τόσο έντονο επειδή ποτέ δεν είχα ζήσει τον ανταγωνισμό ... σε τελική ανάλυση η μάνα μου ήτανε πάντα δικιά μου [...] Δεν ξέρω ... έβλεπα όμως ότι ήθελα να μάθω απ' αυτούς ... οπότε ... σκ ... έψαξα να βρω να κάνω μια βαθύτερη ανάλυση ότι εεε ... «Ρε παιδί μου ...» λέω «μήπως ... θέλω τόσο πολύ ... να μάθω, και να καταφέρνω κοπέλες ... για να ψάξω να βρω κάποιον άνδρα εε ... να με μάθει πώς να το κάνω άρα το βαθύτερο να είναι μήπως ο εε ... η επιδίωξη μου είναι να ... να βρω τον πατέρα μου;» Με την έννοια ότι ... αυτός θα με μάθαινε και θα μου έδειχνε ... πώς κάνουμε ξέρεις ... πώς ... την πέφτουμε σε μια γυναίκα ... σκέψεις τώρα αυτές ...»)

εγώ να κάνω κάτι μαζί της!» Και θυμάμαι ήρθε ... ήρθε τότε κι αυτή ήταν ακόμα κολημένη μαζί του ... από τότε του είπα «Σταματάμε ... δεν κάνουμε παρέα!»). Έτσι, συνειδητά ο Αλέξανδρος αποφεύγει να συνάπτει φιλικές σχέσεις με άλλους άνδρες επιχειρώντας μ' αυτό τον τρόπο να εξομαλύνει κάθε συνθήκη ανταγωνισμού («... όχι δεν κρατάω ... για μια περίοδο ήταν συνειδητά [...] μέσα στην αγωνία μου να δω τι μπορώ να κάνω, αν αξίζω πόσο, τι μπορώ ν' αλλάξω και τα λοιπά ... δεν ήθελα να 'χω δίπλα μου ... άνδρες φίλους ... για να δω εεε πραγματικά για 'μένα τι ισχύει ... τι μπορώ να κάνω ... αλλά εεε ναι δεν έχω τόσο ... όχι ή μπορεί να 'χω, να κάνω εύκολα αλλά και εύκολα ν' απομακρύνομαι ... παρέα με άλλους άνδρες [...] είτε δεν μου ταίριαζαν είτε ... μπορεί να 'χα τον ανταγωνισμό και δεν ήθελα ...»)

Αναζητώντας τα αίτια της ατυχούς διεκδίκησης ενός ερωτικού συντρόφου, πέραν της αναπηρίας του και του τρόπου που αυτή διαμεσολαβεί την εικόνα του, ο Αλέξανδρος οδηγείται σε μια αξιολόγηση του τρόπου προσέγγισης μιας γυναίκας, υπονοώντας ότι αλλαγή του τρόπου αυτού θα σήμανε και καλύτερα αποτελέσματα αναφορικά με το πλαίσιο των διεκδικήσεών του («... έλεγα «Τι στο διάολο; Εγώ με το σταυρό στο χέρι; Άρα πρέπει κι εγώ να φερθώ έτσι;»).

Από τα παραπάνω λοιπόν καθίσταται σαφές ότι ο Αλέξανδρος δείχνει να δυσκολεύεται στην προσπάθεια αναζήτησης συντρόφου, καθώς, όπως αναγνωρίζει ο ίδιος, στερείται των κοινωνικών εκείνων δεξιοτήτων που θα διευκόλυναν μια τέτοια διαδικασία. Μάλιστα, όπως ο ίδιος υποστηρίζει, η ανεσταλμένη συμπεριφορά του, όσον αφορά στη διεκδίκηση μιας ερωτικής συντρόφου, τον κάνει να επιζητά την ανάληψη από την πλευρά του άλλου μιας πιο ενεργητικής θέσης, καθιστώντας τον αντικείμενο της έντονης διεκδίκησής του, δυσχεραίνοντας έτσι ακόμα περισσότερη μια τέτοια προσέγγιση («... μ' όλες αυτές τις εμπειρίες εγώ ήμουν αρκετά ντροπαλός ή ... ή εε νομίζω ότι δεν έχω κοινωνικές δεξιότητες, δεν ξέρω πώς να φερθώ ... οπότε ... δεν ξέρω τι να κάνω, δεν πίστευα ... μετά είχα και την άλλη λίγο την τρέλα ... να έδειχνε αυτή κάτι και να το 'δειχνε μάλιστα έντονα για να ήτανε η εε μια επιβεβαίωσή μου αλλά ...»).

Όλες αυτές οι δυσκολίες, σε συνάρτηση με την αναπηρία του, φαίνεται να συνέβαλαν στο να αναστείλει την ερωτική του επιθυμία για ένα χρονικό διάστημα την περίοδο της εφηβείας, αποποιούμενος του ενδεχόμενου να προβεί σε μια ερωτική πράξη με άλλο άτομο που αντιμετωπίζει κάποια αναπηρία, μέχρι την στιγμή εκείνη που

ερωτεύτηκε μια κοπέλα που χρησιμοποιούσε αναπηρικό αμαξίδιο. Αν και η σχέση τους παρέμεινε πλατωνική, κατέδειξε στον Αλέξανδρο τον ανεδαφικό χαρακτήρα των ισχυρισμών του.

III.2 Οι προσπάθειες επένδυσης στο πραγματικό και η ενασχόλησή του με τα κοινά.

Η ενασχόληση με τα κοινά είναι ένας τρόπος να επενδύσει και να νοσηματοδοτήσει πράγματα στο πραγματικό, επιχειρώντας να δραστηριοποιηθεί κοινωνικά («... *τώρα προσπαθώ να κινητοποιηθώ σε διάφορα ... λόγω της κρίσης ... εεε ... ναι ναι προσπαθώ, προσπαθούμε να αλλάξουμε τα πράγματα όσο μπορούμε ...*»). Στη προσπάθεια μιας τέτοιας δραστηριοποίησης, στη κατεύθυνση διεκδίκησης κοινωνικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, ο Αλέξανδρος οργανώνεται, επιχειρώντας να ενημερωθεί για το κοινωνικό-πολιτικό σκηνικό. Έτσι, επενδύει πολύ στη γνώση αφιερώνοντας ατέλειωτες ώρες στη προσπάθειά του να ενημερωθεί γύρω από ζητήματα της τρέχουσας κοινωνικό-πολιτικής πραγματικότητας. Η προσπάθεια αυτή φαίνεται να παίρνει επίσης έναν ιδεοληπτικό χαρακτήρα όπου μέσα από την επιθυμία να «μάθει τα πάντα» αφιέρωνε για μεγάλο χρονικό διάστημα το μεγαλύτερο μέρος της καθημερινότητάς του σε αυτό τον σκοπό («... *ήθελα να μάθω ... πολιτικά τα πάντα [...] ήθελα να μαθαίνω τα πάντα [...] Άρα σαν ενδιαφέροντα ένα μ ε γ ά λ ο κ ο μ μ ά τ ι (δίνει έμφαση) ειδικά τον τελευταίο καιρό με την κρίση που υπάρχει ... σου λέω ήτανε για ένα μεγάλο διάστημα εδώ και 3 χρόνια, δυόμιση ... να κλείνω δωρα κάθε βράδυ να ενημερώνομαι να καταλάβω τι συμβαίνει ... στο ίντερνετ [...] δηλαδή είχα ... τους τελευταίους μήνες που κοιμόμουνα 4-5 ώρες δεν μου 'φτανε ο χρόνος ... τώρα λίγο χαλάρωσα ... απ' το Πάσχα και μετά ... πάλι είμαι αλλά εεε λιγότερο ...*»).

Στη προσπάθεια να κατανοήσουμε την «ιδεοληπτική» προσήλωση του Αλέξανδρου στο κομμάτι της ενημέρωσης θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι έζησε όλη του τη ζωή στο ίδρυμα. Μέσα λοιπόν από μια τέτοια επένδυση, ο Αλέξανδρος ενδεχομένως προσπαθεί να αναπληρώσει τα τόσα χρόνια που έμεινε «εκτός» μιας τέτοιας ενημέρωσης, ζώντας «εντός των τειχών» του ιδρύματος. Εξάλλου, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η κινητοποίηση του Αλέξανδρου γύρω από ζητήματα κοινωνικά είναι ο τρόπος για να συνδεθεί μ' ένα πλαίσιο απ' όπου για πολλά χρόνια απουσίαζε («... *ε κι όταν έμαθα κάποια πράγματα έλεγα «Εντάξει πρέπει να κινητοποιηθώ!» Να κάνω ότι μπορώ ε ... και να συναντώ και άλλους ... μπήκα λοιπόν σε μια τέτοια διαδικασία και άλλους που κινητοποιούνται ... και οτιδήποτε μπορεί να*

’ναι αυτό που διεκδικείς» και παρακάτω «... μια έντονη κινητοποίηση είτε ... ή με κάποιες ομάδες πολιτών είτε ... για τα χαράτσια είναι αυτά είτε εε ... ν’ αντιπαλέψεις τα δάνεια ... ή και τις τράπεζες, είτε εεε ... να υποστηρίξεις κάποια πράγματα, είτε να διεκδικήσεις παραλίες εμ σου λέω τώρα δράσεις που συμμετέχω και που εεε γίνονται ...κι είμαι σ’ αυτή τη φάση σαν ενδιαφέροντα ...»).

Όπως είναι αναμενόμενο, το πλαίσιο αυτών των επενδύσεων διαμεσολαβείται από το φανταστικό, προσδίδοντας έτσι ένα άλλο νόημα σε μια τέτοια ενασχόληση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η φανταστική εκείνη κατασκευή του Αλέξανδρου που φαίνεται να συγκροτεί το μέγεθος της επένδυσης και τον βαθμό της δέσμευσής του στην ενασχόλησή του με τα κοινά. Ο Αλέξανδρος επιθυμεί να μάθει τα πάντα γύρω από το πολιτικό γίγνεσθαι της χώρας, καθώς θεωρεί ότι οι πολιτικές εφαρμογές είναι αυτές που καθορίζουν τις ζωές μας, κινώντας τα νήματα της καθημερινότητάς μας. Η οπτική γωνία μέσα από την οποία ο Αλέξανδρος προσεγγίζει το ζήτημα ενέχει την αναγνώριση μιας συντεχνιακής συγκρότησης του πολιτικού στίβου, όπου τα πάντα ορίζονται από μια μερίδα ανθρώπων με τρόπο μεροληπτικό, σαφώς ευθυγραμμισμένο προς την ικανοποίηση των συμφερόντων τους. Ο ίδιος, επιθυμεί να δράσει με απώτερο σκοπό να «ξεσκεπάσει» την σκευωρία, την συνωμοσία,⁹²⁸ τον εμπαιγμό (*«Ρε παιδί μου τα πράγματα είναι σκατά και η ζωή μου ήταν σκατά εξαιτίας του ιδρύματος ... Γιατί; Γιατί δεν ήταν όπως θα ‘πρεπε ... γιατί οι εργαζόμενοι δεν θα’ ταν ... δεν ήταν όπως θα ‘πρεπε ... Γιατί; ... Γιατί οι υπεύθυνοι δεν ... ‘καναν τη δουλειά τους. Ποιος τους βάζει υπεύθυνους; Οι κυβερνήσεις που είναι κάθε φορά. Ποιοι είναι κυβερνήσεις; Αυτοί. Γιατί βγαίνουν αυτοί; Γιατί ... ο κόσμος μπορεί να ’ναι χαζός γιατί από πίσω τους είναι επιχειρηματίες ...» και πάει λέγοντας ... κι έτσι άρχισε μια ... ένα ενδιαφέρον μου σιγά-σιγά για την πολιτική ... εεε επειδή καθόριζε ... καθορίζει τα πάντα στις ζωές μας ...»).*

Συνεπώς, μέσα από την διεκδίκηση κοινωνικών δικαιωμάτων ο Αλέξανδρος φαίνεται να αντιστέκεται έναντι ενός κοινωνικού κατεστημένου, προσδίδοντας στον εαυτό του την ταυτότητα ενός «ήρωα» που δύναται να θυσιάσει ακόμα και την ζωή για τον σκοπό της προσπάθειάς του. Ο Αλέξανδρος περιγράφει στο φανταστικό του σενάριο μια εμπόλεμη συνθήκη μεταξύ ενός επιζήμιου καθεστώτος για τον λαό κι ενός

⁹²⁸ Όσον αφορά στα φανταστικά σενάρια περί των μυστικών οργανώσεων.

επαναστατημένου πλήθους, όπου η σύρραξη δεν αργεί να έρθει οδηγώντας τον Αλέξανδρο στο θάνατο, πέφτοντας από τα πυρά του εχθρού, μαχόμενος για τα πιστεύω του και τα ιδανικά του και κατοχυρώνοντας έτσι μια θέση στις σελίδες της ιστορίας δίπλα στους «ήρωες». Ο αγώνας λοιπόν εναντίον ενός κρατικού μηχανισμού που απομυζά τους κόπους του λαού καταλήγει με τον ένδοξο θάνατό του Αλέξανδρου. Επιχειρώντας να νοηματοδοτήσει την κατάληξη αυτού του φαντασιακού σεναρίου που επέρχεται με τον θάνατό του, ο Αλέξανδρος υποστηρίζει ότι, εφόσον δεν δύναται να έχει αυτό που επιθυμεί, αναφερόμενος στη σύναψη μιας ερωτικής σχέσης με μια γυναίκα της αρεσκείας του, δεν επιθυμεί να ζει («... και σαφώς είναι πόλεμος αυτός που είναι τώρα κι είναι δύσκολα τα πράγματα ... οπότε ας πούμε βάζοντας το ράδιο ... και να είμαι στη φαντασία μου εμ υπάρχει μια εικόνα ... η εικόνα είναι η εξής ότι εε ... τελικά φτάνουμε σε κάποια όρια συγκρουόμαστε ... με το καθεστώς ας το πούμε εμ και με σκοτώνουν εεε ... το ηρωικό, το ηρωικό ίσως πήγαινε εκεί γιατί εεε τα ... τους τελευταίους μήνες αυτός είναι ένας ... ηρωικό τέλος μου ... και επίσης όμως σ' αυτή τη φαντασία ... ναι εγώ πεθαίνω αλλά εεε ... ο πραγματικός λόγος που εεε ... αφήνομαι να γίνει αυτό είναι για εεε ... εμένα να βάλω ένα τέλος στο ... στην αγωνία αυτή γιατί δεν μπορεί να γίνει κάτι με κάποια που θα ήθελα»). Στο σενάριο αυτό δύναται να ανιχνευτεί μια ταύτιση με τον αυτόχειρα πατέρα «μεταμφιεσμένη» σε πράξη κοινωνικής αυτοθυσίας, αντίστοιχης ποιότητας με το φαντασιακό σενάριο όπου ο πατέρας του αυτοθυσιάζεται για να τον «εξασφαλίσει» οικονομικά.

Το κοινό μοτίβο που φαίνεται να συγκροτεί την πλοκή των φαντασιακών σεναρίων του Αλέξανδρου και που τείνει να επαναλαμβάνεται καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του αφορά σε μια συνθήκη κοινωνικής ανισότητας όπου η «πραγματικότητα των πολλών» ορίζεται και διαμορφώνεται με αποκλειστικό κριτήριο τα «συμφέροντα των λίγων», που κινούν τα νήματα της παγκόσμιας οικονομίας, διαμορφώνοντας διαφορετικές πραγματικότητες για διαφορετικούς ανθρώπους, σε μια συντεχνία διαπλοκής, που διαχειρίζεται τον κοινό πλούτο κατά το δοκούν, αφήνοντας ανθρώπους να πεθαίνουν από την πείνα («Να στο πάω λίγο ιδεολογικά τώρα; Για να το καταλάβεις ... ας πούμε ότι εγώ έχω καταλήξει σ' αυτό ότι υπάρχουν λίγες εταιρείες, πολυεθνικές οργανώσεις, μαζί με τις τράπεζες που προσπαθούν να ελέγξουν τον κόσμο ή προσπαθούν να βγάλουν όσο γίνεται κέρδος ε κάπως έτσι φαντάσου το ότι προσπαθούσα να καταλάβω αν υπάρχουν κάποιοι που προσπαθούν είτε ελέγχουν εε ... κάπως τον κόσμο ... κι αυτό ήταν σαν πρώτο βήμα να καταλάβεις πώς είναι τα

πράγματα για να ... δεις πώς μπορούν ν' αλλάξουν ... τώρα το πώς προήλθε δεν θυμάμαι ... αυτή η ιδέα ...»).

Ως εκ τούτου, κινητήριο δύναμη και πεδίο ανατροφοδότησης των προσπαθειών του Αλέξανδρου αποτελεί ο στόχος της «κοινωνικής ανατροπής», όπου θα αποκαλυφθεί η συντεχνία και θα επέλθει η αφύπνιση των πολλών και η κοινωνική αντεπίθεση

Από τα παραπάνω λοιπόν γίνεται σαφές ότι ο Αλέξανδρος διαρκώς εστιάζει σ' αυτό που εντέχνως αποκρύπτεται, που δεν αποκαλύπτεται, λαμβάνοντας ο ίδιος τον ρόλο αυτού που θα αναδειξεί την δολοπλοκία και θα φέρει την αλλαγή (*«... υπήρχε μια έλξη ως προς το μυστικό, ως προς τη μυστικοπάθεια, ως προς ... από μέρους μου ... υπήρχε μια έλξη εε ... ναι ... σ' αυτή σ ... στη μύηση, δεν ξέρω δεν θυμάμαι γιατί. δεν θυμάμαι γιατί ... πώς ... δεν ξέρω πώς ήρ ... προήλθε αλλά είχε υ ... υπάρχει μια έλξη ... παλιότερα ήταν πιο εεε έτσι ... φιλοσοφικό ... πιο τέτοιο ... τώρα είναι πιο κοινωνικό ...»*). Στην αφήγηση λοιπόν του Αλέξανδρου διακρίνεται η προσπάθειά του να διορθώσει τα «κακώς κείμενα» ενός διεφθαρμένου πολιτικού συστήματος. Η επένδυση στη προσπάθεια αυτή είναι τόσο έντονη, που θέτει ερωτήματα σε σχέση με αυτό που δύναται να κινητοποιεί σε τέτοιο βαθμό τον Αλέξανδρο. Ο «ακτιβισμός» φαίνεται να αποτελεί το μέσο εκείνο που προσδίδει ένα κοινωνικό ρόλο, μια «ιδιότητα» παρέχοντας μια κοινωνική ταυτότητα στο πλαίσιο μια κοινωνικής συνδιαλλαγής, σ' έναν άνθρωπο που για πολλά χρόνια ήταν κοινωνικά αποκλεισμένος. Παράλληλα, η τόσο μεγάλη επένδυση στη προσπάθεια αποκατάσταση μιας κοινωνίας διεφθαρμένης αποτελεί και μετατόπιση πεδίου ενδιαφέροντος. Στην αφήγησή του ο Αλέξανδρος αναφέρει ότι στη περίοδο κυρίως της εφηβείας είχε αφιερώσει πολύ μεγάλη προσπάθεια στην αναζήτηση του μέσου, αλλά και του τρόπου εκείνου που θα του επέτρεπαν την αποκατάσταση της αναπηρίας του. Για παράδειγμα, φαντασιωνόταν να γίνει γιατρός και να ανακαλύψει τον τρόπο αποκατάστασης της ασθένειάς του, ενώ στράφηκε ακόμα και προς την θρησκεία επιζητώντας να συμβεί κάποιο θαύμα. Οι ανεπιτυχείς «προσπάθειές» του ενδεχομένως τον οδήγησαν στη μετάθεση αυτής της προσπάθειας «αποκατάστασης» από τον εαυτό του στο περιβάλλον του (*«αφού δεν μπορώ να αλλάξω την αναπηρία μου τουλάχιστον μπορώ να αλλάξω το περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτή εντάσσεται»*). Κάπως έτσι ο Αλέξανδρος επιχειρεί να αποκαταστήσει τυχόν αδικίες, όπως αυτές μπορεί εκφράζονται με άνομες πράξεις εις βάρος όσων «αδυνατούν να κινηθούν» σε μια πολιτεία που δεν διασφαλίζει τα δικαιώματα όλων των πολιτών της

(«... ξέρεις ... δε ... δε δέχομαι να 'ναι κάποιος που με ... επειδή μπορεί να 'χει ... επειδή τα παίρνουν επειδή γνωρίζει τον ... τάδε πολιτικό ή ο τάδε επιχειρηματίας είναι από πίσω να κάνουν ότι γουστάρουν ... [...] δεν μπορώ να δεχτώ το άδικο και εεε ναι ... προσπαθώ να τ' αλλάζω ...»).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Ι «Να ζει κανείς ή να μην ζει»: Η αμφιθυμία που σημαδεύει την γέννηση και εμπεριέχεται στο υπαρξιακό σαιξπηρικό ερώτημα. Πώς η αναπηρία διαμεσολαβεί τις σχέσεις με τους σημαντικούς άλλους.

Η αναπηρία δεν αποτελεί a priori μια συνθήκη παθολογική, παρά μόνο δευτερογενώς, μέσα από την αναγνώριση μιας διαταραγμένης σχέσης γονέα – παιδιού. Μια τέτοια διαστρέβλωση της γονικής σχέσης δύναται να παρεμβληθεί με τρόπο καθοριστικό στη ψυχική ανάπτυξη ενός παιδιού με αναπηρία.⁹²⁹

Δεδομένου του γεγονότος ότι η ανάπτυξη της αναπαράστασης που φέρει κάποιος για το σώμα του ανιχνεύεται στις πρώτες κιόλας εβδομάδες ζωής, τότε που το βρέφος αρχίζει σταδιακά να έχει μια αισθητηριακή αντίληψη του σώματός του⁹³⁰ (Edgcumbe και συν. 1975),⁹³¹ η αναπηρία φαίνεται να έχει μια πολύ πρώιμη ψυχική εγγραφή, όπως αυτή αρχικά αναγνωρίζεται μέσα από το βλέμμα της μητέρας. Αργότερα, περί τα δύο έτη, αυτή η πρωταρχική αναπαράσταση του σώματος θα ενσωματωθεί στην αναπαράσταση εαυτού του παιδιού.

«Αυτή η αναπαράσταση του σώματος και του εαυτού που ναρκισσιστικά επενδύει το παιδί, αποτελεί μια επένδυση που στα σημεία της εξαρτάται από

⁹²⁹ Η περίοδος της εγκυμοσύνης και η αναμενόμενη έκβασή της πυροδοτεί ένα πλήθος φαντασιώσεων στο γονικό ζευγάρι, στη προσπάθειά τους ν' αναπαραστήσουν αυτό που δεν μπορούν ακόμα να δουν και να προσδιορίσουν. Η βάση αυτών των φαντασιώσεων αφορά στη γέννηση ενός «ιδεώδους παιδιού» ως το δημιούργημα εκείνο που αποδεικνύει την «τελειότητα» του δημιουργού.

Η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία τείνει να ανατρέψει τις γονικές προσδοκίες, αποκαλύπτοντας τα «ελλείμματα» των «δημιουργών» του και αναδεικνύοντας συναισθήματα ενοχής. Το μέγεθος και η ένταση των αλλαγών που ένα τέτοιο γεγονός θα φέρει αποτελούν την συνισταμένη πολλών παραγόντων, όπως του είδους της αναπηρίας, της ψυχικής συγκρότησης των γονέων και της διαθεσιμότητας ή όχι ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Επίσης, πολλές φορές, πέραν της επιβάρυνσης που μπορεί να πυροδοτήσει στους γονείς η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία, υπάρχουν και μια σειρά παρελθοντικών βιωμάτων που εγγράφονται με τρόπο δραματικό, στην ιστορία της οικογένειας και παρεμβάλλονται στη σχέση που δημιουργείται μεταξύ γονέα και παιδιού. Έτσι, σε κάποιες περιπτώσεις το μωρό με την γέννησή του γίνεται ο σιωπηλός μάρτυρας μιας οικογενειακής τραγωδίας (Fraiberg και συν. 1975). *1 Για παράδειγμα, στη περίπτωση του Αλέξανδρου καταγράφεται με τον πιο παραστατικό τρόπο το πώς το δραματικό παρελθόν της οικογένειας διαπλέκεται με το βίωμα της αναπηρίας.

⁹³⁰ «Ο σταδιακός αισθητηριακός εντοπισμός των μερών του σώματος, μια διαδικασία που φαίνεται να ξεκινάει περίπου στον τρίτο μήνα ζωής μέσα από τον συγχρονισμό της κίνησης του στόματος και του χεριού αποτελεί την απαρχή της ψυχικής συγκρότησης της εικόνας του σώματος» (Hoffer, 1950, όπως παρουσιάζεται στους Edgcumbe και συν. 1975, σελ.: 2).

*1 Fraiberg, S. H., Adelson, & Shapiro, V. (1975) Ghosts in the Nursery. *Journal of American Academy Child Psychiatry, Vol: 14, σελ: 387-422.*

⁹³¹ Edgcumbe, R. & Burgner, M. (1975) The phallic-narcissistic phase: A differentiation between preoedipal and oedipal aspects of phallic development. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 30, σελ: 161-180.*

τις αντιδράσεις του αντικειμένου απέναντί του» (Joffe and Sandler, 1967, όπως παρουσιάζεται στους Edgumbe & Burgner 1975, σελ. 2).⁹³²

Συνεπώς, η συνισταμένη των γονικών συμπεριφορών και αντιδράσεων απέναντι στην αναπηρία του παιδιού⁹³³ και οι παρατηρήσεις του παιδιού αναφορικά με την σωματική του διαφορετικότητα θα αποτελέσουν εκείνη την εικόνα σώματος που δύναται να αναπτύξει ψυχολογικές διαταραχές (Blos, 1960).⁹³⁴

Είναι γεγονός ότι στις εκ γενετής αναπηρίες η γέννηση ενός παιδιού επισκιάζεται από την ανακοίνωση της αναπηρίας του, προκαλώντας στους γονείς, πέραν του αρχικού ψυχικού σοκ, μια σειρά αμφιθυμικών στάσεων όπως αυτών της χαράς και της λύπης, της αποδοχής και της απόρριψης.⁹³⁵ Η αμφιθυμία που χαρακτηρίζει την γονική στάση απέναντι σ' ένα τέτοιο γεγονός συνοδεύει το παιδί καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του και αναδύεται σε κάθε συνδιαλλαγή με τον άλλον μέσα από την ψυχική διεργασία που διακινεί η προσπάθεια αποσαφήνισης αυτού του αμφιθυμικού συναισθήματος και που αποτυπώνεται διαρκώς με τον πιο δραματικό τρόπο στο ερώτημα: «με θέλει ή δεν με θέλει;» Στην ίδια λογική διατυπώνεται κάθε είδους ερώτημα που ενέχει ένα αμφιθυμικό χαρακτήρα (π.χ «του αρέσω ή δεν του αρέσω;», «με αγαπά ή δεν με αγαπά;»), στον πυρήνα του οποίου ενυπάρχει η αποσαφήνιση της γονικής αμφιθυμίας και η αναζήτηση της γονικής αποδοχής.⁹³⁶ Με άλλα λόγια, τα παραπάνω ερωτήματα καθορίζουν τη συνθήκη εκείνη μέσα στην οποία το άτομο με αναπηρία καλείται διαρκώς να αιτιολογήσει την ίδια του την ύπαρξη.

⁹³² 1975, *ibid.*

⁹³³ Το αίτημα που απευθύνει το παιδί στο γονέα στη φαλλική ναρκισσιστική φάση, και αφορά στην αναζήτηση του γονικού θαυμασμού στη θέα του σώματός και της σωματικής του ικανότητας, αποτελεί μια σημαντική πηγή ναρκισσιστικής ικανοποίησης για το παιδί. Σταδιακά, τείνει να εσωτερικεύσει τον τρόπο με τον οποίο ο γονιός ανταποκρίνεται στο αίτημα αυτό (Edgumbe & Burgner, 1975).

⁹³⁴ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ: 395-429.*

⁹³⁵ Επίσης, η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία δύναται να προκαλέσει στο γονικό ζευγάρι κι ένα συναίσθημα ενοχής, καθώς στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν το γεγονός τείνουν να αποδίδουν υπαιτιότητα στους εαυτούς τους, δημιουργώντας έτσι ενδεχομένως μια συνθήκη ψυχικού «χρέους» που χρειάζεται να «εξοφλήσουν». Ως εκ τούτου, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η έκφραση μιας γονικής «υπερ»-διαθεσιμότητας θα μπορούσε να αποτελεί την έκφραση ενός ενοχικού συναισθήματος στη προσπάθεια του γονιού να αναπληρώσει φαντασιακά εκείνες τις ελλείψεις και παραλείψεις που οδήγησαν στην γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία («... γιατί κι εκείνοι μπορεί να ένωσαν ας πούμε ... εε ... ενοχές απέναντί μου ότι ... ξέρω 'γω ... ότι «φταίω» ... ότι «εγώ ...» μπορεί να νομίζω ας πούμε ότι εκείνοι φταίνε σε κάτι κι εγώ γεννήθηκα έτσι ...» Μαργαρίτα.).

⁹³⁶ «... όλοι ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια οδυνηρή θέση αβεβαιότητας. Βρίσκουμε περισσότερο ή λιγότερο προσαρμοστικούς τρόπους σε μια προσπάθεια να συμβιβάσουμε τους εαυτούς μας με όσα δεν μπορούμε να δούμε και δεν μπορούμε ποτέ να γνωρίζουμε με βεβαιότητα αναφορικά με τους άλλους που είναι κοντά μας καθώς και το τι μπορούν να δουν οι άλλοι σε 'μας» (Lemma, 2009, σελ 10).

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Μίνας που αναζητά, στη πρόκληση που απευθύνει στον πατέρα της να αφηγηθεί το πώς βίωσε την στιγμή της γέννησής της, την πατρική αποδοχή που θα δώσει τέλος στο αμφιθυμικό «κλίμα» που συνοδεύει την ύπαρξή της. Ο πατέρας, ανταποκρινόμενος στη πρόκληση αυτή, με κυνισμό περιγράφει την στιγμή που οι γιατροί του πρότειναν μια σειρά «εναλλακτικών επιλογών» δίνοντάς του την δυνατότητα να αποποιηθεί αυτή τη «δυσάρεστη άφιξη», επισημαίνοντας ότι εκείνος επέλεξε τελικά να ανταποκριθεί στα γονικά του καθήκοντα.⁹³⁷ Η δυνατότητα επιλογής του πατρικού ρόλου, όπως προκύπτει από την αξιολόγηση των εναλλακτικών που προτάθηκαν στον πατέρα της Μίνας από το ιατρικό προσωπικό, και όχι η έμφυτη αποδοχή της πατρότητας στο άκουσμα της γέννησης του παιδιού του, φαίνεται να σφράγισε για πάντα την σχέση με την κόρη του.⁹³⁸

Σύμφωνα με τον Lacan, το άτομο επιχειρεί διαρκώς να απαντήσει στην αινιγματική επιθυμία του άλλου, προκειμένου να δώσει απάντηση στο πάγιο ερώτημα που το ταλανίζει και αφορά στο «τι θέλει ο άλλος από 'μένα» (Evans, 2005).⁹³⁹

«Ο άλλος με κοιτάζει και ως τέτοιο κρατά το μυστικό της ύπαρξής μου, ξέρει τι είμαι. Συνεπώς, το απόκρυφο νόημα της ύπαρξής μου είναι έξω από εμένα, εγκλωβισμένο σε μια απουσία» (Sartre, 1943, όπως παρουσιάζεται στη Lemma, 2009, σελ 11).⁹⁴⁰

Αυτό το αίσθημα αμφιβολίας που παίρνει υπαρξιακές διαστάσεις και αναδεικνύεται στη πρωτόλεια, ανεπεξέργαστή του δομή στο Σαιξπηρικό ερώτημα που τέθηκε παραπάνω, μας παραπέμπει στην αναζήτηση και αξιολόγηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών του πρωταρχικού δεσμού.⁹⁴¹

⁹³⁷ («... μου λέει «γεννήθηκες ... εεε και μας φωνάζανε οι γιατροί ...» ας πούμε ... δεν με πήγανε στη μάνα μου αμέσως δεν με δώσανε μην πάθει η γυναίκα κανένα σοκ ... σοκ; (γελάει ειρωνικά) τέλος πάντων ... και εεε ... τον πιάσανε τον πατέρα μου οι γιατροί και του είπανε ... «κύριε ... Μπάμπη μου ...» ας πούμε ... «αν θέλετε το παιδί σας είναι έτσι έχει γεννηθεί έτσι αν θέλετε ... μπορούμε να του κάνουμε ευθανασία ή να το δώσετε για πειράματα ή να το δώσετε για υιοθεσία ...» «κι εγώ ...» μου λέει ο πατέρας μου με καμάρι «να ξέρεις ότι είπα: Όχι! ... θα σε κρατήσουμε!» Μίνα).

⁹³⁸ Είναι σαφές ότι τα πράγματα δύναται να βελτιωθούν αισθητά όταν ο γονιός μπορεί και αποδεχτεί την αναπηρία του παιδιού του, μεταβολίζοντάς την στη σχέση μαζί του.

⁹³⁹ Evans D. (2005) *Εισαγωγικό λεξικό της λακανικής ψυχανάλυσης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁹⁴⁰ Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis, Vol: 90, σελ: 753-771*.

⁹⁴¹ Διαμεσολαβώντας ή και παρεμποδίζοντας η αναπηρία την διαδικασία ταύτισης με το γονικό πρότυπο, το παιδί αδυνατεί να αναγνωρίσει στον εαυτό του το αίσθημα επάρκειας που θα του δώσει την ώθηση να αναπτύξει ένα ξεχωριστό και αυτόνομο Εγώ.

Είναι πια γνωστό ότι η αποκωδικοποίηση του μητρικού βλέμματος από τα πρώτα κιάλας στάδια του πρωταρχικού δεσμού αποτελεί βασική προϋπόθεση στη συγκρότηση του Εγώ του παιδιού, που αρχικά αφορά σε ένα σωματικό Εγώ.

«Ο ενσυναισθητικός μητρικός συντονισμός με το πρώιμο σωματικό βίωμα του βρέφους είναι ζωτικής σημασίας. Όταν υπάρχει έλλειμμα στη συγκεκριμένη περιοχή είναι πολύ πιθανό να συναντήσουμε ενήλικες νεαρούς ανθρώπους που θα χρειάζονται να αναζητούν απτές αποδείξεις αποδοχής και αγάπης και που μπορεί να χειρίζονται το σώμα τους ανάλογα προκειμένου να γίνουν αποδέκτες αυτών των στάσεων και συμπεριφορών» (Krueger, 2002, όπως παρουσιάζεται στη Lemma, 2009, σελ 5.)⁹⁴²

Το βλέμμα της μητέρας, μαζί με τα συναισθήματα που εγείρει σε αυτήν η εικόνα μας, μας εισάγει αρχικά ως βρέφη στο σωματικό μας σχήμα και όριο, συγκροτώντας έτσι την πρώτη εικόνα εαυτού.⁹⁴³ Για κάποιους ανθρώπους η ψυχική εγγραφή αυτής της πρώτης εικόνας εαυτού δύναται να αποτελεί μια αβάσταχτη συνθήκη, ψήγματα της οποίας μπορεί να διαφαίνονται στην ατέρμονη προσπάθεια ελέγχου της εικόνας τους⁹⁴⁴ (Mollon, 2002, όπως παρουσιάζεται στην Parker 2003).⁹⁴⁵

«Για κάποιους λοιπόν η αβεβαιότητα που δημιουργείται μπορεί να οδηγήσει στην ανάγκη ελέγχου του αντικειμένου ως ένας τρόπος να εξαλείψει κάθε αμφιβολία σχετικά με το τι βλέπει ο άλλος – όσο περισσότερο το βρέφος αισθάνεται τη μητέρα του αποσυρμένη και απρόσιτη τόσο πιο επιτακτική θα είναι η ανάγκη να την «ελέγξει» (Lemma, 2009, σελ 12).⁹⁴⁶

⁹⁴² Lemma, 2009, ibid.

⁹⁴³ «Η εικόνα του σώματος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο γύρω μας. Ιδιαιτερότητες στην εικόνα του σώματος δύνανται να προκαλέσουν αλλαγές στον τρόπο που αντιλαμβάνεται κάποιος τον κόσμο» (Peto, 1959, όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1960, σελ.: 9)

⁹⁴⁴ Η προσπάθεια ελέγχου αυτού που βλέπει ο άλλος μπορεί να οδηγήσει σε μια ιδεοψυχαναγκαστική ενασχόληση με το σώμα, με στόχο την δημιουργία μιας αβεγάδιαστης σωματικής εικόνας, που θα εγγυάται την ματιά αποδοχής και αγάπης του άλλου (Lemma, 2009).

«Η ανάγκη ελέγχου του άλλου μπορεί να αποτυπωθεί μέσω προσπαθειών «αναδιατύπωσης» (remodel) του σωματικού εαυτού, διαμορφώνοντας έτσι μια ψευδαισθητική βεβαιότητα ότι ο εαυτός «γνωρίζει» και συνεπώς ελέγχει τι βλέπει ο άλλος όταν κοιτάζει τον εαυτό» (Lemma, 2009, σελ 11).

⁹⁴⁵ Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy*, Vol: 19, No:4, σελ: 447-464.

⁹⁴⁶ Lemma, 2009, ibid.

Για παράδειγμα, αν η ματιά της μητέρας στερείται ενσυναίσθησης, (είναι συναισθηματικά απόμακρη) διότι απασχολείται από κάτι άλλο (π.χ. επιλόχειος κατάθλιψη) ή είναι εχθρική, αδυνατώντας ενδεχομένως να πενήσει το ιδεώδες παιδί που θα ήθελε να έχει, «... τότε το βρέφος θα χρειαστεί να εγκαταλείψει κάποιες από τις ανάγκες του, χάνοντας επαφή με την παρόρμησή του και εστιάζοντας στις ανάγκες της μητέρας του»⁹⁴⁷ (Marks, 2001, σελ.70).⁹⁴⁸

«Η απουσία μητρικής αντανάκλασης μπορεί να μην ευνοήσει τις κατάλληλες εσωτερικεύσεις προκαλώντας τη δημιουργία ενός διχασμένου αρχαϊκού παντοδύναμου εαυτού, ο οποίος είναι εκτός ελέγχου, εκτός πραγματικότητας και σε μια διαρκή διερεύνηση αντανάκλασης» (Kohut, 1972, σελ.: 373).⁹⁴⁹

Σύμφωνα με τον Winnicott, αυτά τα μωρά δύνανται να αναπτύξουν έναν «ψεύτικο εαυτό» (false self), σε μια προσπάθεια να προστατεύσουν τον «πραγματικό τους εαυτό» από τον δραματικό ψυχικό αντίκτυπο μιας επικριτικής εξωτερικής ματιάς (Marks, 2001).⁹⁵⁰

Ψήγματα αυτού του ψεύτικου αρχαϊκού εαυτού αναγνωρίζονται ενδεχομένως στις «υπέρ»-προσπάθειες κάποιων εκ των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη να εξασφαλίσουν την διάκριση, επιχειρώντας ίσως έτσι φαντασιακά να σαγηνέυσουν το μητρικό βλέμμα.⁹⁵¹ Με άλλα λόγια, οι επιδειξιμανείς συμπεριφορές του παιδιού στο «φαλλικό ναρκισσιστικό στάδιο»⁹⁵² που δεν έγιναν δεκτές από τον γονέα με τέτοιο

⁹⁴⁷ «Στον πυρήνα του καθενός μας υπάρχει η οδυνηρή λαχτάρα της αναγνώρισης της εσωτερικότητας του άλλου, ο οποίος εξαιτίας της πραγματικότητας του αποχωρισμού δεν μπορεί ποτέ να γίνει απόλυτα αντιληπτός από τον εαυτό» (Lemma, 2009, σελ 10).

⁹⁴⁸ Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.

⁹⁴⁹ Kohut, H (1972) Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *Psychoanalytic Study of the Child, vol: 27, σελ: 360-400*.

⁹⁵⁰ Marks, 2001, *ibid*

⁹⁵¹ Ο Steiner (2006) σε άρθρο του που αναφέρεται στον ναρκισσιστικό ασθενή υποστηρίζει:

«... ο ναρκισσιστικός ασθενής αρνείται την εξάρτησή του και συμπεριφέρεται σαν να έχει όλα τα απαραίτητα εφόδια για να καλύψει τις ανάγκες του. Αν ο ασθενής χάσει την αίσθηση της παντοδυναμικής του αυτό-επάρκειας, έρχεται σε επαφή με τα εξαρτητικά του συναισθήματα με αποτέλεσμα να αναδύεται έντονο άγχος» (Steiner, 2006, σελ: 940)

Στις περιπτώσεις αυτές, τα άτομα επιχειρούν διαρκώς να διατηρήσουν στα μάτια των άλλων μια εικόνα υπεροχής, γεγονός που μπορεί να αναδεικνύεται στις επίπονες προσπάθειες για διάκριση. Η παντοδυναμική αίσθηση που πολλοί από τους συμμετέχοντες φέρουν ότι μπορούν να επιτύχουν «τα πάντα», αρκεί να το επιθυμήσουν, φαίνεται να αποτελεί το ναρκισσιστικό προκάλυμμα αυτών των εξαρτητικών αναγκών, αναδεικνύοντας ένα πρώιμο Εγώ που λειτουργεί αναλόγως σε ένα καθεστώς αντικειμενοτρόπων σχέσεων.

⁹⁵² Οι Edgcombe και συν. (1975) στο άρθρο τους με τίτλο «Το φαλλικό-ναρκισσιστικό στάδιο – Μια διαφοροποίηση μεταξύ προ-οιδιπόδειων και οιδιπόδειων πτυχών της φαλλικής ανάπτυξης»

τρόπο ώστε να δώσουν στο παιδί ένα αίσθημα ικανοποίησης αναφορικά με την εικόνα του σώματός του μπορούν να ανιχνευτούν τόσο στη λανθάνουσα περίοδο, όσο και αργότερα μέσα από την επίδειξη συμπεριφορών και επιλογών που τείνουν να ενέχουν την φυσική υπεροχή, την επίδειξη δεξιοτήτων και γενικώς την προσπάθεια επιτευγμάτων (Edgcombe & Burgner, 1975).⁹⁵³

«Μια διάχυση της σωματικής εικόνας δύναται να οδηγήσει στην απατηλή αναζήτηση επιτευγμάτων και διακρίσεων που δημιουργούν ένα αίσθημα υπεροχής, καθώς και σε φαντασιώσεις γύρω από μαγικές δυνάμεις. Αυτές οι ψυχικές άμυνες παρέχουν μια διαρκή ναρκισσιστική αναπλήρωση ως απάντηση στην εικόνα ενός σώματος που είναι διάχυτη» (Blos, 1960,σελ: 10).⁹⁵⁴

Σχεδόν σε όλες τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη περιγράφηκε η δυσκολία των γονέων να μεταβολίσουν την είδηση της αναπηρίας των παιδιών τους (εστιάζοντας περισσότερο στη δυσκολία της μητέρας), ενώ αναφέρθηκαν και στα δυσάρεστα συναισθήματα που εγείρουν τα βλέμματα των γύρω τους, όπως αυτό της ντροπής, ακόμα και της ταπείνωσης, καθώς τείνουν διαρκώς να επισημαίνουν το έλλειμμα.⁹⁵⁵

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Μαργαρίτας, που περιγράφει μια «εγγενή» δυσκολία να αποδεχτεί την εικόνα της, επισημαίνοντας ότι η δυσκολία αυτή δεν αφορά στο τραυματικό βίωμα μιας κοινωνικής συνδιαλλαγής, στο έδαφος ρατσιστικών αντιδράσεων ή συμπεριφορών, γεγονός που μας ωθεί να αναρωτηθούμε

υποστηρίζουν ότι υπάρχει ένα προστάδιο πριν την οιδιπόδεια συνθήκη που ονομάζεται φαλλικό ναρκισσιστικό στάδιο. Σύμφωνα με τους Edgcombe & Burgner (1975): «αν και τα δύο στάδια βρίσκονται κάτω από την κυρίαρχη οργάνωση των ενορμήσεων (drive organization) διαφέρουν ριζικά όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ εαυτού και αντικειμένου καθώς και μεταξύ της ενόρμησης (drive) και των εκδηλώσεων του Εγώ» (σελ: 10).

⁹⁵³ Edgcombe, R. & Burgner, M. (1975) The phallic-narcissistic phase: A differentiation between preoedipal and oedipal aspects of phallic development. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 30, σελ: 161-180.*

⁹⁵⁴ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ: 395-429.*

⁹⁵⁵ «το αίσθημα ταπείνωσης φαίνεται να έχει κάτι το περίεργα αβάσταχτο που απαιτεί άμεση ανακούφιση και μπορεί να είναι τόσο επίφοβο όπου πολλοί θεραπευόμενοι απορροφούνται από την ανάγκη να διαχειριστούν αυτή την δυσάρεστη εμπειρία. Κάποιοι ασθενείς επιχειρούν να κρυφτούν από το βλέμμα των άλλων, άλλοι επιχειρούν να ανατρέψουν την δυσάρεστη εμπειρία προσπαθώντας να αποσπάσουν θαυμασμό και άλλοι επιχειρούν να προστατεύσουν τους εαυτούς τους προκαλώντας ταπείνωση σε κάποιον άλλον» (Steiner, 2006, σελ: 939).

για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της πρωταρχικής σχέσης.⁹⁵⁶ Η είδηση της αναπηρίας της Μαργαρίτας φαίνεται να συντάραξε την μητέρα της, η οποία χρειάστηκε να ακολουθήσει αντικαταθλιπτική αγωγή για κάποιο διάστημα. Αν και η Μαργαρίτα στην αφήγησή της αναφέρεται στη δυσκολία του πατέρα να μεταβολίσει την αναπηρία της, ερμηνεύοντας έτσι την απόσυρσή του όλα αυτά τα χρόνια στο έδαφος των εργασιακών του ενασχολήσεων, είναι ευδιάκριτη η δυσκολία της μητέρας να εμπεριέξει ψυχικά την εικόνα της κόρης της, τόσο επισημαίνοντας τον επικριτικό χαρακτήρα του βλέμματος του άλλου,⁹⁵⁷ όσο και προσκαλώντας την να εφευρίσκει τρόπους να αποκρύπτει το έλλειμμα.⁹⁵⁸

Όσον αφορά, στη περίπτωση του Υάκινθου, τα πράγματα φαίνεται να έχουν έναν πιο ξεκάθαρο χαρακτήρα, καθώς η μητέρα του «παρα-βλέποντας» την αναπηρία του ζητά κι από τον ίδιο να κάνει κάτι αντίστοιχο, διαστρεβλώνοντας την αντίληψή του.⁹⁵⁹

Ένα τέτοιο αίτημα ενέχει την γονική απόπειρα εξαπάτησης του παιδιού, υποτιμώντας ή ακόμα κι «εξαλείφοντας» την αναπηρία του, διαστρεβλώνοντας γεγονότα για τα οποία το παιδί είναι ενήμερο, αφήνοντάς το έτσι να διερωτάται αναφορικά με την αξιοπιστία των δικών του παρατηρήσεων, σκέψεων και εμπειριών (Blos,1960)⁹⁶⁰

Και σε αυτή την περίπτωση, η αμφιθυμία που εγείρει η αναγνώριση της αναπηρίας εγγράφεται στη σχέση με την μητέρα, η οποία αναγνωρίζει την εικόνα του παιδιού της επιχειρώντας να εξαλείψει το έλλειμμα, καθώς κάθε φορά που έρχεται αντιμέτωπη με αυτό φαίνεται να αποδιοργανώνεται ψυχικά.⁹⁶¹

Παρόμοια υπήρξε και η περίπτωση του Στέφανου, η μητέρα του οποίου φάνηκε να κράτησε εξ αρχής μια αποστασιοποιημένη στάση όσον αφορά στην αναγνώριση της

⁹⁵⁶ («... Όχι ... πάνω σ' αυτό ... όχι δεν μου 'ρχεται τουλάχιστον αυτή την στιγμή κάτι ... έτσι ... πιο δηλαδή ... εμ πιο πολύ έτσι και γενικότερα ας πούμε και στο σχολείο κι αυτά ήταν η δική μου ... δεν ήταν δηλαδή ότι ... είχα σηκωθεί ας πούμε πήγαινα να σηκωθώ στο πίνακα και κάποιος μ' είχε κοροϊδέψει ή κάτι ξέρω 'γω κι αυτά ... ήτανε δική μου δειλία δηλαδή δεν είχα εγώ αυτοπεποίθηση για να το ... κάνω αυτό το πράγμα ας πούμε, τόσο που πολλές φορές ήξερα και την απάντηση για κάτι κι έλεγα «μπα εγώ αποκλείεται τι σιγά εγώ δεν είμαι του 19 μαθήτρια ας πούμε ...» Μαργαρίτα).

⁹⁵⁷ («... μου έλεγε «θυμάσαι ...» μου λέει «που σου έλεγα από πάντα ότι όταν κάποιος γυρνάει και σε κοιτάει ... και βλέπεις ότι σε κοιτάει περίεργα ... γιατί ... εμ σου λέει τι γίνεται τώρα ... να γυρνάς να τον κοιτάς αντίστοιχα ... για να τον κάνεις να ντρέπεται ...» Μαργαρίτα)

⁹⁵⁸ («... Μαργαρίτα ξέρω 'γω προσπάθησε ας πούμε ...» εε πχ ... «γέρνεις έτσι ή γέρνεις αλλιώς ...» εε αλλά προσπαθούσα να το διορθώσω ...» Μαργαρίτα).

⁹⁵⁹ («Ναι και να εγώ την αποποιήθηκα την αδυναμία μου ... την αποποιήθηκα την αδυναμία μου Πώς να σου πω; Εεε ... αυτό το ... αυτό το εεε δηλαδή αν θέλεις το εεε «δεν έχεις τίποτα δεν έχεις τίποτα δεν έχεις τίποτα» το εεε το πέρασα καλά μέσα μου ... ότι «δεν έχεις τίποτα!» Υάκινθος).

⁹⁶⁰ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ: 395-429.*

⁹⁶¹ (« ... να κλαίει και να χτυπιέται και να παίρνει φάρμακα» Υάκινθος).

κινητικής του αναπηρίας.⁹⁶² Ψήγματα της ενδεχόμενης δυσκολίας της μητέρας να αποδεχτεί τον γιό της ως έχει φαίνεται να αναγνωρίζονται στην αγάπη του Στέφανου για την πεζοπορία σε κακοτράχαλα μονοπάτια, δύσβατα και απόκρημνα, τιθασεύοντας με αυτό τον τρόπο το έλλειμμα που οι γονείς φάνηκε να μην κατάφεραν να διαχειριστούν.⁹⁶³

Στην περίπτωση του Μανώλη, περιγράφεται μια μητέρα που η είδηση της αναπηρίας του γιού της την ώθησε να εστιάσει μονομερώς και απολύτως στις ιδιαίτερες ανάγκες του, εγκαταλείποντας οποιαδήποτε άλλη επένδυση. Με άλλα λόγια, η αναπηρία του Μανώλη έγινε το κέντρο ενασχόλησης της μητέρας του, καθώς αφιέρωσε τη ζωή της στο σκοπό αυτό. Στο άρθρο του Blos (1960)⁹⁶⁴ με τίτλο «Σχόλια σχετικά με τις ψυχολογικές συνέπειες της κρυψορχίας – Μια κλινική περίπτωση» υποστηρίζει ότι:

«Η αγχώδης (επιθετική) ενασχόληση του περιβάλλοντος με την «ελαττωματικότητα» των γεννητικών οργάνων του μικρού αγοριού τελικά αναδεικνύει τους όρχεις στο κεντρικότερο μέρος του γεννητικού οργάνου, σε σχέση με το οποίο ο σχηματισμός της εικόνας του σώματος και η ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη γενικά διαταράσσεται ιδιαίτερα» (Blos, 1960, σελ: 1)⁹⁶⁵

Η λογική που πρεσβεύει η παραπάνω θέση και αφορά στο πώς το έλλειμμα (το οτιδήποτε μπορεί να εκληφθεί από το γονικό σύστημα ως έλλειμμα) δύναται να

⁹⁶² Ο Στέφανος στην αφήγησή του περιγράφει μια μητέρα ψυχικά αποσυρμένη, τόσο από τους γύρω της, όσο και από τον εαυτό της, φέροντας την εικόνα μιας γυναίκας παραμελημένης που αδυνατεί πλέον να αυτοεξυπηρετηθεί. Ενσαρκώνει έτσι ίσως κατά μία έννοια την κινητική αναπηρία του γιου της, εξαιτίας των μυοσκελετικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ως αποτέλεσμα της παχυσαρκίας της.

⁹⁶³ («... εμ μ' αρέσει η περιπέτεια δηλαδή ... μ' αρέσει ... οι εκδρομές στο βουνό εεε έτσι ν' ανεβαίνεις σε διάφορα μονοπάτια και εεε ... αν και με το κινητικό που έχω ... εεε δεν μου 'χει στερήσει δεν έχω στερηθεί ...» και παρακάτω «... είχαμε πάει εκδρομή... και ήτανε να περάσουμε ... κάτι μονοπάτια έτσι λίγο δύσβατα (χαμογελάει) ... και όπως θα περπατάγαμε εκείνος κάποια ... σε κάποια απόσταση ας πούμε άρχισε και κουραζότανε ... κι εγώ συνέχισα κανονικά απτόητος ... την πορεία μας ... και μου 'λεγε «έλα να ξεκουραστούμε ...» κι αυτά «καλά δεν κουράστηκες;» του λέω «όχι μωρέ έλα τώρα να συνεχίσουμε που να ... κάτσουμε εδώ 'πέρα ...» κι αυτά και ... κατά διαστήματα ας πούμε που ... του έρχεται στο μυαλό μου λέει «θυμάσαι τότε και ... πώς τα είχες καταφέρει!» και στη συνέχεια «... επίσης ... εεε ένας άλλος φίλος μου απορεί συνέχεια με το ... εμ με τον ίδιο τρόπο δηλαδή με το εεε ... όχι θάρρος με το εεε ... με την δυναμικότητά μου που έχω που ... εμ σε πολλά έτσι ... δύσβατα ... μέρη που ... πηγαίνουμε ότι εεε ... μου λέει «καλά είσαι τρελός;» Στέφανος)

⁹⁶⁴ Blos, 1960, ibid

⁹⁶⁵ 1960, ibid

αποτελέσει «οργανωτική εμπειρία» (organizing experience) (Greenacre, 1958)⁹⁶⁶ στην ψυχική ανάπτυξη του παιδιού, οδηγώντας σε παραμορφώσεις του Εγώ που δύναται να έχουν ένα συγκεκριμένο μοτίβο⁹⁶⁷ (Blos, 1960),⁹⁶⁸ είναι συμβατή με το θεωρητικό πλαίσιο με βάση το οποίο δομήθηκε η παρούσα μελέτη.

Τέλος, η αφήγηση της Χριστίνας, όσον αφορά στη σχέση με την μητέρα της, φαίνεται να διαφοροποιείται από όλες τις υπόλοιπες, στο βαθμό που είναι η μόνη από τους συμμετέχοντες που φέρνει μια τόσο ζωντανή ανάμνηση της παιδικής της ηλικίας, απόρροια όχι μόνο των δικών της αναμνήσεων, αλλά και των αφηγήσεων της μητέρας της αναφορικά με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα κάθε αναπτυξιακού της σταδίου. Στις αφηγήσεις αυτές της μητέρας, όπως αναδιατυπώνονται δια στόματος της Χριστίνας, η αναπηρία φαίνεται να είναι πλήρως ενταγμένη στην εικόνα που έφερε η Χριστίνα σε κάθε στάδιο της αναπτυξιακής της πορείας, δείγμα ενδεχομένως του γεγονότος ότι η μητέρα της μπόρεσε να μεταβολίσει και να αποδεχτεί την εικόνα της κόρης της, όπως αυτή διαμεσολαβούνταν από την αναπηρία της. Με άλλα λόγια, στη σχέση αυτή μητέρας-κόρης φαίνεται να υπήρχε πάντα ανοιχτό το ζήτημα της αναπηρίας γεγονός που για τους υπόλοιπους συμμετέχοντες φαίνεται να ήταν αδιανόητο, στο ενδεχόμενο αναζωπύρωσης ενός τραυματικού παρελθόντος.

Στη πλειοψηφία λοιπόν των περιπτώσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω, η ένταση και ο βαθμός της ψυχικής αναστάτωσης που προκάλεσε στους γονείς η είδηση της αναπηρίας διαμόρφωσε καθοριστικά τις γονικές σχέσεις, διαστρεβλώνοντας στον ένα ή στον άλλο βαθμό την πορεία ανάπτυξης των συμμετεχόντων.

⁹⁶⁶ Greenacre, P. (1958) Early physical determinants in the development of the sense of identity. *Journal of American Psychoanalytic Assn. vol:6, σελ: 612-627.*

⁹⁶⁷ Η κοινή συμπτωματολογία που επεδείκνυαν τα αγόρια που συμμετείχαν στη μελέτη του Blos (1960) αφορούσε στην επίδειξη υπερκινητικότητας, μαθησιακών δυσκολιών καθώς και μια ροπή στα ατυχήματα μέσα από ένα παιχνίδι ψυχαναγκαστικού τύπου που ενείχε κινδύνους, ενώ επίσης παρουσίαζαν κοινωνική ανεπάρκεια, χρόνια αναποφασιστικότητα, και μια τάση προς την υπερβολή, το ψέμα και την φαντασίωση (Blos, 1960). Η αδυναμία της παρούσα μελέτης να αναδείξει ένα κοινό μοτίβο στη συμπεριφορά των ατόμων με αναπηρίες ενδεχομένως έχει να κάνει με το γεγονός ότι τα άτομα που συμμετείχαν βρίσκονταν σε διαφορετική φάση της ζωής τους και ως εκ τούτου καλούνταν να διαχειριστούν διαφορετικά ζητήματα, καλύπτοντας διαφορετικές ανάγκες. Παρόλα αυτά ένα κοινό μοτίβο που φαίνεται να επαναλαμβάνεται περισσότερο από μία φορά στις ζωές των συμμετεχόντων είναι η προσπάθεια αναμέτρησης με τον σωματικό περιορισμό που επιβάλλει η αναπηρία, ωθώντας το άτομο στην ανεύρεση «μικρότερων ή μεγαλύτερων δοκιμασιών» που σαν κύριο γνώρισμά έχουν την πρόκληση του σωματικού ορίου. Η γκάμα αυτών των δοκιμασιών που παίρνουν τη μορφή δραστηριοτήτων ποικίλει από καταβάσεις με χιονοπέδιλα σε χιονισμένες βουνοπλαγιές, σε πεζοπορίες σε κακοτράχαλα και δύσβατα μονοπάτια

⁹⁶⁸ Blos, 1960, *ibid.*

Ως εκ τούτου, τα ευρήματα της παρούσα μελέτης συγκλίνουν στην ευρέως διατυπωμένη και αναγνωρισμένη θέση ότι τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της πρωταρχικής σχέσης θα διαμεσολαβήσουν με τρόπο καθοριστικό την συγκρότηση του Εγώ, ενός Εγώ που στο πυρήνα του θα εδράζει το αμφιθυμικό καθρέφτισμα του πρωταρχικού άλλου.⁹⁶⁹

«... η εικόνα του σώματος διαμορφώνεται από την αισθητηριακή αντίληψη, σε συνδυασμό με τον τρόπο που το περιβάλλον αντιμετωπίζει το σώμα αυτό καθώς και τα ελλείμματά του» (Blos, 1960, σελ: 1).⁹⁷⁰

Διαστρεβλώσεις στον πρωταρχικό δεσμό, ως απόρροια ενός αμφιθυμικού γονικού «καθρεφτίσματος» που κατακλύζεται από συναισθήματα αποδοχής και απόρριψης, αγάπης και μίσους, ικανοποίησης και δυσαρέσκειας, δύνανται να συνοδεύουν το παιδί καθόλη τη διάρκεια της ζωής του και να ανιχνεύονται σε συμπεριφορές, αντιδράσεις και επιλογές που ενέχουν την ασυνείδητη πρόθεση αποσαφήνισης του αμφιθυμικού γονικού βλέμματος. Σε μια τέτοια λογική ακολουθία, η διαρκής προσπάθεια για διάκριση, που αφορά στη υπέρβαση ενός σωματικού ορίου, όπως αυτό τείνει να προσδιορίζεται από την φύση της αναπηρίας, δύναται να αποτελέσει το πεδίο έκφρασης ενός ψυχισμού που διερωτάται αναφορικά με την ίδια του την ύπαρξη. Θα λέγαμε ότι το άτομο επιχειρεί να νοηματοδοτήσει την ύπαρξή του μέσα από την κατάκτηση της ίδιας της ζωής, λειτουργία πανανθρώπινη και σημαίνουσα. Ο κίνδυνος ελλοχεύει όταν το ψυχικό υπέδαφος είναι σαθρό, οπότε κάθε καταβληθείσα προσπάθεια, ανεξαρτήτως αποτελέσματος, είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Είναι η στιγμή που το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με την απουσία της γονικής έγκρισης, το πρώτο εφόδιο της ύπαρξης του ανθρώπου.

I.1 Η σχέση με τον πατέρα. Πως διαμεσολαβεί η αναπηρία την σχέση που δημιουργούν τα δύο φύλα με τον πατέρα;

Εστιάζοντας στη λειτουργία του πατέρα μέσα από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη, θεωρούμε ότι μεταξύ άλλων παραγόντων, όπως το φύλο του

⁹⁶⁹ Άλλοι παράγοντες, όπως το είδος της αναπηρίας και ο βαθμός του περιορισμού που αυτή επιβάλλει, δεν φαίνεται να αποτελούν από μόνοι τους αξιόπιστους δείκτες αναγνώρισης του ψυχικού αντίκτυπου στο άτομο.

⁹⁷⁰ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ: 395-429.*

παιδιού, η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία δύναται να αποτελέσει εκείνο τον παράγοντα που θα επηρεάσει τόσο στα επιμέρους, όσο και στο σύνολό της τη σχέση πατέρα – παιδιού, καταδεικνύοντας ένα κοινό μοτίβο στον τρόπο που αντιμετωπίζουν οι πατέρες αυτοί την αναπηρία των παιδιών τους.

Οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων στην παρούσα μελέτη καταδεικνύουν την «πατρική απόσυρση» ως κοινό μοτίβο της πατρικής συμπεριφοράς απέναντι στην αναπηρία των παιδιών τους, επιβεβαιώνοντας έτσι τα ευρήματα άλλων σχετικών ερευνών.

Συνεπώς, στη πλειοψηφία των αφηγήσεων η αναγνώριση της αναπηρίας του παιδιού, ανεξαρτήτως του φύλου,⁹⁷¹ τείνει να συνοδεύεται από την απουσία του πατέρα, η οποία χαρακτηρίζεται από την υπερεπένδυση στην εργασία του, γεγονός που σηματοδοτεί πολλές ώρες απουσίας από το σπίτι, ενδεχομένως ως μια μορφή αντίστασης να διαχειριστεί ψυχικά την εν λόγω κατάσταση.⁹⁷² Η πατρική απουσία δε αναφέρεται μόνο στη «φυσική» απουσία αλλά και στην «ψυχική» μη διαθεσιμότητα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του πατέρα του Υάκινθου, ο οποίος αν και δεν είχε επενδύσει με τρόπο απόλυτο στα εργασιακά του καθήκοντα, όντας βίαιος και απρόσιτος στερούσε από τον γιό του μια σχέση ψυχικής εγγύτητας.

«Είναι, για παράδειγμα, η περίπτωση των αυταρχικών πατέρων που είναι τυραννικοί, που φθονούν τις ικανότητες των παιδιών τους και καταπνίγουν τη δημιουργικότητα και τις προσπάθειές τους για αυτοεπιβεβαίωση, ή των πατέρων των οποίων η συναισθηματική αστάθεια δημιουργεί στα παιδιά μια κατάσταση μόνιμης ανασφάλειας» (Corneau, 1991, όπως παρουσιάζεται στη Δραγώνα, 1999, σελ. 184).⁹⁷³

⁹⁷¹ Το κατά πόσο η πατρική συμπεριφορά σε σχέση με την επένδυση στην εργασία και το πλαίσιο των νοηματοδοτήσεων αυτής διαφοροποιείται σε συνάρτηση με το φύλο του παιδιού που αντιμετωπίζει κάποια εκ γενετής σωματική αναπηρία αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης. Αν και θεωρητικά αναμένουμε ότι ο πατέρας μιας κόρης που βιώνει μια εκ γενετής σωματική αναπηρία διαφοροποιείται ως προς το πώς θα μεταβολίσει την συνθήκη αυτή έναντι του πατέρα ενός γιου με αναπηρία, μέσα σε μια λογική ταυτίσεων, μια τέτοιου είδους εκτίμηση χρήζει περαιτέρω έρευνας.

⁹⁷² Την ίδια επισήμανση κάνει και ο Blos (1960) στη έρευνα που διεξήγαγε με αγόρια που είχαν κρυπορχία και εκκρεμούσε κάποια ιατρική παρέμβαση για την αποκατάσταση αυτού του προβλήματος υγείας. Σύμφωνα με τον Blos (1960) το πρόβλημα υγείας που αντιμετώπιζαν τα αγόρια του δείγματος δημιούργησε στους πατέρες τους ένα αίσθημα απογοήτευσης, το οποίο επιβαρύνθηκε περαιτέρω με την εκδήλωση συμπεριφορών εκ μέρους των αγοριών που ήταν ασύμβατες με τα στερεότυπα της ανδρικής συμπεριφοράς.

⁹⁷³ Δραγώνα Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, **Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής**. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

Μελέτη που διεξήγαγε η Hetherington, (1972)⁹⁷⁴ κατέδειξε διαφορετικό βαθμό επίδρασης της πατρικής απουσίας στην αναπτυξιακή πορεία αγοριών και κοριτσιών, καθώς το αγόρι είναι αυτό που θα ενσαρκώσει το ιδεώδες Εγώ του πατέρα μέσα από μια πατρική προβολική ταύτιση ενός «άλλου» που είναι «ίδιος» με αυτόν. Για τον πατέρα η κόρη δεν μπορεί να συναισθανθεί την δική του εξιδανικευμένη αρρενωπότητα με τον τρόπο που θα το κάνει ο γιός του, που είναι «ακριβώς σαν εκείνον»⁹⁷⁵ (Manninen, 1993).⁹⁷⁶

«Προηγούμενη έρευνα που μελέτησε την επίδραση της πατρικής απουσίας σε δείγμα παιδιών προσχολικής ηλικίας, κατέδειξε ότι αν κι αυτός ο πρώιμος αποχωρισμός στα αγόρια έχει ως συνέπεια την διάρρηξη των συμπεριφορών εκείνων που είναι συνεπείς ως προς το φύλο τους (sex-role typing behaviors) η πορεία ανάπτυξης και οι αυξανόμενες εξωτερικές

⁹⁷⁴ Hetherington, E.M. (1972) Effects of father absence on personality development in adolescent daughters. *Developmental Psychol. Vol: 7, σελ: 313-326.*

⁹⁷⁵ Επιχειρώντας η Δραγώνα (1999)^{*1} να συνοψίσει τα πολλές φορές αντιφατικά ευρήματα των ερευνών εκείνων που επιχειρήσαν να διερευνήσουν την επιρροή της απουσίας του πατέρα στην υπό διαμόρφωση προσωπικότητα των παιδιών του, υποστήριξε ότι η πατρική απουσία φαίνεται να σχετίζεται με διαταραχές στη ταυτότητα του φύλου (κυρίως στα αγόρια), με γνωστικές ανεπάρκειες με χαμηλή σχολική επίδοση, με αδυναμία ελέγχου των ενορμήσεων και με δυσκολία αποδοχής της εξουσίας, ενώ ιδιαίτερη μνεία κάνει στις επιπτώσεις που έχει η πατρική απουσία στα αγόρια όταν λαμβάνει χώρα πριν από την ηλικία των δύο ετών (Spooner, 1988;^{*2} Δραγώνα, 1999^{*3}).

Τα παραπάνω ερευνητικά ευρήματα τα οποία επιχειρήσε να συνοψίσει η Δραγώνα (1999),^{*4} αμφισβητήθηκαν έντονα από μια σειρά ερευνητών ως μη έγκυρα, καθώς αναγνωρίστηκε ότι πολλοί παράγοντες στην αλληλοδιαπλοκή τους δύνανται να θέσουν εμπόδια στη ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών και κυρίως του αγοριού αποδυναμώνοντας έτσι την πρωτοκαθεδρία της πατρικής απουσίας ως τον αποκλειστικό επιβαρυντικό παράγοντα. Για παράδειγμα, η Francoise Hurstel (1987) υποστηρίζει ότι η αντιφατικότητα των παραπάνω ευρημάτων οφείλεται στο μη σαφή νοηματικό προσδιορισμό των όρων «πατρική λειτουργία» και «πατρικό ρόλο» αντιμετωπίζοντάς τους όρους αυτούς ακούσια ως ταυτόσημες έννοιες με αποτελέσματα τα ευρήματα των σχετικών ερευνών να στερούνται εννοιολογικής εγκυρότητας (Hurstel, 1987, όπως παρουσιάζεται στη Δραγώνα, 1999)^{*5} Μια τέτοια διάκριση, ενώ αναδεικνύει τον συμπληρωματικό χαρακτήρα των δύο παραπάνω εννοιών καθιστά σαφές ότι η παρουσία της μια διάστασης δεν προϋποθέτει την ύπαρξη της άλλης, επιβεβαιώνοντας έτσι ότι η «φυσική» πατρική παρουσία δεν αποτελεί απόδειξη μιας επαρκούς πατρικής λειτουργίας (Revault d' Allonnes, 1991, όπως παρουσιάζεται στη Δραγώνα, 1999).^{*6}

^{*1} Δραγώνα Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

^{*2} Spooner G.R (1988) Fathering. *Can. Fam. Physician. Vol: 34. σελ: 1755-1757.*

^{*3} Δραγώνα, 1999, *ibid.*

^{*4} 1999, *ibid.*

^{*5} 1999, *ibid.*

^{*6} 1999, *ibid.*

⁹⁷⁶ Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scandinavian Psychoanalytic Review. Vol :16, σελ: 35-46.*

συναναστροφές εξασθενούν τις παραπάνω συμπεριφορές προκαλώντας μια αντισταθμιστική αρρενωπότητα» (Hetherington, 1972, σελ.: 323).⁹⁷⁷

Σε αντίθεση, μελέτες σε νεαρά κορίτσια δεν επισήμαναν καμία βραχυπρόθεσμη αντίδραση ως απόρροια της πατρικής απουσίας, πέραν κάποιων σποραδικών ευρημάτων που αφορούσαν σε μια μεγαλύτερη επίδειξη εξαρτητικής συμπεριφοράς.⁹⁷⁸ Παρόλα αυτά συγκριτικές μελέτες κατέδειξαν ότι μακροπρόθεσμα, στην αναπτυξιακή φάση της εφηβείας, τα κορίτσια εκείνα που είχα βιώσει τη πατρική απουσία κατά την διάρκεια της προσχολικής ηλικίας παρουσίαζαν μεγαλύτερη δυσκολία στο να συνδιαλλαγούν με αγόρια, δυσκολία που δεν επισημάνθηκε στη συνδιαλλαγή τους με άτομα του ίδιου φύλου (Hetherington, 1972).⁹⁷⁹

Επίσης, διαφοροποιήσεις στον τρόπο που βίωσαν την πατρική απόσυρση τα δύο φύλα καταδείχθηκαν και στις αφηγήσεις των ανδρών και των γυναικών που έλαβαν μέρος στη παρούσα μελέτη. Σύμφωνα λοιπόν με τα ευρήματα της έρευνας, η πατρική επένδυση στην εργασία βιώθηκε από τους άνδρες ως «εγκατάλειψη», σε αντίθεση με τις γυναίκες του δείγματος που ενώ περιγράφουν ένα πατέρα απορροφημένο στα εργασιακά του καθήκοντα συνεχίζουν να τον βιώνουν παρών στη σχέση, εστιάζοντας κυρίως στον τρόπο με τον οποίο τοποθετείται απέναντί τους, προσδίδοντας έναν υπερπροστατευτικό χαρακτήρα στη σχέση αυτή. Για παράδειγμα, τόσο η Χριστίνα, όσο και η Μαργαρίτα ενώ περιγράφουν ένα πατέρα αφοσιωμένο στην εργασία του, αυτό φαίνεται να μην τον εμποδίζει να διατηρεί ζωντανή την σχέση μαζί τους. Σε αντίθεση, οι άρρενες συμμετέχοντες περιγράφουν ένα πατέρα απόμακρο, αποσυρμένο που απουσιάζει από την σχέση, «εγκαταλείποντάς» τους στη μητέρα τους η οποία είτε αναπαρίσταται ιδιαίτερα διαθέσιμη, καθιστώντας τον γιό της το επίκεντρο της ζωής της,⁹⁸⁰ είτε αποσυρμένη και μη διαθέσιμη να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις

⁹⁷⁷ Hetherington, 1972, *ibid.*

⁹⁷⁸ «Σχετικά με τα κορίτσια, υπάρχουν κάποιες ενδείξεις (αν και δεν είναι αξιόπιστες) που περιγράφουν μεγαλύτερη εξάρτηση από την μητέρα στα κορίτσια εκείνα που έχουν περιορισμένη πρόσβαση στον πατέρα τους» (Lynn & Sawrey, 1959, όπως παρουσιάζεται στην Hetherington, 1972, σελ.: 313).

Ακόμα όμως κι αν ισχύει το ενδεχόμενο η πατρική απουσία κατά την διάρκεια της προσχολικής ηλικίας να αυξάνει τις εξαρτητικές σχέσεις των κοριτσιών, δεν θεωρείται ως το σύμπτωμα μιας παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, καθώς εμπίπτει στις τάσεις και συμπεριφορές που είναι κοινωνικά αποδεκτές και άρα συμβατές με την θηλυκή ταυτότητα.

⁹⁷⁹ Hetherington, 1972, *ibid.*

⁹⁸⁰ (βλ. την σχέση του Μανώλη με την μητέρα του)

αυτής της σχέσης εξαιτίας προσωπικών δυσκολιών που την καθιστούσαν ανεπαρκή στον γονικό της ρόλο.⁹⁸¹

Με άλλα λόγια, η πατρική απουσία φάνηκε να στερεί τους άνδρες συμμετέχοντες από την δυνατότητα να «απεγκλωβιστούν» από την συμβιωτική σχέση με την μητέρα, ανακουφίζοντας παράλληλα το άγχος και τα συναισθήματα απώλειας που συνοδεύουν κάθε προσπάθεια απεμπλοκής από το μητρικό αντικείμενο (Diamond, 1998,⁹⁸² 2004b,⁹⁸³ 2006⁹⁸⁴). Ως εκ τούτου, η πατρική απουσία δύναται να βαραίνει πολύ περισσότερο το αγόρι σε σχέση με το κορίτσι, προκαλώντας τέτοιας έντασης αναταράξεις στην αναπτυξιακή του πορεία που δύνανται να την εκτροχιάσει.⁹⁸⁵

«Αποτυχία της σχέσης πατέρα-γιου συνεπάγεται διαστρέβλωση όλων των υπόλοιπων στόχων του αγοριού» (Pittman, 1998, σελ. 177).⁹⁸⁶

Εξάλλου, είναι πλέον διαπιστωμένο ότι η κατάκτηση της ανδρικής ταυτότητας στη πορεία ανάπτυξης τους αγοριού επισκιάζεται αρνητικά από την αναπαράσταση ενός μη διαθέσιμου πατέρα.⁹⁸⁷

«Τα αγόρια που δεν έχουν αυτή την ασυνείδητη,⁹⁸⁸ διυποκειμενική αναγνώριση της αρρενωπότητάς τους επιχειρούν να αντισταθμίσουν το έλλειμμα αυτό βασιζόμενα σε μια πιο αμυντική παρά προσαρμοστική φαλλικότητα» (Diamond, 2004b, σελ. 367).⁹⁸⁹

⁹⁸¹ (βλ. την σχέση του Στέφανου με την μητέρα του).

⁹⁸² Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299*

⁹⁸³ Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis. Vol: 85, σελ: 359-380.*

⁹⁸⁴ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association. Vol: 54, σελ: 1099-1130*

⁹⁸⁵ «... δεν είναι το φύλο του πατέρα που συμβάλλει στη δόμηση του ανδρισμού του γιού του αλλά η ζεστασιά και η φύση της σχέσης μαζί του» (Payne και Mussen, 1956; Mussen και Rutherford, 1963, όπως παρουσιάζεται στη Δραγώνα, 1999, σελ. 195).

⁹⁸⁶ Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁹⁸⁷ Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «II.1 Διαστρεβλώσεις, παρεκκλίσεις και επαναπροσδιορισμοί της αναπτυξιακής πορείας προς την «κατάκτηση» της ανδρικής ταυτότητας.

⁹⁸⁸ Χωρίς δηλαδή το επιστέγασμα ενός σταθερού πατρικού αντικειμένου στο ασυνείδητο της μητέρας. (Diamond, 2004b).

⁹⁸⁹ Diamond, 2004b, ibid

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, αυτό που φαίνεται να αναδεικνύεται σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη, αφορά στο διαφορετικό τρόπο που ο πατέρας μεταβολίζει την αναπηρία του παιδιού του, όπου διακρίνεται μια διαφοροποίηση στο βαθμό ματαιώσεων των πατρικών προσδοκιών απέναντι στον γιό έναντι αυτών της κόρης με αναπηρία, παραπέμποντας έτσι στη θεωρία αναφορικά με τις διαγενεακές ταυτίσεις.⁹⁹⁰ Ως εκ τούτου, η διαφορετική ένταση της πατρικής ματαίωσης σε συνάρτηση με το φύλο του παιδιού που αντιμετωπίζει αναπηρία διαμεσολαβεί με διαφορετικό τρόπο την γονική σχέση πατέρα-γιου ή πατέρα – κόρης.⁹⁹¹ Επίσης, σημαντικό είναι να ειπωθεί ότι το αίσθημα «εγκατάλειψης» που βίωσαν οι άνδρες του δείγματος στη σχέση με τους πατέρες τους, φαίνεται να διαμεσολαβήθηκε έντονα από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης που ανέπτυξαν με την μητέρα καθώς και τον αμφιθυμικό χαρακτήρα της σχέσης αυτής.⁹⁹²

«Η συναισθηματική απόσταση που διατηρούν οι πατέρες με την σύζυγό τους, διευρύνεται και στους γιούς τους που αισθάνονται εγκαταλελειμμένοι και απομεινάντες μόνοι να διαχειρίζονται τις (ευνουχιστικές) επιρροές των μητέρων τους» (Blos, 1960, σελ: 7).⁹⁹³

Ανήμποροι να διαφοροποιηθούν πλέον από την μητέρα, καθώς έχει «ευνουχίσει» κάθε προσπάθεια αυτονομίας, οι άνδρες αυτοί τείνουν να «επικρίνουν» τους πατέρες τους που δεν μερίμνησαν να έχουν την παρουσία αυτή που θα ήταν ικανή να τους προστατεύσει από τις «καταβρωχθιστικές» τάσεις της μητέρας.

⁹⁹⁰ Για παράδειγμα, στην αφήγησή του ο Μανώλης αναφέρεται έμμεσα στα συναισθήματα ματαίωσης του πατέρα του αποκαλύπτοντας έτσι τον βαθμό διαμεσολάβησης της αναπηρίας στη σχέση πατέρα-γιού («... να της λέει ο πατέρας μου ότι «τι θες να τον πας ξέρω 'γω Λύκειο ξέρω 'γω δεν το αφήνεις ... να μην κουράζεται ...» δηλαδή η μάνα μου να μην κουρά ... «να μην κουραστείς άστονε ...»).

⁹⁹¹ Είναι σαφές ότι στόχος της παρούσας μελέτης δεν είναι η διεξαγωγή γενικών συμπερασμάτων αλλά η ανάδειξη θεματικών ενοτήτων προς περαιτέρω μελέτη και επεξεργασία. Συνεπώς, οι παραπάνω υποθέσεις στόχο έχουν να διευρύνουν το ερευνητικό πεδίο συμβάλλοντας μ' αυτό τον τρόπο στο ερευνητικό γίγνεσθαι.

⁹⁹² Στις περιπτώσεις εκείνες που οι πατέρες βίωναν μια επισφαλή σχέση με τη σύζυγό τους, φάνηκε να είναι πιο πρόθυμοι να συναισθανθούν τη συνθήκη εγκλωβισμού που βίωναν οι γιοί τους στη σχέση με την μητέρα τους, δίνοντας παράλληλα την εντύπωση ότι περίμεναν υπομονετικά ένα ερέθισμα, μια πρόσκληση να μιλήσουν ανοιχτά και να ακουστούν. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν και τα αποτελέσματα άλλων ερευνών, υποστηρίζοντας ότι «... οι υποτιμημένοι και αποκλεισμένοι πατέρες κατόπιν σχετικής παρέμβασης αναδείχθηκαν σε σεβάσιμα και αγαπητά πρότυπα για το παιδί» (Forrer, 1959, όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1960, σελ: 6).

⁹⁹³ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ: 395-429.*

«Όταν γεννιέται ένα παιδί, είναι πιθανόν ο άνδρας να νιώσει άχρηστος και να οπισθοχωρήσει στην ιδιαίτερη ζωή του. Αν, όμως, ο πατέρας αφήσει το μωρό να γίνει το μωρό της μαμάς, μπορεί να χάσει και τους δύο καθώς δένονται ο ένας με τον άλλο και μοιράζονται την πικρία τους για την απουσία και την αμέλειά του» (Pittman, 1998, σελ. 296).⁹⁹⁴

I.2 Η σχέση με τη μητέρα. Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία τη σχέση που δημιουργούν τα δύο φύλα με τη μητέρα.

«... ο αυτουργός της σωματική βλάβης αναγνωρίζεται στο μυαλό του παιδιού στο πρόσωπο της μητέρας του» (Blos, 1960, σελ.: 7).⁹⁹⁵

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων στην παρούσα μελέτη αναφορικά με τις αναπαραστάσεις της μητέρας, αλλά και της σχέσης που δημιουργήσαν μαζί της, όπως αυτή διαμεσολαβήθηκε από την αναπηρία τους.

Για παράδειγμα, όλοι οι άνδρες του δείγματος περιγράφουν τη σχέση τους με μια μητέρα που φαίνεται να αδυνατεί να μεταβολίσει την αναπηρία τους είτε αγνοώντας την, καθυστερώντας για παράδειγμα ιατρικές παρεμβάσεις προς την κατεύθυνση αποκατάστασης αυτής,⁹⁹⁶ κι εστιάζοντας σε άλλα θέματα που αξιολογούνται ως σοβαρότερα από την αναπηρία και χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης,⁹⁹⁷ είτε επιδεικνύοντας μια διαρκή ενασχόληση με αυτή, αφιερώνοντας ακόμα και την ίδια της ζωή στη κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν από την αναπηρία του γιού της.⁹⁹⁸

«Ο ασήμαντος ρόλος που οι μητέρες τείνουν να αποδίδουν στη γεννητική κατάσταση⁹⁹⁹ (του γιού τους) αναδείχθηκε ακόμα περαιτέρω από την επίμονη εστίασή τους σε άλλα θέματα, όπως τις μαθησιακές δυσκολίες ή την έλλειψη φίλων που αντιμετώπιζε το παιδί» (Blos, 1960, σελ.: 7).¹⁰⁰⁰

⁹⁹⁴ Pittman, 1998, *ibid.*

⁹⁹⁵ Blos, 1960, *ibid.*

⁹⁹⁶ Βλ. Την σχέση του Υάκινθου με την μητέρα του.

⁹⁹⁷ Βλ. την σχέση του Στέφανου με την μητέρα του.

⁹⁹⁸ Βλ. την σχέση του Μανώλη με την μητέρα του.

⁹⁹⁹ Αναφέρεται σε αγόρια που αντιμετώπιζαν κρυφορχία κι έχρηζαν χειρουργικής παρέμβασης για την αποκατάσταση του προβλήματος.

¹⁰⁰⁰ Blos, 1960, *ibid*

Για παράδειγμα, τόσο ο Στέφανος, όσο πολύ πιο έντονα και ο Υάκινθος περιγράφουν στην αφήγησή τους μια αδικαιολόγητη καθυστέρηση σχετικά με τη λήψη ιατρικής αξιολόγησης αναφορικά με τις αναπηρίες τους, γεγονός που καθυστέρησε τον θεραπευτικό σχεδιασμό, επηρεάζοντας έτσι δραματικά τη διαδικασία αποκατάστασης. Σύμφωνα με τον Blos (1960)¹⁰⁰¹ αυτές οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις αναφορικά με ιατρικές παρεμβάσεις που δύνανται να γίνουν, καταδεικνύουν τον απωθημένο σαδισμό των μητέρων αυτών.

Ιδιαίτερα στη περίπτωση του Υάκινθου, η μητέρα, σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα του ίδιου, αυθαίρετα και ανυπόστατα, μεγάλωσε τον γιό της διατηρώντας ζωντανή την ψευδαίσθηση ότι με την ενηλικίωσή του θα πραγματοποιηθεί ένα ταξίδι στο εξωτερικό, όπου θα επισκεφτεί κάποιους γιατρούς που θα δώσουν τέλος στην αναπηρία του. Τα χρόνια πέρασαν και το ταξίδι στο εξωτερικό δεν έγινε, παρόλα αυτά η συνάντηση με κάποιον γιατρό πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, καταρρίπτοντας κάθε ελπίδα αποκατάστασης, με την απορία του γιατρού να αφορά στην αδικαιολόγητη καθυστέρηση τόσων χρόνων. Αν και αυτή η γονική συμπεριφορά αποτελεί μια ακραία περίπτωση, καταδεικνύει τη στάση ορισμένων γονιών στη διαχείριση της αναπηρίας των παιδιών τους.

Τα ευρήματα που συνέλεξε ο Blos (1960) αναφερόμενος στη στάση που διατήρησαν οι μητέρες του δείγματός του απέναντι στη «φυσική μειονεξία» των γιων τους, αποτρέποντάς ή ακόμα και απαγορεύοντάς τους να αναγνωρίσουν το τι τους συμβαίνει και επηρεάζοντας έτσι την αναπαράστασή τους για τον εαυτό τους, συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργία παραμορφώσεων του Εγώ, όπως αυτές εκφράστηκαν με μαθησιακές διαταραχές και διαταραχές στη μνήμη, στη σκέψη και στη χώρο-χρονική αντίληψη. Σύμφωνα με τον Blos, αυτές οι βλάβες του Εγώ ήταν το αποτέλεσμα των διαστρεβλώσεων της εικόνας του σώματος, απόρροια εξωτερικών – περιβαλλοντικών παρεμβάσεων που διατήρησαν έτσι τον διάχυτο και αδιαφοροποίητο χαρακτήρα της πρωταρχικής σχέσης.

Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι κάποιοι εκ των ανδρών συμμετεχόντων περιέγραψαν την σχέση με την μητέρα τους με όρους δανεισμένους από την ψυχοπαθολογία. Πιο συγκεκριμένα, δύο εκ των τεσσάρων ανδρών που συμμετείχαν στην εν λόγω έρευνα διατύπωσαν καθαρά ότι η σχέση με την μητέρα

¹⁰⁰¹ 1960, *ibid.*

τους ενέχει ένα κομμάτι παθολογικό.¹⁰⁰² Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Μανώλη, ο οποίος μας αιφνιδιάζει όταν επιχειρώντας να περιγράψει τα συναισθήματα που τρέφει για την μητέρα του χρησιμοποιεί τον όρο «ψύχωση» («... έχω μία ... εμ σχέση υπέρ του δέοντος ... ψύχωση θα 'λεγα με τη μάνα μου [...] έχουμε καλώς ή κακώς ξεφύγει από τη φυσιολογική σχέση ... που μπορεί να έχει ένα παιδί με ... εμ μην παρεξηγηθώ τώρα αυτό που λέω ...»). Ο Μανώλης, φαίνεται να περιγράφει μια συμβιωτική σχέση όπου το συναίσθημα του ενός αντανακλάται στο ψυχικό πεδίο του άλλου πέραν της αρχικής συμβιωτικής φάσης. Η Benedek, (1959) αναφέρεται σε αυτή την ψυχική ταύτιση (δύο ψυχικά πεδία που λειτουργούν ως ένα) ως «συναισθηματική συμβίωση».¹⁰⁰³

Επίσης, στην ακραία της μορφή, η δυσκολία της μητέρας να διαχειριστεί ψυχικά την αναπηρία του παιδιού της μπορεί να εκφράζεται στην απόφασή της να εισάγει το παιδί σε κάποιο πλαίσιο κλειστής περίθαλψης.¹⁰⁰⁴ Σαφώς, η παραπάνω μορφή έκφρασης της δυσκολίας αποτελεί μόνο ένα ενδεχόμενο σε ένα σύνολο παραγόντων που θα ωθήσουν ένα γονέα να πάρει μια τέτοια απόφαση, και ως εκ τούτου πρέπει να προσεγγίζεται με σκεπτικισμό και επιφυλακτικότητα, καθώς σε αντίθετη περίπτωση η υιοθέτηση μιας τέτοιας αντίληψης θα ήταν αυθαίρετη και απλοϊκή.

Κοινός λοιπόν παρανομαστής των αφηγήσεων στην εν λόγω έρευνα υπήρξε το γεγονός ότι η στάση της μητέρας ήταν ασυνεπής προς τις ανάγκες των ανδρών του δείγματος, γεγονός που φαίνεται να διαμεσολάβησε τόσο την αναπτυξιακή τους πορεία, δημιουργώντας καθυλώσεις σε αναπτυξιακά στάδια, όσο και τις αναπαραστάσεις που διαμόρφωσαν για τον πατέρα εκείνο που τους «γύρισε την πλάτη» και τους άφησε ανυπεράσπιστους στη σχέση με την μητέρα τους.¹⁰⁰⁵

Σε αντίθεση με τις αφηγήσεις των ανδρών του δείγματος, οι αφηγήσεις των γυναικών σε σχέση με την αναπαράσταση που φέρουν για την μητέρα τους, διαφοροποιούνται στο βαθμό που περιγράφουν μια σχέση μαζί της πιο λειτουργική, που δεν φαίνεται να

¹⁰⁰² Βλ. το πώς περιγράφει ο Μανώλης και ο Υάκινθος την σχέση με την μητέρα τους («... τη μητέρα την οποία υπεραγαπούσα κιόλας, είχα μία έτσι πώς να το πω; Παθολογική αγάπη ...» Υάκινθος)

¹⁰⁰³ «Ο όρος της «συναισθηματικής συμβίωσης» περιγράφει μια αμοιβαία αλληλεπίδραση μεταξύ της μητέρας και του παιδιού, όπου, μέσω των διαδικασιών της ενδοβολής και της ταύτισης, δημιουργούνται δομικές αλλαγές σε καθένα από τους συμμετέχοντες» (Benedek, 1959, σελ.: 392).

¹⁰⁰⁴ («... εεε η αλήθεια είναι ότι πήγαινε να με δει ένας γιατρός ... πήρε λάθος λεωφορείο και βρέθηκε σ' ένα άλλο νοσοκομείο ... εκεί της προτεινανε ... δεν είχε σκοπό κάτι τέτοιο, να με άφηνε ... στο ίδρυμα ...» Αλέξανδρος)

¹⁰⁰⁵ Βλ. κεφάλαιο «II.1 Διαστρεβλώσεις, παρεκκλίσεις και επαναπροσδιορισμοί της αναπτυξιακής πορείας προς την κατάκτηση της ανδρικής ταυτότητας».

προκαλεί τις ίδιες αναπτυξιακές παρεκκλίσεις με αυτές των ανδρών. Στη σχέση της με την κόρη, η μητέρα φαίνεται να μεταβολίζει διαφορετικά την αναπηρία της, από ότι στη σχέση της με τον γιό. Ενώ, αξιολογώντας τις αφηγήσεις των ανδρών διαφαίνεται έκδηλη η δυσκολία των μητέρων τους να μεταβολίσουν την αναπηρία τους, στις αφηγήσεις των γυναικών η μητέρα τείνει σταδιακά να δείχνει πιο «εξοικειωμένη» με την αναπηρία της κόρης.¹⁰⁰⁶ Ως εκ τούτου, η ψυχική αναστάτωση που φαίνεται να προκαλεί στη μητέρα η είδηση της αναπηρίας της κόρης της, δεν φαίνεται να είναι αντίστοιχη του τρόπου που θα σχετιστεί μαζί της μακροπρόθεσμα, σε αντίθεση με τις αφηγήσεις των ανδρών που δίνουν την εντύπωση ότι το αρχικό «σοκ» της είδησης της αναπηρίας εγγράφεται στη σχέση με την μητέρα τους με τρόπο αμετάκλητο, διαστρεβλώνοντάς την μετέπειτα πορεία της σχέσης αυτής.

Επίσης, χαρακτηριστικός είναι ο «ρυθμιστικός ρόλος» της μητέρας, που όλες οι συμμετέχουσες επισήμαναν, απέναντι στην υπερπροστατευτική συμπεριφορά του πατέρα, σε μια προσπάθεια ελέγχου αυτής, αναδεικνύοντας ζητήματα που είχαν να κάνουν με την σημασία της διασφάλισης της αυτονομίας της κόρης τους, κάτι βέβαια για το οποίο δεν υπήρξε αναφορά στις αφηγήσεις των ανδρών.

Για παράδειγμα, η Χριστίνα περιγράφει την μητέρα της διαρκώς να εστιάζει στην ανάγκη της να μάθει να είναι αυτάρκης και ανεξάρτητη, «να στέκεται στα πόδια της». Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, η μητέρα φαίνεται να προβάλλει στη κόρη της μια δική της επιθυμία ανεξαρτητοποίησης,¹⁰⁰⁷ επισημαίνοντας διαρκώς το δυναμικό της Χριστίνας. Νοηματοδοτώντας τα χαρακτηριστικά κάθε αναπτυξιακού σταδίου της κόρης της μέσα από μια δική της επιθυμία, φαίνεται από πολύ νωρίς να επισημαίνει

¹⁰⁰⁶ Η μεγαλύτερη «εξοικείωση» που μπορεί να δηλώνει η στάση της μητέρας απέναντι στην αναπηρία της κόρης δεν συνεπάγεται απαραίτητα και την αποδοχή αυτή της κατάστασης, ως μια συνθήκη ψυχικής εμπερίεξης.

¹⁰⁰⁷ Η θέση αυτή της μητέρας φαίνεται να διαμεσολαβείται από δικά της βιώματα που αφορούν στη σχέση εξάρτησης που έχει δημιουργήσει με τον σύζυγό της. Η ίδια φαίνεται να ακολουθεί τον σύζυγό της στις επαγγελματικές του δραστηριότητες, χωρίς να δύναται να διαμορφώσει μια θέση πιο αυτόνομη πέραν του επαγγελματικού σχεδιασμού του συζύγου της («... κι η μάνα μου έλεγε «καλά συνγνώμη και τι ... θα κάθεται να στηρίζεται στον καθένα μεθαύριο ... θα κάνει μια οικογένεια και θα μείνει σπίτι της να μεγαλώνει τα παιδιά;» ... κι ίσως κι επειδή κι η μάνα μου ... λόγω της οικογένειας και λόγω των μεταθέσεων που είχαμε δεν δούλεψε ποτέ της έχουνε βγει πολλά απωθημένα και που δεν θέλει να τα 'χουν τα παιδιά της ... δηλαδή ποτέ δεν είπε ότι «βρες έναν πλούσιο ...» ή όχι πλούσιο «βρες έναν άντρα που θα μπορεί να σε στηρίξει οικονομικά και παντρέψου ...» μου 'λεγε «θα πατάς στα πόδια σου ... και οικογένεια να κάνεις θα 'χεις ... θα θες να πάρεις ένα φόρεμα και θα 'χεις εσύ τα δικά σου λεφτά δεν θα ζητάς «δώσε μου να πάω να πάρω» ... θα πας εσύ και θα το κάνεις και θα 'σαι ανεξάρτητη σ' αυτό τον τομέα!»).

τις τεράστιες προσπάθειες που κατέβαλε η Χριστίνα ως βρέφος να επιβληθεί των λειτουργικών της περιορισμών χωρίς να αιτείται της βοήθειας των γύρω της.¹⁰⁰⁸

Όλοι οι άνδρες του δείγματος περιγράφουν μια μητέρα ευάλωτη, εύθραυστη, αδύναμη που χρήζει βοήθειας και υποστήριξης, σαν με έναν τρόπο οι μητέρες να ενσαρκώνουν την «αδυναμία» των γιών τους προσδίδοντάς τους έτσι ρόλο «προστάτη –υποστηρικτή».¹⁰⁰⁹ Διάφορες υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε αναφορικά με το κοινό μοτίβο της ανδρικής μητρικής αναπαράστασης, όπως για παράδειγμα, το ότι η μητέρα φαίνεται να υποκύπτει συναισθηματικά υπό το βάρος της αναπηρίας του γιού της, ανάγοντας τον περιορισμό που βιώνει ο γιός της σε δικό της περιορισμό και προσκαλώντας τον έτσι να αναλάβει γονικού ρόλου έναντι της σε μια φαντασιακή εναλλαγή θέσεων, επιτρέποντάς της να παλινδρομήσει σε παρελθούσες σχέσεις εξάρτησης. Με άλλα λόγια, μέσα από μια θέση αδυναμίας που χρήζει υποστήριξης, φαντασιακά η μητέρα προσδίδει στο γιό της μια θέση επάρκειας ζητώντας του είτε με τρόπο ευθύ, είτε με τρόπο λανθάνων να απαρνηθεί της αναπηρίας του και των περιορισμών που αυτή επιβάλλει.¹⁰¹⁰ Επίσης, μια τέτοια σχέση τείνει να καταστείλει κάθε αίτημα αυτονόμησης του αγοριού που αφοσιώνεται στην ικανοποίηση των όλο και μεγαλύτερων αναγκών της μητέρας του.¹⁰¹¹

II. ΠΩΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΕΙ Η ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ.

Ένας από τους επιμέρους ερευνητικούς στόχους της παρούσας μελέτης είναι να αξιολογήσει και να ερμηνεύσει τυχών διαφορές στον τρόπο που η εκ γενετής αναπηρία διαθλάται μέσα από το πρίσμα της ταυτότητας του φύλου.

¹⁰⁰⁸ («... και δεν ... δεν μπουσουλήσα σερνόμουνα και μάλιστα μου 'λεγε «ζύπναγες και ... επειδή ήθελες να έρθεις δε ... δεν φώναζες σερνόσουνα και έφευγες δηλαδή από το κρεβάτι κάτω ας πούμε άμα σ' είχα στο κρεβάτι πάνω και πήγαινες όσο μπορούσες με τα ... ό,τι μπορούσες να κάνεις ας πούμε ...» Χριστίνα).

¹⁰⁰⁹ («... εκεί που η μητέρα θα έπρεπε να παρηγορεί εμένα ... βρέθηκα εγώ ξαφνικά ... σε πολύ μικρή ηλικία να παρηγορώ τη μητέρα ... να παρηγορώ τη μητέρα, μετά πολύ αργότερα να παρηγορώ την αδερφή, να παρηγορώ ... για άλλα πράγματα έτσι; Να παρηγορώ τον πατέρα και γενικώς να παρηγορώ ...» Υάκινθος).

¹⁰¹⁰ («... με το να σου επισημαίνει ότι μπορείς να κάνεις πράγματα ... ενσάρκωσες την εικόνα που ήθελε να 'χει η μητέρα ...» Υάκινθος)

¹⁰¹¹ («... δεν είχα βγει και καθόλου εε έξω απ' την οικογένεια μου ήμουν έτσι περιχαρακωμένος εκεί αν θέλεις στα εεε ... στα καθήκοντα μου (γελάει) ... γιατί είχα και πολλά καθήκοντα ...»Υάκινθος)

Σύμφωνα με τον κοινωνικό προσδιορισμό του φύλου, ο ανδρισμός και η θηλυκότητα ισοδυναμούν κοινωνικά με «εκδραματίσεις» μιας ετεροσεξουαλικής ταυτότητας¹⁰¹² (Butler, 1995).¹⁰¹³

«Το φύλο αποτελεί την ψυχαναγκαστική επανάληψη μιας κοινωνικής συμβατικότητας, μια διαδικασία που είναι εν μέρει κοινωνικά επιβαλλόμενη από την ανάγκη διασφάλισης της ετεροσεξουαλικότητας»
(Butler, 1995, σελ. 175).¹⁰¹⁴

Η θεωρία περί απόλυτου δυισμού των φύλων,¹⁰¹⁵ αφορά σε μια αντιδραστική άμυνα απέναντι στην αναγνώριση της αμφισεξουαλικής μας καταγωγής, τότε που το φύλο υπήρξε αδιαφοροποίητο, έως την στιγμή διαμόρφωσης του γενετικού μας υλικού, αλλά και κατά την διάρκεια της πρωταρχικής σχέσης, όπου τα σωματικά όρια μεταξύ του νεογέννητου και του μητρικού αντικειμένου υπήρξαν αδιόρατα, καθώς το σώμα

¹⁰¹² Ο ανδρισμός και η θηλυκότητα, συγκροτούνται στο έδαφος μιας βασικής αρχικής αποκήρυξης, που αφορά στην ομοφυλοφιλική επιθυμία και στην απώλεια πρώιμων σεξουαλικών προσκολήσεων (sexual attachment). Όσο πιο έντονη είναι η αποκήρυξη, τόσο πιο ενδυναμωμένη είναι η κοινωνική επίδειξη ανδρισμού και θηλυκότητας. Η κοινωνική επιταγή, δεν αφορά μόνο στην αποκήρυξη των πρώιμων ταυτίσεων, αλλά και στην διασφάλιση από το υποκείμενο ότι οι απώλειες αυτές θα παραμείνουν ανομολόγητες, χωρίς να επιτρέπεται να πενηθούν (Butler, 1995).

«...το κορίτσι γίνεται κορίτσι, γινόμενο υποκείμενο απαγορεύσεων που αποκλείουν την μητέρα ως αντικείμενο επιθυμίας, εγκαθιστώντας αυτό το απαγορευμένο αντικείμενο ως μέρος του Εγώ, δηλαδή ως μια μελαγχολική ταύτιση. Συνεπώς, η ταύτιση περιέχει τόσο την απαγόρευση, όσο και την επιθυμία, ενσωματώνοντας την απώλεια που δεν έχει πενηθεί και αφορά στις ομοφυλοφιλικές καθηλώσεις»
(Butler, 1995, σελ. 169).

¹⁰¹³ Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanal Dialogues, Vol: 5, σελ: 165-180.*

¹⁰¹⁴ 1995, *ibid*

¹⁰¹⁵ Στις Δυτικές κοινωνίες, παρά τις όποιες προσπάθειες μείωσης των προβαλλόμενων αντιθέσεων, τα πρότυπα της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας, διέπονται από την αρχή της ριζικής διαφοροποίησης (δυϊσμός των φύλων). Ως εκ τούτου, οι αντιλήψεις και οι απαιτήσεις της κοινωνίας σχετικά με το ρόλο και τη συμπεριφορά που πρέπει να επιδεικνύουν τα δύο φύλα συμβάλλουν στην δημιουργία μιας διαφοροποιημένης εικόνας μεταξύ του άνδρα και της γυναίκας. Έτσι, τα κοινωνικά στερεότυπα που ορίζουν τις κοινωνικές προσδοκίες απαιτούν από τον άνδρα να είναι δυναμικός, αυτάρκης, ανταγωνιστικός με τους άλλους άνδρες, δραστήριος και κυρίως χωρίς την ανάγκη συναισθηματικής κάλυψης, καθώς οι άνδρες έχουν την «ικανότητα» να είναι συναισθηματικά εγκρατείς και συνήθως περιγράφονται ότι, συγκριτικά με τις γυναίκες, είναι εκείνοι που είναι πιο αποξενωμένοι από τα συναισθήματά τους. Με άλλα λόγια, η συναισθηματική έκφραση από μεριάς των ανδρών δηλώνει αδυναμία, ενώ αντίθετα για την γυναίκα τα συναισθήματα είναι τρόπος επικοινωνίας με τους γύρω της (Migowsky & Ross, 1995).

«Οι άνδρες δεν κλαίνε», «οι άνδρες δεν παραπονιούνται», «οι άνδρες δεν δείχνουν αδυναμία» και πάνω απ' όλα «οι άνδρες δεν χρειάζονται άλλους άνδρες» (Pittman, 1998, σελ. 235).

Συνεπώς, τα κοινωνικά πρότυπα συνεχίζουν να προβάλλουν την αρρενωπότητα ως μια κατάσταση που ευνοεί την επιθετικότητα, την προστατευτικότητα και την κυριαρχία, σε αντίθεση με τη θηλυκότητα που χαρακτηρίζεται από συναισθηματισμό, φροντίδα, δεκτικότητα και υποτακτικότητα (Benjamin 1988, όπως παρουσιάζεται στον Diamond, 2006).

του ενός ήταν προέκταση του σώματος του άλλου. Αυτό λοιπόν, το παρελθοντικό μας βίωμα, αποτελεί σαφή απόδειξη των ομοερωτικών ταυτίσεων που έγιναν με ένα «άλλον», στον οποίο αναγνωρίζαμε τον εαυτό μας.¹⁰¹⁶

«Όταν το Εγώ συγκροτείται μέσω μελαγχολικών ταυτίσεων, (ταυτίσεις που εμπεριέχουν ανεπίλυτο πένθος) τότε το υπερεγώ, μπορεί να γίνει «ο τόπος συγκέντρωσης» των ενστίκτων θανάτου» (Butler, 1995, σελ. 173).

Στο πλαίσιο λοιπόν των παραπάνω αναγνωρίσεων, τα κοινωνικά στερεότυπα τείνουν να θεωρούν πιο αποδεκτό χαρακτηριστικό για μια γυναίκα παρά για έναν άνδρα την εκδήλωση εξαρτητικών τάσεων, καθώς και το αίτημα αποδοχής βοήθειας (Ablon, 1996,¹⁰¹⁷ Pittman, 1998¹⁰¹⁸).

«Η τάση συγχώνευσης βιώνεται διαφορετικά από τα φύλα. Οι γυναίκες έχουν κοινωνικοποιηθεί με το ιδεώδες να χάνουν τον εαυτό τους μέσα στη σχέση, ενώ αντίθετα, οι άνδρες έχουν μεγαλώσει με το φόβο της οικειότητας» (Δραγώνα, 1999, σελ. 211).¹⁰¹⁹

Στον βαθμό λοιπόν που το κοινωνικό διαπλέκεται με το ατομικό, όπως αυτό εκφράζεται μέσα από με την πορεία κατάκτησης της ταυτότητας του φύλου, τείνουμε να υποθέσουμε για παράδειγμα ότι ο βαθμός εξάρτησης του άνδρα από την αναπηρία του δύναται να αποτελέσει ρωγμή στην κοινωνικά αποδεκτή εικόνα του ως ανεξάρτητου ατόμου, που διατηρεί «πάντα» το έλεγχο στη ζωή του, σε αντίθεση με την γυναίκα, όπου η αναζήτηση βοήθειας και υποστήριξης από τους γύρω της είναι συμβατή με την κοινωνική αναπαράσταση του φύλου της. Συνεπώς, επιχειρώντας ο

¹⁰¹⁶ «Για το παιδί η αμφισεξουαλική θέση είναι λιγότερο συγκρουσιακή, επιτρέποντας ένα πλήθος συμβιβασμών από την θέση που καλείται να πάρει στην εφηβεία όπου έχει κατακτήσει την σεξουαλική ωρίμανση. Η επίλυση του αρνητικού οιδιπόδειου συμπλέγματος που αφορά στη σεξουαλική αναγνώριση του αντικειμένου θέτει αντιμετώπιση το έφηβο αγόρι με μια νέα σύγκρουση. Η μετατόπιση σε ένα μη αιμομικτικό αντικείμενο δεν μπορεί να αποτελεί μια ικανοποιητική λύση, καθώς αυτό απλώς θα επιμήκυνε τον οιδιπόδειο αστερισμό πέραν της εποχής σε μια συνθήκη αμφισεξουαλικών αντικειμενοτρόπων σχέσεων στην εφηβεία» (Blos, 1954, σελ. 49).

¹⁰¹⁷ Ablon J. (1996) Gender response to neurofibromatosis 1. *Social science of medicine, Vol: 42, No: 1, σελ: 99-109*

¹⁰¹⁸ Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

¹⁰¹⁹ Δραγώνα Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχοαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

άνδρας με αναπηρία να αποκηρύξει με τρόπο «μανιακό» κάθε συναισθηματική ανάγκη προσπαθεί να νιώσει ένα αίσθημα απελευθέρωσης από το «αδύναμο και ελλειμματικό σωματικό του κέλυφος». Με άλλα λόγια, τα παραπάνω κοινωνικά στερεότυπα, έτσι όπως έχουν προβληθεί από τον μοντέρνο δυτικό πολιτισμό, τονίζουν με σαφήνεια μια αλληλένδετη σχέση μεταξύ της ταυτότητας του φύλου και της εικόνας του σώματος.¹⁰²⁰

«... παραδοσιακά ο άνδρας δεν έχει την κοινωνική άδεια να είναι συναισθηματικός, να μπορεί να εκφράσει την προσωπική του τραγωδία ή να ζητήσει τη βοήθεια των γύρω του» (Ablon, 1996, σελ. 108).¹⁰²¹

Στο πλαίσιο λοιπόν μιας κοινωνίας όπου ο άνδρας κρίνεται από το «ανδρικό ηγεμονικό ιδεώδες»,¹⁰²² η αναπηρία προκαλεί καίριο πλήγμα στην ανδρική του ταυτότητα περιθωριοποιώντας τον, καθώς τον καθιστά ανεπαρκή να ανταποκριθεί στο προσδοκώμενο, ματαιώνοντάς τον έτσι οικτρά (Gerschick, 2000).¹⁰²³

«Η ταυτότητα του φύλου του κάθε ατόμου επηρεάζεται από την αποτυχία του να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και προσδοκίες του κοινωνικού του ρόλου» (Ablon, 1996, σελ. 109).¹⁰²⁴

Έτσι, οι άνδρες αυτοί παραγκωνίζονται και εξομοιώνονται κοινωνικά με άλλες μειονότητες, όπως είναι οι ομοφυλόφιλοι¹⁰²⁵ (Gerschick, 2000).¹⁰²⁶

¹⁰²⁰ Όπως υποστήριξε ο Freud, (1930) μέσω του μηχανισμού της ενδοβολής, τα κοινωνικά ιδεώδη μετασχηματίζονται σε αίσθημα ενοχής. Αυτό σημαίνει ότι η επιθετικότητα που δημιουργείται από την αδυναμία εκπλήρωσης του κοινωνικού ιδεώδους εσωτερικεύεται με την μορφή αυτό-επιθετικότητας, δημιουργώντας το φίλτρο, μέσω του οποίου δομείται η συνείδηση.

¹⁰²¹ Ablon, 1996, *ibid.*

¹⁰²² «... (ηγεμονικό ανδρικό ιδεώδες) είναι απλά ό,τι περιμένουμε από τους άνδρες. Είναι εκείνες οι ιδιότητες και δραστηριότητες οι οποίες, όπως οι άνδρες πιστεύουν, τους κάνουν άνδρες και τους διαφοροποιούν από τις γυναίκες» (Pittman, 1998, σελ. 21).

¹⁰²³ Gerschick J. T. (2000) Toward a theory of disability and gender. *Signs: Journal of women in culture and society, Vol: 25, No: 4, σελ: 1253-1268*

¹⁰²⁴ Ablon, 1996, *ibid.*

¹⁰²⁵ Το μεγαλύτερο πλήγμα που βιώνουν οι άνδρες με αναπηρία, ως απόρροια της αδυναμίας τους να ανταποκριθούν στο κοινωνικό ανδρικό ιδεώδες, αφορά στους εξής τομείς: στο χώρο εργασίας, στον αθλητισμό, στο τρόπο που βιώνουν το σώμα τους, στην σεξουαλικότητά τους, στο βαθμό ανεξαρτησίας τους και τέλος στον κατά πόσο αντιλαμβάνονται ότι μπορούν να ελέγξουν την ζωή τους βιώνοντας κάποιου είδους σωματική αναπηρία (Gerschick and Miller, 1994).

¹⁰²⁶ Gerschick, 2000, *ibid.*

Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης δεν συνάγουν απόλυτες θέσεις αναφορικά με τον τρόπο που στέκονται τα δύο φύλα απέναντι στην αναπηρία τους,¹⁰²⁷ σαν αυτές που ανέδειξε για παράδειγμα ο Traustadottir (1990).¹⁰²⁸

«... κάποιες (γυναίκες) μιλούν με θυμό, πικρία για την απομόνωση που βιώνουν, απόγνωση για τη φτώχεια και την αδυναμία να επιβληθούν, ενώ άλλες γιορτάζουν τις επιτυχίες, τη δύναμη, την ευτυχία και την πληρότητα που έχουν κατακτήσει μέσα από τους αγώνες τους» (Traustadottir, 1990, σελ. 2).¹⁰²⁹

Τόσο οι αφηγήσεις των γυναικών, όσο και των ανδρών συμμετεχόντων, κατέδειξαν μια αμφιθυμία στον τρόπο που αντιμετωπίζουν την αναπηρία τους, κινούμενοι μεταξύ απογοήτευσης και θυμού για την κατάστασή τους και ικανοποίησης και πληρότητας για όσα έχουν καταφέρει να κερδίσουν μέσα από προσωπικούς αγώνες.¹⁰³⁰

Επίσης, η παρούσα μελέτη δεν φαίνεται να επιβεβαιώνει τις θέσεις ερευνητών και άλλων ειδικών του χώρου που επισημαίνουν a priori το μεγαλύτερο κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν οι γυναίκες από τους άνδρες, αποκλειστικά και μόνο στο

¹⁰²⁷ Αντικρουόμενα αποτελέσματα κατέδειξε και η βιβλιογραφική έρευνα που διεξήγαγε στην εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα η Wright (1983),*¹ η οποία επιχειρώντας να απαντήσει στο ερώτημα αναφορικά με το αν τα άτομα με αναπηρία αισθάνονται κατώτερα, ανακάλυψε ότι τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών δίστανται, καθώς σε κάποιες έρευνες η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα παρουσίαζε συναισθήματα κατωτερότητας και χαμηλότερη αυτοεκτίμηση, σε αντίθεση με άλλες έρευνες που παρουσίαζαν υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης. Η Wright (1983) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι σε καμία έρευνα δεν συνδέονται με τρόπο συστηματικό και απόλυτο τα αποτελέσματα αναφορικά με το επίπεδο αυτοεκτίμησης, με το είδος, τη διάρκεια και το βαθμό αναπηρίας.

*¹ Wright, B. A. (1983) *Physical disability – A psychosocial approach*. New York: Harper & Row.

¹⁰²⁸ Traustadottir, R. (1990) *Women with Disabilities: The double discrimination*. Part 1. Venter of Human Policy at Syracuse University. Διαθέσιμο διαδικτυακά URL: <http://thechp.syr.edu/womdis1.htm>

¹⁰²⁹ 1990, *ibid*.

¹⁰³⁰ Ο Rosenfeld (1987) κάνει για πρώτη φορά την διάκριση μεταξύ δύο ειδών ναρκισσισμού, του «παχύσαρκου» και του «λεπτόσαρκου» ναρκισσισμού (thick and thin skinned narcissism), όπου ο «παχύσαρκος» ναρκισσισμός περιγράφει αδιαπέραστες και αμυντικά επιθετικές προσωπικότητες, ενώ ο «λεπτόσαρκος» ναρκισσισμός αναφέρεται σε εύθραυστες και ευάλωτες προσωπικότητες. Τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας κατέδειξαν ότι τέτοιου είδους απόλυτες σχηματικές κατηγοριοποιήσεις φαντάζουν περιουριστικές, καθώς οι συμμετέχοντες στις αφηγήσεις τους φάνηκε να ταλαντεύονταν συνεχώς μεταξύ αυτών των δύο ναρκισσιστικών θέσεων, με ό,τι αυτό συνεπάγονταν αναφορικά με τον τρόπο που στέκονταν απέναντι στην αναπηρία τους (Rosenfeld, 1987, όπως παρουσιάζεται στον Bateman, 1998).*¹

*¹ Bateman, A. (1995) Thick and Thin skinned organizations and enactment in borderline and narcissistic disorders. *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol: 79, σελ: 13-25.

έδαφος μιας συγκεκριμένης κοινωνικής στάσης απέναντι στην εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα.¹⁰³¹

«Η γυναίκα που βιώνει κάποια αναπηρία έχει λιγότερες πιθανότητες από έναν άνδρα να βρει εργασία, να έχει το δικό της σπίτι και να παντρευτεί» (Cooper, 1995, σελ. 1)¹⁰³²

Εν αντιθέσει, οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη κατέδειξαν ότι η επιτυχής κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρίες είναι κυρίως το αποτέλεσμα των ενδοψυχικών ζυμώσεων που προκλήθηκαν από τη συνδιαλλαγή με το στενό αρχικά και το ευρύτερο στη πορεία περιβάλλον, καθώς φαίνεται ότι ο τρόπος που οι γονείς θα διαχειριστούν την αναπηρία του παιδιού τους θα συντελέσει σχεδόν «καρμικά» στο βαθμό κοινωνικής ένταξης του ατόμου αυτού, ανεξαρτήτως της μεταβλητής του φύλου του.

Για παράδειγμα, οι γυναίκες που έφεραν στην αφήγησή τους μια αναπαράσταση συνοχής με τα γονικά πρότυπα, πέραν των όποιων δυσκολιών πυροδότησε η αναπηρία τους, έτειναν να είναι κοινωνικά πιο ενταγμένες από τους άνδρες συμμετέχοντες, παρατήρηση που έρχεται σε αντίθεση με ένα μεγάλο εύρος της σχετικής βιβλιογραφίας (Abu-Habib, 1997;¹⁰³³ Asch & Rousso, 1982¹⁰³⁴). Επίσης, αν και οι άνδρες του δείγματος φαίνεται να πληρούσαν τα κριτήρια κοινωνικής ενσωμάτωσης, καθώς είχαν μόνιμη εργασία ή ήταν σπουδαστές, έτεινε να είχαν να διαχειριστούν εντονότερες ενδοψυχικές αναταράξεις¹⁰³⁵ από αυτές που είχαν να αντιμετωπίσουν οι γυναίκες του δείγματος, γεγονός που παρενέβαινε ποιοτικά στην εικόνα της κοινωνικής τους ένταξης.

Τέλος, αν και η ενασχόληση με την εικόνα φάνηκε στον ένα ή στον άλλο βαθμό να αφορά όλους τους συμμετέχοντες στη παρούσα μελέτη, κυρίως μέσα από την προσπάθειά τους να αποκρύψουν το μέγεθος της αναπηρίας τους, ενδεικτικές είναι οι

¹⁰³¹ Εξάλλου, στην εποχή μας και στον πολιτισμό μας η διαρκής ανάδειξη του ζητήματος της ισότητας των δύο φύλων δεν φαίνεται να αφήνει περιθώρια για τον συστηματικό αποκλεισμό ενός εκ των δύο φύλων, χωρίς βέβαια με την θέση μας αυτή να υποκύπτουμε σε μια κοντόφθαλμη λογική, αγνοώντας την ύπαρξη τέτοιων φαινομένων που συνήθως λαμβάνουν χώρα εις βάρος των γυναικών.

¹⁰³² Cooper, M. (1995) *Empowerment and women with disabilities*. Women with disabilities Australia (WWDA) Inc. Διαθέσιμο διαδικτυακά URL: <http://www.wwda.org.au/empow.htm>

¹⁰³³ Abu-Habib, L. (1997) *Gender and Disability: Women's experiences in the Middle East*. UK: Oxfam Publication

¹⁰³⁴ Asch, A., & Rousso, H. (1982) Therapist with disabilities: Theoretical and clinical issues. *Psychiatry, Vol: 48, No: 1, σελ: 1-12*

¹⁰³⁵ Ψυχικές αναταράξεις που διαμεσολαμβάνονται αλλά δεν προκαλούνται αποκλειστικά και μόνο από την αναπηρία τους.

προσπάθειες όλων να επιβληθούν στον περιορισμό τους, είτε μέσα από μια «σώμα με σώμα» αναμέτρηση με το προσωπικό όριο, είτε μέσα από άλλες προσπάθειες που ενέχουν χαρακτήρα αναπλήρωσης.

Ενδεικτικές υπήρξαν επίσης και για τα δύο φύλα οι εμφατικού χαρακτήρα δηλώσεις που αφορούσαν στην άρνηση των προβλημάτων που δημιουργεί η αναπηρία, σε μια προσπάθεια να αντισταθούν να αναγνωρίσουν τις συνέπειές της.

II.1 Διαστρεβλώσεις, παρεκκλίσεις και επαναπροσδιορισμοί της αναπτυξιακής πορείας προς την «κατάκτηση» της ανδρικής ταυτότητας.

Στο περιθώριο λοιπόν των παραπάνω αναγνωρίσεων, αναφορικά με τους σημαντικούς άλλους, φαντάζει καίριο το ερώτημα που αφορά στο κατά πόσο μια εκ γενετής αναπηρία, με τις αναπαραστάσεις που αυτή πυροδοτεί στα γονικά πρότυπα και τις ματαιώσεις που εγείρει, δύναται να παρεμβληθεί στις ταυτίσεις με τους γονείς σε τέτοιο βαθμό, ώστε να διαστρεβλώσει την πορεία του μικρού αγοριού προς την ανάληψη της ανδρικής του ταυτότητας.

Στο παραπάνω ερώτημα επιχειρεί να απαντήσει η Elise (2001),¹⁰³⁶ η οποία υποστηρίζει ότι η αναπηρία ως κατάσταση δεν αποτελεί από μόνη της τον προγνωστικό εκείνο παράγοντα που δύναται να διαστρεβλώσει την πορεία κατάκτησης της ταυτότητας του φύλου, αλλά μπορεί να δημιουργήσει πρόσφορο έδαφος ώστε να αναδειχθούν οι όποιες παρεκκλίσεις.

«... προσδίδοντας στο αγόρι με αναπηρία μια παθητική θέση, απόρροια των αναπαραστάσεων που αφορούν στην αναπηρία ως μια συνθήκη που χρήζει βοήθειας, καθίσταται ικανό να «διεισδυθεί» από έναν «διεισδυτικό άλλον», πυροδοτώντας έτσι φόβους που αφορούν στο ενδεχόμενο εκθήλυνσής του, καθώς φαντασιακά η παθητικότητα εξισώνεται με την θηλυκότητα.¹⁰³⁷ (Elise, 2001, σελ: 505)¹⁰³⁸

¹⁰³⁶ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol: 11, σελ: 499-531.

¹⁰³⁷ Υιοθετώντας τον όρο «διεισδυτικότητα» η Elise (2001) δεν αναφέρεται μόνο στη σωματική διαπερατότητα – προσπελασιμότητα αλλά στη «διείσδυση του μυαλού» καθώς αυτό είναι που θα επηρεάσει την αίσθηση εαυτού. Για παράδειγμα, χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος που ο Μανώλης περιγράφει στην αφήγησή του τη σχέση με την μητέρα του, υποστηρίζοντας ότι δύναται «να μπει στο πετσί του» («... εμ η μητέρα μου με καταλαβαίνει περισσότερο δηλαδή ... εμ προσπαθεί να μπει ... εμ ... περισσότερο στο πετσί ... στο πετσί του ... χαρακτήρα μου των αναγκών μου ...» και παρακάτω «... η

Προκειμένου ο άνδρας να αποφύγει το ενδεχόμενο εκθήλυνσής του, ως απόρροια ανάληψης μιας θέσης παθητικής, προβαίνει σε μια αντιδραστικού χαρακτήρα «αεικίνητη» κατάσταση, γεγονός που καταδεικνύεται σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη, οι οποίοι τείνουν να βρίσκονται σε μια διαρκή αναζήτηση δράσης. Ο Christiansen (1996),¹⁰³⁹ σχολιάζοντας την άποψη του Freud αναφορικά με τον ψυχαναγκαστικό τρόπο με τον οποίο κάποιοι άνδρες χρειάζεται να βρίσκονται σε μια αεικίνητη κατάσταση προς αναζήτηση δράσης, αναφέρει ότι:

*«Μια δραστήρια αρρενωπότητα αναδύεται ως άμυνα ενάντια στις απολαύσεις μιας παθητικής και υστερικά δυσάρεστης (μη-απολαύσιμης) θηλυκότητας»¹⁰⁴⁰
(Christiansen, 1996, σελ: 99).¹⁰⁴¹*

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα της εν λόγω έρευνας, όπου δύο εκ των τεσσάρων ανδρών του δείγματος εξέφρασαν ένα διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, απευθύνοντας το ερωτικό τους ενδιαφέρον σε άτομα του ίδιου με εκείνους φύλου, ένας συμμετέχοντας υποστήριξε ότι στην ηλικία των 34 ετών δεν είχε ποτέ σεξουαλικές επαφές, εκφράζοντας το ερωτικό του ενδιαφέρον για το άλλο φύλο, ενώ ο τέταρτος συμμετέχοντας εξέφρασε μια αχαλίνωτη ερωτική επιθυμία ήδη από την «βρεφική ηλικία», η οποία εκφράστηκε με ανάλογες φαντασιώσεις, συγκροτώντας διαρκώς ένα ανοιχτό ερωτικό αίτημα προς το άλλο φύλο, τέτοιας έντασης που έτεινε να επισκιάζει κάθε άλλη επένδυση στη ζωή του.

Προκειμένου να επιχειρήσουμε να νοηματοδοτήσουμε τα ευρήματα αυτά, θα ανατρέξουμε στη μελέτη των σχέσεων των συμμετεχόντων αυτών με τις μητέρες τους, δεδομένης της αναγνώρισης ότι οι μητρικές ταυτίσεις και η χωροχρονική

μάνα μου καταλάβαινε από τον τρόπο που γύρναγα από τη σχολή καταλάβαινε ότι κάτι τρέχει να πούμε κάτι παίζει να πούμε ...»).

¹⁰³⁸ Elise, (2001), *ibid.*

¹⁰³⁹ Christiansen, A. (1996) Masculinity and its vicissitudes: Reflections on some gaps in the psychoanalytic theory of male identity formation. *Psychoanalytic Review*, Vol: 83, σελ: 97-124

¹⁰⁴⁰ «Στόχος της θεραπείας με άνδρες γενικότερα, και ειδικότερα με άνδρες που βιώνουν μια εκ γενετής κινητική αναπηρία, είναι η πολύ προσεκτική και σταδιακή αποκάλυψη της χρησιμότητας ενός φαλλικού Ιδεώδους Εγώ ως μιας μορφής άμυνας προκειμένου να αποδραματοποιηθεί από κεντρικό χαρακτηριστικό, που διέπει και ορίζει τις συνδιαλλαγές με τους άλλους» (Elise, 2001, σελ: 524).

¹⁰⁴¹ 1996, *ibid.*

συνθήκη μέσα στην οποία αυτές συντελέστηκαν θα συνδράμουν καθοριστικά στην πορεία ανάπτυξης του ατόμου.¹⁰⁴²

Στις αφηγήσεις των ανδρών που έλαβαν χώρα στη παρούσα μελέτη, η συμβιωτική σχέση με την μητέρα, όπως αυτή διαθλάται μέσα από την πατρική απόσυρση, φαίνεται να αποδυνάμωσε την οιδιπόδεια συνθήκη, διαταράσσοντας έτσι την πορεία κατάκτησης της ανδρικής ταυτότητας.¹⁰⁴³

«Η ψυχική αποκήρυξη, απόρροια μιας ψυχικά μη διαθέσιμης πατρικής φιγούρας, στα πρώτα στάδια ανάπτυξης (πριν το οιδιπόδειο), αποδιοργανώνει την εγκαθίδρυση της οιδιπόδειας συνθήκης» (Diamond, 1998, σελ. 262).¹⁰⁴⁴

Ως εκ τούτου, το οιδιπόδειο λαμβάνει χώρα στη σκιά μιας τέτοιας καθήλωσης, όπου το αγόρι προβαίνει σε μια ναρκισσιστική ταύτιση με μια φαλλική μητέρα¹⁰⁴⁵ (Blos, 1960;¹⁰⁴⁶ 1974¹⁰⁴⁷). Σύμφωνα με την Freud A. (1952) η «θηλυκή επιθυμία

¹⁰⁴² «.....η τεράστια μητρική δύναμη αποτελεί ένα υπόλειμμα της πρωταρχικής ταύτισης με την μητέρα, η οποία δεν απορροφήθηκε πλήρως έτσι ώστε να μετασηματιστεί από μεταγενέστερες ταυτίσεις. Τα επόμενα γεγονότα ανάπτυξης συνεισφέρουν περαιτέρω στην αναπαράσταση των γυναικών ως μορφών που προκαλούν δέος, και πυροδοτούν τόσο φοβικά συναισθήματα όσο και συναισθήματα φθόνου...» (Axelrod, 1997, σελ. 109).

¹⁰⁴³ «Όσο παρατεταμένη και στενή είναι αυτή η συμβίωση και όσο περισσότερη είναι η αμοιβαία απόλαυση που πηγάζει από αυτήν, τόσο μεγαλύτερη είναι και η πιθανότητα εκθήλυνσης του αγοριού. Η θηλυπρέπεια θα υπερισχύσει αν ο πατέρας του παιδιού δεν εμποδίσει αυτή την επαφή ποιοτικά και ποσοτικά» (Badinter, 1994, σελ. 73).

¹⁰⁴⁴ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299.*

¹⁰⁴⁵ Ο Blos υποστηρίζει ότι μια τέτοια ναρκισσιστική ταύτιση με μια φαλλική μητέρα αποτελεί απαραίτητο βήμα προς την επίλυση του οιδιπόδειου που θα επέλθει στη φάση της εφηβείας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας παλινδρομημένης ταύτισης αναγνωρίζεται, σύμφωνα πάντα με τον Blos (1962), στο άγχος ευνουχισμού που βιώνουν τα έφηβα αγόρια σε σχέση με μια φαλλική μητέρα ή μια γυναίκα γενικότερα, γεγονός που τα οδηγεί στην εξιδανίκευση του πατέρα, την προστασία του οποίου επιζητούν, μέχρι την στιγμή εκείνη που θα αναδυθούν οι σεξουαλικές ενορμήσεις αφυπνίζοντας την ομοερωτική libido του αντικειμένου (homosexual object libido). Η κατάκτηση του ιδανικού του Εγώ θα μετατοπίσει το πεδίο των επενδύσεων, μέσα από την «προσπάθεια για την τελειότητα», απεγκλωβίζοντας το Εγώ από την δημιουργία αντικειμενοτρόπων σχέσεων (Blos 1962).^{*1}

«το ιδεώδες εγώ του αγοριού μετακινείται από τον πρωταρχικό ναρκισσισμό στη συγχώνευση με τη μητρική παντοδυναμία και περαιτέρω στην οιδιπόδεια αγάπη για τον πατέρα. Αυτό το τελευταίο στάδιο αποτελεί τη φάση μετάβασης στη συγκρότηση της δομής του ιδανικού του Εγώ» (Blos, 1965, όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1974, σελ. 57)^{*2}

^{*1} Blos, P. (1962) *On Adolescence: A Psychoanalytic Interpretation.* New York: Free Press.

^{*2} Blos, P. (1974) The genealogy of the ego ideal. *Psychoanal. Study Child, Vol: 29, σελ.: 43-88.*

¹⁰⁴⁶ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ.: 395-429.*

¹⁰⁴⁷ Blos, 1974), *ibid.*

ευνουχισμού»,¹⁰⁴⁸ (απόρροια των παραπάνω ναρκισσιστικών ταυτίσεων), παρέμεινε προσκολλημένη στο μέρος του σώματος στο οποίο εκδηλώθηκε η αναπηρία, καθώς δεν εξελίχθηκε τόσο ώστε να ενσωματωθεί στην εικόνα του εαυτού (Freud, A, 1952, όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1960).¹⁰⁴⁹ Συνεπώς, οι άνδρες συμμετέχοντες φαίνεται να έμειναν προσκολλημένοι στη σχέση με την μητέρα τους, ταυτιζόμενοι με μια τυραννικά επιθετική μητέρα (ταύτιση με τον επιτιθέμενο), η οποία αδυνατούσε να αναγνωρίσει την ανδρική τους υπόσταση.¹⁰⁵⁰

Χαρακτηριστική είναι η μητρική αναπαράσταση που φέρουν οι άνδρες του δείγματος. Περιγράφουν τις μητέρες τους ως αδύναμες, ανήμπορες, με καταθλιπτική ψυχική οργάνωση, με αποτέλεσμα να χρίζουν βοήθειας και υποστήριξης, εγκλωβίζοντας έτσι κάθε «φυγόκεντρη» κίνηση των γιών τους, γεμίζοντάς τους ενοχές στο ενδεχόμενο που έφεραν την πρόθεση να τις «εγκαταλείψουν».¹⁰⁵¹ Τέτοιου τύπου συμπεριφορές εκ μέρους των μητέρων αυτών έτειναν να είχαν έναν ευνουχιστικό χαρακτήρα για τους άνδρες συμμετέχοντες, ενώ φαίνεται να προήγαγαν τις θηλυκές τους τάσεις, εστιάζοντας με τρόπο μονομερή στο έλλειμμα και παραβλέποντας την ανδρική τους ταυτότητα.

«Οι μητέρες του δείγματος επεδείκνυαν μια τάση προς τις καταθλιπτικές αντιδράσεις όπου οι επιθετικές και ευνουχιστικές επιθυμίες καθώς και οι

¹⁰⁴⁸ «Όταν μελετάμε τα επακόλουθα των χειρουργικών επεμβάσεων που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας στην ανάλυση ενηλίκων ασθενών, ανακαλύπτουμε ότι δεν πρόκειται για το φόβο ευνουχισμού, αλλά για τη θηλυκή επιθυμία ευνουχισμού στο αγόρι (*feminine castration wish*) που τις περισσότερες φορές ευθύνεται για σοβαρά μετεγχειρητικά *breakdowns* ή μόνιμες μετεγχειρητικά αλλαγές στον χαρακτήρα» (Freud, A, 1952, όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1960, σελ.: 13).

¹⁰⁴⁹ Blos, 1960, *ibid.*

¹⁰⁵⁰ Στο σημείο αυτό καθίσταται σαφές ότι στον πυρήνα της ανδρικής ταυτότητας εδρεύουν ψήγματα εκείνων των πρώιμων θηλυκών ταυτίσεων, που αποτελούν την απαρχή, κι ενδεχομένως και την κινητήριο δύναμη, των ψυχικών διεργασιών διαμόρφωσης της ταυτότητας φύλου.

«... στους ανθρώπους ο ανδρισμός και η θηλυκότητα δεν απαντώνται τελείως ξεχωριστά σε ψυχολογικό ή βιολογικό επίπεδο [...] κάθε άτομο επιδεικνύει συγκεχυμένα χαρακτηριστικά και συμπεριφορές που ανήκουν τόσο στο φύλο στο οποίο ανήκει, όσο και στο αντίθετο φύλο» (Freud, 1905, σελ. 220).^{*1}

^{*1} Freud, S. (1905/1962) *Three essays on the theory of sexuality*. Standard Edition Vol: 7.

¹⁰⁵¹ Σύμφωνα με τον Pittman (1998) οι αδύναμες μητέρες και όχι οι δυνατές είναι αυτές που κρατούν αιχμάλωτους τους γιούς τους. «Αν η μητέρα είναι ασθενική, ή μελαγχολική, ή κακομεταχειρισμένη, ή εγκαταλελειμμένη, ο γιος δεν έχει δυνατότητα να ολοκληρώσει τον ανδρισμό του: αν την αφήσει, θα νιώθει ενοχή και αποτυχία, κι αν μείνει μαζί της θα πρέπει να θυσιάσει το όνειρο ενός ηρωικού ταξιδιού» (Pittman, 1998, σελ. 188).

επιθυμίες αντεκδίκησης απέναντι στον άνδρα αποτελούσαν κυρίαρχα στοιχεία» (Blos, 1960, σελ.: 7).¹⁰⁵²

Οι ναρκισσιστικές ανάγκες των μητέρων αυτών φαίνεται να συντηρούσαν τις εξαρτητικές σχέσεις με τους γιούς τους, οι οποίοι φρόντιζαν διαρκώς να τις τροφοδοτούν ναρκισσιστικά, ικανοποιώντας τις προσδοκίες που έτρεφαν για εκείνους και συντηρώντας ζωντανή την φαντασίωση του «ιδεώδους παιδιού». Έτσι, για παράδειγμα ο Μανώλης, αναπληρώνοντας το κενό της πατρικής απουσίας από τη συζυγική σχέση έγινε ο σύντροφος και «προστάτης» της μητέρας του, θέση που κατέλαβε και ο Υάκινθος παρέχοντας ψυχολογική υποστήριξη στη μητέρα του που δεινοπαθούσε στα χέρια του σατράπη πατέρα του. Επίσης, ο Στέφανος, βλέποντας τη μητέρα του να παραιτείται, να αφήνεται, να αποσύρεται ψυχικά μετά τον χωρισμό της από τον πατέρα του,¹⁰⁵³ «έμεινε πίσω» να την προσέχει και να την φροντίζει, ενώ ο Αλέξανδρος φαίνεται να συντηρεί ζωντανό τον μύθο της «Madonna – μητέρας» που δεν πήρε ποτέ την απόφαση να τον «αποχωριστεί», εισάγοντάς τον στο ίδρυμα, καθώς κάτι τέτοιο υπήρξε σύμφωνα με τον ίδιο αποτέλεσμα ενός τυχαίου συμβάντος.¹⁰⁵⁴

«Ο γιός ποτέ δεν ξεχνά ότι χρωστά στη μητέρα του τη ζωή του, όχι απλά τη γέννησή του αλλά και τη διατήρηση στη ζωή. Νιώθει πως είναι αδύνατο να ξεπληρώσει το χρέος του, ενώ εκείνη έχει, ανά πάσα στιγμή, το δικαίωμα να του ζητήσει ακριβώς αυτό: να εκπληρώσει το χρέος του απέναντί της» (Pittman, 1998, σελ. 182).¹⁰⁵⁵

Με άλλα λόγια, για να μπορέσει το αγόρι να αποχωριστεί την μητέρα του, χωρίς να κατακλυστεί από συναισθήματα ενοχής και ντροπής, εκτός από την διαθεσιμότητα μιας πατρικής φιγούρας που θα διευκολύνει τις ταυτίσεις, πρωτίστως θα χρειαστεί να ξεπληρώσει το «χρέος» προς την μητέρα του. Το ψυχικό αποτύπωμα αυτού του

¹⁰⁵² Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ.: 395-429.*

¹⁰⁵³ Προφανώς εδώ υπήρξαν και άλλοι παράγοντες που συνέβαλαν δραματικά σε αυτή τη μητρική απόσυρση.

¹⁰⁵⁴ («... εεε η αλήθεια είναι ότι πήγαινε να με δει ένας γιατρός ... πήρε λάθος λεωφορείο και βρέθηκε σ' ένα άλλο νοσοκομείο ... εκεί της προτεινανε ... δεν είχε σκοπό κάτι τέτοιο, να με άφηνε ... στο ίδρυμα γιατί κι αυτοί λένε θα με προσέχανε να με βοηθήσουν όσο μπορούνε κι ότι είχε και ειδικό σχολείο για να εεε τα πάω καλά στη ζωή μου» Αλέξανδρος.)

¹⁰⁵⁵ Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

χρέους είναι δυσβάσταχτο για το αγόρι, πόσο μάλλον στη περίπτωση που η μητέρα έχει αφιερώσει την ίδια της την ζωή στην εξυπηρέτηση των καθημερινών του αναγκών στο έδαφος αναγνώρισης των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία του.¹⁰⁵⁶

Όπως λοιπόν αναφέρθηκε και παραπάνω, η πορεία συγκρότησης της ανδρικής ταυτότητας θα διαμεσολαβηθεί από τη σχέση μητέρας - γιού. Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας πορείας θα εξαρτηθεί από «... το κατά πόσο οι ταυτίσεις του αγοριού με τη μητέρα του διαμεσολαβούνται από την ικανότητα της δεύτερης να αναγνωρίσει και να υποστηρίξει την αρρενωπότητα του γιου της» (Diamond, 2004b, σελ. 367).¹⁰⁵⁷ Στο σημείο αυτό, καθοριστικό ρόλο θα παίζει τόσο η αναπαράσταση που φέρει η μητέρα για τον πατέρα του παιδιού,¹⁰⁵⁸ διευκολύνοντας ή δυσχεραίνοντας τις πατρικές ταυτίσεις¹⁰⁵⁹ και την δυνατότητα του αγοριού να εσωτερικεύσει την τριγωνοποιημένη δομή (triangular structure) (Atkins, 1984),¹⁰⁶⁰ όσο και οι ασυνείδητες τάσεις της μητέρας αναφορικά με την αρρενωπότητα (Diamond, 2004b).¹⁰⁶¹

«όσο το αγόρι εκτίθεται στην υποτιμημένη αναπαράσταση που φέρει η μητέρα για τον πατέρα, αισθάνεται ότι ο ανδρισμός του είναι αποδεκτός μόνο με τους όρους της μητέρας του» (Blos, 1960, σελ: 6).¹⁰⁶²

Εν κατακλείδι, λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο των αφηγήσεων των συμμετεχόντων, θα λέγαμε ότι η ομαλή αναπτυξιακή πορεία του άνδρα εξαρτάται κυρίως από την έκβαση του αποχωρισμού-εξατομίκευσης (separation-individuation) από το μητρικό αντικείμενο,¹⁰⁶³ καθώς και από την δυνατότητα αποσαφήνισης των

¹⁰⁵⁶ Βλ την σχέση του Μανώλη με την μητέρα του.

¹⁰⁵⁷ Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis*. Vol: 85, σελ: 359-380.

¹⁰⁵⁸ Τα αποτελέσματα σχετικής μελέτης κατέληξαν ότι οι αναπαραστάσεις των μητέρων αναφορικά με τον σύζυγό και πατέρα του παιδιού τους που αντιμετώπιζε κάποια αναπηρία περιέγραφαν έναν άνδρα «ανιαρό, χωρίς ιδιαίτερες επικοινωνιακές δεξιότητες και παράλογο» (Forrer, 1959, όπως παρουσιάζεται στο Blos, 1960, σελ: 6-7).

¹⁰⁵⁹ «... για να μπορέσει η πατρική λειτουργία να παίξει καθοριστικό ρόλο για το παιδί, χρειάζεται η μητέρα να παραχωρήσει στον πατέρα αυτή τη συμβολική θέση. Εάν ο πατέρας αποκλειστεί από τη μητέρα, θα παραμείνει εξίσου αποκλεισμένος και για το παιδί» (Δραγώνα, 1999, σελ. 188).

¹⁰⁶⁰ Atkins, R.N. (1984) Transitive vitalization and its impact on father-representation. *Contemporary Psychoanalysis*, Vol: 20, σελ: 663-676.

¹⁰⁶¹ 2004b, ibid.

¹⁰⁶² Blos, 1960, ibid.

¹⁰⁶³ «Μόνο αν το αγόρι καταφέρει να αποχωριστεί χωρίς προβλήματα τη θηλυκότητα και τη γυναικεία υπόσταση της μητέρας του θα είναι σε θέση να αναπτύξει αυτή την πιο αργοπορημένη ταυτότητα φύλου

αμφισεξουαλικών ταυτίσεων (Mahler, 1958, όπως παρουσιάζεται στους Edgcumbe & Burgner, 1975),¹⁰⁶⁴ ψυχικές διεργασίες που θα διαμεσολαβηθούν έντονα από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ταύτισης με έναν διαθέσιμο πατέρα (Benedek, 1959).¹⁰⁶⁵

«Η απουσία των πατέρων από την φροντίδα του παιδιού στα πρώτα στάδια της ζωής του είναι σημαντικός παράγοντας στην αστάθεια της ανδρικής ταυτότητας φύλου» (Elise, 2001, σελ.: 527).¹⁰⁶⁶

Αν οι μεταγενέστερες ταυτίσεις σταθούν ανεπαρκείς στο να διευκολύνουν το μικρό αγόρι να απομακρυνθεί και να αυτονομηθεί από τον εγκλωβιστικό μητρικό κλοιό, τότε αποτυγχάνουν το μεταβολισμός και την ενσωμάτωση ψηγμάτων του πρώιμου φαλλικού ναρκισσισμού στη συνεχώς εξελισσόμενη ανδρική ταυτότητα (Axelrod, 1997;¹⁰⁶⁷ Diamond, 2004b,¹⁰⁶⁸ 2006¹⁰⁶⁹). Μελετώντας την πορεία συγκρότησης του ιδεώδους Εγώ σε συνάρτηση με τις λιβιδινικές καθηλώσεις που εκφράζονται μέσω ομοφυλοφιλικών παρορμήσεων ο Blos (1974)¹⁰⁷⁰ στο άρθρο του με τίτλο «*Η γενεαλογία του εγώ*», υποστηρίζει ότι:

«Το ιδεώδες εγώ, όπως μελετάται εδώ σε συνάρτηση με την ομοφυλοφιλία, περιλαμβάνει τη διατήρηση μιας μαγικής, παντοδυναμικής μορφής που φιλοδοξεί να δημιουργήσει μια ιδεώδη κατάσταση, συγκροτώντας πρωταρχικές ταυτίσεις με τα αντικείμενα. Κάθε φορά που η ομοφυλοφιλία, έκδηλη ή λανθάνουσα, γίνεται ο πρωταρχικός ρυθμιστής της

που ονομάζουμε αρρενωπότητα. Δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος να πει κανείς ότι η αρρενωπότητα είναι δευτερογενής και κατασκευασμένη» (Badinter, 1994, σελ. 70-71).

¹⁰⁶⁴ Edgcumbe, R. & Burgner, M. (1975) The phallic-narcissistic phase: A differentiation between preoedipal and oedipal aspects of phallic development. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 30, σελ.: 161-180.*

¹⁰⁶⁵ Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 7, σελ.: 398-417.*

¹⁰⁶⁶ Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ.: 499-531.*

¹⁰⁶⁷ Axelrod, D. S. (1997) Developmental pathways to masculinity: A reconsideration of Greenson's 'Disidentifying from mother'. *Issues Psychoanal. Psychol. Vol: 19, σελ.: 101-115.*

¹⁰⁶⁸ Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis. Vol: 85, σελ.: 359-380.*

¹⁰⁶⁹ Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association. Vol: 54, σελ.: 1099-1130*

¹⁰⁷⁰ Blos, P. (1974) The genealogy of the ego ideal. *Psychoanal. Study Child, Vol: 29, σελ.: 43-88.*

ναρκισσιστικής ισορροπίας, το ιδεώδες εγώ παραμένει καθηλωμένο σε ένα νηπιακό επίπεδο. Το ίδιο συμβαίνει και στον κατ' εξακολούθηση εγκληματία (*serial killer*) (Murray, 1964) καθώς και στον «αγύρτη» (Deutsch, 1964) που είναι παραδείγματα αυτού που ο Murray (1964) ονόμασε «κατακερματισμένο ιδεώδες εγώ» (Blos, 1974, σελ. 81).¹⁰⁷¹

Συνεπώς, το αίσθημα εγκατάλειψης που περιγράφουν οι άνδρες συμμετέχοντες βιώνοντας την πατρική απόσυρση¹⁰⁷² φαίνεται να συνέβαλε στη παρεμπόδιση των σχετικών ταυτίσεων με τον πατέρα, που θα προήγαγαν τη συγκρότηση ενός ιδανικού του Εγώ.¹⁰⁷³

*«Η αποκήρυξη του πατέρα από το νεαρό αγόρι λειτουργεί ως σημαντική πηγή ανδρικής ψυχοπαθολογίας, κρατώντας το παιδί αποξενωμένο από την πολιτισμική πραγματικότητα, διατηρώντας παράλληλα την ψευδαισθητική συγχώνευση με το μητρικό αντικείμενο» (Diamond, 1998, σελ. 262).*¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷¹ 1974, *ibid.*

¹⁰⁷² Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. κεφάλαιο «*Η σχέση με τον πατέρα. Πώς διαμεσολαβεί η αναπηρία τη σχέση που δημιουργούν τα δύο φύλα με τον πατέρα;*»), όλοι οι συμμετέχοντες στη παρούσα μελέτη (άνδρες – γυναίκες) περιέγραψαν ένα πατέρα απορροφημένο στα εργασιακά του καθήκοντα. Η διαφορά μεταξύ των αφηγήσεων των γυναικών και των ανδρών έγκειται στο γεγονός ότι οι μεν πρώτες περιέγραψαν ένα πατέρα που ενώ απουσίαζε από τα οικογενειακά δράματα ήταν παρών στη σχέση μαζί τους, ενώ οι δεύτεροι μίλησαν για μια μορφή πατρικής απόσυρσης (φυσική και συναισθηματική πατρική απουσία) φέροντας ένα αίσθημα «εγκατάλειψης».

¹⁰⁷³ Μόνο εφόσον έχει εγκατασταθεί η πατρική ηγεμονία σε σχέση με την διεισδυτική ικανότητα του πατέρα, επιτρέπει στο αγόρι να ταυτιστεί μαζί του, αρνούμενο την παθητική επιθυμία διείσδυσης ως απότοκο της προηγούμενης ταύτισης με το μητρικό αντικείμενο (Elise, 2001).

¹⁰⁷⁴ Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on “Good Enough” Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis, Vol: 3, σελ.: 243-299*

III. ΣΩΜΑ ΠΑΣΧΩΝ ΨΥΧΗ ΑΛΓΟΥΣΑ: Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΨΥΧΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΕΓΓΡΑΦΕΤΑΙ ΜΙΑ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.

III.1 Οι Μηχανισμοί άμυνας του Εγώ στη προσπάθεια διατήρησης της ψυχικής ομοιόστασης του υποκειμένου με εκ γενετής αναπηρία.

Υπό την «απειλή» μιας σωματικής αναπηρίας το Εγώ τείνει να επιστρατεύει μια σειρά αμυντικών μηχανισμών προκειμένου να διατηρήσει ναρκισσιστικά την ομοιόστασή του.¹⁰⁷⁵

Παρά τις ερευνητικές εκείνες παρατηρήσεις που περιγράφουν κοινά μοτίβα συμπεριφορών,¹⁰⁷⁶ όπως αυτά καθορίζονται από τους μηχανισμούς άμυνας που ενεργοποιεί κάθε φορά το υποκείμενο, το πώς θα διαχειριστεί κάποιος την αναπηρία του αποτελεί μια προσωπική διαδικασία, το αποτέλεσμα της οποίας είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Για παράδειγμα, η ύπαρξη μιας αναπηρίας μπορεί να διαμορφώσει το πεδίο εκδήλωσης μιας ψυχαναγκαστικής συμπεριφοράς, παρέχοντας μια μόνιμη ενασχόληση με αυτήν, ή αντίθετα μπορεί να «αποκλειστεί», καθώς το άτομο που την φέρει επιχειρεί να απωθήσει τις δυσάρεστες συνέπειες αυτής, όπως μπορούν να αντανακλώνται στη καθημερινότητά του, αντιμετωπίζοντάς την ως αδιάφορη ή κρυφή, συμπεριφορά που ο Blos (1960)¹⁰⁷⁷ χαρακτήρισε ως «μυστηριώδη αποκλεισμό» (mysterious exclusion) της αναπηρίας.¹⁰⁷⁸ Είναι προφανές ότι μια τέτοια συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από μυστικοπάθεια και αφορά στη προσπάθεια απόκρυψης του ελλείμματος, δύναται να έχει ένα ναρκισσιστικό όφελος για το άτομο που την υιοθετεί (Niederland, 1965).¹⁰⁷⁹ Επίσης, συχνή είναι και η τάση των

¹⁰⁷⁵ «Στην αντιμετώπιση της αναπηρίας πρωταρχικοί μηχανισμοί άμυνας είναι οι αντιδραστικές φοβίες (counter-phobias), οι αντισταθμιστικοί μηχανισμοί, η προσαρμοστική άρνηση (adaptive denial), οι μετακινήσεις ταύτισης (shifts of identification), οι εξιδανικεύσεις, καθώς και η απομόνωση, η μετατόπιση, ο αντιδραστικός σχηματισμός (reaction formation) και η προβολή. Ο μηχανισμός της απόθησης (regression), θα ενεργοποιηθεί εφόσον οι προσαρμοστικές προσπάθειες αποδειχτούν αναποτελεσματικές» (Yorke, 1980; Niederland, 1965, όπως παρουσιάζεται στον Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 150).

¹⁰⁷⁶ Στην κλινική εργασία με ανθρώπους με αναπηρίες είναι χρήσιμο να μπορεί ο ψυχαναλυτής να διαφοροποιεί τους μηχανισμούς άμυνας από τις συμπεριφορές που οι ασθενείς υιοθετούν απέναντι στην αναπηρία, καθώς, αν και η συμπεριφορά εκλύεται και καθορίζεται από τον κύριο μηχανισμό άμυνας που ενεργοποιεί ο ασθενής, δεν καθίσταται ταυτόσημη (Castelnuovo-Tedesco, 1981).

¹⁰⁷⁷ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ: 395-429.*

¹⁰⁷⁸ Στη δουλειά με άτομα που βίωναν εκ γενετής ή άλλες αναπηρίες ο Blos (1960) παρατήρησε ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων τα άτομα αυτά έτειναν να «αποκρύπτουν» την αναπηρία από το ιστορικό τους, έτσι όπως το απέδιδαν στις πρώτες συναντήσεις μαζί του. Μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις, οι αναλυόμενοι αντιμετώπιζαν την αναπηρία τους σαν ένα «μυστικό», επιχειρώντας να το κρατήσουν μακριά από την επίγνωση του αναλυτή ακόμα και για χρόνια.

¹⁰⁷⁹ Niederland, W.G. (1965) Narcissistic ego impairment in patients with early physical malformations. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 20, σελ: 518-534.*

ανθρώπων να αποδίδουν στην αναπηρία τους όλες τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη καθημερινότητά τους, καθιστώντας έτσι την αναπηρία τους ως την «πηγή όλων των δεινών τους».¹⁰⁸⁰

Σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη φάνηκε να καταδεικνύεται ότι τα όρια και οι περιορισμοί που θέτει η πραγματικότητα (η θεωρία της αρχής της πραγματικότητας) τείνουν να αναδεικνύουν το «έλλειμμα», υποδεικνύοντας έτσι την φύση αλλά και τον χαρακτήρα της ψυχικής αποτύπωσης της σωματικής αναπηρίας που δύναται να πυροδοτήσει έντονο άγχος ευνουχισμού.

«Αναγνωρίζοντας τα συμβολικά στοιχεία της έννοιας του ευνουχισμού, οι Fenichel (1945) και Ferenczi (1950; 1955) υποστήριξαν ότι διάφορα σωματικά τραύματα δύνανται να επαναφέρουν νηπιακές πεποιθήσεις όσον αφορά σε μια πραγματική πράξη ευνουχισμού. Ο Meng (1938) υποστήριξε περαιτέρω ότι η σωματική αναπηρία μπορεί συμβολικά να γίνει αντιληπτή σαν μια ευνουχιστική εμπειρία είτε τιμωρητική, είτε προς την κατεύθυνση ικανοποίησης της επιθυμίας (wish fulfilling). Οι συνέπειες αυτού μπορεί να είναι ένας αυξημένος ναρκισσισμός προκειμένου να αντισταθμίσει την απώλεια του σωματικού ναρκισσισμού, ένας αυξημένος έλεγχος της πραγματικότητας (reality testing) και μια μείωση του περιρρέοντος άγχους ευνουχισμού εξαιτίας ενός αντιπροσωπευτικού συμβολικού ευνουχισμού» (Block & Ventur, 1963, σελ. 519)¹⁰⁸¹

Ως εκ τούτου, στην πλειοψηφία των αφηγήσεων διακρίνεται η δυσκολία των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη να διαχειριστούν μια πραγματικότητα που προϋποθέτει την αναγνώριση ενός ορίου, αυτό της περατότητας των δυνατοτήτων τους, καθώς η αναπηρία τόσο στο προσωπικό, όσο και στο συλλογικό ασυνείδητο των ανθρώπων εγγράφεται ως το σωματικά καταγεγραμμένο όριο που καθρεφτίζει μια ευνουχιστική πραγματικότητα, θέτοντας το πλαίσιο μέσα από το οποίο ορίζονται οι ικανότητές τους. Επιχειρώντας να διαχειριστεί μια τέτοια ψυχική εγγραφή της αναπηρίας, που αναδεικνύει ένα πληγέντα ναρκισσισμό, το άτομο τείνει να προσπαθεί διαρκώς να επεκτείνει τα προσωπικά του όρια σε μια προσπάθεια

¹⁰⁸⁰ Ο York (1980) παρομοιάζει την αναπηρία με «καλόγερο πάνω στον οποίο μπορεί να ακουμπήσει κάποιος όλη την ψυχοπαθολογική του γκαρνταρόμπα» (York, 1980, σελ. 187).

¹⁰⁸¹ Block, W. E. & Ventur, P. A. (1963) A study of the psychoanalytic concept of castration anxiety in symbolically castrated amputees. *Psychiatric Quarterly*, Vol: 39, σελ: 518-526.

αναπλήρωσης του ελλείμματος. Στο πλαίσιο λοιπόν μιας τέτοιας ψυχικής λειτουργίας το άτομο δύναται να προβεί σε μια σισύφεια προσπάθεια να επιδείξει τις ικανότητές του, κινδυνεύοντας έτσι να χάσει την αίσθηση του προσωπικού ορίου σε μια διαρκώς επαναλαμβανόμενη προσπάθεια κατάρριψης αυτού. Συνεπώς, το άτομο δύναται να βάλει ακόμα και εναντίον της ίδιας του της ανθρώπινης ύπαρξης, σε μια ατέρμονη μάχη που ωθείται από φαντασιώσεις παντοδυναμίας. Η έννοια του «συμβιβασμού» ως στάση απέναντι σ' ένα όριο που ενδεχομένως να υπερβαίνει τις δυνατότητες του εγγράφεται ψυχικά ως αδυναμία, πυροδοτώντας έντονο άγχος.¹⁰⁸²

Συνεπώς, ο βαθμός του ναρκισσιστικού τραυματισμού και ο ψυχικός χώρος που αυτός καταλαμβάνει στο υποκείμενο δίνει την δυνατότητα καλύτερης κατανόησης της συχνότητας και της ψυχικής επένδυσης των αντισταθμιστικών αντιδράσεων. Όταν η συνοχή και η σταθερότητα εαυτού είναι ρευστή, τεράστια ενέργεια διοχετεύεται σε αυτές τις αντισταθμιστικές (compensatory) συμπεριφορές, καθώς προάγουν ναρκισσιστική ολοκλήρωση και ψυχική επούλωση (Castelnuovo-Tedesco, 1981).¹⁰⁸³

Στο πλαίσιο λοιπόν της παραπάνω συνειρμικής ακολουθίας θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πολλές ενδεχομένως από τις επιλογές ζωής στις οποίες προέβησαν οι συμμετέχοντες στη παρούσα μελέτη κινήθηκαν μέσα από την πρόθεση να αναπληρώσουν το έλλειμμα που καταγράφει η αναπηρία στο σώμα τους, επιχειρώντας να επιδείξουν υπέρ-επάρκεια σε άλλους τομείς.¹⁰⁸⁴

Τέτοιες συμπεριφορές αναπλήρωσης επισήμαναν και άλλοι ερευνητές, οι οποίοι αναγνώρισαν ότι η αναπαράσταση ενός σωματικού εαυτού, όπως αυτή διαμεσολαβείται από την αναγνώριση ενός «ελαττωματικού – κακού» σωματικού μέλους, τείνει να συνοδεύεται από μια επανορθωτικού τύπου «εστιασμένη

¹⁰⁸² («... δεν έχω κάνει συμβιβασμούς εννοούσα ότι δεν έχω κάνει συμβιβασμούς ... σε ... με άλλους ανθρώπους ...» Μανώλης).

¹⁰⁸³ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.

¹⁰⁸⁴ Βέβαια στο σημείο αυτό χρειάζεται να επισημανθεί ότι, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της εν λόγω έρευνας, οι επιλογές ζωής των συμμετεχόντων φάνηκαν να διαμεσολαβήθηκαν πολύ περισσότερο από την ανάγκη να διεκδικήσουν τη γονική αποδοχή παρά από αυτή καθ' αυτή τη σωματική καταγραφή ενός «ελλείμματος».

υπερκαθήλωση» σε ένα γειτνιαζόν καλό σωματικό μέλος¹⁰⁸⁵ (Niederland, 1965;¹⁰⁸⁶ Castelnuovo-Tedesco, 1981¹⁰⁸⁷).

III.2 Ναρκισσιστικές εκδηλώσεις ενός ανάπηρου σώματος. Το Ιδεώδες Εγώ απότοκο του πρωτογενούς ναρκισσισμού.

«Το Ιδεώδες Εγώ είναι η μαγική πίστη που αφορά στην άτρωτη φύση κάποιου προκειμένου να πάρει κουράγιο και να αντιμετωπίσει πραγματικούς φόβους τραυματισμού και θανάτου» (Piers, 1953,όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1974, σελ: 86).¹⁰⁸⁸

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη επισημαίνουν, τουλάχιστον στη πλειοψηφία των περιπτώσεων και κυρίως όσον αφορά στους άνδρες, μια ενδυναμωμένη σχέση με τη μητέρα που συγκροτήθηκε στη σκιά της απουσίας του πατέρα. Η προ-οιδιπόδεια σχέση με το μητρικό αντικείμενο φαίνεται να προκαλεί διαστρεβλώσεις στην αναπτυξιακή πορεία κυρίως των ανδρών συμμετεχόντων, δεδομένου του γεγονότος ότι η ναρκισσιστική πληρότητα που βιώνει το παιδί στη σχέση αυτή παρεμποδίζει την αναγνώριση της πραγματικότητας που εισάγεται με την «είσοδο» του πατέρα, καθώς μια τέτοια αναγνώριση απαιτεί τη ναρκισσιστική μετεξέλιξη του ατόμου.

Είναι πια ευρέως διαδεδομένο στη ψυχαναλυτική βιβλιογραφία ότι η ναρκισσιστική φύση του ιδεώδους Εγώ¹⁰⁸⁹ οφείλεται στο γεγονός ότι ενέχει ψήγματα του πρωταρχικού ναρκισσισμού σε μια προσπάθεια διατήρησής του, ενώ υπόκειται σε

¹⁰⁸⁵ Για παράδειγμα, «μια γυναίκα της οποίας τα πόδια δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένα λόγω μιας εκ γενετής μετατόπισης μηρού και το βάδισμα εμποδίζεται, επιλέγει να φορά ρούχα που αποκαλύπτουν το πλούσιο μπούστο της» (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 151).

¹⁰⁸⁶ Niederland, W.G. (1965) Narcissistic ego impairment in patients with early physical malformations. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 20, σελ: 518-534.*

¹⁰⁸⁷ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis. Vol: 8, σελ: 145-154.*

¹⁰⁸⁸ Blos, P. (1974) The genealogy of the ego ideal. *Psychoanal. Study Child, Vol: 29, σελ: 43-88.*

¹⁰⁸⁹ «Το ιδεώδες Εγώ ... παρέχει μόνο προσεγγίσεις όσον αφορά στην εκπλήρωση στόχων, ενέχει την καθυστέρηση και την αναμονή καθώς αφορά σε ένα περιπετειώδες ταξίδι χωρίς κατάληξη. Πρόκειται για μια διαρκή προσπάθεια για την τελειότητα. Οι προσπάθειες του ιδεώδους Εγώ δεν μπορούν να ικανοποιηθούν ποτέ. Το ιδεώδες Εγώ εκπληρώνει μερικούς την ανάγκη ενέχοντας την καθυστέρηση, καθώς κι ένα στάδιο προσδοκίας. Πρόκειται για ένα ταξίδι χωρίς άφιξη» (Blos, 1974, σελ: 46).

Αρχικά ο Freud αναφερόμενος στο ιδεώδες Εγώ μιλούσε για μια υπερεγωτική λειτουργία, καταδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο ότι στα πρώτα στάδια ανάπτυξης της θεωρίας του αναφορικά με τη συγκρότηση του ψυχικού οργάνου το ιδεώδες Εγώ και το υπερεγώ ταυτίζονταν. Στη συνέχεια προέβη σε μια διαφοροποίηση των δύο όρων, προσδίδοντας στο υπερεγώ μια απαγορευτική διάσταση ως απόρροια των κοινωνικών περιορισμών και στο ιδεώδες Εγώ μια φανταστική διάσταση, που διεγείρει την έμπνευση του ατόμου.

ποιοτικές διαφορές κατά την διάρκεια της αναπτυξιακής πορείας του ατόμου (Blos, 1974).¹⁰⁹⁰ Συνεπώς, το ιδεώδες Εγώ, απόρροια των κοινωνικών επιταγών, το «μέτρο», όπως το όριζε ο Freud, (1914)¹⁰⁹¹ με βάση το οποίο το Εγώ αξιολογείται από το υπereγώ, προϋποθέτει την αποκήρυξη «ανάρμοστων» επιθυμιών και προγενέστερων ανείπωτων δεσμών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω μπορούμε να διακρίνουμε τυχόν παρεκκλίσεις όσον αφορά στην πορεία εξέλιξης του ιδεώδους Εγώ των ατόμων με εκ γενετής αναπηρίες που συμμετέχουν στην εν λόγω μελέτη. Οι προ-οιδιπόδειες καθηλώσεις στο μητρικό αντικείμενο, η αναπαράσταση της σωματικής καταγραφής της αναπηρίας και η πατρική απόσυρση που βιώνεται ως εγκατάλειψη τείνουν ενδεχομένως να αποτελούν τους παράγοντες εκείνους που στην αλληλοδιαπλοκή τους φαίνεται να διαμορφώνουν ένα ιδεώδες Εγώ που δεν κατάφερε να μετεξελιχθεί, εγκλωβίζοντας έτσι μια αδιάθετη «ομοερωτική λιβιδινική ενέργεια» (Blos, 1974).¹⁰⁹² Αυτό το ιδεώδες Εγώ, απόρροια του αρνητικού οιδιπόδειου συμπλέγματος, θέτει εμπόδια σε κάθε προσπάθεια αλλαγής μέσα από την επίτευξη ρεαλιστικών στόχων.

«Παλινδρόμηση στο φαλλικό ναρκισσιστικό στάδιο παρατηρείται προκειμένου να διαχειριστεί κάποιος διαφορές μεταξύ του ιδεώδους και του πραγματικού εαυτού. Αυτές οι διαφορές έχουν τις ρίζες τους σε προ-φαλλικά στάδια ανάπτυξης αλλά αναζωπυρώθηκαν από απογοητεύσεις και συγκρούσεις στα στάδια του φαλλικού – ναρκισσισμού καθώς και στο οιδιπόδειο στάδιο» (Edgumbe & Burgner, 1975, σελ.: 8).¹⁰⁹³

Σύμφωνα με τον Blos (1974),¹⁰⁹⁴ οι παθογενείς στρεβλώσεις του ιδεώδους Εγώ αφορούν στην ψυχική κλιμάκωση ενός ναρκισσιστικού τραύματος που έλαβε χώρα στην προ-οιδιπόδεια φάση παρεμποδίζοντας τα επόμενα στάδια ανάπτυξης.¹⁰⁹⁵ Στην

¹⁰⁹⁰ 1974, *ibid.*

¹⁰⁹¹ Freud, S. (1914) *On narcissism: An introduction*. Standard Edition, Vol: 14. London: Penguin Books.

¹⁰⁹² Blos, 1974, *ibid.*

¹⁰⁹³ Edgumbe, R. & Burgner, M. (1975) The phallic-narcissistic phase: A differentiation between preoedipal and oedipal aspects of phallic development. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 30, σελ.: 161-180.*

¹⁰⁹⁴ Blos, 1974, *ibid.*

¹⁰⁹⁵ Με άλλα λόγια μέρος του Εγώ συγκροτείται από ναρκισσιστικές φαντασιώσεις παντοδυναμίας οι οποίες και δεν έχουν διαμεσολαβηθεί από την πραγματικότητα, παρεμποδίζοντας την πορεία ανάπτυξης του ατόμου. Συνεπώς το Εγώ τείνει να χρησιμοποιεί αρχαϊκούς ναρκισσιστικούς μηχανισμούς, όπως

εφηβεία αυτές οι καθηλώσεις εκδραματίζονται συνήθως με μια διακαή επιθυμία κατοχής ενός αντικειμένου.

«Αυτή η αρχαϊκή δίψα για αντικείμενα αναζητά ικανοποίηση στο επίπεδο σωματικής (πχ σεξουαλικής) ωρίμανσης. Αυτού του τύπου οι σεξουαλικές σχέσεις υπολείπονται σε αμοιβαία ενσυναίσθηση και η τελειότητα της σεξουαλικής επίδοσης τίθεται ως ο μοναδικός σκοπός» (Blos, 1974 σελ: 61).¹⁰⁹⁶

Μια προσεκτικότερη μελέτη των αφηγήσεων των συμμετεχόντων αναδεικνύει το ερώτημα εκείνο που αφορά στο κατά πόσο οι στάσεις, οι συμπεριφορές και οι επιλογές ζωής των συμμετεχόντων αποτελούν εκφράσεις ενός ιδεώδους Εγώ, έστω και μη σαφώς συγκροτημένου, ή μιας πρωταρχικής μορφής ναρκισσιστικής έκφρασης όπως αυτή της εξιδανίκευσης.¹⁰⁹⁷ Πολλές φορές στη πράξη οι εκδηλώσεις ενός ιδεώδους Εγώ μπερδεύονται με τις εκδραματίσεις ενός εξιδανικευμένου εαυτού. Χαρακτηριστικό φαίνεται να είναι το παράδειγμα του Αλέξανδρου, όπου περιγράφει μια ακτιβιστική δράση που νοηματοδοτείται και επενδύεται μέσα από την προσπάθεια διασφάλισης μιας συνθήκης κοινωνικής δικαιοσύνης, όπου η κοινωνική αδικία εις βάρος των πολλών, στο πλαίσιο μιας διεφθαρμένης κοινωνικό-πολιτικής οργάνωσης, διεγείρει τον ασυμβίβαστο χαρακτήρα των ιδανικών του.¹⁰⁹⁸

Το σθένος με το οποίο ο Αλέξανδρος αντιπαλεύει τις δυνάμεις του κοινωνικού κατεστημένου σε μια μάχη μέχρι «τελικής πτώσης», όπου δύναται να χάσει ακόμα και την ζωή του προκειμένου να υπερασπιστεί τα ιδανικά του, αναδεικνύεται στη

αυτόν της εξιδανίκευσης, ρυθμίζοντας έτσι την αυτό-εκτίμηση του ατόμου μέσα στη σφαίρα των πρώτων αντικειμενοτρόπων σχέσεων (Blos, 1974)

¹⁰⁹⁶ 1974, *ibid*

¹⁰⁹⁷ «... αν και η εξιδανίκευση έχει τις ρίζες της στο βρεφικό ναρκισσισμό δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η έλευση της σεξουαλικής ωρίμανσης σύρει αυτούς τους πρώιμους ναρκισσιστικούς σχηματισμούς στη δίνη των ενστίκτων της εφηβείας. Εδώ τους συναντάμε είτε στο πεδίο των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, είτε στη παλινδρομημένη ενίσχυση του ναρκισσισμού όπως παρατηρείται στις εξιδανικεύσεις εαυτού (*self idealizations*). Αυτοί οι ασταθείς σχηματισμοί αποτελούν πρωτογενείς ρυθμιστικούς μηχανισμούς της αυτοπεποίθησης» (Blos, 1974, σελ:46).

¹⁰⁹⁸ («... ε κι όταν έμαθα κάποια πράγματα έλεγα «Εντάξει πρέπει να κινητοποιηθώ!» Να κάνω ό,τι μπορώ ε ... και να συναντώ και άλλους [...] μήκα σε τέτοια διαδικασία και άλλους που κινητοποιούνται ... και οτιδήποτε μπορεί να 'ναι αυτό που διεκδικείς» και παρακάτω «... μια έντονη κινητοποίηση είτε ... ή με κάποιες ομάδες πολιτών είτε ... για τα χαράτσια είναι αυτά είτε εε ... ν' αντιπαλέψεις τα δάνεια ... ή και τις τράπεζες, είτε εεε ... να υποστηρίξεις κάποια πράγματα, είτε να διεκδικήσεις παραλίες εμ σου λέω τώρα δράσεις που συμμετέχω και που εεε γίνονται ...κι είμαι σ' αυτή τη φάση σαν ενδιαφέροντα ...» Αλέξανδρος).

σεναριακή πλοκή μιας φαντασιακής κατασκευής όπου μετά από μια άγρια συμπλοκή με τις «αντίπαλες δυνάμεις» τελικά πέφτει ηρωικά από τα πυρά του «εχθρού».¹⁰⁹⁹

Αναφερόμενος στα απόλυτα ιδανικά που προβάλλουν συνήθως οι έφηβοι, τα οποία τους ωθούν σε διάφορες πράξεις διαμαρτυρίας ακτιβιστικού χαρακτήρα, ο Blos (1974)¹¹⁰⁰ υποστηρίζει ότι λανθασμένα τείνουν να εκλαμβάνονται ως εκδηλώσεις ενός ισχυρού ιδεώδους Εγώ, καθώς το λανθάνον αίτημα τέτοιων εκδηλώσεων, όσο αφορά στη δημιουργία μιας «τέλειας κοινωνίας», ενέχει την «αρχαϊκή πεποίθηση που αφορά στη γονική τελειότητα» (Blos, 1974),¹¹⁰¹ αναδεικνύοντας έτσι ένα «εξιδανικευμένο γονικό εικονομόρφωμα» (“idealized parent imago”) (Kohut, 1972).¹¹⁰²

«... όταν (το εξιδανικευμένο γονικό εικονομόρφωμα) εξωτερικεύεται προσδίδει ένα φανατικό όραμα στον αγώνα για ένα τέλεια πλασμένο κόσμο, όπου η ναρκισσιστική οργή, ως απάντηση στη γονική απογοήτευση βρίσκει μια καθυστερημένη έκφραση στην έκφραση βίας. Ένας ατελής κόσμος είτε χρειάζεται να διορθωθεί ή να καταστραφεί (Η αρχή του «όλα ή τίποτα»» (Blos, 1974 σελ.: 50).¹¹⁰³

Συνεπώς, τέτοιου είδους συμπεριφορές, που κάποιες φορές ενδεχομένως να λαμβάνουν και παραληρηματική διάσταση, ως απόρροια της προσπάθειας αναίρεσης του αποχωρισμού μεταξύ του εαυτού και του εξιδανικευμένου αντικειμένου,¹¹⁰⁴

¹⁰⁹⁹ («... και σαφώς είναι πόλεμος αυτός που είναι τώρα κι είναι δύσκολα τα πράγματα ... οπότε ας πούμε βάζοντας το ράδιο ... και να είμαι στη φαντασία μου εμ υπάρχει μια εικόνα ... η εικόνα είναι η εξής ότι εε ... τελικά φτάνουμε σε κάποια όρια συγκρουόμαστε ... με το καθεστώς ας το πούμε εμ και με σκοτώνουν εεε ... το ηρωικό, το ηρωικό ίσως πήγαινε εκεί γιατί εεε τα ... τους τελευταίους μήνες αυτός είναι ένας ... ηρωικό τέλος μου ... και επίσης όμως σ' αυτή τη φαντασία ... ναι εγώ πεθαίνω αλλά εεε ... ο πραγματικός λόγος που εεε ... αφήνομαι να γίνει αυτό είναι για εεε ... εμένα να βάλω ένα τέλος στο ... στην αγωνία αυτή γιατί δεν μπορεί να γίνει κάτι με κάποια που θα ήθελα»).

¹¹⁰⁰ Blos, 1974, ibid.

¹¹⁰¹ 1974, ibid

¹¹⁰² Kohut, H (1972) Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *Psychoanalytic Study of the Child*, vol: 27, σελ.: 360-400.

¹¹⁰³ Blos, 1974, ibid.

¹¹⁰⁴ Για παράδειγμα, στο πλαίσιο μιας τέτοιας ψυχικής συνθήκης η επιθυμία του παιδιού να είναι σαν τον δυνατό γονέα που σε μια φυσιολογική πορεία ανάπτυξης δύναται να πραγματοποιηθεί μέσα από μια σειρά ταυτίσεων, εν προκειμένω φαίνεται να επιχειρείται να αντικατασταθεί από μια φαντασιακή πεποίθηση ότι είναι ο ίδιος ο γονέας του (Reich A, 1953, όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1974).

καταδεικνύουν τον επώδυνο χαρακτήρα μιας τέτοιας ψυχικής προσπάθειας¹¹⁰⁵ (Blos, 1974).¹¹⁰⁶

Επίσης, χαρακτηριστική είναι και η προσπάθεια των γυναικών στη παρούσα μελέτη να αναμετρηθούν με το «έλλειμμα» τους, με τρόπο που πολλές φορές λαμβάνει δραματική διάσταση, θέτοντας πολύ υψηλά τον πήχη των σεξουαλικών, νοητικών, κοινωνικών και αθλητικών τους επιδόσεων, αναδεικνύοντας κι αυτές με την σειρά τους ένα ιδεώδες Εγώ μη σαφώς συγκροτημένο. Για παράδειγμα, στην αφήγηση της Μίνας είναι ευδιάκριτη η δραματική προσπάθειά να επιβληθεί στους σωματικούς της περιορισμούς, επιχειρώντας μέσα από μια «σώμα με σώμα» αναμέτρηση με την αναπηρία της να καταδείξει το πλαίσιο των δυνατοτήτων της, να αναπληρώσει ενδεχομένως το «σωματικό έλλειμμα», σε μια προσπάθεια ομοιοστατικής λειτουργίας στη κατεύθυνση της ψυχικής οικονομίας όπου το «πλεόνασμα» τείνει να αναπληρώσει το «έλλειμμα».¹¹⁰⁷ Μέσα από μια τέτοια προσπάθεια, η Μίνα ενδεχομένως επιχειρεί να διαχειριστεί τον «φθόνο του πέους», όπως αυτός αναδεικνύεται στην αναζήτηση διακρίσεων στην αθλητική ζωή αλλά και στη «σαδιστική» ανάγκη της να ευνουχίζει του άντρες συντρόφους της μέσα από την υιοθέτηση μια φαλλικής υπόστασης. Μια τέτοια προσπάθεια εξιδανίκευσης εαυτού τείνει να μπλοκάρει τον δρόμο προς την «από –ενστικτοποίηση του ιδεώδους Εγώ» (*deinstinctualization of ego idea*) (Blos, 1974).¹¹⁰⁸

Στο ίδιο πλαίσιο, αν και όχι με την ένταση που εκφράζεται στην αφήγηση της Μίνας, κινείται και η προσπάθεια της Χριστίνας να υπογραμμίσει στην αφήγησή της ότι διαθέτει μια σεξουαλική ικανότητα που δεν υπολείπεται,¹¹⁰⁹ ενώ οι επιδόσεις της τόσο στο γνωστικό αντικείμενο των σπουδών τους, όσο και στον τρόπο που συνδιαλέγεται με τους γύρω της τείνουν να αναπληρώνουν το έλλειμμα, όπως επισημαίνει και η ίδια.¹¹¹⁰ Τέλος, η Μαργαρίτα, ενστερνιζόμενη την αγάπη του

¹¹⁰⁵ Συχνά τέτοια ναρκισσιστικά ιδεώδη δεν αναγνωρίζονται παρά μόνο στην αναπτυξιακή φάση της εφηβείας (Reich, 1954, όπως παρουσιάζεται στον Blos, 1974).

¹¹⁰⁶ 1974, *ibid*.

¹¹⁰⁷ «... Κι αποφάσισα ότι έπρεπε για να ισορροπήσω την κατάσταση ... έπρεπε ν' αναπτύξω πολύ την προσωπικότητά μου και το μυαλό μου έτσι ώστε να έρθω πλήρως σε ισορροπία και να μπορώ ν' ανταπεξέλθω ... δηλαδή να έχω κάποιες άμυνες ...» Μίνα.

¹¹⁰⁸ Blos, 1974, *ibid*

¹¹⁰⁹ «... όσον αφορά στον τρόπο που εκφράζομαι σεξουαλικά θεωρώ ότι ... με τις εμπειρίες που έχω ... δεν νομίζω να είπανε ποτέ ότι «α! μωρέ το ... Χριστινάκι ξέρω 'γω πώς το κάνει έτσι ... ας πούμε εντάξει πώς να πάω μαζί της ... [...] δεν θεωρώ ότι εσύ που μπορείς να βάλεις τη γόβα ... είσαι καλύτερη στο κρεβάτι από 'μένα ...» Χριστίνα.

¹¹¹⁰ «... είμαι εδώ όχι μόνο για να ... αναπληρώσω τα κενά μου γιατί νομίζω ότι κενό έχω το ... έχει αναπληρωθεί μεγάλο κενό ας πούμε ψυχολογικό ...» και παρακάτω «... θέλω να πετύχω σ' αυτό να πετύχω ... να φανώ όσο το δυνατό χρήσιμη ...» Χριστίνα).

πατέρα της για την μουσική, γίνεται «δεξιότηχνης» στο πιάνο, ακολουθώντας με δέσμευση για αρκετά χρόνια μια αντίστοιχη εκπαιδευτική πορεία.

Σύμφωνα με τον Blos (1974),¹¹¹¹ όλες οι παραπάνω συμπεριφορές που επιδεικνύονται στις αφηγήσεις των γυναικών που έλαβαν μέρος στη παρούσα μελέτη τείνουν να αποτελούν εκδραματίσεις μιας πρώιμης ψυχικής συνθήκης, τότε που το κορίτσι, στη προσπάθεια ικανοποίησης των σεξουαλικών της επιθυμιών, στράφηκε στον οιδιπόδειο πατέρα προκειμένου να «αποκτήσει» τον φαλλό.

«... αυτές οι αρχαϊκές φαντασιώσεις στοματικής και γεννητικής ενσωμάτωσης του πατρικού φαλλού συγκροτούν ένα φυσιολογικό (αν και συνήθως παθολογικά καθηλωμένη) στοιχείο στις προσπάθειες των κοριτσιών που βρίσκονται στην ύστερη εφηβεία και αγωνίζονται για την τελειότητα, όπως αυτό αναδεικνύεται στις σεξουαλικές, νοητικές, κοινωνικές και άλλες επιδόσεις» (Blos, 1974, σελ. 54).¹¹¹²

Ως εκ τούτου, η πορεία ανάπτυξης του ιδεώδους Εγώ των γυναικών αυτών φαίνεται να διατηρεί στο προσκήνιο πολύ ζωντανό το αρχαϊκό αίσθημα «φθόνου του πέους» που επιδεικνύεται στα διάφορα στάδια ανάπτυξής τους, μέσα από την υιοθέτηση συμπεριφορών ανταγωνιστικότητας και «αρπακτικότητας»,¹¹¹³ ενώ η διαρκής αναζήτηση επιτευγμάτων και διακρίσεων συνδράμει στην ψυχική ανακούφιση του παραπάνω συναισθήματος¹¹¹⁴ (Blos, 1974).¹¹¹⁵ Αποτέλεσμα μιας τέτοιας ψυχικής συνθήκης είναι η συγκρότηση ενός εξαρτημένου Εγώ, καθώς κι ενός ιδεώδους Εγώ που δεν δύναται να συγκεκριμενοποιηθεί – υποκειμενοποιηθεί, έχοντας την τάση να

¹¹¹¹ 1974, *ibid.*

¹¹¹² Blos, 1974, *ibid.*

¹¹¹³ Αναφορικά με τον όρο «αρπακτικότητα» ο Blos αναφέρεται στην αναζήτηση τρόπαιου μέσα από ένα σεξουαλικό κυνήγι. Μέσα από μια τέτοια αναζήτηση η γυναίκα τείνει να ενσωματώσει το αντικείμενο προκειμένου να το κάνει δικό της, σε μια προσπάθεια να διαχειριστεί το πάντα επίκαιρο συναίσθημα που διακινεί ο φθόνος του πέους.

¹¹¹⁴ Τέτοιες θέσεις αντιμετωπίζονται με σκεπτικισμό, καθώς η θεματική βάση πάνω στην οποία δομήθηκε η εν λόγω μελέτη αναγνωρίζει τον πολυπαραγοντικό χαρακτήρα του ζητήματος, θέτοντας την αναπηρία ως την μεταβλητή εκείνη που στο συσχετισμό της με άλλους παράγοντες και δεδομένα τείνει να δίνει διαφορετικά αποτελέσματα. Ως εκ τούτου, θεωρούμε ότι η αναπηρία δύναται να αποτελέσει μια παθολογική συνθήκη για το άτομο μόνο δευτερογενώς κι εφόσον έχει παρεμβληθεί κάποιος άλλος παράγοντας, όπως αυτός της οικογένειας. Εξάλλου, η θέση του Freud (1914) ότι το περιεχόμενο του ιδεώδους Εγώ «επιβάλλεται απ' έξω» συμπεριλαμβάνει τη συμμετοχή του περιβάλλοντος στην ψυχική οργάνωση του ατόμου. Συνεπώς, «όποιες κι αν είναι οι παρεκκλίσεις και οι διαταραχές που συμβαίνουν εξαιτίας ενός επίμονου ναρκισσιστικού εαυτού και των εξιδανικεύσεων αυτού, η μορφή και το περιεχόμενό τους πάντα επιβάλλονται από το κοινωνικό σύστημα μέσα στο οποίο ζει το άτομο» (Blos, 1974, σελ.: 82).

¹¹¹⁵ 1974, *ibid.*

προσκολλάται σε έναν άλλον, μέσα σε μια συνθήκη αντικειμενοτρόπων σχέσεων (Blos, 1974).¹¹¹⁶

*«Τα απομεινάρια της επαναπροσκόλλησης του ιδεώδους Εγώ με έναν εξωτερικό άνθρωπο, με ένα αντικείμενο αγάπης, παραμένουν σε κάποιο βαθμό το sine qua non του γυναικείου ιδεώδους Εγώ» (Blos, 1974, σελ 54).*¹¹¹⁷

Στο σημείο βέβαια αυτό χρειάζεται να σημειωθεί ότι η συγκρότηση ενός μη αυτόνομου Εγώ, που συναρτάται με την παρουσία ενός διάχυτου ιδεώδους Εγώ, φαίνεται να αποτελεί κοινό παρανομαστή και στις αφηγήσεις των ανδρών που συμμετείχαν στην παρούσα μελέτη.¹¹¹⁸ Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται αφορά στο αν μια τέτοια αναγνώριση δύναται να καταδείξει μια διαφορετική πορεία ανάπτυξης του Εγώ των ανδρών αυτών έναντι άλλων ανδρών.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω,¹¹¹⁹ η σωματικά καταγεγραμμένη αναπηρία δύναται να αναπαρασταθεί στον ψυχισμό του μικρού αγοριού ως μια πράξη ευνουχισμού, μεταθέτοντας έτσι τις ψυχικές επενδύσεις από το πέος στο ελλειμματικό σώμα και κατά συνέπεια βιώνοντας το άγχος ευνουχισμού πολύ πριν την είσοδο του αγοριού στην οιδιπόδεια συνθήκη. Με άλλα λόγια, η σωματική καταγραφή του ελλείμματος εγκλωβίζει το αγόρι σε ένα σώμα «θηλυκό», πυροδοτώντας έτσι μια ιδιότυπη πορεία ανάπτυξης, ανάλογη με αυτή του κοριτσιού που στόχο έχει να «αποκτήσει αυτό που του λείπει». Ίσως εδώ να εδράζεται και η αδυναμία συγκρότησης μιας ανδρικής ταυτότητας, η οποία εκδηλώνεται στις αφηγήσεις των ανδρών συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη μέσα από μια ομόφυλη ερωτική επιλογή. Βέβαια χρειάζεται να σημειωθεί ότι μια τέτοια αναπτυξιακή πορεία δεν απορρέει άμεσα από την ύπαρξη μιας εκ γενετής αναπηρίας, καθώς κάτι τέτοιο θα διαμεσολαβηθεί από τα γονικά πρόσωπα και από τον τρόπο που αυτά θα μεταβολίσουν ή όχι την αναπηρία.

¹¹¹⁶ 1974, *ibid*

¹¹¹⁷ 1974, *ibid*

¹¹¹⁸ Για παράδειγμα, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης του Μανώλη με την μητέρα του, ή στην περίπτωση του Αλέξανδρου η μαζική αναζήτηση ενός άλλου (ερωτικού συντρόφου) που η ανεύρεσή του είναι ικανή να εξαλείψει κάθε έλλειμμα ή ακόμα και η δήλωση του Υάκινθου αναφορικά με τον τρόπο που συνδέεται με τους γύρω του («... προσπάθησα να κάνω ανθρώπους να φέρω ανθρώπους κοντά μου οι οποίοι άνθρωποι αυτοί θα μ' έχουν αποδεχτεί στο ... στο ... στην ολότητα ... στην ολότητα στην ολότητά μου ...»), αποτελούν ενδείξεις ενός ιδεώδους Εγώ που αδυνατεί να υποκειμενοποιηθεί.

¹¹¹⁹ Βλ. κεφάλαιο «III.1 Οι Μηχανισμοί άμυνας του Εγώ στη προσπάθεια διατήρησης της ψυχικής ομοιόστασης του υποκειμένου με εκ γενετής αναπηρία».

IV. ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΑΙ Η ΤΑΣΗ ΠΡΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΟΙΝΟΣ ΠΑΡΑΝΟΜΑΣΤΗΣ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ.

Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο στο οποίο διεξήχθη η παρούσα μελέτη και λαμβάνοντας υπόψη τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων θα μπορούσαμε ενδεχομένως να υποστηρίξουμε ότι, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, μια επαγγελματική επιλογή δύναται να αποτελεί μια προσπάθεια ναρκισσιστικής αναπλήρωσης ενός «ελλειμματικού» σώματος. Με άλλα λόγια, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά μιας τέτοιας επιλογής, καθώς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή συγκροτήθηκε, ενδεχομένως να ενέχουν ένα λανθάνον μήνυμα που αφορά σε μια προσπάθεια αναπλήρωσης, διακηρύσσοντας έτσι την επάρκειά του ατόμου αυτού. Μάλιστα, στη περίπτωση των ανδρών, μια τέτοια διακήρυξη φαίνεται να συνάδει με μια κοινωνική εντολή που αφορά στη διασφάλιση της ανδρικής ταυτότητας.

Ο άνδρας του σήμερα χρειάζεται να επιλέξει, ή ακόμα και να εφεύρει, την κοινωνική εκείνη αρένα που θα του επιτρέψει να αναδείξει τον ανδρισμό του, ανταγωνιζόμενος με άλλους άνδρες, κερδίζοντας το χρίσμα από τον πατέρα του και καθιστώντας περήφανη τη μητέρα του. Ένα τέτοιο πεδίο εφαρμογής δοκιμασιών που αναδεικνύουν την ανδρική ταυτότητα, έτσι όπως αυτή διαμεσολαβείται από το κοινωνικό ιδεώδες, αποτελεί ο χώρος εργασίας (Axelrod, 1995).¹¹²⁰

«...ο άνδρας επενδύει με τρόπο καθολικό και μονομερή στην επαγγελματική του ενασχόληση, αρνούμενος να διερευνήσει τις αδυναμίες του και τους περιορισμούς του» (Axelrod, 1994,σελ.:22).¹¹²¹

Ο επαγγελματικός στίβος αποτελεί για πολλούς άνδρες το πλαίσιο εκείνο που τους επιτρέπει να αισθανθούν «ίσοι μεταξύ ίσων», προσφέροντάς τους αναγνώριση, επιβεβαίωση και αποδοχή. Επίσης, η έννοια του καθήκοντος, έτσι όπως αποτυπώνεται στην επαγγελματική ενασχόληση, αποτελεί δομικό στοιχείο της ανδρικής ταυτότητας (Diamond, 1995).¹¹²²

¹¹²⁰ Axelrod, D. S. (1995) *Men and Work: Aspects of a deep structure of masculinity*. Paper presented at APA Division 39 Spring Meeting, Santa Monica, CA.

¹¹²¹ Axelrod, D. S. (1994) "Impossible projects: Men's illusory solutions to the problem of work. *Psychoanalytic Psychology, Vol: 11, σελ: 21-32.*

¹¹²² Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy, Vol: 12, σελ: 89-102.*

Στο κοινωνικό αυτό πλαίσιο, ο ανδρισμός δεν αξιολογείται από τα επίπεδα τεστοστερόνης ή την «επιδέξια τεχνική στην μάχη» αλλά με την θέση κύρους που καταλαμβάνει κάποιος που συνήθως συνοδεύεται από ένα υψηλό οικονομικό αντάλλαγμα. Συνεπώς, αν η επιλογή επαγγέλματος είναι το αποτέλεσμα της φαλλικής προσπάθειας του ατόμου να επιβεβαιώσει την ανδρική του ταυτότητα, επιχειρώντας με αυτό τον τρόπο να αναχαιτίσει πρώιμες θηλυκές ταυτίσεις, σε μια προσπάθεια να διαχειριστεί το άγχος ευνουχισμού, τότε η επιλογή αυτή μπορεί να έχει χαρακτήρα αναπλήρωσης του ελλείμματος.

Επίσης, κοινός παρανομαστής των αφηγήσεων όλων των συμμετεχόντων στη παρούσα μελέτη αποτελεί η τάση προς την καλλιτεχνική δραστηριότητα είτε αυτή παίρνει την μορφή μιας δομημένης ενασχόλησης μέσα από την καλλιέργεια μιας κλίσης, ενός ταλέντου ή μιας δεξιότητας, είτε περιγράφεται μόνο με την μορφή επιθυμίας. Μια τέτοια συνολική αναγνώριση θέτει ερωτήματα σε σχέση με το αν και το πώς το βίωμα μιας εκ γενετής αναπηρίας δύναται να συμβάλλει στην κατεύθυνση ανάδειξης μιας τέτοιας επιθυμίας, που στη πλειοψηφία των περιπτώσεων περιγράφεται ως μια αυθόρμητη έκφραση στο έδαφος ενός έμφυτου δυναμικού.

Η άποψη ότι η εκ γενετής σωματική αναπηρία (χαμηλού ή μετρίου βαθμού) έχει την δυνατότητα να ερεθίζει την φαντασία και σε χαρισματικά άτομα να προάγει την δημιουργικότητα, προκαλώντας αντισταθμιστικές συμπεριφορές που μπορούν να εκφραστούν στη σωματική η πνευματική σφαίρα ή και στα δύο, δημιουργεί το πεδίο περαιτέρω νοηματοδοτήσεων και συνδέσεων. Η φαντασία λοιπόν, μπορεί να θεωρηθεί, ως «η ζωτική σύνδεση μεταξύ ενός ενδεχόμενου ναρκισσιστικού τραυματισμού, μιας προσαρμοστικής αντίδρασης και μιας επανορθωτικής δράσης» (Castelnuovo-Tedesco, 1981, σελ. 151).¹¹²³

Επίσης, σε μια προσπάθεια να επεξηγήσει την έμφυτη τάση των έφηβων αγοριών προς την καλλιτεχνική δραστηριότητα ο Blos (1974)¹¹²⁴ υποστηρίζει ότι η επένδυση στη φαντασίωση αποτελεί την έκφραση του συναισθήματος φθόνου που προκαλούσε στο μικρό αγόρι η αναγνώριση της υπέρτατης δημιουργικής πράξης της μητέρας που δεν είναι άλλη από την δυνατότητα αναπαραγωγής.¹¹²⁵ Με άλλα λόγια, ο φθόνος για την

¹¹²³ Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ.: 145-154.

¹¹²⁴ Blos, P.(1974) The genealogy of the ego ideal. *Psychoanal. Study Child*, Vol: 29, σελ.: 43-88.

¹¹²⁵ Ο Giovacchini (1965),*¹ παρουσιάζοντας τα κλινικά ευρήματα από την ανάλυση ενός «δημιουργικού» επιστήμονα επισημαίνει τις προσπάθειές του να απεξαρτηθεί από μια φαλλική προ-

γυναικεία αναπαραγωγική δυνατότητα εδράζεται στο πυρήνα κάθε δημιουργικής ενασχόλησης του άνδρα, γεγονός που αναδεικνύεται στη φάση της εφηβείας όπου αγόρια πασχίζουν για πρωτοτυπία και δόξα, αναζητώντας ένα πεδίο δημιουργικής έκφρασης¹¹²⁶ (Blos, 1974).¹¹²⁷

«... επαναδιατυπώσεις του ανδρικού δέους και φθόνου για την γυναικεία δυνατότητα να γεννά μπορούν να ανιχνευτούν στην ανάγκη των έφηβων αγοριών για δημιουργία, όπως αυτή μπορεί να εκφράζεται μέσα από την σύνθεση ενός τραγουδιού, την συγγραφή ενός ποιήματος, την επένδυση στις επιστήμες ...» (Blos, 1974, σελ.: 56).¹¹²⁸

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσαμε ωστόσο να διατυπώσουμε και μια επιπλέον διάκριση όσον αφορά δύο διαφορετικές εκδοχές της μετουσίωσης, την επιστημονική και την καλλιτεχνική δραστηριότητα. Τα υποκείμενα της έρευνας μας φαίνεται να παρουσιάζουν περισσότερο την τάση να ασχοληθούν με καλλιτεχνικές δραστηριότητες (φωτογραφία, κόσμημα, θέατρο) είτε γιατί αποτελούν μια δημιουργική δίοδο έκφρασης, είτε γιατί τους ελκύουν ως ενδεχόμενη μελλοντική ενασχόληση. Στην πρώτη περίπτωση, τους προσφέρουν τη δυνατότητα συμβολοποίησης υπό τη μορφή αισθητικών αντικειμένων ή δράσεων, εκεί που μια πιο άμεση διατύπωση του βιώματος δια του λόγου θα προϋπόθετε ίσως πιο ελαστικούς ψυχικούς μηχανισμούς άμυνας. Γνωρίζουμε άλλωστε ότι η τέχνη παρέχει διαχρονικά σε όποιον καταφεύγει σ' αυτήν αυτή τη δυνατότητα μεταφορικής αποτύπωσης του συναισθήματος και της σκέψης, επιτρέποντας να διακηρυχτεί μια ασφαλής απόσταση έτσι από το επώδυνο και το τραυματικό. Στη δεύτερη, η αναγνώριση σ' αυτό το πεδίο, που εμπλέκει άμεσα την αισθητηριακή εμπειρία, και ως

οιδιπόδεια μητέρα, απέναντι στην οποία ήταν δέσμιος στο πλαίσιο μιας ναρκισσιστικής εξαρτητικής σχέσης, επιχειρώντας να δημιουργήσει μια εξιδανικευμένη πατρική αναπαράσταση την οποία και ενσαρκώνει στην επένδυσή του στην επιστήμη.

«Παρόλα τα απωθημένα στοιχεία του αντικειμένου που έχουν λιβιδινοποιηθεί (object – libidinal components), τα οποία χαρακτηρίζουν τα θεαματικά επιστημονικά επιτεύγματα του ασθενούς και αντιπροσωπεύουν το ιδεώδες εγώ, δεν διαταράσσεται η δημιουργικότητά του μόνο από περιόδους κατάθλιψης αλλά επίσης παραμένουν οι σχέσεις που συνάπτει με τους άνδρες και τις γυναίκες αμφιθυμικές και ανικανοποίητες» (Blos, 1974, σελ.: 79).

*¹ Giovacchini, P. L. (1965) Some aspects of development of the ego ideal of a creative scientist. *Psychoanalytic Quarterly, Vol: 34, σελ.: 79-101.*

¹¹²⁶ Σε αντίθεση, οι γυναίκες αν και έχουν παρόμοιες φιλοδοξίες παραμένουν με μεγαλύτερη ένταση προσκολλημένες στην αναζήτηση μιας σχέσης που θα τις ολοκληρώσει (Blos, 1974).

¹¹²⁷ Blos, 1974, *ibid.*

¹¹²⁸ 1974, *ibid.*

εκ τούτου το σώμα, θα μπορούσε να ιδωθεί και ως στοιχείο μιας απόπειρας «επανόρθωσης» ενός «ελλειμματικού» σώματος. Δεν είναι ενδεχομένως τυχαίο ότι, στην περίπτωση που αναφέρθηκε η πρόθεση επαγγελματικής σταδιοδρομίας σε κάποιον επιστημονικό τομέα, αυτή αφορούσε την επιστήμη της ψυχολογίας. Μια επιστήμη που εστιάζει στην ψυχονοητική σφαίρα, εξετάζοντας ωστόσο πάντοτε τα φαινόμενα υπό το πρίσμα των σχέσεων και της διαπλοκής σώματος και ψυχισμού, στο σταυροδρόμι μεταξύ «θεωρητικών» και «εμπειρικών» επιστημών. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι, επιλέγοντας ένα τέτοιο πεδίο έρευνας, άνθρωποι ήδη «επιβαρημένοι» ψυχικά αναζητούν ενδεχομένως, καλυμμένοι από το μανδύα της «επιστημοφιλίας» ή της επιστημονικής «ουδετερότητας», απαντήσεις σε προσωπικά ερωτήματα. Εξάλλου, η αγάπη για τη γνώση και την κατανόηση έχει πάντα εννομορμική καταγωγή. Θα μπορούσαμε ακόμα να υποθέσουμε ότι η επιθυμία της Χριστίνας να «φανεί χρήσιμη», να «βοηθήσει τους συνανθρώπους της», που πρωτοεκδηλώνεται με την προθυμία της «να ακούει τα προβλήματα των άλλων» και την αδιάλειπτη διαθεσιμότητάς της να εμπεριέξει τη δυσκολία τους, δεν συνιστά μόνο έκφραση ενός «μεγαλειώδους εαυτού» ως αντιστάθμιση του ναρκισσιστικού τραύματος που ενδεχόμενα συνδέεται με την αναπηρία της, αλλά και προσπάθεια να φροντίσει τον τραυματισμένο της εαυτό μέσω των άλλων, να απαρτιώσει μια εικόνα εαυτού συγχρόνως επαρκούς και ευάλωτου, κάτι που αποτελεί άλλωστε κεντρικό διακύβευμα της ενηλικίωσης.

Χωρίς να μπορούμε να καταλήξουμε σε συμπεράσματα για τους λόγους που ωθούν τους συμμετέχοντες στην έρευνά μας να ακολουθήσουν επαγγελματικούς κλάδους που είτε «θεραπεύουν» άμεσα τον ανθρώπινο ψυχισμό, είτε «παρηγορούν» την ανθρώπινη ελλειμματικότητα μέσω της αισθητικής και της δημιουργίας, θεωρούμε ότι πρόκειται ωστόσο για μια ενδιαφέρουσα διαπίστωση που αξίζει να μελετηθεί περαιτέρω.

V. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη δομήθηκε με στόχο να καλύψει το κενό που υπάρχει στη σχετική βιβλιογραφία και αφορά στον ψυχικό «μεταβολισμό» μιας εκ γενετής αναπηρίας τόσο από τα ίδια τα άτομα, όσο και από το περιβάλλον τους. Η ψυχαναλυτική ματιά με την οποία προσεγγίζει το συγκεκριμένο ζήτημα η εν λόγω μελέτη ρίχνει φως στο προσωπικό βίωμα, εστιάζοντας στους παράγοντες εκείνους που στην αλληλοδιαπλοκή τους θα καθορίσουν το πώς θα εντάξει ψυχικά το άτομο την αναπηρία του. Κομβικό σημείο στον τρόπο που θα εγγραφεί ψυχικά μια εκ γενετής αναπηρία, προσδιορίζοντας την πορεία ανάπτυξής του ατόμου, θα αποτελέσει η γονική στάση. Ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς θα σταθούν απέναντι στην είδηση της αναπηρίας, το πώς θα διαχειριστούν το πλήθος των αμφιθυμικών συναισθημάτων που θα τους προκαλέσει ένα τέτοιο γεγονός και το πώς θα τοποθετηθούν ψυχικά απέναντι στο παιδί τους, θα αποτελέσει προγνωστικό παράγοντα του τρόπου με τον οποίο το παιδί θα καταφέρει να αφομοιώσει την αναπηρία σε ψυχικό επίπεδο.¹¹²⁹

Η παρούσα μελέτη κατέδειξε ότι η δυσκολία των γονέων να διαχειριστούν ψυχικά μια τέτοια κατάσταση εκφράζεται με κάποια συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφορών. Για παράδειγμα, η «απόσυρση», που αφορά τόσο στη γονική φυσική απομάκρυνση όσο και στην ψυχική αποξένωση και που αναδεικνύεται στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων ως κοινό μοτίβο της συμπεριφοράς που διατηρούν οι πατέρες, καθώς και η ψυχαναγκαστικού τύπου ενασχόληση με την αναπηρία, που είτε εκφράζεται με μια διαρκή απάρνηση των περιορισμών που αυτή επιβάλλει,¹¹³⁰ είτε με μια διαρκή προσπάθεια κάλυψης των ιδιαίτερων αναγκών που δημιουργεί μια τέτοια κατάσταση στο παιδί, ανάγοντας την κάλυψη αυτών των αναγκών σε αποκλειστικό παράγοντα οργάνωσης της καθημερινότητας του γονιού,¹¹³¹ αποτελούν συμπεριφορές που επηρεάζουν την ψυχική ανάπτυξη του ατόμου.

¹¹²⁹ Παρεκκλίσεις στη συγκρότηση της ανδρικής ταυτότητας, αλλοιώσεις στην εικόνα σώματος που σταδιακά οδήγησαν σε στρεβλώσεις της εικόνας εαυτού, καθηλώσεις σε αρχαϊκούς ναρκισσιστικούς μηχανισμούς που αφορούν σε εξιδανικεύσεις του εαυτού και του αντικειμένου αποτέλεσαν κάποιες από τις παρατηρήσεις που έλαβαν χώρα στην παρούσα μελέτη.

¹¹³⁰ Αναφερόμαστε τόσο σε λειτουργικούς περιορισμούς όσο και σε περιορισμούς που αντανακλώνται στην εικόνα του παιδιού που βιώνει μια σωματική εκ γενετής αναπηρία.

¹¹³¹ Μια τέτοια συμπεριφορά, που προϋποθέτει την οργάνωση της καθημερινότητας αποκλειστικά και μόνο μέσα από την ανάγκη υποστήριξης των λειτουργικών περιορισμών του παιδιού, δύναται να διαμορφώσει μια «καθηλωμένη σε πρώιμα αναπτυξιακά στάδια» σχέση μεταξύ μητέρας (ως η βασική τροφός) και παιδιού.

Επίσης, η εν λόγω μελέτη ανέδειξε διαφοροποιήσεις που σχετίζονται με το φύλο του παιδιού και με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης που θα διαμορφώσει με τους σημαντικούς άλλους. Για παράδειγμα, οι άνδρες του δείγματος εξέφρασαν στις αφηγήσεις τους ένα αίσθημα «εγκατάλειψης», ως απόρροια την πατρικής απόσυρσης, σε αντίθεση με τις γυναίκες που, αν και μίλησαν για την πατρική απουσία, συνέχισαν να εκλαμβάνουν τον πατέρα ως παρόντα στη σχέση. Χαρακτηριστική είναι επίσης η σχέση που δημιούργησαν οι άνδρες συμμετέχοντες με τις μητέρες τους, μια σχέση που δημιουργήθηκε στη σκιά της απουσίας του πατέρα και που συνέβαλε δραματικά στην αναπτυξιακή πορεία των ανδρών αυτών. Η πλειοψηφία των ανδρών αυτών περιέγραψαν μια μητέρα μόνη, αβοήθητη, ασθενική και αδύναμη να ανταποκριθεί στο ύψος των περιστάσεων, έχοντας ανάγκη βοήθειας και υποστήριξης, σε αντίθεση με την πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος, των οποίων η αναπαράσταση της μητέρας ήταν αυτή ενός ατόμου διεκδικητικού, που «έβγαине μπροστά», επιχειρώντας έτσι να καλύψει το κενό της απουσίας του πατέρα.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η γέννηση ενός παιδιού με αναπηρία ή η πολύ πρόωμη εκδήλωση αυτής απαιτεί μια σειρά παρεμβάσεων στο σύνολο της οικογένειας. Ο σχεδιασμός παρεμβάσεων που να περιλαμβάνουν και τις ανάγκες των πατέρων, ως αποτέλεσμα της επίγνωσης του ψυχικού αντίκτυπου που ένα τέτοιο γεγονός προκαλεί στην ανδρική ψυχή, θα συνέβαλλε στη καλύτερη αντιμετώπιση της αναπηρίας και από το ίδιο το παιδί. Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε παρεμφερή θεματικά πεδία κατέδειξαν ότι η εμπλοκή του πατέρα στις θεραπευτικές - ψυχοθεραπευτικές ή άλλες ιατρικές - παρεμβάσεις που πραγματοποιούνται με στόχο την ψυχολογική ενίσχυση ή την αποκατάσταση της αναπηρίας που αντιμετωπίζει ένα παιδί έχει εξαιρετικά αποτελέσματα στη θετική αποτίμηση του θεραπευτικού στόχου (Plank, & Hoerwood, 1961).¹¹³² Επίσης, όσον αφορά στα αγόρια που αντιμετωπίζουν κάποια αναπηρία, έρευνες κατέδειξαν ότι η ενεργή και σταθερή πατρική παρουσία, σε συνδυασμό με την πατρική αναγνώριση αναφορικά με τις προσπάθειες που καταβάλλει το παιδί να διαχειριστεί την αναπηρία του, ενδυναμώνουν τις ανδρικές

¹¹³² Plank, E.N. & Hoerwood, C. (1961) Leg amputation in a four-year-old. Reactions of the child, her family and the staff. *Psychoanalytic study Child. Vol:16, σελ: 405-422.*

ταυτίσεις του μικρού αγοριού, γεγονός που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κατάκτηση της ανδρικής του ταυτότητας (Blos, 1960).¹¹³³

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι στόχος της εν λόγω μελέτης δεν είναι η διεξαγωγή απόλυτων συμπερασμάτων που δεν επιδέχονται αμφισβήτησης, αλλά η διεύρυνση του συγκεκριμένου γνωστικού πεδίου, που θα επιτρέψει ενδεχομένως την καλύτερη κατανόηση της εν λόγω κατάστασης, δίνοντας τη δυνατότητα παροχής καλύτερων υπηρεσιών στα άτομα αυτά και στις οικογένειές τους. Ως εκ τούτου, κρίνεται σκόπιμη και αναγκαία η περαιτέρω μελέτη, κυρίως προς την κατεύθυνση αποτίμησης του ψυχικού αντίκτυπου της εκ γενετής αναπηρίας στη συνδιαλλαγή του ατόμου με το περιβάλλον του, καθώς αυτή η αλληλοδιαπλοκή θα προσδιορίσει ορισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά καθοριστικά της ψυχικής ανάπτυξης του ατόμου.

¹¹³³ Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child. Vol: 15, σελ: 395-429.*

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. Abelin, E.L. (1975) Some further observations and comments on the earliest role of the father. *International Journal of Psychoanalysis*. Vol: 56, σελ: 293-302
2. Ablon J. (1996) Gender response to neurofibromatosis 1. *Social science of medicine*, Vol: 42, No: 1, σελ: 99-109
3. Abu-Habib, L. (1997) *Gender and Disability: Women's experiences in the Middle East*. UK: Oxfam Publication
4. Andre. S. (2010) *Τι θέλει μια γυναίκα; Μια ψυχαναλυτική ματιά στη θηλυκότητα*. Αθήνα: Κέδρος.
5. Andreasen, N.J.C & Norris, A. S. (1972) Long-term adjustment and adaptation mechanisms in severely burned adults. *J. Nerv. Ment. Dis.*, Vol: 154, σελ. 352-362.
6. Asch, A., & Rousso, H. (1982) Therapist with disabilities: Theoretical and clinical issues. *Psychiatry*, Vol: 48, No: 1, σελ: 1-12
7. Assoun P. L. (2008) *Ο Φρόνιτ και η γυναίκα*. Αθήνα: Εκδόσεις ΡΟΕΣ.
8. Atkins, R.N. (1984) Transitive vitalization and its impact on father-representation. *Contemporary Psychoanalysis*, Vol: 20, σελ: 663-676.
9. Axelrod, D. S. (1994) Impossible projects: Men's illusory solutions to the problem of work. *Psychoanalytic Psychology*, Vol: 11, σελ: 21-32.
10. Axelrod, D. S. (1995) *Men and Work: Aspects of a deep structure of masculinity*. Paper presented at APA Division 39 Spring Meeting, Santa Monica, CA.
11. Axelrod, D. S. (1997) Developmental pathways to masculinity: A reconsideration of Greenson's 'Disidentifying from mother'. *Issues Psychoanal. Psychol.* Vol: 19, σελ: 101-115.
12. Badinter E. (1994) *XY: Η ανδρική ταυτότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάτοπτρο.
13. Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. (1999) *Exploring disability: A sociological introduction*. USA: Polity Press.
14. Bateman, A. (1995) Thick and Thin skinned organizations and enactment in borderline and narcissistic disorders. *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol: 79, σελ: 13-25.
15. Beeman K. S. & Arthur C. (2011) *Evaluation violence against women Research Reports*. [National Resource Center on Domestic Violence \(NRC DV\)/Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence](#)

16. Bell, A. (1961) Some observations on the role of the scrotal sac and testicles. *Journal of American Psychoanalytic Assn.*, Vol: 9, σελ: 261-286.
17. Bell, A. (1968) Additional aspects of passivity and feminine identification in the male. *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol: 49, σελ: 640-647.
18. Bell, A., Stroebel, C. F. & Prior, D. (1971) Interdisciplinary study: Scrotal sac and testes. Psychophysiological and psychological observations. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 40, σελ: 415-434.
19. Benedek, T. (1956) Toward the biology of the depressive constellation. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol:4, σελ: 389-427.
20. Benedek, T. (1959) Parenthood as a development phase. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, Vol: 7, σελ: 398-417.
21. Benjamin, J. (1991) Father and daughter: Identification with a difference – A contribution to gender heterodoxy. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol: 1, σελ: 277-299.
22. Benvenuti, P., Marchetti, G., Tozzi, G. Amd Pazzagli, A. (1989) Psychological and psychopathological problems of fatherhood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynaecology*, Vol: 10, σελ: 35-41.
23. Bibring, L. G. (1959) Some considerations of the psychological processes in pregnancy. *Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 14, σελ: 113-123.
24. Bion, W. (1962) *Learning from Experience*. London: Karnac.
25. Blank, H. R. (1957) Psychoanalysis and Blindness. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 26, σελ: 1-24.
26. Block, W. E. & Ventur, P. A. (1963) A study of the psychoanalytic concept of castration anxiety in symbolically castrated amputees. *Psychiatric Quarterly*, Vol: 39, σελ: 518-526.
27. Blos, P. (1960) Comments on the psychological consequences of cryptorchism. *Psychoanalytic Study Child*. Vol: 15, σελ: 395-429.
28. Blos, P. (1962) *On Adolescence: A Psychoanalytic Interpretation*. New York: Free Press.
29. Blos, P.(1974) The genealogy of the ego ideal. *Psychoanal. Study Child*, Vol: 29, σελ: 43-88.
30. Blos, P. (1984) Son and Father. *Journal of American Psychoanalytic Association*. Vol:32, No: 2, σελ: 301-324.
31. Bornstein, M. (1977) Analysis of a congenitally blind musician. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 46, σελ: 23-37.

32. Bourdieu P. (1999) *Η ανδρική κυριαρχία*. Αθήνα: Στάχυ.
33. Britten N. (1995) Qualitative Interviews in Medical Research. *British Medical Journal*, Vol: 311, σελ: 251 – 253.
34. Burlingham, D. (1973) The proedipal infant-father relationship. *Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 28, σελ: 23-47.
35. Burr, V. (1995) *An introduction to social constructionism*, London: Routledge.
36. Butler, J. (1993) *Bodies that Matter*. New York: Routledge.
37. Butler, J. (1995) Melancholy gender-refused identification. *Psychoanal Dialogues*, Vol: 5, σελ: 165-180..
38. Carpenter, B. & Herbert, E. (1997) Fathers: are we meeting their needs? In Carpenter, B. (ed) *Families in context: Emerging trends in family support and early intervention*. London: David Fulton.
39. Carpenter B. (2005) *Disables children the father's role inside the portrait of a family: the importance of fatherhood*. Άρθρο που παρουσιάζεται στον διαδικτυακό ιστότοπο του Fatherhood Institute της Μεγάλης Βρετανίας. (<http://www.fatherhoodinstitute.org/index.php?id=15&cID=259>).
40. Castelnuovo – Tedesco, P. (1981) Psychological consequences of physical defects: A psychoanalytic perspective. *International Review of Psychoanalysis*. Vol: 8, σελ: 145-154.
41. Cath, S. (1986) Fathering from infancy to old age: a selective overview of recent psychoanalytic contributions. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ: 469-479.
42. Cath, S., Gurwitt, A., and Gunsberg, L. (1989) *Fathers and their Families*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
43. Cath, S., Gurwitt, A, and Ross, J.M. (1982) *Father and Child: Developmental and Clinical Perspectives*. Boston, Little Brown.
44. Caverar, J.O. and Butts, N.T. (1977) Fatherhood and emotional illness. *American Journal of Psychiatry*. Vol: 143, No: 4, σελ: 429-431.
45. Chasseguet-Smirgel, J. (1976) Freud and female sexuality: The consideration of some blind spots in the exploration of the 'dark continent'. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 57, σελ: 275-286.
46. Chodorow J. N. (1974) Family structure and feminine personality. In Michelle Z. R. & Lamphere L. (eds) *Woman, Culture and Society*. Stanford: Stanford University Press.

47. Christiansen, A. (1996) Masculinity and its vicissitudes: Reflections on some gaps in the psychoanalytic theory of male identity formation. *Psychoanalytic Review*, Vol: 83, σελ: 97-124.
48. Cooper, M. (1995) *Empowerment and women with disabilities*. Women with disabilities Australia (WWDA) Inc. Διαθέσιμο διαδικτυακά URL: <http://www.wwda.org.au/empow.htm>
49. Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
50. Cubbage, M. E., Thomas, K., R (1989) Freud and disability. *Rehabilitation Psychology*. Vol 34, No: 3, σελ: 161-173.
51. Delphy, C. (1993) Rethinking sex and gender. *Women's Studies International Forum*, Vol: 16, No:1, σελ: 1-9.
52. Diamond M.J. (1986) Becoming a father: a psychoanalytic perspective on the forgotten parent. *Psychoanalytic Review*, Vol: 73, σελ: 445-468.
53. Diamond M.J. (1992) Creativity needs in becoming a father. *Journal of Men's Studies*. Vol: 1, σελ: 41-45.
54. Diamond M.J (1995) Someone to watch over me: the father as the original protector of the mother-infant dyad. *Psychoanalysis and Psychotherapy*, Vol: 12, σελ: 89-102.
55. Diamond M.J. (1997) Boys to Men: The maturing of masculine gender identity through paternal watchful protectiveness. *Gender and Psychoanalysis*, Vol: 2, σελ: 443-468.
56. Diamond M.J. (1998) Fathers with Sons: Psychoanalytic Perspectives on "Good Enough" Fathering Throughout the Life Cycle. *Gender and Psychoanalysis*, Vol: 3, σελ.: 243-299
57. Diamond M.J. (2004a) Accessing the multitude within: A psychoanalytic perspective on the transformation of masculinity at mid-life. *International Journal of Psychoanalysis*. Vol: 85, σελ: 45-64
58. Diamond M.J. (2004b) The shaping of masculinity: revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *International Journal of Psychoanalysis*. Vol: 85, σελ: 359-380.
59. Diamond M.J. (2006) Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. Vol: 54, σελ: 1099-1130.
60. Dohrenwend, B. & Dohrenwend, S. B. (1976) Sex differences in psychiatric disorder. *American Journal of Sociology*, Vol: 81, σελ: 1447-1459.

61. Edgcombe, R. & Burgner, M. (1975) The phallic-narcissistic phase: A differentiation between proedipal and oedipal aspects of phallic development. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 30, σελ: 161-180.*
62. Eichenbaum, D. & Orbach, S (1983) *Understanding women, a feminist psychoanalytic approach.* New York: Pasic Books.
63. Elise, D. (1998a) Gender repertoire: Body, mind and bisexuality. *Psychoanalytic Dialogues, Vol:8, σελ: 353-371.*
64. Elise, D. (2001) Unlawful entry: Male fears of psychic penetration. *Psychoanalytic Dialogues, Vol: 11, σελ: 499-531.*
65. Evans D. (2005) *Εισαγωγικό λεξικό της λακανικής ψυχανάλυσης.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
66. Fagot, B. I. (1974) Sexes differences in toddler's behavior and parental reaction. *Developmental Psychology, Vol: 10, σελ: 554-558.*
67. Fast, I. (1984) *Gender Identity.* Hillsdale, NJ: Analytic Press.
68. Fenichel, O. (1945) *The psychoanalytic theory of neurosis.* New York: Norton.
69. Ferenczi, S. (1950) *Further Contributions to the Theory and Technique of Psychoanalysis.* Hogarth. London.
70. Ferenczi, S. (1955) *Sex in Psychoanalysis.* Basic Books. New York.
71. Ferrarotti, F. (1981) On the autonomy of the biographical method. In D. Bertaux (ed) *Biography and society: The life history approach in the social sciences.* London: International Sociological Association, Sage.
72. Fine, M. & Asch, A. (1988) Introduction: Beyond Pedestals. In M. Fine and A. Asch (ed) *Women with Disabilities: Essays in Psychology, Culture and Politics.* Philadelphia: Temple University Press.
73. Fonagy, P. (2001) *Attachment Theory and Psychoanalysis.* New York: Other Press.
74. Fraiberg, S. H., Adelson, E., Shapiro, V. (1975) Ghosts in the Nursery. *Journal American Academy Child Psychiatry, Vol: 14, σελ: 387-422.*
75. Frank, E., Carpenter, L. & Kupfer, D. (1988) Sex differences in recurrent depression: Are there any that are significant? *American Journal of Psychiatry, Vol: 145, σελ: 41-45.*
76. Freedman, D. A. (1979) The sensory deprivations. *Bulletin Menninger Clinic, Vol: 43, σελ. 29-68.*

77. Freud, S. (1900) *The Interpretation of Dreams*. Standard Edition, Vols: 4 & 5. London: Penguin Books.
78. Freud, S. (1905) *On Sexuality. Three essays on the theory of sexuality*. Standard Edition Vol: 7. London: Penguin Books.
79. Freud, S. (1909) *Analysis of a phobia in a five-year-old boy*. Collected Papers, Vol: 3.. London: Hogarth Press.
80. Freud, S. (1918) *From the history of an infantile neurosis*. Collected Papers, Vol: 3. London: Hogarth Press.
81. Freud, S. (1914) *On narcissism: An introduction*. Standard Edition, Vol: 14. London: Penguin Books.
82. Freud, S. (1916) *Some character-types met with in psychoanalytic work*. Standard Edition, Vol: 14. London: Penguin Books.
83. Freud, S. (1923b) *The Ego and the Id*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.
84. Freud, S. (1924a) *The dissolution of the Oedipus complex*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.
85. Freud, S. (1925) *Some psychological consequences of the anatomical distinction between the sexes*. Standard Edition, Vol: 19. London: Penguin Books.
86. Freud, S. (1931) *Female sexuality*. Standard Edition, Vol: 21. London: Penguin Books.
87. Freud, S. (1933/1977) *Η θηλυκότητα. Νέα σειρά παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση*. Αθήνα: Επίκουρος.
88. Freud, S. (1933) *New introductory lectures on Psychoanalysis*. Standard Edition, Vol: 2. London: Penguin Books.
89. Freud, S (1955b) *The uncanny*. Standard Edition, Vol: 17. London: Hogarth Press.
90. Friedman, R. (1996) The role of the testicles in male psychological development. *Journal of American Psychoanalytic Assn., Vol: 44, σελ: 201-253*.
91. Gerschick J. T. (2000) Toward a theory of disability and gender. *Signs: Journal of women in culture and society, Vol: 25, No: 4, σελ: 1253-1268*
92. Gilmore, D. (1990) *Manhood in the making, cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.

93. Giovacchini, P. L. (1965) Some aspects of development of the ego ideal of a creative scientist. *Psychoanalytic Quarterly*, Vol: 34, σελ: 79-101.
94. Grand, S. A., Bernier, J. E. & Strohmer, D.C. (1982) Attitudes toward disabled persons as a function of social context and specific disability. *Rehabilitation Psychology*, Vol: 27, No: 3, σελ: 165 – 173.
95. Greenacre, P. (1952) Preenatal patterning. *International Journal of Psychoanalysis*, vol: 33, σελ: 410-415.
96. Greenacre, P. (1958) Early physical determinants in the development of the sense of identity. *Journal of American Psychoanalytic Assn.* vol:6, σελ: 612-627.
97. Greenacre, P. (1966) Problems of over-idealization of the analyst and of analysis. *Psychoanalytic Study of the Child*, Vol: 21, σελ: 193-221.
98. Greenberg, M. And Morris, N. (1974) Engrossment: The new-born's impact upon the father. *American Journal of Orthopsychiatry*. Vol: 44, σελ: 520-531.
99. Greenson, R. (1968) Dis-identifying from mother: its special importance for the boy. *International Journal of Psychoanalysis*, vol: 49, σελ: 370-374.
100. Groves, M. R., Dillman, D., Eltinge, J. and Little, R. (2002). *Survey Nonresponse*. New York: John Wiley and Sons.
101. Gurwitt, A.R. (1976) Aspects of prospective fatherhood: A case report. *Psychoanalytic Study of the Child*, Vol:31, σελ: 237-271.
102. Hanna, W., J. & Rogovsky, B. (1991) Women with disabilities: Two handicaps plus. Disability, *Handicap and Society*, Vol: 6, No: 1, σελ: 49-63
103. Hansell, J.H. (1998) Gender anxiety, gender melancholia, gender perversion. *Psychoanalytic Dialogues*, Vol: 8, σελ: 337-351.
104. Hartley, E. R. (1959) Sex Role Pressures in the Socialization of the Male Child. *The Psychological Reports*, Vol:5, σελ. 458
105. Heena, C. (2002) Paper for women's therapy centre conference, June 2002, "Women today: Diversity and identity in complex world".
106. Herbert, E. & Carpenter, B. (1994) Fathers, the secondary partners: professional perceptions and father's reflections. *Children & Society*, Vol: 8, No: 1, σελ: 31-41.
107. Herzog, J. M. (1982) Patterns of Expectant Fatherhood: A study of the fathers of a group premature infants. In Cath S. H., Gurwitt, R. A. & Ross, M. J. (Eds) *Father and Child*. Boston: Little Brown.

- 108.Hetherington, E.M. (1972) Effects of father absence on personality development in adolescent daughters. *Developmental Psychol. Vol: 7, σελ: 313-326.*
- 109.Hill, R. (1949) *Families under Stress*. New York: Harper.
- 110.Hunt, J. (1996) Diving the wreck: Risk and injury in sport scuba diving. *Psychoanalytic Quarterly, Vol: 65, σελ: 591-622*
- 111.Jacobson, E. (1950) Development of the wish for a child in boys. *Psychoanal. Stud. Child. Vol: 5, σελ: 139-152.*
- 112.Jarvis, W. (1962) Some effects of pregnancy and childbirth on men. *Journal of the American Psychoanalytic Association, Vol: 10, No: 4, σελ: 689-700.*
- 113.Johnson, A. M (1953) Factors in the etiology of fixations and symptom choice. *Psychoanalytic Quarterly, Vol: 22, σελ: 475-496.*
- 114.Kaftal, E. (1991) On intimacy between men. *Psychoanalytic Dialogues, Vol:1, σελ: 305-328.*
- 115.Kane, F.G., Downie, A. W., Marcotte, D.B.&Perez-Reyes, M. (1968) A case of congenital indifference to pain. *Dis. Nerv. Syst., Vol: 29, σελ: 409-412*
- 116.Keary A. (2009) Do we? Can we look at disabled body? In L. Hartley, (eds) *Contemporary body psychotherapy. The Chiron Approach*. London: Routledge.
- 117.Kernberg, O. (1991) Sadomasochism, sexual excitement and perversion. *Journal of American Psychoanalytic Ass., Vol: 39, σελ: 333-362.*
- 118.Kerstenberg S. J. (1956) On the development of maternal feelings in early childhood. *The Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 11, σελ: 257-291.*
- 119.Kirton, G. & Greene, A. (2000) *The dynamics of managing diversity. A critical approach*. UK: Butterwort Heinemann.
- 120.Kohut, H (1972) Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *Psychoanalytic Study of the Child, vol: 27, σελ: 360-400.*
- 121.Kohut, H. (1977) *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.
- 122.Kohleberg, L. & Kramer, R. (1969) Continuities and discontinuities in child and adult moral development. *Human development, Vol: 12, σελ: 93-100.*
- 123.Kolkka, T. & Williams T. (1997) Gender and disability sport participation: setting a sociological research agenda. *Adapted physical activity quarterly, Vol:14, σελ: 8 – 23*
- 124.Kubie, L. (1974) The drive to become both sexes. *Psychoanalytic Quarterly, Vol: 43, σελ: 349-426.*

125. Kurtner N. G. & Kurtner, M. H. (1979) Race and sex as variables affecting reactions to disability. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation, Vol: 60, σελ: 62-66.*
126. Langergen I, Boyeson, M.C, Kohlex, L. (1981) Social consequences of motor handicaps in children. *Acta Paediatrica Scandinavica, Supplement 289.*
127. Langlois, J. & Downs, A. (1980) Mothers, fathers and peers as socialization agents of sex-typed play behaviors in young children. *Child Development, Vol: 51, σελ: 1237-1247.*
128. Laplanche, J., & Pontalis, J.B (1986) *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*. Εκδόσεις: Κέδρος.
129. Laqueur, T. (2000) *Κατασκευάζοντας το φύλο. Σώμα και κοινωνικό φύλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόιντ*. Αθήνα: Πολύτροπον.
130. Laufer, E. (1981) The adolescent's use of the body in object relationships and in the transference. *Psych. Study of the Child, Vol: 36, σελ: 163-180.*
131. Lax, R. (1997) Boy's envy of mother and the consequences of this narcissistic mortification. *The Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 52, σελ: 118-139*
132. Layland, W.R. (1981) In search of a loving father. *International Journal of Psycho-Analysis, Vol: 62, σελ: 215-223.*
133. Learman, H. (1987) From Freud to feminist personality theory, getting from here to there. In Walsh (ed) *The psychology of women*. US: The Guilford Press.
134. Lemma, A. (2009) Being seen or being watched? A psychoanalytic perspective on Body dysmorphic Disorder. *The International Journal of Psychoanalysis, Vol: 90, σελ: 753-771.*
135. Le Masters, E. E. (1957) Parenthood as crisis. *Marriages and Family Living, Vol: 19, σελ: 352-355.*
136. Livneh, H. (1984) On the origins of negative attitudes towards people with disabilities. In R. P. Marinelli & A. E. Nell Orto (Eds), *The psychological and social impact of physical disability*. New York: Springer Publishing Co.
137. Loewald, H.W. (1951) Ego and reality. *The International Journal of Psychoanalysis, Vol: 32, σελ: 10-18.*
138. Loewald, H.W. (1962) Internalization, separation, mourning and the superego. *Psychoanal Quarterly, Vol: 31, σελ: 483-504.*
139. Lombardi, R. (2002) Primitive mental states and the body: a personal view of Armando B. Ferrari's concrete original object. *International Journal of PsychoAnalysis, Vol: 83, Issue: 2, σελ: 363-381.*

140. Lussier, A. (1960) The analysis of a boy with a congenital deformity. *Psychoanalytic Study Child*. Vol:15, σελ: 430-453.
141. Lussier, A. (1980) The physical handicap and the body ego. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 61, σελ: 179-185.
142. Magee, K. R., Schneider, S.F. & Rosenzweig, N. (1961) Congenital indifference to pain. *Journal Ner. Ment. Dis.*, Vol: 132, σελ: 249-259.
143. Mahler, M.S. & Pine, F. & Bergman, A. (1975) *The Psychological Birth of the Human Infant*. New York: Basic Books.
144. Manninen, V. (1992) The ultimate masculine striving. Reflexions on the psychology of two polar explores. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, vol: 15, σελ: 1-26.
145. Manninen, V. (1993) For the sake of eternity: On the narcissism of fatherhood and the father-son relationship. *Scandinavian Psychoanalytic Review*. Vol :16, σελ: 35-46.
146. Manninen, V. (1996) The supremacy of evil. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, Vol: 19, σελ: 73-96.
147. Mantzoukas S. (2004) Issues of representation within qualitative inquiry. *Qualitative Health Research*, Vol: 14, σελ: 994-1007.
148. Marks, D. (2001) *Disability: Controversial debates and psychosocial perspectives*. London: Routledge.
149. Mayring, p. (2000b) Qualitative Content Analysis. Vol:1, No:2. Από την ηλεκτρονική διεύθυνση: www.qualitative-research.net/fqs/beirat/mayring-e.htm.
150. McConkey, R. (1994) Early intervention, planning futures, shaping years. *Mental Handicap Research*, Vol: 7, No: 1, σελ: 4-15.
151. McDougall, J. (1989) *Theatres of the body*. London: FAB.
152. McLeod, J. (1994) *Doing Counseling Research*. London. Sage.
153. Mead, S & Rekers, G. (1979) Role of the father in normal psychosexual development. *Psychological Report*, Vol: 45, σελ: 923-931.
154. Mirowsky J & Ross, C. (1995) Sex differences in distress: Real or artifact? *American Sociological Review*, Vol: 60, σελ: 449-468.
155. Morris, J. (1991) *Pride against prejudice: Transforming attitudes towards disability*, London: The Women's Press.

156. Niederland, W.G. (1965) Narcissistic ego impairment in patients with early physical malformations. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 20, σελ: 518-534.*
157. Ντολτό, Φ. (2009) *Η ασυνείδητη εικόνα του σώματος*. Τρίτη Έκδοση. Εκδόσεις: ΕΣΤΙΑ.
158. O'Brien, R. (2001) *Crippled Justice: The history of modern disability policy in the workplace*. Chicago: The university of Chicago Press
159. Ogden, T. H. (1989) *The primitive edge of experience*. Northvale, NJ: Aronson.
160. O'Neil, J. M., Helms J.B. & Gable K. R. (1986) Gender-role conflict scale: College Men's fear of femininity. *Sex Roles, Vol: 14, Nos 5/6, σελ: 335 – 350.*
161. Parker, R. (2003) Body hatred. *British Journal of Psychotherapy, Vol: 19, No:4, σελ: 447-464.*
162. Pittman, F. (1998) *Ο άνδρας σε κρίση*. Δ' Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
163. Plank, E.N. & Hoerwood, C. (1961) Leg amputation in a four-year-old. Reactions of the child, her family and the staff. *Psychoanalytic study Child. Vol:16, σελ: 405-422.*
164. Pruett, K. D (1983) Infants of primary nurturing fathers. *The Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 38, σελ: 257-277.*
165. Rank, O. (1982) *Ο Μύθος για τη γέννηση του Ήρωα*. Εκδόσεις: Έρασμος.
166. Rendall, D. (1997) Fatherhood and learning disabilities: a personal account of reaction and resolution. *Journal of learning disabilities for nursing, health and social care, Vol: 1, No: 2, σελ: 77-83.*
167. Rhode, M. (2005) Mirroring, imitation, identification: the sense of self in relation to the mother's internal world. *Journal of Child Psychotherapy, Vol: 31, No: 1, σελ: 52-71.*
168. Rosenfield, S. (1980) Sex differences in depression: Do women always have higher rates? *Journal of Health and Social Behavior, Vol: 21, σελ: 33-42.*
169. Ross, J. M. (1979) Fathering: A Review of Some Psychoanalytic Contributions on Paternity. *International Journal of Psycho-Analysis, Vol: 60, σελ: 317-327.*
170. Ross, J. M. (1982) Oedipus revisited: Laius and the Laius complex. *Psychoanalytic Study of the Child, Vol: 37, σελ: 169-200.*
171. Ross, J. M. (1982a) The roots of Fatherhood: Excursions into a lost literature. In S.H. Cath, A. R. Gurwitt, & J. M. Ross (eds) *Father and Child*. Boston: Little, Brown.

172. Rousso, H. (1985) The relationship between physical disability and narcissism: A critique of the literature. *Clinical Social Work Journal*, Vol: 13, No:1, σελ:5-17.
173. Russo, (1979) Psychology of women: Analysis of a changing field. *Psychology of Women Quarterly*, Vol: 4, σελ: 28-31.
174. Schaffer, H. R. (1996) *Social development*. UK: Blackwell Publishers.
175. Schilder, P. (1950) *The image and appearance of the human body*. New York: International Universities Press.
176. Schwartz, A. E. (1993) Thoughts on the constructions of maternal representations. *Psychoanalytic Psychology*, Vol: 10, σελ: 331-344.
177. Scott, W. J. (1997/1986) Το φύλο: μια χρήσιμη κατηγορία της ιστορικής ανάλυσης. Στους Αβδελά Ε. & Ψαρρά Α. (επιμ.) 1997, *Σιωπηρές ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
178. Shankar, R., Kamath, S. & Joseph A. (1995) Gender differences in disability: a comparison of married patients with schizophrenia. *Schizophrenia Research*, Vol: 16, σελ: 17-23.
179. Shears, L. M. & Jensema, C. J. (1969) Social acceptability of anomalous persons. *Exceptional Children*, Vol: 36, σελ: 91-96
180. Sheldon, A. (1999) Personal and Perplexing: feminist disability politics evaluated. *Disability & Society*, Vol: 14, No: 5, σελ: 643-657.
181. Shilling, C. (1993) *The body and social theory*. London: Sage.
182. Solnit, A. J. & Priel, B. (1975) Psychological reactions to facial and hand burns in young men: Can I see myself through your eyes? *Psychoanalytic Study Child*, vol: 30, σελ: 549-566.
183. Spooner G.R (1988) Fathering. *Can. Fam. Physician*. Vol: 34. σελ: 1755-1757
184. Steiner, J. (2006) Seeing and being seen: narcissistic pride and narcissistic humiliation. *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol: 87, σελ: 939-951.
185. Stolorow, R. (1975). Toward a functional definition of narcissism. *International Journal of Psychoanalysis*, Vol: 56, σελ: 179-185.
186. Traustadottir, R. (1990) *Women with Disabilities: The double discrimination*. Part 1. Venter of Human Policy at Syracuse University. Διαθέσιμο διαδικτυακά URL: <http://thechp.syr.edu/womdis1.htm>
187. Turner, H. (1996) *Gender, Self Concept, and Psychological Distress: The Role of Emotional Reliance*. *Society for the Study of Social Problems*, New York, NY.

188. Vlassoff C., Weiss M., Ovuga E., Eneanya C., Nwel T., Babalola S., Awedoba A.K., Theophilus B., Cofie P. & Shetabi P. (2000) Gender and the stigma of onchocercal skin disease in Africa. *Social Science & Medicine*, Vol: 50, σελ: 1353-1368.
189. Winnicott, D. W. (1967) *Playing and Reality*. London: Tavistock.
190. Winnicott, D. W. (1971) *Mirror-Role of mother and family in child development. Playing and Reality*. London: Tavistock.
191. Winnicott, D. W. (1988) *Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος*. Αθήνα: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ.
192. Winnicott D. W. (2003) *Διαδικασίες ωρίμανσης και διευκολυντικό περιβάλλον: Μελέτες για τη θεωρία της συναισθηματικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
193. Wisdom, J. (1983) Male and female. *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol: 64, σελ: 159-168.
194. Woodhead, M. (1990) Psychology and the cultural construction of children's needs, in A. James and A. Prout (eds) *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*, London: The Falmer Press.
195. Wright, B. A. (1983) *Physical disability – A psychosocial approach*. New York: Harper & Row.
196. Wright, M. (1982) The category of sex. *Feminist Issues*, σελ: 63-68.
197. Yelland, N. (1998) *Gender in early childhood*. London: Routledge.
198. Yorke, C. (1980) Some comments on the psychoanalytic treatment of patients with physical disabilities. *International Journal of Psychoanalysis*, vol: 61, σελ: 187-193.
199. Zilboorg, G. (1931) Depressive reactions related to parenthood. *American Journal of Psychiatry*, Vol: 10, σελ: 927-962.
200. Zola, I. K. (1988) Ageing and disability: Towards a unifying agenda, *Educational Gerontology*, Vol:14, σελ: 368-387

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ατσαλάκη, Α. (2005) *Η αναδόμηση της ταυτότητας σε συνθήκες εγκλεισμού και κοινωνικού αποκλεισμού: έρευνα με γυναίκες σε Σωφρονιστικό Κατάστημα, σε Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναικών και σε Κέντρο Υποδοχής Μεταναστριών*. Μεταδιδακτορική έρευνα. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Ψυχολογίας.

2. Βιδάλη, Α. (2008) *Ο Φρόνιτ και η διαμάχη για τη θηλυκότητα: Γυναίκες ψυχαναλύτριες και γυναίκες ασθενείς*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
3. Γιωσαφάτ, Μ. (1987) Ο κύκλος της ζωής της οικογένειας και η ανάπτυξη του παιδιού. Στους Τσιάντης Γ. & Μανωλόπουλοις Σ. *Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής*. Αθήνα: Καστανιώτης.
4. Δαραής, Κ. (2001) Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στη κοινωνία. *Εικονικό σχολείο, Τόμος 2, Τεύχη 2-3*. <http://www.auth.gr/virtualschool/2.2-3/Praxis/DaraisDisabilityInSociety.html>
5. Δραγώνα, Θ. (1999) Η δυναμική της οικογένειας κατά τη μετάβαση στη γονική ιδιότητα. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.
6. Δραγώνα, Θ. (1999) Πατέρας, ο ξεχασμένος γονιός. Στους Τσιάντης, Γ. και Δραγώνα, Θ. (επιμ.) Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας του Παιδιού και του Εφήβου, *Μωρά και Μητέρες: Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και υγεία στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.
7. Δραγώνα, Θ. & Ναζίρη Δ. (1995) *Οδεύοντας προς την πατρότητα: Εξιχνίαση μιας παραγνωρισμένης πορείας*. Αθήνα: Εξάντας.
8. Ιωσηφίδης, Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
9. Καίλα, Μ., Πολεμικός Λ. & Φιλίππου, Γ. (1994) Άτομα με ειδικές ανάγκες, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
10. Kallias, M.(1989) Συμβουλευτική εργασία με γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες, στο Τσιάντη, Γ., Μανωλόπουλου, Σ. (επιμ.), *Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής*, τομ. Γ', Αθήνα: Καστανιώτης
11. Μάνος, Ν. (1997) *Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
12. Μαντζούκας, Σ. (2007) Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Νοσηλευτική, Vol: 46, No: 1, σελ: 88-98*.
13. Μπακαλάκη, Α. (1994) *Ανθρωπολογία, γυναίκες και φύλο*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
14. Μπονίδης, Κ. (2004) *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές παρατηρήσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

15. Ναζίρη, Δ. (1997) Πατέρας και παιδιά με ειδικές ανάγκες. Στο *Άτομα με ειδικές ανάγκες*. Ά Τόμος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
16. Ναυρίδης, Κ. (1988) Υποκείμενα και αντικείμενα της εμπειρικής έρευνας. *Ψυχολογικά θέματα*, 1, 2, σελ: 23-29.
17. Παγκουρέλια, Ε. & Παπαδοπούλου, Μ. (2009) *Κριτική Ανάλυση Λόγου – Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων*. Επιστήμες της Αγωγής, No. 4.
18. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Επιστημών Υγείας, Παιδαγωγικό Τμήμα (2002) *Ειδικό παιδί & Οικογένεια*.
19. Πανταζής, Π. (2004) *Από τα υποκείμενα στο υποκείμενο: Η βιογραφική προσέγγιση στην ψυχοκοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
20. Παπαδάτου, Δ. (1991), Κρίσιμες περίοδοι στη ζωή της οικογένειας παιδιού με απειλητική για τη ζωή του ασθένεια. Στους Α. Καλατζά – Αζίζη & Ν. Παρίτσης *Οικογένεια: Ψυχοκοινωνικές – ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις*. Αθήνας: Ελληνικά Γράμματα.
21. Ποταμιάνος, Α. Γ. (2000) *Κλινική ψυχολογία: Σύγχρονα θέματα κλινικής πρακτικής και έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
22. Σταλίκας, Α. Τριλιβά, Σ. Ρούσση, Π. (2002) *Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα: Μια συλλογή και παρουσίαση των ερωτηματολογίων, δοκιμασιών και καταλόγων καταγραφής χαρακτηριστικών στον ελληνικό χώρο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
23. Σκοδρά, Ε. (1998) *Η Ψυχολογία της Γυναίκας*. Β Έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
24. Συνοδίνου, Κ. (1999) *Ο παιδικός αυτισμός. Θεραπευτική προσέγγιση*. Πέμπτη έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
25. Τσέκερης, Χ. (2008) Σημειώσεις για το μάθημα «*Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα II*», Εξάμηνο Β΄. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
26. Τσιβάκου, Ι. (1997) *Υπο το βλέμμα του παρατηρητή*. Αθήνα: Θεμέλιο.
27. Τσιώλης, Γ. (2006) *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
28. Τσοκοπούλου, Ι. (1991) *Είναι γιος μου*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1

Σχετικά με το απόρρητο και την εχεμύθεια.

Για λόγους που έχουν να κάνουν με το απόρρητο και την εχεμύθεια αποφασίστηκε να μην συμπεριληφθούν στην ενότητα των παραρτημάτων οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις των συμμετεχόντων. Οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις είναι στη διάθεση των μελών της επιτροπής διδασκόντων εφόσον αυτό κριθεί σκόπιμο.

Παράρτημα 2

[Υπόδειγμα Αίτησης]

Δημήτρης Πετριλής

Ψυχολόγος-Ψυχοθεραπευτής

Υποψήφιος Διδάκτορας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Διευθ:

Προς: ...

**Πρόεδρο Διοικητικού Συμβουλίου
του Πανελλαδικού συνδέσμου
παραπληγικών και κινητικά
αναπήρων.**

Αγαπητέ, κ. ...,

ονομάζομαι Δημήτρης Πετριλής και εκπονώ διδακτορική διατριβή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, με επιβλέπουσα καθηγήτρια την κα Κλαίρη Συνοδινού, στην πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με σωματική αναπηρία.

Στο σημείο αυτό θεωρώ σκόπιμο, πριν παρουσιάσω μια περιεκτική περιγραφή της στοχοθεσίας, του σχεδιασμού και της μεθοδολογικής συγκρότησης της παρούσας μελέτης, να αναφέρω 2-3 βιογραφικά στοιχεία σε σχέση με την εκπαιδευτική και επαγγελματική μου δραστηριότητα, ως μια απόπειρα τεκμηρίωσης της κατάρτισής μου, θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο θα αποτελέσει σημαντικό κριτήριο αξιολόγησης του αιτήματός αυτού. Ως εκ τούτου, αναφέρω ότι τα τελευταία 10 χρόνια δραστηριοποιούμαι στον χώρο της απεξάρτησης από ψυχοτρόπες ουσίες (4 χρόνια στο Κέντρο Πρόληψης των Δήμων Αχαρνών-Θρακομακεδόνων «ΔΙΕΞΟΔΟΣ» και 6 χρόνια στην Μονάδα εφήβων Νέων του ΟΚΑΝΑ «ΑΤΡΑΠΟΣ»), ενώ πρωτίστως απασχολήθηκα τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Μ. Βρετανία σε θεραπευτικές δομές και ξενώνες που φιλοξενούσαν άτομα με κινητικές κι άλλες αναπηρίες.

Αναφορικά με την εκπαιδευτική μου πορεία, είμαι απόφοιτος πανεπιστημιακού τμήματος ψυχολογίας, ενώ έχω ολοκληρώσει μεταπτυχιακό δίπλωμα στη Συμβουλευτική Ψυχολογία. Παράλληλα, έχω παρακολουθήσει πλήθος σχετικών εκπαιδευτικών σεμιναρίων, έχοντας ειδικευτεί στη συστημική ψυχοθεραπεία (3ετές εκπαιδευτικό σεμινάριο που διοργανώνει η Μονάδα Οικογενειακής Θεραπείας του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής «ΔΑΦΝΙ»).

Η ανάγκη υλοποίησης της παρούσας μελέτης, γεννήθηκε κατόπιν αναγνώρισης ενός συγκεκριμένου βιβλιογραφικού ελλείμματος που αφορά στη καταγραφή του εξατομικευμένου βιώματος των ατόμων με αναπηρίες. Η επιτακτική και απολύτως απαραίτητη ανάγκη διεκδίκησης κοινωνικών δικαιωμάτων και συνεπώς η ανάδειξη του προβλήματος σε μακρο-κοινωνικό επίπεδο, οδήγησε στη παράλειψη, σκόπιμα ή μη, να συμπεριληφθεί στο ερευνητικό πεδίο η «εξατομικευμένη περίπτωση», προσδίδοντας έτσι αυθαίρετα στη πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με αναπηρία το χαρακτηριστικό της ομοιογένειας και της συνοχής. Η παρούσα λοιπόν μελέτη, επιχειρεί να αναδείξει την διαφορετικότητα μέσα στην πληθυσμιακή ομάδα των ατόμων με αναπηρία, υπογραμμίζοντας τον εξατομικευμένο χαρακτήρα που οφείλει να διέπει κάθε κοινωνική πολιτική που χαράσσεται για τον συγκεκριμένο πληθυσμό. Αυτός είναι και ο λόγος που το πληθυσμιακό δείγμα των ατόμων που μπορούν να λάβουν μέρος στην έρευνα, περιορίζεται μόνο σε άτομα εκείνα (άνδρες και γυναίκες) που βιώνουν μια **εκ γενετής σωματική αναπηρία**. Μεθοδολογικός γνώμονας των αφηγήσεων αυτών, είναι η μη παρεμβατική - μη κατευθυντική θέση του ερευνητή, επιτρέποντας έτσι στα άτομα που συμμετέχουν στο δείγμα της έρευνας να ξεδιπλώσουν την ιστορία τους, ανασυγκροτώντας και επαναπροσδιορίζοντάς την μέσα από τον λόγο.

Καταθέτοντας την προσωπική μου εμπειρία, απόρροια της επαφής και της συνεργασίας που έχω με άλλους συλλόγους και φορείς, είναι ενδεικτική και επιτακτική η ανάγκη των ατόμων της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας να μιλήσουν, να μοιραστούν και να ακουστούν! Στο πλαίσιο λοιπόν μιας τέτοιας αναγνώρισης θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό να δοθεί ο απαραίτητος χώρος ανάδειξης τέτοιων αιτημάτων, συμβάλλοντας έτσι περαιτέρω στη παροχή υποστήριξης των μελών του δικού σας φορέα.

Εν κατακλείδι, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο που διαθέσατε σε αυτή τη σύντομη διαμεσολαβημένη επικοινωνία, εκφράζοντας την επιθυμία μου και δηλώνοντας τη διαθεσιμότητά μου να πραγματοποιήσουμε μια συνάντηση δια ζώσης.

Με εκτίμηση

Δημήτρης Πετριλής

Ψυχολόγος- Ψυχοθεραπευτής

Παράρτημα 3

Συμφωνητικό αποδοχής συμμετοχής στη παρούσα μελέτη (consent form)

Εγώ, ο/η, δίνω οικειοθελώς τη συγκατάθεσή μου προκειμένου να συμμετάσχω στην ψυχολογική εξέταση που διεξάγεται από τον/την Είχα σαφή και πλήρη εξήγηση της φύσης και του σκοπού της εξέτασης και του συγκεκριμένου λόγου για τον οποίο εξετάζομαι. Έχω επίσης ενημερωθεί σχετικά με τα είδη των δοκιμασιών και των άλλων μέσων αξιολόγησης που θα εφαρμοστούν και σχετικά με το πώς θα χρησιμοποιηθούν τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από την εξέτασή μου.

Καταλαβαίνω ότι μπορεί να μην είναι δυνατόν στον εξεταστή να μου επεξηγήσει όλες τις πτυχές της εξέτασης μέχρι αυτή να ολοκληρωθεί. Γνωρίζω ότι έχω το δικαίωμα να διακόψω τη συμμετοχή μου στην εξέταση οποτεδήποτε και χωρίς κυρώσεις. Γνωρίζω επιπλέον ότι θα ενημερωθώ για τα αποτελέσματα, καθώς και ότι τα αποτελέσματα δεν θα γνωστοποιηθούν σε άλλον χωρίς την άδειά μου.

Υπογραφή εξεταζόμενου

.....

Ημερομηνία, υπογραφή εξεταστή

.....

(«Έντυπο συναίνεσης-συγκατάθεσης για τη συμμετοχή σε ψυχολογική εξέταση.» Aiken, 1991, όπως παρουσιάζεται στους Σταλικά και συν 2002, σελ. 53)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

Συνοπτική περιγραφή των διαφόρων σταδίων της ανάλυσης δεδομένων¹¹³⁴ που ακολουθήθηκαν στην εν λόγω μελέτη.

Ανεπεξέργαστο κείμενο της συνέντευξης ή παρατήρησης

Κωδικοποίηση του κειμένου

Αντιπαραβολή και σύγκριση των κωδικών για εντοπισμό διαφορών και ομοιοτήτων.

Συμπύκνωση όμοιων κωδικών σε θεματικές ενότητες.

Οι θεματικές ενότητες αποτελούν την τελική ερμηνεία του φαινομένου.

Σύνδεση των θεματικών ενότητων με την ευρύτερη βιβλιογραφία.

¹¹³⁴ Parahoo, 2006; Sarantakos, 1998; Polit & Hungler, 1999, όπως παρουσιάζονται στον Μαντζούκα, 2007, σελ: 239).^{*1}

^{*1} Μαντζούκας, Σ. (2007) Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Νοσηλευτική, Vol: 46, No: 1, σελ: 88-98.*